

Տեսի լսէիր զԱՀարկ ես տեսի, ոչ ունկն դաւաստաց ոչ ակն հաճոյիւք։

9(37)
Հ-65

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀՈՎՄԱՆԿԱՆ

Ի ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵՆՆ ՀՈՎՄԱՆԱՑ

ՄԻՆՉԵՒ Ի ՊԱՏԵՐԱԶՄՆ ԱԿՏԻՈՆԻ,

ԱՅՍԻՆՔՆ ՄԻՆՉԵՒ Ի ՎԱԽՃԱՆ ՀԱՅԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ։

ԸՐԲՈՒՆԻ ՈՀԱՅՆԻ ԳՐՈՂՈՒԹԻՒՆ։

Թարգմանեալ Իտալական բարբառոյ՝ Տ֊ի Հ. Վրթանէսի
Վրդ֊պետի Ակներեան՝ ի Մխիթարեան Միաբանութենէ։

Եւ զգուշաւոր քննութեամբ բազդատեալ ընդ Իտալկական
բնագրին, յաւելմամբ ծանօթութեանց՝ ի Հ. Մանուէլ
Վրդ֊պետէ Ջալալեան։

Տպագրեալ Հրամանաւ Բ֊ր Հիւպատոսին Տ֊ի Տ֊ի Յակեփեանոսի
Վարդապետի Բժոյշ և Բ֊ր Եբրայեցի և Բ֊ր Եգիպտոսագիտաց։

Արդեամբք և ծախիւք Պարոն Ալէքսանդրի Յակիմկէլի Պալամեան
հիւրանոցապետ Ցիշտաակ մեծապատիւ տղայոցն Հօր Իւրոյ
Աղայ Եղվարդի Յակիմկէլի Պալամեան,
որ երբեմն Վաճառական՝ ի Մատրաս՝ ի Հնդկս։

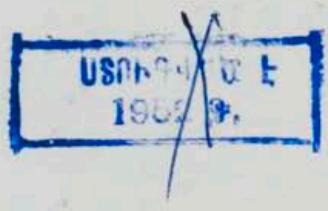
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՀՄԱՐԱԿԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԱԿԱԴԵՄԻԱ

1817 ՃՄԿԷ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

ՊՂԱՆՆՍ ՍՐԲՈՑՆ ՂԱԶԱՐՈՍ

A 936

ԸՆԴՀԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀՈՎՍԷՓ ԷՄԻՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

ԳԻՐՔ ԵՐԿՄԵՆԵՐՈՐԴ ՎԱՃԱՌՈՐԴ

Պատերազմունք պոմպէոսի ընդդէմ Նաւամարտիկ Հինից և Միհրդատայ, մինչև ի դարձ զօրագլխիս Յիտալիա: Յամին Հռոմայեցւոյ 685, մինչև յամին 690:

Յօդ. Ա.

Ձկնոր զօրուսն նաւամարտիկ հինից՝ որ պէրգեին ծովու: Դաբէք նոքա առաջի առնէ օրէնս ինչ՝ փակել պոմպէոսի զհրամանատարսն ծովուդ: Ընդարձակուսն այսպէսում հոգաբարձք: Ցածնագ ծերակոտին վճռ այսր օրինի: Ստանալսուսն պոմպէոսի՝ որ ջեղծաւորի ըն կամ զերծ լինել յայսմ գործառութենէ: Ստանալսուսն գաբինեոսի՝ ի սպառել զպոմպէոս՝ ի յանձնառուսն: Յրիւս պրէտոռ զնոր ընդդէմ դառնան օրինիս: Ստանալսուսն կառուցոսի՝ ի յուսանել զանապարհաձուսն: Օրէնն եղև ընդունելի: Դուն էբարիոյ եակ եակ յածնու՝ ի հռոմ: Ներպերուսն պոմպէոսի՝ ի մարրել զմ ծովս՝ ի նաւամարտիկ հինից: Ի ֆառսաս առուրս արբէ զմ արևմտեայ ծովէզերս. և յայլ ֆառսաս առն ետնն առուրս յանգ հանէ զբոր: Ստանէցուցանէ ընդ այն կողմանս ֆառն հպատր կալանաւոր հինս նաւամարտիկս: Ա արբոն պէզակալ պոմպէոսի ընդունի պահ նաւամարտուսեան: Պառաբալմ մեսելլոսի՝ ի հրէաս: Պոմպէոս ընծայէ զբոր պաշտպանուսի հրէասցոց ընդդէմ մեսելլոսի: Հակառակուսի՝ ի հրէս ֆառ ասա: Ա՝ եսելլոս նուաճէ զմս հղոյն՝ որ ցոյն վայր էր պատ: Ստյծմեան զբարդ հիրդատայ: Օրէն առաջարկեալ՝ ի մանկլեսոսէ՝ փակ պոմպէոսի զհրամանատարսն՝ որ ընդդէմ հիրդատայ: Ներդէմ դառնալ այսմ ծերակոտին, և մանաւանդ որպէսզի և չհատուսի: Ներդրան պնդէ զհողին օրինիս: Խորհրդածուսի՝ ի վերայ գնացից նր յայսմ նաւատփ: Դուվեսպ փակցրուսի և արգարուսի պոմպէոսի: Օրէնն ընդունելի: Ներշաւարել պոմպէոսի: Ա՝ հրդատ գոսնի զհայնակ և անպատնաւոր: Ներէրն զաշնաւորուսեան՝ ի զէ պոմպէոսի և հիրդատայ, որ երդնու չհակառել ընդ հռոմայեցւոյս: Ասպ և անպի

խլրտմանէ երկոցունց զբաց : Ա՛որթ փելէքայէն : Ա՛ինքպա՛ն
պարտուելէ մասին : Ծխախոտ ծխելու համար : Հաստատէ՛ մինչ
դառնալը ընդ ցամաք չերեսխնեան ծով, պա՛ տանիմնել՝ ի վտիտրոն :
Ուրբ պիգրանայ ապատամբել՝ ի հօրէ իւրմէ՝ գնայ տանիմ՝ ի
գերիս պոմպէոսի : Ա՛ոտանէ պոմպէոս՝ ի հայաստան : Տիգրան
գայ՝ ի բռնակ նորա անչնախորս լինել՝ ի նմա նը : Ա՛ունկնդրուել
պոմպէոսի առ պիգրան : Ա՛նդամ գնայ՝ ի խուռն պիգրանայ : Ո՛նէր
ընծաւորն Ռոդոս՝ ի ձառանգութ հայաստանի , և որբն նը ար-
ձաւ՝ ի շղնայս՝ ի պոմպէոսէ : Պայծառ գոռոզանայ և աչնածո-
ւնէ՝ ի ձէ արիւնարբուհնայ և որբոյ նորա :

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՆԱԻԱՄԱՐՏԻԿ ՀԻՆԻՑ

Հզօր զբուն նաւամարտիկ հինից՝ որք ոչ ըեցին ծովս :

Ա՛աղու ևս ջանացայ տալ տեղեկութի՛ւն ինչ հզօր զօրութե՛ն նաւամարտիկ հինից , և անբաւ ՚ի ձասուցանելն՝ զորս հասուցանէին ամ ժողովրդոց , կամ խափանելով զաղտուտուն նաւարկուն և վաճառաշահուն ընդ ամ տարածութի՛ն միջերկրեայ ծովուն , կամ ասպատակելով գծովեզերեայս , և աւար հարկանելով գաւանս , գամրոյս , մինչև գքաղաքս ևս մօտակայս ծովու :

Պևոպարտոն ՚ի պոմպէոս : Ա՛ոգիանոս ՚ի պարտ : Դիան : գէր : ևէ :

Օ՛րուն նոյ անդստին ՚ի սկզբանէ երթալով երթալո՛ր՝ և առաւելոյր . մինչև յայն վայր հասանել նոյ , որ ունէին աւելի քան զհազար նաւս ամրակառոյցս՝ քաջ հանդերձեալս , յորս էին առոյգ և հուժկու երիտասարդք , և զորս վարէին քաջահմուտ նաւուղիղք : Նոյս ահեղ հանդերձանս յաւելուին և մեծագործութի՛ւնս . և թէ էին ահեղ , էին և կարի ի՛սն ատելի վ՛ս իւրեանց գոռոզութե՛ն , և ձոխաձեմ պերձութե՛ն : Ը ողղողեցուցանէին ոսկի և արծաթ ՚ի նաւս իւրեանց . վարագոյրք սենեկաց նոցա էին ծիրանիք , և թիք արծաթազօծք : Ա՛ւ ելանէին ՚ի ցամաք , առնէին զայն միայն ՚ի հանդերձել մեծապատրաստ կոչունս հանդերձ երաժշտական նուագարանօք , յորս և զեղխէին ՚ի գինեբերս անչափ , մինչև երևիլ թէ ծաղուս ծանակէին զազգ մարդկան , և պանծային յաւազակութիւնս իւրեանց :

Իւրեանց ատարաւորթիք և որք՝ էին անհատատալի : ՚Ի համար անկանէին ատելի ՚ք գչորեք հարիւր քաղաքս՝ յորոց վ՛ր գռնացան , և ՚ք վերեքտասան մեհեանս երևելիս ընդ ամ աշխարհ , և յայն վայր անձեռնամերձս , զորոց յափշտակեալ էին զգանձս : Ո՛չնային առանձինն ինն այպանակատակ լինել հռովմայեցւոց , և թուէր թէ բերկրութի՛ն էր նոյ խոնարհել և խոշտանկել զիքացեալն

իտալիա վիշխեցողն ազգաց ։ Փակեին նոցա զնաւահանգիստս, և արգելուին յոլովակի զբօսագնացիս հռովմայեցւոց և զբօս նոցա ելանել անտի ։ Պաշարեին զարահետ ձանապարհս հասարակաց, և ուստր հարիանեին զտունս դաշտականս՝ որք էին ինչ կարի հեռի՛ ի ծովէ ։ Ապա արդ՝ լուիցուք կիկերոնի, որ նկարէ մեզ ամ զօրութի՛ իւրոյ ձարտարախօսուե զամենալի վիճակն՝ յոր հասեալ էր յայնմ ժամանակի ինքնակալուին յանարդ և՛ ի ընչին ծովամարտիկ հինից ։ Յիշատակէ սա զամ ողջալի և զանարգական պարագայս այսր պատերազմի, զոր յանկ եհան ողջամբ պոմպէոս, ի ժամանակի գովասանուե զբ- [կիկ· վասն հանդիպեան օրէնս· 33։]
,, Այեհին ամն (ասէ մերս ատենաբան) որ տեղի ունէ
,, տաւ յամ սահմանս միջերկրեայ ծովու՝ այնպէս ա-
,, մուր, մինչև պատսպարիլ ի նմա, կամ այնպէս զանխուր
,, մինչև վերծ լինել ի հետապօտութենէ նաւամարտիկ
,, հինից ։ Որ իշխեաց մտանել ի ծով՝ առանց դիմագրաւ
,, լինելոյ կամ մնալու, և կամ դերութե ։ Որովհետև
,, հարկ էր նաւել կամ ի գժնդակ եղանակի, կամ յոր-
,, ժամ ծով համայն ծածկեալ էր ի հինից ։ Որ գաւառ
,, կայր ձեր՝ ամրածածուկ յարշաւանաց նոցա. որ եկամուտ
,, ապահով և անվրէպ. որ գաղնուորք՝ որոց կարողացեալք
,, պաշտպանել, և որոց նաւահանգիստք ձեր հասին ի
,, թիկունս ։ Ասանի կղզիք ամայացան. քանի՛ քաղաք
,, ձերոյ գաղնուորաց անապատացան, կամ յերկիւղ, և
,, կամ՝ ի բռնութե այսց թշնամեաց ապգի մարդկան ։
,, Ապա զի՞ դեպերիմ ես խօսիլ զաշխարհս հեռաւո-
,, րաց ։ Ասպանէն փառք էին երբեմն ժողովրդեանն հռ-
,, ովմ ականի՝ հաւուցանել զպատերազմ յերկիրս հե-
,, ռաւորս, և ի վար արկանել զզօրութի՛ իւրեանց առ
,, ապրեցուցանելոյ զգաղնուորս հասարակապետութե, և
,, ոչ զիւրական տունս ։ Ազգայնե՛մ, զի փակեցաւ ծով
,, ձերոյ դաղնաւորաց, ուր մեր զօրք ոչ մեկնեցան ի
,, բռունդուսիոնե, քայց ի ձմեռնամիջի ։ Յուշ ածիցեմ
,, զայնոսիկ, որք առաքեալք առ ձեզ յօտարոտի ազգաց՝
,, կալանաւորեցան զձանապարհայն, ուր առաջի կայր
,, փրկանաւորել զքաղաքացիս՝ որք գհասարակաց կրեն
,, կնիք ժողովրդեանն հռովմէական ։ Առաջի առնե-
,, ցեմ, թէ նաւարկութի՛ն այլ էի ազատ վտ վաճառակա-
,, նաց. ուր երկոտասան խուրձք և երկոտասան տապարք
,, անկեալ կան պրետորօք հանդերձ սեքստիլիոսիւ և
,, քեղլեհնոսիւ ի ձեռս նաւամարտիկ հինից ։ Յիշեցու-

,, յանիւցեմ ես զառուծն գնիգոսի , կոլոփոնի , սամոսի ,
,, և այլոց երևելի երևելի քաղաց , ուր գիտէք՝ Թէ ձեր
,, պէսպէս նաւահանգիստք՝ զօրոց կախեալ կան ձեր
,, կեանք և ուտեստ , ընդ տերութիւն են այոց ձերոց Թշնա-
,, մեաց ։ Ազիտիցէք , Թէ նաւահանգիստն գայետայ
,, այնպէս յաձախեալ յերԹևեկայ և լի նաւօք՝ աւար
,, հարաւ յասպատակող հինից ծովու , ակն յանդիման
,, պրետորի ժողովրդեանն հռովմէականի . և դուստր իսկ
,, մարկոսի անտոնիոսի՝ ողբ յանձն առեալ էր առնել զնո
,, հաշածականս , յափշտակեցաւ ՚ի նոցանէ յիւրում իսկ
,, տան՝ որ ՚ի միսենոն ։ Իսկ ոչ բան բաւական իցէ ինձ ,
,, ողբալոյ զնոսա և զաղետս ոստեայ , յորժամ
,, գոգցես ձեր ակն յանդիման առաւ նաւահանգիստ մի՝
,, որում հրամայէր մի ՚ի հիւպատոսաց , ՚ի պարտութիւն
,, մատնեցաւ և խորասոյզ կորեաւ յայոց չարաշրջ եղու-
,, զակաց ՚՚ ։

Յայսոսիկ զրոյցս չերևի ինչ պակասորդ ։ Ինայն պղու-
տարքոս ինչ մի ևս յաւելու նշանաւոր՝ զժպրհուճ նոցա
առ հռովմայեցիս ։ ՚Ի ժամանակի յորժամ որ ՚ի կալանա-
ւորելոց ՚ի նոցանէ ձայն բառնայր՝ Թէ հռովմայեցի է ,
կեղծաւորիեին առ հասարակ՝ զանի զդողանի հարկանիլ ։
բաղխելին զազգերս , և առ ոտս անկեալ նորա՝ խնդրելին
ներումն ։ Ապա իբրև ընդունելին զչնորհն , պատուիրն զնո-
վաւ , ազատացանելին նման կօչիկս , և զգեցուցանելին նմա
անդրէն զիւր օթոց՝ ասելով , զի մի այլ ևս լինցի անծա-
նօթ ։ Ապա իբրև հարուստ մի ծանակելին զնա , արկա-
նելին սանդուղք զկողիւք նաւի իւրեանց ՚ի խոր ծով , յոր-
դորեաւ զկալանաւոր իւրեանց՝ էլանել երԹալ (յան-
դունդս) ՚ուր և հաձոյ իցէ՝ լինելի ազատութիւն ։ Իբրև
չառնոյր նա յանձն , ընկենուին զնա ՚ի ծով ։

Ա՛ Հ· 685 ։
Ն· Ք· 67 ։

Մ· Ա Կ Ի Լ Ի Ո Ս Գ Լ Ա Ե Բ Ր Ի Ո Ն·
Կ· Կ Ա Լ Պ Ո Ւ Ր Ն Ի Ո Ս Պ Ի Ս Ո Ն·

Գաբինիոս առաջի առնէ օրէն ինչ տալոյ պոմպէոսի զԲրա մմիատարու- Թեան ծովուց ։ Ընդաքձա կուԹեն այս պիսում հղ գաբարձու- Թեան ։

Յամ էարեայ միջի՝ զոր հասուցանէին հինք նաւամար-
տիկք , չայտ է Թէ մեծ էր գանգատ հռովմայ զսովոյ , և
զչափազանց Ռամգուէ կերակրոց՝ որ միշտ մեծապէս աղվկէ
զժողովուրդն ։ Ընդ այսորիկ բազմաԹիւն անհնարին անձ-
կանօք ընկալաւ զառաջարկուԹիւն գաբինիոսի տրիբունի ,
՚ի տալ պոմպէոսի զՀրամանատարուԹիւն ծովուց՝ առ մաքրե-
լոյ զայս ժանտախտ , որ խափանէը զամ տուրևառ ։ Ընդ-
առաջարկուԹիւնն էր յիւրմէ պիտեևան ։ Նայց յորդոր տրի-
բունին՝ որ զայն Թելադրեաց , էէր սէր հասարակաց

օգտի ։ Վ՚ը գի էր չար քո՚քային և այլ անօրէն , ոչ երևե- Ը. Հ. 685 ։
յուսցեն բռնանդակ ընթացք կենաց նո՚ր ։ Վ՚ահձան իւր Ն. Ք. 67 ։
էր ընորհս գտանել առաջի պոմպէոսի , և՚ ձեռն նորա
ամբառնալ յաւագուքին մեծամեծս ։ Այլ և այնպէս
ոչ անուաներ գնա յիւրումն օրինի , այլ էր լիով ծանու-
ցեալ՚ի հասարակաց ձայնէ . և կազմուի օրինին էր՝ ոչ
՚ի կացուցանել զպօրագլուխ ոք , այլ գիտակետ ումն ընդ
ամ ընդարձակուքին հոգևմկական ինքնակալուքե ։ Գա-
բինիոս առաջի առնէր , թէ ,,՚ի հիւպատոսական անձանց
,, ժողովուրդն ընտրեսցէ գի ոք , ումմանցի երկքամեայ
,, հրամանատարութիւն՚ի վերայ ամ ծովու , սկսեալ՚ի
,, սեանց հերակլեայ , և՚ի վերայ ամ ցամաքի , մինչև
,, ցյիսուն ՝ մղոնաչափ հեռի՚ի ծովէ " , (յոր բովանդա- * Իբր նօթնա-
կիւր մեծ մասն սահմանաց՝ որք հնադանդ էին հռով- տասն ֆա-
մայեցւոց , ՚ի միասին ըէ հպօր ապգաց , և ընդարձակ թա- սախ ։
գաւորութեց ։) Կամէր գի ,, որ ընտրեսցի , կարող լինի
,, որոշել հնգետասան տեղակալս ՚ի ծերունեաց ծերա-
,, կուտին , բաշխել գնոսա յայն բաշխս , ոչ և պատշաճ
,, թուիցի նմ՚. և ունիցի իրաւունս առնուլ արծաթ ըստ
,, հաճոյս , եթէ՚ի գանձուէ , և եթէ՚ի հանրական մաք-
,, սաւորաց . և գի տացի նմ տորմիղ երկերիւր նաւաց ,
,, իշխանութիւն ժողովելոյ զօրս և նաւավարս՝ սրչափ և
,, պիտոյ թուիցի նմա " ։

Ծերունիք անհնարին տագնապեցան ըէ առաջարկու- Տագնապ
թեն տրիբունին , որ տայր նոյ յայտնապես սեր զոհի ։ Ջա- ծերակուտին
րան համբերութիւն , յորժամ յանձնարարուի ինչ՝ որ էջր գան այսր ։
կարի ընդհատ՚ի սմանէ , քանի մի ամաւ յառաջ ըստծայե- Վէլ. Ը. Ս։
ցաւ մարկոսի անտոնիոսի ։ Այլ յայսմ վայրկ տարբե-
րուի անձանց զնոյն իսկ իրողուի կացուցաներ կարի ինն
այլազգ ։ Անտոնիոս էջր ոք ահրնկեց՝ սրչափ և իշխանու-
թի վստահանալին՚ի նա . բայց պոմպէոսի զօրացեալ առ
անգամ մի այնպիսի ընդարձակ հրամանատարուէ , էջր
հնար ատիպել գնա թողուլ գայն , և գներ գհասարակա-
պետութին՚ի սահմանն փոխադիկ ազատութե , մեալով
կախեալ գաւփաւորուէ և գհանձարոյ միոյ ուրուք յիւ-
րոց քաղաքացւոց ։

Վ՚ը այսորիկ գիմադարձութին եղև հանրական՚ի ծե- Պլուտարքոս
րակուտին՝ բայ՚ի կեսարէ ևե , որ վաերացուցաներ՚ի ի պոմպէոս ։
պոմպէոս զօրինակ այնր՝ որում ինքն անձկայր ։ Ա՚յր Դիմն և
ամենայն ծերունիք՚ի վր յարեան գաբինիոսի այնպէս պլուտարքոս ։
սրտմտութէ , մինչև թէ հաւատամք գիոնի , փորը միւս
և՝ և սպանեալ էին գնա առ ետեղ . բայց և այնպէս

Ա. Հ. 685։ Ն. Ք. 67։ վերծաւ նա ։ Եւ ժողովուրդն իրապէկ լեալ բռնութեն՝ որում տարաւ արիւնն իւր , և նա ևս այնպէս կատաղաբար ՚ի քարկուքեն լցդեցաւ ընդդէմ ծերունեաց , մինչև հարկ եղև սոցա մեկնիլ անտի , և յապահովն լինել փախստեամբ ։ Պիսոն հիւպատոս՝ զոյոյ վաղուց ևս ՚ի ՀՀ քերի զպէտպես անցս պատասխանութեե և զքաջութե , նշանաւոր եղև յերոզութես ՚ք զայս , մինչև իշխեաց ասել պոմպէոսի ։ ,, Հրովհետև կՀետ երթաս զշաւղայ հանդ ,, մուլոսի , սպասել ունիս և նորոն կատարածի ,, ։ Եւ է զմտաւ ածել յայսմ վայրի ՚ի հարևանցի , թե հնումն լոս՝ որ երկրպագեալն էր ՚ի նոցանէ որպէս ահ ոմն խոխրինոս անուամբ , ըս այլոց նկատմամն և ոչ թագաւոր՝ ատելի էր ծերակուտին , և համաքեալ էր ոչ ձնշող իրաւանց հայրենեաց , և հաստարակաց պատուութե ։ Պիսոն իսկ՝ որ սպառնայր պոմպէոսի , զնոյն վտանգ վտանգեցաւ ։ Ի մէջոհն կուտեցաւ զնովաւ . և ՚ի վտանգի էին նոք կեանք , եթե գաբինիոս՝ որ ոչն կամէր յաչաց անկանիլ ահեղ զառանցանաց , որպիսի էր սպանուել հիւպատոսի , չէր ցածուցեալ զկատաղութե խուժանին ։ Յերակոյն կարդ էր միշտ պիմադրիլ , և զառաջինն ինն պաշտօնակիցք գաբինիոսի երևէին պատրաստականք յաբիլ յայս կողմն . բայց ՚ի գայրանալ վտանգին՝ միայն միայն երկու , Կ. տրեբելլիոս , և Լ. ռոսկիոս ։

Բանախօսութե պոմպէոսի , որ կեղծաւորի թե կամի զերծ լինել յայսմ գործաւորուէ ։ Դիոն ։

Յայսմ վայրի եհաս օրն՝ յորում հանդերձեալ էր ժողովուրդն արկանել զիւր քուեայս ՚ի վէր օրինին առաջարկելոյ ։ Պոմպէոս՝ ձարտար երևի յոյժ յառաջ տանել զիւր խորհուրդս , որում յիրաւի է միտ դնել ։ Օ ՚ի ոչ երևի արդ , նոյնպէս երևեսցի յայմ միացուածս կենացդ իւրոց . ըստ է՝ այլ մի խորհորդուրդ ՚ի կեղծիս , որ գիտեր ծածկել զիւր փառասիրուն յերկուաւ և արտաքնայարդար հանգամանք ։ Նմանկայր սա կաթոգին հրամանատարութե՝ զոր առմամատուցանէր նմա օրէն գաբինիոսի . և յիրաւի է մեզ հաւատալ , թե տրիբունս առաջի արար զայն համախոհուէ նր ։ Այլոց գիտէր՝ զի թե յուցանէր ըղձանալ այսմ գործաւորուէ , յարուցանէր յիւր վերայ զնախանձ բազմոց ։ Օ սորին հակառակն՝ ստանայր պատիւ մեծ , յուցեալ թե յոչ կամայ ընդունի զայն , և ՚ի պարտաւորութե միակամ հաւանուէ քղքակցաց ։ Յայս սակս ոչ սովորութի էր յայմ օրինս՝ որոց կշռութե հասանէր Ժողովրդեան , խօսիլ պէսպէս անձանց յայոյն կամ յոչն՝ առ իմացուցանելոյ բազմուէ զպատշաճաւորութե կիճ զանպատշաճուէ առաջարկուեց , զոր առաջի առնէին

նիմ, սոյնպէս և պոմպէոս ելի քեմ առենախօսուե, և ալար բանախօսուի, յորում կեդծաւորեցաւ մեծապէս ընդեմ դառնալ բեռինն զոր կամէին յիւր վրէ արկանել։ Ա. Հ. 685։ Ն. Ք. 67։

Առաջի ալար առ իւր անքաջուրեն տկար և անհեթեթ պատճառանս, վրէր անցեալ աշխատուիս՝ յորոց վաստակաբեկ ասեր լինել, թէպէտ և երևեր լինել յուժի և ի կայտառ հասակի, վերեւնեւթամնիւբ գոլով։ Յաւելի՝ թէ երկնչիմ ի նախանձուէ, և փափաքիմ հանդստեան խաղաղական և առանձնաւոր կենաց. զի ղեկիկ զրոյցք, յորմէ ոչ ոք էր՝ որ խաբիւր։ Ապա յիշեցոյց, թէ ի հասարակապետութեն կան այլ բաղում անձինք բաւականք՝ լաւ և ծառայելոյ նմի։ Եայց զգուշացաւ յիշել զոք յանուանէ, զի երեցկի պատրուակաւ՝ թէ ոչ կամի հաձել զոմանս, բարկացուցանելով զայլս։

Վաթինիոս և ես գոյք զիւր ձարպկուի՝ ի խաղարկուես, և մեծաւ՝ ի դիմադարձուի պոմպէոսի։ Առաջի արար բաղում սկզբունս յիւրմէ գեղեցկիկ, բայց յայտնի հակառակ բնաւորութեն այնորիկ՝ որ գեղեցկաբանէր. առորում օգուտ հասարակութեն էր եղջերուաքաղ, և չայլ ինչ ոչ հայէր նա, բայց յիւր անձնական օգուտ։ Ասէ. ,, ըղձալի լինի է, թէ՝ի պետուե ուրեք բաղում անձինք ,, իցեն գերապանծք։ Եայց զի էն սակաւագիւտք, ՚ի ,, գտանիլ բարեբաստութե միոյ յայնպիսեաց անտի, որ ,, ժան և իրաւ է պարտաւորել զնա՝ թէպէտ և չառնուե ,, յու յանձն"։ Օ՜ այսպիսի բռնուե յոյժ է օգտակար, երբ այնոց որ առնեն, և երբ այնմ որ էրէ. զի որ առնեն՝ զերծ լիներ այնոա օրինակա ՚ի մօռալուա վանգից. և որ էրէն՝ առերի լինի զերծուե երբոց չաղաչելոյ. յոյր սակս չի՛ նախանձախնդիր հայրենասէր՝ որ ոչ իմդրակ դիցէ զանձն և զիւր էհանս։ Գոա չէս ծնեալ վասն ա (ասէ յայոմպէոս.) ծնեալ ես վա հայրենեաց, որոա պարպապան ես օգնել ՚ի կարիս իւր. և ընդդէ և մահու զի պէսպէս ՚ի ծառայուրե անդ՝ չառնիս ծալ հրամանի օրինաին, այլ ընդ առաջ երթալ և արհամարհել զվտանգս։ Այս սկզբունք չեն ինչ երկաւանալիք՝ վա ՚ի վար արկանելոյ զնա գաբինիոսի ուրումն։ Եայց և խոստովանիլ արժան է, թէ չեն ինչ վայելչական ՚ի բերան նը. և զկիրառուեն զոր առնէ նա ընդ խաղ, համարել արժան է ազգ ինչ սեղա նակապետութեան։

Բանախօսութեն գաբինիոսի ՚ի սահպել զպոմպէոս ՚ի յանձնառուե Թիւն։

Ասացի, թէ երկու տրիբունք հաստատեալ էին ՚ի միտս ընդդէմ դառնալ օրինին։ Տրեբելլիոս յոտն է. կայ խօսիլ։ Եայց տեսեալ թէ ոչ ոք լսէ նմա, ասաց նան կարճ՚ի կարճոյ թէ արգելու առաքել զՅելս՚ի քուէարկ. Երկու տրիբունք զոր ընդդէմ դառնալ օրինին։

Ա. Հ. 685։ Ն. Ք. 67։ Կուբէ՛ն։ Պաբլինիոս պատրաստեալ էր առ ՚ամ. և զօրաց եալ օրինակաւ տիբերիոսի գրակկոսի, որ երբեմն իջուցեալ էր ՚ի տրիբունուէ զիւր պաշտօնակից ՚ՎՐ. ոկտաւիոս, ձեռն էարկ վարել ընդ տրեբելլիոսի նովին օրինակաւ. և փոխանակ առաքելոյ զՅեղս ՚ի քուէարկուԹի՛ ՚ի վե՛ր իւրոյ օրինին, ետ նմ՛ յայտնել զկարծիս իւրեանց ՚ի վե՛ր իջուցանելոյ զտրիբունն՝ որ ընդդէմ գառնայր։ Տրեբելլիոս եկաց անյաղդողդ՝ մինչև եօԹնուտասն Յեղք արկին զքուեայս իւրեանց ընդդէմ նորա. և յայնժամ տեսեալ՝ զի եԹէ և ուԹևտասներորդն միաբաներ ընդ այլս, իւր իրք վՀարեալ էն, լաւ համարեցաւ կասել ՚ի դիմադարձուԹէ։

Պլուտարքոս և Դիոն։

Ոսկիոս օԹոն միւս տրիբունն՝ երկուցեալ ՚ի վտանգէն դիպելոյ իւրում պաշտօնակի՛ն, և անկարացեալ և յաղԹել՝ որչափ և քուռն գոչեսցի՛, ահեղ աղմկի բազմուԹի՛ մեծի և զայրագնելոյ, ՚ի վեր ամբարձ զերկուս մատունս՝ առ իմացուցանելոյ՝ ԹԷ խնդրե՛, զի մի՛ տայի այս միաս պետական հրամանատարուԹի՛ միայնում պոմպէոսի, այլ բաժանեսցի՛ ՚ի նա, և յայլ ոք։ Ժողովուրդն քաջ իմացաւ զիիաս ոսկիոսի. և ցասումն ՚ի սիրտ նորա ելոյ, պիսի ահեղ գոչիւն, մինչև պատմի և այս, ԹԷ ագռաւ ինչ անցորդ ՚ի վե՛ր ժողովրդի՛ իբրև կայծակնահար անկաւ ՚ի հրապարակի։

ԲանախօսուԹի կատուղեալի ՚ի ցուցանել զանպատշաճուԹիւնս։

Նօգուտ էր այնուհետև ձեռնարկել ՚ի նոր Ձիգն. բայց և այնպէս օրտենսիոս և կատուլոս, կամ զի էին ինչ անյոյս՝ գԹեթ խուն ինչ բարեխաւսուէ, կամ զի կարողասցին վկայել զանձանց՝ ԹԷ արարքն զամ ՚ի մարԹելոյ ՚ի պահուն՝ զոր համարկին վտանգաւոր ապատուԹե՛, խօսեցան մի զմիոյ զկնի ընդդէմ օրինին գաբինիոսի։ Նկնկդիր եղև լռուԹի՛, ակն ածել այնպիսեաց մեծանուն անձանց՝ բազմուԹին պատրաստական ՚ի լսել։ Կա առաջի արարիչ յայտ վկայի՛ քաղաւած ինչ բանախօսուէ՝ զոր դիոն ընծայէ կատուլոսի, զի կան ՚ի նմ՛ ՀՀմարիտ շարժաւիԹի՛՝ որոյ վե՛ ծերակոյտն ընդդէմ գառնայր օրինին քաջգոմ ՀՀմարիտ։

Առաջի արար նախ՝ ԹԷ չէ արժան կուտել զքրծաւորուԹիս և զպատիւս ՚ի գԼուխ միոյ միայնոյ։ Կա հակառակ նմ՛ է ասէ Հերոյ օրինայ. և ֆորչին պարբ էր ՀՀղ էմպուսցանել ԼԻՀվ զվտանգն։ Ալ էդ հԷպատուսուԹի՛ Տարբոսի, բազմահայ չերկբայէիք հրամանատարուէ՛ սիլլայի եղեն այնք, որք պղԷցին չերկնին իսկ զի՛ այն ֆատաէր ֆիս՝ ՀրոյՀ պղտի առաջ պղԷպատոր ելից։ Կնհնար է՝ ո՛չ միայն էրէպատարէի, այլ և կապարելմիս առն և է-

Տապանագրանի՝ Տարփեր Տրանել անդրէն ընդ լճով օրինաց , յետ Աբ. Հ. 685 :
վայելելոյ ընդ երիսս յիշխանութիւ հրամանատարութիւ : Ի Ն. Ք. 67 :
սակ ընդ հաճոյանալ արկանել զպոմպէոս . խօսիմ ընդհանրա-
պէս . զի ըստ տաճիկ որպես պարիս ինչ , պարզ և պարզամիտ է ՝ զի
ամենեքին նոյա որ ուրուն երեսուն անչխալոյ այնմ , հաւանիցեն
երբեմն չիարամ ճանանալի , վասն զի չայս հաստատել է հաւատա-
րութիւն հաստատակամութեան : Իսկ ըստ տաճիկ որպես ճանաչեան
ինչ պշխատութիւ , պարզ է ամենեցուն բառնալ զիարս մանն բնութիւն ,
զի այս է հաստատ պարտաւորութիւ ամ չաղչոյացոյ :

Երկրորդ շարժառիթն յառաջ բերեալ՝ի կատուլոսէ
չէ ինչ նուազ հաստատուն : Կան չեր ասէ առ ժողո-
վուրդն իշխանաւորք և զօրագլուխք հաստատեալ օրինօք : Կան
չեր հիւպատոսք և պրետորք , և այնք՝ որոց ընդ ելանելն չայոց պաշ-
պանանց, զեռ հանապազորդն հնդինակուն : Իսկ արքայն իղձ լռղու-
դանէին զնոսա անգրկաց , առ տաճանելոյ նոր ինն եղանակ հրա-
մանատարութեան : Ի՞ուրի՞ ընդրէք զոս պարեալ իշխանաւորս :
Ո՞վ նէ՝ զի ճիմ առեալ շրջէիցին ընդ չաղչոյն՝ իրբանդ եղբարձիկ
բանի պատմառանօք : Կարծիցիք ըն անուն առեալ դիայն իշխանա-
որէ՝ չունիցին ինչ առնել այլ գործառութիւ : Ո՞չ պեսանէք , ըն
այրպիսի գնայիս չարառոյանէք ՝ի նոսա ապելութիւ . և պայ ան-
ցուն նոյա որ կարդ են անչխալ պաշպանն՝ իրառաջ առնիւ գան-
գաթելոյ , ըն չանդրէք պիշխանառութիւնն հաստատելա ՝ի չերոյ
նախնեացդ , և չպայ գործ ինչ այնդ՝ որ ընթերցանն ըստ օրինաց , և
՝ի ննդիր էք ուրուն առանչնառութ , վարհանալ ՝ի նա հեղինակա-
րութ ամ՝ նոր՝ որոյ պայս վայր չկայ օրինակ :

Կատուլոս առաջի արար և զառժանել պՀրամանատա-
րութիւն՝ի քազում զօրագլուխս : Ի՞ւայց այս դրուն թե-
պետ և յանկաւորագոյն ոգւոյ Տերկատեական կառա-
վարուե , յայլմէ կողմանէ չէր ինչ օգտակարագոյն իրո-
ղուեն՝ որ առաջի կայր : Ի՞ւ զի ոգի ժողովրդեան յափրշ-
տակեալ էր ՝ի յարդ և ՝ի զարմայուն՝ի վէր պոմպէոսի ,
զոյն իսկ յարդ առմատոյց կատուլոսի միւս և փաստ :
Ի՞սին իրի յաւարտ իւրոց խօսիցն ասէ ցժողովուրդն :
Սերէք դուք զպոմպէոս , և երթայք՝ . բայց աչէր չեր առ նա՝ առա-
ւելու չան պահմանաւոր կոպար . ճանաչեանէք զնա ամ չանչնա-
բարութիւ՝ վասնգաւորօք , և զիմագրաւէք զնա ամ չեճանչի վասն
գայ : Ի՞ւ ասէք երբեք զեպ լեցի չերում զբէնախորհուիչ կորուա-
նել զնա , չոյր վերայ արկանիցէք չայնճամ պՀերդ վարահուե : Ձայն Կիկ . վասն
տանելեան օրէ-
նայ . հմր 59 :
Վերա . ը . լա :
Պլուտարքոս :
Դիոն :
եբարձ ժողովն ամ : Ի՞ւ զի վերայ՝ կարուէք : Ո՞ւ պատասխա-
նիս ամենքական՝ որ միանգամայն ցուցաներ և զկամն ան-
չեղլի , եխից զբերան կատուլոսի , և իրոյց զնա ՝ի բեմ-
ատենախօսից : Ո՞չայսպի վերջ և այսպի բանախօսու թիւք

Ա. Հ. 685։ Ն. Ք. 67։

Ծախեցին զմեծ մասն աւուրն , մինչ որոյ և հարկ եղև յայլ օր արկանել զկշռութիւն ժողովրդեան , և զիատարութիւն իւրաղութեան ։

Օրէնն եղև ընդունելի ։

Պոմպէոս մեկուսացաւ յանդաստանս՝ի ծածկել առաւ ել՝ը զառաւել զիւր միտս . և զի պատուեսցի ընտրուի՝ը իւրով յայնպիսի մեծ պաշտօն՝ի բացեայ գոլով ։ Իրև ապդ եղև նմա ընդունելւոյն օրինին , դարձաւ գիշերային՝ի հռովմ առ խորշելոյ՝ի իսանել քաղմութի՛ , և այնց՝ ո՛րոց եկաւորութի՛ի ընորհաւորել նմա՝ երևեցուցանէր արդեօք նմանուի՛ ինչ յաղթական հանդիսի ։ Իւ ծագել առաւօտու էլ՝ի տանէ , մատոյց զոհ . և՝ի ժողովել ժողովրդեան , ընկալաւ բազում ինչ՝ որ չէր ընորհեալ նմա յօրինէ անտի , և երկպատկեաց գոգս գնւոյ զիւր զօրութի՛ ։ Այսո զի նշանակեցան նմ հինգ հարիւր նաւք , հարիւր քսան հազար հետևակք , և հինգ հիւր հեծեալք , քսան և չորք հանրական տեղակալք՝ առեալք՝ի ծերուենեայ . երկու գանձաւորք , և վեց հազար տաղանդք արծաթոյ . իր ութեւտասն միլիոնք ըստ փողոյ գաղղիոյ ։

Գին կէս դահրոց էակ և իսկ ցածնոս՝ի հռովմ։

Կիկ. վասն մանիլեան օրէնից։ հմր. 44։

Լուրն միայն ահեղ պատրաստութե՛ս , և ահաւորութի՛ն անուանն պոմպէոսի սկսան՝ի վեր երևեցուցանել զպատուն՝ որում անձկայր ժողովուրդն , մինչև պարծիլ նոցա ընտրուի՛՝ զոր ընտրեցին ։ Յաւամարտիկ հինք զահի հարեալք՝ այլ ոչ իշխեցին ասպատակ սփռել այն պես համարձակ ։ Համբաւք հասին անարգել՝ի հռովմ, և յածուցին զգինն . որովք յայնմ երևի՝ թէ խորհուրդ գաւրինիոսի էր իրաւացի , հնարս հնարելոյ ընդդէմ չաբեայ՝ զոր հասուցանէին հինք ծովու ։ Այլ և երկիւղի ծերունեացն կայր տեղի ։ Իր սա երևելի ինաս օրինայ , ոմն և մեծ վտանգ ազատուե՛ ։ Ի սա այդմ օրինակի մարդկային իրք յոլովակի են երկդիմի . յորմէ յառաջ գայ ե՛թէ պեսպիսութի՛ն կարծեայ , և եթէ՛ վարանք , յորժամ պարտն է գատել զայնց և անախտաբար ։

Կերպագրութի՛ պոմպէոսի՝ի մաքբելզամ ծովը՝ի նաւաստիարտիկ հնից։

Փչբոս։ Ֆ։ Գլոսպարիոս։ Ասպիանոս։ Դիան ։

Պոմպէոս փութայաւ կատարումն տալ իրաղութեանն նմա յանձն եղելոյ . արար զկերպագրութի՛ խորհրդոցն՝ ոմն հանձարեղ ։ Ժամանեայ զամ ընդարձակութի՛ միջ երկրեայ ծովուն յերեքտասան բաշխս , յանձն արարէ զմիոյ միոյ՝ի նոցանէ զհոգ՝ միւամ կիս երկուց լիւրոյ հանրական տեղակալաց , որոց ետ և նաւս և հետևակ բազում և այրուձի ։ Այս տեղակալք էին ամիս հաւասարք . և իւրաքանչիւրն՝ի նոցանէ ունէր զգլխաւոր հրամանատարուի՛ յայն բաշխ ծովու՝ որ էր նմ՛ նշանակեալ ։ Այս պոմպէոս ոմն արքայ արքայից՝ը ասելոյ ապպիանոսի , գահե-

ըեչ էր ամենեցուն , և գնայր ամ ուրեք՝ ուր համարէր Ա՛ Հ. 685։
Ն. Ք. 67։
Թէ պիտոյ իցէ ։ Ի յսպիսի կարգաւորութիւն հինք ծովու
այլ չունէին տեղի թաքստի ։ Ով խոյս տային յայսմ
նաւահանգիստ , ի ձեռս անկանէին այլոյմ. և զոր վայր կո
րուսին միանգամ , այն էր յաւերժ կորուսեալ . վն նա
ւատորիկք՝ որք վանեցին զնոսա , միշտ դէտսին ունէին
ի Թիկանոյ , և վանէին զնո յարևելս կոյս և ի կիլիկիա ։
Ո՛չ բռնադակ նաւատորիկ հռովմայեցւոց բաշխեալ այս
պիսի իմն օրինակաւ , ըստ իմ կարծեաց՝ յիրաւի էր նմա
նեցուցանել շրջաստիւռ պառակտանի որսորդաց , որով
ամ երեքոյ հարկ է հաւաքիլ ի տեղի ընտրեալ ի նոցանէ ։

Պոմպէոս սկիզբն արար՝ սի և ասացաք , յարևմտից
կողմանէ ։ Վիտուսն իւր էր հաստատել անդրէն զառա
ջինն լուսի ի քղքին . և այնպէս վերծուցանել յերկիւղ
նաւամարտիկ հինից վերիս ։ շտեմարանս հռովմայ , զսի
կիլիա , զսարդոնիա , և զծովվերեայս ափիւկոյ ։ Ո՛ն
պէս բռուն զօրացաւ , և այնպէս քաջ գործակից եղեն և
իւր տեղակալք , մինչև ի քառասուն աւուրս ամ ծովք
ի նեղուցն մինչ ի յունաստան. խսպառ սրբեցան , և ոչ
մնայ ի նմա և ոչ նաւ մի ելուզակայ ։ Վ՚ո որոյ և համ
բաւրք յանձախեցին յոյժ . վանառանոցք հռովմայ լի էին
նոքօք . ցածեան գինք կերակրոց , և աշխարհ ամ բարձ
բացուցանէր զպոմպէոս ցաստեղս ։

Ո՛չայց և այնպէս պիսոն հիւպատոս՝ անչափ յամառու
թիւ՝ զոր չէ հնար իւիք անբասիր առնել , խափաններ կամ
յապաղեր ի գէտ գէտ հաւաքումն զօրականաց և նա
ւավարաց ։ Ո՛չ խափանուածք հարկեցին զպոմպէոս
դառնալ միանգամ ի հռոմ ։ Ընկալեալ եղև անսպա
ռում խնդութիւն . և ժողովուրդն չոքաւ ընառաջ այնպիսի
փութով պնդութիւ , մինչ զանձաւօրեայ բացականուն նը
երևեցուցանել բազմաժամնակեայ ։ Ո՛սորին հակա
ռակն՝ յաստուն ընդդէմ պիսոնի՝ էր այնչափ մեծ և
բուռն , մինչև յանձախեին զրոյցք ի բաց հանելոյ զնա ի
հիւպատոսուէ . և գաբինիոսի վաղու ևս պատրաստեալ
էր միւր օրէն վասն առաջարկելոյ ժողովրդեան , բայց
պոմպէոսի ոչ եղեն կամք յանչափն ձգիլ յիրողութեան ։
Ո՛երակոյսն իսկ այլ չէր հաստատուն հիւպատոսին յիւր
յեանորդ արարս , և անսպայր մնադիւր այնմ՝ զոր չէր
կարող խափանել ։ Վ՚ո այսորիկ պոմպէոսի լիով հաձ և
հաւան գտեալ՝ եղ վաղվաղակի ի հռովմայ , և չոքաւ
մնանել ի նաւ ի բրունդուսիոն , երթալ ի գլուխ հա
նել զիւր ձեռնարկ ։

ի քառաս աուուրս սրբէ զամ արևմտեայ ծովեզերս ։ • կիւ. վասն հանիբեան օրի. նայ. հմ 34։

Ա. Հ. 685։ Ն. Ք. 67։

Յայլ քառաս սուն և ինն աւուրս յետ հանէ զԻւբ դոքա։

Ալաամարտիկ հինից ստիպեալ Թողուէլ զպէսպէս կողմանս ծովու, հասանէին անկանէին ի կիլիկիա, որ էր նոցա իւրու ամրոց և անքոյթ վստահարան։ Յայնմ վայրի պոմպէոս յառաջ վարեաց զԻւբ ընթացս յայն կողմն. և ի Ճանապարհին պատահեաց պէսպէս մանուանց նաւահանդիսից էլուզակաց, որք անձնատուր եղեն ի խոստումն նորա։ Նոցայց առ իւր կալանաւորս բշմ մարդասիրուէ և գթուէ, չարար ինչ նմ ինչս. և այսպիսի գնացք՝ դիւրացուցին նմ յոյժ զյաղթուէն. վ՚ն զի եկուզակք գայլն յամ կողմանց հնազանդիլ նմա, փախուցեալք յերեսաց տեղակալաց նորա՝ որք յուշանէին առաւել և խստուէի։

Զգեաց միւս և օգուտ յիւրմէ քաղցրուէ։ Որք մինգամ գոհ գտան ըզ անձնատուր լինել իւրեանց ի նա, յուշին նմա զտեղի փախստի կարի իմն յամառելոցն, և և այնց՝ որք յանցաւորագոյն գոլով քան զայլս՝ ոչ ակն ունէին ներուէն գտանել։ Ի. յաւս օրինակաւ եհաս մինչ ի կիլիկիա միշտ յաղթական՝ լոկով ահաւորուէիք իւրոց անուան, կի վատահուէք զոր ազգեր իւր բարուէ։ Ընդունագոյնքն ի հինս՝ անդրէն միաբանեալ էին ուժգին ի դիմի հարկանիլ. և ամրացուցեալ զկանայս իւրեանց և զորդիս և զընտիր ընտիրս ընչից յամուրս՝ որ առ տորոս լերամբ, հանդերձեցին զընտրելագոյնս ի մեացելոց նաւաց. և մնային զօրագլխին հռովմայեցւոյ մաս ի կորակեսիոն ծովեզերեայ քղաք կիլիկիոյ։ Ի՝ղեկաւ պատերազմն. և պոմպէոս՝ որոյ էր տորմիղ ի վաթսուն քաջազէն նաւաց քաջ հանդերձելոց՝ չէզև ինչ կարի աշխատ ի յաղթել հինից։ Փակեցան ի կորակեսիոն, և տարան պաշարման։ Ասոյց հուսկ յետոյ յամառուէն նց հարկեաւ տալ տեղի. յանձն առին նուաճուէիք, և ետուն ի ձեռս յաղթականին զանձինս իւրեանց և զքղքս և զկղզիս՝ զորս ամրացուցեալ էր նց, և զնաւարանս և զըշտեմարանս. և միով բանիւ. զնմ իսկ՝ որ ընդ ձեռամբ էր նց։ Ի քղքսն՝ զորս ետուն, գտաւ անթաւուէիք զի նուց, որոց բազումք էին կապմ, և բազումք ևս ի կապմուէ. բազում նաւք՝ որոց ոմանք էին դեռ ի շինուէիք. ամէնս կոյոք պղնձով, երկաթով, առագաստիւ, չուանաց, փայտիւ, և ազգի ազգի նիւթոց. և անքաւուէիք ևս կալանաւորաց՝ զորս պահէին ի չղթայս, եթէ ակընկալուէիք բազում փրկանաց, և եթէ առ ծառայեցուցանելոյ զնս յազգս ազգս գործոց։ Պոմպէոս ազատեաց զայսոսիկ կալանաւորս առ հասարակ, և առաքեաց զնս

անդրէն յերկիր իւրեանց , ուր զքաղուման ի նոցանէ ի բազում ժամանակաց հետէ ողբային ոչ մեւեալս . ուր և գտան չիրիմք Թափուրք՝ զոր կանգնեալ էր աղգակա-
նաց նոցա :

Ա. Հ. 685։ Ն. Ք. 67։

Յսոյս օրինակաւ յանկ էլ պատերազմ նաւամարտիկ հինից հպատակութիւն կիլկիոյ՝ ի քառասուն և ինն աւուրս , յետ մեկնելոյն պոմպէոսի ի նաւահանգստէն բրունդուսիոնի. մինչև յայս երեւելի ձեռնարկ ի սկզբանէ մինչև ի բարեբաստ ելս՝ ոչ պատաղեցաւ զօրագլուխս և ոչ ողջիկ երիս ամիսս : Ու յաղթութիւն եղև այնպէս կատարեալ , մինչև ՝ ուր հռովմայեցիք փոքր մի յառաջ տեսանէին զնաւահանգիստն հինից առ ոստեաւ ի բերան սիքերիոսի , այնուհետև ոչ միայ և ոչ մի ի նաւայ նոյ՝ ըստ ամ տարածութեի միջերկրեայ ծովուն , որ ձգի ի նեղուցէն մինչ ի ծովեզերեայս , ուր այս ծով ի խոր խաղայ յարևելս կոյս :

Կին. յաղթա-
նակ Պոմպէոսի
օրէն նաւ . հմր 37 :

Իսօսք ի միջի լինէին՝ մշանջենաւորել զպատուղ յաղթութիւնս . և պոմպէոս ի գլուխս եհան զայն քղքաքար և մարդասէր խնամովք : Ի բազմութէ անտի նաւաց գերելոց՝ որոց իննսունք էին նաւք պատերազմի , և ի քղքաց ղ բաւելոց ի հինից Հարիւր և քսանից՝ ըստ ապպիանոսի, սպարեալ էր քսան հազար կալանաւորս : Ի՛նչ էր որոշել, զինչ արժան իցէ առնել այսմ բազմութէ : Պոմպէոս ոչ խորհեցաւ բնաւ դատապարտել զնոսա ի մահ : Այլ և աջատուէ տալ արանց չքաւորելոց և դիմագրաւից՝ յայսկոյս յայնկոյս ձգապաղել , և ի մի վայր խմբել , մինչ վերստանկի էր անդրէն արծարծանելոյ չարիսն՝ զոր բազում աշխատութէ ցրեցին : Խորհեցաւ պոմպէոս՝ ասէ պլուտարքոս , թէ մարդս չէ ամէհի և անընդունել . և բռնաւորութէն՝ ի նոսա է անբնաւորս մնալոցն, որում հնար է փոխել փոփոխութէ բնակուէ և այլազգ կենաց. որովհետև այսպիսի հնարիւք ընտելանան և գաղանք ամէհիք : Վ ե այսօրիկ հաստատեաց հեռացուցանել զկալանաւորս ի ծովածկողմանէ , և փոխադրել զնոսա ի ներքսակողմն երկրի . զի ընտելասցին անդ քաղցր և խաղաղական կենաց՝ ուսեալք բնակիլ ի քաղաքս և պատաղիլ ի մշակութէնս :

Բնակեցուցանէ զայն կողմանս քըսան հազար կալանաւոր հէնս նաւամարտիկս :

Բնակեցոյց ի նոցանէ զքաղուման ի պէսպէս քղքս կիլկիոյ՝ որք էին իբր ամայացեալք , և առաւել ի սոլի քղքէ . որ փոքր մի յառաջ քանզեցաւ ի տիւրանայ , որ և զմիոյ նաւու հինից լսեաք զլուր ի միջոց բերանոյն ովկիանոսի : Կին. վան մանկան օրինաց . համար 33 :

1 Մինչև գուք որք աւուրքք յառաջ տեսանէիք առ բերանով տիբեբեայ զտօրմիլ Թշնամեացն , այժմ

Ա· Հ· 685 : Ն· Ք· 67 :

և յանուանէ նորոգողին կոչեցաւ այնուհետեւ պոմպէոս : փոխադրեաց ևս զքաղաքն ՚ի նոցանէ յաքայիա , ուր քիչքին դիմեալ պակասէին քնակիչք · և էին նորա երևելի արուարձանեաւք : Ա՚ռաքեաց և զոմանս ՚ի նոցանէ յիտալիա ՚՚ի սահմանս տարենտոնի : Ա՚յլ նախնի Ա՚ենկիչն վերոյիշեալոսի առնէ մեզ խորհիլ , թէ ծերն կորիկացի քաջ պարտիզպանն ՚ որ գոհ էր յոյժ զիւրմէ վիճակէ , և ոչր գոլեստ գտանի ՚ի ջորորդ գիրս երկրագործութեան , մի իցէ յայսց հինից արտաքսեալ :

Վէրգիլիոս· էրկոփորդ· Ջ· պաղ 125 :

Փերրա :

Ա՚ռոդայիք քաժանորդ գտան փառաց հռովմայեցւոց յայսմ պատերազմի , զի եւս նոցա նաեւ :

Վարրոն տեղական պոմպէոսի չէիք ոք՝ որոյ գործք քաջութեք իցեն մինչ ՚ի մեզ հասեալք : Ո՚չ այս միայն գիտեմք , զի գիտնաւորն վարրոն ՚ որ եղև մի ՚ի նոցանէ , նորոգեաց զառաջարկութեն ՚ պիւռոսի , և կամեցաւ միացուցանել կամքնա զիտալիա ընդ եպիրոսի : Ա՚յլ և երևի թէ նշանաւոր գտաւ մեծ լինի և երևելի քաջութ : Ո՚ի պոմպէոս ետ նմ պատկ նաեւմարտութեն · պատիւ կարի սակաւ գիւտ առ հռովմայեցիս : Ա՚ն այսորիկ վարրոն ՚ի համարի եղև այնց՝ որք միաբանեցին զպատկին վինուորական ընդ խաղաղական փառս գրականութեն :

Պատերազմ մեռելոսի ՚ի կրետէ :

Պոմպէոս՝ մեծանուն ոմն յայսմ ետեղեայ ՚ի պատերազմին որ ընդդէմ հինից ծովեայնոց· և որպս լինձ թուի՝ սա եղև պանծագոյնն ՚ի քաջութիս իւրոց կենաց : Ա՚յլ հանդերձեալ եմք տեսանել վնա կարի իմն փանաք՝ յիրողութիս կրետեայ : Ա՚ն մեռելոս՝ մինչև տուեալ էր հրամանատարութի ծովուց պոմպէոսի , յանձն առեալ էր նուաճել զայս կղզի՝ ոմք ասացաք · և նա ընդդ վիւր յանձնառուի աջողութ : Ձաղթեալ ՚ի Ա՚նկատամարտի լասթենէսի միով ՚ի գլխաւորաց ապստի : Ա՚ռ զգլխաւոր քաղաքս կրետեայ ՝ գվիդոնիա , որ այժմ կոչի կանէա , գվինոսոս , և զկնոս : Ա՚նդադատեալ զսկզբնապատճառս պատերազմին՝ զպանարէս , և զլսանի ենդս իսկ՝ լինել իւր կալանաւոր : Ա՚յլ ինչ գնայր բարիւք , եթէ իւր խոստութեք առ պարտեալս չէր դառնայեալ զսիրատ կրետացւոց : Ձամառեալք յանձինս , և զօրավիգն ունելով գյոգունս ՚ի հինից ծովեայնոյ՝ որք ՚ի վաղուց ունէին տէրն ապատատանի և համախոհս ՚ի կղզւոջն . և գի առ ժամ չուենէին այլ ապաւէն ՝ ատիփոլեցան ՚ի պէսպէս քաղք , և զատն ընդդէմ գարձան : Ա՚յսրին ինչ մի ևս : Ա՚րուեստեալ լուեալ էր նոցա զգլխաւոր քաղցրութ և գթութեք պոմպէոսի , առաքեցին առ նա պատգամաւորս ՚ի պամ-

Ֆռոնտէն· էրոմ· էլիէ· ի· զԶ· յԲ· զԶ· ա, Ե խԷ :

Պլութ· Դիան·

փիլէա, ուր էր առ ժամն՝ յետ հնազանդելոյ վկիլկիա. և յայտ արարին նմա, թէ անձնատուր լինին ի նա, մնաց դիւր յանձն առեալ՝ զինչ և հրամայեսցէ նոցա։

Ա. Մ. 685։ Ն. Ք. 67։

Պոմպէոս ընծայէ զիւր պաշտպանութեան կրեատացւոց ընդդէմ մեսելլոսի։

Ա՛ւր իբրօք պարտ էր պոմպէոսի՝ ի բաց կալ ի միջամուխ լինելոյ գիրս պաշտպանի, որոյ սկիզբն լեալ էր յառաջ քան զառնուլ իւր իշխանութեի՛ն ինչ։ Ա՛յլ հարկալուծեի՛ կրեատացւոց՝ որ մեծ ինն էր յայնմ մեսելլոսի, այնպես փանաքի ինն էր առ յաղթութեա՛ն և փառաւք պոմպէոսի, մինչև զարմանք են՝ զիա՛րդ հնար եղև այնմ նախանձուկս արկուլ նել՝ ի նա։ Ա՛յլ փառասիրութեի՛ն միայնակ տիրելոյ, և մի միայն գոլոյ՝ զորմէ կախեալ կայցէ ամ ինչ, և առ որ դիմել ունիցի ամ ոք, ընդունելի արար նմ զպատգամս ւորութեի՛ կրետացւոց և նաւամարտիկ հինից միաբանելոց ընդ նոսա։ Պրեաց առ մեսելլոս՝ հրամայեալ չհնազանդորդել զպատերազմ առ նոսա. պնդեալ՝ թէ իւր յանձնառական պաշտօն փակէ ընդ իւրև զկրետէ ողջիկ. իբր զի չկայ ի կղզւոջ անդ կողմն ինչ չհետուն մշտնառ հեռի՛ ի ծովէ։ Ձետ այսորիկ առաքեաց զմի ի տեղապահաց իւրոց՝ զԱ՛. ոկտավիոս՝ ընդունել զպատակութեի՛ ժողովրդոց, և խաղաղել զկղզին յիւր անուն, և ընդ իւրով իշխանութեի՛ն։

Հակառակ կամքի՛ն կրետէացւոց՝ զոր ոչ կամեցան ակն ածել։

Ա՛եսելլոս պնդեաց զիւր իրաւունս յոխորտանօք, և հալածեաց զիւր ընդդիմադարձս, ապահով արարեալ զպատուէր պոմպէոսի՝ որում ոչ կամեցաւ ակն ածել. մինչև անլուր ինն դիպուածով՝ ոկտավիոսի հրամանատարն հանդիպեալ ընդ փակիլ՝ ի քիլք մի ընդ նաւամարտիկ հինս, զգիմ ունիլ պաշարման զօրու հանդիպեցաւ։ Ա՛եսելլոս ընդհարաւ ընդ քիլքն զօրուքն. և զանդաստեալ վնաս լինել անձնատուր, առաքեաց զկինս՝ ի պատուհասի. և ոկտավիոս իսկ անդստունեաց կարի ինն արհամարհանօք, ի դէմն ածեալ զանդարդուն իւրոց գնայից և զիւրոյ զօրագլխի, որ՝ ի հոգեալ զիւր անարժան նախանձաբեկուն, առնոյր ընդ իւրով պաշտպանութիւ՛ն ընդ թշնամիս դիմ և մարդկան։

Մեսելլոս նուաճէ զայս կղզի՝ որ ցայն վայր էր ազատ։

Ա՛ւծուին իրողութիս եղև հրամանն պատերազմի ընդդէմ միհրդատայ՝ որ տուաւ պոմպէոսի՝ ի մանիլեան օրինէ. զորմէ արդ հանդերձեալ եմք խօսիլ։ Ձայնժամ պատաղեալ զօրագլխիս՝ ի հոգս և՝ ի խորհուրդս պիտանացոյնս, զնոց արար զկրետեաւս. և մեսելլոս խաղաղական անձամբ հասոյց զպաշխարհակալութի՛ն՝ ի կատարումն։ Ա՛յս կղզի՝ որ ցայն վայր ոչ ձանաչէր երբեք զտէրութի՛ն ինչ օտարոտի, կորոյս յայնժամ զիւր ազատուն, և հուսկ ուս-

Ա· Հ· 685։ Ն· Ք· 67։ Սրբոյն· ՃԼ· երես 484։

բեմն եմուտ ընդ լծով՝ զոր քարձեալ ունէր գոգսես աշխարհ ամ։ Օրէնք իսկ կրետացւոց՝ պանծալիք ի հնութենէն, մեծագոյն մասամբ խափանեցան ի նորոց օրինաց՝ զորս եդ ի վերջ նոցա յաղթականն, որ և յայսմ շահատակուեցաւ եաւ մակդիր անուն կրեպաչի։ Յաղթանակի ձայն եղև նմա սպասել ընդ երկար։ Խանսարկուեցան պոմպէոսի, և հակառակուեցան տրիբունից՝ որք էին իւր թշնակաւորք, յապաղեցուցին պյաղթանակ մեռելոսի ցերիս ամս։ Մինչ յիշատակեսցուք զայն յիւրում տեղւոջ։

Ա· Հ· 686։ Ն· Ք· 66։

Մ· ԵՄԻԼԻՈՍ ԼԵՊԻԴՈՍ·
Լ· ՎԱԼԿԱՏԻՈՍ ՏՈՒՂԼՈՍ·

Ա՝ժամեան դիպուած մի հրզգաւոյ։

Խարւսք է յիշատակել յայսմ վայրի, որպիսի ինչ էր այժմեան վիճակ իրողութեանց միջոցաւոյ։ Իշխանս՝ որ սնաւթեալ փոքր մի ի խիստ հարուածոց, զորս հասուցեալ էր նոցա լուկուլլոս, մնեալ էր անդրէն յիւր սահմանս, յաղթեաց ի միում արիւնայեղ պատերազմի, արիարիոսի տեղակալի լուկուլլոսի· և հանապազորդ ձեռնտուութեաբ տիգրանայ՝ հնար էր նոցա դեռ յահեղ թըշնամեաց լինել համարի։ Իսկ ի զօրագլխաց հռովմայեցւոց՝ լուկուլլոս էր կոչեցեալ յաւս, և կորուսեալ ևս էր զամ հեղինակութի՝ ի վերջ իւրոց գնդաց։ Մարկիոս ռեքս ի կիլիկիա, Մ· ակիլլիոս գլաբրիոն՝ ի բիւթանիա՝ չէին ինչ ի յոյժ պիտանեացն։ Պոմպէոս յածիւր ըստ այն տեղիս, եկեալ յասիա՝ ի հանապազորդել զիւր քաջութիւնս ընդդէմ հինիկ ծովայնոց։ Եւ ինչ հրաւիրեր ի վար արկանել զայս մեծ և բարեբաղդ զօրագլուխ՝ ի գլուխ տանիլ զայն պատերազմ, յոր էր քաջադէպ, և որոյ ակն ունէին պանծալի ելից՝ ի յանձն առնուլ սորա զառաջնորդութիւն նորա։

Օրէն առաջարկեալ՝ ի մանիլլոսէ՝ առ պոմպէոս զի զերամնասարութեան պարգևին, որ ընդդէմ միհրդատայ։ Պոմպէոս՝ ի պոմպէոս։ Ատպեան հիերապ։ Դիոն· գիրք լէ։

Մանիլլոս տրիբուն սրատասդեալ՝ ի շարժառիթից՝ զոր այլուր ցուցի, առաջի արար օրէն ինչ՝ որ հրամայեր, զի ,, Թողեալ՝ ի պոմպէոս՝ զամ որ հնորհեալ էր ի գաւ ,, բինեան օրինէ, զհրամանատարութի ծովուց, զնաւա ,, հանդէսս, զգունդս, զհանրական տեղակալս հնազան ,, դեալս նմա, յաւելցի՝ և ևս ի վերջ այնր ամի՝ հրամանատարութի պատերազմին ընդդէմ թագաւորացն միհրդատայ և տիգրանայ, և գաւառացն՝ որք էին ընդ հրամանաւ մանաւ լուկուլլոսի, մարկիոսի ռեքսայ և գլաբրիոնի՝՝։ Եւ այս էր՝ ընդ պլուտարքոսի դնել ի ձեռին միոյ միայնոյ զամ ընդարձակուի ինքնակալութենն հռովմէականի· զի այս նոր օրէն ներքոյ արկանէր պոմպէոսի՝ որչափ կայր

'ի նախընթաց օրինի . ըստ է՝ զերկիրս , որ 'ի սիրտ փոքուն ասիոյ , և զնմա արևելս ։

Ա. Հ. 686։ Ն. Ք. 66։

Ընդէմ դառնայ ծերակոյն . և մանուանդ որեննիոս , և կատուլոս։

Վկաբրին է առնուլ 'ի միտ , Թէ պարտ էր ծերակուտին առաւել ևս վըդովիլ ըստ մանրիլեան քան ընդ գալիս նեան օրինս ։ Նախանձաւորուն օգտի լուսլըսոյ՝ յորմէ խոցեր գլաւաբարոյն ։ Հայտնի ինն է , Թէ այնու օրինակաւ կորզիւը 'ի ձեռաց նորա՝ ոչ հրամանատարութեն պատերազմի երկիք , այլ յաղթանակութեն 'ի վըր Թշնամեաց՝ որոց բազում անգամ յաղթեալն էր ։ Վասկայն և այնպես ոչ այս էր՝ որ կարեվէր խոցեր գնոսա , այլ միաչեծանուն պոմպէոսի , ձնշուն հասարակապետութե , և քանդուն ապատութե . այս ամէն էր՝ որ վաւեր գնախանձ ծերուներայն ։ Ո՞ր այսորիկ սրտապնդիչն զմիմեանս ընդէմ դառնալ բռնաւորութես ։ Ասայց ժողովուրդն՝ որ պաշտէր յոյժամ զպոմպէոս , կամէր զբարձրանալ նորա այնպիսի բորբոքմամբ , որ վտանգ մեծ էր ձեռնարկել 'ի դիմադարձութե նը ։ Այս երկիւղ լըռեցոյց զյոյսն . և երկուք միայն եղեն՝ որք իշխեցին բարձրացուցանել զձայն իւրեանց , որպս արարեալն էին ամէն յառաջ 'ի ընորհս նախնի սկզբանց կառավարութե՝ որոնց սիոս և կատուլոս ։ Առաջն արարին փաստս առաջարկեալ 'ի բազում ժամանակաց հետ . և ժողովուրդն՝ որոյ յուսալի լըռեալ էր զայն՝ ոչ համոզեցաւ . մինչև կատուլոսի տեսեալ Թէ ոչ շահի ինչ , ձայն եբարձ անհնարին սրտմտութ , և բազում անգամ կրկնութ 'ի բեմ անտի առնելոսն , Թէ ,, չիք այլ ապաւէն ծերակուտին , եթէ ոչ զհետ երԹալ զօրինակին՝ զոր կալաւ երբեմն ժողովրդն , և խոյս տալ 'ի լեառն ինչ նուիրական , առ ապրեցուցանելոյ զ'Ջատուն և զՕրէնս ։

Ասայց և այնպես ոչ պակասեցին մանրիլեան օրինի կուսակիցք և ջատագովք , ևս և 'ի կարի ինն երևելեաց ծերակուտին ։ Ասազում հիւպատոսականք , յորոց միջի սերվիլիոս իսաւրացի էր առաւել մեծանուն , կեսար՝ միշտ մտադիր միաել 'ի յօժարութե բազմաե , և բանալ իւր ձանապարհ նորոց գործաւորուեց հակառակելոց կանոնաց , որպես և կիկերոն առ ժամն պրեսոր , պնդեցին զառաջարկութե տրիբունին ։ Ասենիմք զձառն՝ զոր արար յետինս այս յայսմ նուագի ։ Այս ես համարձակ խոստանամ , Թէ պիւրին ևս է ձանաչել 'ի նոր գձիրս առեներ զանի՝ քան զսկզբնեան քաղաքացւոյ ։ Ասիոն 'ի վըր այսը ցեց ներ յայսմ նուագի ։

Կիկերոն պնդէ զկողմն օրինին։ Խոր հրդռածուե 'ի վր գնաե ։

Առնէ զնմանէ զիւր քննուե խոսիս . զոր չխորժեմ առնուլ յօրինակ ։ Այս պատմիչ գոգցես միշտ անիրաւ 'ի

T. V.
3
ԳԱՒԱՌԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ

Ա. Հ. 686։ Ն. Ք. 66։ դատմունս իւր զամենեցունց՝ որք երևելիքն եղեն յաւաքինուէ՛ի ժամանակս զորոյ խօսիմք։ Այլ դժուար բին եկայժ՝ արդարացուցանել զատանօր զկիկերոն յամբաստանուէ, թէ չէր ինչ կալի հաւատարիմ՛ի սկզբունս ազնուապետութեան։ Վէտաին ունէր հիւպատոսութե, որ գոգցես անկ էր նմ. և այն էր զօրաւոր առիթ գրաւականելոյ զնա՝ յաչս լինել ժողովրդեան, և բարեկամ պոմպէոսի։

Այլ և այնպէս ինձ թուի, զի թէ կիկերոն հայեր յառաջարկուէ մանիլիոսի՝ իբրև՛ի ճշմասկայր հասարակապետութե, չհանդուրժեր երբէք այնմ, որպիսի և անձնական օգտի հնար էր նմա ակնկալել յայոմանէ։ Նախ առաջին՝ յայտ է թէ տալ պոմպէոսի զհրամանատարուէ պատերազմին ընդդէմ միհրդատայ՝ էր ձանապարհ առաւել համառօտ և ապահով յանկ հանելոյ զայն յաջողուածով։ Երկրորդ՝ պոմպէոս երևեալ էր միշտ այնպէս համեստ և բացական՛ի բռնատրական փառասիրութե, մինչև կիկերոնի անտարակոյս կարծել, թէ ոչ զեղծցի նա գեր՛ի վերոյ իշխանութէն տուեցելով՛ի ձեռս նորա։ և այս մտածուէն ձգգրտեցաւ յերելոյ իւրայն։ Այլ երրորդ՝ բաց՛ի պատերազմական ձիրց, զի պոմպէոս երևելին և այլ ձիրք ինչ՝ որովք թուէր ոչինչ ընդհատ՛ի կիկերոնէ։ Ընհնարին իմն խորհուրդ՛ի կեղեքանաց, և՛ի յափշտակութեց։ Հեզահամբոյր քաղցրուէ՛ի մատուցարարուէ գերակայ իշխանուէ, բազում մտադրուէ՛ի պաշտպանել զպատակս ինքնակալութե։ Ձիրք այնչափ մեծարգիք, որչափ ընդ այն ժամանակս էին սակաւագիւտք։ Մինչև [1] մեծ կոչիլ պոմպէոսի՝ ոչինչ նուազ վե՛ մոլուէց այլոց, որչափ վե՛ իւրոց առաքինուէց։

Գովեստ քաղցրուէ և արգարութե պոմպէոսի։

Կիկերոն կարի իմն ջանայ բարձրացուցանել զքնաղ գովուէ՛ զայսոսիկ առաքինուէս արդարև գիւցազնեայս, և թերևս միայն արժանաւորս այսմ անուան։ Ընդհակ գեղեցիկ է տեղին, և այնպէս յանկաւոր նիւթոյս զորմ խօսիմ, մինչև կարծեմ հաձել զընթերցողս՛ի կեռուլ յայս վայր։ Ընտեսանելն յուշ ածէ հռովմայեցւոց՝ որք ունկն գնէին նմ, վերագուէ յաղթութեն եղելոյ՛ի վե՛ նաւամարտիկ հինից։ „Ամ խիք ընծայիք (ասէ) „զայն [2] հրաշանման արուարուէ, զայն նաւարկուէ՝ որ

[1] Որպէս թէ չտեսանիցեմք՛զինն պոմպէոս՝ մեծ և իւրովք առաքինութիւք, և օտարին մոլուիք։ Կիւիձան մանիչեան օրինաց համար 67։

[2] Ասամբ կարծիցէք զայն չուեթափուն անհնարին գտեալ նը, զայն անհաւատալի ընթացս։ Զի ոչ անզուգական կորովուէ թիւավարաց,

,, երագուԹՀ Թուխ անհաւատալի : Լ՚պաքէն չէղէն ան-
,, համեմատ իմն գօրուԹՀ ՚ի Թիանարս , և ոչ անօրինակ
,, ձարտարմտուԹՀ ՚ի նաւագնդս , և ոչ նորանշան ինչ
,, հողմ , որք տարան զպոմպէոս՚ի սակաւ աւուրս՚ի ծագս
,, հեռագոյնս : Լ՚այլ՝ ամ խափանարար այլոց՝ սմա և ոչ
,, վայր մի արկ խափան : Ա՚յլ երևեցաւ երբեք զարտաղնել
,, յիւրոց շաւղաց , ոչ ՚ի ցանկուԹՀ գՀետ լինելոյ բազմա-
,, գանձ աւարաց , ոչ ՚ի սիրոյ հաճոյից առ անձնատուր
,, լինելոյ փափկուԹՀ , ոչ ՚ի բերկրանալ գեղեցիկ վայրոյ՝
,, վր ՚ի խնդիր լինելոյ յայնս հաճոյական զբօսանաց . ոչ
,, ՚ի փառաց և ՚ի համբաւոյ հռչակաւոր լինչ քՀեքն ՝ առ
,, երԹալոյ՚ի զնին նոր. և ոչ յաչխատուԹՀ իսկ՝ առ ՚ի ձեռն
,, բերելոյ զկարևւոր հանգիստ : ԶափաւորուԹՀ իւր ցայն
,, վայր եՀաս , մինչև զնկարս և զանդրիս և զայլ զարդս
,, քՀեքաց յունաց՝ որք դրգռեն զցանկուԹՀն այլոց , չՀա-
,, մարեցաս իսկ արժանի իւրումն հետաքննուԹՀ : Ա՚ղ
,, այսորիկ ամ ազգք և ազինք իրաւամբք հային՚ի նա իբ-
,, րև ՚ի չնաչխարհիկ ոք , ոչ ՚ի քաղաքէ աստի առաքեալ,
,, այլ երկնառաք ոմն Թուեցեալ : Այս ինքն է՝ որ հաւա-
,, նեցոյց նմ , Թէ էին երբեմն հռովմայեցիք այսպէս պան-
,, ծալի անօգտահինդիրք . լինչ՝ որ այժմ ամիւ անհաւա-
,, տալի երևէր օտարոտի ազանց , և յայսմ մասին յերկ-
,, բայս էին ընդ հաւատարմուԹՀ մերոց տարեգրուեց : Լ՚ա-

կմ անլուր ինն արՀեստնաւագղուե,
կամ հողմք ինչ նորոգ այնպէս ա-
րագ հասուցին զնա ՚ի ծագս աշ-
խարՀագ հեռաւորաց : Ա՚յլ՝ այնք
ամ՝ որք յապաղել գՀեն զայլս ,
զնա ոչ յամեցուցին . ոչ ապահուե
՚ի կիտագրեալ ընԹացից նհանջեաց,
ոչ ցանկուն առ ՀեշտուԹս, ոչ զուար
ճուԹ վայրաց առ ՚ի զբօսանս , ոչ
ազնուուԹ քաղաքի առ ՚ի զնին , և
ոչ աշխատուԹՀն իսկ առ Հանգիստ .
և ՚ի վերայ ամենայնի՝ զանգրիս ,
զնկարս և զայլ զարդս քաղաքաց
յունաց , զոր այլք արժան համա-
րեն ՚ի բաց բառնալ , սա և ոչ իսկ
այցելուԹ անգամ ՚ի գՀպ վարկաւ
անձին : ՎՀ որոյ այժմ ամենեքին
ք ազնուական ուԹիւն Հային արդարև
՚ի կն. պումպէոս՝ ոչ որպէս ք այլ
ոք առաքեալ ՚ի քաղաքն , այլ ոչ
ընդ երկնառաք ոմն : Սմին իրի
այժմ սկսանին Հաւատալ , Թէ Հր-
ռովմայեցիք էին երբեմն՝ այսպէս
ժուժկալք , որ այժմ ազգաց օտա-
րաց յանՀաւատալեացն կարծի , և
առուԹՀ մատենագրեալ : Ա՚յժմ

պայծառուԹՀ մերոյ ինքնակալուԹՀ
ծագէ ազգացն ազնուցիկ . այժմ ՚ի
միս առնուն , Թէ ոչ վայրապար
հարք իւրեանց՝ յորժամ այսպիսի
ժուժկալ ունէաք երբեմն ինչ անա-
ւորս , ծառայել ընտրեցին Հռով-
մէական ժողովրգեան , քան այլոց
հրամայել : Ա՚յժմ ասեն՝ ազնուկս
դիւրին է առ նա մեռ առանձնա-
ւորաց , այնպէս համարձակ գան-
գաղք զայլոց անիրաւուԹՀ , մինչև
նա՝ որ գերակայուԹն անցանէ զան-
ցանէ զինչանոք , Հեշտալուր քաղ-
րուԹՀն՝ Հաւասարորդ տեսանի ևս
խոնարՀագունիցն . . . . Իսկ ընդայն
ՀաւատարմուԹ քանիցն կարծեցեք
յայս գաշնաւորաց , զոր սրբանուեր
իմն համարէական Թշնամիքն ամ ազ-
գաց : Ա՚յլ մարգասիրուԹՀն մա-
մբ՝ ազնուի է (պերճասէրք .)
մինչև գժուարին է ասել . արգելք
՚ի նորայն քաղուԹ զանգիտեցին յա-
ւէտ Թշնամիք պատերազմողք , Եթէ
զՀզուԹՀն սիրեցին յետ իւրեանց
պարտուԹ : Կին . վան Հանիբաղ օրի-

նդ . 40 . 41 . 42 :

Ա՚. Հ. 686:
Ն՚. Ք. 66:

Ա. Հ. 686։
Ն. Ք. 66։

,, սօր արդարուէ մերոյ առաջնորդուէ Ճադագայթ արձակ
,, շողշողէ յաչս նոյ։ Ա. յսօր ի միտ առնուն, թէ նախնիք
,, իւրեանց ՝ի ժամանակի յորժամ կային մեր իշխանա-
,, ւորք արդարակորովք և չափաւորք, ոչ տեսանէին ՝ի
,, պոմպէոս, իրաւամբք լաւ համարէին լինել հպատակ
,, ժողովրդեանն Հռովմայական, քան հրամայել այլոց։
,, Ասկ ընդ ինչ ասիցեմ ես զքաղցրահամբոյր բարուց նոր,
,, որ մուտ տայ ամենեցուն նոցա՝ որք պէտս ունիցին օգ-
,, նականուէ նր, կամ առաջի առնել ունիցին գանգատ
,, ինչ։ Ա. յս այր մեծարու, որ իւրով վերամբարձու թիւ՝
,, վերագոյն ի քան զամս նախապահս աշխարհի, երևի իւ-
,, րով դիւրընտելութիւ ՝ի հաւասարութեն զիջանել փո-
,, քունց։ Ասկ ՝ի հաւատարմութիւ մասին ՝ի կատարել
,, պայմանաւորութիւն, քանի՞ յանդորրու համարիցիք կալ
,, զձեր դաշնաւորս, որովհետև ի հնամիք իսկ ազգի մարդ-
,, կան համարեցան զայն գրաւ ինչ նուիրական և անջնե-
,, լի։ Հուսկ ապա իւր մարդասիրուի և գթուի այնպիսիք
,, եղեն, մինչև գժուարին ի որոշել, թէ ո՞ր արգեօք՝ ա-
,, ռաւելաւ ՝ի թիւնամիս. երկիւղ քաջուի նր ՝ի պատե-
,, րազմունս, եթէ սէր քաղցրուի նորա յեա իւրեանց
,, կոտորածի ՚՚։

Ա. պաքէն մեծ են դրուատիքս, բայց և այնպէս չի՛ ՝ի
ձեռ կասկած ինչ աւելաբանուէ։ Պատմուին խօսի զպոմ-
պէոսէ, ոչ խօսի աստ իւր նեբրղաբան. և այս մտածու-
թի յոյժ է ազգական առ անքաւսիր առնելոյ զնիկերոն
յիրողուէ, որ թէպէտ և հակառակի սենուապետական
կողմն, բայց գեղեցիկ և օգտակար ևս է վասն քաղուա
պատճառաց։

Օրէնն լինի ընդունելի։ Գնեձեռութիւ պոմպէոսի։ Պլուտարքոս։ Դիան։ Աղպիանոս։

Օրէնն մանիլիոսի եղև ընդունելի, և պոմպէոսի լիով
լցաւ փափաք։ Ատես զանձն ամբարձեալ քուէիւք իւրոց
քաղաքակցաց յիշխանուէ գոգդես հաւասար այնմ, յոր
սիլլա մեծաւ զինուք։ Ասայց ըստ բերման բուսոյ բարուց
իւրոց, որպա և ուսեալ ՝ի բազմաց հետի՝ խորամանկել
կեղծիս, իբրև լու եղև նման ՝ եցոյց սերբուէ յոյժ։ Ասր
բարեկամք ի՛ք գին քանացան երևեցուցանել նման զնա-
րեանց ուրախութիւ. այլ նա կնճռեալ զերեսս, և բաղ-
խեալ զազգերս ՝ ձայն եբարձ։ Ովտպատրեցայ ոբեն յան-
պրատական աշխատութիւ։ Ոչ լաւ ևս էր ինձ ընտրել և զջղի՛ե
տնան, քան անդադար տղիւ՛ ՝ի մարտ, և տեսանել զիս ծանրաբեռ-
նեալ պաշտամանբ, որ արքանեն չեմ վերայ նախանձ, դիշ զբիեալ՛ե
զաղ ցրութիւ ընդայ ՝ զոր վարեի յանդատանս եմ ընդ ինոջ երամ և
ընդ որդիս։ Ա. յս կեղծ ընդու ոչ միայն զազգերը ինչ ուամբ,

այլ դժկամակ և ա՛ր այնց՝ որք յարեալ էին ՚ի սէր նո՛ր . զի գիտէին լիով, թէ բաց ՚ի հաձումէ՛ն որով տեսանէր զիաւասիրուն իւր ՚ի կշտապինդ վայելս , կայր նորա միւս և յորդոր ուրախուն՝ զոր հաստուցանէր լուկուլլոսի : Այսպէս այլուր , ոչ ըստ ինչ անյք անցին ե՛ մէջ երկուց զօրագլխացս : Ա՛ն այսորիկ փութայր արդ ձեռն արկանել ՚ի մարտս՝ որ ընդ մէջ պոմպէոսի և մեհրդատայ :

Պոմպէոս ո՛չ վրիպեցոյց զակնկալուն՝ զոր ունէին ըստնմանէ , և կործանումն միհրդատայ եղև իրողութի՛ միոյ միայն պատերազմի : Օ՛զրագլուխն հռովմայեցի իսկ և իսկ պիտանացոյց զբազմաթիւ նաւահանգիստս՝ որք ե՛ ձեռամբ էին նո՛ր , ՚ի բառնալ զնա՛ օգնականուն թշնամւոյն ՚ի ծովակողմանէ . և պաշարեաց նաւօք զնա՛ զծովեզերեայս փիւնիկիոյ մինչև ՚ի վաստրոն : Ա՛նտրոն պոմպէոսի տկարացեալ ՚ի ինքնուս զորս կրեալն էր , ո՛չ կարէր կալ ՚ի կայի , բայց օգնականուն իւրոց գաշնաւորաց . և յոյսս ցեալ էր յոյժ ՚ի բարեկամանէ փրաատայ արքային պարթևաց , և տիգրանայ արքային հայոց : Պոմպէոս զատոյց ՚ի նո՛ր կուսակցուէ զթագաւորն պարթևաց , և դիպուածով ինն որ աջողեաց պատառաջադիմուէ հռովմէական զինուց , որդին տիգրանայ ապստամբեաց ՚ի հօրէ իւրմէ : Ա՛յս թագաւորն պատանի՝ փեսայ էր փրաատայ . և անկեալ առ իւր անէր՝ յօժարեցոյց զնա անսալ իւրում գանգատոյ , և եմուտ անդրէն ՚ի հայաստան պարթևաց՝ կան զօրօք : Ա՛ն որոյ տիգրան այլ չէր ձեռնհաս օգնել միհրդատայ , եթէ և կամէր իսկ . այն զի և ՚ի միտս կառ կածոտս էր զնմանէ , կարծիս առեալ , թէ իշխանն ապըստամբ՝ որ թոռն էր արքային պոնտոսի , ՚ի ծածուկ նպաստատմամբ ունիցի զիւր հաւ : Ա՛ն այսորիկ հարկ եղև միհրդատայ միայն ընդ միայն զդէմ ունել՝ մա՛ զօրութե՛ հռովմայեցւոց : Օ՛զրք նո՛ր ե՛ ամէնն էին երեսուն հազար հետեւակք , և երե՛ք հազար հեծեալք . և նոքօք պաշտպա նէր զմեւտս իւրոյ թագաւորութե՛ , ՚ի մէն եդեալ խուսափել ՚ի պատերազմ , և ջանալ հատանել զկերակուր թշնամւոյն , որում ակն ունէր դիւրաւ յաջողել , զի և երկիրն էր իսպառ յապականութի՛ն եղեալ ՚ի լուկուլլոսէ :

Պոմպէոս անդէն վաղվաղակի չոյ արար պատահել նո՛ր , առաւելեալ զիւր զօրութե՛ գոգցես մա՛ զօրօք՝ որք ընդ հրամանաւն էին լուկուլլոսի , և առաւելապէս լեգէոնօք փիմբրեայ : Ո՛չ չուեալ իւրում առաքեայ զմեծա-

Ա՛ն Հ· 686 ։ Ն՛ Ք· 66 ։

Մի՛ երդաստանակ միայնակ , և անդաշնաւոր ։

Ա. Հ. 686։
Ն. Ք. 66։

փանէս առ միհրդատ գնել զպատրաստականութի՛ կամաց իշխանիս , և տեսանել՝ թէ կարող իցէ՞ իւեզ նուաճել

Ակիղէն դաշնախօսութ՛ի ընդ պոմպէոսի և միհրդատայ , որ երդնու չհնշանել ըզ հռովմայեցիս։

գնա՛ ի հնազանդութի՛ ։ Միհրդատ ընդհարաբեաց մտանել ի դաշնախօսութի՛ , և առաքեաց յիւրմէ կողմանէ դեսպանս առ պոմպէոս ։ Էին պայմանք առաջարկեալք ի հռովմէական զօրագլխէ եղէն կարի ինչ խիստ ։ Պահանջէր՝ զի միհրդատ յետս դարձուսցէ զամ սարտուցեալս ։ և զի նա ինքն և ամենատուր լեցի՛ ի կամս ։ Իշխանիս զոռոզութի՛ մերժեաց ցասմամբ զպարակս՝ որ հայեր՛ի նա ։ Ա՛ն կամէր անչքանալ ցածուն և ամօթալի նուաստութեամբս ։ Էին սարտուցելոցն տեսեալ զերթեւեկ դեսպանացն , և երկուսցեալ կամ տեղեկացեալ առաջարկութեն եղելոյ զի՛ իւրեանց՝ վտարանդեցին , և ձգեցին ի վտարանդութի՛ իւրեանց զպզպային գունդս , որք գիտէին՝ թէ պիտին նոյ այս օտարոտիք ։ Լսեովսեիա այնպէս զօրացաւ , մինչև վտանգիլ անձին միհրդատայ ։ Էին և այնպէս յածոյց զսիրտ նոցա , վկայուն եդեալ՝ թէ չտամ երբեք՛ ի ձեռս իմոց թշնամեաց զմի ոք յայսց՝ որք ծառայեցինն ինձ ։ և թէ հաշտիլ իսկ ի՛ հռովմայեցիս չտանիմ յանձն ։ այլ եղեց նոցա միշտ անհաշտ թշնամի , և պատերազմեցայց ընդ նո՛ա հանապազ ։ Յաւել՛ի վրա՛ , թէ դեսպանքն առաքեալք առ պոմպէոս , էին դեսպանք , այլ լրտեաք ։ և թէ չէանց երբեք ընդ միտս իմ խօսիլ ի՛ նմա իրօք՛ի հաշտութի՛ ։

Ասէ և անսէ խլրտմունք երկոցունց զօրաց ։

Յայնմ վայրի պոմպէոս եհաս , և իսկ և իսկ պատրաստեցաւ բաղխիլ ընդ նմա ։ Էին այնհնարս մտեալ , թէ որպէս խախտեսցէ զնա՛ ի կայի՝ ուր վեհեղեալ էր , և երկուցեալ՛ի սովէ , դեմ եդ երթալ՛ի փոքր հայաստան ։ որ թափուր գտեալ՛ի գնդաց , առմնատոյց նմա դիւրաւրիկ ստացութի՛ ։ Միհրդատ ՝ որոյ էր գաւառս , հարկեցաւ անդր վհետ պնդիլ թշնամւոյն ։ և բանակեցաւ յօգուտ՛ի դժուարամատոյց բարձրաւանդակի ուրեք , յոր չկայր երկիւղ բռնադատելոյ գնա՛ ի կռիւ ։ Ընդ իշխանս պատնշափակ ձգէր զիւր համբար հեշտեաւ՛ի վայրացն՝ զորս ունէր՛ի Թիւկանց ։ և յայնմ վայրի տուեալ արշաւել յանդաստանս՝ իւրոյ հեծելազօրուն , և կորզել յալովակի զկարաւանս՛ի թշնամեաց , ձեռնհաս էր հասուցանել բազում վնաս պոմպէոսի ։ Էին ելիք զայն վայր՝ զի էր անջրդի ։ Էր գործեալ վտիպակ ։ զի իբրև ելիք զայն տեղի , պոմպէոս սիրեաց այնմ ։ և տեսեալ զկանայսն՝ որ ծածկեալ ունէր զերեսս բերին՝ գիտաց զբազմութիւն հռովմայեցի , թէ գտանել ունի անդ աղբիւր։

Աչ. Հ. 686։
Եղ. Ք. 66։

Հետ պեղել գուբա՝ որք լցան ջուրըք, և անտի արբոյց յորդ-
դուԹը՝ մեռ քանակին։

Հանգամանք երկրին՝ որ էր ծածկեալ և բաժանեալ ձորովք, արկ ի սիրտ պոմպէոսի դարանակալ լինել, որ և յաջողեաց։ Օ ի հեծելազօր միհրդատայ այնչափ ձգեցաւ ի բաց, մինչև հնար եղև այնմ պաշարիլ ի վերջ կուսէ ի ստուար գնդէ հռովմայեցւոց, որ դարանամուտ էր յայս սակս ի միումն ի ձորոց։ Կոտորեցաւ դոգյես հսպառ. և այն եղև կորուստ մեծ՝ արքային պոնտոսի, որում չոյժ էր օգտամատոյց, և որ ցայն վայր ունէր ինչ ըստ այդմ մասին առաւելուԹ ի վէր հռովմայեցւոց։

Օ յաջողուած առաջնոյ մարտի պոմպէոսի՝ մարԹէ և համարիլ որշիչ յաղԹուԹէ. վն յայնմ հետէ հռովմայեցւոց դիւրին եղև բերել համբաւս ի քանակ իւրեանց. և եղեն միանգամայն յոխորտագոյնք առ աշխատ առնել և նեղել զզօրս միհրդատայ, որոյ այլ ոչ գոյր օգնականուԹի ի հեծելազօրուէն իւրմէ։ Նչխանս պնդեալ յամառեալ կայր խորշիլ ի պատերազմէ։ Պոմպէոս ձեռն էարկ փակել զնա վեց՝ կիր եօԹն փարսախեան պատնէշք, ուրեք ուրեք և զօրայուցանել մարտկոցօք։ Միհրդատ եկաց իբրև ի պաշարման՝ աւուրս քառասուն և հինգ. մինչև նեղեալ ի սովէ, և տեսեալ ԹԷ պոմպէոս նուաձեր զնմա երևելի զօրավիգն, սկսաւ խորհիլ փախուստ։ Պատրաստեցաւ բազում պգուշաւորուԹ ի կատարումն խորհրդոյն, և ի գերև եհան զկնկողուէն պոմպէոսի։ Նէ գնաց գիշերային, Թողեալ խիտ առ խիտ խարոյկս վիրուրում բանակի. և այն՝ յետ կոտորելոյ խժդժաբար զըկհիւանդս և զվիրաւորս։

Ի վաղիւ անդր պոմպէոս զՀետ պնդեցաւ նմ. բայց միհրդատ չոՀ առներ միայն գիշերային, և ի ցերեկի փակիւր վիրուրում բանակի, մինչև պոմպէոսի անՀնար լինել բաղխիլ ի տուէ ընՀանուրն, որ չերևեր երբեք յայնժամ ի բացի։ Ա.յն զի՝ և ինքն չիշխեր վառնգիլ գիշերային պատերազմաւ, զի անկիրԹ էր վայրացն։ Այլ և այնպէս Հարկ եղև նմա ընտրել զվերջինս զայս, իբրև ետես՝ ԹԷ արքայն պոնտոսի մՀա եր անցանել ընՀ Եւփրատ, և մտանել ի Թագաւորուէն տիգրանայ։ Նէ զի տեղեկացեալ էր Հանապարհին՝ ընՀ որ Հանդերձեալ էին գնալ Թշնամիք, արար ՀապՀեպ միանգամայն և գաղտագողի չոՀ, որով յառաջեալ քան զնոսա ի տուէ, եկն զտեղի կալաւ ի վերայ Հանապարհին, ուր եգիտ

Ա Հ. 686 : Ն. Ք. 66 :

քարձրաւանդակս ինչ դիպանիս իւրոց գնդաց ՚ի պիրղմ :

Մարտ գիշեր. բային : Մեհ. հրգաս ՚ի պարտութեն մանն :

Մինդատայ այնպէս անփոյթ եղեն լրտեսք , որ ոչ ինչ գիտաց զայսմ չուոյ պոմպէոսի . և գնդաց նորա չու արարեալ ըստ սովորութ ընդ երեկս՝ անզգոյշ և անհոգ , զի կարծէին վաղ ընդ փոյթ գտանիլ յապահով երկրի , դիպան անիմանաւոր զօրուն հռովմայեցւոց : Պիւբլին ի իմանալ քանի՞ ասչուի կալաւ զնա և երկիւղ . և պոմպէոս հանձարով հնարեցաւ խոպառ շիոթել զնա , գոչեցուցեալ զամ փողս յարձակման միանդամայն , և պատուիրեալ իւր ամ զօրականաց աղաղակ բառնալ : Յայնմ վայրի ամպ թանձրամած ազգի ազգի հեռաձիգ զինուց հոսեալ ՚ի բարձրութէ անտի՝ ուր հռովմայեցիքն էին , և արկ աղմուկ շիոթի ՚ի զօրն . որոյ խմբեալ ՚ի չուս , և ոչ ՚ի մղումն մարտի , յանկարծ գտաւ գիշերախառն պատեալ , ոչ գիտելով գԷթ որոշել՝ ոյք էին իւր Թշնամիք :

Այս քան զևս առաւելան չարիք , իբրև յետ կարկաեալ նետից և գեղարգեանց՝ ՚ի վեր հասին գեղեցիկ դասաւորութք հռովմայեցիք՝ այսց գնդաց կիսամանեայ պարտեցոյց : Յայս լուսնին՝ որ երեւեցաւն յայմ վայրի առ եզերս երկնից , ուրախ արար առ վայր մի զբարբարոսս , որք փոքր մի միխիթարեցան , տեղեկացեալք՝ Թէ ոչ էին որք բաղխէին ընդ նմ : Այլոյ ինդուԹէն նոցա եղև սակաւ , և լոյս լուսնին եղև նոցա ՚ի վնաս քան չօգուտ : Օ՛ի որովհետև լուսինն մծտ էր յոյժ յեզերս , մարմինք հռովմայեցւոց՝ որք ունէին զայն ՚ի Թիկանց , ձգէին ըստուերս մեծ զառաջեաւ իւրեանց . յորմէ պատրեալ զբարկանացն միհրդատայ , և զստուերն կարծեալ մարմին , ամ հարուածք նոցա ՚ի դերև ելանէին . իսկ հռովմայեցիք որոշ և յատակ տեսանէին զիւրեանց Թշնամիս , յորոց երեսս հարկաներ լոյս լուսնի : Այրի ինն անհաւասար կռուիս անհնար էր տևել ընդ երկար : Արբարոսք անդէն վաղվաղակի ՚ի փախուստ դարձան և յրուեցան , Թողեալ բիւր մի ՚ի ձակատուն տեղի և աւերի ևս . իսկ Թիւ կալանաւորացն՝ չէզև ինչ պակաս յոյժ քան զայն :

Փախուստ միհրդատայ :

Տեսեալ միհրդատայ՝ Թէ խորտակեցան իւր զօրք , խորհեցաւ ապահովիլ . և ուԹ հարիւր հեծելովք եբաց իւր ճանապարհ ընդ մէջ հռովմայեցւոց : Այլեկցուիս ոչ ընդ երկար ընկերեաց նմ . ՚ի ցրուիլ ամենեցուն՝ տեսաւ փախուստ առնուլ չորիցս անգամ : Յայնց միջի՝ որք հաւատարմուԹէ գՀետ չորքան նմ յայսմ փախստի , էր և հեծաւոր՝ մի յիւրոց հարձից , կին առնայի քաջուԹ , որ և

յայս սակս 'ի Թագաւորէն կոչեցաւ հիպատիքոսէս, որ 'ի Ա. Հ. 686. Ն. Ք. 66.
յոյն բարբառ է անուն առնոյի: Ի.այս կին ոչ զաստա-
երբեք 'ի նմանէ. զգեցեալ զօրէն պարսկային հեծելոյ,
և քաջ յերիվար աշտանակեալ՝ տոկայր ոչ միայն իւրա-
կան աշխատուէց, այլ յանձին կալաւ և վհոդաբարձուի
պիտոյից անձին միհրդատայ, և երիվարի նորա:

Իշխանս ժողովեաց զՀանապարհային հետևակս իբրու
երեք հազար, և սակաւաւոր գունդ ի հեծելոց օտարազ-
ւոց, և այնուհետև գնդաւ եհաս յամրոց ի սևորիա անուն,
զոր նա ինքն էր կառուցեալ յեզր սահմանաց մեծին Հայ-
ոց: Ի'ր էր սա 'ի տեղեաց՝ յորս փակեալ պահէր զնւբ
գանձս: Ի.նդ էառ իւր վեց հազար տաղանդս (յո ուԹա-
տասն միլիոնս,) պաշար կարի ինն պիտանի իշխանի փա-
խըստեի: Ւսկ զՀոն զարդս գտեալս անտանօր՝ բաշխեաց
զնմ իւրոց բարեկամաց. ետ և միոյ միոյ 'ի նոցանէ մա-
հադեղ, զի տեսցէ իւրեանց վիճակի, և կարասցեն
անձնապահ լինել՝ յորժամ երկիւղ 'ի վէր կայցե անար-
գական մահու, յանկանիլ իւրեանց կենդանւոյն 'ի ձեռս
հռովմայեցւոց:

Ի'րք իւր եկին անյանել 'ի մեծն հայաստան, և խընդ-
րել իւր ամուր ապաստանի առ տիգրանայ: Ւսկայց սր-
քային հայոց դառնացեալ 'ի կասկածանաց՝ զորմէ խօսե-
ցաք, և զի վէհերոտ ևս էր ձեռնարկել 'ի պաշտպանուի
վատաբախտ բարեկամի, ետ ուշիլ զԹզխաբերն առա-
քեալս առ նա 'ի միհրդատայ՝ 'ի խնդրել զհրաման մտա-
նելոյ 'ի սահմանս նր. և յայն վայր եհաս, մինչ և գին
հատանել գլխոյ նորա, խոստացեալ հարիւր տաղանդ
այնմ՝ որ հասուսցէ զայն առ նա:

Ցետեալ միհրդատայ՝ Թէ ոչ ոք է իւր օգնական բաց յանձնէ, հաստատեաց 'ի միտս լքանել զոր չէր ձեռն հաս պաշտպանել. և Թողեալ 'ի ձեռս յաղԹականին ըզ-Թագաւորութիւն իւրոյ նախնեաց, և զնմ զիւրոյին աշխարհակալութիս զոր յաւել եդ 'ի մտի զչափ առնուլ զնե-տին հնարիւ՝ որ ինայր. այն էր՝ խոյս տալ 'ի վոսփորն, ուր Թագաւորեր որդի իւր մնհարէս: Ա.չնամիք սիրելին ծովու. վ'ս այսորիկ միհրդատայ անհնար էր երԹալ 'ի վոսփորն՝ բայց եԹէ ընդ ցամաք: Ա'նապարհորդութիւն էր ահընկէց՝ կարի իսկ քաջասրտաց, եԹէ վ'ս երկարու-Թիւն, և եԹէ վ'ս խոչ և խուԹ լինելոյ վայրենի սահմա-նաց, և եԹէ վ'ս բնակելոյ 'ի նս ժողովրդոց պատերազ-մական, որոց յոլովք չունէին ինչ առ նա ընտանութիւն սիրոյ: Ւսկայց ոչինչ կարողացաւ ընկրկել զայս իշխան:

Հաստատէ 'ի միտս դառնալ ընդ ցամաք յեւքսէնեան ծով՝ առ անկանել 'ի վոսփորն:

Ա. Հ. 686։ Ն. Ք. 66։ Լհաս յակունս եւփրատայ , անց ընդ փասիս . և եկն 'ի դիւռսկորիա՝ որ 'ի վէր եւքսինեան ծովու՝ , ուր ձմերեաց ։ Ընտի յուղղ անկաւ 'ի սկիզբն գարնանոյն , և եհաս ուր ուրեմն 'ի վռսփորն , յաղթ գտեալ ամ դժուարուէց՝ եթէ ընդ առաջ ելելոց'ի բուն հանգամանաց երկրին, և եթէ անդադար 'ի վէր յարուցելոց 'ի կողմանէ բարբարոսաց՝ անդ բնակելոց ։ Ընտի իւր անխոնջ համբերութէն , անտի՝ մերթ ահարկուն իւրոյ անուան , և մերթ զօրուն ղինուց՝ բացին նմա զամ զամ անցս ձանապարհաց ։

Պամպէոս անդէն վաղվաղակի առաքեաց խուռմ մի հեծելոց , և գունդս ինչ թեթեւազէն զօրաց պնդիլ կէտ նէր ։ Այց իբրև լուաւ՝ թէ էանց նա ընդ փասիս , լքաւ 'ի յուսոյ հասանելոյ նմա . և 'ի տեղւոջ ուր յաղթեալն էր նմա՝ հիմնեաց քաղաք , որում անուն եդ Նիկոպոլիս . ընդ որ ընդ աղ յաղնաւ է ։ Ընտոյց անդ զամ զօրականս՝ որք կային յիւրում զօրուն , կարի իմն ծերս , կամ զնեղացեալս 'ի վիրաց , ընդ որս միացան և տոհմք ինչ 'ի քանակաց երկրին ։ Այս քիչ յետ ժամանակաց եղև յոյժ երևելի ։

Որդի տիգրանայ ազգատոհմաբեալ 'ի հօրէ իւրմէ գայ անկանի 'ի գերկս պոմպէոսի ։ Ագրիանոս ։

Յայնժամ որդին տիգրանայ եկն 'ի բանակին հռովմայեցւոց ։ Ամենահասակ իշխանս էր մի միայն՝ ծնեալ հօր իւրում յերից որդւոց անտի , զորս ծնեալն էր 'ի կղէոպատրայ դստերէ միհրդատայ ։ Տիգրանայ մեռուցեալ էր զիւր երկու որդիս . զառաջինն՝ զի ապստամբեաց . և զերկրորդն՝ զի գահաիրուէ և չարաձեւեթէ ինչ նշանեն , զոր եղոյց 'ի դէպս որոյ ։ Ո՞ զի ընդ անկանիլ արքային յերիվարէ , այս որդի սէ միայն չեղոյց ինչ ախտակ ցուի էր այնպիսի պատահար , այլև կարծեալ թէ մեռաւ , անդէն վաղվաղակի թագ 'ի գլուխ յայտնեցաւ ։ Ուստ երրորդն՝ զոր մէն բանքս , և այր անուն ևս էր տիգրան իբրև կէսրն , դիմեաց առ նա , և ձեռն ետ կանգնել զնա . և ծեր արքային հաձեալ էր այս ցոյց սիրոյ՝ որ յորդին իւր , 'ի հատուցումն փոխարինի պատկեաց զնա ։

Դիմա ։ Հաւատարմանէ այսր որդւոյ , և սէր իւր առ հայր՝ չէղէն ինչ տևական ։ Ո՞ առածեալ վաղվաղակի 'ի խորհրդոյ ոմանց յաւագանեցն հայոց՝ որք անզոհ էին կամաւ վարուէ , և ևս առաւել յիւրմէ փառասիրութէն , ապրստամբեաց և ժողովեաց զօրս , և ետ յայտնապէս պատերազմ ընդդէմ հօր իւրոյ ։ Պարտեալ 'ի նմանէ , խոյս ետ՝ ոչ յառաջն ասացաք , առ փրատ արքայ պարթևաց՝ որ յաջորդեր սանատրկոյ ։ Այս թագաւոր իւր աներ , ոչ միայն ժողովեաց զնա , այլև՝ զի կուսակցեալ էր կողմանն հռովմայեցւոց 'ի ձեռն պոմպէոսի , միաբանութէ ընդ զօ-

Ա. Հ. 686։
Ն. Ք. 66։

բադլեխա , դարձոյց զկլոտսերն տիգրան ՚ի հայաստան զ-
բու ծանու , և եկն պաշարեաց զարտաշատ ։ Ա՚ծ զի ար-
քայն հայաստանեայց տեղի տուեալ էր յերեսաց հե-
ղեղահոս յորձանացս , և խոյս տուեալ ՚ի լեռնավայրս ։
Ա՚րտաշատ էր քաղաք քաջ պարսպեալ և պաշտպանեալ ։
Ա՚ւ վասն զի յերկարաձգիւր պաշարումն , փրատաւ կոչե-
ցեալ այլուր ՚ի պէտս իւրոց իրողութեանց , դարձաւ յիւր
թագաւորութիւն ։ Ո՚ւերն տիգրան իբրև ետես զնիւր որդի
միայնակ , և զղկեալ ՚ի գլխաւոր զօրուէ պարթևաց , ՚ի
վէր յարձակեցաւ նորա , և յաղթեաց երկրորդ անգամ ։
Փոքրն տիգրան խորհեցաւ վաղվաղակի երթալ անկանիլ
առ միհրդատ հաւ իւր ։ բայց լուեալ ՚ի նա եւ ՚ի պար-
տութի մատնեալ ե յերեսաց հռոմայեցւոց , և պէտս
ունի օտարի օգնականութե , քան օգնական լինել այլում ,
այս ապստամբ որդի ոչ եգիտ այլ տեղի ապաւինի , բայց
՚ի գիրկս անկանիլ պոմպէոսի ։

Մոտանէ պոմպէոս ՚ի հայաստան ։ տիգրան գայ ՚ի բանակ ներ՝ անձնատուր լինել ՚ի կամս նորա ։

Ա՚ւաջնորդեաց նմա մտանել ՚ի հայաստան ։ և զօրէն
կոյր իշխանի , և օտարախորթ որդւոյ եմայծ այնու օրինա-
կաւ երբեմն զպարթեւս , և երբեմն զհռոմայեցիս յիւր
բուն ժառանգութե , քանդեալ նա ինքն զնիւր ակնկալութե ,
և յաւար մատնեալ այլոց զայն սահմանս ՝ որոց յետ սա-
կաւ միոյ լիներ օրինաւոր ժառանգակալ , եթէ ուներ
բաւական համբերութե և չափաւորութե մնալոյ մինչու
հօր ծերացելոյ ։ Ո՚չ առ մատաղացեալսն պոմպէոսի ։ և
տիգրանայ զսկի հարեալ , այլ ոչինչ խորհեցաւ ՝ բայց
յանձնացանել զսիրտ այնպիսւոյ ահեղ Թշնամւոյ ։ Ա՚յս
քեաց վաղվաղակի առ նա զդեսպանս միհրդատայ , զորս
ուներ յիւր արքունիս ։ Ա՚ղտ առնել նմի և առաջարկուիս
հաշտուե , զորս աղաչաղեաց իւր որդի , մինչև պոմպէո-
սի միտ յառաջագէմ խաղալ , և անցանել իսկ ընդ ե-
րասխ ։ Հայնժամ ծեր թագաւորին ՚ի նեղ անկեալ , և
զի լսեր և՝ զի գովիչն մեծապէս զքաղցրուե և զգիւուե
պոմպէոսի , խորհեցաւ խորհուրդ ոչ արժանի մեծասըր-
տուե , բայց Թերևս մի միայն օգտակար՝ ողորմ սահմա-
նին յոր կայր , որումէ այլ հնար ոչ գոյր ։ Ա՚ղաչեաց զք
պահակապանս հռոմայեցիս յարտաշատ , և նա ինքն իսկ
յուղի անկաւ գլխաւոր աւագանւով՝ որք զայն վայր հա-
ւատարիմ գտան առ նա , երթալ անկանիլ յոտս յաղ-
թականին , և յանձն լինել բոլորովին ՚ի կամս նորա ։
Ա՚ւ զ՚ծ զայծուն հանդիսիս սպասահարկուե ինչ միջա-
կային ՚ի մէջ իւր անցեալ մեծուե , և այժմեան զայ ծուե ։
՚Ի բայ եդ զիւր պարեգօտ սպիտականիշ , և զօթոց ծիւ

Պլուտարքոս ե Դիոն ։

Ա Հ. 686։ Ն. Ք. 66։

րանի ։ Այլ առ իւր կալաւ զարտախուբաքին և զԹագ. կամեցեալ յանդիման լինել ոչ Թագաւոր ազգաւոր , որ ընդ ակնածուԹեն զարԹուցանէ միանգամայն և զահ տակցուԹիւն ։

Անկնգրուէ պոմպէոսի առ տիգրան։

Յանկին հռովմայեցւոց հեռի էր իբրև վեՀտասան մղոնաւ ։ Իբրև մերձեցաւ առ նա տիգրան , եաԹե վի գայ ին ըստ առաջ սպայք ոմանք՝ առաքեալք ՚ի պոմպէոսէ ՚ի պատիւ ։ Այլ ՚ի մուտս բանակին երկուք ՚ի դահճից պատուիրեցին նմա լծանել յերիվարին . ասեն . ոչ ոք յո ժարաց մտեալ է երբեք ՚ի բանակ հռովմայեցւոց Կեծել ՚ի ձի ։ Տիգրան մեծապէս յոյժ խոցեցաւ , գիտելով ԹէՀ քանի՞ ցածուն էր նմա այն ։ Այլ և այնպէս անսաց . նա՝ և զսուր իւր ետ ՚ի նա , որք ՚ի պահպանուԹէ կային դրանն ։ Եւ ոչ այսչափ միայն , այլև յետ անցանելոյ Հեծի էր նմա քանակն հռովմայեցւոց՝ իբրև մերձեցաւ ՚ի պոմպէոս , ՚ի վեր էառ զԹագն ՚ի գլխոյ իւրմէ , և կամէր դնել առ ոտս յաղԹականին , և ցածուէ անկանիլ առաջի ։ Այլ պոմպէոս չեԹող նմա . և զձեռանէ կալեալ՝ նստոյց զնա ընդ աջմէ իւրմէ , ունելով ՚ի ձախմէ զփոքրն տիգրան ։

Վաւս ք · լէ ։

Ապակայն և այնպէս արքայն Հայոց յանձին կալաւ վայելչական յարդ ՚ի զօրոյս՝ զոր արար էր պոմպէոսի , ԹէՀ պէտ և գնացք իւր եղեն ցածուն ։ Ասէ . ,, Հառնուսի ։ երբ ,, բէք յանձն՝ առնել վՀ այլոյ՝ զոր ինչ արարի վՀ քո ։ ,, Այլ չէ ինչ ցածուսի կամ անարգուսի , պարտուսի խոս ,, տովանիլ զօրագլխի՝ որում յաղԹել չէք յոյս ակնկա ,, լուԹ. և ոչ իսկ անչքուսի ես Հպատակիլ այնմ՝ որ ամբաւ

Պլուտարքոս և Դիոն ։

,, ձաւ ՚ի բախտ գեր ՚ի վերոյ քան զնմա մարդ ,, ։ Պոմ պէոս պատասխանի արար ողբք զօրացոյս , մխիԹարէէ զանքաւդ իշխանն , և վստահացուցեալ զնա՝ չլինել ան գոհ զիւրմէ վնճակէ , զի ոչ կորուսցես ասէ զՀայաստան , և շահեսցիս զբարեկամուԹիւն Հռովմայեցւոց ։ Յետ այսր ւիկ Հրաւիրեաց զնա ՚ի ճաշ ընդ իւրում որդւոյ ։

Ընդիմ գնացք փոքուն տիգրանայ ։ Ծեր Թագաւորն Թողաւ ՚ի ժառանգուԹիւն Հայաստանի . և որ գնէր արկաւ ՚ի շղԹայս ՚ի պոմպէոսէ ։

Պատանին տիգրան անգոհ էր ընդ եղեալն ։ Վասն ԹէՀ ակն ունէր նա ձեռամբ Հռովմայեցւոց Թագաւորել ՚ի վՀ Հայաստանեայց . և տեսեալ ԹէՀ իբրև ոչ յաջողեցին իւրոց ըղձանաց , եցոյց խոժռուԹիւն անվայելչական և յիմարական ։ Տեսեալ զեկաւորսն Հօր իւրոյ՝ ոչ յոտն եկաց , և ոչ եցոյց նշան ինչ սիրոյ և մեծարանաց ։ Ապա յանձն գնաց ՚ի ճաշ՝ յոր Հրաւիրեալն էր ընդ նմա ։ Եւ ոչ

1 Ընդ առաԹ ինչ յաղԹել ՚ի նմա՝ ԹէՀ լինել նր , զոր ամբարձեալ է նէ , որում յաղԹել չէ օրէն . և ոչ անարգուսի է ոտիւք ընդ Հպատակու բազին գեր զամենեքումբք : Վէս ։

իսկ պատկառեցաւ ՚ի պոմպէոսէ , համարձակեաւ ասել . Ա. Հ. 686.
Ն. Ք. 66.
եթէ այս զօրագլուխս ոչ հաձէ զնս , գիտեմ գտանել
զայլ ոք՝ որ լաւ ևս ծառայեսցէ ինձ : Յայսմհետէ զօրացաւ և
այսպիսի վարմունք չէին ինչ անկասելք հաստեցանելոյ
զնա յիւր վախձան : Պոմպէոսի աւուրքն զկնի ժողով
մեծ արարեալ , յոր կոչեաց և զՀայր և զորդի՝ լսել զնո-
ցայն գժտուն , եհատ վճիռ , Թողեալ ծերոյն տիգրանայ
զթագաւորուն իւրոց նախնեաց : Յիամգամայն և վասն
շքեղ երևեցուցանելոյ զիւր գԹուլթէ , և զի ՚ի գլուխս
չորիցելոյ իւրում ատելոյ զնմա զգանգատս՝ յորս կարծէր
տիգրան՝ ունել իրաւունս , յաւել ՚ի վե , Թէ ,, ոչինչ
,, քառնամ՚ի թագաւորէն հայոց : Եւ եթէ կորոյս այս
,, իշխան զաւորիս , զփիւնիկէ , զմանն ինչ կիլիկիոյ և զս-
,, գաղատիա , և զաշխարհն ծոփաց , գանգամա կալցի զլու-
,, կուլլոսէ , զի սա եգերծ ՚ի նմանէ զայն ամ՚՚ : Յի-
այն պարտաւորեաց զնա տալ հռովմայեցւոց վեց հազար
տաղանդ : Ւսկ զի փոքուն տիգրանայ յայտ արար , Թէ
տայ զծոփաց աշխարհն , զի թագաւորեսցէ անդ ինքնիշ-
խանութե . և վատահայոյց ևս զնա , Թէ յաջորդել ունի
՚ի ժառանգուէ հօր իւրոյ :

Ծրեր թագաւորն գահ եր ամիս ե այս գատաստան :
Ւսկսեալ ցածեաւ ՚ի ձախորդուիս իւր , որչափ պէրճ եր
և յոխորտ ՚ի յաջողուիս , մինչև պարգև համարիլ նմա
զմամ՝ զոր կամք եղեն յաղթականին Թողուլ ՚ի նա : Ւսե
տեսեալ Թէ Թագաւոր ողջունեն զնա հռովմայեցիք ,
այնպէս զուարճացաւ յանձին , մինչև խոստացաւ տալ
կէս ամաս առ մի մի զօրական , (այն է քսան և հինգ փը-
ռանք) . տասն ամաս առ ամ հարիւրապետ . (այն է հինգ
հարիւր փռանք) . և տաղանդ մի տրկլսունից . (այն է ե-
րեք հազար լիրայ :)

Որդւոյ իւրոյ զնացք ոչ այսպէս եղեն : Ամէ շատացաւ ,
բայց յորժամ հարկեցոյց զպոմպէոս՝ Թափել ՚ի նա զմամ
զիւր ցասումն : Պատճառանս կոկցեր , Թէ Թագաւորա-
կան գանձք՝ որք են յամրոցս ծոփաց , նմա հասանեն :
Ւայրն սնդեր՝ Թէ լիւր էցեն , և պոմպէոս իրաւացոյց
զկողմն նը . զի չկայր այլ հնար վճարելոյ զվէց հզր տա-
ղանդս՝ զոր արկ ՚ի վե արքային հայոց : Արտաքս իշխանն
ևս ը զևս զչարացեալ , խորհեր փախուստ . իբրև ազգ
եղև պոմպէոսի , հրամայեաց ունիլ զնա ՚ի զգուշութե :
Պատուեր առաքեաց և պահակապետաց բերդաց՝ յորս
էին այս գանձք , զի տացեն զնոսա ծերոյ Թագաւորի :
Ւայց չառին յանձն՝ առնել զայն , ասեն . ոչ կարեմք զայնա

Ա. Հ. 686 : Ն. Ք. 66 :

տալ ՚ի դուրս , բայց միայն հրամանաւ փոքուն տիգրանայ՝ որոյ և երկիրն : Յայնմ վայրի պոմպէոս խորհեցաւ առաքել զնոյն ինքն զիշխանն ՚ի գրուանս ամրոցաց , զի տացէ պատուէր իւրով բերանով : Նոյն ոչ օգտեաց և այն . զի բերդակալք՝ որք անտարակոյս միաբան էին ընդ փոքուն տիգրանայ , ետուն պատասխանի . Թէ ոչ մեր չէ ազատ . և տան նմա խօսիլ և առնել՝ ընդ որ չէ ինչ հաճ : Օ՛ւր է հայթհայթանօք խաղալ ընդ զօրուն հզօրագունի : Նմին ամ բաղեւաղաք ոչ առ այլ ինչ պիտանացան , բայց առ արկանել զիփոքրն տիգրան ՚ի շղթայս :

Վերադարձ պոմպէոսի :

Պատերազմ ՚ի Հիւրկանիա :

Նա պահ հարկ եղև հնազանդիլ : Գանձքն յանձն եղեն ծերոյ արքայի , որ վճարեաց զվէց հիւր տալանդան . և պոմպէոս ըստ իւրում հանապազորդեան սովորութեանէ , ետ անյուսացանել զայն գումար ՚ի գանձատունս , որք անցուցին զայն յիւրեանց դիւանագիրս :

Տիգրան յայսց գանձուց վճարեալ ևս՝ զոր ինչ խոստացեալն էր սպային և զօրականաց զօրուն հռովմայեցւոց . և ամ իւր գնացք այնպէս հաճոյ եղեն պոմպէոսի , մինչև յետ սակաւ միոյ այս զօրագլուխս հրապարակեաց զնա դաշնաւոր և բարեկամ ժողովրդեան հռովմայեցւոց . և առ ազատեալոյ զնա ամիս յաչխատուէնչ և ՚ի նեղուէնչ՝ զորս հասուցանէր նմ որդի իւր , ետ արկանել զայս փոքր իշխան ՚ի շղթայս . և հաստատեաց փոխադրել զնա ՚ի հռովմ, և ընծեցուցանել ընդ իւր ՚ի յաղթական հանդիսիս : Ներոյ իւրոյ վրատոյ զուր եղեն աղաչանք վերնոյա : Պոմպէոս պատասխանի արար դեսպանացն առաքելոյ յարքային պարթևաց ՚ի ինդրել զնա , Թէ հայրն մեծ ևս իրաւունս ունի ՚ի վէր որդւոյ իւրոյ , ընդ աներն ՚ի վէր իւրոյ փեսայի : Յորս յաղաչէրկել նմ նորին թագաւորի , Թէ պատշաճ է՝ զի եւփրատ լիցի եզր սահմանաց երկոցունց ինքնակալութեց , ոչ կամեցեալ զօրագլխին մոռանել ՚ի քննութիւն ինչ՝ ասէ տիրաբար . ոչ ձանձրանամ ես այլ եզր սահմանաց , բայց զիրաւունս և զարդարուն :

Ներքուստ զանազան օգուտ եղև ձախողուն փոքուն տիգրանայ : Այս թագաւոր կապադովկիոյ՝ միշտ հաւատարիմ առ հռովմայեցիս՝ յորոց եղև իւր ամբառնալ , խաղալիկ էր իւրոյ թշնամեաց . զի վանեցաւ , և անդրէն հաստատեցաւ . և ապա միւսանգամ վանեցաւ , երբեմն ՚ի միհրդատայ , և երբեմն ՚ի տիգրանայ : Վախուստ և կործանումն արքային պոնտոսի , և հաշտութիւն հռովմայեցւոց և արքային հայոց , հաստատեցին զնա անդրէն ՚ի առաջնոյ իւրոյ սահմանայ : Յոր պոմպէոս իսկ ՚ի հա-

տուցումն հաւատարմանէ նորա եւ նիճ զծուխայ աշխարհ, որ յառաջն որոշեալ էր վերաբքային հայոց։

Ա՛րեւելեան, և որդի նիճ եղեն յայնժամ։ տեսանէր զորս զօրուն հռովմայեցւոց՝ օտար յոյժ յերկոցունց տիգրանաց։ Ա՛րքայն կապադովկիոյ եկեալ էր ՚ի բանակ պոմպէոսի. և մինչդեռ զօրագլուխս բազմեալ էր խորհուրդ բեմի, նստեր սա առ նմա յաթոռ գահակալութ։ Ա՛յլ եւս զիւր որդի զի կայր մօտ ՚ի գրանոց դպրին։ Պատուհանք հօրն ոչ ժուժկալէին տեսանել զիւր որդի ՚ի տեղւոջ՝ որ չէր անկ իւրում աստիճանի։ Ա՛նջ միւսմանաքոյ, և չորաւ թագ կապել նմա, յորդորեալ նստիլ ՚ի տեղւոջ՝ յորմէ ինքն հրաժարեր։ Որդին ընդէմ դարձեալ պատկառանօք առ գործովանս հօր իւրոյ, յայտառուս հարաւ, ՚ի բաց արար զթագն, և ոչ յանձն էառ՝ սրչափ և թախանձիւր։ Ա՛ւ այսպէս՝ դիպուածով ինն՝ որ անլուր թուի, որ Թողոյրն զթագ՝ եր ուրախալի, և յոյր գլուխ գնիւր՝ եր ընկղմեալ ՚ի դառն տրտմութ։ Ո՛վ կռուոյս. և այր ոչ գալարեսցին աղիք՝ ՚ի լսել խոկ։ Հարկ եղև պոմպէոսի ձեռն արկանել յիւր իշխանութ՝ եւ առ յանկ հանելոյ զայսպիսի անլուր կռիւ. հաստատեաց զիրաւունս հօր իւրոյ, և պատուիրեաց որդւոյն հնազանդիլ։ Ա՛յս՝ երկրորդ նուագ է, զի կապադովկիա առ մատուցանէ մեզ այսպիսի օրինակ գեղեցիկ։ Որդի աստիճանեալ եր համանուն հօրն, և վերագործեալ որդիական գործովանացն արժանացաւ մակդիր անուանս ֆիլոպատոր, այն է՝ հայրասէր։

Ա՛ստ Ա· 686։
Ն· Ք· 66։

Պատճառ գործոյ և անուանց ՚ի մէջ սրինգ բարձանոյ և որգւոյ նոր։ Վաղերիոս Մաքս· Ե· է։

* Տե՛ս Պատմ· Նահան՚· հատ· Բ· եր· 550։

Յօդ· Ը·

Պոմպէոս գրեալ ՚ի կովկիա, և խորտակէ զպատանս։ Արտորէ և ըմբռնէ զերկիր։ Հասանէ ՚ի բերան գետոյ, և գառանցն չեպս ընդ երկիր պաղատանից։ Ա՛յր յաղթութ նր ՚ի վերայ պատանեան։ Պատ է սատակելն՝ ըն յայսմ պատերազմի գտան ամազոնք։ Պոմպէոս խոյս տայ մղել ՚ի մարտ ընդ պարսիկս։ Ա՛նտաւրէ և հմխատաբարոյութ պոմպէոսի։ Արքայն հայոց խնդրէ սահմանս ՚ի ձեռս պոմպէոսի բերէր գ՚ զորոյ ունկնդրեալ ՚ի վերջ հօր արքայութեան։ Ա՛ղաչէ զպոմպէոս զադարեցուցանել զհերձածս։ Վաղարշակ չկամի պահպանութ։

1 Ըստ յամ սահմանի Ասորեստանեայց արքունի գոյր ՚ի յորդոյ ան, և յաւուրս Լինելոյ պոմպէոսի ՚յահաս գաղութ։

2 Եւ որ գոյգեա օտար է ՚ի հրէաստանեայս, ուրախ էր՝ որ ՚ի բաց գնէր զհաւատսն, և տրտում՝ որում ընծայիւր։ Վաղերիոս Մաքս· Ե· է։

Պոմպէոսի այսու օրինակաւ կարգաւորեալ զիմ իրաւունս երկրին՝ յորում կայր , խորհեցայ զհետ պնդիլ միով հրովարտակ . և թողեալ զարիրանիոս գնդապետ ոմանքք ի հայաստան , յառաջ խաղաց ի կողմն կովկասու . և սպառ բաստեցաւ անցանել ընդ ամ երկիրն՝ որ ի միջ եւքսինեան ծովու յարևմտից կուսէ, և կասպից ծովու՝ յարևելից կուսէ : Այդիտ խոչ մանաւանդ ասպէս յերկուց հզօր և պատերազմող ազանց , յաղուանից և ի վրաց . և հարկ եղև նմ ոչ այնչափ մաքառիլ ընդ երևելի զօրուն նոցա , որչափ զգուշաւորիլ ի խորամանկուէ նոցա և ի դաւաճանութենէ : Յաղթեաց նախ՝ ձակատու պատերազմի քաւասանն հայոց աղուանից մծտ ի կուր գետ : Այս յաղթութեն

Պոմպէոս գիմէ ի կովկաս , և խորտակէ զաղուանս :

Պատրաստութիւն Պոմպէոսի :

եղև ՚ի հռովմայեցւոց ՚ի սատուրնեան աւուրս , յո՛ վեհ. Ա. Հ. 686։
սալակածաւ՝ դեկտեմբերի ։ Պոմպէոս ուրախ եղև յոյժ, Ն. Ք. 66։
զի որբեսց արքայ աղուանից ինդրեաց ՚ի նմանէ հաշտուել , և ընկալաւ զայն խնդամիտ . զի զօրք իւր կարողաց յինն առ վայր մի վայելել ՚ի հանգստեան ՚ի ձմերան անդ ։

Ե. ԱԻՐԵԼԻՈՍ ԿՈՏՏԱՍ· Ա. Հ. 687։
Ե. ՄԱՆԼԻՈՍ ՏՈՐԿՈՒԱՏՈՍ· Ն. Ք. 65։

Կռուորք և զկիլիս ։

Իբրև հնար եղև ելանել ՚ի շահատակութիւն , խաղայ պոմպէոս ՚ի վե՛ր երկրին վրայ՝ ժողովրդեան նախանձաւորն իւրոյ ազատուե , որ չէր երբեք մոռեալ զօծով օտար տէրուե ։ Ջեին հնազանդեալ՝ ոչ մարայ և ոչ պարսից . և զի ոչ գտան ՚ի վե՛ր ձանապարհին՝ զոր կալաւ աղեքսանդր , վերծ գտան յայսմ աշխարհակալէ ։ Ի յլև սիրով էին ընդ միհրդատայ , և գա՛ռն էր նո՛ տեսանել յերկրի իւրեանց զօր եկեալ ՚ի ծագայ արևմտից , որ նուաճէր զամ զիւրեանց մեռակայս ։ Վաղաւոր նո՛ արտոկէս կալաւ շաւիղ անմիտ և նենգաւոր ։ Իւր քնաւոր յօժարուէն էր առեալ զհռովմայեցիս , և կռուիլ ընդ նոսա , բայց և ընկերիւր յերկիւղ . ընկճեալ յերկուց աստի տալաւրուէց , եր՝ զի տայր անցս , և եր՝ զի զլանայր ։ Ձետոյ ուրեմն հարկ եղև նմ՝ մղել ՚ի մարտ . յորում անկան ՚ի ձառատամարտի իննն հիզր վիրք , և տասն հիզրք եղեն կալանաւորք ։ Ձայնժամ արտոկէս իսկուզ անձկայաւ հաշտուե և ընկալաւ , բայց դաշամբ տալոյ զորդիս իւր ՚ի պատանդ։

Հասանէ ՚ի բերան փասիս գետոյ, ուր և գառնայ յետս ը եղկիր աղուաւնից ։

Ի նտի էանց պոմպէոս ՚ի կողքիս . և եհաս ՚ի բերան փասիս գետոյ . ուր եգիտ նաւահանդէս ինչ՝ որոյ հրամայեաց նատար եր սերվիլիոս մի յիւրոյ տեղականացս ։ Ձայց որ չափ առաւել հռովմայեցիք ՚ի ներքս խաղային այսց վայրենի գաւառաց , այնչափ առաւել անհնարաւոր թուէր հասանել միհրդատայ՝ որ յառաջեալ եր քան զնո՛ յոյժ . և առ ժամն մծտ եր հասանել ՚ի վոսփորն ընդ հիւսիսակողմեան երկիրս եւքսինեան ծովու ։ Ա՞ ե այսորիկ մնրթէ հաւատալ , թէ չէր ինչ անհաճոյ պոմպէոսի ՝ ունել ինչ գեղեցիկ պատրուակ դառնալոյ յետս , որպիսի եր վտարանջուի աղուանից , որք ը ելանել իւրեանց յերկրի նոցա՝ անդրէն զինու վառեցան ։ Ա՞ ե որոյ այլ ինչ ոչ աւրար , բայց յանձն առնել սերվիլիոսի՝ այնպէս քաջ փակել զվոսփորն , զի անհնար լիցի միհրդատայ ելանել

1 Ամ հռովմայեցւոց գաւառս ծանաւ էր յառէպ հաշտել զնոսն ինչ սեպհական խառնաճիզբ էր յոյժ . ուր ՚ի բերի և զնոցեմբերի ։ հաշտել անդ զբնիկեմբեր ամս, պարդ

Ա Հ. 687 : Ն. Ք. 65 :

անտի , կամ տալ քերել ՚ի ծովէ համբարս . և ինքն դարձաւ յաղուանս :

Նոր յաղթութի նորա ՚ի վերայ ազուանից :

Ընդանել ունէր անդրէն ըզ կուր գետ . և բարբարոսք ՚ի դիւրանցիկ վայրի անկեալ էին աստ անդ յիւր , որով լինէր անանցանելի : Այն այսորիկ խորհեցաւ երթալ խնդրել այլ հուն , արարեալ պտոյտ մեծ : Այլ զի և այնպէս ջուրքն՝ էին յորդք և սրընթացք , վն այնորիկ ՚ի խորտակել զանուրթին՝ դասեցոյց ՚ի վերոյ կողմանէ դասակասս հեծելազօրու ըզ խոտորնակ գետոյն , և միւս ևս դասակասս ՚ի ստորեւ նոցա ՚ի սայլից , և ՚ի բեռնաբարձ դրաստուց՝ որք բերէին զաղխս . և այնու օրինակաւ հեռևակք ևս անցին ՚ի ստորակողմանէ , միջնորդութ երկուցունց ջրարձրեալ սահմանացու : Յետ այսորիկ հարկ եղեւնի անցանել ըզ երկիր անջրդի : Հանձարեաց ըզդեմ դրժուարուես , լցուցեալ ջրով երկու հիղ տիկս՝ զորս բարձեալ բերէին վհետ զօրուն : Յսուս օրինակաւ եհաս՝ ուր էին թշնամիքն , որք բանակեալ կային մօտ ՚ի գետ մի՝ անուանեալ ՚ի պլուտարքոսէ և ՚ի դիոնէ՝ աբաս , թուով աւելի քան զվաթսուն հիղս հետևակաց , և վերկու հիղս հեծելոց . բայց զինեալք վեր ՚ի վերոյ , որոց և բազումք էին միայն մաշկապատք : Ոչ հրամանատար էր նոցա կոսիս եղբայր արքային :

Իբրև ձեռն արկին ՚ի մարտ , քաջն կոսիս ընդհարաւ ըզ պոմպէոս , և զդրգռեաց զնա՝ բառնալ զիւր կեանս ՚ի զօրավարել իւրում : Ընդ արձակել աղաւանին ՚ի նա գեղարդն մի , որ ըզհարաւ ըզ պահան , աչալուրջ կիճ բարեբաղդ ընա պոմպէոս՝ խոցեաց զձիաւին իւրով գեղարդեամբ , և անդէն զինաթափ մահացոյց : Տեսեալ բարբարոսացն՝ թէ կորուսին զգլուխ իւրեանց , այլ չէղէն ինչ դիմակալ , փախստեայ գնացին բազմութիւ յանտառ մի . զոր պատեալ պաշարեալ պոմպէոսի իւրովք զօրականօք՝ հրձիգ արար զնա , մինչև ապրեալքն ՚ի բոցոյ՝ մատնեցան ՚ի բերան սրոյ :

Սուտ է ասացեալն՝ թէ յայսմ պատերազմի գըտան ամենազունք :

Հիւեաց յայնմ վայրի զրոյց սուտ , ընդ որ յոյժ հաճ էր ունայնամտութիւն յաղթականաց : Ասացեալ , թէ էին ՚ի կուռի անդ ամազունք : Այլ յուշ առնէ պլուտարքոս , թէ գտան միայն յաւարի վահանք ինչ մանունք , և կօշիկք ՚ի ձև այնց՝ զորս ընծայէին այսց պատերազմող կանանց , բայց ՚ի կալանաւորս և ՚ի մեռեալս ոչ տեսաւ և ոչ կին մի . սակայն և այնպէս ոչ ընդ առասպելս գրէ՝ որ ինչ ասի զամազունաց , և նշանակէ զընակութիւն նոցա ՚ի կովկաս մօտ ՚ի ծովեզերս կասպից :

Պոմպէոսի կամք եին հասանել մինչև ցայս ծով, և պանծայը իսկ ընդ այն. բայց բազմութի օձից և թունաւոր ձձեաց՝ որովք լի էր երկիրն, ստիպեաց վնաս գառնալ յետս, որ չէր ինչ անաի հեռի՝ բայց երեքօրեայ ձանապարհ։ Ա՞ր այսորիկ գարձաւ ի փոքրն Հայաստան. ուր ընկալաւ զգեսպանս արքային Մարաց և եղիմայեաց, որոց և պատասխանի արար ընդհաշուք բանիւ։

Ապա ինդ մեծամեծ գժուարութիք ի մէջ իւր և փրաատայ։ Իչխանս գանգատ ունէր զտեզակալաց պոմպէոսի, որք անհանգստուէին զնա՝ կարի իին մերձեալ ի սահմանս նը։ Վասնիհաս անցեալ էր և ընդ Եփրատ, և էր հասեալ մինչ ի տիգրիս։ Փրաատ ունէր գանգատ ի բազում ժամանակաց հետէ և զտիգրանայ, և պարապոյ անտայր տիարանալոյ արքային Հայոց, զի միւսանգամ յերեան հանցէ զնա նախնի պահանջողութիւն։ Կամէր մանաւանդ զի զարձուսցի ինձ կորդուաց գառնա՝ յոր մտեալն էր վազուց և զնէ ի ձեռին։ Բայց ոչ հաճարձակեցաւ պաշտպանել զայն՝ ընդդէմ սփրանիոսի առաքելոյ ի պոմպէոսէ, որոյ այսու օրինակաւ սիրեալ առանց ուրուք ընդդէմ դառնալոյ, զարձոյց զայն անդրէն ի տիգրան։

Փրաատ և տիգրան երկնչէին ի միմեանց։ Փրաատ տեսանէր զնա մծտակայս կարի իին խոշտանգեալս ի հռովմայեցւոց։ Ա՞ր այսորիկ ոչ կամէր դիմագրաւել այսպիսւոյ վտանգի. և պոմպէոս ևս ոչ կամէր ձեռն արկել ի նոր պատերազմ, յերկրի՝ որում ամենևին էր անծանօթ, և ընդդէմ ժողովրդոց՝ որոց մարտագրուէր եր տարօրինակ, որում գունդք իւր չէին սովոր։ Այլ ոչ իմք ըղձանայր՝ բայց պրծանիլ շքով, և առանց ինասու վնասուածոյ անուանն հռովմէական։ Ա՞ր այսորիկ ոչինչ անսպասեալ ոչ գանգատոյն տիգրանայ՝ որ խնդրէր օգնութի, և ոչ յորդորանաց իւրոց բարեկամաց՝ որք ոչ յայլ ինչ հայէին, բայց ի փառս և յօգուտ նորոյ աշխարհակալութե, հաստատեաց ի միտս չերշնամանալ փրաատայ. և շատ համարեալ ցածուցանել զգուռզուէն նորա՝ ի չանուանել զնա արքայիկ արքայ՝ որում յոյժ եր նախանձախնդիր, այնուհետև եզև դատարար և միջնորդ ի մէջ նը և տիգրանայ, և առաքեաց երիս հռոգաբարձուս ի տեղին՝ առ յանկ հանելոյ զվէձն նոցա, և կարգելոյ զնս սահմանայ երկոցունց թագաւորութեց։

Ասուի թէ միջնորդութի հռովմայեցւոց չեզև ինչ գնս։ Տիգրան և փրաատ ոչ այլ ինչ խնդրէին՝ բայց

Պոմպէոս խոյս տայ մերձ ի մարտ ընդ պարթևս։

Ա. Հ. 687։ Ն. Ք. 65։

Ա. Հ. 687։
Ն. Ք. 65։

գալ՝ի հաշտուԹի։ Ա՛ւաջինն էր խոժոռեալ՝ զի չէգիտ օգնուԹի՝ի պոմպէոսէ։ Արկրօրդն ուշի ուշով ածեալ զմտաւ՝ ծանեաւ, Թէ առաւել օգուտ է ինքեան, կալ միասն տիգրանայ. զի հնար է ունիլ զնա իւր գաչնաւոր՝ Թէ ուրեք երբեք հնոյմայեցիք ընդարկին ընդ պարԹևս։ Ա՛պա եԹէ պատերազմ՝ի միջի բորբոքեսցի, վտանգ՝ի վէր կայ, Թէ՝ի սպառիլ զօրուԹենէ իւրեանց՝ դէմ ընդէմ միմեանց, եԹէ յաղԹեաւն և եԹէ յաղԹականն միանգս լինիցին ոյս հնոյմայեցւոց։ Ա՚ռ այսորիկ երկաքանչիւրն պատրաստեցան՝ի հաշտուԹի՝։ և յայսմ կողմանէ հաս տատեցաւ անդրէն լնոյ հանդարտուԹի։

Ա՛յս վերջին դէպք հային յամն հիւպատոսուԹե Լ. կեսարու, և փիլոլոսի։

Ա. Հ. 688։
Ն. Ք. 64։

Ե. ՅՈՒԼԻՈՍ ԿԵՍԱՐ։
Կ. ՄԱՐԿԻՈՍ ՓԻԳՈՒԼՈՍ։

Պոմպէոս էանց՝ի հայաստան՝ի յեւթին ամիսս տարւոյն՝ որոյ եմք յելս, և յառաջին ամիսս տարւոյն՝ զորոյ սկսաք նիմք պատմել զանցս իւրաց։ Հայսմ վայրի պատաղեցաւ առաւելապէս՝ի քաղել զպտուղս իւրոյ յաղԹուե՝ի վէր միջրդատայ։ Տային նմ յամ կողմանց զամրոցս և զգանձս իշխանիս։ Ցարան առ նա մանաւորապէս զբազմուԹիւն յոյժ կանանց նր և հարճից։ Ա՛րար աւետեցուն մեծաբանս. և ոչինչ պատրեալ՝ի գեղ ուրուք՝ի նոցանէ, առաքեաց զնա անդրէն՝ի ծնողս իւրեանց կամ յայլգաւխնս. վասն զի յոլովք՝ի նոցանէ դուստր էին իշխանաց կամ զօրագլխաց։

ԻմաստուԹիւն և հաւատաց բարեաց ոմանց՝ի պոմպէոսէ։

Սորատոնիկէ մի՝ի նոցանէ էր գածազգի՝ դուստր ուրումն երաժշտի. զորոյ գգէպս անցից արժան համարեմ յաւ պլուտարքեայ պատմել՝ իւր ՚ամ մանրամասն պարագայիւք։ Ա՛յս սորատոնիկէ երգեաց երբեմն՝ յորժամ էր մանկամարդ յոյժ, ՚ի ձաշ ինչ միջրդատայ այնպէս գեղգեղմամբ, մինչև յափշտակել զնա։ Ա՛նգին վաղվաղակի դասեցոյց զնա ընդ հարճս իւր. և հայր նր դարձաւ՝ի տուն իւր կոր՝ի գլուխ, զի տեսոյ անգամ չՀամբերեցաւ արժանի։ Ա՛յլ՝ի վաղիւ անդր իբրև զարԹեաւ՝ յապուշ Հարաւ, ՚ի տեսանել յիւրում սենեկի սեղանս լի սպասուք ոսկւոյ և արծաԹիոյ, և բազմաԹիւն ծառայից, ներքինեաց և ստրկաց, որք առաջի առնէին նմա գեղեցիկ և մեծածախ հանդերձս, և առ դրան իւրում երիվար մի պալարակապ զարդարեալ, իբրև զաւագանէյն՝ որոց տուեալ էր կոչիլ բարեկամ արքայի։ Ա՛տաւ-

Սորատոնիկէ մի՝ի նոցանէ էր գածազգի՝ դուստր ուրումն երաժշտի. զորոյ գգէպս անցից արժան համարեմ յաւ պլուտարքեայ պատմել՝ իւր ՚ամ մանրամասն պարագայիւք։ Ա՛յս սորատոնիկէ երգեաց երբեմն՝ յորժամ էր մանկամարդ յոյժ, ՚ի ձաշ ինչ միջրդատայ այնպէս գեղգեղմամբ, մինչև յափշտակել զնա։ Ա՛նգին վաղվաղակի դասեցոյց զնա ընդ հարճս իւր. և հայր նր դարձաւ՝ի տուն իւր կոր՝ի գլուխ, զի տեսոյ անգամ չՀամբերեցաւ արժանի։ Ա՛յլ՝ի վաղիւ անդր իբրև զարԹեաւ՝ յապուշ Հարաւ, ՚ի տեսանել յիւրում սենեկի սեղանս լի սպասուք ոսկւոյ և արծաԹիոյ, և բազմաԹիւն ծառայից, ներքինեաց և ստրկաց, որք առաջի առնէին նմա գեղեցիկ և մեծածախ հանդերձս, և առ դրան իւրում երիվար մի պալարակապ զարդարեալ, իբրև զաւագանէյն՝ որոց տուեալ էր կոչիլ բարեկամ արքայի։ Ա՛տաւ-

Պոմպէոսի բերդ ի՝ զորոյ ուշներ զպահպանուԹե՝։ Դէպք հոր ստրատոնիկէայ։

Ա. Հ. 688։ Ն. Ք. 64։

յաւ նմա՝ Թէ ծաղը առնեն զնա, և կամէր փախչել։ Այլ յարգելոյ սորկայ և յասէր, Թէ պարգև է այդ արքայի. և Թէ՝ սայ քեզ և զապարանս բազմահարստի ուրուն՝ ի մեռոյ մեռելոյ. և Թէ այս ամենայն առ ժամս են գոյն երեխայիքք պարգևաց՝ որոց յիրաւի է քեզ ակնկալել ընդ հուպ, հազիւ համոզեցաւ՝ ի հաւանութիւն։ Ապա ետուհետև արկաւ զիւրեաւ զծիրանին, հեծաւ յերիվար սպասահարկուէ բազմաց. և յածեալ ընդ քաղքն ձայնէր յամ զօրութէ զձանապարհայն. Այս է այս ամ՝ Սուլին ծանակ եղև բազմաց՝ որոց տայր պատասխանի. ,, Օ արմանք են, զի ոչ քարձիդ լինիմ անցաւս ,, բայց ՝՚ի մեծ ուրախուէս՝ որ ամբոխեն զնիմ միտս ,,։ Ցաջորդ ՚

Ա. Հ. 688։ Ն. Ք. 64։

զգաստնի յիշատակագրութիւնս այսը իշխանի, և ընթերցաւ զայնս ախորժալաւար. զի ուսաւ յայնոյ ձանաչել զայս բարուց առնն՝ որում յաղթեալն էր։ Արդեամբ յայնս, զի միհրդատ արքունեալ էր դեղ մահու բազմաց. ըստ որս և արիարաթեայ միոյ յորդւոց իւրոց, և ալկեոսի սարդիացւոյ՝ որում դիպեալ էր ձախողութեի յառաջելոյ ընդ չնա յարշաւանս ձիւնիձորից։ Արդեամբ անդ և մեկնութիւնս բազում երազոց, եթէ նորին իսկ Թագաւորի, և եթէ կանանց նր։ Ասպէս մարգիկ, և և պանծալիք աւադութիք և գիտութիք (զի և միհրդատ էր իմաստուն յոյժ,) Թուին յօժարամիտք ի զբօսանել ցնորիւք։ Պահեալ կային յայնմ վայրի և Թուղթք ինչ յոփարանք, մանրմասն առ միհրդատ, և միհրդատայ առ մնինիմ։ Արդ դոյն Ճանապարհ՝ ասեր Թեոփանես, ի վեր երևեցաւ անոտիսպատուաստ Ճառ Հռոտիլիոսի առ միհրդատ, ի յորդորել զնա կոտորել զՀռովմայեցիս։ Այլոյ մեք յուշ արարաք այլուր, զի՞նչ արժան իցէ համարիլ զայսպիսի խաբեութիւն։

Քաղուած գիտողութենէ ի վէր բժշկական հրամանաւ ընդ խանիս։

Այսչափ Թզթոց և յիշատակարանաց միջի՝ որք չէն ինչ պատիւ միհրդատայ, գտաւ մի միայն տարօրինակ։ Այս իշխան էր հետաքննին ի բժշկականութե, և ներհուն յայնմ։ Այլ իսկ և՝ Թէ եղ նա զիւր անուն՝ ի վէր ապգի ինչ դեղաթափի, որ անուանին էր առ նախնիս. և այր յարգ չէ և առ մեզ խոպան խափան։ Հաւաքեալ ուշներ յայս սակս յաճ գաւառաց իւրոց սահմանաց՝ որք պարփակին երբեմն զմեծ մասն աշխարհի, գիտողութիւն ամի պատշաճելոյ առ այս գիտութի, ի վէր զօրուեալ պեղոց, և ի վէր եղանակի գործածութե այնոցիկ։ Այս հաւաքուին Թուեցաւ պոմպէոսի գանձ պատուական, որում բաժանորդ ունել կամէր զիւր ապգ. և ետ Թարգմանել զայն ի լատին լեզու միում յիւրոց ազատագրաց։ Եւ վասն այսորիկ ըստ ասից՝ պլինիոսի՝ յորմէ գիտեմք զայս գործ, յաղթութեն պոմպէոսի ի վէր միհրդատայ սկ նուաղ եղև պիտանի ապգի մարդկան՝ քան հռովմէական հասարակապետութեան։

Կարգաւորք բուեք պոմպէոսի ի վէր սահմանաց՝ որք առան ի միհրդատայ։ Պլուտարքոս։

Եթէ այսորիկ պոմպէոս չոքաւ Յաղիսոս, ի տեղին նշանակեալ լիւրմ, ուր հասանել ունելին Թագաւորք և պատգամաւորք ժողովրդոց ասիոյ, զորոց կարգաւորել ուներ զլինձակ։ Կատան անտանօր երկոտասան Թագաւորք զորք բարբարոսք. և քաղմութե յոյժ իշխանաց և գեա-

1 Եւ այսպէս օդուտ եղև այն միանգամայն և կենցաղական։ Գիե յաղթութե հասարակապետութե, Խոս. գլխ. ե. է։

պանայ։ Ա.Նդ ոչ թէ կամք եկին պոմպէոսի մխիթարել Ա՛ Հ. 688։
կլուկուլլոս, և տալ նմին զգարձ փոխարինին, ի նոյն ան- Ն. ԻՀ. 64։
կաւ ի ծանականս յոյր սակս ստգտանէր գնա։ Ա.Նդինայ
այսպանեալ էր զայս զօրագլուխս, զի գործեաց զօրին յաղ-
թականի՝ մինչև էր աներկեան ի վերայաղթուէն, և մինչ
իւր թշնամի դեռ կայր յուժի։ Ո.Նոյն արար և ինքն. և
ի ժամանակի՝ յորժամ միշտգատ ոչ միայն էր կենդանի,
այլ և զօրաժողով լինէր բազմութիւ ի վնասիորն, պոմ-
պէոս բարեկեր զնորայն կողոպուտս։ Ո.պոնտոս արար
գաւառ հռովմէական. ետ դէյոտարոսի չորրորդապե-
տի գաղղիական յունայ (այ գաղատացւոյ), և հաւա- Ե՛ռբ. գէտ. Ջ։
տարիմ դաշնաւորի հռովմայեցւոյ զիրքրն հայաստան։
Ա.րար բազում և այլ կարգաւորութիւս՝ որք չէն ինչ
յանկաւոր առաջակայ պատմութիւս. բայց և այնպէս
արժան համարիմ ոչ հարևանցիկ առնել, թէ հաստա-
տեաց նա քուրմ բելլոնեայ ի կոմանա պոնտոսի զարքե- Սբ՛ռբ. գէտ. Բ. Երե-
զայոս զորդի այնր արքեզայոսի՝ որ պարտեցաւն ի սիւ- 557 և 558։
լլայէ. որ և յետ այնր միտեցաւ ի կողմն հռովմայեցւոց։
Ի՝եծ էր աւագութիւս, և եկամուտ նր երևելի յոյժ։
Ա.րմոպեան կոմանայ՝ մինչդեռ յոտին կայր թագաւո-
րութիւն պոնտոսի, էր երկրորդ անձն պետութեն։ Ի՝ևնէր
և իրաւունս ապարօշ կապելոյ ի մեծահանդէս տօնս։
Ա.մենայն կողմն շրջակայ՝ հնազանդ էր նմա. և պոմ-
պէոս ի ընորհս արքեզայոսի յաւել ի նախնի գետինս՝
որք էին քրմութիւս, երկու ևս փաթսախ երկիր շուրջա-
նակի։ Ա.յլ թէպետև բելլոնէ՝ չծծուխի է պատերազ-
մական, սակայն խնդիրս ելանէ՝ եական պաշտօն հե-
նոսութ, յեղափոխեալ էր գայն ի բուն իսկ ափրոդիտէ։
Ա.մենայն քաղաքն լի էր բոլիւք, յորոց յոգունք էին
նուիրեալք չծծուհւոյս։ Կայր միւս ևս քղաք կոմանա ի
կապադովկիա, որոյ պոնտոսինն էր ըստ իրաց ինչ հատ-
ուած. և որ ինչ լինէր ի սմա ըստ մասին պաշտամանն բե-
լլոնեայ, ոչ այլ ինչ էր՝ բայց նմանութիւն ումի, որ ինչ լի-
նէր յիւրում մայրաքաղաքի։

Ա.ւուի թէ պոմպէոսի՝ որ էրն ընդհանս քղքի, յանդի- Պոմպէոս
ման վնասիորնի՝ որ անդրպետ ունի գլայնուն եւքսինեան պանդանէ յեր-
պոնտոսի, անկ էր երթալ ի վերայաղթել միհրդատայ զոց։
յիւրում ապաստանի։ Ա.յլ նա չարար այնպէս. այլ Պնտ՛ռբ։
չորաս դեպ ուղիղ ի սիւրիա ընդ յերկիրն ասորւոց։ Ա.ս՝
Թաղում Թագաւորին պոնտոսի Թշնամի՝ և ահեղ քան
զպոմպէոս. և այն էր սոքն։ Ա.հան նոր հրաման, զի զի-
ջի զգուշաւոր և խիստ պահպանութիւն առ վնասիորնաւ,

Ա. Հ. 688։ Ն. Ք. 64։

'ի չԹողացուցանել՝ Թէ հասուսցին անդր համբարք, մա-
հապարտեալ զամենեսին գնոսա՝ որք գործեցեն ընդէմ
այսմ հրամանի։ Խոկ վինչեն՝ խորհուրդ ինչ ամրքարար
իւրոյ մնոտի, և պերձախնդիր փառասիրութէ խաղա-
ցոյց ընդ հարաւակողջին։ Կամէր առաւելուլ զինքնակա-
լուէին հռովմէական՝ Թագաւորութէ երկրին ասորւոց, որ
էր յայնժամ իբր անտերունչ. և խորհէր ընդարձակել
զիւր աշխարհակալութիս մինչ 'ի ծով կարմիր. մինչև
հնար լիցի ասել՝ Թէ ընդ ամ կողմանս, և առ ամ կլիմ
մայիւք հեռաւորօք՝ եմուտ մինչև 'ի սահմանս ովկիանոս,
յաւիրիկ, 'ի սպանիս. և այժմ ընդ արևելս՝ Թող ըզ-
կասպից ծով, որում որպէս ասացաք՝ մծտ էր երէքօրեայ
միայն ձանապարհաւ։

Կ՚ե այսորիկ չու արար երԹալ յասորիս, և անցեալ
ընդ պոնտոս՝ եհաս 'ի քաղաքն զելա, կիր վիելա, առ
որում տրիարիոս 'ի պարտութէն մանեալ էր յերեսաց
միհրդատայ։ Լսեալ զդիակունս հռովմայեցւոց դէս տա-
պաստ 'ի գետնի և անԹաղ։ Լսեալ նմ յուզարկաւորուէն
շքեղ. որով ծանրացոյց յոյժ, և նշաւակեաց ևս զսխա-
լուսն լուկուլլոսի, որոյ անփոյթ լեալ էր այսմ իւրոյ
պարտաւորութէն, Թէպետ և առաւել ևս պարտական էր
առնել՝ քան պոմպէոս։ Անցաւութէն այսպիսի մեծապա-
խեԹացուցեալ էր 'ի լուկուլլոսէ զսիրտս իւրոյ զօրակա-
նաց։ Լայլ չու պոմպէոսի չերևեցոյց ինչ յիշատակաց
արժանի։ Լինայն սահմանք՝ ընդ որս Էանց երԹալ յա-
սորիս, կամարդէն էին հպատակեալք, և կիր բարեկամք։

Ազաժամեան վիճակ Թա-
գաւորութեան։ Յոսեփոս. ժա. է։ Ապպիանոս, Միհրդատ. և Դիմ։

Լսրկիրն ասորւոց 'ի սակս գժտութէ և պատերազմաց՝
որ 'ի մէջ իշխանաց տանն սելևկիացւոց, էր 'ի բազում
ժամանակաց հետէ պառակտեալ և աղարտեալ։ ԿարԹ
է տեսանել 'ի Պատմութէն նախնեաց, որչափ ինչ վիշտս
կրեաց այս ձախող Թագաւորուէ։ Կէ ոք յիշխանացս էր
լիով ձեռնհաս պաշտպանել զնա. և առհասարակ աւեր
ածէին նմա։ Կինչև ասորիք խոնջք յայնչափ չարեաց և
անկարգութէից՝ 'ի գիրկս դիմեցին տիգրանայ, որ Թա-
գաւորեաց յասորիս ամս ութասան։ Լրտաքեցաւ
անտի 'ի լուկուլլոսէ. և իբրև յանդիման եղև յալԹա-
կանին՝ ոչ օրինաւոր ժառանգ աԹոռոյն սելևկիացւոց՝
անտիոքոս ասիացի, լուկուլլոս ծանեաւ զնոր իրաւունս,
և Թողացոյց նմա վայելել 'ի Թագաւորութէ։ Լայց ըն-
դունելն 'ի լուկուլլոսէ կամ զչնորհս և կամ զիրաւունս,
առիԹ իսն եր պոմպէոսի խոշտանգել զնա։

Կ՚ե այսորիկ ընդ հասանել պոմպէոսի յասորիս, 'ի զուր

եղև անտիոքոսի առաջի առնել զվաղեմի ժառանգութեի Ա. Հ. 688։
իւրոց նախնեաց, զի պոմպէոս էր պատասխանի։ ,,Ոչ Ն. Ք. 64։
,,ինքնին հրաժարեցեր՝ի քոյ իրաւանց, յորժամ թա- Պոմպէոս
,,գուցեալ յանկեան ուրեք կիւրկիոյ, Թողացուցեր տիգ- առնէ զնա
,,րանայ անխոով վայելել՝ի Թագաւորութեի սեւ- գաւառ հր-
,,ւոց ամն ութաւտասան։ Այս չառնուի երբեք զայն՝ի ռովական։
,,քէն, եթէ գտանիի զքեզ յաթոռ քո։ Այլոյ հռով-
,,մայեցիք ոչ յաղթեցին տիգրանայ, զի անտիոքոս օգ-
,,տեսցի յաղթութեի նմ։ Միւրիա՝ աշխարհակալուն էր
,,հռովմայեցւոց՝ առեալ՝ի թշնամւոյն, զոր գտին՝ի ժա-
,,ռանգութեե անդ"։ Այս պատճառանք էին անշուշտ
բարեսիրելք. բայց զօրագոյն փաստ էր այն, զի պոմ-
պէոս էր զօրագոյն. և վ՚ա այսորիկ սիւրիա (կամ երկիրն
ասորւոց) եղև գաւառ հռովմէական։

Նազում գիտունք պնդէն, թէ պոմպէոս՝ի միթա- Թագաւորն
րել զասիացին, ետ՝ի նա զթագաւորուն կոմմագենայ. կոմմագենայ։
և թէ թագաւորք երկրիս՝ որք անուանին՝ի պատմուիս
մինչև՝ի ժամանակ վեսպասիանոսի, իջին՝ի սմանէ. և
վ՚ա այսորիկ էին՝ի զօրմէ սեւևկիացւոց։ Կարծիքս է
հաւանական յոյժ, թէպէտ և երևի կրել գժուարու-
թիւնս ինչ։

Ի միջոցին՝ յորում պոմպէոս զտեղի էառ յասորիս, Մ. ՏՈՒՂԻՈՍ ԿԻԿԵՐՈՆ· Ա. Հ. 689։
յանկ ելին հակառակութիւք միգրանայ և փրաատայ, և Կ. ԱՆՏՈՆԻՈՍ· Ն. Ք. 63։
կնքեցաւ հաշտուի՝ի մէջ պարթևաց և հռովմայեցւոց։

Պոմպէոս անխոտոր յիւրմէ առաջագրութէ, յանկ
հանէր խաղաղացուցանել զսիւրիա. ձեռնարկէր՝ի պա-
տերազմ ընդդէմ արեւտայ արքային բաժնի միոյ արաբայ-
ւոց. ՚ի վճռ հասանէր խառվածութեց յուզելոյ՝ի մէջ հիւր-
կանու և արիստաբուլոսի՝ որք կագէին վ՚ա թագաւորուե
հրէաստանի, և թուէր թէ մոռացեալ իցէ նմ զմիհրդա-
գատ։ Այր բարեբաստութէի՝ի գլուխ եհան առանց նմ
զնմա՝ զոր թողեալն էր. և մահ միհրդատայ վերծայց հռուսկ
ուրեմն զհռովմայեցիս յանհաշտ թշնամւոյ, որ ոչ ար-
դեօք թողացուցանէր նմ դալ՝ յորչափ էր կենդանի. և
այս է այն, յոյր պատմութի արդ ձեռն արկանեմ, փոքր
մի՚ի վերուստ վերաւեալ զիրսն։

Միհրդատայ՝ի բաց արարեալ զնմա խոչ և խուճ՝ որք Միհրդատ
դիմակալ էին փախստի նմ, հասեալ էր՝ի վոսփորն. հասեալ՝ի
մնայարեաս որպէս նորա՝ որ անտանօր թագաւորէր, դողա- վոսփորն՝
տայ սպանա-

Ա Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

յաւ ընդ մերձենալ նէր։ Առաջ ք զամն ինչ արարեալ էր սորա դաշնաիսուԹի ը լուկուլլոսի, որ պատուա-

Նել զորգի իւր մանչուկս։ Ինն. ԼԷ։ Ապիանոս. Փիլիպպ։

սիրեալն էր զսա ոմն Թագաւոր բարեկամ և դաշնաւոր ը հաւմայեցիս։ Այս էր յանցաւորուԹի ինչ՝ զորոյ ոչ ակն ունէր ընդունել ի հօրէ իւրմէ զներումն։ Վիտէր և զնէր անողոքելի ցասումն, և փորձ էր ի բազում օրինակաց՝ Թէ արիւն որդւոց իւրոց չարժէր ինչ առ հաստել զիւր ապահովուԹիւն։ Ո՞ր այսորիկ Թէպետ և առաքեալ էր ը առաջ նէր զոմանս յիւրոց բարեկամաց, զի անբասիրք զնա արասցեն, և հնարեսցին զնջնջանել զնա, բայց և այնպէս ոչ իշխեաց ճնալ նմա. և լուեալ Թէ չէ ինչ կարի հեռի, անց ընդ նեղուչն, և եկն ի քերսոնիսոն տաւրիդեան, զգուշացեալ յառաջագոյն այրել զնաւն՝ զորս ոչ ժամանեաց խաղացուցանել ը իւր. զի անհնար լիցի հօր իւրոյ պնդիլ վճռով։ Ոակայն և այնպէս ոչ կարաց վերծանիլ ի վրէժխնդրուԹէ միհրդատայ։ Ոմանք յայնց որք ը նմայն էին՝ համաձեցան յուսով անպատասպարտուԹե և փոխարինուԹէ։ Ո՛ահաբեկ սպանաւ ի միջի ի նոցա նէ, կամ ը ապիանոսի՝ տեսեալ Թէ մահուի, չոքաւ զնոքա։ Ոիհրդատ այլանդակ ինն դատաստանաւ՝ չարար հնարս և ոչ միւմ յայնց, զորս եդեալ էր առ որդւոյ իւրում. և նեբեաց այնց՝ զորս ընտրեալ էր ալքայորդւոյն իւրոյ. ասէ։ Ետինքս չէին իւիք ինձ պատահական, զի ոչ յինէն ընտրեցան։

Այլանդակ դատաստան միհրդատայ։

Ապիանոս Փիլիպպ. եր. 233։

Այ ի վարս նորա միւս ևս անյաջ նման այսմ։ Ոի ի ծերունեաց հռովմէական ծերակուտին ակիլլիոս անուն, որ դատապարտեալ յաքսորս՝ խոյս տուեալ էր առ միհրդատ, և ի ևս էր ի մտերմացն նէր, դաւաւիր լեալ ընդ ձին նորա՝ մահապարտեցուսյաւ ընդ իւր մեղսակիցս։ Ոայց այսուիկ խորանաք, զի Թագաւորն ակնածեալ՝ լինելոյ նէր ի ծերակուտական դասէ, չէր տանջել զնա չարաչար իբրև զայլսն։ Ոակ ապատագիրք նէր, Թէպետ և բաժանորդ էին դաւադրուԹենն, զերծ գտան ի պատուհասէ՝ չասել միհրդատայ. ոչ Թուի ինձ արժան պատուհասել զնոսա, վ՛ս հնազանդեալ նոցա Թևաբրկուի իւրեանց։

Տայ սպանանել զքսեփարէս։ Ապիանոս Փիլիպպ. եր. 244։

Ետ մահուն մահաբեսայ՝ Թագաւորն պոնտոսի էանց ի քերսոնիսոն. և սիրեալ ամբոյին պանտիկապեայ՝ որ էր ի վր բուն նեղուցին, արար միւս ևս որդեսպանուԹե մեզապարտ ը զառաջինն։ Ո՞ զի ի հանել զվրէժ քինու սարատոնիկեայ, որ ոմն ասացաքն՝ տուեալ էր ի ձեռս պոմպէոսի մէծի մի լի՛ ազգի ազգի ՁախուԹը, ետ սպանանել զորդին, որ ծնեալն էր ի նմանէ, և զորոյ մայր

նէր կամէր ապահովել վկեանս որսայեալ զաբեկամանէն Հռովմայեցւոց ։ Քսիփարէս սպանաւ չարաչար առ ծո վեզերբ՝ ակն յանդիման մեր իւրոյ , որ ըստ պատմելոյ ապ պիանոսի՝ էր ի հանդիսակողման նեղուցին ։

Աւաքէ դեսպանս առ պոմպէոս , բայց ի զուր։

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

Ի նմին ժամանակի առաքեաց դեսպանս առ պոմպէոս՝ յանձնառութիւն հարկատու լինելոյ Հռովմայեցւոց , Թէ հաւանեսցին հաստատել զնա անդրէն ի թագաւորութե իւրոյ նախնեաց ։ Պոմպէոս ետ պատասխանի . արժան է միհրդատայ անձամբ մատչել ի հպատակուն , ըստ օրինաց կին տիգրանայ ։ Ապաստական իշխանս ոչ մտասխորհ եղև և ոչ վայր ի վերս առաջարկութեան՝ որ իսնարհէր զնա յայսպիսի ցածութեն ։ Ա՜ա լեր ասէ ինքրտապայ ցայգ վայր պէքանել . այլ առաւելեալ չանի ի յորդոյ էմոյ , և չերեսել առա գանայն էմոյ արտանեայ ։ Այս դաշնախօսութեն ոչ էորաւ այլ յառաջ . և միհրդատ հանապազորդեաց առնել զիւր պատրաստութեն ի նորոգել զպատերազմ։

Նոր պատրաստութիւն միհրդատայ ։

Օ օրաժողով լինէր բազմութեն անհաւիւ յաղատայ և ի տարկաց ։ Օ կնս յորիներ և մեքենայս . և ի հայթհայթել զինւոս , տայր հատանել և և զայտղաբեր ծառս , և զենուլ զարբնաւս պիտանիս առ արօրադրել զանդաստանս . զի ջինք նոցա էին պիտանիք մեր մեքենայից և աղեղանց ։ Ա՛ողովէր և արծաթ բազում՝ յանհնարինն ծանրութե ժողովրդոց , որք յառաջագոյն իսկ զհին հարեալք և սաստանեալք յահեղ գեռնաշարժէ , և ձնձղեալք և խոշտանգեալք ևս՝ յիւրեանց թագաւորէ , շրջեցին յատեալութե և ի բարկուե զպատկառանս՝ որով ակն ա ծէին նմա և ի ժամանակս իւրոյ ձախողութե ։ Ա՛ս որք առաւել ևս գառնայուցանէին զնա , էին բռնաբարութե և լկանք պաշտօնէից՝ որոց յանձն էր կատարումն հրամանաց իշխանիս ։ Ա՛ս միհրդատայ չէր հնար գարման մտաւոցանել անիրաւութեանցս ։ Օ ի առ ժամն հեւանգագին գոլով , և երեսք նէր համակ չարակերք , փակեալ կայր յիւրում պալատան երիւք նեղքինեօք՝ որք գարման տանէին նմա , և որք միայն ունէին ելումուտ առ նա ։ Այլոց և այնպէս ժողովէցան առ նա յայսմ վայրի հզօր զօրութե , վաթսուն հազառք վեց հարիւրոց արանց առ մի մի , համակ զօրք ընտիրք . թող զբազմութիւն յոյժ այլոց հասարակ զօրականաց ։ Այսին նէր և նաւք , և իւր զօրագլուխք տիրեալ էին բազում բերդոցն , և տեղեաց տեղեաց՝ որ զվաստիոնաւ ։ Յերև զօրացաւ ձեռն ի գործ առնել իւրովի , և առաջնորդել իւրոյ իրողութեց , առաքեաց գունդ մի զօրաց ի փանագորիա քա՛ղ՝

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։ որոյ նիստ էր ի վէր նեղուցին յարեւելից կողմանէ . ի խապաւ տիրեսպէ նեղուցին , որոյ տիրէրը արեւմտակողմեան ծովափանց՝ բերդատուն պանտիկապեայ ։

Կաստոր՝ այր ցածագլխի , որ հրամանատարն էր փանագորեայ՝ վէր ի վայր ընդեայ զմիտս միհրդատայ ։ Կր երբեմն խոշտանգեալ ի տրիփոնէ նեղբինեայ ։ Տեսեալ Թէ ի վէր գայ այս նեղբինի գնդովք արքայի՝ սպան զնա . և վառեցոյց զենակիչսն զինու , խրախուսեալ զնո ցաջողութիւն ։ Կաղաքն ամ ապստամբեաց . միայն գղեակն՝ յորում կային բազում որդիք միհրդատայ , ընդ որս և արտաքեոնէս՝ որ զքառասնամեսիւքն էր , արար ինչ ընդդիմութիւն ։ Կայց ՚ք զկի ժողովուրդն ընդվզեալ՝ հանդերձիւր հրձիգ առնել զայն , և ժողովեալ ևս էր և վառեալ փայտակոյտ բազում շուրջանակի , անդէն վաղվաղակի լքաւ օրտասնդութիւն արտաքեոնեայ , մինչև լինել նմա անձնատուր կալանաւոր կաստորի՝ երիւք իւրովք եղբարբք , դարեհիւ , քսերքսեսիւ , և ոքսաթրեաւ , և միով իւրով քերբ եւպատրայիւ , որոյ չորք ևս էին դեռահասակք ։ Կղեոպատրա արժանի դուստր միհրդատայ՝ թէպէտ և լքաւ յերջօրէ իւրմէ , ընդեմ եկաց ապստամբացն , և ետ ժամանակ հօր իւրում յղելոյ նաւս , ի փոխադրել զնա ի պանտիկապէ ։ Կաստոր ետ պկալանաւորս ի ձեռս հռովմայեցւոց ։

Որինակին փանագորեայ պՀետ չորան բազում այլ քղքք մծտակաք , և միհրդատայ տեսեալ Թէ յաձախեն մատնութիւնք , և երկուցեալ ի հանապազորդութէ նորոց , խորհեցաւ ապաստանիլ ի բարեկամութիւն Թագաւորացն սկիւթացւոց , տուեալ նոցա զոմանս ի գտեերայ իւրոց հարստուէ մեծագանձ օժտիւք , առ ընդունելոյ ի նոցա նե փոխարէն գունդս զօրաց ։ Կայց առաջնորդ զօրակաւացն՝ որք ուղեկցեին տիկնաց , սպան զնեբքինեան՝ յորոց պահպանութիւն յանձն էին , և զտիկինսն ետ ի ձեռս հռովմայեցւոց ։ Կայց ոչ զժբաղդութիւնք գադցես միշտ լծորդ են ընդ անհաւատարմութէ . մարտիկք խոկ անհնարին ցասմամբ չհանդուրժէին վստահուէն՝ զոր ցուցանէր միհրդատ առ նեբքինիս , և իշխանուէն՝ զոր չնորհեր նոյ ։

Խորհի խաղալ ի վերայ խաւսելոյ ընդ ցամաք ։

Պլուտարքոս ի պոմպէոս ։

Դիոն . լէ ։ Աղդիանոս ։

Կաւ ոչ աղէտք խռնեին յամ կողմանց զմիհրդատաս ։ Կայց նա չերևեցոյց երբէք յանձին մեծ ևս արտաքսութէն , ոչ յայնժամ ։ Օր յայնմ վայրի իսկուէ հաստատեաց ի միտս ի գործ դնել զխորհեալն ի վաղուց հետ՝ մտանել յիտալիա ընդ ցամաք , հասեալ նախ ի դաշնագրութէ ընդ ազգս ազգս սկիւթացւոց , որք քնա-

կեալը էին ընդ ամ երկիրն՝ որ ձգի ի մեռելեան լճայ մինչև ցայն մեծ գետ. և անտի անցեալ ընդ Թրակիա, և ապա մինչև ի լուրիկե, գալ հասանիլ առ ոտս ալուեայ լերանց։ ՁաջադրուԹիւն այդպիսի քաժանեցուցանել, ի խորհիլ անդամ զանչափ երկարուԹիւն հինգ կամ վեց հարիւր փարսախեան ձանապարհի. կամ զգիժուարուԹիւն՝ զորս առաջի առնէին անցք գետոց, լերինք, և անձուկ կիրճք, և անտառք. կամ վհարկ կուելոյ ընդ այնչափ ամեհի ազինս, որք ոչ արդեօք ձեռն ի ծնօթի սպասէին՝ տեսանել Թէ վհատիցի մտանիցէ յերկիր իւրեանց անբաւ բազմուԹիւն ինչ զօրաց ընդ հրամանաւ մեծաճանուն Թագաւորի. կամ հուսկ ուրեմն վերս ձեռնմխուէ, որ էր ընդհակառակ կանիլ ընդ հաւմայեցիս ի սիրտ նոցուն ինքնակալուէ և բուռն զօրուէ։ Ձ այսորիկ ե, վն միհրդատ՝ ցորչափ դիւք իշողուԹեաց ասիոյ Թողացուցին նմի ակնկալուԹիւն ինչ, ոչ խորհեցաւ երբէք ի գործ դնել զայս իւր միտ։ Ձայց ի հատանիլ յուսոյն՝ ոչ արդ, այս էր նէր մի միայն հնար հաստատեալ ի միտս՝ մեռանիլ Թագաւոր, քան կեալ Թագընկէց։ Ձնանգամայն և ակն ունէր, Թէ յոգունք ի խափանարկուացս՝ որք ահընկեցքն էին յառաջադրուԹէ, ի գործածուԹէ անդ մնասցին։ Ձնդ կայր նորա բազմուԹի գաղղիական ազանց քնակելոց զդանդաւած, և զգետովք հոսեցելովք ի նա։ Ձհրդատայ կայր ի վզոյ և կցորդուԹի ընդ այսոսիկ ժողովուրդս. և կարծէր՝ Թէ ոչ միայն չգտանիլ ի նոցանէ ոտնառուս, այլ և զաշնաւորս ունի զնո ընդ իւր և բարեկամս, և ստուար բացուցանել զիւր զօրս՝ գնդովք յարեցեալովք ի նոցանէ յիւրմէ։ Ձրիհակն աննիբաղայ՝ որ միշտ զարմանաւոր էր յաչս նէր, առաւելապէս զսրտապնդուէն նէր. մինչև Թաւիլ նմա՝ Թէ իւր պարագայք աջողագոյն ևս իցեն նմա քան զզօրագլխին կալբեդոնացւոյ։ Ձրդեհ Ձնհերական պատերազմին չև էր խոպառ շնջեալ։ Ձպարտակոս ընկէն ստեպերամարտ՝ որ յիտալիա իսկ խմբեալ ունէր հերիք զբուռԹի ի դողացուցանել զհռոմ, յուսացուցաներ զնա, Թէ իբրև երևեսցի յերկրին ահեղ զօրք, ժողովուրդք երկրին մի քան զմի ձայնապարեսցեն զինուորիլ ընդ իւրովք դրօշակօք։

Տրաւունք իւրոց գնդից։

Ձյսպիսի էին խորհուրդք՝ զորս յածեցուցանէր ի միտս իւր միհրդատ. բայց իւր զօրականք տածէին խորհուրդս կարի ինն օտարս։ ՁտածուԹի և եԹէ այսպիսի ընդարձակատարը և անլուր ձեռներիցուԹ զարհուրեցուցանէր զնո։ Ձսեն. Ռեպէտ և յանչառուԹէ բնութեան աշխա-

Ա՛ Հ· 689։
Ն· Ի· 63։

պոռնէց և վշտաց՝ ՚ի գլուխս հանիցեմ պայպէսի երիւրասաւոր և պարճանիքը չոռ , որո՞յ պղղոյ աչն ունիցեմ։ Լռնէ ու՛ր կարացաւ պղեմ ունել հոռվմայեցոց ՚ի ձերոմ երկրէ , պնաշրդ կարասցուս յաղնել նոցա ՚ի ծոց ինչնակալութենէ բարեաց։ Նորոնէ է այս յոռասգնապոռնէ։ Մասֆաւորն ՚ի նմանէր է ինչն պանծալի մահուան , չէ ինչ նորա ծոյն վշէից խորհրդոյն՝ պղոյ նա ինչն գիրք պանծնարուած։ Կայ և այնպէս ակամայ կամաք՝ երկիւղ և ակնածուն պուսպ ունելն վնասս ՚ի հպատակութենէ , և արգելուին ՚ի վտարանջելոյ։

Փառնակ ապստամբեցուցանէ զնա ՚ի հօրէ իւրմէ։

Ի՛ յորդւոց չարաբաստ արքային ապստամբելոյն զօրականաս՝ որք կային ՚ի հետութենէ։ Փառնակ՝ որ միշտ արգոյ էր յաչս միհրդատայ ՚ք պայր իւր որդիս , և զոր սահմանեալ էր նոքա լինել իւր յաջորդ՝ ոմն և յայտնեալ իսկ էր յոլովակի , դաւադիր եղիւ հօր իւրմէ։ Եւ հաստատեալ ՚ի մտի կորուսանել զԹագաւորն ընդ կենացն ։ Փառասիրութեն և երկիւղ՝ միասիս ազգեցին ՚ի նա զայս մահաչրաւէր խորհուրդ ։ Ի՛ հնդատայ մեծապես զառնացեալ յիւրոյ ձախողութենէ և ՚ի հաւատագրժութենէ՝ որք ոամ ուստեք ՚ի վեր երևէին , երթալով երթայր և գժնեհանայր ։ Ո՛չ դադեալ մահ քսիփարեսայ , որոյ ո՛չ գոյր այլ յանցաւորութենէ բայց մատնուն մոր նո , էր նոր իմն պատահար երկեցուցիչ փառնակայ ։ Կայց արքայորդիս ըղձանայր և զերթ յանձանձել զկայ ինայ բարօրութենէ հօր իւրոյ . և յառաջատես էր , թէ առաջագրուն խաղալոյ ՚ի վէր իտալեսոյ՝ եթէ սկիզբն լեցի դնելոյ ՚ի գործ , տայր նո կորուսանել գոգցես գնամ , արարեալ զՀռոմայեցիս անհաշտ թշնամիս ոամ տանն միհրդատայ ։ Ա՛ ամն այսորիկ հաստատեաց ՚ի միտս՝ առ առնելոյ նոցա ընդհուակս՝ գործել ահել իմն հայրասպանութենէ , և նախ ՚ի ծածուկ զառաջեցոյց զանգոնս ոմանս՝ բաժանորդ լինել իւրումն օգտի և դիտման ։

Ո՛ղջ եղև միհրդատայ դաւադրութիւնս , զի ունկնդրեաս առ որդւոյ իւրում՝ որք գիտէին գնամ արարս արքայորդւոյն , և առաքեաց վաղվաղակի զոմանս յիւրոյ թիկնապահայ ունել զնա ։ Կայց [1] ոմն յասէ առնէ մի ՚ի պատմչայ , այս մեծ թագաւոր ներհուն յարուեստ առաջնորդութենէ , ո՛չ գիտէր՝ թէ զինք և բազմութի հպա-

սիրելի . այլ որչափ առաւելու ոք նոքիմիք , թէ չեն հաւատարիմք՝ նոյնչափ և գժնդակագոյն են նմին ։ Դիոն · գիւտ ԼԷ ։

1 Թէպէտ և իմաստնագոյն էր միհրդատ յամ ՚ի գործս թագաւորական , բայց ո՛չ գիտաց , թէ չզբեն ինչ՝ ո՛չ զինք , և ո՛չ բազմութիւն հնազանդելոց՝ եթէ չէ նոցա ինքն

տակաց ոչինչ օգտեն այնմ, որ ոչ խնամ ունիցի շահիլ զսէր նոցա. և զսորին հակառակն՝ որչափ և մեծ իցէ զօրութիւնն նոր, յորժամ չէն մտերիմ առ նա, առաւել ևս ունի զանպիտեղ։ Ի.ռաքեալքն ունել զիառնակ, համձեցան ընդ նմա ի միականութիւն. և միաբանեալ զնո զքայորգւոյն ընդ առաջին դաւադիրս, չդաբաւ վաղվաղակի յանկուցանել զիիոս սարտուցեալ Հուովմայեցւոց, որք կառուցանէին խուռն ի զօրաց առընթերակացից միշտադատայ, թէպետ և բանակեալ էին արտաքոյ քաղաքին պանտիկապեայ։ Ի.առջի արար նոցա զիւրեանց անձնական վանդ՝ որում լինկին նշանակ, թէ գնային յիտալիա։ Յուսացոյց զնա՝ յամ բարեմասնութիւն և յերախտիս միւրն կողմանէ, թէ յանձն առցէ յարիլ միւնքն։ Ապստուցեալքն՝ մտադիւր լուան բանից նր, և յարեցան ի փառնակ։ Իսեցոյցյիւր կողմն նուիրս դիւրութիւ և զայլ բանակս՝ որք էին պպանտիկապեաւ, և զլուխ լեալ այս ամ բազմութեամբ ապստամբեայ, չդաբաւ ընդ լուսանալ առաւօտն յանդիման քաղաքին։

Ապստամբ բութիւն լինի հանրական։

Ի.նդէն նշան տուաւ աղաղակաւ սարտուցեալոց, և ապստամբութիւնն յանկարծակի իմն եղև հանրական։ Իինչև նոքին իսկ՝ որք ցայն վայր ոչ գիտէին զբան դաւադրութիւն, օրինակաւ նոցին շահեցան։ Ի.րհամարհուն թագաւորի ուրուն չարաբաստի, ակնկալուն տեսանելոյ զիւրեանց վճռակ յեղաշրջեալ յայլ իմն նոր կառավարութիւն, երկիւղ ոմանց միայն ընդ միայն մնալոյ՝ եթէ կացցեն մնացեն ի մտոտի դիմադարձութիւն՝ այս ամ առիթք այնպէս հապճեպ ապդեցին եթէ ի գունդս ցամաքայինս և եթէ ի զօրականս ծովայինս, մինչև երևիլ միշտադատայ լքեալ թողեալ յաւիւնեցուն, բայ յայնց որք էին ընդ նմա ի քղքին։ Հետ սակաւ միոյ սարտեան և որք ի քղքին էին։ Սպայք ոմանք՝ զօրս յղեալ էր նր իմանալ զպատճառ ամբոխ աղաղակին՝ զոր լսեր, իւրև անցին իւրեանց զօրականօք ի կողմն փառնակայ, քնա կիչք բայնն նոյ զգրունս, մինչև հարկ լղև արքայն փակել ի բերդի։

Մերձաւ պաշարի ի բերդն պանտիկապեայ։

Ի.նդ առաքէ հարցանել յապստամբեալս, թէ զինչ կամք են ձեր։ Ի.ստուն պատասխանի յանդուգն համարձակութիւն. „ Ո՞ թագաւորէն կամիք փառնակայ. զի պիտոյ է մեզ թագաւոր երիտասարդ, և ոչ ծեր՝ կա„ ռավարեալ ի ներքինեաց, որ ոչ գիտէ երևեցուցանել „ զիւր զօրութիւն, բայց եթէ անգթութեամբ առ բարե„ կամս իւր և առ զօրագլուխս, և առ իւր իսկ որդիս ”։

Ա· Հ· 689։ Ն· Ք· 63։ Ի՝հրդատ ձեռն էարկ ՚ի յետին ձիգն . և զիմեաց անձամբ խօսիլ ընդ ապստամբսն ։ Եայց զօրականքն ելեալք ընդ նմա՝ զՀետ չոքան հոսանացն , և մատուցին զիւրեանց ծառայութիւնս հակառակ կողման ։ Սպատուցեալքն՝ որք յայմ էին պարագլուխք , յոխորտք և ձեռներէցք առ քաջմարթեան իւրեանց և առ ուժի , յայտ արարին՝ թէ չընդունին զնա , եթէ ոչ նախ երևեցուցանիցէ զիւրեանց նախանձաւորուն նշանաւոր ինն գործով , յորոց եալ նշանացն մատամբ զմիհրդատ ։ Յայնպիսում անձկութեան չարաբաստ իշխանն այլ ինչ ոչ խորհեցաւ՝ քայց ան կանիլ յամրոց իւր . յոր հպզիւ զերծաւ , սատակմամբ երիվարին՝ որ ընդ նովաւ ։ Հասմուն ապստամբաց միաբանութիւն ձայն եբարձ . կեցցէ՛ արքայ փառնակ . և առ ՚ի չգոյէ թագի , առեալ ՚ի մծտակայ մերենէ լայն տերև եգիպտական պապերայ , բոլորեցին զգլխով նմ ։

Ա՛րձակէ անէծս ՚ի վր փառնակայ ։

Ի՝շուառացեալն միհրդատ , ՚ի բարձանց աշտարակի միոջ տեսանէր՝ որ ինչ լինէր ։ Ո՞ւրաքեաց ոմն զլխոյ զկնի զգաստութեան յայնց՝ որք դեռ առ նմա էին , առ փառնակ՝ ինդրել ՚ի նմանէ կեանս , և Թողացուցանել զի խուսեսցէ յանքոյճ ինչ տեղւ ։ Ո՛չ զի ոչ ոք էր որ դառնայր , իբրև հասկ եղև նիհ մեռանիլ , ձայն եբարձ ։ Ո՛՛՛ վբեծ-
Ուղ· Ջ· Է· ։ ՚նքրէ՛ հարց , երէ արդարև կայ՞ , և երէ կայ չէրինա արքարու-
թի , ա՛՛՛ և փառնակայ լսել երբեմն զվճիռ մահու յերդոց ։

Յայնժամ կոչեալ առ ինքն զսակաւաւոր սպայս և Թիկնապահս՝ որք ցայն վայր հաւատարիմ գտան առ նա , գովեաց զնոցայն քաջութիւն , և յանձն արար նոցա յաղիլ ՚ի նոր արքայ . և ինքն յայնմ վայրի կՀ ՚ի յարկն՝ ուր էին իւր կանայք և իւր գաւերք , հանդերձեաց դեղ մահու , և առմատոյց նմ . հանդերձեցաւ առնուլ և ինքն ։ Եր կուք ՚ի գաւերաց նը միհրդատէ և նիսա՝ որք հանդերձեալ էին ամուսնանալ ընդ երկուց պաղատեանց , մին ընդ արքային եգիպտոսի , և միւսն ընդ արքային կիպրոսի , կամէին աճապարել զմահ իւրեանց ծնողի , փութայսն արքին զԹոյն , և իսկ և իսկ մահացան ։ Եայց յառաջապահեստ զգուշաւորուն միհրդատայ՝ որում անգամին ՚ի մանկութէ զօրանայր դեղաթափով , խափանեաց , կիմ գեթ յապաղեցոյց յոյժ զազդեցուն Թունոյն զոր էառ . մինչև հարկ եղև ձեռն ձգել ՚ի սուսերը իւր՝ որով և խոցեաց զինքն ։ Խոցուածն եղև Թեթև ։ Ձեռն իւր Թօշնեալ էր եթէ ՚ի ծերութէ , և եթէ ՚ի դեղակուր լինելոյ առ օրին ։ Ո՛տանգ ՚ի վերայ կայր , Թէ ոչ ժամանեսցէ մահու՝ որոյ էր ՚ի խնդիր . և ահա տեսանէ , զի մնոնէր

ատ. նա ասպոյ ոմն գաղղիացի՝ պիտուիտոս անուն, որոյ զնդաւ զօրականաց քանդեալ էր զպարիսպ ըերդին։ Ա. սէ, ցնա միշրդատ։ Վրաջամարթիկ դուս, Բալամա ծառայեցեր ինչ՝ պատերազմանս՝ որ ընդ էմով հրամանաս։ Միեծ ևս ծառայուելիք մատուցանես ինչ, ըէ յանչն առնուս չանգ հանել զիմ մահ. որով և ըերծուցանես զիս չանարգուելիք կենդանւոյն անկանել ըոյ՝ ի չեռս հռովմայեցոց, և այնպիսակաւ լինելոյ՝ ի չաղիսկանն հանդիսի։ Պիտուիտոս լուաւ նմա. և որք զնովաւն էին՝ եւտուն և նոքա բազում հարուածս միշրդատայ գեղարդեամբք իւրեանց և սուսերօք։ Ողորմ է մահ թագաւորիս մեծի. և կրկին աւաղական, զի եղև հրամանաւ որդւոյ իւրոյ։ Ծային արդարուին յանցաւորութիւն փառնակայ սկիզբն արար պատուհասելոյ յաստի կենաս զանգթութիւն՝ որում միշրդատ եղև մեղապարտ. և հայրասպանութիւն գործեալ յանձն նոր, զվերեւս ելոյծ զսպանութիւն՝ զոր նա ինքն արար մօր իւրում։

Գովեստ իշխանիս։ * Կիկ. ի լատ. տուլլո. հմր 3։

Իշխանս գովեցաւ յոյժ։ Ալիկերուն * կոչէ զնա մեծ ի թագաւորս՝ չետ աղեքսանդրի։ Նա վերչերոյս մեծախոս և չամարտակաձայն ըստ իւրում սովորութիւն, չետ ասելոյ, ¹ Թէ չի արժան՝ ոչ լռել զնմանէ, և ոչ խօսիլ հարեւանցի, ի վեր քերէ. Թէ եղև քաջասիրտ ի պատերազմի, աքանչելի՝ իւրովք առաքինութիւք, մեծ ըէ ժամանակս ժամանակս կենայ իւրոյ՝ իւրով բարեբաստութիւն, միշտ մեծ յիւր իմաստս, զօրագլուխ առ առաջնորդել, և զօրական ի գործել ձեռամբ, և երկրորդ ոմն անձին բոլոր՝ առելութեամբն առ հռովմ։

Գատաստան ի վերայ իւրոյ բնաւորութեան և արարուածոց։

Թէ զարդարն առեմք, անմոռնալի է զլանալ նմ զլայնատարած միտ բաւականն կերպարանելոյ մեծամեծ ձեռնարկս, զվսեմական իմն քաջալերութիւն և անդրդուելութիւն ոգւոյ տոկալոյ մեծաց դժուարութեց և ձախորդութեց. զոր չինչ աչքողակ՝ ելս գտանելոյ, որով հնարեցաւ բազում անգամ անդրէն յոտն կալ չետ ահեղ անկման։ Հնարեալ յարմարեալ այսց ձրիկ զկորովուն զանձնական. և խոհուածք՝ զորս ընկալաւ բազում անգամ ի պատերազմունս, են այսմ ապացոյց։ Այլ ես չգտանեմ գործ ինչ քաջութիւն կընթացս կենաց նոր, որ արժանի արասցէ զնա անուան մեծի և գերապանծ սպարապետի։ Հաղթական ես յաչս իմ՝ ազնիւ ասիացւոց, և և հռովմայեցւ-

¹ Ասէ՝ զոր չէ արժան լռել, և ոչ ասել՝ ի հարեւանցի. գոռ՝ ի պատերազմի, գերապանծ չառաքինութիւն՝ ի բազդի երբեմն, այլ սրտիւ միշտ մեծամեծ, չառաջնորդութիւն զօրագլուխ, չաջողաձեռնութիւն զբանական, և առելութիւն առ հռովմայեցիս՝ Ընդիբազ։ Վեր։ ը։ ծը։

Ա. Հ. 689 : Ե. ա. 63 : ասց անառաջնորդաց : Ասայց ի ժամանակի յորժամ գլուխ ունէին սոքա զքաջահմուտ զօրագլուխս , պատերազմն եղև նմա անընդհատ ի մի յաջորդուէ կոտորածոյ և եղկուէից , առանց ի մէջ անկանելոյ երբեք յաջողուածոյ , և չերևեցաւ ուրեք՝ թէ գժուարայոյզ ինչ կարի գայլ-թուէ , ոչ զլուկուլլոսին , և ոչ պոմպիդիոսին : Ընտեմ ինչ զսխլայէ , որ ոչ երբեք ընդհարաւ անձամբ ընդ միհրդատայ :

Իսկ ի մասին աջողակուածն նոր առ կառավարուէ քաղաքական , եթէ քաղցրուհին է նոր մանն եակն՝ գիարդ մարթ իցէ երբեք ընծայել զայդ պարծանս իշխանի ոմիւ անգթականի :

Ա ասն այսորիկ համարձակիմ ասել , թէ յարդիւնս միհրդատայ եղև առաւել չքեղագնի և պերճաւթի , քան իսկուածն : Փառասիրուէն , յանդգնուածն և խիպճխուճն՝ որք խոտղէն զաչս , կերպարանեցին զնմա գնորա յարդ : Այլ որ ինչ երևի ի նմա տիրապէս արժանայարդ , ըստ իս՝ է դուզնաքեայ ինն :

Ակայն ի գրականուածն մասին ունի ինչ յարգ : Ասց յասացելոցս , թէ խոյզ և խնդիր եղև ի նուաճս բժշկականաւթի՝ նորոն հրամանաւ , և բաց յերկասիրուէ զոր նա ինքն երևեցոյց յայսմ գիտուածն , ապաքինոս բարձրացուցանէ զնա ոմն՝ քաջահմուտ յարուեստս յուսոց . և պլինիոս զդացուցանէ մեզ մանաւանդ թէ ինչ յիշատակաց արժանի՝ որ հայի ի հմուածս , յանձն իշխանի՝ պատաղէլոյ ի կառավարուածն լայնածաւալ ինքնակալուէ , և այլ գործս բազմադակ ընթացք կենաց եղեն ի պատերազմունս : Ա՛ն այն է , զի միհրդատ՝ որ ի համար արկաներ ի լայնատարած սահմանս իւրոյ պետուածն քան և երկուս այլ և այլ լեզուս , գիտեր զնոսն , և խօսէր հեշտաւած . և ոչ երբեք պիտոյացաւ նմա թարգմանի՝ առանձնաքոյր լինելոյ ումեք յիւրոց հպատակաց : Պլն. ին. է :

Ըստ հանգամանաց մարմնոյն՝ էր և հասակաւ և կերպարանօք գիւցազուն : Յաղթամարմին : և քաջագէն . հանդիսանայր ի մարտ շնորհաշուք , միանգամայն և ահընկէց ի թշնամիս : Ա՛ջակերտ էր յոյժ մարգս . և գտաւ ցվախձան հուժկու և աջողաձեռն արդնընկէց տեգընկէց լինելոյ . յերիվար աշտանակեալ՝ այնպէս արշաւասոյր ընթանայր , մինչ քաղցր անգամ փոփոխ երբեմն՝ ճանապարհ առնել նմ հազար ասպարիզ (այն է՝

: Միհրդատ ըստ յազթահասակ ա առ ապոլլոնիոսի . ը. ֆ : մարմնոյն՝ և սպառազէն : Պլուտարք

քառասուն փարսախ) ՚ի մի օր : Պիտեր և վարել կկառս , և մնել վեհտասան ձիս միանգամայն լծեալս ՚ի մի կառս : Նկեաց ամն իբրու եօթանասունն և երկուս . յորս թա պաւորեաց վանաւուն ամ : Այլ մեծ ինչ այլևայլութիւն ՚ի մէջ ամաց , յորս տեւեաց պատերազմ նոր ընդ հռով մայեցիս . ոմանք յերկարաձգեն զայն ցքառասուն ամ , և աւելի ևս : Նակայն զիսկն կամեցեալ խօսիլ Ջչիւս , ՚ի սկզբանէ անտի Թշնամանալոյ իւրոյ մինչև ցիւր մահ , չանգին աւելի քան զքսան և վեց ամ : Նայց մինչև եր ձեռնարկեալ նորա ՚ի գործ , բազում ժամանակաւ յա ռաջ եր ՚ի պատրաստութեան :

Պոմպէոս եր ՚ի հրեաստանի ՚ի դաշտավայս երիքովն , յորժամ լուաւ զմահ միհրդատայ . (ցուցիչ ըէ հուպ , Թէ վճռորիչ իրաց երեթեալ եր անդր :) Վ աղու ևս կառուցեալ եր անտանօր զիւր քանակ , և առնէր պատրոյգ նէր նիւր հեծելութե մարզս : Նանկարծակի հասեալ երևին սուրհանդակք աւետաւորք , զորս ըստ սովորութե հռով մայեցւոց դիւրին եր Ճանաչել . զի սուրհանդակք յայն պիսում պահու ունելին զտեգս իւրեանց դափնապատս : Պոմպէոս կամէր յանդ հանել զիւր մարզս : Նայց այն պէս մեծ եր ապաժոյժ եռանդն զօրականաց , մինչև Ջարկ եղև իսկ և իսկ Ջամձել զմիաս նոյ : Նմուտ անդրէն ՚ի բա նակն . և զի չկայր ժամանակ կանդնելոյ նմա բեմ ՚ի դա ղար բընծոյ ըէ սովորութե , կուտեցին զկահս և զՋամետս ջորւոց , և հանին զնա ՚ի վր այնց : Նոտի իմացոյց նմ , Թէ միհրդատ բռնադատեալ յապստամբութենէ որդւոյ իւրոյ փառնակայ՝ չոքաւ զիւրովն . և Թէ նոյն ինքն փառ նակ հնազանդեալն հռովմայեցւոց է այն , որ Ջաստղա նէ ձեզ զղօր երևելի դիպուածոյս : Նմնդութենին անդէն վաղվաղակի ծաւալեցաւ ընդ ամենայն զօրն . և եղև ոտն ցնծութե և գոհաբանութե . զի կարծեալ այնպէս եր , Թէ մահուամբ լոկով միհրդատայ զերծան ՚ի բիւրաւոր թշնամեաց :

Նէնչ ընդհատ եղև բերկրութին ծաւալեալ ՚ի հռովմ , իբրև եՋաս առ նմ աւետիքս : Լատ առաջարկութե կի կերոնի այժմեան հիւպատոսի , հրամայեաց ծերակոյտն ոտն կատարել և գոհութիս մատուցանել դից . և այս ոտնախմբութիք աւեթին աւուրս տասն , ուր յառաջն չէին երբեք լեալ աւելի ՔՀ զաւուրս վեց : Կարծէին Թէ չէն ձեռնհաս պատուել զպոմպէոս լիով : Նրկու արիթունք ժողովրդեան , Տ . լաբիենոս և Տ . ամպիոս , առաջին ա բարին օրէն ինչ՝ որ ընորհեր նմ իւաւունս գալ ՚ի ժողով

Ա՛ Ջ . 689 : Ն . Ք . 63 :

Պոմպէոս լսէ զմահ մի հրդատայ ՚ի դաշտավայրս երիքովի : Յովսեպոս . պատ . նախ . ժդ . է : Պլուտարքոս ՚ի պոմպէոս :

Գոհութիք դից ՚ի հռովմ : Պատիւ անզուգական նշանաւոր պտոյտ : Կիւ . վան հիւպատոսական գաւառաց . հմր 27 : Վիւս . ք . խ : Դիմ :

Ա. Հ. 689 : Ն. Ք. 63 :

կրկիսի ոսկի պսակաւ , ասպնեգործ օթոցիւ , և ամ հանդերձանօք յաղթականաց , և ի խաղս Թատերականաց՝ եզրաժիրանեաւ , (զոր զգենուլ՝ էր միայն իշխանաւորաց ,) և գաւինեայ պսակաւ : Այս պատիւ առանձինն՝ էր այնպէս եզական , և այնպէս հակառակ ոգւոյ հասարակապետուե , մինչև պոմպէոս իսկ ամօթ համարեցաւ , և չկշտեաց ի գործ արկանել՝ բայց միանգամ միայն , Թէ հաւատամք վէպիսոսի և դիոնի : Այլ Թէ զոյց մի կերպրոնի ի Թղթի ուրեք առ աստիկոս՝ զներհային ասէ : Հուսկ ուրեմն ի գագարել կուռին միշրդատայ մահուամբ նը , Թուէր պոմպէոսի ազատ լինել գործ առնելոյ իւրա լիս : Այլ իրողութիւք երկրին ասօրւոյ և պարագայ սահմանաց՝ խափանեցին զնա այլ և այլ ընդ երկար :

Պոմպէոս ապահովէ զգահանգարուե Թէ յերկրէն ասօրւոյ : Ցուվենտոս . Պաֆ. նախն . ժԸ. Ե յաղագս պաթերազմաց հրէից . ա :

Ազգս և ասայաք Թէ երթեալ էր նը յերկիրն ասօրւոյ ի միաբանել զայս Թագաւորուե ընդ լինքնակալութիւնն Հռովմայ , զոր համարէր նա ոչ մասն ինչ աւարին տիգրանայ : Ճատ եղև յայս սակս երևիլ նորա անդ : Այսու օրինակաւ ցրուեաց անաչխատ զգազմութիւն մանունց բռնաւորայ , որք առ ակարութիւն կառավարուեն սեպհականացեալ , և առ ընտանի գժտութիւնք եկին մեկուսացեալք յամուրս ինչ և ի բերդորայս , ուստի զբռամբ ուղնէին զպարագայ սահմանս : Ոմանք ի բռնաւորայ աստի , փրկանաւորեցին զկեանս իւրեանց արծաթով : Այլք փոխարինեցին զգինան գլխապարտութիւն : Ետ այսորիկ կամ եղև զօրագլխին հռովմայեցւոյ երթեալ տալ պատերազմ ընդ արետայ արքայի արաբացւոյ նաբատեանց , որ ի խռովայոյզ ժամանակս երկրին ասօրւոց տիրեալ էր դամասկոսի : Ետ ամի մնեալ ի հրեաստան քազմախռումբ զօրօք , պաշարեալ էր և չառաջակոյնի տաճարին երուսաղէմի : Պոմպէոսի հաստատեալ ի միտս ապահովել զՀանդարուե երկրին ասօրւոյ , կամէր պատուհասել զայս իշխան , և ընկրկել զբերուձն նը առ անհնգատել զնւր մծտակայս արշաւանօք , յոր՝ բնաւորուե արա բացւոց եղև յամ ժամ , և արդ իսկ կարի լինն յաժարամիտ : Այր արդէն հասեալ ի դամասկոս , ուստի արետաս վանեալն էր ի մետելլոսէ և ի լուկուլոսէ , ի ժամանակի յորժամ հիւրկանոս և արիստաբուլոս՝ որք կագին զա Թագաւորութեն հրեաստանի՝ յանդիման եղեն նմ , քաշնացեալ երկաքանչիւրոց ձգել զնա կիւր կողմն : Այս գործ զա պիտանուեն արժան է Ճառել Ճոխագոյնս :

Խռովուեք ի հրեաստանի վասն յաշ

Հիւրկանոս և արիստաբուլոս էին եղբարք , երկոքին իսկ որդիք աղեքսանդրի յանուեի . բայց բնաւորութիւն նը

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

Յորդուէ ա Թոդոս, յոյր սակս Հիւբրիսեանոս և ա բիասքուլոս կոչէին ընդ միմեանս։

էր կարի ինն տարօրոշ՝ ի միմեանց։ Հիւբրիսեանոս էր արքայորդի անչօր և տկարաժիտ. անմանն՝ ի մանուհէ և յառաքինութենէ, վրէպ յամ բնաւօր ձրից և անփառասէր. չէր ձեռնհաս՝ ի վար արկանել զերաւունս երիցութեան ընդեմ կրտսերոյն՝ որ յանդուգն էր և ձեռնհարեկ և փառասէր, և գիտակ էր իւրոյ առաւելուէ՝ զեղբայր իւր՝ ի սակս այս ամ ձրից։ Կղեքսանդրէ մայր նոցա՝ որ Թագաւորեաց միայն ամս ինն յետ մահուն յանկի, կամեցաւ զհետ երթալ կարգի ծննդեան. և՝ ի մեռանիլ իւրում Թողուլ զԹագն իւրում անդրանկի։ Քրիստաբուլոս կառոյց իւր կուսակիցս. և սիրեաց քաղցրագոյն քեզից, մինչև ազէքսանդրեայ չեղև գտանել այլ հնար զուսպ ունելոյ զնա, բայց փակել զնին նորա և զորդիս յաշտարակի ուրեք, զի լսելին պատանդք հիւբրիսեանոսի։ Կնդ մեռանիլ Թագուհոյն՝ յարեաւ պատերազմ։ Կղբարքն երկոքին ետուն մարտ պատերազմի մեծ յերկոքով։ Կայց իբրև լաբաս հիւբրոյ զօրականաց՝ որք անցեն՝ ի կողմն եղջօր իւրոյ, հարկ եղև նմ տալ տեղի. և երդմնի պայմանաւ կինքեցելով՝ ի տաճարին, հիւբրիսեանոս փոխանցեաց յարիստաբուլոս զգերակայ իրաւունս զոհարարուէն, և զԹագն՝ որ յարակից էր այնմ իշխանութեան։

Ա՝նայր արդեօք յայնմ պայմանի, և աւիրոյ յառանձնաւոր՝ ի վնաս, Թէ չէր առնմն մի՝ ի պաշտօնէից՝ որ ոչ Թողայոյց նմ զհետ երթալ յօժարամտութեամբ իւրոյ առհանգիստ։ Այս էր անտիպատրոս ազգաւ եդովմայեցի, հայր հերովդէի մեծի։ Այս բնութեամբ հրատապ, և քաջալերութեամբ գեր՝ ի վերոյ, ոչ դադարէր յանդիմանել զհիւբրիսեանոս վ՚ր անցաւութեան և մեղկութեան նր. և տեսեալ զնա գժուարաշարժ առ փառասիրութիւն, գուն գործեաց դրդուեցուցանել զնա երկիւղիւ։ Հաւատայոյց նմա, Թէ արիստաբուլոսի փոյթ մեծ է զերծանիլ՝ ի հոգոց անձին ց՝ բարձմամբ գլխոյդ. և Թէ՝ մի միայն հնար ապահովելոյ զանձն քո և զկեանս, է՝ ի գիրկս դիմել աբետայ։ Կայն անտիպատրոս բանագնաց եղև և ընդ արեւտայ. և յետ դնելոյ զնա՝ ի կարգի՝ յանկարծակի ինն յափշտակեաց զհիւբրիսեանոս, և փոխադրեաց՝ ի պետրա՝ ի մայրաքաղաք արաբացւոց նաբատեանց։

Յայսմ վայրի, և՝ ի սակս անդրէն նստուցանելոյ զհիւբրիսեանոս, եմուտ արեւտաս՝ ոչ պատմեցաք՝ ի հրեաստան յիսուն հազար զօրաք։ Քրիստաբուլոս՝ որ զօրութեամբ էր յոյժ՝ ընորայն, ՝ի պարտութեան մատնեցաւ, և

Ա. Հ. 689 : Ն. Ք. 63 :

Հարկ եղև նմի փակիլ նախ յԵֆէմ, և ապա ի տաճարին : Եւ քաղմնէի հրեից խմբեցաւ պյաղէմականաւ : Եւայց և այնպէս ոչ խափանեցաւ արիստաքուլոս ուժգին պատըսպարել զանձն ի տաճարին :

Աքանչելի օ րինակ քաղքրուե և եղբայրական սիրոյ ուրուքն հրեի ոնիաս անուն :

Եւստ առաջի առնէ յովսեպոս՝ զնիշատակաց արժանի լինն օրինակ արիութեե և սիրոյ հայրենեաց , յերևելի ոմն հրեայ՝ ոնիաս անուն : Եւյս այր արդար և սիրելի ոյ՝ որ պէս կոչէ զնա պատմիչն , և զորոյ պղծութիենն կարծեր ժողովուրդն առեալ զբաւ՝ յաւուրս ինչ երաշտութե , ը տեսանելն զմտրիլ քրքական պատերազմիս՝ երթեալ եր թաքչիլ ուրեք , ոչ կամեցեալ իւիք բաժանորդ լինել այմ : Եւայց իբրև յայտնեցաւ , և վարեցաւ ի բանակ պաշարողաց , ստիպեալ լինէր կարգալ անեծս ի վր արիստաքուլոսի , և ի վր համախոհից նր : Եյս չէառ յանձն՝ առնել զայն , և հակառակէր ընդ քաղքմ ժամանակս : Եպա իբրև տուրան հասուցին զնա քուեն և կատաղի քաղմութիւն ընդ մջ բանակին և տաճարին , աբար զայս աղօթս՝ որ ազդէ այնպիսի սէր և քաղցրութե , մինչև արժանի է լինել գաղափար ամենեցուն նր , որք ի վիշտս են կենաց ի ժամանակս խռովութեե և երկպառակութեե : Եսէ . Բարչբեա՛ք ձե՝ ևաֆաւոր պէղերդ , որովհետև յորդ դիմ կամ՝ են չո ծողովուրդ , և պաշարեալս՝ չո ամա նայ , աղաչեմ ևնդրեմ , զի լսեր հայցուածոդ ոչ սոյա և ոչ նոյա՝ ընդրեմ հայրենակցդ եբրեացդ և եղբարդ : Եւ հատուցումն այս պիսի ջինդ առաքինուե , և գովելի երկուստեք հրաժարմանն , ոնիաս անդիմն քարկոծեցաւ . և յովսեպոս պնդէ , թե մահ նորա արկ ի վերայ բովանդակ ազգին գծային վրեժխնդրութիւն :

Յայսմ վայրի եհաս սկաւրոս՝ առաքեալ ի պոմպէոսէ , որ եր յայնժամ ի փոքրն հայաստան , դարձ արարեալ ի շահատակութիե ընդդէմ վրաց և աղուանից : Եւ լինել հռովմայեցւոյս դատարար վիձի՝ որ ի մջ երկուց եղբարց , մատուցին երկաքանչիւրն գումար լինչ արծաթոյ : Եայց արիստաքուլոս վճարեաց կանխիկ . և չորեք հարիւր տաղանդք՝ զորս հասոյց սկաւրոսի , արդարացուցին զնա , և իրաւացուցին զգասն՝ որ իրօք էին իրաւացի : Եյս վարձկան գատաւոր յայտնեցաւ ի գողմն նր , և սպառնացեալ արեաց զգաստութի պոմպէոսի , և զզբութե հռովմայեցւոց , պարտաւորեաց զնա մեկնիլ անտի : Հիւրկանոս որ զՀետ չորաւ նր , յետ սակաւ միոյ իբրև գիտաց՝ թե պոմպէոս է ի դամասկոս , չորաւ բաղք ունել . և արիստաքուլոս՝ առ չտալոյ պարապ իւրում

Ա. Հ. 689։
Ն. Ք. 63։

Հակառակորդի , Հարկեցաւ և նա և զալ՝ վարել զդատ իւր , և զանազ վաւերացուցանել զդատաստան սկաւրոսի ։

Պոմպէոս ի կողմն լեր հիւրկանոսի, և բարկացեր ի վր արիստաբուլոսի , խաղայ ի վր երուսաղէմ։

Օ օրագլուխն արդարակորով քան զիւր տեղակալ , որ ոչ գիտեր կաշառաբեկ լինել , լուաւ զդատ երկոցունց կողմանց . և տեսեալ ի սկզբան անդ՝ սրոյ կողման են փաստք , հաստատեաց ի միտս առնել իրաւունս հիւրկանոսի ։ Այլ և այնպէս՝ քզլի ի մտի եդեալ եր շահատակել լերկեմ արեւտայ , առ ժամն չարար ինչ դատաստան . շատ համարեցաւ պատուիրել երկոցուն իշխանաց հանդարտիլ՝ մինչև դարձցի յարաքիոյ ։ Ընդ այս հաձոյ արիստաբուլոսի , որ գիտեր՝ թէ երք միտեն ի հակառակ կողմն իւրոյ պահանջողութէ . այն պէս՝ և սիրտ ունելով վեհ ք զիւր վիճակ , յոչ կամաց ցածնոյր յանարգ նուաստութիս կարևորս ի մարդահաձել այնց խրոխտ օտարաց անաց ։ Ո՞ր որոյ եւ յանկարծակի և խայս ետ ի հրեաստան ։ Յարկացեալ պոմպէոսի , և ոչ կամեցեալ տալ արիստաբուլոսի ժամանակ խմբելոյ զիւր զօրս , քան զնոմ կարևոր վարկաւ՝ սնդիւլ զհետ նորա . և խայս չուաւ զմահ միհրդատայ ։

Տիրէ քաղաքին , և արձակէ զտա ձարն ։

Պատահարս՝ որ յանգ հաներ զիւր յանձնառուական գործ , ետ հաստատեալ ի մտի չպատաղիլ յայլ ինչ՝ բայց ի գլուխ հանել զիրողութէն յոր ձեռն էարկ , զի ապա դարձցի յիտալիա ։ Խաղաց յայնմ վայրի փուքիոյ պնդուքէք դեպ յերուսաղէմ . յորմէ այնպէս զահի հարաւ ա րիստաբուլոս , մինչև եւ գնաց անձամբ ի բանակ պոմպէոսի , հաստատեալ ի միտս հլու լինել նմա ամէն , ընծայեալ արծաթ , և խոստացեալ տալ նմ զքաղաքն ի ձեռս ։ Պոմպէոս կալաւ զնա առ իւր . և առաքեաց զգա րինիոս զիւր տեղակալ՝ քանի մի գնդովք , առնուլ զխոստացեալ հաշիւն , և տիրել եէմի ։ Այլ տեղակալն դարձաւ յետս՝ ոչինչ վձարեալ . զի ոչ էդէն կամք արանց ա րիստաբուլոսի առնել ըստ դաշինն . թէպէտև զի այնպէս պատուիրեալ եր նոցա արիստաբուլոս ի ծածուկ ։ Օ ր գագլուխն հռովմէական բարկացաւ ընդ այն յոյժ , և արկեալ ի շղթայս զչարաշուք իշխանն՝ որ անիմաստաբար եկեալ եր յոտս նորա , յառաջ խաղաց մինչև ի տորոտ պարսպին ։ Ներձուած քնակեցոյ իսկ և իսկ տիրացոյց զնա քղքին ։ Իմանք ի կողմն էին արիստաբուլոսի , և ոչ կամէին ընդունիլ զհռովմայեցիս . այլք ի կողմն էին հիւրկանոսի , և կամէին բանալ նոյ զդրունս ։ Նուսկ ուրեմն ի խուսել առաջնոցն ի տաձարն՝ ամրանալ անդր , այլք՝ որք միայն մնացին ի քղքի , մուծին անդր զպոմպէոս . ո

Ա· Հ· 689 : Ն· Ք· 63 : րոյ զուր ջանայեալ համոզել զմիայեալսն ՚ի տաճարն՝ անձնատուր լինել պայմանադրութեաբ , այնուհետեւ ձեռն էարկ ՚ի պաշարումն օրինաբ :

Տեղին էր ամուր , և իսպառ բաժանեալ ՚ի քաղաքէն , մի միայն կամրջաւ ունէր հաղորդութեի , բայց և այն էր քանդեալ ՚ի պաշարելոց : Եաւնն՝ յոյր վէր շինեալ էր տաճարն , էր պատեալ յամր կողմանց լայն խորաձորովք , զորս պիտէր անդրէն ընդ՚ի ծեծել զպարիսպս : Բայց ՚ի հիւսիսոյ կողմանէ էր դիւրբեւլանելի . և պոմպէոս ընդհարաւ ընդ նա յայսմ կողմանէ : Եւ վի բազում էին նոբ զօրք , ետ արկանել այնչափ որոցակս ՚ի փոս անդր , մինչև ընդ զայն , և կանգնել բարձրաւանդ ինչ ՚ի չափ բարձրութեան պարսպացն : Ել կարաց ՚ի կատար հասուցանել զայս գործ , բայց յետ բազում ժամանակի , և բազում աշխատութեբ . և ոչ յաջողէր Թերեւս՝ և ոչ յանգ հանել զայն , եթէ հրեայք չէին դիւրացուցեալ նմա զգործն՝ խղճահար պահպանութեբ շաբաթու : Օի կարծէին՝ ՚ի թէ չէ նոցա թողացուցեալ յայնմ աւուր ձեռն ՚ի վէն արկանել , բայց յորժամ տացի ընդ նոբ պատերազմ . և եթէ յայլ ինչ խլրտիւն ձեռն արկցէն թշնամիք , ոչ անօրինի նոյ խիստ օրէն հանգստեան : Հռովմայեցիք՝ որք գիտէին զայս նոցա կարծիս , ոչ ՚ի վէր յարձակէին քէքին , և ոչ ձգէին ՚ի նոբ նետս կամ այլ ինչ՝ յաւուրս շաբաթու , այլ միտ դնէին աշխատ լինել ՚ի գործս իւրեանց , և պատրաստէին հանդարտօրէն զպիտս ընդհարկանելոյ զկնի ընդ պաշարեալսն :

Ա. Ե. Ա. Ա. Ա

Ա. Հ. 689։
Ն. Ք. 63։

էր պաշարեալ, ոչ յեռանեցան երբեք յառաւօտին և յերե-
կորին զՏէր. և յորժամ առաւ քիշքն՝ հանապազորդե-
ցին նոքա միտ դնել հանդարտօրէն իւրեանց սրբազան
պաշտամանց։ Ո՛չ երկիւղ ինչ վտանգիս մեծի, և ոչ տե-
սուիլն չարաչար կոտորելոյն զնոքօք, կարողացան զքա-
զեցուցանել զնա՛ ի բարեպաշտ մտադրութէ պատրաս-
գայ։ Ո՛չ ոք խորհեցաւ փախչիլ. առաւել ընտրեցին
մնալ մեռու՝ առ ոտս սեղանոյ, քան յետնիլ յայնմանէ՝
որ օրինադրիւը նոյ յօրինաց ի վէր ածային պաշտամանց։
Ո՛կայէ յովսեպոս, թէ մտաենադիրքը իսկ հեթանոսք
վկայեցին սքանչելեացս. և բերէ զտրաբոն, զնիկողայոս
դամասկացի, և զփիտոս լիվիոս։ Իսկ մեացելոց հրեից
կոտորած՝ եղև մեծ յոյժ։ Իայց ի կորուսելոցն սրով
թիւնամեայ, բազումք ի յոսահատուէ գահավիժ արա-
բին զանձինս ի բարձանոյ քարաժայռից, և բազումք
հուր հարին ի շինուածս մտաւկայս տաճարին, և ընկե-
ցան ի հրայրեացն։ Յովսեպոս հասուցանէ զթիւ մեռե-
լոց յերկոտասան հիւր։ Ի յաղթականաց կողմանէ բա-
զումք խոցեցան, քայց սակաւք մեռան։

Պոմպէոս մտանէ ի սրբուն սքից։

Յայսոսիկ անհնարին աղէտս՝ այն որ կարեվէր խոյեաց
զՏէրեայս՝ եղև պղծուն սրբուէ սքից, քան զոր չկայր ինչ
հրճնասիրուէք պատուեալ, թէպէտ և այլ էկայր ի նմ
տապանակն, որ կորեաւ ի քանդման առաջնոյ տաճարին՝
եղելոյ առ Նաբուգոդոնոսորաս։ Յայտ է թէ՝ միայն
քահանայապետն ուներ իրաւունս մտանելոյ անդր միան-
գամ միայն ի տարւոջ։ Պոմպէոս՝ որ այսմ օրինի էր ան-
գէտ, կի եթէ գիտեր և՝ թերևս անգոներ, եմուտ
իւրովք երևելի սպայիւք մինչ ի սրբուն սքից. այլ արար
ամի հետաքննին զննուէք. և կարի ինն զարմացաւ, եթէ
ինքն, և եթէ որք ընդ նմայն էին, զի ոչ գտին անդրի ինչ,
և ոչ պատկեր ածուէ։ Իայլ զարմանք այդպիսի՝ եղեն
ամենեցին անպատում։ Իրևի թէ ոչ ինքն, և ոչ որք ընդ
նմայն էին, միտ եգին այսմ՝ նորաձևուէք։ Ընթանաւք՝
կետ դիպուածոյս՝ ոչինչ ուսան ի կրօնէ հրեից, կամ
գեթ ոչ ի վէր բերին հետևուէք ինչ ընդդէմ իւրեանց
անտեղի սովորուէք երկիր պագանելոյ փայտի և քարի։
Իաղուադ ժամանակաւ զկնի այսց անցից, և յայնժամ
իսկ՝ յորում քրիստոնէուէքն էր ծաւալեալ ընդ տիեզերս
ամ, գիտնագոյնքն ի նմ յոդեցին ընդ ձչմարտուէս ինչ՝
և շաղփաղփ զրոյցս ի վէր պատմուէ հրէական ժողովրդ-
դեան, և ի վէր պաշտաման նորա։ Իայսչափ մարդիկ ան-
փոյթ են ի վէր կրօնի, մինչև գիտնաւորք իսկ յոլովա-

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

կի՝ արժանի համարին իւրեանց խոստովանել զնմա բայց ի կրօնէ ։

Ազնուական ըոյ գնացք պոմպէոսի ։

Այլ պոմպէոս երևեցոյց զանձն՝ մեծասիրտ յաղթական ։ Այգիտ ի տաճարին քաղաքի Երուսաղէմ , զաշտանակին ոսկի եօթնաջահեան , զսեղան հայիցն առաքառաքուէ , բազում սպասս ոսկիս , շեղջաշէղջ կոյտս խնկոց պատուականաց , և երկու հսկայ տաղանդս արծաթոյ , (այն է վեց միլիոն արծաթոյ ։) Այս ամէնքեան ոչ հրապուրեցին զնա ։ Այլ տարաւ ի բայ ի հրեաստանէ և ոչինչ ։ բայց միայն որթ մի ոսկի , առաքեալ նմա յարիստաբուղոսէ ի դամասկոս , զի գտցէ հնարս առաջի նէր ։ Այլ այնպէսի որթ էր սա , որպէսի գրեախտ իմն լեռնաձև քառակուսի , պատկերօք եղջերուայ , առիւծուց և աղդի աղդի պտղոց , համակ ցանգապատեալ որթովք ։ ոչ ոք գիտ համարեալ էր հինգ հարիւր տաղանդ ։ Պոմպէոս ոչ սեփականեաց անձին զայսպիսի մեծագին աւար ։ Օ՛ էտեղեցոյց զայն որթ ի կապիտոլիոն ։ ուր ստրաբոն ըստ պատմելոյ յովսեպոսի՝ վկայէ , թէ տեսի իւրով հին մա կապրուեալ , որ կրեր զանուն աղեքսանդրի արքային հրեից ։ Յաղթականն եցոյց և զիւր գեաուէն ։ զի աւուրբ զինի առման տաճարին , ետ զայն մաքրել յատակ ։ զի քահանայք կարող լինցին առնել ելևմուտ , և հանապազորդել զպաշտամունս իւրեանց և զղօս ։

Այ մոռացաւ և զօգուտ հիւրկանոսի , որ զոչին եղև նմ բազմօք թևակից յայսմ մարտի ։ Հաստատեաց զնա անդրէն ի ժառանգութեն մեծի քահանայապետուէ , և արար զնա իշխան հրեից , այլ ոչ եթող թագ կապել ։ Լա սպանանել , կի արգել ի շղթայս զգլխաւորս ապըստամբուեն ։ Յարաւ կալանաւոր զարիստոբուղոս՝ իւրովք երկու որդւովք , և երկու գստերօք ։ քանդեաց զպատրիսպն են մի , արկ հարկ ի վէր ազգին հրեականի ։ և փակեաց զնա ի նախնի սահմանս իւրեանց , բարձեալ ի նոցանէ զբազում քաղաքս՝ զորս առեալ էին ի ձեռաց արքային ասորւոց ։ Այս եղեն պատուիրք գժնդակ երկպառակութենն ի մէջ երկուց եղբարց՝ հիւրկանոսի և արիստոբուղոսի ։ Այգն վերպ գտաւ յիւրմէ ազատութէ , ներքոյ նուաճեցաւ հռովմայեցւոց , զրկեցաւ յիւրոյ աշխարհակալութենէ , չքաւորեցաւ յանչափ [1] տուգանաց՝ որք եղեն յերկրէն ի վճար հարկաց ։ և ի սակաւ ամս տեսցուք՝ իբրև հետևուէ ինչ այսց երկպառակութեանց զտունն

1 Յուներէն այս գոհար հասուցանէ ըսել Վերոմո հալած տեսի գերեզմիր պաշտ , և տեսի ես ։ այսինքն ոսոն Վրիմն լիրոյ գաղափար ։

արքունի չիջեալ, և միչհանուելի առաջնորդուէ փոխա- Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։
բերեալ յօտարոտի տոհմ։

Այի՛ քաղաքաց ասորւոց՝ զոր առեալ էր հրեից, էր գաղարա, զոր և քանդեալ էր նոցա։ Պոմպէոս անդրկէն կանգնեաց զպարիսպս նոր. և բազմամարդացոյց՝ ի շնորհս միոյ յիւրոց ազատագրաց՝ որոյ էին հայրենիք, և որ մեծարգի էր յաչս նորա։

Ազատագիրս՝ որոյ անուն կոչիւր պեմետր, էր համբաւեալ վճռիւրոյ ժարհուելի։ Ղամաչէր՝ (ասէ սեներքա) Ճոխուելի և ժարհուելի դեմետրի իւրոյ ազատագրի։ Սենէքա. յաղագս անդրդրմանց։ հատոր 8։ Պլուտարքոս ի պոմպէոս։
Ճոխանալ ք զպոմպէոս։ Այլ պլուտարքոս պատմէ զնմանէ, թէ յառաջ ք զգարձ իւր՝ի հռովմ, էին նր գեղեցիկ տունք՝ի զուարճալի արուարձանս քաղաքին՝ մեծամեծ վայելչէ դարաստանօք, ուր պոմպէոսի չկայր՝ բայց միայն անպաճոյճ և համեստ բնակուէ։ Հաղուագ անգամ և՝ի կոչունս, այն ինչ պոմպէոս միա գնէր կոչնականաց, և ընդունէր բարեմարդուելի պեկաւորս, դեմետր բազմեալ կայր՝ի սեղան, գլխարկ՝ի գլուխ՝ միա եդեալ իւրում դիւրուելի։ Այլ զի թուէր ազատագրին՝ տիւրակից լինել իւրում տեառն, ամօք վնա պատուասիրելը։ Այլ պլուտարքոս եթող մեզ գրեալ յայս սակս գիպուած ա խորժալուր։

Պատուն Ճանապարհորդեր ընդ ասիա, ի ժամանակի յորժամ պոմպէոս էր յայնմ գաւառի զբօսագլուխ զբուն հռովմայեցւոց։ Ի Ճանապարհորդել իւրում հասանէ յանտիոք, անձկանօք տեսանելոյ զմի՝ի գեղեցիկ քաղաքաց արևելից։ Ոչէր ինչ կարի հեռի՝ի նմանէ. և ահա տեսանէ արտաքոյ զքանն բազմուի սպիտակազգեստ ախոյ, և սատի անտի Ճանապարհին մանկունս և տղայս դասաւորեալս. վարկաւ՝ թէ այն իցէ ընդունելուի ինչ անձին նր, ընդ որ խոժոռեցաւ, զի ոչ սիրէր զպերճուի և զմեծարանս։ Վնայր հետի՝ ոչ էր իւր միշտ սովորութիւն, և իւր բարեկամք հեծեալ՝ի ձի։ Հրամայեաց նոցա իջանել յերիվարաց՝ առ շուք գնելոյ նմ, զորս կարծէր թէ գան ընդ առաջ։ Իբրև մատեաւ մօտ, որ դասակարգէրն զայն ամ խումբ՝ պատկ՝ի գլուխ և գաւազան՝ի ձեռին, եհարց ցսա՝ թէ ուր թողեր զդեմետր, և թէ գայցէ ընդ հուպ։ Ու հարցումն բարեկամք կատղի սկսան ծիծաղիլ ընծղանօք. այլ կատղ չամի ծանրաբարոյ՝ առանց ինչ պատասխանի տալոյ հարցողին, անց գնաց ասելով բարձրաձայն. Ո՛ դժբախտ տղայ։ Ահաւասիկ նմա գժպատեհ և անարժան քծնուելի առ ողորմելի ոմն ազատագիր, որ ունէր զեռ ջսպիս կապանաց ծառայու-

Ա. Հ. 689 : Ն. Ք. 63 :

Ցուվիանոս ի փոքունն :

Ջոփացնոց ներօղանտուս թէ պոմպէոս սի առ իւր սերելիս :

Պլոպաբրիոս ի պոմպէոս :

թէ . և յուլիանոս ուրացող իրաւունս վարկաւ նորոգել յետ բազում դարուց զայս նախատինս ի վր քնակեաց անտիոքայ՝ ընդ որս չէր հաձեալ :

Ո՛խուէ և անչափ իշխեցողուէ այսորիկ դեմ արի չէղէն ինչ ի պարծանս իւրում թ Հաարկուի : Այլոց այսպիսի էին գնացք պոմպէոսի , նէրկը յայմ իւրոց սիրելեաց՝ ո րոց բազում էին նմ աննման : Պաղցը էր քնու , գԹած չափաւոր և մեծասիրտ . ամենեքին նոքա՝ որք անմիջապես առնա դիմէին , գոհ էին ամիս ը ոձն՝ որով վարեր ը նո : Այլոց գաբինիոս , սկաւրոս և այլք՝ ի վար արկանէին ը հովանաւորուԹ նր ազգս ազգս լկհանայ և անիրաւուԹեչ , և Հռոմանային բռնալիր չափշտակուէ : Պոմպէոս տաներ այսմ ամի , կամ ի տկարուԹ , ալ չիշխեր յանդիմանել զնս , և կմ առ քղքաւարուԹ , կամեցեալ որսալ զսեր արանց՝ զորս երկնչէր հեռացուցանել յիւրմէ կարի իմն խստուէ : Բայց է այս իւրում մեծարոյուէ . ալ չէ բաւական առն գահակալի , Թէ իւր անձնական գբնայք լցեն ջինջ և մաքուր յայմ արատոյ : Համար ունի տալ և վ պակասուԹեչ և անիրաւուԹեչ՝ որոյ ընդ ձեռամբ իւր լցեն :

Գայ յամիս սոս , ուր ը ունի զմարմին միհրդատայ :

Իբրև եղ ի կարգի պոմպէոս զիրողուԹիս հրեաստան , եԹող զսկաւրոս յերկիր ասորւոց երկոքումբք լեգեռնօք , և ինքն չու արար դառնալ յիտալիա : Բանց փութոյ սկսաւ ընդ կիլիկիա և ը պոնտոս , և ՚ենա յայ միսոս . ուր ընկալաւ զպատգամաւորս փառնակայ , որք հասուցին նմ մեծամեծ դահամունս , և զմարմին միհրդատայ : Ո՛չ կամեցաւ տեսանել զայն դի , զի մի Թուիցի այպանել զայս չարաբաստ Թագաւոր , և և յետ մահուն իւրոյ : Բառաքեաց զայն ի սինոպ՝ զի դիցի ի շիրմի իւրոց նախնեաց , պատուեր տուեալ՝ զի լիցի նմ մեծահանդէս յաղարկաւորուԹէ : Այլ զարմացաւ ընդ Հռոմի և ը չքեղուԹէ հանդերձից նր և զինուց : Բյս երկու սպասք եղէն գողացեալք , և վերջինն եղև ի սադրելոյ փաւստոսի սիլլայի՝ որ սեփականեաց զայն :

Հաստատէ զփառնակ ի ժառանգուԹ ԹագաւորուԹեն վոսփորացւոց :

Բառաքեաց փառնակ առ պոմպէոս և բազմաւԹէ յոյժ պատանդաց , զորս առեալ էր միհրդատայ ի պէսպէս իշխանաց և ժողովրդոց յունաց և բարբարոսաց : Այս ի ձեռս և գայնոսիկ՝ որոց կալեալ էր ՚զ՚՚. ակուբլիոս ի միտրիՀնէ , զի պատուհասեսցէ զնոսա : Այս հուսկ յետոյ

խնդրեաց ՚ի նմանէ , զի հաստատեսցի անդրէն ՚ի Թա- Ա· Հ· 689:
գաւորութիւն պետութեան՝ որ երբեմն էր իւրոց նախնեաց . Ն· Ք· 63:
Կամ զինչ հաստեսցի ՚ի ժառանգութիւն Թագաւորութիւնն Ագաթան
վասիսրանի : Պոմպէոս յանձն կառ տալ նմա զվասիսրան , Դիոդոս:
միանգամայն և Թագաւոր կոչիլ բարեկամ և դաշնաւոր
ըստ ժողովրդեանն հռովմայ : Եւ քանզի միայն ՚ի Թուղ
հպատակաց նմա , և անուանեաց ժողովուրդ ազատ՝ զնա-
կիչս փանագորեայ , որոց վտարանդեալ հուսկ ուրեմն վա-
նեաց զմիհրդատ : Կատարեալ գլուխ ասացմանս անուա-
նեցաւ՝ դաշնաւոր և բարեկամ ժողովրդեանն հռովմայ ,
և եղև յետ այնր փեսայ աքքայեին դէոտարոսի :

Ապա ուրդակալք մնային եկաւորուն պոմպէոսի Դիոն· լԷ :
յերկիրն , զի ՚ի ձեռս տացեն նմա զքաղաքս իւրեանց , եր- Ագաթան:
կուցեալք՝ գուցէ գանձք փակեալք ՚ի նմ գողացեն , և
ապա համար ՚ի նոցանէ պահանջեսցի : Պոմպէոս մնաց
ուեաց այսու օրինակաւ քաղցում մեծագին կահս , և քա-
զում դժուարագիւտ ակունս . յորոց ինչ ինչ մնայեալ
էր՝ ոչ ասէին , ՚ի գարեհէ յորդւոյ վշտասպեայ , յորոց
Թագաւորք պոնտոսի պնդեին ունել զծագումն : Այլ ինչքն
էր մեկնեալ , բաշխեաց պարգեւս մանունց իշխանաց , որք
բարեացապարտ գտան առ հռոմկայեցիսն : Ընդ ինեայ
կին նորոգեաց զքաղցումն քղքս ՚ի պոնտոս , և ՚ի մծունայ
երկիրս . և ապա յանդ հանեալ զամ զնւր իրողութիւս ,
հանապազորդեաց զնւր ձանապարհ , ուղևորեալ առա-
ւել շքով , քան պատերազմական չուով :

Դ· ՅՈՒՆԻՈՍ ՍԻԼԱՆՈՍ· Ա· Հ· 690:
Ե· ԼԻԿԻՆԻՈՍ Մ՚ՈՒՐԵՆԱ· Ն· Ք· 62:

Տեղին՝ ուր հանդերձեալ էին ժողովիլ գունդք ամ, Դարձ նր:
եր եբեւոս . և անդ մնանել ունէին ՚ի նաւս : Պոմպէոս Պլուտարքոս:
մինչ ՚ի գարնանամուտ պարապ գտեալ պատաղեցաւ չայց
կղզեայ ինչ երևելեայ : Ջոքաս՚ի լեսբոս , ուր շնորհեաց
աղատութիւն քղքին միթլինեայ ՚ի շնորհս Թեոփանեայ
իւրոյ պատմչի , բարեկամի և մտերմի՝ որ ծնեալ էր անդ :
Մեծ ուրախութիւն եղև այն Թեոփանեայ . զի ցրեցաւ
չայաց հռովմայեցւոց ստգիւտ հաւատարժութիւն , որ
արատեր զնւր քղքակիցս , ՚ի տալ նոցա ՚ի ձեռս միհրդա-
տայ ՚զՄ· ակութիլլոս : Այլ զի մի միայն վերծգին իւր
հայրենիք ՚ի չարեացն զորս կրեաց , այլև զի դարձցին
գլխովին յառաջին պայծառութին , պոմպէոս գտաւ չայսմ
քղքի ՚ի խաղս և ՚ի դիմամղութիւս հակնեղդուեց , չորս
չէ եղ առաջի վարձս՝ ըստ սովորութիւն չոլովից քաղաքաց

Ա՝ Հ· 690։ Ն՝ Ք· 62։

յունաստանի։ [Ա]ւ նիւթ ամբաւթածոյ էղէլոց առաջի նը՝ ոչ այլ ինչ էին, բայց իւր քաջութիւնք և յաղթութիւնք, յորս մի գին ձգնէին նուագել ամ ձարտարք։ [Ա]ատրոնն միտիլինեայ հաձոյ եղև նմա. և ետ առնուլ զնորայն ձեագրութիւն, զի տայք չինել միւս ևս՝ի հռովմ ըստ նմին օրինակի, բայց մեծ ևս և ընդարձակ։

Առանձին ակնածութիւն զրեցոյց առ պողոմիոս փիլիսոփայ։

[Ի] հռոդոս ունկնդիր եղև ամ փիլիսոփային, և պարզևեաց միոյ միոյ՝ինոցանէ մէն մի տաղանդ։ [Ը]առանձինն իմն պատուասիրեաց զպողոմիոս։ [1] մինչև յերթալն անձամբ այդ առնել նմա՝ ոչ թողացոյց, թէ իւր դահիճք բաղխեսցեն իւրեանց բրօք՝ ոտն եր սովորութիւն, զդուռն փիլիսոփային։ [Ո]րով յաղթականն արևելից և արևմտից ընթադրեաց իրօք ինչ զիւր մեծութիւն՝ փառաց գրակա նուէիեան։

Կիւերան գոռ նուէիան· ք· 61։

Պողիպնիոս ուներ ատնայաւ. և պոմպէոս չետ ողջունելոյ զնա բազում չարգանօք, զգացոյց նմ, թէ ցաւ է ինձ չոյժ· զի ոչ կարեմ միթիթարել՝ի քոց բանից։ Փիլիսոփայն ետ պատասխանի։ [Ա]՝ կարող ես փեխարել· զի անմարթ է ասել, թէ ցաւն էղեծոյծ անպատուղ առնել զայցելութիւն առնդ ձեծ։ [Ը]նդհակն վաղվաղակի առեալ դրութիւն ինչ՝ի բարոյականէ ստոյիկեանց, և ընկոզմնեալ՝ի մահձի անդ իւրում, սկսաւ երկարել ձառ ինչ, յորում առաջի առնէր ցուցանել, թէ ոչ զչար ինչ արժան է կոչել քարի, քան չառաքինութիւն։ Պոմպէոս՝ յորմէ կիկերոն լսեաւ զայս ամ անցս, ՚ի վեր բերէ. թէ երբեմն երբեմն խնդիր ցաւոց այնպէս սաստկանային, որ հարկ եր պոսիդոնիոսի ընդմիջել զխօսս, մինչ և բազում անգամ ասել. ցաւ դո՝ չչջջես ինչ. ևեպէս և նեղես, այլ ես չասացէ երբէք՝ ևե չար ես։ [Ը]րժանագով իմն եր սրատասիրութիւն փիլիսոփային՝ վշտակիր գոլով զնեալ զնիւթս խմաստասիրականս, որոց պիտի հանդարտութիւն ինչ մտաց։ [Ա]յլ չիցէ տղայական իմն նրբութիւն՝ չկոչել զչաւն չար ինչ, ՚ի ժամանակի՝ յորժամ տայ ողորմ ձէել։

Ապիանոս։

[Յ]ետ ձմերայնոյն պոմպէոս առատաձեռնեաց հատուցումն փողոյ նրբոց գնդապ այնպէս ձխախաբար, մինչև զարմացուցանել։ [Ա]ռ հաղար հինգ հարիւր դրամս (որ է եօթն հարիւր լիտուն լերայ գաղղիական) միոյ միոյ՝ի հետևակաց. [Ը]ր նմին համեմատութիւն և հարիւրապետաց և հեծելոց, ոտն տեսանելմբ արարեալ բազում՝ուրեք առ

1 Արդել դահճին բախել ըստ նուէիեն, այն՝ որոյ ընդ ձեռամբ խոսվորութիւն զդուռս· և զնբձուհան նարհել էին արևելք և արևմուտք։ խոնարհեցոյց առ դրամբք գրակա Պլինիոս· Է· ե։

փետոսի լսվիոսի· ՚ի Ե՝ երկպատիկ հարիւրապետաց, և եռապատիկ հեծելոց։ Պաւմանն առաջամեռնուԹԵս ը ապաքինոսի, եՀաս ցվեՀաստան հղի տաղանդ, կիճ ցքաղաստուն և ուԹ միլիոն, ը փողոյ գաղղիոյ։

Պոմպէոս կարծեր ՚ի դարձի իւրում յիտալիա՝ փառաւոր լինել քան զՇմ ոք· բայց դիպաւ պատահարի չարի, որ ոչ սակաւ տառապեցոյց զնա և անշքացոյց։ Ա՝ուկիա կին նորա՝ որ ծնեալն էր նմա երիս որդիս, ՚ի ժամանակի յորժամ չէր անդ՝ կալաւ գնացս անարԺան ախտանն զոր կրեր, և փառաց իւրոյ փեսային։ Պոմպէոս հասոյա տեսոյ ՚ի միտս՝ իսկ և իսկ յղել առ նա գիր ապահարզանի։ Նայց և այնպէս դառնուԹԵի այդպիսւոյ պատահարի ոչ կասեցոյց զնա ՚ի խնամեՀալոյ յետ սակաւ միոյ ը կեսարու, որ համարեաւն էր յամենեցունց ապականիչ կնոջ նը։ Նյս այս տիկին ԹԷՅա և վատանուն՝ եգիտ այլ այլ, որ եղև նոյն ինքն սկաւրոս գանձաւոր պոմպէոսի՝ զոր բազում ուրեք յիշատակեցաք. և եր որդի մեծանուն սկաւրոսի՝ իշխանի ծերակուտին։

Նյս զի առիԹ եղև խօսելոյ զկնոջէն պոմպէոսի, արԺան վարկանիմ առաջի առնել զնը պէսպէս ամուսնուԹԵիս։ Ո՝ադջին կինն՝ զոր էառ, եղև անտիսոիա դուստր անտիսոսի, որ պրեաւոր գոլով՝ եղև բարձերեց ՚ի դահատանին պոմպէոսի՝ ամբաստանելոյ վ՚ա յանցանաց հօր իւրոյ, ոմն պատմեցաք յառաջ։ Նրկրորդն եղև եմիլիա՝ դուստր ծերոյն սկաւրոսի, և մեռեալեայ. և սիլլա եղև՝ որ արար զայս երկրորդ ամուսնուԹԻ պոմպէոսի։ Նամէր մերձաւորել զնա իւրում տոհմի. և մերձաւորիւր յոյժ՝ տալով նմ առնուլ զեմիլիա զդուստր մեռեալ եայ՝ որ լեալ եր իւր կին։ Նյանակ՝ զոր կալան յիրս զուես, եղեն քոնական, և յանկագոյնք ժամանակայ սիլլայի, ՚ք բարուց պոմպէոսի։ Ոմն չարկ եղև ՚ի բայ արձակել զանտիստիա, որոյ հայր փոքր մի յառաջ եր սպանեալ ՚ի կուսակալացայ կրտսերոյն մարիոսի։ Նյ եմիլիա եր յափշտակեալ ՚ի ձեռաց կլաբրիոնի առն իւրոյ, յղի գոլով։ Ո՝այս ամուսնուԹԻ եղև դժբախտ. եմիլիա մեռաւ յերկունս ՚ի տան պոմպէոսի։ Նաւ երրորդ կին. և այն եղև մուկիա՝ զորմէ արդ խօսեցաք։ Չորրորդն եղեցի յուլիա՝ դուստր կեսարու։

Ա՛ Հ· 690։ Ն· Ք· 62։

՚ի վե՛ր հասաւ նե՛ չարաչար գնացից կնոջ իւրոյ մուկայ, և արձակե զնա՛ ՚ի բաց։ Պլուտարքոս։

Սուէտոնիոս կեսար· կՂ· 50։

Հպար է· էրե՛ս 492։

ԳԻՐՔ ԵՐԿՄԱՆԵՐՈՒ ԵՕՅՆԵՐՈՒ

Պատադրութիւն կատիլինայ, ընդ այլ գործս լինէ որք գտանին լծորդք և խառնեալք ընդ այն։ Եղեալն հռովմայ 687 ամինչև ՚ի 689։

Յօդ Ա.

Ընտանեանութիւնք կարէլինայ։ Ուխտադնեայ տալոյ սերբեայ սէրլոսի երբոյ նախահաւան։ Հնաւորութիւնք կարէլինայ։ Պահանոյ բարոյ հռովմայեցւոց։ Մբեսպանութիւնք լինի ընդ ազգ։ Ձեզ երբոյ պերեսորութիւնք կառավարք պերիլէ. և ՚ի դաբյին՝ ՚ի հռովմ՝ ամբասպանութիւնք լինի ընդ վս ելեղէանայ։ Ընդոյին դատարութիւնք կարէլինայ։ Օ կէսարբ և պերասսոսք լինի հակած բանդորդ լինելոյ այնմ։ ՚Ի դերթ ելանի յայոցդածք դատարբոյ։ Ուխտ լինա պերգանի յամբասպանութիւնք ելեղէանայ։ Վեսար չերոմ շինուածապետութիւնք առնի ինձանդրէս պեսարանս ծողովբդեան։ Օ կեսէպ ՚ի կազիտոլէոնի պանդրիս մարիոսի։ Ընչեայլ կարծէ ՚ի վերոյ յեռներիցոնս։ Ընդանաւոր պրոյց կայուլոսի։ Վեսար պոր կանայ առաջիկ չեգիպտոս։ Յաղորդութիւնք լսգատարայ եգիպտոսի՝ չեզ լսնիւորոսի։ Ոյսի պղեհանդրէ երբոյդէ։ Պրեսսոս և կարուլոս համբաչէ՝ անհաբան գտանին ընդ հնիանս, և հրածարբին։ Ընբիուրնիք կարուն ՚ի պերծիլ պընհանդիանս կարուլոսի։ Տահմ կարուն։ Ուր պղայոր։ Ուր գորովհանս սերսա եղբայր երբ։ Ընհանդն կարուն սա ապոյնիչեան եմանապահ բուրնիք։ Ա՚ետ գնեն ձարպարնիօսուրնիք։ Ոյնամ ունի հորովհանալոյ և կապրորպացանելոյ պմարին երբ։ Ընհելանայ սահելանդոյ գինեբեռաց։ Ընհդոյբ էր նմա կահաստիլ ոճոյ երբոյ գարուն։ Ուր հիճանի անդրդուրնիք։ Ուր կարուբել եմանապահնիան ՚ի մանհարնիք։ Ընտանանալ նը։ Օ սահայնել էր կամարորնիք ՚ի պապերբոյին ապարպահոսի։ Օ սահայն որպես պրեբուն զորհանաց ՚ի մանեգոնիա։ Ուր սերբալի գնացդ յայոմ պղայամանն։ Վասդոն ձանապարհորդն յանիս։ Ուր անպաճոյճ գնացդ, և չաղցրուրնիք։ Պամելուս այնպես յարգանօք ընդունի գնա, հնելու սահացանել ծողովբդոյ ասող՝ այն ածել ՚ի նմանե։ Ընչարսոսի անհնար լինի համոզել գնա չընդունելուին երբոյ ընծայից։ Պարտասի ՚ի ընդրել զգանձարուրնիք։ Ընանձաոր լնել՝ երբ գարբե և զգասպացանե զրկելբ։ Ընբիուր արտարհորով ՚ի վճարս, ալլուրջ ընդրեմ երարբահուրնեց, և հանապազորբեալ յամ գործաորուն երբոյ պաշտամանն։ Չամարուն երբոյ պաշ-

պանակեցաց պնդանեք։ Ողջանասուր ցոյց եւրոյ ջանջասրուեք առ Ք՝ ի նոցանէ։ Հաստատմունեք եւ՝ ի ընդունելութեան առաքելական աւանդութիւնսն։ Եւ ամենայն գործս ձեր արարէք առանց տրտնջանաց եւ երկմտութեան։ Այսպէս եւ մեք ընդունելով զձեզ ի Տեառնէ՝ ուրախ լինիմք։ Խնդրեմք զձեզ աղաչանաւք՝ զի զգուշութեամբ ընթանայք ի գործս ձեր։ Եւ ի ձեզ ոչ միայն ի մեզ ուրախ լինիմք։ Ամենայն ինչ ի ձեզ ի Տեառնէ ընդունելով։ Ուրախ լինիմք ի ձեզ

երկիցս յանդիմբազայ, (որովհետեւ մարտեաւ և ըզ ահեզ թշնամւոյս,) երկիցս զերծաւ՛ի բանտէ՝ յոր կայր արգելեալ ամիսս քսան, և միշտ՛ի կապանս երկաթիս։ Ալ միայն երևելի եղև իւրով քաջութեամբ՛ի ստորադաս գոլով ոպային, այլև ամբարձաւ՛ի հրամանատարութիւնս երևելիս. և ետ բառնալ զպաշարումն կրեմնայ, պաշտպանեաց զպալակենտիա. և եաւ՛ի գաղղիա՝ որ յայսկոյս ալպեայ՝ վերկոտասան քանակս թշնամեայ։ Լ.յսէպի քաջասիրտ գոլով, իբրև եղև պրետոր՝ իւր պաշտօնակիցք ոչ համչեցին մերժել զնա յիւրեանց պատարագաց՝ ոմն խեղ։ Ալերգիոս քերեաց յանձնէ զայս նախատադիր անիրաւուն՝ զանախասօք, յորում առաջի առներ միշ միօրէ զայս ամ արարս՝ զորս յառաջ քերաք, և զորս պահեաց մեզ պլինիոս։ Լ.յս մատենագիր նպատեանակ զգովեստ քաջութեան սերգեայ։ ,, Վ.անիր պատկ՝ ոչ մթերելը ,, իւր (ասէ) այս պատերազմող, եթէ պատերազմիլ ,, ուներ ընդ ամ և իցէ թշնամւոյ, և ոչ ընդ ոմնիրազայ։ ,, Որովհետև պէտպիսուն ժամանակաց բազում ազգէ ,, յերդանակն հանդիսանալոյ՛ի քաջութենէ։ Պատերազ- ,, մունք որ առ գետով տիկինոսի, արեբեայ, կամ առ ,, տրասիմենոնի, կալողացան մատուցանել առիթ որ ,, ժանաւորելոյ քաղքական պատկայ։ Որ զինուորական ,, վարժ առաւ՛ի պատերազմին կանոնեայ, ուր մեծագոյն ,, արգիւնք եղեն փախստ առնուլ։ Լ.յրք յաղթեցին ,, մարդկան, քայց սերգիոս յաղթեաց քախտի"։

Բնաւորուն կատիլինայ։

Կատիլինա Թոռնոզդի քաջալխիս՝ փոխանակ պահելոյ զպարծանս, եղև նախատինք այնպիսում գեղեցիկ անուանն։ Լ.յս պակասութենէ չէր ինչ առ՛ի չգոյէ բնաւորի ձրիոյ։ Լ.ր[2] քաջասիրտ և կորովի մարմնով. քայց բոյս քարուց նոր գժնդակ և թիւր։ Լ.նգատին՛ի մանկութենէ ,, չէր յետնորդ յընդունակութենէ։ Վերքին կռիւք, կո-

1 Ջոր չեզօք պակաց առանալ ուներ առ՛ի փոխել անդ թշնամւոյն։ Քանզի փոյթ է մեծապէս, թէ յոր ժամանակ անկանի իւրաքանչիւրոցն առաքինուն։ Ջոր քաղաքական պակս ետ տրէբիա, տէր կինոս և կիճ տրասիմենոն։ Որում պակի եղև արժանանալ առ կանչնէից, յորմէ փախուստն առնուլ ծայրագոյն եղև գործ արուեստ։ Աբ գարև այլք յաղթական եղեն մարդկան, սերգիոս յաղթեաց և քաղդեն։ Պլինիոս։

2 Լ. կատիլինա՝ ազնուագոյն, և զև հզօր զօրուք յոգի և՛ի մարմին, այլ թիւր և չարաբարոյ։ Սմա անչգասին՛ի պատանեկութենէ քաղցրացան պատերազմունք նեղբինք, սպառնութիւք, յափշտակութիւք և հերձիք քաղաքականք։ յայսոսիկ վարժեցոյց զնոր մանկութեն։ Մարմին նր տակուն՝ առ անառատուն, առ առատ նամանիս, և առ տքնուն ք զհատատ մարդկան։ Սիրտ նր յանդուգն, նենգաժառ, բիւրափոխիս, յամենայնի կեղծաւոր և քօղարկու։ յտարբինն՝ աչարձակ, յիւրսն շռայլ։ ի ցանկութիւն վառեալ բորբոքեալ։

,, տորածք , յափշտակուիք և քաղաքական գժտուիքիք՝
,, եղէն նը զօսանք և կրգանք . և այնք եղէն զաղանք
,, իւրոյ մանկուէ : Կորովուէ մարմնոյ տակայր քաղցի և
,, ցրտոյ և աքնուԹեց՝ մինչ անհատատալի Թուիլ : Ի տա
,, ոչոյ՝ էր յանդուգն , խորամանկ , դիւրաշրջիկ կեղ
,, պարանափոխ լինելոյ չամի . քաջայարմար ՚ի կեղծել
,, զնամ, յառաջատեղ զնամ. անյագ լինչս այլոց , շռայլ
,, չիւրեան . բուռն և ծայրագոյն չամ իւր իղձս : Ձէր
,, ինչ անմսան ՚ի ՃարտարխօսուԹէ , բայց չուներ ամե
,, նևին իմաստուէ ՚ի գնայս : Այի էր ընդարձակատարը՝
,, որ միշտ ձկտիւր յանչափն և յանհատատալին , և չայն՝
,, որ առաւելոյր քան զափ անձին : Չնետ տերուէ սիւ
,, լայի՝ տիրեր նմա բուռն կիրք իշխեցող լինելոյ հատա
,, րակապետուէ . և անխիղճ էր չամ հնարս , միայն Թէ
,, Թագաւորեսցէ : Ձքաւորուէն և խիղճ իւրոյ չանչա
,, նաց՝ կրկին պտուղք սկզբանցս որք առաջնորդէին նմ,
,, էին նը միանգամայն ոտ կրկին խԹանք՝ որք վատէին
,, բորբոքեին օր ըստ օրէ զայս ամէն սրտապնդուէ : ՚Ի վէր
,, գայր այամ և ակնկալուէն չաջողուածոյ՝ հիմնեալ՚ի
,, հանրական ապականուէ բարուց հասարակայ խոպան
,, խանգարելոյ չերկուց մելուէնց՝ միանգամ առ երեսս
,, հակառակելոյ , բայց միօրինակ վնասակարաց , աստ՚ի
,, վերկուէն և՚ի ցոփուէն , անտի չանչագ արծաԹսի
,, բուէնեւ ” :

Ալեւստիոս՝ որ առնէ զայս կենդանագրուէ զկատի
լինայէ , ՚ի վէր չարէ և զպատկեր բարուց հռովմայեց
ւոց . և սկիզբն առնէ չառաջ բերել զառաքինուէնս
նախնի ժամանակաց , զի լաւ ևս երևեցուսցէ զդիմադ
րուէն մելուէնց , որք հետ զՀետ ՚ի ներքս մուծան ըստ
ծաւալելոյ ինքնակալուէնն : Վերեցիկ է բովանդակ
այս հատուած բանի . բայց ոմ ինձ Թուի՝ չէ հարկ չայսմ
վայրի յերեւուլ զգովեստ նախնի առնորուէց , որոց պարտ
է մեզ լիով ծանօԹ լինել ընԹերցանուէնք բովանդակ

Ընաւելեալ՚ի Ճառոմուէնէ , նիստ լինւսատուէնէ : Սիրտ ընդարձակ , անչափից՝ անհատատալեաց և գեր ՚ի վերոյից՝ միշտ ցանկացող : Ջատ չետ իշխեցողուէնէ Ւ. սիլլայի գրաւեալ ուներ անհնարին տափուն տիրելոյ հասարակապետուէնէ . և Թէ զնամգ ՚ի բուռն արկցէ զայն, ոչինչ էր նմ խիղճ , միայն Թէ հասցէ Թագաւորուէ : Ջօր ՚ամ Ւս ՚ը զնա ծփեր ՚ի յոյզ՝ սիրան վայրենաչեալ աւ չքաւորուէ գոյիցն , և՚ի իղձէ եղէնաւոր չարեացն . որոց երկաքանչիւր ատեցուցեր էր հնաբնութ այսոքիւք զորս վերագոյնն յիշատակեցի : Ընա այսոքիւք գերգ ուէին զնա և ապականեալ չաղաքին բարք , զորս լսկէին՝ չարաչար և այլ լատարաղ ախոք (կրկին) , զեղխուէնէ և ագահուէ : Սալլոստիոս՝ կոփլինա :

պատմուէս· այլ՛ի վերաբերելոյն յերկրորդ մասն՝ քա-
ղեցից միայն զայն, որ առաւել յարաբերութեի ունիցի
ընդ կատիլինային։

Ապականու-
թեի բարուց
հռովմայեց-
ւոց։

Յետ առմանն կարքեդոնի՝ առաքինութեի հռովմայեց-
ւոց՝ ոչ նշանակեցաք այլուր, կարի ինն յեզափոխեցաւ։
Փառասիրութեի և արծաթասիրուէ ձգեցին ընդ իւրեանս
ահել անկարգութիս։ Նայց յաղթուէի սիլլայի եղև երկ-
րորդ կործանական դար բարուց քաղաքացւոց։ ,, Իբրև ՚ զեք-
,, ծոյց սիլլա (ասէ սաղուստիոս) զհասարակապետութի-
,, ՚ի ձեռաց նեղչաց իւրոց, և յանկ եհան չարաչար՝ զոր
,, սկսեալն էր բարիոք, բռնութեի և յափշտակուէ եղեն
,, ըղձալիք հասարակաց։ Որ անձկալը տանց, այլ ոմն
,, կալուածոց· յաղթականք այլ ոչ գիտէին կոպար և
,, չափաւորութիւն· և ՚ի վար աբկանէին ազգի ազգի անգը-

զանիրաւելոյն զկարողութեի։ Իսկ
առքս, ըստ կարծեաց՝ վատասիրտք ՚ի
մահկանացուս, յետին ապիրատութ-
զամ ինչ՚ի բաց բարձին՝ ի գաղնատր-
բաց, զոր յաղթականքն արք ամե-
նաքաջք թողին ընդումեաց· ոչ թէ
զրկել և անիրաւել՝ այս իսկ եղէ
ինքնակալել։ Չի ընդէր է ինձ յե
չառակել, զորս չէք ունէք հաւա
տալ, բայց որ ականատեսն եղէ·
բազումք յարանց սուկահանաց առ
պարէցին զերծինս, լցին քարամբք
զծովս· առ որս խաղալիկ իմն լեալ
համարիմ զծոխոս։ Վ՞ զի զորս
օբէն էր ունել հանառութեբ, ա
ձապարէին զերծանիլ նոքօք ՚ի նա
խատինս (իւրեանց)։ Բայց պըղ-
ծուէն տափուն, հնոցք պռոնն
կուէ, և այլ գրգանք պատգոտուե
ոչ փոքր զօրացան։ Աչք եպացէք,
կանայք նշանակեալք յայտնապէս
զիւրանց պարկեշտութի՝ ՚ի սակս
կերակրոցուէն՝ ամի մանր ՚ի խոյլ
անկանէին ը ծով և ընդ ցամաք·
ննջէին մինչև էր հասել՚ի վր փա
փաք քնոյն· ոչ քաղցու սպասէին
կամ ծարաւոյ, ոչ ցրտոյ կամ խոնջու
թեի, այլ զայն ամ կանխեցուցա
նէին վեղուցբ։ Ա՛յս ամ ՚ի սպա
ռիլ գոյից տանն՝ բորբոքեին զմանկ
ունս յոմպագործուէին։ Անձն վա
րակեալ չարարուեամ մոլուէբ՝ ոչ
հեշտեւս վերջանայր ՚ի չարեացն
տափանաց, առաւել ևս անչափու
թեբ անձնասուր էր ամ իւրք՚ի չահս
և ՚ի ծախս։

1 Յետ վերծուցանելոյ և սիլ-
լայի զինուք զհասարակապետուէն,
բարիոք սկզբնաւորեալ՝ չարաչար
էաւ կառարած։ Ամենեքին առհա-
ւարակ յափշտակէին, ՚ի բաց կոր-
զէին· ոմն ՚ի տուն այս արձակէր,
այլ ոմն՝ յագարակս· ոչ գոյր չար-
Թականաց ոչ չափ և ոչ համեստու-
թեի, անգութի ապիրատութբք գծոխ
անային առ քաղաքացիս··· Իբր
զի յաջողուածբք զխմաստնոց զմիտ
պատասեցուցանեն, որչափ և նբ
պոց ապականեալ էին գնոցք՝ ոչ
՚ի չափս ունէին զյաղթութիսն։
Յետ հարստուէյն՚ի պատուի լինել
լոյ և զհետ նշ երթալոյ փառաց,
հրամանատրութեի և կարողուե,
սկսան առաքինութբ բթանալ, աղ
քատութեին լինել՚ի նախատինս, և
անվեղութեին համարիլ՚ի չարակա
մուէ։ Վ՞ որոյ զմանկագոյնն յետ
փարթամուէն կալաս անառակուի
և ագահութեի զոյգ ը հզարուէ։
Յափշտակել և վատնել, զևբեանցն
փոքր համարիլ, օտարոտոյն ցան
կանալ, ոչնչ խորել զտեղեաց
ծուի և զպարկեշտուի, զձեռայինս
և զմարդկայինս, ոչ փոյթ ունել և
ոչ չափ։ Աբրժան ե՚ի զինել զում
պատնա (նշ) և զդասակերտս չե
նեալս քաղաքանման, ելանել յայց
(և) գիցն տաճարաց, զոր կառու-
ցին մեբս նախնիբ՝ արբ՚ի պաշտօնա
սիրուե սիրալիբ։ Բայց նբ զձեռոց
ՀԱՆԱՆսն՝ բարեպաշտուեբ զարգա
րեին, և պատնա իւրեանց՝ փառաբ·
և ոչինչ՚ի չայթելոց կորզէին, բայց

,, Թուլթիս առ իւրեանց քղքակիսյս։ Նոյ վիճդր հնար
,, էր զօրականաց սիլլայի՝ ղեղծելոց և վատթարելոց ի
,, վերկուլէ ասիոյ՝ ի վար արկանել չափաւորութիւն ի
,, յաղթութիւն, ուր յաջողուածք գիտէն բուռն զառա
,, ծանել և վիմաստունս։ Յայնմ վայրի ձորուիք սկսան
,, համարիլ արգոյք։ Նոքօք լինէր ժամանել ի փառս,
,, ի հրամանատարուիս, և ի հզօր զօրուիս։ Ընդէն վաղ
,, վաղակի սկսաւ առաքինութիւնն թօչնիլ. աղքատուիւն
,, եղև անարգ իմն, և աւճառութիւն վարուց համարեցաւ
,, նորաձեւութիւն իմն և մարդատեցուիւ։ Ի՝անկարին ան
,, կեալ ի փափկութիւնս անձնատուր եղև ի խեղեշուիւ,
,, յարճաթիրուիւ և յամբարտաւանուիւ։ Հափշտակիչն
,, ի վանել. առ ոչինչ համարէին՝ զոր ունէին, և աչս
,, արձակէին յօտարինն։ Պատիւ, մաքրութիւն վարուց, և
,, ՚ամ իրաւունք ՚ածայինք և մարդկայինք եղեն առ նոսա
,, ապահաք. և ի միայն փոյթ էր նոցա հաՀՀել զապարա
,, սան իղձս իւրեանց։

,, Նորանշան իմն է (յարէ սալուստիոս,) հայել ի
,, պալատս և ի տունս անդաստանականս մերոց ժամա
,, նակակցաց, որք հաւասարին քղքաց՝ լայնատարը ըն
,, արձակութիւք իւրեանց. և համեմատել ընդ անզարդուէ
,, մեհենաց կանգնելոց ի պատիւ դից ի մերոց նախնեաց,
,, որք կրօնասէր էին ընդ ջայ մահկանացուս։ Այլ այս
,, դիւցազունք պատուէին զմեհեանս դից՝ բարեպաշտու
,, թիւ իւրեանց, և զիւրեանց տունս փառաք քաջութիւ
,, իւրեանց. և այլ ինչ ոչ բառնային ի ժողովրդոց պար
,, տելոց, բայց զպաշտօնն գործելոյ զանիրաւութիւն։ Իւր
,, զօրին հակառակն՝ սերկեւնաքս, ազգք անսիրտք և
,, անմիտք՝ կապտեն կողոպտեն քսամիեալի յանցաւորուիք
,, զդաշնաւորս հասալակապետուէ ի ձոխուէց և ի պատ
,, ուական իրաց, զորս չափաւորուի յաղթականաց թո
,, ղեալ էր թշնամեաց նուաՀելոց, ոչ թէ անպատիժ
,, անիրաւութիւ՝ ծառայուէ ինչ իցէ լինքնակալուէ։ Ի՝ակ
,, աունիցեմ աստանօր առաջի՝ զգործօն անհաւատալիս
,, չտեսողաց՝ զկտուրս և զՀարիւրատակուէ լերանց յա
,, ռանձնաւորաց, զամփոփումն ծովուց ի ջրարգել վի
,, մարդեայ թմբից ի հիմնարկուէ հոյակապ շինուածոց։
,, Ի՝ոչ անմտութիւն սոցա։ Ի՝այդ առնէն սոքա զձոխութիք.
,, և զեղծանին յամօթ իւրեանց յայն ինչ՝ որ լինէր նոցա
,, ի պարծանս, թէ գիտէին չափով ի վար արկանել։

,, Ի՝արձուման ՚ամ ամօթխածուիւն միտ է հետեւուէ
,, այսր խելագար ղեղխուէ։ Ի՝ղջախոհուէ այլ անծանօթ

,, եր՝ի կանայս։ Ա՛րք խայտառակեին զանձինս քոմին եք
,, լի անառակութիք։ Արկոտաժետուն եր հասեալ յայն
,, աստիճան, մինչև ծովալ և յամաքի հավիւ բաւել՝ի
,, խաղողել զերգանս։ Վատաւորեր ամ ուրեք փափկուն,
,, որ ուսուցաներ ընկողմիել յառաջ ք զտիպել քնոյ,
,, կանխել յառաջ ք զարթուցս և զհանդուն, ուտել և
,, ըմպել ոչինչ սպասեալ քաղցոյ և ծարաւոյ։ Ա՛նկա-
,, ւոյն ուսեալ զայս ոճ կենաց՝ ձեռնարկեր՝ի յափշտա-
,, կութենս և՝ի սպանուիս, յորժամ պակասեին նը ծա-
,, խայք։ Ա՛նձնատուր գոլով կրից իւրեանց, հարկ եր
,, հայթայթել զպագուրդ նը։ Հափշտակութիք և շահա-
,, լութիք ձեռնտուս լինէին միմեանց, և փոփոխ օգնէին
,, առաւելուլ"։

Մեղսալից կանոք կատ լինայ։

Ա՛քղքի ուրեք՝ որ լի եր անկարգութիք, արժան եր կատիլինայ մ'ը իւրոց մոլութենց և յանցուածոց՝ պարա գլուխ լինել՝ ամ եղեռնականաց, զորոց եղեռնուլ փա կեր լինքեան։ Ա՛պաքէն պատմեցի զիւր նողկալի անգթութե՝ի տարագրուե անդ։ Այլուստիս կշտամբէ զնա, թէ անցոյց զիւր մանկութե՝ի յամ ապգս ապերասուեց, թէ ապականեաց զբերդ ոմն ապուստատոմ՝ որ յետ այրր եղև մի՝ի վեստեանց։ Ա՛յս յետ սակաւ միոյ՝ հարեէ՝ի սեր աւրելեայ որեստիլլայ, որոյ չկայր ինչ գովելի՝ բայ՝ի գեղեցկութե, իբրև յուցաներ սա գԺուարահաճ լինել ամուսնանալոյ ընդ նմա՝ զի որպի մի եր նը մեծա հասակ յայլմէ կնոջէ, հաւատացաւ ոմ ստոյգ լինի՝ թէ մեռոյց նա ինքն զիւր հարազատ որդի, զի՝ի բայ արասցէ նողկալի ոճրուս զիսափանարար իւրոյ տուփանայ։ Ա՛ռեմ ես զսորա բազում այլ ասիլատութիս, զորս իմ ոչ էն կամք աստանօր պատմել, թէպետ և յերեսս հարան նը՝ի կիկերոնե՝ի լիուլի ծերակուտին։

կիւ· յՕՒոց Պիեսի։

Աստապղծութիքն գոծեալ՝ի նմանէ ընդ վեստեանն փաքիսյ՝ արկ զնա՝ի մեծ վարանս։ Ա՛մբաստանեցաւ օրի-նոք, և կոչեցաւ՝ի դատաստան։ Վաբիա՝ քոյր էր կնոջ կիկերոնի. և կատիլինա խոկ եր պաշտպանեալ՝ի կատու-լոսէ։ Ա՛ծարոյուն նոցա յաղթ դատ, և մեղապարտք արձակեցան։

Աստղաբաշխութենէն նմանէ կոչեալ զ Միութի՝ի վես աեանց, և աբ ձակի։

Աստղաբաշխ՝ի ճառն կիւերս նէ, յՕՒոց Պիեսի։ Ուրդիոս· ք· Ֆ։

Օ արմանք թուիցին թերևս, տեսանել զկատուլոս բարեկիր և առաքինի քղքացի՝ միտեցաւ՝ի դոյնն կատիլինայ։ Այլ մի՝ի ձրից խաբուսիկ առնս եր՝ գիտել դա ւաձանել զբարեկիրս, որք հասարակօրէն են դիւրախաբ յայլոց, առ ուղղութե սրտի իւրեանց։ Յուշ ածէ յայտ նապէս կիկերոն, թէ կատիլինա համախոհ գտոլով ընդ

ամ չսրաբարոյս հռովմայ, ՝ կեղծաւորեալ անձնանուէր
լինել լաւագարոյ քաղաքացւոց ։

Յետ իւրոյ պրեսորուն կառավարե զափրիկէ· և ՝ի զաբէնն ՝ի հռովմ՝ ամբաստանեն լինի զնմանէ վն կեղբա. նաց ։ Կիւ. Յօ. Սպիտ. եանդ Աքիոխ։ Սալոսթիոս։ Դիոն· ԼԷ։

Կատիլինա՝ ոմն Թուխ, եղև պրեսոր յամին 684, առ հիւպատոսսն Լ. Մետելլոսի, և մարկիոսի ռեքսայ ։ Լ՚ե յետ իւրոյ պրեսորութեն չորաւ առաջնորդել ափրիկոյ· իմն ՝ի կեղեքել զայն, ՝ի յափշտակել և ՝ի տանջել Լ՚մն պէս յանչափն ձգեցաւ, մինչև ափրիկեցւոց առաքել պատգամաւորս ՝ի հռովմ՝ բողոք ունել ՝ի ծերակուտին զանիրաւութեց և զբռնաթարութեցն պրեսորի իւրոյնոյ ։ Լրզեն ՝ի ծերակուտի անդ բազում խոտւիք ըզեմ նը։ Լայց և այնպէս ոչ յեռնեցաւ ՝ի դառնալոյ բարձր ՝ի գլուխ ՝ի քոլեք անդր յամին 686, առ հիւպատոսսն Լեն պիզոսն և վոլկատիոսի, ՝ի խնդիր հիւպատոսուէ ։ Լայց ընդ հասանել ՝ի քոլեք անդր, ամբաստան եղև զնմանէ վն կեղեքանաց կղզիոս, որ էր ինչ ընդհատ ՝ի նմանէ ՝ի չարութեն ։ Լ՚մբաստանուիս արկ խափան՝ չմոռանել նմա ՝ի համար պայծառապզեցիկ, զի յառաջ քան զմոռանելն յայն համար՝ հարկ եր նմ յայտ առնել զիւր անմղդուէ ։ Լնտրուէ հիւպատոսաց յարոյց մեծ աղմուկ, պ. սիլլա մերձաւոր աղգական համանուն իւմանապետին, և պ. աւտրոնիոս էին նշանակեալ հիւպատոք ։ Լայց երկուքն ՝ի խնդրակցաց նը Լ. կոտտաս, և Լ. տուրկուատոս՝ ամբաստանեալ զնոցանէ զմ գաղանի հետասնդուէ, եւտուն դատապարտել զնա, և զանն այսորիկ Թափեցին զնոսա յիւրեանց պաշտամանէ՝ յոր փոխանակ նոցա ինքեանք անուանեցան ։

Ա. աջին գաւադրուէ կատիլինայ։

Կատաղութէ և յուսահատուէ տիրեցին սրտից այսց երկուց հիւպատոսաց իրըուցելոց, գեթ միւմ ՝ի նոցանէ. զի պ. աւտրոնիոսն ՝ի Պ՚ոմպէոս՝ Թէպէտ սուէտ նիոս և գիտն մեղսակից առնէն գաւադրութէն՝ զորմէ հանդերձեալ եմք խօսիլ յետ սակաւ միոյ, բայց սալուստիոս ոչ առաջի առնէ զնա մեզ իրը այդպիսի ոմն ։ Լյետ քանի մի ամաց՝ իբրև առաջի արարին զիրողուէն ՝ի դատաստանի, սիլլա ըզ այդմ մասին պաշտպանեցաւ յորոճնիոսէ, և արձակեցաւ ։ Լսկ վն աւտրոնիոսի՝ ստոյգ ինն է, Թէ միաբանեցաւ նա ընդ կատիլինայ, զորմէ սրգէն ամբաստանուէն եր վն կեղեքանաց ։ Զգեցին յիւբեանց միաբանուէն ՝զկն. պիսոն՝ զպատանի ազնուատոհմ, բայց խռովայոյզ· զոր չքաւորութէն և փառասիրութէն համարձակեցուցանէին յամ ինչ ։ Վտուսն իւ-

Յետ իւրոյ պրեսորուէ կառավարե զափրիկէ· և ՝ի զաբէնն ՝ի հռովմ՝ ամբաստանեն լինի զնմանէ վն կեղեքանաց ։ Կիւ. Յօ. Սպիտ. եանդ Աքիոխ։ Սալոսթիոս։ Դիոն· ԼԷ։

Սուէտոն։ ՝ի Կեսր. Թ։

1 Թարթափէր ըզ բազում անբանբոյս, և սակայն կեղծաւորեալ անձ նատուր առ լաւագարոյս։ Կիւերծ ըզ Կեսրոն· համաբ 12 ։

բեանց՝ ըստ սալուստիոսի, էր սպանանել զերկոսին հիւպատոսս՝ զկոտտաս և զտորկուատոս՝ի կապիտոլիոնի յառաջնուն յունվարի. յետ որոյ կատիլինա և աւտրոնիոս տիրել ուզեին հիւպատոսական իրձանց, և՝ զկնի. պիսոն առաքել՝ի սպանիա ոմն պրետոր՝ հարուստ զօրօք։

Ջկեսարէ և զկրասոսէ լինի կասկած բաժանորդ լինելոյ պնդի։

Աուետոնիոս՝ի վէր բերէ բոլոր պիտանի պարագայս, և այլափոխէ ևս ինչ ինչ յեղեղն։ Լսէ, Թէ զկեսարէ եղև կասկած՝ մտանել նմա ընդ կրասոսի յայս դժնդակ դաւադրուն. և Թէ՝ի մտի եդեալ էր նոցա՝ յետ խողխողելոյ զհիւպատոսս, և զգլխաւորս ծերակուտին, կրասոս սի լինել իշխանապետ, և կեսարու՝ սպարապետ հեծելազօրուն, և զհիւպատոսսէնն տալ սիլլայի և աւտրոնիոս։ Լսայն իսկ, Թէ դժուարահաւան Թուի ինձ, Թէ կեսար՝ որոյ բնաւորութիւնն միշտ օտար եղև յանգիտէ, բաժանորդ գտանիցի այսպիսի քաոսինելի խորհրդոյ։ Օնոյն գոգցես՝ ասեմ և զկրասոսէ։ Եթէ իմայեան զաւաջարկուն կատիլինայ, և Թողեալ՝ի նա զայմ զպրժգանս յանցաւորուէն, գուցէ կամեցան քաղել ինչ անտի պտուղ, այդ չերևի ինձ անհնարաւոր։ Կատիլինա, աւտրոնիոս և պիսոն՝ անտարակոյս խորհեցան սպանանել զհիւպատոսս յառաջնում աւուր յունվարի. և զի՝ի գերև եղ բանն՝ վն յայտնելոյ դաւադրուէն, և կալբ գեցան հիւպատոսայ Թիկնապահք, փոխադրեցին նոքա՝ի հինգերորդ օրն փետրվարի զկատարումն իւրեանց դաւաճանութեանն։ Լայց դաւադրացն անմիաբան գըտեալք յիւրեանց միջի, նանրացուցին զիւրեանց չարաչար ձեռնարկ։

՝ի գերև և լանել յաջողուածք գաւադրաց։

Ա՛ Հ. 687։
Ն՛ Ք. 65։

Ե ԱԻՐԵԼԻՈՍ ԿՈՏՏԱՍ·
Ե ՄԱՆԼԻՈՍ ՏՈՐԿՈՒԱՏՈՍ·

Ձեղև ինչ խոյզ և խնդիր վն ծանրակշիռ իրացս եղելոց. և՝ի կամիլ ծերակուտին առնել ինչ վճիռ՝ի վերայ մեղապարտ համարելոցն, մի ոմն՝ի տրիբունից ժողովրդեան ընդդէմ դարձաւ։ Պիսոն առաքեցաւ՝ի սպանիա՝առաջնոյ ամսոյն՝ զի մեծարոյսէ կրասոսի, կամելով նմա ունիլ զոք ապաւէն ընդդէմ հզօր զօրուէ պոմպէոսի՝ որ արկանէր՝ի նա կասկած բազում։ Պնդէին ոմանք, Թէ կեսար ևս համախոհ էր ընդ պիսոնի. և Թէ միաբանեալ էին ապստամբեցուցանել, մին զսպանիա, և միւսն զգաղղիա՝ որ յայսկոյս ալպեայ։ Լայց այս ամ խորհուրդք շրջեցան մահուամբ պիսոնի՝ որ չարաչար սպանաւ, իսկ և իսկ ընդ հասանել նորա յիւր գաւառ. կամ զի սպանիացիք ոչ կարացին

Ա. Հ. 687։ Ն. Ք. 65։

ժու ժկալել խստութեն նորա և խրոխտանաց. և կամ զի սպանօղքն ը հօվանեաւ էին պոմպէոսի, որք կամեցան այսու օրինակաւ վերծուցանել զնա ի հակառակորդէն՝ որ ամբաստանէր զնորա։

Կատիլինա զերծանի յամբաստանութենէ։

Կատիլինա ևս՝ որ մեղապարտ էր ը զպիսոն, եր ընդդատաստանաւ ի սակս յանցուածոց կեղեքանաց, յոյր սակս էր ամբաստանեալ։ Ա. յր թէպէտ և առհասարակ կեղեքանաց։ աւելի էր ահեղեցուն՝ վ ը քսմնելի դաւադրուեն փոքր մի յառաջ նիւթելոյ ի նմանէ, թէպէտ և չգրաեցան յափշտակութիք և աւազակութիք արարեալք ի նմանէ յիւրում գաւառի, սակայն և այնպէս արձակեցաւ։ Ա. այն քան զամ զարմացուցանէ. զի տորկուատոս հիւպատոս՝ զոր կամեցեալ էր նը չարաչար մեռուցանել, փոյթ կալաւ վ ը նը, և միջամուխ եղև ի դատ նը՝ յանկուցանել զդատաւորս ի նպաստ նորուն։ Ալղոդիոս իւր դատախազ բազում օգնեաց նմ առ արձակուրդ։ Ա աշառակրծութ՝ թէ հաւատամք կիկերոնի, յանցեաւ չարաչար. և նենգ գաղիտ համախոհութ ասպեցոյց զմեղապարտն, որոյ կեղծեր ջանահնար լինել պատուհասի։ Կատիլինա զերծեալ յայսպիսեաց մեծ վտանգէ, ոչ յայս սակս այնուհետև եկաց զուսպ, այլ զսորին հակառակն առաւել ևս մղեցաւ ի խորամանկել, և ևս քան զևս առաւարայոյց վիւռ աջակիցս։ Ա այց յառաջ ը զանցանել ի հետևուելս այսց խլրտմանց, արժան է մեզ դասել յայսմ վայրի զայլ անցս՝ որք հային ի հիւպատոսուն կոտտասայ և տորկուատոսի, և նախ զայն՝ որ հայի ի չինուածապետութենէ կեսարու։

Կեսար յիւրում չինուածապետութենէ առնէ մեծաձանգաս տեսարանս ժողովրդեան։ Սուետոնիոս։ Ի կեսար։ Ժ։ Պլուտարքոս։ Կեսար։ Դիոն։

Ցեսաք՝ թէ ոբպիսի կասկածք եղեն զկեսարէ ի ձեռն արկս կատիլինայ։ Ա. յս կասկածք չզրջեցին զնա առ ժողովուրդն, և չինուածապետութենէ իւր մատոյց նմա նոր առիթս առաւելոյ զայն։ Ը չինուածապետք պարտական էին երևեցուցանելոյ խաղս կի՛ հանդիսս ևս տերականս։ Կեսար ի գլուխ եհան զայս իւր գործ այնպս մեծահանդէս, մինչև անցոյց զանցոյց զայն վայր երևեցելովք։ Ա ցոյց ի կրկիսի և որս երեսոց։ Յայսոսիկ ազգի ազգի տեսարանս եղև ինչ ինչ՝ զորոց զծախս արար ը բիբուլոսի իբրում պաշտօնակից, և զայլն արար յիւր անուն, որով ամի պատիւ նմա ընծայեցաւ։ Ա. ևս մայցուցաներ նա այլովք բազում ձրիւք զբիբուլոսին անուն, վ ը որոյ չէն ինչ զարմանք, թէ կեսարի միայնոյ ընծայեցան ևս և այնք՝ զորս առնէին միահաղոյն։ Ի բիբուլոս գանգատեր զնիւմ վիճակէ, և ը խաղ ասէր. „Ա ի՛ վճակի

Ա· Հ· 687 : Ն· Ք· 65 : ,, դիպայ պողիտևկեայ , որոյ էր Թէոդէտ կէս մեհենին
,, կանգնեալոյ ՚ի քաղաքամիջի ՚ի պատիւ երկուց եղբարց ,
,, բայց և այնպէս պողիտևկիս ՚ի մեռացօնս անկեալ էր
,, իսպառ , որովհետև մեհենին ոչ կոչիւր երբեք այլ
,, անուն՝ բայց Աբեհան կաստորի :

Լ՚այս դեպք՝ բայ ՚ի պեսպիսութիւն բուսոյ բարուց՝մուծին ՚ի մէջ կեսարու և բիւզուլոսի Թշնամուն ինչ , որ ապա յանգեցաւ յանհնարին զառանցանս :

Կեսար ՚ի ժամանակի իւրոյ չինուածապետուն պատրուակաւ պատուելոյ զիշատակ հօր իւրոյ՝ ետ առնել կռիւս սուսերամարտից՝ յերեք հարիւր քսան զոյգս , և պատրաստեալ էր ևս յոլովագոյնս : Բայց զի յայս սակս անկաւ ահ ՚ի քաղքին , երկուցեալ՝ գուցե այս սուսերամարտք շրջեսցին յայլ պետս ՚ի զասայեանս , վճռաւ ծերակուտին Թողացուցանել որոշ ինչ Թիւ սուսերամարտից՝
Պլին· լէ· ֆ· առ կռուելոյ յայն խաղս : Յուշ առնէ պլինիոս , Թէ յայսոսիկ խաղս կեսար երևեցոյց առաջին օրինակ ՚ի հռովմ, առնել զամենայն զզարդս ամֆիԹեատրոնին ՝ արճաճիս :

Զեռնէղ ՚ի կապիտոլիոնի զանգրեա մարիոսի : Լ՚այս ամ մեծագործուն չունի ինչ առանձինն՝ որ չիցէ երևեալ յայլում նուագի : Բայց աւասիկ քիչ ինչ մի՝ որ նշանաւոր առնէ զկեսար : Լ՚ասցի Թէ իւր միտք էին միշտ վերստին արճարճանել զկողմն մարիոսի : Յայս սակս իբրև ետես զսիրտս քաղաքին եռանդագինս ՚ի սէր իւր ՚ի սակս խաղոյց և տեսարանաց , ժամ էառ զետեղելոյ ՚ի կապիտոլիոնի գիշերային անդրիս ինչ մարիոսի՝ զոր տուեալ էր դրօշել ՚ի ծածուկ, զոյգ ըստ արճանի չուճուրէոյն : ՅաղԹուԹիւ զարդարելոյ յաղԹականն նշանօք , և մակագրուԹիւք՝ որք հռչակ հարկանէին պյաղԹողն կիմբրացւոց : Լ՚ընդ լուսանալ աւուրն , լուրն հնչեցեալ վասն այսց դրօշուածոց՝ Թէ կէին ձարտարագործք և համակ ոսկեձամանչք , խուռն ձգեալ զանբաւուԹի դիտողաց , և չէր ոք անդ՝ որ ոչ զարմանայր ըստ այնպիսի համարձակուԹի , զորոյ իսկ և իսկ աչքարհ ամ ծանեաւ զգործուն
Ասլևայլ կարծիք ՚ի վր ձեռներկ ցուեա : Լ՚այս քազուած օրինականայուն համարեցան զայս գործ , առ միւսանգամ առաջն նկարելոյ հռիկայ՝ զքեզուԹիս խափանածոյս ՚ի վճռոյ ծերակուտին : Լ՚սեն . ֆորչ էն է այս կեսարս ՚է բանալ գձանապարհ բռնաւորուԹ : Վա. դ գլաֆ առնուալ , ՚ռե ֆանո՞ էի֊ ֆանիդմ֊ երկայնմաուԹ . Ա եւ գայֆիկան չեռնարկուեա համարձակեցուսգ գնա չեռնարկել գասան գամ չա գծանեծա և վտանգաւոր : Օ սորին հակառակն կուսակիցք մարիոսի՝ սրտապնդեալք ՚ի համայական և

յանձակնկալ պատահարէ ասոնք՝ դիմեցին յԱմ կողմանայ, և ապրեցուցին բազմութիւն իւրեանց զպանծոսիկ՝ որք կարծեին վնասս իսպառ չքացեալս , զի ոչ ուրեք իշխեին յայտնել : Խռնեցան ի կապիտոլիոնի , և հնչեցուցանէին պիւրեանց ձայն ուրախութեան : Ի՛նչ բազմայ իսկ լալ ի գորովանաց ի տես դրօշուածոցս՝ վտարելոց յետ իշխանապետութեն սիլլայի . և զարմացեալք ընդ կեսար՝ բարձր ձայնեին , թէ նա միայն պահեաց արժանապէս զպատիւ խնամուէն ընդ մարիոսի :

Ընդ նաւուր զրոյց կատուլոսի :

Ի հաս բանն ի ծերակոյտն , ուր յարոյց աղմուկ մեծ : Յայնմ վայրի արար կատուլոս զայն նշանաւոր զրոյց : Ասէ թէ՝ Խորհելոյ չանձոյ . զի կեաս ոչ եա ընդհարձակ ընդ հասարակապետութեանդ սպառիչիցեայ ախտահարութեանդ , այլ յայս չանդիման ելեալ ինքնակոչ : Խորհրդածութիւնս եր իրաւացի : Կառավարութիւն յայնժամ հիմնեալ եր ի վրէ օրինաց և սահմանադրութեանց սիլլայի , և անհնար եր կանգնել անդրէն ըվկոյղն մարիոսի՝ առանց վեր ի վայր շրջելոյ զնմա : Ի այլ կեսար իւր հզօր և ամբիծ ձարտարութեամբ՝ զոր գիտեր քաջ վարել , այնպէս ջրեաց զկշտամբանս կատուլոսի , մինչև գլխովին հաւանեցուցանել և ծերակուտին :

Կեսար զուր չանայ առաքել յեգիպտոս : Սոսեպատիս :

Ի այլ և այնպէս ոչ յաջողեաց նմա խորհուրդն՝ զոր խորհեր , առաքել յեգիպտոս ի սակս խռովմանց յարուցելոց յայնմ թագաւորութեէ , և ի սակս պատճառաց զորս մարթ եր հասարակապետութեէ ըստ ոմանց ունել յայնմ : Ի՛նչն ինն է այս ի Պատմութէ , յոյր վերայ առաջի արարից համառօտիւ՝ որ ինչ ինձ հաւանականագոյն թուի :

Յաջորդուէ թագաւորաց եգիպտոսի յետ լաթիւրոսի : Պտղոմէոս աղեքսանդրի երրորդի : Պորֆիր . յոյնքն առ եւսեբէոս : Ագաթոն . ի գաղտակ՝ պալ . քերակ . ա : Պլուտարքոս ի կեսարս : Կիւ . ի տուալ . ա և բ :

Ցետ մահուն պտղոմէոսի լաթիւրոսի՝ եգիպտացիք նստուցին յաթոռ զկղեոպատրա զաւստր նէր : Ալէքս՝ որ յայնժամ իշխանապետեան եր , և ունէր առ իւր զպտղոմէոս աղեքսանդր՝ զորդի այլոյ ուրումն աղեքսանդրի՝ եղբօր լաթիւրոսի և մեռեալոյ յառաջ քան զնա , առաքեաց զայս իշխան յեգիպտոս , զի թագաւորեսցէ անդ ընդ կղեոպատրայ : Ի այլ աղեքսանդր յետ իննուտասն աւուրց՝ ետ սպանանել զկղեոպատրա . և ինքն ևս սպանաւ յաղեքսանդրացւոց՝ օրք յարեան ի վրէ նորա վրէ այսպիսի իւր անգթութէ : Ինձ թուի , թէ այս աղեքսանդր եթող որդի մի իւր համանուն , որոյ էին իրաւացի պահանջողք թէք ի վրէ թագաւորուէ եգիպտոսի . որովհետև հայր իւր և հաւ իւր թագաւորեալ էին անդ . այն զի և օրէնաւոր յաջորդութէ լաթիւրոսի եր շինեալ մահուամբ կղեոպատրայ : Ի այլ և այնպէս եգիպտացիք նստուցին

Ա. Հ. 687 : Ն. Ք. 65 : Թագաւոր զպաղոմիոս աւլետ՝ զանհարապատ որդի լա-
Թիւրոսի : Լաւ ևս ինձ , Թէ խոտովեցիք որք յարեան
յեգիպտոս՝ ի ժամանակի յորժամ պոմպիոս պիրկիդը
յասիա , և պարտաւորեցին զեգիպտացիս առաքել դես-
պանս առ այս զօրագլուխ , ծագեցին ի պահանջողուեց
հակառակաց՝ ի մէջ աղեքսանդրի երկրորդի , և աւետա-
Պոմպիոսի ոչ եղեն կամք խառնիլ յայս վէճ: Պաղոմիոս
աւլետ եղև ժառանգակալ աթոռոյ . և աղեքսանդրի
հարկ եղև խոյս տալ՝ ի տիւրոս , և մեռաւ անդ յետ սա-
կաւ ։ ժամանակի :

Լհաս լուր՝ ի հռովմ, Թէ աղեքսանդր՝ ի մեռանիլ լու-
րում եթող կտակաւ՝ ծերակուտին և ժողովրդեանն հռ-
ռովմէականի զամ վիւր իրաւունս՝ ի վէր յաջորդուէ լա-
պսոսանոց . ք է՝ ի վէր եգիպտոսի և՝ ի վէր կղզւոյն կիպ-
րոսի: Լ.յս կտակ ձշմարիտ իսկ՝ Թէ սուտ, ինձ կարի խին
կիւ· ՚ի ասաւ. դժուարին Թուի որոշել : Լիկերան՝ ի միում կիւերոյ ձառ
լու· ք : ռից խօսի զայսմանէ , քայց ոչ արտայայտէ զիւր միտս :
Ասոյգ այն է , զի ծերակոյտն ժառանգ յայտնեցաւ , և
առաքեաց պատգամաւորս՝ ի տիւրոս , առնուլ զՀաշիւ
արճաձոյ՝ զոր աղեքսանդրի եգեալ էր անդր յաւանդի :

Լպա Թուի ինձ՝ Թէ կեսարու կամք էին տալ վաւե-
րացուցանել զայս կտակ, վ՚ի որոյ և յինքն յանձն առնել
զՀոգաբարձուն առնելոյ զեգիպտոս և զկիպրոս՝ գաւառ
հռովմէական : Հայսմ իրողութ Թևակից իւր ուներ զե-
կբաստոս՝ զայժմեան համարակալ , ըստ որում Թուի Թէ
յայնժամ ուներ սերտ բարեկամութ : Լայց եգիպտ խոչ
՚ի կողմանէ կատուլոսի պաշտօնակցին , և այլոց բազմաց
աւագաց քղքին , որք պնդէին՝ Թէ չկայ կտակ այդպիսի .
և Թէ՝ էի ինչ և պատիւ ժողովրդեանն հռովմէականի ե-
րևիլ աչս արձակեալ ժառանգուէ Թագաւորայ , և սր-
պլըրդիլ մտանել յայմ Թագաւորութիւն : Հետինքս յայլեմ
գտան , և առաջարկուէ կեսարու եղ ՚ի դերև : Լրողու-
Թեաս զհետ գան հետևութիւք՝ որոյ ըստ իմոյ կարծեաց

1 Ընդր կամ առաբիոս , և բահիոս մա-
գենագիրք՝ որոյ ոչինչ երևայ և Լիւսէն
յիարտոն պաֆլոնէ նախնեաց , այլագի
դասասորէն ղաշտրտոնէ բաֆասորացն
եգիպտոսի յետ լռնիարտոն . բայց ընդեր-
ձեալ իմ զծանօթսն ինչ արարեալ ՚ի վէր
ֆարծէնացն բահիոսի , գերազ գոլայսցի՝ զի
անյապաղվելիւ են կարծիք Ընդրայ :
Կէեվիս ՚ի ծանօթսն ասէ զի ՚ի վէր
ասացոյ ձառի Ազգաբանական օրինացն
ինկերոնի՝ գնե ընդրդր պաղոմոս Աւետ-
ասացք՝ զրկի խօսիմ ասգանօր : Այս
լուծումն գծասարանէ բռնեցաս ինչ ին-
բեսր . և լուծանիմ գան զայս գրոնիկ
որոյ գվեց երկամ՝ յարմարագոյն ինչ՝ ի
գիմանել ընդ գիմանս զվէճսն գոր-
ծիւրի , ազգոնոսի , ասսեգանիոսի և
պլատարոսի , և գան զմմ կիկերոնի :
Ասս գրոնիկ գիպեղ ընդ գիմանս զմմ
օլիմպեացն ամասանս գգեալ ասս այլեայլ
մագենագիրս :

պիտի բացատրութիւն, յոր և ձեռնարկեմք աստանօր։

Ա. Հ. 687։ Ն. Ք. 65։

Լ՚սացաք Թէ կրաստոս և կատուլոս էին համարակալք։ Սոքա ոչ՚ի վար արկանէին՝ դոգլես և ոչ վի՚ի գործա- ւորութեց իշխանաւորուէ իւրեանց։ Ընդէր Թուարկուէին ժողովրդեան, և ոչ հանդէս համարոյ ասպետաց, և ոչ աղխասակ ծերակուտին։ Վ՚ժտուէ էին ընդ միմեանս, եթէ՚ի սակս եգիպտոսի՝ զորմէ խօսեցաք, և եթէ՚ի սակս ժողովրդոյ գաղղիոյ՝ որ յայնկոյս պատս գետոյ, զորս կրաստոս՝ Թևակոչեցէք կեսարու կամէր գրել հռովմէական քաղաքացիս, որում ոչ տանէր կա տուլոս։ Ընդէր հնար նմի միաբանել յիրս ինչ, բայ՚ի հրա- ժարելոյ՚ի պաշտամանէ իւրեանց՝ զոր և արարին իսկ։

Կատուլոս մինչդեռ էր համարակալ, ընկալաւ դժկա- մակուէ ինչ՚ի կատոնէ՝ որ վարէր՚ի նմին ամի զպանձա- ւորութեն։ Կատոնի ձեռնարկեալ էր ամիսուիել զԹիւ, և նորոգել զխուամբ դպրոց՝ որք յոլովակի առ իւրովք նա- խորդօք բազմացեալ էին յոյժ, և գործեալ էր նոյ՞ անի- բաւուէ բազում։ Ալ եգ մանաւանդ ոչ՚ի՚ որ ըստ պաշտպանուէք էր կատուլոսի, և աղաչեալ իսկ զայս մե- ծարու իշխանաւորս՝ երթալ՚ի սենեակ գանձաւորաց, և աղերս արկանել կատոնի՚ի նպաստ իւր։ Կատուլոս՝ որ համարակալն էր, և մեծարգի ևս յոյժ վ՚ի իւրոյ առաքի- նուէ, և բարեկամ կատոնի, հայեցեալ՚ի նմանուէ ի- մաստից իւրեանց և գնայից, խորհեցաւ Թէ գիւրաւ ըն- դունելի լեսցի իւր խնդիրս։ Այլ կատոն առաջի արար նմ, և եցոյց ևս՝ Թէ այր վ՚ե աղերս արկանես, է մեզատարտ։ Կատուլոսի անկարացեալ երկրորդել ինչ, համարձակե- ցաւ խնդրել, զի՚ի պատիւ երեսաց իւրոց արասցէ զայս ընորհ գպրին։ Լ՚այ զոյց կարի ինն բացական՚ի սկզբանց և յիմասաից կատոնի, համարձակեցոյց զդեռահասակ դանձաւոր՚ի սաստ խրատուց ձեռնարկել, ցուցեալ Թէ՝ չհայի՚ի վայելչական պատիւն՝ զոր պահանջէ իւր առա- քինուէն և աւագուէ։ Լ՚այց՚ի ժտել կատուլոսի և ևս, կատոն խօսեցաւ բարձրաբարբառ և ասէ։ Մ՚ենք նախաթինդ են ինչ՝ կ՚ապուէլ, համարձակ գոլով և ուղղիչ մերոց վարուց, եթէ վարելեմ զչեզ ասդի չեռամբ էնոց բաքանաց։ Ձայն բան խուռ վեալ կատուլոսի և՚ի բարկուէ բրդեալ, եբաց զբերան իւր տալ պատասխանի. բայց չգտեալ ինչ ասել բանա- ւոր, ՚ի բաց եկաց ամօթալից։ Ալակայն և այնպէս արձա- կեցոյց զպիրն։ Լ՚այց կատոն ևս՝ պնդեաց այլ չծա- ռայեցուցանել զայն պաշտօնեայ, և եբարձ զնորուն ուռձիկ։

Կրաստոս և կատուլոս հա- մարակալք անմիաբան գտանին մի- մեանց և հրաժարին։ Պլուտարքոս՚ի նրասոս։ Ցուէթոնիոս՚ի նեսար։

Աբիուէ կա- տոնի՚ի մերժ ելել զԹա- խանձանս կա- տուլոսի։ Պլուտարքոս՚ի կատ լաթան։

Ա՛ Ա. 687 : Ն. Ֆ. 65 :

Կատոն՝ ան՛ձն է այնպէս պիտանի , որ ՚ի մուտս նորա ՚ի հռչակս պաշտամունս՝ կարծեմ զմիտս հաճել զվերծա- նողաց, թէ առաջի առնեմ առ ետեղ առաքինորդութիւն պլու- տարքոսի ՝ զկենդանագիր ինչ առաքինոց ամաց այսորիկ ձիշդ իմնամակալուի առաքինուե : Ւ՛ս այս պիտանացի ըս իւրայ ինչ ՚ի սիրոփանս և ՚ի մխիթարուե ՚ի մոլութես միջի , որք յորդեն ՚ի պատմուե ժամանակաց՝ զորոց է գրուածս :

Տոհմ կա- տոնի :

Կատոն ծանուցեալ առ մեզ կոչմամբս Կատոն Ա՛ւտի- կեայի՝ էր Թոռնորդի կատոնի Հռոմայեցւոյն , և իմաներ ՚ի միոջէ որդւոյ՝ զոր այս նախահայր կատոնեանց ծնեալ էր յիւրում ծերուե երկրորդ ամուսնութե ըստ միոյ ու- րուք յիւրոց ապաւինելոց : Ա՛ երոյս կատոնի՝ էր քոյր մի համահայր և համամայր , որոյ կին՝ Ա՛որկիա անուն : Ա՛որ նը էին յառաջնոյ ամուսնուե և այլ զաւակք . յո որդի մի սերվի- լիոս կեպիոն անուն և բազում գաւերք , որոց երևելին է մայր բրուտոսի : Ւ՛ս այս մայրն մեռելոյն որբք ՚ի մա- տաղատունկ հասակի , և դաստիարակեցան ՚ի տան մե- ծանուն տրիբունին դրուսոսի՝ որ էր նոյ քեռի :

Իւր տղայ- ութե :

Ւ՛նդստին՝ ՚ի տղայական տիոց էսղայ կատոն , Թէ զինչ լինիցի երբեմն : Իւր կերպարանք երեսաց , իւր հաւաք ձայնի , իւր հայեցուածք աչաց և կերպ գնացից՝ ՚ի խաղս և ՚ի զբօսանս՝ իւրոց տիոց պատշաճականս, համակ գուշա- կէին ՚ի նմ բնաւորուե ծանրուե և անվեհեր արուե : Իւր կամք էին անյաղդողդ և կորովի , խիստ և անխոնարհելի առ շողոմուե . էր և ևս անընկճելի յերկիւղ : Ւ՛ւրաքի արա- Հպոլ. Ֆ. էջ 349 : րի այլոց զյամառ դիմակալուե նը՛ահարկուեց և սպառ- նալեաց՝ զոր ՚ի վար արկանէր պոմպեդիոս սիլոն ՚ի դրը- դուեցուցանել զնա . և այս մանաւանդ դէպք տղայութե կատոնի յայտնի ցուցանեն՝ Թէ որպիսի՛ ինչ էր անդրս- տին ՚ի մանկուե անվեհերուն նը՛ : Ո՛րիծաղէր սակաւ և հազիւ երբեք : Ո՛ղջ ենթակայ մանուանց ցասմանց՝ որք ըս վաղիւն և շինչին ՚ի տղայս . այլ ընդ բարկանալն ՝ իրաք բարկանայր , և չէր ինչ դիւրին զնոցանել զնա : Ւ՛ղայք էր և դիւրալուր , կամակալ հնազանդ իւրոց վարժապե- տաց . բայց խնդրէր զպատճառն ամի . և իւր ուսուցիչ՝ այր ՝ որ գիտէր կենցաղել , սիրէր վարել ըս աշակերտ իւր քանիս քան գանիս , հաճէր զՀետաքննուն մանկանն :

Իւր գործ- վական սէր առ եղբայր իւր :

Ա՛ենդստ և բնաւորուե կատոնի էր անյաղդողդ և խիստ , բայց չէր գազանային և անզգայ : Ա՛իրէր նա գործական

՝ Ղատոսիարակ նորա էր քաջա- նէր զբան քան զպատակ : կենցալ, որ առ Հեռնպատրա ատ ու-

սիրով վիւբ եղբայրը . և 'ի հարցանել զնա միոյ ուրուք յիւբ առաջինն ամն , թէ զո՞ առաւել սիրես , և պատաս- խանի՝ պիմ եղբայրը : 'Ի պնդել սորա՝ կամելով իմանալ, թէ զո՞ այլ ոք սիրեսցե յետ նը , կրկնեաց անգրէն . պիմ եղբայրը : Յո 'ի թախանձել նը միւսանգամ, չէտ ինչ այլ պատասխանի , մինչև լռել հարցողին : Այս սէր առաւել- լաւ ընդ հասակին . և այն ինչ եղև կատոն քսանամեայ , ոչ ընթրեաց երբէք , և ոչ ձանապարհորդեաց ուրէք , և ոչ երևեցաւ երբէք 'ի յայտնի հրապարակի՝ առանց էղ- բօր իւրոյ: Այլոյ և այնպես որ'չ էր 'ի նմանէ, զի ոչ 'ի վար արկանէը իւր անուշունս . և յամ գնացս իւր էր զգու- շաւոր և խիստ : Յո վճռ այսորիկ կեպիոն իբրև լսեր՝ զի գովեցին զչափաւորութի իւր և զիմաստուէ , ասէր . առ այ- լով գոռացէ ըէ արձանաւորէցեմ ինչ գովուըէ . բայց առ կոպոնիա Ալպէիոս՝ ան եմ ես :

Յո 'ի մի վայր քոլորելոյ որչափ ինչ հայի 'ի գորովա- կան գութ կատոնի առ եղբայր իւր , ասեմք , թէ իբ- րև եղև կեպիոն տրիբունն զօրականաց 'ի պատերազմին սպարտակոսի առ հիւպատոսութիք գեղլիոսի և լենտուլո- սի , կատոն չորքառ ծառայել յամի զօրու : Յետ ամաց ինչ՝ կատոն ևս եղև տրիբունն զօրականաց 'ի զօրուին մա- կեդոնիոյ . և եղբայր իւր՝ որ ընկերեաւն էր նմա , բայց յայտ է թէ՝ չունէը ինչ պաշտօն, կամէցեալ ձանապար- հորդել յասիա , խօթացաւ 'յենոս 'ի Թրակիա : Իբրև լուաւ կատոն՝ կամեցաւ երթալ , թէպէտ և յաչէկոծէը ժամանակի 'ի Թեսաղոնիկեայ ուր էր յայնժամ. և չկա- րացեալ գտանել ստուար նաւ մեծ'եմուտ 'ի փոքր նաւակ երկոքումբք բարեկամք , և երիւք սորկօք : Վ տանկե- ցաւ յոյժ . և բարեբաստուէ իւր միայն անակնկալ վէր- ծոյց զնա յաչէկոծուէ : Հասեալ 'յենոս , եգիտ զեղբայր իւր մեռեալ . և թուէր՝ թէ յայնմ պահու յաղթեաց յաւն՝ իւրում նմ իմաստասիրուէ : Ոչ ելոյ միայն , այլ և գիրկս արկեալ զմեռելով անկաւ 'ի խոր տրտմութիւն : Այլոյ և արար մեծամեծ ծախս 'ի Թաղել զնա եղբայր՝ պատուական խնկովք և ոսկեհուռ դիպակօք՝ որք այրե- ցան ընդ նմա : Յո չաւել կանգնել նմա 'ի հասարակաց հրապարակին ենոսոյ՝ դամբարան յանգիւտ կձոյ մեծա- գնոյ , ծախեալ յայն ուր տաղանդս ,(որ է քսան և չորս հազար լիրայ գաղղիոյ) : Այլոյ և այնպես այն գե-

1 Ցայն ինագիր՝ դնէ ապանօր Սիպ- պիոս , անուն անձանօր . որոմ չէ ինչ պատմեալ ի ծննդեան նը : Ակիկիոս , անուանի որդագիչ , որ- պարտեպ լինել ազատազրօք անուանս

Ա· Հ· 687· Ն· Ք· 65· րեգման եր Թափուր , որպես յայտ լինի ընդ հուպ ։

Ի յս ծախիք առնի եղեն սմանց յանկրաւն մեղադիր լինելոյ նոր· զի պնդեին՝ Թէ չէր անկ հասմատուճե և անպատձոյ գնացից՝ զոր երևեցուցաներ կատոն , զայդ առնել Ի յայց ոչ [1] գիտէին ասել պլուտարքոս , քանի՞ մեռերք քաղցրուե և գորովական սիրոյ կային յայնմ վայրագ սըրտատնդուե , և քանի՞ դիւրազգածելի եր այն՝ որ անպարտելին եր՝ի հեշտուեց , յահարկուեց , ՚ի վտանգէ , և ՚ի ինդրուածոց՝ որ ընդդէմ արդարուե ։

Երևեցոյց նա յայսմ վայրի մեծասրտուեՆ ինչ՝ ոչինչ ընդհատ յիւրմէ բարեյաջար սրտե ։ Վաղաքը և իշխանք մեծակայ տեղեաց առաքեցին նոր մեծամեծ պարգևս ՚ի պատուել զնիշատակ կեպիոնի ։ Հրաժարեաց՚ի փողոց , և էառ միայն զծխանելիս և զայլ այսպիսի նիւԹս , բա ժանորդս արարեալ պատուոյ յուղարկաւորուե և զայնոսիկ՝ յորոց էառն ։ ԱռանգուԹե եղբօր իւրոյ հանդերձեալ եր բաշխիլ՝ (չգիտեմ ։ վե որոյ իրաց) ՚ի մէջ իւր , և ՚ի մէջ մատաղ դստեր միոյ Թողեցելոյ ՚ի կեպիոնէ ։ ՚Ի բաժանելն՝ կատոն ոչ ինդրեաց ինչ վե ծախուց , զոր ա րարեալն եր վասն դամբարանի նորա ։

Ի պա յանկրաւն յետ բազում ժամանակաց ամբաստանեցաւ ։ ՚ի կեսարէ , (յայտ է Թէ ՚ի գրուեցս իւր Հակառակս կատոնի ,) Թէ մաղեաց զաձիւն եղբօր իւրոյ , որոնել ՚ի նմա զոսկեփոշին ասղնեգործ կերպասուց , որք այրեցանն ընդ մարմնոյ կեպիոնի ։ Ի յս նախատինքը ընդ ա սից պլուտարքոսի , ցոյց է միայն՝ Թէ կեսար կարծեր Թա զայցուցեալ զնմ իւրում գրչի , որպես իւրում սուսերի ։

Հուսկ ուրեմն՝ կատոն յետ ձանապարհորդուե ասիոյ՝ զորմէ խօսիլ ունիմք ընդ հուպ , իբրև եմուտ ՚ի նաւ դառնալ ՚ի Հռոմ , իւր բարեկամք խրատ ետուն նմա դնել զսափորն՝ յոր եր մխիր եղբօր իւրոյ յայլուս նաւի , և ոչ տանիլ նաւաւն՝ յոր մնանելոյ եր ինքն ։ Կատոն մերժեաց զայդպիսի խորհուրդ . և յայտ արար , Թէ նախամեծար ընտրէ կարձիլ ՚ի կենաց , ընդ մեկուսիլ յայնց մխրոց՝ որք սիրելի և պատուական էին յաչս նորա . և Թէ

1 Ո՛չ յայն ինչ հայեցեալք՝ Թէ յանընձկձելի հաստատուԹե առնն ՚ի հեշտուեց , յահարկուեց և յանպատկառ ինդրուածոց՝ որոցան եր հեզուն և սէր գորովական ։ Պլուտարքոս ՚ի փոքր նոպն · երես 764 ։

2 Թերեաս երկու եղբարցն կեպիոն և նոպն էին արաբեալ զբաժանուն ձանաչին ։ Ի մահուն կեպիոնի՝ որ Ռոդոյր փոպրկի մ մանկահասակ , բաժանուն ընկեր կիներ հարկաւոր ։

3 Ընդուն կեսարու լիր ՚ի Բիւգբրին պլուտարքոսի՝ որպիսի այժմ ոնիմք ։ Բայց այսպես իսկ ազատելոյ փոլով Բիւգբրին , ըստ բառականին նշանակելոյ երևի ՚ի նմա կեսար ։

ՃՀ Ա. 687։
ՆՐ. 65։

Եռանդն կամսի ազգիկեան իմաստասիրուն։

էհաւատայ ումեք զիոյնի փոխադրուեն նոցա յիտալիա։ Արձանագրեալ արդ յուսմունս կատոնի։ Իմաստասիրուն ազգիկեան էր կարի լիւն հանգուցատիպ իւրում ընաւորուեն, որ չպիտեր այլ յորդոր վ՚ն նը։ Լսեալ զսկզբունսն նը առ անտիպատրոսիս տիւրայացի. յոր [1] պատաղեցաւ կաթոգին, ո՛չ զի ուսոյն միայն խօսիլ՝ ոչ առնէին այլք բաղումք, այլ զի կարգեացեն ըստ այնմ զիւր գնացս։ Յաւիրշատեալ մտօք՝ որպէս բանից կարգ է ասել, ըստ այմ՝ որ հայի յառաքինուեն, ո՛չ իւիք զանց արար զմասամբք նորա։ Այլոյ խանդակաթ էր առ անդրդուելի պաշտպան նուիթի արդարուե, և կամակար յամառուե, որ ո՛չ կակղիւր ո՛չ ի նպաստից, և ո՛չ յահնառուե։

Ճանաչաւորուի իւր առ ստոյիկեանց ուսուին՝ այնպէս էր ունճ, որ մինչ էրն ի մակեդոնիա տրիբուն զօրաց, լուեալ՝ զի խօսեին զուարճանուն ստոյիկոսի՝ սիթենոդորոս անուն, որ մեկուսացեալ մնա ի պերգամոն և հասեալ յալիս ծերուիթե, անդրդուելի ընդդէմ դառնայր հրաւիրանաց յոգունց իշխանաց և թագաւորաց, չհամոզեալ թողուլ երբեք զիւր առանձնուի, եդ ի մտի՝ ոչ զիարդ և իցէ, ձգել զնա առ ինքն։ Վ ստահ էր յոյժ իւր առաքինուիթե, և ակն ունէր ի գլուխ տանել, յորմէ այլք բաղումք վրէպ գտան։ Այլ և վարկաւ թե բանն չէ այնպիսի իւն՝ որ գրովք վճարիցի. ձեռն էարկ յերկամեայ հրաման ձանապարհորդուե, որ հասարակ օրինօք ընորհեալ էր (սպային) փոխել ի պերգամոն։ Ել յաղթեալ դիմակալուիթե աթենոդորոսի, առ եբեր զնա ըստ իւր ի քանակն, առաւել պանծացեալ զի իւրոյ այսմ ստացուե, քան զպարծանս պոմպէոսի և լուկուլլոսի՝ զի զբռամբ նուաճէլոյ նոցա զայնչափ ազգս և թագաւորուիթիս։

Մէս գնէ ձարտարիսասուե։

Կատոն միա եղ ձարտարիսասուե՝ ոչ զինու պիտանւոյ ի պաշտպանել զիրաւունս արդարուե, և ի պնդել զիրաւացի փաստս։ Այլոյ և այնպէս թուի թէ կամէր նա թաքուցանել զայն։ Օ՚ի ո՛չ երբեք ի վար էարկ զայն ըստ իւր հասակակից պատանիս, և ո՛չ լսելի եղև երբեք նորայն բեմբասացուե, և ո՛չ ի խնդիր եր առաքի հանդիսանալոյ, մինչև ասել ցնա երբեմն միոյ ուրուք յիւրոց բարեկամաց. Պոփէոս է ղբռոնէդ։ Այս կատոն ասէ։ Ել էդի էակ պոփէոս ոչ ձափ կամ էղեն, գայն ըստ գ՚գոյէ ինչ պոփէոս՝ ի գնացս իմ։ Այս

1 Յայսոսիկ յարեցաւ սրսկ մը, ոչ վիճաբանուիթե ա՛ զգաւ՝ ոչ առնեն յոբունք, այլ առ՝ ի կեալ ըստ այնոցիկ։ Կին։ վան Տաբենայի։ համար 62։

Ա. Հ. 687։ Ն. Ք. 65։

ակիզբն կալայք խօսելոյ , յոքոմ կարղացայց առնել այնպէս , որ ոչ աքանացայք դադարել ի լռե՛ն ։

Կայց և այնպէս պարտաւոր համարեցաւ զանձն՝ պաշտպանել հրապարակախօսուԹ ղկիշատակ ինչ իւրոյ տոհմի և անուան ։ Յովնր էին տրիբունք ժողովրդեան Նստիլ յունկնդրուԹ ի Պորկեան Ա՝ասլիգայն՝ զոր կառուցեալ էր կատոնի համարակալն . և զի էր անդ սիւն մի՝ որ խոչ էր նստարանի նոցա , կամէին բառնալ զայն , կամ փոխադրել այլուր ։ Պատանին կատոն ընդդէմ եկաց այսմ։ և արար յայս տակս այնպիսի ձառ , մինչև սխրալի երևեցուցանել եԹէ զիւր ձայնատարխօսուԹիւն , և եԹէ զազնուականուԹ իւրոյ ի մանուհից ։ Ա՛իւր չէր ինչ զուգական ձայն իւրոյ հասակի ։ Ջէր ինչ ի նմա պաՀպՀ և փաղփիւն ըղձակերտ . այլ էր անպարդ , միօրինակ , լի՛ իմօք և անծաղր , մինչև մա՛րԹ էր կոչել խիստ ։ Կայց ամիսի բացատրուԹ իւրոյ մտածուԹեց՝ ունկեր ինչ ամբարտաւ . և ծանրուԹիւն նմին բնաւոր ՝ էր այնպէս քաջ յարեալ յարմարեալ ընդ բնուԹ դատին ՝ զոր ջատագովէր , մինչև շահիլ նմ՛ զսիրտս ունկնդրացս ։ ՀաՃելի իմն է տեսանել , զպատանի ոմն սրտմտօք և գօրովանօք՝ ձեռն ի գործ արարել վ՛ն կիշատակի պանծագունին իւրոյ նախնեաց ։ Ջայն իւր էր ուժգին , մինչ ո՛չ միայն լսելի լինել բազմամբոխ ժողովրդեան , այլ և տոկալ անվաստակաբեկ ։ Կազմ անգամ պատահեալ էր կատոնի խօսիլ զօրն աղջոյն անհոնջ աննուազ կրկուև եՀաս վախձանին որում անձկայր՝ ի գատ իւր ընդ տրիբունս , եմուտ անպրկէն ի լուռն , և ետ զանձն մեսանգամ կիւր մարզս ։

Խնամ ունի կորովանալոյ և կազդուրել ցուցանելոյ զմարմին իւր։

Ո՛չ միտ եդ միայն իւրում ոգւոյ , այլ և խնամ կալաւ զօրանալոյ , և կազդուրացուցանելոյ զմարմին իւր յօգուտ և ի պէտս ։ Ո՛ւ այսորիկ ընտրեալացր տանիլ տօԹայ և ցրտոյ . ի կալ բացագլուխ յարևուտ և ի ձիւնաբերս . ի գնալ Հետի ո՛չ միայն ի ձեմս , այլ և ի ձանապարՀորդուԹիս՝ յորում և իցէ եղանակի ։ Իւր բարեկամաց՝ որք ընկերեին նմ՛ , էին Հեծեալք , և կատոն գնայր Հետի՝ երբեմն ընդ այսմ և երբեմն ընդ այնմ , ի խօսիլ ընդ նոսա և զձանապարՀայն ։ Ի հիւանդանալ իւրում ո՛չ գիտեր այլ ինչ , բայց զՀամբերուն և զանսուաղուն ։ Փայփայիւր ի սենեակ իւր , և ո՛չ տայր մուտ եԹէ ոչոյն յայցելուԹիւն , մինչև զգայր առողջուԹիւն ։

Ընտելանայ աՃելագանց գինեըմբուայց։

Ի հայկերոյԹս իւր ո՛չ Թողայուցանէր , Թէ լինի խառուԹիւն ի մէջ իւր և այլոց կոչնականայն ի սեղան ։ Այլև նա ընդ բազում ժամանակս գաստ յոյժ ի գինւոյ ,

արբեալ միանգամ միայն յետ կերակրոյն , վկիւն որոյ մեկնիւր ի սեղանոյ ։ Այլոյ ուսաւ փոքր փոքր ըմպել քա- զում , և յերկարել զսեղանն յոլովակի մինչև ցառաւօտ Իւր բարեկամք անմեղադիր լինեին նմա՝ ասելով . քանզի զքաղեալ ։ և զբոն ցերեկ յերոյզուն հասարակապետուե անսփոփ , ոչ միայ նմ այլ ժամանակ՝ բայց գիշերայինն , ի վայելս կենակցուե ըստ գրագէտս և ընդ իմաստասէրս ։ Այլ մեմիոսի ուրուն կամեցեալ ի ժողովի ուրեք յառ- դիմանել զկատուն վն այսր իւրոյ սովորութե՝ ասելով , անդուռանէ զքէնէրն ամ ի գինեբոս , կիկերոն անբասիր ա- րար զնա ասելով զայս պարսաւագէտ ։ Այլոյ գէղ վարեն ձեղաբեր լինել նմա , ըստ անդուռանէ զիսն ոզնոյն ի խաղալ զնոբա- Այլոյ ինչ մարթ եղև ասել , ի պահել զպատիս կա- առնի ։

Պլին. Բաղ. ք. ժբ.

Այլոյ ջատագովութիւն յիւրմէ կարի ինն տկար՝ լինի ամիս անբաւական , եթէ ձշմարիտ իսկ չարախօսուն կեսարու զնմանել՝ թէ հասանէր ցարբեցութե ։ Ըգիտեմ , թէ ի հաւատս ապաստան ձշմամոյ ուրուք՝ արժան իսկ հա- ւատալ դիպուածոյս , զոր արդ առաջի առնեմ ։ Կանգի պատմէ կեսար , թէ կատուն գտաւ արբեալ յանկեան ու- րեք փողոցի՝ ի խմբել ոմանց , որք կանխեալ ընդ ա- ռաւօտն երթային ըստ սովորուե յայգորել զոք յաւագան- ոյն . և թէ՝ իբրև ծանեան զնա՝ ի բանալ զերեսս նր , շառագունեցան յամօթոյ ։ Ի վր բերել . գնալ կարծել ոչ , այլ ըստ կարի էին ըմբռնեալ ի չարագործն , այլ ինչպէս ի կարանէ ։ Պլինիոս յուշ առնէ իրաւամբք , թէ խորհրդա- ծուածս կեսար գովէ ի վիր ձշնամին ի կամիլ իւրում պարսաւել զնա ։ Ո՛ի ձշմարիտ է թէ ախտ արբեցուե՝ ախտ գոլով սեփական բնաւորեալ և անարդ խառնաղանձից , անախորժ ընծայէ զծանրաբարոյուն անձին՝ որպիսի էր կատուն ։ Իսկ կարծիք սենեկային՝ իւր անչափ գրուատո- ղն և իբր երկրպագուի՝ որ իշխէ ասել , գիւրինն է ար- բեցուե պարկեշտանալ , քան կատուի մոլիլ , զոյգ է և միայն անտեղի , այլև խանգարիչ ամ բարոյականուե ։

Քաղցր էր նմա հակառակիլ ոմոյ իւրոյ դա- րուն ։

Կատուն էր եզական ոք , վ՛ն այսորիկ չէր արժան ամիս նմանողք լինել նմ . օրինակ իմն . ինձ թուի անտեղի , թէ- պէտ և ի նուէր թեթև , հասատատել նր ի միտս ըստ եմ

1 Կատուն՝ գինեաւ արծարծա- նէր զանձն ատժանաբեկ ի հոդոց հասարակաց ։ Սենէս . յաղթ . Ա- դրբմաթ . հատ . 15։

2 Ահնպէս ասգամանէ՝ մինչև գտ- ւել ։

3 Ի գեմս ածաւ կատուի՝ ար- բեցուին ։ Որ միանգամ (զայս) ի գեմն ածցէ , գիւրագոյն ևս հա- ւատս կացուացէ զայս մեզուի , քան անգունելի զկատուն ։

Ա. Հ. 687։ Ն. Ք. 65։

դառնալ ոսկերուէ իւրոյ գարուն յանտարբեր իրողուէիս։ Ա՛ծ այսորիկ՝ տեսեալ թէ ծիրանւոյ վասն և փաղփուն գոյն՝ եր առ ժամն՝ի համարի, նա ընտրեր զմոյկն և զլոլթագոյնն։ Այրևեր առեպ՝ի հրապարակի վիճաւորեր անպատմաճառն և առ տնին հոգևոր թափառ։ Ի՛ զուր է պլուտարքոսի մեկնել, թէ կատու չառներ՝ի ցոյս զայսպիսի էգականուէիս. իւր կամք եին ուսանիլ՝ ջամբչել, քայց միայն՝ի միրապես ամենայնեացն։ Ի՛այց այր խոհական և մտացի՝ որ գիտէ էգական ոճն հանդիսանալ լիով կիրառուէք պիտանի առաքինուէեցս, խորչի՝ի հակառակելոյ հասարակաց սովորուէ՝ի չնչին իրողուէիս։ Ի՛նկ է նման յերիւրիլ և անսալ հանրական սովորուէց, յորժամ են անմեղք։

Իւր մեծ միտ անգըրգռուէի։

Ի՛ երանձնուէն և արիուէ կատուին էղեն արդեօք զարմանալի. քայց խառներ ըզ այն երբեմն ամբարհաւանձուէ, և արհամարհուէ այլոց. զոր սենեքայի մարթ է առնել նիւթ գովեստի, քայց ոչ գովին երբեք յայնց՝ որք գիտեն որոշել զմեծամտուէն յառաքինուէ։ ,, Կատուն (ա- ,, սէ՝ սենեքա) ընկալեալ ապտակ յերեսս, քնաւ չդար- ,, կայաւ, և չէղև վրէժխնդիր։ Ի՛չ միայն ներեաց յան- ,, ցանցան, այլև զպատակիլ իւր ղշայաւ՝։ Օ՛ի խորհելը ըզ թարգմանի իւրոյ մտայ, թէ իւր առաքինուէն այնպէս եր վերամբարձ, մինչև արհամարհուէն չէլինել այնմ հասու։ ,, Այոյց մեծ վհանձնուէն (ըստ կարծեաց սենե- ,, քայի) ոչ ճանաչելով զարհամարհուէն, քան ներելով ,, արհամարհուէն։ Այս՝ չգտանէն (ըստ ասից նոր այլոցն) ,, զարհամարհողն՝ արժանի իւրում բարկուէ, և տեսակ ,, ինչ յետին վրէժխնդրուէ քան զնմա։ Ի՛ատուէմբ խորա- ,, գոյն և պատուհաս զվերս ինչ՝ կամաք վրէժխնդրուէեն։ ,, Այ՛ և արդարև մեծ, որ հանդոյն աւուիծու անհոգ ,, ունկնդրէ հաչմանց կորեանց՝՝։ Ի՛րուէն այդպիսի՝ մեծամիտ և ամբարտաւան, քայց հանդարտակ սկզբանց գարոցի սոփկեանց, յայտնի ցոյց է՝ թէ մարդկային իմաստասիրուէեն ոչ ուղղէ զմոլուէեն, քայց եթէ այլով մոլուէեն։

1 Կատուն՝ յորժամ ապտակ յերեսս ընկալաւ, ոչ ջեռաւ բարկուէեն, ոչ զանազգուէեն վրէժ պահանջեաց. և ոչ իակ ներեաց, այլ զերեզման ժխտեաց։ Ե՛ւս մեծասիրտ ցուցաւ յոչ ճանաչելն՝ քան՝ի նեբրեն։ Սենեկա. յաղագս Ազդրտուէ՛ն խնայողին. համար 14։

2 Ազդ վրէժխնդրուէ է թշնամանալից՝ չերևիլ արժանի վրէժառուէեն։ Խաղալմբ զթեթև նախատինս՝ խորագոյն ևս հարատեն՝ի սիրտ իւրեանց՝ յորժամ հանեն ըզ վրէժ քինու։ Կա՛ մեծ է և աչնուագոյն, որ զոչին գազանի մեծի՝ զհանձն չնչաց կորեանց ընկ աներկեան։ Գոյին յաղագս բարկուէեն։ գիրք է։ համար 32։

Ա. Ե. 687։
Ն. Ք. 65։

Լ.յս քիծք՝ որ ի վարս կատանի, չուշին արտասահմա-
նել զնա ի Թուրք երևելի առաքինեացն հեԹանոսաց է-
լևէլոյ յաշխարհի։ Կռովելի ինն է, ևի ի վեղձ քաղաքի
և ի համարձակագնաց կրօնի անցոյց վիւբ մանկուն կա-
տարեալ իմաստուԹիւ։ Ի՛ւ գիտաց վայել սէր օրինաւոր,
բայց վիւրոյ կնոջն։ Յնդրեաց նախ առաջին պլեպիդ՝
որ խոստացեալն էր մատելլոսի շիպիոնի, բայց լուծել էր
ամուսնութիւն. և այն ինչ կրքիւր կատոնինն՝ շիպիոն չըր-
ջեցաւ ի մտաց, և նախամեծար ընտրեցաւ։ Լ.յս նա-
խատինք՝ խոր խոցոյին զսիրտ իմաստասիրիս։ Կամէր
ձեռն արկանել ի փուրչիշ ըստ շիպիոնի. բայց յիմացու-
ցանել իւրոց բարեկամաց՝ Թէ ծաղրական իմն է այդ,
Հարկ եղև Հանել զվերջ քինուն մեծավերջ իմն հագներ
գուշ, յոր գՀետ չոքաւ կծուսէ արքիլոկոսի, բայց ոչ
ցոփաբանութիւն նմ։ Լսրև Հովացաւ տապս, ամուսնացաւ
ըստ աթիլեայ գստեր սերրանոսի։ Նայց գժբաղդ գտեալ
ըզ վերլիոս բարեկամ երկրորդի շիպիոնի, ափրիկեցւոյ,
անՀնար եղև նմ՝ այնպէս առնել, որ այս իւր առաջին ա-
մուսնուի՝ լեցի և մի միայն. վ պակասամիտ գտեալ կըր-
նոջ սորա ըզ վնորայն, Հարկեցաւ ի բայ արձակել զնա՝
յետ ծնանելոյ ի նմանէ երկուս որդիս։

Ձառայել էր
կամաւորութ
ի պատերազ
մին սպարտա
կոսի։

Լ.ր արդէն ամուսնացեալ, յորժամ չոքաւ ի մակեդո-
նիա ոմն արիւնուն զօրականաց։ Լ.սայի իսկ, Թէ յառա-
ջագոյն ծառայեալ էր կամաւորութ առ գելլիոսիւ հիւ-
պատոսաւ ի պատերազմին սպարտականոսի, և յայնց ժա-
մանակաց Հետէ գարմացեալ էին ընդ նա, և նախանձա-
ւորք էին նմ։ Օ՞րացեալ էր ի Հռովմէական զօրու վեղ-
խուէ և անկարգուէ։ Կատուն ձգեաց յիւր վ՚ը զաչս ամե-
նեցուն վ՚ը իւրոյ անպաճոյճ պարզուէ և ՀամեստուԹէ,
միանգամայն և քաջասրտուէ ի վտանգաւոր դէպս և ի
յաձախ փորձս արիական ոգւոյ։ Հրաժեշտ նէր ի զինուո-
րական պարգևաց՝ մատուցելոց նմա ի գելլիոսէ, որոց
պնդէր չլինել արժանի, Թուեցաւ կարի իմն նորանշան.
մինչև նոցին իսկ՝ որք զարմացեալ էին ընդ նա, խիստ
Թուեցաւ օրինակ այդպիսի. զոր Թէպետ և մեծ Համա-
րէին և գեղեցիկ, բայց և կարի իմն վերագոյն քան զկար
իւրեանց՝ նմանող լինելոյ նմա։

Ձառայէ ոմն
արիւնուն զօ
րականաց ի
մակեդոնիա։

Յորժամ էլ գնալ ի մակեդոնիա, տարաւ ընդ իւր
հնգետասան սարուկս, երկուս աղատագիրս, և չորս բա-
րեկամս։ Ընդ ոմ Ձանապարհն՝ զոր առնել ունէր ընդ
յամաք, չոքաւ միշտ ըստ իւրում սովորութ՝ Հետի, մինչ
իւր բարեկամք գնային Հեծեալ ի Ձի։ Լսրև եՀաս ի

Իւր սպրալի
գնացք յայտ
պաշտամն։

Ա. Հ. 687։
Ն. Ք. 65։

զօրն , և ,, յանձն եղև նոքա՛ի ռուբրիոսէ զօրագլխէ իւր
,, մէ՝ հրամանատարութիւն միոյ լեգէոնի , վարկաւ , թէ
,, սպայի՝ որում յանձն է այնպիսի հրամանատարութիւն
,, երևելի , չէ բաւական երևիլ անձամբ առաքինի , այլ
,, հարկ է թէ և զօրս ենթ ընդ հրամանաւ իւրով՝ ապատակ
,, իւր նմանողս ։ Այս սակս ոչ՛ի քաց եբարձ զարհարկուն
,, հրամանին , այլ՛ի վէր յաւել զպատճառն և զքաղցրու-
,, թիւն , յառաջացեալ յայնմ համականաք , և տեղեկացու-
,, ցեալ ստորադաս սպային և զօրականաց զվճռ էրն նմին՝
,, զոր հրամայէր . յոր յաւելոյր զպատիժս և զվարձս ըստ
,, իւրաքանչիւր ձանապարհաց ։ Այլք այսպիսի գնացեալ է-
,, ղեն աքանչելի. մինչ դժ ուարին է ասել , արդեօք սովին
,, կիւր զօրականս խաղաղասիրս արար , թէ պատերազ-
,, մասէրս. բարեյանդգնե՛ն՛ի ձեռնարկ, թէ զաւսպ՝ յակ-
,, նածուէ օրինաց արդարուե ։ Հնէղ էին Թշնամեաց ,
,, քաղցր և սիրելի դաշնաւորաց . երկչոտ՛ի չարէ , և ե-
,, ռանդնոտ առ արժանանալ գովեստից ,, ։ Իվ գաղափա-
րիս նորահաս հայաբարպետաց . և առ իմ՝ սակաւագիւտ
իցեն այսպիսի օրինակք ։

,, Պատուն չարար լինչ յօգտախնդրուէ անձին , քայց և
,, այնպէս քաղեաց զպտուղ իւրոյ բարիոք գնացից ։ Ոչ-
,, հնար էր մեծ ևս լինել յարգի և երախտագիտութե ,
,, ակնածուե և գօրովանաց՝զոր ունէին իւր զօրականք առ
,, նա։ Ցեսանէին՝զի մտադիւր կատարէր զամ՝ զոր այլոցն
,, հրամայէր ։ Ոմանց էր առաւել լոկոյ զօրականն՛ի
,, զգեստս, ՛ի սպասահարկուէիս և՛ի հանդերձանս ձուոյ .
,, և բազում իւիք առաւել ոյր ծանրաբարոյուէ , ապնուա-
,, խոհուէ և ընդարձակամտուէ քան զամենեսին զնոսա՝
,, որք զանուն կրէին զգօրագլխի և զվիսխահիւպատոսի ։
,, Պատուն յայսմ ամի ոչ կայր այլ նպատակ առաջի ,
,, քայց ազգել՛ի նմա զսէր առաքինուե , և ազգել՝ ոչ կա-
,, մեցեալ և ոչ զմտաւ անգամ ածեալ զիւրոյ անձին
,, սէր ։ Ոչ զի անկեղծ սէր առաքինուեն ոչ մտանէ՛ի
,, սիրտ , առանց ախորժակի և յարգի առ այն՝ ուստի ու-
,, սանի ։ Ոլք միանգամ շատ համարին գովել զբարեկիր
,, անձինս առանց սիրելոյ զնո , մատուցանեն փառաց նոյ
,, զպարտուպատշաճ պատիւ , քայց ոչ սքանչանան , և ոչ
,, նմանողք լինին նոցուն առաքինուեն ։՛Ի ժամանակի
յորժամ կատոն էր տրիբուն զօրականաց՛ի մակեդոնիա,
մեռաւ եղբայր նորա կեպիոն ։

՛Ի լրանալ ժամանակի իւրոյ պաշտաման՝ յուղարկա-
ւորեցաւ՛ի չուս իւր , ոչ ձայնարկուքք և ըղձմամբք՝ ոյզ

Ա. Հ. 687։
Ն. Ք. 65։

պատահէր քաջմայ, այլ՝ ցուցմամբք սրտցաւութեանէ և ակնածութեանէ, զորս յիւրաքէ՛ կ համարել մի միայն և անզուգական իմն։ Ընդհասարակ կոծէին. անզլուխ գրկախառնէին. վձեռս հատուրէին, և զօրականք և ժողովուրդք տարածանէին զհանդերձս իւրեանց՝ ի վե՛ր ձանապարհին՝ ըստ որ անցանելոցն էր։ Ասկ կայցէ խնդութեի՛ քաղցը, և փառաբանութեի՛ վերևիլ այսպէս առաքեալ զորովականն սիրոյ և հասարակաց յարգի։ Այս արդ՝ ամէն համեմատեա՛ ըստ մեծութեան գլխովին հիմնելոյ յառաքինութե՛՝ զչնչին շքեղութի՛՝ զոր բազումք ջանան յօրովակի՛ ի ձեռն բերել մեծահանդէս սպասահարկութե՛ք, և համադամ խրախճանութե՛։ Ընդի՞ մնջ կ երկոցուն։

Կատոնի՝ յառաջ քան զդառնալն՝ ի հռովմ, կամ էզև ձանապարհորդել յասիա, ՝ի զննել զայն գեղեցիկ երկիրն, ՝ի տեղեկանալ բարուց քնակչաց, և ՝ի հասու լինել զօրուե ժողովրդոց և գաւառաց։ Այր նը՛ միւս ևս առի՛։ Ցէյոտարոս արքայ աղաչէր զնա ստէպ գալ՝ ի տես իւր. և զի իշխանս էր վաղնջուց բարեկամ իւրում տոհմի, կամէցաւ հաձել զմիտս նը՛։ Այս դու տես թէ որպէս ձանապարհորդեր։ Ալ՛ իւրք նմանեալ պերձուե այլոց ծերունեաց ծերակուտին՝ որք պահանջէին մեծահանդէս ընդունելութի՛ս, և զի իրաց ինչ հարկս ևս հանդիպեսցի՛ նոցա՝ ըստ որս անցանէին. սա զանայր ուշիուշով չծանրանալ ումե՛ք։ Ընձակեր վաղքաջ ըստ առաւօտան զիւր խոհարար, և զիւր հացեփեաց, զի հասցեն կանուխ՝ ի տեղին՝ուր ագանելոցն էր։ Ատանէին հասուցուի՛ և անշշունջ՝ ի քո՛ղքն. և թէ կատոնի չէր ոք անդ ծանօթ, երթային միաբան՝ի պանդոկի, և պատրաստէին զձաշ ինն իւրեանց. և թէ չկային անդ պանդոկիք, յայնժամ երթեալ առ իշխանաւորս քո՛ղքին՝ խնդրէին՝ի նմանէ տեղի իջեւանի, և շատանային նշանակեցեալին։ Ալտուրմ անդամ լինէր նը՛ և ստուգանուե՛ի, զի չառնէին ինչ շուինդն կամ սպառնալիս. և կատոնի եկեալ՝ չգտանէր ինչ պատրաստական՝ ի տեսանել և նա ևս, չպահանջէր ինչ մեծարանս. նստեալ լուեալին՝ ի վե՛ր կամուց իւրոց՝ համարիւր որպէս աննշան ոք և երկիւղած։ Ալայց երբեմն խօսէր և ահեղաձայն ըստ իւրումն ասելոյնի. և կռչեալ առ ինքն զիշխանաւորս՝ ասէր ցնոսա։ Ընաքեցարո՛ք ո՛ղորմելո՛ք, ՝ի չերմն խոպոռե՛ք, և յանհոգութե՛ ասէք պարբեաց ասպնջականութե՛ն։ Ընդհնէին ոչխար որ գայցէ՛ ի չեր չաղաց, ո՛չ լինի երբե՛ք պէտն։ Չոգուն՝ ի նոցանէ՛ ի խնդիր են պատրաստել՝ առ բռնանալ, պնդելոյ անհոգոցայ։ Ալանխեցէ՛

Կատոն ձանապարհորդե յասիա։

Իւր անպաձոյհ գնացք և քաղցրութի։

Ա. Հ. 687։ Ն. Ք. 65։

չան պնոցայն չարաչամուրէ չերովք մարտավարուրէք և ահնաճուրէք։ Արդեօք ես այսմ՝ ի գէպ, յիշել զպատահարն՝ որ առ դուրս անտիոքայ։

Պոմպէոս այնպէս յարգանօք ընդունի զնա, մինչև ուսուցանել ժողովրդոց ա նոյ՝ անն ա ձել՝ ի նմա նէ։

Բայց պոմպէոս զգաստացոյց իւրով օրինակաւ զանհոգուն նդ, որք կեղծաւորին չձանաչել զկատուն, և չմանտուցանին նմ վայելչական մեծարանս։ [1] Ո՞ւր գի այս զորագլուխ մինչ երն յերեսոս, իբրև ետես՝ թէ գայ կատուն յողջոյն իւր, ոչ թէ՛ ի մուացմնս արկէշ զնւր վերապոյն վճռակ՝ զոր տային նմ իւր իշխանուշիք, իւր յաղթուշիք և իւր հրամանատարուշ՝ ի վէր առաջանան բազմագունդ զօրուս ինքնակալուշ հռովմայեցւոց, յոտն եկաց, ընդացաւ ընդառաջ, եւ՛ղ զնա գովասանս՝ իւր իսկ առաջի, և նա առաւե՛լ եւս մեկնելոյ նդ. մինչ այնուհետև առհասարակ սկիզբն արարին ակնկառոյց լինել՝ ի կատուն, և դիտել՝ ի նմա զոյն իսկ՝ յոր սակս էր ցայն վայր արհամարհ, զանպատճոյ պարծուն նորա, վշամեստուն և զվե՛հանձնուն, որով առաւե՛լոյր՝ ընդ ամ՝ արտաքին պերճուն՝ ի՛ ընդ այն առաւել քան զմ զարմացեալ էին, զի տեսանէին յեզանակ վարելոյ պոմպէոսի ընդ նմա առաւել պատկառանս, քան բարեկամուն։ Կուէր թէ՝ հա՛ն էր ընդ եկաւորութե՛ նդ, բայց ըղձանայր՝ թէ իցե՛ ի բացեայ։ Օ՛ զ թէպէտ առ իւր կալեալ էր զոյլ՝ ամ նորահաս հռովմայեցիս եկեալս յողջոյն նդ, և բռնադատեալ զնո երեկօթս առնել առ նմ աւուրս քանի մի, չարար կատուն առաջարկուն այդպիսի, իբրև զի ծանր էր նմ այդպիսի հրաւէր. զի մի կարծեսցի թէ իւր առաջի՝ իշխանաւոր իցէ գերագոյ և անկախ։ Այլև կատուն միայն եղև՝ ի ձանապարհորդելոյն՝ ի հռովմ, որուա՛ պոմպէոս չանձն արար զնւր իւր և զորդիս՝ որոյ էր իսկ ազգական։ Յայնմ օրէ և առ յապայ ջանային առնելքին գրգռանօք ունիլ զկատուն։ Արաղաքէ և առանձնաւորք առնէին նմա մի՛ զմ մեծարանս. իւրաքանչիւր ոք կամէր լնե՛վանեցուցանել զնա՛ ի տուն իւր. իւրաքանչիւր ոք հրաւիրէր զնա՛ ի ձաշ։ Բայց ո՛չ այս մեծարանք, և ո՛չ գրգռանք ասիոյ զօրեցին զառածանել զնա։ Ցարաւ ողջիկ անդրէն՝ ի հռովմ զնստուե՛ իւրոց առաքինուե՛ց։

Ասացի իսկ թէ դէպ տարուս արքայ աղաչէր զնա մեծա-

1 Ջայս գործ լե՛ մարի արքանել առ ձամանակա՝ յորում էին պոմպէոս յերէն առոյնք խաղաղացուցանելոյ զարեւելս առ հասարակ։ Եւ ո՛չ ինչ պոմպէոսի ն ի՛ գործի հնար էր պատահել իրերաց յերէն ասս, բայց երե՛ ի ձամանակի անդ պատերազմի ձովամարքի հինիցն, և ինչ՛ ի պահու անդ՝ որ չէր պատերազմ, և ներելոյ պոմպէոսի խաղալ գնալ՝ ի վերայ միջերկրական։

րեալ զինքն եկաւորուբք յայլ իւր : Այնժամ իշխանին : Եւ ես Ա. Ա. 687 : Ն. Ք. 65 :
հասանել ըն նմա սերտ բարեկամուբ , և ապահովել հզօր
խնամակալու տումի իւրոյ և որդւոց իւրոց : Կատունի զի- Դիմաստրո-
ջեր՝ի կաս նը , չաքաւ յայլ : Այլ իբրև կամ եղև դեմ- ան անհաւ-
տարոսի մատուցանել նմա ընծայս ինչ , և՝ի թախանձել լենի հանդ
զնա առ ընդունելուբ , խստակրօն հռովմայեցին այնպես դեպ զնա յընդ-
զժկամակ գտաւ , որ գոլով ընդ երեկս հասեալ անդր , ունելութեն
անցուցեալ զգիշերն՝ի տան իւրոյ ասպնջականի , եւ իւրոց ընծայ-
զնաց առաւօտուն՝ զերծրդ ժամաւ տուընջեան : Դիմ- ից :
տարոս յայս սակս չերձև յուսաբեկ . և՝ի հասանել կա-
տունի՝ի պեսսինոն , եգիտ յղեալ առ ինքն նոր պարգևս ,
և հրովարտակ մի գրեալ յիշխանէն՝ որ երդմնեցուցաներ
զնա , կամ ընդունել , և կամ գեթ Թողացուցանել իւ-
րոց բարեկամաց՝ բաշխել յիւրեանս : Վասն բարեխոսպ
ասէ յիւրում գրի վայէլէ օգնել պատուով՝ յոր վայելէն ընդ ինդ
դուբ . և ոչ բնաւ չէ շատ ունի՝ զոհատրել նոցա զարգանն : Կարե-
կամաց կատունի եղև փորձուի , այլ ինքն եկաց անխոնարհ
հելի , և առաքեաց յետս զընծայն՝ ասելով . ոչ պա-
կասին երբեք պատճառանք , յորժամ կամք իցեն վաւեր
բացուցանել զընդունելուի պարգևաց՝ որք ընուն զցանս
կուին . և ես բաժանորդս արարից զնմ բարեկամս այնմ՝
զոր ստացեալ ունիմ , կի զոր ստացայց՝ օրինաւոր և հա-
մեստ միջոցաբ :

Յետ այց առնելոյ բովանդակ ասիոյ և երկրին ասոր- Պատրաստի
ւոց կատուն՝ գարձաւ՝ի Հռովմ. և անդէն ձեռն էարկ պա- ի խնդրել
բասիլ կէս մի յուսուսն՝ի սենեկի ընդ ստոյիկեանն ա- զգանձաւո-
Թենոդորոսի , և կէս մի՝ յիրոզուհիս իւրոյ բարեկամոյ՝ի րուեն :
հրապարակի , մինչև հաստատեալ՝ի միաս խնդրել զգան-
ձաւորուեն : Ցետսաբ , զի՞նչ օրինակ ետ կատուն արիքեան
զօրականաց՝ նորահաս սպային . և արդ տեսցուբ , զի գա-
զափար լենի նորահաս իշխանաւորայն : Յառաջ ըն զմուտս
յընթացակցուի առ անուանիլ գանձաւոր , ուշ եդ ու-
սանիլ՝ի հիմանոյ զպարտաւորուիս և զիրաւունս պաշտա-
մանն՝ որում անձկայր : Ասաւ զօրինս՝ որոց էր յարաբե-
րուի ինչ ըն այն : Խորհեցաւ ըն այնոսիկ՝ որք էին յայնմ
հմուտ և փորձ : Ի վախճան ոմի ուսաւ անվնաբ՝ որ ինչ
անկ էր այսմ իշխանաւորուե : Այսպ իբրև եհմուտ յայն ,
արար փոփոխուի մեծ՝ի ստորադասս՝ որոց՝ի ձեռս էր ա-

1 Ըստ ասից պղտոբտուսի՝ ձերբազեալ չեպ այսորիկ՝ այլես ամ գերի գտան և
էր յայնժամ գեյոդորոս , որոմ անհնար հինգ , անմարի էր նմա լինել յայնժամ
է ձմարթիլ , բայց բազագտուբ և էին անցեալ ջառասրբէ :
ատ խոտանիս : Վէ զի ինչաւ իշխանիս

Ա՛ Հ. 687։
Ն. Ք. 65։

տեան գանձաւորութեան, և մանաւանդ՝ի գալիս։

Դանձաւոր լեալ՝ կարգագրէ եբգ գաստացուցանել զբերս։

Ա՛յս սպաւք՝ որք ցմահ ծառայեին, և ընդ որոց ձեռս անցանէին միշտ հասարակաց գիւանագրութիք, և ամ իրազիք, սպասաւորելով ընդ ձեռամբ նորահաս իշխանաւորաց, (որք յոլովակի առ անհմտութե իբեանց՝ պետս ունէին վարժապետաց և ուսուցչաց,) ձեռանային երեւելիք ոմանք։ Որք փոխանակ հպատակելոյ ոմն պարտ էր՝ հրամանաց գանձաւորաց, ձեռներեց լինէին առաջնորդել նոյ, ոմ թէ ինքեանք էին իշխանաւորք։ Ա՛տոն՝ որ ոչ յանձին բերէր զայսր պաշտամանն զանուն միայն և զտիտղոս, այլև զբաւականսն և զկմտութե, ուստոյ այսպիսի յանդուգն գալոյ զիւրեանց պարտաւորութ. և գարձոյց զնա կալ՝ի սահմանն գործաւորուելոյ հասարակ սպասից, որոց պարտ էր կատարել զհրամանս իւրեանց վերնագունից։ Ո՛ւ վեց եկին տոքա. և քծնել զայլովք գանձաւորօք, միաբանեցան ամենեքին ընդդէմ կատանի միայնոյ։ Ո՛ւայց նէ՛ի չայտ բերեալ զոմանց խարդախսն, և ցուցեալ զայլոց անգիտուն, ստիպեաց զամենեսին զնա տալ տեղի։ Ո՛ւռաջի արարեալ և քանի մի օրինակ երկուց՝ի նոցանէ՝ որք մեզապարտ գտան չարաչար մատակարարութ, և վիւր անպատուելին՝ զորոյ յիշատակեցաք զպիարդն առ կատուրսիս, խմացոյց՝ թէ չիք ակնկալել ամենևին առ՝ի նմանէ հատանութե։ Ո՛չ ասս օրինակաւ կատոն հասատատեաց անդրէն զկարգ. դարձոյց յինքն և յիւր պաշտօնակիցս զպէսպէս ժառանգակալութե ամ իրաւանց՝ որք հասանէին իւրեանց պաշտամանն. և չետ այսպիսի նորոգութեան արար զատեան դանձաւորութե և վճեմական քան զնոսն ինքն ծերակոյսն. մինչև ամենեսեան առ հասարակ ասել, թէ կատոն բարձրացոյց զդանձաւորութե քան զպետիս հիւպատոսութե։

Երեւի արգաբակորով՝ի վճարս, այլ լուրջ ըդեմ խարդախութեց, և հանապազորդել յամ գործաւորուիս իւրոց պաշտամանն։

Դանձաւորք ունէին զպահպանութե գանձատան, և զմատակարարուելն հասարակաց փողոց։ Ա՛տոն ետես՝ զի կային հին պարտք անվճարք, եթէ հասարակապետութե առ առանձնատոս, և եթէ առանձնատոսք առ հասարակապետութե։ Ա՛բարձ զայս անկարգուի։ Ո՛չ կամեցաւ ոչ զզրկել պետութեն, և ոչ զզրկիլ, կամեցաւ զի չդիւրք վճարեսցեն պարտատուքն։ Ո՛ չարեաց ը փոյթ և կամաւորութ զպարտս (պետուե)։ մինչև զարմանալ ամ ժողովրդեանն, և պատկառիլ յիշխանաւորութե՝ որ գիտեր չնչել զպարտսն, և ոչ գիտեր՝ զի՞նչ իցէ՝ի չտեսս լինել. որ ստիպեր՝ի հատուցումն զայնոսիկ՝ որոց՝ի մոլ

եդեալ էր առ իւրեանս ունել. և հատուցանէր այնմ՝որք այլ ոչ ակն ունէին ընդունիլ։ Ա. Հ. 687։ Ն. Ք. 65։

Պատանեալքը տնօրինեին զփոյթս եւ վճռոց հիւպատոսաց և ծերակուտին ։ Այլ քաջքն անգամ սպրդէին մտանէին խաբէութիւք , յորոց վէր իւրեանց նախորդք՝ շահեալք ՚ի թախանձանաց և ՚ի բանսարկուեց , խնդրէին զաւատն ոչ իւիք իրօք տարաբ յայսպիսի դէպս. և եղև այն պէս խղճահար , մինչև յաւուր միում իբրև առաջի արուբինն նիՓ զվճիռ ինչ՝ յոյր վէր ունէր ինչ երկբայուի , թէ. պէտ և բազումք վկայէին վաւերականութեն , ոչ կամեցաւ զօրինակն անցուցանել յիւր դիւանագիր , թէ ոչ հիւպատոսք անձամբ գայցեն ծանօթս տալ և ստուգել զայն երդմամբ ։

Ինչ մի հաճոյ եղև յոյժ ժողովրդեանն ։ Յո՛ի գուբ տալ՝ որչափ ինչ առեալ էին այն չարաշուք մարդասիրողքն, որոց նշանակեալ էին ՚ի սիղլայէ երևելի ընտրհաւաքութեք ՚ի հասարակաց գանձուէ՝ վ՚որ սպանանելոյ նոքա զատ բազբեալը ։ Կարշելի էին սոքա յաչս ամ աշխարհի . քայց կատոն միայն իշխեաց ընդհարկանիլ ընդ նոսա , և կորզել ՚ի ձեռաց նոցա զանագորուն Թոշակն՝ զոր ընկալեալ էր նոցա , ՚ի դէմս ածեալ միանգամայն զամ արհաւիրս և զդժնդակութիս սպիրատուէ նոցա ։

Ազատանայաւ և մեծամեծ գովութիՓ վ՚որ իւրոյ անխոնջ հանապազորդուէ , և անվերնպ կատարման ամի՝ որ հայէր ՚ի գործաւորութիս իւրոյ պաշտաման ։ Ոչ ոք ՚ի պաշտօնակցաց նոր կանխեաց երբեք յառաջ քան զնա յատեան . և ոչ ոք եզ անտի յետոյ քան զնա ։ Ոչ պակասեաց ՚ի ժողովոյ ինչ ժողովրդեան կամ ծերակուտին , առ զուսպ ունելոյ զայնոսիկ՝ որք անզգայ վիճմամբ առնէին պարգևս ՚ի հարկաց փողոց , և որք յոլովակի յորդորեալք ՚ի կուսակցուէ՝ առնէին կամ շնորհաբաշխուիս , և կամ վմանն ինչ Թողացուցանէին ՚ի փողոյն՝ որ պետուէն էր անկ ։ Այս պիսի մտածութեանն գնացիւք կատոն ՚ի քաց արարեալ՝ ասաի զխարդաւանողս , և զայնոսիկ՝ որոց արուեստ է , նեղել զքաղքացիս տարապարտ տուգանօք և վիճիւք ՚ի շահ գանձուն հասարակաց , և անտի ընուլ զարծաթ ՚ի գանձս բանս հասարակապետուէ , եցոյց՝ Թէ պետուէն հնար է լինել փարթամ առանց ինչ անիրաւելոյ առ առանձնաւորս ։

Համարուն իւրոց պաշտօնակցաց ըզնմանէ ։

՚Ի սկզբան անդ անսչառուի իւր և խստութիՓ էր ինչ հաճոյ իւրոց պաշաօնակցաց ։ Այլ զկնի հաճ և հաւան գտան ՚ի դիմադրել զանուն նր՝ ամ անիրաւ թախանձա-

Ա. Ջ. 687։ Ն. Ք. 65։

նաց՝ յորոց տապնակ էր նոյ զերծանիլ։ Կատոն՝ի չքմեղս հանէը զնո. և ինքն յոժարամիտ լիւր վէր ըստանձնել զնմ զխոժոռուհին ը դիմադարձուի նոյ։

Նշանաւոր սոյց իւրոյ քաջասրտու. թե առ մի՝ի նոցանէ։

Ի վերջնում աւուր իշխանաւորուե իւրոյ, իբրև յու. զարկեցաւ նա՝ի տուն իւր՝ պոգցես ամ քաղաքացվով, աղգ եղև նմա՝ թէ մարկեղոս պաշտօնակից իւր ծնացեը յատենի գանձաւորաց, էր ոմգ թէ պաշարեալ՝ի զօրաւոր անձանց՝ որք կամէին ընդունիլ, մանաւանդ թէ բռնի կորզել չնորհաբաշխուԹի ինչ անբանաւոր և անիրաւ։ Մարկեղոս բարեկամ էր կատոնի անդատին՝ի մանկուէ. էր այր բարեխորհ, բայց տկար և անձեռնհաս ընդդէմ գանձողոյ ազաչանաց և Թախանձանաց։ Կատոն գառնացոյց յատեան. և գաւեալ վիրան եղեալ, և՝ի գիր անցու. ցեալ և ատրագրեալ՝ խնդրեաց վգիրն. ջնջեաց գայն առաջի իսկ մարկեղոսի. և նա չասաց ամենևին ինչ։ Յետ այսորիկ տարաւ վնա չիւր տուն, և մարկեղոս քաջ ծանեաւ՝ թէ կատոնի էին իրաւունք. վը որոյ և չարար երբեք զայնմանէ գանգատ կմ յանդիմանուի ինչ, և եղև նը բարեկամ իբրև զաւագինն։

Չաւատասրմուի իւր՝ի ընուէ զպարտաւորուհս սինկ. զիտիկոսի եղև կարի ինն զարմանալի։ Իր առաջին՝ի մտանել՝ի ծերակոյտն, և եր վերջին յեղանել անտի։ Նա վն անցաներ հասարակօրէն հարուստ ժամանակ, մինչև ընկերուհն քոլորեսցի, բերէր նա ը իւր գիրս ինչ, և կարդայր մինչև՝ի սկիզբն կշռուե։ Ոչ մեկնեցաւ եր. բեք՝ի քղքէն՝ յաւուրս ժողովէլոյ ծերակուտին։ Պոմ. պէոսի գտեալ վնա միշտ իւր խոչ ընդ ոտն, հնարեցաւ յանձնել՝ի նա պէսպէս իրողուես՝ ՝ի ստիպել վնա եր. բեմն գտանիլ բացական։ Կատոն ծանեաւ վսղվաղակի զհնարսն. և հաստատեաց նախամեծար ընտրել զհանա. պազրդեն՝ի ծերակոյտն, ը զոյլ զբաղանս։ Օն՝ ո.

Հաւատարմուի իւր՝ի ընուէ զպարտաւորուհս սինկ. զիտիկոսի։

1 Օն որովհետև չէր նը բերեալ թէ, ոչ՝ի սակս վատաց և ագա. յատաչտորդուհ հասարակապետուս. հուե, ոչ վայրապար և ը գեպաց

բովէհաւ ոչ սեր փառաց , ոչ անձին օգուտ , և ոչ բեռ Ա. Հ. 687։
բուման ինչ դիպուածոց՝ ոմն այլոց բաշխմայ պատահէ , արդ Ն. Ք. 65։
զնա ՚ի մատակարարուէ հասարակաց իրողութեց , այլ
յանձնառու էր այնմ՝ սկզբամբ , ՚ի մտի եդեալ թէ պարտ
է քո՛ քաջասէր իւրովի բերել առ իւր հայրենիս . վա՛ այսո-
րիկ պարտ անձին վարկաներ երկասիրել ՚ի հնոց և ՚ի
շահ պետուէն՝ առաւել և այլ ուշի ուշով ՚ք զերկասիրել
մեզուն վա՛ իւրոյ փեթակի : Ոչ շատացեալ առարկայիւք
և իրողութ՛ք զորս ուներ ակն յանդիման , ձգեր զինեամ
իւր և զաբնուէն ՚ի գաւառս գաւառս : Իրազեկ լիներ
այնմ՝ ոմն՝ որ յայնս գործիւր , վճռող , դատաստանաց ,
երևելի պատահարաց , և որոց մարթ եր ունել ինչ հե-
տաքրքիր . և զայսր՝ ամի առնոյր զտեղեկուէն յասպնջակա-
նաց և ՚ի բարեկամաց՝ զորս ուներ ՚ի պէսպէս վայրս ինք-
նակալուէն :

Հոչակ իւրոյ մեծարոյուէն։

Յայսիսի՝ մամանք անթերի գնայք՝ ստացան նմ սքանչելի համբաւ : Իւր անուն յիշատակիւր իբրև զբուն առաքինուէն անուն : Ոչ ՚ի փաստաբանից յատենաբա-
նել իւրում երբեմն , ասէ : ,, Ոչ ՚ի միայն վկայ՝ թէպէտ
,, և կատուն իւր , չէ՛ բաւական զօրայուսանել զդատաս-
,, տան ինչ ,, : Ոչ ծերակուտին ՚ի խորհիլ ուրումն՝ որ մե-
ծին եր և խառնագնաց ներքոյեան յօրինել խոշորակե-
պուէ և բարեխառնուէն , ասացաւ առ նա : Ո՞ երդուիլ էիր
գանդաւածել , ըե՛ զոր ճոխ էս իբրև զիբաւսոս , և չէաս որպէս
լուսաբերն , խօսէիս իբր զիպատան :

Ընդհատ խոստուէն՝ որով զարձոյց կատուն յետս ՚ի
սպանողացն տարապրելոց՝ զշաշիւն զոր ընկալեալ եր նմ
՚ի հասարակաց գանձուէ , եբաց ձանապարհ կեսարու զա-
տապարտել զնոր ոմն մարդասպանս : Ընդ այս է թերևս
մի միայն առիթն հասարակաց իրողութե , յոր կատուն և
կեսար միաբան զտան ՚ի կարծիս : Ընդ զատապարտու-
թիք անկ են տարբերն՝ յորում Ընկ կեսար , և փիգուրոս
եղեն հիւպատոսք :

Ընդմ հիւպատոսուէ տորկուատոսի և կոտտասայ՝ է
նշանաւոր վա՛ ծննդեան ովրատիոսի բանաստեղծի :

որպէս այլք ոմանք , այլ՝ զայն մա- սարակաւորութե պնդագոյն և
տակարարուէ ընտրեալ նորա որպա- քանիւ՝ քան զնորս իւրումն փե-
զպաշտօն ինչ առն բարւոյ , ՚ի դէպ թակի :
համարեր անձին փոյթ ունել հա-

Ա. Հ. 688։
Ն. Ք. 64։

Ե ՅՈՒԼԻՈՍ ԿԵՍԱՐ։
Ե ՄԱՐԿԻՈՍ ՓԻԳՈՒԼՈՍ։

Կեսար գա-
տապարտե-
ալ մարգա-
պանա՝ զսպա-
նդու տարա-
գրելոյց։
Դիոն. լԷ։
Սուետոնիոս՝ ի
կեսար. ԻԱ։
Կիւ. ,Օլոց
ապիա՞. Եանդ
Ալեքսիոս։
* Լատ. Եռա-
գեօ գոեռ-
չիօնիս։

Կեսար ընդ ելանելն ՚ի շինուածապետուէ , իբրև եղև առանձնաւոր ոք , յանձն եղև նմա գտեալ գտաստան սպանուեց ։ Ա՚ն որդ եղև այն , զոր հռովմայեցիք կոչէին՝ * պոպաոր կոյցոպոբյէ · ՚ի՞ է՝ հոգաբարձու կայսերէ բար-ձեր լինել փոխանակ պրետորի ՚ի գատաստան գտից յանցաւորուեց եղելոյց ՚ի բաշխի ուրեք ։ Ա՚ն Թուի , ՚ի ներքս մուծեալ պաշտն այսպիսի , վն ՚ի ներքս փակելոյ ՚ի գատ և ՚ի պատուհաս անդր զանսոսիկ՝ որոց սպանեալ էր զծարագրեալս , Թէպէտ և յանուանէ քացաւուէ էր զնացանէ օրինօք սիլլայի ։ Ա աղու և գտանէր զնա ՚ի-րաց ինչ գատապարտեալս ՚ի կատուել . և այն ինչ վարիչն աճէին զնա յիւր ատեան , չամձեր զիտաս ժողովրդեանն , տալով նմ տեսանել զայն չարագործ պատուհասեալս զն նոյն իսկ յանցանաց , որոց զն յառաջագոյն վարձս ընկալան . և յեղափոխուէ վճռակի Թշուառականացս՝ ինդու-Թէ եղև բոլորեցունց ։ Համարէին զդատապարտուԹէն նմ գործ՝ որ իսպառ անհետ առնէր զբռնաւորուԹէն , և վրէժխնդրուԹէն ինչ ՚ի սիլլայէ ՚ի պաշտօնեայս իւրոյ ան-գԹուԹէ ։

Կատիլինա
սրձակի ։

՚Ի դատապարտեալս անդ արժան է յիշատակել զՀա-բիւրապետն ոմն՝ Ի . լուսկիոս անուն , որ այնպէս մեծա-Հարուստ ձնհայեցէ էր յաղԹուէ սիլլայի , մինչև ընչից նր Հասանել չատոն միլիոն սեստերաս , (որ առնէ 1250 Հիր-լիոյ գաղղիական ։) Ի՚նչ լիներն Հօրէղբայր (կամ քե-ռի) կատիլինայ , որոյ սպանեալ էր զլուսկրետիոս ։ ոիեէ-լա , և սա ևս գատապարտեցաւ ։ Ի՚այց կատիլինա մեղա-պարտագոյնն քան զամենեսին՝ ամբաստանեալ՝ սրձակ-կեցաւ ։ Պատմիչք ընդհանրակեն զսպատճառ անկուգական դատաստանացս ՚ի զուգական դատս։ Ա՚ր Թէ Հաստատեալ Թէ կեսար ՝ կարի իսն բարեկամ գոլով կատիլինայ , ՚ի կամեցաւ Թէ կորնչել ։ Ա՚ն գատաստանիս այսորիկ կա-տիլինա՝ այլ լի յանդուգնուԹեամբ , և պարտաւոր ևս ահեղ գաւազդուէ , երկիւղ ամբաստանեալ ՚ի ծանր ծանր նիւ-Թս և միշտ արձակեալ՝ վՀեղապարտուԹէն զնչրև ու-նելով , գտաւ ՚ի սահման Հետամուտ լինելոյ Հիւպատա-սուԹէ ։

1 Յայսմ վէրք երիամ ասկնիոսի ։ սպանեալ յեռամբ հարիւրապետի ոմ Պլոտարքոս ասէ զնտիբեթիոս ոիեէա՝ բոմն ։

Ակ Հ. 688։ Ն. Ք. 64։

Կիկերոն որ պատրաստիւը ՚ի նախընթաց տարւէ խընդրել յայսմ ամի զնոյն պաշտօն, իբրև եաես վկատիլինա ամբաստանեալ վկեղբանայ՝ ասաց. ,,լեսլի իմ խնդրս,, զակից, եթէ համաձեսլի, թէ ՚ի միջօրեի՝ չլինիցի ,,տիւ,,։ Լսվև դատաստան, և կատիլինա արձակեցաւ։ Այ՝ իբրև երևեցաւ զկնի միւսանգամ ամբաստանեալ՝ կամ զի յայսմ յեանուար նուազի բանն էր զկուսապղծու. թէ ը վեստեանն փաբիայ, կամ ոչ հաւանականագոյն թուի՝ զսպանուէ տարագրելոյ, դիմեաց առ նոյն ինքն կիկերոն՝ ալաչել զնա, զի լեսլի իւր պաշտպան։ Ձկիք դիտեալ ստուգիւ. արդեօք կիկերոն լեալ էսլ փաստա. բան յայսմիսի ահիրաւ դատ։ Ա. յս ինչ ստոյգ է, թէ չերևեր ինչ կարի բացական. զմնաւ ածեալ այսմիսի ինչ։ Սակս ընկալայդ զը նը աչեսոդը, և յայնմ պահու կարծա. ցայդ վասին լինել՚է ղեծ ինչ համահամաը՚է ղնջ նը և եմ՚է խնդիր հետապատասխանեան. և նմա դատապարտ լեալ, և ես մեղաւորեցայդ ընդ այն։

Աւետեաց Ա. Բաղ. ագիր՝։

Կիկերոն և կատիլինա էին երկու երևելագոյնք ՚ի ըս. պիտակազգեստս. առաջինն՝ վն իւրոց արգեանց. երկ. բորդն՝ վն իւրոյ տոհմի, ունելով և ոգի ինչ քանսարկու. և յանդուգն։ Այսին նոյ հինգ ևս խնդրողակիցք. գալբա պատրիկ և այլ բարեկիր, բայց անձեռնհաս ՚ի գործ։ Ա. անտոնիոս որդի ատենաբանին մարկոսի անտոնիոսի։ Լ. կասսիոս, որ ՚ի յաջորդ ամի դատակից եղև կատիլի. նայ. և այլ երկուք՝ որոց անուն չէ ինչ երևելի ՚ի պատ. միւե։ Ընդհէն վաղվաղակի երևեցաւ, թէ անմարթ եր լինել ընտրուեն՝ բայց ՚ի մէջ կիկերոնի, կատիլինայ և անտոնիոսի։ Այս երկոքին յետինքս ուխելով գկրասոս և գկեսար՝ ընկերացան միաւանց, և միաբա. նեցին զիւրեանց կողմնակս՝ յետս ընկրկել զայն ակնեղ ընթացակիցս, և ապահովել անձանց զհիւպատոսուէնն։ Վաղանի հետապնդուի նոյ եղև այնպիսի ամբարատա. նուէ և ժպրհուէ, մինչև բարեկիր արք քաղաքին համակ ծանրացաւսան եղեն։ Ծերակոյան ըղձանայր կարգել նոր օրէն ընդեմ գաղանի հետապնդուե, և կամէր առաւե լուլ զիաստուե պատժոյ եգելոյ ՚ի նախընթաց օրինաց։ Այլ մի ՚ի տրիբունից Լ. մուկիոս անուն՝ ընդեմ եկաց։ ՚Ի բարկուե անդ՝ զոր այնպիսի դիմադրուե արկ ՚ի սիրտ ամ ծերունեաց, յոտն եկաց կիկերոն՝ սաստիւ կշտամ. բեալ զկատիլինա և զանտոնիոս։ Ձկայ առ մեզ ողջիկ այս Ճառ. մնայլին միայն կոտրակք ինչ հասուցեալք ՚ի մեզ ՚յասկոնիոսէ պեդիանոսէ։

Խնդրէ ըզ. հիւպատոսուէ թէ ընկե. րոնի, և ընդ այլ հինգ ըս. պիտակազ. գեստս։ Ասկոն։

ԱՃ Ա. 688։ Ե. Ք. 64։

Կաթուլիկոս միտ գնէ յաւագ տանէզլոյ վեր. հռոմ. դաւադրուէ։ Սալաստիոս։ Պետ։ Կին։

Յայսմ վայրի կաթուլիկոս միտ դնէր՝ի ծածուկ յառաջ վարել զհռոմէական իւրոյ դաւադրուէ։ Զի թէպէն Թուեցաւ նմ դիպող յոյժ։ Պոմպէոս եր յարևելս հզօր գօրու Թիւ ինքնակալուէ։ Յիտալիա չկայր ինչ զոր երևելի յոտին։ Զպա եթէ կարողանայր հիւպատոս լինել ընտանիոսի՝ ոչ միայն ունէր, համարեր զանձն այնուհետև ինքնիշխան ևս լինել հասարակապետուէ։ Իսկ զի անտոնիոս Թէպետև չէր ոք կարի լիմն յառաջադէմ՝ի չարուէ, բայց միեր յայնց՝ որոց առ տկարուէ հնար եր զառածանիլ՝ի մեծամեծ ապիրատուէիս։ Յարտամ գոլով իւրովի առ մոլուէ և առ առաքինուէ, և զնաւորել առ՝ի կառավարել, իւր բարի կամ չար գնայք կախեալ կային գհռովին զայնցանէ՝ որք գիտեին տիրել սրտի նր։ Վասն այսորիկ յիրաւի եր կաթիլինայ ակն ունել, Թէ գտանիցէ յէ յայսպիսի պաշտօնակից իւր գործի դիւրապատրաստ՝ ևս իւրոյ խորհրդոց։

Չանրական տրամադրուէ իրողուէից հռովմայ և իտալիոյ տայր նմա ոչ փոքր յոյս։ Զի հասարակ ապականուեի բարուց՝ զոր գՀետ սալուստիոսի նկարագրեցաք, գիտացոյց զանհնարին առաւելուէի պատահաց։ Վասն որ քիքաջիք էին մանկայեալք անմիտ ծախիւք, չինուէք մեծագործ Թատրոնաց, խրախճանուէք հանդերձելովք ժողովրդեան, առատաձեռնուէք եղելովք՝ի գնել ըզքուեայս. և բովանդակ փողն եր անցեալ՝ի ձեռս ապատոհմից՝ որք էին ինչ ազնուամիտ նախանձախնդիր՝ի ծառայուէ պետուէիս։ Օրրականք սիլլայի՝ որք վանեալ էին չաւյալուէիք, որչափ ինչ ստացեալ ունէին բռնուէք, անձկային միաւանդամ քաղաքական պտղոյ։ Իւս և այգ մարդկան՝ ամենևին յայլազգ վիճակի, քան է՝ որք կործանեցան յաղԹուէիք սիլլայի, անձկային և աք փոփոխուէ, վն հաստատեցին անդրէն յիրեանց բարօրուէիս։ Կասկածեցեալ էր յԻնքն զամ գործս քաղքին։ Սալաստիոս։

Կին. ըե մաքրեաց. համար 49։

Յանկուցեալ էր յինքն զամ գործս քաղքին։ Սալաստիոս։

Ի՞ վի՞ի բազում ժամանակաց հետէ գՀետ էր ժողովելոյ վիւրև զամ չարագործս քղքին, և մեք տեսաք՝ քանիմ առաւելեալ եր նոքա Թիւ։ Զմենեքին նոքա՝ որք ամենայարատ անկարգուէք վանեալ էին իսպառ վիւրեանց ինչս. ամենեքին որք անկեալ էին ընդ մեծամեծ պարտեաք՝ գի վերծգին՝ի խստուէ գատաստանայ. Հայրասպանք, սեղանագերծք, գատապարտք վե գործեալ յանցանաց, կամ որոց յիրաւի եր գատապարտիլ, որոց

Ա. Հ. 688։
Ն. Ք. 64։

կեանք էին սպանուիք և ստերդմուիք. և պարզաբար՝ ա-
մենեքին նոքա՝ որոց յոխուն, Թշուառութի, կամ մոռա-
տանջ խիղճ Թշնամի արարեալ էին զնա հանդարտութե
և հանգստեան, էին անձինք՝ որք ԹարԹափէին զկատի-
լինալիս, և նա Թևակոխեր առնել՝ ի նոցանէ իւր բարե-
կամս և մտերիմս։

Ամուսնաք իւր՝ ի մոլո-
ըեցուցանել զմանկտին։

Իսկ ուրեք երբեք պատահէր բարեկամանալ ընդ նմա
ուրուք՝ որ չէր զեղծ բարուք, անդէն վաղվաղակի զնա
նուի զգենոյր զայլոյ՝ օր ըօրէ ընտանուիք ընդ այնչափ
չարաբարոյս, և բնութիք հրապուրանաց։ Ալատիլինայ
փոյԹ էր մանաւորապէս որսալ զնորահասս, որոց դեռ
տակաւ գոլով ոգի, և զնա տիոյն դիւրընկալ ամ տպաւո-
րուեց, հեշտեաւ ըմբռնեալ լինէին՝ ի ծողակսն իր։ Ա՛ն
այսորիկ ըօ բնաւոր յօժարուէ՝ զոր աեսանէր յիւրաքան-
չիւրոք, ձեռն կարկաուէր նոցա յանառակ հաճոյս իւ-
րեանց։ Ալմանոյ դնէր սկզնդս և ձիս. միով բանիւ,
վատնէր զամ էԹէ զարծաԹ, և էԹէ զամԹխաճուի,
միայն Թէ արասցէ զնա հլուս իւրոյ կամաց, և հաւատա-
րիմ առ իւր օգուտ։

Ալբև այսպէս խայծ՝ ի քերան ագկանէր նմ, ընտելա-
ցուցանէր զնա՝ ի գործել զգժնդակ ոձիրս. տայր սուտ
վկայել՝ ի նպաստ իւրոյ բարեկամոյ, և սուտ գիր հա-
նել։ Ալսոցայնքեր նմ չհամարիլ լինէ՝ ոչ զպատիւ, ոչ զո-
րէնս, ոչ զիւրեանց բարի անուն և ոչ զսաղդ, և չզան-
գիտել յերկիւղէ վտանգի։ Ա՛պա փոքր փոքր յաւուջ
խաղացեալ՝ իբրև բռտացուցանէր զնոսա և հաստահիմն
պնդէր՝ ի չարիս, պակէր զայս չարաշուք մնուդ, ընտե-
լացուցեալ զնա՝ ի հեղուլ զարիւն. և Թէ չկայր առ օրին
ոք՝ զոր սպանցեն, տայր նմ սպանանել անխտիր զայնո-
սիկ՝ զորս՝ ի դէպ համարէր, առանց խոյզ և խնդիր առ-
նելոյ՝ Թէ կայրն իւր իրաւունք առելոյ զնա, և Թէ ոչ.
միայն Թէ սպանցեն՝ զի մի խամրասցին լսազուկք նոցա և
ժպրհուն առ՝ ի չգոյէ վարժուե։

Ա՝խեցայ ես՝ ի ձառս այսց սարսափելի մանրամասնու-
Թեց, զի չգտանեմ այլ օրինակ յանկագոյն՝ առ ուսու-
ցանել նորահասից, քանի զգուշանալ ունիցին՝ ի չար
ընկերուԹենէ. և քանի խայծ հաճոյիցն՝ որ առ երեսս է
քաղցր, վաղ յափշտակիցէ զայնոսիկ՝ որք անճնաւորք
լինին՝ ի վիհս քստմնելի յանցուածոց։

1 Ա՛ւաւել իմն՝ ի խնդիր էր մանկագունիցն ընտանուե։ Սկզբ առց կակուղք և առ սիոյն յեղե-
զուկն՝ հեշտեաւ ըմբռնէին՝ ի պատ բանաց։

Ա. Հ. 688։ Ն. Ք. 64։

Ի.յսպիսի հնարիւք կատիլինա ապականեաց զյոլովս ի մանկանց հռովմայեցւոց՝ մանաւանդ զպղնուազգիս, որք գոգ ելս առհասարակ թևակցէին ի ձեռնարկս նը. և ոգեալի իմն Թովմէ որք կարողքն էին կեալ ի գըրգանս փափկուե՝ խաղաղական կենաք հասարակաց, նախածաք ընտրէին զանստոյգն ք զտոյգն, և զպատերազմ քան զխաղաղութեն։

Բուռն զրութեն կատիլինայ։

Հասացելոցս ցայս վայր յայտ յանդիման երևի, թէ կողմն կատիլինեան՝ կողմն էր ահեղական։ Զգեալ էր յայն ղոմանս ի ծերունեաց, զաստպետս հռովմայեցիս, և զբազում յերևելի ընակչաց գաղթականաց և Ի.զատ քրքջալն իտալիոյ։ Ի.ոց ի բազում յայտ յանդիման կուսակցաց՝ կային նը և յոգունք ի ծածուկ՝ զրդեալք յայն ոչ այնչափ ի ձախողուե իրողուեց իւրեանց և կարօտութե, որչափ ի յանկուե տիրելոյ՝ ը ասից սալուստիոսի, որովք թերևս նշանայի ցուցանել զկեսար։ Ի.ոյն ինքն յոչ առնե, բազմաց կարծիս ի մտի դնել՝ թէ կրաս. սոս իրագետ էր դաւադրուեն. և թէ նախանձն և երկիւղն զոր ունէր զպոմպէոսէ՝ տային նմա անձկալ, զի այսպիսի հզօր հակառակորդ՝ դիմմակալ կոչ ունիցի ոչ. պիսի և իցէ. միանգամայն և ակն ունէր, թէ ի յաջողել դաւադրուեն՝ դիւրին իցէ նմա զահերեց լինել այսմ կողման։

Կատիլինա վտահ էր յոյժ և ի հզօր զօրուեն ետրուրիոյ, որոյ անհնարին խոշտանգեալ ի սիլլայէ՝ առեի ձնայր ապատամբելոյ։ Համախոհ էր և ը կնեծոսի պիսոնէի ի սպանիա, և ը սիտիոսի ումբռի՝ որ վճռ յանցանայ ինչ կոչեցեալ ի դատաստան ի հռովմ, փախուցեալ էր անտի յափրիկէ, և ժողովէը էր առ իւր երևելի խումբ զօրաց։ Պիսոն պակասեաց նմի, զի սպանաւ յիւրում գաւազի՝ ոմն վերագոյն պատմեսյաք։ Ի.ոկ զսիտիոս՝ հեռաւորուե վայրաց, և վաղ կօրծանուն կատիլինայ՝ ոչ Թողացուցին ի յայտնել զանձն։

Ի.յս ամ հաստարանք առաւելուին զօրտասդուեն կատիլինայ, և ազգեին ի նա զտենչ աճապարելոյ ի ձեռնարկ իւրոց խորհրդոց։ Սալուստիոս ի վէր բերէ ոմն հռաւակ յետին յորդոր՝ զամբոխուն իւրոյ խոշն մտաց՝ յոչվեալ ի յիշատակուեն իւրոց ապիրատուեց։ Ի.յս այր [1] ամենագարշ, թշնամի ածոց և մարդկան՝ (ասէ պատմիչն) չգտաներ հանդարտուե, ոչ ի գործառնուե և

1 Այնձն խոհերական, թշնամի ոչ ի քուն կայր յանդորրու. այլ ածոց և մարդկան, ոչ ի պաշուե և պէս խիղճ չարեաց լվեր զմիտան չա-

Ա՛ Հ. 688։
Ն. Ք. 64։

ա՛ղ՝ի հանգստի , ո՛ղ յարթնուԹե՛ւ և ա՛ղ՝ի քուն . այսպէս մշատտանՋ էր յիւրմէ խղձէ ։ Ի մեռուանն սրտի նորա երևէր յիւր երեսս և յամ՛ իւր արտաքինս . իւր դեղնուԹի՛ , իւր դժնհայեցուԹի՛ , իւր գնացք երբեմն հապճեպ և երբեմն գանդաղ և ծանրաքայլ , ոմն երևեցուցանէր ՚ի նի՛ խելայեղուԹե՛ և կատաղուԹի ։ Ի սոյ հաստատեալ՝ի միտս ձեռն՝ի գործ առնել , կոչեաց յիւր տուն՝ի սկիզբն յունիսի զսիւնս իւրոյ հղումն , իմա՛ զայնոսիկ՝ որք էին միանգամայն առաւել ևս չարայոյզք և յանդգնուԹք ։ Ի ալեւստիոս անուանի՝ ի նոցանէ վճռտասնս , որք էին՝ կի՛ լեալ էին երբեմն՝ի ծերունեաց ծերակուտին , և անուանիք յոյժ . յորոց սակի՛ են լենտուլոս սուրա՝ հիւ. պատոս տարեգի՛ն 681 . որ և զկնի արտաքսեալ՝ի գասաս կարգէ ծերակուտին՝ի ձեռն համարակալից , խնդրեր առ ժամն զպրետորուի՛ առ անդրկն մտանելոյ յայն ։ Պ. աւտրոնիոս , որ ընդ կատիլինայ՝ գլուխ էր դաւադրուե՛ անցելոյ ամի ։ Լ՛երկաբնի սիլլայք եղբարք՝ որոց մին ընկէր էր վիձակի աւտրոնիոսի , բայց անմեղ յայտնեցաւ՝ ոչ՝ ասացաք , յորտնոսիոսէ՝ յառաջին դաւադրուե՛ մասին կատիլինայ . և ՚ի կիկերոնի՝ յերկրորդումն ։ Լ. կառ սիոս , որ առ ժամն խնդրեր զՏիւպատոսուԹի՛ ։ Կեթեգոս՝ [1] այր՝ի գերապանծ տոհմի , ծագեալ յերևելի շառաւիղէ կուռնելեան տանն ։ Հուսկ ուրեմն Ա. կուրիոս , յորմէ կիկերոն հատու եղև նախնի և երևելի տեղեկուԹե՛ս խորհրդոյն կատիլինայ ։ Լ՛յսոքիկ էին գլխաւոր անդամք չարայոյզ ժողովոյս ։ Եւ ահա բանքն՝ զոր առ լուստիոս արկանէ՝ի բերան գլխաւորի նո՛ ։

Բանախօսուի նո՛ առգաւակից ։

Յետ տալոյ նո՛ գուշեստս , յորս զմնլուիս նո՛ յեղափոխ ՚ի յառաքինուԹի՛ս , կի՛ արդար ևս խօսեալով՝ վերարկեր զգաստուԹի՛ յանոյանաց սեռևեռիւք պատուոյ և առաքինուե . և յետ արծարծ երիսիւ նկարելոյ՝ աստի վկայս զորուի՛ և զՀորկատեստուե՛ , անտի զԹշուառուե՛ և զանարգուի՛ յոր կային ինքեանք , յաւել ասել ՀաստատուԹի՛ վայելչականաւ լաւագոյն գաստի ։ Ա՛ինչև ցերբ [2] էջն ԺՋԼԿ և մեծասէրս չաղաչացաւոդ հանդուրժել

թատանՋ ։ Վասն այսորիկ գոյն հաստեալ էր յերեսացն , աչք՝ գաժան նատեաք , գնացք ոտիկ՝ երբեմն խուճապ , և երբեմն յամր . ՚ի գէմն նորա և ՚ի կերպարանս նկարեալ էր գլխովին խելագարուԹի՛ ։

1 Ա՛նհնար է սա լռել զի և նոյն ընդ այնմ յԼինիոսի՝ զրմէ խօսեցաւ առ հիպպոդոսէ լոկոլլոսի , Հատ . Ի. էրես 648 ։ Զի գեռահասակ էր յորժամ ղպէշոս ՚ի գառակոյսէ անդ խօսիւն նոյ , որպես երևի ՚ի բանից ասպի ֆաբանի առ սալուստիոսի , Կ՛երեսՁից կեԹեգոսի պատանուԹեն ։

2 Մ՛ինչև ցերբ առաքինիւք հանդուրժէք ալսոցիկ ։ Ո՛չ լաւ հաս-

Ա Հ· 688։ Ն· ՌՀ· 64։

այսպիսեաց անարգուածքն։ ||Ո՞վ լաւ ևս էին ոչ ծնանել, քան ծնեալ ի ծառայութիւն ստրկական, և ընդ ամենայնի ի ներքոյ հարկաւորութեան եղեալ։

Ա Հ. 688 ։
Ե Ի. 64 ։

պէսթ՝ որ հալածէն ղՊէղ , վիճակ եղբայրան առ այիմ , և և ընդառաջ և առաջկան առ յապոյ ։ Օ՞ր նէ այլ հայ մէղ՝ բայց չէնոյ վշտագին և անյոյս ։ Չայ պարտասկէյ զբէս չէր և խրա նուանկէյ ։ Ի՞ասուկ ապաստանէն անչկալ՝ որ չէր առաջկ կայ , ընդ նմին և ձախողէ , և փառ և պատի՝ վարչէ պանծալէյ չաղ լուէ ։ Չնար ի՞նչ էզե բաղդի՝ առաջկ առնել չէզ զէծ և հասու դուսն ։ Ի՞ր հայէն ապահնաւ չեմ բանախօսաւ ։ Ո՞ր էակ էրբ , պա բագայ , վանդգ՝ յորս մնէ , չէասորուէն՝ որոմ պանդ , զէծամէծ աւարառուէ՝ զրս առմատուցանէ պատերազմ , խոնդն էն՝ ապրել ի սերս չէր ։ Գոչէյ չէս զօրագլուխ ոչ , կամ զօրական , որպէս պէարդ հաձոյ էզե չէզ ։ Ի՞արմն եմ և ոգի և անձն՝ գլխովին չէզ է նուէրեական ։ Ի՞է չէզ բազմայ էնէ աւուրց՝ որպէս յուսամ , արգա նացեալ հետապատուէ , կարարէցէյ ընդ չէզ չեմ զոր և խօսէցայ , զայն ըզ ու գայց վրէզ յանկնալուէ եմն պէտն , և գուշ ու նա խանձաւորութէ չան պնդանայուէ չան պնդանախալուէ ։

Ի՞անախասուիս ընդունելի եղև յոյժ . սակայն և այն պէս՝ քանզի ու՛չ այլ ինչ փակեր յինքեան՝ բայց իրս տար տամն և Հանրականս , յոլովք ի գաւազրաց խնդրէցին որոշ ինչ բայատրութէ իւրոց մտայ , և թէ որո՞յ իմիք իւրաքանչիւրոց մարթ եր ասն ունել ։ Հաձեաց զնոսա նոցա . և աւետեաց նոյ Հանրական ինչ թողութէ ամ պարտեաց , տարագրութէ մեծատանց , պնդհանաւորութէս , զբրմանէ և , զաւարհարութէն . և միով բանիւ՝ զամ պատուէ , զոր մարթ իցէ պատերազմի առմատուցանել յաղթականաց , թէ չունիցին այլ օրէն՝ բայց իւրաքան չիւր գՀաձոյս կամայ ըս քմայ ։ Ի՞ամպամսյն եղոյց նոյ և զգիւրութէ կատարմանն , եթէ անտանիս լինիցի իւր իշխանակից՝ ի հիւպատոսութէ ։ Ի՞յսու օրինակաւ արձակեաց զնա քարեյոյս , յանձն արարեալ նոցա առ նա խանձաւորութէ և փութոյ սկզբնաւ ամբառնալ զնոքն ընդ անտանիսի յայն գերագահ իշխանութէ ։

Մարթ է երկուանալ , արդեօք ձըշմարի՞տ էցէ թէ արբուցեալ էցէ նոյ զարիւն մարդոյ կատիլինա զարիւն մարդոյ ։

Ի՞սկ եղև՝ թէ կատիլինա յայնմ ժողովի պահանջեալ իցէ յիւրոց մէղակցայ ահեղ երդումն , յետ արբուցա նելոյ նմ արիւն մարդ ։ սկիզբն խառն ընդ գինւոյ բաժակաւ ։ Պատասխանեաց ոչ հաստատ զիրսն լինել ձշմարիտ ։ Պատմիչք բազմաբանք յաղբերին , ընդ սովորութէ հաստատեցին , զոր ասդ ։ Պլուտարքոս , փլորոս , և այլք ոմանք յաւաղ բերեն զայս ։ Ա՞եպէտ և չէ ինչ անհաւատալի՝ Հայելով յայնպիսի անօրէնս , բայց Հայեցեալ յիմաստուն զգուշութէ սալուստիոսի՝ որ յիւրում պատմութէ ոչինչ ակնածէ՝ ի կատիլինայ կէ՛ յիւրոց կուսակցաց , յիրաւի թէ ինձ երկուանալ յոր միաբանութէն և ամ խոհական ընթերցող ։

Ա. Հ. 638 : Ն. Ք. 64 :

Գաղտնիք դաւադրութեան գան ի յայտ :

Վաղտնուէն կարևոր յայգպիսի ձեռնարկս՝ որ հազիւ երբեք պահի , եկն ի յայտ միջոցաւ՝ որ յայտնեացն յոլովակի , նման , խենդէ սիրով և պագշտուածէ : Կուրիոս՝ զոր ի համար գասեցեալ այնց՝ որք գտան ի ժողով կատիլինայ , և որ վաղուց ևս վատանուն գոլով վէմ իւրոց չարաչար գնացից՝ մոլեգնութէ ի խալս , եր արտաքսեալ ի ծերակուտէն՝ հրամանաւ համարակալաց , ի բազում ժամանակաց հետէ գործեր անարժանս ընդ փուլվեայ կնոջ մեծապչուց : Որ այրս այս բնութէ ծանծաղամիտ , միանգամայն և յանդուգն . անժոյժ ի լուել զոր գիտէրն , և ի ծածկել զիւր իսկ յանցանս . ոչ գոյր նէր կանոն յիւր խօսս , ոչ և ոչ յիւր գործս : Ոչ ասն որոյ տեսեալ զինքն արհամարհեալ յիւրմէ սիրուհոյ՝ փոխանակ զի ձախտ զութէն իւրոց իրազանց ոչ թողացուցանէր նմ առատաձեռնել ըստ ըզձի նէր , յանկարծակի իմն փոխ զէրգուն . պանծայ , մեծամեծս խոստանայ , և երբեմն ասպատնայ . ի վախճան ամի խօսի ընդ նմա այնպէս յոխորտանօք և ամբարտաւանս , որպէս չէր երբեք խօսեցեալ : Ցեսեալ փուլվեայ զփոփոխութէն՝ և քաղեալ ի բերանոյ նէր ըզպատճառն , թէպէտ և կին եր անառակ՝ ոչ գործեայ ըստ տմպարիշտ քղքացւոյ , քստմնեցոյց զնա վտանգ հատարակապետութէն . և պատմեայ նա իմաստութէ բազմոյ՝ որ չափ ինչ գիտէր , ծածկեալ միայն զանուն այնորիկ՝ յորմէ տեղեկացեալն եր :

Զայնք հնչեցէք բազմութեան օգտին առ ամբառնալ կիկերոնի ի դիւրել զձանապարհ առ հիւպատոսութէն :

Զայնքս հրատարակեալք ըստ քաղաքն՝ բազում օգտեցին կիկերոնի ի դիւրել զձանապարհ առ հիւպատոսութէն : Որ իբր արդիւնք դժուարանային ի յաղթել խափանածոց , զորս յայտնացանէր ընդդէմ նէր նորուէն իւրոյ ծագման : Կոգոյես [1] ամ ազնուականք վաղեալ էին նախանձու : Ասուէր նմ թէ գարշուէ իսկ հիւպատոսութէն , թողուլ՝ զի ամբառնայցէ յայն այր մի ապատովմիկ , թէպէտ և արժանաւոր իսկ ըստ այլ իրաց . բայց յայնպիսում ստիպող վտանգի՝ նախանձն և գուռզուէն տեղի ետուն երկիւղի : Որ այնու օրինակաւ կիկերոն [2] ի բաց արար՝ ոչ նա ինքն պարծի , զխօսն և զնուէր զոր յատաջագոյն դիմադրեին նմա ազնուականք : Ասէպէտ և ի բազում ժամանակաց հետէ ոչ ոք ի նոր ազանց լեալ էր գլուխ ետ նախանձ և ամբարտաւանուէն : Սալուստոս :

2 Որովհետև ես ինքն խորտակեցի ... զայս կրձիտն ազնուականութէն , ասէ : Կիկերոն ընդ Ատտիկոսի , հմր 17 . Ե ընդ ի առաջս , համար 3 :

1 Զոլովք յազնուականաց նա խանձաբեկ լինէին , և որպէս թէ պղծուելի իւն համաբեկին հիւպատոսութէն , թէ ստանայր զայն՝ այր ոմն նոր , թէպէտ և գերապանծ : Բայց ի հասանել վտանգին , տեղի

Ա. Հ. 688։ Ն. Փ. 64։

Հասարակապետուէ , բայց և այնպէս կիկերոն անուանեցաւ հիւպատոս նախ առաջին , ի միակամ քուէից ամ Հարիւրեակաց , մանաւանդ թէ ի հանրական ձայնարձակուէ , որ միաբանեաց յիւր նպաստ զամ քուեայս ժողովրդեանն հռովմէականի ։ Բայց և կատիլինայ վիճակեցաւ քուեայք բազում յոյժ , սակայն անտանելիս առաւել քան զնա քանի մի քուէիւք , վ յանդիման լինելոյ իւրոց փոքր մի մեծարգի սպասահարուէ , որում հնորհս պարտ էր՝ ոչ յիւրոց արդեանց , այլ առ արգոյ յիշատակի հօր իւրոյ ։

Աւելիոս Օրեստէս։

Բայց դէպք մեծապէս խռովեցին զկուսակիցս կատիլինայ ։ Բայց գլուխ նոյ միշտ յանդուգն և ծանրացաւսումն վասն ձախողուԹեաս՝ ոչ լքաւ , մինչև կատաղանաց նորա յանհնարս մտեալ՝ կորուսին զնա յոգումբք իւրովք հա մախոհիւք ։

Համարակալք։ Դիոն . լէ։

Այլ զի համարակալք անցելոյ ամի կատուլոս և կրասոս՝ հրաժարեալ էին , առանց ինչ ծառայուէ ընդունելոյ հերկապետուԹէ ի նոցանէ , պարտ և պատշաճ համարեցաւ յայսմ ամի ընտրել նոր համարակալս ։ Այլ արգարև ոչ երբէք այնպէս պէտք էին խիստ համարակալուԹէ , ոչ արդ . բայց նոյն իսկ մելուԹէք՝ որոց վերայ սիտենայր , խափանեցին զպատուէն ։ Տրիբունք ժողովրդեան , երկուցեալ՝ Թէ ջնջեսցին ի դասակարգէ ծերունեաց ծերակուտին , դիմակալ գտան կալմուԹէ աղիւսակի ։ Որով համարակալուէին նանրացաւ , և այնպէս խրԹնացաւ , զի միւն ի յերկուց համարակալաց չէ յայտ սատուգիւ . և զմիւսմ չէմք ձգդիտ , բայց բանիւ կիկերոնի՝ որ ի նա հայի ։

Ասացուած կիկերոնի ի վերայ կոտտա սայ համարակալ ։ Պլուտարքոս ի կիւերոն ։

Նուն կոչիւր նէր] . կոտտաս , և սիրէր յոյժ զգինի ։ Կիկերոն՝ որ ի խնդիր էր հիւպատոսուէ , կարի լինն ջեռեալ՝ ետ հասուցանել ի հրապարակ անդր բաժակ մի ջուր . և այն ինչ ըմպեր , ի պատիլ զնովաւ իւրոց բառ բեհամայ՝ ասէ ցնոսա ։ Արբուք առնէք ծածկել զիս . վասն զի համաբակաւն չներբէք ինձ , երբ պեսանէք զիս՝ զի ըմպեմ ջուր ։

1 Համարին գիպնաիանե , լինել սա կամ կ . գրելոս պիոս , և կամ պ . սեր Վիլիոս խոարոյի ։

Յօդ · Բ ·

Ալեբաֆիը հետապոռուէ էլիէրոնի ։ Գարաչային օրէնք ռուլլուած ։ Էլիէրոն հնարէ անընդունելի առնել պայն ծողովրդեան ։ Սաղաղէ վառովոյէ ծողովրդեան ընդդէմ ռուսիոսի ։ Չ՚պատգովէ գաբէրիոս՝ զորմէ եր ամբաստանուէ ըռնի ապանեալ էջէ պատրնիոս ։ Ընդդէմ դառնայ որդւոց պարափբէլոյ՝ որ խոմիին ընդունելի լինիլ՝ ի պալատանուս ։ Ջեռնարիէ՝ ի նորփել ղէնգամ ։ Գապ գեպատնոյ ։ Շ ահի պիւր պաշօնակից՝ ըռղնալ՝ ի նա պառաջնորդուիլ մաէրոնիոյ ։ Չ՚ալիսանան հանդէս լուսլուսի ։ Օ՚ելիռուիլ նորա ։ Գպարանչ նորա և պարասանչ ։ Գնեննայ ծախչ աղանոյ իւրոյ ։ Գրպատուն իւր և ազնուական էիրատուէ նորա ։ Ծնունդ օգոստոսի ։ Ագրիլիա անդրէն գալիրէ պիւր կողմն ։ Գաղամ հանայչ ձեծապէչ տանեն՝ ի պառարտուիլ նորա ։ Գայր բարոյ ածմարդնեայ ։ Ագրիլիա ընդունցիկն ռնանգամ՝ ի ինդէր հետապոռուէ ։ Իւր ինդրդղաիկչ ։ Էլիէրոն յայտնէ զամ արարս նորա ։ Գչամբէն գնա՝ ի լիռւի ծերբանափ անդ , և ապրիլ գնա՝ ի բայ առնուլ յերբէն զբէմանէն ։ Ագրիլիա կամ պալ ապանանել չհետապոռն՝ ի գաղդին արեան ։ Ծհասանէ հետապոռուէ ։ Գնէ՝ ի մտ պալ պարերազմ յայտնագնէ ։ Գզդ լինէ էլիէրոնի՝ ի էրաստուռ ։ Ա ձեռ յանձնաբարուիլ ա հետապոռս՝ ռնդիլ զը բերուէ հասարակապետուէ ։ Գմոռ և հոգ՝ ի հռովմ ։ Գալիսիս գլնոս վառ ։ Ագրիլիա զոր չանայ պալ ապանանել չէլիէրոն յերբամ պան ։ Գնայ՝ ի ծերբանդյան ։ Էլիէրոն հղացմէն գնա խոբ , և յերբես եակ ընդհարիմնի ընդ նա ։ Գաջին ճառ կապիլինեան ։ Գապաստանի կապիլինայ ։ Գլանէ՝ ի հռովմայ ։ Գռենախօսուէ էլիէրոնի ա ծողովրդն՝ ի վերայ հնինելոյն կապիլինայ ։ Գրիդրդր ճառ կապիլինեան ։ Էլիէրոն չապափովէ գմարբնա՝ գնդանակիչն հետապոռս , զորմէ եր ամբաստանուէ գաղդնի հետապոռուէ ։ Գնդեղծուիլ ընդնացեր կապոն՝ որ ամբաստան լինի գմարբնայէ ։ Գռենախօսուէ էլիէրոնի ։ Ճարպէուէ նորա ի խօսիլ պայն ինչ՝ որ հայր ի կապոն ։ Գռնբնա աբչէի ։ Ագրիլիա գնայ՝ ի բանակ մալէոսի ։ Գրիդրդին նկ հրապարակեցան՝ ի ծերբանդին ընդնդիմ հայբենեաց ։ Չ՚ամառուէն հռաստչայ կապիլինայ ։ Գպաստամատոյց եղև և բնակմալին ։ Ի ենդռուռս կամ չէ գիլ կողմն գալիսիրեա ։ Ագրիլիա նմացոյցանին գմ էլիէրոնի ։ Գրիդրդր դառապրայ հրչէփ առնելոյ գհռովմ ։ Գալիսիրեա հորդնի՝ ի չենառս լինելոսի և այլոց գլխառորաց դառապրուիլն ըռուղը ինչ ։ Էլիէրոն գնահարհ ընդ առաս՝ գալանառուրէ գնառս ըռղնովք իւրեանց ։ Ի ենդռուռս և էրբ՝ ի գլխառոր մեղադիցայ գալանառուրին ։ Ագեղապրա յայտնէ

ցան՝ է ծողով ծերակուտին : Հաշխեցան՝ է պատնա առանչուա-
ցաց եալ՝ է պետհոզ : Լսանչին էն և զ դայն պատե՝ զոր էա
ծերակոյն կիկերոնի : Կիկերոն պատմէ ծողովրդեան՝ որ ինչ անցք
անցին՝ է ծերակուտին : Երբորդ ձառ խոսկնեան : Յողովուրդն
յեղափոխ ղրկա՝ է վերայ կապկնաց , և սկիզբն առնի գալշլե՝ է
նմանէ : Օ՜ երասսոս լինի էարախօսուրե , որպես ըն բաժանորդ
էջն գասարբուրնեն : Ջարախօան արքանի՝ է բանս : Ի սա որոյ
մասին մնբրն էջն հաւապալ , ըն երասսոս և կեսար լեալ էջեն բա-
ժանորդ խորհրդոց կապկնաց : Պայոյզ վարանդ կիկերոն : Կին
էաք և եղբայր գալշլերեն գնա : Յողովվէ գծերակոյն առ որ-
ղե՞ն գ՜ինչ արասցեն ընդ կալնաւսրս : Կիլանոսի կարծի՝ եղեն
մահապարտել գնասա : Կեսար առաջի առնի հակառակ կարծիս .
զայ է նոցա՝ ասէ , մղոնչնեսար բանպարհոս : Կիկերոն կափա-
նէ գչշտուրնեան բանախօսուրե , որով պայ էմանալ ըն դուի՝ է
կապտուրե՞ կողին : Ջորրորդ ձառ կապկնեան : Կապոն ցրե գբա-
նախօսնեան կեսարու , և չէաք կողին չգե գածերակոյն :
Պապուհաս մահու լենտուլոսի և որոյ ընդ նմայն էին կալնաւս-
բեալ : Ի կայուեի հասարակաց չարգի և գնորհակալուե՞ առ կիկե-
րոն : Կապկնեան՝ է պարտաւ մապնի չանտնեոսէ , և դեռանի՝ է
պարերազի : Ի՞ է՝ որբեռնեց զ՜ի լուղացուցանե կիկերոնի ապենա-
բանել առ ծողովրդերն չէա էարոյ հետապատուե՞ : Լրբրուն հե-
պատուն : Չամատօպ կերպափրուրե՞ հետապատուրե՞ կիկերոնի :
Ջան՝ նե՞ է նախան արկանել հանդերձելոց չարեաց՝ ոգեխաուեալ
գչարգ ասպետաց ընդ ծերակուտին : Չետապատուրե՞ կիկերոնի
եղե՞ կապտ էարոյ գասաց : Ի՞ենծափրծ խաղ հանդիսացեալ՝ է
կենդուլոսէ ապենրեբոյ :

Մ. ՏՈՒՂԼԻՈՍ ԿԻԿԵՐՈՆ· Ա. Հ. 689։
Կ. ԱՆՏՈՆԻՈՍ· Ն. Ք. 63։

Նկարագիր գերի հետապատուած կիկերոնի։

Օ՜ հետապատուած կիկերոնի արժան է մեզ բազում փոյթ ունել։ Իրքն ինքնին են երևելիք , բայց անձնն հետապատի առաւելու և ևս զօգուան : Տեսցուք գայս հանրահռչակ անուն՝ է գրականուե՞ առաւելել իմաստուն և բարեբաստիկ մատակարարուե՞ իրողուեց , և գայս մեծ ատենաբան՝ հանդիսանալ մեծարգի այր պետուե : Ուր Ճարտարախօսուի գոգկես գլխովին պատաղեալ կայն գայր՝ է ընորհս առանձնաւորաց , արդ ունիցի իւր առարկայ գՀասարակաց փրկուի : Կիկերոն ամբարձեալ՝ է գե-
բապանծ թատրոն աշխարհի և՝ է գլուխ ինքնակալուե , որոյ ընկլուզեալ էր գայլ ՃԻ ինքնակալուե՞ , գոցե պարապ արտահայելոյ գՃԻ գիւր ձիրս և զառաքինուես :
Օ՜ գաղեալ յանհնարին բազմուե՞ հոգոց և պետապես ա-

Ա՛ Հ. 689։
Ն. Ք. 63։

ռարկայից , ընուցու զնա՝ լուր անխոնջ փութոյ պնդու-
թե՛ , և ընդարձակուե՛ հանձարոյ ։ Օ արմասցուք ե՛ նա-
խանձաւորուի՛ նը առ նա՝ օգուտ պիտանի առ խաղաղու-
թի՛ պետուե՛ , ե՛ կորովախոհուի՛ նը՛ ի յայտնել զապիրատ
և զգաղտնածածուկ բանսարկուիս , և ե՛ արիուի՛ նը՛ ի
պատուհասել զնա ։ և խելամուտ լինցուք օրինակաւ նը՛ ,
թե՛ ի գիրկս իսկ Ա՛ուգոյից մարթ է ծնանիլ և աճել
արդեանց այսպիսի վնասմականաց , այլ առաւել սիրելեաց
քան զպատերազմականացն ։

Ա՛եծագոյնն՛ ի պանծալի արարս հիւպատոսուե՛ կիկե-
րոնի՛ եղև անշուշտ հեղձուցանել նը՛ զգաւազդուի՛ կա-
սիլինայ ։ քայց չեղև միայն այս ։ Յառաջ՛ ք զապրեցու-
ցանել զհասարակապետութի՛ ն գլխովին՛ ի հասարակաց
վտանգէ աստի , պաշտպանեաց զնա և՛ ի բռնութէ՛ այնց՝
որք նոյնպես՛ ի վե՛ ր յարուցեալ էին ըստմանեաց ։

Ա՛գարա-
կային օրէնք
ռուլլոսի ։
Կիւերտ՛ ի
ռուլլոս ։

Ա՛ռաջին հակառակորդն մարտադիր՝ եղև Պ. սերվի-
լիոս ռուլլոս՝ տրիբունն ժողովրդեան , որոյ առաջի արա-
րեալ էր նոր ինչ օրէն ագարակային , և և յառաջ քան
զմտանել կիկերոնի՛ ի պաշտօն ։ Ի՛սր վի տրիբունէնք մտա-
նելին յինքնասաւրուե՛ թէ իւրեանց՛ ի տասներորդ օր դեկ
տեմբերի ։ Ա՛յս օրէն ընդարձակագոյն՝ մանաւանդ թէ
չափաւանց քան զնմ այսպիսի օրէնս առաջարկեալս եր-
բեմն , տայր սակաւաւորաց ոմանց քո՛ քսուկս՝ պատրուա-
կաւ նպաստելոյ աղքատաց , զոգեաս զնմ՛ եկամուտս
հասարակապետութէ ։ Ա՛յլ ահա՛ քեզ գլխաւոր պրակք
այնր օրինի ։ Հրամայէր՝ վի վաճառեսցին նախնի տերու-
թի՛ք թագաւորաց մակեդոնիոյ , նահանգ կորնթոսի ,
երկիրք մծտաւորք կարթագինեայ՛ ի սպանիա , նախնին
կարքեդոն յափրիկէ ։ և և՛ս երկիրք , շինուածք , և որ
ինչ այլ կայցէ՛ որ հայկեի՛ ի պետուիս արտաքոյ իտալիոյ ,
և որոյ ստացուի՛ լեալ իցէ յետ առաջնոյ հիւպատոսու-
թե՛ սիլլայի ։ Տայր վաճառել և՛ս՝ որչափ ինչ հասարակա-
պետուին ստացեալ ունէր յիտալիա զերկիրս , զայգիս ,
զանտառս , զգաշտավայրս , ոչ և զգետինս՝ զոր ունէր՛ ի
սիկիլիա ։ Օրէնն պարտաւորէր և զնմ՛ զզօրագլուխս՝
քայ՛ ի պոմպէոսէ , աերել զնմ՛ աւարն , և զնմ՛ արծաթ՝
զոր կալան կի՛ ընկալան՛ ի պատերազմի , և որ չէր մտեր
՛ի հնդկաց դանձատուն , և որ չէր ծախեալ՛ ի շինուած
ինչ յիշատակարանաց ։ Վերակացուէ այս նմ՛ գործոյ
կարգէր՝ վի ընտրեսցին տասն հոգաբարձուք՛ ի գուզնա-
քեայ մինանէ ժողովրդեան ։ յո է՝ յեօթն և տասն ցեղից
ընտրելոց վիճակաւ ։ և վի տացի այսց հոգաբարձուաց

Ա· Հ· 689·
Ն· Ք· 63·

համ պետանի իշխանութեի՛ն, ՚ի վաճառել, յօտարացուցա-
նել, ՚ի պահանջել համարս, և ՚ի գտանել՝ որ երկիր
հասարակապետութե՛ն իւր, և որ առանձնատուրց· և պար-
զաբար իսկ՝ առնել զայմ, որչափ ինչ փակեր ընդ սահմա-
նաւ նոցուն հոգաբարձուե՛ անքողոք ընդ հնգամեայ ժա-
մանակ· ։ Յետ մեծերելոյ պետպես միջոցաք արդ ասացե-
լովք բազում գանձս, որոց չարիկ էր՝ ոչ դիւրաւ երևիլ,
ամբառնալ յանչափ գումար, պարտ էր նոցա գնել գե-
տինս յիտալիա, ՚ի բնակեցուցանել ՚ի նմա զաղքատ քա-
ղաքացիս։ ։ Հնեին և իշխանութե՛ հիմնել նոր գաղթակա-
նութի՛ն, և նորոգել զհինս։ Իսկ զքո՛ղն և զարուարձանս
կապուաց՝ որք առեալն էին ՚ի գանձ հասարակաց ՚ի պա-
տիժ վտարանդութե՛ կամպանիացւոց իբրու հարիւր չիսուն
ամաք յառաջ, և որք էին մի՛ յուսեալք եկամտիկ հասարա-
կապետութե՛, պարտ էր բաշխել նոցին իսկ հոգաբար-
ձուաց՝ ՚ի հինգ հազար քաղաքացիս հռովմայեցւոց։

Կիկերոն հնարի անձն դառնալոյ առ նեղ ըզգի ժո ղովրդեան։
Կին· Բ· ՚ի առուլս· 15։

Ա՛յսր լսելով բայատրութե՛ չար և առ իմացուցանել, թէ կիկերոն ո՛չ աւելաբաներ յասել իւրում, թէ ռուլլոս պատրուակաւ ազարակային օրինի հաստատեր տասն թա-գաւորս և տասն ինքնիշխան տեարս հասարակաց գանձա տան, եկամտիկ պետութե՛, ՝ամ գաւառաց, բովանդակ ինքնակալուե՛, և գոգիս բովանդակ աշխարհի։ Ա՛նտա նիս հիւպատոս պիղծն այնպէս զառաջարկուե՛ տրիբու նեն, ակն ունելով թէ ինքն լեցի մի ՚ի տասանց հոգա քարձուաց։ Կիկերոնի միայնոյ հասանելը ըստանձնել ըզ-ծանրաբեռնուն մեծի և զգուշաւոր իրողութե՛ն։ Ա՛կայն և այնպէս ո՛չ զարհուրեցաւ. եդ ՚ի մտի՝ հարկանել ՚ի դի-մի ՝ամ զօրութե՛ այսմ օրինի. բայց իմաստասէ՛, և խորհե-ցեալ ՝ամ զգուշութե՛ ՚ի ժանտասցուցանելոյ զժողովուրդն։

Ա՛պաքէն վաղու ևս կայր պատրաստական առ այս։ Ա՛ինչ երն դեռ միայն նշանակեալ հիւպատոս, լուեալ թէ՝ նշանակեալ տրիբունք ժողովրդեան պատրաստէին օրէն ինչ ագարակային, ասաց։ Ա՛յս կարծէի՝ ըն յորժամ նո-չա ես ՚ի նմն ամ ՚ի պաղատանս լինիցիմ, նոյն ինքն հասարա-կապետութի՛ն հրաւիրակ լիցի ինել ՚ի դաբանութե՛ և ՚ի համահամ գոր-ծակցութիւն։ Ա՛ ո՛րոյ ես եղել առաջին՝ խօսել ընդ նա յոյս ասչս, յոյս արարեալ՝ զի ըն արդարս օրէնն իցէ օգտակար ժողովրդեան, ես իսկ պնդեցից ամ հնազանդութե՛ իմոյ իշխանասարութե՛ն։ Օ՛չ անչնորհք ես օգտարասութե՛ չընկալան. խոստովին չինէն, և պատ-ասփոփել հաճին։ և ես լռեցի անչնորհոյ լինել, զի ո՛ երեսե-յոյս հեգտանին և խափանչեցուցել։

Ն՛ախ քան զհեռև մտին տրիբունք ՚ի պաշտօն· և անդէն

Ն՚ումն· անդ· 11· 12· 13։

Ա. Հ. 689 : Ն. Ք. 63 : վազվազակի ոուլլոս արար ատենաբանուելէն առաջի ժո-
ղովրդեան , յայտ արարեալ նմի վիւբ առաջարկուի : Ի-
կերոն հեգնեալ ախորժաբար զխրճնուելին երևեալ յատե-
նաբանուէ անդ , ասէ : Ոուլլոս ՝ դաջ երեխայանէ պատ զիւբ
ճարպաբխօսուէ : Ոմա արիանէ երիար և գեղեցիկ բառիւք : Ինչ
մի դիայն ևոուեցաս ինչ յայնմ յոռի . այն , որ չանչափ բախմուելէ անդ
ոանինգրաց՝ ոչ գոսա և ոչ մի , որ նմանայր՝ ևէ ղերծ երբայ էին
ղբոյդ ապէնաբանին : Ընդեմ ևէ գայդը ոճոյ ախորժակ՝ ի խորա-
գիտութենէ ոանիցէ , ևէ չէ՞րոյ չմայ : Ընդբաւ է խոսոփանել ,
ևէ որ չան պայլան էին խորհմայ , ի կարծիս եղեն՝ ևէ կամիցէ ասել
ինչ գաբարախային օրինէ : Ընետ աւուրց ինչ օրինին պատձէն
՝ի բացի եգաս ըստ սովորուէ . և ևիկերոնի տուեալ բե-
րել օրինակ մի , անդէն ՝ի հակառակ կողմն յայտնեցաս :
Ատեալ՝ի պաշտօն , արար իսկ և իսկ յառաջնուումն աւուր
յաջնվարի ՝ի ծերակոյտն բանախօսուէ ինչ ընդեմ այսմ
օրինի , զորոյ եղոյց զղեցծուումն և զիշաս :

Այլ բանիկ նը ասպարէզ ընդարձակ , և ոնկնդիրը
հեշտալուրը . բայց դժուարին էր խօսիլ վերոդրեալ ա-
ռաջի ժողովրդեան : Ի՝ինչամեւին եղև յայն , և ՝ի վար
էարկ վիւբ նիւթ այնպիսի իմն ձարտարուեթը , զոր չիք
գոլիլ ըստ արժանեայ : Ընկայ ինչ ախորժալուր իբրև
զնկսուած ձաուին՝ զոր արար առ ժողովուրդն ՝ի վը նիւ-
թոյս յառաջին աւուրս իւրոյ հիւպատոսուէ : ,, Ակկեղն
,, առնե ՝ի գոհուէ վը երախտեաց՝ որովք կամեցան մե-
,, ծարել զնա գահերիցուեթը Տ՝երկապետուէ : Ա՝ռաջի
,, առնե զիմ պարագայս՝ որք առնեն նմ զայս երախտա-
,, ւորուեթի ը զիմ արդոյ և սիրելի . վը որոյ և պահան-
,, ջեն ՝ի նմանե սրտեռանդն և անթերի ընորհակալուէ .
,, յորմէ և ՝ի վը բերել , թէ ուրիւ պարտի ձեռն ՝ի գործ
,, առնել առ արդարացուցանելոյ զնոցայն ընտրուէ , և
,, առ արժանի հանդիսանալոյ անզուգական պատուոյս
,, ընորհելոյ նմա ՝ի նոցանե " : Ընաւելուս ասել և ևս . ,, Թէ
,, ևէն իմ միտք նմանող լինել յորվիչ իմոց նախորդաց ,
,, որք ըստ կարի գուն ուրեք երբեք երևևէին առաջի ժո-
,, ղովրդեան : Ա՝յլ վը ևի բարձրացայ ՝ի գերագահ իշ-
,, խանուէ ոչ՝ ի զնորհս իմոյ տոհմի , և ոչ առ մեծարոյս-

1 Ճառաբանէ՝ արդարև երկար խոսուեթեան քաղցրանայը՝ անգիտաս և գեղեցկաշար բառիւք : Ինչ մի նամ : Սակայն որք յատենախօսուեն միայն երևևէր ինձ յոռի , զի յայն չափ բազմուեթը չգտաս ոք՝ որ կա- րող էր իմանալ զորոյ էին խօսք նը : Ինչ ը համբս ինչ արար նա զայս , և թէ յայս ազգ ձարտար անդ կային որ կասկածէին՝ թէ կամ էին նմա ա- սել չգիտեմ զինչ ինչ զԱգաթո- կային օրինաց . համբ 13 :

Ա. Հ. 689։
Ն. Ք. 63։

,, Թէ առանձնաւորայ ոմանց , այլ՝ի չորհայ և՝ի յարդէ
,, ՝ամ ժողովրդեան , պարտ անձին վարկայ լինել հիւպա-
,, տոս ոք ծողովրդական , վկայութիւն եդեալ այսմ ոչ միայն
,, ձեր առաջի , այլ և առաջի բազմաց ծերակուտին ՚՚ ։
Ո՛վ սրտառուչ յառաջաբանիս առ քաղմուԹիւն ։ Լաղո՛ ոք
արիբուն ժողովրդեան՝ որ այսպիսիս խօսիցի ։ Լայլ կի-
կերան անդէն վաղվաղակի գիտէ քաջ որոտաձայնել ըս
հիւպատոսի , ոչինչ պէղջեալ յասացելոյ աստի ։

Լայսարէ և պնդէ , Թէ ,, ծողովրդական անուն է հոմ,
,, և յոլովակի՝ի Թիւր միտս մ՚կի ։ Լսա իս՝ լինել ծո-
,, ղովրդական ոչ այլ ինչ է , քայց խնամ ունել ՀՀմարիտ
,, օգտի ժողովրդեան , որ հաստատեալն է՝ի խաղաղու-
,, Թիւ , յայսատուէ և՝ի հանդարտուԹիւ՝ի ներքս՝ի պե-
,, տուԹիւ ։ և վն այս երեքին առարկայք են՝ զորս միայն
,, ակն յանդիման ունիմ յիմում հիւպատոսուէ , մանաւ
,, է ինձ ասել ՀՀմարտուԹի՝ի լուն և յանվրէպ միտս ,
,, Թէ եղեց հիւպատոս ծողովրդական ։ Լայլ զառատաձեռ-
,, նուԹ ինչ՝ որ իսպառ գատարկէ վՀորկց գանձատուն ,
,, չէ արժան կոչել ծողովրդական , որովհետև ՀՀասակար
,, է ժողովրդեան ՚՚ ։ Լյսու օրինակաւ կիկերոն՝ փոքր
փոքր մատչի յիւր առարկայն , և սկիզբն առնէ յայտ առ-
նել վիւր միտս ընդէմ դառնալոյ օրինին ռուլլոսի ։ Լայլ
՚ի սկզբան անդ առնէ զայն քաղում զգուշաւորուԹի՛ ։
Ա կայէ , Թէ ,, ագարակային օրէնք , ըս իմոյ կարծեաց՝
,, չէն ինչ իւրովի ստգտանելի ։ Լերանալիր գովէ զգրակ-
,, կոսեանս ։ սնդէ , Թէ իբրև կարդացի՝ի սկզբան անդ
,, զառաջարկուԹի օրինին ռուլլոսի , խորհեցայ սնդել
,, զայն՝ Թէ գտանիցեմ օգտակար ծողովրդեան ։ Լայլ
,, անաչառ քննուԹիւնն զոր արարի՝ ոչ Թողացոյց ինձ ։
Ա կիսզբն առնէ [1] ցուցանել ։ ասէ ։ Լյս օրէն ագարա-
,, կային՝ զոր կամք են երևեցուցանել ծողովրդական , ոչ-
,, ինչ տայ համօրէն ժողովրդեան , և չնորհէ զնմա ոմանց
,, և եթ Թուով ։ առաջի առնէ ժողովրդեանն հռովմէա-
,, կանի կայանս ցնորականս , և քառնայ՝ի նմանէ իրօք
,, զազատուԹի ։ առաւելու զՀոխուԹիս առանձնաւորաց ,

1 Աչայսպէս հաստատեմ կուբրա-
ցիք, այսուհիկ Ագարակային օրինիւ՝
որ գեղեցիկն է և գիւրընտեր ժողո-
վրդեան , ոչինչ պարգևի ձեզ , և
ոմանց՝ի մարդկանէ՝ չնորհի ՚ամ
ինչ ։ ՚ի ցոյց ընծային հռովմեական
ժողովրդեանդ ագարակք, բառնի և ա-
զատուին ։ առանձնաւորաց առաւել-
լուն ստացուածք , և հասարակացն
սպառին ։ և՝ի վերջ ՚ամի՝ որ ըզ զնմ-
է գժպատեհ , ՚ի ձեռն որբերունկ
ժողովրդեան՝ զոր նախնիք պաշտ-
պան և պահապան կամեցան գոլ ա-
զատուԹէ , կարգին Թագաւորք ՚է
քաղաքիս ։ ըս ։ ՚ի ռուլլոս ։ 15 ։

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։ ,, և չքաւորի պետութեն։ Իսկ ինքնագամայն ասացից, որ ,, ծայր է ապիրատութեն. այսուհետև օրինօք տրիբունն՝ որ ,, ի քէն կարգեալ է պահապան լինել ազատութե, հաս- ,, տատ թագաւորս ի հասարակապետութե"։

Այս է կերպագրութեն՝ զոր կալաւ կիկերոն յիւր ա- ժենայն քառասնասութե։ Զմտանեմ ես մի ըստ միոջէ ի բացատրուե իւրոց ցուցմանց, զի մի կարի ինն երկարեա- ցի։ Յուշ արարից միայն. զի գիտելով կիկերոնի՝ սրբազա- 23. 24։ նիչ սիրելի եր պոմպէոս յաչս Ժողովրդեան, առաջի ա- րար քազուա զգօնութե վնորային անուն, աւ առելի առնե- լոյ զօրէնն։ Յուշ ածէ, թէ ռուլլոս զգուշացաւ արտա- քոյ թողուլ զպոմպէոս ի թուոյ տասանց հազարաւորձ- ուաց, պահանջելով զի ընտրելիքն իցեն աւ ժամն ի հե- ռուէ, և անձամբ մատչիցին ի խնդիր։ Լուդ պոմպէոս եր յայնժամ յարևելս։ Ոխիզացուցանել և զանպատեհու- թե իշխողուեն՝ զոր անձին սեփականե ռուլլոս ի վերայ աշխարհակալուեց պոմպէոսի։ Այս զի իրքն առաւել ևս սպգուռ լինիցին՝ ստեղծաբանե, նոյն ինքեան տրիբունին 53։ գրել նամակ, յոր խօսիցի յօհորտանօք։ Հնթադրե, թէ ռուլլոսի հասեալ յասիա, գրեսցէ պոմպէոսի գիր այսպիսի։ ՌՈՒԼԼՈՍ ՏՐԻԲՈՒՆ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ. ՀՈ- ԳԱԲԱՐԶՈՒ Ի ԹՈՒՈՑ ՏԱՍԱՆՑ. ԱՒՐ ՊՈՄՊԷՈՍ. (Ինչ չէ ֆոյն ասէ կիկերոն, ըէ՝ ի վերայ ԲԵԲՉԵ և վմպէրէ անուանն ՄԵԾ։ Այս մակդիր անուն չէ ինչ յանկաւոր՝ ի ԲԵԲԱՆ այնո- ցիկ՝ որ ահա չանգնար լինի ցածուցանել զնա։) ՀԱՒԱՆԱՄ, ԹԷ ԻԲՐԵԻ ՀԱՍԱՆԻՑԷ ԱՒՐ ՔԵԶ ՆԱՄԱԿՍ. ԵԿԵՍ- ՑԵՍ Ի ՍԻՆՈՊ. ԵԻ ՀԱՍՈՒՑԵՍ ԻՆՁ ԳՈՒՆԴՍ. ԶԻ ԿԱՐՈՂԱՑՑԱՑ ՎԱՃԱՌԻԼ ԶՕՐՈՒԹԵԱՄԲ ԻՄՈՑ ՕՐԻՆԻ ԶԵՐԻՒՐՍ. ԶՈՐՍ ՍՏԱՑԱՐ ԶԻՆՈՒԻՔ ՔՈՎՔ։ Ընդէն իսկ երևի, քանի՞ տարի թուիցի այս քազմանէ՝ որ երկրպագուն էր պոմպէոսի։

Ասելիք քեզ միւս ևս հնար, յորում առիթ առեալ կիկերոնի յանխոհեմ ինչ զրուցոյ՝ զոր ռուլլոսի ան- խորհրդաբար վիճեալ էր ի բերանոյ, զկծեցուցանէ զնա- 70. 71։ ունկնդիրս։ Ասէ։ Տրէբոնն[1] ասաց ի ծերպէոպոլ, խաղա-

1 Իբր զի այս իսկ է՝ զոր ասաց Բայց դուք թէ անսայք ինձ, ակնդ- արիքունս Ժողովրդեան ի ծերա- կալարուք զայս ստացուած շնորհաց, կուսի անդ, թէ քաղաքային Ժող- ազատութե, քուէից, աւագութե, ովուրդն յոյժ է զօրացեալ ի քաղա- քաղաքի, առնելի, խաղաց, աւուրց քիս, պարբ է նա գոփոխել. զի զայս արտեկանաց, և այլ ամ գիւրութեց. բառ ի կիր էարկ, որպէս թէ խո- բայց եթէ ախորժիք թերևս՝ թո- սեր գլատակաչորոյ ինչ նաւու, և վեալ զայս ամ և զպայծառութիւն ծ. զաղջե քաշալաւ քաղաքացեաց։ հասարակապետութե, վերադարձ ալ

մուքն դաղտին կաբէ էին զօրացեալ է՝ ի հաստատիպատերազմ է, և հարկ Ա· Հ· 689·
է տարեալ զնոսա՝ վասն այսր անուն է՝ զոր՝ ի վեր արկանէ պրէբեանն, Ն· Ք· 63·
որպէս ըէ խօսիցի զձահճահոգ յարուածէ նաւտ, զոր պարզ էցէ գործա-
հել, և ո՛չ զդասակարգէ ձիաբուս դաղտացոց։ Վասն պէտի, ըէ
անասդ ինչ՝ կացչէդ ճասչէդ՝ ի վայելս ձիաբոյուըէ, աղտարուըէ,
գործածուըէ ՀԷրոց երտանից, դուէից, և ՀԷրոյ գառաց՝ յոր
վայելէդ յայսմ դաղտի և՝ ի հաստատիպ հրապարակի, ամ հաճոյից
զոր մատուցանեն ՀԷզ ասդ խոդ, գծնախմբուըէդ, և յամ հնարաւոր
գործուըէս։ Դայն ըէ ղ՝ ըզձանաչդէդ, հրաժարեալ յայս ամ օգտու-
ըենց և պայծառուըենց՝ որդ պարտն կՀԷօդ՝ ի սէրդ հաստատիպատե-
պուըէ, երբեալ բնականալ ընդ առաքնորդուբ ռուլլոսի՝ յանչափ եր-
ՀԷրս [1] սիպանդոն, և՝ ի վտաուողչ նահանգս սալատիոյ։

Ձարտարիասուըէն հիւպատոսին արար զիւր պատուղ։ Յեղք այնպէս խելամուտ եղեն ասի՝ զոր կիկերոն ջա-
նացաւ ազդել՝ ի նոսա, մինչև տաղտկալ ընդ յայնմանէ՝
զոր յառաջն համարէին կարի լինն օգտակար, և անգոս-
նել զօրէնն՝ որ հաստէր նդ կալուածս և գետինս՝ նմա-
նեալ այլոց օրինաց, ուռ որս յոլովակի կաթոգին էր բազ-
մուբեն ցմոլեգնուբ։ Ո՞ր այսորիկ ռուլլոսի Հարկ եղև
Թողուլ զիւր ձեռնարկ։ Ո՛չ կիկերոն այսու օրինակաւ
երևելի արար զակիզբն իւրոյ հիւպատոսուբ կարևոր ծա-
ռայուբէ, զոր Հնար էր Հասուցանել Հնարկապետուբ.
,, ցուցեալ պանծալի օրինակաւ՝ ըէ ասից պլուտարքոսի, Պլուտ· ի
,, Թէ քանի՞ բերկրուբ գիտէ՝ ի վէր արկանել բարւոյն և կիկերն։
,, գովանւոյն՝ Ձարտարուբեն քանախօսուբեն. և Թէ՝ ան-
,, պարտելի է արդարուբ, յորժամ զՀնմարիտ Ձարտար-
,, խօսուբէն ունիցի իւր Հատատարան։ Ո՛չ արդարև իմաս-
,, տուն իշխանաւորի անկ է՝ նախամեծար ընտրել միշտ
,, լիւր արարս զՀնմարիտն, զգեղեցիկն և զՀամեստն՝
,, ՀԷ զմեղկ և զանարգ շողոմուբեամբ. բայց գործ է, Թէ
,, գեղեցիկ արուեստաբանուբէ իւրով բարձեալ յօգտա-
,, կարին զայն ինչ՝ որ Թուիցի ուրեք երբեմն տաղտկալի
,, և անՀաճոյ"։

Ո՛չ այսմ սքանչելի արուեստէ շրջելոյ զսիրտս, գո-
վելի՛ է և սրտապնդուբին՝ որով ձեռն Հարկ կիկերոն, և
պնդեաց զիրողուբս։ Ո՛չ այս սրտապնդուբէ ցոյց է նորա
անօգտախնդրուբէ անձին՝ զոր ըէ այն ժամանակս ուր ու-
բեմն էր տեսանել յաւագանին Հռովմայ։ ՊՀլուտոր ա-
ռարկայ փառասիրուբէ պրետորաց և հիւպատոսաց էին

ընդ առաքնորդուբէ ռուլլոսի՝ ի սիպանեան յանրգեան, և՝ ի մեզ ապրովիոյ։ [1] Սիպոնան և սալատիա էին գաղտք Հռովմայ։

Ա. Հ. 689: Ն. Ք. 63: գաւառապետուհիք՝ որք տուեալ լինէին նմ իրաւամբք, ի ընուլ զտուրին իւրեանց իշխանաւորուե: Ընդ Ճոխա նային ծախիւք ժողովրդոց, և անդ կարողանային ստա նալ փառս զինուք, և արժանանային պատուոյ յաղթա նակի: Ընդ հասանելոյ յայսոսիկ աւագուհիս, կին գեթ՝ զի մի պատահեսցի նմ խոչ ինչ խափանարար ստացուեաս, հարկեին յոլովակի զինջանել արիւնոնիչ: Լիկերոն՝ որ խնդրեր միայն երևելի լինել ձրիւք ոգւոյ և առաքինու թիւք, ոչինչ փոյթ եր նմ վն գաւառապետուե. վն որոյ և վստահ եր ընդդիմ դառնալ արիւնոնից ամ համար ձակուելիք: Ամ հապաղել է ի դիս, ասեր ցծերակոյտն յառաջուումն յուսվարի, վասել չէիս պատուհաս այնուիկ դիմն օրինակաս, որով հնար է վասել զայն պատուով և ապահովե. այնինչն է՝ ոչինչ անչինոց, ոչ գաւառապետուե, ոչ պատուոյ, ոչ ոչեն չէլի երևելոյ, և ոչ օգտի. դիմ բանիս ասացից, ոչինչ անչինացեալ էիմ որսամ դիմանալ գոյե ոտ ի սրբերեանից: Ջանչին ի ելայոյ զատ ոանիլ զայն սրբերեան՝ որ լաբիս խորհիցի չնասաբակապետուիք, և արհամարհելոյ գյասուսն նորա՝ ևե լաբիս խորհիցի զինեն:

Խաղալիք զնուռվուելիք ժողովրդեան ընդդիմ ուռս կնոսի: Պլուտարքոս ի Կիկերոն:

Լիկերոն ոչ տայր տեղի և ոչ ժողովրդեան, այլ գի տեր յանկուցանել զնա Ճարտար, և շրջել յոր կոյս և կա մեր: Ասյսու օրինակաս ցածոյց զդեռածին խլրտուին ինչ, և սուտ օրին շինոյց: Սասյն, Թե ռոսկիոս ոթոն՝ յոյժամ էրն արիւնուն ժողովրդեան՝ յառաջ քերեալ էր օրէն ինչ նշանակելոյ ասպետաց հռովմայեցւոց՝ որոշ տեղի ի խաղս. և ժողովուրդն մեծապես ցասուցեալ էր ընդ այս նորուե, յորմէ երևեր արհամարհեալ: Ասյս ոթոն՝ որ առ ժամն էր պրետոր, իբրև եմուտ ի Թատրոնն, ժողո վուրդն ահեղաձայն մրմնայր: Ասկ ասպետք ծախ զծա փի հարեալ՝ գովեին զնա: Ազդմանքն երկոքին ջնեռեալ ի վեգ եկին, և նախատադիր միմեանց լինէին. և հետևու Թիք ազմկիս եկն երկիւղալի յոյժ: Իբրև ազդ լինի կի կերոնի, անդէն վաղվաղակի ժողովէ զժողովուրդն ի մեհեան քեղընեայ, և զորուԹիք իւրոյ Ճարտարիսասուե այնպես շրջէ զսիրտս նոցա, մինչև անդրէն մտեալ ժո ղովուրդեանն ի Թատրոն, տայր ամ խնդուիք վկայուի յար գի և մեծարանաց այնմ՝ զորով փոքր ի յառաջ դառնա ծաղր շէր:

Ա՛նւս ևս իրողուիք կարի ինն երևելի՝ առԹեայ կիկե

1 Ա՛ինպէս ընԹացայց յիշեանա նորուԹեաս յայսմիկ ով Հարք Հա մագրեալք, զի կարող եղէց զորի քան ժողովրդեանս զցասուցեալն առ հասարակապետուե սանձահա րել, զցասուցեալն առ իս՝ քամա հել: ա. ի ռուլոս. համար 26:

բոնի նշողեցուցանել միւսանգամ զիւր ձարտարիւսուածն, և զիւր հիւպատոսական անդրդուռն։ Ի տրիբունն այսր ամի՝ կայր ումն Տ. լաբիենոս անուն, Թռուն այլոյ ուրումն լաբիենոսի, որ երեսուն և վեց ամաւք յառաջ՝ էր սպա նեալ ըստ սատուրնինոսի՝ առ վեցերորդ հիւպատոսութիւն մարիոսի։ Զայս ե Թէ՝ մահ սատուրնինոսի և իւրոց կու սակացաց՝ էր արդար պատուհաս նոցին յանդուգնութ ան, և գործ ծերակուտին, հիւպատոսաց, և գոգեես ամ իշխա նաւորաց, և ամ համաստ և բարեկիր քրիստոսէ եղելոյ ի հռոմ։ Ի այլ և այնպէս լաբիենոս ձեռն էարկ հանել զվրէժ քինու զայսց անօրինաց. և տալ դատապարտել ի մահ զայն՝ զոր պնդէր նա սպանող լինել սատուրնինո սի։ Այս էր Ա. ռաքիրիոս ասպետ հռոմայեցի, որոյ Թե պետ և էր սպանեալ անձամբ զայս խռովարար տրիբունն, բայց զոքեզուցեալ էր զդէմսին ներ իւր յաղթանակաւ տա նէ ի տուն ընդ քաղաքն ամ։ Այակայն լաբիենոս յայսմ ոչ այլ ինչ էր, բայց Թարգման և գործի այլոյ ուրումն ք վինքն զօրագունի։ Կեսար էր՝ որ տայր զայն գործել. որոյ եդեալ ի մտի նկուն առնել զիշխանութի ծերակու տին, և վերստին արծարծանել զժողովրդականին կողմ, չխղձէր ձեռն արկանել յատելի միջոցս, առ հասանելոյ իւրում վախճանի։

Ա՝ ե այսորիկ լաբիենոս ի սոյա դրդմանէ ընդհարաւ ընդ Ռաքիրիոս, ոչ Թէ մեղապարտ իսկ մահապարտուե յանցանօք. և ջանայաւ՝ զի վերստին լսեցի ի վերայ նորա քննութի, զոր օրինակ եղև վաղ ուրեմն ի վէր յեանոյն յովհաւհաոսեանց՝ յետ սպանանելոյ նէր զքոյր իւր. այ է, առաջի արար ժողովրդեան պատուիրել՝ զի քննուի լսեցի ռաքիրիոսի յերկուց հոգաբարձուաց, ի գատապարտել զնա՝ զի գան [1] հարցի, և խաչեսցի։ Ա՝ երակայն՝ որում մեծ փոյթ էր յիրողութեն, ջանայաւ ամիւ խափանել զընդունելութի օրինաց. բայց ոչ յաջողեաց։ Տրիբունն յաղթ գաւաւ։ Ա՝ հոգաբարձուք իսկ չանուանեցան ի ժողովրդենէ, ոչ եղևն ի քննութի յանցաւորուե ողբա ահոսի, այլ ընտրեցան վիճակաւ յումեմնէ պրեաորէ։ Ա ետ ձակն եղև նպաստամատոյց Թշնամաց ռաքիրիոսի, և կասկածաւոր պարագայիւ անկաւ ի վէր կեսարու, և ի վէր միոյ յապչականաց նէր։ Հոգաբարձուքն երկոքին

Ա՝ Հ. 689։ Ն՝ Ք. 63։

Զատագովէ զռաքիրիոս՝ զորմէ էր ամբաստանուե Թէ, Թէ սպա նեալ լեցէ զսատուրնի նոս։

Կիւերան վան ռաքիրիոսի։ Ս՝ նէպ. ի կեսր. ժբ։ Պիսո. լէ։

1 Երեսի ի հապատածոյ ինչ ապենա բանութենեան կիւերոնի (՝ի 10 երբոյ ի ռուահամաբ մինչև ը 17 երբոյն,) եպ մեղել խիտ վնասուրնի օրինին և պա պատուհասին։ Բայց վան լինելոյ իրացոյ կարի իմն յայտնաբան, լինելեցի ի մէջ բերել ի կարգի անդ պատուհասին։

Ա՟ Հ. 689։ Ն. Ք. 63։ դատեցին զամբաստանեալն, և դատապարտեցին զնա։ Առաքելապէս կեսար արար զայն այնպիսի բորբոքմամբ, որ ի քաղաքել առաքիրիոսի առ ժողովուրդն, ոչինչ այնպէս օգնեաց ի մեղմել զբիրտս ի նպաստ նը, ոչ միտս կողմնակցին ցուցեալ յիւրմէ առաջնոյ պատասխուէ։

Այս զի իրողութիւնն քաղաքմամբ՝ ոչ ասացաք, հասուցաւ ժողովրդեան, ժողովն կոչեցաւ ըստ Հարիւրեակայ ի պաշտ արեսի։ Ալ ասն զի քաղաքացի ոք ամբաստանեալ մի՝ յանցանաց ինչ մահուան ընդդէմ պետուէ, ոչ կարէր անքաղաքելի դատիլ, բայց այսպիսի ժողովովք որք վճռագոյնքն էին և հանդիսագոյնք։ Ակկերոն ջատագովեաց զամբաստանեալն ամ զօրութ. վաւերացոյց զիշխանութիւնն ծերակուտին ընդդէմ սատուրնինոսի. և եցոյց՝ թէ քաղաքացւոյ ումեք անհնար է լինել մեղապարտ՝ մի զհետ երթալոյ նը կողմանն, յորոյ ի գլուխ կային հիւպատոսք, և ամ աւագանին պետութէ։

Ասբինոսի կամեցեալ առաւել ևս առելի առնել զքաղաքիրիոս՝ յաւել ասել, թէ սատուրնինոս սպանաւ ձերամբ նորա։ Ակկերոն զլանայ զեղեալն, բայց ոճով լսին աչխուժականաւ և արհամարհանաւ. ասէ. Ո՞ր էր, ըե ըողոցանէր ինչ ձէմարտուէն բարբարոսաւ հրապարակել, ըե առբէրիոս սպան չեռամբայի պընդամբ ոչ հայբենեաց՝ որպիսի էր առպուրնինոս։ Չայն բան ձայն բարձաւ աղաղակի՝ որ խափանեաց զխօսիլ հիւպատոսին։ Արկինեայ նա անդրէն։ Զայնարչաւորէ չէր ոչինչ սասանեցուցանէն պիս, այլ սիրեն, ցուցեալ՝ պի ըե կան ի չէզ չաղաչալիչ խաբեալ չանգիտուէ և ի մոլորուէ, գէն ըե համարոյ նոցա չէ ինչ ղէ։ Այս արդարև ծողովրդոյն հռովմէական՝ զոր ասպանօր պեսանէ, պի կայ անհատուն, ոչ երբէք ընարէր պիս հիւպատոս, երե կարծէր՝ ըե հնար էզե ինչ չիոնել ի չէրմէ աղաղակէ։ Չայնժամ աղաղակեցին միաբան ձամ, այլ ոչ այնպէս բառն։ Ակկերոն զգայոյց նոցա. ասէ։ Ուանո՞ց այս երէկորդ աղաղակ պէտ է չան պառաչինն։ Ասեցուցանէին զէր բարբառ, որ ոչ այլ ինչ է՝ բայց ցոյց չէրոյ անխոհեմութիւնէ և ապիաբարբառ։ Այս՝ դարչեալ պնոյն ասէմ. զրաբերեալ ինձ խոսպովան լինիէ, երե հնար ինչ էր անխորտ ի ձէմարտուէ պնդել՝ ըե սպուրնինոս սպանաւ չեռամբ ասբէրիոսի։ Ալ ե պի ինչ այպէս ըուի, ըե այս լինէր վճռ նը ի գեղեցիկ և ի պանծալի գործոց՝ յորս սակս արժան էր մեզ խնդրել հպարտացումն բարբ, և ոչ ըե պարիծ պպարտհասք։ Ասեցոյց անկարացեալ առնել զայսպիսի խոսպովանուէ՝ արարեալ ինձ այլ, որ ըե չառնէ պրեզ արժանապատ,

1 Այսպէս բարգմանեցի պբառն զայնպիսի չանցառուէ, որս գործ բնաւորուէլոյս, որ գերազոյն նշանակէ նեայ՝ համարի և վարի ոչ հերիայ ընծայ։

Բայց ըէ էր ինչ ձեղ չառնէր ընդդէմ ձեղպարթս վառն այսր։ Աչ. 689։
Խոսովանիմ, ըէ ահաբեկոս ինեան էարի 'ի պնեա' 'ի ապանանել պատուիրեցոս։ Ղն. Ք. 63։

Լ.յսպիսի արիական պաշտպանուե արժան էր շահիլ զանենեցուն քուես։ Այց կողմն կեսարու էր այնպես հզօր, մինչև բարեկամք ռաբիրիոսի, և ջատագովք հեղինակութե ծերակուտին, երկեան՝ գուցէ եղք դատաստանին մ'ի յաջողեացին 'ի բարի։ Ետեղոս կեղեր՝ որ պրետորն էր, ապրեցոյց զամբաստանեալն, պարտաւոր բեալ զժողովն 'ի բաց փարատիլ։ Լ.յլեկ զինքդ, լաւ։

Յողովք ես Նարիւբեկաց՝ էին ես իրաց ինչ զինեալ և խմբեալ 'ի գունդ զօրու. և մնային 'ի գաշտ արեսի արտաքոյ քաղաքին։ Ու զի յառաջին ժամանակ՝ յորժամ հռոմի գեռ էր տկար, և երկիր նե անձուկ և ամիսոի յոյժ, կայր երկիւղ՝ գուցէ քե լքեալ յամ առոյգ վինակրաց վտանգեացն, յանկարծուստ ասպատակուե մծատկայից. առ զգուշանալոյ 'ի վտանգես, յորչափ տևեր ժողովն՝ կայր անդ գունդ մի պահապանաց իւրով դրօշակաւ առ յանիկուլոնաս. և որք կայինն 'ի պահպանութե առ վայր մի՝ փոխանակէին վաեղն այնց, որոց արկեալ էր զբուեայս իւրեանց, և երթային և նոքա 'ի տեղի իւրեանց 'ի ժողովն։ Օգուտ թե այդպիսի այլ ոչ պիտեր 'ի ժամանակի աստ՝ զորմէ խօսիմք։ Այց պահիւր ոմն պատակեր ինչ հնութե. և ժողովոյն անմարթ էր օրինօք կարգել ինչ, թե դրօշն չէր անկեալ 'ի յանիկուլոն։ Լ.պա 'ի բառնալ մետելլոսի զայս դրօշ՝ հարկ էր ժողովոյն արձակիլ։ Ասա բիբիոս վերծաւ 'ի դատապարտութե, և լաբիենոս ոչ 'ի պէպ համարեցաւ միւսանգամ յատեան հանել զերան։

Որդիք տարագրելոց ևս հասուցին ինչ աչխատուե նախձայուզութե կիկերոնի վե հասարակաց խաղաղուե։ Յայսոսիկ առաջին աւուրս իւրոյ հիւպատոսուե։ Տեսաք՝ զի սիլլայի զկեալ էր զնո յիրաւանց հասանելոյ յաւագուեիս։ Խիստ լին էր այս յոյժ. բայց օրինք սիլլայի էին յայնժամ խարխսի առաջնորդութե, և անմարթ էր մուծանել յայն դուռնաքեայ ինչ փոփոխութե՝ առանց վեր 'ի վայր շրջելոյ զողանդակ պետուին։ Ու այսորիկ հիւպատոսին հարկ 'ի վե կայր ընդեմ դառնալ ինդրոյ նոյ, որչափ և պատշաճական թուեր և իրաւացի. և արիաչաւ ըստանձնել բովանդակ զըստ իւր այսր դիմագարձութե, առանց ինչ աչխատուե հասուցանելոյ ծերակուտին։ Լ.րար ինչ 'ի վե այսր առեղծուածուե առ ժողո-

Ընդդէմ դառնոյ որդւոց տարագրելոց՝ որք կամին ընդունելի լինել 'ի պաշտամունս։ Կիւ. 'ի պիան. համար 4։ Պլուտարքոս 'ի կիկերն։

Ա Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

վուրդն՝ որ արդ չէ՛ի միջի. որոյ ելք՝ գիտեմք ի՛ւր եղեն, որպէս և ըղձանայր ։

Զեռնարկէ՛ի նորոգել զղեցումն զոր Վեսպասիանէ ։

Պարտ և պատշաճ եղև հիւպատոսիս հայիլ և՛ի վեղծումն ինչ վաղեմի, մնծեալ՛ի դիւրութեն ծերութեայ ։ Այլ ի նախանձայուզութէն նը՛ր չէր ինչ միակողմնեան, և զեղծմունք խոչընդոտին նմա՝ աւր և երևելին ։ Ընդ նոյնիք ծերակուտին՝ որք ունէին ինչ իրողութէն՛ի գաւառս, ոմն՝ քաղել ինչ ժառանգութէ, կի՛ պահանջել ինչ պարտս, ոչ շատանային առնուլ զՀրամայն մեկնելոյ, առանց որոյ անմարթ էր նը՛ր հեռանալ՛ի հռովմայ և ի մտալիոյ, այլև տային առնուլ անուն Վեսպասիանի, զի կարծոյին ը՛ր հովանեաւ հասարակաց պաշտօնակալութէն լաւ և հոգալ զիւրեանց մանաւանդ օգուտ ։ Այս պղտիկ Վեսպասիանութէդ անուանէին Վեսպասիանէ՛ պղտիկ, զի ոչ նշանակիւր նը՛ր ոչ գործաւորութէն, ոչ ժամանակ, և ոչ տեղի ։ Այս սովորութէ էր ամիւ հակառակ բարիք կարգաւորութէն ։ Օ՛լ [1] ը՛ ասից կիկերոնի յիւր ձառս Որբ նաց. ,, կայցէ՛ ինչ ծանակ ը՛ զդեսպասնուլ, որ չունիցի ,, առարկայ ջծուայուլ պետուէ ։ Ասկ զի՞նչ իցէ դեսպան առանց ինչ հրահանգուէ, կի՛ առանց ինչ սպաս ,, սաւորուէ, որ հայիցի՛ ի հասարակապետուէն ” ։ Վ՛ա այսորիկ ձեռն էարկ բառնալ զայդպիսի վեղծումն. և յաջողեր իսկ նմա առնել զայդ հաձուէ բռվանդակ ծեբարկուտին, գիտելով զեկավարել սրտից և տիրել նը՛ր, եթէ մի՛ տրիբունից, (զորմէ խօսի արհամարհանօք՝ պանուն անգամ չյիշելով,) չէր արարեալ գիմագարձուէ ։ Այսպա ձահ եղև հիւպատոսին չատանալ սեղմամբ առողուէ այսպիսի յանձնարարուէց, և ամփոփմամբ՛ի մի տարի, որոյ յառաջն չկայր ինչ սահման ։ ,, Այս պես [2] (ասէ,) ինաց մոլուէին, և բարձաւ միայն երկաբրուէին ժամանակին ” ։

Շահի վիւր պաշտօնակից, թողէ՛ի նա զառաջնորդուն մնակ գոնիոյ ։

Խօսեցաք մեք միայն զկիկերոնի յայս ձմ՛ հիւպատոսական արարս, զի արդարև անտանիոս իւր պաշտօնակից ոչ այլ ինչ էր՝ բայց ստուեր իմն, որ թէ աւելի՝ Թողաց յուսացեր նմ՛ առնել զարին ։ Այս իմաստուն և գնայից պէ՛տք եղեն կիկերոնի՝ առ հաստ յանձնելոյ զնա յայս սահման, և առ քեզելոյ զնա՛ի չարաչար խրատտուէն ,

1 Ապաքէն յայտ իսկ է, թէ չէք առանց հրահանգուէց, առանց իրիք պաշտամն հասարակապետուէն ։ Կիւ· ֆ· յաղագս օրինաց· համար 18։

2 Ասպէս կոչ մեայ տգեղուէ (գործոյն,) բառնի երկաբրուէն ։

առանց տրիբունից ամենայն ք առաքել ումք՛ի հրեշտակուէ, բայց ոչ՛ի պէտս հասարակապետուէ ... Չարցանեմ զինչ ապաքէն ամենայն, քան զհրեշտակ

առ որս Հայելով յիւր քննասրական բերուն՝ ել դիւրա-
մէտ : Լ՚ը բարեկամ կասիլինայ , ծանրաբեռնեալ պաշ-
տեօք , և խանդակաթ՚ի հարստուիս : Յայսպիսւոյ հիւ-
պատոսէ յիրաւի ել կարի լինի երկնչիլ յայսպիսւոյ ա-
լեկոծեալ ամի : Կիկերոն չահեցաւ զնա հասարակապե-
տուե , ոչ միայն իւրով քաղցրութ , այլ և դեղեցիկ պար-
գևատուութ : Լ՚ին նշ նշանակեալ գաւառք՝ գաղղիա և
մակեդոնիա , որոյ հանդերձեալ էին գնալ յառաջնոյ-
դուե՚ի լռանալ հիւպատոսուե իւրեանց : Կիկերոնի վի-
ճակեալ ել մակեդոնիա՝ որուե կարի լինի անձուկ ունել
անտունիոս , զի առաջի առնէր նմա գեղեցիկ հանդէս
պատերազմի , և նպաստամատոյց առիթ ճոխանալոյ :
Կիկերոն յանձն էառ տեղի տալ նմա , և փոխանակել
զգաղղիա . և ապա հաստատեաց՚ի միտս հրաժարիլ և՚ի
կուսակալուեէ գաղղիոյ . և յայս սակս արար և առե-
նաբանուե՚ի առ ժողովուրդն , որ վեցերորդն է յիւր
հիւպատոսական ճառս :

Ա՚ի՚ էսկիատակէլն դիպուածոյ հիւպատոսուե կիկե-
րոնի եղև յաղթական հանդէս լուկուլլոսի , որ յապա-
զեաց ցայն վայր՚ի հակառակուեէ անտի իւրոյ ընկնա-
մեաց : Կիկերոն [1] պանծայ , որպս թե առ իւրով հիւպա-
տոսուե մուծէլ էսկ՚ի քղքն զյաղթական կառս երևե-
լի առնս . և եթե չանահնար եղև՝ ոչ երևեցուցանեն
իւր բանք , առնել արդարուեէ ընդ արդեանոյ և ծառայ-
ուեէց լուկուլլոսի , իրաւամբք պարծի :

Ա՚յս զօրագլուխ՝ ոչ տեսաք , մեկնեալ էր յարևելից՝
խեթացեալ՚ի պոմպէոսէ , և հասեալ՚ի դրունս հռով-
մայ , եգիտ զամ պատրաստեալ յիւրմէ ոսոխէ՝ առ աշ-
խատ առնել զնա , և գառնայուցանել : Ա՚ի՚ ի տրիբուս
նից Ա. մեմիոս անուն՝ կոչեաց՚ի դատաստան զա՚. լու-
կուլլոս վեղջայր նը , վ՚ն կարծեցեալ ինչ յանցուածոյ
գործեցելոյ՚ինմանէ յաւուրս իւրոյ գանձաւորուեէ՚ի
հրամանէ սիլլայի : Դատաստանս վաղվաղակի իսկ որո-
շեցաւ՚ի նպաստ ամբաստանեցելոյն : Լ՚այց նոյն տրի-
բուն ձեռն էարկ գնի խափանել զյաղթական հանդէս
յաղթականին միհրդատայ և տիգրանայ . և յաջողեաց
նմ , և կի որոյ պնդեցինն զսկսեալն՚ինմանէ , գնե յա-
պաղել ը ամն երիս : Չուսկ ուրեմն արգասիք գործոյ
նը պնդեալք՚ի ստիպելոյ աւագանւոյն , և զօրագոյն

1 Մեք գոգցես հիւպատոսք մու- առնս : Կին. լուկուլլոս . համաբ 3 :
ծաք՚ի քաղաքն զկառս գերահռչակ

Ա՚ Հ. 689 :
Ն՚ Ք. 63 :

Կիկերոն՚ի ան-
ուն . ե :
Սալոստիոս :
Պլուտարքոս :

Կին. առ ա-
տիկոս . ը . ա :
Յաղթական
հանդէս լու-
կուլլոսի :
Պլուտարքոս՚ի
լուկուլլոս :

Ա. Հ. 689 : Ն. Ք. 63 : քաղաքայուց՝ յաղթեցին անարժան խափանածոյս, և լուկուլլոսի հրաման տուաւ յաղթանակի :

Հանդերձանք յաղթանակիս չեղեն ինչ շքեղ՝ բայց մուք աւարայ և կալանաւորաց : Յոլովք ի պաղ֊ատոյ յաղթուքիե լուկուլլոսի՝ էին ի ձեռս պոմպէոսի : Ապա այլ ինչ ոչ երևեր ի միջի, բայց սակաւաւոր երկաթազէն հեծեալք, տասն գերանդազէն կառք, և վաթսուն բազեկամք կիր զրաւարք միհրդատայ : Ի մեծագործ տեսուքանին երևեր ինչ ինչ մեծագործ : Հարիւր տան նաւք պատերազմի, իւրեանց պղնձի ցուկօք, արձան մի ոսկի միհրդատայ՝ վեցտանեայ բարձրուքե, և վահան մի ակա֊նակուռ, քան զարդիձէ սպասուց արծաթոյ, և երեսունն և երկուք՝ սպասուց ոսկւոյ և զինուց և զրամոյ ի նոյն ի նիւթոյ : Օձայս ոսմ զարդիձն բերէին մարդիկ : Ութ ջորիք բարձեալ բերէին մահիձն (կիր քաղցուցս) ոսկիս, [1] և չիսուն և վեց քծուարս արծաթիս : Հարիւր եօթն ջորիք ևս բարձեալ ունէին փողս արծաթիս. որոյ հաշիւ հասանէր չերկուս միլիոնս, և չեօթն հարիւր հինգ դրամս, (որ առնէ՝ միլիոն մի, և երեք հարիւր չիսուն հազար լիրայ դուրինեան :) Արևելեին և խոշորագիր մակագրուիք, որք ցուցանէին զհաշիւս տուեալս ի լուկուլլոսէ պոմպէոսի՝ վե պատերազմի նաւամարտիկ հինից, և զայնս՝ որք ի պէսպէս նուագս անցին ի գանձաւորաց ձեռս, որոյ չանձն էր պահպանութեի հասարակաց գանձուն : Ութ զհինգ հարիւր չիսուն դրամս, (իր զչորեք հարիւր քան և հինգ լիրայս) բաշխեալս միոյ միոյ ի զօրականացն :

Լուկուլլոս արար կոչունս ամ ժողովրդեան, կանգնեալ ի վէր ճանապարհայ սեղանս և սպասանոցս. և բաշխեաց աւելի քան զհարիւր հինգ տակառակս [2] գինւոյ չոնաց : Օ արդարեաց զտեղիս և զհինուածս հրապարակականս բազմութե արձանայ, յորս առաւել անուանի էին՝ հերակլեան մահագուշակ պարեգօտիս, որ չիշեցուցանէր նմա զմծոխիլ մահու. և կոթող մի ապստղոնի երեսունկանգնեան բարձրութե (որ է քառասուն և հինգ ոտնաչափ,) և հարիւրտաղանդեան կշռով, (որ է աւելի քան զհարիւր քառասուն հինգ մարքայ :) Այս ամ է մեծագործ֊ Պլին. ժե. է : Ամիանոս Մարկ. էքե :

ութն ևս ինչ գաղտիքաւք լոկ բերեալ ի նոսա :

1 Թին անդղնոցս լիր ի բնագրին զլոսաբերսոսի : Հարկ էր անդղնոցս լիր նել ֆոբր յոյժ, ըե ոսկի ջորիք փանկին աւելի քան զերիս յանդանկ :

2 Լաթին բառք գաւառս նշանակե զլուխ ինչ որ փանկր աւելի քան

նա բովանդակ եւրոպիոյ , եղէ կեռասն . ծառ՝ ցոյն վայր անծանօթ ի մեր սահմանս , զոր լուկուլլոս եբեր ի դաշտավայրսդ կեռասոսի ի պոնտոս , ուր առիթ առանց մշակ կութեան :

Աւ Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

Ջեղխութիւն լուկուլլոսի։ Ապարնիք նր և դարասանիք։ Աղիոք նայ ծախիք սէզանոյ իւրոյ։

Որ յաղթանակին լուկուլլոսի եղև վերջինն իւրոց գեղեցիկ աւուրց ։ Որ նացուած կենաց նր , զորոյ կանխէմք գրել զհանգամանս , նաեմացուցանէ զսկզբունս ։ Այլ ինչ ոչ պատուղի այնուհետեւ , բայց ի զեղխուելս , ի պերճութիւն և յանմիտ ծախս . միանգամայն ասացիք արգարև ի տղայական խաղալիկս՝ որք վհետ գան քաջագործեց պատերազմաց , յաղթուեց , հանդիսից իմաստութեց , բարիոք գնացից , և վերհանձնուէ ։ Որչէմ ես ընդ պլուտարքոսի , տղայական խաղալիկս զհոյակապ շինուածս , զգարաստանս , զփափկութիւն բաղնիս , և այս առաւել զնկարս , զանդրիս՝ զորս ժողովէր բազում ծախիւք , անչափ վատնեալ մի ի ձեռն բերելոյ զայսպիսի հետաքրին և ընչին իրս՝ զնոխութիւնս զորս ստացեալ էր զինուք ։ Չարկ էր իւրոյ գարաստանաց լինել մեծագործ յոյժ , որովհետև ի ժամանակս իսկ պլուտարքոսի՝ յոյս բազում իւիք առաւելեալ էին զեղխութիւք , գարաստանք լուկուլլոսի՝ գեղեցկագոյնք համարեալ էին քան զինքնակալին ։

Գործածք արարեալք յիւրմէ առ ծովեզերեք կամպանիոյ , և ի մօտակայ սահմանս նեապօլսոյ՝ նորաքանչ իմն երևին և անհատատալի յատանձնաւորս ոք ։ Պեղեցայ կամարս ընդ բլրովք՝ որք միայնին ունի թէ ի կախ ։ Որոյր խրամս պիւրովք շինուածովք՝ ընդունիլ յայնս զջուր ծովու , և անուանեալ անդ ձկունս , յորս ժողովեայ անբաւ բազմութիւն , մինչև յեաս մահուն իւրոյ՝ վաճառել անտի ձկունս՝ չորս միլիոն սեստերտեաց , (այն է հինգ հարիւր հիզր լիրայ գաղղիոյ ։) Աւազոյց և զբօսարանս յերեսս ծովու , մինչև իրաւամբք կոչել նմա ի տուբերոնե , կիր ըստ այլոց ի պոմպէոսէ , ⁂ Ուերչ ոն օհոյաուր, յր Հուովմայեցի։ Հեշտասէր կեանք լուկուլլոսի ի դերև հանին մեծապէս զակնկալութիւն ծերակուտին , և զնախանձաւորացն աչնուապետութիւն , որք կարծէին գտանել ի նմա գլուխ ոք զհմակալ պոմպէոսի , ի խափանել զձեռներեց լինել նր յայմ։ Լուկուլլոսի կային արդեօք որչափ ինչ պէտք էին ի կատարումն ակնկալութեց եղելոց զանձնէ . բայց նա կամ առ անհնար կարծելոյ զկալ միալ հասարակապետութիւն ի կալի , որ անտոյսն էր անյոյս ի բժշկութիւ , և կիր զի յափրացեալ ի փառաց՝ վայելել կամէր

Ը. Հ. 689։
Ն. Ք. 63։

յանուշակ կեանս, մխիթարեցաւ հաձոյիւք դուստրանց
յաջողուածոյ իւրոց պատերազմայ և աշխատուեց։

Ձուռլ թէ կամեցաւ նմանողը լինել այնմ զօրականին
իւրոյ զօրուն, զորոյ ոտքատիոս գեղեցիկ նկարէ զանցս։
,, Մի՛ ի զօրականաց Լուկուլլոսի (ասէ այս հնորհնաբան
,, հագներգու,) ժողովեալ էր քաղաքէ հոգովք և աշ-
,, խատութիւ գոյզն գումար փողոյ. և զայն գողացան ի
,, նմանէ՝ մինչ էրն ի քուն։ Յայնմ օրէ եղև նա գայլ
,, սովեալ և կատաղի՝ առ ինքն և առ իւր թշնամի. և
,, յընդհարկանիլն ի բերդ մի արքունի՝ ամրակառոյց և
,, ընչաշատ, արար զարմանալիս, զոր ոչ այլ ոք գործեաց՝
,, մինչև առաւ քաղքն։ Իւր զօրագլխս օրհնեաց զնա, և
,, օժտեաց և նմա քսան հնդիւ սեստերտս, (այն է 2500
,, լիրայ)։ Յետ աւուրց ինչ պատահեաց պատահար վը-
,, տանգաւոր, լուկուլլոս արկ զաչս ի դոյն զօրական՝ ի
,, որ զարմացեալ էր քաջութիւն. և այսպէս սրտապնդեր
,, զնա՝ մինչ խրախուսել և զվատասիրտ ոք։ Ո՛րբ՝ ասէ,
,, ոբ չո չալոնիդ գէշ կոչէ. երբ պարծածիլիլ նորով փառօք.
,, ո՞ր դանդալէս։ Այայ զօրականս թէպէտ և հինական՝ էր
,, խորագէտ և զգուշաւոր, և կամէր պահել զիւր քսան
,, հնդիւ սեստերտս։ Ասէ յզօրագլխս իւր։ Ընդրեա լա-
,, ւս, և յանդն արա զչո յանդնարարուիդ այլոց, զորոյ յաջողա-
,, կեալ էքեն զպայոասէ՞։ Արքն է ի կարծիս լինել, թէ
և լուկուլլոսի պատերազմեալ իսկ միայն առ ստայգութիւն
ձոխութեաց, զի ապա վայելեսցէ ի հաձոյս և ի զիւրու-
թիւնս՝ զոր հանդերձէն։

1 Բազում վըշաբ՝ զինաւորին Լուկուլլոսի
քաղեալ ի մի՝ գոյզն պարար ճանապարհի,
Ան ինչ խոնջեալ՝ ի գիշերին խորտայ՝ ի ներկ,
Կորոյս խապան ցրդանի վերջին, մնաց ոչինչ։
Սա յետ փորձոյս սովեալ ժանեաբ գայլ քանասոր,
յասմամբ ընդ անձն և ընդ ոսոխ առ հասարար,
Բզպահակաց գունդ արքունի՝ եհար վանեաց,
որպէս ասեն՝ ի յամրաբերձ՝ ի ձոխ վայրաց։
Ելեալ հրուշակ չըքնաղ գործոյս նահատակին,
պարգև չըքեզ առնու և գանկ բիւրըս կըրկին։
Ան առ սովին՝ ժամանակաւ՝ պիրտոր ցանկայ
քանդել զամրոց՝ զոյր չըյիշեմ զանուն նորա։
Ըսկիզբն արար ըզսա բանիւք քաջալերել,
որք գիտէին և զանարին սըրտապնդել։
Ե՛րթ գու քաջիկ՝ ուր զքեզ կոչէ՝ զոյդ արուեստն.
երթ գու բարեաւ՝ ի քուա՝ ոսին՝ կայ օրհնութիւն։
Աւդես արդեանց՝ վարձ մեծամեծ. զի՞ կաս յուշիկ։
Ան որ ասէ՝ խորագէտն այն՝ թէպէտ ոամիկ.
Երթիցէ անդ՝ ուր և կամիս՝ թող երթիցէ,
որ միանգամ՝ զիւրըն կորոյս՝ գոսի յանձնէ։

ՈՀաթ. ք. գերե. Ըղնոյ. Բառըղ ք. փղ. 26։

Ա. Հ. 689։
Ն. Ֆ. 63։

Ա՛յս իւր ոչ կենաց գովեցաւ յոմանց սակ խոհական՝ զառաջս ունելոյ ողորմ յելս փոխուելոյ փառասէր ծերուԹե մարիոսի և այլոց, որք ոչ գիտացին հանգչիլ զկնի դափնապսակ յաղԹուԹեց։ Նայց պոմպէոս և կրասոս ծաղր առնէին զնա յոյժ, պնդեալ Թէ գրգանք և փափկուԹիք չէն ինչ վայելչական ծերուէ, ՚ք զլքաղանս և զՀոգս իրողուԹեց հասարակաց։ Սակայն Թէ արդար խոզհիմք, միշտ մեզադրելի էն մարդիկ՝ որք տան զանձինս յորս կրից ինչ. և Եթէ եպիկուրեան կեանք լուկուլլոսի էին անվայելչական, փառասիրուԹէ իւրոց պարսաւադիտաց էր յիմարական։

Լուկուլլոս ձգէր զզեղխուէ յանչափն. և պարծէր և ընդ այն։ Սեներ մծա՛ի տուսկուլոն տուն ինչ գաշտական գեղեցկադիտակ, բարեդիր առ ընդունելուԹէ լուսոյ և օդոյ, Ձեմելիս ունելով կարի լայնարձակս։ Պոմպէոսի երԹեալ անդր յայց նէ, (զի ԹԷպէտ և՛ նախնի խեԹանս էին, բայց առ արտաքս պահէին առ միՒեանս զբէնս բարեձևուԹէ և բարեմարգուէ,) եգիտ անդ մի միայն արատ՝ որ Թուէր յաչս նորա մեծ։ Լ՚սէ՝ տունս է յանկատար ամարայնոյ, այլ անբնակելի ՚ի ձմերայնի։ Լուկուլլոսի ժպտեալ, ասէ. Լ՚պա խոբՃէս, ՚ք անձ՚դ էջմ չան՝ զՃէՃառանս, և չգիտէիցէ՞ դուել զոռան ըստ եղանակաց։

Պրետոր[2] ոմն՝ որ կամէր հանդիսագիր լինել մեծաց հանդիսս խաղուց, աղաչեաց զնա փոխ տալ նմա հարիւր տառատակ՝ վն զգեցուցանելոյ իւրոց դերասանաց։ Լ՚սէ լուկուլլոս. զիարդ հնար էջէ ինչ պակ այդչափ։ Նայց և այնպէս պաց պեառնել չեմ պահարանս, և առաւելից՝ որչափ ինչ կայցէ։ Հետ աւուրց ինչ գրեաց առ պրետորն, Թէ կան առ իս հինգ հզր տառատակք, ՚ի քո պէտս։ Հարէ տվրատիոս իւրով զուարճախօս բարսյականուԹիւ. Լ՚սյոպէ՛ պէտ լինել ընչէդ։ Սղարեալ է պոմն, որ չէջն այնչափ յաւելուած, Դնչել անգէտ լինել ՚ն ըէ ոնէջէ, և որ ՚է պէտս էջէ գողոյ։

1 Ցոյն բնագիր ոնի զան զնորգս զնուռն Բուլոյ անյաւորէն, որ հասարա և ՚ք զարադիս։ Եւ էդէ էրնոնակ կոգոյն է ա՛ս գէօ։

2 Հարցեալ երբեմն՝ առ լուկուլլոս՝ որպէս ասի,
Հարիւր զ՚զամիգ՝ կարէս գու տալ զարգ Թատրոնի.
Զհարդ ասէ՝ ինձ այդքանեաց՝ լեցէ բաւել,
բայց խուզեցից, և զոր գտից՝ տաց առաքել։
Գնդրէ ապա՝ կայ Թիւ՚ն տան՝ հինգ հազարաց,
առ զանձնայն՝ կամ ըստ մասնեայ՝ ըստ հաճոյս կամաց։
Անձուկ է տուն՝ ուր ոչ բազումք՝ յաւելանան,
ոչ զհեր պատրէն՝ և ոչ գողոց՝ բաժինք մընան։
Ուէտ։ ա։ գէրէ Բղհոյ։ Բուղն ա։ գող 40։

Ա՛ Հ. 689։ Ն. Ք. 63։ Նախ՝ սեղանոյ նը՛, ըստ պլուտարքոսի՝ հաւասա-
րագրդ էին պերձուլեր և ժպրհուէ նորոց մեծատանց ։ Ի-
նդիր էր յայնմ ոչ միայն մեծապարծուլեր հանդերձա-
նաց, ծիրանափառ բազմոցաց, և ոսկեամոլաց զարդա-
բեղոց պատուական և ականակուռ սպասուց, այլ և հա-
ճոյ էր նմա ուտել փափուկս. սիրեր զհամադամն կե-
րակրոց զքաղցրաճաշակս, յորս յարեր և երաժշտական
նուագս և կաքաւս, երջանիկ կարգադրեալ յայնց՝ որոց
քիմք անճաշակ են ձկըրիտ հաճոյից հոգւոյ, և առաքի-
նութեան ։

Պոմպէոս յոյժ էր քաջական յայսպիսի ճաշակաց. և
պանծալի համարեր զքեզիլ իւր յայսպիսեաց ասի ։ Ի-
պատուիրել բժշկին յառաջանալ նը՛ ի հիւանդուէ ու-
տել տորդիկ թռչուն, և յասել ընտանեաց նորա, թէ
յամարայնի՝ ոչ էր յայնժամ, անչնար է գտանել, քայց
եթէ առ լուկուլլոսի՝ որ պարարէ յայնց յոգուն, և
պատասխանի ջերմ։ Ասէ ցնծոդ. Ես լուկուլլոս չէր որբոյ-
ծէտ, պոմպէոսի անհնաճ էր կեալ. և կամեցաւ զի տացի նմա
հասարակ ինչ և դիւրագիւտ ։

Լուկուլլոս՝ ոչ ասացաք, պարծեր ընդ իւր անժու-
ժուլեր և չնայլուլեր ։ Ի գալ յունաց ոմանց ի հռոմ,
արար նոցն ընդ քաղցր աւուրս մեծապատրաստ սեղանս ։
Ի՛նդուհետև այն բարեբարոյ արք, պարզամիտք և գա-
ւառականք, ամաչեցին երևիլ ի համադամն նը՛ վայելել-
և աղաչեցին զնա հրամանն տալ հրաժեշտի ի սեղանակ-
ցուլեն նը՛. ,, Ո՛չ կամիմք (ասեն) ծանրանալ քեզ, և
,, պատճառ լինել այսչափ ծախուց ,, ։ Լուկուլլոս ժըպտ-
տելով ետ պատասխանի ։ Ձայս ոչ իցեաւ՝ ե՛ն ինչ որ լինի
վ՛ն չեր, քայց վեց տասն լինի վ՛ն լուկուլլոսի ։

Ո՛ր մի՝ յորում ուտէր առանձինն, և արկին նմ՛ ընթ-
րիս միջասահման, բարկացաւ. և կշտամբեաց զտաճա-
րապետ իւր ։ Իրև ի չքմեղս եղև՝ ասելով, քանզի
չկայր ոք ի կոչնականաց, Թուեցաւ՝ թէ չիցեն պէտք մե-
ծապատրաստ ընթրեաց. անդրէն բարկացեալ ետ պա-
տասխանի. չգիտիցե՞ք դուք, չի այսօր լուկուլլոս ընթրէ ի տան
լուկուլլոսի ։

Ի՛սկ ինչ ոչ խօսէին ի հռոմ, քայց զկոչնոյ լուկուլ-
լոսի ։ Կիկերոնի և պոմպէոսի կամք եղեն անձամբք
ձկդրտել ։ Ի՛պա գտեր զնա ի հրապարակի՝ ասեն ։ Այսքիչ
է մեզ այսօր ընթրել ընդ ձեզ. քայց ոչ կամիմ ըե դեղս առաջի

1 Ընթրիք լուկուլլոսի առօրեայ՝ որ նախանձելի առներ ասիայնոց
էին ըստ նորոգ ճոխացելոցն . . . զանձն։ Պլուտ. ի լուկուլլոս ։

ինչ առեալ չան պահեսկանդ : Լուկուլլոս զառաջինն ժբլա- Ա՛ Հ. 689 :
տեաց զայրն . և աղաչեաց զնա արկանել յայլ օր , զի նկե Ն. Ք. 63 :
ժամանակ պատրաստելոյ ինչ առ արժանաւոր ընդունե-
լութի նոյ : Ա՛յլ նոքա պնդեցին , և՛ նոյն չոքան ընդ նմա՛ի
տուն նորա , և չկրկեցուցին զնա յաչաց , առ երկիւղի՛
գուցէ տապէ ինչ պատուէր իւրոյ ընտանեաց : Ա՛սաց
միայն Թոյլտուուքը նոյ և առաջի իսկ նոյ իւրում տաճա-
րապետի , թէ կամիմ ընթրել՛ի դահլիճն ապողոնի . և
խոստեաց այսուիկ խաբանօք զայլոլթի իւրոյ երկուց
կոչնականաց . մի զի իւրաքանչիւր դահլիճ ունէր զիւր
նշանակեալ ծախս . և առեալ նոքա առ իւր ծառայս՝ յոր
դահլիճ կամէր ճաշել , խնդրեցոյց նոյ թէ որպէսի ինչ ու-
նէին ծախել , և որպիսի ծառայուի առնել : Ա՛րդ ծախք
ճաշոյն՛ի դահլիճն ապողոնեան՝ էր չխուն հինգ դրամոյ՝
որ քսան և հինգ հինգ փռանգաց : Ա՛նհատատալի իմն թուի
այս . այլ ես գրեմ զկետ երթեալ իմումն հեղինակի :
Ալկերոն և պոմպէոս զարմացան յոյժ ընդ մեծածա-
խութիւն սեղանոյն , և ընդ չուքաւորութիւնն՝ որով
հանդերձեցաւ :

Ա՛յտիս [1] լուկուլլոս խաղ առնէր զիւրովք ճոխութիք ,
համարեալ զնոս (զի ասից պլուտարքոսի) արդարև աւարս
բարբարոսաց , զորս իրաւունք պատերազմի թողացուցա-
նէին նմա անարգել և անգոսանել : Ա՛սյց արժանի է մե-
ռումն գովուել մի սյլազգ իմն ազնուական և խոհական
ծախուց : Ա՛ղէ գրատեր , և ժողովեաց գիրս անթուաս , Գրատուն
անխնայեալ՛ի ծախս՝ զի իւրն գեղեցկագոյն և ընտրե- իւր , և աղբը-
լագոյն օրինակք : Պէտք իւրոյ գրատան առաւել ևս ե- ւական կե-
ղէն գովանի զի զնոսա զոր կալաւ՛ի կազմութի նորա : բառուն նր :
Ա՛ահլիճքն՝ ուր էին մատեանք , և դարաստանքն որք՛ի
հանդիպոյ , և սենեակք ընթերցանութե՛ բաց էին ա-
մենեցուն . և յոյնք որք կային՛ի հռովմ , խուռն ընթա-
նային անդր յամ կողմանց իբրև՛ի հիւրանոց Ա՛ուզոյց ,
ուր զուարճագին անյուցանէին զաւուրս , և սփոփէին
ընթերցանութե՛ յազգիկ և՛ի զգաստանայ իւրեանց պէս
պէս իրողութեց : Լուկուլլոս երթայր սակս ճեմել զի
նոսա յիւր գարաստանս՝ խօսել զգիտնական իրաց . զի
ուշ նր պերճայեալ էր իմաստութ ուսմանց՝ որ ասայաք
այլուր . և ձեռնտու և լինէր իւրով մեծարոյութ այնց ,
որոց յանձն էին իրողութիք իւրեանց փոքրիկ հասարա-
կապետութեանց , մինչև տան նորա լինել ապաստանա-

[1] Վ՛ր որոյ աստանօր թշնամանօք բեալ և ընդ բարբարոսական ։
վարեցաւ զի ճոխութե՛ ոչ ընդ գե-

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

ման հասարակաց, և * Պրիտանէին՝ յունաց եկեղց՝ի Հռոմ։

Պրգանք և գրականուն՝ ոչ այնպէս պատաղէցուցին զքրիստոսեայս՝ի յետնորդ ամ իւրոց կենաց, մինչև չպատալել ամենևին և՝ի հասարակաց իրողութիւս։ Այլ այրաբար զայն մեղմբինակ և ընդ պահս պահս. և իմ՝ի մոլ եղեալ ի յեռուզ յիւրում տեղոջ և զսակաւն զայն՝ զոր ինձ ասել գնամանէ։

Ծնունդ ս. գոսպոսի։ Ա--Ե. յոգ. գոսպոս. Ի. հբ. գք։

Վարձոյգք՝ի հիւպատոսութէն կիկերոնի, և՝ի գաւառդրուն կասիլինայ։ Այլ յառաջ քան զայս պատշաճ թուի ինձ խոսիլ առ ետեղ զծննդենէն օգոստոսի (կայսեր,) որ եղև՝ի 22 սեպտեմբերի այսր ամի։ Ի վեր երևեցան զայսմանէ բազում առասպելք։ Այլ պատմիչք ոմանք մարդահաճոյք ոչ զանց ապարին չքեղացուցանել բազում գուշակութիւք զծնունդ նոին ինքնակալուն։ Ասացաւ, թէ Ա. ոկտավիոսի հօր սորա եկեալ անագան՝ի ծերակոյտն, իբրև՝ի էքմէղս եղև՝ յառաջ քերեալ զերկուսին հնոջ իրոյ, նիգիդիոս փիգուլոս ձայն եբարձ. Կին ոմն ծայեաց ձեզ ահ։ Կիգիդիոս մի եր՝ի գիտնագոյն ծերոց նեացն. մանաւանդ ոսեալ եր իմաստիւ զպետարանական աստղագիտուն։ Պարթ է կարծել, թէ միա էդիէ իսկ պատշաճել ծննդեան օգոստոսի և զգուշակեալն՝ի պատգամաց մերոց՝ըզ մարգարէից՝ի վէր եկաւորուն մեսիային։ Յօտ էր ժամանակն, և ձայն այսց յաճոյին մարգարէութէց հնչեալ էր՝ի հեթանոսս։ Վերթիլիոս. Հաբնարէ։ Կատանէին այսր հետք՝ի գիրս սիբիլլային. և կայր յայնժամ հաստատուն կարծիք՝ ըստ ասից սուետոնիոսի, թէ բնութէն յերկուսն իսկ, և հանդերձեալ նսկ ծնանիլ զարքայն արեւելից։ Այլ ոչինչ այնպէս է անտեղի, ոպ այն՝ զոր նոյն սուետոնիոս բերէ վկայութ ուրումն ազատագրի օգոստոսի, յուլիոս մարաթոս անուն։ Այս մարաթոս գրեալ էր, թէ ծերակոյտն զարհուրեալ՝ի գուշակութէց աստի որք հնչէին՝ արար հրամանագիր, որով արգելոյր տածել զոք՝ի տղայոց՝ որք ծնանիցին յայսմ ամի. և թէ այս խորհուրդ ծերակուտին հեղձուցիկ եղև յայնց՝ որոց կանայք էին յղի։ Կարի լիս պատիւ լիներ արգեօք հերքել բանիւ զայս առասպել։

Զոյնպէս համարիլ արժան է զատապատիր երազ կատուլոսի, որ ըստ ոմանց՝ յետ նաւակատիս առնելոյ

* Պրիտանէին. յոն. բռիգանիօն. Էր թեղի յոնէն՝ի դէնիէն, ոսր պրէսանէս անուամբ ոնոսանեալ գաղատորդն առնէին։ գաղատացան. յորմէ և գարմանէին հասարան ծախիւ բարեացատարդան հասարանագիրք։

կապիտոլիոնի , տեսանէ յերկուս գիշերս մի զմիոյ զկնի զոմն տղայ , որ ընդունէր 'ի գիրսն մատնաւոր գգուանս , և ընտրեցաւ 'ի չիմծոյ անտի լինել պահապան և խնամակալու հասարակապետուե : Կատուլոս ոչ ճանաչէր զայս տղայ , բայց 'ի վէր բերի , Թէ յաւուրն որ զկնի երկրորդ երազոյ իւրոյ՝ պատահեալ մանկանն ոկտավիոսի , ծա նեաւ զնա , զի էր այն՝ զոր տեսեալ էր 'ի գիրկս գիսի : Յայտ լինել առասպելիս յայտ անտի է , զի նաւակա տիք կապիտոլիոնի եօթն ամաւ յառաջ քան զծնունդ օգոստոսի :

Ա. Հ. 689 : Ն. Ք. 63 :

'Ի ժամանակի յորում նա ծնաւ՝ կատարուէր կատա լինայ էին առաւելեալք յոյժ , և ահրնկէզ էին համ քա զաքին : Երբև մտեցնեսցաւ այս վերիպեցաւ 'ի հիւպատո սուեն , չեզև միջոց յոր ոչ ձեռն եարկ , և ոչ հնար՝ զոր ոչ հնարեցաւ , առ անդրէն կանգնելոյ զիւր կողմն ընկ ճեալ՝ որ յաջողեաց իսկ : Օ օրացաւ ևս ընդ ևս . ժողո վեցաւ զինս 'ի պէսպէս տեղիս իտալիոյ . կուտեաց արծաթ ըս մարթելոյ՝ իւր և իւրոց բարեկամաց մեծարոյութ , ա ռաքեաց զայն գումար 'ի ' փեսուլէ եարուբիոյ , զի յանձն լիցի մալլիոսի ասելին , որպ երբեմն ծառայեալ եր սմա սրտի մնօք առ սիլլայիս , որ և զինն լծորդեալ ընդ կա տիլինայ կապանօք ապիրատուեն և Թշուառուե , էզև առաջին 'ի վարուի զինու յայսմանակս : Կատիլինա ստա ցաւ և բազում նոր կուսակիցս . և եմոյծ յիւր գաւադ բուեն ևս և զբազում կանայս ազնուականս , որք էին ինչ ընդհատ 'ի խնեղեալ և 'ի յանդգնուե 'ի մեծեղեռն արանց : Կամէր գործի առնել զայն կանայս 'ի վտարան ջեցուցանել զբուսորուկս , 'ի տրծիգ առնել զբաղաքն , 'ի շահիլ զարս նոյ , և կիր 'ի Ճողոպրել զանձն 'ի նոցանէ :

Կասիլինա անդրէն քա ջալերէ զնիւր կողմն :

Կիւերն . 'ի խաբէնա :

Սալուստիոս : Պլուտ . 'ի Կիւերն , 'ի իւրաս սս , 'ի Կեսար , և 'ի կապն :

Դիոն . լէ : *Խոսալ փիէ զբաղ 'ի գոսկան :

Բազում կա նայք մեծազ գիք մտանէն 'ի գաւադ բուե նորա :

Սալուստիոս անուանէ զնի միայն 'ի կանանց անտի . և ես համարիմ անպիտան լինի , ոյզ և անհնարաւոր՝ գու շակ լինել զայլոց կանանց : Այլ զոր անուանէն , այնպս զինչ նկարագրէ՝ որ իմ չիք ակնկալել , և ոչ են կամք հաւասարիլ նմ : Սեմպրոնիա՝ որոյ այս է անուն , եր կին աշնուազգի և գեղեցիկ . և Թէ կարողանայր խնաստուն գնացս ունիլ , լինէր երջանիկ արամբ իւրով և որդւովք : Կերհնէն եր գրականուեն յունաց և լատինացւոց , ու սեալ եր և գարուեստս վտանգաւորս , որք հրապուրեն 'ի մեղուեն . երգէր և կաքաւէր (ասէ պատմիչն) գեղա պատշաճ վայելչանօք քան զարժանն համառօտ կնոջ : Ունէր զնմ հանգամանս յանկուցիչս 'ի զառածուն . կայր ինչ ապահաս յայս նր յամ ժամանակի ք զօրինս առաքինու

Բոյս բարուց սեմպրոնեայ :

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

թէ, և դժուարին եր ասել, յարձակէ արդեօք անխըն-
նայեր, թէ ի յարգ իւր։ Ձեր յերկոտա կանանց անտի,
որք և ի յանցուածս իսկ պահին երևոյթ ինչ համա-
տուէք. Ձակատ իւր երբեք ոչ շառագունեսցաւ, և մի-
լուէքին հասաներ ի նմա ցկտուէքի։ Յոփուէին ընտելա-
ցոյց վնա միել ի գժնդակ ոձիրս։ Վարել երդիւնակուռ
հաւատարմուէք, և սուտ երդնուլ յուրաստ աւանդիս
ինչ կիր պատեաց, լինել մեղսակից բազում սպանուեց
եին նր խաղալիկք։ Ասցց իր այսչափ ապերասուէք ոգ-
ևոյն միակցեալ ուներ զամբարտ ձիրս մտաց. գիտեր
տողել ոտանաւորս, զուարճաբանել, և սիրր կենակցուի
ընծայել բերկրալի և ախորժական. յուշեալ զանձն եր-
բեմն համեստ, և երբեմն յոխ և անամօթ, իր բնաւորու-
թէ անձանց՝ որոց կամէր հաճոյանալ, լի զուարթուէք
և լի հնարհաշուք վայելչուէք։ Հանգամանք՝ որք յոլո-
վակի թուին առաքինուէքի, բայց (ոչ տեսանի յայսմ
օրինակի) ոչ այնպէս քաջ միաբանին՝ որպէս ընդ յան-
ցաւորութեան։

Կատիլինա ընծայացեալ միաբանգամ ի ինդիր հիւ-
պատոսուէ։ Իւր ինդրո-
պակիք։

Կատիլինա տեսանէր միշտ, թէ պիտի նմա հիւպատո-
սուէ ի կատարել զիւր առաջադիր գործ։ Ո՞ր այսորիկ
հաստատեաց ի միտս մտանել միաբանգամ յընծայակ-
ցուէ, վստահացեալ մեծապէս յանտնիսոս հիւպատոս,
և ի մտի եդեալ գտանել զնա՝ պատրաստական բարե-
կամ ձեռնտու լինելոյ նմ, յորժամ ի համր մտանիցէ։
Իսկն նր երեք ինդրողակիցք։ Ղ. յունիոս սիլանոս. Լ.
լինկինիոս մուրենա. և Սեր. սուլպիկիոս Հռուփոս։
Ամենայն թէ սիլանոս ի սկզբան անդ հեշտեաւ անտանե-
ցաւ. և զի այսր մնացը մի միայն տեղի հիւպատոսուէքն
զձակեզի ի մէջ երից ինդրողակցայ։

Պոմպանիոս չա-
գաթ ծագման իրաւագիտու-
թեան։

Սուլպիկիոս եր այր բարեկիր ի պատրկական տոհմէ,
և մեծ յիրաւագիտս երևեալ ի հռովմ։ Օ առնէր ձեռն
արկելոյ նր յուսումն իրաւագիտուէքն, արժան և առ ե-
տեղ ի մէջ բերել։ Ասենաբաներ հաչակաւ՝ առանց
ինչ ծանօթուէն ունելոյ իրաւանց, ոչ եր սովորուն փաս-
տաբանից հռովմայ։ Ո՞ր այսորիկ չոքաւ հարցանել խոր-
հուրդ ի մուկիոսի սկեվոլայ, ի վեր վիճի միոյ ուրուք
յիւրոց բարեկամայ՝ յորում կայր ի վարանս։ Սկեվոլա
մեկնեաց նմա զբուն իրաւունս՝ յոր կայր գժուարուէն,
բայց սուլպիկիոս չիմացաւ ինչ։ Սկեվոլա դարձեալ մեկ-
նեաց զայն. բայց և յայնժամ չիմացաւ ինչ։ Ցայնժամ
սաստիկ կշտամբեաց զսուլպիկիոս. ասէ. ամօթ նախա-
տանայ է պատրկի, և առն ականատորի և փաստաբանի

չգիտել զերաւունս՝ որ նմա ուրեք պիտին նմա։ Այուլիկ. կիսոսի առնեաւ յայսց նախաստանաց՝ եւ զանձն յու- սումն իրաւագիտութեանն այնպէս տարփմամբ և յառա- ջադիմութ, մինչև անցոյց զանցոյց զամենեքումբք եղե- լովք յառաջ քն վնա։ Յայնմ օրէ ոչինչ իմիք այնպէս միտ եդ՝ ոչ իրաւագիտութեանն ։ Հրաժարեաց դոգյես իս- պառ՝ի գործածութենէ Ճարտարիսասութ, և ուր ուրեմն արար առենախոսութ. զի առաւել [1] սիրեաց՝ ասէ կիկե- րոն, առաջին լինել յարուեստի՝որ երկրորդ ե կալգաս, քան երկրորդ յայնմ՝ յոր հայլ առաջինն ։

Ա. յասիսի եր սուլպիկիոս՝ արդարև արժանաւոր հիւ- պատոսութե. բայց պնդե կիկերոն, Թե՝ի հայցուած գերակայ աւագութես կալաւ այնպիսի ոճ, որով մեծաձգս վստահայոյց ցկատիլինա. զի յուցաւ առաւել խիստ և սրտեայ ոք՝ի ծերունեաց ծերակուտին, քան Ճարտար և խոհական ոք պայծառագգեաց ։ Այբուսիկ հնարք և գաղտնի հետապնդուե էին ոմն Թե սովորութ ընկալեալք յընտրուես իշխանաւորաց ։ Այուլիկիոս որ ոչ Ճանաչէր այլ հնարս՝ բայց զարգոյս, ջանայաւ՝ զի դնչի նոր օրէն ընդեմ գեղծմանցս, և կիկերոնի՝՝ի սահպեղ նը յանձն եղև՝ի ծերակուտէն՝ յառաջ բերել նոր ինչ օրէն խիստ ը զառաջինն, որ պարտաւորեր զնեղապարտս գաղտնի հետապնդութե՝ի պատիժ [2] աքսորանաց ։ Այուլիկիոս զինեալ այսու օրինիւ՝ սպառնայր իւրոց խնդրողակցաց՝ ամբաստան լինել զնոցանե. խոյզ և խնդիր առներ նո- ցուն գնացից. ժողովեր ցոյցս և վկայութիս, երևեալ միշտ տխուր և մտայոյզ. և յուցեալ նշան՝ Թե, մեր- ժուն ինչ լինիցի ։

Այաւիլնա զսորին հակառակն բարձրագոլեաս շրջեր և վստահ, զիւրեաւ ունելով խումբս առոյգ երիտասար- դաց և բազմութի խրոխտ արանց ։ Ա.եկնածուն բազում պատերազմականաց և խոստմունք հիւպատոսին անտու Նիոսի ազգ.ին՝ի նա քաջալերուի մեծ ։ Յրևեին զնուաւ որպէս բանակ զօրականաց սիլլայի, որոյ զնակայեալ՝ի Հատուածս * արեաիոնի և փեսուլեայ, և չքաւորեալք աւ խենեղուե իւրեանց, [3] ի խնդիր էին նորոյ աւերի Ճոխանալոյ աղետիւք իւրեանց քղքակայց ։ Իւր զօրօք էին [3] խրոխտք. և տալաւորեալ ունէր՝ի Ճակատ իւր և՝ի հայեցուածս՝ յանդգնուե և կատաղուի, մինչև Թուլիլ

* իտ. առէզցս։

Ա՝ Հ. 689։ Ն՝ Ք. 63։

Վէ Տոբէնայ։

1 Թուլի ինձ ընտրել նմա նախա- նուսն ։ Կիկ. ՚ի Բրուտոս. համար 151։
մեծար, լինել առաջին յերկրորդ արուեստին, զ երկրորդ յառաջ-
2 Գիտե՝ գառնամեայ ասէ զայս ապտրս։
3 Գէպք նր լի էին կատաղուե։

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

Թէ անվրէպ լուր իցէ հիւպատոսուէ, և արկին զբռամք ունիցի զայն։

Պուբլենա՝ որ անփոյթ երևէր, էր յընթայակից անդ արհամարհ ոք։ Իր բարեսովիկ, Թէպէտ և՛ ի ժողովականաց անտի։ Ձայր նը, հաւ նը, և իւր նախահաւ՝ լեալ էին պրետորք։ Ձայր նը էր և յաղթանակ կեալ։ և հասանէր անվրէպ՝ի հիւպատոսուէ, Թէ վաղահաս մահու էր զայն խափանեալ։ Պուբլենա իսկ լեալ էր հանրական տեղակալ ըստ լուկուլլոսիւ. և յաղթական հանդէս սորա փոքր մի յառաջ խմբեալ էր զզօրականս իւր՝ի հռովմ՝ի դէպ ժամուն՝ առ նպաստամատոյց լինել ինդրուածոյ միոյ՝ի գլխաւոր սպային նը։ Ծանր գի յոյժ էր հաւանական՝ անխնայել մուբլենայ յարծաթի գնել զքուեայս։ Ռատաձեռնեալ էր և ինքեան ուրախութեամբ ժողովրդեանն, և ջանայեալ էր որպէս ամի իրօք զՀաճոյս քաղաքացոց։ Համառօտ ասացից, էր սա այր պարկեշտ, սիրող խաղաղուեաւ և հաստատակաց հանդարտութեամբ. յորմէ ամի բարեկիր անձինք՝ որք ակաւեակ էին յակնկալութեան կատարմանայ, զկողմն ունէին սորա։

կիկերոն չքոյանէ զամ ազարա նը։

Ձայր չարաշուքն այն չուներ իւր ինչ մեծ ի գիմակալութեան կիկերոնի։ Ընթացն հիւպատոսն հետապնդեր էր ամ արարից նը։ Ընդհատին յաւուրսն առաջնոց իւրոց հիւպատոսութեան շահեալ էր նը՝ի ձեռն փութալեայ գնուրիոս ումն գմի՝ի գլխաւորաց դաւադրուեն. և արարեալ նմա խոստմունս մեծամեծս, յանկուցեալ էր զնա՝ իմացուցանել որչափ ինչ ասեր և առներ կատիլինայ։ Ընդ այսուիկ հնարիւ՝ անտարակոյս իրագեկ եղև կիկերոն նորոյ ժողովոյ իւրոց գլխաւոր կուսակցաց՝ խմբելոյ՝ի կատիլինայիւ չիւրուամ տան, ուր ասացեալ էր։ ,,Ոչ ոք կա,, րող է լինել հաւատարիմ և արիական ջատագով Թըշ,, ուառացեալոյ, Թէ ոչ և ինքն իսկ Թշուառ. վ՛ն այսորիկ ,, որոյ իրողութիւք են վէր՝ի վայր, անմարթ է նը վստա,, հանալ՝ի խոստմունս այնց՝ որք յանդգնեալ վճռակ վայե,, լեն։ Ասասի և ամենեքին ոք կամիցին անդրէն չիւ,, բեանս կորզել՝ զոր ցրուեցին, կամ որ յաւիտանակեցաւն ,, ի նոցանէ, չկա միայն ակնկառոյց լինին, տեսանել՝ ,, զի՞նչ կայր իմ, և քանի՞ պարտիք, և չի՞նչ ձեռն արա,, կի զչափ առնուլ։ Օ՜ի հարկ է գլխոյ և դիւրակրի չա,, րաբաստից՝ լինել յետին չարաբաստ, այլ՝ ո՛չ իւիք երկ,, ջոտ,,։

աչք՝ ակնառութիւք, բանք՝ ժպրհուեալ։ սուէն՝ հաւաստի, և առ անին ամԹէ։ մինչև Թուիլ նմա հիւպատո- փոփեալ։ Կին։ ե՛ Ֆաբրենայ։

Ա՝ Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

Լուր այսց բուռն և վտանգաւոր պատերազմի հնչեալ ընդ ամ՝ քաղաքին, յայտ է Թէ ջանիւ կիւկերոնի։ Ընդդէն վազվզակի եւս հանել հրամայեաց ի ծերակուտէն, փոխադրել յայլ ժամանակ զժողովդ ժողովրդեան՝ որ լինել էր ի վաղիւ անդր, և յոր հանդերձեալ էր կատարել զնշանակեալ ընտրութիւնն։ Փոխանակ ժողովոյ ժողովրդեան եղև ժողով ինչ ծերակուտի. ուր իբրև եկին կատիլինա՝ կշտամբեցաւ՝ ի կիւկերոնէ. և հրամայեցաւ նմա արդարացուցանել զանձն յեղելոց անտի՝ որ պատմեցաւ։ Կատիլինա բնաւ ինչ ոչ շիտիթեցաւ։ Ընդհանրին յանդգնութիւն, բայց և առագաստեալ զանձն կեղծ համեստութիւն, ասէ։ Ես ո՞ր եղեն իմ յանցանք։ Կամ ի հասարակապետութիւնէ երեսս խոնարհ. զի պարտ և անլոր, որպ և գլուխ նոցին պիտ է։ (իմանալոյր զծերակոյտն, որոյ հիւպատոսն էր գլուխ.) Դեռ կղօր և ղօրաւոր, բայց անգլուխ. (նշանակեալ զժողովուրդն։) Ընդէ՞ր ես այս խոնարհ ասէ, կարծ էսկ բարեպաշտպարտ է առ էս, զինչ չէ արժան ինձ խորհել զնա առանց գլխոյ՝ որ պիտոյն է նմա։ Կիւկերոնի իրաւունք եղեն ասել. Թէ կատիլինա պատասխանատուութիւն չէ՝ ի չքմեղս եղև անձին, այլ զսորին հակառակն՝ ի բայ մերկանալոյ յանձնէ զպատրուակ երեսացն, և անձամբ զանձն հարկանէ, երևեալ գլուխ հակառակ կողմանն ծերակուտի և հիւպատոսին։ Հայերևագոյն ևս էր յայտնեալ նոր զայս աւուրքդ ինչ յառաջ, ի խօսիլ իւրում ընդ կատունի՝ որ սպառնալոյր չարախօս լինել զնմանէ։ Ասէ. Երէ յարեցէք հրդեհ ի տոհմասանել ինձ, ես ընդ-ոչնչ ընդրդեհն ոչ ըրէ, այլ տոքճանամբ ընհոածոց։ Այս էր ասել յայտնապէս. Թէ հանդերձեալ էր ոչ ի վայր արկանել հասարակ հնար առ արդարացուցանելոյ զինքն յամբաստանութենէ. և Թէ մնայր նմա կորնչիլ, գեթ ոչ կորնչէր միայն ընդ միայն։

Կատիլինա կամի տալ սպանանել զհիւպատոսն ի դաշտին առեսի։ Զհասանէ հիւպատոսէ։

Օ արմանք են, զի յետ այսպիսի յայտնութեանց՝ կատիլինա իշխեր դեռ բնակիլ խաղաղութեամբ ի հռովմ, և հանապազորդել զկետ պնդելոյ գերագոյն իշխանութեանց։ Այլ օրինք առ ժամն այնպէս ակար էին, և կողմն եղեռնաւորիս այնպէս ահեղ, մինչև ծերակոյտն շատացաւ հեծել առ ժպրհութենէ նոր, քան ձեռնարկել ի զօրաւոր գնաւոր ձնշելոյ զնա։

Կատիլինա խնդրէ սպանանել զկիւկերոն ի տանն իւրում։

Կատիլինա խնդրեաց և ի վարձու ունել արս սպառազինս ի դաշտ արեսի՝ ի սպանանել զկիւկերոն ի ժողովն անդ, ուր էր բարձերեց։ Իբրև ազդ եղև կիւկերոնի՝ յառաջագոյն զգուշացաւ։ Յառ ընդ իւր բազում ուղեկիցս ի բարեկամաց, և յորոց ի հովանեաւ իւր էին.

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

զգեցաւ և ըստ հիւպատոսական հանդերձիւք լայն վարպանակ՝ զոր և կամովին երևեցուցանէր, զի բարեացպարտ քաղքացիք հասու լիցին վտանգին՝ յոր կայր իւրեանց հիւպատոս, և զի նորանշան առնիւս բարբառքեսպի և ևս նախանձաւորուն նմ։ Մինայն ջանք կատիլինայ անպիտանացան։ Ոչ եհաս նմա զերծ լինել՛ի կիկերոնի, և ոչ անուանիլ հիւպատոս, և նախամեծար ընտրեցաւ քան զնա մուրենա։

Կատիլինայ անդրդս լեալ՝ եդ՛ի մտի ձեռնարկել՛ի յետին ձիգն, և յայտնի պատերազմիլ, որովհետև իւրոց գաղտնի մեքենայից չէղև յաջողել։ Ուստի ասաց՝ զմայլիս՛ի փեսուլէ, զեպտիմիոս ոմն՛ի պիկենոն. զվ. յուլիոս ոմն՛յապուլիա, պատուէր տուեալ ապստամբեցուցանել ամ ուրեք զանգոհս, և վաղել զնոսա պինու. և ինքն հանապազորդեաց ճամբ՛ի հռովմ՝ գուն գործեալ դարան գործել հիւպատոսին, և զկարևոր պատրաստութիս հոգալ՝ հրձիգ առնելոյ զպետպես թաղս, և զգուշանալ պիտանագոյն կողմանց քաղքին։ Ստական եր առ ամենայն. զոյգ և զգերեկ զարթուլ պատուիրէր, ոչ աշխատութի և ոչ քուն պարտասեցուցանէր զնա։

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

Ստղ լինի կիկերոնի՛ի կրասոսոկ։ Պետ. ՛ի ին. Ե՛ի ին. բասոս։

Ա. Հ. եվև կիկերոնի որ ինչ լինէր՝ անլուր իմն օրինակաւ՝ ի մէջ գիշերի կրասոս, Մ. մարկեղոս, և մետելլոս շիպիոն եկին առ դուրս տան նր. և զարթուցեալ զնա՝ ետուն՛ի ձեռս նր թուղթս ինչ հասուցեալս առ կրասոս յետ ընթերեցս յանծանօթէ ումենէ։ Յայսց գրոց միջն կայր գիր մի ուղերձեալ առ նոյն ինքն կրասոս, բայց անանուն։ Ո՛չ թուղթք էին ուղերձեալ առ այլս ոմանս։ Յերբ եբաց կրասոս գիրն, տեսեալ՝ թէ ազգ առնէին նմ՛ելանել՛ի հռովմայ, զի կատիլինա հանդերձեալ էր յետ սակաւուց առնել՛ի նոմա ահեղ կոտորած, զահի հարեալ յերկիւղէ և կամեցեալ զերծ լինել՛ի կասկածանաց՝ զոր իւրոյ նախնի կոյրդուէն ընդ գլխոյ դաւադրութեանս հնար եր ծնուցանել, հապճեպ եկն հասուցանել զայս թուղթ հիւպատոսին։ Կիկերոն ետ խմբել զծերակոյտն. ետ զգերսն իւրաքանչիւրում յայնց՝ առ որս էին ուղերձեալ, և՛ի միջ մի՛ի նոցանէ գտան ազգարարութիւնք նմանակք եղելոյն՛ի գրին կրասոսի։

1 Վաղուս նա ասացի զմայլիոսէ լինել՛ի նեղել՛ի քեսուլէ, յայսմ գիշեր լուծայ ազգ լատոբիոսի, որպէս և ասացաւ գիշեր երբեմն նորա։ Գուցէ մայլիոսի յայսմ վայրի եղիցէ խոտ՛ի հռովմ յենգիսս լինել նմա՛ի խնդիրս հնապատուոյն։ Ե. Կամ որ յառաջին պատմեցաւ՝ էին նմանալի որպէս կանխիկ ինն ասացեալ։

Ա Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

Վ տանդն համարեցաւ մեծ յոյժ. և Թուխ ։ Թէ այս ժողով խմբեալ՝ի քսան և մին հոգեւոր՝երի, իսկ այն՝ յոլոր հոգի ուրեմն դիմեցին յայն օրինակ ծերակուտական վճռոյ, յորում առեալ լինէր իշխանաւորաց անկոպար ղօրուն, ասելով։ ,, Ծերակոյտն յանձն առնէ ,, հիւպատոսաց տքնիլ՝ի պաշտպանուն և՝ի փրկուն հասա- ,, րակապետուն ։ Օ օրուն վճռոյս խմբեցան գունդք, և՝ի վար արկան այնք՝ որք էին հաւաքեալք և պատրաստականք ։ Կ. մարկիոս ոչքս, որոյ հրամանատար լեալ էր՝ի կիլիկիա՝ յառաջ քան զառաքումն պոմպէոսի ընդդէմ միհրդատայ, և Կ. մետելլոս կրետացի, կային՝ի բազում ժամանակաց հետէ առ դրունս հռովմայ, անկատարեալ առնուլ հրաման յաղթանակի ։ Այս կն էին դեռ մտեր՝ի քաղքն, ունելին պահեալ զիշխանուն՝ին փոխանակիս պատասխան, և զօրականք նոցա չէ էին՝ի բայ արձակեալք ։ Այս երկու փոխանակիպատասխ առին հրամանս չոյ առնելոյ, առաջինն՝ի փետուրէ, և երկրորդն՝յապուղիա ։ Երկոքին պրետորք Կ. պոմպէոս հռուփոս, և Կ. մետելլոս կելէր առին պատուեր երկաքանչիւրն զօրաժողով լինել, և երթալ՝ առաջինն՝ի կապուա, ուր ազգ եղև Թէ խմբելին բազում ստրուկք. և երկրորդն՝ի պիկենոն ։ Վ՝ինագամայն և խոստացեալ եղեն վարձք ոմի՝ որ գուշակ լինիցի չարաչար խորհրդոց, զորս մեքենայէին ընդդէմ հասարակապետուն, Թեպէտ և՝ի մեղակցացն ոք էր. յո՝ զաշատուԹէ, և կՀարիւր Հիր սեաներտս, (որ է երկոտասան Հիր և հինգ հարիւր լիրայ,) եԹէ՝ի ստրկաց ոք էր. և զանդատապարտուն, և զերկու հարիւր Հիր սեաներտս (յո քսան և հինգ Հիր լիրայ,) եԹէ յայլազգաց ոք էր ։ Վ՝ինչև լինել՝ի հռովմ պահպանուԹէն իբրև՝ի պատերազմեալ քՀքի, և ստորադաս իշխանաւորուԹէն պարտաւորիլ յոստիկանուԹի նորա ։

Աշխատիք և հոգք՝ի հռոմ։

Ա յս ամ [2] պատրաստուԹք, և այն ամ անսովոր զգուշաւորուԹիք՝ Հրկեցին գլխոցին զկերպարան քաղաքին ։ և արկին՝ի նա վարանս փոխանակ համարձակուԹեց, և

1 Փոխ. Ի հնոանամ՝ի Հարգե ա- ղանի Հարկանէին, ոչ՝ի վայր ուրեք լուսոպիոն, Բայց կայ իմ վաղ էրաՀատ- վատահ էին, և ոչ՝ի մի յոր. ոչ՝ի ար, որ այն Հնգն է կիկերոն յիւր ա- պատերազմի էին, և ոչ իսաղաղուն ռաջին ճառ կոպէլիենան։ ունէին. Իւրաքանչիւր զոր յանձին

2 Որովք վերՀ՝ի վայր էր քաղաքն, երկիւղ զմանդն չափեր ։ Ընդ այլ և կերպարանափոխ ։ Ի յհաին ուրա- ուզիւք, կանայք՝ յորս առ մեծուն խուեՀ և՝ի ցնծուել զոր ծնեալ էր հասարակապետուէն՝ անսովոր իմն Հանգիստ երկարատև, յանկարծակի յոգնաՀատխիծ արտմուել կալաւ էր երկիւղն, ցաւագնեալ էին ամ զամ, ձեռս աղերսահայցս յերկինս տարածելին, ազեատնային՝ի վերայ

Ա. Հ. 689 : Ն. Ք. 63 : անկարդ ուրախութեՙ՝ որք յառաջն զօրացեալ էին ՚ի նմ: Յերթային և գային հապշտեպ տագնապաւ : Ձկայր ՚ի միջն տեղւոյ անքոյթ և ապահով, և ոչ անձն՝ յոր իշխեա ցե օք վտահիլ: Ձկր ՚ի միջն պատերազմ, և չկայր օք ՚ի խաղաղութե. երկիւղն ևս ՚ք վեռ առաւելոյր զվտանգն : Այս առաւել կանոյք՝ որք յայնպիսում հզօր և ամուր քաղաքի անգետ էին վշտաց պատերազմի , լուծանէին ՚ի հեծութես և յարտասուս. ամբառնային զձեռս յերկինս , և արտասուակոյդ լինէին վիճակի մտատաղտուկ որդւոց իւրեանց : Ուշ եդեալ հասու լինել ոմի , ոմ զրոյց և ոմ լուր դողայուցաներ վնո : Ոչ մնուհետև ոչինչ միտ դնէին պերճութե և գրգանաց , և վտանգն՝ յոյս կայնն ՚ք հայրենեաց՝ էր նոյ մի միայն հոգ տագնապանաց :

Մալլեոս զինու վաւի : Կատիլինա զուր Ջանայ՝ տալ սպանա նել զկիկե րոնի յեւրուա ման :

Ուտանաս օր ՚ք օրե զօրանայր : Մալլեոսի՝ երևելի գունդ խմբեալ զօրաց յետուրիա , յայտնապէս զինու վառեցաւ ՚ի քան և եօթն հոկտեմբերի: Յե կատիլինայ ՚ի բարկութե բրդեալ, ՚ք զի եաես թե ոչինչ իրք յաջո ղեին նմա ՚ի ՚ք՚ղքին , ժողովեաց գիշերայն ՚ք վեց և ընդ եօթն նոյեմբերի ՚ի տուն Ուպ. պորկիոսի լեկայ՝ զժողով գլխաւորաց իւրոյ հաղմանն : Ընդ սաստիկ կշտամբեալ զվատասրտութե նոյ, որում տայր զձախող եաս ոմի՝ յոր ձեռն արկաներ , առաջի արար նոցա զարդեան վիճակ ի քացն . և նշանակեաց իւրաքանչիւրում տեղի և գործ ՚ք պատշաճի , ՚ի ներքս և արտաքոյ ՚ք՚ղքին : Ցաւել ՚ի վե՛ր , թե իմ կամք են , գնալ վաղվաղակի՝ կալ ՚ի գլուխ գէն դին գինեալ՝ որ խմբեալն է յետուրիա : Ոայց հարկ է ինձ նախ վերծ լինել ՚ի կիկերոնէ , որ միաստակար է ինձ յոյժ : Ոազուկք ՚ի նոցանէ գահի հարան յառաջարկու թեաս : Յերկու ամանք յասպետաց հռովմայեցոց՝ որոց միոյն անուն էր Ա. կուռնելիոս , յուպան՝ կամակորք քան զայլս , և անձնամատոյց եղեն երթալ ՚ի ծագել առաւօտու պատրուակաւ յայգաւորելոյ զհիւպատոսն , և սատա կել զնա յիւրում մահճի : Ասուրիոսի տեսեալ զմտաս լուտ վտանգ կենացն կիկերոնի , զգայոյց նմա վաղվա ղակի ՚ի ձեռն փուլվեայ . և վե՛ այսորիկ իբրև մատեան երկաքին սպասաքն մտանել ՚ի տուն նորա , փակեցաւ դուռնն ՚ք դէմ. և կիկերոն զերծաւ յայսմ ևս վտանգէ :

Գնալ ՚ի ծէ րակոյն :

Այսքեղ ՚ի նմին աւուր զժողով ծերակուտին, յոր ժպրէի և կատիլինա յանդիման լինել. Թէպէտ և հրապարա

որդւոց մատաղաց , հարցանէին ըս անյոյս էին զանձանց և զկայքե աեպ , զանգիտէին յաճէ , ՚ի բաց ե նեաց : գեալ շնպաբառւե և զիմափուլեՙ՝

կագոյժ ձայնը իմացուցանէին նմա՝ Թէ խորհուրդք իւր յայտնեալ էն, և արդ իսկ չարախօսք պնդանէ ի պատ-
ղոս, Թէ յանցաւոր է ձեռներիցուԹ՚ի գործս հակա-
ւակս հանդարտուԹեան և ապահովուԹեան քաղաքին և պե-
տուԹեան։ ¶ Եղապարտ խիղճ մտոց յայտնի հասարակօ-
րէն իրօք ինչ։ (Ա)ւրի Թէ կատիլինայ տուեալ էր պանձնել
ծանր ինչ կարծիս այսր ամբաստանուԹեան. պի անձնամա-
տոյց լեալ էր բնակիլ ի տան օտարի, և ըզ պահպանուԹ
ըղքաջսլոյ՝ որոյ յայտնի էր հաւատարմուԹ, առ խորհելոյ
(ասէ) յամր կեղակարծուԹ։ Իսկ ի չէր արդեօք անձամբ
անձին գուշակել շղԹայս և բանտս, ոչ ի դէմս իսկ
ածնէր կիկերոն, ի ձանձրանալ զանձն Թէ պահպանուԹե
պէտք էին նմա։ (Ա)յլ զի առաջարկուԹէն այդպիսի ոչ
առ այլ ինչ պիտոյացաւ նմա՝ բայց առ իմացուցանել,
Թէ քանի՞ երկնչէին և խորշէին ի նմանէ։ ¶. Լեպիդոս՝
յորմ տուն նախ առաջին կամէր երԹալ ազանիլ, չէառ
յանձն։ Օ՞նոյն արար ըստ նա կիկերոն, յայտ արարեալ
նմա՝ Թէ չառնու երբեք յանձն բնակիլ ըստ միով յարկաւ
ընդ այնպիսւոյ, ըստ որում չէր ապահով բնականալ և
ոչ պարփակ ի նմին քաղաքի։ Պրետորն մետելլոս կե-
լեր, և սա ևս այնպէս մերժեաց զնա՝ մինչև հարկ եղև
նմա դիմել առ ¶. մարկելղոս ոմն, որ իբրև զինքն էր
ոմն ի կեղակարծից, և մի չիւրոց նախնի բարեկամաց։

Յայց և այնպէս ձեռն էարկ չիւր խորամանկ և յան-
դուգն բնաւորուն՝ գալ ի ծերակոյտ անդր. ոչ Թէ ոչ
զլանէին զրոյցք, բայց զնոտի շէնջանաց, և զսուտ
կասկածանաց. որք ըստ երևելն անվեհեր վաստակէ՝ ան-
դէն չքանան։ Յայց զչափ էառ՝ զի ոչ որ պատրեցաւ չիւ-
րոց կեղծեաց, և ըստ մնանելն ընկալաւ նոր վկայուԹի ա-
տելուԹ, և հասարակաց զըսանաց։ Օ՞ի ի մէջ այնչափ
ծերունեաց ծերակուտին՝ որոց բազում էին իւր ազգա-
կանք և բարեկամք իւրոյ տոհմի, ոչ գտաւ և ոչ մի ոք՝ որ
ողջունէր զնա։ Այս իբրև մտաւեալ ի բազմիլ, ամենեքեան
նոքա՝ որք գտան առ նմա, և որք բարձերեցքն էին և ե-
րևելագոյնք ժողովոյն՝ Հեռացան, և Թողին Թափուր
զնստարանս նմա՝ որք էին յայնմ կողմանն, ուր էր նա։

Այս ոչ այսչափ միայն։ Կիկերոն ըստ հարաւ ընդ նա սաս-
տիկ բանախօսեալ, որոյ պատճէն եՀաս առ մեզ, և որոյ
յայտնի է ամենեցուն յաւմնալիր և հրացայտ սկսուած,
զոր երկիւղ և յաուսմն Թափեցին ի բերանոյ հիւպատո-

կիկերոն հաւամբէ զնա խոհս և յիբեաս իսկ ըստ հարկանի ըստ նա։ Առաջին ճառ կատիլինեան։

1 Քանի՞ բացական Թուիցի ի արժանի վարկաւ պահպանուԹե-
բանակ և ի կապանաց, որ զանձն կիկերոն։ ի կոփլինա։ ա։ 19։

Ա՝ Հ· 689· սին։ Պինել ՝ ցնորք առ կանխելնա , ղեղծանիցիս վերովս երկայն
Ն· Ի· 63· մտօրէ · զինչև ցնորք կատարեսցէ զո այլ խաբէութեամբ պղծէ և չհատանել
կատարեսցեն ։ Ոչ զարմանալի երբեմն զո ապականան չանդգնեսցէ այ-
պանել պղծել ։ Իսկ պղծեալ · ոչ սասանիցիս , ոչ սասանիցիս · ոչ չանա-
վեր պճուճասարքութենէ պետիցելոյ գեղերային գուսնեպս զօրաց ՝է լերինն
պալատինոյ · ոչ ՝է գեղերական պանպանութենէ որ կայ ՝է բովանդակ հա-
զարիս · ոչ յարհատաց հասարակաց · ոչ ՝է խոնարհելոյ բարեպատուի-
րեց՝ որ առ հաճի դաբանելն են ընդդեմ հեղ · և ոչ ՝է պեղոլնէս ,
՝է պետենէս Աթոռի Առաքելի , որ ընտրեցաւ ՝է ինչ առ առնելոյ
զայս ծաղով , վե լինելոյ նը ամբապահեսի · և ոչ չերեսաց և ՝է հայ-
եցուածոյ ամենեցուն առցի՝ որ վե լսեն ինչ , և որ խոնարհասիրեցաց
են ՝է հեղ ։ Ոչ եմանաս , ևե զո խորհուրդս յայտնել են ։ Ոչ գե-
պես , ևե զո գաւաբրութե ծանուցել այսօր ամ հանրեսակեանց ծո-
ղովոյս , արդեն ՝է հաղբս ե ըմբռնելոյ ։ Ալարծեցիս , ևե ոչ ՝է ինչ
անգեպ էղե ամ՝ զոր արաբեր յայտ և յանցելոյ գեղերի , ո՞ր էին ,
ընդ որս խորհուրդ կալաբ , և պի՞նչ օրոշումն եղև առ ՝է հեղ ։ Ոչ
ծանանակիս · ոչ առնբուեցիս ։ Ներկայիցն պեղեցացել է այս ամ
երաց · հիւպատոսն պեսանէ · և այբ այդ պակասին հենդանի է ։
Այո պի՞ ասեմ՝ գեռ հենդանի է ։ Այ՛ ՝է ծերակոյտն · ընդոսնելի՛
լինել ՝է հասարակաց խորհուրդ · ընտրե այժմ ՝է ինչ · չանանէ չան-
ոսանէ նշանակել պի ի՞ ՝է ինչ՝ երբ ՝է պեղնէս ՝է խոպնգել ։ Այո ինչ
արքեպիսկոպոս և ընտրբ ընտրբ չաղաչացիս՝ կարծես մ՝ ընոսլ օրչափ ինչ
պահանջէ ՝է ինչ հասարակապետութենն , պի խորչեմ ՝է կապաղուել և
՝է գաշնակաց հռոմէականբս ։

Ակներոն կալաւ զայս որոտաձայն բարբառ յիմ ընթացս իւրոյ բանախօսութե ։ Յաւգանէ , թե կատարելինա՝ արժանի է մնոնս զի գրակոս , զե զատուսինենս , և զե զայլ ամ չարաշուք քաղաքացիս՝ որոյ ընդդեմ վինեցաւ հասարակապետութեն ։ Ոչ՝ երգապրէ անձին իսկ և ծերբակուտին , վե մերկ պնայեց՝ զոր կալան առ հասարակաց

1 Մինչև ցնորք զեղծանիցիս կամ սկիզնա՝ մերովս երկայնամտութե · մինչև ցնորք և կատարութե զո այգ խաղ առնէ գնեզ · մինչև ցնորք ա այսրեսան յանգդնուեիզ լեցի նորին տապանի ։ Ոչ չարժեցին զքեզ՝ ոչ գիշերային պահակք Պալատինի , ոչ քաղաքին պահակերութե գիշերա պահք , ոչ երկիւղ ժողովրդեանն , ոչ խուռն գումարուն բարեացն ա մենեցուն , ոչ վայրս ամրաբերձ խմբելոյ զծերակոյտն , ոչ և սոցա գեմքն և տեգք աչաց ։ Ցիմանաս թե զո խորհուրգք՝ մերկապարանոց են ։ Ոչ տեսանես՝ թե զո գաւադրուն ՝է վաղուց է Թակարգեալ՝ ՝է ծանօ Թուն ամցուն սց ։ Ցմ՝ ՝է մեզ ան գեա համարեցիս , զինչ յանցելուն գիշերի , զի՞նչ ՝է մեսուն արարեր , ոՀր էիր , զորա ՝է մի վայր խմբեցեր , զինչ խորհեցար խորհուրդ ։ Աշուղ ժամիս · առաղ բարուցս ։ Ծերա կոյտն իրազեկ է ամի · հիւպատոսն տեսանէ ։ Եւ սակայն՝ կենդանի է գա ։ Կենդանի՞ · նա առանիկ գայ և ՝է ծերակոյտս · բաժանորդ լինի հասարակաց խորհրդոյս · գիտէ և նշանակէ աչքն զի մի ՝է մեզ ՝է սպանդ մահու ։ Իսկ մեք պրը արիա կանք՝ Թուիմբ զպարտութեսպատշաճն առնել , Թե ՝է օորայս խոյս տացուք ՝է կատաղուեիցէ և ՝է զինուց ։

Ա Է. 689։
Ն. Ք. 63։

Թէսաղին ։ Պանդրակրկիտ առաջի առնէ զյոլովս ի նմին առ բարւոյ , և մանաւանդ պատճառ որ լինէ անոցք անցին ի նախընթաց գիշերի ի տան պօրկիոսի լեկայ . և տեսեալ ի հանդիսի անդ՝ զոմանս ի նոցանէ՝ որք գտան յայնմ գիշերայնում ժողովն , [1] գոչեաց ։ Ահաբէ , ո՞ր էջեմ ես . ո՞ւրեմն ինչ է ինձ առաքելոցդ ներոյ հաւատակապետութիւնդ . չո՞ր չաղաչ կայցեմ ։ Ապա պնդէր , յայնմ և ի սոյն վայրէ , ի ներոյն դիպէ , յայսմ օրհասական պարտս ընկերացն՝ որ հաւատակից խորհրդարան է պետերդանին , ինձ անչինչ՝ որպ խորանանիկին պիմ և պանիեցուն ներ մահ . որպ խորհին պիորձանութիւն չաղաչես , որով և պեմ ապահովէ ։ Այս ինչպէն պեսանիեմ պնոսա , եա՝ որ հիւպատոս եմ , պիարձիս նոցա հարցանիմ ի՞ն հասա բանից երդնուիեց , և չիպնիեմ բառիս լուով կիմանիլ պայնոսիկ՝ զորս արձան էր այժմիկ իսկ ընդ առաջ հանիել ։

Ոչեա այսորիկ ի վաղ արկանէ յօգուտ զյայտարարու-
Թին զոր արարեալն էր կատիլինայ ի տան պօրկիոսի լե-
կայ , և պիղձն զոր ցուցեալ էր ելանել փուԹանակի ի
հռովմայ ։ Որ յայսմանէ առիԹ առնու յորդորել զնա ի
կատարումն այնր որոշման կամացն ։ ՓուԹացուցանէ հե-
ռանալ ի քո՛ղքէ , նա՝ Թախանձէ իսկ ։ Այլ ոչ յայտնի
սահպողական հրամանն հանէ ի՞ն այնր , և ոչ արկանէ ըզ-
քանն ը կհուռը ։ Այս զգուշաւորուի՝ որ Թերևս Թուի
յի ոմանց երկչոտուի , էր խոհեմուի ։ Օ մնաս էած կի-
կերոն յայսմ բանախօսուէ , Թէ կային բազում ծերու-
նիք՝ որք կամ ոչ տեսանէին զվտանգն՝ որ ի վե՛ր կայր հա-
սարակապետուէ . և կի՛ ի չտեսս լինէին այնմ՝ զոր տե-
սանէին . որք ստածեալ էին զակնկալուիս կատիլինայ ի
կարի լիո մեղկուԹի՛ ասացեալ զիւրեանց կարծիս ի նը-
պաստ նո՛ր , և զգեռաբոյս գաւազրուին զօրացուցեալ՝
ոչ կամելով հաւատալ այնմ ։ Այս ծերունիք՝ որք յար-
գոյից էին համարի , ձգէին զայլս բազում յիւրեանց
կարծիս . մինչ զի՝ եԹէ հիւպատոսին գործեալ էր առ
այժմ ը՛ անաչառ խոստուԹի՛ , ոչդ պահանջէր ծանրուԹի՛
յանցուածոյն և վտանգին , ի վե՛ր երևէին ոչ միայն ժամա
քաղաքացիք , այլ և բազում անձինք բարեխորհուրդք ,
որք անտեղեակ գոլով իրացն , ամբաստան լինէին զնմա-

1 Որ Վեհք գերաբուածք , և որ իւրեանք։ զոր հաւատակապետուէ օր նիցեմք , յորում կայցեմք քաղաքի ։ Ասա են՝ ասա , ով Հարք Համա գրեալք , ի Թիւս մեր , յայսմ վճ հավայը և օգոստափառ պիեզերա կան խորհրդարանիս , որք յիմ և յա մենեցուն ի մեր մտաբերեն ի ըս պանուի , որք որոշման զկործանութեան քաղաքիս , որով և զանիեզերայ ՅամիՀ։ Եւ զոսա՝ ես լինչպէն հիւպատոսս տեսանեմ , և վե հաստատակապետուէ Թէ զոտցոյն կարծիս հարցանեմ։ և զորս պարան էր ի սուր սուսերն մտնել , դեռ ձայնիւ անգամ չվերբ ևորեմ։ հմմտ. 9 ։

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։ նէ՝ թէ անգամ է և բռնաւոր։ Այլ եթէ կատիլինա իւրովի ելանէր ի հռովմայ, և երթայր կալ ի գլուխ զօրուն մալլիոսի, յայնժամ մերկանայր պատրուակ երկասց նը, իբր յանցաւորութեան լծով ի յայտ գայր, և ոչ ազ կարողանայր լինել ջատագով նը։ Այս մտածութիւնք էին քաջախոհք. և աքսոր կիկերոնի իսկ յայտնի ցոյց է վտանգին յոր անկանէր՝ ի ձեռն վիլորդուին։

Պատասխանի կատիլինայ։ Ալ թէ՝ ի բանից անտի հիւպատոսին լինելոյ եր կատիլինա որպէս չանձնահար, քանզի ոչինչ կարողանայր շփոթել զանդգնուն նը։ Զայն եբարձ հեղինակ ողբանոցի, և աղաչեաց զԵրուսիոս՝ յիշեցուցանել զնա այսպէս հետեւ։ Ա. ես. ,, ծնեալ եմ յայնիս տոհմէ՝ ի մանկութենէ ,, հետէ կալայ գնացս, յորոց բնաւորապէս ունիմ դիպիլ ,, բարձրագոյն վիճակի՝ անկարօտ գոլով դիմել ի յանցաւորութիւն։ Ալ որոյ միւ խորհիք, թէ պատրիկ ոք՝ որպիսի ,, սի եմն ես՝ ի նպաստ որոյ խօսին իւր և իւրոց նախնեաց ծառայութիւք, կամիլի կորուսանել զհասարակապետութիւնն ի ժամանակի՝ յորժամ պաշտպան և պահպան իւր ունի սա զչքոտի ոճն կիկերոն, որ հաղիւ է ի ,, քէքսայեաց հռովմայ ,,։ Ի վէր յաւել և այլ բազում նախատինս ի վէր հիւպատոսին։ Այլ ամ ծերունիք յարեան ի վէր նը, և որպէս հասարակաց թշնամի և հայրասպան վանեցին զնա զյորգին ի ժողովոյ անտի։

Ելանէ ի հռովմայ։ Յետ այսց չարահաճեաւ անցից՝ այլ ոչ նայեցաւ նա ի չափ ինչ։ Այլ գնաց վաղվաղակի ի գալ գիշերի երիւք հարիւրովք արամբք սպառազինօք, պատուէր տուեալ կեթեգոսի, և լենտուլոսի սուրայ, և այլոց գլխաւորաց գործոյն՝ յոր ձեռնարկեալն էր, զի ի գլուխ տարցին՝ զոր Թողարն անկատար. քանզի զի մահու մեռուսցեն զՀիւպատոսն, և հրձիգ արասցեն զքաղքն, խոստացեալ նը՝ թէ ընդ հուպ գտցի առ դրունս հռովմայ զօրու ծանուս։ Յայսմ վայրի առ ատելի առնելոյ զՀիւպատոսն, հուշակ հարկանէին՝ թէ աքսորեաց զկատիլինա ինքնիշխանութիւք. և թէ սա առ չհառաջելոյ զնաղաղութեան քէքսին, և իւրոց քէքսակցաց՝ ընտրեաց մեհուսանալ ի մասսիլիա։

Ատենախօսութեան կիկերոնի առ ժողովուրդն, ի վէր մեկնելոյն կատիլինայ։ Երկրորդ ձառ կատիլինեան։ Այսպիսի զրուցոյ անհնար եր չհառաջել զկիկերոն, բայց ոչ նուազեցին իւրք զնախանձայուզն նը և ըզժրուէ ի գործ։ Ժողովեաց վաղվաղակի յաւուրն երկրորդի յետ մեկնելոյն կատիլինայ՝ զժողովուրդն, և առաջի արարեալ վերահելի զայս պատահար, արգարացոյց զանձն յերկուց նախատանաց միմեանց հակառակաց՝ հասուցելոց նմա միանգամայն, ի չարախօսել ոմանց, թէ

մէղկ գտաւ՝ զի ոչ կարձեաց՛ի կենաց զՀասարակաց Թըշ- Ա. Հ. 689։
նամին. և այլոց՝ Թէ խիստ գտաւ, և գոգցես բռնաւոր, Ն. Ք. 63։
զի դատապարտեաց ասէն յաքսորս զքրիստեան ոք։ Օա-
ռաջնոյն յառաջադոյն ցուցի զշարժառիթսն՝ որոց վասն
Հարկեցաւ չսկսել կարի իմն։ Իսկ վերկրորդն բացէ՛ի
քաց զլացաւ. և առ բոլորովին արգարացուցանելոյ զանձն՝
ծանոյց զմեծիլ կատիլինայ՛ի բանսակ մտալեսոյ։ Ա՛ել-
ձեաց և սուտ եցոյց զլայն՝ զոր ասէին զկուսեալոյ նորա՛ի
մասսիլիա. և եցոյց յայս նիւթ՝ իմաստս արժանաւորս
գերագահ իշխանաւորի,

Յուշ առնէ, զի Թէ կատիլինայ չորիցին միտք և կամք,
և ինքնակամ երթայր յաքսորս՛ի մասսիլիա, արձա-
կեսցին բիւր բերանք ընդեմ հիւպատոսին, չէղիցին սմա
հնորհակալու՝ Թէ զլացաւ նոքա զմեզ ամուր ապաւինի, և
Թէ եղև գլխաւոր, և սրկ՛ի յուսահատութեի զՀշնամի-
ոք հայրենեաց. այլ դատախազեացն, Թէ առանց ինչ
դատաստանական քննուե բռնադատեաց իւրովք սպառ-
նալեօք զայր մի անմեղ երթալ յաքսորս. և Թէ գտա-
նին անձինք, որք համարեսցին զկատիլինա ոչ չարագործ՝
այլ չարաբախտ ոք. և ինքն զսորին հակառակն համարեա-
ցի՝ ոչ հիւպատոս ոք արթուն, այլ անգութ և անտանե-
լի ոմն բռնաւոր։ Նոյպա [1] պեարդ՝ ասէ, ես քնաս չդծգոհեմ,
յանկն առնեմ գնել զքլոխ իմ՛ի վանգ մըրկէս՝ զոր յարուսցէ չեմ
վը պաշարուած մտաց սուտ և անէրաս. ինչն ըէ չերծուսցէ չեմ
գնովս՛ի վանգէ ահեղ և ամպարիշտ պատերազմս՝ որ պատրաստ
ընդդէմ իմ։ Ամող սասացի՛, ըէ ես հալածեցի զկատիլինա՛ի հը-
ռովմայ, ինչն ըէ երկնչել երօտ յաւսորս։ Նայց հաւատացէք ինչ.
չէ այդպէս։ Նայ ես արդարև չերկչանամ երբէք, ըէ սա չերծ լինել
լոյ իմոյ՛ի նախանձս՝ լսել լիցի ինչ՝ զկատիլինա՛ի հալածեցի, ըէ
գնդի ըլնամաց, և արշաւէ ընդ անդաստանս զօրաց։ Նայց լսել
ոանիկ գուտ պայս լուր չերեւօրեայ ինչոցէ. և ես երկնչիմ յոյժ, գուցէ
յայնմ հետէ կղզամբէսօլէր զինս՝ ըէ զկերծէր ըռողէր ելանել, չան ըէ
զկարծ վանեցեր. սա որ՛ի պարտաստ ոանիմ զիմ պատասխանի։

1 Ընտրելի է ինձ կուրացեալ երբ զանազան՝ լուրիցիւ Թէ Լ. կատիլինա
Թալ գիմագրաւ առ մերկիկ յաշատա- զօրավարի զօրու Թշնամեացդ, և Թէ
նացս՝ որ սուտն է և անիրաւ, մի այսր անդր զինուք պարսպածի։
այն Թէ՛ի բաց լիցի յանձանց ձէ- Բայց յերիր աւուր լուիցիք. և յա-
րոց վանդ՝ ահագին և երեսնաւոր ւեստ ըէ այն երկնչիմ, զի մի ընդ յա-
պատերազմիս։ Ծնող սասացեն՝ Թէ ջանաւոք գոլոյց երբեմն՝ զի Թողի
ես արտաքսեցի զնա, միայն Թէ երբ զնա, և ոչ Թէ հալածեցի։ Բայց
Թիցե յաքսորս։ Ասյժ հաւատացէք քանզի են բազումք՝ որք զգնացա-
ինձ, չերծեալ նա։ Ոչ երբեք կուր- կանն հալածական ասեն, զինչ ա-
բացիք փաստիւքեցայոյց յանծոցն անմա- սեն սոքա, Թէ ապանեալ էր իմ
հից, զի առ բառնալոյ յինէն յաշա- զնա։ Կին. ՚ի կոփս ք. 15։

Ա· Հ· 689։ Ն· Ք· 63։ Ա՛յժմ որ ես-բով ինամս չոչա՛ ի քոյ, զպատկառե՛ք ես զինեն՝ ըն առաջեցի զնա յաւուրս, զի՞նչ արդեօք լսեալ լինիք երբ մահու սպա նեալ էր իմ զնա։

Ա՛նայուածք քանախօսուեաս հայի՛ ի կուսակիսյս կատե լինայ, ևս առաւել յայնս՝ զորս Թողեալն էր՛ ի հաւատ։ Ցաւ է ինկերոնի. զի գլուխ նոցին ոչ տարաւ զնո ես իւր. չերկինչի քնաւ յայնց՝ որք յայտնի վատացան կինու։ [1] Այո՛ա ասէ, զորս պետանէմ երբեմն անվնհեր հանդիչանե՛ ի հրապարակ հասարակաց, պալաբել զգուռան ծերպուրին, տանեալ՛ ի ծերպոյն իսկ՝ համակ խաղաղորմ և ծերանափառ, առ՛ին են՝ յորոց առաւել երկնչել ոնե՛մ, քան՛ ի բռն զորոց կոպելնայ։ Ըզնն առա սարքոս ղեալ։ Ինչարեանք են առա գրանամարտ, որ սպառնան՛ ի մե գոյ՝ գլխոց մերոց և կենաց։ Ա՛յնպէս առաւել երկնչէմ՛ ի սոցանե՛ որ չպ առաւել գիտեն, ըն պեղեհացաւ եմ ես ամ խորհրդոց սոցա. բայց և այնպես անհոգ երեմն։ Ա՛ա այսորիկ յորդորել զնոսա կեցետ երթալ իւրեանց զօրագլխի։ Չանայ ահկնկեց լի նել՛ ի նա, յայտ արարեալ՝ զի Թէ ինան՛ ի քո՛ղթ, այլ չի՛ք ակնկալել նոյ յիւրն կողմանե ներման. և Թէ առ առաջին խըրտիւն կատարման իւրեանց չարաչար խորհրդոց՝ անհերելի պատուհասեսցին ոմ՛ Թշնամիք, ոչինչ իմիք ակն կալեալ այնուհետև, բայց չղԹայից և բանտի և մահու։

Վա՛ըք ձանաչէր նա զխստուԹի՛ սրտի այսց եղեռնաւոր բաց, որ ոչ ակն ունէր Թէ անսայեն իւրոց յորդորմանց և սպառնալեաց։ Ա՛ա այսորիկ պարտ անձին վարկուցեալ ձեռն արկանել՛ ի յեղին խստուԹի, ապահովի զժողովուրդն յերկիւղէ, Թէ ուրեք երբեք ալմուկ ինչ կամ խռովուԹի՛ ի մէջ անկանիցի՛ ի պատուհասել զայնպիսի երևելի անձինս։ Ա՛ե՛ս ասէ ըզ՛ [2] զոր հանդերձեալ եմ՛ առնել,

1 Ջսոսա՝ զորս սեսանեմ ձախր առաւել՛ ի հրապարակի, զորս կա ցեալ առ գիւանաւս, զորս եկեալ և՛ ի ծերակոյտ, զորս շողշողեալ յիւղս անուշունս և զորս փողփո զեալս՛ ի ծերանիս, կամի Թէ ա ուեալ ըն իւրեանս տանէին զնւրեանց զօրականս։ Եթէ կացցեն մնասցին սոքա աստանօր, յուշ լինի ձեզ, զի ոչ՛ի զօրուէ անտի արժան է մեզ զանդիսել, այլ՛ի սոցանէ՝ որք սար տեան՛ ի զօրուէն։ Եթ որ երկիւղ զոլին ևս է· իրազեկ են, Թէ գե տակ եմ ամ՝ զոր խորհին, և սա կսին ոչինչ վնդովին։ Կին՛ ի նոպիս ը· համար 5։

Եթ ոչ այնչափ երկիւղալի է արդ զոր կասկլինայ, որչափ սոքա՝ որք սարտուցեալ կարծին՛ ի զօրուէս։ Չի ոչ սարտեան, այլ՝ Թողեալք՛ի նմանէ՛ ի գիտանոցս և՛ ի գաբանս, կացին մնացին՛ ի վր գլխոց մերոց և պարանոցաց։ Կին՛ ի նոպիս· էմ 79։

2 Եթ այս ամ այնպէս եղելոյն կուխրացիք, մինչև մեծամեծ իրը զուԹիք կատարեսցին գոյն խըրտ մամբ, վտանգք անհնարինք (փսրա տեսցեն) անհատով, պատերազմներ քին և առ անեն, մեծ և գծնդակ՝ որ չը երևեալ՛ ի յատեներից, հանդ գարտեսցի ինև միայն՝ որ առաջ նորգս եմ և ինքնակալ, առանց զՀոց յանձնէ՛ ի բաց գնելոյ։ Կին՛ ի նոպիս ը· 28։

Ա. Հ. 689. Ն. Ք. 63.

այնպէս աբասդատ՝ զի ինձանէ երդանէ՛ զնաբէսդին անաղնատ. ան-
հնարին վանգատ փարատէսդին անհատով. ներդին և ընտանի գոռ պա-
տերազմ անլռե՛լ լռեսդե, ասաղդ գլխոյ ինէրոյ և հետապատուի վաղա-
ղական հանգերձիւ՝ ի բաց դնելոյ : Օրոյգ՝ զորս արժան է առ-
նուլ՝ ի միտ. որք և իմացուցանեն, թէ կիկերոնի ար-
դէն եղեալ էր՝ ի մտի զոհ գնայից՝ զոր հանդերձեալ
էր ունել առ դատաւորս : Օ՛ի տեսցուք անվրեպ ձգըդ-
տեալ զգուշակուին՝ զոր առնէ աստանօր ժողովրդեան :

Կիկերոն ջատագովէ զդատաւորսն՝ զորս նշանակեալն հիւպատոս, զորմէ էր ամբաստանուեալ գաղտնի հետապնդութեան :

Ա՛ստի և յայսմ քաղաքի և՛ ստիպող հոգս էր կիկերոն, եթէ ժամանակ պարապոյ և մտաց անդորր զուն՝ խօսիլ զդատ մուրենայ հիւպատոսի նշանակելոյ, որ կոչեցեալն էր՝ ի դատաստան ոճի մեղապարտ գաղտնի հետապնդութե՛ի բազում չարախօսից. որոց գլխաւորք էին Ա՛ներ. սուլպիկիոս՝ որ ըստ նմա՛ի խնդիր էր հիւպատոս լինել, և կատոն՝ որ առ ժամն նշանակեալ տրիբունն էր ժողովրդեան : Ա՛մբաստանեցելոյն կային ջատագովք և՛ս երեւելիք. կրասոս, որտենսիոս և կիկերոն : Վատ իւր էր յոյժ գժուարին : Ա՛սացի իսկ՝ կարի՛ն հաւանական լինել, թէ մուրենա՝ իբրև զայլ իւր խնդրողակիցս առա-
ձեռնեալ իցէ՛ ի տուրս, ՛ի գնել զքուեայս. և հեղի-
նակուե՛ կատոնի էր ահեղ նախատաւուե՛ ընդդէմ նորա : Ա՛յս ձիշդ օրինապահ յայտ արարեալ էր՛ի ժողով ծե-
րակուտին՝ յառաջ՛ք զընտրուե՛ հիւպատոսաց. վի թէ
ոք՛ի պայծառագոյնս, (բայց՛ի սիլանոսէ՝ որ էր իւր
քեռայր,) արարեալ իցէ գաղտնի հետապնդուե՛, չան-
դերձեալ էր ամբաստան լինել գնմանէ : Ա՛կայ՛ի խոստ-
մանն, և ամբաստան եղև զմուրենայէ : Ա՛ռայ յառաջ
խաղաց յա՛մ ընթացս այսր իրողուե՛ այնպէս անկեղծուե՛
և ազնուուե՛, մինչև արժանանալ յայսմ վայրի միւսանգամ յիշատակուելո՛ի :

Անկեղծուե՛ ընթացից կատուի, որ ամբաստան լինի մուրենայէ : Պլուտարքոս՛ի խոսքն :

Պ՛ովերուե՛ էր՝ զի ամբաստանեալն նշանակեր ամբաս-
տանողն գէտ ոք և լուտս, որուե՛ հասանէր ընկերել
նմա ա՛մ ուրեք, ՛ի գիտել զամենայն արարս նո՛ր միջոցի
միոջէ, առ լուով իմացուցանել այնմ՝ որուե՛ կարի՛ն
փոյթ էր : Ա՛յսմ մտերիմ՝ որուե՛ յանձն էր՛ի մուրենայէ
այսպիսի հոգաբարձուե՛, ուշ եդեալ բարեմտուե՛ և ան-
կեղծուե՛ կատոնի, որ ո՛չ՛ի վար արկանէր խորամանկուե՛
կի՛ նենգ կի՛ հնար ինչ՝ զարմացաւ. և կալաւ առնա այն-
պիսի վստահուե՛, մինչև ե՛ գալն այգուն այգուն՛ի հրապա-
րակ՝ հարցանէր ցնա. Թէ ունիցի՛ս յայսմ աւուր միա՞
դնել գատի ամբաստանուե՛: Ա՛յլ եթէ պնախաձեռն կատո՞ն՝
ո՛չ, երթայր՛ի բայ՝ վստահացեալ լռով՛ի բան նո՛ր : Ա՛ա-

Ա՛ Հ. 689 : Ն. Ք. 63 :

տան ու՛չ յայս սակս մեղմերինակ ընդհարաւ ընդ մուրենայ , և ու՛չ իսկ ակն էած կիկերոնի՝ որ փաստաբանն էր նորա :

Աստենաբանութեն կիկերոնի :

Յամին Թէ նորընծին ընդարձակագոյն տողել վատեռնաբանուէս կիկերոնի յայսմ նուագի : Այ է անտարակոյս մի յիւրոց գեղեցկագոյն ճառից . և գուցէ ու՛չ կայցէ այլուր այնպիսի հանճար , արուեստ և ճաշակ քաղցրութեն , որպէս՝ի սմա : Հանգամանք սրտի՝ի սմա առաւել զարմացուցանեն ընդ զձիրս մտայ : Կաղցրուի , չափաւորուի և գործմանք նոր առ իւր բարեկամս , մատգրութեն և ճարտարուի նոր՝ի միաբանել զպարտաւորութիս՝ որք ամիւ Թուին հակառակք : Միհանգամայն ասացից . փողփողեն՝ի սմա հետ զհետ ամ ձիրք գեղապանծ հոգւոյ , և առնեն զատենաբանն փարելի յոյժ յաչս ամ գծնամբատաց : Կայց զի մի պատաղեցուցից զընթերցողն՝ արտասահման՝ի կարգել իրացն ելելոց , խօսեցայց միայն զայնմանէ՝ որ հայի՝ի կատոն . զորոյ կիկերոն գտանէ զհնար տկարացուցանելոյ զհեղինակուէն , առանց յերանելոյ չակնածուելոյ վայելչականաց նորուն առաքինուէ :

Ճարպուէն նր՝ի խօսել զայն ինչ՝ որ հայի՝ի կատոն :

Կարճր առնէ զնա գրուատանօք , գովէ զվսեմուէն ոգւոյն , զբարեխառնուէն , զմեծասրտուէն և զամ առաքինուեթէն , որք մեծարգի առնեն զմարդն : Կայց զծաղուս գայ զվարգապետութեէն ստոյիկեանց , առ որ յայտնի էր յարուէմն և նախանձաւորութեէն կատոնի : Կնորեաց՝ի կարծեաց այսց փիլիսոփայից զկարի իմն օտարոտիս և զանբնաւորս . զայն՝ Թէ այր իմաստուն է գեղեցիկ , Թէպետ և տգեղ՝ զԹերսիտես իցէ . և ճոխ՝ Թէպետ և չքաւոր իցէ . Թագաւոր՝ Թէպետ և ստրուկ իցէ . և Թէ ամբիծն նք՝որք չիցեն հասեալ՝ի գերագոյն կատարելութեէն առն իմաստնոյ , են ստրուկք փախստեայք , աքսորեալք , Թշնամիք և յիմարք . Թէ ամ մեղք են հաւասարք . Թէ Թեւագոյնն՝ի յանցաւորուէն գարշելի . և Թէ որ սպառնանէ աքաղաղ մի վայրապար և տալապարտուց , չէ նուազ մեղադրելի զորդի ժանտաբարոյ՝ որդ սպանեալ իցէ զհայր իւր : Կայտ յանդիմման երևիլ , քանզի մի մարկան և օտարոտի իցեն այսպիսի սկզբունք , և սրպես ծաղրաբանուէնք արկեալք՝ի կիկերոնէ՝ի վէր վարգապետուէն , գայթն անկանելն՝ի վէրնորա՝ որ գիրկս արկաներ զայնուիկ , և յայտնի խոստովաներ : Կաւ վա՛ այսորիկ կատն իսկ ու՛չ կարաց զուսպ առնել զժպատանս գեղն ակամայ , յառաջ բերեալ զոյց ինչ երկգիմի՝ փոքր մի կծուղական , Թէ ոնիմ ևթ հետագոս ծաղրական :

Պլատարքոս :

Կիկերոն ու՛չ զկայ էաւ յայսմ վայրի . և զծաղուս գալ

նը՝ եթայ նիմ Ճանապարհ անկատակ մտածուէց : Կատոնի ասացեալ էր՝ թէ օգուտն հասարակապետուէ յորդորէ զիս ամբաստան լինել զմեւրենայէ : Կիկերոն յուցանէ նմա՝ թէ խաբի . և թէ վտանգն յոր կայ այժմ պետուէին պահանջէ , զի պատեսցի նիմ հիւպատոս մտադիր հասարակաց օգտի , սիրող խաղաղուէ և հանդարտուէ ոչ միայն ի բնաւոր բուսոյ բարուց , այլ և ի վիճակէ իւրոյ բախտի : Ի խօսիլ իւրում զայս , գիտէր զի լենտուլոս և իւր համախոհք առնէին զմմ իւրեանց պատրաստուէթէ ի կոտորել եւ փոյթ չծերակոյտն , և հրձիգ առնել ըզքաղաքն : Ռիթ էառ յայսմ մտածուէ երկեցուցանել զդատաւորս . և իմացուցանել նոցա , թէ ոչ է ժամ պատաղելոյ ի դատ առանձնաւորի ուրումն , այլ ապրեցուցանելոյ պետուէին . և թէ ի վերայեցուցանել անդ զմմ բենա ի հիւպատոսուէ , որով և արկանէն միւսանգամ զհասարակապետուէն ի զգաղանս նորոյ ընտրուէ , վտանգեն զանձինս ի կորուստ հանդերձ կանամբք իւրեանց և որդւովք : Յայիսի կարեւոր մտածուէթէ ապրեաց ի սիրտ դատաւորաց . ոյք բարւոք վարկան չանուսել ամբաստանուէց գաղտնի հետապնդուէ , որովհետև փրկուէ էր հասարակաց՝ գլուխ ունիլ առաջնորդուէ երկուս հիւպատոս յամենայն յունվարի : Մուրենա արձակեցաւ . և կատոն իսկ՝ ոչ տեսցուք եւ հուպ , ոչ գժուարեցաւ ընդ յաղթանակել Ճարտարխօսուէթէ հիւպատոսին՝ իւրումն անաչառուէթէ :

Ա՛. Ձ. 689 : Ն. Ք. 63 : Մուրենա արձակի :

Կատիլինա գնայ ի բանակ մալլեո ս :

Յայսմ վայրի կատիլինա հեռանայր ի հռոմմայ : Իբրև եղ նա , գրեաց բազում թուղթս ըստ լոյն՝ զոր իւր կուսակիցք սփռեալ ծաւալէին շուրջանակի : Ի կայուէ դնէր՝ թէ անպարտ է . և յայտ առնէր թէ նեղեալ ի կողմանէ իւրոց Ճշնամեաց , տեղի տայ իւրում ձախողբախտի , և գնայ ի մասսիլիա : Ի նմին ժամանակի կատուլոս ընկալաւ ի նմանէ , և կարդաց ի ծերակուտի Թուղթ մի օտարոտի ոճով : Յայտ առնէր իսկութէ , թէ ,, լիմ վէր առի զհասարակաց դատ տառապելոյ : Յանձնարս մնեալ յանիրաւուէթէ իմոց Ճշնամեաց , և տեսեալ թէ ամբարձեալ են ի պատիւ անձինք՝ որք չէին ,, այնմ արժանի , իբրև կալան ի վէր իմ կասկած գժնդակ ,, չարեաց , ձեռն արկի ի մի միայն հնար՝ որ մնայր ինձ ի ,, հասանել զիմ պատիւ և բարօրուէթէ ՚՚ : Այս էր յայտնի բացերևուէ , և թէ կայր ինչ մնալ ի յայտարարուէթիս իւր՝ գնացք իւր յայտ առնէին : Ո՛ զի գոգցես անդէն միանգամայն յայտնեցաւ , թէ էառ զիւրև խուրձս և

Ա· Հ· 689· Ն· Ք· 63·

դահիճն, և գնդովք ոմամբք խմբելովք ի տեղեայ տեղեայ՝ ընդ որս էանց, երթեալ էր հասանել մալլիոսի։

Այս և յառաջ քան զՀոսանել կատիլինայ՝ տեսեալ թէ չուրջ են զնովաւ զօրուքն կարի լիով երևելիք, իշխեաց առնել առաջարկուիս ինչ մարկիոս ի ռեքսայ՝ որ եկեալն էր յետոյ ուրիա զօրօք։ Ռաքեաց առ նա պատգամաւորս, առաջի առնել նմա զքաջութիւն տուեալ պետից՝ որոց հրամայէր, յուսահատելոյ ի քաջութենէ իւրեանց։ Ղայրեր զնա ածել զմնաւ, թէ ,, այսչափ ,, քաղաքացւոց արժան էր հասարակապետութեան հատուցա- ,, նել ինչ սփոփանս ձախորդութեանն նոքա։ Այլ ոչ և իսկ՝ ,, ի մտի եդեալ է սոցա կոյնչիլ քաջութիւն, սաստկութեանք ,, հանել նախ զվնաս քենոս մահուան իւրեանց ,, ։ Այս- կիոսի ընկալեալ ոչ արժանն էր՝ զայս պատգամ խառն ընդ աղերսիկ և սպառնալեաց, ետ պատասխանի պատգա- մաւորացն մալլիոսի. մի ինչ ակն կալցին՝ թէ ոչ նախ զկնի ընկեց լինին։

Երկոքին խակ հրատարակեցան ի ծերակուտին՝ թշնամիք հասարակապետութեան։

Ներակուտին տեղեկացեալ այսմ ամի՝ արար գիր հրամանի, որով հրատարակեր զկատիլինա և զմալլիոս՝ թշնամիս հայրենեաց։ Յոստոստնայր զերծ լինել ի պա- տուհասէ, այնց՝ որք զկոչին ունկնին նոքա, (միայն թէ չի- ցեն մահապարտեալք,) եթէ յառաջ քան զորոշ ինչ օր եղ ցեն ի քանակ, և զնընկնկել լինին։ Հրամայեր և ևս. զի հիւպատոսք զօրաժողով լինին, և անտոնիոս վար խա- զայցէ ի վերայ կատիլինայ, և կիկերոն կացցէ ինաստ ի քաղաքին ի պահպանուի և ի պաշտպանուի նոքա։

Ցամառուն կուսակցաց կատիլինայ։

Այլ խոստմունք և ոչ սպառնալիք կարողացան յաղթել յամառուն կուսակցաց կատիլինայ։ Այլ ոք եկն յայտ- նել զոր ինչ գիտէր զգաւազրութիւն, և ոչ ոք ի բաց եղ զգնէս. որ առմնատուցանէ սալուստիոսի առիթ ողբալոյ զաղէտս[1] ժողովրդեանն հռովմկական՝ որ երկն յայնժամ ի զարձրակատար հզօր զօրուէ, ևոր ոմ աչխարհի, և վայ- լէր ներքոյ ի հանդարտուէ և ի ճոխութենէ, որք համա- րեալքն են ի մարդկանէ մեծագոյն բարիք. միանգամայն անուսանէր յիւրում գրկի քաղաքացիս այնպէս ժանաս, մինչև յամառիլ նոցա ի կորուսանել զանձինս միանգա- մայն ընդ հաղթականէ մեծագոյն բարիք. միանգամայն անուսանէր յիւրում գրկի քաղաքացիս այնպէս ժանաս, մինչև յամառիլ նոցա ի կորուսանել զանձինս միանգա-

1 Ջայնու ժամանակաւ ինքնա- կալութեն հռովմկական ժողովրդ- դեան՝ երևեցաւ ինձ ի յեսին թըշ- ուառուէ· որում թէպէտ և հնա- զանդեալ էր ամ ինչ յելիցն արեգա- կան մինչ՝ ի մուտս զինուք նուաճել և առ անին յղփուէ հանդարտուէ և ճոխուէ՝ զոյս առաջին համարին մահկանացուք, բայց և այնպէս գը- ուան քաղաքացիք, որք զանձինս և զաշխարհական կամակոր մտօք ի կորուստ յուզարկեն։ Սալուստ։

ոչինչ յարաբերուէ ունելով ցոյն վայր ընդ կաթուղիկոսի՝ գնեթ հասարակաց ծանուցեալ, զոքան յարեցան յայսոսիկ աղետալի պարագայս՝ ի նա. ընդ որս և որդի միոյ՝ի ծերունեաց՝ որում անուն էր Ն. փուլլիոս։ Ասայց հայր նոր զՀետ առաքեաց առս. որոց հասեալ նմա՝ իբրև դաթ ձուկին, ետ զնա սպանանել՝ իբրաւմբք հայրական իշխանութե, ասելով. ,, Ծնայ ¹ զքեզ ոչ վասն կաթուղիկոսի, այլ ,, վասն հայրենեաց։

Ա Ե Ե Ա Ա Ա

Ա՛ Հ· 689· Ն· Ք· 63· զՀեծելազօրս՝ յորմէ իւր կողմն խոպառ եր վերջացեալ· Ա՛ի այսորիկ յանձն արար ումբրենոսի ումեմն վաճառա-
կանի՝ որոյ բաղում ծանօթք էին ի գաղղիա, ուր արա-
բեալ էր տուրևառ ընդ բազում ժամանակս, հետապը-
տել զնոցայն պատրաստուն կամայ·

Ումբրենոս մատչի առ նա՛ի քաղաքամիջի, և հարցփորձ առնէ զլուծ երկրի նո՛ր, և զվիճակէ յոր կայր ազգ նոցա· Ի գանգատել աղերսոդայ՝ կեղծաւորեցաւ սրտցաւուն· Օ՛ր՞նչ պինդալոյծ է ձեր ասէ զերծանելոյ յայսչափ էարեաց· Լ-
աւն պատասխանի, Թէ չունիմք և ո՛չ մի· և Թէ՝ մի մի-
այն հնար զերծանելոյ մերոյ՛ի Թշուառուէ աստի՛ է մահ·
Ալ կնեալ անդրէն ումբրենոսի՝ ասէ· Ա՛ւ այդպէս· Ըն ոչ
էղէ և ձեռներեց յորոշեաց կամաց, ես ձեզ ցոյց հնար զերծա-
նելոյ՛ի պատուական այսր· Ա՛յս բանիւ զուարթացուցին
զսիրտս աղերսոդայ· Ա՛զգէն գնա ախտակից լինել իւ-
րեանց, ստուգել նմա՛Թէ չիք ինչ դժուարին և վտանգա-
ւոր, յոր ոչ կամակար ձեռն արկանիցեմք, առ ապրեցուցա-
նել զազգ մեր՛ի պարտեաց՝ որք նեղեն զնա· Հասուցել
զնա ումբրենոսի՝ ուր կամք իւր էին, մուծանել զնոսա՛ի
տուն Ա· բրուտոսի՝ առն սեմպրոնեայ, զորմէ խօսեցաք·
(Բրուտոս եր կայսեր Հեռի՛ի Հռովմայ·) Լուեալ անդր
զգաբինիոս, զի լաւ ևս Ճչգրտեսցէ և Հաւատարիմ արաս-
ցէ վիւր ասացեալն· Հայմժամ յայտնէ աղերսոդայ զնմ
առաջարկուէն դաւադրուեն· անուանի զնո՛ր և լիաւորսն,
յորս յաւելու և քանի մի երևելի անձինս՝ որք չէին այնմ
բաժանորդ, առ առաւել ևս վստահացուցանելոյ զայն
գաղղիացիս· և առեալ՛ի նոցանէ խոստումն մտանելոյ
յայն դաւադրութի՛ն, առաքեաց զնոսա անդրէն՛ի տունս
իւրեանց·

Սաքս խմ-
ցուցանէն
զմտ կիկերո-
նէ·

Ա՛այց իբրև եղեն առանձինն, և վմտաւ ածին զայն՝ որ
փոքր մի յառաջ առաջարկեցաւ նոցա, գտան՛ի մէծ վա-
րանս· Ա՛սէր Թշուառ վիճակ ազգի իւրեանց, բնաւոր
քերուածի՛ն մարտ, ակնկալուԹի՛ մեծամեծ արգասեաց
յաղԹուէ՝ էին հզօր դրդիչք· Ա՛նդի զմտաւ ածեալ ըզ-
քաւուն զորուէ ինքնակալուէ հռովմայեցւոց՝ չտեսանէին
ինչ որոգայԹ կամ վտանգ վասն նոցա, նա՝ անվրէպ
հատուցումն քարի, եԹէ յայտնեսցեն զայնպիսի վտան-
գաւոր դաւադրուէ· Ի բրև այնպէս առ վայր մի՛ի տարա-
կուսի կային, բարեբաղդուԹի՛ հասարակապետուէ յաղ-
Ըեաց (ասէ սալուստիոս), նա՝ վերնահնամ տեսչուէն
կամեցաւ ապրեցուցանել զՀռովմ, որ էր՛ի նմանէ կար-
գեալ մայրաքաղաք տիեզերաց· Ա՛ի այսորիկ ալլոբրոգք

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

հաստատեցին՝ի միտս երթալ առ Կ. փաբիոս սանդա, որ էր թեւարկու և խնամակալ ազգի իւրեանց, զի իջաներ՝ի Կ. փաբիոսէ ալեքբոգացոյ։ Վիտեւ ամ՛ոք, զի ըստ սովորութեանց հռովմայեցւոց, յաղթականք ժողովրդոց՝ երթ՛ էին իւրեանք, և երթ՛ ծնունդք իւրեանց՝ լինէին պաշտպանք նոցին։ Վասղիայիք իմացուցանեն սանդային՝ որչափ ինչ ասացաւ նմ՛ յումբրենոսէ։ Անդա իմացոյց վաղվաղակի կիկերոնի, որ պատուիրեաց ալեքբոգացոյ նախանձախնդիր երևիլ յաջողուածոյ դաւադրութեանն, խօսիլ ընդ դաւադրս, առնել նմ՛ մեծամեծ խոստմունս, և ջանալ ընդունիլ՝ի նոցանէ այնպիսի ցոյցս՝ որով հնար իցէ ձգել տեղ զտուգութեն դաւադրութեանն։

Խորհուրդ դաւադրացն հրդիռ առնէ զհռովմ։

Խորհուրդ դաւադրացն կայմ էր ամիս, կերպարանել պյեսին կերպարանուի։ Ք. բեստիա՝ նշանակեալ տրիբուն ժողովրդեան, որ մօտ էր մտանել՝ի պաշտօն, հանդերձեալ էր խմբել զժողովուրդն, և՝ի լուտանս ձեռնարկել կիկերոնի՝ իբրև առն երկչոտի՝ որ ընդ ոչ ընդ զքո՛ն մնոտի արշաւօք, և իւրով անհիմն երկիւղիւ յարուցանէր տարժանաւոր կռիւ։ Ք. յս զոյգք հանդերձեալ էին լինել դրօշ, առ խմացուցանել իրագիտոյ՝ գործել իւրաքանչիւր՝ի գալ գիշերի ըստ ըստ և ըստ պաշտամանն՝ որ էր նմ՛ նշանակեալ։ Ստատիլեոսի և գաբինիոսի հասանէր հրդեհ արկանել յերկոտասան թաղս հռովմայ միանգամայն։ Ձայս սակս ունէին ընդ իւրեանց հրամանաւ քաղմուխ յոյժ արանց՝ որոց պատրաստեալ էր նիւթս հրոյթեցոյ. այլք էին սահմանեալք՝ի խնուլ զջրմուղս և զաղբիւրս, և սպանանել զայնոսիկ՝ որք գնային առնուլ ջուր։ Ք. յսախսի իմն աղմկաւ կարծէին կարողանալ մտանել՝ի տուն կիկերոնի և այլոց, զորս հանդերձեալ էին խոշտընդել։ Կենեդոսի յանձն առեալ էր պաշարել ըզտուն հիւպատոսին, և սպանանել զնա։ Իւրաքանչիւր՝ի սիկաւեանց ունէր զիւր վէնտի։ Ամանք յորդւոց հանդերձեալ էին սպանանել զծնողս իւրեանց, և կանայք ոմանք զարս իւրեանց։ Ձերբակալել կամէին զորդիս պոմպէոսի՝ ոչ՝ի սպանանել, այլ՝ի պատանդել, առ անձնապահ լինելոյ՝ի վրէժխնդրութենէ հօր նոցա, որոյ դարձի ինային ժամ՝ի ժամէ։ Ձայսպիսուա՛ ահեղ աղմկի կատիլինա հանդերձեալ էր գտանիլ առ դուրս հռովմայ, զի թափարգել և հարկանել զնոսա՝ որք փախչէին՝ի քաղաքէ, և միանալ ընդ աւազնորդս արիւնախանձ ապիրատուեաց։

Ք. յս ինչ հարցփորձ ոչ կայր՝ի միջի, բայց միայն վասն աւուրն։ Ք. ենտուլոս արկանէր զջանն՝ի սատուրնեան

Ա՝ Հ. 689։ Ն. Ք. 63։ աւուրս , որք անկանէին մեծ 'ի կատարած դեկտեմբերի, որ էր ժամանակ ընդարձակուէ և խեղկատակ ուրախու- թեան և ցոփութեան , և կարի ինն պատշաճող 'ի դիւրել ըզ- ձեռնարկն ։ Լեղեգոս ոչ ժուժայր դոյին յապաղման ։ Այս էր բռնագոյն և կատաղի ք զամենեսին , այր ձեռնե- րեց ՝ որ խելամուտ էր պիտանութեան ժամանակաւ լի- նելոյ ։ Ոչ լուեր 'ի գանգատելոյ զյապաղմանէ և վերկ- չոտութեէ իւրոց ընկերաց ։ Պնդեր ՝ թէ տարտամութէ իւրեանց և յօրէ օր արկանելով, կորուսանել ունին զքա- ջագէպ առիթս . և թէ յայսպիսում վտանգի գործել պարտ է, և ոչ սկզբանէ դեգերիլ ։ Զինին կոչմանն (ասէ), թէ դուընաքեայ ինչ մանն հետևող լիներ ինձ , Թողուի բնաւեցունց կալ մնալ 'ի Թմրուէ իւրեանց , և երթայր ընդ սուր հանել զմեր զժողով ծերակուտին ։

Ալլոբրոգաց կորզեն 'ի ձե- ռաց լենտու- լոսի , և այ- լոց գնաւո- րաց գաւադ- րութեն Թուղթ- ինչ ։

Զայնմ վայրի պատգամաւորք ալլոբրոգաց կատարէին զգաստութեան հնազանդսն ։ Ուսանողութէ գաբինիոսի էրքան յայց այլոց գլխաւորաց , լենտուլոսի , կեթեգոսի, ստատիլիոսի , և կասսիոսի ։ Ցայսուհին նոցա, թէ ան- հնար է մեզ ակն ունել , թէ հաւատարիմ լինիցին քանք մեր առաջի մերոց համաչխարհականաց ՝ առանց գիր 'ի ձեռին ունելոյ ։ Ել այսորիկ հարկ է լենտուլոսի և այ- լոց երդնուլ մեզ օրինօք , ստորագրութէ և կնքով իւ- րեանց ։ Ուս հաստարակ արարին զկնդրեանն ալլոբրոգաց , քայ 'ի կասսիոսէ՝ որ չէառ յանձն սպեսպես պատճառանօք, և եղ 'ի հռոմայ յառաջ քան զնա ։

Ահմանեցաւ ևս , զի 'ի գառնալ ալլոբրոգաց յերկիրս իւրեանց՝ անցցեն ընդ բանակ կատիլինայ, և հաստատեսցեն ընդ նմա հանդիսիս և փոփոխ յանձնառութէ զքան գաշնա- ւորութէ ։ Լենտուլոս ետ նոյ առաջնորդ ՝ զՏ. վոլտուր- տիոս ոմն կրոտոնացի , որ նորոգ մտեալ էր 'ի գաւադրու- թէ անդր . որում ետ և նամակ մի առ կատիլինա՝ իւրա- գիր , բայց առանց ստորագրութէ , որոյ պատճէն էր իբր այսպիսի ։ 'Ի ՊՂԱՏԷՐԵԱՆ ԾԱՆՈՒԹԵԱՆ ՐԷ ՈՂՋՈՅՆ ։ Ցյլ գոռ ամէն լեր . զմաս ածի յԻնձանէ կաս , և զԻնձ պահանջեն 'ի ձէն կարէ ։ Ապացեր ձեզ նոր բաբեկամս , և նոր ըինկոանս օգնականաց՝ ուսոյ և եղեն . և մի զընձեզնոյս զընկեցչին 'ի մարդկանէ , երբ ձեզ պիտանի էցէ ։ Յանձն արար և նմին իսկ վոլտուրտիոսի՝ ա- սել բերանով, թէ ,, մի մեղաչեր զտրուկս ՝ յետ յայտնե- ,, լոյ ծերակուտին զքեզ իբր Թշնամի . և թէ 'ի հռոմ ,, ամ ինչ է 'ի կարգի , մեք որոյ ըստ մարթելոյ մեծ եկ ,, փութանակի " ։ Իսրև կատարեցաւ այս ամ, և յանձ- նեցաւ Թուղթ կատիլինայ՝ 'ի ձեռս վոլտուրտիոսի , և

Աս Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

Թուղթք և երգմնեաք առ աղգն ալէքսոդացի՝ ձեռս իւրեանց պատգամաւորաց, բան եղիւն՝ յայն ինչ գիշերի մեկնիլ ի հռովմայ։

Կիկերոնի միաբ խորհելն առաս՝ կալանաւորել զնոս Թղթովք իւրեանց։

Կիկերոնի տեղեկացեալ ասի ի գաղղիացւոց անտի՝ օգտեցաւ յանխոհեմուէ և ի կուրութէ դաւադրացն։ Որ չէաց առ ինքն զղրետորն ի՝ զի· վաղերիոս փլակկոս, և զնա՝ զի· պոմպոնիոս։ զգացուցանէ նմա զնա՝ պահ ունիլ ի ծածուկ զմնալեան կամըջաւ, և կասեցուցանել զնա համախուռնքն՝ որք գայցեն անցանել ընդ այն։ Եւ նա ողջամբ անխուռով և անտրմունկ կատարեցաւ. միայն վոլտուրիոս կամեցաւ պաշտպանել անձին, և մերկեաց զսուր ի պատենից. բայց իսկ և իսկ տեսեալ՝ թէ անհնար եր զդէմ ունիլ բազմութեն՝ ցածեաւ, յանձն արարեալ զնա՝ որ իրողութիս և զնա կեանս պոմպոնիոսի, որում ծանօթ եր առանձինն։

Լենտուլոս և ջորք ի գլխաւորս մեղսակցացց կալանաւորին։

Ի ծագել ուրախ եղև կիկերոն ի տեսանել չիւր ձեռս գրովք զնաւերական ապացոյցս ահեղ դաւադրութեն, որոց բազումք դեռ ոչ հաւատային։ Եւայց յայլմէ կողմանէ ի հոգս եր ոչ սակաւ վասն կողմանն, յորում ակնածել ունէր յոմանց մեծարգի և ազնուատոհմ քաղաքացոց՝ որք մեղապարտ գտան յայնմ ապերասուեէ։ Տեսանէր զի նոցունն պատուհաս առնէր զինքն ատելի, և անդատապարտ թողուլ զնոս՝ կործանումն եր հասարակապետութեան։ Եւայց և այնպէս հաստատեաց ի միտս արիանալ, և ոչ երկեաւ դնել զանձն ի կշիռս՝ առ ապերեցուցանելոյ զպետութէն։

Աշէ վաղվաղակի առ ինքն զլենտուլոս, զգաբինիոս, զկեթեգոս, զամատիլիոս, և զկեպարիոս ոմն տերբակէնացի, որում յանձն եր պաշտօն երթալոյ յապստամբեցուցանելոյ զտարուկս։ Յորք առաջինք յանդիման եղեն, իբրև այնք՝ զորոց չէր ինչ կասկած։ Եւայց կեպարիոս որում զգացուցեալ էին՝ որ ինչ պատահէաց յանցեալ գիշերի, խոյս տուեալ եր ի քաղաքէն։ Օ հետ առաքեցին նորա արս, որք հասեալ՝ դարձուցին զնա ի հռովմ յառաջ քան զերեկոյանալ աւուրն։ Իբրև ետես կիկերոն, թէ զբռամբ ունի զերևելին մեղապարտս, ժողովեաց զծերակոյտն ի մեհեան Յիսուսանուէ. և զի լէնտուլոս եր պրետոր, եմոյծ զնա՝ նա ինքն զձեռանէ ուղնելով, և այլք ևս ածան անդր առաջնորդեալք ի քաջ պահապանաց։

Կիկերոն անդէն վաղվաղակի ետ մուծանել ի ծերակոյտ անդր զվոլտուրիոս. որ ըստ խոստմանն եղելոյ առ

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

Մեծապարտ յայտնեցան ի ժողով ձէրակուռն։

նա՝ կալ անդատապարտ, և փոխատրուելիք վարձուց և ընդունել, յայտնեաց որչափ ինչ գիտեր։ Եւ ետ այսորիկ ունկնդիր եղեն ալլոբրոգաց, որք և ասացին զնոյն՝ զոր ինչ ասացեալ էր վոլտուրտիոսի։ Հուսկ ուրեմն մեզաւ պարտք մի ըմ միջէ մուծեալք, յետ առ վայր մի ժխտեղոյ, հարկեցան ծանօթս տալ իւրեանց գրուէ և կնքոյ. և՝ի յանդիման լինել վոլտուրտիոսի և ալլոբրոգաց՝ոչ կարողացան իւիք՝ի չքմեղս լինել, և խոստովան եղեն զոյանցանս իւրեանց։ Եւ ասէ՝ կիկերոն, Թէ յայնչափ ցոյցս՝ որովք լիով պարտաւորեցան, ոչինչ այնպէս զնա նշաւակեաց, ոյք այլազանիլ իւրեանց, և հայեցուած և կերպարանք, և պատանձումն։ Ի՞ պեահնել զնա առ պարհոբելս և չհոռնեալս, զոչս զերբեսս յածելով, և գող՝ի գող՝ի միանոյ հայեցիս, երեքին՝ նէ ոչ յայլոյ յայոնոյ, այլ անչափ զանչոնս էին չարաչոս։

Ընդհանուր լենտուլոսի ցայն վայր էր հասեալ, մինչև համոզիլ նոքա յայսպիսի չարաչար ձեռնարկ՝ի կարծեցեալ ինչ պատգամէ սիբիլլայից, որ խոստանայր վեհ իշխանութիւն՝ի հռովմ երից կուռնելեանց։ Կինա՝ ասէր նա է առաջին. սիլլա երկրորդ, և ես եղէց երրորդ։

Ընդմէջ է ինձ հարևանցիկ առնել զգեղեցիկ խիմ խորհրդածութիւնք կիկերոնի՝ի վերայ դորին լենտուլոսի։ Յախնիք՝ոյզ և յայտ է, չունէին դրոշմ տոհմական, և տային քանդակել՝ի կնիքս իւրեանց՝ զինչ ձև թուէր հոգա հաճոյական։ Կնիք լենտուլոսի երևեցուցաներ զգլուխ վիրոյ հաւուն՝ որ էր ալևոր արդոյ, և լեալ էր հիւպատոս, իշխան ծերակուտի. և՝ի խռովութիւնն՝ յոր կորեաւ Կ. գրակկոս, նշանառոր ցուցաւ նախանձայուզութիւնք կողման բարեացպարտ քշքացոց, և օգտի հասապահապետութիւնք։ Կիկերոնի ցուցեալ լենտուլոսի զվիր կնիքս, իրաւամբք ասէին եթէ՝ խստիւ կշտամբել զնա։ Ընդ. սա. ասասկ[2] պաղէը հաւուն զո. անչն գերբոգոյ՝ որ յայի սերեցոյ դոյն զհայրենիս, և զնոր զաղաչեցա։ Օ՜ երդ այս պա-

1 Աստուգագոյն երևեցան հաւատք այնոքիկ և ապացոյցք սակրաւորութեան՝ թուղթք, կնիքք, ստորագրութիք, և՝ի վր ամի իւրաքանչիւր խոստովանութեան, այլ ստուգագոյն եա՝ գոյն երեսացն, աչք, գէմք և անբան լեզուի։ Քանզի այնպէս իմն պահպանեալ էր նոցա, այնպէս անկրն կորեալք, և պահ ընդ պահ՝ այնոցիկ դաղտահայեացք առ միմեանս, մինչ երևիլ ոչ ևս յայլոց, այլ անձամիք անձանց մնան և գուշակ։ Կիւ. ի նոթիլիոս. ք. 13։

2 Ասպաքէն ծանօթ է ասեմ կրնիքք՝ պատկեր հաւուն քո գերապանծ առն, սկբեր մի միայն զհայրենիս և զնոր քաղաքացիս. որոմ պարտ էր թէպէտ և անբարբառ ընկրկել զքեզ յայսոսիսի ապրուստուց։ Կիւ. ի նոթիս. ք. 10։

ՀԸԸ ԸՆԷՊԷՒ Ե՛ ԿԱՄ՝ ՈՂ ԿԱՐՂԱՅԱԼ ՌԷՅԷԼ ԳՏԷՂ ՅԱՅՊՊԷՒ ԱՀԵՂ ՅԱՆ ՅԱՆԱՅ , ՂԸՐ ԳՈՐԾԵՑԸ ։

Ա՛Ւ ԱՍՏՈՒԳԻԼ ԼՈՎԻ ՅԱՆՑԱԼՈՐՈՒԹԵ՛ ՄԻ ՂԱՂԱՐԱՒԻՑ՝ ԼԵԶԻ ԱՂԱՅՈՒՑԻԼ , ԵՒ ԵԹԷ ՆՈՑԻՆ ԻՍԿ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԷ , ՀՐԱՄԱՆ ԵՂԵՒ Ա՛Ւ ԾԵՐԱԿՈՒՏԷՆ , ԱՒ ԼԵՆՏԱԼՈՍ ՀՐԱԺԱՐԵՑԻ՛Ւ ՊԱՐԵՏՈՐՈՒԷ , ԵՒ ԱՒ ՆԱ ԻՆՔՆ ԵՒ ԻԼՐ ՄԷՂՍԱԿԻՑՔ ԿԱՑՑԷՆ Ի ԴԻՊԱՀՈՑ Ի ՏՈՒՆՆ ԱՌԱՆՁՆԱԵՈՐԱՑ ։ Լ ԵՆՏՈՒԼՈՍ ՏՈՒԱԲ Ի ՊԱՀ Պ. ԼԵՆՏՈՒԼՈՍԻ ՍԱԻՆԹԵՐԱՑ ԳԱՀԱԿԱՈՐ ՀԻՆՈՒԱԾԱՊԱԿԻ ։ ԿԵԹԵԳՈՍ ՅԱՆԱՆ ԵՂԵՒ Կ. ԿՈՐԻՓԻԿԻՈՍ . ՍՈՍՏԻԼԼՈՍ՝ ԿԵՍԱՐՈՒ . ԳԱՔԻՆԻՈՍ՝ ԿՐԱՍՍՈՍ . ԵՒ ԿԵՊԱՐԻՈՍ՝ ԻՔՐԵ ԴԱՐՁՈՑԱԲ , ԿՆԵՔՈՍ ՏԵՐԵՆՏԻՈՍ ։

Ա՛Ւ ԼՈՎԻՆ ՎՃՈՎ ԾԵՐԱԿՈՑՆ ՀՆՈՐ ԿԱԼԱԲ ՀԻՒՍԷՆԵՔ ՄԵԾԱՇՈՒԸ ՊԱՏՈՒՈՎ · ԳՈՎԵԱՑ ՀԻԱԼԱՆԱՁԱՈՐՈՒԹԻ՛Ւ ՊԱՐԵՏՈՐԱՑ ՓԼԱԿԻՈՍԻ ԵՒ ՊՈՆՏԻՆԻՈՍԻ , ՈՐՔ ԵՒ ԶԱՆՏԱՆԻՈՍ ՀԻԱՊԱՏԱՈ՝ ԱՒ ՀԱՐԱՒ ԻՆՉ ՄՏԵՐՄԻ՛Ւ ԸՆԴ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՑ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻ՛Ւ ։ Վ ԱՂԵՍՏ ԵՐԿԴԻՄ , ՈՐ ԻՄԱՑՈՒՑԱՆԵՐ ՀԿԱՍԿԱԾՆ՝ ՂՈՐ ՈՒՆԵԼԻՆ ՀԱՅՍՄ ՀԻԱՊԱՏՈՍՔ ։ Ի՛ՅԵՏ ՅԱՄԻ ՀԱՒՏԱՏԵՑԱՒ ՝ , ԱՒ ՄԱՏՈՒՍԱՒԼԻՆ ՊԱՂԱՊԱՆԱՅ ՅԱՆԱՆՆ ԿԻԿԵՐՈՆԻ· ՅՈ ԱՒ ԼԱՅԼ ՏՈՆ ԻՆՉ ՀՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԻ ՂՂԻՑ , Ա՛Ւ ՂԵԲԾՈՒՑԱՆԵԼՑ ԿԻԿԵՐՈՆԻ ՊՂԱՂԱՅՆ Ի ՀՐԻՂՈՒԻ , Ե ՊՂԱՂԱՑԱՒՆ Ի ԿՈՏՐՈՒԾԻ , Ե ՊՂՊԱՂԱԾ Ի ՊԱՊԵՐՊՂԻ ։ Լ ՅՍ ԵՐ ԱՒ ՄԻՍՆ Ե ԱՆՁՆԱԳԱԿԱՆ ԻՒՐ ՊԱՏԻՒ ՅԱՅՍՊԻՍԻ ՊԱՏԱՍՏԱՐԱՒ ։ Պ ԱՂԱՏԱՆՔ ՅԱՅՆ ՎԱՅՐ ՏՐԱՄԱՅԵԱԼ ԼԻՆԵԼԻՆ ՄԻԱՅՆ ՅԱՆԱՆՆ ՂՈՐԱԳԼԻՍԱՑ՝ՈՐՍՑ ՅԱՂԸ ԹԵԱԼ ԷՐ ԹՇՆԱՄԱՑ ՎԷՆ Ի ՁԵՌԻՆ ։

Ա՛Ւ ՂՈՂՈՎ ԾԵՐԱԿՈՒՏԻՆ ՈՂ ԱՐԱՒԱԿԵՑԱ՝ ՔԱՅՑ ՅԵՐԵԿՈՂԻՆ· ԿԻԿԵՐՈՆ ԱՆԴԷՆ ՎԱՂՎԱՂԱԿԻ ԵՂ Ի ԲԵՄ ԱՍՏԵՆԱԲԱՆՈՒԵ· Ե ՅԱՍՏ ԻՄԱՑՈՒՑԱՆԵԼՑ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԵԱՆ ՊՇՄ՝ ԱՍՏԻՊԵԱՑ ՈՒԺԳԻՆ ՀՈՐՅՍ ՄԱՏՈՒՑԱՆԵԼՑ ԳԻՑՆ ԱՆՄԱՀԻՑ ՎԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼՑ ՆՁ ՎՀՈՎՄ Ե ՎԻՆՔՆԱԿԱԼՈՒԻՆ ։ Ա՛Ւ ՔԱՅԵԱՑ՝ ԹԷ Ի ՆՈՑԱՆԷ ԸՆԿԱԼԱՑ ՊՇՄ ԻՄԱՍՏՈՒԻ , ՈՐՈՎ ԵՂԵՒ ԱՌԱՋԻՆՈՐԴՈՒԻ ԻՒՂՂՈՒԵՑ ՄԵԾԻ , Ե ԸՆԾԱՅԵԱՑ ՆՈՑՈՒՆ ԱՐԴԱՐ ՎԵՒԺԽՆԴՐՈՒԻ ԳԿՈՒՐՈՒԻՆ , ՅՈՐ ԱՆԿԱՆ ՄԵՂԱՊԱՐՏՔ ԱՆԱՄՄԻՔ ԱՌԱՋԻՆ ԱՐԱՐԻԼ ԳՑՑՑԱ ՊԼՒԲԵԱՆՑ ԱՊԻՐԱԱՏԻՒ ։ Ի՛ՄԱՏՔ ԿՒՕՆԱՍԻՐՈՒԻ , ՈՐՔ Ե ՄԱՆԱ ԵՆ ՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՆ ԱՂՂԻ ՄԱՐԴԿԱՆ ՁԼԵՐՆԱԼԱՄ ՏԵՍՉՈՒԻՆ ։

Ի՛ՍԱՑ ՈՂ Ի՛ ՄՏԱՑՈՑՆ ԱՐԿԱՆԻՆ ԿԻԿԵՐՈՆ ՁՓԱՂՓԻՒՆ ՁԼԻՐՈՑԻՆ ՓԱՌԱՑ , Ե ՀԱՒԱՍԱՐԵԱԼ ՀԱՆԱՁՆ ՊՈՄՊԷՈՍԻ՝

Ա՛Ւ Ե՛Ւ Ա՛Ւ ՄԻ ՄԻՆ ՊԱՏԻՒ՝ ՂՈՐ ԵԱՒ ԾԵՐԱԿՈՑԱՆ ԿԻԿԵՐՈՆԻ ։

ԿԻԿԵՐՈՆ ՊԱՏՄԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԵԱՆ՝ՈՐ ԻՆՉ ԱՆՁՔ ԱՆՑԻՆ Ի ԾԵՐԱԿՈՒՏԻՆ · ԵՐԲՈՐՔ ՀԱՌ ԿԱՑԻԼԵՑԱՒ ։

ՎԱՒՆ ԱՌԱՋՏԵԼՈՑ ԻՄՈՑ ՁԲԱՂԱՆՔՆ Ի ՀՐԻՒՁԱՐՆԵ, ՁԲԱՂԱՆՔԱՑԻՍ Ի ԿՈՏՐԱԾԵ· ԵԻ ՁԻՏԱՆԻԱՆ Ի ՊԱՏԵՐԱԶՄԵ։

ԿՏԻ· Ի ԻՊԻԼԻԱ· Գ· ՀԱՄԱՐ 15 ։

1 ՎՃՌԵՑԱՆ ԴԻՑ ԱՆՄԱՀԻՑ ՊԱՏԱՄԱՆՔ ՎԸ ԱՆՁՆԱԳԱԿԱՆ ԵՐԱՒԱՒԱՑ ՆՁ ՅԱՆԱՆՆ ԻՄ· ՈՐ ԼԻՆ ՄԻՍՂ ՆՈՑ ՅՕՀԾՈՑԱՒՈՐՈՑՆ՝ ՆԱԽ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏԱՀԱՑ ՅԱՏ ՔԱՂԱՔԻԱ ՀԻՒՐԱՐՔՈՒԵ· Ե ՎՃՌԵՑԱՒ ՕՐԻՆԱԿ ՁԱՅՍ ,

Ա. Տ. 689։ Ն. Ք. 63։ խնդակից լինի քաղաքին՝ հռովմայ, ալ ընծայեցոյց ՚ի մի և նոյն ժամանակի երկուս քաղաքացիս, որոց միւն եւս սահման ինքնակալութեն հռովմայ՝ ոչ զսահմանս երկրի, այլ՝ զերկնից և զաստեղաց։ Ասկ միւսն պահեաց զկայսրան և զանթառնորին ինքնակալութեն։ Ասյց եցոյց միանգամայն և զիւր տաղտապանս՝ զի ապագային, որոց հնար էր զնետ գալ այժմեան դիպուածոյս, հայելով միւր անձն. և աղաչէ զքաղաքացիսն այնպէս առնել, զի թէ այլք օգտին լիւրեանց ծառայութեց, դէթ իւրքն մի երկնեսցեն նմա ինչ միաս։

Յոզովուրդն յեղափոխէ գլխաւոր՚ի վէր կատիլինայ, և սկիզբն առնէ գարշիլ՚ի նմանէ։

Ա.յս բանք յոյժ եղեն ընդունելի, և առ հասարակ ամենեցուն գովելի։ Յոզովուրդն շրջեալ էր բոլորովին լիւր առաջին մտաց, և այնչափ զգուեր յայնժամ՚ի կատիլինայէ՝ որչափ յառաջն թէկին ածէր։ Օ՚սորին հաւանական գաւէր գլխկերոն ոչ իւր ապրեցուցիչ, և զեղյյր ուրախութե՚ի տեսանել գլինքն գերծ՚ի մեծամեծ և յանդհնարին վտանգաց։ Պատճառ այսպիսւոյ փոփոխուե էր յայտնուի իսորհրդոյ հրկիղութե քեզքին։ Պատերազմին չերկեցոյց գնե քնաւ, զի համարեին զայն ոչ աւելի ինչ առաւել չահելոյ աւարառուե քան կորուսանելոյ։ Ասյց հրդեհն թուեր նոյ անողորմ պատուհաս. որոյ կոպար չէ՚ի ձեռս հրդեհարկուաց, և լիներ ժողովրդեան գնաստակը յոյժ, եթէ գի դոյիւ չափ իւրեանց ստացուածք՝ եին տունք իւրեանց, դուզնաքեայ կահք կարասիք՝և որք յառօրեայ պէտս։

Զկրասսոսէ լինի չարախոսուե, ոչ թէ բաժանորդ եղէ դաւադրուեն։ Զաչարախօսն արկանի՚ի բանտ։

՚Ի վաղիւ անդր՝ որ օր չորրորդ եր դեկտեմբերի, իբրև խմբեցաւ ծերակոյտն, հրամայեցաւ վարձահատոյց լինել վոլտուրտիոսի, և պատգամաւորացն ալլոբրոգաց, զի երախտեաց զոր արարին հաստատակապետուե յայտնելով զդաւադրուեն։ Ասյց նոր իմն պատահար պատաղեցոյց յոյժ զբերս։ Յանդիման եղև ծերակուտին Լ. տարկուիտիոս ոմն, զորմէ ասէին՝ թէ եր կալեալ զձնդապարհայն որ հանէ յետրուրիա, մինչ քանայրն անկանիլ՚ի բանակ կատիլինայ։ Իբրև հարցին սոա, ՚ի ըստ կըզգան անդ ասաց ընդոնց՝ զոր ինչ ասացեալ եր վոլտուրտիոսի և ալլոբրոգաց. բայց յաւել՚ի վէր, թէ առաքեցայ առ կատիլինա՚ի կրասսոսէ, ՚ի յորդորել զնա չվարհուրիլ՚ի կալանաւորելոյ իւրոց մեղսակցաց. նա՝ յայս սակս առաւել ևս ածպարել՚ի մծտիլ վաղագոյն ըստ

1 ՚Ի միում ժամանակի՝ երկուս ի զեն քաղաքացիք յայմ հասարակապետուե. որոց միւն՝ զսահմանս ձերոյ ինքնակալուե արար ոչ երկրի սահմանակից, այլ՝ երկնից. և միւսն զնոյն ինքնակալուեն պահեաց զբնակարան և զաթոռ. համաբ 16։

մարթեալոյ ՚ի պարիսպ հռովմայ : Ընդ յիշել զանուն կրաստոսի՝ ձայն եաբաձ ծերակոյտն ՝ամ: Խաչուամբ ոչ կարէին հաւատալ նմ. և նորին իսկ որք հաւատայինն՝ ա ւաւել ՚ք զայլս դղրդիւն առնէին , զմտաւ ածեալ՝ թէ հաստարակաց օգուտ է ՝ յայսպիսեմ պահու մեղմել և յածուցանել զայնպիսի հզօր ծերունի , քան զդրգռել զնա : Ուրն լուեալ ՚ի տարկուիտիոսէ հրաւարակեցաւ սուտ . և նա ինքն արկաւ ՚ի բանտ , մինչև յայտնեսցէ զանուն այնոցիկ՝ յորոց էր կաշառեալ :

Ա. Հ. 689. Ն. Ք. 63.

Ի պաքէն առեղծուած իմն է, որ թէպէն, թէ ի՞ր բաժանորդ գտաւ կրաստոս , ոչ և կեսար՝ զորոց խօսեցաւք արդ , ի խորհուրդս կատիլինայ: Այդպէս իմն է, թէ երկաքանչիւրն էին վաղվաղուց բարեկամք այսմ պարագլխի դաւադրաց . և թէ հաւատամք պլուտարքոսի , կիկերոն ՚ի գրուելս ինչ իւր՝ որ ոչ հրապարակեաւ քայց յետ մահու նմ , ամբաստան լինէր զերկաքանչիւրոյն՝ թէ եղէն մեղսակիցք դաւադրութեն : Այլ և այնպէս թուի թէ վկայութիւն տարկուիտիոսի զկրաստոսէ համարեցաւ սուտ : Արդեօք ոմանք, թէ այս էր քանսարկուն ինչ աւտրոնիոսի, որ առ ապրեցուցանել զկալանաւորս՝ կամեցաւ ընկերել նմ մեղսակից զոր ՚ի զօրաւորաց , զի մի իշխեսցեն վերադնել տանիլ այլ յառաջ : Այլք արկանէին զբանն ՚ի վէր կիկերոնի ՝ որ այսպէս թերադրեաց տարկուիտիոսի , խափանել կամելով զկրաստոս ՚ի պաշտպանելոյ՝ ոչ էր իւր սովորութ, զքար քաղաքացիս : Կրաստոս իսկ հաւատաց այսմ: կամ կամեցաւ ցուցանել թէ է այնպիսի . և պատմէ սալուստիոս , թէ լուայ՝ զի ասէր , թէ կիկերոն է՝ որ արար ինձ այսպիսի անագորոն զրպարտութ : Այլ ինձ թուի , թէ չէք հաւանականագոյն ՚ք զայն ՝ զոր վերագոյն ասացի, թէ կրաստոս և կեսար տեղեկացեալ առ վայր մի խորհրդոյ այսց ապիրատից ՝ թողին զնա գործել , զի ապա ինքեանք քաղեսցեն զպտուղն :

Ընդ որոյ մնային մարթէ հաւատալ թէ կրաստոս և կեսար լեալ խցեն բաժանորդ գոյ կասկածի նայ :

Կեսար էր յաչս հաստարակաց առաւել կասկածաւոր ՚ք զկրաստոս : Յին ապաքէն նորա երկու մեծանուն թշնամիք , որք ամենի չանահնար լինէին առնել զնա վատանուն: Առաքն էին Պ. պիսոն , որ լեալ էր հիւպատոս հինգ ամաւ յառաջ , և կատուլոս , որք ոչ կարէին նեղել նմա . մին՝ զի փոքր մի յառաջ չանացեալ էր տալ դատապարտել զնա ոչ կեղեքիչ . և միւսն՝ զի վերսկեցուցեալ էր զնա ՚ի քրմապետութէ : (Խօսեսցուք այլուր զսեաին իրողութէս :) Յաթէ կիկերոնի միտեալ էր ՚ի կամն պիսոնի և կատուլոսի , վտանգ մեծ առաջի կայր կեսարու : Ոչ զի

Ա· Հ· 689 : Ն· Ք· 63 : սիսպեյին յոյժ վշխւսատոսն , զի տայե վեղտուրիոսի և աղօթս ի համար արկանել զիւրեանց Քրիստոսի և դաւադիրս : Այլ զի չէղեն լսել , զանացան բորբոքել զսիրտս՝ քանիւք իւրեանց , որ այնպէս յաջողեաց , մինչև չեւ լեալ կեսարու ի ծերակուտին՝ վտանգեալ յասպետաց հռովմայեցւոց , որք զէն ի ձեռին կային ըզմեհենաւ Քրիստոսէ : Այս ասպետք ուղղեցին ի նա զսայր սուսերի իւրեանց , և անդէն իսկ մեռուցանէին՝ եթէ կիկերոնի չէր նշ արգելեալ : Այսուհետև հայր նորա ծածկեաց զկեսար իւրով օթոցս , և այնպէս անցոյց ընդ մէջ նոցա՝ որք սպառնային նմա :

Ահա վասն որոյ իրաց եգ ի մոլի կիկերոն ապրեցուցանել զկեսար , են պէսպէս կարծիք : Կարծեցին ոմանք , թէ թէպետև կային զնմանէ կասկածք , բայց ոչինչ ցոյց բաւական : Այլք համարեցան , թէ կիկերոն ունէր երկիւղ ի կարի լին մեծարդոյնէ կեսարու , գուցէ խառնեսցէ զնա յերդումն կալանաւորաց . զանգիտեալ՝ թէ և ժողովուրդն առ չթողլոյ կորնչիլ կեսարու ընդ նոսա , ապրեցուսցէ զնոսա ի սակս կեսարու : Որվ կարող իցէ յետ այնչափ գարուց ակն ունիլ արտայայտելոյ զգաղտնին , որ միայ մարդն յայնց իսկ՝ որք առ ժամանակօքն էին : Այս անսամ կարծեաց՝ զոր վերագոյն առաջի արարի :

Մտայղ վարանք կիկերոնի : կին իւր և եղբայր քաջալերեն զնա :

Կիկերոնի հարկ եղև երթալ գիշերել ի տան միոյ ի բարեկամաց իւրոց . զի ի տունն իւր օթեղ էին վեստեականք ի պաշտել զպաշտօն բռնայի չաճուհւոյ : Այս զոհ կատարիւր մեծահանդէս արարողութ . որոյ պաշտօնեայք և հանդիսականք էին միայն կանայք , և չէր արժան՝ թէ յարանց ոք միասցէ ի տան : Օգիշերն ամ մտայղյզ տատասանեաց ոչ թողացուցին կիկերոնի լինել ի քունն : Տերենտիա կին իւր գայ անդր հրամանաւ վեստեանց՝ աւետել նմ կարծեցեալ ինչ նշանագործութ , որումամ պարտ էր քաջալերել զնա յոյժ : Արան՝ ասէ , որ թուէր շինչել , յանկարծակի անդրէն վառեցաւ ի ներքուստ մխրոյ՝ արձակեալ բոց մեծ : Վեստեանք համարեցան զբնաւոր պատահումնս գուշակութի ինչ՝ որ խոստանայր բարեբախտ էլս , և մեծ փառս կիկերոնի : Ոչ ինչ հաւանական , թէ այդպիսի անոտիք ապդել ինչ իցեն յոգի առնն իմաստնոյ , որպիսի էր կիկերոն : Այլ պլուտարքոս իմացուցանէ , թէ յորդորանք աերեներեայ չէղեն նմա անպիտան : Ոչ այս կին աղուաբարոյ ոք և երկչոտ , այլ էր փառասէր և խրոխտ . և ձեռներէց էր յոլովակի ի հասարակաց իրողսիս ի սակս առն իւրոյ , ընդ յառ տը-

նին իրողութիւս իւր : Աւրինաւոս եղբայրը կիկերոնի , և նիւ- Ա. Տ. 689 :
գիդիոս փիղուլոս բարեկամ իւր ևս՝ բազում օգնեցին Ն. Ք. 63 :
՚ի քաջալերել զնա :

Իրքն ոչ տանեին յապաղման : Խլըտմունք՚ի միջի եկին ժողովք ըղ-
ազատագրելոյ , և ապաւինելոյ՚ի լենտուլոս և՚ի կեթե- ծերակոյան
գոս , յաիշտակել զնոս բանի՝ յորս կային՚ի պի- առ որոշել՝
պահոջ : Ա՚ն այսորիկ կիկերոն միւսանգամ ժողովեաց թէ զինչ ա-
զծերակոյան՚ի վաղիւ անդր , որ հինգերորդ օր էր դեկ- րասցեն ընդ
տեմբերի , օր կարի լինի անուանի յիւր գրուիս : Ո՚ղջն կալանաւորս :
ամ ուշ եդեալ կայր՝ թէ զինչ որոշումն լինիցի : Խու-
ժան ժողովրդեան լի էր՚ի հրապարակի քաղաքին , և մե-
հեանս մծտակայս , և յամ ձանապարհս՝ որ հանէր՚ի ծե-
բակոյան : Ելոյր կապիտոլիոնի էր ծածկեալ ասպետօք
հռոմայեցւովք : Ո՚յս կարգ յայնչափ ժամանակաց հե-
տէ նախանձալուծկ և թշնամի ծերպուտին՝ հաշտեալ
էր ընդ նմա , եթէ՚ի սիրոյ հիւպատոսին , և եթէ՚ի նա
խանձաւորուէ առ հասարակապետունն : Ո՚ւ քաջառդի
աղնուականք խռնեին մի քան զմի զնոն առնուլ , և բուռն
հաստատել զվճիռն՝ որ ելանիցէ : Ո՚նձինք ամ վճռակի
և ամ չափու հասակի էին՚ի նոյն միտս . և չէր երբեք
երևեալ՚ի հռոմ այնպիսի քաջ միակամութեն ընդդեմ
չարաշուք քաղաքացւոց : Աւուսակիք դաւադրաց տակաւք
և սակաւաւորք՝ չիշխեին յայտնել :

Ո՚ր ինչ կիկերոն առաջի արար զկերսն՚ի հշուռն , Ո՚ս- Սկևռնոսի
պիլեոնոս նշանակեալն հիւպատոս , որում յայս սակս հա- կարծիք եղեն
ամաներ նախ առաջին խօսիլ զնւր կարծիս , զանազաւուեն ճահապաղ-
կալաւ կողմն , առաջի արարեալ՝ զի իսկ և իսկ սպանցին ել :
առանց ինչ դատաստանական քննուե կալանաւորքն հընգ-
գեքին . այլ և կասիոս և այլք երեքին՝ որք էին փախու-
ցեալք , վաղվաղակի իբրև՚ի ձեռս անկցին իշխանաւորաց :
Ո՚ կարծեացս զհետ չոքան այնք՝ որք խօսեցան յետ սի-
լանոսի մինչ՚ի կեսօր , որ էր յայնժամ պրետոր նշա-
նակեալ :

Ա՚ն ոչինչ զանգիտեաց վերստին արծարծանել զկաս- Կեսօր առա-
կածանս՝ որք այնչափ շահինդն յարուցին , ուանելով հակա- ջի առնէ հա-
ռակ կարծիս ընդդեմ պատուհասի զաւադրաց : Այսմ կառակ կարծ-
բարեկամուէ զոր ուներ առ նմա , կամ զի կամէր ցուցա- ծիս . չամ է
նել ակնածուէի՛ առ իրաւունս քո՛քացւոց՝ որք թուէին նշ ասէ , մըշ-
բռնաբարեալք ինքնահաճոյ դատմամբ , և հակառակ օ- տըվնեցաւրեալ
րինաց , և կամ ըստ ասելոյ պլուտարքոսի , զի համարեալ բանտարկու-
զամ խռովիլ և երկպառակուէի պետուէ ոմն սերմն ինչ թիւն :
այնը զոր խորհէր առնել իւրովի , կամեցաւ առաւել ար- Պլուտարքոս՚ի
կոփելնոս :

Ա. Հ. 689: Ծարճանել ՝ք չկրնայնել. մի որոյ ձայն եբարձ ընդդէմ
Ն. Ք. 63: միակամ հաւանուէ այնց՝ որք խօսեցան յառաջ քան զնա,
և ջանայասւ յորդորել զծերակոյսն՝ ապրեցուցանել զըզ
մեղապարտս:

Պալուստիոս բան՝ի բերան արկանէ սորա, որ լի՛ է
արհեստիւ: Տեսեալ սորա՝ թէ բերուն սրտից իւրոյ
ունկնդրեայ չ՚ ինչ նպաստամատոյց իւրոյին կարծեաց,
և թէ ծերունիք իրաւամբք ՚ի բարկուէ բրդեալ, միանգ
ամայն և զարհուրեալ՝ փունկային առ հասարակ վերջա-
բինդրուէ, առ յաճուցանելոյ զղայրոյնն սրտի նոցա՝ նախ
պերձախօսուէք առաջի առնէ, և փաստիւք և հեղինակուէք
հաստատէ զանշուշտ զայն առած, թէ պարտ է դատել
զդատաստան առանց կրկից: Տէրք ասէ [1], անենչէն նոցա՝որոյ
առաջի էին կշռուէ առնել զերկբայելի իրողուէնց, պարտ է նոցա ՚ի
բաց առնել յանչափս զաչքուէ և զբաբեխմանէ, զախաչեցոյ և
զբարկուէն: Վասնարին է որոյնէ զնշխարն, յորժամ այս էրբ
մնացին զգէտ. և ո՛չ ոք երբէք ընդրեաց զերեսպէս պիտանին,
որ զհնոյ չօտաս էրէց: Լռել ՚ի վար արկանէ զէնր դու, առաջնոր-
դե ձեզ ՚ի գնացս: Լաւոյ ընչ տերն ձեզ էրէր, այնչ դայն են իշնե-
ղողբ, և բանին զերս այլ եշնել: Յարեալ յարմարեալ զայս
ակնջին ընդ առաջակայ կշռուէս, և խոստովանեալ թէ
յանցաւորուէ լինասւոյսի և իւրոյ մեղսակցաց եղև սոս-
կալի, և արժանի մեծամեծ պատուհասի՝ պնդէ՝ թէ հը-
ռովմէական ծերակուտին արժան է ՚ի վայ արկանել ըզ-
չափաւորուէն, և չտալ զկարծիս վերջինդրուէ: Լուիմ ինչ
ընդ ձեզ է ասել [2], ապաթորէն գործելոյ՝ քան պէտիսուէ անձնոյ:
Որ ճենան անճանօր յանարգ և ՚ի ցածուն վիճակի, եղև բարկուէն
պոյ գործել նոցա վերնպան ինչ՝ ասէաւ իմանան. վիճակ նոցա որպես
և անուն՝ են դիպելս մեզին: Լաւոյ որ ուրիշն անչափ իշխանուէնէ,
նշաւակ են ՚ի ձեծի լսաթրոնէ. վն այսորիկ աշխարհամ իմանայ զերծա-

1 Ալմենչուն՝ ո՛ Հարք Համա-
դրեալք, որք վերկբայականաց ՚ի
խորհուրդ մտանեն, արժան է անբաժ
լինել յատելուէ, ՚ի բաբեկամուէ,
՚ի բարկուէ և ՚ի կարեկցուէ: Ո՛չ
գիւրաւ նշմարեն միաք զձմարիան,
յորժամ մեծացեալ են նոքօք. և ո՛չ
մի ոք անսայ կրկից միանգամայն և
չահեկանուէ: Եթէ ՚ի գործ արկ-
ցես զմիտս՝ սա զօրանայ. իսկ եթէ
կիրք բռնասցեն՝ սոքա խլեսցեն,
բանն զօրեսցէ և ոչինչ: Սալուստ.
պաթրեայ՝ կոթլէնայ:

2 Ալլև այլ է ազատութէ յայլ
և այլ անձինս ո՛ Հարք Համառրէշք:
Որք անկած վարեն կեանս՝ ՚ի մեծն,
թէ յանցանիցեն ինչ բարկուէ, սա
կաւուց է այն ծանօթ. համեաւ
նշ և բաղդ են հաւասար: Բայց ո-
րոց մեծաւ ձոխացեալ իշխանութէ
կեանս վարեն բարձրագահս, նոցին
յայտնի են արարք յաչս ամ մահկա-
նացուաց: Սկիզբ իրի ՚ի մեծապէն
բարեբաղդուէ փոքր է յոյժ ազա-
տուէ: Ո՛չ թեկն ածել արժան է,
և ո՛չ առել, բայց ևս առաւել զբաղ
կանալ: Որ յայնս բարկութէն ասի,
այն յիշխանուէ ամբարտաւանութէն
կոչի և անգթուէն: Նոյնն անդ:

Ա Հ. 689։
Ն. Ք. 63։

նոցա ։ Այսպէս որպէսզի ձեզ ե վճռեալ անյանդ , այնպէս ի՛նչ է ապա-
պուռնէ նոցա ։ Զի ըռդայուցեալ յայսպիսում պահս , ոչ կռասկիզ
լինել , ոչ ասել , և չան գիմ ոչ բարեխաւել ։ և որ բարեխաւնէ կռլէ
յայլս , գոռալոցն կռլէ և անգիտանալ ի հրամանատարս ինչնակալացն։

Ոչ շատանայ կեսաբ այսոքիւք և եթ հանդրական խոր-
հրդածուքք ։ Ոխմամարտի կարծեաց սիլանոսի , որպէս
թէ հակառակ իւրեք օրինաց , որք պատուհաս ի վէր արկա-
նեն յանպանաց քրիստեայոց ՝ ոչ գիմաց , այլ գաքսորանս ։
Ա՛յ՝ի տարբայեալ էին ի նմա սկզբանէ եպիկուրեանց,
յաւելու ասել , թէ մահն ոչ է տանջանք , այլ սփոփուէ
ինչ թշուառացելոց . զի յանկ հանել զբարիս ամ մահ
կանացուաց . և թէ յետ այնր օրհասի ՝ չիք ինչ այլ , ոչ
յաւ և ոչ ուրախութիւն ։

Ա՛այց յաղթ գտանի առաւելապէս ի յանդիման առ-
նել զաղետաւոր հեսևսւեթիս օրինակին ՝ զոր խօրհեին
առ ։ Ա՛րդ՝ և ՝ նախ գնացս ասի, ցուցչէ առ գաւադրիս, արծա-
նի՛ էն այնմ ։ Ա՛այց և այնպէս ակռ՝ պարս է ձեզ հայել ՝ի հեռա-
ւոյն հրամանի ձերոյ զոր հանդերձեալ էք առնել , ևս զի՛նչ աշրե-
ցէն յայլս ։ Ա՛յ աղեքսաւոր օրինակ ալիքեն խալան ՝ի բարե և յօգ-
տակար ինչ էրայս ։ Ա՛այց էբրև անցանէ իշխանուն ՝ի ձեռս անհմտոց

ւ Ա՛ր ինչ և անցք անցցեն զնո-
սա , անցցեն սրժանապէս ։ բայց
դուք զմնաւ ածէք ձաքք Համա-
պրեալք , զի՛նչ յայլս (սոքաք) օրէ
նադրեք ։ Ա՛ի օրինակք լաքք ՝ի բա-
րեաց ծագեցին սկզբանց ։ այլ՝ յան-
ցանել իշխանուն ՝ի ձեռս սխամա-
բաց կամ անզգամաց , նոր այն օրէ
նակ յարժանապարծին և ՝ի գնաա
ւորաց՝ յանարժանն ձգի և յանդգ
պատրաս ։ Լակեդեմոնացիք յետ ՝ի
պարտուն մատնելոյ զաթենացիս ,
հարգեցին նոցա արս երեսուն արդ-
ակալ գՀոթկապետուէն ։ Սոքա զա-
ռաչինն սկսան գայ այր ժանաա
գործ և ամենեցուն առելի սասա-
կել անգառասպարս ։ Ա՛երթս եղև ե
այն ժողովուրդն , և սաեր յիրաւի
եղև նոցն այն ։ Ձեռ առ փոյր փոքր
զօրանալոյ համարձակուէն սասա
կեցին այնուհետև ե կամն զբարիս
և զարս , և զայլս ահիւ զարհուրե
ցուցին ։ Ա՛յսպէս ճնշեալ քաղա-
քին ե ծառայուե՝ զանձիտ ինդուս-
թեն ելոյծ զպատիւ ։ ՝ի միջոցի
ժամանակի յորժամ յաղթականն
սիլլա հրամայեաց սասակել զզա-
մասիպաս , և զնմանիս նորա զձն
խացեալսն ապեսիւք հասարակապէ

տուէ , ո՛չ գովեր զգործ նորա ։
Ա՛րժանաւոր սասին զարս եղեա-
նագործս և աղմկայոյզս , որք խոռ
վուէք վեր՝ի վայր աթարին գհասա-
րակապետուին ։ Ա՛այլ այն՝ անհնա-
բին ապիտից եղև սկիզբն ։ Զի երբ
ոք այս արձակէր ոք ՝ի տուն ուրուք
կի՛ ՝ի դաւառակերտս, և ս՛ի կայ ինչ
նր կի՛ ՝ի հանգերձ , գուն գործեր
՝ի համար դասել զնա տարագրելոց։
Եւ այսպէս նորս՝ որոց մահ գա-
մասիպատի ինդուէն լեալ էր , յետ
սակաւուց ինքեանք իսկ մնան լև
նեին ։ Եւ ոչ վախճան եղև սպա
նուեցից , մինչև ոչ յօրացոյց սիլլա
գնուրան գնամ հարատուէք ։ Բայց ես
ոչ ՝ի մարկոս տուղլիոս , և ոչ ՝ի
ժամանակի սատ յայսմիկ խիթամ
ընդ այս , այլ ՝ի քաղաքի մեծի բա
գմամ են բնաւորուեք , և այլևայլք ։
Ա՛րթի յայլում ժամանակի և առ
այլով հիւպատոսաւ՝ յորոց ՝ի ձեռս
նոյնպիսի կայցէ զօր , գի սուտ ինչ
ճշմարիտ կարծեսցի ։ Ձորժամ օրէ
նակաւս պյսուիկ՝ վճռով ծերակու-
սին մերկեսցէ հիւպատոսն սուսերը
՝ի պատնէից , ո՛ վախճան պատոյ
նմին , կամ չափ ։ Ա՛այն անդ ։

Ա՛ Հ. 689 : Ն. Ի. 63 :

ևամ չաբաամաց , ուղիղ օրինագրելն ընդդէմ մեղապարտից յանիբաւ պարաճի ընդդէմ անմեղաց : Աչիզմանագէտ էրիս յաղթեցին աւետեաց , կարգեցին յայսմ դաղափէ էրեսուն իշխանաւորս ՚ի կառավարել զաս : Սուս սկիզբն արարին զառաջինն՝ մահապարտել առանց դատաստանական հնարուածոյ զնոցա , և զայնոսիկ յորոց ամենեցին փարշերին և խորշէին : Յաղագս որոց հաճ և հաւան էր ընդ այսոսիկ գործս՝ էրիս ընդ արքանաւս պատուհաս : Այլ չէ ասէս դու՝ էրիս առաւելս հասարչափս և չանգրծնուն այնց՝ որոց ՚ի չէս էր իշխանաւորին , այնուհետև չարարին նորէր ՚ի վնաս բարեաց և չարաց . մահապարտեցին անիծորիս զսս գայ պէսաչաս , և ածընկեց եղեն չայլս ամենեսին՝ ընդ այն անդս և ընդ նոսա անցանիցեն : Այս չայս ասէս այն գաղափ անիկաչ ՚ի ծառայսն՝ պատուհասեցյա չանիկ և ՚ի չանգուածն ուրախասուին , չոր պնդան : ՚Ի վեր առաս , չորժամ սիրչս չէս իւրոյ չաղթասէ եմ չարագոր ըսպանանել զրամասիպատս , և զայլ այսպիսի եղեռնաւորս՝ որպ չօրսցան պերճացան հասարակաչ ընչասասուբ , ո՞ ոչ գովքը զարդարեսէ չաղթականին : ՚Ա՛սէին . առա են արդ շաչախեսչի չամ ազգս եղեռնուեց . հանապահեսէրդ , առաքնորդդ խոռվելոյ և ապստամբելոյ , որպ պչաք առին պարծանգա պարծոյ : Այլ այսը սկզբանց պնդեց էնին պեծամեծ չարեք : Ա աղքաղաքի երբես ազս արքայեր ոչ ՚ի տուն ուրասպ ՚ի գաղափչին գամ՚ ՚ի դաղափչին , գամ՚ ի գան ինչ ՚ի , և չաօր պարսաչան , զչոյն ոչ՝ չորոյ ան երթեալ էր ՚ի կողոպսպս , պայր ՚ի գամար արքանել պարապերելոյ : Ա՛չսս օրինակաս այնպ՝ որպ ուրախ լեալ էին ընդ մահ գամանեպատ , նոպին նակ չեպ ասէս դու ՚ի մահ վարեցան . և ոչ դարպարեցին ապանասուբ և պարպերսուբ , գինչև սելաս ոչ չղեցոյց ճոխսբ պամ իսր կոսակեցս :

Ա՛ վեր բերե կեսար. Ա՛չ ենբն կանանչ ինչ է եմ այպիսի երոյ ՚ի վբ կիներսն , գամ՚ ՚ի վբ ճամանակիս չորսմ եմ : Այլ պբ ՚ի գաղափ գիճ՝ որպեսչ գբս է , գփանին ապբի ապբի ոբիչ և բնաուրսբ ՚ի , չայլսմ ճամանակի և սա այլով գերպատսա՝ որ էրբես զսս զօրսբ ՚ի չէսուն ունիցի , և զօր ընդ իւրով հրամանս , տարբ է պապահել , ընդ որ անդրնն է՝ ճշմարիսս կարծիցի , և սպապարիբ բարսուանս՝ ճշգրիսս լուսիցին չայլս այլոց : Ա՛զբ ընդ գերպատս ոչ չայս օրինակ ապատան՝ զոր այսօր կամ են գալ , պբրիեսցե զսուբ իսր վճռաս ծերբակսուին , ո՞ երկնեցե զսաս ունել զբսաբ ունդ , և պարպատրել՝ զի չէսն արիցե ՚ի չափաւորս :

Ա՛տածուլիչս ունի ինչ արդեօք կշիռ . բայց չայսմ նուազագի չէ համարելի կարի իմն ծանրակշիռ : Ա՛չս բնուլեն է մարդկային իրողուեց . վի բարին միշտ խառն է ընդ չարի . և իմաստնագոյն իսկ կողմնակ ունին միշտ ընդդ իւրեանս խառնուրդ անպատշաճական :

Կեսար չայս հնարէ զբանն : Ասկ պնդեցեմ ընդ կալանաւորս

ալեա՛ւ լեզին, և երկայնէին ա՛ահաւելու ղէօրա կապէլնայ։ [1] Ա՛լ այդ- Ա՛ Հ. 689։
պէս . այլ այս են իմ կարծիք ։ Ինչ նոցա առաջին՝ ի փանյ հասա- Ն. Ք. 63։
բանայ , և ինչէանա՛ բանապարգել կացցէն յամա՛ր ամա՛ր չաղա՛ս [1] ղա-
պատաղա՛ս եպալնայ . ի կացցէն ծնաւցէն անդ՝ ի մշանջենաւոր մոռա-
ցո՛ւե , և ո՛չ ոք կարող եղե երբեք առա՛ջ առնել ծերակո՛ւթին՝ որ-
ղել ինչ պնդանի , կամ հասո՛ւցանել պերղո՛ւե նոցա՝ ի փողվո՛ւրդն ։
[1] վախճան խորհրդոյ ծերակո՛ւթին հրամայեցէ՛ , զի ևե ոչ պներ-
հան գործելոյ , համաբեցի՛ ճնաւապարհ հասարակաւորե՛ , և հա-
ւարեալ կերո՛ւե հաղարդեալ ։

Կանք կենարու ունելին ինչ երևելի ազգուութե՛ , և իւր անձնական յարգ յաւելոյր յայնս ուժգնութե՛ քա- գում . և վ՛ն այնորիկ կարծեաց նե՛ զՀետ ջրան յօլովք՝ որք խօսեցան պնի՛ նորա ։ Ա՛լևնաս իսկ դրդուեցաւ , և կամեցաւ մեղմել կիր կարծիս ։ Կարեկամք կիկերոնի համոզեալք՝ թե փոքր վտանգ իւկ նե՛ , եթե իրքն ո՛չ ՚ի խստուի ձգիցին , միտեին և նոքա ՚ի քաղցրուե կողմն ։

Կիկերոն ոչինչ մեղկացաւ յերկիւղէ՝ որ ակընկեց եր յիւր բարեկամս ։ Ա՛յնա եդեալ միայն հասարակաց փըր- կուե՝ խափան էարկ կշռուե՛ն , և վերառեալ վերկաքան- չիւր առաջադիր կարծիս , այնպէս կշռեաց պերկոսին՝ որ առանց յայտնելոյ պնր միտակողմն , եցոյց լեալ յոր կող- մըն իւկ հակեալ ։ Կանախօսութե՛ն խօսեցեալ պիւրմ յայսմ վայրի և չորրորդ ձառ կատիլինեան ։ Չոր ձեռ ՚ի նմա ձարտար զանպատշաձութե՛ն՝ որ ՚ի կարծիս կեսա- րու . որ աստի՝ բողոք բառնայր ՚ի ընորհս լենտուլոսի և պլոյ՝ առ իրաւունս հռովմկական քաղաքացւոց , և անտի դատապարտեր զամբաստանեալն՝ ՚ի մշանջենաւոր բան- տարկութի ։ Ո՞ր դատի յանցաւորութե՛ քաղաքացւոյ հռով- մայեցւոյ՝ արժան եր ը օրինաց բերել կամ առաջի դա- տաւորաց , որք ոչն կարելին պատուհաս ՚ի վ՛ր ածել՝ մեծ ը զաքսորս . և կի՛ ուր ուրեմն առաջի ժողովրդեան հան- դիսապես խմբեցելոյ ՚ի դաշտ արեսի , որ միայն կարող եր դատապարտել ՚ի մահ զքաղաքացի ոք ։ Ա՛ր որոյ ա- սել կկարծիս ՚ի ծերակուտի ՚ի դատ ինչ յանցաւորութե՛ , որ հայիցի ՚ի քո՛ քաքցի ոք , և ՚ի վ՛ր արկանել նե՛ պատիժ ինչ մեծ՝ որպիսի և մշանջենաւոր բանտարկութե՛ , լինելը

կիկերոն խա- փանէ զկշռու- թե՛ն բանա- խօսութե՛ , ո- րով սայ խմա- նալ՝ թե մի- տէ ՚ի խստու- թեան կողմն ։
Չորրորդ ձառ կատիլինեան։

1 Հաձիլիմ ուրեմն արձակել զնո՛ ցէ զնոցանէ առ ծերակոյն , և մի զողոյց առ ժողովուրդն ։ և որ այ- լազգ ինչ արասցէ , համարեսցի զնա ծերակոյն՝ գործել ընդէմ հասա- րակապետութե՛ և ամենեցուն փըր- կութե՛ ։ Նոյնն անդ ։

Աւ· Հ· 689։ Ընդեմ գառնալ յայտնապէս օրինաց ։ Կիկերոն ոչ մեր-
Ն· Ք· 63։ կապարանոց յայտնէ զայս պատճառաբանութիւն , որպէս ես
ասա արարի ։ Լ՚յայլ գովէ կիեսար , կի իմաստուն ժողո-
վըրդասիրութիւնէ ոչ նմանողք լինի այնց՝ որք եին բացակայեալ
՚ի ծերակուտէն , կի ոմ՚ իցեն բաժանորդք յայսմ կրնու-
թիւն . և կի՝ գիտելով թէ օրինքն յառաջ բերեալք ՚ի նը-
պաստ ամբաստանութեանց՝ արարեալ են վճռ քաղաքացւոց ,
խորհի՝ թէ անմարթ է հպեցուցանել կայնս առ դատա-
դիւս , որք այնուհետեւ չեն քաղաքացիք , այլ թշնամիք
հայրենեաց ։ Լ՚այս է ասել յայտնապէս , թէ կիեսար ոչ
թողու՝ թէ լինասուլոս և իւր մեղսակիցք վայելեսցեն կի-
նասունս հնորհեալս յօրինաց վճռ քաղաքացւոց ։ Լ՚զի՝ ե-
թէ թողուի է խոտորելոյ յօրինաց՝ առ դատապարտե-
լոյ գամբաստանեալն ՚ի մշանջենաւոր բանտարկութիւն ,
կիաճդ անմարթ իցէ մնհատապարտել , յորժամ լսեալ իւր
իսկ կարծեաց՝ իցեն արժանի ։

Յետ այսորիկ անցանէ կիկերոն յայլ կարծիս. և պատ-
րուակաւ մաքրելոյ զայն ՚ի կարծեաց անգթութենէ , հաստա-
կիս· ՚ի նոթ· տէ և սկսգի զայն ուժգին ։ Օ՚ր՞նչ անգթութիւն կայցէ ասել ՚ի
նինո· քե· 12։ պատահասել ոչխարաթիկ ոտիքարարութեանէ ։ Լ՚սուտիկ հնար է
ինչ՝ թէարթ , վայելել ընդ ձեզ ՚ի բարօրութենէ , երբէք թեանկիցեմ զկո-
ատրակատեութենէն ղերծ ՚ի վտանգէ , և ծանչելով՝ որպէս ես եմ ։
Յիսն գոյր ի նոխտ եմ ես յերդողես , կի այն ապստեն ՚ի նոթծութենէ
սրտի , (կի՞ կայցէ երբեմն կին ՚ի չաղցրութենէ գիտելոյ·) այլ զսորին
հանճարին՝ ՚ի մարդասիրութենէ և չանդգնութենէ ։ Կ՚ո կի ըստ ինչ
թէանել զայս չարագ՝ որ պարծանին է աշխարհի , և ապստեն ամ
ազանց , կի կորնչէ ՚ի վայրկեան ձգին ամենածանր հրկիզութենէ ։ Լ՚ոչ
չանդգնման թէանեմ զնոյս թիանց չարագացոց անբաղ ՚ի գերծ
հայրենեաց՝ ըստ ընդ երբեանց աւերածոց հայիմ՚ի թէգ ալայ
չեմարելոյն կերնեգոսէ , և՚ կարագրե ամբարչիս ըստ ընդ ես
արեամբ ։ Լ՚այլ երբեմն նկարեմ՚ի գիս զկենագրութիւն , որ-
պէս նա ինքն խոստովան եղև այսմ անկանելէ՚ի պարգամենոս յոս-
ատելէ , զգաբենոս ծերանիս զգեցեալ , և զչարկենա իւրովք զօրօ
եկեալ հասեալ՝ զարհուրիմ և գոհամ , ածեալ զմտաս զձին և զոճ
մարդ , զչարուսապ մանկանց և աղջկանց , և զլեռնս վերածանց ։ Լ՚ա
զի այս ամ ընդ ինչ յոյժ ցաւալի և անկարելոյ երեւի , վ այսո-
րիկ երեմի նկատ առ այնոսիկ , որոց կամ եղև զայս ամ արհաւիրս
գործովք կատարել ։

Լ՚պա դիցեն հարցանիմ՝ թէարթ . երբե պանուածը ոչ՝ չեա լաբալաբ
պանանելոյ ընդոց ատրկայ չկին ընդ և զրդիս , և այրելոյ զոնո-
ընդ , ո՞չ ՚ի վը հաստացաներ նոցա կրնել զգծնդակ պատիճ պատահա-
ան , համաբերիմ արդեօք զայնպիսին ողորմած գնած , ընդ անգութ և

անողորմ : Ով է՛ս էր , համարբէ պնա խոնջաքուծ ոչ՝ և ասէի . ըն Ա. Հ. 689 :
էրխոնէ՛ և պղնձի աղէտ էղեն նը , ըն ո՛չ կանայցե ընընձաղուցանել Ն. Ք. 63 :
Տաատմէ էին պէտը ֆպէտ և պաղէպա՝ պանջանօտ և տահուտմէ մէղապաբ-
պէց : Ո՞հա այսպէսի է ամենեին և մերս պապահար : Ոտպէլ ու-
նէնդ պանչինա , որ կամեցան չարաճահ ապաստէլ պղնձ կանամէդ մերովբ
և որբուովբ . որ խորհեցան չանդրել երնէ պղնձ առանչնաւոր չարչա ,
և երնէ ղօճապատպատիս բնակարանն՝ ուր է հասարակապետութեանն
խոռմէ . որ կանայան չարուցանել պաղէ ալլերոգաց՝ է վը աւերա-
կաց պաղատնա , և՝ է վը Տոխուց ընդանգուածնէ ճանչելոց՝ է հրայրե-
ցաց : Ով երեխէ պահչա ասա այսպէսի Տարբրէ , հաճարնչ ողոր-
ճանչ . բայց ըն պարբին հակառակին՝ ռեղիոբ գնդ նռաս , հա-
Տարնչ կարէ էին անգուռէ , և երբ ռեղաւէցչ էարպեան հայրենեաց
և չաղաչացաց :

Օ՛այնմանէ՝ որ Հայի առ իւր անձն , կիկերոն խօսի ոմն Կոչն . Ի կա-
չիւցսվն : Ո՞ւ դէպ չերուա ապահովուբ պեարչ ասէ ցծերու- րէլիաս . Շ. 3 :
նիս . արևմուն կաչէ վը չապահովի լինելոյ հայրենեաց . գունէչքի
վը անչանց չերոց և հանանց , և որբոց և ամ պապատածոց . պաղա-
պան լբրաչ անուան և Տիչուբ ճողովրդեանն հռովմէական : Ո՞ ա
եմ ո՛ր ինչ հոգայ , և ո՛ր նանայէչ : Ո՞ ա պչ նախ առաչին ինչ արճան
է վպահ լինել , ըն դէպ ամ՝ պաչպանչ չաղաչիս , Տակառբէսցչեն
ինչ պարճանն : Ոչ Տարչեալ . ըն դէպ ինչ լեզին ինչ վշրայ վանա-
կէն , պարբակաս եմ ռեղանիլ Տպարբար : Ո՞ ա պչ Տակ վչ ինչ նախապա-
դրէ առ չաղչ , և ո՛չ պարճամ առ հիւպապատանէ , և ո՛չ ըն-
շուռ՝ եմապանչ :

Ցեսանէր պամ մեճուբ վտանգին՝ բայց ոչ պարհուբեր , Կոչն . Ի կա-
և սիտիբեր պարճանօք փառաց՝ զոր ստացեալ էր : Ոչ- րէլ . Շ. 20 :
պեմ ասէ պչ բաց առաւելուբ կռապչդաց գաւազբուբ՝ որպ բաղմա-
է յոյճ ըլիս , առաւելչեալ էն իմ ընչամէտ : Ոչյլ ես անգիանեմ պչն
ամ բայմնուբ արկամարհ , ընշուռ և պխոր : Ոսկ ըլ ուրէտ երբէէ
դէպ լեզի չալչէրել այնմ կռապաղուբ անօրինի ուրուտ , ինչև ապա
նալ պչարբ վերբաճոյն չան պչեր և չան պհասարակապետութեն իշլա-
նուբ , բայց և այնպէս չմա լեզի ինչ ապրչանալ յամչ պոր արարբ , և
յեմապատն գնացիչ՝ ընդ որ չուտայ : Ո՞ահն՝ պոր ըէրնա ապառնացին ,
օրէնն է հասարակաց ամ մարդկան : Ոայց պանձալի չենաց յոր վայե-
լէմա՝ չերով հրամանագրով որով պչս ռեճարեցուբ , ո՛չ ոչ երբէէ եղև
հասու : Ոչյլ՝ է չենչ գովեցան՝ պչ չաչ ճառայեցուն հասարակապե-
պոբ , ես գայն՝ պչ ապրեցուցի պնս :

Կողմն արևական՝ անդրդուելի Հաստատեալ՝ է կիկե- Կատան պրե
րոնի՝ եգիպտ միւս ևս չատատուվ՝ է կատն : Ովևակից եղև պչանախօսու-
այսմ կողմանն չամ զօրուբ , ոմն իւր էր քնաւորուբ : Ոչ թէ կեսարու,
քանախօսուբ ընճայելոյ նմա՝ է սալուստիոսէ՝ միով՝ է յի- և իւր կողմն
շեցուցանել , թէ քաղուածբ չայնց՝ որբ խօսեցան պկարծիս ձգակայան :

Ա՝ Հ՝ 689՝ Ն՝ Ր՝ 63՝ իւրեանց յատենի անդ յառաջ քան զնա , չէին հասու և ոչ իսկուն իմդրսյն ։ Ասեին , ոմն Ով կշռուէն էր՝ Թէ զի՞նչ պատիճ պատուհասի ածել ունեցին՝ ի վե՛ր յանցաւորացդ . ուր բանն էր՝ ի վե՛ր ապրեցուցանելոյ զՀասարապետուէն և զառանձնաւորս՝ ի յետին վտանգէ՝ յոր ոչ գտան երբեք ։ Լուեմ յայմ վայրէ յանուն դիցն անհաճել առ չՅեզ , որոց առաջի դիւք ինձ եղեն յեր դուստ չաղաչային և դարձ պայնի , անդրէն յեր և նեզաբ չան պհասաբակատեռուե ։ Ամէն ինչ է յեզ պահել պայսոսկ ընչին էրս՝ որոյ պարիսպել էր , ըն ապահովել կամ զբեռուե և պանդրը վայելս յերոյ հաճոյից , ըօնաքեցնչ առ անգամ ի չյեր ըանչդարանդաղ ըմբռե , և ոչ զիւ օգուտ պեռուե ։ Ո՞ այծմ չնն ղբոյդ զնաքնոյ եկամուկ , և ոչ պանիբառուըէդ հատուցելոյ ներոյ գաղնատրայ . ըր ապատե և ըր կեանչ են՝ ի վանգէ ։

Ասացայ ես առել յառաջնի առ չեզ պեզբ խոսիս և ընդ երկար , բողոք ունելով պղեղնուե և զարծանխորե , զերկոցունդ անպտիցս դիպես յանճանելոյ առ ներով չաղաչագով , որով և յարտոյժ ինչ բաղամ ընդամէս ։ Օ՛ ղբ օրինակ ոչ ներբեի երբեք անչնին յանցուն ինչ , նոյնպես ոչ պանեի ներել այլոց զղառանցանս՝ յորս յանբզաչեալն եին՝ ի չրեզ ե՛րեանց ։ Այլ ընդեղ և գուս չանացիս եմոց ապաբարե՛ց՝ հաբճապեռուե՛ն չայր յորին , այր չըրե՛ս պարզապրեն զնա առ չեռվ անհգուե՛ ։ Այլ այծմ այլոզբ են երգոչ ոչ են բան զբաբ չամ զլար վարուց , և ոչ զպահպանե՛ն ընձուե և զոյ ինչանաչե՛ս քաղվերբանն հռովմէանի , այլ որոնել կայ առաջի . աբրեօք այն ամ ղբ ուն՛ի և վարե՛ի , երե՛ բարուք և երե՛ չարեօք , նայդ՝ ի չեռս ընդ , ըն անցանելգ անչամբ ներով՝ ի չեռս ընդամէց ։

Չայսպիսի պահս ղբոյդ առ ընդ լինին հեղե՛ս և ողբմե՛ս ։ Ասաղմ ճամանակ են՝ յորմ հետ կորուսած զձչերիս անուանս բաց ։ Հաբճապեռուե՛ն ոչ գտանի յայսպիսի ողբմ պահպակաբս , բայց երե՛ վա՛ այսորիկ՝ զի առաքաչե՛ս ընելն բարեբամե՛ս չօգուբն ընձից . և արուե՛ չաղե՛ս՝ յանդգնե՛ն ի գործել ղչբ ։ Հա՛պա , լեզի՛ս առաքաչե՛ս . զի այս կամ՛ չն նոյա , և զի հասեցաս նոր առվորե՛ս . լեզի՛ս առաքաչե՛ս՝ գործի՛ս գաղնատրայ ենդնամչալե՛ս , և ողբմածք առ գողս՝ ոչ կորչե՛ս ի հաբճապ գանչե՛ս . բայց զի լեզի՛ս առաքաչե՛ս ի հեղուլ զբբ արիւն . և առ խնայելոյ ի ասչառաւոր անօրենս՝ զի գբաւեսցեն ի կորուսած զամ բարեացպարտս ։

Ձետ այսորիկ մերժե կատոն զՀնարս խորհեալ ի կեսարէ , փակել զամբաստանեալսն ի բանտի՝ և պէսպէս քնքոյս իտալիոյ . և յայտնի ցուցանի Թէ այդպիսի հնարք է հնչին , և անմարթ է իւիք վստահանալ յայն ։ Ընդհանին իսկ յայտնի է բանն ։ Ասայց նախանձայոյզ գտեալ ընդհմ

քարուց սովորուեց , միւսանգամ մի՛ ի կշտամբանս մա- Ա՛ Հ. 689։
լուեց իւրոյ ժամանակի , որք բայիւն զդուռն տամ վշտաց Ն՛ Ք. 63։
վտանգի , յորոց գժուարին էր լինել ելք։ ¶ Ընդէ՞ս գե-
ղեցիկ է հատուած քանին , որ կարծեմ՝ հաձեալ զիւրս ընդ
Թէոգնղին՝ Թէ առաջի առնեմ զայն ։ ¶ Ե՛ [1] հաճարեա՛ ասէ՝
տեա՛ր , Ըէ ինձ նախնեաց պնուռա ինծաղոցին պհասարակաղեսուԹիւնն
ինչ իմն գոյր ՛ի սիրելն ։ ¶Ա՛ն այդպէս էր , Ըէ այսօր կարի իմն
ծաղկեալ էաւ , որովհետեւ ունէր զաւելի գաղնաւորս և գաղաքացիս ,
աւելի պնուս և երեւելս գան պնոցայն ։ ¶Այլ կայնի նոցա այլ նպատակ՝
որովհ ինծացան , և որոց հետ անկամ չերբեմն առ միմ ։ ¶Այլին նո-
ցա ներկոյ երկասելուԹ և ձրաձանուԹ , և արտասոյ արձակուԹիւն ա-
ռաձնորդուԹ . արեւուԹ սրտի և անհեղուԹ վարուց՝ որ պահէր գնոսա
աձնեաին սպասս ՛ի հղուԹիս իւրեանց , ոչ գիւղալ աղասաղեալ ՛ի չե-
ղապաձուԹ անցելոց իւրեանց չանցանաց , և ոչ ՛ի երեց՝ զոր հաձել
ունէին ։ Վ՛ոհան այսց առաչինուԹէն պինչ կայր մեր ։ ¶Պատղու-
ԹիՀ վանելոյ՝ դանգատոյն և մնեերելոյ . պեռուԹէ աղսպս , և ա-
ռանձնաւորս ընդէղս ։ ¶Ա՛յլ ինչ արժոյ է չալս մեր՝ քայց արձակ ։
¶Ընձեռուր եմ ՛ի գերեզս դասարկուԹիւնէ . այլ չէ ինչ խորհ ՛ի մէջ
բարեաց և չարաց . և գառաձելուԹէ ձեռներէց մի՛ ՛ի հակառակսն
վայելչական առասկուԹէ ։ ՛ի վե՛ր այսր ասի զարձանաչ , պի ՛ի վեր
երեսին վանգաւոր գասադրուԹի ։ ¶Ո՛չ ինչ ե՛ր գասնէ՛ր ՛ի ձենի
ո՛չ այլ երի գնս դնե բայց երբոն օգտի , այն ինչ՛ի գոնս ձեր առ-
հասարակ պատաձելի էի ՛ի ձեր գերգանս , առաջնորդ ունելով ե-
րգասնէ՛ր պձեր արձակ կամ պչարի , հաձելագործն անպատապար
մնան ե ասի՝ որ կանդնի ՛ի վե՛ր յարձակիչ նորա ։

Ի՛սկ ՛ի մնասչէն չիւր առաջադիր նիւԹի , կատուն հար-
գանիՀ գայնասիկ՝ որք զգաղցրուԹիՀ զկողմն ունէին ։ Ա՛ն-
ուսոյ իսկ նոյ աներկևանուն չանհնարին վիշտս վտան-
գի՝ որ ՛ի վե՛ր կան ։ Ա՛նբնա [2] չերկնչի՞ս ասէ ՛ի չարեաց ասի՛
ծրչաՀ և ձեծ եղեն ։ ¶Ո՛չ այդպէս . կարի եսկ երկնչէի՞ . քայց առ ա-
պիեարուե և բուելուե սրտի հայեցեալ չերեսս դմեանց՝ ո՛չ եղևեր դ-

1 Ա՛պաքէն դժնդակ են իրքս , այլ գուք չերկնչիք Թերեւս յայնցանէ ։ Ա՛ռաւանդ Թէ (երկնչիք՝) և կարի իսկ քաջ . այլ առ հեղգուելն և Թուլամտուե միմեանց սպասելէ՝ գանդագիք . իբր զի վատահայեակ էք ՛ի գես անմահս, որք բազում անգամ պահեցին զՀոգեկասեուԹիս զայս ՛ի մեծամեծ վտանգս ։ Ո՛չ ուխտիք գառանին գնց օգնականուիք , և ո՛չ կանացի պաղատանաք ։ Ա՛րԹնուե՛ք , ժրուե՛ք , քաչ խորհրգովք ձամ յաչս զե ՛ի բարի ։ ՀոգեկասեուԹէ ասպես զանձն և անգործուԹէ , ՛ի գնս ի քիչ կարգալ առ գես բարկանան , և ե՛ հակառակս երանեն ։

2 Մ՛ի կարծէք՝ Թէ չարք մեր զնուք մեծացուցին զհոգս հասարակ կապուտուԹիւն ։ Մ՛Ոչ այդպէս էր , (զարգես) ունէաք մեք զայն գեղեցկագոյն և . իբր զի բազում է առ մեք քան առ նոքաք չամաՀուել նե զակակցաց և քաղաքացւոց , այլ և զնուց և երկրացաց ։ Քայց այլ ինչ էին որք գնս մեծացուցին , և որք առ մեք չկան ամենևին . առ անն՝ աչասասերուԹէ , պրտաքոյ արգար հրամանատարուե ։ մեք ՛ի

Ա. Հ. 689 : Ն. Ք. 63 : ասել՝ է դ՝է կողմանց : Յոռասցեալ էջէր ընբռնա՝է զիս անմահս , որք յոլովակի ապրեցուցին զինեալս ի Քենականոս զիս ոչ ապացանի ուխտիւք , կամ պէտք և վարագուրք հայցուածովք : Լըռնոսա՝է , ձգուելի՝է և կալ խորհուրդ ինչ աթենացուցն զիս նոցունպաշպանուա՝է : Լռնէ պայծ զանձինս գործարկուելի՝է և պղերգուելի՝է, զի՞ս խնդրէիւ զբնականուա՝է դիս : Խարէանան ձեզ , և դառնանա՝է ընդնմանուելի՝է :

Լռելք բանիցս էեղեն ինչ ընդհատ՝ի սաստիկ սկզբանց աստի : Վոխանակ գի՝ ասէ անօրէնն չարեացն ոմանց արդեն գիտաւորեալ ընդունելոյ յայնպիսի ծանր վճռիւ ահեղ դատաւորելի՝է , և յայնմ եղեն ոչ ինչ ինձ ընդդատաստանիս զերծուցեալ՝ այլ և երբեմն եսկ խոտովանուելի՝է , ըն կամէն՝է հոգ և ե՝է սուր մաքնել զչարագործս , և խորհէին չարչար արկածս՝է վերայ հասուցանել հայրենեացդ և երբեմն չարագործեցդ , ընձ այսպէս ընտ , ըն պարտ է առաջել զնոսա վաղվաղակի՝է պարծիլ պատուհասիւ , որպէս յայնմ ժամուպարտս :

Գլուխ ԺԲ. ի կոտն :

Ա յսպէս սալուստիոս գան՝ի քերան արկանել կատոնի . քայց Թերևս կամաւ զանց արար զայնու՝ զոր գտանելմբ առ պլուտարքոսի , Թէ կատոն շրջեալ ըն իմիք զաման՝ի վը կեսարու , և յանդիմանեալ զնա՝ ասելով . ,, կամ ,, ցեալ ժողովրդասէր երևիլ և աղուաբան , վեր՝ի վայր ,, առներ զՀռոմկապետութեն և գոն գործելը ահընկեց ,, լինել՝ի ծերակոյտն , որ ինքեան հասաներ երկնչիլ , և ,, բարեբաստ զանձն համարիլ , զի ոչ կարծիս առնն հա- ,, մախոհ լինելոյ նը ընդ հասարակաց Թշնամիս՝ զորոց ,, իշխեր յայտնապես յանձն առնուլ զքատագովութեն : ,, Յաւելու կատոն : Օ արմանը էն , զի կեսար խոստո- ,, վան եղև չունել ինչ ախտակցուե առ իւր հայրենիս . ,, (և յորպիսի հայրենիս ,) որոմ մերձ՝ի վը կայր կո- ,, րուստ . և փղձկեցյաւ , և եՀել չնեձա ինչ արտասուաց

խորհրդակցուե աղատ , ոչ մեզաս- մակարգ , և ոչ ախտակից : Փոխա- նակ ընդ այսոցիկ է առ մեզ զեղ- խութեն և ագահուն . հասարակաց անընդունելութեն , առանձնատուրաց ընչից զուն . գովելը զՀռոմն , զՀետ եը Թամբ անգործուե . ի մէջ բարեաց և չարեաց խորը և ոչ մի . զնմ ըզ- վարձս առաքինուե սասցեալ ունի փառասիրուե : Եչ ոչինչ են զար- մանը . յորժամ իւրաքանչիւր ոք՝ի ձեզնջ ուշ ունի անձին առանձին . յորժամ առ անին՝ փափկուեց ան- ապէ , և ասա՝ արձաթոյ և նպաս- տից , Թէ յարձակուրդ ուսանէք լի- նիցի՝ի վը անպատասպարան հասա-

բակապետութե :

1 Վը որոյ այս են իմ կարծիք . որովհետև յայսիսպան խորհրդոց ժանտագործ քաղաքացւոց անհաւ հասարակապետութեն յանհարին վտանգս , և սպառ՝ի մտան և գուշակ լինելոյ Տ. վոլուսիոսի և գնպատանցն ալլոբրոգաց յանդէմ մեռնելաք՝ խոստովան եղեն նը- Թէ զիտագէտ , զիտող , և զայլ աշագին և անագորոյն ոճիրս՝ի վը քաղաքացւոց և հայրենեաց՝ իխոս- տովանուե իակ նոյ , և՝ի յայտնու- Թէ էրացն գլխապարտուե , արժան է վնասս պատուհասել ըստ նախ- նեացն սովորութե :

,, վասն անօրինացն , իբր զի ոչ ունէին երբէք տեսանել Ա. Հ. 689։
,, զլոյս . և որոց տանջանք էին կարևորք առ ապահովել Ն. Ք. 63։
,, զքրիստոս՝ ի վտանգէ սպանումեանց և կատարածոց ,, ։

Ի.յս զոյգք են այնչափ արդիւք , որչափ և արժանաւորք՝ թէ են բուն զոյգք կատարի , քաղեալք՝ ի բազմից բերանոյ նոր , և ըստ պէտս ազգաց պահելք , զի հաւաքեցան առ ժամն յոմանց օրինակողաց կարգելոց՝ ի հին կերպեալ՝ ի պէսպէս վայրս ծերակուտին , որոց և ուսուցեալ էր զարուեստ արագագրութեան համաւօտագիծ պատուադրութիւք հնարելովք՝ ի նմանէ ։ Ի.յս արուեստ՝ ի յառաջաւել ժամանակաց կատարելագործեցաւ , և որք վարեինն զայն՝ կոչեալ լինէին նօտարք , (ոմք թէ նշանագրողք) ։ Լատ. նոթարիք ։ Այլ հիներն ետ զնորա յայնժամ զնախադաղափար և զառաջին փորձ ։

Ի.ն ինչ խօսել կատոն , դիպաւ ինչ՝ յորում չէր արժան խնայել՝ ի կեսար . երկաս առ սա արտաքուստ տոմն ինչ կիքեալ ։ Կատոն անդէն կասկած կալաւ , և կարծէր թէ գաղտնի լուր ինչ ելեւ՝ ի կողմանէ դաւադրաց , կի՛ ի նոցին բարեկամաց , խնդրեաց ատիպաւ՝ զի ընթերցեալ լինի ։ Կեսարու՝ որ առ նմա կայր , հարկ եղև տալ . և կատոն ետիտ՝ զի էր թուղթ սիրոյ , որ գայր՝ ի քեռէ իւրմէ սերվիլեայ , ըստ որում կեսար ունէր տարփածուն ։ Կարգացեալ կատոնի՝ ընկէց զթուղթն՝ ի կեսար , ասելով . առ աբեղայ . և սկսաւ անդրէն վիրաւել ։

Ի.րիւնքին և արտասդուէն կատոնի ազգեցին առ փոքր մի՝ ի ծերակոյտն՝ որ սկսաւ դրդուիլ ։ Իւր կարծիք յօրի նեցին զվճիռն . և կիկերոն ձեռն էարկ վաղվաղակի՝ ի գործ դնել ։ Ցորքան ըստ ծերակուտին՝ ի լեառն պալատին , էին կալանաւորեալք ։ Պատուհաս մահու լինի տուողաց , և որոց ընծայն էին կալանաւորեալք ։

Ի.րիւնքին և արտասդուէն կատոնի ազգեցին առ փոքր մի՝ ի ծերակոյտն՝ որ սկսաւ դրդուիլ ։ Իւր կարծիք յօրի նեցին զվճիռն . և կիկերոն ձեռն էարկ վաղվաղակի՝ ի գործ դնել ։ Ցորքան ըստ ծերակուտին՝ ի լեառն պալատին , էին կալանաւորեալք ։

Վկայութիւն ի հին հեթանոսաց ։

Վկայութիւն ի հին հեթանոսաց ։

Վկայութիւն ի հին հեթանոսաց

Ա· Հ· 689։ Ն· Ք· 63։ Հիւպատոսս յիւր նախինս։ Իւր ահեղ ոճիրք մոռացուցին զայս ամ տիտղոսս՝ որոյ հնար էր առնել զնա ակնածել, և իւր չարաչար կատարած եղև Թուշակ իւրոյ բազմամեղ վարուց։ Կային նոր բազում ազգականք և խնամիք յայնց միջի՝ որք դատապարտեցինն զնա. և ազգական նոր։ կեսար, ասացեալ էր նմ՝ յանդիման ամ ծերակուտին երկաւուրքք յառաջ, Թէ արժան ի՛ ես մահու։ Իր ամենայացեալ ընդ յուշեայ՝ մոր անտոնիոսի եռապետի, ընդ բամբչի երևելւոյ և առաքինւոյ. զորմէ խօսեցայ պատճառանօք իւրոյ առաջնոյ առն։ Անտոնիոս յանդիմանեաց զկին՝ զկիկերոն, զի զլենտուլոս Թաղման անգամ չարար արժանի, և չէտ զմարմին նորա այնց՝ որք ինդրեցինն։ Կիկերոն ժխտէ զեղեալն, և արժան է հաւատալ։ Իլբ չորք մեղսակիցք լենտուլոսի՝ վարեցան ի բանտ ի պրետորայ, որոյ եղև նոյն չարաչար կատարած։

Իր զի այս սպանուածիւնք լինէին ի բանտի, այնք որք ի հրապարակին էին՝ ոչ տեսանէին. և բազումք ի դաւադրեայ կային դեռ միահաւաք՝ մնալով գիշերոյ, և ակն ունէին ապրեցուցանել զիւրեանց բարեկամս և զլեռնաբոյս, զորոյ ոչ գիտէին զմահ։ Այլք կիկերոն եհան զնոսա ի միւորուէ, ձայնեալ առ նոս բարձրագոչ. Կեցէ՛ք։ Օգնեա՛ս առ ստէպ վարէին առ հռովմայեցիս, առ խորշելոյ ի բառնս ձեռ՝ որ Թուէր առ նոսա չարագուշակ։

Վկայուածք հասարակաց յարգի ընդ հակառակեալ առ կիկերոն։

Իր գիշեր. և կիկերոն անդ ընդ հրապարակին դառնալ ի տուն իւր, զիւրև ունելով գամ քղքացիս. որք այնուհետև ոչ զգուշանային լուռեամբ և կարգաւորութեամբ ինչ իւրեանս, այլ զեղեալք յուրախուէ, հնչեցուցանէին ընդ օդս ձայն ցնծութեամբ և ծափահարութեամբ, կարգալով զնա փրկիչ հայրենեաց, և երկրորդ հիմնադիր քղքին։ Շանապարհք էին լուսաւորեալք ի լուցանել իւրաքանչիւրոյ ջահս և ճրագունս ի վէր դրանց. և կանայք կային առ պատուհանս՝ տեսանել զանցս հիւպատոսին, և ընծայել պտուիւ։ Ամբն գնայր ծանրաքայլ՝ շուրջ ունելով զաւագանին. որոյ բազումք յանգ հանեալ էին աջողակի երևելի պատերազմունս, ստացեալ երկիրս, և արաբեալ հանդէսս յաղթանակի։ Այլք հաճ և հաւան էին խոստովանիլ. զի Թէ ժողովուրդն հռովմէական երախտապարտ էր նմ, վա առաւելեալ իւրեանց զՀոյուէ և զսրբութենէ նր, միայնոյ կիկերոնի ընծայել ունէր զիրկուէ իւր և զապահովուէ. և որ ք զամ զարմանաւոր Թուէր նմ էր այն, զի կարի լինի վտանգաւոր դաւադրութիւն՝ որ չէր լեալ երբէք, շինաւ անաղմուկ, և դպչի արեանհեղութ։

Ա. Հ. 689։
Ն. Ք. 63։

Յա՛ւ ուրեմն այս անգամ միայն ընկալաւ կիկերոն զպանծալի վկայութիւնս յարգի և ընտրհատարտուիճ ։ Պատուն յատենաբանել իւրում առ ժողովուրդն , և կատուլոս յասել իւրում վկարծիս իւր՝ի ծերակուտի , կուէկին գնա հայր հայրենեաց , պատուանուն՝ զոր անձկանօք յանձինս ձգեցին յետոյ ինքնակալք , բայց [1] ապատօրէն տուեալ՝ի հռովմայ միանգամ կիկերոնի ։ Վերլուծոյ՝ որ լեալ էր հանդարակալ՝ասէ , արժանի էր հաղագոյն պսակի ։ Այս պսակ՝ը զնմ պսակս էր պանծալի՝ը սովորութեանց հռովմայեցւոց , և տուեալ լինէր այնմ՝ որոյ վերծուցեալ էր զկեանս միոյ ուրուք՝ի քաղաքացւոց՝ի պատերազմի ։ Ինքնակալք իսկ զկնի՝ տարփային այսմ պատուոյ . և քաղաքական պսակս երևելը չքով՝ի գաւխնոցս , և՝ի վեր գրամոյ , քայց սակաւք արժանացան այնմ իբրև զկիկերոն ։

Կատիլինա՝ի պարտուելմանէ յանտնիոսէ , և մեռանի՝ի պատերազմի։

Պատիժ պատուհասին լենտուլոսի և պատուհասակցաց նոր զՀետ ձգեցին զկործանութիւն համակ կողմանն ։ Սակաւ աշխատուեր պէտք եղեն՝ի յայտնել կատիլինայ , որում սակաւաձեռն գնդաւ զօրականաց անհնար էր զդեմ ունիլ՝ եթէ զօրութիւնք ինքնակալուեր ։ Ի ժամանակի յորժամ միաբանեալ զիւր գունդս ընդ մանլիոսինն , ոչ կային նոր՝ի սկզբան անդ՝ բայց միայն իւրում երկու հիւրք ։ Բայց յետ սակաւ միոյ ժողովեալ բաւական զօրութիւն՝ի կառուցանել երկուս ամրոցք լեգէոնս , Թէպէտ և մերժեալ զտարուկս՝ որք յայմ կողմանց դիմէին՝ի բանակ նոր ։ Օի կային կարծեր անարգուիճ հասուցանել՝ի գատ ինչ՝ զոր կամէր վարկուցանել , Թէ վե գժբախտ քիքերոնս իցէ ։ Յայսմ Թուոյ զօրականաց՝ որոց հնար էր հասանել տեղւոյն արս , հազիւ չորիր մասն էր վենեալ ։ Ընակեալքն ունէին վերգս երկաթապատս , կիր գեղարուեստս կիր ցիցս սրածայրս ։ Ինչ ունէր կատիլինա , զի Թէ իւր գիտուին յանդգնեսցէ՝ի հռովմ , ՝ի սուղ ժամանակի տեսանել ունի ընդ իւրով հրամանաւ զգազմուիճ զօրոյ ։ Յայնմ վայրի աշխատ առնէր զանտոնիոս հիւպատոս՝ չուռակ և կետագարձ չուռակ , զգուշացեալ միշտ ուշի ուշով՝ի պատերազմելոյ ։

՝Ի գուժոյ գժբախտուեր իւրոյ բարեկամայ եղև շանՔասէր ինքն , և գունդք իւր ։ Բազում սարտեան . և ինքն իսկ ոչ այլ ինչ խորհէր , բայց խոյս տալ՝ի գաղղիա ընդ այնոսիկ՝ որք մնացին առ նմա . և յայս սակս դիմեայ

1 Սակայն Հռովմ ազատօրէն վերակոչեայ
զկիկերոն՝ Հայր Հռովմայ՝ Հայր Հայրենեաց ։
Յ-ԲՆԱԳ · ԵՐԿԻՔ · Շ·

Ա. Հ. 689 : Ն. Ք. 63 : ՚ի պիտաորիոն : ՚Ի հետևլոս կելեը , որոյ մաքրեալ եր լըզ-
պիկենոն ՚ի կուսակիցս՝ զոր ուղեին անդ դաւագիրք , և
լալեկ եղև այսմ խլամման կատիլինայ . և եկն զեղջ
հաս ՚ի սատրատ լերանց , ընդ որս իջանել ուղեր՝ առ ան-
ցանելոյ յետուրիոյ ՚ի լիգուրիա : ՚Ի սմին ժամանակի
անտոնիոս զՀետ եր նըմ : ՚Ի այսորիկ կատիլինա գտաւ
փակեալ ՚ի մէջ լերանց . և երկոցուն զօրսդ միմ զառաջս
ուղեր և միւսն զետոյս : ՚Այլ ապատէն չկայր նըմ , բայց
պատերազմաւ պատահիլ . և հաստատեալ ՚ի միտս զբարի
առնուլ : ՚Կառնայ յետս , և խոզալ ՚ի վըր անտոնիոսի .
թէպէտ և սա՝ աւագուՀըք և զօրուՀը վերագոյն եր քան
զմեռելսս : ՚Այլ կատիլինա ակն ուներ իմիք ՚ի հինն քա-
րեկամ , զոր կարծեր նա՝ Թէ գեռ մտերիմ իսկ առ
Կիկերոն ՚ի ինքն : ՚Յոր արդարև վկայէ կիկերոն . զի Թէ սեբաստիոս
ծանճաւոր անտոնիոսի , և պետրէյոս տեղապահ նըմ էին
սրատապնդեալ զնա և յորդորեալ , իւրոյ գեղեանաց
Հնար էր տալ Թշնամանոյն ժամանակ անդրէն զօրանալոյ ,
և ահըմնկեց լինելոյ :

՚Կատիլինա յառաջ Քան զձեռնարկել ՚ի մարտ՝ ժողովեաց
զնոր գունդս , առաջի առնել նոյ զկարգն որ ՚ի վըր կայր
նոյ կամ յաղԹելոյ կամ մեռանելոյ . իսը զի չկային երք
խոսելոյ ՚ի տեղւոջէն՝ յոր փակեալ կային շուրջանակի
յերկուց զօրաց Թշնամեաց . և ոչ գոյին նոցա պէտք և
համբարք : ՚Պակասն ասէ չէր ամ ինչ . և հարի է գոռանել զամ ՚ի
յերոամ ժողովրէ : ՚Ա ո զի ՚՚ի նոսդրէր լինել փրկուէ անչին փախըս-
պեամբ , չէ՞ռնեաք լծալ ՚ի դէմ հարկանելոյ ընդնաձոյն զինուոչ՝ որ
են յեր պապակարուչ , և յայսոնի չեմարուրէ : ՚Ի մարտի պատերազմի
ձեծ վտանգ է ինչ վասն նոցա՝ որ կարի են զանգիեցեն . համարձա-
կուէն՝ սմոտ պարիսպ է նոցա : ՚Ի հայել իմոմ ՚ի ձեզ՝ զօրաձոչ ,
և ՚ի յիշել ձեր ժողովուրդս , մեծ յոյս է ինչ յաղԹական լինելոյ .
Ձեր արիական ոգի , ձեր մանկուէ , և ձեր ժողովուրդս զինուոր
կուԹին՝ պարիսպ է ամուր : Յամ նարկել խոմամ ՚ի ձեզ զօրականք ,
և ՚ի յիշել զձեր նահատակուԹիս , քաջայոյս լինիմ ՚ի յաղԹուէ : Սիրս
ձեր , հասակ և առաքինուէ՝ խրատ խոյս լինձ հարկանել . Թող զկարին՝
որ զերկեղս անգամ արիականս յարգարէ : Զի անձկուէ վայրացս՝
խիչ է բազմուէԹ Թշնամեաց զմեզ պատեալ պաշարել : Ձգա Թէ ձե-
րում առաքինուԹեան յատկուեցեք բազդ , սեսկը չարձակել զոգի անվը-
եչ . և զի մի ձերբակաք խողխո-
ղեսջիք անասնօրէն , Քէ Թէ առնա-
կս մարտուցեալք՝ Թողչիք Թշնա-
մեաց յաղԹուԹիւն արիւնայեղց և
դառնասղս : Սալոսդիոս :

1 Զի յուսալ ՚ի փրկուէ փախըս-
տեամբ՝ յիմարուԹիւն է , և զղէնս՝
մարմնոյն պահպանակս Քէ կրունկն ՚ի
Թշնամեաց գարձուցանել : ՚Ի պա-
տերազմի՝ վտանգ է նոյ միշտ մեծ ,
որք մեծապէսն երկնչին . համարձա-
կուԹիւն պարիսպ է ամուր : Յամ-
նարկել խոմամ ՚ի ձեզ՝ զօրականք ,
և ՚ի յիշել զձեր նահատակուԹիս ,
քաջայոյս լինիմ ՚ի յաղԹուէ : Սիրս
ձեր , հասակ և առաքինուէ՝ խրատ
խոյս լինձ հարկանել . Թող զկարին՝
որ զերկեղս անգամ արիականս
յարգարէ : Զի անձկուէ վայրացս՝
խիչ է բազմուէԹ Թշնամեաց զմեզ
պատեալ պաշարել : Ձգա Թէ ձե-
րում առաքինուԹեան յատկուեցեք
բազդ , սեսկը չարձակել զոգի անվը-
եչ . և զի մի ձերբակաք խողխո-
ղեսջիք անասնօրէն , Քէ Թէ առնա-
կս մարտուցեալք՝ Թողչիք Թշնա-
մեաց յաղԹուԹիւն արիւնայեղց և
դառնասղս : Սալոսդիոս :

եակ՝ է բնէ երէկոյս ։ Հայեցեալ՝ է հմար ընդառիաց՝ մ՝ երթնէիցէ՛ք բնաւ ։ Լ՝այս պնդէ անդամ՝ և գամ ընդբեալ չինէն՝ է կառուել, ո՛չ ըն- ղացուցանէ նոցա պաշարել զնեզ ։ Ոմն բանիս նախանձաբեկ էերոյ զա- ջոյն զլանայ ձեզ ցաղտուն , գէթ վաճառելո՛ք չէք կեանս ընդ գագնոյ ։ Լսեալ՝ է՛ք՝ հալածառբել , և որպէս ոչխար՝ է սպանդ վա- րել ։ Լուռեցարո՛ք որպէս գառ՝ և ըն երկնչել նոյ առաջի , գէթ այնպէս արասջի՛ք , որ յաղերուրէն բանգագնոյ լինի բեզառամ արեամբ ընդնաւաց ։

Ձետ այսց քանիս կատարելոյս զոր Տնէեցոյց պատերազ- մի , տարաւ զներ գունդս՝ է տեղի տափարակ , և յղեաց նախ յետս զնմ՝ երիվարս . զի վտանգ՝ նմ պատերազմի զայ ի՛ցէ հաւասար . և զի զօրականք ժրասցին առնել զարժանն քաջութի՛ւ , տեսեալ թէ զօրագլուխն իսկ և սպայք՝ իւրև զինեալս հրաժեշտ տան յապաւինու՛է՝ է դիւրապատրաստ փախուստ ։ Ցափարակն՝ յոլ իջեալ էր , է՝ ձախմէ առընթեր ունէր զլերինս , և յաջմէ ժայռ մի դժուարելանելի և սեպագեալ յոյժ ։ Պատեցոյց անդ զներ զօրս յերկուս շարս , կառուցեալ զներ ձախատ ուղ- կաձառեան , և զետեղեալ զնիայեալսն՝ է գունդս պա- հեստի , բայց զատուցեալ նախ զՀարիւրապետս , զհին առուրց զօրականս , և զքաջալիսն՝ է նորոյ , առ ամրա- յուցանելոյ զներ առաջին շար ։ Օ հրամանատարութի՛ւն զնեզոյ աջոյն ետ մալլիոսի , և զձախոյն՝ սպայի ուժմն առ մեզ անծանօթի . և ինքն կալաւ զմիջն՝ իւր ազա- տագրովք , առ արծաթի արծուով՝ զորմէ պնդեր , թէ գրօշ էր մարիոսի՝ է պատերազմին կիմբրացւոց , և զոր սովոր էր պատուել ոմն զմի՝ է խնամակալաց գից ։

Օօր հռովմէական ժողովրդեան (զի այսպէս կոչէ զայն՝ սալուստիոս ,) խմբեցաւ նովին օրինակաւ ։ Հինա- ւուրց և ընտիր ընտիր գունդք գասեցան յառաջնուա՛ գա- սակարգի , և այլք յերկրորդու՛մ ։ Լնտոնիոս ոչ գտաւ՝ է պատերազմի , ունէր ոտնացաւ , կի՛ կեղծաւորեցաւ՝ թէ ունիցի ։ Չլինել իւր անդ՝ չարար ինչ զնաս ։ Լրար զիմոխանորդուածն՝ է նը պետրէյուս իւր տեղակալ , այր ծե- բացեալ յարուեստ զինուց , ծառայեալ բազում փառօք զամն երեսուն ոմն տրիբունն , կամ ոմն տեղակալ հանրա- կան , կի՛ ոմն սլրետոր ։ Լյս հինաւուրց զօրավար ձանա- չեր զներ՝ ամ զօրականս և սրատմնդեր զնոսա , յիշեցու- ցեալ ընդ նմ զնեբեանց քաջութիս՝ որոց լեալ էր ականատես ։ Լրև հեռաձիգ զօրականք արձակեցին զնեբեանց զէնս , ձեռն՝ է գործ արարին գունդք ծանրազինք . և առանց ձեռն արկանելոյ՝ է տեգս՝ կռուեցան սրով սուսերի։ Հին-

Ա՝ն. Ս. 689։
Ն՝ն. Ք. 63։

Ա Հ. 689 : Ն Ք. 63 : աւուրց զօրականք պետրէյոսի իսկ և իսկ ընՀարան ընԹըՀամիս, ջանացեալ յետս յետս ընկրկել զնա : Այլ կատ-
լինա իւր ընտիր ընտիր զօրականօք Հասանէր ամ ուրեք ,
կարգէր զնա , սրտապնդէր զորս խուսափիլն կամէին ,
Հասուցանէր արս անխոնջս փոխան վիրաւորելոյն. կռուէր
նա ինքն սուր ի ձեռին , ձեռնարկեալ միանգամայն ի
գործ զօրականի և զօրավարի : Ցեսեալ պետրէյոսի՝ Թէ
տկարանայ արկանել աղմուկ շփոԹի ի զօրականս՝ որք
կամակար կռուէին , յառաջ խաղացոյց զնաՀապա պրեան
բեան : Իր սա Համակ յընտիր զօրսն արանց՝ որք Թիկ-
նապահքն էին զօրագլխին : Ընդհուպ կամՀարս այնպէս
բուռն եղև , մինչև խրամատել զկերդն գնդին կատիլն
նայ , և արկանել զնա ի շփոԹս : Յայնմ վայրի Թևքն
երկոքին խորտակեցան՝ կորուսեալք զիւրեանց հրամա-
նատարս , որոց երկոքին իսկ սպանան ի պատերազմիլ
իւրեանց քաջուԹ : Ընդհանդակ զօրն եղև ցիրուցան , և
առ կատիլենայիւ այլ ոչ երևէին՝ բայց որք սակաւք : Ընա
զիւրան անյուսաբար , և յարձակեալ ի խռնեալ գունդս
գունդս Թշնամեաց՝ անդ պատահեաց մահու , որ լինէը
արդեօք իւր ի պարծանս՝ եԹէ էր կռուի նորա պատ-
ճառ իրաւացի :

Իւր զօրականք յուցան նմա արժանաւորք : Ի չքնել
յաղԹականայ յայլ քանակի պնդզմին , տեսին զի զոզ-
յես իւրաքանչիւր տապաստ կային ի տեղոջ յոր դա-
սեալ էին ի կռուիլ : Ոչ ակաւք միայն էին դրգռեալ ի
կային ի բռնութԹ պրետորեան կաճառին անտոնիոսի .
բայց չգտաւ և ոչ մի որ ոչ մեռաւ շքով , և ոչ խոցեցաւ
յառաջոյ կողմանէ : Իր ոչ մի ոք՝ գԹե ի քՀբայեաց՝
եղև կալանաւոր , ոչ ի կռուի և ոչ ի փախստեան : Ընա
տիլենա իսկ գտաւ մեկուսի իւրոց ի մէջ զինակից ԹըշՀամեաց : Ոչեռ չունչն առ նմի կայր . և պահէը ցայն վայր
յետին՝ զիւր ահագնութԹէ և զվայրագութԹէ , զոր ունէր
Հանապազ յաւուրս կենաց իւրոց :

Այլ և կորուսան ի կողմանէ յաղԹականաց՝ եղև
երևելի : Իրաջիկքն կամ սպանան առ ետեղ , կամ կա-
ըեվելը խոցեցան : Ոմն զսովորական արՀաւիրս քաղա-
քական պատերազմաց : Ամբ չոքանն ի մերկել զգիա
կունս , ոմանք զինսան բարեկամի կիմ ասպնջականի , և
այլք ազգայնոյ . և ոմանք ծանեան անդ խնդամիտ զիւր-
եանց Թշնամիս : Օ անտոնիոս՝ ըստ պատմելոյ զինսի ,
ինձակալ կուչեցին ի բանակի պատերազմի . բայց նա և ոչ
խորհեցաւ անգամ խնդրել զյաղԹանակ , զոր չէր սովո-

բուքն տալ վը յաղթուեց եղեալոց՝ ի վը քաղաքացւոց : Ա. Ե. 689 : Ն. Ի. 63 :

Ա.յս պատերազմ՝ որ եղև մեծ՝ ի պիտորիոն յետրուբիա , անկանի՝ ի սկիզբն տարւոյն՝ յորում եղեն հիւպատոսք սիլանոս և մուրենա . և ես աստ դասեցի , զի միաժամանակ հաղոյն բովանդակեսցի պատմութիւն՝ որ հայի՝ ի կատարիլնա : Այլ ինձ դեռ ասել ինչ զհիւպատոսութէ կիւկերոնի :

Ա.յս այր մեծարուն՝ եր յոյնաժամ սխրալի և սիրելի ամենայն քաղաքացւոց : Այլ կայր՝ ի հռովմ դժնդակ ինչ խնդիր , զոր պատուհաս գլխաւոր մեղապարտից՝ ոչ՝ ի կիւկերոնի այլ քաց արար , այլ ևս՝ ըզ զևս դառնացոյց : Վերստին ինացոյց դաց զաւագրուե յայտնեցան բնութիւա , և մետելլոս նեպոս՝ տրիբունք ժողովրդեան մտեալք նորոգ՝ ի պաշտօն , որոց ձեռնկալեալ եր կեսար , որ և հանդերձեալ եր մտանել յիշխանուէն պրետորուե յառաջնում աւուր յունվարի : Ձեռն արկին սոքա նեղել և աշխատ առնել զկիւկերոն , յարուցեալ՝ ի վը նորա զնախասկզբունս մրրկի՝ ո բում յետ ամաց ինչ հարկ եղև նոր ընթադրիլ :

Մի՝ ի տրիբունսցն ժողովրդեան մտեալք նորոգ՝ ի պաշտօն , եբուղ հիւպատոսութէ :

Ա.յլ պատուհաս գլխաւոր մեղապարտից՝ ոչ՝ ի կիւկերոնի այլ քաց արար , այլ ևս՝ ըզ զևս դառնացոյց : Վերստին ինացոյց դաց զաւագրուե յայտնեցան բնութիւա , և մետելլոս նեպոս՝ տրիբունք ժողովրդեան մտեալք նորոգ՝ ի պաշտօն , որոց ձեռնկալեալ եր կեսար , որ և հանդերձեալ եր մտանել յիշխանուէն պրետորուե յառաջնում աւուր յունվարի : Ձեռն արկին սոքա նեղել և աշխատ առնել զկիւկերոն , յարուցեալ՝ ի վը նորա զնախասկզբունս մրրկի՝ ո բում յետ ամաց ինչ հարկ եղև նոր ընթադրիլ :

Կիւկերոն առ ընպանիս . Է. Թուղթ Ը :

Ա.յլեպես եղև նոր յոյնապես ոսոխ : Վերև կալաւ զիւր պաշտօն , ձեռն էարկ՝ ի խռովայոյզ զոյցս առ ժողովուրդն , և ասել՝ Հիւպատոս՝ որ մեռոյց զքաղաքացիս առանց դատաստանական քննուե , չէ արժան թէ առնաքանեսցի առ ժողովուրդն : Այդ՝ ի գործ զիւր սպառնալիս . և յեղանել կիւկերոնի՝ ի վերջ դեկտեմբերի՝ ի բեմ առնեսիոսիս վը զհամար տալոյ ը սովորուե զիւրոյ մատակարարութէ , արգել տրիբունն զնոսին . Թողացուցեալ միայն երդնուլ զերդումն սովորական յայտնի դէպս . որ եր երդնուլ միայն՝ թէ չարար ինչ ընդեմ օրինաց : Կիւկերոնի ոչինչ խռովեալ , և ստիպեալ հնազանդիլ անիրաւ խափանածոյ տրիբունին , եհան զվերջի քինուն , արարեալ փոխան սովորական երդմանն՝ երդումն ինչ պանծալի յոյժ վասն իւր : Երդնում՝ (ասէ) , թէ հասարակապետուէն և քաղաքն հռովմայ չնորհապարտ են ինձ վը իւրեանց փրկուէն : Ժողովուրդն զարմացաւ ընդ սթափուի մտաց հիւպատոսին , և միաձայն բարբառով երդուաւ , թէ չկայ ինչ ձգտաւգոյն՝ ը զոր հաստատեացն՝ ի պարծանս իւր :

Կիւկերոն առ ընպանիս . Է. Թուղթ Ը :

1 Ի չթողուլ նորա ինձ այլ ինչ՝ բայց երդնուլ լոկ , երդուայ բարձ րաբարբառ զանսուան զայն և զգեղ ջեցիկ երդումն , թէ (Հասարակապետուէն և այս քաղաք ապրեցաւ է մովս միայն Ձգամբ :) Ջոր երդուաւ և ժողովուրդն՝ ի ձայն բարձր , թէ Ձմնարիա է երդումիս : Կիւկերոն առ ընպանիս . Է . Թուղթ Ը . Ե՝ ի պէս . համար 6 :

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

Ի. յոսու օրինակաւ յանկ եղ հիւպատոսութեի կիկերո-
նի , զորոյ վկայեմ լաւ ևս առաջի առնել ընթերցողին
զհամառօտ կերպագրութի , բայց եթէ 'ի վար արկեալ
զառաւօտս պլինիոսի երիցս , որ յայս սակս մկի իբրև
վերին իմն ազդեցութի , և ուղերձէ 'ի նա զիւր խօսս՝ որ
պէս թէ դէմ կենդանի լցէ ։ ,, Ի. Ոլ ։ Ձարտարասանութի
,, (ասէ) հաւանեցուցեր Յեղոյ՝ մերժել զՎ. գարակային
,, օրէնն . այս է՝ զհաստատուն կայանս , և զուտեստ ան-
,, քոյթ ։ Համձեռեր նմ և ներել ոսկիոսի , որ եմոյծ
,, որոշ և պատուաւոր տեղւ 'ի բազմարանս թատրոնի ,
,, որ արհամարհուն ինն էր նմ . և զորդիս տալագրելոյ ա-
,, մնէցուցեր՝ 'ի խնդրել նմ զաւագուներս ։ Զիրք ոգւոյ
,, քոյ հալածական արարին զկատիլինա ։ Ողջոյն յարդա-
,, կան քեզ ընծայեմ , որ նախ առաջին Հայր կոչեցար
,, հայրենեաց , և յառաջ ք զամենեսին արժանացար՝ ա-
,, ռանց 'ի բայ դնելոյ զհանդերձ հաշտութե , զայնեայ
,, պսակի յաղթանակողաց ” ։

Ի. ացագանչութիք պլինիոսի ոչ թուիցին արդեօք ան-
ցեալ ը չափ , թէ յուշ լսցին մեծամեծ երախտիք կիկե-
րոնի առ հասարակապետութե ։ Իւր շուարափութե , իւր
տքնութե և խոհեմութե , որովք շինջոյց արեամբ հինգ մե-
զապարտից զահեղ հրդեհն՝ որ սպառնայր բոցակիզել
զհռոմ և զինքնակալութե , անդրդուն՝ որով ջորա-
յաւ ընկձել զյանդուգն ք զնմ մարդ , և ստիպել զկա-
տիլինա ելանել 'ի քնքե՝ մինչեւ յառաջատեալ էին իւր
ձեռնարկք , վերհանձնութե՝ որով արհամարհեաց զնմ
վտանգս զարդիս և զհանդերձեալս , և 'ի վերայ ամի
զընդարձակամտութե նր առ հասարակաց օգուտ ։

Ջան նր 'ի խափան արկանել հան-
գերձելոց չա-
րեաց՝ ոչ
խափանեաւ զութե միայն , այլ և զօրացոյց և ամրացոյց զսէր
յերեսաց չարեաց՝ որոց հնար էր գալ առ յապա ։ Իւ-
րիւրաւի ե հաւատալ , զի թէ յաջողեր կերպագրութիւն
իւրոց խորհրդոց , հասարակապետութիւն տեւեր յերկա-
րագոյն ևս , և շքով մեծաւ ։ Հաստատեալ էր զպնուա-
պետութի 'ի վէր հաստատուն հիմանն , կապդուրացուցեալ

Համառօտ կերպագրութե հիւպատոսեի կիկերոնի ։

1 'ի բարբառել քո մերժելին Յեղք զԱգարակային օրէնն , զու-
տեստ ասեմ զնւրեանց ։ 'ի համ-
ղել քո 'ներերցին ոսկիոսի Թատր-
նական օրէնագրին , և զնուաստա-
նալ իւրեանց խորութե բազմաթա-
նայն՝ ինդամիտ տարան ։ Յաստ-
նաբանել քո՝ ամաչեցին որդիք տա-
գրելոց 'ի խնդիր լինել աւագու-
թե ։ Փախեաւ կատիլինա 'ի քում
մ հանձարոյ ։ Ողջոյն քեզ վերակո-
չեալդ առաջին ք զամենեսին՝ Հայր
Հայրենեաց , արժանացեալդ առա-
ջին յօթոցի անգ՝ յաղթական հան-
դիսի և գահոյ լեզուի ։ Պլինիոս
գիր. է . գլ. ի ։

զծերակոյսն՝ ամ զօրուբք ասպետական կարդի : Լ.ինք
որք կամէին յարուցանել խռովութիւնս , գնային միշտ ընդ
ձանապարհ ժողովրդեան՝ որ դիւրահաւն է , և հեշտաւ-
պառածանի . և ծերակոյսն գտաւ յոլովակի անկար դի-
մադարձութեանն նոցուն բազմման : Կիկերոն բարձրացեալ
և զօրացեալ զկարգ ասպետաց , մինչև յետ իւրոյ հիւպա-
տոսութեանն սկսան՝ ըստ պլինիոսի , կառուցանել երրորդ
խումբ հատարակապետութեան , ուր յառաջն չէր ի համարի՝
բայց ծերակոյսն և ժողովուրդն : Լինքն էր վերատեսուչ
յայսմ կարգի , և զայն յամ առնի պարծանս համարէր
անձին : Ո՛ւ այսորիկ ասպետք կանգնին լեալ առ նա ,
սիրելի եղեն նովաւ ծերակուտին : Լ.նդհայակից եղեն
նմ անհնարին նախանձաւորութեամբ ի շինչուցանել զգա-
ւադրութեանն : Լ.նձնատուր եղեն լիով ի պաշտպանութեան
հեղինակութեանն ծերակուտին : Լ.նդ այս միտն և միակա-
մութեամբ կային մնային , ազնուապետութեանն կարողանայր
դիմանկալել նախ բազմութեանն , և ձնշել զձեռնարկս
խռովարարաց : Լ.այց ատի անբանաւոր և անիրաւ քիմք
ասպետաց , անտի սաստիկ նախանձաւորութեանն ումանց կո-
սակեցեալ ազնուապետութեանն՝ մանաւանդ կատանին , խըղ-
ճին զՀանդոյց այսպիսի կարևոր միաբանութեանն : Ո՛ւ ման
այսը հերձուածոյ՝ բանսարկութիւք կեսարու , և կատա-
ղութիւք կղզիսոյ՝ գտին գոգցես ասպարէզ և առատու-
թեան : Ո՛կզնապատճառն համակամութեանն և միաձայնութեանն
երկուց կարգաց ի սպանդ վարեցաւ և յաքսորս առա-
քեցաւ : Լ.ինչն ինչ գործաւ յանկարգութեանն , և ոչ
թէ յապգ ինչ անիշխանութեանն , յորում միայն բռնութեան
որոշեր ցանեան :

Հիւպատոսութեանն կիկերոնի եղև բարձրագոյն կատար իւրոյ փառաց : Նա պատահեաց մեծարու առնս այն՝ զո-
րոյ զչափ առին այլք բազումք , որոյ լաւ ևս էր՝ թէ
ապրեին սակաւ : Լ.նթէ մեռեալ էր վաղվաղակի յետ իւ-
րոյ հիւպատոսութեանն , ամ ընթացք կենաց նր լինէին լու-
սափայլ և պանծալի , առանց ինչ արատոյ սատուերարկու-
թեան : Լ.այց յերեսի է խոստովանիլ , թէ իւր պանծալի
յաջողուածք փըցուցին զքաջալերութեանն սրտի նր . կար-
ծեր թէ յետ ելանելոյ ի պաշտամանէ , ոգի լինիցի հրա-
պարակական կշռութեանց , և առաջնորդեսցի պետութեանն
իւրովք խորհրդովք : Ո՛կն եղև գլխովին յիւրոյ աքսո-
րանաց . և դարձ նորա ոչ հաստատեաց զնա միւսանգամ
յայն ազնուապետական անդրդուելի , ուստի ստացեալ
էր իւր անչափ պարծանս : Ո՛չ եղև նմա լինել ընդ լծով

Հիւպատոսութեան կիկերոնի եղև կատար իւրոյ փառաց :

Ա. Հ. 689 ։
Ն. Ք. 63 ։

Պլն. Լ. Բ.

Ա. Հ. 689։ Ն. Ք. 63։

և առ վայր մի սպասաւորել՝ի դուռն պոմպէոսի , զի յետ սակաւ միոյ լինի ատրուկ կեսարու ։

Մեծագործ խաղք՝ հանդիսացեալք՝ի լենտուլոս սպինթերէ՝ եւ ասպինթերոյ ։ Կիւ. յաշագ պոպլմծիոյ. քե. թշ։ Վաղերիոս Մաքս. քե. շ։ Պլին. Թ. լէ։

Լենտուլոս սպինթերէր՝ որ շինուածասպեան էր գահակալ՝որ՝ ունի ասպայաք յամի հիւպատոսութեէ կիկերոնի , առաւել՝ի խաղս՝ զորս հանդիսացոյց ժողովրդեան , մեծագործութիք՝ք զորս յաւաղեցինն քան զնա ։ Զծաղ շողշողէր շռայլութիք եթէ՝ի զարդս թատրոնի , և եթէ՝ի զգեստս խաղալկաց և երաժշտաց , և այլոց հանդիսացելոց՝ի տեսարանին ։ Մի էր սա՝ի պերճասիրաց . և դիտեցաւ՝ զի սա եղև առաջինն , որ զգեցաւ ելքածիրանի՝ի կրկնանեռկ ծիրանւոյ տիւրոսի , որոյ գին հասանէր յայնժամ ցհինգ դենար (ոյ ցհինգ հարիւր ֆռանք) առ լիտր ։ Զի ոք մեղադրէր նմ. և թերևս քան կիս երեսուն ամաւ զինի չէր ոք՝ որ չառնէր յայսմ ծիրանւոյ զկահս և զկապրասիս իւրոյ ձաշատան ։ Յառաջատութիք զեղխութե են ձեպընթացք . և վասն այսորիկ առաջինքն՝ի տալ զայսպիսի օրինակս՝ կշտամբութե են արժանի , և ան ձանց ունին գրել զչափաւորութիս և զանմտութիւնս իւրեանց նմանողաց ։

ԳԻՐՔ ԵՐԿՄԵՆԵՐՈՐԴ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

Բնտանի խոռվութիւնք : Ս. ուաջինն եուսեբեստուէ, կամ Դատաւորութիւն ի մէջ կեսարու, պոմպէոսի և կրասոսի : Խոռվայոյզ և քննասրական դնացք կեսարու ի ժամանակի իւրոյ հիւպատոսութեան : Ամք հռովմայ 690 մինչև 693 :

Յօդ. Ա.

Կեսար պրեթոր : Կատոն պրեթոռն : Հաղթապատ երիւանչիութեան արարել ի սահլոպիոսէ : Կեսար մեծ հրամարհ : Օրոբ կանաոսէի կողուսլոսի վասն բանի վերոյիշ ընդունելեան կոպիոնիոնի : Դատաստանի գործադ ի հռոմիոսէ և ի վերոյիշեալ օրդեա հանհոյ պատասխանել կոպիանայ : Հաղորդ պատասխանին պատասխանել վերոյիշեալ : Ա երկրորդ անհանի ընդ կանաճանօք : Ա երեսլոս նեպոս պրեթոռն ընդհարհանի ընդ կիներոն, և յանդիմանի ի ծերակոյտին : Այոյն պրեթոռն ապստամբել կեսարու ազաջորիչ օրէն ինչ՝ կոչել զպոմպեոս չերակլես չօրօք երկոյ ի նոր բոփել և ի կապտել զպերպոռնին : Կատոն նորդել զորեբռնոռնել , պրոմամբ հանհատակելոյ գայն կռռվայոյզ մարդ մերելլոսի : Վերա հնարեալ չերմ ի պահպանոյնել զշօրռնել կեսարու : Ընդդէմ պատնայ օրինին մերելլոսի ներատանել արռե : Ատրե նա հերպատոս զերծանեալ զկատն ի վտանգէ : Չհանարհ մերելլոսի ոչ չակղէ : Ա երեսլոս և կեսար կապանին ի ծերակոյտն ի վար արկանել զգործատրոնս կռռվոյ : Կեսար հնազանդի , և անդրէն հաստատի չեր պաշտօն : Կատոն ընդոնի զնոյն զնորհ վասն մերելլոսի : Ամէն ինչ բանհարդ գատաստիներն չայսմ երեղոռնէ : Պոմպեոս ի բաց արհանէ զկին երկոյ մարդիս : Հաղորդանահ Ա. մերելլոսի երեսպայոյ : Ընդունի հերպատոսաց վասն չայնորդ ամի : Կոչս բարուց երդնդիսի : Պղծել վհռոմի պաշտպանող չանհարհոյն բռնայի : Կեսար ի բաց լռոդացին զկին երկ : Ընտռորռնել երկոյ հերպատոսաց : Նոգաբարհոռնել անտռոմոր ի գատել զդատաստան պղծռնեան պաշտպանող չանհարհոյն բռնայի : Կերկ գատաստան գնռնել : Կիներոն գատաստանի զկղզիսի : Կատոռն զկղզիսն : Կիներոն չալերեր զսերկ բարերիր անհանդ ահաբեկելոյ չայսմ գատաստանի : Պոմպեոս ընդ հատանելն չերակլես՝ արհանէ զկին գռնդս : Կիներոն կանայ չանհռոյանել զպոմպեոս ի հռոմհյոռնէ երկոյ հերպատոսռնել : Ցարդամ գնդայ պոմպեոսի : Պոմպեոս գնդ զհերպատոսռնէ վը ափրանիոսի : Ընդդէմ գորչ պոմպեոսի

’է շահել զԱպատն ։ Ընդելիս անկեալ ’է մրրիկ ’է Ծովեղերս գերմա-
նեոյ ։ Արդարդ յաղթանակ պոմպէոսի ։

ԱՀ· Գ· 690 ։
Ն· Ք· 62 ։

Դ· ՅՈՒՆԻՈՍ ՍԻԼԱՆՈՍ·
Լ· ԼԻԿԻՆԻՈՍ ՄՈՒՐԵՆԱ·

Կեսար զլը բեսորը ։ Կա տան արիքուն։

Կեսար և կատոն գտան երկաքանչիւրն ’ի պաշտամանն յայսմ ամի · մին ոմն պրետոր , և միւսն որպես արիքուն ։ Պէսպիսուբէի բնաւորուեց և իմաստից՝ որ յոլովակի ա բար զնա անմիաբանս ’ի մէջ իւրեանց , և մանաւանդ պատ ’ի կշռուբէե պատուհասի գաւազդաց , հասոյց զնա ’ի ժա մանակիս՝ զրմէ խօսիմք , ’ի բուռն հակառակուբէի՝ որ միշտ օր ըզօր առաւելաւ ։ Պաքէին չերևեցան երբէք երկուք ումանք՝ գերապանծ ձրից ունակք , ըզ զսոսա մի մեանց հակառակք , եթէ յիմաստս և եթէ ’ի գնացս ։ Ամենատիս արկ զնա ’ի կշիռ , քայց այնպիսի իմն օրինա կաւ , որ յայտնի երևեցոյց՝ թէ խառնեաց մարգահաճու թիւ ’ի կենդանագիր անգ կեսարու ։

Բազդա տուի երկա քանչիւրոյն արարեալ ’ի սալուստիո սէ ։

,, Այլն ’ սոքա գոգցես զուգահաւասարք (ասէ այս
,, պատմիչ ,) ըզ զարմի , ըզ հասակի և ըզ ձարտարիասնու-
,, թէ ։ Ա եհանձնուբէի և փառք երկաքանչիւրոյն հաւա-
,, սարք , քայց յերկուս տեսակս իսպառ տարատրոհս ։
,, Կեսարու ստացեալ էր անուն մեծ՝ իւրով ըզաբոյս քա
,, րերարուբէբ և մեծագործուբէբ , կատոն՝ անմեղուբէբ
,, իւրոց վարուց ։ Այնն առաւելոյր քաղցրուբէբ և գթու-
,, թէբ · միւսն անաչառուբէբ ։ Կեսար լեալ էր մեծարգի՝
,, պարգևատուուբէբ , և պաշտպանուբէ գիմելոց առ նա ,
,, երևեցուցեալ զանձն միշտ ներողամիտ ։ Կատոն աննե-

1 Սոցա առնմ, հասակ և ձար տարեսասութեբն եղեն գոգցես հաւա սար · մեծանձնութեբն զուգական , նոյնպէս և փառք , քայց յայլ և այլ կարգի ։ Կեսար ’ի մեծի եր հանճ րի բարերաչխութեբէ , և կատոն՝ վա րուց անբծութեբէ ։ Նա հեզութեբէ հաչակեցաւ և գթութեբէ · ’ի սմա ա նաչառութեբն յաւել զարժանապա տուուն ։ Կեսար՝ առչութեբէ , օժան գակութեբէ և ներողութեբէ , կատոն ոչինչ էրագ առատաձեռնութեբէ եհաս փառաց ։ ’Ի միում՝ տեղի տպատե նի թշուառացելոց , ’ի միւսում՝ քեկուն չարագործաց ։ Ջնորայն գովչին գերբանութեբն , և զսրայս անգրգռութեբն ։ ’Ի վախճան ասմ · կեսարու եղեալ էր ’ի մոի՝ աչնիլ, աշխատիլ, զարթուիլ պատասխել բա բեկամաց՝ զերբովքն հարեանցիկ ա բարեալ · ոչինչ զանալ որ արժա նատուն լեզ · անձկայր անձին հրա մանատարութեբն մեծ , զօրս , և նոր պատերազմ՝ փայլեցուցանել ’ինքին զարութեբն քաչուն ։ Քայց կատոնին փոյթ՝ էր ’ի համեստուե ’ի վայել չականութեբն , այլ և առաւել չա նաչատուե ։ Ա՛չ ձոխութեբբ ըզ ձոխն , և ա՛չ հերձաախրութեբէ ըզ հերձասէրն ’ի վէգ մտանէր , այլ ըզ քաչին՝ ա բութեբէ , ընդ համեստին՝ ամեթխա ծութեբէ , և ընդ անմեղին՝ ժուժկա լութեբէ ։ Ա՛խորժելի էր նմա լինել քան երևել բարի · և այսպէս՝ որ չափ սակաւ ’ի ինգիր էր փառաց , առաւել և առանայր ։ Ա՛լուսպիս ’ի պոբերազին նոխնինոյ ։

,, բողոքէ ։ Այն էր պատասխան Թշուառացելոց . Ա. Հ. 690։
,, միւսն պատուհաս անօրինելոց ։ Վասն որոյ պառաջնոյն Ն. Ի. 62։
,, դիւրութէ , և զերկրորդին արիութէ ։ Ոչ զուսին ասաս
,, ցից ։ Կեսար խորհեր ընդ միտս չխնայել ի ձիգն ինչ և
,, յաշխատութէ . միտ եդեալ օգտի իւրոց բարեկամաց՝
,, զանց գիւրովքն առնէր ։ Ի վերպ գտաս երբէք ի բա
,, բերարելոյ , և զամ ոք ով և իցէ՝ երախտապարտ ու
,, նելոյ ։ Նձուկ ուներ պանծալի ինչ գործաւորութէ .
,, ըղձանալոյ հրամանատարուն զօրու , նորոյ պատերազ
,, մի՝ յորում երևելի արասցէ զիւր արդիւնս ։ Կատոն
,, զսորին հակառակն՝ նախանձաւոր ցուցանէր զանձն չա
,, փաւորութէ , միտ դնելոյ պատշաճողութէ , բայց ի վեր
,, ք զամ՝ անաչառութէ ։ Ի մտաբերեր նա առաւելուլ
,, քան զփարթամն Ձոխութէ , և քան զհակառակասերս՝
,, դիմակողմամբ և գաղտախորհուրդ գաւաճանութէ ,
,, այլ ի վեղ գայր ընդ քաջս՝ մեծասրտութէ , ընդ հա
,, մստս՝ չափաւորութէ , ընդ անսպիւռս վարուք՝ ան
,, շահասիրութէ և անմեղութէ ։ Փոյթ էր նմ լինել այր
,, բարեկիր՝ սրդեամբք , և ոչ առ երեսս . և այսպիսի
,, գնացիւք՝ որչափ օտար էր ի հետամուտ լինելոյ փա
,, ռաց , նոյնչափ և երևէր ի խնդիր լինել այմ՝՝ ։

Ձգրիտ էր ամիս կենդանագիր սալուստիոսի գիտուն . բայց գիտեաս ոչ կենդանագրէ ք իւրում խոստման , ոչ գիարդ ներեր նմ ձարտարութէն մտայ նր ։ Ի առաջի առնէ նա մեզ , բայց միայն զարտաքինն , և որպէս թէ գիեղևանս գնացից կեսարու , առանց թափանցելոյ յայն սկզբունս՝ որք տային գործել նմա ։ Պա ի կատարեալ գործել զայս կենդանագիր , պարտ էր նմա ասել , թէ կեսար շրջեաց զամ յիւրական մեծուն . առ հաձել գիւր փառասիրուն ապահա արար զամ՝ ևս և զնուիրականս . յայս նր առաքինութէն էր սկն անուն , և հասարակաց օգուտ՝ էր եղջերուաքաղ լինն . չեղև երբէք այր՝ որ իբրև զնա անխիղճ ոտնհար գտաս օրինաց , ամենեց , կրօնի և իմաստից բարուց ։ Ի հանգամանն ասացից . ոչ գտաս երբէք այր սիրելի քան զկեսար ի կենակցութէ , ոչ գտաս երբէք և սիրտ ապահանեալ ք զնորայն ի բարոյականս , և ոչ քաղաքացի վտանգաւոր ք զնա ի պետուէ ։ Իրւսի ինչ ասեմն յայմ վայրի զկեսարէ , մնասմք ինն ցուցաս յեղելոց իրաց ցայս վայր ի միջն գրելոց . և ցուցցի և ևս յառաջիկայդ՝ հետ զհետե ը ի յայտ գալոյ իւրոց առաջադիր խորհրդոց ։

Ա ի նախընթաց ամի ըստանձնեալ էր յիւր վր և նոր

Ա՛ Հ. 690։ Ն. Ք. 62։ Կեսար մեծ քրմապետ։

չքեղ պատիւ մեծի քրմապետութեանէ, ընկալեալ՝ի ժողովրդենէ։ Այսր պաշտամանն՝ որ ի միայն էր՝ի հռովմ մնանջենաւոր, և զմեծարեալն նովաւ՝ գլուխ կայուցաներ բովանդակ կրօնի և ամ քրմական գասակցութեց, այնպես հանրածաւալ էր իշխանութի, մինչև ամ ինքնակալացն յօգոստոսէ և այսր սեփականել զայն անձանց՝ ոչ թողայուցեալ առանձնաւորաց։ Անդակալի՛ էր գերակայ պաշտօնս՝ առաջնոց քաղաքացւոց հասարակապետութե, որ և յայնժամ էր պարպտորդ՝ վերս մահուան մեծելլոսի պիոսի։ Աերվիլիոս իսաւրացի և կատուլոս, երկոքին իսկ երբեմն հիւպատոսք, և երկոքին իսկ զօրաւորք՝ի ծեր բակոտի, պատրաստեցան՝ի խնդիր նը։ Հերնակուրեի երկոցունն ահել խնդրողակցաց ոչ յետնեցոյց զկեսար յընթացակից լինելոյ նմ, թէպետ և ցայն վայր չէր կալեալ նորա այլ պաշտօն գահակալաւոր՝ բայ՝ի չհնուածս պետութէ։ Այս անձնամատոյց եղև, և վաղվաղակի իսկ ահրնակեց գտաւ իւրոց խնդրողակցաց։ Կատուլոս՝ որոյ այնչափ առաւել էր երկիւղ յամօթոյ զլացուէ, որչափ մեծ էր իւր յարգ և աւագութէն, խոստացաւ նմ երևեալ գանձ, եթէ՝ի բաց կացցէ յիւրմէ հետապնդուէ։ Կայր կեսար ետ նմ պատասխանի. նա՝ ես տայ մեծ և գանձ, զի յաջողեսցէ իմ ձեռնարկ։ Այս արդարև այնչափ շռայլեցաւ՝ի ծախս, և բաշխեաց այնչափ ոսկի՝ի Յեղս, մինչև և մանկանայքն նա անկանգնելի, և երթայր վատրանդն՝ի հռովմայ, եթէ վրէպ գտանիւր յայսմ իւրմէ առաջադրութէ. ոմ նա ինքն յայտնեաց զայս մօր իւրում յաւուր ընտրուէ։ Օ՛ն այն ինչ մայր նը գիրկս արկեալ զնովաւ՝ համբուրէր զնա լալագին, յերթալ նը՝ի տանէ՝ի հրապարակ, ասէ. Այր, թեպէտ այսօր զէն որդի կամ ձեռ ջրմապետ, կամ պարաշաւիղի։ Կայց կարի ինն բացական գըտաւ՝ի յետին պատահարէս. զի վերադաս գտաւ զնը զիւր ընթացակիցս այնպիսի առաւելութէ, մինչև համար նպաստաւոր քուէից՝ զոր կորզեաց նա յիւրոց Յեղից, առաւելաւ քան զհամար այնց՝ զոր նոքայն ընկալան յամ Յեղից միանգամայն։

Զաւր հաւ կառակի կատուլոսի զի բանի վերջս այն չնուռն կապիտոլիս նը։ Դիմ։ Սուետոնիոս՝ի կեսար. ժե։

Պատմեցի վերագոյն, որում օրինակաւ կատուլոս հնարեցաւ զնը զիւրժ խնդրել՝ի կեսարէ՝ վարակեալ զնա յիւրողութիւն պաւադրութէ։ Այ յետ բազմաց կեսար՝ի հատուցումն փոխարինի՝ և յաւաջնմէ իսկ օրէ յունվարի, յորում եմուտ՝ի գործածութէն պրետորուէ, պատրաստեցաւ կոչել զնա առաջի ժողովրդեան, և պարտաւորել զնա տալ զհամար փողոյն՝ որ անցեալ էր ըզ ձեռն նորա՝

'ի սակս նորոգութեանն կապիտոլիոնի, որ յանձն էր նմա՝ ոչ զ ասացաք յիւրում տեղւոջ։ Լսէդ պնդէր, թէ կատուլոս յիւր պետս չըջեալ ետէ զմանն ինչ փողոյն, ուստի և կամէր զի ջնջեսցի անուն նր'ի ձակատէ մեհենին, և զի տապլ պոմպէոսի վերակացութիւն մեծի չինուածոյս, և հոգսղութիւն կատարելոյ որչափ ինչ դեռ կայր շինելի։ Կեսարու ընտրեալ էր դիպող ժամ'ի կատար հասուցանել արագ զայս իրողութիւն, առաջի արարեալ զամանն'ի պահուն՝ յորում գլխաւոր ծերունիք ընկերին նոր ոյ հիւպատոսաց, և առընթեր կային'ի հանդիսի անդ նոյ մուտ ունելոյ'ի պաշտօն իւրեանց'ի կապիտոլիոնի։ Իբրև լու եղև կատուլոսի՝ որ ինչ լինէրն, դիմեաց'ի հրապարակ անդր պաշտպանել զանձն, և էր'ի պատրաստի ելանել'ի բեմ։ Իսայց կեսար ոչ զանգիտեաց նախասահել զմխալիսն մեծարու այր, հրամայեաց նմա կալ'ի տորէ, ոչ այր՝ զորմէ կանխաւ ամբաստանութիւն լեալ էր վասն յանցաւածոյ ինչ։ Յայնմ վայրի Թողին ծերունիք զարարողութիւն կապիտոլիոնի, և եկին կային առ կատուլոսիս, անվեհեր ընդդէմ դարձեալ անիրաւութեանն՝ զոր հասուցանել կամէր ընտրեալագունին'ի կարգի իւրեանց, մինչև հարկ եղև կեսարու'ի բայ կալ յիւրմէ խորհրդոյ։

Կիկերոն առ ապիկիոս. ը. ի ։

Դատախազ զի միւսանգամ'ի կուրիոս և'ի վետտիոսէ ոչ համախոհ գտաւ զրուցէ կատիլինայ։ Դիոն։ Սուէթոնիոս'ի ներոն. ժէ։

Լնդէն վաղվաղակի գտաւ և ինքն'ի մեծ հոգս։ Կատ կածէ՝ որովք չէր բոլորովին վերծ'ի համախոհութենէ դաւադրուեն կատիլինայ, նորոգեցան ցայսու ժամանակաւ։ Կ. կուրիոս՝ որոյ քաջ իմացութեամբ էր զեմ կիկերոնի, եկայ անուանեաց վկեսար'ի լիուլի ծերակուտի, իբրև զմի'ի մեղսակցաց։ Իսկ ես դատախազ՝ Լ. վետտիոս ասպետ հռովմայեցի, յոյր ձեռն յայտնեցան բազում այլ մեղապարտք, ամբաստան եղև զնմանէ առաջի նոր վետոսի նիգերայ գանձաւորի, որում ոչ երևի՝ յանձն էր ընդունել զգատախազութենէ վետտիոսի։

Կեսար խօսեցաւ խրոխտանօք։ Լսէ. անարժան և անտանելի իմն է, թէ միւսանգամ նորոգեսցին ամբաստանութիւնք հնացեալք և դերևեալք, առ անհանգստել զայլս։ 'Ի վկայութենէ եբեր վշաւատարմուէ կիկերոնի, թէ բազում իւիք ետու նմ լսս'ի յայտնուէ դաւադրութենէ։ Լաւ պարզաբար՝ բողոք կալաւ այնպիսի ազգուութենէ, մինչև վերպ ատաւ կուրիոս'ի հատուցմանէ՝ որ խոստացեալն էր նմ'ի ծերակուտին։ Իսկ վետտիոսի կեսար արար դատաստան անձամբ անձին։ Դատապարտեաց զայս դատախազ'ի տուգանս, պարտաւորեալ ըստ սովո-

Ա. Հ. 690։ Ն. Ք. 62։ րութիւնէ հռովմայեցւոց տալ երաշխաւորութիւս վճարման. և ետ վաճառել զկահս նոր աճկլոդաւ (յոր մէ զանուն ունի) վն անկարանալոյ նոր ի վճար։ Ոչ շատացեալ այսուիկ, կո չեաց զնա յանդիման լինել ժողովրդեան. և յետ մատնելոյ զնա ի կատաղութիւն բազմութեան որ կամէին յօշոտել զնա, ետ արկանել ի բանտ։ Ոչնդ ետ արկանել և զնա գէր գանձաւոր, պատճառանօք թէ ոչ կալաւ առ ինքն՝ վայելչական ակնածութիւն, ընկալեալ զամբաստանութիւն վիշխանաւորէ՝ որ վերագոյն էր քան զնա։ Տեսցուք զկեսար յիւրում հիւպատոսութէ, յանդիման առնել միւսանգամ զնոյն վերստին, երևեցուցեալ զանձն այլազգ քան զոր յառաջն։

Բազումք գատապարտելոյ տին գատաստանաւ վեռսիոսի։

Ի ժամանակի զորմէ խօսիմ, վերտիոս ընդ հասանելն եցոյց երևելի ինչ նպաստ հնարկապետութէ, դիւրացուցեալ զմիջոցս ցրելոյ զնոցայոտածս դատադրութէ։ Օի բայ յայնց՝ որք գեռ երևէին, և որք խմբեալ ի պէսպէս կողմանս իտալիոյ, ընկձեցան և պարտեցան զինուք, այլք յոգունք կային ի ծածուկ, որոց դիւրին էր մնալ անծանօթ։ Ոչ ետերիոս յայտնեաց զնա և կալանաւորեցան. եղև զնոցանէ քննուէ, և գատապարտեցան կէսք

Սալաստիոս ի միերան։

ի մահ, և կէսք ի տուգանս։ Կիկերոն բազմօք բաժա նորդ գատաւ յայսոսիկ գատապարտուէս. և սալուստիոս, կիճ գիմ կշտամբողական բանն՝ որ զնայ յանուն նորա, կշտամբէ զնա, թէ կանգնեաց յիւրում տան ատեան գատաստանի, ուր ինքն կնաւ իւրով տերեւնտեաւ՝ առնէր անողորմ վճիռս։ Այլ գրուէն ուստի առաւ այս գործ՝ այնպէս լի է գժնդակ և անմիտ զրպարտութիւք, որ չի արժան ամենևին հաւատալ։

Վետտիոսան կանի ըկաւ կածանաք։

Ոետտիոս էր ապիրատ ոք, և վաղվաղակի իսկ յարոյց կասկած մեծ յիւր վրէ։ Օի առաջի արարեալ ծերակուտին աղիւսակ ինչ, յորում էին նշանակեալ անուանք դատադրեայ ծանուցելոյ նմ, յետ սակաւ միոյ խնդրեաց անդրէն՝ զի յաւելցէ յայն և այլ անուանս։ Ցերկայս եղև ծերակոյտն, գուցէ թաքուցեալ կայցէ ինչ նենգ ի խնդրի անդ, և ոչ կամեցաւ զրպուծանել զայն ի նա։ Հրամայեցաւ նմ՝ ասել կենդանի ձայնիւ զանուն այնց՝ զորս կամէր հաւատայուցանել, թէ յետոյ եկեալ իցեն յուշ իւր, զոր և արար նա բղմ շփոթիւ և վարանմամբ։ Այն զի՝ այս մահագոյժ աղիւսակ մնալով ի ծածուկ՝ անհանգստեր զոչ սակաւ քաղաքացիս, որք երկնչէին՝ գուցէ գտանիցի անդ և իւրեանց անուն։ Ծերակոյտն առ վերծուցանելոյ զանմեղս յայսպիսի վարանմանց՝

Հրապարակեաց զաղիւսակն , և խաղաղացոյց զդէս : Ա՛յ՝ ընդ վերի , թէ այս ամ յոյգք՝ առեալ առնէին զկերն : Մեռեալսն նեպոս որիքուն , միաբանութ ել կեսարու՝ ոչ դադարէր բողոք ունել զնմանէ . և պատրաստիւբ ամբաստան լինել զնմանէ , և կոչել ի դատաստան առաջի ժողովրդեան , վ՛ս մեռուցանելոյ նր զքրիստեայս առանց օրինաւոր քննուե դատաստանի : Վատ կիկերոն էր դատ ներակուտն : Այս խուզբ քաջ իրաչեկ էր այնմ , վասն որոյ և հաստատեաց և վաերացոյց միւսան գամ զամ արարս հիւպատոսութե նր , յայս արարեալ զի որ ոք ձեռներէց լինի ընդհարկանիլ ել այնս , համաբեսոյ թշնամի հայրենեաց : Այս վճիռ լուեցոյց զմեռելս յամէ որ հայեր ի կիկերոն :

Ա՛յց միշտ թերկնածուբ կեսարու՝ յարոյց ընդդէմ ներակուտին նոր ինչ խոչ , որ մնասամբ իմն ձգիւր ի նոյն վախձան , որ և յարոյց բռնագոյն ևս խռովութիս : Առաջի առնէր , զի կոչեսցի պոմպէոս յիտալիա զօրօք իւրովք , ի նորոգել և ի խաղաղել զպետութիւն : Մեռելս եղբայր էր կի մերձաւոր ազգական մեկնեայ կնոջ պոմպէոսի . և մեծութիւն այսպիսւոյ իւրոյ մերձաւոր ինամոյ մեծայուցանէր զնա : Կեսար ևս զկետ երթայր զնր խորհրդոց , զանացեալ մեծայուցանել զանձն ել հովանեաւ պոմպէոսի , և ամբաւանալ զայս բիւբայի , որ յարդ նսեմացուցանէր արդէն զյարդ այլոյ ամի՝ յաստիճան վեհագոյն ել մարթելոյ , դիտելով հնարս հնարիւր կնի՝ նորայն մեծարութե քան զնա առաւելուլ ի կործանումն իսկ նր : Ա՛ղ զի՝ երթ ինքն , և երթ մեռելս՝ դիտէին քանդել զզօրուն կիկերոնի , որ թուէր նոցա բռնաւորական :

Խարեվճակ բաղդ եղև կիկերոնի և հասարակապետութե , զի կատն եղև տրիբունն ժողովրդեան , մանաւանդ թէ չէզև այս պատուղ բարեբախտ դիպուածոյ , այլ՝ իհաստուե և սրատապնդութե այսրիկ գերապանծ քաղաքացւոյ , որ հաստատեալ էր ի միտս խնդրել զայս պաշտօն՝ սակս ղեմ ունելոյ միայն օտարոտի կատաղութե մեռելսոյն , որում եղև սա յառաջատես : Այլ արդարև ամաւ յառաջ՝ ի ժամանակի յորժամ ամ ինչ թուէր լինել յանդգնութիւն , ի յորդորել զնա իւրոյ բարեկամաց խնդրել զտրիբունութե , ոչ կամեցեալ լսել նոցա՝ եւ պատասխանի : Այ եւ ևս համարիմ յայդ ձեռն արկանել , յորժամ հասարակապետութին պետս ունիցի իմոյ ծառայութե : Այ՝ եւ իսկ ի հռովմայ . և առեալ յիւբ

Ա՛. Հ. 690 : Ն. Ք. 62 :

Մեռելսոյ նեպոս որիքուն ել հարկ կերպն , և այն, դիմանի ի ծերակուտն :

Դէմ :

Նղոն որիքուն սասանութե կեսարու , յարոյց զնմանէ կոչել զպոմպէոս յիտալիա զօրօք իւրովք , ի նորոգել և ի խաղաղել զպետութին :

Կատոն խնդրէ զորիքուն , դիտամբ հաւ կատակելոյ միայն խռովոյզ մտաց մեռելսոյն :

Ընկերուհի զուր գիրս և զսմանս դիմաստասիրաց՝ անկաս յոգւոյն, ի մտի եդեալ անգուցանել զժամանակ ինչ ի լուսինիս, ուր ունէր կալուածս ինչ։ Ոչ ձանապարհայնոյն պատահեաց մեծի երանի ձիոց և կաշուց կարասեաց։ Ի հարցանել թէ զինչ իցէ այն, պատմեցաւ նմա, թէ մեռանէր նեղպոս՝ դարձեալ ի զօրուէն պոմպէոսի, երթայց ի հռոմ ի ինդիր արիթուներ։ Ոչ տէղի էառ վայր մի, և մնախորհ լեալ խուն ինչ, հրամայեաց արագ իւրոց դառնալ ի քաղաքն։ Ոչ արմայան իւր բարեկամք ի անկարծ փոփոխմանէն, այլ նա ասէ։ Իսկ ինձ՝ ոչ ինչ նեղ է, զի ինձ ընաւորապէս խելագար ոչ ե՛ յորմէ ամենա պարտ ե երկնչիլ։ Արդ՝ ընդ ինձանի ընդ պոմպէոսի, ինչ ինչ ի վերս բովանդակ հասարակապետութիւն կործանեալ կայ։ Պա այլ ոչ պիտի խորհիլ զչբօսանաց, կամ զձանապարհորդութենէ ի կալուածս իմ, այլ յաղիել այսմ կացութեան, կամ ինանիլ զանձն ազատութենէ հայրենեաց։ Արդ և այնպէս ցանկացեալ կատին ի զուսխ հանել զսկսեալ ձանապարհին։ այլ չէտ տակաւ ատուց՝ դարձաւ ի հռոմ վաղվաղակի։

Ոչ ձաս անդր ընդ երեկս, և վաղիւ առաւօտուն երևեցաւ ի տրապարակի, խանդեալ ի համար այնց՝ որք գնէտ էին արիթուներէն։ Ի սկզբան անդ չտնեղր զիւրև, բայց զտակաւ բարեկամն։ Արդ իբրև ծանուցան իւր գնտմնիք, ամ բարեմտութ և ձամետ քաղաքացիք կոչտեցան զնովաւ։ յորդորելին զնա և քաջալերելին, զկայսերէն եդեալ ի՝ թէ այն է իւրեանց ձասաստատուն մտաց։ և ի՝ ոչ եթէ կատն ընորձասպարտ է մատուցողաց նմա զսյն պաշտօն, այլ ձասարակապետութիւն մեծատուն ընորձա կալեալ է կատնի, զի անցուցեալ զժամանակն յորում հնար էր նմա վարել զարիթուներէն լուծլ խաղաղութիւ, արդ արկանէ զանձն ի կռիւ վտանգաւոր ի սակ ազատութեան և օրինաց։

Գիւտ ձնա բնալ յիւրմէ ի ակա քացուցանել զզօրսն կէսարեայ։

Արդ անուանեալ արիթուն ընդ մեռելոսի նեպոսի, և ընդ ուրիչ այլոց։ և յատաջ ի զմտանելն ի պաշտօն, բաց ի նչանաւոր երեմտեաց, զոր ձասոյց ձասարակապետութենէն որոշմամբ քուէից ծերակուտին ի պատուհաս դատապարտ, արար մեւս և՝ որ ուղղակի գիմիր ի տակաքացուցանել զզօրսն կեսարու։ Արքիւղ մեծ եր ի պրետորութենէ սոքա, որ ունէր ընդ իւրով ակնարկուէ զնմ զնաժամն, և՝ առաւել զյետին չքաւորս, զպատրաստականսն միշտ՝ զչետ երթալոյ այնմ, որ մատուցանիցէ ձնար զբծանելոյ ի թշուառութէ։ Կատն ձաւանեցոյց ծերակուտին հրամայելոյ ձրիական ինչ բաշխ յորենոյ

ամեոյ ամեոյ , որ Ծանրաբեռնեալ այս գղեաւոիւն Ծախիւք Ա՛ս. 690 ։
հինգ միլիոն և հինգ հարիւր հինգ դրամոյ ամի ամի , (որ Ա՛ն. Բ՛ն. 62 ։
է երկու միլիոն, եօթն հարիւր յիսուն հինգ լիրայ ,) բայց
և այնպէս համաձայնեալ կալի ինն պիտանի . զի սարտոյց՝ է
կէսարէ զաղմուիլն յոյժ կուսակցայ , և Տովայոյց զե-
ռանդն այլոց ։

Կատոն օգնեալ յոյժ և առ Նաեոյացւսյնեան՝ զաղեխուն
ամեւոսն առ անձն կիկերոնի , բարձրացուցեալ զնո-
պատուական՝ զնա մինչև յերկինս ։ Պարէն ցուցի առաջ-
նորդութիւն պլուտարքոսի , Թէ սա եւս կիկերոնի զամենա-
լի անունն՝ հայր հայրենեաց ։ Այլոց օրինի՝ որ յեսու կոչէր
զպոմպիւոս յիտալիա , ընդդէմ գործոյ նա ուժգին , և
վաոնգէցաւ յոյժ ։

Վիբերն է իմանալ , Թէ գործուցանէր զպոմպիւոս՝ ի Ընդդէմ
հռոմ գօրու ծանու , էր սերեցուցանէր զնա՝ ի վէր հա- գործոյ օրի-
սարակապետուԹեան ։ Ա՛ն այսորիկ ՝ամ իրաւամբք կատան սի՝ նորսա-
ընդդէմ գործաւ օրինի իւրոյ պաշտօնակից ։ Այլոց և քանչարանք ։
այնպէս կամեցաւ զչափ առնուլ զՀանապարհէն ողորմանայ
և քաղցրուԹէ ։ Զգ արար նմա՝ ի ծերակուտին՝ սիրա-
պատար բարեկամուԹէ . խոնարհեցաւ մինչև աղաչել իսկ
զնա , մեծապէս գովել զանդրդուԹիւն մեռելեանց
տոհմի , ՝ի հասեալ յամի գսկզբանն ազնուապետուԹե , և
յորդորեալ զնեպոս չխորԹանալ՝ ի փառաց իւրոց նախա-
նեաց ։ Յայտ առնի այս՝ Թէ նեպոս էր հռուստոսիա որ-
պէս տեսեալ Թէ յողբ խոնարհին նմա՝ առաւել եւս ա
մեհայաց , կարծեալ Թէ երկնչին՝ ի նմանէ ։ Ա՛ն այսորիկ
յամառեալ , սպառնալիս և հառաստանաց պնդեալ
Թէ յոչ համայ իսկ ծերակուտին , ՝ի գլուխ տարայց յոր
միանգամ ձեռն արկի ։ Յայնժամ կատոն շրջեալ ըղ-
բարբառ ձայնի և զգոյն երեսաց՝ ասէ յայսպոպես ։ առ
իմով կենդանւոԹէ մի մոռի երբեք պոմպիւոս զորօք՝ ի
քաղաքն ։ Ջ էռաւ բորբոքեալ վիձն ։ մինչև Թափել եր-
կոցունց այլ յայլմէ եղեալ չգալ անձանց ։ Այլ որովհետ
դիւրաւ՝ ասէ պլուտարքոս , Թէ այս զպոմպիւ՝ ի մուսին
եր Ձմարիտ կատաղուԹէ՝ որոյ սկիզբն եր մեղկան , և
կատաբածն լինէր մահաբեր հասարակապետուԹե ։ Այ-
զորին հակառակն՝ ի միւսում դիւցազնէ՝ կանգնեն
քաջի ինն առաքինուԹե , որ մնաւեր՝ ի պաշտպանուԹե
արդարուԹեան և օրինաց ։

Յայտ վայրկ ու բնձեռայր օրն , յորում ժողովուրդն ըս
կարգելոյ մեռելոսն՝ արկանել ուներ քուեայս վերն օրի-
նիս . և այս արկանն հաստատեալ՝ ի միաս ընդունելի

Ակ Հ· 690· Դս Ա· 62· առնել զայն քանի , կուտակել էր վէմս , և խմբել զօրա-
կանս ծառրոտիս , սուսերամարտս և սպառս կռ , զորոց լզ-
մանն ինչ զգուշանալ էր քաղել ի պեսպես խաղս տիա-
պարակին աւուրը յառաջ քան զբուսնիլսն : Չնոր կողմն
ունէր վաճ ինչ մանն ժողովրդեան՝ որ միշտ անձկալիւ նո-
րուն : Իսկ կեսար օգնական էր նմա՝ իւր ամ մեծարուես-
թիւ , և պրետորական իշխանութիւ : Կատուն էր գոգդես
միայն ընդ միայն : Վրիաւորը քաղաքացիք համախոհ էին
նմա , և ներքուստ թէեւն անձինն ոչ , բայց ամ օգնակա-
նութիւն նշ հաստատեալ էր լիզնէ՝ զոր ունէին ի կողմն
նր : Իսկ տուն իւր կայր յամեսյութիւ և յայհարիբս . ամ
քարեկամաց իւրոց սիրտ այնպէս մշնկեալ էր առ նմա ,
ծուլութիւ , զի հազ անգամ ոչ կարէին ուտել . անցուցին
զգիշերն ամ յանօգուտ զրոյս ի վէ առաջանալ նմա զա-
մանաց : Իսկ ինչ կին նորա և քորը լսին զառնասիս ,
ինքն խաղաղական անձամբ և անվէնքեր միխթարեր վշե-
զոյս տեսանէր զնուրն ի կոծ և յաշխար : Կնոքա զայ ըս
առվորութիւ . անգոյդ զգիշերն անգորը հանգստանային ,
մինչ զի գեռ ի քուն էր՝ յորժամ միտ կիսս ելանիս , որ
միայն լուսոյ պաշտօնակցայ էր իւր հանելոյ , եկին ազդ
առնել՝ թէ ժամանակ է գնալոյ ի հրապարակ , մանա-
ւանդ թէ յապարակ մարտի : Ոզբան ի միասին ըզ սա-
հմուզ ոմանց , և պատահէցան բազմաց որք գային ընդ-
առաջ աղաչել՝ զի զգուշացին , վասն զի մեծ էր վտանգն :

Իսկ եհաս կատն ի հրապարակ անգր , հայեցաւ
շուրջ չորս կողմանս . և տեսեալ զմեհեան կառուցն պա-
տեալ զօրականօք , և զատկանաս ըզ որս լինելին ելեալ ի
բեմն՝ պահեալ ի սուսերամարտից , և զմետելլոս նստեալ
ի բարձու ընդ կեսարու , դարձաւ յիւր բարեկամն և
ասէ . Ցնծա՛ս դ՚անդրագն կոյս , դեռեւս ոչ ես ծանօթ . զի ե
ծաղկեալ նմա այնչափ սրս վինելս ընդ ելեալ հոյ ոստոստ անկնի :
Յառաջ խաղայ Թեւմսաս , և ի տալ պահապանաց տե-
ղի անցիկ նշ , անց ընդ միջ ինքն և պատօնակից իւր :
Կայց արք մետելլոսի անդրէն ամփոփեալ վազվազակի ,
ոչ թողացուցին անցոնել զոք՝ բայց միայն զկատն , որ
զձեռանէ ունելոյ մշնասատոսի միոյ յիւրոց մտերիմ բա-
րեկամաց , եգիտ բազում դժուարութիւ ի վէր հանել
զնա ըս իւր : Չնա այսորիկ չորս նետս ըս միջ մետել-
լոսի և կեսարու , որով խափան արկ թօսակցութիւն նոցա
ըս միմեանս : Կրեւեցաւ նշմար ինչ շփոթութիւ յերեսս
նշ . և զորին հակառակն պարզերեսութիւ ինչ և արի-
ութիւ ի կատն՝ ազդեցին քաջալերուել ի բարեկիր քա-

պաբացիս, և սրսռանգեցին գնա մեռ երեսաց յորդո- Ա Ր. 690;
բել զիմիանս միանալ, և ոչ թողուլ ի ձեռաց զչաս- Ն Ի. 62։
զասուէ, և ոչ զայն որ մի ապատուէ էր ի կամս։

Յայնժամ նատաքն կամեցաւ կարդալ զօրէնն ըս- Մարբենա
բուէ, բայց կատն արգել զնա։ Մեհեդնոս կատ զդ- հետապատ
թուղեն զի ընկերցուի ընդն։ Կատն խրեաց զայն ի ձե- զրծուցանել
ռաց նր, և ի նոյն թերթոս արկ գձեռն ի բերան նր։ զկատն ի մէջ
մեհեդնոսի սերտեալ ունելով զիւր օրէն բատ առ բատ, առնելոյ։
պատրաստիւր արտասանել ի բերան։ Մեհեդնոսի յանդի-
նաբար մաշալ ետ նշան սրանց զնուելոյ, զրոս կարգեալ
էր ատ անդ ի հրապարակի։ Ալմերին համ խակ և խակ
փարատեցաւ. և կատն՝ միայն մնացեալ, գատաւ վասն
կենալ ի հարուածոց քարանց և բրոց։ Մուբենա հետապատ
տոս՝ որ ամբաստանեալն էր ի նահանջ, և հաս յօդնուելի զրծուցանել
նր։ Օհանգեաց գնա իւրով օձոցս. գոչեաց առ կատա- զկատն ի մէջ
զեալսն զտեղն առնուլ, և զկատն խակ յորդորեաց խոյս առնելոյ։
տալ ի մեհեան կաստրի։

Ի ԵՀ գողանալն է արժանի արգարև այս ազնուապա-
րոյն մեբենայ։ Ասայ և մարթիմբ ասել, թէ կատն
էր այսմ արժանաւորն. զի չէր նա ստամբակ և խիտ՝
բայց յայնս որք հայեին ի հասարակաց խրոզուելիս, և
յոր մտանեք արդարոսն։ Ասայ ոչ պահէր ոխս ընդ ոմն և
իւր, և յուցանէր բարեկամուն և սէր առ այնոսիկ առ
որս ի հարկն պատահանն ցուցեալ էր ինչ զառնուն։
Մուբենա որ էր այր բարեկիր և քաղցրաբարոյ, հասու-
էր այսց գնացից կատնի. և վճ այնր ի մուռացնս ար-
կեալ զնմ որ հայէր յանձն իւր՝ պատուէր զառաքինու-
նորա, և վարէր յնմին ըստ խորհրդոց նորա։

Ջեռնալ մեհեդնոսի զնր հակառակորդս փախստեայս, Ջեռնարկ
անգրկեի համարձեալ զնր յաղթուն. և ի բաց արարեալ մեհեդնոսին
զնր արքանեակս՝ կամէր թէ խմբեալ ժողովրդն, յաղթելոյ։
կամեցեալ թէ համ ինչ անհնարս վճարէցի, և իւր օրէն
ընդունելի լնի։ Ասայ որք դիմադարձն էին անդրէն
համախմբելոյ, բարձրաբարբառ գիմկինն անդր։ Ալ այս
իրք նուիւ արկին ի շփոթս զնեեալս և զնրան, յաղ-
ելեալ նշ, թէ հակառակորդք զնն ի ձեռին ունիցին։
Ի փախուստ դարձան. և ի ձորզուլ ագատ գՏրասպարանն
կատնի, եւ նա վաղվաղակի ի բեմ անդր, և բանախո-
սուէ ի ձայն այնպիսուս պահոս, քաջալերեաց և կազ-
դուրեաց զամենեցուն սիրտ։

Ի վախճանելն կատնի քաջալերեաց գերասին գձե- Մեհեդնոս և
ռակոյսն։ Ալ ձգաւ ժողովոյս պարտ ի վէր եդաւ հետա- կնսոր խա-

Ա Հ. 690։ Ն. Ք. 62։

տոսաց Հաիէլ՝ի վէր ապահովութիւն քո՛ւին, և ընդդէմ դառնալ միաբանութ ընդ կատմն՝ խուսափելոյ օրինաց։

փախիր՝ի ծովակոտնէն՝ի վար արկա-նել զդիակս ոսոխիս եւ բնակաց պաշտամանն։

Համարձակեցաւ ծերակոյտն միւնչ խափանել իսկ վճռեալս և զկեսաթ՝ի վարելոյ զեւբանց պաշտամունս։ Կամէին սորա՛ի սկզբան անդ ընդդէմ դառնալ, Կայց կուսակիցք նո՛ր այնպէս զսահ հարեալ էին, մինչև մեռեալսն ոչ այլ ինչ կարողանալ, բայց՝ի հշտամբանս և եթ միայ կարծեցեալ բռնաւորութն կատարի, և սպառնալ ծերունեաց՝ թէ սորքնալ ունիք վո՛ւ միաբանելոյ ձերոյ ընդդէմ պռմպէոսի, և արշաւարհելոյ զայրսիսի մ՚ծարս այր։ Հետ այց անցից եւ՚ի հաւմնոյ, և յոտն անկա զէպ յասխա այն՝ որում ոչ արիւնուն չկայր հրամանն ելանելոյ՝ի քաղաքէն, և երեկօթա առնելոյ պատարագ և ոչ գիշեր մի։

Կեսար հետ զանգի, և անդրէն հաստատի սիւր պաշտան։

Կռնացք կեսարու յայտ նուագի եղև խոհական յայտ։ Իբրև լսեցաւ զպրուն երկաքանչիւր կողմանց՝ տեսեալ թէ իւրն է տկար, հնազանդ եղև հրամանաց ծերակուտին մնադիւր։ արձակեաց զիւր գաշիձն, ՚ի բաց եղ զէպրածելրանին, և փակեցաւ յիւրում տան։ Ը՚րար և գայս ևս։ Հրաժարեաց յանձնամատոյց լինելոյ բազմաթէ խառնաղանջից, որք ինքնակամ ժողովին ան՚նա, պատրաստեալք բռնի ունել զնա յիրաւունս իւրոյ ասագէթէ։ Ովերակոյսն՝ որ ոչ ակն ունէր այսպիսւ՚ն ջախափորութէ՚ի կողմանէ կեսարու, Տաճէցաւ յոյժ ընդ այս գնացս նո՛ր։ Կուէցին, և անդրէն հաստատեցին զնա յիւրում իշխանութէն։ Կռուիկին յոյժ, և ջնջեցին՚ի գիւանագրէ զվէիռ խափանածոյն եղելոյ ընդդէմ նո՛ր։

Կասան ետու նո՛ր զնոյն չը-նորհ զն ան-ծեւլոսի։

Կերուսն չնորհեալ կեսարու՝ ձգեցաւ և՚ի մեռեալսս։ և այնմ բաղումն օգնեաց կատոն իւրովք ազգարարութէք։ Ը՚յսպիսի գնացք եղեն նո՛ր՚ի մեծարանս։ Հանմանբեցաւ պատգ աշուռաբարոյուն՝ չնախատել զՔեշտանին պարտեալ, և գործ խոհեմութէն չգործել զպոմպէոս։ Ո՚՚ետեալսն՝ որ ոչ էին չէր ինչ կարի տեսի, դարձաւ՚ի հռոմ, և եմուտ անդրէն՚ի գործաւորութէն իւրոյ պաշտամն։

Ի՚ծ ի՚ բա-ժանորդ գը-տաւ կիկե-րոն յայտ է բոզութէ։

Զնութացս քոմպանակ իրողուէս կիկերոն չգտաւ կարի ինն բաժանորդ, Թէպէտ և իւրական էին իրք։ Ա՚ևպէտ և ընդէմ արկ մեծ ինչ չափաւորութէն առ յոխորտանս նեպոսի, բայց և այնպէս պահէաց զարժանաւոր պատիւ իւրոյ ասոխ՚ման և աւագութէն։ Իբրև գայց՝ թէ ընդ-հարկանի ընդ նա, բառն զդէմ կալաւ, և արար առե-նաբանուէն ընդդէմ՝ որ արդ չէ՚ի միջի։ Ա՚ևայ իբրև սկ-

տոյ եղև ասել զկարծիս ի մեբահուտն , ընտրեաց միւսա- Աշ. 69ա ;
դագրագոյնն ։ Այլ առ մեզ արտայայտեալ ի նմանէ Նո. Ա. 62 ։
այս իրողութիւն ի գեղեցկահիաս թզենի առ մեռելոս կե- Կիւ. 11 ապան-
ցէր՝ եղայրք կի՛ մերձաւոր ազգական նեպոսի ։ Կերկեցաւ չութ. ա. ֆէ ։
յանդիմանեալ եր վնաս խրոխտանաւոք ։ Կիկերոն պատաս- Աշ. ֆէ. է ։
խանէ նմա՝ գեղեցիկ արգաբացուցեալ զանձն առանց Կիւ. 11 ընտ-
գծծուածէնէ , և ասեալ գնորայն առանց խաւսուէ ։ Լ՚կնա- րանի. է. է ։
ծուածէնի կիկերոնի առ նեպոս՝ յայտ է ընձ յատաջ գալին
ի յարգել , զոր ունէր առ մեռելոս կերէր՝ որ եր այլ բա-
ցատարտար ։ Այլ առաւել ևս յակնածուէ պոմպէոս՝ որ իմաւի եր երկաքանչիւրոցն ։ Ի վէր այսր նաւի վա-
րեցուցեալ նա առ ժամանակ մի ընդ նեպոսի՝ ոչ ընդ ընչաւէ
ասլ ։ Այլ զգաեալ յետ այնր զպատերի ելոյն էաքուա-
րուածէնէ , յորժամ զղոյզք եղէն զգարձէ նէր յաքսորանաց ։
ոչ լուցի մեզ առաւել յիւրում ժամանակի ։

Ձերս տարբոյս պոմպէոսի գարձ արարեալ ի պատե- Պոմպէոս ի
րազմի՝ յանկ երկերոյ յարևելս , այն ինչ մնաց եր յիտա- բաց արձակէ
լեա , ի բաց արձակեաց զկին իւր մուկիա՝ զորմէ խօսե- զկին իւր մու-
ցաք այլսր ։ որով իզեաց զհնամանէնէ՝ որ ի մէջ երբ կիա։
և ի մէջ մեռելեան տօհմի ։ Ակիկերոն զգացուցանի մեզ , Ակի. 11 ապ-
Թէ ընդ բաժանումս Կաէ և Հաւան գտան ամենեքին չութ. ա. ֆէ ։
առ Հասարակ ։

Ա. մեռելոս կրեաւցի՝ որ յայնմհանդէս յա- Յաղթանակ
պաղեալ եր յոյժ բանասրկուածէնէ և Կաիառակուէնէ նորին Ա. մեռելոսի
իսկ պոմպէոսի , Տուակ ուրեմն եՀաս կատարել զայն յա- կրեաւցոյ ։
ռաջուսմասուցեր յոյնիսի ։ Այլ պակասեաց յայնմ գըլ- ՔՀաթնէվիա ։
խաւոր զարդն , այ երկու գվեաւցր կրեաւցիկը յաղթեցեալ՝
լսանեն էա և պանարէա , զորս պահանջեաց մի ի տրէ-
բունից ժողովրդեան , իբրև զի կալանաւորը էին պոմ-
պէոսի ։

Ա. պուպիոս պիսոն՝ առգակալ և հաստատած պոմ- Ընտրութիւն
պէոսի էկեալ եր կանխաւ ի խնդիր տիւպատոսութեան , հիւպատոսի
և պոմպէոս ի մտի եդեալ , Թէ ի գագաթն փառաց և վանդաչորդ
գօրութեան յոր ամբարձաւեալ եր , միայն ինչ զոր զանային ամի ։
նմա , գրեաց առ ծերակոյտն , ազաչեալ զնա յանպադել
զժողովս յորս լինելոյ եր ընտրութեան իշխանաւորաց ։ զի
ժամանակ լինի նմա հաստատելոյ ի դէպ ժամու , և գօրա-
յուսանելոյ անձամբ զհայրուածս պայծառագործելին ։
Ա՚իտեալ եր առ հասարակ ծերակոյտն ի հաճել վմիտս
նէր ի խնդրն առա ։ Ընդդէմ եկաց սյսմ կատոն ։ ոչ զի
համարեր երևելի ինն լինել իրին յիւրմէ , այլ զի մի՛
կարծեացի այսուհի Թէ պոմպէոս իրաւունս ուսնիցի օրէ-

Ը. Հ. 690։ Ն. Ք. 62։

նագրելոյ ի վերայ ծերակուտին ։ Այս խմբեցան ի սա վերոյիշեալ ժամանակս ժողովք ժողովրդեան, եւ եկեալ և հարեբեալ սոքա պատուոյ յանձնատրուելն պատճառեալ ։ Պաւլիոս ընտրեցաւ հիւպատոս միաբան քուէիւք, և առաւել նմա պաշտօնակից ՈՒ. վաղերիոս մեսալլա ։

Ամենայն ժեռէր առ ժամն խաղաղական ։ և զդրդեցուցանել հակառակասիրաց զՀին կառավարել չհնար տատեալ ի կիկերոնէ յիւրում հիւպատուել՝ չզջեցաւ յամենի երեսաց այնց՝ որք առաջորդքն եղեն ։ Այլ կատարած տարւոյն եղև չիշատակելի՝ ահեղ ինն պատահարք ։ չար հետեւութիւք չզջեցին զիմաստ իրաց, և միաբանգամ յաղթականս արարին զհողին չարաց ։

Բայց բազում կողմնակալ ։

Յիշատակեցի այլոցս զկղզիոս, և առաջի արարի զընտրուելն նորա ։ Ընդ եւ յուսէք երբէք յանդգնասել, խնդալ, և զեղծագործանել մեծ ի զօրաց ։ Ոչ դիտեք անձնապահ լինել յիրաց ինչ, ոչ գոյ նմ զգայուն ամենայն ախտից և մոլուց ։ Ինչ եւ ոչ եւ մոլեկան՝ այն էր նմա բերկրական ։ Ախ պէտ և զանգեալ էր այս պիսի չարաչար ախտիւք, անուն նմ և ծնունդ և ինաքնին առնելին գնա մեծարգի ։ Եւս առաւել զի էին նմ և ձիրք պիտանիք առ որսալ զախտիւք բազմիւք, Չարտարիասուելն ինչ ժողովրդական, և չհայիլն այնպիսի՝ որ ոչ ինայէր ոչ ի հասարակաց եկամտից, և ոչ յիւր առանձնական ինչս, միայն թէ ստասցի իւր նոր հաստատեալ ։

Պղծէ զնոր հաստատեալ տաճարս ամենայն չար ոճիւքն զոր նայի ։

Ակն ունէր ոչ միայն ։ Յի եւ ։

Պատճառք ոճրագործութեանն ։

Այրերք սա զպոմպէոս զկին կեսարու ։ որ յիւրն կողմանէ չէր այնպէս իմաստուն՝ մինչեւ մերժել զնա ։ Կայր աբերեա մայր կեսարու՝ տիկին առաքինի և անպատճառ, այնպէս արհամարհ էր ի վե՛ր համ արարից նուագ իւրոյ, մինչեւ խոչ լինել մեծապէս տափանաց կղզիսոի և պոմպէոյ ։ Պատահմունք չհեռուէնդ բնության՝ որք կատարին յոյժ ամի՛ ի տան կեսարու, եթէ ևս զիպող առիթ երկաքանչիւրոցն ։ Այս կարծեցեալ պատահմունք իրօք խոռնեալ ունին բազում խորհրդական անօրէնութիւնս, ընդ որ ոչ պիտի մեզ զարմանալ, թէ թատրոն և հրապոյր էին չնուեհեան ։

Յայտ է թէ զտուն՝ յոր կատարիւր այս տան, արժան էր ծողով ազատուէ կանանց միայն ։ Ամենայն արանց և տանուտեր իսկ՝ հարկ էր ելանել անտի, յորմէ՛ ի բաց հանելին և զարս անասունս ։ և այնպէս մեծ էր խիղճն, մինչև ծանկել և վերկարս յորս երեսեր պատկեր ինչ առնային ։ Այսաւոր վերէրն, անմիտ և պագշոտ ուրախութիւք,

կաբաւք ըզ Յաղն Նուագաց և երամչտական էրգոց , այս Ա Ե. 690.
Ն. Բ. 62.
համ պարագայիք երևելին Նախատամաւորք մնաց կղզիս-
սն : Ոչ ոլ գնաց էր մանկաՀասակ , և Տաղիս ազուամազ
բոյսք մնրատաց յերկաս երևելին , Համաբերաց՝ զի Թէ
զգնաս զգեաս կանայկ , և խառնի ի գաստ գուսանաց ,
Տնաք է նման ինաչ անձանաչ : Ոչ արդարև մտեծաս անգր
յատմնիկ ազաչնոյց պատկեաց , որ երգակաս էր գազա-
նեաց : Ոայց ի Թագուլ սորա գնա զի երկիցի զգացուա-
ցե սրիկոջ իբրու՝ , և ի յամել ներ ի գառնալ , կղզիսս
գատ յանհնարին վարանս , անկարացեալ զտեզն առ-
նալ յոր վայր էր , և ոչ կամեցեալ կարի ինն Հեռանալ
անտի : Ոյն ինչ ատ անգ դեգերիբր , խոյս տուեալ ի
լուսոյ Հրագի , միւս կս ազաչին՝ որ էր աբրևայ եաես
գնա , և գառաջնին Համաբերացաւ գնա կին . բայց իւր կեդծ
և անբնաւոր կերպարան արկիլ ՝ Ճնա կասկած , մտաճաւ
Տարցանել գնա . և Տարկ եղև կղզիսոյն առնել պատաս-
խանի : Ա՝ առնեաց գնա Յաղն իւր . և ազաչնոյն գլուծին
զարմացեալ և գահի Տարեալ՝ գիմեաց ուր Յրագունքն
էին և բազմեալ ՝ն , Յաղն բարձեալ Թէ գահ այր մի ի
ատնս : Հայեաժամ աբրևայ վաղվագակի լուեցոյց զատա-
բազնս պաշտամանն՝ և ետ Յածգիել զբագինս և զպատ-
կերս դից . և տուեալ փակել զդրունս Խոյզ և խնդիր
արար ամենայն ուրեք մնձկղնեաք լուցեալովք . և կղզիսս
գատ ի սենեկի ազաչնոյն՝ որոյ մուծեալ էր գնա , և
Համ կանայք խուեալ անդր՝ վարեցին գնա արտաքս :

Ա՝ արդ ի ժ մ ևամնալ , քանի՞ չՀնչին եղև ի Տաղիմ
յայսմ պատաՀարի՝ իբրև ևկն ի յայս : Ա՝ մնացան կա-
նայք պատմչին զայն արանց իւրեանց ի նմին խակ գիշե-
րի . և ըստ առաւօտս լսելի լինէր Համ ուրեք ազաղակ ցաս-
ման , և Տարբական խառնուածէ զնդգիմ կղզիսոյն , սկի
ընդգիմ ամնարշտի , յոյր պատուհաս ձեռնարկել պար-
տին եմիք Տասարակապետունն , և ի Թիք զիք խակ : Ա՝ ես- Կնաբ ի
տեառնք անդրնին սկան զգոհան . և կեսար ի բաց եմոզ- բաց Թագու-
զիկին՝ «զի խակ արժան էր , Ոչ սա Թագն Ա՝ գոմպէոսի Սահեռնու-
Հռուփոսի և սիլլայի , որք Հիւպատոս լեալ էին միանգա- ի Հեռաս. Ջ.
մայն . ուստի և գուսար պատանեայն Ա՝ գոմպէոսի՝ որ
առ Հիւպատոսութիքն Տօր իւրոյ և անէրոյ իւրոյ սպանեալ
ի Տակառակուն յարուցելոյ ի սուլպիկիոսէ տրիբունէ :

Հետևութիքք իրողութիքն վերաբերին յաճն յոյսւմ
եղեն Հիւպատոսք պատիոս պիսոն , և Մեսսալլա ,

ԱՃ Հ. 691։
Ն. Ր. 61։

Մ. ՊՈՒԻՊՈՍ ՊԻՍՊՆ.
Մ. ՎԱՂԵՐԻՈՍ ՄԵՍՍԱԼԱԼԱ ՆԻԳԵՐ.

Բնաւորուած երկուց հիւանդացաւ։ Կին. ԽԲ ԽԳ. Ժդ. Ժգ։

,, Ի միում յիւրոց նամակաց առ ատոփիոս՝ կիւիբրոն յայտնէ զհանգամանսն այսց երկուց հիւանդացեալ։ ասէ՝ ,, Ալեքս[1] (ցր պիսոնի) կարի ինձ հրազ էն մերձ։ և ,, գոյն այն ոգի՝ որ վիճակեցաւ նմ՝ ի մահ, և վատթար ,, և թերաբիւր։ Ոչ ծածկեցուցանեմ կամի զայս, բայց ,, իրօք ինքն է ծիծաղելի։ Ոչ հիւանդացաւ ժողովրդա- ,, կան, և մանգամանդն ի բաց կայ բոլորովին ի գիւտուս ,, քան այնուամենայնիւ ձեզ։ Հաւատարկապետեաւն չիք ակն ,, կալել բարւոյ խիք ի մահուն, զի չէ ձեռնհաս կամ- ,, ել։ բայց և չիք երկնչել ի չարէ, զի չտեսի օրագործիս ,, զուարճ ձեռն արկանել յայն։ Իւր պաշտօնակից բնաւ ,, նմանի նմա։ գնայ ընդ իս պատուով, և կատարիչ է ,, բարեաց ”։

Հոգեպաշտ առնէին զոմի անառ պղծուածոյն պատասխանի չձեռնհասդն բանալի։

Խազարմա աշխատեցոյց զայսոսիկ հիւպատոսս իրողել։ կղզիոյն։ և կոսնիւիկիոս զգայացոյց զայս ծերակուտին։ ;Չէտ այսորիկ եգիտ վնաս յառաջընթացս, թէ պարտ է խորհուրդ հարցանել ժողովոյ քրմապետաց ի վէր իրդուելոյն։ Ցուտս պատասխանի, թէ այն է ամպարշտութիւն, ;Այնժամ ծերակոյտն հրամայեաց հիւպատոսացդ առաջի առնել ժողովրդեանն օրէն ինչ, զոր զգուշանայ կարգեացն անսովոր հոգեպարձուք, զի իսկ և իսկ հանցեն վնաս ի վէր պղծուելն եդելոյ ի պատասխանս չհաւանի բանալի, Պիսան էր բարեկամ կղզիոյսն։ և մտ այսորիկ անգէն իսկ յառաջագրել օրինին վէր հնազանդել վճռոյ ծերակուտին, յորում ցանկր ընդհատ խոչ, և Ոչինչ գնել ամիս զի մի լեզի ընդունելի։

Պապա կայր կղզիոյս՝ ի փափանս և՝ ի վտանգի։ Ամենայն սիրնք ծերակուտին էին ընդդէմ նորա, մեսսալա հիւպատոս, լուկուլլոս, որոնեսիոս, կիւիբրոն, կատոն։ Պոմպէոս իսկ՝ որ այն ինչ էր եկեալ,[2] և՝ ի ծերակուտին և առաջի ժողովրդեան խոստացաւ ոճով՝ որ չէր ինչ նոսա

[1] Հիւպատոս փոքրագիտ և խե- զոյժ բարեաց կողմանն։ կիւիբրոն առ ատոփիոս։ ա. ծէ։
ղամիտ... Տամամանաւ քան զուսա- Ոչինչ ասէ զանձնասիրութիւն։ Ոչ
ձեալ ի ժողովրդեան, և չեգիտալ ասէ զանձնասիրութիւն, այլ զի
յառապանեալ յորմէ չիք ձեզ յու- ոչինչ ասէ զանձնասիրութիւն։ Ոչ
սալ բարւոյ խիք հաւարակապե- ասէ զանձնասիրութիւն, այլ զի
տաւեն, զի ոչ կամի, և ոչ երկնչել ոչինչ ասէ զանձնասիրութիւն։
ի չարէ՝ զի ոչ իշխէ։ Իսկ պաշտօ- [2] Ասէ՝ է հաճոյ է, ըն ծեղսի ծե-
նակից նորա պատասխանի առ իս, ռակուտին հաճոյ է, ըն ծեղսի
ինձանգամայն կատակից է և ընտա- ծերակուտին հաճոյ է։

տամատոյց կղզիսօսի ։ Ա՛ս յիւրն կոչմանէ Ա՛իգն դնէր Ա՛ս Ֆ. 691։
Յ՛ամ գ՛ործուեձ ։ Հ՛աւզիր զնաժ ամուձ՛ն՝ որ գ՛նոմին կա- Ն. Ր. 61։
խեալ կայր գ՛ամանէ ։ Ի՛ր զի՛ ազատէր և էր գի՛ Թ՛շնա-
մանէր ։ Ի՛ծերակուտի ազգերասոյր յոտս անկանէր ծե-
ր՛ունեաց, և առաջի ժողովրդեան բոլոր ունէր զնոցա-
նէ ։ Ի՛այլ այս ամ՛ Ձգանձր լինէին նմա անպիտանք, Թ՛է
չ՛ուներ յիւր կոչմ՛ն՝ գի՛ փուփուս կալենոս սրիբուն ։ Ո՛ի
պիսոն հիւպատոս չ՛էր ինչ՛ի համարի, անմասն գոլով
յ՛ամ՛բարի հանդամանաց և յ՛ամ՛ծրից. և լինէր ծաիս ։ յա-
ռաջ, Թ՛է պահասէր ի՛ նմա մ՛էն՛ի յաւուրն ։ ց՛ն ։ ե՛թէ
չ՛լինէր այնպիսի՛ ոչ՛ գի և էրն, անգ՛ամ օր, Թ՛մրեալ, ախ-
մար և պղերգ ։

Ա՛յ որոյ՛ ի փուփիոս միայն էր ակնկալուձ՛ կղզիսօսի,
բայց մ՛ոգապարտուձ՛ն սորա ունէր ինչ, ասե՛լի և զգուձ՛լի,
զի ոչ իշխէր նա ձ՛եռնէրեց լսե՛լ յայտնապէս ՛ի պաշտ-
պանուե՛ձ այնորիկ՝ զոր խորչէրն ապրեցուցանել ։ Ա՛յն-
ի՛ր ոչ ընդդէմ գառնայր նա իրօք օրինին առաջարկէլոյ
՛ի հիւպատոսաց, այլ դանդաղէր միայն՝ ժ՛ամադառ-
լինելով ։ Ա՛ռաՁնսիսոսի երկուցեալ՝ գուցէ ՛ի վախմանի
օրոշեսցի Ը՛գէմ գառնալ յայտնապէս, եթէ ինչ ։ զի
նա ինքն ոչ՛ սրիբունն առաջի արասցէ օրէն ինչ՝ մ՛ոտաձ
ինն միայն այլազգ ը՛ն գ՛հիւպատոսացն ։ Ո՛յսմ էր խոր-
Թ՛ին՝ ըստ Տ՛ուանոսական կարծեաց. իբր զի յօրինի հիւ-
պատոսաց եգեալ կայր, Թ՛է պրէտորն օրուձ՛ յանձն եր
լինել բարձերից յայմ՛ գառաստանի, նա ինքն կառուց-
ցէ զնոր տաՁան, և ընտրեսցէ գառաւորս ։ ուր գ՛որոչէ
օրինին փուփիոսի՝ գառաւորաց պարտ եր ընտրել զնա-
կաս ։ Ա՛ռաՁնսիսոս՝ որ առաջի պարտ զայս բարեխառնսուն,
ինքնին իսկ տեսանէր զերձելի խախ՛ն՝ որ կայր ընդ ՁԷ-
ր՛կուց օրինաց ։ Ո՛այց ոչ Տ՛ամոզիւր, Թ՛է Տ՛նար էցէ Ը՛
զնր էրևիլ գառաւորաց, որոց Տ՛նար էցէ պ՛ահանէլ գնդը-
գիսս ։ մ՛ինչև ասէր իսկ ։ ,, Շ՛ատ է մ՛ի միայն սուսեր՝ և
,, և ՛ի կապարէ՛ ՛ի խողխողել՝ գնա ,, ։ Ա՛նդունելի եղև
օրէնն այսուիկ մ՛ոգացուցմանէ, և յայնմ՛ օրի կ՛իջեցան
ա՛ն զկացոյց գնր ժ՛ողՁ՛ն և զբոլորք, երկուցեալ՝ Թ՛է
անպատուի վասնեսցին ։

Իբրև կառուցաւ տաճ՛ան, և սկիզն եղև գ՛ուամաբ

յ՛անոթս և ձ՛եռնէրեցանն յոյս գ՛պատ գ՛ոմանս. ի՛նչն լինել արդաւոյ տալուածն ։ ոպա Թ՛է ա՛լ անձնաբ էր նմա գ՛պահել յոյս, որ՛ովհետև ՛ի խնդիր էր յոգնել ՛ի նա հանդիսի ։

՛ Մ՛իով և ևՁ մ՛ոլուՁ՛ն՝ նուազ մ՛ոլեան ։ զի էր գ՛պատարանձն, զբ- նէած, պահեր և ամենեին անաբ գ՛պատաբ՛ի գործ ։ Կ՛իներն ապ ոչ գ՛ի՛նոյ ։ ա՛ ։ ձ՛է ։

Աս. Հ. 691։ Ն. Ք. 61։

ման՝ կորուսին իսպառ զքաջալերուԹի՛ ամ քաղաքացիք բարեկիրք, ալ մ՚ի տեսին բազմեալ ոմն դատաւորս, բայց զնանկացեալս, զանպատկառս և զանքաջոյս։ Իսկ-

Կերպ գաղ. զական քրիս. նուԹե։

բուե՛ն՝ այնպէս անարգ և արհամարհ էերևեցաւ երբեք ի զաղղոտի խաղետոյս. և Թէ կայր ոք բարեկիրը համադասեալ ընդ նոսա, երևէր ի Ձակատն՝ շառագունեալ ամԹոյ վ՚ը ընդ այնպիսիս լինելոյ։

Իսնաչաւ երևեցան այս դատաւորք ի սկզբան անդ, յայտ է Թէ ի պատրել չժողովրդն, կի առ Թանկագին ևս վաՃառելոյ զքաւեալս իւրեանց։ Օ՜ամ զանայլն առ ամբաստանեալն։ Իամբաստանողն՝ որ էր լենտուլոս ոմն, աւելի առնոյր ք՚ զնդրեաՃն. մինչև որտենսիոս կարի ինն սրտի դիւր լինել, և մեծապէս պանծալ նմա ընդ իմաստուԹի՛ իւրոյ խորհրդոյ։

Իդարև անհաւատալի ինն էր, Թէ գտանէին գատաւորք այնպէս լերք, մինչև արձակել զբարեգործ ոք՝ որպիսի կղոդիոսն էր։ Օի բայ ի յանցաւածոյն՝ յոյր սակս առանձինն էր ամբաստանեալ, արժանահաւատ վկայք վկայէին զնմանէ, Թէ արարեալ էր նո՛ ոՃիրս գժնդակս, սուտ երդմունս, սուտ կտակս, չնուԹի՛ս, և ապգի ապգի անաւակուԹիս. զաղմուկն նիսիբայ՝ որում նա եղև պատՃառ. զորիկայս զինեալս ի՛նմանէ, և բաշխեալս ի վաշտս վաշտս, առնել պէսպէս բռնաբարուԹիս ընդ իւրով հրամանաւ։ Իուկուլլոս՝ որոյ առեալ էր կնուՃ զմի ի քերց նո՛, մեղ ի վ՚ը արկանէ, Թէ ապգապղծուԹ՛ լլկեալ էր զնա. և զայս յուցանէ վկայուԹի՛ աղախնայց տան իւրոյ յանդիման եղելոյ ի դատաստանի։ Իոլ հնչէր հրապարակաւ, Թէ կղոդիոս ապգապղծուԹ՛ գնայր և ընդ այլ երկուս իւր քորս, որոց մին էր ամուսնացեալ ընդ Ա. մարկիոսի ռեքսայ, և միւսն ընդ Ա. մետելլոսի կեսարու։

Ասէպանիս ի՛ կեսար. հդ։

Ի մասին պղծուՃէ պաշտամանց չնծուհչոյն լռնայի, աւրեՃիա մայր, և յուլիա քոյր կեսարու զգայուցին զանցան՝ զոր տեսեալ էր նոցա։ Իոչեցաւ և կեսար ևս՝ ի վկայուե՛։ Ի՚յլ սա յայտի քՃքաՃար, յայտի մտադիր՝ ի բարեմարդուԹի՛ առ այնոսիկ՝ որոց հնար էր լինել նո՛ պիտանի, և որք յաչս էին բազմուԹե՛, ասայ չգիտեալ ինչ։ Իա՛ ի հարցանել ցնա, իսկ ընդերը՝ ի բաց արձակեցեր զկին քո, այնպիսի էտ պատասխանի՝ որ արժանի՛ էր բեռանոյ առն առաքինւոյ ք՚ զնա։ Ի՚սէ. Պէսոյ է կնոջ կեսա-

1 Ջի ո՛չ երբեք եղև քան զայս տից։ Կիւ. առ ապքիլս. ա. ժԸ. Հաղագս էրատո՛ի խաղեալ նար.

քոս չէրթ լինել ո՛չ ինչն չամենայն չանչանաց, այլ և չամենայն չանչաճանաց։ Աւ. Հ. 691։ Ն. Ք. 61։

Ի միայն միջոց մնայր կղզիոսի առ արդարացուցա- նել զանձն։ Ասեր՝ Թէ էի այնբ. և ցուցանէր սուտ վկայիւք, Թէ ի նմին իսկ գիշերի՝ յորում ամբաստանուէր էր վճռեն՝ Թէ պղծեալ լսէի իմ զպաշտամունս, ես՝ ի քուն էի՝ յինտերանիս քէք՝ աւելի՝ քզվաթսուն մղոն հեռ՝ ի հռովմայ։ Օ այսպիսի պաշտպանուէն անհին ջրէ կիկերոն, ասելով Թէ ես իսկ տեսի զկղզիոս, և խօսեայ ընդ նմ՝ ի հռովմ սակաւ ժամաչ յառաջ քզդիշերն՝ յորում եղև բանն։ Կիկերոն դառնալով զկղզիոսէ։ Պլուտարքոս։ Ի կիկերոն։

Ասայեալն կիկերոնի էր ձշմարիտ. քայց պլուտարքոս պնդէ, Թէ վկայել կիկերոնի զկղզիոսէ՝ եղև ի դըրդմանէ կնոջ իւրոյ. և ի վէր բերէ նոյն պատմիչ զայլ պատրագայս, որք Թուին ինձ գէթ կասկածաւորք, և զսրոյ զբազումն մաքթ է համարիլ լուրս սփռեալս ի Թշնամեաց կիկերոնի։ Ասէ նա, Թէ կղզիոս էր երբեմն բարեկամ կիկերոնի, երևեցուցեալ զիւր նախանձաւորուէն առ նա և առ հասարակապետուէն յիրս դաւադրուէ. և Թէ կղզիա քոյր կղզիոսի, և կին մետելլոսի կելերայ՝ սիրեր զկիկերոն, և կամէր ամուսնանալ ընդ նմ. որով ենթադրի կրկին բաժանումն. որովհետև երկաքանչիւրն ԷՆԷ ինքն, և ԷՆԷ սա միապէս էին ամուսնացեալք. և Թէ նախանձ տերենտեայ եղև հնարիչ քանսարկուէս, որ ստիպեայ զայս խրոխտ կին՝ պահանջել յիւրմէ առնէ, զի դատախազ լինի կղզիոսի, որով արկցէ խոժոռուԹէ, և խլեսցէ զսէրն կղզեայ առ կիկերոն։ Ասայ ամ պատմուէ պլուտարքոսի՝ անվայելչական բարեհամբաւուէն կիկերոնի՝ գուցէ Թէ իցէ ձշմարիտ, հայեցեալ միայն ի դիտումն և յիշձ կղզեայ, զոր արդարև անմաքթ Թուի ժխտել. քայց զայլն ամ հնար էր ստել դիւրաւ, ԷԹԷ էր այս յանկաւոր տեղւոյս։ Ասյլ զի մի լեցի մեզ պարանիլ յերկարաւոր քննուԹէ, շատ է յիշեցուցանել միայն, Թէ կիկերոնի ոչինչ պիտեր արտաքին մղումն առ յանձնառուէն առաջի առնելոյ զձշմարիտ ինչ գործ ընդդէմ կղզիոսի, զոր վաղու ևս սպառնայր նմ։ Պատմէ նա ինքն, Թէ իբրև յանդիման եղև առեներին ոռ վկայ, ամ դատաւորք յոտն կացին. առին զնա ի մէջ իւրեանց, և ցուցէ զպարանոցս իւրեանց՝ վկայուէ եղին Թէ պատրաստ են պատարագել զկեանս իւրեանց առ ապրեցուցանելոյ զնորայն ի կատաղուէ կղզիոսի։ Ասանակ կիկերոն, և բարձրացուցանէ յոյժ զայս վկայ- կիկ. պա. ապ. Ա. ծ.

Ընդ Հ. 691 : Ն. Ք. 61 :

ուէն պատուասիրուէն նոյ, որ ամէնքսարար էր իւրումն մտաւառուէն : Կայր և՛ սատ միանգամ Թշնամանին, որ ազաժամապարան էր արհամարհուէ և առելուէն, շատացեալ առաջին առնել լուկ՝ որչափ ինչ դիտէր :

Դատաստանք կաշառուն : Կրգհաս ազահուն :

Զուարճութիւնք կիներոյն : Ի դատաստանի, և աչիներն գոյքք փուճից պնդուէն ընդ ապահովին կինոյ նորա : Լքուելին գոյից եղիէ զանհատանութեանէն, և եղիէ զքատագոյացն նոյն : Խնդրել դատաստանի ի ծերակուտէն պահպանիս որք չնորհեցան նոյ, առաւել ևս երկիցդոյն ինն : Մեհեանն ինչ Թուէր կղզիսոյն գուշակ լինել անվերջ դատապարտութեանէ :

Կիներկուս ևեթ առաջս չքնեցաւ կերպարան իրողութեան, և այն՝ անհնարին գաղանաւոք, զորս ծանր է ինձ առաջի առնել : Կրասոսի յանձն եղև այս չարաչար գործոյս ընել : Կրսէաց զդատաստանս առ ինքն . ոմանց եւ արծաթ, և այլոց խոստացաւ . անդ եղէն գաղինք չնուէց, և այլ եղէնուէց՝ որք առաւել ևս չահագործ էին քնուէն : Կյսու օրինակաւ կղզիսոյս արձակեցաւ, մեծ ևս յանդգնաբար քան զայն յոյր ասկս լեալ էր ընդ դատաստանաւս : Չնոր՝ վճռին՝ չհաստատեալ հրապարակի լցաւ չահագործն ասղիզբ . բարեկիրք անձինք էին փախուցեալք : Կայր և այնպէս եղէն անդ քան և հինգ դատաստանք, որք թէպէտ և՛ մեծ էին վասնզի՛ որ ապառնայր նոյ, սակայն և այնպէս նախասկզբն ընտրելոյն զդիմագրաւել իբրեանց՝ ի կորուստ, ընդ վեր՛ ի վայր չքնել և կորուսանել զհասարակապետուէն : Կղէն երեսուն և մի՝որք առաւել երկեան՝ ի սովէ, ընդ՛ ի չար հասուածոյ : Կյս անարժան դատաստանք՝ որք արժանիքն էին ծանուցից պատժոց, ընդ կալան լուկ՝ ի պատիժ զամնի և զծաղր կատարեսի . որոյ պատահեալ միւսմ՝ ի նոցանէ, ասէ . Ինչ ընդընդ խորհիցիս՝ ի ձեզ գոնդ ի պանդանդ . Ընդրնա՝ ի խափանիցն, չի զ՝ ի բաց առաջ՝ ի չէնէ արձակեն՝ զոր ընկալայ յամբաստանէցեալն :

Նկիկերան քաջ չարէրէ ըզսիրտ բարեկիր անձանց նոգեպահելոց յոյսամ դատաստանէ :

Կյոյր գաղշէրն դատաստանի հետևուէնիք եղէն մանհարկերք հասարակապետուէ : Կոլուէնին յաղթական և բարձրագլուխ արդէն սկիզբն արարեալ էր անկուշել զառաքարգուէնի և զառաքինուէ : Կնգ ոմն հարեալ զամ օրինս ամենիսածուէ, զերկիւղածուէ դատաստանք զնամ կորուսանել : Գոմն երկրացոյց անձանուն և մի, զորս երկիցդոյ անձանուն և վատանուն : Չնորոյ ոմանք և զնոսա ուզուէ : Կնոյնպէս զանց-արգացան, միայն առաջի ունելով զնոսին որ ընդէր խորհէին, ևն :

1 Ակիկերան գլխովին բարկէն, և լցաւ հրապարակն ասղիզբ . բայց զայն և զինդ դատաստանս այնպէս արդացան, միայն առաջի ունելով պլեսին վտանգ, ընդ որոյ կորնչէր

հայ, զՀերմիսակուեի ծերակուտին, յայնց ժամանակաց Աս. Հ. 691։
Հետ խորհեին անօրէնք ինդրել զվիժ անաչառ Հիւ· Ք· 61։
պատուհէն կիկերոնի։ Իսկ բարիք ի Տիտանն վաճ-
բատեալք և կարեալք, այլ ոչ աչն ունելին կարողանալ
զդեմ ունել իւրեանց Թշնամեացն։ Յայսմիստեմ պահոս
արար կիկերոն՝ որչափ ինչ վաղել էր ելեմ ունելոյ ծե-
բունեայ։ Ընդարձեցոյց միւսանգամ վահնկալուեի քա-
բեայ իւրովք ազգու բանիւք և յորդորմամբք։ Ի հնա-
մանեայ խոտիւ գկաշառաբերկուեի գատաւորացն։ Ի մեբ-
բանեաց և ամենայնից արար զամենեսին գնոսա, որք
ձեռնասու եղեն ամենայնպարտ յաղեի ուեան։ Վոխարինեաց
մտանելարտպես պիսոնի Հիւպատոսի՝ գՏիտուցումն վերբ
ժուց իւրոյ առ դասն մտանելն, վրիպեցուցեալ զնա ի
կուտակարուէ առւբուց, որում կարծէր գանձն լինել
յատաղովի։ Հուսկ ուրեմն ընդՀարաս ի կղզոիոս այն
պէս ուժգնին, մինչև ամ ժպրՀուէի անօրինիս ոչ կարաց
զդեմ ունել, և ամաչ յամենի էրեւ։

Ի թզեի գրեցելոյս առատկոս, ուստի առի ես գոգ-
ցես զնա՝ զոր առաջի արարի ցայս վայր յԵւրու կիկերոն
Տատուած ինչ Հառի ատացեալ յիրմէ առաջի ծերակու-
տին, ի Տնգ ետասանն մնչիսի՝ յորժամ անդ էր և կղզ-
դիոս ։ Էետ ՝ յորդորելոյ զծերունիս չյուսահատիլ վա
վերացն՝ զոր ընկալաւ Տատարակաւետութիւնն, յա-
րի ։ Ոյոր վերի այնպէսի է Բնութիւն, զոր չէ արբան մեզ ոչ
Ռաֆուցանել, և ոչ երկնչել։ Ի՞նչ երկնչիմ, երբէմն վերշացեալ ի
արուսիդուրեն։ Ըե անփրանամս գընձուրեն ես և գշատակաբ հե-
գեսրեն, Բոսիմ չեանեալ չեՏատուիր։ Ի Ընտուլոս էսի և խարի
լինս արՀամբեցան երկիցս։ Ոյս երբորբ պատուհմս է՝ զոր գատաւորի
ամանչ Հաշատուործ՝ պարբատեցին Տատարկաւետուեի ։ Ոայց
Տաբես Տղո՞դեի, Ըե Տարծես ոչեն պերծ ի վտանգէ. Տպատկովեցին
պերՏանալ, ոս յայսմ Տաղատի այք ոս գատաւորս, այլ պահեցին պերդ

1 Բացատ մի ինչ ատացի գիծէ Տնատաւորք պահեցին զգիզ ոչ քա-
ատրակատաւետեէս. և այն բան՝ զարիս, այլ բանակց ։ ոչ ի քազաքի
յիմեցն ազդեցաս յիս ատեչ, զի մի ատա ունել գգիզ կանգուն, այլ
միռզ վերատրուի զոր առի՝ անկ- յաքարանաց գրկել։ Վասն որոյ ո՞
ցին օրատի ափ Տաքրեն Տանագրելը։ Տաքր Տանագրեալք քաջալերելցա-
Ա՞նիսիսի ի վերն զոր Թուի ինձ րուք։ ամեղ կալցեք զձեր ատագու-
Թէ չէ արժան ոչ անգիատանալ, և Թեն։ Կայ ի Տատարակաւետեն
ոչ զանգիատել։ զի մի երկիցեք կամ մարանտեեն բարեաց ։ յատելա-
վատատբուք՝ զանգատուեի։ կամ մորեք ի լատաբորցան, չէ նուա-
յեատատիպ՝ անգատուեի։ Երկիցս գեալ առաքեատեեն։ Ձեզև. Նոր
արձակեցաս լնատեբս, երկիցս կա- ինչ Տեաս, և ոչ մի։ այլ որ էին,
տելենս։ Երբորդս այս արձակեցաս էին ի յայսմեսի։ Ի գատաստանի
այժմ ի գատաս որաց՝ ի վերայ Տա- առն ուբուեին ժամագործի, բա-
ատրակատաւետէ։ Խաբեն Տղոդեի։ զուեիք գատն յար և Տանեք։ Կին։

Աս Հ. 691 : Ն. Բ. 61 :

բանսի և պանջանաց. ո՛չ ձիգն եդին ի՛ւր ինալ ինչ չէր առանձին չա-
ղաչացուն, այլ ըրկիլ ընդ յաչառանաց՝ որ գէն գներ ըչո՛ն կեանս
յապահովի : Ա՛ ո՛րոյ պէսքն՝ չալելըելցարո՛ւ , և հանապազորդե-
ցե՛ գնացս ունել արգանիս չերոյ առաքունե : Այ՛ գեռ ինաբա-
նունե բարեաց՝ որ է վարահարան հասարակապետունե : Ար պապա-
հեցո՛ն՝ ընկերս և առնե է չառոյ վե՛ նորա , այլ ո՛չ պէսրո՛ : Ա՛ե՛
ինչ ո՛չ կորուսաւ նորագ . յայսմենեցաւ գիտն չարն՝ որ կայր՛ ի ձածառ :
Ա՛րչիսուն ձանապարհորդի ոբոտ՝ ո՛չ առ այլ ինչ պէտանացաս ,
բայց առ խնայուցանել ինչ չպնուն՛ որ նման էին նմա :

Ձկեր հնար կիկերոնի առնել ինչ լաւագոյն . բայց երե
իրացն երևեցուսցէն՝ թէ խաբեցաւ նա , եթէ վարկաւ՝
թէ քաջ յածոյց վեմ : Ձարայոյղք սրտմտեալք յայսմ
յաջողուածոյ, ոչ գադարեցին դարձադարձ գրոհել ընդ-
դէմ հասարակապետուե և կիկերոնի , որոյ գատ՝ կին եր
ընդ փրկուե պետուե . մինչև եհաս կղզիսոսի տեսանել
լիով զիւրն վերէ՛ինդրուե ՝ի վե՛ր երկաքանչիւրսցն , աք-
սորանօք այնորիկ՝ որոյ շինչեալ եր զդաւադրուե կա-
տիլինայ : Ա՛ւաչ գիտեր կիկերոն՝ թէ պահին նմ սպառ-
նալիք , այլ ո՛չ կարծեր զիւր վտանգ այսչափ մեծ և մե-
տալուտ : Ձուսացեալ եր նա ՛ի սերն զոր ունէին առ նա
ամ՝ արք քաղաքիրք , և ՛ի պատիւն զոր ընծայէր նմ քաղ-
մուԹին . և առաւել ՛ի բարեկամուե պոմպէոսի , յոյր
անկեղծուե Թէպետ և չէր լիով վստահ , բայց առ երեսս
Թուէր այն նման օգտակար յոյժ : Ա՛յս ա՛զգ առնել ինձ
գառնալ ՛ի պոմպէոս , որ ՛ի պատրաստի է մնանել ՛ի նոր
շաւիղ գլխովին այլազգ յայնմանէ՝ զոր կալաւ ցայս վայր :
՛ի պատերազմունս եր նա փառաք փառաւորեալ. բայց
ոչ տեսանիցեմք գնալ նման նոյնի փառաք յերոյլուԹիս
ներքինս և քաղաքականս :

Պոմպէոս ըէ հասանէնյն առչիս՝ արքայ գունգս : Վէնս ըէ. Խ : Պլուտարքոս ՛ի պոմպէոս : Դիոն :

՛ի գարձի իւրում յասիոյ , ետ նա ապաքէն ՛ի սկզբան
անդ գովելի օրինակ մեծի չափաւորուե : Ձոստովանին
միաբան պատմիչք , Թէ կարող եր նա զօրօք զոր ածեր ըէ
իւր՝ տիրել հռովմայ և հասարակապետուե : Ա՛նարշ
ամ տեսաներ զայն . և քաղաքք երկնչէին՝ գուցէ պոմ-
պէոս միտեացէ չայնպիսի ինչ , որ դիւրին եր նմա : Ձայն
վայր եհաս բանն , մինչև կրաստոսի փախչիլ ՛ի հռովմայ
որգովք իւրովք , և ամ գանձուք՝ զորս կարողացաւ փո-
խադրել : Ա՛ւայց և այնպէս կարծեցաւ , Թէ չայն գնացս
երևելի՝ առաւել կայցէ ինչ հնարք՝ քան երկիւղ . և Թէ
իւր միտք ոչ այլ ինչ էին՝ բայց առելի առնել զպոմպէոս :

Ա՛ա՝ որոյ ոչ երբեք էանց ըէ միտս տիրել բուռն զօրուք
ինքնիշխանուԹէ , լռեցոյց զայս ամ լուր որ հնչէր , և

զայս ՚ամ կասկած, արձակեալ զնոր զօրս՝ վաղվաղակի Ա. Հ. 691։
իբրև եդ զոտս յիտալիա։ Հասեալ՚ի բրունդուսիոն՝ կո- Ն. Ք. 61։
չեաց զնոր զօրականս. յետ ատենաբանութե՛ւնի՚ն ձահ
առ ժամն, հրաման ետ նո՛ր արձակել, և գառնալ իւրա-
քանչիւր՚ի տուն իւր։ Մնեպէտ և ոչ պակասեր նո՛ր պատ-
րաստակ գեղեցիկ՝ ունելոյ զնա համախումբս, և այն եր
սովորութի՛ւնն հինեալ յայն յիրաւունս արդարուե, զի
զօրն և յաղթանակեսցի՛ եր իւրում զօրագլխի։ Այլ
նա առաւել ընտրեաց զրկել զնոր յաղթանակ յայսպիսի
չքեղ հանդերձանաց, քան արկանել անհանգստութի՛ւն
յիւր քաղաքակիցս։

Ախանձաւորե՛ն և զարմացումն Ժողովրդոց Հռուն
նմա երկրորդել գեղեցիկ ինչ արարս։ Օ՛ի իբրև երևե-
ցաւ գառնալ յիտալիա յետ այնչափ յաղթութե՛ւն, իբրև
՚ի ձանապարհորդութե՛ զոր արարեալ էր՝ ե՛ն հաձոյս կա-
մաց, առանց ինչ սպասաւարկութե՛ւն՝ բայց ևեթ իւրոց
մտերիմ բարեկամաց, իսուն ընթացաւ այնչափ ամբոխ
՚ի տեսանել զնա, և այնչափ ստուարացաւ բազմութի՛ւն
զձանապարհայն, մինչև՚ի հասանել իւրում՚ի գուն
հռովմայ, եթէ կայր նո՛ր խոտորնակ ինչ խորհուրդ ընդ-
դեմ հասարակաց ազատութե՛, ոչ պիտեր նո՛ւ այլ զօր,
զի չատ էին նմա կամովին հաւաքեալքն՝ առ երթալով
զկնե՛ նո՛ր։ Այլ նա ոչ ձեռնամուխ եղև յայսպիսի ինչ,
և շատացաւ փառաք ընդունելութե՛ն՝ զոր արարին նմա։
Աղաքէն ՚ամ գնաց ե՛ առաջ. երիտասարդք՝ հարուստ
միջոցաւ, այլք յաւէտ կի՛ նուազ՚ի բացուստ՝ իւրաքան-
չիւր ըստ կալի, և ծերակոյտն եկն ընդունել զնա առ
դրունս։

Ա՛րդ եղև նմա գտեղի առնուլ ամիսս ինչ արտաքոյ Կիկերոն Լա-
դրանց քա՛քին, մնալով ժամանակի պարապոյ իւրումն նայ յանկուա-
յաղթանակի։ Այլ իւրն հեղինակութե՛ն ազդեր ինչ՚ի ցանել զպոմ-
հասարակաց իրողութե՛ս՝ ոչ յառաջն յուշ արարաք, և պէոս՚ի կու-
իւրաքանչիւր ոք՚ի խնդիր եր շահելոյ զայնպիսի հզոր սակցուե՛ իւ-
քաղաքայի։ Ա՛տաւ կիկերոն, անտի իւր հակառակորդք րոյ հիւպա-
վաղու ևս կանխեցին՝ մինչդեռ եր նա յասիա Պոմպէոս տոսութե՛։
յամի կեղծ, յամի հնարագէտ՝ եկայ անյողդողդ, և ոչ Տարատա՛գ-
երևեցուցաներ միտել՚ի մին յերկուց կողմանց։ Կիկե- նագք պոմ-
րոն՚ի Թղթի ուրեք՝ որ կայ առ մեզ, զանգատի վասն պէոսի։
այսր՝ աչնուական համաքաղաքացի՛, ոյզ վայել է վե՛ն ան-
ձանց։ Ա՛սէ. արարի՛ ես այնպիսի էրս, զի որոյ կարծէի՛ նե՛ ե-

1 Ակարաբէ զայսոսիկ՝ որոց սկիզբն էթէ՛՚ի սակս մերոյ առ միմեանս ունիկ ինդակցութե՛ ինչ՚ի Թղթոցդ, մտերմութե՛, և եթէ՛՚ի սակս հասա-

Աւ Հ. 691։ Ն. Բ. 61։

դու՝ ոբաքա՛ լինիս ընդ իս, երբէ՛ որպէս բաբեհամ, և երբէ՛ որպէս յաղաւեդ։ Ինչ ի՞նդ, ըե՛ այս եղև պատճառ ՅԷրոյին լռուելի, զի երկեաւ բարեացուցանել զայլը՛ ի գովել զս զինս։ Այլ զայս գէ-պաՀլէր, զի զոր են գործեցի վա՛ երէուե՛ հայրենեաց, հաւան գը-պան այնմ կամ հաստատեալ։ Երբ գարչիս այսբէն, ճանեցիս՛ ի գնացս զոր կալաց՝ այնպէս եմատուե՛ և վերհանիցուե՛, որ լուսնկիս առնի սրթիքեզ պատլոյ՝ դու որ անպատրաստ ՀՀծգ ես զան զղեկիոն աչբրիեցի, ՛ի նորոգուե՛ երբէ՛ ՛ի կենակցուե՛ս և երբէ՛ ՛ի հաստատեալ երորուե՛ս ՛յառնէ՛ որ չէ՛ ինչ յոյժ սպոր զան զղեկիոս։

Կիւ. վ պատ. էուսէ. համար 83։

Գանգատը կիկերոնի եղեն գոգ գես անպիտան, Մե-պետ և էհասուցանելին ընտա՛ ոմն զկնի՛ ի գեմս ածին նմ, յորմէ և տկարացաւ արգարանալ։ Ասոյգ իմն է, Թե յատաջնումն այցելութե՛ էգտաւ ինչ գոհ զպոմպէոսէ, բայց և այնպէս ժողովեցաւ հնարհաղուը ընդունելութե՛։

Կիւ. էեւէոս. Բ. 12. Եյա. գաֆս պաբզա. ձէր. ա. 78։

Յաղթողն արեւելից ասէ յկիկերոն՝ Լ՛ոդիւնք գս են՝ տեսանել լինձ անգրէն զնմ հայրենիս. և Թե՝ընդունայն լիներ իմ եկաւորութե՛, ՛ի չգերազարդել զնմ երրորդ յաղթանակ, Թե ոչ պահեալ եր գս զտեղն իմոյ յաղ-թանակի։ Լ՛այլ այս զրոյցգ էեին բաւական մեայլ արկա-նել յայս առնն սրատեսի, որպիսի եր այն՝ ըե որում խո-սեր պոմպէոս։ Լ՛ատիկոս՝ որոյ տեսեալ եր զպոմպէոս յերուսաղէմ Ճանապարհորդուե՛, գրեալ եր յատաջագոյն առ իւր բարեկամ, Թե զօրագլուխս գալի զքոյդ հիւպա-տոսուե՛, զնի չհշմե՛ մեղադրել։ Լ՛այց տես, որմ՛զ օրինա-կաւ պատասխանի առնե կիկերոն առ նոյն ատտիկոս։ Պոմպէոս [1] կարի ՛ին ՛ի՛ճաբե գնս՝ ըստ արտաքին երեւուելին. գերկս զնե՛ արդանե՛, սերբ ե՛ գովե՛ ՛ի ՛յոյն բարբ, այլ ՛ե՛ ներհուսա ՛ի արտ՛ արպես ՀՀ երե՛, կարի ՛ին նախանձելի ե ընդ գաւս իմ։ Այս չգիտանեմ ՛ի՛նմ՝ ոչ ՀՀշմարիտ ՀՀղ ըրուե՛, ոչ անհեղծուե՛, ոչ ուղղորդ ՛ինչ և ոչ անխոտան գիտուն չերոյուե՛ս հաստատեալ գուե՛. ոչ վճռուե՛ խորհրդով, ոչ աշխուժեր ոյուե՛, և ոչ ապատուե՛։

[1] Գս այն բարեկամ, (գիտեցեք զուսմՀ՛ են բանս. զորմՀ գրեցեր առ իս, երբէ ոչ իշխեր պատաս-կել՝ սկսաւ գովել.) զՈՀ՝ որպէս ցուցանէ, ՀՀծարե յոյժ, գերկս արկանէ և սերբ. յայտնի գովե. նախանձի ՛ի ծածուկ, բայց այն պէս՝ զի տայ յայտնուե՛իւն։ Ոչինչ (՛ի նմ՛) անուշակ, ոչինչ ՛ի քաղա-քական իրողուե՛ս՝ հաւնստ, ոչինչ պանծալի, ոչինչ արիական, ոչինչ ազատական։ Կիւ. առ ապ. ա. ձ։

բակապետուե՛. զլուուե՛ գս համա. բիմ լեալ յերկիւղ, գուցէ խեթա. ցուցցես զսերտ ուրուք։ Ասյլ գե. տասյնը. զի զորս մեքն արտաքս ՛ի փրկուե՛ն հայրենեաց, հաճ և հա. հան են այնմ դատաստան և վկայ. ուե՛ն սեռերեայ ՀՀմ։ Իսբև եկես. ցես, ծանիցես՝ այնպիսի խորհրդով և այնպիսի ՀՀծանձուե՛ք արարեալ զայնոսիկ, մինչև գու որ ՀՀծգ ես յոյժ՛ ՛ք զափրկիանոս, զնս՝ որ չ՛ՀՀ յոյժ փոքր ՛ք զերկոս, հեշտեալ Թողացուցցես կցորդել՝ քե՛ ՛ի գոր. ծրս հաստարկապետուե՛, նոյն և՛ ՛ի

Ա. Հ. 691։
Ն. Ք. 61։

Ա.յս կենդանագիրը չէ ինչ սուտակասպաս. և թէ չէ ինչ համանման այնոցիկ՝ զորս արար կիկերոն յայլ նուագս պոմպէոսի, ոչինչ երկուանամ ես յաւէտ հաւատս ընծայել նամակի գրեցելոյ ի լուռթէ սրտի, քան չողոմական առեղահասուցեց ի լուր հաճուե բազմահոյլ ունկընդրաց։ Այո՛ղ ևս՝ թէ չխաբիմ, դիւրին է միաբանել ընդ միմեանս զայս ամ. իբր զի մարդիկ յոլովակի յեղափոխին յանձինս՝ ըստ հանդիսանալոյ նոցա ի թատրոն աշխարհի, կամ ըստ որում մտածին յիւրեանց առանձնաւորս գնացս կենաց։ ուստի չէն ինչ զարմանք, եթէ դիւցազունն երևաւոյն յատենաբանուհիս կիկերոնի՝ երևեսցի ի նամակս իւր թաթմատաղ ոք։

Պոմպէոս ձկգրտեաց լիով իւրովք գնացիւք զկենդանագիրն՝ զոր արար կիկերոն։ Յորժամ ատենաբանեաց նա առ ժողովուրդն յառաջնում նուագի յետ իւրոյ դարձի, կամեցեալ հաձել զմիտս ամ կողմանց, այնպիսի եղէն նոր բանք, ըստ որոց լուր և ոչ ի՛ի կողմանց եղև ինչ հաձ։ ի ծերակուտի՝ ըստ հարցանել մեսսալլայ հիւպատոսի զկարծիս նր՝ ի վր բանին կղզոլիոսի, որ ըստ այն աւուրս էր ի բերան ամենեցուն, պոմպէոս վարկաւ թէ մեծ ինչ արար, զի գովեաց ընդհանրապէս պնշխանուն և զվճիռս այնր օգնատպատիս ընկերութեն. և ի նստիլ իւրում՝ ըստ զի մծա էր կիկերոնի, ասէ ցնա. կամի հասս լինել լիով քումդ հիւպատոսուե։ Այս զի անշուշտ կիկերոնի չէր արարեալ ինչ առանց հաւանութե ծերակուտին, գովեստքն տուեալք ի պոմպէոսէ առ մատակարարուի ծերակուտին՝ զեղուին և ի գովեստ կիկերոնի. թէպէտ և այս գովեստք էին կարի լիմն հանրականք և տարտամք։

Կրասսոս գործեաց ամենևին այլազգ։ Այ որում մարթ էր գանգատել զկիկերոնէ, փոխանակ զի չէր արարեալ նմ զպարտուպատշաձ իրաւունս ի բազում առիթս, և զի միշտ ջանայր ամբառնալ զպոմպէոս ի չնաս իւր, տեսեալ թէ լուկ կարծիք կամէցեալ նր գովասանել չկիւպատոսութե կիկերոնի, պատիւ եղև պոմպէոսի, մեծավայելուչ ընդլայնեաց զիւր խօսս ի վերայ այսր նիւթոյ։ Ա.սէ. ,, եթէ ՝ եմ քո՛քացի, և ի ծերու-
,, նեաց ծերակուտին, թէ վայելեմ յազատութե և ի

1 Ջլինէլ իւր արդ մի ի ծե- րունեաց, և քաղաքացի, և ազատ, և կենդանի, յինէն համարէր ընկալեալ ընծայեցեալ ի ծերակուտին, թէ վայելեմ յազատութե և ի սաներ զիւր կին, քանիցս անգամ զաւուն և զչայրենիս, նոյնպէս և տեսանէր զնմ բարերարուե. կի- ա՛ ապրիլիս. ա. ծ։

Աչ. Հ. 691։ ,, կեանս , վ՚ս այսը ասի՝ պարտապան եմ կիկերոնի , քա-
Ն. Ք. 61։ ,, նիցս տեսանեմ զնմ տուն , զնմ հարսն , և զնմ հայրե-
,, նիս, յիմի յուշ լինի ինձ այն՝ զոր ընդ հայպարտ եմ,
,, վ՚ս պահելոյ նորա ինձ զայս ասմ ՚՚։

Ո՛ղոյց այսպիսի զարթոյց զպոմպէոս, եթէ՝ ի կիծիլ, տեսեալ թէ կրասոս ուսուցանէ նմա՝ զի՞նչ պարտ էր առնել, և մարթանօք՝ զորովք հարևանցիկ արար՝ գովելի ընծայիլ. և եթէ՝ ի զարմանալ, տեսեալ թէ երախտիք կիկերոնի էին իրօք մեծարգի, և թէ գովեստք ընծայեալք նմա քաջահաճոյ էին ծերակուտին։

Ի՛նհարց ամ գիտե, զի կիկերոն կարի ինի զակատել էր՝ ի գովեստ։ Ի՛սպա աւելորդ է ասել՝ քանի՞ գոհ եղև զկրասոսէ։ Ի՛այլ և այնպես մտադիւր ընկալաւ և զդուշ նաքեաչն՝ զոր ետ նմա պոմպէոս պատ՝ ի պատ և տարտամ արտայայտութիւք։ Վակայն իբրև եհաս նմա խօսիլ, յայնժամ քաջ հանդիսացոյց զնիւթ ամ ձարտարխօսուն, առ արդոյ երևելոյ առաջի նորոյ ունկնդրի՝ որպիսի պոմպէոն էր։ Ի՛ռատացաւ զնզաւ յիւրում ատենախօսութե զեղեցկահիւս պարբերութիւք, ընտրհալեան ոճովք, ազնուական և համարձակ ձևովք։ Ի՛արձրացոյց զնմաստութե և զարիւնէ ծերակուտին, զհամաձայնութե Վարգի ասպետացն ընդ առաջին խումբ Տղեկապետութե. զնիաբանութի բովանդակ իտալիոյ առ Տղեկայ փրկութե։ Ի՛օսեցաւ զնացուածոյ զաւադրութե, որք՝ ի յետին չունչ էին ապաստան. զառաստէ Համբարաց, զնորին խաղաղութե՝ յոր ինքնակալութին Համնակ վայելէր։ Վ՚րկ նա ինքն առ ատտիկոս։ Վ՚ռո՝ ինչինն գիտես, որպիսի շալկան շառաչիւն գործեմ, զանիցս անգամ հասանէ ինչ խօսել զայսոցիսի ներքոյ. և չերկարեմ ինչ ապաւոր խօսել՝ ի վերայ այսր, զանզի գիտեմ ընդ լռութիւ է ո՝ ի խորոյ անպէ յոնաապանի՝ յոր կաս։

Ի՛այս ամ յառաջընթացս ակնածութիւք՝ զորս երևեցոյց կիկերոն առ պոմպէոս, թէ ոչ առ այլ ինչ՝ գիտէ պիտառնացան առ այս, զի պոմպէոս՝ գեղեցիկ ինի ձևացուսէ յայնմ խաղարկուէ, մինչև խօսիլ հասարակուէն։ Ո՛չ խուժանն այնպէս համոզեցաւ, թէ պոմպէոս կաթոգին սիրէ զկիկերոն, մինչև խառնակեցիկ մանկտուցն՝ որ կուսակից էր երբեմն կատիլինայ, առ արտայայտելոյ ըզմտերիմ միաբանութի երկոցուն սի, զպոմպէոս անուաներ Ի՛նէոս կիկերոն, տուեալ նմ այսուիկ անուն ինչ քաղ

1 Դիտես վաղ ուրեմն զնզբ յայս տանօք, զի համարիմ և այդր խակ նիւթ գանչիւն ձայնարկուէ, այն հնչեցեալ՝ ի լսելիս։ տէտ բարձրագոչ՝ որ չերկարեմ առ

կայեալ յիւր նախանուանէն, և՛ի մականուանէ այնորիկ՝ զոր համարէին լինել ընդ նմա սերտ բարեկամութիւք կցորդեալ։ Այլ թէ զարդարն կամիցիմք ասել, գնացեք պոմպէոսի ընդ կիկերոնի եղև միշտ կեղակարծելն, դեռ մինչ՛ի ժամանակ իւրոյ աքսորման։ Ա՛ Հ. 691։ Ն. Ք. 61։

Պոմպէոս գնէ զհիւսպատոսութիւն վիրանիոսի։

Ա՛ջ զհետ չորաւ սա ընտրելագոյն սկզբանց և յայլ ի բողոքին պետութե։ Լ՚պաքէն տեսաք, որպիսի ընչին հիւ պատոս պարգևեաց հնդկասեպտութեանն յանձն պուպլիոսի պիսոնի։ Օ՚նոյն արար և յայսմ ամի, ձեռնարկեալ դնել յայս պաշտօն՛ի նախատինս ամ աշխարհի միւս ևս յիւրոյ հաստատածոյ, որոյ գլխաւոր արդիւնք էին քաջ կաքաւել։ Ա՛ն էր ափրանիոս. որ՛ի պակասել այլոց ձըրիոյ՝ ունէր առաւելութիւն ինն զնորհ մարդեղութեանն։ Ո՛ր եդեալ էր՛ի մոռ՛ի յետնումն ամի՝ ընթացակից լինել՛ի խնդիր հիւպատոսութե. բայց տեսեալ թէ պոմպէոսի՝ այլ ելին միտք, կասեցաւ. և յայտ արար՝ թէ չէ՛ ինձ այնպէս պանծալի՛ի բուռն արկանել զհիւպատոսութե, ոչ ծանր և անախորժ հասու լինել այնմ յոչ կամաց պոմպէոսի։ Վ՚ասզոյր է մեծարու արանց բարեհաճութի՛ն ինչ գլխաւորին հայատակ իւրեանց կամաց։ Պոմպէոսի չէրէն կամք խաբիլ ափրանիոսի յիւրմէ բարեհաճութէ, և ոչ զի այսպիսի քաջ մարդեղոյզ՝ վրէպ գտցի՛ի դերագահ աւագութէ, զոր առ սէր նո՛ր պատարագեաց։ Ի՛ յաջորդ ամին եդ՛ի մոռ հաստատութիւք մատուցանել նմա զհիւպատոսութէն. և առ՛ի գլուխ տանիլ ։ զիրսդ, ոչ ձեռն էարկ պոմպէոս՛ի հաւաստ միջոցս՝ ոչ վասիլ էր իւրում մեծարոյութէ և յարգի, այլ՛ի վար էարկ միայն զայն միջոց՝ (ասէ կիկերոն,) զորոյ զաւգութէն սակս էր փիլիպպոս արտայայտել՝ ասելով. չիք քաղաք անպարտելի, յոր մտանիցէ իշակ ոսկեբարձ։ Փողն քաջ խիւր շռայլութիւք, և հնչէր լուր՝ թէ այն ամ տուրևառ անցանէր ընդ ձեռն հիւպատոսին պիսոնի։

Ա՚նպիտան փորձ պոմպէոսի՛ի շահել զկատուն պիսոնի՛ի հիւպատոսութե։

Ձայնժամ կատուն ուրախ եղև յանձին՝ զի հրաժարեաց՛ի խնամութէ պոմպէոսի։ Ա՚ն զի չէսիի առեալ սորա շանդրդուսէ սրտի կատուի չընտրուե պիսոնի՛ի հիւպատոսութե, և ատոյգ գիտելով՝ թէ դիմակալել սենի նա և յայլ նուագս, կամեցաւ շահիլ զնա, խնդրակ ա-

Պ՚ոմպէոս՝ զի չէր ոչ ինչ ընդ ինքն, և՛ի ոչ ինչ ընդ նմա։

1 Յո՛չ կամաց ամենեցուն՝ զի նրա գոլ ասեր, միայն թէ հնար է՝ ընդրա մոռածանէ Մ՚ենն մեր զորդին աւրոսի. և յայսմ ո՛չ հեղինակութէ մաքառի և ո՛չ շնորհօք, այլ որով փիլիպպոս զնո՛ր ամրոցս՝ դիւրաւրէ։

ջե մուտ ունել յայնս ոսկեբարձ յաւանակին։ Կի՛. ե՛. առ ոտիկ ի՛ն. ժէ։

Ա. Հ. 691 : ռաքեալ առնէր զերկուս գաւազս զքեռս նոր և զերգոյն ,
Ն. Ք. 61 : զերեսին մի իւր , և զկրասերն մի որգւոյ իւրոյ : Ի հա-
ջարկուն այսպիսի օգտանայր՝ Տաճոյ եղև յոյժ հնազ
և քեռն կատուի : Ոչայց սա միշտ խիտ և անխտաբեր էր,
պատասխանի էս մնուցասիրի՝ որոյ յանձն առեալ էր
զպարտասիսուսուն : Ի սա դարմանէս : Ասաս չէ այլ՝ որ պէտ-
նէդ ըզնոյն՝ Ի կանոյ : Այլ էս ընորհ ոսկի գնանէ վասն բա-
ղեհամարէ նորա առ էս : Ընդլսէ հորինէդ նորհնարքս երասաքէս
ի բանասորս , վասն էսդ չէդ չէմ անբերասէլ բաղեհամարէ , դան չամ
աերթ կանամոք : Այլ էս ոչ սաց երբէք ի ձեռս որ պատանք , ար-
կանէլ չէս ձեռակով յորիամ հարկ լինի պատասրել զօրասս հայ-
բենեաց :

Պաւստարբոս կարծէ Թէ կատոն չայամ վայրի ի վար
արկեալ իցէ աւերսգանց խստուն , որ Թէ տեղի տուել
էր կրկնակ ամուսնուէն առաքարկելոյ նմ , խափանեալ
էր արգելօք գինամուէ պոմպէոսի ի կերասրս , ինամս
Թէ՝ որ աւեր Տասոյց ինչնակալուէն , և վեր ի վայր շըր-
ջեաց գկառավարուէն : Ոչ Թէ կատոն սա երկիւղ ընա-
ժանորդ լինէլոյ ի գուգնաբեայ վրիպակս ինչ պոմպէո-
սի , արկ գնա ի վտանգ՝ ոմն եղև իսկ , ինամակալու և
Տասատարան լինելոյ մեծագոյն ևս՝ և գերասակար անկրա-
ւումէց : Տնձ Թուի , Թէ այս վիպասան Թէպէտ և ինաս-
տուն , չայամ նուագի գատ զգատասատան չերգելոցն ըզ-
կնի : Ոչ ո՞ երբեք կարող իցէ Տամնզել մեզ , Թէ կե-
սար՝ Թէպէտ և չլինեք աներ պոմպէոսի , չգատաներ ի
զուգական փառասիրուէ անդ իւրեանց , և յընդարձա-
կամուէ ոգւոյ իւրոյ գՆնարս ինչ յօգելոյ գայս միուէ ,
որ պետոյն էր իւրումն գիաման միաՆաւեր եղելոյ Տասա-
րակաց ազատուէ : Ոչայց էս մեծապէս զարմանամ ընդ
առաքինուէն այսպիսի՝ որ ոչ խոտղն ի պայծառուէէ
քաղդի , և որ ի գործառնուէս էս չիւրմէ անմեղ՝ չա-
ռաջատես լինի և երկնչի , գուցէ առ չայոյ Տարկ լինի
նմա գործակից լինել ի զէղծմունս և ի սուռգանուէն
օրինաց :

Ոչայս եղէն միաք ևս և այնոցիկ՝ որոյ օգուտ մեծ էր
չայամ իրողուէէ , և որք սագանանէին ի սկզբան անդ
զերասուէ կատոնի : Ինն նորա և քոյր նորա իբրև տեսին
զնարդասանուէս որք լինէին ի նասուցանել հիւսպատոս
զաբրանիոս , և զնաշառասուէս՝ որք լինէին Տրապարա-
կաս , մինչև երեթալ ամենեցուն ի պատմէլոյ պերտար-
քոսի՝ առնուլ զսակարկեալ գրամն ի բուրասատնս
պոմպէոսի , մնադիւր Տանգեան ի միտս կատոնի , որ

և առաց գնոսա։ Յետ՝ոչ առ, զ՝ըպիսի անաչքան փորձոյ լինիցէ Աբ Հ. 691։
ՅՈ Ի. 61։
ԱՒ Ի. 61։

Ա՚պա ասէր ցնոսա. Հիւպատոս. և պոմպէոս՝ որ՝ համարէր զՀիւպատոսութի՚ւնն՝ պանծալի գին իւրոյ զիւռոպական քաջութի՚ւն, և յոր ամենայնէ ոչ իւրովք արդեամբք, այլ զանգիտեաց ընդդիմանել, և՚ի վաղնջ սկսանել, դասաւորեալ յայն բանս[1] որ ծանիցի զայնպիսի անձինս, որոց այրիւք չՀասուցանելին գնոսա երբեք յայնպի՚ս բարձրութի՚ւն։ Օ՚այս խորհեցաւ ծի՚ն զոր առնի պլուտարքոս՝ և զՀ պոմպէոսի, կիւկերոնի սրաբեր՚ էր վա անձին յաւազ քան զՀնարաւն ափրանիոսի։ ,, Տե-
,, ասուձն (ասէ՚ի Թուղմն առ ատտիկոս,) որպէս Հիւպա- Աէի։ ւս. առ
,, տոսէին անուանեալ՚ի գուբիոնի, երկիցդ ձաղատու- ատտիկոս. Ժ։
,, ցուսին, փոքր միաս ևս՝ և մինիցի Թագաւորութի՚ւ բակայից,
,, եՀե՚ Հասանիցէ այմ՚ այս ողորմի՚լն։ Ա՚ի այսպէս ի-
,, ցի՚, լաւ է իմասասիրել՚ ոչ զուգ առնես, և Հնչին
,, ին՚ն Համարիլ զայսպիսի Հիւպատոսուն՚ս։" Սակրատեան
էջգնա և այս փառասիրայ, յորժամ ոչ գնան իրք ըստ ՀաՃոյս նոցա. բայց գործոյք իւրեանց փաղաքանի իսկ առ՝ և Տուաս իշխանակից ափրանիոսի Կ. ստեւլոս կե-
ջեր՝ անձն ստծանուն, որ պարծանքն էր ամենուն իւ-
րոյ տոհմի՚ իւրովք խնասիւք։

Ակէր գառնալ յայնժամ՚ի գաղղիոյ որ յայսկոյս Հեգիսք անկատար՚ի մերկեր՚ծոյ
ալպեայ, որոյ էր կուսակալ յԱտ պրետորեան իւրոյ տէգ փոխանակիպատոս։ Ի՚ ժամանակի այսր իւրոյ կուսակա-
լուե՚ն առաջի՚ն առնէ զանոցս ինչ[2] պատուական՚ի պղի-
նիսոսէ և՚ի պոմպիոսէ ստ՚լասայ՝ յԱտ կուռնել լիսոյն նեպո-

Պլին. ի՚. կե՚.
Ա՚ելաս. գ՚. ե՚.

1 Էս զպոմպիոսի էլ Համբաւ էր յայնժամ էրևոյթ յաւ էասպեայ, զոր՝ էթե զի գնչնասուն՚ն որում էՀաս ինչն որպա սՀեն՚ն՚ի՚ն՚ լինի՚ լիսոյք պանծալի ուղղութի՚ւք, գնոյն զայն արար պատճառ՝ որով չէին քա-
ւականն տատանալ զայն առաքինութի՚ւք։
Պլուտարքոս՚ի գոմպէոս։

2 Բ՚ինիոս և Փաւսանիաս արձանն գայս փորձ՝ յամն որ գնի՚ն Հիւպատոսոսն Բ՚ինի գեղեցկի իՀէրոյ, յորում և գնաս խոյ։ Ակաուսն վիճակեալ էր նմա՚ի՚ քաւլի փոգէա՚ն՚ որ յայնկոյս ալպեայ։ Քայց ձգնաբեա ևս է, զի նա յայնժամ ու՚ լսելոց չէր գասաս, ըստ խոնարհ-
սրհան նմանոյ։

3 Մ՚ԷՀ գիտգամ է ձգնաբեան արքի պատճառին Պետրոսի իպրե՚ն՚ որ այս էՀասցեան էգ առ օգնագործ, որ գնայ

T. V.

26

Ա Ե. 691։ Ն. Ք. 61։

սի ։ Պատմէն թէ արքայն սուէվայ ՝ առաքեաց ՝ի պարգև առ ամենայն կէտերս թոխարիստաոս գաղղիոյ՝ հրնդկեայ ոմանս , որոց մնեալ ՝ի նաւ յերկրի իբրեանց փո առևտուր առնելոյ ընդ օտարոտի ազգս ՝ արտաքոյ ձգեցան յոտղոյ . և այնպէս վարեցան Տեառն ՝ի սատակել բնութիւնսն մերկի , մինչև գալ խորատակիլ առ Ծովք-կերքը գերմանիոյ ։ Վիսպուած այսպիսի ՝ի համարի եր յայս նախնի աչխարհագրոյ , որոյ ըղձալի եր ձշգրտել՝ թէ ուրա ցամաք պատեալ եր չուրջանակի ՝ի ծովէ ։ Ասայ մեզ՝ է թէ ձշմարիտ էցէ զիպուածս , չէ պիտանի առ այլ . բայց և է թէ ՝ի յաւելուլ յայլ օրինակս , որովք ցուցանի թէ գլուխս բաբելացոյ ուներ անց և գարձ ՝ բազում գարուք յառաջ քան զյայտնել զայն լուսիտանացոց ։ Իակայն ինձ թուի առաւել , թէ այս հնդիկ կարծեալք՝ էին ՝ի քնակեայ արևմտեայ ծովէ-կերայ ափըիկոյ ։ Քան այսմ գրուէ Տեառնօրէնն չէ ինչ կարի տարաձիգ , և զկերպ երացոյն իսկ զգենուն առաւել նմանութի ձշմարտի ։ Հիւ. էդ ՝ի Պատմութէ իւրում յաղագս Վաճառականաւէ , զնէ զեկաւորուէ նոյ ՝ի կարի ինն օտար երկրէ ։ զի Թուի նմ առաւել Տաւանական ՝ Թէ եղեն սորա լարծացեր ։ Արդ է աւանել ՝ի գործ նոր պատճառս պատշաճզելէ , որք արկին գնա յայս կարծիս ։

Երրորդ յաղ Թանակ պոմպէոսի ։ Պլ. Ե. Կ. Ե լ . Ե ։ Պլուտարքոս ՝ի պոմպէոս ։ Աղաթանս ՝ի Գիւղոսս ։

Յաղթանակ պոմպէոսի յաղագիալ քաղցր ասիս , յայտ է Թէ ՝ի սակս ժամանակին՝ որ պիտեր ՝ի կազմուել ամ Տանդերձանաց , կատարեցաւ Տուսկ ուրեմն ՝ի 28 , և ՝ի 29 սեպտեմբերի ։ Լրկերորդն յերկուց աւուրց առաջ՝ էր օր ծննդոց յաղթականին ։ Լրկօրեայ եղև Տանդիսս ՝ի սակս բազմելէ անբաւ աւարաց , և պանծալի յիշատակաց պոմպէոսի՝ որ ՝ի զարգ նորուն ։ Ասայ և երկաւորք ոչ չատացան , և այնչափ ինչ յաւելցաւ , մինչև չև մարթի էր չքեղազարգել միւս ևս յաղթանակ՝ Թէ պիտեներ ։

Լրևեցաւ նախ առաջին՝ մակագրուէ , յոր գրեալ կայր՝ ԹԷ ՊՈՄՊԵՈՍ ՑԵՏ ԱՋՂՏԵԼՈՑ ՋԱՄԲՆԱՑՆ ԾՈՎԱՀՋԵՐԵՒՑՍ ՅԱՐԾԱԻՈՒՆԱՑ ՆԱԻԱՊԱՐՏԻՈՅ ՀԻՆԻՑ ԵՒ ՑԵՏ ԴԱՐՁՈՒՑԱՆԵԼՈՑ Ի ՀՈՂՈՒՄԻՒՐԵՒՆ ՀՈՒՈՎ ՄԵՆԱՒՆ ՋԻՆՔՆԱՒԱԼՈՒԹԻՒՆ ԾՈՎԱՒԻ . ՅԱԶԱԹԱԼՆԱՒԱՆԱՑ ԱՅՈՑ . ՊՈՆՏՈՍԻ . ՀԱՅՈՑՍՏԱՆԻ . ՊԱՖԼԱԳՈՆԻՈՑ . ԿԱՊԱՂՈՂԻՈՑ . ԱՍՈՐԻՈՑ . ՍԻՒԹԱՑԻՈՑ ՀՐԵՒՑ ԱՂԱՒԻՍՆԻՑ . ՎՐԱՑ . ՊԼԱՆԻՈՅՆ ԿԵՏՏԱՑ ԲԱԱ

1 ժողովուրդ գերմանիոյ , որոյ անուն պահեցաւ առ Լատինս , ի չուտապս ։

ՏԱՐՆԵՒԱՆՑ. ԵՒ ՀԱՒՍԿ ՅԵՏՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐԱՆՑ ՄԻ. Կ. Հ. 691։
ՀԸՐԻԱՆԱՆ ԵՒ ՏԻԳՐԱՆԱՆ։ Ղաթժամ չէա իսրոյ Ե. Գ. 61։
յաղթանակի հրապարակեսս եղիւ առ ժողովրդին,
վա՛ ի համար արկանել յոյժ քաջութիս զա սոսկութե՛, զոր
ինքն յաւել՛ ի վէր, թէ ,, պատերազմեցայ ընդ քսանեւ Ագաթ. Գ. 2։
,, երկու թագաւորս. և սմանէսիկ զկոյր Պետեան։
,, սահմանայ հնձեակաւորել, մինչև փոքրն ասիա , որ
,, յառաջ՛ ք զիմ յաղթութի՛ն էր չէսին գաւառ ժողո-
,, վրդեանն Տաւղիակաթի , այժմ զմի՛ջն ունի"։ Ղառա
ջի աթոռից չայամ վայրի միւս ևս մանագրուե՛, որ այլ-
ազգ՛ ի համար արկանել գյաղթութիս պատճառիսն։ Ղ՚յա
մանագրութի՛ն վերադեցայ՛ ի յաղթականէն՛ ի ևՀՀենին
աթէոսացւոյ, յորս շինուած նուիրեալ էր նորա զմեան
ինչ յիւրոյ առաքայ. և ասի այսպէս գրե՛ զայն պլինիոս
Կն. ՊԱՄՊԻԼԻՈՍ ՄԵՆԱ։ ՍՊԱՐԱՊԱՊԵՏ ՋՕՐԱՑ ՀԱՒՈՄԱՑ.
ԵՅՏՈՑ. ՅԱՀՆԻ ՀԱՀՆԵՒԱՆ. ՉԵՐԵՄՆԱՄԵՒԱՑ ՊԱՏԵ-
ՐԱԶՄ ԻՆՁ. ՅԱՂԱԹԱՀԱՐԵՒԱՆ. ՀԱՀԱՆԱՆԵՒԱՆ. ԿԱՏՈ-
ՐԵՒԱՆ ԿԱՄ ՆԱՒԱՀԱՏԵՒԱՆ. Ի ՊԱՁՄՈՒՆԱՍՊԱՐՈՒԹԻՒՆ
ԵՐԿՈՒՈՑ ՄԵԼԻՍՈՑ. ՀԱՐԻՒՐ ՈՒԹՕՍԻՑՆ ԵՒ ԵՐԵՔ ՀԱ-
ԶԱՐ ԱՐՈՒ. ԸՆԿԱԼՈՒՉԵՒԱՆ ԿԱՄ ԿԱՀԱՆԱՒՈՐԵՒԱՆ
ՈՒԹ ՀԱՐԻՒՐ ՔՒՆՈՒՍՈՒՆ ԵՒ ՎԱՅ ՆԱԼԻՍ. ՍՏԱ-
ՅԵՒԱՆ ՀԱԶԱՐ ՀԻՆԳ ՀԱՀԻՒՐ ԵՐԵՍՈՒՆՑ ԵՒ ՈՒԹ՝
ԸՆԳ ՔՒՆԱՀՔ. ԸՆԳ ԲԵՐՔ ԵՒ ԸՆԳ ԱՄՐՈՑ. ՀԸ-
ՆԱՀՉՆԳԻՑՈՒՑԵՒԱՆ. ՉԱՀՄԵՆԱՑՑ ԵՐԿՈՒՄ՝ ՈՐՔ
ՉՓԻՆ Ի ՄԵՒՈՏԵՒԱՆ ՆՈՂՉԱՆ ՄԻՆՉ Ի ՆՈՂՉԱՆ
ՄԻՒՐ. ԿԱՀՍԱՐՔ ՉՓԻՒ ՊԱՐՏԱՒՈՐ ՈՒԹՕ՝ ՉՓՈՐ ԱՐՈՒՐ
ԱԹԵՆԱՑՈՒԱՑ։

Ղոխուեր՝ որովք եղէն չքեզահանդէս ցոյցք յաղթա-
նակիս, եղէն հրաւանք, և պետասացան առ առա-
ւեաւել զքեզքուէն, և առաւել ևս ապահանել զարս հը-
ռոմայեցւոց. մանաւանդապէս ի գոհար անուան՝ որոց
ցան վայր սակաւ էր ծանօթանալ ի չգանէմ։ Ղբևեցաւ
չայեմ վայրի ազիւսակ ինչ սասրինք խոպոս, կարմիր
յերկուց գարանց պատուականացս՝ երկայն գառնատապի,
և լայն եռատնապի։ Ղ ուսին մի ոսկի, որոյ կշիռ էր երե-
քու գառատուն և եօթին մարգոյ գազդիական, և երեք
բազմագ սեղանոյ ևս ոսկիք, գորոց վինն ասկին լմնել
գարեկի որգուոյ վշտասպեայ։ Ղնօթք ոսկի ղէնք սակա-
նակուռք բազում յոյժ, մինչև զարդարել վինն սպասա-

1 Ընդունելի խիստ անորոշ է նշանակությունը այս բառի. գուցե նշանակում է ոչ միայն ընդհանրապես ձեռնափորձ, այլ մասնավոր պատերազմական ձեռնափորձություն։ Ընդունելի է նաև այն կարծիքը, որ այս բառը նշանակում է ընդհանրապես ռազմական հմտություն։ Հեղ.

Ես. Հ. 691. Նոյս . Երեք անդրիք ոսկիք . մին ահեհասայ , երկրորդն
Ն. Ք. 61. արեաւ, և երրորդն ապուծան. որեձն ոսկի՝ արեսաարուես-
սի , զոր վերադոյն վիշապակերացք . երեսուն և երեք
մարգարտաբեռ պսակք . մատուռն մի փոքրիկ՝ նուիրեալ
մուզայից , յորմէնեալ ՚ի մարգարտէ , Հանգէրձ ալեգոյն
նային ժամնացուցաւ՝ որ ՚ի գաւազանն նիշ : Հսկայ ասպա
կէնդանագիրս մի նորին պսակեսոսի յորմնեալ նոդսպես
՚ի մարգարտայ : Նոցուցաւ և արկղ մի մատանեաբ և ա-
կամբք պատուականաբք՝ Թագկագնաբք յոյժ յոյժ , որ էր
միշրդատայ . զոր և նուիրեաց պոմպէոս կապիտոլիոնի ,
որում ոսկեղինաւ , և այլ մեծագին իրաբ : Օ՜հետ բե-
րեալ և զանձուս և զգաւազան նորին միշրդատայ , և բա-
կասանն մի ևս ոսկի՝ այր իրանի ՚ ուղիանգնեան
բարձրութ , արձան մի արծաթի՝ փառնակայ հաւուն մի-
Պլ. Ա. ժբ. Հրդատայ , և կառս ոսկեայ և արծաթեղէն : Յայգէ անւ
գիւտ բնաւոր իրաց , ծառ մի էբենոսի՝ որ դեւս չէր եբ
բևեալ ՚ի հռոմի, ցուցաւ նախ առաջին յայսմ յաղթա-
կան հանդիսի :

Ո՜ նորշաբաթու թէրք յաղթանակողին առ իւր սպայս
և զօրականս՝ էին նշանակեալք ՚ի տաճատակի ուրեք , ոչ
և ցուցաւ ՚ի չքեղ հանդիսի անդ : Այր յայսմ նշանա-
կեալ, որպէս պոմպէոսի պարգևեալ էր Տաղար տա-
դանդս (այն է՝ երեք միլիոն) իւրոց տեղակալաց և գան-
ձաւորաց՝ որք պաշտպանեցին զնովքեբեայս ՚ի կռուի
նաւամարտիկ հինից . և որպէս չկայր որ ՚ի զօրականաց՝
որոյ չէր հասեալ ՚ի ձեռս վեց տիք սեատեբու, (ըստ եօթն
հարիւր լիսուն լիրայ գաղղիոյ) Այս յայսց գումարաց՝
որք յայսմի պատուէր էին պատերազմի , առանց որոց չը-
լինելոյ ինչ արդոյ պոմպէոս , երեբ նա ՚ի հասարակաց
գանձ արծաթի՝ կէս տպաւոր և կէս անտիպ, քան տալոյ
տաղանդ , (որ է վաճառուն միլիոն :) Ա՜ւ մանագրուեն
ինչ յայտ առնէր , Թէ գրեթէ եւասպահեաց սա գնա-
սպահպանեալ էհամուտս . զի որ յառաջն հասանէր
՚ի յիսուն միլիոնս դրամոց , յե ՚ի քան և չինգ միլիոնս
դուբինեան լիրայիչ , արդ՝ աշխարհն միայն ստացեալք
՚ի նմանէ պտղաբերելին ամ յամէ ուեթասուն և չինգ մի-
լիոնս , որք առնեն քառասուն և երկու միլիոն և չինգ
հարիւր Տաղար լիրայ գաղղիոյ :

Ա՜յսմ բազմահարուածս ձախուսեցեալ զհետ գային հան-
դերձանք պատերազմականք : Կառք լցեալք ազգի ազգի
զինուք, յուռկք նաւաց . և բազմութիւն յոյժ կայսեաւորաց
պատերազմի . ոչ չզեհայսկապք ըստ նախնի սովորութեան ,

այլ արձակէք, զգեցեալք իբրաքնչիւր ըստ տարազու Ա՛ Հ· 691·
ազգաց ազգաց։ Օ՜ առաքեա՛ կառաց յարձանագրին Ն· Ք· 61·
հետի գնացին Թագաւորք իշխանք և աւագանին, կամ
կարաւանորք ի պատերազմի, և կիր տուեալք ի պատան-
դի, Թուով երեք հարիւր քան և չորք։ Իբրև լցաւ ոչիք
ի սուտ էին կրտսերն տիգքան՝ կնաւ իւրով և դստերբք,
և Թագուհին դուխտ՝ կին տիգրանայ երկոսու։ Իսկ Թն
որդիք միշտ ատայ· յո՛ էր՝ հինգ արքայորդիք, արտաքեա-
նէս, կիւրոս, որամիտես, քսերքսէս և գարեհ։ և եր-
կու դստերք աքաւի, սրսաբարիս, և եւսպատրա։ ոչՀա-
կէս՝ որ Թշուառեան էր ի կողքին արիստաբուլոս աքաւ
հրեից ըստ որդւոյ իւրում անսպիտան և ըստ երկուս գրա-
տեաս քանի մի բանառորք, և զլուխք նաւամարտիկ հինից
կիլիկիոյ, գնացք ոմանք սկիւթացիք· երեք զօրագլուխք
աղուանից, և երկուք վրաց· պատանդք այսց ժողովրդոց,
և արքային կոմմագենայ։ Յետ սմի և մեհեանք, գե-
բագոյն հրամանատար հեծելազօրուն միշտ ատայ։

Օ՜ հետ երևելին բաղում նկարք երևելագոյնք Թագա-
ւորայ պարտէզոյ, և պատրաստմամ վասն լոյ ի պոմպէո-
սէ, կիմ յիւրոյ տեղակալաց։ Այլոց պատահարք միշտ ատ
տայ քան զամենեցուն երևելին մանրամասն նկարեալք·
հուն դիտեբախտն՝ յորում խսպառ ի պարտուէ մտանէ
ցան· փախուստ իւր, պաշարուին՝ որում տարաբ յամրու-
ցին պանտիկապեայ· մինչ իւր և իւրոց երկուց գտեբ
բաց՝ որք կամէցան մեռանիլ ըստ Հոր իւրեանց։ Իսկ երևելին
և պատկերք այլոց որդւոց իւրոց և գտեբաց՝ մեռեալ
յատաջ ըստ վնաս։ Իսկ այնց բարբարոսաց գայնին ի վերջի
երկարատոց պատկերացս, ածեալք և ինքեանք ի յայլ-
Թական հանդիսի անդ ըստ իւրեանց ժողովրդոց՝ որ եր-
կրպագուքն էին նոյ, առաքականին յիւրեանս զուշ՝ ամ՝
դիտողաց՝ նորոգ ձևոյ իւրեանց և զգեստաւորուԹեց։
Այսպիսեաս յայս վայր գտեբ զմնակոյսն ինչ, որ բաց
յանուանց Թագաւորացն պարտէզոյ՝ առաջի առնէր և
գանուանս երեսուն և ինն քաղաքաց հիմնելոյ ի պոմ-
պէոսէ՝ ի պէտպէս կողմանս արևելից։

Ի վախճան սմի երեքեր պոմպէոս էլեալ յահանակու-
կառս, արկեալ վիրեաւ զառանատակ վինտրացան,
զըրմէ ասէին լինել ազեբսանդրի, գտեալ ի միշրդա-
տայ ի գանձս բերեալ՝ ի կղզին կոլոյ ի կղեսպատրայ
Թագուհւոյն եգիպտացւոց, որ ջնորհ էր պաղմէոսի ա-
ղեբսանդրի երկրորդի։ Օ՜ հետ գայնի կառաց յաղԹա-
կանին գվաստոր սպայք զօրուն, Հանրական տեղակալք,

Ա՛ Հ. 691։ Ն. Ք. 61։ արիւնունք, և այլք, կէս հեծի՝ և կէս հեծեալք։ Պատանիլ ուներ յայսմ տօնակատարութեանէ ողջոյն տալ յառաջն նշանակեցեալ։ Այլ Թեպետ և հեռի էր յիշեցեալ կամելոյ պոմպէոսի՝ ի բաց արձակել զնա, սակայն ասէ պատիւ եղև նմա, զի եթէ վշտեալ էր՝ բարձրացաւ բարբառ գովութեան։

Լիւ. Համառօտ. պատ. ձԶ։ Սկիզբն լեալ էր քաղցրանալոյ վայրագութեանն Հռովմայեցւոց։ Պատանաւորք՝ որք ի նախընթաց յաղթական հանդիսիս, կամ ի մահ վարկին, կամ ձանտարկեալ մնային, յայսմ նուագի ի մարդասիրութեան խնամն վայելեցին։ Զուարճացեալ ազատուի դարձի յերկիր իւրեանց։ Պիսոն արիստաքուլոս և տիգրան մնացին արգելական, զի հիւրկանոս և ծերն տիգրան՝ կարծէր լինին վայելել ի խաղաղութենէ ի սահմանս իւրեանց։

Այս յետին յաղթանակ հաստատեաց լիով ի վերայ պոմպէոսի զմակդիր անունդ ՄԾ. ժողովուրդն ետ նմա զայն բարձրաբարբառ գոչմամբ։ Այս արդարև նա էր յայնմ ժամանակի մեծ քան զամ հռովմայեցիս։ Զուշ եղև ոմն եգիպտական ինն և անզուգական փառք, զի յիւր երիս յաղթական հանդիսս անցոյց նա զառաջեաւ հռովմայ մի զմիոյ զկնի՝ զթագաւորսն երիս մատուցանս ծանուցեալ աշխարհի։ Այսպիսի մատակարարեաց նմա նիւթ զիւրոյ առաքինոյ յաղթանակի, եւրոպիա՝ վերկրորդին, և ասիա՝ վերրորդին. մինչև իւրոց ամ յաղթուեցաւ ընդգրկել զաշխարհ ամ։

Ընդհատին ի տպագրէ հետէ՝ հաճոյ էր բազմութեանն նմանեցուցանել զնա աղեքսանդրի. և մատենագիրք ոմանք առ առաւել ևս նմանեցուցանելոյ նմա, համարձակեցան ասել, թէ չև էր երեսունն և չորից ամաց՝ յորժամ յաղթանակեաց ի վեր միհրդատայ, Թեպետ ըստ տուգութեան անցեալ էր նա քան զքառասունն և հինգ ամ։ ,,Նարոք [1] լիներ (ասէ պլուտարքոս) ըղձանալ, թէ

1 Երանի էր նմա, թէ կարճեալ էր ի կենաց յայնժամ, ցորչափ կատեալ զքաղաղն աղեքսանդրի։ Քանզի նաև զոր եկեաց նա առ յապա, եթէ նախ կամ բարեբաղդութեանն խանձարկուս, կամ դժբաղդութեան անբժշկականս։ Վայ զի ի վար արկեալ նորա յանկրաւի յօգուտ այլոց զզօրութեն զայն՝ զոր ստացեալն էր ի քաղաքին արգարապէս, և նուաղեցուցեալ զիւր փառս ըստ չափու առնեցուցանելոյ յայլս զնէ զինակուռ, եհաս այսպես յանգիտա ի կործանել զանձն զօրուբ և մեծութբ իւր իսկ կարողութե։ Եւ զոր օրինակ ամպոպոյն մասունքն և կողմանքն քաղաքին յետ մասանելոյ թըշնամեացն ի նմա, զիւրեանց զօրուն յաւելուն ի նոցայն, այնպէս և կեսարու ամբարձեալ յաւագոյթ բարձրութե ի քաղաքին զօրութբ պոմպէոսի, զնա ինքն ոտով ընդդեմ այլոց զօրացաւ՝ կործանեաց և գահավէժ արար։ Պլուտարքոս ի պոմպէոս։

,, նմանեալ էր աղեքսանդրի , կարձեալ 'ի կենաց՝ մինչ- Ա· Հ· 691։
,, չև էր լքեալ 'ի բաղդե ։ Յամանակն՝ յորում եկեաց Ն· Ք· 61։
,, նա այնուհետև յետ իւրոյ երրորդ յաղթանակի՝ այլ
,, ինչ ոչ արար , բայց հասուցանել նմա յաջողուածս ա-
,, տելիս , և ձախողուիս անդամանելիս։ Օ՛ի ձեռն ար-
,, կեալ յօգուտ այլոց անիրաւուքե՛ն հեղինակութե՛ , ո-
,, րում նա ինքն հասեալ էր իրաւացի ճանապարհօք , ըս
,, առաւելլոյ զզօրութե՛ն այլոց՝ նուազեցոյց վիւռ փառս .
,, մինչև տեսաւ հուսկ յետոյ կործանեալ առ մեծութե
,, իւրոյ զօրուե , ոչ գիտելով յառաջատես լինել աչմ՛ ։
,, Եւ զոր օրինակ քաղաքք ամուրք , 'ի մտանել թշնամ-
,, ւոյն՛ի նոս , փոխադրեն զիւրեանց զօրուե՛ 'ի յաղթա-
,, կանն , և լինին սնձանոյ՛ի շղթայս , նոյնպես զօրութե՛
,, պոմպէոսի յետ սանդուղք լինելոյ առ ամբառնալ ըզ-
,, կեսար ընդեմ հսկակատարուե , պլուտանայաս նմին կե-
,, սարու , յեղծումն և՛ի կործանումն նորին իսկ՝ յոյզ
,, ձեռն նուաձեաց զայլս առ հասարակ ”։ Այսպա մեծա-
նալ կեսարու և կործանիլ պոմպէոսի՝ եղելոյն յայսմ
հետե գլխաւոր առակաչք մերոյ մտադրուե ընթացում
ամն ։ Բայց յառաջ քան զմտանել մեր յայս նիւթ , մնայ
մեզ պատմել բաղդում այլ գործս՝ որ չեն ինչ երևելի ։

Յօդ · Ր ·

Մահ կապուլոսի ։ Համարձակչի ։ Լսադի ։ Բրչի նուիրեալ ։
Ակնէրն սովորութե ընդհնչելոյ պչնուե խաղաց առաջարարարեալ,
՛ի սակս ընդրելոյ ։ Լսլբոմուե՛ի գաղղիս ։ Շ ահապահուելե
ակաբոսի՛ի վե՛ր աբերալ արձակի մասին ինչ աբարելոյ ։ Ա· հիմե-
բան կուսակալե գալսա ամ երից ։ Պլբեթորուելե ոչխարվոսի հօր
օգոստոսի ։ Վնասի երբ՛ի կապաւարուելե մակեդոնիոյ ։ Մահ
նե՛ ։ Բոլոր բարուց երկոց հիւպատոսացս ։ Ցկարճալ հեղինա-
կուե ծերակուսին , և օգտարնալ Լարգե ասպետից՛ի ծերակու-
պեն ։ Պոմպէոս նորբե ղհասպատուե երից արարից ։ Լ ոչխալ-
լոս ընդդեմ գասնալ այնմ՛ի ծերակուսի ։ Օրեն առաջարկեալ
յոսմեցե՛ի պրեբոնից ծողովրդեան՝ ՛ի նշանակել կալուածս զօ-
բակնաց պոմպէոսի ։ Լրբնդեմ գնացս կիլբերնի յայս ամ երողու-
ելե ։ Ա՛եպելլոս հիւպատոս ընդդեմ գասնալ օրենին ։ Լսլբդա-
մանս հելվեպանց՛ի գաղղիս ։ Հիւպատոսն արքանե՛ի բանս
՛ի կլեբեռուե պրեբոնե ։ Լրբուե հիւպատոսին ։ Պոմպէոս գա-
բանե ընդ հղոդեսի ։ Վղոդեսս կանայ լինել ծողովրդական , ոչ
հասցե պրեբոնուե ։ Վեսար ընդ յանկ ելանել ի-բոյ պրեբորու-
ելե , ընկալեալ զբաշխ ապանիոյ՝ որ յայնկոյս , արգելաս յեբոյ

պարպապեալց անդրէն իակ ի ինքնել ի բառաս : Ի բառասս զերծուա-
նէ զնա յառաւել ընկանոյ ղուղայ : Օ յոյց կենարս ի վէր դուշ-
նուէայ ինչ առանի ՝ ալպէայ լերանց : Ցարուցանել պարերազմ
ինչ ի ապանիս , և օգոյ յոյժ : Օ արմանալի արարչ ուարճն զօ-
քանչան կենարս : Կենար սերելի առնէ զնա ի մարդկարարուն :
Ղառանայ չկարէ , և հերձաբեր ի չաղնիկան պատուոյ՝ առ հա-
ւանելոյ հեռապատուէ : Ի առուցանել երազելուն : Ընդառանի
հեռապատս ընդ բերելոսի : Օրէն՝ որով նախանին բերէ մարեց
ի հառելի և չամ կրակէս : Ասուերամարդուն արարելի ի գաս-
պառէ աբելոյէ ի պարէ հօր երոյ : Լայդ ապրելնարէնդ արա-
բելի ի լենդուելոսէ սպինելերայ պրերորէ : Կրկար ի վէր նորա-
ձեէ որմոյ բերելի ի լակերեզմանէ ի հառելի :

Ա. Հ. 691 : Ն. Ք. 61 :

Մահ կատուլոսի : Դիոն . լէ :

Ալորոյս չայամ ամի Հսերկապետուէին զմի յիւրոյ Հաստա-
բանաց յանձն կատուլոսի : Ձկնը ինչ սա առաւելել գե-
բապանծ ձրիւը . բայց միօրինակ իմն գնացք , գիտմանք
միշտ անմեզք՝ Հանապազ ուղերձեալք առ Հաստարակաց
օգուտ , անդրդուելի իմն յարուն յիմաստս աղնուապե-
տուէ , և պարզաբար իսկ Հանգամանք քաջի քաղաքաց-
ւոյ և իմաստուն ծերունւոյ՝ տուեալ կին նմա Հերկնա-
կուԹի մեծ : Ալիկերոն՝ որ բազում ուրեք գովի զնա ի
գիրս իւր , առանձին իմն վերագրուատաւ զնոր արիուԹի
անյողդողդ՝ եԹէ ի մերկածուփ ապատանալիս , և եԹէ
ի Հրապոյրս պատուոյ՝ զոր մատուցանի նպաստ ժողովրդ-
դական . մինչև ոչ երկիւղ , և ոչ յոյս խոտորեցուցին զնա
երբեք ի Հանապարհէ՝ յոր ձեռնարկեալ էր նոր : Ալ-
ԹէԹ կատուլոսի կեցեալ էր և ևս , մեծ զիղջ լիներ նմա տե-
սանել զկեսար զնա Թշնամի՝ յառաջագիմ ե-
բևեալ ի բանալ իւր Հանապարհ Հնչելոյ զաշատուէ :

Հռոմայեցւոց կալք :

Ցայսմ ամի եղեն և Համարակալք՝ որոց անուանք ոչ
ծանուցան մեզ : Ասայց գիտեմք , զի կատուցին զարիւ-
սակ ծերակուտին՝ յորքնաՀեաւ ևս ՀՀ զօրավարականն . զի
յայնմ Համար դասեցին և զայնոսիկ՝ որոց վարեալ էր իշ-
խանաւորուէ ինչ : Ասինչև գայս վայր միայն գահակալուր
պաշտամանք տային իրաւունս շքեղացելոյն նորք՝ մուտ
ունել ի ծերակոյտն , և առանձնաշնորհուԹիՀ յառաջ-
նուդ մանի՝ Հռոմէական անուանիւ : Ի րուին՝ Հաւուե , ա-
բարողուԹի՝ որով լքանային նմա գործողուԹիք Համարակա-
լուե , չեզև առ Համարակալքս՝ զորոց խոսիմք : Ասայց

Համարակալք :

1 Ջրը (զկատուլոս) ոչ մերկ զոր՝ յուսով և կՀ երկիւղիւ : Կին-
վանագաց , ոչ սիւկ պատուոյ զորա- ման սեպոխոն համար 101 :
յուս երբեք դրդուելն ծայրէ իւ-

չէր լեալ՝ և ոչ առ նախընթացսիւք . և մեացեալ էր խա- Ա՛ Տ՛ 691 ։
փան ցքառասուն և մի ամ, յետ համարակալուե գնելոիս Ն՛ Ի՛ 61 ։
սի և լենտուլոսի , մինչև ՚ի վեցերորդ հիւպատոսուԹի Վկմանիւթիոյ։
օգոստոսի ։

Դոմետիոս ահենոբարբոս՝ շինուածապետ գահակա- Խաղք ։
ւոր , առաջի արար ՚ի տաճնեւեօԹն սեպտեմբերի խաղս Աքջքնուամ
ժողովրդեան . յորս կռուեցոյց հարիւր արջս նուագա- դիոյ ։
ցիս՝ ընդ հարիւր որսորդս ԼԹիովպացիս ։ Պղինիոս՝ որ Պլին ։ Ը ։ Լ։
պատմէ զայս գործ , յետ տարեգրուե ժամանակիս , էր
՚ի տարակուսի՝ ոչ գիտելով , զի՞նչ էցեն այս աջջ նուա-
դիոյ , որովհետև այս ազգ կենդանեաց՝ չէ ծանուցեալ
յաւրիկէ, ոմն պնդէ նա : Դրագիտք ոմանք ասացին , ԹԷ
էին ՚ի ձգ առիւծք , զոր վկնի հռովմայեցիք արջս անուանե-
ցին առ անգիտուԹի , ոմն կոչեալ էին պաճարս լսախանոյ՝
պառաջին փիղսն զորս տեսին ՚ի ժամանակս պատերազ-
մին պիւռոսի ։ Այլ չէ արժան գատել դատաստան ըզ-
ժամանակէն՝ զորոյ գրեմք արդ զպատմուԹիՀ , ըստ անգի-
տուե դարուց հեռագունից . այն զի յոլովակի տեսեալ
էր հռովմայեցւոց զառիւծս , մանաւանդ ՚ի կռուեցուցա-
նել սիլլայի զհարիւրաւորս ՚ի նոցանէ , ՚ի խաղս՝ զոր ետ
առնել առ իւրով պրետորուՀ ։ Վ՚ոչ այսորիկ դժուարին
է ինձ հաւանիլ , ԹԷ այնպէս Թանձր տգիտուՀ խաբէՀ
իցէն , մինչև արջս անուանել զառիւծունս ։ Այլ Թո-
ղում զայս հետաքննել քան զիս գիտնաւորաց ։

Սկիզբն առ
ժողովուե ՀՄ
ջեղոյ գընուե
խաղոց սու-
սերամարտից
՚ի սակս ընՀ-
բելոյ ։

Եղուկ առնէ դիոն , ԹԷ յայսմ ևս ամի սկիզբն արար ժողովուրդն Թողուլ զկռիւս սուսերամարտից առ երբ Թալոյ յընԹրել , և ապա դառնալ անդրէն սկիզբն առ նել առասարանին . որ մինչև յայս դար տևէր յայգուե մինչև ցերեկոյ անընդհատ ։ ԱսորուԹիՀ հռովմայեցւոց որչափ լինէին յարդարուն , այնչափ տկարանային յիւմի . և փոխանակ առնացի կորովուԹի՝ որ երևէր երբեմն ՚ի զբօսանս իսկ , գամ քան զգամ ՚ի վեր երևէր մատրուե ԹԷ նոցա առ հեշտին կենաս ։

Խլըտմունք
՚ի գաղղիա ։

ԻրողուԹիւնք արտաքինք մատակարարէն մեզ նիւսլ նիւԹ ։ Ազգն ՚ի գաղղիա խլըտմունք լինէ , բայց չեզգն կարի երևելի ։ Չանդերձեալ եմ պատմել ինչ հարևանցի , յորժամ սկիզբն արարիցէ խօսիլ զպատերազմաց կե- սարու ։

Շահատա
կուԹիւն սկաւ
րոսի ՚ի վէր
արեւտից ար
քայի մասին
ինչ արաՀիցն

Սկաւրոս՝ որ Թողաւ յասորիս ՚ի պոմպէոսէ , արար ինչ արշաւան յերկիրս արաբացւոց : Այս վկ երկիրն էր անբեր և դժուարին , վտանգիւբ յոյժ՝ եԹէ անԹիպատրոս հրա- մանաւ հիւրկանոսի չէր հասուցեալ համբաւ զօրուն նՀ ,

Ա. Ե. 691 ։ Ն. Ք. 61 ։

որ ներողեալն էր ։ Կ՚ոյն անեթխատրուռ աթոռ գաշնախօսաւելեան ի մէջ սկսաբոսի և արեւտայ աթոռայ արաքսաց։

Յունէրդոս։ Պաքս. Նախ. ժէ. ի. Նոյ. դարե. դեկտ. հինգ. ։ ա. ։ ։

էոյ նաթատեանց ։ Հասմայէնին գործաւ յետս փողովք տու եգէլովք յարաթացոյն ։ Հաշտութիւնն էր միապէս կարեսր երկոցունց կողմանց ։

Կ. կիկերոն գուսակալէ գասիա ամն երթս ։

Կուլիտոս կիկերոն էզուայր ատենաբանին, պրետոր լեալ ի նախընթաց ամի, յետանեալ ի պաշտամանէ, գաւառ գիւղաւակալէն ասիոյ՝ ուր եկաց ամն երթս ։ Ի յասիա՝ սի երկար մնատակարարէն ոչ ընծայէ մեզ ինչ ի հետաւոր կաց արժանի ։ Ոչ գէզէրիկ կիւտատակ՝ որք մնային ու զ, էզին Թուզլեքն գրեալ յէզոքն իւրմէ յայտ ժամանակի, մանաւանդ առաջինն՝ ծանուցեալ ամենեցուն, յորում էն գէզէրիկ իմատաք և իրաւացի ազգատրաքուկիք մեռ ամենեցուն նոցա՝ որք իցեն ի մեծամեծ աւագանէս ։ Կուլիտոս կիկերոն էր այր կարի ինն ըշհատ ինչիրմէ էզոքն, յոխորտ, խեղամիտ և գիւրագրգիռ ։ Ոչ էր եթէպտ փութալ զգաստանալոյ, նշանն՝ եթէ էր բարեսիրտ, բայց իւր զայրոյթէք զրուէին զամենեսին՝ որոց սիակ էր հնազանդել նմա ։ և իւր խեղամտութիք և կարճմտութիք կրթէցին յոլովակի զէրկայնամտելն եւ ի գիւրոյ էզոքն, և եւ պատճկոսին՝ որոյ քոյր կին էր նորա ։

Պրետորուն ակսաւիոսի հօր օգոստոսի ։ Աւրելիոս ասաքն արաբ նման յոլովակի զօրենակն Կ. ակտաւիոսի հօր օգոստոսի՝ որ եղև պրետոր յայսմ ամի, և ի իւրում պաշտամանն եղև մեծարգի ։ Ի տարմէ ակտաւիոսի՝ վասնց էլալ էին քաղաքք հիւպատոսք ի հռոմի ։ քայց սա իջմանէր ի գաւառսն՝ որ չէր երթէք հռոմայ յաւագ գաւառ ։ Իւր նախնիքն էին միշտ գոչք եւ ասպետական աստիճան ։ Կ. ակտաւիոս՝ որ նախ առաջին էմայծ ի շահատիւ իւրոյ տոհմի զՀերակլուստական ասագուեն, և զգաստկաւոր պաշտօնատարութիւն, հաստատուն կալաւ իւրով առաքինութիւք զշքեղուն այսց տիտղոսաց ։ Կիկերոն գրուատէ զգնացս՝ զոր կալաւ նա կիւրում պրետորութեան ։ Կ՚ոնծայէ նմա զնամ հանգամանս մեծի խրհատուորութեան, զգիւրընտրելն, զքաղցրաբարոյութի, զհորդունեալով զազգարակորով իմն անաւատուն, և զզգուշաւորութեան ի քննելս գատից ։ ,, Կ՚ոչ ձանապարհք քոյ ,, էին ի մտելիս յատեան նոր (ասէ կիկերոն ։) ոչ վատնե ,, յատ երբեք զոր ի գահՀէն ։ ոչ դէնապանն երբեք լռե ,, ցոյց զոր ։ Կ՚ոչ որ խօսեցաւ քանիցս և որչափ կամք ,, էին ։ Կ՚ոպիսի մեծ քաղցրութի Թուէք արդեօք ուէ ,, լագանց, Թէ ոչ բարեխառնեք զայն անաւատութիւն՝ ,, զոր վարեք ըստ սիտելոյ ։ Կ՚ոգութիք և ազահք՝ որք չո-

Կ. Ե. 691 ։ Ն. Ք. 61 ։

Յունէրդոս։ Պաքս. Նախ. ժէ. ի. Նոյ. դարե. դեկտ. հինգ. ։ ա. ։ ։

Կ. կիկերոն գուսակալէ գասիա ամն երթս ։

Կուլիտոս կիկերոն էզուայր ատենաբանին, պրետոր լեալ ի նախընթաց ամի, յետանեալ ի պաշտամանէ, գաւառ գիւղաւակալէն ասիոյ՝ ուր եկաց ամն երթս ։ Ի յասիա՝ սի երկար մնատակարարէն ոչ ընծայէ մեզ ինչ ի հետաւոր կաց արժանի ։ Ոչ գէզէրիկ կիւտատակ՝ որք մնային ու զ, էզին Թուզլեքն գրեալ յէզոքն իւրմէ յայտ ժամանակի, մանաւանդ առաջինն՝ ծանուցեալ ամենեցուն, յորում էն գէզէրիկ իմատաք և իրաւացի ազգատրաքուկիք մեռ ամենեցուն նոցա՝ որք իցեն ի մեծամեծ աւագանէս ։ Կուլիտոս կիկերոն էր այր կարի ինն ըշհատ ինչիրմէ էզոքն, յոխորտ, խեղամիտ և գիւրագրգիռ ։ Ոչ էր եթէպտ փութալ զգաստանալոյ, նշանն՝ եթէ էր բարեսիրտ, բայց իւր զայրոյթէք զրուէին զամենեսին՝ որոց սիակ էր հնազանդել նմա ։ և իւր խեղամտութիք և կարճմտութիք կրթէցին յոլովակի զէրկայնամտելն եւ ի գիւրոյ էզոքն, և եւ պատճկոսին՝ որոյ քոյր կին էր նորա ։

Պրետորուն ակսաւիոսի հօր օգոստոսի ։

Կ. ակտաւիոսի հօր օգոստոսի՝ որ եղև պրետոր յայսմ ամի, և ի իւրում պաշտամանն եղև մեծարգի ։ Ի տարմէ ակտաւիոսի՝ վասնց էլալ էին քաղաքք հիւպատոսք ի հռոմի ։ քայց սա իջմանէր ի գաւառսն՝ որ չէր երթէք հռոմայ յաւագ գաւառ ։ Իւր նախնիքն էին միշտ գոչք եւ ասպետական աստիճան ։ Կ. ակտաւիոս՝ որ նախ առաջին էմայծ ի շահատիւ իւրոյ տոհմի զՀերակլուստական ասագուեն, և զգաստկաւոր պաշտօնատարութիւն, հաստատուն կալաւ իւրով առաքինութիւք զշքեղուն այսց տիտղոսաց ։ Կիկերոն գրուատէ զգնացս՝ զոր կալաւ նա կիւրում պրետորութեան ։ Կ՚ոնծայէ նմա զնամ հանգամանս մեծի խրհատուորութեան, զգիւրընտրելն, զքաղցրաբարոյութի, զհորդունեալով զազգարակորով իմն անաւատուն, և զզգուշաւորութեան ի քննելս գատից ։ ,, Կ՚ոչ ձանապարհք քոյ ,, էին ի մտելիս յատեան նոր (ասէ կիկերոն ։) ոչ վատնե ,, յատ երբեք զոր ի գահՀէն ։ ոչ դէնապանն երբեք լռե ,, ցոյց զոր ։ Կ՚ոչ որ խօսեցաւ քանիցս և որչափ կամք ,, էին ։ Կ՚ոպիսի մեծ քաղցրութի Թուէք արդեօք ուէ ,, լագանց, Թէ ոչ բարեխառնեք զայն անաւատութիւն՝ ,, զոր վարեք ըստ սիտելոյ ։ Կ՚ոգութիք և ազահք՝ որք չո-

,, խոչեալ էին առ սիլլաիս , պարտաւորեցան առ ոտիսս Ա. Հ. 691
,, վիոսիս Ժայռելել և յետս դարձուցանել , որպէս ինչ Ն. Ք. 61
,, յառիքաւն և բունի յարիշտակեալ էր նոցա : Ա՛ւ իբրեւ
,, նաւուրք՝ որք արաքեալ էին վճիռս անիրաւս , ինքեանք
,, և ամենայնեցին նուիրս օրինօք դատաստանաց : Այսպէս
,, Թիւն այդպիսի և ևս խոստանայր , Թէ ոչ քաղցրանայր
,, բազմերնակ անխոյտնէ մարդասիրուն և քաղցրուէ՛ :

Գնացք Իշ-
խանին ի կառա-
րուէ մակե-
դոնիա :

Ա՛ւ յանդ հանեալ՝ որպէս ինչ Հայի յոհաննիս , կամ
խեղդել յաւելով , Թէ ի զատալ ամի իւրոյ պրեսպուրեն
առաքեսցաւ առաջնորդել մակեդոնիոյ : ուր Ա՛ն անտա-
նիսս պաշտօնակից կիսկերոնի ի հիւպատոսութեն , լեալ
էր վատանուն յոյժ : Հայնմ եղեալ սկսաքիսի՝ զրուել
զինացուած զօրուն ասպատակօք , և զաւազդութեանն
կատիլնայ , որք միապանեալ՝ ունկնին զերկիր Թուրիս-
նի : Իբր նա ի գլուխ եհան յաջողաւծութիւն զինեալ-
պատուէրն :

Հասեալ ի մակեդոնիա , ետ միապէս զառհաւատեցոյս
վիրոյ քաջուն և արգարուն : Հաղիւեաց ի միում ամսի
պատերազմի՝ բռնացոց և Թագաւորաց , և բնակեալ յիւ-
րոց զօրականաց զինեաւքն անուն (որ և սպարապետ) : Հնոյ
զանդեալք ինքնակալութեն գոհ էին յոյժ ընդ առաջնոր-
դելնէն , և ինքն սիրելի եղեալ ամենեցուն : Ա՛յսմ ամի
և զվիկերոն ունէին երաշխաւոր , յառաջի առնել նորա
եղջօր իւրում յերրորդ ամի կուսակալութեն նր յասիա ,
ինչ , մտահոգիչ քո ոգաւիլոս երկիւղալի ի ժողովրդոց .
,, բայց և՝ այնպէս (յարի կոհմամբ սրտի ,) չէ սոյա եթ-
,, լէք ընեերցեալ ոչ զվիւրուսն մարզուեն գիրս , և ոչ
,, գներքոդեան ազեսիզայոսի գրեալս ի քսենոփոնտե :
,, Ո՛չ գիտե զօրենական այսոց միաչեծան Թագաւորաց , ո-
,, րոց ի գերագոյ Հզօր զօրուե ոչ եղ ի բերանոյ երբեք
,, բան խիստ , և ոչ քառ մի գժպատեհ՝ " : Հերաւի եր
կիկերոնի յանդիմանել զնոր եղբայր , զի ոչ օգտաւիր ի
գերէցկի ծանօթ ուեցոյ՝ զորս սատակէն էր : Ա՛ն զի ան-
դարձ զինչ պիտոյ էն մեզ ուսմունքք և գրականուեն ,
յորժամ չլինիմք բարերարք և մարդասէրք :

Ա՛կսաւիոս յետ անցուցանելոյ ամն երկուս ի մակեդո-
նիա , գարձ առնէր ի Հռոմ՝ ակնկալուե հիւպատոսու-

1 Ել այն է գաւառն , զի ոտքս բաղխեցաւուն պղոց , որք ոչ ծա-
զրոս անուանեցի , (ինչպէս յինչ ան- նանն ոչ գանձուածոյն գինուած , և
գանն էնիսս պիտոյս որոց ինն է ոտքս ոչ զԱրեսիսյոս (Նր.) ի երեսին
Ելս .) Թէպէտ ոչ յաղնեն գեղ ան- Թագաւորացս ի գերագոյ Հզօնս
ձեղուեն , բայց յաղնեն պրուեա- կարելի անդ ոչ լուսա զբ երբեք
ոիս յանկուցանելոյ յինչեանս ըզ- բան խիստ : Այն — և ն. եղբայր ն ի

ԼԵ Հ. 691։ ՆԵ Ր. 61։

Թէ, բայց եգե՛ւ վազամեռիկ։ Մանանայէ՛ւ էր երկրորդ ամեմունէ՛ն ընդ առեալ գաւեր յուլեայ քեռ. կեսարու։ Յայսմ ամեմունէ՛ն ծնաւ օգոստոս, որ չորեքտասիկ էր՝ յորժամ մեռաւ Տայր նորա։ Կատնամ արդ՝ ի կարգ պատմուլեանս։

Լ. ԱՓՐԱՆԻՈՍ·

ԼԵ Հ. 692։ ՆԵ Ր. 60։

Ա· ՄԵՏԵԼԼՈՍ ԿԵԼԵՐ·

Գոյս բա՛ղաց երկուց հիւպատա՛սացս։

Հիւպատոսէ՛ն ափրանիոսի և մետելլոսի ի Թուսկան երեելի եաապետուլեա՛ն, յիշատակէ՛լ յուլեասիոսէ։ Յառաջագո՛ն յայտ արարեալ է իմ զնաւարուն այդ երկուց հիւպատոսացդ։ Ափրանիոս՝ այդ սպիկար՝ և ազատ դիեն ոչ Տատուցանեի յայսմ գերակաչ պաշտօնի՝ այլ ծառայուե՛ն պահեսոն, որ ամենայն գնա յայն, բայց զամենայնիսեան անպիտանուլե՛ն և նուաստամուտ։ Մետելլոս զորին Տակառակն երեելուցեան յանձին բազում վերանձնուլե՛ն և քաջասրտուե՛ն, և ջատագովէ նախանձայուզուլե՛ն ազատուե՛ն Տրիտանեանուե՛։ Դիտե՛մ զի պնդե՛ գիոն, թէ այս նախանձայուզուլե՛ն զրգռեցաւ և զջացաւ՝ ի խեՀանալոյ իւրոյ՝ ի նմանե՛, ի սակս՝ ի բաց Տանելոյ պոմպեոսի՝ ի գնե՛ զբոյր իւր գնահիա։ Այլոյ կիկերո՛ն որ ատեպ խօսի զմետելլոսէ՝ ի Թուղթս իւր առ ատտիկոս, չասե՛ ինչ զայսմանե՛, ա՛ն վՀերդնակուե՛ն դիոնի ՀամարիմՀ ես բանական առ աղաւազել կերպարձ պատՀառանաց՝ զորդիւնս գործոց որ ՀՀ ինքեան էն գործել, և զչարիսք գնացս մետելլոսի։

Տիպարանալ հիւպատուե՛ն ծերակուտին, և տարապանալ կոպի ասպետացի՝ ի ծերս հրուանէն։ ԿԻՒ· ՀՀ ա՛ւ. ԹԻՒՈՒ· ՀԵ· ՆԵ· Ր· ՀՀ·

Ի ժամանակի յորժամ հարաւ մետելլոս գիաւարուե՛ն հիւպատոսուե՛, եգիտ գնա այլազգ՝ զոր երես առ կիկերոնիս։ Հերդնակուե՛ն ծերակուտին կրեալ էր գնա մեծ՝ արձակմամբ գղադիոսի, և ընտուե՛ն ափրանիոսի, յորում նուագի կամեցեալ ընկերուե՛ն իւրովք վՀաոք զդեմ ունել գաղանի հեռատգուե՛ն՝ գտաւ նեցուն։ Այս գի՛ և կարգ ասպետացդ օտարացեալ էր՝ ի ծերակուտէն, Թէպետ և յանիրաւի, բայց և այնպես գնան ծագեալ յայրմանէ Տրիտպատուե՛ն էր իրօք։ ԱյնաՀատուե՛ն կատնի էր առե՛ն ալ վերկպատակուե՛ն երկուց կարգացս, Թէպետ ես չգնե՛մ գա այդ մի գնե՛ զերե՛ լինել գնացից առնս, որ առնէր գայն ըստ սաղբե՛ր

1 Ջգաղաքական յոյնս՝ ի մետելլոսէ գնացս, մինչև հիւպատոսուե՛ն Տրէ լոսէ հիւպատոսէ։ ԱԼԷՔՍԷՈ· ԳԱ· ՀԵՐԷՓ· ՓԼՈ· ՐՈ· ՓՈՂ· ԱՈ· ՓՈՂ։

ԼԻՆԼ ՀՀ ի՛ր հիւպատոսուե՛, այլ՝ Մ՚ե՛ն մերոյ կիսա ագաստոյ։ ԿԻՒՐԱ ԱՈ· ԱՈՓՀՈ· ԱՈ· Ի։ 2 (Ա՚ֆրանիոս) այնպէս վարէ

բորբոքեալ և արիական նախանձայուզութեամբ իւրով վասն Ա. Գր. 692։ Ն. Ր. 60։
արդարութեան։

Այլ թէ գարգարն ասէիք, չիայր ինչ անիրաւ ըզպատ- Ագաթ. էջ. 348։
հանիչութիւնն ասպետացդ։ Օգտացայն այսըսր, զի թէ-
պէտ և ունկնդրեալ նոցա դատողական իշխանութեանն իբրև ըզ-
ծերաւորիս ծերակուտին, սակայն և այնպէս էին ներքոյ
անկեալ օրինաց սահմանելոց ընդդէմ դատաւորացն՝ որք
առնուին կաշառս։ Ա՛յ առանուանեալ դատաւորութիւն կըղ-
զիսոյն զարթոյց՝ ոչ թոյլ, զոչիս ընդդէմ ահն յանդգնե-
ցան անիրաւութիւնս։ Կատարած ասդիպին խոստացաւ գալոյս-
նէ՛ի ծերակուտի անդ, և ետ հանել հրամանն ծերակու-
տականն և օրէնս, յորում պատուհաս՛ի վ՛ի կացելին առ-
հասարակ ամենեցուն, որք դատաւոր գոլով կաշառս
առնուին ասաբ և անաբ։ Ա՛ն վստահացան գանգատել
յայտնապէս ասպետք զարգարարքով կարգաւորուիչս,
բայց ընդ այն մեծապէս վիրաւորեցաւ նոցա սիրտ։

Կոտգես՛ի նմին ժամանակի, ՝ի՛ է՝ մեռ՛ի կատարած
նախընթացեալ ամի, ընկերեալ ինչ ասպետաց հաւատնչեց-
ուց, որոց սակ արկեալ էր ըստ համարակաւս՛ի վարձու ու-
նելոյ զեկամուտս՝ զորս ունէր Շնորհապատուելին յասիս,
ինդրեաց՛ի ծերակուտին՝ հատանել ինչ՛ի վարձուէ,
զնդեալ թէ ուժգինք՛ի սակարկութենէդ, և մնացեալսը
խոստովանեալ՝ թէ քաղց չահաձգուելն ստիպեաց զմեզ
առնել խոստմունս և ըստնել պայմանս ծանրաբեռնիս։
Կատան միշտ անալատ և խիստ առ կասկածուս, ըստ-
ձեալ եկաց այսմ ինդրոյ։ Կանուն չերկարատեցաւ ամիսս ե-
ղեալ։ և հուսկ ուրեմն յայնմեաց սա, և ետ մերժել զա-
զերս աղաչալոցսն, թէպէտ և զօրավիգն էր այսմ՝ Ա-
ռաձգ բռնակոչ կարգին ասպետականն։ Կայս անցք ես-
պառ զրգռեցին զասպետս, և խեժացուցին զոլորովին
՝ի ծերակուտէն։

Կիկերոն չէր իւիք բաժանորդ այսմ վերոպակի։ Ա՛ն-
ծանէս անձկայր՝ նա միաբանութեանէ երկուց կարգաց՝ ոչ
իւրում երկասիրութեանէ, և ոչ գնայր խիտ սկզբամբք իբրև
զկատոն։ Նա՝ յայն միտս էր, թէ այս գիւցազն՝ ոչ նա
ինչն անտանէ, ոչ քաջ խորէ ոչ գանձնոս և ոչ ժամա- Կիկ. առ ատ. գիր. ը. ։
նակս։ և յանդիմանէ զնա, թէ կեւոլ՛ի գերա զերծ
օրգուոց Հռոմուլոսի՝ խորհի վճռել զոր պարան էր առ-
նել, եթէ կեսայր ըստ խնամատուն Շնորհապատուելին պատ-
ուոյն։ Ա՛պա թէպէտ և քաջ Հռոմէիկ զանպատճառելի՛ն
պահանջողութենէ ասպետաց, բայց և այնպէս զիջաւ նմ՝,
և խոստացաւ՛ի գողնի նմ՝ զօրաւոր բանիւք, ըստյց վի չէղև-

Ես Հ. 692։ Կ. Ք. 60։

լաբելի՝ խոժոռելցաւ յոյժ , ոչ լիւր սակս՝ որովհետեւ առ պետաք միշտ յարէացան ի նա անքակ , այլ զի տեսանէր ևէ հաստատակամ տեսանէին և ծերակոյն կարեսանէին զնա տարան ինչ՝ որ ևամիս կարևոր էր նոցա ։

Պատճառս ինդրել զնաւ տատանելն իւրոց արա քից ։ Ա[ն]ն ։ Պետրոս և պատճառս և նոցանից ։

Ա[ն]Հծ առաքեալ յատուցանել հաստատակամ էր յայտ ժամանակի սանձահարել զկրօք զօրուն պոմ պէոսի , որ դէմ եգեալ էր տէրութեան յայսոսպիս ։ Օ երկուց մեծամեծ իրաց զկետ պրպեալ էր նա ։ Ա[ն]ին էր հաստատուն ևամի՝ զոր պարս և կարգեաց , և պա տուիրեաց ի գաւառս՝ որոց լեզ էր հրամանատար , միան գամայն և ևամ արարիչ իւրոյ զօրագլխուն ։ Երկրորդ՝ որում նոյնպէս փոյթ մեծ էր նմա , էր բաշխումն ինչ գետնի յիւր զօրականս՝ որք լեալ էին ընդ իւրով հրամա նատ , և որք ի նմանէ գնտեալ չուտատ իւրեանց , լի նելին միշտ հաստատագոյ նոքա և հաստարան նոքուն տեղ նատկութեան ։ Ա[յ]ս ևինչն անձամբ ինդրէր զհաստատուն իւրոյ արարիչ ։ և փլատիոս արիւրուն ժողովդեան՝ հա մանատուբ ընդ նմա առաջի ամենեք զագ արարչին օրէնսն ։

Լաբեկուլոս ընդեմ գան նայ այնմ ի ծերակուտի ։

Ա[յ]աջինն բարկացեալ զկուլոս առանձինն , որոյ պատուիրեալ և կարգատրութեամբ յասիա էին կամա չեգափոխեալք և վեր ի վայր շրջեալք ի պոմպէոսէ ։ Ա[յ]ս իւրոյն օգտակարութեն զօրացեալ ի հանապազորդ յորդորմանն կատուի , զարմացեալ զկուլոս յիւրմէ թեմբուրեն և ի մեզ կէնայ՝ յոր առաւել էր զանձն ։ Ա[յ]եռլոս կրճատայն՝ խոտիւ և արշամարշուն եղ անգոս տեալ ի պոմպէոսէ , և կրասոս միշտ նախանձաբեկ ընդ նոցայն մեծութեն , միապանեցան իւ լաբկուլոսի և իւ կա տուն ։ Ա[յ]ս մեռելոս կէլեր էգնե ևն զօրավիգն ամ էնգին նակութեն իւրոյ հիւպատոսեն ։ Ա[յ]ն այսորիկ իւրեն զոյց էգնե ի ծերակուտի կշռուելոս առնել ի վէր հաստատուն արարիչ պոմպէոսի , լաբկուլոս անգէն առաջի արար , եթե ,, պարտ է պոմպէոսի համար տալ մի լոտ միջիւ , և ,, այնպէս ինդրել զհատանել ի միոյ միոյ պրակին ուրոյն ։ ,, Ա[յ]ս թէ սկսցէն զի ընդհանրապէս հաստատեսցի որ ,, չափ ինչ էգնե և կարգեցաւ ի նմանէ , առանց զօրաչի ,, գնտելոյ զնոսա ի զօրավիսն իւրոյն , և զգծել ոչ ,, ոչ քաղաքացի , այլ ոչ ևիչխանական տեր ։ Ա[յ]ս զի պոմ ,, պէոս արար փոխոխուելոն յայնմ՝ զոր իմ լաբկուլոսի ,, էր հաստատել , իրաւացի ինն է՞ զի ծերակոյան լիցի ,, գաւառս ի միջ երկոցունս , և որչէսցէ՝ եթե ոչ կար ,, գաւորելն պահեցան ։ " ։ Օ զոյց այսոսիսի բանսարկ ընդունելի եղև գոմալեն ։ և պոմպէոսի տեսեալ՝ եթե

չիք ակնկալել վասն իւր ի ծերակուտէն , զարձոյց զնա
փութ փութ՝ առ ընդունելն առնել զբերն փերթիսի , ի
շահել զաղօղմուրդն , և գՏէտ այնր ընդունելի առնել և
գՏատառաւն իւրոց պարծից՝ զղացեալն ի ծերակուտէն։

Օրէն առա-
ջարկել յան-
ձնել ի պե-
տուհէ ժո-
ղովրդեան՝
ի դատաստիկ
կալածոց
զբռնակալ
պոմպէոսի ։

Ի յայս օրէն էր յօրինեալ ամ զգուշանալոյ թէ . և թէ-
պէտ որք շաղագրելոցն գային՝ առաջի առնելին ոչ գվնաս-
ուոր , նա՝ ոչ ի միայն նպատակ՝ գկայեսարն զօրակառոյց
պոմպէոսի , բայց ոսկւոյն և արծաթոյ բնկերելին նշ և զայլ
քաղաքացիս յայս բաշխուն կալուածոց , զի ժողովուրդն
ամ յորգորեսցի շահել անձին ։ Ի այլ ևս ասելոյս հիւպա-
տոս , և ամենեքին նոքա՝ որք ըստ նմա ձեռն էտուն խոսփա-
նել գխորհուրդ պոմպէոսի ի ծերակուտին , ընդդէմ
դատապին նոցին ուժգնել թէ և օրինին ։

Երկիմի
գնացք կիւ-
մրոյ յայս
ամ երթալոց
Թրակս ։

Ի այս ամ երթալոյ կիւսերն գնացս գնացս Թոյլ և
երկիմի ։ Ի սմենջ յիշատակելի լինի գնամանէ ի պատմու-
թենէ ամի՝ որ Տոլի ի Տատատուսէ արարիչ պոմպէոսի , նա
ինքն իսկ ջանալ ինչ գուշաբերայ յիշատակելութիւն ի
Թուղմա իւր առ ատաթկոս ։ Ի օրինին կողմանէ՝ առաջի
առնել ինչ ինչ պիջատատիան , որովք արծէք վիտա Տա-
ձել զամենայն կողմանց ։ Ի այլ յայսմ ժամին Թուի Թէ
խաբեր ։

Կիւ։ առ ա-
թիւս ։ ա։ ք։

Ի այս ինքն առաջի առնել ատաթկոսի զսկզբունս՝ որովք
լինեցք առաջնորդութիւն այնր ժամանակի ։ ,, Ի ետ իմոյ
,, Տիւպատատոսէ (ասէ ,) կալայ ես շբոյ և արտուէթէ
,, զվտառս զոր ատացեալ եր իմ ։ Ի այլ իբրև տեսի Թէ
,, գամ ի զգամ տկարանալ կսրտի ի բարեաց , և օձանին
,, ատելոյ ի ծերակուտէն , և իմացեալ ևս զառ իս նա-
,, խանձ ՝ զզգատուն բարեկամաց ձերոց , (իմանալ զոր-
,, տեղեսս , զլուծկուլոս և զայլս ոմանս ,) գնուաս ածի ,
,, Թէ Տարկ ի ինէ կալենձ Տատատրանս ևս զրուս
,, գոյնս ։ Ա՛ց այսորիկ տեսի միայոյ ի պոմպէոսի , և վա-
,, բեցայ այնպէս ի Տնէ , մինչև Տարկելի գնա խրել գլուս-
,, Թին զոր պատճառ ուներ ի երկար ի վէր իմոյ Տիւպատա-
,, տոսէ , և երկիղ յոլովակի յայսպատկոս Տևան ամի զոր
,, արարի մ՝ փրկուէ Տայրենեաց ։ Օ զրավիչն եմք մի
,, մեանց երկոքին , և զօրանամք ևս ի վեռմի թոյս միոյ ։
,, Ա՛ց վ Տաճեցայ ես և զոքան խառնակելցին պատա-
,, նեաց , որոց լեալ եր առելի ։ Համառօտ ։ ասացից

1 Ջայսոսիկ տերունս մեծամեծ
մեկնութեանց զրուածկան քս ։

2 Ի վախճան ամի՝ ասացեն ոչ
ցուցանեմ առ ոչ զառնուազ , բայց

և ոչինչ ռամկահաճոյ և մեղկ . այլ
այնպէս բաբեխան են ամ իմ քեզ
Թեացք . մինչև մատուցանել Եհռ առ
Տատատրանսն անդրգուսեք ,

Աբ. Հ. 692։ Ղե. Ք. 60։

,, խորհիմ ես յառնել բարկացուցանելոյ զի՞ ոք և լցել ,
,, բայց և չունիմ ՚ի գնացս իմ՝ ո՛չ տկարուել և ո՛չ ոամ
,, կասիրուի ։ Ո՞չ անապարհ ունիմ զիիքին , կատարեմ՝
,, որչափ ինչ պարտիմ հասարակապետութեանն , իմով հա
,, տատարմութեա՛ն յանի անստերիւը յարեալ ՚ի սկզբունս
,, բարւոյ քաղաքացւոյ , բայց ընդ նմին և զգուշանամ
,, իմում մանաւոր ապահովութեանն , ՚ի սակս տկարութեան
,, բարեաց , և ատելուն չարաց , և մնախանաց յաչսիկո
,, տաց ։ Սակայն և այնպէս չլինիմ անձնատուր յայսո
,, սիկ նոր բարեկամութիւնս , և յեղեղեմ հանապազ ՚ի
,, միտս իմ զսացայեաըն եպիքարմոսի ։ Ա՛րիւն ՚ի քեզ , և յի
,, շեա՛ չապաւինել ՚ի մարդիկ , չէ յայս հաւապաեալ է զօրութիւն խոհե
,, մութեան ։

Ա՛տտիկոս յիշեցուցաներ նմա ստեպ զգուշանալ , զի բարեկամութիւն պոմպէոսի մի՛ մղեսցէ զնա կարի իմն յա ռաջ . և մի՛ պարանեսցէ յիրողութի՛ն ինչ կեղակարծ , յորմէ ո՛չ կարողասցի զերծանիլ շքով ։ Ա՛այց կիկերոն բա զում ուրեք վկայութիւն դնէ նմի՛ , թէ ուշի ուշով զգուշա ւոր է յայդմ վտանգէ . նա՝ ակն ունի ՚ի լաւ անուր փոխել զնա ինքն պոմպէոս , քեցել զնա ՚ի ժողովրդենէ , և ազդել ՚ի նա իմաստս նպաստամատոյցս ազնուապետու թեա՛ն ։ Պատրանք մնաց նմի՛ յառաջեցելոյ զնա և ևս . և ՚ի կիկ. առ ատ. դամանալ կեսարու ՚ի սպանիոյ՝ ուր էր յայնժամ, որպէս փիս. ը. ա։ ասել ունիմք ընդ հուպ , վստահացաւ կիկերոն խոստա նալ , թէ կարող է գնե՛ ա՛ մանանեայ յանկուցանել զնա ՚ի հասարակաց օգուտ ։ Ա՛ խորհիլ իւրում զայս՝ էր նա ՚ի մոլորութի՛ն մեծի ։ Կեսար և պոմպէոս քաջագէտ էին ի՛ զնա ՚ի կեղծիս և ՚ի հնարագիտութիւնս իրողաց ։ Ա՛ի որոյ այս ամ ձարտար քաղաքավարուի՛ ո՛չ իմիք պիտանա ցաւ , բայց առ աղօտացուցանել զիւր մեծարոյսի՛ , թո՛ղ թէ ապրեցուցանել զնա ։ Ո՞վորձ էառ՝ թէ որք զպոմ պէոսին ունէին խառնուած , ո՛չ չատանան , թէ ոք կիսով չափ անձնատուր լինի նմի՛ . որոց կամք են ունել ո՛չ բարե կամն , այլ սորուկս , և որք ՚ի սպանդ վարեն հեշտեաւ և անխղճ զնասս՝ յորս ո՛չ գտանիցեն լիուլի և կոյր հնա զանդութի՛ն իւրեանց կամացն ։

Ա՛ետեղոս կելեր կաչաւ դնացս առաւել ևս յստակ և

առ իմ առանձնաւոր իրողութիւս , ՚ի նոր բարեկամութեան վարակիցիմք , վար արկանել վասն բարեաց ակա մինչև ստեպ մրմնջել յունին իմ խո բաւեն , վ՚ յայտնի անիրաւու բամանակ սիկիլիացւոյն եպիքարմոսի թե՛ , և վ՚ անբարեաց առ իս ատե զներ երգ , Ա՛արնան լեր , ե յիւնէ լութե՛ , զգուշութի՛ն ինչ և արթնութի՛ն անհատապանալ. Զիա՛ են այսոքիւ խոհե և այնպես սիրել՝ եթէ յայսոսիկ՚ի մունե։ Կիկերոն առ ատտիկոս. ը. ծե։

Ա՛ Հ. 692։
Ն. Ք. 60։

Մետելլոս հիւպատոս ընդդէմ դառնայ օրինին։ Խլրտմունք հելվետեանց ի գաղղիա։ Իդին։ Կիւ. աա. պիւս. ա. գլ. է. էն. ը. ա։

մեծանձն. և իւր արուեստիւ պղծէմ կալաւ ոչ միայն երկիւղ՝ որ կիրքն է անզօր յաբիական ոգիս, այլ և յուսոյ՝ որ յանկուցանէր զնա փառասիրութեան։ Օ՛ի այն ինչ քեռեալ էին ի վեհս յարուցեալս ի սակս օրինին փլաբիոսի, լուր եհաս ի հռովմ, թէ աղմուկ չհոնթի է ի գաղղիա, և թէ հելվետացիք վառին զինու։ Ներակղտն ի քեցեր զայլ ժողովուրդս յայնմ ազգէ, իսկ և իսկ հրամանն արար հրեշտակուբ, որպ գլուխ լինել ունէր հիւպատոսական ոք. գործ՝ որ հարևանցեալ յիշատակուբ՝ նոր ցոյց է առանձինն ինի յարգի, զոր այս պանծալի ժողովուրդ ունէր զանձնէ կիկերոնի։ Ա՞ զի ըստ արկանել ի սահփոր ինչ զանուանս հիւպատոսականաց, և ընդ ելանել նախ առաջին անուանն կիկերոնի, ծերակոյտն ամ ձայն ելարձ միանգամայն, եթէ պարտ և պատշաճ է ունել զնա ի հռովմ։ Կոյն պատիւ առաւ և սիմպլեռոսի, որ անուն եղ յերկրորդում նուագի. մինչև ի երևիլ՝ թէ երկոքին սոքա էին ոմք թէ երաշխաւորք և հաստատունք փրկութեանէ պետութեան։ Ա՛ետելլոս կլեռասցի որոշեցաւ լինել գլուխ հրեշտակութեան։ Կոյն խորհուրդ ծերակուտական հրամայէր, զի հիւպատոսաց լիցին բաշխք՝ գաղղիայք կրկին, որ յայսկոյս, և որ յայնկոյս ալպեայ։ Ա՛ետելլոս կելեր եռանդեամբ անձկայր, զի վիճակէացի նմա գաւառ՝ յորմէ հնար էցէ նմա ահնկալել պատուոյ յաղթանակի. զոր իմացեալ փլաբիոսի, համարեցաւ՝ թէ եգիտ հնար որսալոյ զմետելլոս։ Ա՞ զայսորիկ սպառնացաւ նմ՝ ընդդէմ դառնալ մէ հնելոյ նորա ի հռովմայ, և վերիպեցուցանել զնա ի հրամանատարութէ՝ որում անձկացեալն էր, եթէ հանապազորդեր ընդդէմ դառնալ իւրուն օրինի։ Ա՛յլ սպառնալիքն օգտեցին և ոչինչ. և մետելլոս ոչ կասեցաւ ի սնդելոյ առաւել և յոխորտանօք և անդրդուռնք։

Հիւպատոսն արկանի ի բանտ՝ ի փլաբիոսէ արի բռնի։

Իրք գայն վայր հասին, և արիբռունն գայն վայր կատարեցաւ, մինչև իշխեաց վնասն ինքն զհիւպատոս ի բանտ արկանել։ Ա՛սպետք խեթացեալք ի ծերակուտէն՝ ինչ ոչ խլրտեցան. բայց ծերունիք արարին լիով զոր արժանն էր, և յանձն առին անդէն իսկ ի բանտի ժողովիլ առհիւպատոսն։ Ա՛յսմ հանգոյն տեսին մեր նախնիք զառաջին առեան դատաստանի Թագաւորութէ՝ վէտ երթալ ի Պասկիլ իւրում գլխոյ, որ վաբեցաւ անդր ի խմբէ խռովարարաց։ Փլաբիոս ոչ ժուժկալեաց, թէ ծե-

1 Մինչև Թուիլ՝ թէ ունին զերբ գրաւականս հատարակաւորութէ։
կոծին զմեզ (ի քաղաքին) երբե կիւերոն. աա. պոպիս. ա. ծէ։

Ը՝ Հ· 692։ Դս· Բ· 60։

բանիցն մտցե՛ ի բանս · և՛ ի խափանել զայն եգ զաՀ առ իւր առաջի գրանն ։

Աբեմելեք հեթանոսանայն ։

Աբեմելեք տարաւ այսմ անաւրէնն ոտնհարուեն զարմանալի ինն արիւնՀէ · և զի կամ՚ին այլ արիւնաք Տանել զնա ՚ի քանակ, նա չՀաւ յանձն ելանել՝ մինչև փլաւ բնաւ նակ ՚ի բաց կացցե ՚ի ժպրՀուէ անտի ։ Այս չերեւէր ինչ այնմ յանձնառուս, նա՝ ԹուեԷր պատրաստական առ ցուցանել զգիՀերն առ ետեղ ։ Կայր յԷտոյ պոմպիոսի գամՀի Տարեալ ընդ այնպիսի գառնացանս՝ որոց նա ինքն էր բուն պատՃառ, և երկուցեալ նա ՚ի վատաՀոգեցոյց ժողովրդեան, Տրամայեաց փլաքիոսի ՚ի բաց կալ, առելով ԹԷ մեռեալսս խնդրեաց յինէն զայս Տարց ։ Այս գնաց՝ որ Տաւատաց այնմ, և ինքն այլ ինչ ոչ պարո, բայց յաւելուլ յԼւը վՀ զաղիւտ կԷդԷաց և առուՀԷ ՚ի վերայ արդար և արժանապատ նախատանաց՝ զորս ընկալաւ վասն առ ոտն ՏալոկանԷցոյ գործոյ պատճառուՀԷ ։

Պոմպիոս փաստանի զբազմութիւն կղզիսոյն ՚ի պատերազմս ։

Ցեսեալ պոմպիոսի, ԹԷ իւր ՚ամ ջանք ՚ի գերև ելանէին, սարջացաւ յոյնժամ վՀ ՚ի բաց արձակելոյ վիւռ զօրն ։ Հաստատեաց ՚ի միտս յայլեայսն գտանել որպէս զԱրգ և իւր · և զի բազմադակ կողմն ջատագովոյ անյուսալուՀԷ էր ՏամամարՀեալ ընդդէմ նմ, յարեցան բոլորովին ՚ի կողմն ժողովրդականաց, և մոռացեալ զանձն միայն ըՀ կղզիսոյն՝ որ ջանայր լինել արիւնն, զի Տանցէ զվեՀ քՀնու յայնմ պաշտամն՝ գիւրոյ ԹՀնաՀ մեաց, և մանաւանդ սիրելոյն զինկԷրսին ։

Կղզիսոս ջանայ լինել ժողովրդականՀ զի Տասցէ արիւնաՀեղեան ։

Ոչնանգ կղզիսոսի անՀնարին խնչ էր իւրոյ խորՀրդոց · Լը նա ՚ի պատրկական տոհմէ · և միայն ժողովրդական կարող էին լինել արիւնն ժողովրդեան ։ Այս սակս եգ ՚ի մտի լինել ժողովրդական, նմին իրի շահեցար և գործուն ար ՏերՀնեսիս անուն՝ այր ցամաքգէտ, և չարամիտ, էքոսի և անարգիւն, որ առաջի արար ժողովրդեան՝ կարգել, զի կղզիսոս Համաբերացի ընդ ժողովրդականս ՚ի ՏասարակապետուԷԹ, իւրև զայնս որք ՚ի ծնէ էին այնպիսի ։ Աբեմելեսս չԷ պատուս զառաջինն Տաւան եկաց առաջարկուԷս, ԹԷ երբ բժըռնեալ ՚ի պատրանաց ինչ · բայց յետ սակաւ միոյ չքՀեալ զմիտս, և իրաւամբ բարկացեալ ՚ի վՀ կղզիսոսի, սպառնացաւ նՀ ՚ի ծերակուտի անդ, սպանանել զնա իւրովք ձեռամբք, ԹԷպէտ և էր նա իւր Տօրեզօր որդի, և խնամի ։ Պաշտօնակիցք ևս ՏերՀնեսիսի ընդդէմ գործան այսմ իւրում առաջարկուԷԹ ։ Այլ և այնպէս կղզիսոս վարեր որպէս

Ը՝ Հ· 692։ Դս· Բ· 60։

Ժողովգիտան , և անձկալր սրբեալնուելնէ , այլ ակնկա-
լուելնէ իւր յայտ ամի եւ լինի գերև ։

Յայսմոսիկ խոհեմայոյզ վիճակ է անդ հիւսպատուհասելնէ մե-
տելոցն կէսերայ , որ գէթ խափանեսայ զարիան , և կա-
լալ ի հատուածակնոսելնէ պիտի , մինչև հասեալ կիսա-
լալ ի սպասիսդ՝ եկն յանդ հանել , որպի ինչ անհնա-
րին փաստատուելնի , և բռնն գաւակցուն ոչ կարացին
ի կատար հասուցանել ինչ առանդ նորա ։

Կէսար եր սրեսար երկու ամաչ յառաջ՝ ոչ ասացաք
առ հիւսպատուհելնէ սխալանսի և մտրելնդ ։ Յետ իւրոյ
պրեսարուն եհաս նմ բաչխ սպանիդ՝ սր յայնկոյս ։ Այն
ինչ հանդերձեալ եր ուղղ լինել , եգիտ խոչ քաղում-
դի իւր պարատաեալը՝ ի պարատահ եկն արգելուլ զայնս
Ձանապարհորգուն նր ։ Իւր գիչուն , իւր շռայլուն , և
իւր փառասէր առատաձեռնուելնէ Տհասուցեալ եկն գնա
յայն սահման , մինչև առաքելուլ պարտադ նր ի գիւղ
ինչս ։ և լսելի եգև ի նորուն իակ բերանոյ , Թէ պէտս
ունի Տարիւր միլիոն սեստերսաց , յր երկոտասան միլիոն
և Տինգ Տարիւր Տինր լիրայից ։ և Թէ գումար այնպիսի
Տնոյն ինն էր յայտ նմր ։ Արտասու եգև իւր ամուր ապաս-
տանի ։ Յին երբեմն Թշնամիք , և պատմ պղտսարքոս ,
Թէ յորժամ կէսար յիւրում նորահաս մանկութեն կա-
ռնաորեցաւ ի Տինից ծովմնոց , գուշաց . Տանի ոարքն
լինիլ էհասոս ։ և լսել պէմ գերառնիան ։ Չետ այսորիկ օգուտ
անձնական սոխպեալ էր զնոսա անգրէն մնալիլ առ մի-
անոս ։ և գոյն իակ շարժանելն ։ Եւս քան զնս սնդեաց
գՏանգոյց բարի կամուելնէ նոյ ։ Կէսարս պէտք էին փո-
զոյ , և կրասոսի՝ որ երկնէր միշտ ի պսծնկոսն՝ պիտէր
յարգ և ժրուն կէսարս , առ գիմակալուլ Տզօր զօրու-
Թեն՝ յորմէ գանգիտէր Ձնչիլ ։ Ապա Թէ ոչ՝ չուներ նա
ոչ առելուելն և ոչ սեր առ ոք . այլ ըստ պահանջելոյ իւրոյ
օգտի՝ Թշնամանալի կամ Տաշակաւոր փոխոխակի գիւրաս ։
Ապա լսեցոյց սա զպարատահաս կարի ինն Թնամանձե-
ցուցիչս , երաշխաւոր լեալ մի կէսարս՝ քսան միլիոն
սեստերսաց (յր երկու միլիոն Տինգ Տարիւր Տազար լի-
րայից ։) և եւ նմն ազատուելնէ ուղղոյ լինելոյ ։ Ցե-
սեալ կէսարս՝ Թէ չիք զբ իւր ոտնառուս , յանկարծակի
անցայտ եգև , չսպասեալ և ոչ կարգաւորելոյ ծերակու-
տին լուիլ որ ինչ անկ էր գաւառաց ։

Յայսմ Ձանապարհորգուելնէ առաջի առնել պէտս-
քոս , որպ Թէ լսելի լեալ իցէ ի բերանոյ նր զոյզ ինչ ,
որ քաջ իմացուցանէ , զանի մտէգին փաստախրուելնէ ինչ առանի

Կէսար բնդ
չանկարանել
իւրոյ պրե-
սարուելնէ իւր
կալալ զա-
բաչխ սպա-
նիդ՝ որ յայնկ
Ձանապարհորգուն
սանկ կէսարս
պատահելոյ
անգէն իակ
բռնաւ պրա-
սա գերծու-
ցանել գնա յա-
ռաջ Թշնա-
մանոցագ ։

Պէտս-քոս ի կնոջ և ի
էհասոս ։

Կաղանդա-
ւաչխալնէ ։

Սուէտոն. ի կեսր. կ. 18 ։

Ա՛ն Հ. 692։ Ն. Ք. 60։

կայր ՚ի սիրտ նէր ։ Հանդգն ալաչէայ լերանդ տեսեալ իւրոց բարեկամաց փոքրիկ և անշուք ասան ինչ , որպ ընակիչք էին աղբատք և ազորութիք , ականն լնդ քաղ Տարբանել

ալաչէայ Լերանց ։

Պլուտարքոս ՚ի կեսար ։

ցմիմեանս , Թէ լինիցի՞ն արդեօք ասո՛ւ վէ՞ր ՚ի վէ՛ր պատահմանց , դարձք ՚ի վե՛ր նախագահսն , և նախանձ ՚ի մէջ զօրաւորաց . կէսարն՝ որ լսէր զայս , ասէ զրսի մեռօք և յանկատակ . Ընչ ես էի , համախոհ ընթերի լինել առաջին ասո՛ւ , քան երէցորդ ՚ի հռովմ։ Ա՛ խրատանաք պատճէն ոչ՝ սպասս երազս կի՛ գուշակես , որք պիտանացան ՚ի տաճել զիւրեանց ակնկալութիս և զիշս ։ Այլ լսկ զայդ յիշատակեա՛ , Եմացուցանեմ ձեզ լեռվ , Թէ ոչ պիտիին նո՛ւ այլ խիտ՝ քայ զորս ունէին ՚ի սրտի , ՚ի մէջ վտա և ՚ի դիմագրաւ ել լինչ և իցի ձեռնարկ ։

Հայրուցանել պատերազմ ինչ ՚ի սպա նիա , և օգտի յոյժ ։

Պլուտարքոս ։ Դիմ ։

Հասեալ ՚ի սպանիա եգիտ զայս գաւառ ՚ի խաղաղութիե , առաւել ՚ի զոր կամիր ։ Ա՛ւ այսորիկ ինդրեաց առիթ յարուցանելոյ պատասխո կռիւ ինչ ։ և եգիտ ։ Այս մարտ պատերազմի ։ Եւս բազում քաղաքս ՚ի լուսիտանիա և ՚ի գալլիկիա ։ Ժողովեաց կառուցս կողոպտից բազում , որով Հնարաւոր ինքն , և վարձատրեաց առատապէս զիւր զօրականս , և ընկալաւ ՚ի նոցանէ զհնազանդութիւն ։ և երեսիք արժանի լինել յաղթանակի ։ Ա՛յլ այս համ շահատակութիք՝ որք յայլում լինչին մեծարգի , այն պէս գոչ՝ զրաբեալ եղեն առ կեսարու , մինչև ոչ արժան համարիմ յառաջ բերել զանդրադարձն պարագայս առանց զեալս մեզ՚ի գիտել ։ Օ՛ զոր ինչ յայնց արժանի գտանիմ առանձինելոյ յիշատակի ասպագայ , ե ՝ սքանչելի գործ ուրումն զօրականի ։

Զարմանալ ի սքաջութիս ուրումն զօրականի կեսարու ։

Պատահ մի սպանիացւոց վանեալ ՚ի կեսարէ՝ խոյս եւս ՚ի կղզի մի մատակայ ցամաքի , որում չէր Հնար հետամուտ լինել առ ՚ի չգոլե նաւաց ։ Այլ և այնպես կառոյց Թեմեսակ վաքսայս առ անցուցանելոյ ՚ի կղզի անդր զգդոյնն գունդ զօրու ։ Ա՛մենք յիւրոց զօրականաց Հասեալ ՚ի կղզին՝ երթն ՚ի քաղաքացս մի , ուստի Հնար էր ոչ ինչ իջանել ՚ի վե՛ր Թշնամւոց ։ և Տրամանատար գնդին խորհէր կամ զօրացուցանել զնոսա , կի՛ առնուել անդրէն ՚ի նաւակ՝ Թէ պետ լինի ։ Այլ իբրև հետացոյց զնա անտի բռնութե առ զատաւե ջուրց , Տարկ եղև նմ Թողուլ զայն

1 Պլուտարքոս ՚ի ձգձրիս նոցանիս գիտի ընչ գիտէ՝ ՚ի այս՝ զի ինքն (՚ի ՚ի) զաղին գայս գիտի է լսելոյ ինչ ՚ի ազգն գայսմանէ ։ և ընդեռ գնաւ ՚ի զաղիս ինքնին գիտէր ինչ հասանելոյ՝ էր ՚ի զաղիէ նորա ծագէլոյց գիտի Բրիտանիոյ ։ Պետքն զաղիացիք՝ զանց արեալ ինչ զոյ էրիալոյ իմ յոյժ վարի ընդ գերանիս ասին ։

սակաւ զօրահանս ի կամս բարբարոսաց ։ Իսկ մինեքին նո-
քա կռուեցան ՝ բայց ի միոյ միայնոյ , զոր անուն կոչէ
դիոն՝ ակէմիոս կի ակէվա , որ յետ քաջութ մարտուելոյ՝
վիրաւից ընկաց վիրաւ ի ծով, և ապրեցաւ լուզելով ։ Կե-
սար՝ որ ահասաւեան էր ամի այսորիկ՝ կարծեր , թէ զօ-
րահանն գայցէ ինդրել զվաքձա , բայց զարմացաւ , տե-
սեալ թէ անկեալ առ ոտս ինդրից ներուծն , փոխանակ
դի զարձաւ անդրէն և մանաւանդ անվհատն ։ Աքանչելի
ինն ի գև յաչս կեսարու , գասեն ի զօրականն որ՝ այսպէ-
սի յարգ վերնոցական բաւեկարգուն ըստ այնմիսոյ քա-
ջութե , որ և բարձրացոյց վնա յաստիճան հարեւրապետու-
թեան ։

Կեսար յաղթական ի պատերազմի , սչ փոքր ցուցաւ
բարեյաջող ի քաղաքական առաջնորդութեան ։ Հաս-
տատեաց բարե կարգութե և խաղաղութ ի ժողովրդս՝
որք ընդ իւրով էին իշխանութ ։ և ի վեր ք զամ եգիտ
հնար գժտութ և խռովութ յարուցելոյ ի պարսից , հրամայեալ՝ զի երիս երրորդք եկամուի պարտապանին՝
տացին պարտատեր , մինչև ցամբողջ վճարուն պարտից ։

Կեսար սէր ըսէի առնէ զժտութ ։

Յայս ամ իւր զանազանք սչ պատերազմութիցն զիւ ամ
ոմ մի ողջկի ։ Կայց քանզի եգեալ էր նո ի մոմ՝ ընդու-
նել միանգամն զպատիւ յաղթանակի , և ի ինդրել ևս
նել տիւպատուոսի , վաղվաղակ զդաձ իւր , և ս յա-
ւաջ քան զառաջիւ ուրուք յաջորդի ։

Դառնալով յիտալիա, և հրաժարի ի յաղթական պատերազմ առ հաստատել հիւպատուս թեան ։

Կայց ընդ ժամանակ լնաբուելն էր մտ , երկոցուն
ըղձից իւրոց փառասիրու թեն անշնար էր առնուլ կատա-
րումն միանգամն ։ Ի ինդրել գհանդէս յաղթականի՝
պիտի միայ պատարագ Հաղմայ ։ ի ինդրել գհիւպատա-
ուն թե՝ պիտի մնալ ի քաղաք ։ Չնայր զատնալ բաւեալ
զայս իսկ , առաջի պարբերալ ծերակուտին՝ զի Հաղորդա-
կեն նմա ինդրել գհիւպատուու թե ի ձեռն իւրոց բաբե-
կամից , առանց պարտաւորելոյ գնա փութացուցանել
գայն անձամբ ։ Հաճախակ իսն էր առաջարկեն Հատա-
տելոյ ։ բայց և այնպէս յարգ իւր յօժարեցուցանէր ըզ-
բազումս ի ծերակուտեաց առնել նմ զայս շնորհ ։ Ինդիմ
եկաց այսմ կատն իւր առաքական անվհետութե ։ և երբ
կուցեալ թե իւր փառաց սչ պատրէլ տեղն բան ըղձի ,
Հնարս Հնարեցաւ ։ Ակիլեն պարբերալ խօսել ի ծերա-
կուտի , յերկարեաց զանս իւր մինչև յերեկոյ ։ Ուստի
էր օրէն ինքնաեւ գնացս ծերակուտին՝ յորժամ էր իւր կարգ խօսելոյ , և ապաստ էր իւրաքանչիւր որ յերկարձգել՝ ոչափ և պատշաճ Հնար նմա ,

Կես. ն. 692 ։ Ար. Ք. 60 ։

Ա՛ս Հ. 692։ Կո. Ք. 60։

վն այսորիկ վէր՛ի վերոյ չղջեցաւ ոմ՛ քանասիրաւէ կեսարս։ Ոյս չտարակուսեցաւ գնաւ. և Համարեալ զՀանդիսն յաղթահանելի սնդ պատիւ. ինչ՝ Հարևանցիկ՝ որում Հնար էր նմա միւսանգամ վիճակիլ, որովհետև Հիւպատոսաթին գնուն էր և Հանապարհ է լանելոյ՝ ի գերադարձը վիճակ, Հրաժարեաց՝ ի յաղթահանիկ. եմուտ՝ ի քղքն, և գտաեցաւ՝ ի Համար պայծառագոյ եղից։

Կառուցանէ եռապետաս թիւն։

Ոչ՝ ոչ՝ ոչ՝

մըն քան զնա, որ այն կարէր հարևանցիկ առնել զէրկո- Ա Ե· 692։
քումբէ միանգամայն, և ոչ ապատևիլ ի մէն ՝ առանց Ն Վ· 60։
խեղճանալոյ ի միամէ ՝ի միաբանել զնա ընդ միմեանս
և ընթալ, բառնալոյ զնմ խուչ դիմակալ իւրոց խորհրդո-
ցոց, և Տրդեր իւր Ճնշապարշ գերծագոյ իշխանուն ։

Ապա Պաւէն եդեալ ընթանայ, որպէս խոտացան փո-
փոխ Լևաւիկ լինել իրեաց, և չկարողալ թէ լինելոյն
կրաւել ինչ վերաբերեալ առ Տասարակաց իրազգիս՝ որ
անշճայ էին միամ յերից աստի ։ Ապան զայս Պաւէն ի
ճանաչ, և Թաքուցին զայս Համախոհսն իւրեանց ընդ
մարթելոյ ընթալ, կերզաւարձակ և ի գէպս որք ա-
ռաջի լինէին՝ եղ իցեն ի Տակառակ կարծիս ։ զի իւ-
րեանց Համախոհութեն զօրասցի, առանց ինչ կասկած ի
մէջ արկանելոյ, և ոչ յայտնեսցի՝ բայց յորժամ Տաս-
տատին պնդեսցի, և ցօրհնագրուն Տաստատիցէ ։

Ընդառաջ հիւպատոս ընդ բերուսէ։ Վարդանէս ։

Ապա Վահէլ անդ զայս գաշնաթուսն, կերազ իմդրեր գնհեղ

Ես Հ. 692։
Ն. Ք. 60։

բաշխեսցի յանուն երկաքանչիւրոց քՀմ փողս ՚ի Յեղս։
Գրկաւորք ծերակուտին երկնչեին ՚ի հիւպատոսէ կեսարու ։ Կերպն զոր կալեալ էր նոքա ՚ի չհնազանդութեան և ՚ի պղտութեան , զպատուհասն նմ ՝ Թէ երկիւղ ունէին ՚ի նմանէ , եՀԹէ դիպեսցի նմա լինել հիւպատոս։ Այլ անկարացեալ Հեռի առնել զնա յայսմ աստիճանէ , եդին զնմ յայս իբրեւ ՚ի ջանալ՝ զի տացի նմա բռնութեամբ դիմակալ որ յանձն պաշտօնակցի իւրոյ ։ Այս ինքն միաբանեցան ամենեքին ՚ի կողմն բերելոյն , և յորդորեցին ևս առատաձեռնել պարգևատուելոյս Հաւատս առ ուխկիչսն պարգևաց , և սակ արկին զՀերին ընդ ազ ծախուց։ Այնչափ այսր Հատանելէ և ՚ի կատարել , որ ։ Նա գոտ Համախոհ ՝ Թէ այս պարգևք առ Հնչիկ Հակառակ օրինաց և բարւոյ սովորութեց , յայսպիսում պատեհ էին ստակաւք Հնչիկսն առնել ։ Այվ ժ ժողով ժամանակաց։ յոս ոչ կարծի տալեցուցանել զպետութիւն , այլ բռնաւարութ ։ Հռուիրական օրինաց ։ Այս քաղաքավարութ ՝ Թէ երևեցայ ինձ պատուի ։ լուկիկէոս ծախեաց յամենեսեան ինձ փոխ և ծրուցոս անուանեցաւ հիւպատոս ՚ի կեսարու ։ Կեսր ո՛ զոր ոչնչ պատասխան չհոգեաց երբեք , անկարացեալ ՚ի բայէ առնել զինքն լսիմ իշխանակցուե , եդիս Հնար զանց գնոցա առնելոյ , նա՝ ձնդելոյ եա , և նաՀրաւ ուղանելոյ , որպս պատմիցից յաւանդիկայ ՝ յետ առաջ առնելոյ զանց ինչ այսր ամի , զոր Հարկ եղև ինձ Թողու ։ Հուսկ յետոյ ։

Օրէնս որով խոպանին բաժք մտից ՚ի հռոմ, և յետ նոա լինա ։ Պրտ ։

Այեառնս նեպոս՝ որ է պղտութ , առաջարկեաց և յանուանէ ոչ արար օրէնս ինչ , որ ։ պահանջ զառքս և զաւագս անցից և մտից ՚ի հռոմ և յամ խաղալս ։ Այս Հարկք չէին ինչ Ծանուանք ։ բայց կեղեքմունք արարեալք ՚ի Հարկահանացս ՝ յարուցանէին զանգատ մեծ ՚ի ժողովրդեան ։ Վկնդէ դիոն , Թէ առաջարկու Թին խափանելոյ զայս՝ առ Հնչիկ գովեցաւ ։ և եՀԹէ Թուեցաւ ինչ անձոյ , ոչ այլ ինչ էր այն՝ բայց անձն օրէնսդրին , որ էր քաղաքացի որ Հակառակաւք , և գլուխ խռովութե , ոչ սասյաք յիւրում տեղոջ ։ Այվ ը յաւելու՝ Թէ կամ ՚ի ծերակղոյն բառնալ զանուն նորա յօրինէն , և տալ առաջարկել զայն ՚ի ձեռն այլոյ ։ Այս եՀԹէ ոչ կարաց զայս ՚ի գործ գնել , այսու ամենայնիւ գՀԹի յայտնի երևեցաւ , Թէ ծառայութ և բարի իակ գործք չէն Հանձոյ յօրժամ Հեղինակքն են չարագործք ։ Այլ ես ընդունիմ գիւրաւ , Թէ ժողովուրդն Հանձ և Հանուն գոտ ընդ բարձուն Հարկացս ծանրութ ՝ բայց չՀամոզիմ Հաւատալ ,

Լե՛ հ Ծերպէյան մնոգիւբ Հաւան գտաւ այլոիսուժ Նուագուէ Հաստակաց եկամոի. և ահեսոեմ, զի կիկեբան ողջոյ վեռ այսբ՝ ի միուն՝ ի թղթոց առ ատոիկոս։ Վաեստաս սիլա՝ որ ըէ այն ժամանակս էք իբրու քսան ամեաց, ՝ի պատիւ յիշատակի Տօր իւրոյ Իշխանապետի, Հանդիսացոյց ժողովրդեան կռիւս սուսերամարտիս, յոր յաւէր և մեծապատրաստ սեզան ետ ժողովրդեան, բաղձեաք Հանդերձ և իւզապաշխուբէ ըէ մարգարէուէ։

Լ Հետուէսոսի սպինԹէբայ պաբոէՀ էբ մեծամեծ Տախս ՝ի Թագս իւբոյ չհնուածապետուԹեան։ Չհայոտ ամի առիԹ մատուցաս նմա նոյնպէս էբևէբի լինելոյ Հանդիսադրուէբ պաղծնարեան Թագուց՝ որ յամեն էղեն նոմ. որ ցոյց իմն էՀ Թէ յոյնոտ ժամանակի էբ նա պբեւոբ քաղաքին։ Լ՝սէ Թէ ծածկեաց նա զպարկ Թատրոնիցն որ անկոսվբ, զոր լասինք գաստաս յո էՀբպաս ասեն. որ և գնովք և Նբբուէբ գործածոյն առաէբաս էբ զմի ծագործուԹիՀ կատուլսի, ՝ի ժամանակի յորժամ տոնախմբէբաց նա գնաս էահատիս կապիտոլիանի։ Լ՝ուկրէտիոս պուէտիկոս գեղեցիկ նկարագրէ զգուշագոյն փագփիւն փեղկացս կրատաէաց։ Լ՝սէ. ,, Նբբ ՝ մեր Թատրոնք ծածկին գուշագոյն փեղկօք խորանաց, որոց կէս գերնորակ, կէս կարմիր, և այլք լրՀագոյն, և յորժամ առ Հասարակ ծածանին ՝ի վէր երկայնաձիգ ձողոյ՝ զորովք էն պարզ վէՀ, յայնժամ բոլանգակ յատակ տեսարանին, բուէն եսկ խաղաղոյն, արք և կանայք, և դիք եսկ, և պարզաբար ամ առաքակաբ երևեին երբին գուշագեղէՀք և տարուբեր ծածանմամբ անդադար յեղափոխեալք։ Լ՝ս որմբ Թէատրոնին որչափ էն առաւել ամրախոյք, նոմնչափ և երբեմագեղ լոյսն ցայտեալ ՝ի վերուստ, սիահ գ՝ի ներբս էղելոքն առ Հասարակ՝ զուարՀալի իմն և ծածանական նկար պատկերի ”։

Զգիտեմ, որոյ խաղի սպինԹէբայ յանկագոյն Թուէ-

1 Խորանափեղկք՝ յոլովակի՝ առնեն բմնոյն, Վկաբ գեղերակք՝ վկաբ կարմրերփեան՝ երկնագոյն, Երբ ձողաբարձ պարձակք՝ ի կամ՝ ընդ Թատրոնաս, Երբեմնոյն չարժմամբ՝ վէռս վկաս ծբփին՝ ընդ հնծանաս։ Օյն անդ ներկին՝ ի գոյն երբեմնոյ՝ ի լուսաձոյլ, Ըղձալոյց երասս՝ և ըղՏիկնոյ՝ բազմաւալ՝ ի խոր, ԸղՏից պատկեր՝ և գամենայն՝ գարգ Թատրոնեան, և ծածանեն՝ յերբին երբեմնոյ՝ ալէկերան։ Եւ որչափ որմբ՝ տեսարանին՝ են ամրափակ, Նոմնչափ ներբուստ՝ բսիեւս գեղով՝ առ Հասարակ Երևանան՝ գեղածիծաղ՝ զուարՀագեալք, Արփիական՝ լուսոյն ցոյսմամբ՝ փագփիւնափոյլք։ Լուկրէտիոս· գիբ· գ· բոչ 73։

Աս Հ. 692։ Ն. Ք. 60։ Պլուտ. էջ. է։ *Լատ. գոպ։

յն. արդեօք աշխատ զոր ի շինուածապետուէն արար, թէ այնմ զոր ի պրետորուէ, զոր պատմէ պլինիոս՝ թէ առաջի արար ժողովրդեան անօթս եղինգնաքարեայս, ըստ մեծուէ՝ տակառակաց գինւոյ քիայ։ Այս տակառակք տանէին փոքր ի մեծէն ձ վեր երեսուն և ինն չէնդ կոչեցեալ ամանս։ Անօթք սպինթերայ սքանչելի ինն թուեցան, բայց առ ժամանակ մի և եթ. ի յետ հինգ ամաց երևեցան ի հռովմ սիւնք եղինգնաքարեայք երեսուն և երկու ոտնաչափ բարձրութ։

Նկարք ի վր նորածեփ որմոյ՝ բերեալք ի լա. կեգեմոնէ ի հռովմ։ Պլին. լե. ծգ։

Ա. մուրենա, և գիտնաւորն վարրոն՝ շինուածապետք գահակալորք, կամ յայամ ամի, և կամ գեթ զայսու ժամանակաւ, ետուն բերել ի լակեդեմոնէ ի հռովմ ի շքեղացուցանել զհսկեկաց հյուպատակ՝ նկար ինչ ի վր նորածեփ որմոյ փոխագրելով զորին ողջոյն ագուցեալ ի տախտակամած։ Կարն եր գերապանծ, և զարմացոյց զամենեսին. բայց ընդ այն առաւել զարմացան, զի հնար եղև բերել զայն ողջկէ և անվնաս։

ՅՕԳ. Գ.

Աստվայոյզ փնաց կեսարս յերբամ հետապատուէ։ Երթու առաջ հաստապետ կամ նորգեալ ի նմանէ՝ ըստ առեղծուածոյ։ Որքն ափարակային առաջն արաբել ծերակուտին ի կեսարէ։ Ասել ծերունեաց։ Ներդրուելեան կարան։ Կեսար ի բանս առաջէ զիպան, և ապա լռայլ պայ դարձուցանել զնա յայապատուէ։ Յայտ առնէ ծերունեաց, Ռէ դիմել ոանի առ ծոզուվորդ։ Ջանայ շահիլ զիւր պաշտօնակից ի գործ։ Պոմպեոս և երեսուս հաւանին յայտնապես օրինին։ Ներուելն լինի օրենն ընդդէմ արհեան դիմակալուէ Բիբուլոսի և կարոն։ Ասէ Բուլոս պարտաւորի գնել յերբամ զան ահաս ոմն անհնէ։ Կեսար փոխէ՝ որպես ռէ ինն դայն եր հետապատ։ Երդումն յաւելեալ ի կեսարէ ի վր երոյ օրինի։ Կատոն գանայինն հրաժարի երդնուլ, բայց զինի հնազանդի։ Տարպատուէ երկերդնի ի վր օրենին կեսարս։ Ի ջարգովելն գնդին անօրինսն երոյ պաշտօնակցի, ոգևոյ գարդի վիճակ երացն։ Յայր սակս կեսար անցուցանէ գնդս դիս ի կարգ ծոզովրդականաց։ Երդուելի և դատապարտուի անօրինսն։ Երթիր կարատայ բանալ զորաց օրենին կեսարս։ Կատոս լինի գաղևակաւն։ Կեսար անայ հնդրոյ ասպետայ՝ որոյ առնել եր ի վարչս գհասարակայ եկամտաս ասոյ, նուաղել՝ որպէս ինչ լռնդրեցին։ Ցայ հաստատել զարարս զորագլխաց պատպէոսի, և անցուցանել յերբ վր գնուաստալուէ լերբէոյ և գաղղիոյ։ Ներքինւոյ գրոյց էռնափերոսի առ կեսար։ Կեսար պայ ըն-

պառնել որպէս ըստ գաւառս բարեկամս և պաշնաւորս կասարա-
պեսուէ՝ պարիվէպոս, և պարդևոս սուէ։ Ընծաներսուէ
հէսարս։ Ալեսար պայ հարանուսէ՝ պրոսարբ իսր պոմպէոսի, և
ինդն առնուս ինուէ պէսլպուրնիս։ Պիսոն և գաբինիոս պրծա-
նին՝ ի խոպուէ պասասպանի մեծարոյսէ հէսարս և պոմպէոսի։
Պապմանէ արսավէպ՝ արարեալ՝ ի հիէերոնէ։ Իսր գծպոնուսէ
ընդդեմ եռապեսուսէ։ Իսր դիպ պարմպէոսի։ Հպասարակաց
գծգոհուսէ սս պոմպէոս և հէսար՝ ի վէր երեսի՝ ի գեսարաս։
Իսրհրդածուսէ հիէերոնի՝ ի վէ անդր գանգասանայ չասչասց-
ող։ Ի՞նչ դնէ գայն՝ ի խօսել պրսս։ Ընարսիօսի չուսինէ ե-
պէռնասրբ ընդ այլոց բազմաց, որպէսզի նոքին կոչիցի պալ ասանանել
պոմպէոս։ Ա պանգն սպասնացնալ հիէերոնի՝ ի կղզեկոսէ։
Պանդչ պոմպէոսի և հէսարս ընդ հիէերոն չայսմ վայրէ։ Ալղզեկս
արգելս էբէռլսի ապէնսիօսել սս ծողովեսրդն չելս խոյց
հէսպասրոսուէ։

Ա. ՅՈՒԼԻՈՍ ԿԵՍԱՐ. Ա. Հ. 693։
Մ. ԿԱԼՊՈՒՐՆԻՈՍ ԲԻԲՈՒԼՈՍ. Ն. Ք. 59։

Ա՛ջ օր՝ ի սրիքսունից ժողովրդեան երբէք կալաս խոս-
վայոյզ գնացս, և ոչ ոսնչար եղև հեղինակուէ ծերաս-
կուսին՝ այնպիսի համարձակուեցէ, ոտ կեսար յիերում
հիւպատոսուեցե։ Ի՞սյց ձարտար՝ ի պահել զարատքին
երևոյթս, և՝ ի հայեցայեել իւր գեղեցիկ պատրաստակս,
քանզսյաս՝ ի սկզբան անդ սրկանել չծերունեօք քսա-
գիւս, զի երևեսցի թէ՝ ի նոյ քոնադատուէ իսպառ՝ ի
կողմն յարի ժողովրդեան։

Խոսվայոյզ գնացք կե-
սարու յիե-
րում հիւպա-
տոսուե։

Ա՛ջ խօսիմ աստանօր վերկուց սովրուէցց, զորոց սուէ
տոնիոս սմս ընծայէ զկարգուսին կամ պնորոշուսին։
Պատմէ պիպագիրս, թէ կեսար հաստատեաց անդրէն
զնահանի սովորուսին, ըս որոյ՝ այն ինչ մի յերկուց հիւպա-
տոսաց ուներ զհասրձս, միւսոյն առաջի երեսայր մի մի-
այն գոնասպան, և զհետ գայիցն իւր դահիձք։ Ըս այս եղև
սովրուսի հաստատուն պահեալ՝ ի սկզբանէ հետէ հիւ-
պատոսուե՝ ի հռոմի, եթէ ոչ իցեն կամք նոր պարագայ
համարել զգնացն դահճաց՝ ի յետ կուսէ հիւպատոսին՝
որոյ ոչ կայիցն խոսրձք։ Ի երկորդ սովրուսին՝ որոյ սուէ
տոնիոս՝ նախագահակ համարի զհետս, եղև այն՝ զի պա-
հեսցի օրագրուսի նմին՝ որ ինչ լինիցէ եթէ՝ ի ծերակուսի,
եթէ՝ ի ժողովս ժողովրդոյ, և եթէ՝ ի քղեքի։ Ի՞սյ այս
վերայնորիկ (ասէ սուետոնիոս,) զի՝ ի հրապարակիզ օ-
րագրուես ըս գաւառս, ծանիցի ըս նմա ինքնակալուեցին,
թէ ոչինչ գործի՝ բայց կամաւ և հրամանաւ եռատե-

Երկու սով-
րուեք հաս-
տատեցք կի-
նորոգեալք
՝ի նմանէ՝ ըս
սուետոնիոս-
ե։
Սուետոնիոս՝ ի
կեսար։ Ը. Ե։

Ա. Հ. 693 : Ն. Ք. 59 :

տաց : Բայց և այս ի սովորութէն կանխագոյն ՚ի ժամա-
նակս կեսարու . և կայ առ մեզ հատուկտիւր ինչ ասա-
յուածք այսպիսի օրագրութէ արարեալ առ երկրորդ հիւ-
պատոսութէ պաւղոսի եմիլիոսի ՝ յաղթողին պերսեոսի :
Բայց ինձ աւելորդ թուի խորագոյնս մխել ՚ի գնութէն
այսպիսի իրաց :

Իմ նպատակք են քաղքական բանսարկութիք կեսարու ,
և իւր խոտվայրագ ձեռնարկք . յորոց մարթ է ձանաչել
միապետ՝ եթէ ցգերակայուն ոգւոյ նը , և եթէ վանչա-
փութէն պատասխրութէն նը , որում ոչ գիտային արուել
արկանել երբէք , և ոչ առ վայր մի՝ ակնածութիք ոչ հա-
սարակաց օգտի , ոչ օրինաց , ոչ իրաց , և ոչ անձանց :
՚Ի ժամանակի յորժամ եմուտ նա ՚ի հիւպատոսութ , ե-
գիտ չորս մեծամեծ իրողութիս՝ զորս չէին յանկ հանեալ
նախորդք իւր : Օրէնն ագարակային առաջարկեալ ՚ի
փլարիոսէ տրիբունէ , և պնդեալ ամ մեծարոյութէ պոմ
պեոսի : Հաստատուէ կալգաւորութեց և հրամանագրոյ
եղելոց յայսմ զօրագլխէ : Խնդրուածն առաջարկեալ
յանուն ընկերութէ մտելոց ՚ի մաքսաւորութէն ասիոյ , և
զթրացուցեալ ՚ի բռնադակ կարգէ ասպետաց . և փո-
խադրութէ կղզիոսի ՚ի վիճակ ժողովրդական : Օ չորե-
սին զայսոսիկ հասոյց նա ՚ի կատար , բայց օրինակաւ իմն
հակառակաւ ըղձից ծերունեաց և լաւագարոյից հասարաս
կապետութէ : Ակնդէն արար յագարակային օրինէ , զոր
ոչ յանձն արար ումեք ՚ի տրիբունից . յիւր վէր կառ ըզ-
պարտաւորութէ եթէ շարագրութէ այնր , և եթէ յիւր ա-
նուն առաջարկութէ անդստին յառաջնոյ աւուրց իւրոյ
հիւպատոսութէ :

Օրէն ագա-
րակային ա-
ռաջի արա-
րեալ ծերա-
կուտին ՚ի
կեսարէ :
Դիոն . լԷ :

Առաջի արար զայն նախ ծերակուտին , խնդրեալ զը-
հաձուիլն այնր դասակարգի , զի առաջի արասցէ ապա
ժողովրդեան : Բայս սակս յուշ արար նմ , թէ ,, բաշ-
,, խումն ինչ գեանի ՚ի նպաստ աղքատ քաղաքացւոց , է
,, օգտակար յոյժ , միանգամայն և կարեւոր ՚ի վերծու-
,, ցանել զքաղաքն ՚ի խաժամուժ ամբոխէ . որ ոչ միայն
,, է ծանրութէ , այլ յարուցանէ յոլովակի և խուովուիս :
,, ՚Ի բաւսիամարդացուցանել և ՚ի պղտաբերել զքաղուա-
,, նահանգս իտալիոյ լքեալս , և ՚ի վարձահատոյց լինել
,, զօրականաց ՝ որոց ծառայեալ էր հասարակապետուէ ,
,, և ՚ի տալ չափաւոր ինչ պետս բաղում քաղաքացւոց
,, ընթաւորաց ,,

Ընդ յարէ . ,, Եւ ոչ ոք՝ օրէնն չարագրեալ լինէն է չա-
,, փաւոր իմն . որ ոչ ծանրանայ ումեք, ոչ պեռուէ , և ոչ

,, առանձնաւորաց : Այլ ՚ի բաշխմանէ գեանոյ եղելոյ Ա. Հ. 693 :
,, Հասարակապետութեանէ արտաքոյ իմանամ զերկիրս կա- Ս. Ք. 59 :
,, պուայ՝ զպատուականս պետութեանէ առ յուռթութեանէ :
,, Իսկ մի՛ կալուածոյ՝որք գնելի իցեն յառանձնաւորաց ,
,, պատուէր տայ՝ զի մի՛ գնեսցին , քայց միայն յայնց՝որք
,, կամիցին վաճառել . և զի տայցէ նմ գիւն ըստ գնահա-
,, տութեն նշանակելոյ ՚ի գիրս համարակալաց : Այլ հա-
,, սարակապետութեանէ մարթ է հեշտեաւ գտանել ընդ
,, զայսց ծախուց , եթէ ՚ի մեծագանձ գումարէ մուծեալ
,, լցի ՚ի գոմսկոսէ ՚ի հասարակաց գանձատունն , և եթէ
,, ՚ի հարկաց եգելոյ ՚ի նմանէ ՚ի վերայ նուազուկ աշ-
,, խարհաց ՚՚ :

Այլ զարձեալ՝ յուշ առներ կեսար , թէ ,, ՚ի վերակա-
,, յուն այսր բաշխման կալուածոյ կարգեցեալ քան հո-
,, գաբարձուս . թէպէտ կարի իմն բազմաւոր , յորմէ յիրա-
,, ւէր է լինել անկասկած՝ թէ գաւակցուն ինչ գործիցի
,, ՚ի նոսա ընդդէմ հարկաց ազատուէ : Այս ՚ի բաց կամ
,, ՚ի համարոյ այնց՝ որք նախամեծար ընտրեսցին յայս
,, գործ . ոչ կամեցեալ այլ պատիւ մի՛ իմ՝ քայց զայն՝
,, զի առաջարկու եղէ իրողուեան ՚ի վախճան ամի յորդո-
,, րեր քաղցրութեան թէ այսքան աւագունք են արդեալ և
,, պիտանիք , յիրաւի է յանձն առնուլ քայմաց ՚ի ծե-
,, րունեաց ՚՚ :

Ոչ չատացեալ այսպիսի առաջարկուածք եղելովք առ
ծերակոյտն ընդհանրապէս , հարցանէր ուրոյն ուրոյն միոյ
միոյ ՚ի ծերունեացն , եթէ ունիցին ինչ ասել ընդդէմ ի-
րոյ օրինի , յանձն առեալ կամ իսպառ բառնալ զայն պար-
կըս՝ ընդ որս իրաւամբք չկարեն հաճ . և կիմ լքանել զողորմ-
ելին զիւր առաջարկուէ , յորժամ յուսցի նորուն անպատ-
շաճութեանէ :

Ով հաւատամք դիտել , այս ամ հարցուածոց ոչ իշ- Լռել ծերու-
խէին բերան բանալ ծերունիք , և ոչ ասել որոշակի՝ նեաց : Այն
թէ գտանիցեն ինչ ստգիւտ յայմմ օրինի : Այլ այս իսկ կատուն :
էր՝ որ կարի իմն զկծեցուցանէր զնո , տեսեալ թէ առա-
ջարկուէ ինչ այնչափ իւրեանց գործակամակ՝ զերծ է յամ
դիմախօսութեանէ : Իսկ ոչ էր արդեօք հնար նմ ամ իրա-
ւամբք գանգատել զանհնարին ծախուց՝ զոր կեսար
տայր առնել հասարակապետութեն , որովհետև նուազեր
նուաւ եկամուտն . խոռվայոյզ դրգռուեաց՝ զոր ամ օրէն
ագարակային անշուշտ յարուցանէր ՚ի ժողովուրդն . և
և զգժպատեհուէ , թէ հիւպատոս օք զորիւնէից գոր-
ծեսցէ զգործ : Զկիրն կարող արդեօք յայտնել զգաղա-

Ա՛ Հ. 693 : Ն. Ք. 59 :

նի դիամունս նը՛ և յանդիմանել զնա , ոյ՛ արաբեալ էր նմ՛ առ այսոսիկ՝ զորոց օրինակի զհետ երթայր նա , և անձկայր բռնաւորուե ։ Յանդիմանուե՛ որ այնպէս իրաւացի էր նմա և յանկաւոր , որչափ՛ ի մանկուենէ հետ ՚ամ իւր ոանսիոխ միշտ այնմ էր գուշակ ։ Ա՛պա այս լուուենէ ծերունեաց՝ եդեալ զհէ չմարիտ խոկ , յայտ է զհէ եղև պատուղ զկնճան կամ երկիւղ . այլ ոչ անհնարուենէ պարսաւադիր լինելոյ առաջապէս օրինին կեսարու . վասկ կատոն՝ որ ոչ գիտայ երբեք՝ զինչ խոկ երկիւղ , կամ զկնճուին քանիցս անգամ զորոյգք լինէին՛ ի պաշտպանուենէ օգտի հայրենեաց , բարձրաբարբառ՛ ի դիմի հարաւ առաջարկուեն կեսարու , ցուցեալ զհէ առաջի առնել զայն՝ խառնիվ զհասարակաց հանգիստ , և վկայեալ յայտնապես՝ զհէ ջերմեռն այնպէս՛ ի բաշխմանէն կալուածոց , որչափ՛ ի փոխարինուենէ , զոր հանդերձեալ էին խնդրել՛ ի ժողովրդենէ այնք՝ որոց փոյթ էր խայծ՛ ի բերան արկանել նմ՛ այսուիկ պարգեւաւ ։

Ա՛յսպիսի դժուարին իրողուե չէր հնար յանկ ելանել միով միայն գուշարուենէ , յերկարեալ առ ժամանակ մի . այն զի՝ խորհուրդ ծերունեացն էր յուսացուցանել զիւրեանց հաւանուենէ , միանգամայն և խորշիլ՛ ի հասուցանելոյ՛ ի կատարուենն։ Վրուէ և զորբոք կեսարու ոչ գիտէր յերկիւղիլ ըզ դանդաղանաց ։ Այսպէսք և բռնանայր ամ՛ զորուենէ ընդունիլ որոշ պատասխանի ։ Այս զի միշտ դիմակալ էր նը՛ կատոն , զեպ եղև՝ զի՛ ի ջեռնուլ վիճի , կամ զի իրօք համարեցաւ արհամարհեալ , կիմ զի՝ ոչ հաւանականագոյն թուի , կամ ևս աչերնկեց լինել յայլս եւ լեւելի իմն օրինակաւ , հրամայեաց արկանել զնա՛ ի բանտ։ Կատոն ոչինչ ընդդէմ գարձաւ եղ՛ ի ծերակուտէն առանց ինչ գանգատելոյ , այլ՝ ոչ դադարեաց երբեք՛ ի խօսելոյ ընդդէմ օրինին ։ Խոգալուենէ՛ ի ծերունեաց զհետ ջօքան նորա , ընդ որս և մի ոմն Պ՛. պետրէյոս անուն , որում՛ ի հարցանել կեսարու՝ զի՞ է զի՛ ի քաց ելանես յառաջ ընդ զարձակուրդ ծերակուտիս , լուաւ պատասխանի ազդու և անվհեր . երիամ ասէ պետրէյոս , զի առաւել ընդրեմ կալ՛ ի բանդի ընդ կատոնի , քան ընդ չեզ՛ ի ծերակոպէ ։ Յոգի խոցեցաւ կեսար յայնմ բանէ . եւ ես միանգամայն և յերեսս ամենեցուն զայրագին կերպարան՝ մի բռնաբարու ընդ եղելոյ ընդ կատոն . երկեաւ՝ գուշէ և ժողովուրդն ըմբռնաւասցի , ակն ածեալ առաքինուենէ աւագամեծար անձին՝ անպարտ չարչարելոյ ։ Ամէն զի կատոն զինչ՛ ի խնդրել ներումն . քայց զի ոչ իշխեաց ակն ունել

Կեսար՛ ի բանտ առաքէ զկատոն , և ապա թոյլ ասյ դարձուցանել զնա յաջառուե ։ Պլուտարքոս՛ ի կեսարէ , և ՚ի կնէաբ ։ Դիոն ։ Վաղերիոս Մաքսիմոս ։ ։ ։

այսմ, սադրեաց զտրիբունն ոմն դարձուցանել զնա յա- Ա. Հ. 693։
ղաւեի զբուէն իւրոյ պաշտամանն։ Ն. Ք. 59։

Լ՚այս պատահար ոչ եղկայոյց զբորբոք յառաջ վարե- Յայտ առնէ
լոյ զպատերազմն իրողին՝ զորոյ զհետ սկսեալ էր դիեսար՝ ծերունեաց,
Լա՝ ՚ի վկայութիւն զերեալ զծերունին, թէ Հիպն եղ- թէ դիմել
ծամիւ ընդունիլ զնոցայն հաւանուէ, ասէ. որովհետև դուք ունի առ ժո-
սպիտէք զնա ցայս վայր, երթեմ դիմել առ ժողովուրդն։ ղովուրդն։
Լ՚բար զոր խոստացան, և ոչ միայն չեհարց այլ և խորհուրդ
ծերակուտին ՚ի վէր իրողուեն, այլ և ոչ ՚ի վէր այլոց ի-
րաց՝ որք առաջի ընծայեցան նմ յայնմ հետէ։ Լ՚բար և
փոփոխուէ ինչ յօրինի անդ՝ որով առաւել ևս յոռացոյց
զայն, և ևս զի զևս անհաճոյացոյց ծերակուտին՝ ինչերքս
առեալ և զերկիրն կալուածս, զոր յառաջն էր արտաքոյ
Թողեալ։

՚Ի վերայ այսր ամի կամեցաւ դեռ յուսանել առ իւր Ջանայ շա-
պաշտօնակից ակնածուն ինչ, առ որ եղոյց բարեմարդու- հել զնուր պաշ-
թիւն՝ ի սկզբանէ հետէ իւրոյ հիւպատոսուէ։ Ո՞որոյ՚ի տօնակից ՚ի
լինել երկուցուն ՚ի բեմբի ատենախօսուէ՝ եհաւրց ցնա, զուր։
եթէ գտանիցի՞ ինչ սագիւտ յօրինի անդ։ Ո՚նիքուլոս՝
առանց ինչ ՚ի մանաւանդ իմանելոյ, պատասխանի եա՝
միայն ընդդէմ գառնալ ուրեմն ամ նորուէթ։ Կեսար
այնդեաց և յորդորեաց զժողովուրդն՝ զիջուցանել աղա-
չանաց զիւրն պաշտօնակից։ Օ՚ամանէ գայնոյ ասէ կախեալ
կայ հաճել չէիր միտս։ Ահա նա հաւանի, ՚ի պատրաստի՝ է ձեր օրէն։
Ո՚նիքուլոս ոչ միայն չբաղդատացոյց զիւր լեզու, այլ խըս-
տագոյն ևս ետ պատասխանի, և դարձուցեալ զհանս
իւր առ ժողովուրդն՝ ասէ։ Ա՚նեպէս և ամենեքեան կամիք
զայն օրէն, ո՛չ երբէք սպասէիք՝ յորչափ ես հիւպատոս։ Ո՚չ ա-
ռացեալ զայս սուղ բան՝ ՚ի բաց եկաց անտի։

Կեսար յայնմ հետէ այլ ոչ իշխեաց հարցանել զոք Պոմպէոս և
յիշխանաւորաց, այլ առաջի արար ժողովրդեան զպոմ- կրասոս հա-
պէոս և զկրասոս. որք ոչն կարէին անհաւան երևիլ առ նաւակ օրէ-
ուաջարկուէն եղելոյ նոցուն համակամուէ, թէպէտ և նին։
համախոհուէ նոքա ցայն վայր դեռ չէր քաջ ծանուցեալ։ Դիոն։
Պոմպէոս նպաստամատոյց յայտնեցաւ օրինին. քաղե- Պլուտարքոս ՚ի
լով գուէեաց մի ՚ը միօչ գնմ զպրակս. և այնդեաց՝ թէ կեսար, և ՚ի
իրաւացի իմն է ամ քո՛քոցեաց բաժանորդ լինել ձախուէ պոմպէոս։
պետուէթ։ Ո՚ողովուրդն ուրախ եր ՚ի լսել զայնպիսի
բանս։ Կեսար՝ որոյ յայտ է թէ պատրաստեալ եր զայս
ամ տեսարան՝ իւրովք դաշնակցօք, ձայն եբարձ յայնմ
ժամ, և ասէ ցպոմպէոս։ Ի՞րովհետև հաւանեա օրինիս, հար-
ցանեմ ձեզ. կարող ե՞նչ եղեա պատպարել զայն, ընդ որում երբէք

Աւ Հ. 693։ Ն. Ք. 59։ հակառակորդ բռնասցին ՚ի խափանել՝ չէ Ք լեզի ընդունելի։ Յիանգամայն յորդորելը և զժողովուրդն սպաչել ըզպոմպէոս։ Տիբրամբելի իմն թուեցաւ պոմպէոսի՝ որ առ ժամն էր լոկ առանձնաւոր քաղաքացի, տեսանել զՀիւպատոսն և զժողովուրդն՝ զի կարդային զիւր օգնութիւն։ Լ. յս ընդունայնամտութիւն համարձակեցոյց զնա յոխորտագոյնս խօսիլ զհակառակն ոգւոյ հասարակապետութեանն սպառնալեօք՝ զոր չէր երբեք ՚ի վար արկեալ։ Լ. սէ. եթէ գայցէն ընդդէմ դառնալ օրինիս առաջերա, ես ընդառաջեցայ ՚ի պնդել զայն առաջերա և վճռանա։ Օրոյս ընդունելի եղև ծափաձայն ցնծութիւք ՚ի բազմութէ։ Լ. ացեալ բարեկիրք անհնարին դառնացան. զի ոճ՝ ասէին էր առաւել յանկաւոր յանդուգն երիտասարդի, քան պատշաճող երևելի քաղքացւոյ հաստկապետութեան։ Պատասխան ևս եցոյց լինել ՚ի գոյն միտս. և միւնչ էրից անձանց զօրաւորաց երևեցոյց և կարճամտագ իսկ, թէ զուր է այնուհետև ընդդէմ դառնալ օրինին։

Ընդունելի լինի օրէնն ընդէմ արիագան դիմակալուել բիբռլոսի և կասանի։

Լ. ացեալ և այնպէս բիբռլոս ոչ վհատեցաւ քնաւ. և թիկունս ունելով զերիս տրիբունս և զկատոն, հանապազորդեաց անպարտելի արիութէ զդէմ ունիլ իւրում պատճառակցի։ Ի վախճան ամի՝ ՚ի սպառիլ ամ հնարաւոր միջոցաց, խորհեցաւ յայտ առնել աւուրս պարապոյ՝ զամ զմնայուածս աւուրց տարւոյն. որով խափան արկանել ժողովրդեան՝ առնել ինչ կշռուի։ Տեսաք մեք, զի յիւրում առաջնում հիւպատոսութէ սիլլա ՚ի վար էարկ զայս հնար ընդդէմ սուլպիկիոսի տրիբունի։ Ա պարտաւորեաց զսիլլա՝ յետս դարձուցանել զկրամանն զոր եհան. բայց կեսար արար աւելի ևս։ Լ. նգոնեաց զհրամանն զիւրոյ պատճառակցի. համարեցաւ՝ որպէս թէ չէր եղեալ հրամանն ինչ. և նշանակեաց օր որոշ՝ յոր արկանիցէ ժողովուրդն զիւր քուեայս վճռ օրինին. և պոմպէոս ըստ յայտարարուեն զոր արար յատենի ժողովոյն, եղից զքաղաքն արամբք սպառազինօք։

Ա. ուի թէ բիբռլոսի հասեալ յայս սահմանն, զինջանել ունէր ՚ի հաւանութէ, փոխանակ զի զուր ջանացաւ յայն վայր։ Լ. ին զի՝ և արգելեալ նմա ՚ի կեսարէ ժողով առնել ծերակուտի։ Ա՞ յսորիկ արար նա յիւրում տան ժողով փոքր բազկացեալ ՚ի գլխաւոր ծերունեաց, և անդ որոշեցաւ, զի մնցէ և նա ՚ի հանրական ժողով ժողովրդեան. զի հնար լիցի ասել, թէ չէտ տեղի, այլ միայն պարտեցաւ. և թէ՝ եթէ ընդունելի լիցի օրէնն՝ զոյժ չկայր ինչ տարակոյս, այն էր պատուհաս ոչ իւրոյ

անհոգուԹԵ, այլ՝ անչափ բռնուԹԵ իւրոյ պաշտօնակցի: Ա. Հ. 693:
Ա.պա եհաս ի պահուն՝ յորում առեղծուածներ կեսար: Ն. Ք. 59:
Ա.մենայն փողոց՝ որք հանեին ի հրապարակ, էին կա-
լեալք ի սպասաւորաց եռապետաց, զինեալոց դաշնակօք՝
զորս ծածկեալ ունէին ընդ հանդերձիւք, որք և բաշխեալ
էին ի տեղիս տեղիս ի նախընթաց գիշերի: Իսկ յան-
դիման եղև բիբլոսեան ի մուտս, ընդ իւր ունելով զլու-
կուլլոս և պիատոն, բայլին նշ զանցս, եԹէ առ յարգի
իշխանուԹԵ նր, և եԹէ յայն սակս, զի բազումք կար-
ծէին՝ ԹԷ կասիլ ունի ի հակառակ կալոյ: Իսայց այն ինչ
եբաց զբերան իւր՝ յայտ առնել, ԹԷ կայ ինայ միշտ
անդրդուելի ի նոյն կարծիս, յարեաւ անհնարին աղ-
մուկ շփոԹի. և կեսար ոչ աւանչեաց Թողուլ զիւր պաշ-
տօնակից ի ձեռս կատաղուԵ չարաչուք խուժանին, որ
ընկէց աղբիւսալիր սակաւ ի գլուխ նր, քանի ԵՂ քարշ
տարաւ զնա յաշտիձանս մեհենին կաստորի. և կոտո-
րեաց զկարձանս գաՀձաց նր: Իհաղուսք՝ որք ԵՂ բիբլոս-
սին էին՝ վիրաւորեցան, և ի մէջ այլոց երկու տրիբունք
ժողովրդեան: Յայնմ ահեղ աղմկի և ի տագնապ վտան-
կի, բիբլոսեան եղույց արիւնԹի սխրալի: Իարկաւ զփող Ապիանոս.
իւր, և հրաւիրեր զսպասաւորս կեսարու ի կառափել զինքն բարձրաձայն գոչմամբ. ասէ: Ոնչ չկարեմ ուսուցանել կեսարս լինել լաւաբարոյ, գէԹ Տահ եմ պէպանացի՝ կռուել ի գլուխ նր զվրեժխնդրուԵ երինից, և առնել չնա նողկալի ամենագործս: Յասել նորա զայս, իւր բարեկամք՝ որք զնովանեն էին, տարան զնա ի մեհեան դիոսի ստատորի:
Ընդ հետեմ, արդեօք ստուգուԹԵ յայտ կիմ յայլում նուագի վատինիոս տրիբունն ժողովրդեան, այր գլխովին անձնատուր ի կեսար, ձեռն արկեալ իսկ սրկանել զզ- Կիւերան ի վերինոս:
բիբլոսեան ի բանտ: Իառուցեալ էր սորա յառաջնմ կամրջանման լինն ի բեմն առեղծուածսուե միոչ ի դուռն բանտին, և ընդ այն կամուրջ կամէր անցուցանել զնա: Իայց յերեգեմ դառնալ այլոց տրիբունից այսպիսուս բռնուԹԵ, ԵՂ որ Թուի ԹԷ և ոչ կեսար էր հաւան, իբրև ոչ չոքան յառաջ: Իայս վատինիոս՝ այր էր առեղծ և անգոհանելի, վատապգի, անբարոյ, ամօԹ և նախատինք հրռովմայ: Իայսիսիք էին պատշաճող գործի փառամոլաց, որպիսի էր կեսար:
Ի հեռանալ այսու օրինակաւ բիբլոսեան, ձնայր դեռ Ապիանոս:
կատոն, որ լոկ առանձնասւոր գոլով յայնմ նուագի, չու-
ներ առ իւր զինն, բայց զիւր քաջասրտուԹԵ և զառաքի-
նուԹԵ: Իերկեցաւ յառաջ մատուցեալ ի ժողովն անդ՝ խո-

Ա. Հ. 693։ Ն. Ք. 59։

սեպաւ անհնարին սաստկութե՛ն. և երկիցս քառն Տաբէաղ արանց կեսարու վիճոյ նը՛, տարան զնա արտաքոյ հրապարակին։ Ի վախճանի յաղթ Հանդիսացաւ կեսար, և վաւերացաւ օրէնն քաւիւք ժողովրդեան։

Բիբուլոս պարտաւորի փակիլ յիւրում տան ամսոցն ութ անթերի։ Դիոն։ Սուէտոն։ Կիւինթոս։

Ի վաղիւ անդր ի խորհիլ ծերակուտին՝ բիբուլոս Տասոյ անդր զիւր գանգատ, բայց երկիւղն պակուցեալ էր զամենեցուն սիրտ. և այս նախանձաւոր՝ բայց դժբախտ հիւպատոս՝ տեսեալ զինքն վերջացեալ յոյժ օգնական նուաճե՛ և ի հնարից, Տարկեցաւ փակիլ յիւրում տան զոր զմամս ամիս ութ անթերի, այլ ոչ առնելով զգործաւորութե՛ն մինչ իւրոյ պաշտամանն, բայց զի տայր կասել ստեպ իւրով հրամանաւ գիրս ի Տռոմ ընդդէմ բռնաւորութե՛ն եռասպետաց. քանիցս անգամ կեսար ձեռնարկեր յիր մինչ նորոգ՝ սա իմացուցանէր նմա զիւր հրամանագիր, որով փոխեալ էր ի պարապոյ աւուրս՝ զոր աւուրս տարւոյն։ Այլ և այնպէս ոչ կարաց վայելել յաջողովն՝ և ոչ յոյժ գոյզն վրէժխնդրութե՛ն։ Այս ինքն վաստիկոս՝ որոյ կամեցեալ էր ի բաւ արկանել զնա, առաքեաց զմի ի բարեպատաց իւրոց՝ Տանել զնա բռնութե՛ ի տանէ. բայց օգնուէ այլոց տրիբունից վերծոյց զբիբուլոս յայսց տառապանաց։

Կեսար գոր ծէ որ՞ն թէ ինքն միայն էր հիւպատոս։ Դիոն։ Սուէտ։

Ա՛ծ որոյ ոմ գործաւորութե՛ն հիւպատոսութե՛ն լինէին ի կեսարէ միայնոյ։ Այսպէս զնայր՝ ոմն թէ չկայր նը՛ պաշտօնակից. մինչև տեղի տալ կատակաբանութե՛ն այնց՝ որք նշանակէին զտարին զորմէ խօսիմք, ոչ յանուն երկոցուն հիւպատոսաց՝ կեսարու և բիբուլոսի, ըստ Տաստատեալ սովորութե՛ն, այլ երկոքումբք անուամբք կեսարու միայնոյ, ասելով. յամ հիւպատոսութե՛ն յաջէսի ևս կեսարու։

Երդումն յաջէջալ ի կեսարէ ի վերջ իւրոյ օրինի։ Կատոն զաջոյինն հրաժարի երդնուլ, բայց զինն հնազանդի։ Պլուտ։ Կիւինթոս։ Սուէտ։ Տիւ։

Ոչ Տատեալ սա ընդունելի առնել զիւր օրէն։ Ի սա օրինակի սատուրնինոսի խոռվարարի յաջէջ յայն վերդումն, զոր ետ երդնուլ ամ ժողովրդեան. և յոր պարտաւորեաց ևս և զծերակոյտն ը՛ ծանր ծանր պատժովք։ Եւ ահա նոր առարկայ գանգատանաց և գժտութե՛ն։ Այրեք ի ծերունեաց չտուին յանձն ի սկզբան անդր ընդՏատրել երդմանս, մետելլոս կելեր՝ որ պնդեր նորագեղ զօրինակ անդրդուութե՛ մետելլոսի նուիրագործ. կատոն և փավոնիոս, որ նմանող երևեցուցաներ զանձն՝ կատոն, Թէպէտ կարի իմն բայական էր ի նմանութե՛ն այնպիսւոյ գերապանծ գաղափարի։ Այլ ոչ ոք յերեցունց աստի եկաց մնաց յայն միտս։ Կատոն նեղեալ ի

Ա. Հ. 693։ Ն. Ք. 59։

կնոջէ իւրմէ, և յիւրոյ քերոյ՝ որք արտասուօք երդմնեալ ցուցանէին զնա տեղի տալ հարկի, ընդդէմ դառնայր արդեօք այսց ընտանի թախանձանաց. բայց կիկերոն հաւանեցոյց նմա, առաջի արարեալ թէ ,, չերևի իրաւ ,, սակայն միայն ըստ միոյ դիմադարձիլ ամի՝ որ վճռեցաւ , ,, և՝ի գործ եդաւ՝ի բովանդակ խմբել ազգին. և թէ ,, անմտութեամբ և անձամբ զանձն գահավիժ առնել՝ յետ ,, լինելոյ թէ ինասուն, որ այլ չկայը ինչ փոփոխուիլ և ,, դեղոյ հնար ,, : Այլ յաւել ասել : Ընդ վտանգելոյ զո հանապատ վն հայրենեաց, ոչ՞ երբ կնար էդէ ոեվ լռել ընդունելոյ զնա առ այնմ յաւար իւրոյ ընդհանից, ոչ այլ եիւ զո եդեալ՝ քայց զոմանք հանգոյն, և՝ի նոցունց լեալ գայն՝ որպէս ըստ, նոյս պատ՝ի վշտաց՝ զրոս ինոյ ոեվ դեռ ըստանդնել՝ի ծառայութենան նորա։ Այբ՝ ոչ, ըն և հատանի այլ ոչ պէսոյ էդէ հոգոյմ, հոգոյմ՝ դեռ պէսի կատան։ Ընդհանայն զո բարեխոյ գնբան զոեվ աղէկն չէ՞ինել անհնչելի. և ես նախ առաջին չան պահանեսին զոեվ աղերսեմ, որոմ ոչ չլացար զոոյդ օգնութիւն՝ի պահուն՝ յորոմ կղդրես հեպատմ եր պրէքուռնոե՝ի նորատանել զիս։ Այս զրոյցք յաղթեցին կատանի. և յօժարեցուցին երդմնի լինել, բայց յետ ամենեցուն. քայց՝ի փաղանիոսէ՝ որ ոչ կամեցաւ երդնուլ, քայց յետ նորա։

Կիւ. ը. առ ապրիլ. ժը. և զը պլանկ. հատ 52։

Կեսար արկ զպարտաւորութիւն երդմանն և՝ի պայծառ ուազգեացս, որք՝ի ինդիր էին պաշտամանց վ՞ո առաջիկ կայ ամի։ Հ արագրեաց նմ ձև քանի, որով ընդ ահեղ նզովիւք խոստանային չձեռնարկել՝ի նոր ինչ ձեռնարկ ընդդէմ ամի՝ զոր սահմանեալ էր օրէն բաշխմանն և ստա յուրեմն կալուածոց կամպանիոյ։ Ա՛. յուվենտիոս լատեր բացի, այլ երևելի քաղաքացիք, և ևս առաւել արդեամբք, յանձն էած հրաժարիլ յիւրոյ պահանջոցն թէպ ատ պաշտօն արիքունութ ժողովրդեան, քան երդնուլ երդումն այդպիսի։ Այլ յայսմ ոչ դատաւ նմ նմա նող՝ և ոչ մի։

Տարատութիւն կիկերոնի՝ի վերայ օրինին կեսարու։

Ա՛ն Թուի ինձ, թէ կիկերոն բաժանորդ լեալ իւրք իւիք յայս ամ իրողութիւս ազարակային օրինի, քայց ևեթ այնու՝ զոր յուշ արարի, որ հայի՝ի յորդորանս առ կատոն։ Ընդհակառակ զայսց իրաց սկսան զոոյդք՝ի միջի լինել, կիկերոնի խորհուրդ արարեալ ըստ սատիկոսի զերից շաղաց, յորս հնար եր նմ ձեռնարկել. այ է, կամ ընդդէմ դառնալ սրիաբար, կամ երկուստեք կալ հրաժեշտ, և կամ

Կիւ. առ ապրիլ. ը. Ի։

1 Ա՛ն անձնամատոյց լինի նա (կատոն) յայսպիսի անխնամութիւս, զի Թէպետև ոչինչ օգտեսցէ հասարակացն է։ կապետութեն, քայց զոկէ զհասարակ կապետութեն յիւրմէ՝ որ քաղաքացին է։ Կիւ. ը. ենթ. հատ. 61։

Ակ Հ. 693։ Ն. Ք. 59։ Հաւանիլ օրինին, քանզ իմանայր՝ որ յանկագոյն էր իւրում փառաց։ Լսէ. ,, երկուստեք կալ հրաժեշտ, այնպէս է՝ ոչ թէ երթալն թաղիլ՝ի տան ուրեք դաշտաց կամ։ Լինի ունի կեսար՝ թէ իցեմ իւր համախոհ, ,, մանաւանդ թէ հրաւիրէ զիս՝ի դոյն. և ահա օգտուս, ,, թէ՝ որոց պատահեմ, թէ վհետ երթամ զայսր շաբ, ,, ղի. բարեկամութէն պոմպէոսի, և թէ կամք իցեն՝ և ,, և կեսարու. լուռի հաշտուն ընդ իմ թշնամիս. խա, ,, ղաղութէն ընդ բազմութ, ապահովուն վայելելոյ՝ի հան, ,, դիստ յիմում ծերութ։ Այլ յետ գնացից զոր կալայ ,, յիմում հիւպատոսութ, և սկզբանց՝ զորոց արկն վհինն ,, ի դրուածս իմ, ոչ չէմարիտ իցէ, թէ կանուն իմոյ ,, գործոյ լինելոց և առաջն՝ Համերոսի. նէ լաւագոյնն ,, ոմն պանէնայն հասանիցուէ՝ և պաղպանել զկայրենիս ”։

՚ի Ջատագովէն զկոչին անտոնիոսի իւրոյ պաշտօնակից՝ի հիւպատոսութ։

Օ այսու ժամանակաւ անտոնիոս՝ որ էեալ էր իւր պաշտօնակից՝ի հիւպատոսութ, դարձաւ՚ի մակեդոնիոյ՝ ուր էր զօրահիւպատոս. և իսկ և իսկ ամենատեսն եղեն գնացք։ Կիկերոն չէր ինչ գոհ գնացքն, բայց և այնպես եկայ նոր ջատագով։ Յընթացս իւրոյ առեւտրութէն եհաս՚ի բերանոյ զորոյս ինչ գժգոհուէ ընդէմ արդեան վիճակի իրոց, և ընդէմ դաշնակցութէ եռապետաց։ Կեսարու առ ձեռն պատրաստ էր վրէժխնդրութէն՝ի բազում ժամանակաց հետէ կամ էր կղզիսոսի լինել ժողովրդական, բայց չէր ձեռնհաս ի կանոնաց։ Փոմպէոս ոմն ժողովրդական՝ թէպետ և ընդդուներ զնա յիւր որդեգիր, և այնպէս մուծանէր զնա՚ի կարգ ժողովրդականաց, բայց հարկ էր նմա ընթացակցել հասարակաց հեղինակութէն. և զայն չև էր կարացեալ՝որ ցայն վայր ընդունիլ։ Կեսարու բարկացեալ ընդ համարձակախօսութէն կիկերոնի, օժանդակեաց ըղձանաց կղզիսոսի՝ի նպատակ. նելի արար զօրէնն՝ որ պիտեր՚ի վաւերացուցանել զորդեգրութէն կղզիսոսի. և կամեցաւ բալձերէդ լինել անձամբ՚ի ժողով խմբեալ ըստ Ա՛նէիդ յայս սակս։ Ա՛նդ պէտք եին սպասաւորութէն ուրուն հաւատարցի. զայս պաշտօն արար պոմպէոս. և այս ամ կատարեցաւ զորմանալի իմն շուրջարիւք։ Օ միջաւուրք կիկերոն առեն նախօսեր. յերրորդ ժամ՝ երեկոյի կղզիսոս գաւ ժողովրդական։ Ա՛յս որդեգրութէն էր խաղ ինչ ծաղրական։ Փոմպէոս էր կանամբև, և մանկագոյն՝ք զորդեգրեալն։ Լաւ գի ստանայր՚ի վէր անձին որդեգրելոյ զա-

Ակի. Ք. գան Խոր. Հմբ. 41։ Ամբ. 34. 37։

Կիւ. առ ապ. գիւս. Ք. Ծ։

1 Մի հաւն քաջ՝ պատասպարիչ և գնայրենիս։ Համ. Եղկ. ժգ. 243։

մենայն իրաւունս հայրական իշխանութե, որք էին կալի ի մեծաւոր առ հռովմայեցիս, առ երկիւղի՝ գուցէ կղզիս խոժոռեսցի, և զի կարողասցի լինել ազատ՝ տէր անձին և իւրոց գործոց՝ ոչ էր յառաջն, փոխեցոյս վաղվաղակի իրրև որդեգրեաց, իսկոյն և ինքնատէր արար զնա։ Այլ և այնպէս կղզիոս էր ժողովրդական, և ընտանեկ առ ընտրիւքն ժողովրդեան։ Ընձ Թուի՝ Թէ զահի հարեալ կիկերոնի, ՚ի տեսանել զիւր Թշնամի ձեռնհաս ՚ի խուել զնա, հաստատեաց ՚ի միտս լուել զօրինն կեսարու, բայց ապա յայտ է Թէ զամենի հարեալ զան այնպէս լռիկ կալցի՝ խոյս ետ յանդաստանս յետ հատարման իրացն, ուր եկաց առ ժամանակ մի։

Ա. Հ. 693։ Ն. Ք. 59։

Իրողութե և դատապարտուե անտի նիոսի։ Ոիոն։

Ընձատակեցի ՚ի հարեւանցի զամբաստանութե՝ անտ նիոսի, առ չինջատեղոյ զիմ՝ պատմութե որ զկիկերոնէ։ Այլ արժան է մեզ խօսել ինչ ՚ի մանեաւորի և զայսմ իրողութե։ Ընտոնիոս փոխահիւպատոս լեալ մակեդոնիոյ, չարչարեալ էր զպատակս ինքնակալուե, և նկուն լեալ էր առաջի դարձանացոց, բաստարնեանց, և այլոց խուժադուժ ժողովրդոց՝ Թշնամեաց հասարակապետութե։ Իբրև դարձաւ ՚ի հռովմ, կոչեցաւ յատեան յերից ամբաստանողաց, որոց մի էր Ոպ. կելիոս՝ պատանի ուշիմ. որ եղև վերապանծ առենաբան, բայց և խռովարար քիքերոյի։ Ընմբաստանուեն առարկայ չէին չարաչար գնացք զոր կալաւ անտունիոս յիւրում գաւառի. զատաւ խազեցաւ որպէս մեղսակից դաւադրութե՝ զոր կատիլինայ՝ որ հասոյց զայնմ գէտին հարուած՝ պատերազմաւն պիստորիոնի։ Օ արմանք էն՝ զի ամբաստանողք արդար ասէին, որովհետև անտունիոս իրօք բաժանորդ էր դաւադրութե՝ որում եղև վերջ խնդիր։ Պատապարտեցին զնա դատաւորք, այնպս՝ [1] զի ըստ մտածուե կիկերոնի՝ չիշատակ նշանաւոր ծառայութե՝ եղելոյ ՚ի նմանէ հասաբրակապետութե, ոչինչ օգտեաց նմ։ և պատուհասեցաւ ՚ի նմա չարագամուեն՝ որ ոչ եղաւ ՚ի գործ։ Ընյս դատաստան՝ յաղթականակ իմն եղև մեծաւորդաց կողմանն կատիլինայ, որք համարեցան հանել զվերջ քինու զիւրեանց գլխաւորի, դատապարտեալ զայն՝ որպ ՚ի մտի էդեալ էր զնորսին սպառազուռ քանդումն։ Ընշանաւոր արարին զիւրեանց ուրախութե՝ տօնիւ զոր կատարեցին առ դամբարանաւ կիճ դատարկ չերմաս այնր Թշնամեաց հայրե-

Կիւ. Ը. Ե. 2։ Կիւ. Ը. Ե. 4։

Կիւ. Ը. Ե. կոսք. հմր 95։

1 Թշնաւառացեալոյս այսմիկ չերև Թէն, այլ՚ի միաս՝ կարծիքն խորհեցաւ՝ յոգուա՝ յիշատակ պանծալի է. յաղթեաց առ հասարակապետու- ցելոյ չարեացն։ Կիկերոն Ը Ելեւոսի. հմր 74։

Ա՛ս Հ. 693։ Ն. Ր. 59։ Սոբոթն. Ժ. եր. 455։

նեաց։ Յովովէեան անդ բաղմութիւն, ծածկեցին զնա ծաղկօք և արարին անդ մեծապատրաստ կոչունս։ Պնդէ ստրաբոն, թէ անտոնիոս ընտրեաց տեղն իւրոյ աքսորաց նայ զկղզին կեփալլենիա, զորոյ ստացաւ զողջիկ տէրութիւն. յորում և շինեաց նոր քաղաք, բայց ոչ եգիտ պարապ կատարելոյ զայն, զի յետս կոչեցաւ յաքսորանայ՝ մինչեւ էր հասուցեալ յաւարտ։ Այժմ ձմարիտ ևս այս, հարկ է ասել, թէ անտոնիոս քաջ ձնհայեալ էր յիւրում կռասակալութիւն. այս է՝ կարի ինն աւար հաւրեալ զգաւառն, որովհետև լի՛ էր անչափ պարտեաք յիւրում հիւպատոսութիւն, որպէս և տեսաք։

Երկիր կապուայ բաշխի զօրութիւն օրի. նին կեսրու։ Ֆրոնտին. ստ. գլ։

Կեսար՝ յետ ընդունելի ամենեցուն զիւր օրէն, խորհեցաւ վաղվաղակի՛ի գործ դնել զայն։ Ընդունէմ ես, թէ զօրութիւն օրինին բաշխեալ իսկ այլ երկիր՝ քան յերկրին հապուայ։ Այնմանեցաւ սա՝ այնց ամենատեսից, որոց կին երեք որդիք, կամ աւելի ևս. և՛ի սոցանէ գտան քանի հազարք։ Ընտրեցան քանի հոգաբարձուք՛ի վերակացութիւն այսր բաշխման. և պոմպէոն բոլորանուէր՛ի կամն կեսարու, ոչ անարժան համարեցաւ մտանել յայս թիւ հոգաբարձուաց, ունելով պաշտօնակիցս՝ որք արդարև չէին յիւրմէ դասակարգէ. ՛ի մէջ այլոց՝ Ա՛. աւիոս բալբոս՝ քեռայր կեսարու, և հաւ օգոստոսի. բայց երևի՝ թէ չէղև այր կարի ինն մեծարգի։ Այսոց քանեցունց հոգաբարձուաց միջի՝ կայր միւս ևս գոսկանիոս աղնուն, որ մեռաւ յառաջ քան զկատարած տարւոյն։ Իւր տեղի մատուցաւ կիկերոնի, որ ոչ կամեցաւ ընդունիլ զայն։ Ընտրատուէն վարկաւ անձին զՀրաւեր իւր մտաւ նել՛ի տեղի մեռելոյ ուրուն. այն զի՝ լինէր այս մեայլ արկանել իւրոյ անցելոյ փառաց, ոչ ակն ունելով մեծի ինչ պտղոյ։ Կործաւորուեցաւ ոչ զերծուցանէր զնա՛ի հալածմանէ կղոդիոսի։ Կեսար խոր խոցեցաւ՛ի հրաժարմանէ աստի կիկերոնի. և յետոյ՛ի դեմն էած նորա յողովակի, ոչ ակներև ցոյց ինչ Թշնամութեան՝ զչառնուլ նէր յանձն և ոչ մի ինչ երախտիս՛ի նորուն ձեռաց։

Կապուա լինի գաղթական։ Վէսպ. Բ. խԲ։

Վասանէքին հոգաբարձուք հաստեցին մի միայն հատուած՛ի կապուա. և հանին այսուիկ զայս քՂք՛ի ցածուն վիճակէ, յոր ունէին զնո հռովմայեցիք Հալիւր յիսուն ամ։ Ընդ այս ամ ժամանակ զսպի առեալ էր սՂ զպատժոյ պատուհասի ապստամբութեանէ իւրոյ՛ի հռովմայ՝ յետ պատերազմին կաննեայ. և էր ինացեալ առանց ծերպատկուտի, առանց իշխանաւորաց, առանց ժողովոյ ժողովրդեան։ Ձէր ինչ իմիք պիտանի, բայց՛ի ժողովել

զայնսովիկ՝ որք մշակէին զերկիր նէ. և ամի ամի առաքիւր անդր ապայ ոճն ի հաւվմայ՝ դատել զդատաստան նոցա։ Ա. Մ. 693։ Ն. Ք. 59։ Ա՛մբաձեալ ի կեսարէ յաստիճան գաղղիականի՝ ազա տագրեցաւ յայսպիսւոյ ստրկութէ։ ԳաղղիականուԹիք հռովմէականք իւրաքանչիւր ձևանային ի մի փոքրիկ հա սարակապետուէ, որոյ առաջնորդուէն էր ըստ նմանութե հռովմայ՝ իւրեանց մայրաքաղաքի։

Ա՛յս փոփոխուԹի վիճակի կապուայ չէր ինչ չար ինչ քեան։ Հռովմ ցայն վայր էր հասեալ ի կատար զօրուե, որ այլ ևս նէր անհնարին՝ ահընկէց լինել ի նա։ Բայց օտարայուցումն կալուածոց գետնի այսր քղքի՝ բաշխեալ յառնչեալսն որս, եղև արդարև կորուստ ինն հասարա կաց գանձու։ Ա՛յս երկիրք արգաւանդք քան զամ իտալ լեա, մի ևս գրեցան ի գանձ հասարակաց՝ յետ առմանն կապուայ, էին հասարակապետուԹե. և որք մշակէինն զնա, էին վարձուորք միայն։ Այ՛ն որոյ կորուստ եկամտիցս չքաւորէր զպետուԹին, որոյ նորոգ տարեալ էր երևելի նուաղուԹե հասից, խափանմամբ բաժից անյօրդաց և եկաւորաց։

Բայց ոչ ջանայաւ կեսար որսալ զսէր ժողովրդեան ազարակային օրինիւ, նոյնպես կամեցաւ շահիլ զսիրտ ասպետաց։ Վիպող առիԹ վարկաւ մի իւր զերծուցանԹէն մաքսաւորաց հասարակաց եկամտից ասիոյ, զորոյ ի բա զում ժամանակաց հետէ խնդրէին զնուազումն, բայց ի զուր։ Կեսար անսայ նոցա, և նուազեցոյց գերիր մնան հաշուի սակարկուԹե նց. բայց զնայգ նէր էր առեալ և բռնական, մինչև չէզև սիրելի և ոչ այնց՝ որոց զչնորհն արար։ Վիկերոն յոչ առնէ մեզ. Թէ ի լինել խաղար կուեց իբրև եմուտ կեսար ի թատրոն, ասպետք ոչինչ շարժեցան, և ոչ ցուցին ինչ նշան յարգի. ուր զսորին հակառակն յոմն յարեան ամենեքին ի մեծարանս պա տանէոյն կուրիոնի, որ փոյԹ ինչ երևեցուցաներ յաչաց հանելոյ զեռապետս, որ և միաբանեալ ընդ այլ պատանիս պանծագոյն ազնուականաց՝ վկայուէ դներ ընդէմ դառ նալ նց, և Թէ հնար է՝ զբռնն զօրուն զնց տապալել։

Կեսար ան սայ խնդրոյ ասպետաց՝ ո րոց առեալ էր ի վարձու զհնդկաց և կամուտս ա սիոյ, նուա զել, որպէսզի ընչեղութիւնս կեսարադիանս կիւ. առ ապ պիոս. ք. ֆէն։

Տայ հաստա տել զարարս զօրագլխուե պոմպէոսի, և անցուցա նէ յիւր վե րայ զնուազ կալուէն ևբ րկիոյ և գաղ ղիոյ։

Ընդ ծերին ընդ լծով, բայց ի ձեռս եռապետաց եր զօրու Թի։ Կեսար պրծեալ յիւրմէ պաշտօնակցէ՝ որ այլ ոչ իշխեր յերևան ելանել, ձեռն ի գործ առներ՝ ոչ Թէ եր ինքնիշխան ևր հասարակապետուե։ Այ՛ս հաստատել նէ յիւր վարս զօրագլխուԹե պոմպէոսի, զորոյ հաստատուէն էղև հնար ընդունիլ ի նախընԹաց ամի։ Ա՛ուկուլլոսի համարձակեալ դիմակալել իւիք, այնպէս զայն հարաւ

Ա. Հ. 693 : Ն. Ք. 59 : Սոեփ. ի՛նար : Բիւիոս. ի՛ պա բերտութիւն :

'ի կեսարէ՝ սպառնալեօք նախատանաց և խոշտանգանաց, մինչև այրս մեծարու՝ որ նուագելուը յայնժամ յիւրմէ նախնի ուժգնութէ՛ն, անկաւ յոտս նո՛ր խնդրել ներումն : Լ՛ուալարկեցան 'ի կեսարէ պէսպէս օրինք, որոց յոմանս կային կարգաւորութի՛ւք պիտանիք 'ի վե՛ր յանցանաց՝ որք ընդոտնէին զվերհափառուն պետուե՛, 'ի վե՛ր կեղեքանաց և 'ի վե՛ր այլոց իրաց : Լ՛ստ տալ կուսակալութի՛ն գաւառաց՝ իւրոց բարեկամաց, կի՛ անձանց՝ յորս կարծեր թէ մա՛րթ է վստահանալ. և անձին իսկ անմոռացուե՛ , եաւ յիւր վե՛ր վերամնատարութի՛ւն լիւրիկոյ, և գաղղիոյ՝ որ յայսոցս ալպեայ, երիւք լեգեոնաք ցամս հինգ : Լ՛այս վերամնատարութի՛ւն նշանակեցաւ նմա 'ի ժողովրդենէն՝ 'ի խնդրոյ վատինիոսի տրիբունի :

Ֆաստնէփոս. Ա՛Ք. ղԼ:

Լ՛պաքէն մեծ լինի էր այս . և մա՛րթ էր կեսարու պարծիլ, թէ անպիտանացոյց զգուշաւորուե՛ն ծերակուտին , որ և յառաջ ՚ք զմտանել իւր յիշխանաւորութի՛ւն՝ որոշեալ էր նմա և պաշտօնակից նո՛ր գաւառս պարապոյդս , անդ տառս մշակելիս, և Ճանապարհս հորդելիս : Լ՛այց յայսմ ժամանակի մեռեալոս կելէր , որ էր 'ի կուսակալութէ՛ գաղղիոյ՝ որ յայնկոյս ալպեայ , իբրև մեռաւ՝ կարծեօք դեղատուուե՛ կղզեայ կնոջ իւրոյ , կեսար առի՛ եաւ առաւելեալ վիւր զօրուե՛, և ամիս յաղթական լինելոյ ծեղակուտին : Լ՛անագատեաց զայս խուզմ , յաւելուլ ինչ ինչ 'ի վե՛ր ամի՛ զոր վաղու ևս տուե՛ էր նմա՛ ժողովրդն , նշանակեալ նմա՛ և զգաղղիա՝ որ յայնկոյս ալպեայ , միւս ևս լեգեոնաւ : Ա՛ւելուսնիք նկունք և սրտաբեկք՝ համարեցան , թէ լաւ ևս իցէ ընդունիլ կեսարու 'ի նոցանէ զայս առաւելուե՛ զօրուե՛ , ՚ք ստիպել զնա՛ 'ի դիմել առ ժողովուրդն առ ստանալ զայն , և այնպէս խոպան կորուսանել զիրաւունս կարգաւորուե՛ և տուչուե՛ կուսակալութէ՛ն գաւառաց , իրաւունք՝ որ պահեալ էր ծերակուտին անդուստ 'ի վերուստ , և հաստատեալ էր օրինօք կայիոսի գրակկոսի :

Ա՛ներկիւղ զօրուց կոնսէլ գիոսի առ կեսար : Պլո՛փարքոս. 'ի ՚ք՛նար :

Լ՛յլ թէպէտ և զիջաւ ծերակոյսն , չկամուեցա՛ն անդամոց նո՛ր յայտնի երևեր այսուիկ , զի յօրվք 'ի նոցանէ չգային 'ի ժողովս՝ որք յայս սակս էին սակաւաւորք : 'Ի գանգատել կեսարու յաւուր միւմ յայս սակս , Լ՛. կոնսիդիոս հինաւուրց 'ի ծերուներս՝ ասէ ցնա : Լ՛մեռեալին 'ի տար հեռանան , զի երկնչին 'ի քոց զինուց և զօրականաց : Կեսար ասէ : Ի՛սկ զիա՛ջդ նոյն երկիւղ չարաբ և զքեզ արկելոցն 'է պան : Լ՛ստ պատասխանի կոնսիդիոս անվե՛հեր . զի սակաւ ինաղաւածոյ խոց չենաց որոմ աչն ոանէմ , ինչ չէ՛ արժան խնայել :

Ա. Հ. 693 : Ն. Ք. 59 :

Ի. Յոպիսի յանդուգն յանդիմանութիւնք յայտ է թէ զկնճեցուցանէին վկեսար. այլ ո՛չ կասիբ նա ի լինելոյ այնց արժանընկալ : Դիտումնք իւրոյ փառասիրութեան ձգեցան և արտաքոյ սահմանայ ինքնակալուե. առ քա- րեկամանալոյ և թագաւորաց արտաքնոց՝ ետ ընդունիլ որպէս բարեկամս և դաշնաւորս ժողովրդեանն հռով- մէական՝ զարիովիստոս արքայ սուեվոյ ի գերմանիա , և զպտղոմէոս աւլետ արքայ եգիպտացւոց : Իբր դու տես , զի կեսար յայնժամ ժամանակի համարեալ զպտղո- մէոս անհարազատ , և իբր բռնակալ թագաւորութեն որ հասանէր հռովմայեցւոց , ի ծածուկ հետամուտ էր՝ եր- թալ զօրօք իջուցանել զնա յաթոռոյ . և արդ նոյն կե- սար տայ ձանաչել ծերակուտին և ժողովրդեանն հռով- մայ , թէ է թագաւոր : Այլ ոչ փառասիրութիւն միայն էր՝ որ տայր զայդ գործել . բաժանորդ գտաւ բազմօք և օգտակնդրութեն անձին : Կեսար էառ ի պտղոմէոսէ աւ- ետայ՝ կէս վճ իւր , և կէս վճ պոմպէոսի գումար վճց հազար տաղանդաց , (այն է՝ ութեուտասն միլիոն լիրայ գաղղիոյ :)

Կնճեցուցանէին վկեսար : Կեսար տայ ընդունիլ թագաւորս բարեկամս և դաշնաւորս հասարակա- պետութե զա- րիովիստոս , և զպտղոմէոս աւլետ :

Սուէթ. ի կե- սր. ծդ :

Կեսար չէր արծաթասէր առ ի պահել զինչս . նա զստ. րին հակառակին ի վատնել լհաճեաւն , և ի դիւրել մեծա- մեծ ծախիւք զոր ասնէր՝ կատարման իւրոյ ընդարձակա- տարը խորհրդոց : Այսյտ է փորձիւ , թէ փառասիրութին՝ որ ըզ կարծեաց բազմայ երևի կիրք ինչ ազնիւ և վսեմա- կան , է այնպիսին զի պրկեալ ընդ ամենայնի ընչաքաղ- ցուե , որ հասուցանէ զմարդ ի գործել գործս անարգս : Պատմութին ոչ ըստգտանէ միայն զկեսար , զի վաճա- ռեաց զիւր պաշտպանութե արքայի ումեմն եգիպտաց- ւոց , այլ և մեղադիր լինի նր ևս ապիրատ գործոց . իբր այն՝ զի գողացաւ առ իւրով հիւպատոսութ երեք հազար լիտր կշռոյ ոսկւոյ՝ որք էին ի կապիտոլիումի , (այն է աւ- ելի քան զինն հնդ մարքայ ,) և փոխանակ այնր եդ կշիռ հաւասար ոսկեզօծ պղնձոյ : Իբր ապա յետ ինայուածս կենաց իւրոց՝ եթէ ի գաղղիա , և եթէ այլուր , յայտնի յափշտակութիւնք և սեղանափայտութիւնք եգիտ հնար ընդ զանչափ ծախս , որք պիտէին իւրում անմիտ փա- ռասիրութեան :

Աշխարհակալ- պետութե զա- րիովիստոս , և զպտղոմէոս աւլետ :

Կեսար տայ հարանութիւն զդուստր իւր պոմպէոսի : Պլուտ. ի կե- սր ե ի պոմպ :

Իբր կեսար յայնժամ մտերիմ միութ ընդ պոմպէոսի . բայց ի վր կայր լինել ի նմանէ բազում երկար . զի ի լհանալ հիւպատոսութե , պարտ էր նր երթալ ի գաղ- ղիա : Օրանգիտեր յանպատշաճութեց այսր իւրոյ հե- ռաւորութե : Պոմպէոսի հնար էր հովանալ ի նմանէ .

Աբ. Հ. 693։ Նո. Ք. 59։

մարթ էր նման ունկն դնել քանիկ՝ զոր խօսեին Թերևս բազումք, ի սարտուցանել զնա յիւրմէ քարեկամէ։

Դիտ. Սոսէ պան. ի կեսար. իա։

Կ՚ըն զի հնար էր՝ Թէ նա ինքն նախանձու կալցի, տեսեալ զայնչափ մեծանալ կեսարու, մինչև ածել ի վէր նըշ կասկած։ Կ՚մուսնուի ինչ ևս ընդ վևս սերտեայ զնոցայն միութիւն։ Կեսար ամուսնացոյց պոմպէոսի զկուլիա զկոր մի միայն դուստր, զոր ծնեալն էր նմա կուռնելիա՝ իբր առաջինն կին։ Կոր յուլիա խօսեցեալ սերվիլիոսի կեպիոնի։ Կեսար սկսի Թարեաց զկեպիոն, յորդորեալ ըզպոմպէոս՝ զի և նա տացէ կեպիոնի կնուճ զդուստր իւր, որ և սա լինելոց էր կին փաւստոսի սիլլայի։ Կ՚յսոյս օրիհնակաւ պոմպէոս փեսայացաւ այնմ՝ զոր յոլովակի դառն մրմռքմամբ անուաներ իւր [1] եգիստոս։ Կոր զի զկեսար ըե գոյր կարծիք լինել բռնաբարող մուկեայ, ոչ այլևս ասացաւ։ Զետ ինամուԹեաս կեսար արար պոմպէոսի պատիւ, զոր ցայն վայր արարեալ էր կրաստոսի. և այն էր՝ ասել զևր կարծիս յառաջ ընդ պամենեսին ի ծերակուտի. որ և էր հակառակ սովորուԹեն հաստատելոյ պահել զայս խորուԹ ընդ ամն ողջոյն այնմ՝ որում չնորհեալ էր այս յառաջնումն աւուր յոնվարի։ Կեսար ի չքմեղս եղև առ կրաստոսի, տալով համար ի ծերակուտին վասն առԹին՝ յորր սակս գործեաց զայս նորուԹիւն։

Կեսար առնու կնուԹիւն զկալպուրնեա։

Ա՚իտ եգեալ ի ձեռն բերելոյ օգնուիս յամ կողմանց, ամուսնացաւ և նա ինքն ընդ կալպուրնեայ դստեր պիսոնի, որում որոշեալ էին եռասպետք՝ զգալ ամի հիւպատոսուն։ Կ՚յս զգուշասորուն Թուեցաւ կարի ինն կարևոր կեսարու. զի ընդ կարգագրուԹիւնք խորհրդոյ՝ որ ի մէջ իւրեանց, գաբինիոս յայնի շաղմարան պոմպէոսի, հանդերձեալ էր լինել հիւպատոս ընդ պիսոնի։ Կ՚յսպիսի փոխադարձ ամուսնուԹիւք լինէր յայտնի տուրևաւ հաստարակաց իրողուԹեց, և օգտի պետուէ, ոչ մերմռքեր կատոն, և այն՝ խստիւ, բայց վայրապար։

Պիսոն և գաբինիոս պըրծնին ի խըստուԹէ գատաստանի, մեծարոյուԹ կեսարու և պոմպէոսի։ Վաղ. Մաքս. գա. ը. ո։

Ա՚ւ պիսոն և ոչ գաբինիոս էին իւիք արժանի այսմ վեՀ աստիՃանի, յոր հասոյց զնա նպաստաւորուԹիւն. և քաջ լսեցին մեզ ցոյց՝ գնացք նոցա ի հիւպատոսուէ անդ։ Կայց և յառաջ ընդ զևս նոյ ցայն աստիՃան՝ զերկոցունց իսկ եղև ամբաստանուԹիւն. ապրեցան, բայց ոչ իւրեանց անմեղուԹեամբ։

Կոր ի գարձի պիսոն չիմեքէ կուսակալուէ, ուր չարչարեալ էր վՀնաքաղեալը հասարակապետուԹեաց ազգի

1 Պոմպէոս ասիարէի յայն՝ զոր բանաս ապականեալ լսէաց եգիպտոս ի բռնակալ փեղքս պոմպեի ղևլիպեճեբրայ, զոր ասէին ագամեմնոնի։

ապչի յափշտակութիւք և կեղեքանօք։ Կլաղիոս արժանաւոր վկայ ժողովրդեան օրինապանութեց, իւր դատախազ կայտներեցաւ։ Ազգ առեղնական քննուի. և բազումք ի դատաւորաց անաչառ խոստովք կայտնէին զկարծիս իւրեանց։ Պիսոն գետնամածեալ համբուրէր զոտս նոցա, և աղաչեալ կակղել զսիրտս նոցա. և մի յայտնի վայրի ։ յորդ անձ. լեր, շաղախեցաւ համակ երես նոր ի տղմոյ։ Ոմանք հուպ ի այգպիսի արկ զնոր ի դատաւորս՝ ըստ պատմելոյ վաղերիոսի մաքսիմոսի. բայց և հաւանական թուի, թէ յորդ կեսարու ազդոզագոյն ներգործեաց առ արձակել զայնպիսի ոք, որ կամ էր, և կի՛ յետ սակաւուց հանդերձեալ էր լինել աներ նորա։

Պաբլինիոս ոչ երևեցաւ այսպէս մեծատուտ ի վտանգ, զի ինայեաց ի նա պաշտպանուելոյ սրմանկոսի։ Իբրև ընտրեցաւ հիւպատոս, պատանի ոմն ի տոհմի կատեղեանց կամեցաւ ամբաստան լինել զգաղտնի հետապնդութեն նոր։ Այլ սրբետորք ի դերև հանին զնմա ժառանգ նոր, խորշելով յայմ ի լսելոյ նմա, և յերկարաձգեալ յայլ ժամանակ պէսպէս պատճառանօք։ Այս կատեղեր պատանի ոմն յանդուգն, որ ոչ ձանաչէր զսափ անձին։ Պատուհասեալ վն տեսանելոյ զանձն այսպէս խաբեալ, եւանե՛ ի բեմ առեղնախօսից, և գանգատէ դառնապէս զպոմպէոսէ, համարեալ զնա առանձնաւոր ոք՝ որ զնշխարհանապետի վարէ գործ։ Ո՞ւր եղև այս ի խոովել զայնոսիկ՝ որք միտ դնելին նմ. փորր միւս ևս՝ և կորուսեալ էր ձեռամբ նոր։ Չապիւ զերծաւ հայձեպ փախստեամբ։ Ինչ ի եղև ասել կիկերոնի, թէ այս միայն գործ իմաց ցայց, թէ այլ չկայր հասարակապետութեն, և թէ ոմն էր կորուսեալ։

Ասացի վերագոյն՝ թէ կիկերոն խոյս տուեալ էր յանդաստանս գկիսով ամայն ապրելի։ Լկաց անդ քանի մի հօթնեակս ամնևին անգործ, բայց ի բազում վարանս։ Հասարակայ իրողութիւնք և իւր անձնական վտանգք յուզէին զնա անդադար, և յարուցանէին ի նմա կսկիծագին ցաւ և գժգոհութիւն։ Ընկարացեալ հնար առնել չարեաց պետութեն, խորհեցաւ նկարել զայնս յարտասվեպ վինչ պատմութեն. յորում ազատաբերան յայտներ զիւր խորհրդածութենս, և ոչ ինայեր յոք ։ Ի կատար հասոյց զայս խորհուրդ, և յետագայ ամք մատակարարեցին նմա յորդ նիւթ ի ձոխացուցանել զայն։ Ինչա-

Ընդ հ. 693։ Ն. ք. 59։

Կիւ. սա կ. եպիսկ. ա. բ։

Պատմութեն արտասվական բարեաց ի կիկերոնէ։ Կիւ. սա ագ. բ. գ։

1 Պատասխան։ լինելն ի հասարակաց ընդան էին բազմութեայ։ հրապարակի, և բնութ ապենախօսոց

Ա. Հ. 693 : Ն. Ք. 59 :

տակէ զայս իւր գործ և՛ի յետնումս ամի կենաց իւրոց՝ ի Թղթի ուրեք առ ատտիկոս, որում միայնոյ վստահացեալ Գիբ. ԺԶ. 22. ՚ի ՚ի ապրիլիոս ԺԷ :

նայր Թողացուցանել զընթերցումն : Հաւանական Թուի, Թէ այս գործ այն է, յորում ինքն առնէր բացայայտութիւն Ապուխա. 1,0 ՚ի ՚ի մայիսի ԺԵ :

խորհրդոց և գնացից. գործ յիշատակեալ՝ յասկնիոսի պեգիանոսէ, և՛ի գիտեմ : Այժ գիտի՝ կիկերոն կալաւ զայս՝ի ծածուկ յայմ կեանս իւր, և կնքեալ յանձնեաց իւրում որդւոյ, արգելեալ նմա ընթեռնուլ զայն, կամ հրապարակել յառաջ քան զմահ իւր : Այլ կայ այն առ մեզ. և ոչ հնար է մեզ լիով ողբալ զկորուստ պատմութեան Ճառագրելոյ յայնպիսի Ճարտար ձեռաց, այր առարկայ եր կարի ինն պիտանի, և հետաքնին :

Իւր գըժգոհութիւն կիկերոնի ընդդէմ եռապետական դաշնակցութեանն եր ծայրագոյն. բայց արգելուին վնա յայտնապէս յուցանել՝ փայփայանք պոմպէոսի, և երկիւղ իւրոյին վտանգի. ապա հարկիւ հովացուցաներ զսիրտ իւր անպիտան ողբովք զոր հասուցանէր առ ատտիկոս յամ Թուղթս իւր : Այնդադար ՚ի վէր և ՚ի վայր յեղդեղէ, Թէ հարստահարել է ամ ինչ, և Թէ՝ զի չկայ այլ նշոյլ ինչ յուսոյ ազատուե՛ ոչ միայն առանձնաւորաց, այլ և ոչ իշխանաւորաց : Նրևեցուցանէ ուրախութի՛ վ՛ ապատքոյ լինելոյ իւրոյ յամ բաժանորդութե՛ կառավարուե և խնդրե սփոփել իմաստասիրութե՛ : Այ՛ր նմ՛ անհաճոյ ունել զմի յազատ Աեսպանուե՛ յ՛ անուանելոյ հռովմայեցւոց, որով Թոյլտուաւ է ծերուներաց ծերակուտին լինել բացական, և երթալ պատուաւոր իմն տիտղոսիւ՝ուր և հաճոյիցն նմ՛ : Նորելի եր նմ՛ ձանապարհորդել յեգիպտոս և յաղեքսանդրիա : Այոյց ամաչէր ընդ հասարակ գտանիլ իւիք եռապետաց, և յունիլ՛ի նոցանէ չնորհ ինչ, որում հնար իցէ տալ առի՛ն ինչ կուսակցաց ապուռապետուե, և մանաւանդ կատոնի՝ ամբաստան լինելոյ վնմանէ, Թէ գայթ ՚ի գայթ իցէ, և Թերևս ամիտ : Այոյց և այնպէս տես, քանի՞ տարի են և մեծամեծ ոգիք : Հայսմ և՛ի սոյն ժամանակի՛ ի մեռանիլ մետելլոսի կելերայ՝ ոմ՛ վերագոյն ասացաք, և՛ի Թողուլ՛ի մահուն իւրում պատրաստ զտեղի միոյ՛ի հաւահմայից, կիկերոն ոչ միայն ըղձակաե՛ եր այնմ՛ վ՛ե իւր, այլ խոստովանի՝ իսկ. ատտիկոսի, Թէ այն եր ու միայն հնար շահելոյ վնա եռապետացն : Այաջ իմանայր, Թէ այդպիսի ինչ խորհիլ չէր նման վայելչական, և ամաչէր ընդ այն : Այոյց ընդունայ-

1 Ապաքէն այսուիկ միայն հնար զմ՛ Թևեռամաուեի՛ն : և ինձ ընծռնիլ՛ի նոցանէ : Տէո

նուէր և փառասիրուէն այնպէս տիրեալ էին սրտի նորա , որ ’ի պատրաստի էր պատարագել զիւր փառս մնոտի փայլածոյ այսր պաշտաման : Բայց և այնպէս և ոչ մի յայտ առնէ պատահեաց նմա. ոչ դեսպան եղև և ոչ հաւանհայ . և դարձաւ ’ի հռովմ միշտ բարեկամ պոմպէոսի , և միշտ թշնամի հարստահարուածէ , որոյ պոմպէոս էր հեղինակ : Ա. Հ. 693։ Ն. Ք. 59։

’Ի գոչել իմումն զսա՝ բարեկամ պոմպէոսի , չիմանալ անսման լինել սմա յանվատահուածէ , ’ի դոյզն ինչ նահանձուէ , և և երբեմն ’ի բարկուէ , զոր երբեք երբեք ցուցանէր կիւերոն առ նա : Բայց և անհաս Թուի ինձ , Թէ որպէս միաբանելին սոքա ընդ ստոյգ և ընդ գործակից իսկ ախորժակի՝ զոր ուներ առ անձին պոմպէոսի : Զիշխեմ անսման առնել զվերծանողդ ’ի ձաշակէ քաղցրուածէ զոր կալայ , ’ի համեմատել զպէսպէս զրոյս քաղելոյ ’ի Թղթոյ գրելոյ առ ատտիկոս . յորս կիւերոն բանայ զսիրտ իւր սերտ բարեկամի իբր միւս ինքեան՝ զսոմպէոսէ : Իւր միտք զպոմպէոսէ :

Ուրեք ուրեք զնա ցածուցանէ , և իւրոյ մնափառուէն սրտի դիւր համարի զնմանն՝ զոր առնէ պոմպէոս իւրոյին փառացն ’ի ձեռն բռնաւորական գնացիցն՝ զոր վարէ : ,, Հայիմ ես (ասէ նա) յոր ինչ լինելոյն է՝ անհոգ ա,, կամբ : Յոստովան լինիմ [1] ևս, Թէ իմ միտումն ’ի գո,, վեստս և ’ի փառս, (որովհետև անկ է առն հանեստի չշղա,, նալ յիւր պակասուէս ,) հաճ գտանի ընդ նախատինսն՝ ո,, րովք վարակի պոմպէոս : Յանձին զգայի Թեթև ինչ ,, ծփուն ’ի վր մնածուէ , Թէ աստի ցՀղը ամ նր ծա,, ղայուէք արարէք Հայրենեաց՝ գուցէ մեծ համարիցին ,, քան զնմն : Բայց նա ինքն գործէ՝ որ ինչ պիտոյն է , ,, առ վերծուցանելոյ զնս յայսմ երկիւղէ ”։

Ա. յլուր սպասնայ նմա , և երկուացեալ իրաւամբք ’ի վր ապահովուէն տուեցելոյ նմ ’ի պոմպէոսէ , Թէ կղզիոս չունի ինչ ձեռն արկանել ընդեմ նր, ասէ : ,, [2] Ա՝ յ՝ Ե։

1 Ա՝ն զի՝ և որ ’ի մէջն է անա փառուէ և պատուասիրուէն (զի զեղեցիկ ինն է ոչ անգիտանալ զանձին մոլուանս ,) բերկրի զուարճուէ ինն : Իբր զի ստէպ խոյթ ինն էր ’ի սրտս , մի արգելօք ※ Սամպսեկերամոսի առ հայրենիս երախտիք մեծ ինն համարիցին յետ ամաց բազմաց ընդ զներս : Բայց այժմ ’ի հոգոց ասսի անդուլս զերծ է այն :

※ Մ՚ի է այս յանուանդ զոր կիւերոն ընծայէ պոմպէոսի ’ի Բոռզիս իբր՝ որ առ ապրիլիոս : Աստուած է առ՝ ֆոփոս բռնաւորէն յաղթելոյ ’ի պոմպէոսէ չերէնէն ասորոց :

2 Խակ եթէ որ առ իս խոստումնէք ոչ պահեսցին , երկնայնոցն եմ բըռնակից . զի ’ի մէտ առցէ եղծմացն մեր այս՝ Ռամկացուցիչ , որ ակսի գեղեցիկ շնորհս մատոյց է ժողս անխորտակս Ճառից . որոց կոչ տուի , (և լուիցես) զնաչխարհ հիկ յեսս կոչումն :

Ա. Հ. 693 ,, մտագիւը ևս կամէի , թէ ոչ պահեալ լինէին և ոչ
Ե. Ք. 59 ,, ի կատար հասանէին խոստմունքն արարչէ՛ք ի ընորհս
,, իմ. յայնժամ խոստանայի արդեօք , թէ այդ մեր ե-
,, րուսաղէմի առող՝ որ նպաստամատոյց եղև կզոգիսոի
,, առ ի փոխել զնա ի կարգ ժողովրդականաց , իմանալոյր
,, զիւր ապերախտու՛թ առ իմ զնմանէ գովաստանուԹիս՝
,, զորս զնծայեցի նմա ի Հառս իմ. որ Թէ այսպէս լինի-
,, ցի , կայ ինայ և լուիցես զգեղեցիկ յետս կոչումն ՚՚ :

Յետ զայրացուելոցս դառնայ միւսանգամ կիկերոն յիմաստս Ձնմարիտ և մտերիմ սիրոյ : Ո՛չ հաստարակածաւ հիւսպատոսուԹէն կեսարու՝ ՎաշնակցուԹէն եռապետականն եղև առ Հնարկ ատելի : Լ՚ադանին և ժողովուրդն Հարստահարեալք՝ լինէին վրէժխնդիրք զնծեցուցիչ քանիւք : Լատիկն անգոմնէին զեռապետս չՀմամբ , և լաւաբարոյք պախարակէին ի զոյցս իւրեանց : Նասարակայ էր քրԹմնջլուԹն ընդ ամ իտալիա : Լիբուլոս կաքեր ի հրապարակս հռովմայ հրովարտակս կամ ԹուղԹս պարսաւականս , լի դառն լուտանեօք ընդդէմ կեսարու և պոմպէոսի: Լա դուբ տես, որով օրինակաւ խօսի կիկերոն ի վերն իրացս : ,, Լ՚ոն մեր բարեկամ , որ չէր սովոր ,, վատանուՀուԹէ , զորմէ Հանապազ լսելի լինէին գո- ,, վեստք , որ պարածածկեալն էր և փողփողեալ փառօք,

1 Կիկերոն ընդ արհամարհանս այսպէս անուանէ զպոմպէոս : Հռովմայեցիք , և առաջինն ինկերոն անգոնէն յոյժ ըզ-հրէայս :

2 Ա՚ն մեր բարեկամ՝ անընտել ի վատաբանուԹէ , մինչ ի գովուԹ ԹարԹափեալ , փառօք չղջափայլ , (արդ) մարմնով տիեզդ , ոգւով արատաբեկ՝ ոչգիտէ յոր կողմն դարձցի : Ջյառաջ խոյալ՝ տեսանէ ի գահավիժումն , զգառնալ յետս՝յեդամուտ : զբարիս ունի Թշնամիս , և զանբարիս՝ ոչ (իւր) բարեկամս: Բայց գու տես զմմտիրս մեղկղէս . ոչ զուսպ կալալ զարատաս՝ իբրև տեսի զնս յառաջ քան զուԹն կալ զանգիցն օգոստոսի հրապարհասս զՀրովարտականն բերուելոյն: Որ յառաջն սովոր էր մեծապանծ ձայնիւ մարտակիզ անասնոց , սիրեցեալ կաճոգին ի ժողովրդենէ , փայ-փայեալ յամենեցունց , զնարդ խոնարհել էր յայնժամ, զիարդ ակն կորեալ, գիարդ անհաճոյ էր՝ ոչ ընԹերակայից միայն , այլ և անձին իսկ : Ո՛վ տեսաբան՝ կրասոսի մէ-այն բերկրական .... Ջոր օրինակ ապէղէս՝ Թէ գիւրն տեսանէր զԱՀ-դրգիսէ , կամ պրոտոգենէս գիւրն Յաչխոս տպմսԹաուս լեշ, Թուի Թէ յոյժ մորմոքեին . ը այսմ յարա-ցուցի և ես զսա զոր նկարեցի և յոկեցի ամ՚ենիցոր արՀեստիս , սեսի ոչ առանց անհաճոյն կսկծանաց իսկ և իսկ խանձարեալ : Փչպէս ոչ ոք կարծէր գի կղոդեան երդուելն մնալ լինձ ի նորայն բարեկամուԹէ , բայց և այնպէս՝ այնպի եղև իմ որ առ նս սէր , մինչև ոչնչիզ անկրասուցը սպառիլ այնմ: Գի որոյ հրովարտակք բերուելոյն նմին պարսաւագդիրք՝ այնպէս քաղցրանան ժողովրդեդեան , մինչև առ բազմուԹ ընԹերը ցանկալեացն անհնար է անցանել ը սեալին՝ ուր գնին առաջի , և նմին պէս գասնանան՝ մինչև առ ցաւոց ծիբրիլ . իսկ ինձ՝ վայ են գիբ , այնպէս գժնդակք , որչափ գի՝ կալ բի հոչտանդն գնա զոր սիրեցի հանապազ . երկնչիմ ևս՝ գուցէ այլ այսպի հզօր և քաջամարտիկ , և այսպի անկրԹի առ քամհասնս , ոչ ամ սասակուածը ոգւոյն լուիցէ սագրասաց ցատոյն և սրամտուԹ :

,, արդ վատասրտեալ, և արտաքոյ իսկ երևեցուցեալ Ա. Հ. 693
,, զիւրն ահնկորուԹիւն, ո՛չ գիտեմ յո՞ր կողմն դարձցի։ Ն. Ք. 59
,, Վհատ յառաջ՝ ե դիմե՛լ գահավիժուե. յետս ընկըր-
,, կիլ՝ ե յողդողդուե։ Ծնեամացեալ ե բարեաց, և չ-
,, իսկ սիրելի վատԹարաց։ Տեսեք, քանիօ՞ն իցե իմ տը-
,, կարուե. ո՛չ կարեի ժուժալ՝ի լալոյ, ՚ի տեսանել ե-
,, մուտ զնա ՚ի 25 յուլիսի՝ աաեննաբանել աա ժողովուր-
,, դըն, և արդարացուցանել զանձն ըստ իմ պարտաւադիր
,, ԹղԹոյն բիբուլոսի։ Ա՛յն որ երբեմն երևեր ՚ի բեմըն
,, աաեննախօսուԹե՛ փառաք, սիրեցեալ ՚ի ժողովրդենե
,, ցերկրպագուԹե՛ն, և գովեալ յամենեցունց՝ քանի՞ խո-
,, նարհեալ և փոքր Թուեցաւ ինձ յայնժամ։ Օ՜ր ահ-
,, տակուԹե՛ն չազդեը եԹե՛ այլոց, և եԹե՛ իւրում իսկ
,, անձին։ Ո՞վ տեսարանիս. որ ո՛չ ումեք կր հաձոյ՝
,, բայց կրաստօսի միայնոյ։ Ա՛յլ ես կարեվեր խոցե-
,, ցայ ՚ի յաւոց։ Այ զոր օրինակ եԹե՛ ապեղէս և պրո-
,, տոգենես տեսանէին զնկարս իւրեանց գերակատարս՝
,, յաղաեղուԹե՛ շաղախեալ, Թուի Թե տրտմէին յան-
,, ձինս, սոյնպէս ո՛չ ժուժայ սիրտ իմ տեսանել անսյաս
,, զիհաղոյն անպատուուե և անարգուԹե՛ այնորիկ,
,, զոր կա՛ր եղև ինձ ամ երփնիս ձարտարխօսուե գեղե-
,, ցիկ նկարեալ Ձէր ոք՝որ կարծեր Թե յետ ձեռնարկելոյ
,, նո՛ր մանաւորապես յիրողուե կղզիոսի, գեռ հանա-
,, պազորդիցեմ լինել նորա բարեկամ. բայց գորովանք
,, իմ առ նա՝ են այնպես արծարծ, որ ոչինչ իւր անիրա-
,, ւուե կի՛ մեղ՝ գիտե կորզել զնա ՚ի սրտե իմմէ։ Հրո-
,, վարտակք բիբուլոսի՝ որ իրօք են տումնակք պախարա-
,, կուԹե՛, հաձոյ են յոյժ ժողովրդեան, մինչ անհնար
,, լինել անցանել ըստ այն տեղիս, ուր հեղուսեալ կան.
,, այսչափ մե՛ծ ե խուժան խռնելոյն անտանօր առ ըն-
,, Թեռնուլ։ Պոմպէոսի հաւասալ ե յոյս, և հիւծի առ
,, յաւոց. և ես տառապիմ յոյժ, եԹե՛ վե բուռն տան-
,, ջելոյ նո՛ր զայր մի՝ զոր միշտ սիրեցի. և եԹե՛ առ երկիւ-
,, ղի, գուցե այր մի աւագամե՛ծար՝ անեալ ՚ի մանկուԹե՛
,, ՚ի վե՛ն, և անսովոր ՚ի լուր քամահանաց՝ մտիկի եր-
,, բեմն ուժգնուԹե՛ ոգւոյ իւրոյ ՚ի բարկուե և ՚ի վրեժ-
,, խնդրուԹե՛՚։

Ծերևս զարմասցի ոք յընԹեռնուլ զասացեալքս ըստ պատմելոյն կիկերոնի զչշմանց՝ որք լինէին անխնայ առ կեսար և պոմպէոս։ Այլ և այնպես՝ ազատուէին, կի՛ Թե պատշաճագոյն ևս էր ասել, համարձակուԹե՛ն՝ վեր երևի ՚ի ժպրհեցաւ անգրագոյն յերևեցուսումն եղերերգուԹե՛

Հասարակաց առ պոմպէոս և կեսար ՚ի տեսարանս։

Ա Հ. 693։ Ն. Ք. 59։ ԺԲ.

իրիք, յորում մի՛ ի դերասանաց ասաց ահներև ինն նմա. Նաբերոնէ առ պոմպէոս տող, ինչ չափաբերական, որոյ իմաստ էր այս. Լ՚ո՞ ղեր դժբախտութե՞ Աեծայոյ դու։ Ո՞ղջուրդն իմացաւ, լի՞նչ հայելը բանն, և ծափս եհար. և ետ կրկնել դերասանին զայն տող աւելի քան վհարիւր անգամ։ Լ՚այն տեսիլ կրկնեցաւ քաղցմ անգամ և յայլ տեղիս նորին եղերերգուե, որք արդարև Թուելին յայտնապես արարեալք վ՚ր պոմպէոսի։ Իբր այն, Թէ եկեսցէ օր՝ յորում լացցես զաստղաւոյս զայդ արուե ցաջօտե, որ եղե ցայս վայր ցեղ՝ ի ցառա, և արդ լանե ղբեղ։ Ո՞նոյն առնելին ել կեսար. և զսորին հակառակն՝ պատանեւոյն կուրիոնի՝ որ երևեր յայտնի Թշնամի եռապետական Լաշնակցու. Թե, հնչեղ ամ ուրեք ծափաձայն գովասանուե։

Խորհրդածելք կիսկերոնի՝ ի վր անզօր գանգատանաց քաղաքացւոց։ ԺԸ։

Լ՚այս հանրական համարձակուե, որ ոչն պատղաբերը փոփոխուե ինչ յիրողուե անդ, ստիպեաց զկիկերոն առնել խորհրդածուԹիս տխուրս. ասե ցատտիկոս։ ,, Ո՞ ,, յորդոր՝ ակնկալուե՝ այլ ցաւոց, տեսանել ղբեզուս ,, մերոյ քո՞քաջւոց ապատս, և զբազուկս նո՞ի չղԹայս՞։ Լ՚ս յայլուս ԹղԹի՛ ի վեր և՛ ի վայր լեզլեզե զնոյն մարմնոքումն ընդարձակագոյն ևս։ ,, Հասարակապետուս ,, Թին՝ (ասե) դիմեալ երԹայ՛ի մահ՝ յսխտե ինչ, ո. ,, րոյ չի՛ք նմանակ։ Լ՚յժմեան կառավարուե յինքն առ ,, արկանե զանհաւանուե, զգանգատ և զտրտունջ համ ,, աշխարհի։ Հայսմ չի՛ք ինչ խաիր. խօսին զնմանե բարձ ,, լաձայն, յորոց հանեն յայտնապես. բայց չկայ ոք ,, որ զեղ մատուցանե այսց չարեաց յորոց նեղիմք։ ,, Լ՚այ՝ դիմադարձուին առաջի աւանե հանրական կոտո. ,, րած. այլ չգտանեմ, լի՞նչ ելս յանգիցի մեր կարի ,, ին զկիզումն, բայց եԹե՛ ի սպառսպուռ կորուստ՞։

Մէտ դնե միայն՛ ի խօսել զգաստ։ ԺԲ. ԺԳ։

Լ՚այ ինքն առանձինն ոչ իշխեաց ձեռնարկել յայլ ինչ՝ բայց միայն յայս։ Չրաժարեաց բոլորովին՛ ի հոգւոյ հրապարակական իրողուեց. ոչ գտաւ առաջնկայ՛ ի կշռուե իրիք, այլ ետ զանձն բոլորովին՛ ի խօսիլ զգաստ։ Լ՚այ հնարագիտուե ոչ սակաւ օգուտ էր նմա։ Ո՞ օրացուցայ՝ ներ անդրէն զկիր յարգ, ստանայր ինչ պայծառուԹիւն.

1 Յայսմ եամ՝ ոչ յայն է մեծագոյն, այլ ցաւն. իբր զի տեսանեսս զկամս քաղաքին՝ արձակ, այլ զզբուն՝ չղԹայականաց։

2 Ա՚յժմ նորով ինն խօՀուԹիւնք մեռանի քաղաքս, մինչ Թէպետ ա. մենեքեան անհաւան են ել եղելն, սրանքն և մոմոքն՝ յորում չիք և ոչ մի խաիր, խօսին յայտնապես, և արդէն խակ հեծին բարձրացին, և սակայն գեղ մատուցանի և ոչ մի։ Քանզի առանց կոտորածոյ անչհնար համարիմք զդեմակալուեն, և ոչ տեսանեմք Թէ մի եղիցի կատարած հարուածոցս, բաց՝ ի սպառսպուռ կորստենէ։

տածէր կամ անդրէն բորբոքէր վնասանձաւորուն իւրոց բարեկամաց, և այնպես պատրաստիւը զդեմ ունել բախմանց կղզիոսի։ Լաւ ահա ի վէր եհաս նորա նոր լուր հնչելոյն, յոր Թակարդեցաւ բազմաք երևելի քաղքացւովք հռովմայ. ապիրատ հիւսուած կեսարու, որ յանկ եղ աճմեծահարուցն նիւթողին, և կործանմամբ չարաբաստին՝ որ գործի եղև կեսարու։

Ա. Ե. 693։ Ն. Ք. 59։

Պատանին կուրիոն՝ ոմ յառաջն ասացի, ատելի լեալ էր կեսարու, վն բողոքոյ իւրոյ վերապետութէ։ Լ. պատրաստեալ կեսար լարել նմ և այլոց բազմաց որոգայթ, յարուցեալ ընդդէմ նմ ծանր ամբաստանութէն, յորմէ հնար էր յառնել շշուկ անչնարին։ Զայս սակս ծառայեցոյց զնոյն ինքն պվետիոս, յորմէ նա ինքն էր գատաւազեալ՝ ոմ մեղսակից կատիլինայ։ Պետիոս սուղս կեալ եմուտ ի բարեկամուէ պատանւոյն կուրիոնի. և խրեև որացաւ զվստահուէն նէ, յայտնեաց նմ զիւր խորհուրդ, թէ անկանիլ ունիմ ի վէր պոմպէոսի՝ օգնական նմոյ ստիպակ, և սպանանել զնա։ Լ. կն ունէր թէ առաջարկուիս ընդունելի լինի կուրիոնի, կմ գնթ պահեսցէ սա զբանն ի ծածուկ։ Զայս այսպես համարեալ խորհէր գալ ի հրապարակ դաշնակաւ, ածեալ անդր և զիւր զստրուկս կուռ վառեալս. զի կալանաւորեսցի այնու օրինակաւ, և ապա ամբաստան լինի զկուրիոնէ։ Այլ սոսկումն՝ զոր արկ ի սիրտ պատանւոյս խորհուրդ սպանուէ պոմպէոսի, վէր ի վայր շրջեաց զամ զնէնգ վետիոսի։ Կուրիոն զգացոյց հօր իւրում զզրոյցն՝ որք եղէն առ նա. հայրն զգացոյց պոմպէոսի, որ հասոյց զբանն ի ծերակոյսն։

Զարախօսի յոմանէնէ և պեռնաւորէ ընդ այլոց բազմաց, ոգ թէ կամիցի տալ սպանել զպոմպէոս։ Կիկ. առ ապ. Բ. Է. Ե՝ի վերին. 23. 26։

Վետիոս կոչի յատեան. նա ժխտէ զառաջինն՝ թէ չունի ինչ իրողուէ ընդ կուրիոնի։ Այլ ապա տեսեալ թէ ստիպի, խնդրէ ապահովուէ կենաց. և զկնի յայտ առնի, թէ խուռն ի պատանեաց՝ որոց գլուխ էր կուրիոն, ընդ որս ի համար արկանէր և զպատգոս եմիլիոս, զբրուտոս և զայլս, խորհին սպանանել զպոմպէոս։ Խորամանկէր սա ընդխառնել ի համար մեղսակցաց զբրուտոս, որ համարէր զպոմպէոս սպանող հօր իւրոյ. և թէ յայս սակս ի բազում ժամանակաց հետէ ոչ կամեցաւ ունել ինչ ընտանութէն։ Այլ կարկեցաւ ի յիշատակէն զբիբուլոս. յորմէ պնդէր՝ թէ առեալ էսկ զդաշնակն։ Սուիս Թուլեցաւ ծաղրական, և իրաւամբք. որպէս թէ վետիոսի անկարացեալ էր գտանել իւր երկաթ, թէ ոչ բաժանորդ լինէր նմ հիւպատոսն։

Ա. Հ. 693 : Ն. Ք. 59 : (1)Ահ զի լիով յամօթ լիներ խաբեբայն այնու , զի յօրէ երեքտասաներորդէ մայիսի՝ բիւրուղս ապզ արարեալ էր պոմպէոսի , անձնասպառ լինել յորոգայթից՝ զորս հնար էր լարել կենաց նմա , յորս սակս և պոմպէոս լեալ էր նմա չնօրհակալու : (2)ոկ պաւղոս եմիլիոս էր գանձաւոր ի մակեդոնիա՝ ի ժամանակի յորժամ վէտտիոս ամփաս տան լիներ զնմանէ , թէ համախտհ իցէ ի գաւաճանուէ կենաց պոմպէոսի : (3)այսմ ամի հեշտեաւ ծանեաւ ծերակոյտն , թէ այն ամ ոչ այլ ինչ էր , բայց թանձրամիտ գաւաճանուէ . և հրամայեցաւ՝ զի վէտտիոս արկցի ի բանտ ոտն պարտաւոր իւր իսկ խոստովանութիք , թէ զէն արդելական էարկ զանձամբ , և յաւելաւ ի վէմի մին . զի թէ ոք հանցէ զնա ի բանտէ , ծերակոյտն համարեսցի զայն գործ՝ ժպրհուի ինչ ընդեմ հաստիատուէ :

Ո գուշաւորուն այսպիսի ի ծերակուտին կոչմանէ՝ յայնժ է թէ հայերը ի կեսար : (4)այց հիւպատոսս այնոքս անգոնները պշեղնակուէ ծերակուտին , մինչև ի վաղիւ անդր երևեցցոյց զվէտտիոս ի բեմին ատենախօսուէ , և այնպէս դասեցցոյց զայս վատանուն ի տեղւոջ , ուստի արտաքսեալ էր նէ յիւբրում պրետորուէ զի . կատուլոս զառաջինն քաղաքացի հռովմայ , և ուր ոչ թողացուցանէր առ ժամն՝ իւրում իշխանակցի մերձենալ : (5)նդ աեսարան իրացն փոխեցաւ . և վէտտիոս այլ ոչ անուաստեայ վնոյն անձինս : (6)է յիշատակեաց զբրուտոս . ինչ՝ որ յայնմի ցուցանէր , թէ թելադրեալ էր նմ յանցնել գիշերի , թէ զինչ հանդերձեալ էր ասել , և զինչ ոչ . և թէ սերվիլիա մայր բրուտոսի , որոյ առևանգեալ թիք է կեսարու էին կարի ինն վաղնջուց և քաջ ծանուցեալք , ընկալեալ էր հայցմամբ , զի որպէս իւր զերծ լինի ի կնձռոյ : (7)ետտիոս անուանեաց այլս , զորս չէր յիշատակեալ և ոչ՝ զոյն կասկածանօք ի ծերակուտի անդ . յո՛ր՝ զբրուտոս , և ՝զ . դամետիոս , որ մի էր յոխերիմ թշնամեաց կեսարու : (8)է յիշեաց յանուանէ զկիկերոն , բայց ասաց . հիւպատոսական ոմն Ճարտարախօս , մերձաւոր հիւպատոսին , ասաց ցնա. սիտի մեզնոր ոմն ՝ սերվիլիոս ահալա , կի նոր ոմն բրուտոս : (9)է շատացեալ այսոքիկ , խրբև ժողովն արձակեցաւ , վատինիոս տրիբունն ժողովրդեան՝ արժանաւոր պաշտօնեայ անիրաւութեան կեսարբու , կոչեաց անդրէն զվէտտիոս , և եհարց ցնա . եթէ

1 Ա՛նալս տպան ՝ա՛պ. Պլիոս՝ որ Բրուտոս՝ որպես յայտ է ա՛վնեղոն , անյոյս ոտնէ բռնակալութէ : Տե՛ս զայս տրատեալ գլխագասուր : Հպտ. ա. գիշտ է . ամ հռովմայ 316 :

մռայլաբը զրք ՚ի մեզսակցայ . և վետտիոս անուանեաց զպլիսն՝ զիբեսյ կիկերոնի . և ՚ակ՚՝ . լատերայլ , զորմէ խօսեցայ ՚ի պատճառս երդման՝ յոր կեսար ստիպեաց զպայծառազգեացս :

Ա. Հ. 693, Ն. Բ. 59.

Ոչայց այսոքիկ քնաւք չէին ինչ իրաւաբանական առբաքը : Ա տտիկոս ձեռն էարկ դնել ՚ի կարգի զիրողուԹիս , առաջարկեալ ժողովրդեանն պատուէր տալ , զի հետազօտուԹիւն լիցի անուանելոցն ՚ի վետտիոսէ : Ո՛չ վետտիոս ինքնին իշխանուԹէ կալցի գատախազելոյ զնոյնսկ ՚ի գատաստանի , և զի լիցին վարձատրուԹիք հատուցման , որք առաւելն յոյժ յոյժ յայսմ վարձկան տրիբունէ : Ոչայց խարդաւանուԹէ էր կարի ինն անխորհուրդ , որում չէր հնար դիմակալել ձիշդ քննուԹէ պատասխանեաց : Կեսար իսկ իրապէտ էր հետևուԹեցեալ այնպիսւոյ անվիտ զրպարտուԹէ : ՚Ի միում առաւօտու վետտիոս գաւառ հեղձամահ ՚ի բանտի : Ոչ ակն ՚ի բողոքէն՝ զրբ ընկալաւ ՚ի կեսարէ [1] այս իւր ժանդագործ պաշտօնեայ : Ոչայց ոչ կարողացաւ այսուհիկ խաբել զրբ . և պատմէին զնա առնել պարտաւոր այսմ ահիդ սպանուԹեն՝ իւր ամ պարագայիւբ :

Սուէթոնիոս ՚ի կեսար . և ի կիւ . ՚ի վեպիոս :

Ամենայն կիկերոն չէր ինչ կարի զահի հարեալ ՚ի ըստպառնալեաց ամբաստանուԹես , բայց և այնպէս ապիրատուԹէն քանսարկուԹես մեծապէս պատնայուցանէր զնա : Պրէ առ ատտիկոս : ,, Ցաղտկայեալ եմ [2] ՚ի կենացս՝ ,, տեսեալ զայն խուկեալ ԹշուառուԹէ . չկայ յաշխարհի ,, այր ՚ք զիս Թշուառ . ոչ և չկայ որ երջանիկ քան զկա ,, տուլոս , որ կարող հղև կեալ շքով , և մեռանիլ յա ,, ւաջ ՚ք գլենէզն ականատես վկայ այս ամ վշտաց ՚՚ :

Վատնգն ըստպառնացեալ կիկերոնի ՚ի կղզիսէ :

Ոչայց բռնագոյն ևս մրրիկ հանդերձիւր ընդեմ նորս : Աղոգիոս էր նշանակեալ սրբերուն ժողովրդեան . և պատրաստեր զիւր մեքենայս ՚ի հանել զվրէժ քինու կործանմամբ այնորիկ՝ որ անկեղծուԹէն հասոյց զնա ՚ի յետին վտանգ : ՚Ի բազում ժամանակաց հետէ յաւադքատեր էր կիկերոն այսմ մրրկի . և չէր ինչ նմա գժուարին զերծ լինել յայնմանէ խմաստնապէս , եԹէ կամեցեալ էր զիջանել ՚ի կամն զօրագունդից : Կեսար և պոմպէոս բացին նմ ճանապարհ իրողուԹես , և ամիւ ջանահնար լինէին շահիլ զնա : Ոչ այս ոչ գիտայ նա երբեք միտել .

Գնացք պոմպէոսի և կիսարոս ընդ կիկերոնայ զմ վայրէ :

1 Կիկերոն զվոփնիոս առնէ առաքնորդ սպառնեաց : Բայց այս՝ գաղտագաղտ բանի պրոեթագ էր կեսարս :

2 Ցաղտկալ՚ն են ինձ կեանք գըշխովին . այսպէս ամ ինչ ամ եղկուԹիք է ծայրապատառ . . . Ձիք զք զիս գժբաղդ , և ոչ ք զկատուլոս՝ բարեբաղդ , եԹէ շքով կենացդ , և եԹէ ապետիք ժամանակիս : Կիկ . առ ատտիկոս . իդ :

Ա. Հ. 693 : Ն. Ք. 59 : և անդրդուելի կայր ի սկիզբն իւր , որով կարծեր լինել աներկեան . այն եր չածել յիւր վը զցաստումն եռապետաց յայսմանի դիմադարձուբ : Այլ առ ամ զգուշաւորուբիք զոր ի վար արկաներ , դիւրին եր այլոց նմարել՝ զի անհաւան եր նոցին գնացից , և համարեր զայնս ձըշմարիտ բանաւորուբի : Ընկարացեալ եռապետաց յանկուցանել զնա յիւրեանս փայփայանօք , ջանացան այնուհետև երկեցուցանել զնա , անյուսեալ զկղոդիոս ի վիճակ ժողովրդականաց : Օգաց կիներն զնեանն . և ևս ը զևս ջանացաւ քեցիլ լռուբ ի հրապարակական իրողուբեց , և անձնապահ լինել զգուշաւորուբիք . բայց չէտ ինչ նշան հաւանուբ նոցին բուն ձեռներիցուբեց՝ որը հայեին յայսմապես ի ձնշումն հասարակաց ազատուբեան :

Յայնժամ կեսար և պոմպէոս ձեռն արկին՝ ոմի զիարդ և իսկ հեռի առնել ի հռովմայ զայր մի՝ որ եր նոցա ընտ ասակաւ , և զոր ոչ կարէին չահիլ : Պոմպէոս խորամանկ կեղծեօք հանապազորդեր փայփայել զնա . վստահացուցեալ՝ թէ կղոդիոս չունի իւիք նեղել զնա , պանծայեալ՝ թէ ոչ միայն խոստումն , այլ և երդումն ընկալաւ ի նշանակեալ տրիբունէն : Կեսար խօսեր վստահագոյն ևս : Ընդայն առներ կիկերոնի , կամ Վերսպանուի ինչ ապատ , (զոր յառաջն մեկնեցի , թէ զինչ նշանակեր այս առ հռովմայեցիս ,) և կիճ պաշտօն հանրական տեղւակալը յիւրում զօրու՝ որ ի գաղղիա : Այս առաջարկուբիք արկանէին զկիկերոն յանհարին տատամսուբեն : Եր. կիւղ ուներ ի կղոդիոսե , բայց և գժկամակեր յոյժ Թողուլ զհռովմ : Խոստմունք պոմպէոսի՝ որք յանկուցանէին զիւր յօժարուբիք , հաստատեցին զմիտս նորա՝ զտեղի առնուլ անդ , ածեալ զմտաս Թէ կամ կղոդիոս ոչ ընդհարցի ընդ նա , և կամ ինքն զօրագոյն իմն պաշտպանուբիք պատսպարեսցի : Այայց ատելիկոս յորդորեր չհաւատալ պոմպէոսի : Կիկերոն յամառեալ ի հաւատալ նմ՝ , տայր պատասխանի : ,, Պոմպէոս ի խաբեալ է ,, ի կղոդիոսե , բայց պոմպէոս ոչ խաբէ : Կարող եմ ,, անձնապահ լինել ի գաւաՃանուբէ , բայց չհաւատալ ,, պոմպէոսի չեմ կարող՚՚ :

Կիկ. ընտ. ատտիկոս. ծնի :

Չամնզիցիմք արդեօք մեք երբեք՚ի հաւանուբե, Թէ իրօք պոմպէոս խաբեր զնա , և անհեթեթ ստուբ որոգայթ լարեր նմ , յորդորելով ամալ՚ի քղքի՝ զի ապա աքսորես-

1 Ոչ խաբէ նա զնս , այլ խաբէ գուշանալ , բայց զիւան՝ չհաւատալ ինքեան ... Ջնն առնեմ առ՚ի ըզ ատալ , չեմ կարող :

ցի։ Ա. Այժմ չիշխեմ ես համակիլ ի հաւանուն Պոմպէոս ասէր նմա գՀնդմարիան, բայց ոչ զնմա։ Ահ առաջի առնէր կիկերոնի զասացեալ պաշտօնատարութիւն, առնէր զայնս միաբանութիւ ել կեսարու. և խոստմունք պոմպէոս էնթադրեին ի կողմանէ կիկերոնի ընդունելութեան միոյն յայնցանէ։ Իբ արդարև յընդունիլն վերախոհ ինչ ի նոցունց, լինէր կախեալ զնոցանէ. և այն իսկ եր ղոր կամէին։ Բայց ինձ այն թուի արժանի զարմանալոյ, զի կիկերոն իւր ամօգւով և խելամուտ ի միմեանս զայս հնար պոմպէոսի և կեսարու՝ որոց միաբանութիւն քաջ ջայլայ եր նմա, և չեղև հասու՝ թէ կրնչ այն քանք եին բարեջնորհք, ղոր ընդ պահս պահս պոմպէոս խօսեր առ նա։

Ա. պա ոչ այլ ինչ խորհեր՝ բայց զբարանալ, գրաւակա նեալ գամ ի զգամ յիւր նպաստ զարեկիր քաղաքացիս հռովմայ։ Իւր հիւպատոսութ ի արժանացեալ եր սիրոյ նոյ, և ի ձեռն նոյ տեսանէր զանձն յայնժամ ձեռնհաս առ ամ։ Համարեցաւ՝ թէ հնար իցէ նմի գնթ պատսպար բել զանձն ի ժամուն այսուիկ օգնականութ ի, և մեծ պես յուսացեալ եր յիւր զբրութ ի, մինչև յոլովակի գրել առ ատտիկոս ի թուղթս իւր, թէ մեամ կղզիոս՝ յոտնկայի, և անձկամ ընդհարկանիլ ընդ նա։

Տրիբունն եցոյց վաղվաղակի զիւր խոովայզ ոգի, հաւատցեալ բիբուլոսի զնախատինսն՝ զոր մետելլոս նեպոս հաստացեալ եր կիկերոնի յերս իւրոյ հիւպատոսութ ի։ Կղզիոս արգել բիբուլոսի ատենաբանել առ ժողովուրդն դրն. և ոչ թողացոյց նմի ասել, բայց որչափ ինչ քաւական էր առ երդնուլ ի սուտորութ ի։ Ա. նատարակոյս կեսար յայսմ համակամ եր ի արիքունին. և զոլորեցոյց այսուիկ զնմ զնախատինս՝ զոր հաստացեալ եր իւրում պաշտօնակցի։ Ա. յսու օրինակաւ եղ կեսար ի պաշտամանէ, հաստատեալ՝ ի ասից կիկերոնի, յիւրում հիւպատոսութ ի զբռնաւորութ ի, զորոյ կառուցեալ եր զկերպարանութ ի, և արկեալ զհին ի ժամանակի իւրոյ շինուածապետութ ի։

Կղզիոս արգելու բիբուլոսի ատենաբանել խօսել առ ժողովուրդն յերս իւրոյ հիւպատոսութ ի։ Դիտ։

Ա. Հ. 693։ Ն. Ք. 59։

1 Կեսար ի հիւպատոսութեանն հաստատեաց զթագաւորութիւն, զորմէ խորհէր ի շինուածապետութ ի։ Սուէտոն. ի կեսար. թ։

ԳԻՐՔ ԵՐԵՄԱԵՐՈՒՆ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

Քադսրուժիւն եւ անդրէն կոչուժիւն Կիւկերոնի : Կղզին Կիւլրոսի լինի գաւառ Հռոմի Գիսան : Ա՛յլ դեպք մինուինք : Ա՛մբ Հռոմայեցւոյ 694 , եւ 695 :

Յօդ · Ա ·

Պահասուե՛ չեղապահուե՛ց գաղտնի մանրամասն պարագայից բանասաղծոց , որք եղեն առիթ արտարանաց կիւկերոնի : Կղզիոյն յեռանգս լինէին երկուքին հետապատս : Բնաւորութեանց նոցա : Հռապետից յեռանգս լինէին կղզիոյն : Կղզիս ՝ բանալ ընծանապարհ ընդհարձանելոյ ընդ կիւկերոն , առաջարկէ պետիս օրինս ՝ ըստ իրենց տարաձարսուե՛ց ցրենոյ . ըստ անդրէն հատարելոյ կեղծարքիցն արուեստաւորաց . ըստ նուաղելոյ գիւղացիսն համաքաղաքացւոց . ըստ խոչանելոյ ՝ զերկիսան եւ ՝ դիուսեան օրինս : Կիւկերոն խաբեալ ՝ ի կղզիոյն ընդոս՝ ընդոս խաղաղական անձամբ ընդունելի լինել այս ամ օրինաց : Կղզիս առաջի առնի դաս եւս օրինս՝ որ պատապարսի չատարս , ըստ ոչ հնուցանելոյ իցի պատապարի ոչ առանց պատապանական գնոնե : Կիւկերոն պեղեսս հանդերձ ափոյ Իտրիդաճուելոյ ՝ ի վերայայր գնացից : Ա՛մ Կաբի պետուելոյ ընդին աճեն կիւկերոնի : (Որբեն առաջարկել ՝ ի կղզիոյն ՝ ի նաւ նաւել պահասկալես ՝ ի հետապատս : Ծերակոյսն հատարակաց կղզուես պեղեսս հանդերձ ափոյ ըստ կիւկերոնի : Կղզիս պինս վառ պատ՝ ամ ասիկերուս հռոմայ : Ծայրոյն գաբինիոսի : Պատուեր հետապատոյ՝ որ հրամայե ծերուինոյ ՝ ի բաց հանել պհանդերձ ափոյ : Պետն՝ բացե ՝ ի բաց յայս առնե կիւկերոնի , ըստ ոչ կամ կարապահել պնա : Պոմպեոս լսեալ ընդս պնա : Կոզով ծողզերբեան , յորում հետապատս և պեսար խօսին ոչ չօրուս առ դաս կիւկերոնի : Կրկին վառնե կիւկերոնի , ՝ ի կողմանի կղզիոյն , և ՝ ի կողմանի հետապատոյ և պեսարս : Ընդունուս և կարան քարտ դան կիւկերոնի՝ կոյս գալ : Կլանե ՝ ի հռոմայ : Կրկալ կիւկերոնի : Որբեն արարեալ ընդդեմ կիւկերոնի չանե չանուանե : Ծննուե՛ ՝ ի վերայայր օրինե : Ընդունելի լինի այն , դանգաձայն և դուան՝ որ հայեր ՝ ի բաղես հետապատոյ : Ընչ կիւկերոնի վաճառին . իր գաղտ առար հարկանե ՝ ի հետապատոյ : Կղզիոյս պրանոյ գեղանի գանն կիւկերոնի . և նուազգերծել պհանդերձ ինչ նորա չծուհոյ Կղզիոյե : Կիւկերոն ընդծել ՝ ի պրեսորե սիկիլիոյ անցանե ՝ ի յունաստան , և գայ ՝ ի թուրաստիոն , (այն է գուռաստոց :) Կլանիս գայ նմա գեղի ապաւինե ՝ ի ընտանենիե : Կնհնարին ցա կիւկերոնի : Իր գանգատ կնորոյ բաղե-

ջամայ : Ձմեղուներէն գնացիկ նոցա : Ջ՚ապաճովըներէն կիկերոնի՝ է վերայ առաւելուներ ցաւոց էրծոյ : Յորերդածուներ պլուտարքոսի՝ է վր պիարոնէ կիկերոնի : Կատոն և հեսար գնանդն՝ է կղզին հիպրեսի , և դառն՝ է գաղղիս : Յաբծեցեալ երբաւոնէ հռովմայեցոց՝ է վերայ եգիպտոսի և կղզւոյն հիպրեսի : Յաբլանալ կղզիսոսի՝ է վր պղղոմեսի արչային հիպրեսի : Օրէնն կղզիսոսի վր դարձուցանելոյ պլոյս կղզի՝ է գաւառ հռովմեական : Ամագաւրն հիպրեսի ոչ սրպագնդի՝ է ծով ընկենուլ պիսր գանձս : Ինդ առեալ անձամբ՝ մեռանի : Ե՚ւ ելալանոց ձկրտուներ կատունի՝ է ծողովել պձանձս այսր լոգաւարբ : Ո գիտ պատրաստուներ կղզի հալաս՝ է փախտրել պնոսին : Յորեսպ էրծոյ հաշտեցիցն : Յարչէ էր՝ է հռովմ : Ե՚նդիան հակառակուներ կղզիսոսի պնոմանէ : Շ՚ինուածպատիսոսի պհասիոսի : Ե՚նձնաբին պերձուներ՝ է հանդիսս խաղոյ , զոր առաջի առնի ծողովրդեան : Չանդիսս խաղոյ արարեալ՝ է հռոբնէ :

Ե՚Ս ԿԱԼՊՈՒՐՆԻՈՍ ՊԻՍՈՆ· ԱՒ ԳԱԲԻՆԻՈՍ·

Ա՛. Հ. 694 :
Ն՛. Ք. 58 :

Պահասուներ միչատակուներ մանր պարսից գայից գողանի բանասարկուեց , որք եղեն առիթ աքսորանաց կիկերոնի :

Կն. ա՛ ապ. գ՛. ի՛ե :

Ե՚ս հիւպատոսութ պիսոնի և գաբինիոսի՝ կիկերոն աքսորեցաւ ՚ի հռովմայ : Ե՚ւթէ կային առ մեզ Թուղթք գրեալք առ ատտիկոս ՚ի ժամանակի՝ զորմէ հանդերձել եմք խօսիլ , որպես կային ՚ի ժամանակի՝ որք անբնդմէջ յառաջեցին , տեղեկանայաք լիով՝ մի՛ քանասարկուեց և հնարիս , որք ՚ի գործ եղան ՚ի կործանումն նորին: Ա՚յլ կիկերոնի տեսեալ Թէ գամ քան զգամ վտանգք ՀՀզըտեին , փութացուցաներ զատտիկոս գալ առ ինքն: Ե՚ս.

,, Թէ սիրես զիս՝ ոմ սատւգուեք իսկ սիրես , ցոյց զայդ՝

,, փութանակի եկաւորուեք առ իս: Ա՚ւ ինձէս՝ զարթիր.

,, Թէ արթուն ես՝ ե՚ւ ՚ի Ճանապարհ . Թէ ՚ի Ճանապար-

,, հի ես՝ ընթա՛ . Թէ ընթանաս՝ ոչ շատ ես այդ , և Թուիր.

,, Ա՚յ գիտես՝ քանի՛ յուսացեալ եմ ՚ի քոյդ խորհուրդ՝ ի

,, քոյդ խոհեմուի , և ևս առաւել ՚ի քոյդ բարեկամու-

,, Թի և ՚ի հաւատարմուի՛՚: Ե՚տիկոս ոմ հաւատարիմ բարեկամ, չէղև անլուր ստիպող Թախանձանայս : Ա՚ւ այնպէս կիկերոնի այլ ոչ եղև առիթ գրելոյ առ նա . մինչև ինքն իսկ հարկեցաւ ելանել ՚ի հռովմայ , և զմի զոր հանդերձեալ եմք պատմել , հնարիմք առնուլ ինչ տեղեկուի միայն ՚ի ձառից նր , յորս իսկ չեմք վստահ , Թէ այնոցս ապատաբերան խօսիցի ոմ խօսեր Թղթով առ իւր մտերիմ բարեկամ: Ա՚յլ և այնպէս ՝ պիտանագոյն են , և մատակարարեն մեզ ծանօթուիս առելի ՚ք զոր ակն ունիցիմք՚ի պատմագրայ յոմնոց , որք չմտանեն ՚ի մին-

Ա՛ Հ. 694 : Ն. Ք. 58 :

րամասն վկնուէս մէզ ըղձականս , և յորոց անվրիպուէ չէմք պարտական կարի իմն վստահանալ :

Կղոդիոսի ձեռնաու լնին երկաբնին հիւպատոսք: Կին ։ չէ դարձեալ 'ի ծերոյ հոպն : Վասն պոպոպ՛՛ւնէ դաէմ՛՛: Վասն գան խորոյ : Վ՛ սեպոպիոպ: 'ի պիտն , Ն այլոց՝Պլոպոպ 'ի կիլերն : Դիտն . ւէ:

Կղոդիոսի յաջողեալ էր ամիս՝ նեղել զկիկերոն: Որ կոքին հիւպատոսք էին 'ի տղին նը : Եւ այս ամ սակս զդիտողուէ կատուլոսի՝ որ ասէր . Թէ մէր ուրեմն եղև 'ի հնդկապետուէ հիւպատոս որ չար . բայց զկնի (քաց 'ի ժամանակէ բռնաւորուէ կինայի) չէզեն երբէք երկու չարք 'ի նմին ժամանակի միանգամայն : Կատուլոս ՝ որոյ 'ի հետուստ տեսեալ էր զպատրաստուէ մըրկիս , քաջալերեր զկիկերոն այսուիկ դիտողուէ , խոստացեալ նմա՝ Թէ յորմէ ժամանակի և իցէ՝ ուղիցիս գէթ զմի 'ի հիւպատոսաց քեզ 'ի պաշտպան :

Պատյգ ինն է, Թէ ունելով հիւպատոսի ուրուք և դոյզն խոհականուէ ըստ արժանի իւրոյ աստիճանի , անմարթ էր նմա՝հարևանցիկ առնել 'ի խնամակալելոյ զդատ կիկերոնի , որ էրն գատ հիւպատոսական իշխանուէ և ծերակուտի : Ի՝ահ լենտուլոսի և այլոց իւրոց մեղսակցաց՝ էր գէղեցիկ ինն պատրուակ ըհարկանելոյ ը կիկերոն, սակայն կիկերոն չէր միեալ 'ի դատ այնց եղեռնագործաց՝ բայց եթէ ոմն հիւպատոս , և ուժգնուէ վճռի ծերակուտին : Եւ արդարև ամ կարգ պետուէ այնպէս սրտեռանդն յայտնեցան 'ի կողմն կիկերոնի յիւրում վտանգի , որ Թէ ունէին զմի 'ի հիւպատոսաց գլուխ իւրեանց , կղզդիոս անկարանայր 'ի գլուխ տանիլ զնւր անիրաւ և մեղապարտ ձեռնարկ : Այլ Թէպէտ և իմ ոչ են կամք ձշմարիտ համարել ամ մասամբք զթշնամանս կիկերոնի ը դէմ պիսոնի և գաբինիոսի , յորս արժան է խոստովանիլ՝ Թէ կիւք ուրեք ուրեք զանցուցին զնա զկոպարաւ , բայց արդիւնք իրացն լնով խօսին . և է անտարակոյս , Թէ մէր ուրեմն յայտնեցան 'ի գերագահ իշխանաւորուէ Թէն հռովմայ՝ ամենք ինչ այսպիսի չարագործ արանց անձնահաճաւ եղելոց անիրաւուէց :

Բռնաւորուէ նոցա :

Գնաքինիոս վաղնջուց բարեկամ կատիլինայ՝ էր խառնակեցիկ ոք. մի յայնց՝որոյ իսպառ կորուսեալ էր զամենի , և որք պարծէին 'ի մոլուէնիս իւրեանց . անարգ շողոմաբար պոմպէոսի , յորոյ միայնոյ կարի էին մեծարոյուէնէ՝ ունէր զնւր գերամբարձ վիճակ :

Պիտն յանձին ունէր զանուն՝ որ Թուէր անդուստ 'ի վերուստ առաքինուէնէ նուիրական , զորոյ և ախորժէր ցուցանել առ արտաքս վերևոյիէ , եղանակ ինչ ծանրաբարոյ ՝ անճաղը և սևամաղձային , որք երևեցուցանէին գոգցեր խստակրօնուէ ինչ , և կարի իմն օտարուէնէ 'ի

զեղչուէ , և ձաշակ ինչ անզարդուէ կիւր կաշս , ի հան- Ես. 6. 94.
դերձս , և յամ ի ծախս իւր : Լայսպիսի երեւութիւք Ն. Ք. 58.
խաբեալ էր ոչ միայն վհասարակուին , այլ և վհիկերոն
իսկ , որ կարի լուն յուսացեալ էր ունիլ զնա իւր հաս-
տարան . այն զի և փեսայ իւր՝ էր ի նոյն տոհմէ , և զա-
նուն կրէր զսորին իսկ հիւպատոսի : Լայց պիսոն գլուխ-
վին էր այլազգ քը զոր երևիլն կասէր : Լր ձեղրտիւ ե-
պիկուրեան ոք , ոչ միայն ի տեսականն , այլ և ի գործ-
նականն . և վհիկերոն ի դէմ ածէ նմ զգնասս կարի լուն
զեղծս , և ապականեալս : Լայց ես ոչ զդոյն պնդեմ .
այլ՝ առաջի առնեմ միայն , թէ պիսոն գովէր , և վհետ
երթայր այնց եպիկուրեան սկզբանց՝ որք դիմեն յեղ-
ծումն որ և իցէ ընկերուէ . յր թէ՝ իմաստունն ոչ խորհի
բայց միայն զանձնէ . և զամ պատշաճէ իւրում առանձ-
նաւոր օգտի : Լոչ առն խոհականի չէ պարտ վհոգ ունիլ
և աշխատութիւն յանձն առնուլ վը հաղեկաց իրողութեց .
թէ՝ լաւագոյն կեանք են պարապորդուէ և լի ամ հա-
ճոյիւք . և թէ՝ անմտութիւն ինն է և ցնորումն՝ խորհիլ ,
թէ արժան է ակն ածել օրինաց պատուոյ , խնամալիկել
վհասարակաց օգուտ , վնտել զպարտաւորութիւն անձին
յընթացս կենաց իւրոց՝ և ոչ զիւր օգուտ , և դիմագրա-
ւել վշտաց և վիրաց , և մահու իսկ վը հայրենեաց : Պի-
սոն խանգարեալ յայսպիսի սկզբանց վհասակարաց՝ և
մանաւանդ ի գերագահ իշխանաւորուէ , և գաբինիոս
ի նոյն վախձան վարեալ՝ յայդմանէ և յապականութէ
միայն իւրոյ սրտի , անաշխատ միաբանեցան ընդ կղոդիոսի ,
և գնովք բարելիր կուսակալուէց խոստացելոց նոցա ի
տրիբունէս , երկոքին իսկ ցուցան պատրաստականք ի
յառաջագէմ յաջողել վկատաղուէն նը :

Լռապետք անվրէպ յաջողեցին զձեռնարկ կղոդիո- Եռապետք
սի , և թէ ոչ ձեռն ի գործ արարին միաբանութէ ընդ նմ ձեռնուու լի
նմ , գթէ պիտանացան նմա որպես գունդք պահետի : նմ կղոդիո-
Վրասսոս առեալր միշտ վհիկերոն , և վհիկերոն և նոյն սի :
պես առեալր զնա : Վհեսաբ բարկացեալ էր ընդ յամառու-
թէն նը , փոխանակ զի չառնոյր յանձն՝ որ վինչ և առա-
ջի առնէր նմա . և ք զամ՝ զի էր անտարակոյս , թէ ջա-
տագովք ազնուապետուէ՝ յերևիլ ինչ նշուլի ազատուէ ,
ի ձիգն միևին վեր ի վայր կործանել զբովանդակ գործ
իւրոյ հիւպատոսութէ . վը այսորիկ խորհէր բառնալ ի
միջոյ վերկոսին զայնոսիկ՝ որք համարեալն էին հաստա-
կառոյց սիւնք այնր կողման , յր է վհիկերոն և վկատան :
Յայս սակս կղոդիոս՝ ոչ ասասցուք ընդ հուսլ , ետ կատո-

Ա Ե. 694։ Ոչ պաշտօն ինչ, որ պարտաւորէր զնա ելանել յիտալիոյ։
Ղ. Ք. 58։ Յակ կիկերոն՝ կեսար ի պատրաստի էր ապրեցուցանել եթէ յանձն առեալ էր նորա Թողուլ զՀռովմ. բայց իբրև չէառ յանձն՝ ելիք գնա ի ձեռս վրէժխնդրութեանն կղոդիոսի։ Այլ այս իրողութիւն այնպէս հաստատեալ էր ի սիրտ նորա, մինչ զի յերեսին իւրում ի քաղաքէն որպէս փոխահիւպատոս, չուներլով այլ ազատութիւն անգրէն մտանելոյ՝ զտեղի էառ յարուարձանս քղքին, միտ եդեալ ուշի ուշով ամի, և գիւր գունդս ի պատրաստի ունելով գուցէ պիտանասցին։ Պոմպէոս ոչ կարէր զատանիլ ի կրասոսէ և ի կեսարէ, բայց և այնպէս կալաւ ինչ աւելի ակնածութիւն։ Այլ թէ ոչ հանապազորդեալ իրօք նեղել զկիկերոն, գէթ լքեալ եթող զնա։

Կղոդիոս ի բանալ զնաւպրն ընդհարկանելոյ ընկերն, առաջարկէ պէսպէս օրէնս։

Վէտից էր և այսպիսի և այլոյ հզօր զօրուիք էին միաբանեալք, բայց և դատ կիկերոնի այնպէս էր իրաւացի, և քարեկիր անձինք խանեալք զնովաւ, և ծերակոյտն և կարգ ասպետաց նոյնպէս նախանձալիւնդիրք ջատագովէին նորա, կառուցին կողմն այնպէս զօրաւոր, մինչև թշնամին նոր հարկ անձին վարկաւ քաջ զգուշաւորիլ յաւազ ընդհարկանիլն ընդ նա։ Յերրորդ օրէ յունվարի կղոդիոս սկսաւ ուղղել զիւր մեքենայս, և առաջի առնել պէսպէս օրինս, եթէ ի շահիլ զնպատակ համարձակն անձանց, և եթէ առ ի բացէ առնել զնոյն և զնաւթ, յորոց հնար էր նմա զմանապարհայն կասել։

Վ՚ ձրիաբար մատակ բարուեցեալ ցորենոյ։

Ի յօրինակ աստի հայերէ ի բաշխումն ցորենոյ, որ լիներ քաղաքացւոց գիւրազնոյ։ Կ. գրակիկոսի հեղինակի առատաձեռնութեանն՝ կամեցեալ էր, զի ցորեանն տացի կէս դանգի, և երիր մասին նորա, (յո իբրու վեց գաղղիական դեներն) առ գրիւ մի։ Հայսկիսի ցած գինն յայտ է թէ չէր ինչ ծանր և ոչ աղքատ քաղաքացւոց։ Զրէն կղոդիոսի ազատ կացուցանէր զքղքացիս և յայս ծախուց, պատուիրեալ՝ զի բաշխումն ցորենոյ լիցի ձրի առնելին։

Կիկերան չը սէպտ. հմր 55։

Այլ այն էր նիւթ երևելի վ՚ հերկապետութե, եթէ ձմարիտ իցի՝ զոր ասէ կիկերոն, եթէ այսուիկ կորոյս նա զինգերորդ մասն իւրոց եկամտից։

Վ՚ անգրէն հաստատելոյ զեղբայրակցութիւն արուեստաւորաց։

Ի՚ս. ը. ՃԷ։ Պլին. Լ. ՚ա։

Իսկ այս էր պատճառ հաստատութեան զայսպիսի եղբայրակցութեանց արուեստաւորաց։ Սկիզբն սոցա էր վաղնջուց ի հռովմ, որովհետև գտանի այնոց յիշատակութիւն յօրէնս երկոտասան տախտակաց։ և կայ առ մեզ օրէն մի վաճառականաց հաստատեալ սակաւ ամաք զկնի արտաքսման տարկուինեանց. մանաւանդ թէ՝ այս կարգումն էր այնչափ վաղնջուց, որչափ թագաւորութիւն նու-

մայի : Նայց և այնպես այս եղբայրակցուիք քաղկացեալք Ա. Հ. 694.
'ի ցածագոյեայ , որք խմբեին 'ի մի՝ և կատարէին տօնս , Ն. Ք. 58.
և առնէին խաղարկուԹիս , յետ ժամանակաց Թուեցան
ծերակուտին ՚ՇաստակաՀը հառաջակաց հանդարտուէ . և
յետ յոտին կալոյ ը քանի մի դարս , յինուագ ամաց հե-
տէ կային իսպառ խափանեալք : Կղոդիոսի ոչ շատացեալ
նորոգել միայն զվաղնջուցն , հաստեալ և նորս 'ի յետին
սինկլիքոսաց , որք յետ էին պատրաստականք նորոգն հրա-
մանաց , և 'ի ձեռս էր նմ գործել ընդ նովաւ բանուԹիս
մեծամեծս :

Իւր երրորդ օրէն տկարացուցանէր և գոգցէս իսպառ Վերնուագել
եղծանէր զՀեղինակուԹի համարակալուէ . և յայս սակս զոյն զՀեղինա-
էր կարի իմն Հաճոյական անհամար բազմուէ քՀքացող , կուէ համա-
և ևս առաւել ծերուենալ . որոց անկարգ գնացք Հար- րակալող :
կեցուցանէին զնա երկնչիլ 'ի քննուԹէ անաչառ իշխանաւ
տրուԹեաց , որ սպառնայր կամ ընդ պարտուցաւորաց
կանունաւ փակել զնա , և կամ վատանուն առնել՝ Թէ ոչ
կամեցին լսել : Կղոդիոս զերծոյց զնա յայսմ երկիւղէ ,
կարգեալ՝ զի համարակալք չկացեն կարող՝ ոչ ընկերիկ
առնել զոք 'ի ծերուենալ , և ոչ կեղանուն առնել
զորպիսի և իցէ քաղաքացի , Թէ ոչ նախ օրինօք ամբաս-
տանուի լեցի զնոցանէ չիւրեանց առենի : Իւր յառաջն
համարակալք յորժամ եկեն համակամք , պաշտամամբ
իւրեանց՝ վատահամբաւ կնքեին զանունսիկ , յորոց 'ի վարս
գտանէին ինչ ստգիւտ . և առ առնել զայս ոչ պիտեն
նայր գատախաղուԹի ամբաստանողի :

Ի Յոռքիւք օրինօք ստանայր իւր կղոդիոս բարեկամն Վն խոփա-
և կուսակիցս . բայց և գիտէր՝ Թէ չիւր պաշտօնակիցս և նելոյ 'զելիա-
'ի դասակցուէ պրետորայ կային անձինք , զորս ոչ ակն կան և 'զբու-
ունէր երբեք շրջել չիւր կողմն : Ո՞ւստի որոյ գանգիտեր , սեան օրէնս :
գուցէ 'ի նոցա կողմանէ պէսպէս խոչք լինիցին , մասնաւ-
որապէս այն՝ որ ձգիւր 'ի հաւաՀմայուէց : Վիտակ էն
ամենեքին , որպիսի և որչափ մեծ էր սնապաշտուէ հռոմ-
մայեցւոց առ գուշակուԹիս , և ՚Ք գՀմտ առ նշանս՝ զորս
կարծէին երկնառաքս : Իր այս մի 'ի զօրագոյն գաղտնի
հնարիւց քաղաքավարուէ ծերուենալ 'ի խափանել զնա-
վարար ձեռնարկս նկրտելոյն առ շղոմել զամիկ ժողո-
վուրդն : Ո՞ որոյ եւԹիական և փուսեան օրէնքն՝ որք ամիս
նանրացուցանէին , որչափ ինչ արհամարհուէ լինէր հա-
ւաՀմայուԹէց , կոչեցան ստեպ 'ի կիկերոնի անվկանդ
վստահարան խաղաղուէ և հանդարտուէ պետուէ : Ի-
նչխանաւօր՝ որ 'ի հարցփորձ մտաչէր հաւաՀմայուէց , Թէ

Ա՛ Հ. 694։
Ն. Ք. 58։

իմացուցաներ զայն իւրում պաշտօնակցի , կի՛ միւմ՛ի տրիբունից՝ որ՝ի պատրաստի եր կոչել զժողովուրդն՝ի քուէարկութի՛ , իսկ և իսկ խափաներ զնմա. և այլ չկայը Թոյլտուուի առնելոյ ինչ՝ի ինացուած այնը աւուր ։ Ընդ բուլոսի սոեպ կալեալ եր զայս հնար առ կեսար . որոյ գառողութի՛ վարեցեալ՝ ապահա առնէ զայատարարուիս վերոյ պաշտօնակցի , և կամի՛ի կատար հասուցանել զսկսեալն ։ Այց կղզիոսի կամ՛ եղեն միահաղոյն վերծ լինել յայոց հոգոց , տուեալ վճռել ժողովրդեան , թէ չի՛ հրամայն իշխանաւորի ումեք խորհուրդ հարցանել հաւհմայից՝ի ժամնակի՝ յորժամ Ոչ եղ պատահել էին առնել ինչ կշռուի ։ Այոյն իսկ օրէն կղզիոսի բառնայր և զիաերը աւուրց , յորս մարթ եր կի՛ անմարթ՝ ժողով լինել ժողովրդեան ։ Խտրութի՛ միշտ երկիւղածութի՛ պահեալ յիմ՛ նախի ժամնակս ,՝ի սանձահարել զժողովրդեանն ապաբասանուիս ։ Կղզիոս զսորին հակառակն պատուիրեր , զի յաւուրս նշանակեալս՝ի տուամաք կաղանդից , աւուրք ելուստի առ պրետորն իւեն և առաջաք առ առաջարկել զօրէնս , և առ կշռել զառաջարկեալն՝ի նոսա ։

Կիկերոն խաբեալ՝ի կղզիոսէ՝ Թողու խաղական անձամբ՝ընդունելի լինել այս ամ օրէնացս ։

Ընդ որ պէտք եին կորովամտուիս զոր ունէր կիկերոն՝ առ իմանալ , Թէ այս օրէնք եին մի մի մեքենայ՝ ուղղեալ ընդդէմ նը , որք դիւրեին ձանապարհ՝ ընդ որս՝ի մտի եդեալ եր տրիբունին յարձակիլ՝ի վը նը ։ Ո՞ այսորիկ զառաջինն խորհեցաւ ուժգին ընդդէմ դառնալ , զի մի լիցին ընդունելի ։ Յոլովք՝ի տրիբունից եին բարեխորհուրդք՝ի կողմն նը , բայց ՚ք զամենեսին ՚ի ՚ . մուսիոս կուադրատոս , մոերմագոն և արիագոն բարեկամն կիկերոնի յիշխանաւորս տասուցս՝ հաստատեաց՝ի միաս ՚ք պատշաճի մնքառիլ ընդ օրէնս կղզիոսի ։ Այս անդէն վաղվաղակի դիմեաց՝ի խորամանկուե . կեղծաւորեցաւ Թէ չունի ինչ խորհուրդ չարուե զկիկերոնէ ։ Ընդ ըզեաց զէլզուն . այլ ո՛չ՝ի մէջ երևէին , ո՛չ սպառնալիք և ո՛չ կշտամբանք , զտեբենտեաւ արկաներ զնմ զպատճառ իւրեանց Թշնամուեն . հուսկ ուրեմն յայտնապէս խոստացաւ , Թէ չունիմ ինչ ընդհարկանիլ ընդ կիկերոն՝ եԹէ ո՛չ դիմադարձ գտցի նա իմոց օրինաց ։ Ո՛չ կարեմ իմանալ կի՛ իմացուցանել , Թէ զիարդ կիկերոն և մանաւանդ ատտիկոս դիւրահաւ Թակարդեցան յայս ակներ-

1 Ընդրելոգոյն գպագերոնի կիկերո միոս , և այլոյ նիննիոս ։ ի՝ մէլ եբ նի այլ այլ գնէն գահոն գրիբունիս ։ կոտ անուանեցս ընդրելի գանօրինագոյնն ։ Ուրեւ ուրեւ գպանիմ կուհել մանէ

որոգայթ : Լաւ ասյ հիկերոն խորհրդով իւրոյ բարեկամի՝ հաւանեցաւ կալ հանդարտիկ . մանաւանդ ոչ ըզդեմ դարձաւ , և օրինք եղեն լինդունելի :

Ա. Հ. 694 : Ն. Ք. 58 :

Կղոդիոս սկսաւ առաջի առնել մեղս իւր և օրէն , որ դատապարտէ յաքսորս, թէ որ մեռուցեալ իցէ զքաղաքացի ոք առանց նախընթաց դատաստանի քննութեան :

Այնժամ՝ի քաց հառ կղոդիոս զպատրուակ դիմաց . և առաջի արար նոր իմն օրէն , որ՝ի վէր արկանէր պատիժ աքսորանաց ոմն՝ որոյ մեռուցեալ իցէ կամ մեռուցանել տուեալ իցէ զքաղաքացի ոք առանց նախընթաց դատաստանի քննութեան . և ոչ զի օրէնս մի՛ լինի դժուարընկալ , յաւելի՛ի վէր , (կամ գուցէ թէ արարեալ և էր յառաջնմէ ,) արգելուն ինչ տրիբունից , զի մի՛ ի վար արկանիցեն ըզդեմ այնմ վիւրեանց իրաւունս դիմակալութեան : Այս առիթուն իրաւանց տրիբունից էր ինչ նոր . և գրակկոս՝ի վար արկեալ էր զայն՝ի դէպս ինչ նպաստատմատոյց ծերակուտին , յանկագնի վարկուցեալ այսմ դատակարգի զգերակայ իշխանուն որոշելոյ զբաշխս՝ի հիւպատոսս , և չթողացուցեալ տրիբունից լինել խոչընդոտն :

Յօրինի անդ կղոդիոսի հիկերոն չէր յայտնեալ յանուանէ . բայց և այնպէս ըզ առաջարկիլ օրինին , զգեցեալ նա հանդերձ սգոյ , և սկսաւ աղաչէլ զժողովուրդն , ոչ թէ յականէ յանուանէ ամբաստանուին լինելը զնմանէ : Յետ այսորիկ մեղադիր եղև անձին՝ վասն այսր՝ երբեմն ինչ վերպանայ . և սնդեր՝ թէ արժան էր նմ՝ յայնժամ՝ կամ չհամարիլ ինչ զայն օրէն , և կամ գովել իսկ : Խոստովանիմ ես , թէ դժուարահաճոյ է իմոյ մտաց , զհարդ հնար էր նմա գովել զօրէն ինչ , որ հիմն էր յանցաւորական քննութեան՝ զոր կամէին յարուցանել ընդդէմ նր , բայց եթէ գուցէ համարեր , թէ քաղաքացի ոք դատապարտեալ՝ի մահ՝ի ծերակուտէն՝ի սակս դաւադիր լինելոյ նր հասարակապետութեան , համարելի էր օրինաւոր դատել . սակայն և այս էր հակառակ կանոնի հասարակաց , ուր ժողովուրդն ևեթ հաւաքեալ՝ի ժողովս ըստ հարիւրեակս՝ կարող էր դատել զքաղաքացի զոք , զորմէ իցէ ամբաստանութեն մատնուեթէ մեծի :

Կղոդիոս սկսաւ առաջի առնել մեղս իւր և օրէն , որ դատապարտէ յաքսորս, թէ որ մեռուցեալ իցէ զքաղաքացի ոք առանց նախընթաց դատաստանի քննութեան :

Կիկերոն զգենու հանդերձ սգոյ : Խորհրդածութիւնք՝ի վէր այսր գնացից : Կիւ. աա. աք. փիլ. ա. ֆ. ֆե :

Ոչինչ առաջի առնէ մեզ զիրան այլով կերպարանաւ . և համարեալ՝ ոչ է իսկ , թէ մահ լենտուլոսի իցէ լիով նշանակեալ՝ի բառս օրինին , յորմ առնէ՝ թէ այս օրէն խոցէր զխուրմ ծերակուտին . որ՝ի դիպուած դաւադրութեն կատիլինայ տուեալ էր հիւպատոսաց անկոպար իշխանութիւն , որով եղև կազմութեն վճռին , այր զօրութեն լենտուլոս և իւր մէղսակիցք խեղդամահ կորեան՝ի բանտի : Այսպէս մտածութեան վերպակ կիկերոնի լինէր

Ա. Ե. 694։ Դն. Ք. 58։

այն, զի իւր պարտ զգայ բովանդակ ծերակուտին։ Կամեցեալ զարգարն ասել, ինձ Թուի (ՀՀ այս ամենայն զոյզք չունին տեղւոյ, խորհրդածութեամբ կիկերոնի է խոչընդոտանել կուիսարէզոյ ուրուք և ընկճել յի տապանագիր, որ գտատպարտ առնէ զնմ անցս անցեալս, մի զի ելք ոչ՝ի գիտ յաջողակին։ Ստացուածեն գիտին կայր տեղի, եթէ կիկերոնի յիւր վերայ առնել զօրինն՝ հովանոցաներ զխոհականութիւնն ծերակուտին՝ի նպատ իւր։ Այլ զի այս ընկերութեանն չիմ սրտիւ ներսումն եղել նմ, հարցանեմ, ըստ անհրաժեշտ առ կիկերոն։ Ի միայն ձանապարհ բաց էր նմ առ գերծանել ի վշտաց՝ որք՝ի վերայ կային, այն էր՝ի շնորհս լինել եռապետից, ընկալեալ զՀանրապետն Տէրակալութեն, զոր կեսար առաջի առնէր նմա։ Այլ՝ի չառնուլ յանձն, անշնորհ էր նմա զերծ լինել յապստրամից։

Ի՞նչ կարգ պետութեան թէկն ասէն կիկերոնի։

Այլ և այսպէս ընկալաւ կիկերոն զնմ օգնականութեն և զձեռնտուութեն, որում մնալի էր լըզմանալ։ Իբրև զանձամբ էապէ գՀանգերձ սպղ, գոգ ցեա ամ ասպետից սուգ զգեցան ըստ նմա. և քանի շաղաւ պատանիք ընտիր ընտիրք յաշխատական հասուխտից, գլուխ ունելով իւրեանց զորդի կրասոսի, ընկերին կիկերոնի ամ ուսեալ յորգորելով զետղոլուսն՝ի նոր կոչին։ Այլ նա յառաջս կրասոսի բաղում ձերք եկին. և սէր առաքինութե և գրականութեն ազգէին՝ի նա եռանդագին յարուցին՝ի կիկերոն։ Այլ այլևայլ կարգք հասարակապետութե, ամ քոյքք իսալոյդ ցուցանէին լինել՝ի հոգս և՝ի տագնապ՝ վերանգիտ առն միոջ. բայց ըստ զամենեսին ծերաքայսն ուժգին մեծացաւ՝ի գատ ինչ՝ որ էր իւր. և գիմեաց՝ի հիւպատոս, ստիպեալ ըստանձնել զպաշտպանութե կիկերոնի, ոչ պարտապան էին՝ի պաշտամանէ իւրեանց։

Օրէնն ա ամբարկեալ՝ի կղդիոսէ, ի նշանակել զիւսակա լուսս՝ի հիւպատոս։

Այլ զի՞նչ ակնկալութե էրբէք հնար էր ունել, թէ հիւպատոսք անձնասիրաբար տրիբունին՝ հաստատեսցեն՝ի միտս գործել ինչ ընդդէմ նմ։ Ի ժամանակի յորժամ կղդիոս առաջի արար զբոլորն՝ի կործանուածն, այլ և կառաջի արար միւս ևս՝ի նշանակել հիւպատոսաց կուսակալութիւս ևս ծածկեալ և պիտանիս. պիտոյ զմեկնել նմանէն, և գաբինիոսի գկիլիկեացն։ Այսու օրինակաւ ոչ միայն՝ի յայտ էին նմ խորհուրդ նենգանն, այլ և կառնան զոր այս անարժան իշխանաւորք առնուին, ի մատնել արիւնին զնէնուսին։

Ծերակուտի հաստատեալ կամաւ զնէ (զի պիտոն առ Ջնմայնիա ինչ կէզ խօթեալ էրբոյ ոչ

Այլ և այսպէս՝ի գալ գաբինիոսի՝ի ծերակոյն, (զի պիտոն առ Ջնմայնիա ինչ կէզ խօթեալ էրբոյ ոչ

գառաւ անդ ,) բամբակ ընկերուին արտասուօք ժամբ ՚ի հիւպատոսէն որ անդ՝ յանձն առնուլ զայնպիսի իրա-
ւացի գառ , ՚ի կրնս արկանել վերոյշ կիկերոնի , և ա-
ռաքակել ՚ի Տ՚երական լսդի բամբակ ծերակուտին՝ զի սուգ զգեցցին ՚ի նմա ։ Ա՚սպէս ևս պատմեսորս
առաքեցին առ գաբինիոս զին իրի . որպ գ վաւերք եին
երկու Ներևէլի հիւպատոսականք , որոնցիսոս և կուրիոն ։
Հիւպատոսն մեծ եաց արհամարհանօք զաղաչանս այն-
պիսի մեծարս անձանց՝ որք անկանէին առ ոտս նորա ։
Յայնժամ մռայիոս արիբուն ձեռն արկեալ յիրաւունս
իւրոյ պաշտաման՝ արկ ՚ի կշռուի , զոր հիւպատոսն չառ-
նոյր յանձն առաջի առնել . և այնուհետ եՀան վՀիռ՝ զի
ամենայն ծերուներք սուգ զգեցցին , իբրև ՚ի հասարա-
կաց ինչ ազետս ։

Ա՚պա յիրաւի եզև ամիս կիկերոնի պատճառ ընդ այն-
պիսի կշռուի ։ ,, Ա՚վ (ասէ) ազետաւոր վ՚ն ծերակու-
,, սին և ամ լաւաբարոյից , ազետաւոր և վ՚ն հասարա-
,, կաւորուե , բայց և այնպէս պահպանի վ՚ն իմ առ յա-
,, պայ ժամանակս , ոչ եմն չատագին ինձ ՚ի ժամանակի
,, հարեալ՝ որ յինն գոյժ եցին ։ Ա՚մ երբեք գիպան այս
,, իրք պահպանիք ։ Ա՚յ բարի կիրք իւրեանց կամաւ , նմ-
,, ծերուներք ծերակուտին Տերկաց կշռուէ սուգ զգենուն
,, վ՚ն միոյ միայնոյ քաղաքացւոյ . և այս առնեն միայն վ՚ն
,, յուցանելոյ վերբանց սուգ , և ոչ ևս սովրուե առ ա-
,, մենելոյ վերբանց ազեր Տայրսւածոյ , Օ՚ր զո՞ կարող
,, եին նորա ազաչել , որ առ Տասարակ ՚ի կոծ կոչին . և
,, բաւական նշան եր ՚ի Տամար չարաչուք քաղաքացւոյ
,, լինելոյ , եՀէ ոք չէր սուգ զգեցեալ ՚՚ ։

Ա՚յսպիսեաՀէն բրդեցաւ կղզիոս , տեսեալ ԵՀէ ջա-
նաՀաւք լինին Թաֆէլ ՚ի ձեռաց վաի ոք , զոր ամիս կա-
մէր տարագրել ։ Օ՚գուշացեալ եր յառաջագոյն վերբա-
նելոյ այս ազառագնոս . ժողովեալ եր առ իւր պատրա-
ստակաս եղբայրակցութեՀէ խմբելոյ վերստին իւրով օրի-
նի , զնմ՚ զսրիկացս Տռոմէից , և զսինելոցս ստրկաց ։
Ա՚վար արկեալ եր գոռոս՝ որ իւր էին արժանի , այպնակա-
տակ առնել զնիկերոն , տգմաշարժս պատեալ վ՚նա . և
բիւր այլ նախատինս Տասուցեալ նմ՚ , յորժամ այս աբ-
գոյ աղաչաւոր ընԹանայր ընդ Տրապարակս և ՚ի քՀ՚ն ,
Տայցելով զպաշտպանուԹՀէ բազաքացւոյ ։ Ելից զնոսք
և սպառազինօք զնՀէնն կատարի . և ՚ի բաց արարեալ
զկերեցից ատեՀանս , արարեալ եր զայն ոչ դժեակ ինչ՝
որ Տայեր ՚ի Տրապարակն . որով ինչնիչեան տէր եր առ-

կիկերոն ընդ
ատտիկոսի .
Տատ. 27 ։

կղզիոս զե-
նու վառէ զա-
մենայն անց-
մէջ տարագրել ։

կիկերոն ընդ
ատտիկոսի .
Տատ. 34 ։

Ա. Հ. 694։ Ն. Ք. 58։

նեղոյ որ վրինչ և կամէր ՚ի հրապարակի անդ։ Այսպս վճռ
պի կայր նոքա մասն ինչ իւրոց գնդապ պիւրև, և մասն ինչ
՚ի մեհենի՝ որ ոտն թէ ամրոց էր նոր, կոչեաց գալ յանդի-
մանն լինել ժողովրդեան զպատգամաւորս ասպետական
կարգի, որոց երթեալ էր յանդիման լինել հիւպատո-
սին. և փոխանակ տեղի տալոյ նոցա առաջի առնել պիւր-
եանց իրաւունս, մատնեաց զնոսա թշնամանաց և հարուա-
ծոց այնց խառնիճաղանջ սինկլետոսաց ժողովրդեան, որք
շուրջ էին զնովաւ։ Կիներան Ը
Գլխէր. հմր 37։ Պրտենսիոս վտանգեցաւ ՚ի մահ յայնց
մոլեկանաց. և միւս ևս ՚ի ծերակուտական դասէ վիճե-
նոս անուն այնպէս չարաչար խոշտանգեցաւ, մինչև յետ
սակաւ միոյ մեռաւ։

Զայրոյթք գաբինիոսի։ Վասն գաբի ՚ի ծերակոյն. համար 12։ Վճ ածէպ. համար 28։

Յայնմ հետէ գաբինիոս այլ ևս զպուշացաւ չափով բե-
րել։ Նշեալ գլխովին զայրագին ՚ի ժողովոյ ծերակու-
տին՝ զորմէ վերագոյն խօսեցաք. և խմբեալ զժողով ժո-
ղովրդեան խօսեցաւ անդ՝ ասէ կիկերոն, որպէս չիշխեր
արդեօք առնել կատիլինա իսկ, թէ գտեալ էր չաղթա-
կան։ ,, Յա՛ է ինձ (ասէ,) ընդ մոլորութի՛ն այդ՝ որք
,, կարծեն, թէ ծերակոյն դեռ իցէ ինչ ՚ի հասարակա-
,, պետութի՛ն։ Նո՛ւ թէ ասպետք հռովմայեցիք լուծցեն
,, զվերկաւ զիւրեանց օգնականութի՛ն զոր մատուցին կի-
,, կերոնի յիւրում հիւպատոսութեան։ Նո՛ւ թէ եկեալ
,, հասեալ է և ժամանակ այնց՝ որք զահի հարեալ էին
,, յայնժամ, (իմանայ զգաւազիրս,) խնդրել զվերկա-
,, վիւրեանց թշնամեաց՚՚։ Նոյս բանիք ասացին օտարո-
տի լին են ՚ի բերան հիւպատոսի. և ցուցանեն, թէ գա-
բինիոսի չէր ինչ փոյթ՝ և ոչ քօղ արկանել իւրոց չարա-
չար խորհրդոց համեստ պատրուակօք։ Նա գործք համե-
մատ գտան իւրում լերկուի. և անդէն վաղվաղակի ձեռն
արկեալ յանլուր գործ՝ զոր չէր արարեալ ուրուք, աքսո-
րեաց երկերիւր մլեռնաւ հեռի ՚ի հռովմայ վճռ ծանուն աս-
պետ ոք հռովմայեցի։ Նամիա անուն, որ երևելին էր
նախանձաւորութե՛ն ՚ի նպաստ կիկերոնի։

Պատուէր հիւպատոսին՝ որ հրամայէ ծերուներաց ՚ի բաց հանել զհանդերձ սգոյ։

Յետ սակաւ միոյ ՚ի վեր երևեցաւ գիր հրամանի հիւ-
պատոսաց, որով պատուէր լինէր ծերուներաց ՚ի բաց գը-
նել զհանդերձ սգոյ, և անդրէն զանձամբ արկանել
զհանդերձ զիւրեանց կարգի։ [1] Գիր հրամանի արդարև
բռնաւորական, որոյ չբարձեալ զպատճառս սգաւորու-

1 Օր որ բռնաւոր արար երբեք ՚ի սկիւթիա, չքողուլ սգաւորացս սուգ առնուլ։ Ի՛ողուս զարմանի՛ն, և զարմանի՛ն բռնութիւն։

Հատանեն զարտասուս ո՛չ արգա-
հատանօք, այլ՝ սպառնալեօք։ Կիկ. ՚ի պիսն. համար 18։

Թեաննն՝ արգելոյր զնշանագործսն, որ և լռեցուցանէր զարտասուս սպառնալեօք, և ոչ առմատուցանէր ինչ պատճառս մխիթարութեանն։

Ա. Ե. 694։ Ն. Ք. 58։

Ա.յս իրք քաջ երևեցուցանէին, թէ պիսոն համախոհ էր ընդ գաբինիոսի։ Յայտնելոյն ուրեք զոր արար նմա կին կերոն՝ի սին ժամանակի՝ի միասին ել փեսային իւրում Պ. պիսոնի, բայց՝ի բաց յայտ արար զիւր միտս։ Ա.սէ. ,, գաբինիոս է անանկացեալ. ոչ կարէ ապրիլ բայց գաւառապետութիւն նմին։ Ա.յսմ ոչ ակնկալէ՝ի ծերակուտէն, ակն ունի ընդունիլ՝ի սրբութենէ։ Ա.յս ակն ածեմ ,, անձին իմոյ իշխանակցի, որպես դու ինքն ակն ածիր ,, քոյդ՝ի քումմ հիւպատոսութեն։ Ա.պա մի՛ ակն կալցիս ,, օգնականութեանն ինչ՝ի հիւպատոսաց կողմանէ. ամ՛ ոք ,, հոգայ զանձնէ՛՛։

Պիսոն բաց ե՛ի բայց յայտ առնէ կիկերոնի Թէ ոչ կամի ջատագովել զնա։ Տե՛ս պիսոն. համար 12։

Ա՛նապ պոմպէոս՝ յոր կիկերոն յամ ժամ ունէր բազում վստահութիւն, որ և իրօք ասլրեցուցանէր զնա՝ եթէ կայր նէր այնչափ բարեյաջողութիւն, որչափ էր իւր զօրութիւն։ Ա՛ւայց կղզիոս յայտնապէս ասէր, և յամ ատենախօսութենս իւր յեղյեղէր, Թէ երեք զօրագունդ քղքայիք՝ կեսար, կրասոս և պոմպէոս՝ են համախոհ ընդիս, և հաստատեալ են պնդել զայն։ Պոմպէոս լռէր, և լուռ Թեաս ապդողականաւ յայսպիսի պարագայս լծով ձգգրտէր զասացեալն արիթունին։ Ա՛ւնամիք կիկերոնի կամեցեալ մատուցանել պոմպէոսի բաղձալոյս ինչ առ քեզելոյ զնա՝ի ձեռնտուութիւ առ նա, կասկած՝ի մէջ արկանէին դարանակալութեն, և դաւաճանութե՝ի վէր կենաց իւրոց։ Ա՛յր ումեղն այսց կասկածանաց՝ի վէր արկանէին առն՝ որ զնաւորուն ահիւ օտար էր յայնպիսւոյ տխեղծ արատոյ, զոր խորհիլ անգամ չէր արժան, ՝ի ժամանակի յորում բոլորովին պատաղեալ էր յիւր վտանգս և յարհաւիրս։ Ա՛ւայց և այնպէս պոմպէոս՝ եթէ՛ առ արժանահաւատ առնելոյ զՀամբաւ լրոյս, եթէ՛ առ խորշելոյ յայսց Թախանձանաց, և եթէ՛ առ ամենայն՝ եղ՝ի հռովմայ, և չքաւ՝ի գեօղ՝ի տուն մի իւր՝ մօտ յալբա։

Պոմպէոս լքեալ Թռղու զնա։

Կիկերոն ոչ հաստատեաց՝ի միտս՝ անյոյս լինել յօգնականութենէ պոմպէոսի, Թէ ոչ նախ արասցէ զբեռին Ճիգն։ Ա՛ռաքեաց զիւր փեսայ առ նա, չքաւ և ինքն յալբա։ Պ՛ղուտարքոս Ճշգրտէ, Թէ զամենի Հարեալ պոմպէոսի՝ի տեսանել զայնպիսի ոք՝ զոր չամանչէր մատնել իւրեւ ազգ եղև նմա՝ Թէ կիկերոն մնանի յիւր տուն ընդ մի դուռն, ինքն եղ անտի՝ի ծածուկ ել միւս դուռն։ Ա՛ւ այս գնացք պատշաճող են յոյժ քնաւորուենն ընծայե-

Ա. Հ. 694։ Ն. Փ. 58։ Կիւ. առ ապ. Ժ. Բ։

լոյ նմա՝ ի սալատիոսէ, թէ եր[1] նըր առաւել ամօթ՝ ի գէմն, քան՝ ի սիրոն։ Ա՛ն որոյ ստոյգ իմն է, թէ Եհաս կիւկերոնի տեսանել զնա, թէ ոչ յայսմ նուագի, գՀԹ յայլում պահու։ Ա՛նկաւ առ ոտս նորա. և պոմպէոս խոստացաւ, զի ոչ յոտն յարոյց զնա. և ասաց, Չեմ ձեռն հաս առնել ինչ ընդդէմ կամաց կեսարու։

Ի պիսո. 77· 78։

Ո՛րք՝ ի գլխաւորաց ծերակուտին, Լ՛ենտուլոս՝ առ ժամեան պրետոր, Ա՛. փաբիոս սանգա, և երկու հիւպատոսականք՝ Լ՛. տորկուատոս, և Ա՛. լուկուլլոս եղբայր այնորիկ՝ որ յաղթեացն միհրդատայ, կամեցան միւս և այս փորձ փորձել։ Պոմպէոս՝ ի խօսիլն ընդ նոսա՝ առագաստեայ քաղանդակ զիւր կեղծիս. և ցուցաւ ըստ իւրում սովորութեանն մտադիր՝ ի պահել զարտաքինն, արդեամբք ապահոս արարեալ զպարտիս։ Յղեաց զնա առ հիւպատոսն՝ ասելով. ,, Վերագահ իշխանաւորացդ անկ է ըստ ,, անձնել զգաստ հասարակապետութեանդ, և առաջարկել ,, զիերոդէս ծերակուտին։ Եւ ոչ են կամք առանց հա ,, սարակաց կշռութեանդ մաքառիլ ընդ տիբերիոսի զինեալ. ,, Թէ յանձն լինիցէ ինձ՝ ի ծերակուտական վճռոյ՝ յայն. ,, ժամ միևի ձեռն՝ ի գէն ”։

Ա՛յս եր յայտնի իմն համաձուկնչ խարդաւանութեանդ. զի պոմպէոս քաջ գիտէր՝ լինչ միտս էին հիւպատոսք։ Վաբինիոս ետ պատասխանի ըստ իշխանութեացդ խօսիս և չմարդապէս։ Պիսոն բարբառեցաւ մեղմագոյն ևս, այլ իրօք յանգէր՝ ի նոյն միտս։ ,, Ձախորժեմ (ասէ) այն ,, չափ սրտակնդութեանդ, որչափ ցուցին՝ ի հիւպատոսուն ,, իւրեանց կիւկերոն, և [2] տորկուատոս։ Ա՛ստ ոչ էն ,, ընդոյգք՝ ի գէն գիմելոյ և կռուելոյ։ Կիւկերոնի մարթ է ,, ապրեցուցանել այս երկրորդ անգամ զիւր հայրենիս՝ ,, քաջականուբ։ Ա՛պա եթէ՝ ի մահ եգեալ իսկ՝ ի դիմի ,, հարկանիլ, կոտարածն առ անգամ մի սկսեալ՝ այլ ոչ ,, դադարեսցէ։ Ո՛չհուսկն ասացից. ոչ ես, ոչ կեսար իմ փեսայ, և ոչ գաբինիոս իմ պաշտօնակից թողուլ ,, ունիմք զտրիւսունն ”։

Ի ծողով ժողովեան, յորում հիւպատոսք և կեսար խօսին ոչ յօգուտ առ գատ կիւ կերոնի։

Ա՛յս յայտարարութեանդ եր որոշ և վճռական, բայց և առանձնական։ Ա՛ղաղաղակի եթէ՛ հիւպատոսք և եթէ կեսար՝ առնել կալան յայտնելոյ հրապարակաւ։ Ո՛չ կղզիոս առ իմացուցանել միանգամայն իւրոյ բարեկամոց և թշնամեաց՝ քանի՞ հզօր էին իւր թիկունք սգնա-

1 Դիմեք լաւաբարոյ, որում անպատկառ։ Պալատիոս առ առնէր նեռն յաղթ տերականոց. գլ. ԺԸ։

2 Աբ հիւպատոսութիւնէ փոխուածոյն ընտ էր առաջին գատաբրութիւնն կոթիւնն։ Նայ, զորմէ խօսեցաւ ըստ ժամանակին։

Ա. Հ. 694 = Ն. Ք. 38։

կանուխ՝ նշանակեալ ժողովն ինչ ժողովեցան արտա-
քոյ քաղաքին , զի և կեսարու հնար լինի գտանել անդր ։
Ի նոյ տարւոջ նա գհիւպատոս , որոյ երկաքանչիւրն միա-
պէս չեղին հաւան ընդ մահ լենտուլոսի , և պիտոն իշեաց
և՛ մեզ՝ ի վեր արկանել անգթութե ։ Կէսար մեղմով ինն
և քաղցրութեամբ՝ ոչ սովոր էր յոյժ , քայց առանց խոտո-
րելոյ ի ճշմարտոյ դիտմանց՝ ասէ ։ ,, Ի՞նչ այսչափ էին իմ միտք
,, ի վեր լենտուլոսի և այլոց մեզսակցաց նը՛ի նոյն գատ ,
,, որոյ համ թէ անսացեալ էին՝ ոչ արդեօք մեռուցանէին ։
,, Ի՞սկ արդ այս են իմ կարծիք . չէ պարտ կարի ինձ հե-
,, տամուտ լինել անցելոց , և լաւ ևս է թաղել զնոմ ընդ
,, մոռացութե ” ։

Կրկին վը-
տանգ կիկե-
րոնի ՚ի կող-
մանէ կղո-
դիոսի , և ՚ի
կողմանէ հիւ-
պատուաց և
կեսարու ։

Ի՞սպա ինքեան կիկերոնի ընտրել զմի յերկուց . կամ
խոյս տալ , և կի՛ ՚ի մարտ ձեռնարկել ։ Իրաւէի էին իւր
զօրուքիք ։ Ի՞մ առաքինասէր անձինք քաղաքին , ամ՛բա-
ղաքացիք՝ յորս էր ինչ ինացուած սիրոյ առ հասարակաց
օգուտ , առ օրէնս և առ ազատութի , էին պատրաստա-
կանք զինուս վասի՛ ՚ի նպաստ նը՛ ։ Նատարակոյս այսպիսի
տեսանելով զիւրև հաստարանս , մտաբերեր արդեօք
քաղ դիմակալել , թէ չէին նը իրք ընդ այն սինկլետոս խու-
ժանին՝ որ ընդ ձեռամբ կղոդիոսի էին , խմբեալս ՚ի բան-
տապետ անօրինաց , կամ՛ ի սորկայ , կամ՛ ի թշուառ
մնացուածոց գնդին կատիլինայ ։ Նայց քաղ գիտէր կի-
կերոն , թէ առաջին պատերազմաւ՝ թէպետ և լիներ
յայնմ յաղթական , ոչ որոշէին իրք ։ Կղոդիոսի ասացեր
էր լու՛ի լոյ ժողովոյն . որպէս և էպէ , հարկ է կիկերոնի երբեմն
կորնչել , ընդպէս և երկիցս յաղթական գոցի ։ Ի՞սյս զրոյցք չէին կիկերոն վան-
դեպտոսի .
համար 43 ։
ինչ մտին . յայնմ իմացուցանէին , թէ թէև արիքուհին
մեռցի՛ ի կուռի , հիւպատոսք և կեսար՝ որոյ լեգէոնք
էին ինչ կարի հեռի , վրէժխնդիր լինէին մահու նորա ։
Ի՞սյմ երկրորդ վտանգի՝ որ անհամեմատ մեծ էր քան զա-
ռաջինն , և որոյ հետեւեցեալ հնար էր լինել աղետաւոր՝
ոչ կիկերոնի միայն , այլ և բովանդակ հասարակապետու-
թե , արժան էր միտ դնել ուշի ուշով ։

Ոտեռնսիոս
և կատոն
խրատ տան
կիկերոնի՝
խոյս տալ ։

Ի՞արեկամացն կիկերոնի ոչ ոմն նոյն եղեն կարծիք ։
Ա՛. լուկուլլոս ՚ի կամէր՝ բռնուլ զանձն ուրախ-
սի և զինիցին ելք ։ Ոտեռնսիոս և կատոն՝ որ դեռ էէր

---

1 Պլուտարքոս խոսի զայս լուկուլլոս
պարզաբար առանց ինչ նախանձաւո ։
Իսոյ ճշմ լուկուլլոս՝ որ մեռաւ քոյր
մ չեպոյ ՚ի մարտիոսէ , յայտ է ընդ ՚ի
նմին ժամանակի էր պետրոչել յոյժ , ը-
րով և անչեռնհաս ՚ի մարտարուեստ ի-
րողութենէ ։ Ամն իրէ պատրաստել պա-
տերազմի ընծայեցեր էրբոր նորա Ա՛. լու-
կուլլոսի , որոյ գընդերզել էր ՚ի նպատ ին-
ձերնէ առ պոմպէոսի և առ հիւպատոսս։

Ա. Հ. 694 : Ն. Ք. 58 : մեկնեալ երթալ՝ի կիպրոս կղզի , ուր առաքիւը՝ի կղզիոսէ , երկնչէին՝ գուցէ վեգ ինչ առանձնաւոր , ՚ի խաղալ սուսերաց՝ չոլջեսցի՝ի պատերազմ ինչ քաղաքական : Ա՚ն այսորիկ առաջի արարին կիկերոնի, Թէ բացականուա Թիւնդ ոչ եղիցի երկարատև . և կատաղուին կղզիոսի վաղվաղակի ցիրուցան արասցե զիւր բարեկամն , և յայն ժամ բովանդակ հարկապետուին միաբանութիւն ընդդեմ զազատիչ իւր : Ո՚չ խորհուրդ միայն էր բանաւոր , արիական և քաջախոհ . և յիրաւի պանծացաւ կիկերոն , Թէ կրկին ՚ապրեցոյց զՀայրենիս . մի՝ պանծալի և չքեղ յաղողուածով , և երկրորդ՝ գնովք գժնդակ աղետից : Լրանի՛ էր նմ , Եթէ պահեալ էր զայս պարծանս իւրով արուեստ յիւր սեպհոնեան . և Թէ ընդ հակառակն՝ կարձմտուա Թիւն զոր եցոյց յիւր վիշտ՝ չէր տեղի տուեալ խորհելոյ , Թէ երկչոտուԹիւն Թելադրեաց խոյս տալ յիւրոյ Թըշնամեայ :

Եւ նէ ՚ի հռովմայ : Ո՚պա էր՚ի հռովմայ գիւերային , յետ տանելոյ՚ի կապիտոլիոն անդրի մի աԹենասայ , զոր ցայն վայր յարգեր յիւրում տան՝ ոմն ՝ոծուԹիւ ինչ իւր խնամակալու . զոր և նուիրագործեալ յայնմ օգոստափառ մեհենի՝ Պահպանողական անուամբ կոչէին : Կամէր նշանակել դովիոն , Թէ հռովմ կորուսանէր զիւր Պահպան՝՚ի կորուսանել զնա . և Թէ հարկ՚ի վէր կայր նորա , յետ զբաւ առնելոյ վայրապար զնամ հնարից մարդկային խոհեմուԹ , Թողուլ նմ զնոյն ինքն դիս՚ի Պահպանութ : Ո՚ր առաջին օր ապրիլի . և գտաւ վաղվաղակի յափունս լուկանիոյ , պատրաստեալ անցանել՚ի սիկիլիա , ուր ակն ունէր գտանել սեր՚ի ժողովուրդս , և պաշտպանուիլ՚ի պրետորէն Ա՚. վերգիլիոսէ , որ այր էր քաջգործարոյ , և՚ի նախընԹայ ժամանակս միշտ ցուցեալ էր միտումն՚ի բարի կողմն : Կիւ. յառ ապ. Գիւս . Է :

Երազ կիւ կերոնի : Կիւ. յաշագս գոլալ . գէտ ՃՁ . համար 59. և գէտ Ը . 140 - 143 : ՚Ի գեպ է ինձ աստանօր առաջի առնել երազ մի , զոր տեսի (ասէ նա) մինչդեռ էի փոքր մի՚ի բացեայ՚ի հռովմայ : Ո՚ռաջի առնեմ զայն յատկաբար յայս սակս , վի վարկ՚ զոր կալաւ նա ինքն , մարթի կանոն լինել այսց՝ որք երբեմն կարի իմն զգածին ընդ յարաբերուԹիւն , զոր ունին մեր երազք ընդ անցս իրացն եղելոց : Ի՚նուէր նմին շրջիլ Թափառական յամբոյսԹիւնս , և ահա երևեցաւ մարիոս՝ զառաջեաւ ունելով զդահիճս , որոց խուրձք էին դաշնապսակք : Ի՚նուէր նմ , Թէ մարիոս հարցանէր ցնա .

1 Ես մի միայն գոլով՝ երկիցս ըզդամ՝ խմովս վչոցք : Կիւերան վան հատարակապետուԹիւն ապրեցուցի , սեչապիոսի . համար 49 : միանգամ՝ գառաք , և երկրորդ անգ

զի՞ է զի տրտմեալ ես . և լուեալ՝ի նմանէ՝ թէ վասն ե- Ա. Հ. 694, Ն. Ք. 58.
ցայ յիմոյ հայրենեաց, կարկառ՝ի նա ձեռն, յորդորեաց քաջալերիլ, և ետ՝ի պահպանուԹի նորա զիւր առաջին դահեակ, պատուիրեալ նմա՝ հասուցանել՝ի մեհեանն՝ զոր կանգնեաըն եր և նուիրեալ Պատուոյ և Ք.ռաքինու. ԹԵ, ասելով ցկիկերոն . յայդմ տեղւոջէ ակն կալջիր փրկուԹե : Ք.յս երազ ՀԻգրտեցաւ՝ դարձիւ մերոյ պան. ծալի փախստի, որպէս գիտե աշխարհ ամ. և զի մի՛ նիչ պակասեսցի՝ի լիուլի և կատարեալ ՀիգրտուԹ, ՛ի մեհեանի անդ կառուցելոյ՝ի մարիոսէ՝ եղև մի յերևելի ծե. րակուտական վՀուց վասն յետս կոչման կիկերոնի : Ք.յս յետին պատգամս կառուցանել զնմա զպարմանուԹե երազոյս , որպէս նա ինքն իսկ նշանագրէ : Օ՛ի խորհեր նա ստեպ զմարիոս . քաղդատեր յոլովակի զիւր արդեան վիճակ ը վիճակի ուրուքն մեծանուն համաշխարհիկ քա. ղաքացւոյ ,նախ տարագրելոյ և աքսորելոյ , և ապա դար. ձելոյ փառաւք յիտալիա . վ՛ը որոյ չէն ինչ զարմանք , Թէ այս մտածուիք զարԹեան ՛ի նմա ՛ի լինել երազոյ : Ահ ծերակոյտն եղև հեղինակ իւրոյ վերադարձի , և այս ևս մի եր յակնկալուԹենէ՝ որք անդադար յածէին ՛ի սրտի : Օ՛համանմանուԹե եղելուԹեն ընդ երազոյ , ը նոյնուե տեղւոյն՝ ուր եղև վիճակ ծերակուտին , կիկերոն իսկ ընծայէ միայն դիպուածոյ : Ակայ քանզի հասարակօրէն առ. ղորուԹի եր խմբիլ ծերակուտին ՛ի պէսպէս մեհեանս քաղաքին , անմարԹ ինչ եր արդեօք ասել , Թէ մարիոսին պատկեր դրոշմեալ յոգի նորա ,նորոգեաց և զպատ. կեր մեհենին՝ զոր կառուցեալ եր նորա ,քան զայլոյ ինչ մեհենի :

Իւրև ազդ եղև կղզիոսի մեկնիլ կիկերոնի , եւ յա- Օրէն արա. նուանի դատապարտել զնա յաքսորս , զորուը օրինի առա. բեալ ը գեմ կիկերոնի յա. ջարկեցոյ այսպիսի իմն օրինակաւ : ԿԱՄՔ ԻՑԵՆ ՁԵԶ, կանէ յոտւոջ նէ :
ԵՒ ՀՐԱՄԱՅԵՒՔ՝ Ո՞ ՀՌՈՎՄԱՑԵՑԻՔ. ԶԻ Մ. ՏՈՒՂ. ՊՒՈՍ ԿԻԿԵՐՈՆ, ՎԱՃԱՌ ՄԵՒՈՒԻՑԱՆԵԼՈՑ ՆՈՐԱ ԸՆ. ՀՌՈՎՄԵԱՒՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻՍ ԱՒԱՆՑ ԻՆՁ ԴԱ. ՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԻԹԵԱՆ , ԵՒ ՎԱՃԱՌ ԱՆՑՈՒ ՑԱՆԵԼՈՑ ՆՈՐԱ ՝Ի ԴԻՒԱՆԱԴԻՐՍ ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ ՍՈՒՏ ԻՄՆ ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ՎՃԻՌ , ԶՐԿԵԱԼ ԻՑԵ ՝Ի ՊԻՏՈՑԻՑ ԶՐՈՑ ԵՒ ՀՐՈՑ . ԵՒ ԶԻ ԱՐԴԵԼՑԻՒ ԱՄԵՆԱՑՆ ՈՒՄԵՔ ԸՆԴՈՒՆՈՒԼ ՀՆԱՆ ԵՒ ԻԶԵՎԱ. ՆԵՑՈՒՑԱՆԵԼ ՝Ի ՍԱՀՄԱՆԻ ՀԻՆԳ ՀԱՐԻՒՐ ՄՂՈՒ ՆԱԻ ՀԵՒՒ ԵՂԵԼՈՑ ՝Ի ՀՌՈՎՄԱՑ , ԵՒ ԶԻ՝ ԹՆ ԳՏՑԻ ՓԱԿԵԱԼ ՑԱՑՍՄ ՍԱՀՄԱՆԻ , ՀՐԱՄԱՆ ԻՑԷ

Ա. Բ. 694։ Ն. Ք. 58։ ՍՊԱՆԱՆԵԼՈՑ ՉՆԱ ԵԻ ՉԱՁՆՈՍԻԿ ՈՐՔ ԱՈՂՈՒ-ՎԵԱԼ ԻՑԵՆ ՉՆԱ ԱՒ ԻՐԵԱՆՍ։ ԵԻ ԶԻ ԱՐԻԵԼ ՑԻ՛ ԵԻՍ ԱՄԵՆԱՑՆ ԻՀԱՆԱՒՈՐԱՑ ԵԻ ԾԵՐՈՒ ՆԵԱՑ՝ ԱՒԱԶԱՐԿԵԼ ԿԱՄ ՆՊԱՍՏԱՄԱՏՈՑ ԼԻ ՆԵԼ ՎԱՄՆ ՑԵՏԱԻԱՐՁԻ ՆՈՐԱ՝ Ի ԿՇՈՒԻԹԻՆ ՄՏԱՆԵԼ, ԿՆՔԵԼ, ԱՍԵԼ ԶԱՒԱՐԹԻՍ՝ ՈՐՊՂ ԵԻ ԻՑԷ ՕՐԻՆԱԿԱՒ ՑԱՃՍ ՍԱԿՍ։ ԵԻ Ի ՎԵՐՈՑ ԱՄԵՆԱՑՆ ՆԻ՛ ԼԻՆԵԼ ԻՒՐ ԲԱՃԱՆՈՐԴ ՎՃՌՈՑ ԻՐՒՔ, Ի ԹՈՒ ՂԱՃՈՒՑԱՆԵԼ ԶԴՒԱՐՁ ՆՈՐԱ ՑԱՃՍ ՔԱՂԱՔՔ։

Զննութիւնք ի վերայ օրինի։ Կիւերոն վասն խրոց։ Համար 47։

Ղրկեսս էր շարագրեալ՝ ոչ միայն ամ անիրաւութ, ոյզ դիւրաւ երևի, այլ և քաղցմ անկմտութ։ Կոյն իսկ արտայայտութիւն է վիճաբ։ կամիր զի կիւերոն չբիւել էջե։ և ոչ էի չբիւոյի՝ ի պիտոյից ջրոյ և հրոյ։ Այս կը էին Թագրել դատաստան ինչ նախընթաց, ուր չէր լեալ ինչ։ Ա Թարուիս արտայայտութ չիւրմէ չէ ինչ, բայց ի յայտ ածէ գլանդգնուն և զանմտածութիւն կղզիոսի, որոյ չէր ի վար արկեալ նօտարս կամ գպիրս, գիտեալ զձ դիւանագրութիւնց։ Կիւերոն յանդիմանէ զնա ասելով. արգելուէր՝ զի ոչ զնա ծողովէսցէ, որ ոչն էր երբեք հրամայեալ զմ այսպէս ելանել։

Համար 50։

Կարուրանքն՝ թէ սուտ ձևացոյց նա զծերակուտական վճիռ մահապարտութիւնե ընդդէմ լենտուլոսի և մեղսակցաց նորա, էր այնպէս յայտնի գրպարտիչ, որ այդ միայն բան բաւական էր ստել զօրէնն՝ յոր կայր։ Կիւերոն է խմանալ, թէ դիտումն կղզիոսի էր բառնալ զնշանամ ւոյ իւրմէ գՀաստարանն՝ զոր առմատուցանէր նմա հեղինակութիւն ծերակուտին. և տալ կարծել՝ թէ ինքն միայն էցէ լեալ առաքինորդ մահու բազում երևելի քաղաքացւոց։ Այլ կիրք կուրացուցանէին զնա։ Ի հաստատել գիւրն օրէն՝ ի վերայ անհին ստուե, կառուցանէր շինուած խախուտ՝ որ իւրովի քայքայիւր։ ,, Կթէ ես մեծի՝ի ,, դիւանագիրս հասարակաց՝ սուտ ինչ ծերակուտական ,, վճիռ (ասէ կիւերոն,) օրէնն է վաւեր. բայց թէ չէ ,, այդ ձշմարիտ, օրէնդ իւրովի է ապախտ։ Ասէ արդ քա ,, նի՞ վճռաբ յետնորդաբ իրագէտ գտաւ և հաստատեաց ,, ծերակոյտն զայդ գրուճ, զոր կամք են նմա համարիլ ,, իմ գիւտ ,,։

Ընդունելի լինի այն, միանգամայն

Այլ և այնպէս օրէնն այդպիսի վաւերացաւ քուէիւք՝ չասեմ ժողովրդեան, այլ խռովամիւժ բազմաւնէ չուաւաւ հանաց վարձելոց՝ ի տրիբունն։ Այս զի խոյս տուեալ էր

կիկերոնի , իբր ջատագովք այլ չունէին առիթ կռուե- Աբ. Ս. 694։
լոյ ։ ( )րինն եղև ընդունելի՝ առանց ուրուք ընդդէմ Ն. Ք. 58։
դառնալոյ . միայն ըզքեզ , չգիտեմ վո՞ր երից՝ հե- և միան՝ որ
ռաւորուին հինգ հարիւր մղոնաց ի չորեք հարիւր . (յն հայերի բաշ-
հարիւր վաթսուն և վեց փարսախաց ի հարիւր երեսուն խըս հիւպա-
և երեք ։) տոսաց ։

Վոխատուէք վարձուց հիւպատոսաց զոյգ ընթանային ընդ ձախողաթիս կիկերոնի ։ ( )րինն նշանակելոյ նոցա գկուսակալուելիս՝ առաջարկեցաւ ի ժամանակի յորժամ ձեռն արկաւ ի հին քննութեն յանցաւորուե կիկերոնի ։ Ընդունելի եղև ի նմին իսկ աւուր՝ յորում դատապար- տեցաւ սա յաքսորս ։ Վաբլինիոս արար անդ փոփոխուէ ինչ մի իբր օգուտ . և փոխանակ կիլիկիոյ լինքն կորվեաց զերկիր ասորւոց՝ գաւառ բազմահարուստ , որ առմատու- յանէր նմա յորդութեի ոչ միայն յաձախուե ընչից , այլ և առաւելութեե փառաց՝ որպէս կարծէր ։

Ձախորդութիք կիկերոնի չատ էին ի հաձել զՀա- Ինչք կիկե-
սարակ ինչ առելուն ։ Ոչայց կղոդիոսին առելուն հասա- րոնի վաճա-
ներ չկիմարութեի , որ և ձգեցաւ ի տունս քաղաքային ռուն ։ Իւր
և դաշտային ստոյեալս յայնմանէ՝ զոր տարագրեալն տունք առա-
էր ։ Ոչթէ ի գանձ Հասարակաց առան ինչք կիկերոնի , հարկանէն ի
և եթէ տուգանել խորհէին զնա , և առ ապահովել հիւպատո-
զայն՝ առին զինչս նո՛ր , յայտ է թէ վաճառեցան աձուր- սաց ։
դաւ ։ Ոչըք ի լուսաբարոյից ի մէջ երևեցաւ զո՛ գնելոյ
ինչ . միայն հասուռածք կղոդիոսի յօժարեցան , օգտիլ
յայնմ անարժան աւարէ ։ Ոչայց և հիւպատոսք ոչ մի- Կիւ. ընդ գան
ռացան քաժանորդ լինել այնմ։ Ոչ աղվաղակի յետ մեկ- նէրոյ ։
նելոյ կիկերոնի , և յառաջ ընդ վարտայատունէն վերջնոյ օրինի ընդդէմ նո՛ր , եր հուր արկեալ ի յարկ նորա որ ի հռովմ. միանգամայն և գողնք լինէին , և սիւնք կամեայք այլովք զարդուք փոխադրեալ լինէին ի տուն զրքանչին պիսոնի՝ որ մօտ եր յայն տեղի ։ Վաբլինիոս էառ իբր զկապուտ կողոպուտ միւսոյ տան՝ զոր ունէր կիկերոն յերկիր տուսկուլոնի ։ Ոչա քանդել զայն . և զի ինքն էս ունէր տուն մի իբր ընդ այն կողմանս, էառ իբր ոչ միայն զկաշա տանն կիկերոնի , և զամ պէտս մշակուե անդաս տանայց , այլ և ետ փոխադրել զծառս իսկ պարտիզի նո- րա ի տունկս յիւրումն ։

Իրաւացի լինի եր արդեօք , թէ և կղոդիոս քաղեր զգ- Կղոդիոս տե-
պատուղ յանցաւորուես , որում նա ինքն եր գլխաւոր ա- րանայ գեա-
ռաջնորդ ։ Վեսին տանն կիկերոնի զոր ունէր ի հռովմ՝ նի տանն կի-
եղև այն , որ ելից զնորայն փափաք ։ Ոչ այս տուն եր մեծ կերոնի, և նո-
 վերագործե

Ա՛ Հ. 694։ Ն. Ֆ. 58։

և ընդարձակ. և էր կառուցեալ յիսուն կամ վաթսուն ամաւ յառաջ՝ ի մեծանուն տիրբուտեն Ա՛. դրուսոսէ, որ Համարի պատճառ լեալ Ընկերական պատերազմին։ Վերջ սորա կին՝ ի թագէն անդ լերինն պալատինոյ, հայեր՝ ի հրապարակ քաղաքին, և մծտ էր տանն կղոդիոսի։ Այս այս տրիբուն հաստատեաց՝ ի միտս ընդարձակիլ, խառնեալ ընդ իւրում պալատան զգետին տան պիւրոյ Թշնամւոյ։ Այլ՝ ի հաճել միանգամայն և պիւր վեհժիընդրուն, տես զինչ հնարեցաւ հանձարաւոր իւր կատարուն։ Ցոն կիկերոնի կից էր՝ ի քուջ մի ըստ սրահին՝ որ էր երբեմն տուն Ա՛. փուլվիոսի՝ սպանելոյ՝ ի միասին ընդ Ա՛. դրակկոսի։ Ի հարեյատակ առնել զայս տուն՝ իբրև զի էր տուն հասարակաց Թշնամւոյ, կատուլոս յաղԹականն կիմբրացւոց կանգնեալ էր անդ զայն սրահ՝ ի յիշատակ իւրոյ յաղԹութեՀ։ Կղոդիոս պահեալ վՀ իւր զինն՝ ի տան մասանց գեանին կիկերոնի, զինացեալն աթար միայոր ըստ կամարակապ կատուլոսի, ի խառնել զդատ կիկերոնի ընդ դատ փուլվիոսի՝ նմանութեՀ վտգական պատժոյ։ Ա՛ն խափանելոյ՝ զի մի երբեք Հնար լիցի բուն ժառանգաւորին անդրէն փրծուցանել զիւր գեանն, նուիրագործեաց զայն սրահ Հանդիսապէս նաեակատեօք, յորում պինարիոս նատտա քրմապետ մատոյց նմա զիւր սպասաւորութեՀ. և անդ կանգնեաց արձան ՀածուՀոյն Ա՛գատուե. ոչ ԹէՀ ինքն իցէ լեալ վեհժիընդիր զիր Հասարակաց ապատուե՝ նկուն եղելոյ՝ ի կիկերոնէ։ Ա՛յս արձան երևեցուցաներ՝ ի սկզբան անդ զպոռնիկ ոք քաղաքին տանագրայ՝ ի բեռոիա։ Ա՛յս առարկայ էր՝ զոր կղոդիոս անսիգՀ գոլով եԹէ՝ ի նիւԹ կրծկի, և եԹէ բարոյականութեՀ, առաջի առներ պաշտամանն ժողովրդեան։

Ա՛յն ինչ այսուիկ օրինակաւ կղոդիոս յաղԹանակեր, կիկերոն խնդրեր իւր տեղի ապաւինի, և դԺուարանայր գտանել։ Հասեալ մծտ՝ ի վիբոն քՀք որ՝ ի լուկանիա, ագաւ աւուրս ինչ՝ ի կալուածս առն միոջ՝ զոր կոչէ նա սիկա, որ և առեալ էր պաշտօն ինչ առ նովաւ՝ յաւուրս իւրոյ հիւպատոսութեՀ։ Խորհուրդ իւր էր՝ ոՀ ասացաք անցանել՝ ի սիկիլիա։ Ա՛յլ Ա՛. վիրգիլիոս պրետոր, որոյ էին վաղընջուց կցորդութիք ըստ նմա, և որոյ լեալ էր երբեմն պաշտօնակից եղբօր նՀր, որ և համամիտ էր նմա՝ ի վՀ իրողութեՀ Հասարակապետութեն, այսու ամենայնիւ չէառ յանձն ընդունիլ զնա յիւր գաւառ։ Որպէս Հնմարիտ է՝ ԹէՀ Թշուառացեալք սակաւս գտանեն բարեկամս։

Զմանն ինչ նոր ըստ ջնծուհւոյ Ա՛գատուեՀ։ ՎԷւԸ Ք. ԺԲ։

Կիկերոն մերժեալ՝ ի պրեսորէ սէ կիլիոյ՝ անցս նէ՝ ի յունաստան, և գայ՝ ի գիւռաքիոն (այն է՝ ռուռացցօ։)

Կիկերոն ըստ պլուՀիոսի. և ի թուղթ առ ընտանիս. գԼԲ։ ԺՀ. և առաքիս. Ք։

Ակիկերոնի յուսահատեալ՝ի գտանելոյ քաղցր և խաղա- Ա՛ Հ. 694։
ղական ապաւէն՝ի սիկիլիա, և ոչ կամեցեալ յերկարա- Ն. Ք. 58։
ւոր երկօթիս առնելով՝ի մի և նոյն տեղի՝ վտանգել
զսպնջական իւր՝զսիկա, դարձաւ դէպ՝ի ծով վերին,
և արար ընդ յամաք ձանապարհ՝ի վիւռնէ մինչ՝ի բրուն-
դուսիոն։ Ձեմուտ քնաւ յայս քղ՛ք. և գողեցաւ՝ի տան
ուրեք գեղջ Ա՛. լենիոսի փլակոսի, առն մեծասրտի՝հա-
ւատարիմ բարեկամի, որ արհամարհեաց զվտանգն՝ յոր
արկաներ զինչս և զկեանս ևս իւր՝ի ժողովել զտարագիր
ոք, և աներկիւղ՝ի պատժոց սպառնացելոց յանիրաւ ինչ
օրինե և՝ի մի զապարտ, զաւուրս երեքտասան մնասոյց կի-
կերոնի զամենայն զպարտիս ազնուական և արիական
ասպնջականութեան։

Մեծ սփոփումն լինէր մերումն փախստեի ունել ընդ
իւր զատիկոս։ Ա՛.զչէաւ էր զնա գալ առ ինքն, ՚ի մտի
եդեալ անցանել ընդ նմա յեպիրոս, ուր այս իւր բա-
րեկամուներ բազում կալուածս։ Այն չէղև հնարաւոր.
և կիկերոն համարեցաւ զայս ձախող դիպուած՝ ոչ նոր
արկած, որ առաւել ևս ծանրեր զվիշտս՝ յորոց նեղեալ
էր։ Ա՛.տտիկոս չանպիտանացաւ նմա՝ի հռոմ. ուր արար
նմ՝ արդեամբք ծառայութիս ոչինչ ընդհատ՝ի միխթա-
րութիէ՝ զոր հասուցաներ արդեօք իւրով առ նա ընթե-
րակայութի։ Ա՛.պա հարկ եղև կիկերոնի միայնակ մնանել
՚ի նաւ՝ի բրունդուսիոն՝ի վերջ ապրիլի. և կանգ՝ի
դիւռաքիոն, (այն է տուռացցօ քաղաք ալբանիոյ,) որ
էր ընդ իւրով ինամակալութեամբ, և պահեր զսեր
իւր առ նա։

Ա՛.տտիկոս հրաւիրեր զնա խոյս տալ յերկիրս՝զոր ստա- Պլանկոս
յեաւ եր նր յեպիրոս։ Ա՛այց այս իմչական չէղև հաձոյ սպայ նմա առ-
կիկերոնի. առաւելապես՝ի սակս մօտաւորութե բազում ղի ապաւինի
նախնի քարեկամաց կատիլինայ, որք յետ ցրեալոյ կողմն նիկէ։
նոցա՝ իբրև հարկեցան ժողովել զիտալիա, սփռեցան յա-
քսիա, և յամ ինացուածս յունաստանի։ Ա՛.ռաւել քան
յամենեցունց՝ երկնչեր յաւտրոնիոսէ, որ մի եր՝ի յան-
դգնագոյն և՝ի բռնագոյն աքսորելոյ անտի։ Ա՛ր սա
պաշտօնակից Պ. սիլլայի՝ անուանեալ ը նմա՝ի հիւպա-
տոսութի, և զկեալ ը նմա յայսմ պաշտօնմանէ՝ հան-
դիսական դատաստանաւ, ՚ի սակս գաղտնի հետապնդու-
թե, որ ապա մնեաղն եր յերկոսիս ևս դաւադրութիս
կատիլինայ։ Ա՛պա չգտեալ կիկերոնի ապահովութի վճ
իւր, զտեղի առնլով՝ի յունաստանի, խորհեր երթալ՝ի
մակեդոնիա և անցանել ը ծով, առ հասանելոյ՝ի կիւիկ-

Ա՛ Հ. 694։ ՆԴ Բ. 58։

կոն որ ՚ի պրոպոնտոս ։ ՚Ի սխանձաւորուէ միոյ ՚ի բարեկամաց չէթող նմա այնչափ բացագիւղ յիտալիոյ ։

Ա՛յս բարեկամ էր Կն. պլանկիոս, որ առ ժամն էր գանձաւոր Ա. ասուլէյոսի պրետորի մակեդոնիոյ ։ Որպէս լուաւ պլանկիոս վճասանել կիկերոնի ՚ի դիւռաքիոն, դիմեաց անդր անդադիձ, առանց ինչ նշանագգեստի իւրոյ իշխանաւորութեան, ցուցեալ յայմ ՚ի գործս իւր սուգ անհնարին՝ որով զդաճեալն էր ։ Ցարաւ զնա ընդ իւր ՚ի թեսաղոնիկէ, ուր ունէր ապարանս ինչ ոչ գանձաւոր, և հրամայեաց նմա ինալ անդ ամիս քաղսմն. Թէպէտ և կիկերոն վաճի հարեալ ՚ի սակս գուժելոյ չարաչար խորհրդոց՝ զոր խորհեին զինմանե վերոյիշատակեալ դաւադիրքն, առաւել յօժարեալ էր անցանել յասիա ։ Պլանկիոս առ իւր կալաւ զնա՝ իբր բռնութեամբ ։ Նմանակեաց և ինքն ՚ի տան անդ իւրում, առ արթուն կալոյ ՚ի վէր ապահովութեան նը, և այնպէս պատաղեցաւ ՚ի ձիգն պալատեաց բարեկամութեան, որ անցոյց զանցոյց և զգործս որութեաց իւրոյ պաշտամանն ։ Ա՛յսպիսի մեծ սրտասդութեան գանձաւորին՝ այնչափ եղև գովելի, որչափ իւրն պրետոր չտայր նմ օրինակ. զի Թէպէտ և յաւակիչ եր կիկերոնի և սիրեր զնա, ոչ իշխեր յայտ առնել առ արտաքս զիւր միտս առ ահին կզդիոսի ։

Անհնարին ցաւ կիկերոնի ։

Յայսմ արգելականաւնէ սպասեալ ինայր ընկալ կիկերոն իւրում յետադարձի՝ կարձմտութեան և վճասութեան սրտի, որ ոչ վայել եր այնպիսում մեծի հանճարոյ ։ Իւր ձախողութի ՚ի սկզբանէ հետե այնպէս նկուն արար զնա, մինչև խորհիլ նմա հրաժեշտ տալ կենաց ։ Ա՛տիկոս փարատեալ զնէր զայս մահաշրաւեր միտս, յորդորեալ պահել զանձն էաս՝ դիպողագոյն ժամանակի ։ Այլ Թէ կիկերոն յանձն էաս կեալ, արար զանձն վասն ողբալոյ զիւր գժբախտութեան ։ Իւր Թուղթք առ կին իւր, առ եղբայր իւր, և առ ատտիկոս՝ լի՛ են ողբովք ։ Ա՛ռաջն առնէ անդադար զամ զնարագայս իւրոյ յաւալից ձախորդուեց ։ Ա՛ե Թէ առ վայր մի դադարէ, այն է առ ահի կարի ինն զայրացուցանելոյ զիւր սրտացաւութեան. այն զի՝ իբր արտասուք ջնջէին, որչափ ինչ գրէր ։ Ոչ կամեցաւ տեսանել անգամ զիւր եղբայր՝ որ դառնայրն ՚ի կուսակալութեան ասիոյ, երկուցեալ Թէ կարի ինն աղետասցի՝ առաւել ապես ՚ի վերկնել նը յիւրմէ ։ Ընդունէր ինչ սփոփանս, բայց յուսով մխաղուստ դարձի ։ Ա՛ւ այնչափ էր սրտաբեկ, որ Թերամտեր ամիս յելիցն, և պատրաստութիւնք բարեբաստիկք՝ ոչ զօրեին արծարծանել զայս յոգի նը ։ Յայն

վայր եհաս իւր տխրութիւն, մինչև լսելի լինել ի հռովմ, Ա՛ե՛ 694.
թէ շէնցաւ ուղեղ նը և ցնորեցան խելք։ Այս էր այն Ն՛ Ք՛ 58.
լուր, իւր իսկ թուղթք էին այժմ ապացոյց. միայն թէ
վերս ամ հանձար մտաց ի գործ արկանէր ի տանջել
զանձն։ Նուշ լինէին նմ վերիպակք՝ զոր կարծէր թէ ա-
րար, և մեղադրէր անձին դաճանաց։ Խոստովան լինիմ
ևս զտանեմ ինձ ի միայն. և այն էր, զի կարի ինն վատու
հացաւ ի տարտամ խոստմունս պոմպէոսի. և վ՛ այսր
կարի ինն վատահուէ՝ հրաժարեաց ի յանձնառուէ հան
բական տեղակալուէ, որ մատուցաւ նմ ի կեսարէ։ Այլ
որպս զինարդ և իսկ, արժան ի՞նչ իսկ առն իմասանոյ հա
շիլ և մաշիլ յանպէտ կսկիծս անցելոց ժամանակաց։

Ստգտանելի թուին ինձ առաւել գանգատք նը զիւ- Իւր գան-
րոյ բարեկամաց, և զատիկոսէ իսկ՝ որում գրէր։ Ցա- գատք զիւրոց
րադէպ ինն է ասն մեծի իբրև զկիկերոն, ունիլ զայն բարեկամաց։
կատուիս ցածոյն և ասիկ անձանց, մինչ չգիտեմ նե-
բել նմա զկշտամբութիւն քերիլ նը յիւր ձախողութիւս առ
ամենեսին՝ որք զնովաւն էին։ Ոյտ նորա՝ ատտիկոս սէ
պահասեաց իսկութիւք ի հաւատարմուէ, այլ ի ժրուէ և
ի նախանձաւորութէ. և զի սէ կամեցեալ ամ եռանդ
գեամբ միջամուխս լինել ի վտանգ կիկերոնի, սէ ի վար
էարկ ի մերձից իւրոց խոհականութէ և քաջի խորհրդոյ
զամ նպատս՝ զոր իւր ուշ կարծէր էր և պարտ էր մատու
կարարել նմա։ Պրտենսիոս և այլք ոմանք եղին հաւա- Կիւ. ա՛ կ.
տարժամ, զի դժրեցին ապաւինուէն՝ զոր ունէր առ նը։ եղբայր. ա՛. ֆ։

Օ՛ռն համարի պատճառ իւրոյ կործանման։ ,, Ո՞ն (ա- Կիւ. ա՛ ա՛փ.
,, սէ) մեր թշնամիք՝ այլ մեր մխացողք, որք կորուսին ն՛. ֆ. ե։
,, զիս ''։ Այս հինն այս ամ յանդիմանուեց սէ այլ ինչ ե-
զև, բայց խրատն որ տուաւ նմա՝ մեկնել ի հռովմայ զ
ի մարտ մղիլ։ Այլ չէ ինչ դժուարին արդարացուցա
նել զբարեկամն կիկերոնի ընդդէմ նորա, նորին իսկ
բանիւ։

Ալա առաջին, կսկծագին ցաւ ատտիկոսի վ՛ ձախո- Ջքմեղութէ
ղուէ իւրոյ բարեկամին՝ վկայի ի նոյն իսկ թղթոց, յորս գնացից նը։
կիկերոն գանգատէ զնմանէ. և ծառայութիքն՝ զոր ատ
տիկոս արար առ ժամանակօք աքսորանաց նը, եթէ նմա
և եթէ ամի՝ որ նը էր, կնօջ նը, և եղբօր, և որդւոց,
հաւաստի ցոյց են բաժանորդութէն զոր ունէր ի վիշտս
վտանգի նը։ Այլ սիրի այնչափ ի գժբաղդութիս անձն
ոք, առ որ եղև հովութէ ի յաջող ժամանակս։

Օ՛րտենսիոսէ ապաքէն ի բազում ժամանակաց հե-
ռէ ամբաստան լինէր կիկերոն, թէ նախանձաբեկ կ՛ը

Ա՛ Հ. 694։ Ն. Ք. 58։

իս։ Յո մանաւանդ ’յորժամ ակնարկէ , յորժամ ստէպ յեղյեղէ իբրև նախանձաբեկս իւրոց փառաց՝զսե-

Կիւ. առ ապ. գիս. ա. է. բ. ա , ևն։

բողն զայնոսիկ իւրոյ ձկնարանաց , և կարպին (այս առ պան) ձկանց , որոց վերնա ինքն այպանէ ’ի բացում տեղիս Թղթոց իւրոց առ ատտիկոս ։ Այլգ ինն է , Թէ նախանձ ձայոյգքն աշխուատեսուԹէ՝ յորոց ու էր որտենսիոս , չէին ’ի համարի՝ լուսլ գոհ եղելոց զկիկերոնէ ։ Յ՛ինք միշտ հակառակ կային պոմպէոսի , համարեալ Թէ այն ամ չեղջակուատէ հրամանատարուԹիք ’ի ու միայն գլուխ՝ հակառակ ինն իցէ ամ կանոնաց , ոչ ձանապարհ՝ որ տա նի ’ի բռնաւորուԹէ ։ Օ՛սորին հակառակն՝ կիկերոն յա ռաջ քան զլինելն հիւպատոս՝ պատուասիրեր զպոմպէոս , և յետ իւրոյ հիւպատոսուԹեան՝ սերտ միաբանեալ էր ընդ նմա ։ Յայց և այնպէս այս ձիշդ հասարակապետականք միաբանեցան ’ի պաշտպանուԹիւն կիկերոնի , իբրև տեսին՝ Թէ ընդհարան ընդ նա ։ Յէս առաւել որտենսիոս՝ ոչ և ատացաք , յանձն էառ պատգամաւորուԹիւն ’ի չնորհս նոր առ հիւպատոսս ։ Եւ ’ի կատարել զայս գործառուԹի , ’ի վտանգի եղև կորուսանել զկեանս ։ Յ՛պաքէն չէ այս օրինակ գործելոյ մանուչի և հաւատադրժի ։ ՅԹէ խրատ ետ նա խոյս տալոյ , կատոն ևս ընդ պլուտարքոսի՝ արար

Կիւ. առ ապ. գիս. է. ծէ։

գնոյն . և կիկերոն յայտ առնէ ատտիկոսի՝ Թէ չունի ինչ գանգատել վկատանէ ։ Իսկ ասէմ՝ իսկն իւր այնչափ դառն և ստէպ յանդիմանուԹիք զորտենսիոսէ , բայց եԹէ չիւրմէ զորացեալ տխրուԹէ , և ’ի դառնուԹէ սրտի առա ւելելոյ ’ի ձախորդուԹէ ։ Ընդհասցուք զտկարուԹիւն քնու Թենս մերոյ , և չետ օրինակի այսպիսւոյ երևելն և մտա վարժ առնս՝ անհնարին սրտաբեկելոյ առ դժբաղդուԹէ , ’ի միտ առցուք , Թէ առ ’ի կարող լինելոյ մեզ վստահա նալ ’ի մեր արուԹիւն սրտի , պարտ է այնմ զեԹէ փորձա նաւորիլ ։

Յ՛պաքէն չէր պակասուԹ ատտիկոսի , եԹէ բարեկամ իւր երևէր վկրնտեալ ։ Օ՛այս ստէպ նա ինքն յիշեցու ցանէր նմա՝ Թէպետ և քաղցրուԹ , այլ ոչ լինէր լսելի ։ և կիկերոն արդարացուցանէր զառաւելուԹիւն իւրոյ ցա ւոյ առաւելուԹ իւրոյ ձախողուԹեաց ։ Իբրև անդրէն կոչե ցաւ ’ի հռովմ , վ՛ս զի իւր Թշնամիք ’ի դէմս ածէին նմա զայս մեղկուԹիւն ոգւոյ , խօսեցաւ յանիժամ այլազգ , և

Ջատագո վուԹիւն կիկե րոնի ’ի վե առաւելուԹ իւրոց ցաւոց իւրոց ։

Կիւ. Ը պան ետրս. 97. 98։

ջանացաւ կերպարանել զայն առաքինուԹի ինչ ։ ,, Օ՛գա ,, ցի (ասէ) եա յանձին ցաւ կսկծագին և դժնդակ . խոս ,, տովանիմ այո՝ և ոչ Թեականեսմ երևեցուցանել լիս ,, պանծանաք կարծեցեալ իմն իմաստուԹիւն , զոր ըղձաս

,, Նային տեսանել չիս՝ որք ասէին , Թէ ձախողուիք իմ Ա. Հ. 694
,, լքուցին զիս և զգետնեցին : Կ՚պա տեսեալ զիս քե- Ն. Ք. 58
,, ցեալ քոնի յայսպիսի և յայնպէս սիրելեաց՝ զորս ոչ
,, ՚ի համար արկանեմ աստանօր , զի չիշեմ և արդ իսկ
,, մտաբերել զայն անարատօրը , զիարդ հրաժարիլ ու-
,, նեի ՚ի մարդկուէ, և խլել յանձնէ զազգեցուիս քնուե-
,, Կ՚ատ այդմ չլինեի արժանագով՝ ընտրուԹ֊ վտարան-
,, գուեա , և ոչ կարէի պահանջել ՚ի հասարակապետուէ
,, երախտագործուԹի՛ իմն առնա համարել , Թէ լքեալ
,, Թողուի զո՞ նը զփանաքի՛ ինչ՝ յորմէ դիւրին իմն է ՚ի
,, բաց հրաժարիլ : Կ՚ոգիսի խաստուի սրտի , երբև ըզ-
,, մարմնոյ՝ որ ոչ զգայցէ զայրեցուի , լիներ անզգայուի
,, և ոչ Թէ առաքինուի : Կ՚ասնիլ կսկծագին ցաւոց ,
,, և տակաւ միայնակ՝ ամ֊ քղքին ՚ի վայելս գոլով բար-
,, գաւաճ բարօրուե , ամ֊ չարեաց հասուցելոյ քաղաքի
,, պարտեզայ ՚ի Թշնամեաց . տեսանել զանձն մեկուսի
,, յամ֊ սրտեռանդն սիրելեաց , տեսանել զևւր տուն
,, քանդեալ , և զինչս իւր աւար հարեալ , զկիւ֊ոջ
,, հայրենեաց՝ զո՞ օգտի նոյն իսկ հայրենեաց , կասլատ
,, կողոպտատ ՚ինալ յեկեղեցի երախտեաց ժողովրդեանն
,, Տուղմեականի, և ՚ի բարձուէ հոսիլ բազդի և փառաց,
,, տեսանել զյափշտակող Թշնամիս , զի և յատաջ քան
,, զօրհաս մահու Հալածելոյն՝ վաղվաղեն ՚ի պահանջել
,, զԹոշակ վարձուց , տանիլ այս ամ֊ չարեաց՝ զո՞ պահ-
,, պանուԹե իւրոց քղքակցաց , և վարակիլ կսկծագին
,, սրացաւուԹք , ոչ սպառազինեալ խնամուԹք՝ որ չա-
,, խորժ ինչ երևոյԹ անտի , այլ պահեալ զամ֊ վսեր
,, անձին և իւրայոյն պատշաճական՝ զոր ազգէ քնուէն ,
,, զայս կոչեմ ես սքանչելի իմն փառս և դիւցազնաս :
,, Օ՚ի որ առ սեր ՀաՊկապետուե հրաժեշտ տայ կիրաց
,, ինչ՝ զորս ոչն սիրեաց երբեք , զի՞նչ մեծ ինչ առնի զո՞
,, Հասարակապետուե , զի՞նչ պատարագ նո՞ : Կ՚այլ որ
,, առ օգուտ Հայրենեաց Թողու զինչս ՝ յորոց ոչն կարէ
,, բաժանիլ առանց կսկծագին ցաւոց , այնպիսին տիրա-
,, պես է քաջ քղքացի , որուամ Հայրենիք են ստուգուքք
,, սիրելի . զի նախամեծար ընտրե զփրկուԹի՛ նը , քան
,, զամ֊ որ սիրելի է նման յաշխարհի ՚՚ : ՋատագովուԹիս
էր գեղեցկահիւս . և ոչ ընդունէր դիմադարձուի, եԹէ
՚ի ինչ վայրագ անզգայուե , և մեղկասիրտ տկարուԹե
ոչ կայր մէջ . ՚յո՞ է ՝ մեծասրտուի , որ ոչ հեզձուցիկ առ-
նե զգգայուի , այլ մեղմ և յաղԹանակ :

Կ՚պա պարտ և պատշաճ է զալուստարքուսինն խորհիլ.

Ընդ Ա. 694։ Ն. Բ. 58։

Խորհրդածուն պատճառն է վրա ակարուածներ ։

Կատան և հեռաւոր գնան , մին ի կղզին կիպրոսի , և մին ի վիան ի եգեպտոս վրա ։

Ասէ ։ Ի ԱՌ. ԻԳ ։

լեն արժան էր ակն ունել յոգւոյ գերեզմիկ խմաստիւք պճնելոյ՝ մեծի և սրիտէ ի ձախորդուխս . այն զի կերպրն պարծանք կ՚ելն խմաստասիրուն . և կամ՝ զի իւր բարեկամէ մի կոչեսցեն զնա [1]աստուածասեր , (կամ փիլոսոփոս) պնդեալ լեն կամարկեն էր յիմաստասիրուն իրրև ի բուն յիւր արուեստ , և այ գնեա էր ստուհաբանուլեն , բայց եթե զի գործի էր պատանի ամ ումք , որ կամէր մեռ ունել ի մատակարարուլեն հասարակաց իրողուլեց ։ ,, Կայ [1] (ի վէր բերէ այս ի ,, մատուցն պատմական ,) թե հեղեզ կարծեաց ունի ,, ահեղ զօրուլ ջնջելոյ ի սրտէ զատաւորուլ խմասուց ,, և ուսման , և հաղորդելոյ մտերմոյն յառաջորդուլեն ,, զմոլուխս խուժանին , կենցաղակցուլ զոր հարկին ու ,, նել ընդ նոսա ։ [1]Նշն կարգեալ ի գործ հասարակաց ,, չէիմագարծի երբեք այսմ բուռն մնրօրուլեն , թե այ ,, արնեայի հանապազ յիւր վերայ , և այ ուշն ուշով միտ ,, դիցէ չլինել կենցաղակից ըստ ումիկս , բայց եթե վե ,, նոյն իսկ իրողուլեց , և այ թե վն կրից ՝ որք ի գոյուն ,, աճեն վերոգուլեն " ։

Վոգոյես ի նմին ժամանակի՝ յորում հարկ եղև կերպրնի աքսորիլ ի Տաւմիայ , կատան եկ գնալ ի կիպրոս , ուր առնլի , ուր առաքեր զնա կղզոյնոս ։ [1]Ու կեսարու հետ ռացուցեալ ի Տղեհապետուն վերկուս անձինս ՝ յորոց առաւել ըստ յայլոց երկնչեր , այլ չկայր պատճառ զեզբեչելոյ նմ զքնքուա ։ [1]Ա՝ ընտրեաց իսկ հեռանալ անտի , զի կուսակիցք աղնուապետուն սկիզբն աքսորեալ ի բաց Թէոթափել զպարտուրանս՝ յոր արկեալ էր մնն Տիւպատոսուն կեսարու , և զբանուելն՝ որ ցուցաւ առ կիկերոն , ձեռն ի գործ արարին ըստ իմ նեղլին հասարակաց ազատուն ։ [1]Երկոքեան պրետորք՝ Գոմիտոս և Կ. Մեմիոս , կամեցան ըստ քնուելն արկանել ծերակուտին զիւանաց գրուելս Տիւպատոսուն կեսարու , ի մոի եգեալ նահրապցուցանել զնա ։ Զանձամբողն նորա եղև գատաստան , Զնմանի իսկ եղև գատաստուելն ի [1] անանստոսէ արդիւնուն . բայց յօգնուն կարգաց զայլ արդիւնս , վայելել ի նպատաստուրուն օրինին՝ որ զերծս կացուցանէ յիմ գատաստանական քնուելէ զանոսի՝ որք էին բացահայտ ի ծառայուն պետուն . վայ փոխացոյց զնոր չոռ ։

1 Բայց կարծէք արքայնեկեն մի ատաց՝ ի բաց լուանալ՝ ի հագուցն (վերնատան) ոտ գնեկ ելոյ , և զրաղ մուն զնկոյ խոսակցուելն և կնե ցակցուելն տղաւորել՝ ի քաղաքա վարն , թե որ այ քաղ անձնապահ լեցի՝ այնպէս կենակից լինել ընդ արտաքնոց , մինչև լինել նմա իրր զուեցն բաժանորդ , և այ որ ՝ ինն ցանէն կրից ։ Պլուտ ։ ի Կիկերն ։

Ա. Ե. 6ՂԱ։
Ն. Ք. 58։

Կէս ի ՀՈԻ
ՆԵՈՒ։

Ի մէկիկ կէսարու , զվատինիոսէ՝ որ քաջ ծառայուն մատուցեալ էր նմա ի նախընթաց ամի , եղև ամբաստանուելի առաջի առեհին ի միմիսի սրբեսորի ։ Յս վասն իսիոյս ունելը յայնժամ զպաշտօն Հանրապետական տեղապահ ընդ կէսարաս . ուստի և կայր նէ իրաւացի պատճառ զերծ լինելոյ ի պատասխանատուութենէ ամբաստանութեան ։ Այլ կամէացաւ երևիլ այր բարեկիր՝ որ չէր նմա յանկաւոր . և ոչ թէ լուռ վատահ իցէ յիւր անմեղութեան , զարձաւ ի գատաւէն՝ ուր էր , և եղոյց՝ թէ կամէր յանդիման լինել առեհի ։ Ասացաւ ցնա , կարծելը թէ յարգ կէսարու զերծուսցէ զնա ի վտանգէն անաշառ ։ Այլ իբրև էաւս թէ խաբեցաւ , և իրքն սկիզբն առնէին յատաջ խաղալ ըստ կանոնաց , սկսաւ երկնչիլ . և ինդրեաց զպաշտպանն տրիբունից , և յանուանէ զկղդիոսինն , զի զերծ լեցի ի յանդիման լինելոյ առաջի գատաւորաց ։ Իրքն էին անլուր . և որ չափ և բուռն էր իշխանութեն տրիբունական , այսու ամենայն ածէին միշտ կարգի գատաստանաց ։ Ասա այն ինչ յատաջ վարեր սրբեսորն զնոր գատաստան , կղդիոս և վատինիոս դիմեցին ի քննութեն , որ էր նշ սովորական հնարք ։ Ռեալ ըէ իւրեանս գունդ մի սպառազինաց , ի վերջ յարձակին սրբեսորին յատենի անդ իւրում . առնեն զնա փախստական , խորտակեն զպաշտպանս գատաւերացն , զգեանեն զսպիրս տումիոյ՝ յորոց վերջ գրեին ըզքրեայս կամաց . և ամբաստանողք Հապիւ զերծան մաքրագործք ։ Յսոյս օրինակաւ ամբաստանեալն վատինիոս գործեաց զնոմ յանցանս , որոց ընդդէմ առհմնեալ է կարգ գատաստանաց ։ Ոչ խոչդ հնար էր հաւատալ կալ յատնկայի յոյսիկաւոյ կողծանման օրինաց , և նոմ քաղաքական բարեկարգութենէ , որ հիմն է մարդկային ընկերութեան . և զի է զարմանալ՝ թէ հուսկ ուրեմն կորեաւ կառավարութեն Հասարակապետական կայն ։ Այսմ չիցէ արժան մեզ առաւել զարմանալ , զի տեսեալ դեռ քանի մի առ ։

Սահ. անդ։

Յս նոմ ամբաստանութիւք սրինն դիմեալ ի վարանս . և եղեն նոքա սքանչելագործք իմանալ ունելոյ միշտ բարեկամութեն և ապաւինութեն յիշխանաւորս՝ որք էին առ յամի ի պաշտամունս ։ Յս եղև մի ի մեծագոյն փութոյ նորա ընդ նոմ ժամանակին՝ զոր անցոյց յիւրում գատաւոր վճռոյ սկ իմայեաց ի Հոգս , և մանաւանդ յարձակեաց , յոր անհնարին շռայլեցաւ յայս սակս ։ Այս ի յաջորդ գիր արկանեմ զպատմուն իւրոց առաջնոց քաջութեց ի գաղ-

Ա՝ Հ. 694։ Ն՝ Ր. 58։

ղիա , և այժմ առաջն առնեմ վշտագաբաձուելին յանձնեալ կատարն ի կղզոյսն ։

Կարծեցեալ իրաւունք ՀԸ առաքելոցն ի վր եդեալ տօսի , և կղզոյն կեպրոսի ։

Վայնէ · Պ՝ Պ՝։

Պաղտիոս Թագաւորէն ի կղզւոյն կիպրոսի , որ էր յոլովակի ուտեստ կերտեր օրդւոյ տանն լագոսեանց ։ Լը սա եղբայր պտղոմէոսի աւլետայ՝ որ Թագաւորէր Յեգիպտոս , և երկաքանչիւրն էին անհաղատա որդիք պաղոմէոսի լաճիւրոսի ։ Խօսեցաք այլուր զկատակ ինչ պաղոմէոսի աղեքսանդրի ՝ յետին օրինաւոր իշխանի տանն լագոսեանց , որ կացուցանէր Ժառանգ զժողովուրդն Հռովմէական յամ իւր երաւունս ։ Լ՝ ասացաք՝ Թէ կեսար յետ լնելոյ իւրոյ շինուածոյսն , կամեցեր եր տալ ի գործ արկանել զայս կտակ , եԹէ Ձմարիտ եր , և եԹէ սուտ . բայց խոհեմեսցաս յանձնոյ Ծերպհուտին՝ ի լաւագարոյնն և ի չափաւորսդ ։ Լ՝ պա վՀՀ Ձակ երկուց պտղոմէոսաց եր անստոյգ , եԹէ ի սակս արատոյ Ծննդեանն նշ , և եԹէ ի սակս պահանջողուԹեան , զոր ուներ Ժողովրդն Հռովմէական ի վրԹագաւորուԹեցն՝ յորս վայելելին ։ Վ՝ն այսորիկ աւլետ Թանկագնոյ գնեաց զպաշտպանուԹ պմոնդեոսի և կեսարու , առ Հասանեալ նոյնն մեծագոյուԹ Ձանաչել Թագաւոր եգիպտոսի ի Ծերակուտին , և ի Հռովմէական ժողովրդենէ , ոմն յետոյ ուրեմն ե՛Հաս առ Հիպատոսսն ԹԷ կեսարու ։ Լ՝ զայս նշ , որ բայ յայլոյ մոլուԵչ զոր ուներ՝ եր ժլատ ցկծծանԹիւն , ոչ կամեցաս առնել ծախս այգպիսի ։ և երբոյն ոչ յաջողեցին երք ։ զի կղզոյսս յիւրում սրբազանուԹէ վերստին կենդանացոյց զկատակն աղեքսանդրի , և զպահպանողուԹէ ժողովրդեանն Հռովմէականի , գեԹ ի վր կղզոյն կիպրոսի ։ և առաջի արար օրէնս ինչ՝ ուղեալ ի Հանել զայն ի ձեռաց պտղոմէոսի , և առնել գառաւ Հռովմէական ։

Բարկանալ կղզոյսն ի վր պտղոմէոսի սրբոյն կիպրոսի ։

Ա՝ Ե՝ Ե՝։ Ե՝ Ե՝։ Ե՝ Ե՝

Ե՛ւ գերազոյն իւրեանց , զոր ոչ իրեղէն պահել առ իւ- Ա. Տ. 694 ։
րեանս , երկուցեալք ի պոմպէոսէ՝ որ յորժամ հրա- Ն. Ք. 58 ։
մանապետն էր Ծովուս ։ Արդ պոմպիոսի արիւնուռէ վիճակիլ
յետ երկար ժամանակի , յիշեաց զայս Թէոմանէս . և ի
հանել զվերջինս՝ հաստատեաց ի միտս ընկենուլ յա-
ռաջ զպատգամն ։

Յապաքէն նշանակեցի զառիթիս՝ որոց վերայն էգեալ Օրէն կղզեաց
էր նէրի ի վեր կատուի , տալ նմա զայս գործառութիւն ա- ոսի վերագործ
տելի ։ Ընդ սոսին յաւուրսդ առաջնոյ լինելոյ իւրոյ ի զայս կղզի ի
պատանեաց , կոչեաց զնա առ ինքն , և ասէ ցնա ։ Վի- գառաս հրամ-
տելով իմ՝ Թէ այլ ես անբոյսգիտ ի մէջ հաւմայեց- ոյն Պլուտարքեան ։
ւոց , կամի երեւելի առնել իրօք զիմ առ քեզ յարգ և
զվստահութիւն ։ Խորհուրդ յերեւելի բազաքացւոց վշտաց են
գաղտաբար՝ յանձն առնելոյ զհոգաբարձութիւն կորչելոյ
զկղզին կիպրոսի , այր Թագաւոր՝ տէր է ձոխ գանձուց .
բայց դու միայն ես արժանաւոր գործառութիւն , որում
պիտի սիրտ բոլորովին օտար յօգահնդրուէ անձին ։ և
մի այսորիկ վերագասէլն ես դու ։ ոչ՝ ընդ այսպիսի
Խորհուրդ կալաւ կատուն , Թէ այդպիսի վերագասուելնի չէ
ինչ երեսփառասրուէն , այլ որոգայթագրուելնի և նախա-
տինաբ ։ Յայնժամ կղզիաս ի վար արկեալ զիւր բարբառ
ժպիրս՝ և արհամարհօս , ասէ . Բարեւ է , Ռէ չէն ձէպ կամ
երևալ անդր յօձաբուռն , հարկիացիս երևալ բռնաբեր ։ Ոչ արդարև
առաջարկեաց և ընտրելի պաթ օրէն ինչ՝ առաքելոյ զՀ-
կատուն պրետորական իշխանութիւն ի կղզին կիպրոսի ,
յանձնառուն ի բաց հանելոյ անտի գայազդիոս Թագա-
ւոր . և ոչ Թէ այս յանձնարարութիւն չկոչ իւրովի լինով
ծանր , ի վեր յաւել և զվերադարձ աքսորելոյն բնաւ զան-
գիտին ։ Այլ միաբ էին զադեցուցանել զկատուն ընդ երկար
արտաքոյ հռովմայ , զի մի խոչ լեցի նմ առ իւրով տրի-
բունութեամբ ։ Պանծալի Թէ արտեղ՝ կորչելի ի կա-
տուն զվերջն՝ որ միշտ խօսկր անվճեր ընդդէմ հրա-
մանատարութեց տուելոյ առանձնաւորաց ։ Իսա կղզ-
պիոսի՝ այլ ոչ կարէր կատուն ի վար արկանել զայն
համարձակախօս լեզու , որովհետև ինքն իսկ կայր ի
նմին վիճակի ։

Այս հրամանատարութիւն տուեալ կատուի՝ չէր համա-
ձայն հաստատակաց կանոնաց , բայց և յայտ է Թէ ոչ հա-
մարիւր վտանգաւոր ի հաստատակացութեն ։ Օ՛ կատուս
ընկալաւ գայնձնարարութիւն պիտակակից , առանց ինչ
ուժոյ ի գործ դնելոյ . ոչ տուաւ նմա ոչ նաւ մի , և ոչ
զօրական ոք . այլ գանձաւոր մի միայն՝ երկաքուժիք նա-

ԸՆ Հ. 694։ ՆՐ. Ք. 58։

տաբօք , որոց մին էր յայտնի հեղեքիչ , և միւսն ընդ հռ-
վանեաւ էր կղզիսոսի ։

Թագաւորն պատասխանի ետ ցնոսա ։ Ես արդարև ունիմ պիտոյացաւ նման՝ ընդ նաւաշանդէս և ընդ այլ ոմանս ։ Որպէս լուաք զի ասացեալ էր ինձ ։ Ես ոչ ունիմ զիս ինքն ։ Ոչ ինչ ինձ ի վերայ ։ Ոչ ինչ ինձ ի վերայ ։ Այլ ամենայն ինչ որ ինձ ի վերայ է , ի ձեռն ուրուք ի վերայ է

Ա. Հ. 694։
Ն. Ք. 58։

հալածեալն էին անտի ՚ի հակառակութէ՛ ոսոխեայ։

Դիոն. լԷ։

Յետ այսորիկ ջոքաւ ՚ի կղզին կիպրոսի, որոյ ժողովուրդք ընկալան զնա խնդութէ՛. զի առելի էր նոցա իւրեանց թագաւոր, և ակն ունէին՝ թէ լաւ ևս մարգասիրեսցէն առ նոսա հռովմայեցիք։ Այս ընդունելի եղեն չեշտեաւ կարգաւորութիք քաղաքավարականք, զորս եդ ՚ի վերնորոյ գաւառիս ինքնակալութէ։ Ի միայն պատուղումն իւր եղև ՚ի գրով արկանել զցուցակ գանձուց արքայի, և վաճառումն կահուց և ականց պալատանն։ Լուելդրդ իմն լինէր, և գոգցես նախատինք կատոնի, նշանակել՝ թէ յիրողութէս գտաւ ամիւ ամբիծ։ Այլ եանց դեանց նա յատաքինութէս ոչ և յայլում ամի ՚ի վար էարկ յամի ձգդութէ՛ տարապայման։ Ամ վաճառելի աղխեց եդ գինս բարձունս. կամեցաւ անձամբ լինել առաջնակայ ամի, թերամոեալ՝ յորս էինն յիւրում ծառայութէ, ՚ի բարապանս և ՚ի նօտարս, ՚ի գնողս և ՚ի բարեկամս. խօսեր նա ինքն ընդ այնոսիկ՝ որք մատչէին ՚ի գնել, ջանայեալ (թէ արժան իցէ վարել զոձն) Թանկագնոյ վաճառել զիւր ինչս։ Այս ձգդութէ, որ անվայել Թուի առանձնաւորի խոհ՝ թէպետ և յիւր շահաւորութէ, արժան ՚ինչ իցէ գովութէ, յորժամ վճռասարակաց փողոյ իցէն զրոյցք։ Ա՛ գիտեի համղիլ ՚ի հաւանութէ։ Հաւատարմութէ և զգուշաւորութէ էն հարկաւորք, բայց առանց ինասու մարդավարութէ և չափաւորութէ։ Այսպիսի օրինակաւք օտարայոյց կատոն յիւրմէ զբազումս յայնց՝ որք միշտ խանդակաթ էին ՚ի նա. և մանաւանդ զծերագոյնն և զլաւագոյնն յիւր բարեկամ՝ զմունատիոս, որ էր երկար ժամանակ էր ակամբ հայեր ՚ի նա։ Այ՛այս եղև մի ՚ի յանդիմանութէ, որովք էր հարաւ էր նա կեսար յիւր գրութիս որ ընդդէմ կատոնի։ Գուշութիք կատոնի չեղէն անպատուղ։ Աւար արքային կիպրոսի եհաս ցեօթն հազար տաղանդ. յոր է՝ չքսան և մի միլիոն լիրայ գաղղիոյ։ Յայսպիսւոյ բազմադանձ աւարէ ոչ պահեցաւ կատոնի՝ բայց արձան մի ղենոնի, որ գլուխն էր և հիմնագիրը ազնիւ ստոյիկեանց. և որ արգոյ արար յաւս նէր զարձանս՝ չեղև ձխուէ նիւթոյն, և ոչ ձարտարութէ գործուածոյն, այլ միայն իմաստասիրութէն փառք։

Գուշաւորութիք զորս կալաւ ՚ի փոխագրութէ՛ զանձուց։

Ա՛ փոխագրութէ այսց ձխուեց կալաւ նա մեծ ևս ըզգուշաւորութէ։ Ա՛ազնեաց գնամ արձանին ՚ի բազում մասունս, որոց իւրաքանչիւր տաներ երկուս տաղանդս և հինգ հարիւր դրամանիշս. (յոր վեց հղի երկերիւր և չիսուն լիրայ գաղղիոյ։) Ա՛ռ պարանոյսս իւրաքանչիւր

Պլուտարքոս։
Դիոն. լԹ։
Պլուտարքոս։
Պլին. լԹ. Ը. Ն. Է. Լ։

Ա. Հ. 694։ Ն. Ք. 58։ ամանոյ կախեաց երկայն չուանս . և՝ ի ծագ չուանին կո-
տոր մի սընկոյ . վի՛ ի լինել նաւաբեկուէ սունկք լուղե-
լով՝ ի վէր երեսաց ջրոյ՝ յուսցեն գետղինն , յոր խրեալ լ-
ցեն ամանք ։ Անապարհորդութիւն եղև աջողակ՝ ի մա-
տենն արծաթոյ , յորոց ոչ կորեաւ՝ բայց միայն գոյնն քա-
նակ . այլ ոչ նոյն պատահեաց հաշուեգրոյ , զորս տուեալ
էր առնել կատոնի՝ գեղեցիկ իմն կարգաւ՝ կարի իմն խըր-
նամով ։ Այ՝ կամեցեալ էր , թէ լինիցին կրկին պատ-
ճէնք , զորս և եդեալ էր յերկուս այլևայլ նաւս , առ
առաւել աներկեան լինելոյ ։ Այլոց և այսպիսի զգուշա-
ւորութիւ կորեան երկաքանչիւրն՝ ի փոխադրուել անդ ։ Այ-
սյն եղև մեծ տխրութիւն մնափառութենն կատոնի ։ Ոչ թէ
զանգիտեր , թէ ամբծուէ իւր լինի կեղակարծելի . նա-
զի՝ ըստ իւր ուղեկից ունէր զեսուէս և զվերակացուս ի-
րացյ արքային կիպրոսի , որք էին տեղեակք նմա ։ Այլոց
և այնպէս անձուկ ունէր , զի իւր հաշիւք պահեցին՝ ի
դիւանագրուէս հաշիւպետուէ . վի օրինակ լինիցի՝ որոյ
զհոգաբարձուէ ունիցին այսպիսի մատակարարուէց։ Ո՛չ
այսորիկ տխրեցաւ յոյժ , տեսեալ թէ վրէպ գտաւ յայն-
պիսի փառաց ։

Դարձ իւր՝ ի հռովմ։

Դարձաւ՝ ի հռովմ յետ ողջմիկ ամի առ հիւպատոսուէք
լենտուլոսի սպինթերայ և մետելլոսի նեպոսի ։ Իբրև
լուս եղև թէ մծտ է՝ ի քղքն , բովանդակ ծերակոյտն՝ զա-
ռաջեաւ ունելով զհիւպատոսս և զպրետորս , և զմեծ
մասն ժողովրդեան , ելին նմա ընդ առաջ ։ Կատոն ան-
փոյթ թուեցաւ այսմ մեծի յարգուէնէ , մինչև բազմաց
խոժոռիլ ։ Ոչ եղ՝ ի ցամաք , ոչ կասեցոյց զնաւս , այլ
միտ եդեալ միայն աւանդից՝ զորոց ունէր զհոգաբարձու-
թէն , էանց քերելով առ գետեզերբք որք լի՛ էին անհա-
մար բազմուէք դիտողաց . և ոչ եդ զտոն՝ ի ցամաք՝ բայց
՝ի նաւարանի , ուր հասանելոյ էին նաւք արքային կիպ-
րոսի , և՝ ի մէջ այլոց ցուկանաւ մի վեցկարգեան թիոց ,
ուր էր կատոն ։ Ոչ նոր ետ տանիլ զիւրով առաջեաւ ընդ
հրապարակ քղքին զնմա զգանձս՝ զորս ժողովեալ էր և
պահեալ բազում խնամով . և այն եղև որպէս ապ ինչ
յազգանակի , որ չինէն ձգեաց զծափաձայն գովուէնէ
նմա ժողովրդեան ։ Ծերակոյտն խորհեցաւ մեծարել
զառաքինուէն նը , և որոշեր նմա զպրետորուէնէ յայորդ-
ւոյ՝ իրաւամբք յանդիման լինելոյ՝ ի տեսարանս խա-
ղուց եզրածիրանեաւ . բայց կատոն ոչ յանձն էաւ գայ-
սոսիկ վարձատրուէս , ոչ կամեցեալ խորուէ ինչ հակա-
ռակ օրինաց և հասարակ իրաւանց քղքացւոց ։ Խընդ-

Վէրր. ք. Ն։ Պլուտարքոս։

բեաց միայն, և չնորհեցաւ նմա՝ ի տալի աղատութիւն միւմ՛ի տեսուչ ապաստաւորաց արքային կիպրոսի, ընդ որոյ հաւատարիմ ծառայուի հաձ՛ էր ծանիւ։

Ա. Ե. 694։ Ն. Ք. 58։

Ընդհատան հակառակեալք կղզիոյն Կիպրոսի։

Ի զարմանալ անդ՝ և ի մեծարել զնա հասարակաց, կղզիոյս միայն ի կողմանէ հաշուեգրոյց կատուի առիթ լաւ հակառակելոյ նմա։ Այսմ՛ ապաստան ունելը ըզկեսար, որ ի գալլիոյ՝ ուր յայնժամ տայր պատերազմ, գրեր առ կղզիոյս, ստիպելով զնա աչխատ առնել և կղզուել զկատուն, բայց ի զուր. ոչ և չէր ինչ ձմարիտ լուրն՝ զոր հաչակ հարկանէին, թէ կատուն ըղձանայր լինել պրետոր պարահանն ի գալ ամի, և թէ ի խնդրոյ նր հիւպատոսք առաջի արարին զայն ծերակուտին. և թէ յայնմ վայրի կատուն այլ ևս պնդեցաւ զկետ, զի տեսանէր զինարաւորուն անյաջողութիւն։ Այս ամ կասկած ջրեաց աչխարհածանօթ քնաւորուի կատուին։ Արդև նր և վէմ ինչ ևս կղզիոյսի, վ՛ոտրկաց արքային կիպրոսի՝ զոր ևս բերեալ էր նր ի հռոմ, և որոց հասանէր լինել ստրուկ հսրկապետուն։ Կղզիոյս պնդէր անուանել զնա կղզեպան. զի զօրուն միոյ յիւրոց օրինաց՝ պատղամ կոչուցանեալ էր յիւրմէ թագաւորութէ։ Այսորիկ հակառակն՝ բարեկամք կատուին պնդէին, թէ պատիւ անուանադրուն նմ՝ ան՛կ էր այնմ, որ փոխադրեացն զնա ի տերութէ հռովմէական ժողովրդեան, դահընկեց առնել զնոյա, և փոխարկեալ զթագաւորութէն ի գաւառ (հռովմէական։) Այսպա կամէին, զի ամենեցուն միապէս անուն կոչեսցի պրէկոսեան, որ էր անուն տոհմին կատուին։ Արձին ի միջոյ զդժուարուէն, պատուիրեալ զի առ հասարակ կոչեսցին կեսրացիք։

Շինուածք պեսուէին ակաւրոսի։

Արձ առնեմք ի հիւպատոսսէ սիսենի և գաբինիոսի, առ որով սկաւրոս եղև շինուածապետ. և զոր տեսանոյց՝ զոր հանդերձեալ էր առնել առաջի ժողովրդեան, արար այնպիսի մոլեգին ծախս, մինչև պլինիոս համարձակի պնդել, թէ օրինակս եղև մի ի գլխաւոր պատճառաց ապականուէ գարուս՝ զորմէ խօսիմք։

Անհնարին պերճուէ ի հանդէսս խաղուց՝ զոր առաջի առնէ ժողովրդեան։ Պլին. լե. ք.

Ակաւրոս էր մեծատուն յոյժ։ Զայր իւր մեծանուն սկաւրոս՝ իշխան ծերակուտին, պատրուակաւ խստամբեր լաւաբարոյութէ, հնարեցաւ ամ հնարաւոր առեւլն օրինակաւ՝ թէ հաւատալ կամիմք պլինիոսի, մ՛ոեբել ձոխութէ։ Այս մտեալս մայր նր յետ մահուն ծերոյն սկաւրոսի ամուսնացեալ ևս սիլլայի, բազում իւիք օգտեցաւ ի ժամանակի տարագրութէ. և էր յղփացեալ աւարօք բազում դժբախտ քղքայեաց։ Ինչք այնպես չաւ

Աե Հ. 694 : Ն. Ք. 58 :

բաչար ստացեալ՝ անմտաբար վատնեցան ի ժառանգա-
ւորէ նէր : Մինչ պիտի զարմանալ, Հայեցեալ յանհնա-
րին ծախս՝ զոր արար ակաւրոս յիւրում շինուածոյե-
տուէ ի շինուէ Թեատրոնի , որոյ պիտանուէն էր ամ-
ասրեայ միայն , Թէպէտ և մեծագործուէք անցանէր զան-
ցանէր զշուտանեայ շինուածովք :

Յաղետդ դերասանացն՝ էր մեծ ինչ Ձակատ երեք-
յարկեան շինուածոյ . որոյ առաջինն էր ի կձոյ . երկ-
րորդն (անհաւատալի իմն և ի միայն՝) էր յապակւոյ . և
երրորդն յոսկեզօծ փայտէ : Յս Ձակատ էր զարդարէլ
երեք հարիւր վաԹսուն սեռմէք ի պատուականն կձոյ . և
ատորիքն՝ ի նոցանէ ունէին երեսուն և ուԹ ռանսչաւի
բարձրուէն : Ի միջոցս սեռանց վեռեղեալ երևէին երեք
հազար արձանք պղնձիք , և անթաւուէն պատկերաց ,ընդ-
որս և նկարք սիկիոնի քղքէն պելոպոննեսոսի , որ էրն
հռչակաւորագոյն գործոց նկարուց . և որ ընդ բազում
պարտեօք լեալ առ ժամն՝ յանձն էած , զի իւրոց պարտա-
տեարց՝ իւր գեղաՀրաշ նկարուք վՀարեսցէն պարիքն :
Ձետ այսորիկ գնեալ զնա սկաւրոսի , փոխադրեաց զնա
յիւր Թեատրոն : Ի՝ասնն շինուածոյն որպՀեալ վա՛ի զնին
եղելոց՝ ընդարձակ էր յոյժ, մինչև տանիլ չկնքեան ուԹ-
սուն Հազար ոգիս , կրկնի՝ ք որչափ տանէր Թեատրոնն
պոմպէոսի , որ կաւուցաւ մշտամեայ ամք ինչ զկնի :
Ասկ ի գործոյ և ազգի ազգի զարդուց մասին՝ եԹէ՛ ի
վայելչապարգուէ Թատրոնի և եԹէ՛ ի պՀանուէս զգես-
տուց Հանդիսադրաց՝ այնչափ ահագին էր յաՀախուէնն և
Հարստուէ, մինչև՛ ի փոխադրել Հրամանաւ սկաւրոսի զա-
ւելորդն ի տուն իւր դաշտական ի տուսկուլոն , իբրև
չետ ժամանակաց եղև Հրդեհ ի տան անդ՝ Համար Հա-
շուի կորտեան եՀաս ցՀարիւր միլիոն սեստերտս , (որ է
երկոտասան միլիոն և Հինգ Հարիւր Հազար լիրայ գաղ-
ղիոյ :)

Ֆաւսնէդիոս. ձՀ. Խ. Խ՝:

Ի՝ տեսարանաց մասին , բայ յեղերերգուէն և ի կա-
տակերգուէն՝ զորոց չուէնիմք առաջի առնել մանաւանդ
ինչ , սկաւրոս երևեցոյց մինչուէս ըմբռչաց , որք ցայն վայր
չէին երևեալ առ Հռովմայեցիս, և՛ի վար արկանէին միայն
՝ի քղքս յունաստանի : Ձտ պեղել աւազն , զոր լցոյց
ջրով . յորում եցոյց ժողովրդեան նՀանգ մի , յո՛ ձիազե-

1 Ջբան պլինիոսի ֆարգմանեցի ըստ յարէն ապակի և ֆայթեղենի ասէզծո՝
ձառին , բայց և այնպես գիանեմ ասէ- նին զարդարեալ ձեռ սեմբէ , որ մ՛է
գանօր դիտատրոն ինչ մէջ : Ուրբանն բուն ըստ կանոնաց ձարգարապետաց :
պարին և վերին սենաց՝ ենԹադրեմ ին

տի , և հինգ տիտեռունս , այն են կոկորդիլոսք , գա- Աւ Հ. 694։
զանք՝ զորս չէր երբեք տեսեալ Հռովմայեցւոց ։ Ի խաղս Ն. Ք. 58։
կրկիսի երևեցոյց Հարիւր լիսուն յովազս , և եդ ի զնին
հետաքննին տեսողաց ոսկերօտի մի քառասուն ոտնաչափ
երկայն . որոյ կողք էին բարձր քան զՀնդկային փղայ , և
ունէր ողնայարք ըստ ոտնաչափ և կէս ։ Լսէին , Թէ էր
սա ոսկերօտի ծովային հրեշի , որ կլանել կամէր զանդ-
րոմեդա՝ մօտ ի քէրքն ՝ յոպպէ ի պաղեստին , զոր ըս-
պան պերսեոս ։

Ակաւրոս յետ այսչափ շռայլելոյ ի հաձել տարապարտ զժողովուրդն , կամեցաւ հաձել և զանձն՝ շքեղացու- ցեալ միւբ տուն ։ Իբրև քանդեաց միւբ Թատրոն , ետ փոխադրել անդր զընտիր ընտիր և զբարձրագոյն սիւնս կձեայս , ի կառուցանել ի տան իւրում գեղեցիկ լինն Պլին. լէ. ե։
սրահ կամարակապ ։ Պատմէ պլինիոս , Թէ գործաւուն՝ որ ըստանձնեալ էր զպահպանութիւն հասարակաց լուա- լեայ , կամեցաւ՝ զի սկաւրոս ապահովեսցէ զնա տուժիլ զինաւն , որում հնար էր լինել երբեմն ի փոխադրուել այնպիսի անհնարին ծանրաբեռնութեամբ՝ ընդ որով անցանելին այն լուալիք ։ ,, Լայց քանի առաւել ,, հարկաւոր էր (ասէ այս իմաստասիրն մատենագիրը ,) ,, ապահովել զպահպանութիւն բարուց հնձկայ ի ժամա- ,, ախտէ այսպիսի վտանգաւոր օրինակի ,,։

Ի սասկի զոր շահեցաւ սկաւրոս այսպիսի տարապայ- մանն ծախիւք՝ զարդ անպիտան իւրում տան ։ Զորմէ ոչ ձգեաց ինչ պտուղ , բայց զնւրն կործանումն , և զընդ քաղում պարտեօք անկումն , մինչև առաւել ևս ձեռնե- րէց լինել նմա ի յաչխատակութիւն ի իրամանակատա առ- նել իւրովք կեղեքանօք զտոյժս , զոր իւր անվիտ պետ- ձասիրութիւն արկ զբազդիւ նորա ։

Ի նդ սկաւրոսի լծորդն պլինիոս զկուրիոն՝ ոմն օրինակ Հանդիսք խաղուց ա- բաբեաք ի կուրիոնէ ։ Պլին. լէ. ծ։
լինն նմանատիպ յիմարուէ եղելոյ զամնաւ ժամանակաւ , որովհետև չէ ինչ լետոյ ՝ք զայս , բայց քանի մի ամաւ ։ Կուրիոն չէր մեծատուն իբրև զսկաւրոս . և ժառանգորդ լեալ չափաւոր ընչից իւրոց նախնեաց , վատնեալ էր և զամս իւրով զեղխուք և խենեշուք . մինչև պարտա- պան լինել վաթսուն միլիոն սեստերտաց , (այն է եօթն

1 Զայս դիպաւածս ասէ համարին լեալ եղեալ չեն ուվէրիա ։
պլինիոս , սպրաճն և պոմպոնիոս մելա ։ 2 Ի տոմ չերէրդ ընդդէմ ֆեխիոսի
Ի ան պանդէ ապաբէ Աքսապէլաբ· Հա- ատ լիլերն , ըէ կուրիոն հանդիսացոյց
տոր· ֆ· գերս· ֆ· գլուխ է· երես 117 խաղուրնաբ , և էի կատուցանել ըէատ-
զնաց դիաճանել վաճենագիրս պայսոսիի րան ատ հիպապատուբ սուլպիտիոսի և
ընդ ովէդիոսի , որ դրեի զդպատուածս մարկելոյ , յամին հռովմայ 701 ։

Ա՛ն Հ. 694։ Ն. Ք. 58։ միւնոյն հինգ հարիւր հինգ լերայ գաղղիոյ,) զորս վճռեցին կեսար վճռողս՝ կամելով ձգել վրա յիւր կողմն, Ա՛ն այսորիկ ըստ գերզնեցիկ՝ ասից պլինիոսի, չունեը ինչ հայրենասուր ժառանգուել, բայց վասն ոմանց պէտուէ, և զերկասակուէն երեւելի քաջացոց։ Ա՛ն այսորիկ անկարացեալ՝ի գամբանական խաղս, զորս պատրաստեցին կարծեր՝ի պատիւ յիշատակի հօր իւրոյ՝ հաւատարիմ մեծագործուեն սկսաւոսի, կամէր ընել զնոսա երեսից եւակա. նութեան գիւտի։ Այս կատարեալ երկուս փայտակերտ Թատրունս մեծ միմեանց, որք պտոյտ եին՝ի վեր առանց ցից։ Այս Թատրոնք՝ որք փակին յիրենս զանազան բանն և զորս՝ի գնին, ի սկզբան անդ մատեան առ միմեանս Թիկն առ Թիկն. երկարանցուրեամբ միանգամայն էղեն խաղարկուեք Թատրոնականք, զորս կատարեցին դերասանքն անլսելք և անչխոյի՝ի միմեանց։ Չեռ միջոցեի՝ի նմին աւուր էտ առնել կիսաշրջան՝ այսց երկուց Թատրոնաց, որ միւռ լի նմին մարդկամբ, մինչև ձևանալ մի միայն շրջապատ և մի միայն ամփիթեատրան, յորում դուռնին սուսերամարտքն Արկինեայ յոյսկակի գայթ, որ վասնգէր կիւռնս Համակ ժողովրդեան. և ազգն ողջոյն՝ այնպէս յիմարեցաւ, մինչև զարմանալ ընդ այնպիսի խաղ, որում Հնար էր կորուսանել զնա Համբոյն։

Յօդ. Ի.

Ալպասատայոյ պարտասուէ ոճաւոյ՝ի գառ էիերդեան։ Պոմպէոս նախարինս ընկալեալ՝ի էդոպէոսէ, գասեայ՝ի էոյն էիերդեան։ Այլոսէ ծերակուռն յառաջուսն առաս յոսնիսէ՝ի պատաս էիերդեան։ Դիմադրուսէ էլեսուի արիւռեան։ Լուծ՝ի վրն էդոպէոսէ և փաբինիոսէ՝ որ՝ի էոյն էր պոմպէոսէ։ Չասանել էղբօր էիերդեան՝ի հռոմ։ Ա՛ռելսն հասարակաց յոսնիսէ ամբաստեմ էդոպէոսէ։ Այլոսէս շրջէ՝ի էոյն նախանձոյսկ գասբանեալ պատրաստանաց։ Պոմպէոս առ էրիսոն՝ փոսոր էդոպէոս գառնալ լեզի էիեսց նր, քաղ՝ի տան։ Հիւպատոսք գանազանսդրեն էալ հակառակ էիերդեան։ Այշանակին էլնանառար վասն յաջորդ ամն։ Այր ձիգն արիւռենց՝ի պատաս էիերդեան, բայց անպատուս։ Լծոծանել էիերդեան ընդ վշնս ինչ ծերակուռն՝ի ընդոս հետապատասն նշանակելոց։ Հետսոս նշանակել արիւռեան՝ փոսոյ՝ի փաղդիս առս ընդառնելոյ պհասանաւ՝ի էեսարէ, զի անդրէն էոլեսցէ էիերդեան։ Այրիւռ արիւռեան՝ի ներոյ գասակ-

… Այր ջնջեր ինչ իւր եկամուտ, բայց զգժաուէ գլխատրոյց։

գոնէ՝ զանէնալ ՚ի հղդրխոսին հոգմանէ : | Քնասուլս առաջնմէն ծերախառնի պիրոդաբ հիներեն : Լարձիկ խոտասայ : Լարձիկ պոմնեոսի : Գաւխիանոս պրիբոսն խափան արհամն եւնչ էրգին : Ոնն պրիբոսնեց առասչի առանձն պիրոդաբ ծոդովրդեան : Խոռնոբ հղդրխոսի : Լուսրաց : Ոհլան Քանայ հասաձէլ պայս խաղարաբ : Խար բնասարոսնէ : Պ՚մբասպան լհնի պհղդրխոսբ : Խռնոնայ առ բառնասլիան : Լուպաս խափանոնն էրգդրոսնէց ՚ի հռոմ՚ : Ընպէր հղդին գշրոնայ : Շ քղնաբէրսնեն Բոսոլնն ընդասուսն հնայաց առած առ ամ ծոդովրդբաս էապէսյ : Ծ՚ափանչայն գնձոսբ բազմանաբ : Լ՚ննդարձն յայնչ ՚ի հռոմ՚ եւ յայ էապէս ՚ի գնոսն հիներեն : Լոդով ծերախառնին ՚ի խոպիաւլեն , եւ վձնո ծերախառնաման ՚ի հրամայել պղիբարարչ հիներեն : Լոդով ծոդովրդեան, յորոմ լհնդասուլս եւ պոմնեոս յորգորեն եւ խաղաչերեն պատասխանի : Ոյոր վձնո ծերախառնի ՚ի գնոսն հիներեն : Ոնձանան դեռ ծոդով ըստ Տարեբերեցոյ , յոր էրգսոսեն վձնոերցաս անեղծեալ : Ընձանաձալ հիներեն ՚ի գեռասոսեն ասաս ոսբ : Ոնինել նորա յայոմ հաղաբ : Լ՚ապէ նորա յաղնանաման ՚ի հռոմ՚ : Խոր պոսնո գաղաչինք եւ գաղաչինք անգրեն գնինն հասարակաց ծանեսնե : Ընա ցարձեաց հիներեն՝ ղեմարտասոսոբ գորեցոյ եւ համբաւաց պոսեալ լհնի պոմնեոսի շնց մ՚ էնձանաճալեն : Ցգրսոսնց հասարակաց պոմնեոսի գնիներեն : Խոր առ նա պատաս . խանի : Պ՚մնեոս գարձոցանե գլեսոբ ՚ի հռոմ՚ : Խռնոնելն եղդրխոսի ընդդեմ հիներեն եւ գլեսոյ : Ընդդեմ անասանի գնասոս ծանեսե : Ոնձ լռնոսլեոյ : Օ՚ չարգն ձարտարխոսոսելն ֆալէրեսի :

Ա՚ոդաք մեք գնիկերոն յիւրում վատաննդուէ՝ ՚ի ԹԷ- ասգնիկ՝ ընկղմեալ՝ ՚ի Թափծուէ , ԹԷպէտ և կայր նՁ տեղի բարեյոյս լինելոյ : Ա՚քսորեալ սակս պանծագործն դատի եղելոյ յաշխարհն , ասացեալ եր Ըէ իւր գաւակաշատ ՁամՁ լաւագարոյից եղելոյ ՚ի Տռոմի և յիմ խոսելս : Ձկնր Տամարեալ և ոչ յաբասրելոյ սակս . և պահեցին հիներեն : Նման գնամ իրաւունս քաղաքացուՀԷ , քաց յայնց՝ գրս եւ- Ընդդեմ : Պ՚ոդոսնեաս : ասա՝ որ էին Համարակալ , գնայեալ եւ գմանէ ՚ի ծերաս- Գնն ՀԷ տան կուսի , ասէ . եՀԷ առաջի կայը ինձ գասակարգել գա- Խոսոբ 84- 85: գնի սակ ծերսնեաց՝ ՚ի բացեայ գոլով հիկերսնի , գա- սեի զանուն նոցա յիւրում կարգի : Ըէ կարգեցաւ գա- տաւորս ոք ՚ի աեղի ՚նէ : Ըէ ոք յիւրոյ կատարաբար բաղե- կամացդ զանց արար Թողուլ ձամ ինչ Տիմատաւ , որպես եՀԷ եր ընՀերակայ : Ըէ ոք եՀԷ ՚ի քաղաքացւոց , և եՀԷ ՚ի գաշնաւորաց ինքնակալուէ՝ գնիպ գ տաւ ՚ի սպա-

Ա՛ Հ. 694։
Ն. Ր. 58։

սուց և՛ ի ծառայուէ սիրեալոյն ։ և այլեւայլքաս վկայէ, Թէ ամ յոհնաստան մի՛ զմի ձեպելին ընծայէլնի երևելի նշանակս սիրոյ և ոգեխառնուէ ։ Յա՛ ծերակոյտն իսկ հազիւ՛ ի բուռն արկեալ նշոյլ ինչ ապատուէ , յանձն ա բար վնա ոչ ա՛անդ պատուական ամ Թագաւորաց , և ամ ազանց ։ և հանդիսի ընորհակալութէ մատոյց այնց՝ որք խնամարկեցին՛ ի պահեստ հասարակապետուէ զպա՛ պիսի գերաշխարհիկ քաղաքացի ։

Պոմպէոս նախաթին ընկալեալ՛ ի կղզիոսէ , գաւնայ՛ ի կողմն կիլիկեոյն ։

Ա՛յս իմաստ եկաց ունայ առ ժամանակ մի ամիսոք՛ ի սիրտ ծերուներաց , և՛ ի յոլովս յիշխանաւորաց՝ աներևակ առ ապաքս ։ Ա՛նեպէտ և էին բարեխորհուրդք , սակայն ո՛չ զօրեցին երկնել , բայց իշձս ծածուկս անզօրս , մինչև ընկալան զՀաւանուէթէ պոմպէոսի ։ Ա՛նհնարին յանդգնուէ և ժպրհուէ կղզիոսի ո՛չ յապաղեցին հայթհայթել՛ ի գատ կիլիկեոյն այսպիսի հզօր զօրավիգն , և պարգևել նմ խնամակալս , որոյ ակամայ կամաք լքէլ էր զնա ։

Ա՛ռնեալ էր կիլիկեոյն՛ ի սկիզբն ապրիլի , և յամաեանն մայիսի սկսաւ կղզիոս անգոսնել զպոմպէոս ։ Փոքրն ոմիգրան էր կալանաւորեալ և յածեցուցեալ՛ ի հանդէս յաղթանակի այսր զօրագլխի ։ զոր ապա յանձն արար պահպանուէթէ Ա՛ փլաբիոսի՝ իւրում բարեկամի , որ առ ժամն պրեսոր էր տարուոյն՝ զօրմէ խօսիմք ։ Կլողդիոս կաշառաբեկ լեալ՝ ձեռն էարկ հնարիլ զպատուէր տիգրանայ ։ Ի լինել յընթերցս առ փլաբիոսի՝ ազաւեաց զնա , զի ցուցցէ նմ զթագաւորացն ։ Իբրև եաես զնա , կղզիոս մտեալ՛ ի սրահ անդր , բազմեցոյց զնա՛ ի սեղանն ։ կալաւ առ իւր , և չգալեցոյց զնա՛ ո՛չ՛ ի փլաբիոս , և՛ ո՛չ՛ ի պոմպէոս իսկ՝ որ խնդրէրն զնա ։ Յետ աւուրց ինչ եմոյծ զնա՛ ի նաւ մի , որ հանդերձեալ էր տանիլ զնա յասիա ։ Ա՛յլ յարուցեալ մրրկի՝ ի ժամ նաւելոյ նը , բռնադատեաց զնա ընկենուլ խաբիսս յանտիոն , ՛ի նաւահանգիստ փոքր մի հեռի՛ ի հաւմայ ։ Յղեաց վաղվաղակի տրիբունն՝ զԱ՛ռաբ. կղզիոս զմի յիւրոց մտերմաց , զի դարձուսցէ անդրէն զթագաւորացն՛ ի քո՛ղ։ Փլաբիոսի իրագէկ լեալ այսմ , ջրաւ անձամբ և հզօր ձեռամբ , զի կորզեսցէ անդրէն զնւրն կալանաւորս ։ Ա՛ւ եղև կռիւ՛ ի մէջ երկուց գնդացս՝ ի վե՛ր ձանապարհին ապպեայ ։ բայցմէ՛ ի նոցանէ կոտորեցան յերկոցունց կողմանց ։ Ա՛յլ առաւե՛լ՛ ի փլաբիոսին կողմանէ ։ Ե՛ որս և ասպետ մի հաւմայեցի՝ Ա՛. պապիրիոս անուն , բարեկամ պոմպէոսի ։ Փլաբիոսի հա՛րկ եղև փախուստ

առնուլ, և դառնալ 'ի Հռոմ՝ գոգցնա անձնապաւր։ Ե. Հ. 694. Ն. Ք. 58։

Պոմպէոս բարկացաւ մեծապէս ընդ այս նախատինս։ Յաներ ակամայ կամաք՝ կղզիոսի, որ յիւր վէր դարձոյց զարիւնուկան բռնութիւն, զորոյ նա ինքն հաստատեալ էր անդրէն զգօրուն։ Տեղւոյն զոր կալաւ ընդեմ կղզիոսի, զարթոյց 'ի սիրտ նոր բարեկամուի առ կիկերոն, և բռնադատեաց զՀատտարիին և զխախանձախնդրին զմիմիոս կուսդրատոս՝ ժրանալ յայտնապէս վէր յետադարձն այնորիկ, զորոյ սոյն սա տրիբունն ամենայն էր խափանել զաքսորուին։ Այս արդարև 'ի ժողովել ծերակուտին 'ի միում յունիսի, մեմմիոս առաջի արար 'ի կշռուն զերդզուէն կիկերոնի՝ 'ի ջառնուլ յանձն հիւպատոսաց առաջարկել զայն։ Զայնակից էին ամենայն քուէիւք 'ի հրամայել՝ զի անդրէն կոչեսցի։ Այլոց ընդդիմադրութիւն ելիոսի լիդուլայ տրիբունի՝ որ բարեկամն էր կղզիոսի, արգել ծերակուտին զկատարել վճռոյն։

Կռիւք 'ի մէջ կղզիոսի և գաբինիոսի, որ 'ի կողմն պոմպէոսի էր։

Այլ այս պատահար անդրէն քաջալերեաց զբարեկամն կիկերոնի, և գրգռեցոյց զկատաղուն կղզիոսի։ Վիտեր՝ թէ ընդ ոմ արժան է ընդհարականիլ. չէ թող հնարս ինչ 'ի խոժոռեցուցանել զայսմիկոս։ Գաբինիոս էր հաստուած պոմպէոսի՝ 'ի կողմն յայտնեցաւ թէ արիւնհեղութիւնք իւրոյ. յորմէ եղեն արիւնհեղութիւնք 'ի հրապարակի, և մեռան բազումք 'ի կռուելոյ, յորոց 'ի միում քարոզեցան խրճունք գաբինիոսի 'ի խուժանէն կղզիոսի։ ,,Ո՛վ քաղցր՝ տեսարանիս վէր ժողովրդեանն Հռոմայեցւոց ,, կանի, (ասէ կիկերոն.) տեսանել երկուս անօրինս ,, կռուեալս ընդ միմեանս, կղզիոս և զգաբինիոս, որոց ,, սպասէին ելից ամենևին անմիտակողմն. որ ոք 'ի նո- ,, ցանէ տապաստ արկանէր՝ չահ համարէին. բայց զնա ,, գոյն ևս հաճ և հուսան էին, թէ երկոքեին միանգամայն ,, կորնչէին"։

'Ի բորբոք հակառակութեացս եհաս 'ի Հռոմ եղբայր կիկերոնի սպասաւորիկ թէք պատշաճականաք իւրում սպասաւորել. և եգիտ ընտանեաւն 'ի յոգունդ ընտիր քաղաքացւոց, որք չոգան ընդ առաջ նոր, խառնեալ զիւրեանց արտասուս ընդ նորայն։ Այնմ սա 'ի գնալ ժամու զօրացոյց զանել զժուժիս և զաղերս փեսային կիկերոնի՝ պիսոնի

Հասանել եղբօր կիկերոնի 'ի Հռոմ։ Առեալ հասարակաց յայտնի ամու ընդեմ կղզիոսի։

1 Ապաքէն յայսմ տեսրանի սխրագործութեանց իւրոց ոչ ինչ էի ես երբ առաջին անգամ Հռոմ եկի։ Ոմն ոք և յերբոցունց կորնչէր..... յայնմ շահ համարէր հաւասար. իսկ շահ անմահ, թէ երկաքանչիւր անկանէր։ Կիկ. 'ի պիսո. համար 27։

Ա՛ Հ. 694: Ն. Ք. 58: փառագայ գերապանծ պատանւոյ, որ անքակ յա-
ռաջ եր՛ի դատ իւրոյ աներոյ, բայց չկարաց քաղել ըզ-
պատուղ իւրոյ առաքինուե՛, վճարեալ զկեանս փոքր մի
յառաջ ք՛ընորոն վերադարձ: Ցերեսեսիա կին կիկերո-
նի քաջ երևոյ վնասուն տեղի. և այսչափ պաղատանք՛ի
խոր խոցեին զսիրտ քաղաքացւոյ:

Օ՛սորին հակառակն՛ի վեր երևեր ամ իրօք Հ՛որկաց
ատեւլաԹի ընդդէմ կղոդիոսի: Յամ խաղս հանդիսա-
ցեալս ժողովրդեան յայսմ ամի, ո՛չ իչխեաց երթիք ե-
րևիլ առ երկիւղն այպանուե՛ն և չմանոյ, և չար ևս ինչ
պատահարի: Որ ոք արբանեկեալն եր նմա ընդդէմ կի-
կերոնի, զինչ և իրողուԹիք էին նորա՝ եր դատապարտ
յամ ատենի: Ա՛սպետք հռովմայեցիք ժողովս ժողովին
՛ի միաբանել զևրեանց զօրուԹի: Օ՛երուՆիք անկարա-
ցեալք ընդոնիլ՛ի հիւպատոսաց զառաջարկուե՛ կշռուե՛
իրողուԹեն կիկերոնի, մերժէին զայլ ամ, և ո՛չ կամէին
լսել ինչ զոյց, Թէ ո՛չ նախ՛ի գլուխս ելանիցէ՝ զոր հա-
մարէին քան զամ գլխաւոր:

Կղոդիոս ջոջի՛ ի կողմն նախնձայոյզ հասարակա-պետականաց:

Ա՛յս ամ յուզմանց անհնար եր չարկանել վարանս՛ի
կղոդիոս. բայց այն Թուի ինձ նորանշան լիւր գնացս,
զի սկսաւ ձևանալ լաւաբարոյ, և նախանձայոյզ իրա-
ւանց ծերակուտին և աղնուապետուե՛: Վ՛իտեր զի նա-
խանձայոյզ հասարակապետականք էին միշտ յամ ժամա-
նակի հակառակք պոմպէոսի, և դժկամակ էին ընդ այն-
չափ առաւելուլ հեղինակուե՛ նո՛ր՛ի հ՛որկապետուԹե՛:
Այս զի դիմադարձ եր նմա պոմպէոս, դարձ արար լիւր
հակառակ կողմն: Ա՛սեր եԹէ՛ ՛ի ծերակուտի, և եԹէ
առ ժողովուրդն, Թէ օրինք կեսարու հաստեցան ընդ-
դէմ հաւաՀմայուԹե՛ց. և ո՛չ լիշել՝ ոմ յուշ ածէ կիկե-
րոն, Թէ յօրինացս միջի կայր և օրէնն՝որ արար զնա ժո-
ղովրդական: Յանդիման առներ՛ի բեմի ատենախօսիչ
զբիթուլոս իշխանակից կեսարու. Հարցաներ ցնա. Թէ
երբ արդեօք պատաղեալ՛ի դիտողուե՛ նշանաց երկնից
՛ի ժամանակի յորժամ կեսար օրինադրեր զիւր օրէնս:
Ա՛խբուլոս պնդեր զեղեալն: Հարցաներ ապա ցհաւաՀը-
մայս և խնդրեր՛ի նոցանէ. Եթէ օրինք եդեալք այդ-
պիսի օրինակաւ չիցեՀն ապախտք ամենևին: Ցային պա-
տասխանի. այո: Ա՛յս ժանտաժուռտ անկրօն՝ անբարի
բարուք խաղ առներ զամ ըմ քմայ իւրուե՛ն օգտի:

Ա՛յնպէս չերկնչեր դիմախօսել անձին, մինչև ասեր.
Եթէ ծերակոյտն նանրացուսցէ զարարս կեսարու՝ իբրև
հակառակս հաւաՀմայուե՛ց, ես ինքն պատրաստ եմ՛ի

վը ուսոց բարձեալ բերել՝ի քաղաքն՝ զկիկերոն զալա- տարար նորուն։

Ա. Հ. 694։ Ն. Ք. 58։

Իսկ պետև անհեթեթ եր խաղարկուիս, բայց և այնպէս խաբեցան ջատագովք աղուսապետուե։ Լ՚ընդէս հաճ՝ և հաւան էին՝ի լսել զեպերանս պոմպէոսի՝ի ժողովս ժողովրդականաց, մինչ այլ ոչ համարէին զկղոդիոս՝ բայց Թշնամի ոք առելոյն իւրեանց։ ,, Լաւ ա՛ի՛նէ ,, կղոդիոս՝ կարդղ իցէ աղարտել զպոմպէոս՝ իւրովք ,, Թշնամեօք, (ասէ կիկերոն։) Լաբէ. յայնժամ իւ- ,, կուէ Թեամբ աղարտելո նա զայս մեծարուս այլ ,յորժամ ,, բարեր՝ի վը նորա գովուածիս ”։

Պոմպէոս առերկուղ՝գուչ կղոդիոս գարանակալ լինի կենաց նը, փակի՝ի սան։

Լաթէ կամիք հաւատս ընծայել կիկերոնի, կղոդիոս այնպէս անմիտ գտաւ, մինչև գարանակալ լինել կենաց առաջնոյ քրքայլոյ ՀռոմկապետուԹեն։ Լ՚ընդ մուրեք հաւաստե մեզ մեր ատենաբան՝ Թէ սորուկ մի կղոդիոսի՝ զտեղի էառ՝ի մեհենին կաստորի, դաշնակ առ իւր ունել լուլ. և խոստովան եղև՝ Թէ զինեալ եր նուաճ՝ի սպանանել զպոմպէոս։ Ա՛նմոռիան այն է. մի պոմպէոս յետ դիպուածոյս՝փակեցաւ՝ի տան. և զայմ ինայուածք տարաւոյն այլ ոչ երևեցաւ, ոչ՝ի ծերակուտի, և ոչ յայլ ինչ հրապարակական տեղի։ Լաւ ոչ՝ի տան իսկ կարողացաւ կալ անհոգ։ Ա՛ի յաջատագրոյ կղոդիոսի՝ գամիոն անուն, եկն՝ի վը յարձակիլ նը, բայց վըթխլ գտաւ։ Լաւ պետ կղոդիոս այնչափ յանդգնեցաւ, մինչև սպառնալ յատենապետել իւրում առ ժողովուրդն, Թէ կամի քանդել զտուն պոմպէոսի՝ ոչ քանդեալն եր զկիկերոնին. և զուարձաբանեալ՝ յայտ արար Թէ կամի կատուցանել սրահ կամարակապ՝ի Թաղն կարինեայ, (ուր բնակու Թի եր պոմպէոսի,) յար և նման իբրև զկատուցեալն՝ի լերինն պալատինոյ։

Կիկ. ը պատ. վերր. համար 49։

Լ՚ենչնար եր հեշտեաւ ակնկալել յաղԹական լինելոյ ընդեմ կատաղի տրիբունիս, ցորչափ Թևակից էին նմա երկաքանչիւր հիւպատոքն Պիսոն եղև առ նա միշտ հաւատարիմ. և գաբինիոս Թէպետ յայտնի՝ի վեր կայր ընդ կղոդիոսի յիրս պոմպէոսի, բայց չէր ինչ միտեալ՝ի Թուղայուցանել ծերունեայ՝ մատուցանել՝ի կրտսերն զտեղի։ Պատճառանք հիւպատոսայ էին, Թէ օրէնն կղոդեան արդելոյր նը զայն։ ,, Լ՚ո՛ (ասէ

Հիւպատոսք հանապազորդ գէն կաչ հաւակաւ կիկերոնի։

1 Ընդ վայր հարկանէր նա քամահէլոյին (պոմպէոս։) կենդանի՛ են գիք. յայնժամ ընդ վայր հարկանել Թուէր ինձ զնորայն բարձ բարպտիւ սրժանիս, յորժամ մեծամեծ գովուԹիք բարձր առնէր։ Կիկ. ը պատ. վերդհմայից. 50։

Ա. Հ. 694, Ն. Ք. 58։

,, կիկերոն,) արգելու օրէնն՝ [1] որ նշանակէ նոյ կուսակա-
,, լութիս գաւառաց , բայց ոչ այն՝ զոր քաղաքացի ոք
,, հռովմայ չհամարեր օրէն"։ Իսկ արդարև Լ. դոմետիոս
պրետոր ոչինչ կասեր յարգելանաց աստի անկրաւ օրի-
նիս . նա՝ անձնամատոյց եր առաջարկել զիրողուին՝ի
ծերակուտի, զիտելով թէ հիւպատոսք չառնուն յանձն՝
առնել զայն ։

Նշանակին իշխանաւորք ի՛ յաջորդ-ամին ։

Հուսկ ուրեմն նշանակեցան իշխանաւորք ի՛ հանդեր-
ձեալ ամին ։ Յերկուց հիւպատոսաց անուանեալոց մին եր
Պ. լենտուլոս սպինթեր՝ յայտնի բարեկամ կիկերոնի ։
Պիւսն թուէր թէ լինելոց է առաւել իւր ստոր քան
նպաստաւոր ։ Իսկ եր սա Ա. մետելլոս նեպոս՝ ազգական
կղոդիոսի . և այր առաւել ևս էին վիճմունք ընդ կիկերո-
նի յիւրում տրիբունուն ։ Այլ և այնպէս եղև չափա-
ւոր յոյժ , մինչև ինքն երկուստեք հրաժեշտ . և տես-
յոք յաւաջնկայդ , զի նպաստամատոյց ևս եղև նմա՛ի
պատ ինչ , յոր յաւելուին օր ըստ օրէ նոր ջատագովք ։

Նոր ձիգն արիբունից՛ի նպաստ կիկերոնի , բայց անպտուղ ։

Ուր տրիբունք , յո՛ բովանդակ իսկ պաշտօնակցայ
դասք , բայ՛ի կղոդիոսէ և յելիոսէ լիգուրայ՝ որ բոլո-
րովին եր անձնանուէր՛ի կամս նր , առաջն արարին՛ի
քսան և ինն հոկտեմբերի օրէն ինչ վ՛ի վերստին կոչման
կիկերոնի . և այնպէս արկին զիրողուածին ընդ հշուռք՛ի
ծերակուտին ։ Օ ուր միւսանգամ առաջն արարին հիւ-
պատոսք զկղոդեան օրէնն , և զարգելմունս յեռեալս՛ի
նոյն՝ չառաջարկել , չհշուել , և չկոքել զպարձ կիկե-
րոնի ։ Ընդ ինչ ակն եած ծերակոյտն , և Պ. լենտուլոս , որ
նախ առաջնին ասաց զիւր կարծիս՝ ոչ նշանակեալ հիւ-
պատոս , խօսեցաւ հզօր բանիւք՛ի վ՛ի հարկի վաղագոյն
վերադարձի քո՛ղքացւոյ ուրուք՛ի հոգևկապետութենն , զո-
րով զանց առնել չէր հնար ։ Ա. յանձն յամ գնաց՛ի վեր
եղևեին իղձք ծերակուտին և բարեկիր անձանց , բայց
միշտ խափանած ինչ յապաղեր զպատուն . և յայսմ
նուագի ելիոս տրիբուն արկ խափան այս երկրորդ ան-
գամ՝ վճռոյ ծերակուտին իւրով դիմադարձութիւ ։

Խոժոռիլ կիկերոնի՛ ի վրդնռ ինչ ծերակուտին՛ի խանգիլ զնոյն հիւ-

Ընդ այսոսիկ ելանէր լենտուլոս նախանձախնդիր եր յոյժ վերա-
գարձի կիկերոնին , բայց ինքն և իւր հանդերձեալ իշ-
խանակից՝ արկին՛ի նա տխրուն խառն ընդ վարանս ։ Ա. յո
երկրորդին նշանակեալ հիւպատոսք կաւեցան ասպհովել

1 Աւելին՝ ոչ թէ ընդ անհա-
ւան եմբ , այլ արգել զնորայն ու-
նիմբ զօրէն ։ Եւ ձմարիտ եր այս-
պէս եր նոցա արգել , բայց յայնմ
օրինէ՝ զոր նոյն ինքն ետ ի՛ մահ
դատիոյ և երկրին ասորւոց ։ կիս-
ի՛ Տան խօսէ ։ համառ. 70 ։

զկուսակալութիւն գաւառաց՝ որ յետ իբրեանց իշխանաւորացն ունէին. նա՝ այնպէին, որ չէր լեալ երբէք, զի այժմիկն յարդարեսցին խրեանց Յաստոյ ըստ ասելոյ Հռովմայեցւոց. այս ինքն է՝ զի որոշեսցի թիւ համարոյ, և որպիսուի գնդաց՝ որպ հանդերձել էին հրամայել. զի անուանեսցին հանքական սպայք. զի որոշեսցին գումարք զրամոց, և զի նուց, և այլոյ պիտոյից առ կուսակալսն իբրեանց։

Ը Նորհեաց նոյն ծերակոյտն՝ որչափ ինչ խնդրեին, հաւանութիւն բարեկամաց իսկ կիկերոնի։ Սակայն խոժոռեցաւ սա ըստ այսմ՝ վասն երկուց գլխաւոր պատճառաց։ Մի՝ զի նշանակեալ հիւպատոսք այլ ջանեալով ինչ անկալել՝ կամ երկնչել, էին առաւել ևս ազատք և ինքնիշխանք. և զի յարգ բարեկամաց կիկերոնի անպիտանացեալ նոյն այնուհետև, այլ ոչինչ յորդոր անձնական օգտի յոժարամտեր զնա յիւր դատ։ Երկրորդ՝ այս զձիու ծերակուտին՝ ինպատաստ լենտուլոսի և մ տելլոսի նեպոսի՝ եր ոմն խրատատուէ ինչ օրինին, զոր այս ընկերութիւն յանձն առեալ էր, չառնել կշռուի վերայ ինչ՝ մինչև կիկերոնի իրք վճարեսցին։ Չկայր ինչ կիկերոնի պանծագոյն քան զորշումն այսպիսի. զի որոյ ոչ պիտի զարմանալ մեզ, եթէ կայր ախտաբեր զնա կորուստ այսպիսի առաւելութեան։ Այլ և այնպէս զնա եղեն իւր հոգք. զի լենտուլոսի թէպետ և այլ էկայր ատեն իւրոյ մասնաւոր շահաւորուն, քայլ և այնպէս խնամ կալաւ նմա քաղցրմ հատատարմութեան և սրտապնդութեան։

Ց Երիքունք իսկ նշանակեալք համակ թուէին յօժարամիտք ի կիկերոն, և ուր ի նոցանէ անդրդուելի կայնին ի կողմն նորա։ Յորոց միջի սեքստիոս նշանաւոր արար զնա նախանձաւորութեան՝ և ևս և յառաջ զմոռանել իւր ի պաշտօն։ Այլ գիտեր, թէ բարեկամաց կիկերոնի անհնար եր ի գլուխ տանել կիւրեանց ձեռնարկ, թէ ոչ օգնեսցի նոյ կեսար, կի գեթ ոչ կասեսցի ի կալոյ նոյ հակառակ։ Սեքստիոս Ճանապարհորդեաց ի գաղղիա՝ ի համոզել զայս զօրագլուխս, որք յարգ՝ ևս և ի հեւտատանէ՝ մեծ եր ի հռովմ, զի մնասցի զամ խեթ։ Այլ Թէ ժամանք սեքստիոսի չապդեին ինչ։ Կեսար ոչ երբէք կամակար զինչա ի վերադարձ առնն, որ գերապանծ լոյս մտաց և որ փոյթ առ իրաւունս հարկաց ազատուէ յիրաւի արկանեին զնա ի միտս կասկածոտս։ Այլ Թէ յետ այնր ոչ ընդդէմ եկաց, այն եղև միայն ի չնորհս պոմպեոսի՝ որ ամ իրք կամէր զնորուն վերադարձ։

Իրև մտին նոր արիքունք ի պաշտօն, և զորոյք եղեն

Ա. Հ. 694։ Ն. Ք. 58։

Սեքստիոս նշանակեալ արիքուն գնայ ի գաղղիա առ ձեռնեղոյ զհասարակ նուէ ի կեսարէ, զի անդրէն կալցի կիկերոն։

Կիւիէր. վասն սեքստիոսի. համար 70։

Ա. Հ. 694։
Ն. Ք. 58։

Երկու տրէհ բունք ի նաւ ըստ գաւակ. ցուէ շահելք ի կղզիոսին կոզմանէ։

ի նոսա՝ օրինադրելոյ զգարձ կիկերոնի, երկուք ոմանք շահեալք ի կողմն կղզիոսի ընդդէմ յայտնեցան. ըր է՝ Նումերիոս կուինտիոս գրակոս, և Պեքս՝ ատիլիոս գալիանոս, արք անծանօթք, զորս մեր առեալեան առաջի առնէ՝ ոչ ամիս արհամարհս։ Իսկ այլք ուղեբերին կացին մնացին յիւրեանց գովելի միտս, և քաղցր իւիք առաւելուին քան զանցելոյ ամի տրիբունս. զի Կիկերոն ունէին զչենտուլոս սպինթեր զմի՝ի հիւպատոսաց, որ անդստին յառաջնոյ օրէ յունվարի ձեռն՝ի գործ արար՝ ը քաջիկ յայտարարուեց եղելոյ՝ի նմանէ, յորէ յորմէ էր նշանակեալ և եթ։

Ա. Հ. 695։
Ն. Ք. 57։

Գ. ԿՈՒՐՆԵԼԻՈՍ ԼԵՆՏՈՒԼՈՍ ՍՊԻՆԹԵՐ.
Կ. ԿԵԿԻԼԻՈՍ ՄԵՏԵԼԼՈՍ ՆԵՊՈՍ.

Լենտուլոս առաջարկէ ծերակուտին զերազուեթի կիկերոնի։

Ի առաջին ժողով ծերակուտին՝ յորում բարձերեց լենտուլոս հիւպատոսք, եղև քաղաքաթիւ յոյժ։ Ի ժողովուրդն էր յայնկալուէ մեծի, ոչ և պատգամաւորք ամ քիչքաց իտալիոյ համախուռմբ ժողովելոյ՝ի հասուցանել զկղզի իւրեանց՝ի մայրաքաղաք անդր։ Լենտուլոս առաջի արար զերազուեթիւն կիկերոնի, և խօսեցաւ շքով և քաղուեթբ ը արժանի իւրում աւագուէ. և պաշտօնակից նր խոստացաւ թէ՝ի ընորհս մեծարանաց ծերակուտին և հասարակաց օգտի՝ հաշտեսցի և ինքն ընդ այնպիսում քաղաքացւոյ, որ արդոյն է և անձկալի յաչս առնեցուն։

Կարծիք կոտաասոյ։

Այս այսորիկ խօսիլ սկսան այլք։ Ի կոտտաս՝ հին հիւպատոս և հին համարակալ խօսեցաւ նախ առաջին զիւր կարծիս. և այն՝ նորօրինակ իմն, ի նախատինս կղզիոսի, և ի փառս կիկերոնի։ Պնդեաց, թէ ոչինչ կղզիոյն ընդդէմ կիկերոնի՝ եղև իրաւամբք և ը կանոնաց. և թէ օրէն կղզիոսի ընդդէմ նր՝ չէ օրէն, այլ եղծումն համ օրինաց. ուստի և մեկուսուեթէ նր համարելի է՝ աստի պտուղ բռնուէ, անտի՝ մեծի սիրոյ հայրենեաց, յոյր սակս կիկերոն կամեցաւ պատարագիլ, քան առիթ արկանել կոտորածի և արեանհեղուեթե քաղաքացւոյ։ Այսն ինքեաց զանոն. թէ՝ վ ոչ զի չաքսորեցաւ նա օրինէ, ոչինչ պէտք էն այլոյ օրինի՝ի դարձուցանել զնա յետս, այլ բաւական են կամք ծերակուտին։

Կարծիք պոմպէոսի։

Ղանակ խորհրդոյս էր հաձելի յոյժ՝ի դատ կիկերոնի, բայց չէր ինչ աներկևան վ անձին նր։ Ա ած այսորիկ պոմպէոս՝ որ խօսեցաւն զինի, միաբանեալ ը իրաւայի խորհրդածուեաս կոտտասոյ՝ ասէ. ի պատասպարել

ղիկերտն՝ի ժողովրդական ստամբակութիւնէ , կարծեմ՝ բարուքք լինի , զի՝ի վե՛ր հեղինակութենէ ձերակուսին յաւելցին և քուէք ժողովրդեան . և զի հիւպատոսք առաջի արասցեն օրէն ինչ՝ որ նանրացուսցէ զկղզիոսինն , և հրամայեն արասցէ վերադարձի կիկերոնի : Ա՛յն ինչ այս կարծիք ընդունելի լինէին , ո՛չ բայցմասնորութիւնէ , այլ միակամ հաւանութենէ , ատելիոս գավիանոս արիքսուն՝ առանց ինչ օրինօք ընդդէմ դառնալոյ , խնդրեաց զորոշումն իրին արկանել յայլ օր , զոր չէզև հնար զլանալ . և այսպէս մնաց իրողութի՛ն կախ :

Գավիանոս արիքսուն խափան արկանէ եղից երացն :

Ութ արիքսունք անդրէն ձեռն արկին կայս : Ա՛. փաքրիկիոս գլուխ եղեալ նոցա՝ վստահացաւ առնել ժողով ինչ՝ի քաղս և երեքն յունվարի , վ՛ր կշռութենէ օրինին առաջարկելոյ՝ի նմանէ բազում աւուրք յառաջ : Կղոդիոս չէզև ինչ աստանօր ժամավաճառ՝ի նիւթել ընդդիմութի՛ն ինչ , կի յարուցանել հակառակութիւս առ՝ի չերկարաձգելոյ զգնն : Ա՛ղաօր նո՛ր ապպիոսի՝ որ պրետորն էր տարւոյս , կայինս սուսերամարտք , որք հանդերձեալ եին տալ տեսարան ժողովրդեան : Կղոդիոսի միաբանեալ ընդ նո՛ս սրիկայս հանեալս՝ի բանտից , արձակեաց զայս գունդ՝ի վե՛ր բարեկամաց կիկերոնի : Ապիոս մի՛ի տրիբունից մնաց խոց : Ա՛. կիկերոն ապրեցոյց զանձն թաքստեամբ , մինչև հնարեցաւ դառնալ պալատ փախստի : Կոտորածն եղև այնպիսի , մինչև տիբրիս և լուալիք՝ գոգցես խցան բազմութիք դիականց ընկելոց՝ի նոսա , և վճասարակաց հրապարակ հեղեղեցին գետք արեան :

Ութ արիքսունք առ՝ի չքնաղ ինչ՝ի քաղաքին , և ընդ նմա՝ զկղզիոսն . և՛ի վիճի ուրեք որ ծագեաց՝ առանց գիտելոյ մերոյ որոշակի զպատճառն , ո՛ր մ՚ի սեքստիոսի տրիբունի և մատելլոս նեպոսի հիւպատոսի , թէպէտ և տրիբունին արարք էին դատաստանական կարգաւ , սակաւ սա յանկարծակի հարուածեալ և զգեանեալ , ուր Թողաւ տո՛ւ մեռեալ՝ ընկալեալ յանձին վերս աւելի քան զքսան : Օ՛ տրիբուն՝ որոյ անձն էր նուիրական , խոշոշել՛ի գործ իւրոյ պաշտաման , ապիրատուէ էր եղեռնական , մինչ կղոդիոսի իսկ զահի հարկանիլ՛ի հետևուեց : Ա՛սայց չկայ՞ արժան գաւշակել զնարս զորս հնարեցաւ յայսմ՛ի խաբել զժողովուրդն : Հաստատեաց՛ի միտս տալ սպանանել զնումերիոս կուինտիոս՝ զտրիբուն իւրոյ կողման , զի այնր մահու մեղ՛ի վե՛ր դիցի բարեկամայ կիկերոնի . և այնպէս առեալուէ սպանումէ միոյ՛ի տրիբունից անկցի ո՛չ

Ութ արիքսունք առաջի առնէին զդատաստանս ժողովրդեան : Բանուէն կղզիոսի : Կռտորած :

Ա՛. ՀՀ. 695 : Ն՛. Ք՛. 57 :

Ա Հ. 695։ Ն. Ք. 57։ լիւր վէր միայն, այլ և ՚ի վէր իւրոյ թշնամեաց՝։ Կուինտիոսն ՚ի դէպ յաջողեաց, վի վերք սեքստիոսի իւրոյ պաշտօնակից չէղեն մահաբեր. բայց ինքն եղև ՚ի վտանգի, մինչև ցապահովուի կենաց միւսոյն։

Ձկայր այլ հնար ընդեմ բռնաբարուեցս, բայց բռնութիւն։ Սեքստիոսի առ ապահովել զիւր կեանս, հարկ եղև ժողովել արս, և զիւրև ունել թիկնապահս։ Սիլոն՝ մի յիւրոյ պաշտօնակցաց, որ ՚ի վայր ամ տրիբունս եկայ պաշտպան՚ի դատ կիկերոնի առաւել ինն ազնուաբարոյութիւն և անձանձիր, տեսեալ թէ ՚ի վտանգի է իրև զսեքստիոս, յանձին կալաւ և նա զնոյն զգուշաւորութիւնս։

Միլոն չանայնուամենայնիւ զայս կատարղութիւն։ Իւր բնաւորուի։

Սիլոն էր այր քաջասիրտ և յանդգնութիւն, որով և ՚ի զամենեսին յանկագոյն՚ի սանձահարել զկատաղի ժպրոհութիւն կղոդիոսի։ Զոն ինչ առ անդամ մի՚ի վեգ եկայ ընդ նմա յիւրում տրիբունութիւն, հանապազորդեցեալն իւրեանց կռիւք անհաշտ և անդուլ, մինչև յանկ ելին՝ միոյն մահուամբ, և միւսոյն աքսորանօք։ Երևի թէ միլոն էր աջնուատոմ, բայց յայնց տոհմից՝ որք ոչ գոլով վաղընջուց հռովմայեցիք, էին արդեօք յիտալիա։ Սիլոն էր լանուվիայի, որդի պապիոսի ուրումն՝ որ անուանին ի Սնկերական մարտի։ Սնկալեաւ եղև յորդեգրուի հասու իւրոյ՝ որ ՚ի մեր կողմանէ. ուստի և անուն կոչեցաւ նմա աննիոս։ Սայրէ ե հաւատալ, թէ արդեօք յոյժ էր ՚ի հռովմ, որովհետև չետ ամաց ինչ արար խնամուիթի մեծապատիւ, ածեալ կնուէ զփաւստա՝ զդուստր իշխանապետին սիլլայի։ Բայց ը ցամ ընծայութիւն, իւր անձնական արդիւնք արժանացուցանէին զնա ձեռներէց լինել յայմ։ Երթեալ էր ՚ի մոլ վերաբերիլ ՚ի բարձունս Ճանապարհաւ պատուոյ. և դատ կիկերոնի երևեալ նմա պեղեցիկ առիթ յինքն ձգելոյ զյարգ և զսիրտ ամ բազմիցն արանց, չքնաղ երևեցոյց յայմ զիւր առաքինութիւն, քաջալերեալ և ևս՝ թէ հաւատալ կամիմք ապպիանոսի, ՚ի պոմպէոսէ՝ որ առաջի առնէր նմա զհիւպատոսութիւն ՚ի հատուցումն։

Ամբաստան լինի զկղոդիոսէ։

Երպա տեսեալ՝ թէ ահեղ զառանցանք՝ յորս կղոդիոս օր ըստ օրէ գամ ը զգամ լինէր ձեռնածիգ, ոչ յայլ ինչ դիմէին, բայց՚ի բառնալ զամ ակնկալութիւն վերադարձի կիկերոնի, ՚ի լքուցանել իսպառ զբարեկիր քղքայիս, և ՚ի զօրացուցանել՚ի քղքի զձեռներիցուն խելագարի ուրումն, հուսկ ուրեմն հաստատեաց ՚ի միտս՝ օրինօք ընդհարկանիլ ընդ նա, որոյ ձիգն էր օրէնսդիր լինել ամե-

նեցուն բռնութիւն. և ամբաստան եղիւ վնասանել օրինօք սակս զի զաղարտել բռնութեանց ի խռովել զհասարակաց խաղաղութիւն: Այս անվեհեր գնացք չիմն եցին զկղոդիոս, մինչ այլ ոչ ակն ունէր դատախաղ ունելոյ զմիլոն՝ կա շառել միւսանգամ զնա դատաւորս: Այս իւր ամենայն ակնկալութիւն եղև ի դերև հանել զդատաստանն. և առ այս եգիտ նպաստաւորութիւն ի կողմանէ իշխանաւորացն: Ետեսանէր հիւպատոս իւր ազգական, ապաիոս կղոդիոս սպրետոր՝ իւր եղբայր, մի ի տրիբունից ժողովրդեան իւր հաստատած՝ հեղուսեն գիրս հրամանի, որ չէր երբեք լեալ ի հռոմ, խափանել զընթացս դատաստանի, արգելեալ այսց իշխանաւորաց՝ չպարտաւորել զամբաստանեալն գալ յանդիման լինել, չկոչել և չառնել ինչ հետս զօրութիւն գնացման:

Այս ի զանալ [1] անդ առ միլոն զպաշտպանուիլ օրինաց և դատաստանաց, գտաւ սա ի հարկի կամ ի բաց կալոյ ի գերեզիկ դատախաղութիւն անտի՝ յոր ձեռնարկեաւն էր. կամ անպատասպար դիմագրաւ լինելոյ կատաղութեն հակառակորդին զինելոյ, մնալով վարիլ ի զեղումն: Այս մօթ համարեցաւ՝ եթէ անարգաբար կասիլ, և եթէ պարտութիւն յանձն առնուլ: Այ այնպէս ընտրեաց վարձել իւր սուսերամարտս, և բոլորել զիւրև արս սպառազինս, զդէմ ունել սրիկային՝ որք ընկերին իւրում թշնամեայ ամ ուրեք: Այայց զգուշացաւ չանցանել ըստ կոպար կարևոր պաշտպանութեանց. և կերպարանիլ, թէ ի վէր յարձակի միայն արդարութիւն, և ոչ բռնանայ՝ բայց յորժամ ի դիմի հարկանի նմ կղոդիոս: Այաղխմունք եղեն ստէպ. ի վէրյաւեան տանն միլոնի յոլովակի գոնդք կղոդիոսի. բայց միշտ ինայ ամբաստեաւն: Այ լենտուլոսն հիւպատոսն իսկ չէզև նոյ ակն ածել, մինչև խռովայոյզ վիշն խորտակել զերծուն նորա: Այմ թաղք քաղաքին՝ էին փոխարկեալք ի բանակ պատերազմի, յորս ստէպ լինէր բազում արիւնհեղութիւն: Չայսչափ անկարգութեանց ծագէր գէթ այս օգուտ, զի կղոդիոս ոչ ևս վարէր թագաւորաբար, և գտանէր իւր ամ ուրեք հա-

Ք. Հ. 695: Ն. Ք. 57:

Բռնանայ առ բռնութիւն:

կիւ. չէ գտեր յին ի ծերպոյն. հմր 7:

1 Զմ՞նչ ունէր առնել այսն ծը նեալ առ առաքինութեի, առ աւա գութեի և առ ի փառս, ի զօրանալ անդ բռնութեի ժանգագործաց, և ի բառնալ օրինաց և դատաստա նաց: Մ՚էթէ տրիբուն ոք ժողովրդ. դեան մատուցանել ունէր զպարտ նոցն՝ առն սոսկականի, այլն գերապանծ յետին ոճրագործի. թէ՞ զդատն յանձն առեալ՝ ը վայր հարկանել, և թէ՞ ի տան գանձն ամփոփել: Ալախատինս համարեցաւ և՝ ի պարտութեի մատնիլ, և ահա բեկ լինել: Կիներն վասն սէրոփեոյ. համառ 89:

Ա. Հ. 695 : Ն. Ք. 57 :

կառակամարտ՝ որ՝ի դիմի հարկանիւը նմա, և երբեք երբեք զօրանայր քան զնա :

Խոպառ խաւփանումն ի բողոքել՝ի հռովմ:

Լ.այս ապք դուշնաքեայ ներքին պատերապին, ՝ի միւսին ըստ վաղնջուց հաստատուն առաջադրութեամբ յանդգնելոյ զերողութեան կիկերոնի յառաջ քան զամ՝ լսեցոյց վատեան դատաստանաց և զժողովս ժողովրդոց, և զծերակուտին : Լ.մենայնն կայր՝ի կախ. ոչ ևս լինելին՝ի ծերակուտին ունկնդրութիք դեսպանաց, ոչ դատաստանք, և ոչ վճիռք ժողովրդեան : Լ.յամ բռնական վիճակի անմնրթ էր տևել յերկար : Ձարկ էր միոյ՝ի կողմանց վախճան առնել և զօրանալ, բայց աջողեաց յաղթանակել բարւոյն :

Ընտիր կողմն զօրնայ: Ըստ Ջաբերական Թուղթքըն տուլոսի հիւպատոսի առամ ժողովրդսխտա մոյ :

Լ.մենայն շքեղուն և վեհափառութի հասարակապետութե էր յայսմ կողմանէ : Լ.րկոքին հիւպատոսք՝ (որ րովհետև մետելլոս գեթ չէր հակառակ,) ամ պրետորք՝ բայց յեղբօրէ կղոդիոսի, և ութ տրիբունք ժողովրդեան, Թիկունք էին՝ի դատ կիկերոնի : Լ.յսպիսի մեծ հեղինակուն պնդեալ քաջալերութե և գնդովք միլոնի՝ հուսկ ուրեմն պատկառեցոյց զայնոսիկ, որոյ ջանացեալ էր՝ի սկզբան անդ ընդեմ դառնալ. և լենտուլոս զօրութե ծերակուտական վճռոյ՝ որում ոչ ոք իշխեաց ընդեմ դառնալ, յղեաց շրջաբերական Թուղթս ընդ ամ իտալիա, հրաւիրեալ վնասս՝ գալ՝ի հռովմ, և օգնել վերադարձն կիկերոնի, որք միանգամ սիրէին զիրկուն պետութե :

Կիւ. Ընեւսպ. համառ 118 :

Վասն արդարև անօրինակ ոչ միայն յօգուտ ուրուն առանձնաւորի, այլև՝ի հասարակաց իսկ վտանգս բոլոր հասարակապետութեան :

Ծախաճայն ցնծուն բազմաւե :

Կիւ. Ընեւսպ. 116. 117 :

Ուր այսր [1] ծերակուտական վճռոյ իբրև եհաս վաղվաղակի՝ի տեսարան ինչ սուսերամարտից՝ ուր ժողովեալ էր ամբոխ բազում, ընդունելի եղև անպատմելի ցնծութիք : Այի մի՝ի ծերունեաց որ գայր յայս տեսարան՝ ելեալ՝ի ծերակուտէն, ընդունելի լիներ ծափաճայն խընդութիք : Նայց իբրև նա ինքն հիւպատոսն՝ որ հանդիսադիրն էր խաղուն, եհաս անդր, և կալաւ զիւր գահ, յոտն կացին ամ ծերունիք, և բազկատարածութիք առնա՝ ցուցին զուրախութի իւրեանց և զնորհապարտուի արտասուօք, որք քաջ ցուցանէին՝ քանի՞ սիրելի էր կիկերոն ժողովրդեանն հռովմէական :

Անհնարին յոյզք՝ի հրաւիրանի հիւպատոսին և ծերակուտին՝ի հռովմ և ընդ ամ իտալիա, եղեն անհնարին ցնծութիք՝ի

1 Կարծեմ ըե այս՝ այն վճիռ է ծերակուտի, որ եղեն՝ի ժեհենին պատերազմին ի Պաւիոնութե զոր նախոյն համարիմք :

Ա. Հ. 695։ Ն. Ք. 57։

ռոմի և յամ խաչեա ի ջնջհս կիկերոն։

ջնորհս կիկերոնի։ Մեհեցուն կամք եղեն լսել օրինակի գերադաս կարգի պետութենն՝ երևելի առնել զիւրեանց նախանձաւորուն ի ժողովրդական ամենայն տարագրելոյ։ Ռոմի և յամ խաչեա ի ջնջհս կիկերոն։ Հռովմայեցիք, ամ դաւք մեքենաւորաց, կարգ նուաստացոյ, ամ խռովիք և արուեստաւորաց, և ամ հասարակութենէ քենակաց մծատուր դաշտավայրաց ժողովեցան՝ յօրինել զխիռս պատուաւորս ի կիկերոնի։ Ոնոյն արաբին պէսպէս ժողովուրդք իտալիոյ։ Պոմպէոս իսկ ետ ոչ նշան ամ Մեզատ քաղաքաց, և ամ գաղթականաց։ Ի առ ժամն առաջնի իշխանաւոր գոլով կապուաց, ետ հանել յայսմ նորոյ գաղթականուէ վճիռ՝ որ եղև դադարեալ այլոց ամի։ Յետ որոյ նախանձ կալաւ երթալ ի բազում յայոց քղքաց, և քաջալերել զընակիչս վճետ երթալ օրինակին՝ զոր տուեալ էր նա ինքն։ Յորդորն այնոքս եղև հանրական ըստ ամ իտալիա, մինչև եկաւորիլ յամ կողմանց՝ ի հռովմանհնարին բազմութենէ քղքացւոց։

ժողով ծերակուտին ի կապիտոլիոն, և վճիռ ծերակուտականն ի հրամայել զկիկերոնի։

Տեսեալ լենտուլոսի՝ թէ զիւրև ունի հզօր զօրավիգս, գումարեաց ի կապիտոլիոն բազմաթիւ և երևելի ժողով ծերակուտին։ Նտանօր միւս հիւպատոս մտեալոս նեպոս հաշտեցաւ իսպառ ընդ դատ կիկերոնի։ Սերվիլիոս լիոս քաւարայի՝ արգոյ ալևոր, վաղնջուց հիւպատոս և հին համարակալ, յաղթանակաւ պատուեալ, և ապգաման հիւպատոսին, արար նմա յորդորանս սրտառուչս և ոգեշարժս։ Ձիչեցոյց նմա գլարուն՝ զոր միշտ կալան մտեալեանք առ իմաստս ազնուապետուէ, և առ հեղինակութիւն ծերակուտին. առաջի արար նմ զօրինակ վիրոյ իսկ եղբօր ալ։ մտեալոսի կելերայ՝ որ երկամաւ յառաջ մեռեալն էր, և պարտ անձին էր եղեալ ընդդէմ դառնալ կղզիոսի յամի։ Ձիչեցոյց նմա և ալ։ մտեալոս նումիտայի՝ զպարծանս իւրեանց տոհմի, որ աքսորեցաւ իբրև կիկերոն, և ելայ վնա քաղաքն ամ իբրև կիկերոն։ Ոչ պարզաբար. խօսեցաւ այնպէս ուժգին, որ ոչ կարաց հիւպատոսն զսպել զարտասուս, յանվրկպ նշան անկեղծ հաշտութենէ։ Ոչ արդարև յայնմհետէ ոչ շատացաւ լոկով անընդդիմութեաբ իւրում իշխանակցի, այլ և օգնեաց նմա, և ձեռնտու եղև յամի։

Յաղթն էր համախմբեալ ի չորեք հարիւր եօթնուտասն ծերակուտեաց. կղզիոս միայն գտաւ ի հակառակ կարծիս կիկերոնի։ Պա հաստատեցաւ, զի կիկերոն անգրէն կոչեսցի. և զի յայս ամս հիւպատոսք և այլ իշխանաւորք ծերակուտական հեղինակութենէ առաջի ա-

ԱԿ Հ. 695։ ՆՆ. ՔՀ. 57։

բասցեն վաղվաղակի վերադառնալ ժողովրդեանն խմբելոյ ըստ Հարիւրեկայ։

Ժողով ժողովրդեան, յոր ըստմբենառուելոս և պատպակեռս յորդորեն զքաջալերեն զքաջաղաքացիս։

Ի վաղիւ անդր լենտուլոս հիւպատոս առաջի առնէ ժողովրդեան՝ որ ինչ եղեւն ի ծերակուտի. և պոմպէոս միաբանեալ ընդ նմա՝ արար բանախօսուն պատճառի վկիւ կերոնէ, յուսյակուԹէ մտերիմ և դորովական բարեկամուԹէ։ Լուեցաց զնա փրկիչ պետուն. և ասէ. Հասարակ կայ փրկուԹէն եղելոյ նովաւ՝ անհնար է կալ ընդ ամենայն նմա։ Էյ ի վար կարկ վիայն գործոց և գնդրատս, յաւել ի վերջ և աղերս և պաղատանս, խնամ ունելով կիկերոնի, ոմն առնէր ընդ եղբայր իւր կիճ ընդ Հայր։

Ընդ վէիս ծերակուտին ի կատարումն, և յայս սակս արար վէիս յառաջընԹաց պատրաստուԹԻՆ, յորում էին պէսպէս պղտակք նպաստամատոյցք միմանց ի դատ՝ որ յայտնացան համարիւր հասարակապետուն։ Լրգել ոմն ուժգնՔ՝ յինչ աստիճանի և յինչ կարգի և իցէ, չգնել խոչ ինչ վերադարձի կիկերոնի, յայտ արարեալ՝ ԹԷ որ ոք արգել արկանիցէ, բարկացուցանէ զծերակոյտն, և ի համար մտանէ Թշնամեաց հասարակապետուն, բարեացաց փրկուն, և քՆքացոյց միաբանուն։ Հրամայեաց և ամ, զի ԹԷ հակառակուն չարախօհաց յերկարագգեսցէ զորոշումն, ունի կիկերոն դարձ առնել՝ առանց այլոյ կարգաւորուն։ Պատուէր ետ ընորհ ունիլ զնոցանի՝ որք ի պէսպէս քՆքացոյ իտալիոյ եկեալ էին ի հռոմ, հրաւիրեալ զնոսա՝ զնոյն նախանձաւորուԹՆ ունիլ առ հանդիսական ժողով ժողովրդեան, յորում անդարձ յանկ ելցէ իրողուԹիւնն։

Մեծահան դէս ժողով ըստ հարիւրեկայ, յոր իրողուին վճռ րեցաւ անբռ ղաքելն։

Ալ պա այնուհետև եՀաս օրն մեծ՝ օրն անձկալի, ոբ րում վՀետ էին բանագնացուՔ աւելի Քզ զմի ամ։ Լինաբ մակալուբ կիկերոնեան դատի՝ Համարեին իրաւամբք, ԹԷ պիտի վաւերացուցանել ըստ մարԹելոյ զօրինն անդրնին կոչման նՔ, զի բարձոյ ի Թշնամեաց իւրեանց ոխակալ և իսկ պատրուակ բաղձալելոյ յորմէ և իսկ ժամանակի։ Ալ ընդ այսորիկ ուր վարեալն էր յաքսորս՝ զօրուԹՔ լսկոյ տրիբունական օրինի՝ Հասուցելոյ ի մի ի ժողովոյ, որք կոչէին Համախմբուն ըստ Էղելոյ, որք բաղկանային ի լսկ ժողովրդականաց, և որոց բարձերեց էր մի ի տրիբունիկ, այս եղև մի ի ժողովոյ ըստ Հարիւրեկաց՝ խմբել ի վՀռել զվերադարձ նՔ. ժողով օգոստապատիւ քան զամ, և երևեցուցիչ բռնանդակ խմբի ագգին։ Լրկու Հիւպատոսք, եօԹն պրետորք, ուԹ տրիբունք ժողովրդեան, առաջի արարին կամ Հաստեցին զօրինն։ Լնդ-

տուլոս և պոմպէոս արարին քանախօսուիս՝ լի իրաւացի գովեստիւք կիկերոնի, յորդորանօք և աղաչանօք առ ժողովուրդն։ Մինայն ընտիր ընտիրք ծերակուտին, հինաւուրց հիւպատոսք, և հինաւուրց պրետորք՝ ի բեմբասայացուէն մտեան, և միօրինակ խօսեցան։ Պիսոն կղզիոս բարձրացոյց զձայնն ընդդէմ միակամ հաւանութեանն համարձակ և համ քաղաքացւոյ, ընդ որոյ լուր կալաւ զնա ապաժոյժ ցասումն։

Ոչողջն էր յոքնաձիւ յոյժ՝ որ չէր երբեք երևեալ. զի համահաւասարեալ ելից համ ժողովուրդն, և համ իստալիա։ Պէչ համարեցաւ ոք, ոչ վճռ ծերութեանէ, և ոչ վճռ խոթութենէ՝ վերծ ի գալոյ, զի ցուցցէ նշան սիրոյ առ իւր հայրենիս, արկեալ քուեայս վճռ վերադարձի այնորիկ՝ որ պահապանն էր նոր։ Քուեայքն եղեն լնուլ համաձայն. ամենեքեան միաձայն հաւան գտան օրինին, մինչև կիկերոնի՝ առ առաւելուլ զպարագայս պանծալի առուրս՝ յերաւի եղև ասել, թէ լենտուլոս ոչ միայն գարձոյց զնս ի հայրենիս, այլև եմոյծ զնս անդր հանդիսիւ և յաղթական կառօք։ Երկրին ընդունելուի և հաւանութենէ եղև ի չորրորդ օր օգոստոսի։ Սա այսմ բուլանդակ տեղուոյն աքսորանայ կիկերոնի՝ որ ելեալն էր ի Հռովմայ ի սկիզբն ապրիլի նախընթաց ամի, եղև վեշտասանամեայ։ Կիկ. առ ապ. Բիսոն. ջ. ա։

Այր անցեալ ժամանակ ինչ, յորմէ հետէ մերձեալ էր նոր յիտալիա։ Պոմպէոս կացեալ էր կատարածէ անտի ամին անցելոյ՝ այլ չէր երևեալ նոր Թեսաղոնիկէ՝ անքոյթ տեղի ապաւինի։ Պաղաքս կախեալ կայր զկառավարութենէ մակեդոնիոյ, յոյր ստացուի հանդերձեալ էր երթալ վաղվաղակի պետն՝ իւր Թշնամի. և լուր մծտալուտ եկաւորուէ գնդացն նորոյ կուսակալիս շրջեալ զմիտս կիկերոնի այլուր բնդրել իւր տեղի ապաւինի։ Ատիկոս՝ որ յայնժամ գտաւ նիւր յիւրոյն կալուածս եպիրոսի, հրաւիրեր զնա՝ եկաւորիլ առ նա։ Կիկերոն նախասիրեաց ընտրեալ զդիւռաքիոն, ոտն քաղաք՝ ուր դիւրին էր նմա ընդունիլ զլուրս հռովմայ, և որը բնակիչք միշտ ցուցեալ էին առ նա մարդասիրութենէ բազում։ Հաս անդր ի քսան և հինգն նոյեմբերի, և ինայ անդ աւելի քան վամիս ութ։ Ցի մինչև ի չորրորդ օրն յետագայ օգոստոսի, որ էր օրն յորում օրէնն

Կիկ. առ ապ. Պիսոն. ջ. ե։

Բնականալ կիկերոնի ի դիւռաքիոն ամիս ութ։ Մենինչ նոր յայսմ քաղաքէ։ Կիկ. առ ապ. Պիսոն. ջ. ը։

1 Վճ որոյ գերապանծ և գիւցազն երիվարօք վերաբերեցաք, գրօ- 2 կանն երախտեաց Պ. լենտուլոսի ոչ չակօք և ոսկեձաձանչ կառօք։ Կի- 3 դարձաք ի հայրենիս ոգի ոմանք ո- ներոն ի ճառն որ չէ գտնին ի ծերու- 4 մանք ի բարեհուչակ քաղաքացւոց, խոպն։

Ա. Հ. 695։ Ն. Ք. 57։ իւրոյ յետադարձի վաւերացաւ քաւելիք ամ ժողովրդեան։ Յայնմ աւուր եմուտ ի նահ՛ի դիւռաքիոն. ի վաղիւ անդր եհաս ի բրունդուսիոն, ուր եգիտ զտուղիս՝ զիւր սիրելի դուստր։ Յետ երից աւուրց ընկալաւ Թուղէի յիւրմէ եղբօրէ, աւետեաց օրինեն՝ որ անդրէն հաստատեր զնա. յորմէ եղև հասարակաց ուրախութի՛ ի բովանդակ բրունդուսիոն քաղաքի։

Պարձնէր ի հռովմ՝ եղև ազգ ինչ յաղթական հանդիսի. և յուշ առնէ պլուտարքոս, թէ չարար ինչ աւերս լաբեանուէ՛ի կիկերոն՝ յասել իւրում, թէ բովանդակ իւրաքանչիւր տալիս ըստ իւրաց ինչ բարձեալ բերէր զնա ի վե՛ր ուսոց ի ծոց հայրենեաց։ Այլ առ քաջ ևս իմանալոյ զփառս պանծալի այսր վերադարձի, տեսցուք զմանրամասն իմն գրուածի, զոր արար նա ինքն մեր առենաբան։ Կամք են ինձ յառաջ բերել զնո՛ր իսկ բանս։ „ Իմ՝ ամ ձմեռնա„ պարհ (ասէ) ի բրունդուսիոսէ մինչ ի հռովմ լի՛ եր„ երկուասեր անընդհատ բաղմուած այլևայլ ժողովրդոց„ իտալիոյ։ Ընդև ուրեք նահանգ կա՞ք քո՛ղք, որ չառաքեաց„ պատգամաւորս ուրախակից լինել ինձ։ Օ՜ ինչ ասացից„ զեղանակ ընտրելոյն իմոյ՝ի հասանել իմում յիւրա„ քանչիւր տեղիս։ Ո՞ւր՝ի քո՛ղքաց քո՛ղքաց և յանդաստա„ նաց տանուտեարք՝ իւրեանց կանամբք և որդովք կամ„ ընդառաջ գային ինձ, կա՞ զտեղի առնուին զձմեռնապար„ հայն, ի յուցանել զիւրեանց խնդակցութի՛ն։ Օ՜ զի„ տօնախմբութիս ոչ կատարէին յիմ՝ասկս ցնծութի՛ և հան„ դիսիս, իբրև զտօնս նուիրականս՝ի պատիւ դիցն ան„ մահից։ Այլ ո՞վ՝ օր մտից իմոց՝ի հռովմ, եղև„ ինձ ոչ՝ օր անանց անմահութի՛ն։ Տեսի զծերակոյտն և„ զժողովուրդն համակ դիմեալ արտաքոյ դրանց առ իմ՛

1 Իմ այնպիսի եղև գործ, որ՝ի բրունդուսիոնէ մինչ՝ի հռովմ տեսանէի բազմութիւն միաբեր զամբիոն իսալիոյ։ Զի չէին ոչ նահանգ ինչ, ոչ ազատաքինք, ոչ պրէտորք և կի գաղթականութի, յորմէ չեկին ինձ հրապարակաւ՝ի խընդակցութի։ Իսկ զի՞նչ ասացից զշատանելոյ իմոյ յիւրաքանչիւր տեղիս զինչ զհոսանս մարդկան՝ի քո՛ղքաց՝ի քաղաքաց. զինչ զտանուտեարց խառն արշաւանս յանդաստանաց՝ կանամբք իւրեանց և զաւակօք. զինչ և զաւուրցն զայնոցիկ, որք իբրև զնձոցն անմահից զտօնականս և զհանդիսականս՝ տօնախ մբեցան խմովս եկաւորութի՛ և գարձիս։ Ա՛յն օր միայն եղև ինձ արդարև յանմահութի իմն, յորժամ զծերացեալ կղզին տեսի ելեալ՝ի գուրս, և զժողովուրդն հռովմէական համագումարեալ, յորժամ նոյն ինքն հռովմ գոգցես խախտեալ՝ի կայից՝ի թաւեցեալ ինձ խաղալ ընդ առաջ յընդգրկել զիւր պահապան. որ այնպէս աւընկալաւ զիս, մինչև ոչ միայն ամ արանց և կանանց չամ ազգաց՝ի հասակաց և՝ի կարգաց, չամ վիճակէ և՝ի տեղոյ, այլև պարհսպաք անգամ և տուիք քաղաքին և մեհեանք երևէին ցընծալ։ Ի պիսո. 51. 52։

,, ընդունելութիւն, և զհռոմէ գլխովին իբրև 'ի հիմանէ Ա. Հ. 695։
,, դղորդեալ, գալ առ իս 'ի գրկախառնուն իւրում պահ Ե. Ք. 57։
,, պանչի։ Ինչ կարծեալ այնպէս էր, թէ ոչ միայն
,, որք և կանայք ևմ չափու հասակի և կարգի և պայման
,, նի, այլ պարիսպք անգամ և տունք և մեհեանք կայ-
,, թէին խնդութիւն 'ի տեսանել զիս"։

Յայսմ անհամար բազմութիւն մեծամեծայ և մանուանց ոչ պիտի 'ի բաց հանել՝ բայց միայն զյայտնի թշնամիս կիւ կերոնի։ Նմանապէս զյայտնիս. զի և կրաստոս թէպէտ և վաղնջուց գժտութիւնք էին 'ի մէջ իւր և կիկերոնի՝ եղև 'ի բազմաց աստի, առիւեալ զայս առնել՝ յորդւոյ իւր մէ, զորմէ այլուր խօսեցաք։

Յորժամ եհաս կիկերոն 'ի գուռն կապենայ, աշտի- Կիւ. աա. ապ.
ճանք մնոակայ մեհենայ լի՛ էին անբաւութիւն ժողովրդեան, որք 'ի տեսանել զնա ծախ զծափի հարեալ արձագանգս հնչեցուցանէին ընդ օդս աղաղակաւ ցնծալից խնդակցութեամբ։ Նմա ևմ բազմութիւն ընկերեցին նմա բիւրուք ծափաձայն ցնծութիւք մինչ 'ի կապիտոլիոն, յոր իսկ և իսկ չորաւ 'ի լնուլ զիւր պարտաւորութիւն կրօնի։ Ետ այսորիկ տարեալ եղև նովին օրինակաւ 'ի տունն՝ յոր հանդերձեալ էր իջեւանիլ։ Ի վաղիւ անդր՝որ օր հինգերորդ էր սեպտեմբերի, մատոյց ընորհակալութիւն ինչ ծերակուտին՝ առենախօսութիւք որ դեռ կայ. յորում ոչ շատացեալ ընորհ ունիլ միայն զի՝նկերութիւն առ հարկ, մի ըստ միոջէ յիշատակէ զնմա իշխանաւորս, զիւր բարեբարս և առանձինն ինն զսպմպեոս։ Որով եւիկ զպարտս ղերդոյ երախտագիտութեան, որ մի էր յիւրոց սիրելի առաքինութեց, պահելով յայսմ և զկարգ պատշաճական՝ ըստ կիրքն արարեալ յոծութեն, և ապա հասուցեալ 'ի մարդիկ։ Յասխիւ եղև յետադարձ կիկերոնի, ոյր պարծանք այնպէս մեծ եղեն, մինչ իշխեաց ասել. Թէ հայեցեալ միայն ի յօգուտ իւրոց փառաց, արժան էր նմա՝ ոչ թէ ընդդէմ դառնալ բանութեց կղոդիոսի, այլ 'ի խնդիր ևս լինել գնեղոյ։

Ինայր նմա ինչ մի միայն առ իսպառ վերականգնուիլ։ Իւր տունք քաղաքայինք և դաշտայինք՝ յն էր մտանել միւսանգամ 'ի ստացուածն տան իւրոյ, և տեսանել զայն շինեալ միւսանգամ։ Պարտ է մեզ աստանօր 'ի մտ բերել՝ որչափ ինչ ասացաք զՀնարիմայ չարուճ կղոդիոսի. որ կամեցաւ եթէ անուանարկ առնել զկիկերոն 'ի միակցել զգեստին տան նորա ընդ գետնի անդրէն չէ նին հարկաց ծախիւք։

1 Մինչև եղեռնաւոր բանութեդ ժեղի, այլ և գնոց գնելի։ Կիւ. պատմիկ երևել լինձ ոչ միայն չմեր։ ընդ Տան խորոց. համար 75։

Ա. Տ. 695։ Ն. Ք. 57։ տանն Պ. փուլվիոսի Թշնամւոյն պետուԹե՛, և Եթէ՛ ի հատանել գլոյս նորա անդրէն ստանալոյ զայն երբեք, նուիրեալ զայն կրօնի, պատրուակեալ նուիրագործուԹ՛ չՀաճուհՀոյ Պ. զատուե՛։ ՊարԹ է մեզ դիւրաս իմանալ, զի՞նչ միտք էին կիկերոնի ի վե՛ր այսր։ ,, Ով՝ ոչ դար- ,, ձուսցի յիս տուն իմ, (ասե նա յատենախօսուեն զոր ,, արար առ ի ստանալ զայն անդրէն,) փոխանակ զի ,, չքնեցաս այն ի կոԹողիչատակի, պարծիլ նովաս ի- ,, մեմ Թշնամւոյ՝ ըե իմ վիշտս, ըե իւր ապիրատուե՛, և ,, ըե հասարակաց աղէտս, ո՞ երկուանայցէ՝ Թէ իմ վե- ,, րադարձ չլինիցի ինձ ի յաւերժական տանջանս։ Պ. յս ,, տուն է՛ ի մարդաշատ Թաղ Հռովմայ՝ ակն յանդիման ,, ամ քաղաքացւոց։ Պայց Թէ պահի այս դժբաղդ շի- ,, նուած՝ յոյր վե՛ր երևի մակագրուե՛ անուան Թշնամ- ,, ւոյ, և որ չՀամարի ինչ զարգ քե՛քին, այլ յաւէտ ոմ ,, գերեզմանն ինչ իւր, յայնպիսւոմ պահու արժանն է ,, ինձ խոյս տալ՝ ի խորշ ու աշխարհի, և ոչ բնականալ ,, ի քե՛քիս, ուր միայ ինձ զառաջեաւ ունիլ կ՚ոԹոլս ,, յաղԹուե՛ յիմ և՝ ի Հասարակապետուե՛ վերայ՝։

Վե՛ պատախ. Հերդեահմայեց. Համար 11։

Պ՚եայն նուիրագրուե՛ն դժուարայուցեանքը զանն, զի օրէնն՝ որ Հրամայեր զվերադարձ կիկերոնի, դարձուցա- նել՝ ի նա զվայելս իւրոց ամ իրաւանց և ընչից։ Պայց քանզի որ ինչ միանգամ նուիրագործիւր դիպ, անմարԹ էր զայն այնուՀետեւ ջոջել վերստին՝ ի խառնակ պետս, մինչեւ Թողացուցեալ էր կիկերոնի մտանել յիւր տուն, Հարկ էր որոշել քրմապետաց, Թէ նուիրագործուԹի՛ն որ եղև՝ վաւե՛ր էր արդեօք, Թէ ոչ։

Կիւ. առ ապ. փիսո. ք. ե՛։

Պ՚ղև վեՀ՛ի վե՛ր խնդրոյս՝ առաջի ժողովոյ քրմապետաց, ի մէջ կիկերոնի և կղոդիոսի՝ ի վերջնում աւուր սեպ- տեմբերի։ Պ. ստանօր երևեցոյց մեզս առեղնագան զնմ զՀիպն Հարտարախօսուե՛՝ ի նիւԹ՝ որում անձուկ ունէր յոյժ, և ըե եղս իրացն՝ գտաւ գոՀ։ Պրմապետք Հատին վՀիս. զի եԹէ որ պնդէրն Թէ արարեալ իցէ իւր նուի- րագործուե՛, էջր կարգեալ յայն գործ յականէ յանուա- նե՛ ի ժողովրդենէն, մնրԹ էր դարձուցանել՝ ի կիկե-

1 Պպա Թէ տունս ոչ միայն նմին, ոչ ևս եղիցի քաղաքիս յիշա- չգարձուցցի յիս, այլև մատուցցի տակարան՝ այլ դամբանարան, մա- Թշնամւոյն յիշատակ իմոցս ցաւոց, կագրեալ անուամբ Թշնամւոյ։ իբրումն եղեռնաւե և հասարակաց պարտ է այլոյր չուել ատի, և ապեխց, մի որ եղիցի՝ որ զայս ոչ Թէ բնականալ՝ի քաղաքիս, յո- գարձ ոչ Համարեցցի յաւէտ՝ի պա- րում տեսից կանդնեալ կոԹողս սիճ յաւէժական։ Դարձեալ՝ յաղԹուԹե՛ի վե՛ր իմ և հասարա- տուն իմ ո՞ քրմապետաց կայ ակն- կապետուեն։ Պան Տան խոյ։ հա- երև ամ քաղաքիս։ եԹէ մնասցէ՝ի մար 100։

զոն զգեաինն՝ որը յառաջն էր նա՛ի վայելս։ Ա. Հ. Ա. 2. 695։
Ա՛շխարհ համ համարեցաւ՝ թէ յալէթեայ կիկերոն վիճին. և ըս- Ն. Ք. 57։
տյգ էր նմին, թէ այն նուիրագործութիւն եղև առանց
ինչ հրամանի ժողովրդեան։ Այլ և այնպես կղզիոս
չարաժպիրն յիմի՝ անգէն վաղվաղակի յանդիման եղև
ժողովրդեան՝ ի ձեռն եղբօր իւրոյ ապպիոսի՝ որ պրե-
տորն էր, և արար անմիտ ինչ հրապարակախօսութիւն,
պնդեալ՝ թէ քրմապետք դատեցին դատաստան յիւր կող-
մըն, և թէ կիկերոն կամի մոռանել բանի՛ ի ժառան-
գութի տան իւրոյ։

Վակայն չէր ոք որ հաւատայր. բայց՛ ի վաղիւ անդր՝
որ օր առաջին էր հոկտեմբերի, ժողովէ՛ ծերակուտին՝
՛ի բաց արար զնմ պատուոյ ծաղածանակ յաղթանա-
կիս։ Այնդ գոն համ քրմապետք՝ որք՛ ի ծերունեացն
էին ծերակուտին. և Լն. Լենտուլոս մարկելղինոս՝ նշա-
նակեալ հիւպատոս, և յասել զկարծիս առաջին, և-
հարց նոցա նախ զնմ շարժառիթս վճռի իւրեանց։ Վա-
լուկուլլոս՛ի դիմաց և հաւանութիւն իւր համ պաշտօնակ-
ցաց եւս պատասխանի, թէ քրմապետաց հասանէ սահ-
մանել զվերաբերեալն առ կրօն, և ծերակուտին անկ
է որոշել զվաւերուն օրինին՝ որ կարգեալն էր, զի քան-
դեացի տունն՝ զրմէ էր վիճն։ Լու թէ ոչ քրմապետք՝
խօսեցաք՛ի վէր իրաւանց կրօնի. և ոչ ծերունիք ծերա-
կուտի խօսիմք՛ի վէր օրինի։ Ունքն, և իւր պաշտօնակիցք
և այլ համ ծերունիք՛ի կողմն յայտնեցան կիկերոնի։
Վղզիոս որ տեսանէր՝ յի՞նչ միտիւն իրք, քանացաւ
խափանել գէշ՝ զբանիւք անկեալ ընդ բռնադակ մնա-
յոցած աւուրն։ Վարբառեցաւ բացախօսութիւն ժամն երես
աղջիկ։ Այլ հուսկ ուրեմն՝ յաստուն բռնադակ ընկե-
րութենն և աղմուկն որ յարեաւ, հարկեցոյց զնա լռել։
Վ՛ապիոս գավիանոս արիքսուն՝ եկն յօգնութի կղզիոս-
սի, և ընդդէմ դարձաւ վճռին, որ յայս սակս էառ
կազմուի յայնմ աւուր։ Այլ այնպես մեծ էր ցասումն
սրտից, մինչև չիչերոն ատիլիոսի յաւուրն երկրորդի հա-
նապազորդել զդիմակալն։ Վպա եղև վճիռ ծերակու-
տական, և հրամայեցաւ՝ զի տունն կիկերոնի քաղաք-
քացինք և դաշտայինք անդրէն շինեսցին հասարակաց կէս։ ի պատ-
ծախիւք. պատիւ՝ որ չէր ընդհեաղ երբեք ումեք քաղա- համար 52։
քացւոյ։ Նստատեցաւ ևս, զի միւսանգամ կատուսցի
համարակապ սրահ կատուլոսի ըստ նախնի յօրինուածոյն՝
և որպես էր յառաջն, յոր կղզիոս յարեալ էր մնան
ինչ՛ի տանէն կիկերոնի, որով և անուն և բռնադակ

Աւ. Հ. 695։ Ն. Ք. 57։

իսկ ջան մէկեգնելոյն քանջինջ բարձան յաչեայ ։

Յասել կիկերոնի՝ Թէ իւր տունք վերստին շինեցան հասարակաց ծախիւք, յիրաւի է զասացեալն նէ բացատրել, յայտ արարեալ Թէ միայն նշանակեցան նմի ՚ի հասարակաց գանձուէ գումարք դրամոց ՚ի միւսանգամ շինուելոյն նոցա ։ Այս զի իրաւամբք լինիցի, վարկ արկին ՚ի վէր այսց տանց. զհովմայն արժեցուցին երկու միլիոն սեստերտս, ՚ի երկերիւր յիսուն հազար լիրայս գաղղիոյ։ Քանզի գժգոհ ցուցաւ կիկերոն ՚ի մասինս յայսմիկ. բայց գանգատէ առ ատենիսս, Թէ զտուսկուլոնին և ՚զփորձային վարկան ժլատուէք և ցածագին յոյժ ՚ի վեր ժանն. ՚ի և՝ զառաջինն * հինգ հարիւր հնգի սեստերտս, և վերկրորդն ** երկերիւր յիսուն հնգի. և զայս անարգ կծծուելոյն՝ համալրեցաւ նա հնար իւրոց նախանձոտաց ։ ,, Զոյն՝ որք փոքր մի յառաջ փետեցին զիմ փետուրս, ,, (ասէ վուարձաքանուելոյ ,) զչարին՝ ՚ի տեսանել զիմ ,, նորափետուր զարդարել. բայց յոչ կամաց նոցա՝ անդ ,, ըմն բռասցին իմ փետուրք, ոյք ակն ունիմ ՚՚։

* 62500 լիբրայ ։

** 31250 լիբրայ ։

Կիւ. սա ապ. գլխ. Գ. Ը։

Զբաղաւև երախտագիտուէ, հնօրհասարտուէ, օգտաբերնդուէ անձին, և քաղաքավարուէ սէրտ միաբանելոյն զկիկերոն ընդ պոմպէոսի. մինչ ոչ պիտի զարմանալ, եԹէ գոնէ հասարակապետականք գժգոհք գտան ընդ այն, և Թ

Իսմբեցաւ ՚ի կասիտոլինն ծերակոյտն ՚ի կշռել զպատ- Ա. Հ. 693։
շաճող միջոցաց դարման մատուցանելոյ հիւսուածս. բայց Ն. Ք. 57։
այնպէս մեծ եր աղմուկ շփոթին, և այնպէս կատաղեալ խաժամուժն, որ յոլովք ՚ի հիւպատոսականաց չիշխեցին գալ ՚ի ծերակոյտ անդր։ Ո՛չ գտան անդէն՝ բայց երեքին միայն, կիկերոն, մեսալա, և ափրանիոս։ Կիկերոն եղև առաջին, որ ետ խորհուրդ՝ ստիպել զպոմպէոս ՚ի յանձնառուէն չտեմարանապետուէ համբարայ. և զի՝ այս վճիռ ծերակուտին հաստեցոյց՝ հրամանաւ ժողովրդեան։ Իբրև ընդունելի եղեն կարծիքս, կիկերոն անդէն իսկ իմացոյց զայն ժողովրդեան։ Ու ՚ի ժողովիլ ծերակուտին ՚ի վաղիւ անդր բազմութիւն յոյժ, ո՛չ ոք ՚ի հիւպատոսականաց պակասեաց անտի. և միաբանութիւն հնարհեցին պոմպէոսի՝ որչափ ինչ ինդրեաց։ Կամ եղև նմա ունել իւր հնգետասան հանրական տեղակալս, որոց գլուխ կարգեաց զկիկերոն ոմն պոմպէոս. գեթ այսպիսի եղև նորա բան ՚ի բերան։

Ո՛չ ինչ ո՛չ խորհէին, բայց առաջարկել զօրէնն ժողովրդեան։ Այլ ասասիօր է տեսանել բազմաբուեստ խնդ փառասիրուէն պոմպէոսի։ Հիւպատոսք յօրինեցին առաջարկուէ ինչ օրինի, որք զօրութիւ տուեալ լիներ նմա հանրական ինչ և գերագոյն վերակացուէի համբարաց ընդ ամենայն ինքնակալութիւնն զամն հինգ։ Ո՛րդարև մեծ խնդ եր այս։ Այլ մի ՚ի տրիբունից ժողովրդեան մեսիոս անուն՝ առաջի արար միւս ևս առաջարկուէ, որ յաւելոյր ՚ի վերայ հիւպատոսական օրինի զազատ և վինքնիշխան կարգաւորուէն եկամտից և գանձուն հասարակաց, նաւահանդէս մի, և զօր, և ըստ այմ գաւառս ուր և երթիցէ պոմպէոս՝ հեղինակուէ ինչ վերագոյն քան զպիոխասպարետորաց, կամ զպիոխահիւպատոսաց, որք անդաստոր ՚ի կուսակալուէ իցեն։ ,,Ո՛եր հիւպատոսական օրէն ,, (ասէ կիկերոն) ՚ի ժամուն թուէր չափաւոր. բայց մեծ ,, սիոսին է անտանելի։ Պոմպէոս վկայէ անձկալ մե- ,, ծումն, և իւր բարեկամք ընդհէն նմա զարիքսունին "։ Ո՛չ իմացուցանէ մեզ կիկերոն, թէ ո՞ր յերկուց աստի օրինաց եղև ընդունելի։ Այլ դիոն՝ ՚ի բազդատել զհրամանատարուէին տուեալ այս անգամ պոմպէոսի, ըստ այմ զոր ուներ ՚ի պատերազմին՝ որ ընդ նաւամարտիկ հէնս, տայ մեզ խորհիլ, թէ վերագոյն գտաւ օրէն մեսիոսի, ըստ գաղտուկ ըղձին պոմպէոսի։ Ոյր զօրութիւ՝ յետ գարձի իւրոյ ՚ի պատերազմէն միհրդատայ, երթալով երթայր և թուլացեալ տկարանայր առ անգործու-

Ա. Հ. 695։ Ն. Ք. 57։

թէ ։ Պատ գիրկս էարկ դիպուածոյն՝ ըստ որում ասացի անդ- քեն զոյժ նորով հրամանատարութեան , որ արկանել էր իւ- րով իշխանութեան զնաւահանգիստս , զվաճառանոցս , զզ- վաճառ համբարսն , և զամ որ կախեալ կայր զնաւար- կութենէ և զերկրագործութենէ ։

Տրտունջք հասարակա- պետականաց զկիկերոնէ ։ Իւր առ նո- սա պատասխանի։ Կիկ. Ընտ. էպ. 27-30։

Իսկ զի կիկերոն եղև սկզբնապատճառ իրողութեանս , յա- րոյց յիւր վերայ գանգատս և արտունջս ի կողմանէ նա- խանձախնդիր քաղաքացւոյ ապատուէ ։ ,, Ո՞ինչ կամք ,, իցեն (ասէ) կիկերոնի ։ Ընդհատիցէ , զի՞նչ չարչ և ,, վարկ է զնմանէ . որպիսի ինչ եղիցին ծառայութիք նորա ,, ընծայեալք հայրենեացս , և որպիսիք՝ փառք և պար- ,, ծանք վերադարձի իւրոյ ։ Ասէ զի՞ է նմա չքեղացուցա- ,, նել զայն՝ յորմէ լքեալ թողեալն էր ”։ Կիկերոն տայ պատասխանի այսց ամբաստանաց քաղաքացւոյ հասարակու- թեան . չուրանայ զինասս ընկալեալս ի պոմպէոսէ , բայց վկայէ , թէ ոչ ևս լեցի առ չարա քաջանալն էս և ես նա ։ ,, Ա ռեցէն , (ասէ) առ վայր մի՝ խորհիլ զիմ սա- ,, նասուէն չէտ վերադարձի իմոյ , ես ձանապարհ ընդ որ ,, ձեռն արկին զառաջինն ի կործանել գիւս Լամպիւտ ,, եղէն այնմ սերմանելով հերձիս ընդ պոմպէոս և ես ,, էս . այլ այդ մի լեցի միանգամ։ Վիտեմ զի ոչ միայն ,, լքեալ թողայ , այլ և մնանեցայ ։ Ոչ ինձ անծա- ,, նօթ՝ որ ինչ եղևն չայնժամ ի կործանումն իմ։ Վի- ,, տեմ և լսեմ ։ Ասայց զոր չիշխեմն լսել առանց ըստ- ,, գիւտ ապաչնորհուե զինև արկանելոյ՝ ե այն , զի պար- ,, տապահ եմ մեծագոյն մասամբ պոմպէոսի՝ վ իմոյ դար- ,, ձի ։ Ես թէ գլխաւորք ծերակուտին հաւատար գտան ,, նի՛ ի նախանձաւորուե , սա առաւելաբ ք զաւեհսին ,, հեղինակութիք , քանիւ , խնդրուածովք և վտանգօք

Պոմպէոս դարձուցանէ զլնութեի ի հռովմ։ Կիկ. Ընտ. էպ. 4ի բ 11։

,, իսկ , զորս ես իմ կալաւ չանձին ”։ Ասայց ամին հայ և հաւան գտան , զի չանձն եղև պոմպէոսի հոգ տնչկաց համբարոյ ։ Պատարեաց լիով զգործ իւր չայսմ պաշտա- մանն , ոչ և չայլ ինչ պաշտամունս , ըստ հաձոյիկ կամաց և չօգուտ հասարակապետուե ։ Բդարձ ի գաւառս ինչ՝ չորոց հաւոմ քաղեր զնւր պէտս , լեալ էր անպտղութեի արմտեաց , և չայնս՝ չարաչար մատակարարուե ։ Բրմե- տիք առաքեալ էին այնուր , ակն ունելով վաճառել թանկագնոյ , կի փակեալք իսկ ես լինել կասկածանաց տակաւ ։ Պոմպէոս առաքեաց ևս ուրեք զնւր տեղակալս

Պլուտարքոս ի պոմպէոս։

1 Որպէս թէ զառ ի Թաղիսէ զնւր Թառամեալ զօրութեի՝ նորով հնձանուէն մխանգամ կենդանա- ցուցեալ և ոգեբերեալ։ Պլուտարքոս ի պոմպէոս։

և բարեկամս . և լիւր վ'ը էառ զՀոգ այցելութե'ն երից Ա. Հ. 695։
Համբարանոցաց իտալիոյ , սիկիլիոյ , սարդոնիոյ և Ծո- Ն. Ք. 57։
վափանց ափրիկոյ . մի'թերեաց համբարս բազումս ։ Լ.
այնպիսի նախանձաւորութե'ն և ժրութի'ն եղոյց 'ի դիւրել հը-
ռովմայ , մինչ զի իբրև ժամ եղև դարձի անդր իւրոմ-
զօրականաց , 'ի չնչել սաստիկ հողմոյ և 'ի սպառնալ
մրրկի ՝ մինչև չիշխել նաւապետաց խաղալ 'ի խորս , նա
ինքն նախ առաջին եմուտ 'ի նաւ , և 'ի վեր էառ զխա-
րիսխն՝ ասելով ։ ,, Հարկ է մեզ խաղալ 'ի ծով. այլ ո՛չ
,, է մեզ հարկ կեալ"։ Ի.ջողեաց նմ իւր քաջասրտե'ն .
էանց ողջամբ յայսկոյս . և իմաստուն կարգաւորութե'ն
զոր արար , գոհան 'ի սուղ ժամանակի լի' արմաւեօք վա-
ճառանոցք , և ծածկեցաւ ծով նաւօք ։ Լ. Լուքի'ն եղև
այնպիսի , որ ըս պլուտարքոսի՝ նման յորդառատ աղբեր՝
ո՛չ չատացաւ միայն քաղաքին , այլ և զեղաւ 'ի մծտակայ
սահմանս ։

Ձէր այնչափ աջողեալ հաստեալ անդրէն զՀանդար- Բռնուի կղ.
տուի 'ի հռովմ , ոյ դարձուցանել 'ի նա զլիուն ։ Էա- գիոսի ըդեմ
նապազորդելին զօրանալ 'ի նմա նոյն աղմուկք չփոթի , կիկերոնի և
և նոյն խռովութք , և կղոդիոս էր միշտ այնց առաջնորդ։ միլոնի ։
Ի.ասցի իսկ՝ Թէ ամբաստանութե'ն էր գնմանէ 'ի միլոնի,
ոյ զմեզ զապարտել բռնաւորութե'ն և ձեռներիցուե'ն ընդ-
դեմ Հանրապետութե'ն ։ Պատուերք իշխանաւորաց՝
որք նպաստամատոյց էին նմ , կարողացան 'ի կախ թո-
ղուլ , բայց ո՛չ նաներացուցանել զժտանս ։ Ա'իլոն ան-
խոնջ զՀետ էր , և կղոդիոսի չկայր այլ Հնար զերծանե-
լոյ ՝ բայց ընարութե'ն 'ի շինուածապետ ։ Շ. Ինուածապե-
տութե առ անգամ մի զբառամբ արկեալ՝ զերծ կացուցա-
նել գնա յ'ամէ . և յայս սակս ամենայն փորձ փորձէր միլոն՝
խափանել զայս անուանակոչութե'ն , քանիցս անգամ մե-
տեղս Հիւպատոս ջանայր խմբել ժողով առ ընարութե'ն
շինուածապետոյ , միլոն խափանէր զայն առաջի արա-
բեալ նմ ինչ ինչ ձախող գուշակութե'ն , որով խափանիւր
ժողովն յայսմ աւուր ։ Կղոդիոս յոգի խոյեալ՝ գամ ՚ք
զգամ կատաղեր , և խրոխտայր երբեմն ընդդեմ միլոնի ,
և երբեմն ընդդեմ կիկերոնի ։

Յերրորդ օր նոյեմբերի՝ արք սպառազինք առաքեալք
'ի նմանէ փախստականս արարին զգործաւորս , որք գոր-
ծէին 'ի հիմունս տանն կիկերոնի ։ Յետ այսորիկ կոր-
ծանեցին զսրահ կատուլոսի , զոր հիւպատոք՝ զօրացեալք
վճռաւ ծերակուտին , անդրէն կանգնէին ։ Հուսկ ու-
րեմն 'ի վե՛ր յարձակեցան տանն եղբօր կիկերոնի , և յետ

Ա. Հ. 695։ Ն. Բ. 57։ խորտակելոյ քարաձգութիւն զգրուհս, և զպատուհանս. հուր հարին զնմանէ հրամանաւ կղոպիոսի՝ ակն յանդիմանն համօրէն քաղաքին։

Կէ. ա— ա. Բ. Գ. Ե։ ՚Ի մեռանիլն նորին ամոյ նոր տեսարան և նոր կատաղութիւն՝ ի վեր երևեցան կղոպիոսի՝ ընդդէմ անձին կիկերոնի։ ՚Ի. մի ինչ իշանէր սա ըստ փղոց նուիրական, յանկարծակի երևեցաւ պաշարեալ՝ ի գնդէ իւրոյ Թըշնամեաց։ ՚Ի. հեղգ գոչիւն և սպառնալիք, հոսանք վիմաց և վըզաց, և մերկութիւն սուսերաց ամենից գուշակ էին յետին վտանգի։ Ասէր ետ կիկերոն՝ ի գաւթի տան միոջ՝ որ կայր մօտ. և զի զիւրև էին քաջ Թիկնապահք, այնպէս յաղթի զդէմ կալան պաշարմանն, որ՝ ի ձեռս էր նորա սպանանել զկղոպիոս։ ՚Ի. յր նա ասէ. ,, Վատծք վիրաՎ. Ե. Ը։ ,, բուժի՝ չէն ինչ ինձ հաճոյ. չատ է ինձ ժուժկալութիւն ,, և քաղցրիկ ինչ դէղ”։ ՚Ի. նպակս դժկամակ գտաւ յայնպիսւոյ վտանգի՝ ի հեղուլ զարիւն երևելի քաղաքացւոց՝ Թէպէտ և անօրինաց, մինչ ոչ ևս կամէր զչափ առնուլ զնոյն արկածից։

Կղոդիոս անխոնջ էր ամենայն նոյեմբերի յօրաւ՝ ի լոյս տուընջեան, ժամաւ յաւուր քան զօր հնգիկ, ի վէր յարձակիլ տան միոջ միլոնի՝ սուսերաձիգ և ասպարաւոր արամբք։ ՚Ի. յլք բարձեալ բերելին ջահս վառեալս՝ հրձիգ առնել զայն։ Այր նա բանակեալ՝ ի տուն մի մօտակայ, որ էր Պ. սիլլայի՝ զոր պաշտպանեալն էր ամբ ինչ յառաջ՝ կիկերոնի։ Վանեցաւ անտի. բաղումք՝ ի գլխաւոր արբանեկայ նորա մեռան, ինքն ջանացաւ զերծանիլ անձնապուր։

Հռովմ յայսպիսւոյ ժամանակի քաղաք էր արդեօք, Թէ բանակ պատերազմի։ Վաշտանական վարուց առաջնոյ արանց, որպիսիս նկարեն մեզ բանաստեղծք՝ յաՌաջ ՚ք վշտատուն օրինաց և ընկերութեանց, հնար էր լինել ահեղ և չար ևս ՚ք գայս։ Հարկ էր ազատութեան՝ (որպէս նշանակեցաք այլուր,) արտաքսողն այսպիսի մեծամեծ աւերապանցուածց՝ վաղվաղակի չանկ ելանել, և տալ տեղի Ի՝ հապետութեան։

Հեղինակուն ծերակուտին չզօրեր ինչ դարման մտածանել այսպիսի ահեղ անկարգութեց։ Ոչ ինչ տակուն եղև յոլովակի յայսմ օգոստապատիւ ընկերուն, և միշտ մերկեղինսոս նշանակեալ հիւպատոս՝ խօսեցաւ ազդուն- Կէ. անբ. և ա— կ. եղբայրբ. ծ։ Թէ։ Լուր կարծիք էին, Թէ վնասանոր բնաջարութեան կղոդիոսի արժան էր յեռուլ յամբաստանութիւն մատուցեալս ընդդէմ նորա. և զի անուանեսցին դատաւորք,

դատ առնել վը իրաց նորա ՝ մինչեւ ձեռնարկեալ իցէ յընտրուել շինուածապետաց ։ Այլ ամենայն արդասիք ձկանց հիւպատոսաց և միւոնի եղեն յերկարաձգել զանուանակոչուն կղոդիոսի ։ Նուսկ ուրեմն յայլեւայլ նա . և ընտրեալ շինուածապետ՝ տեսաւ ի սահման թըշ նամանելոյ զիւրն դատախազ ։

Կղոդիոս անուանի շինուածապետ։

Ո այսու ժամանակաւ մեռաւ մեծանուն լուկուլլոս ողջոյ մահուամբ ։ Այս առնս մեծի յիշեցուցանէ մեզ , թէ ոչ ձիրք և ոչ քաջութիւք ապահովին զմեզ ի մարդկային թշուառութենէ ։ Այնկատ ի մտաթափուն կամ հիւանդութիւն , և կամ գերեզմնոյն , զոր մի յիւրոց ապատագրեաց արբուցեալ էր նմա . և հարկ եղեւ եղեալ նմ Լուկուլլոսի լինել նմ հոգատար , և խնամ ունիլ մատակարարութեանն ընդէից նմ և անձին ։ Լուկուլլոս ոչ է կեաց ընդ երկար յայսմ ողջոյ վիճակի , որ չէր լիով ի վեր երևեալ , քայց յետ աքսորման կիկերոնի ։ Այնդ մահ նորա սուգ եաո ժողովրդեան . իւր յուղարկաւորութիւք կատարեցան խուռն բազմութիւք և մեծահանդէս յարգանօք . մինչև կամք եղեն բազմութեանն , զի թաղեսցի ի դաշտ արեւի հանգոյն սիլլայի , մինչև հպիւս ընորհեցաւ եղեալ նմ փոխադրել զնա ի տեղին ՝ զոր նա ինքն էր որոշեալ իւր ի գերեզմանն յերկիր տուակուլանի ։ Լուկուլլոս ոչ յերկարաձգեաց զաւուրս . վաղ զհետ եղբաւր եղբօրն՝ զոր միշտ սիրեաց կաթոգին ։

Զկարգն ձիրքաւորիսսուէ կալլիգիոսի։

Այնձ անմարթ թուի յանգ հանել զպատմուի անցից այսր ամի , զանց զկալլիգիոսիւ արարեալ՝ որ պրետորն եղև տարւոյս. որ և յետ ընթացակից լինելոյ իւրոց պաշտօնակցաց առ վերադարձ կիկերոնի , արար առեղնախօսութիւն ընդ նմա առաջի քրմապետաց՝ առ ընդունելոյ անդրէն զզարձ գետնի տան նորա ։ Կալլիգիոս էր առեղնաբան . և Հոլէն առաջի առնի յիւր ձառս ոսկանդ զկենդանագրուին՝ զոր արար կիկերոն զձարտարիսսուէ նր ։ Ու խորհելոյ ի կրկնութեց , ոչ առաջի առնեմ ես աստանօր , քայց զմի միայն զոյց՝ որով ի յայտ գայ նմ ,, Նթէ ՝ կատարելութիւն արուեստի գեղեցկախիսսուէ ,, Հաստատեալ կայր (ասէ կիկերոն) յոմ քաղցր և ա- ,, խորժական , չէր ըղձանալ լսելագունի ք զկալլիգիո- ,, սին ”։ Այլ պակասիւր նր ևս միւս ազգուն ։ Այ կիկերոն ի դէպս լինէ ՝ յորում դիմախօսեր նմա , ջրջէ

Ա՛ Ա՛ղա թէ քաղցրաբանութենն իցէ ամենալաւն , չէք քեզ լաւա- քունի քան զայս լինել ի խնդիրս։ Կին . ի Բրուտոս . հատ. 176 ։

Ա՛ Հ. 695։ Ա՛ր. 57։ Ձարտարուէ՛ ի գոյց վիշի իւրոյ՝ զայս պահասուէն բորբոքեալ և ազդուէ՛ ի հակառակորդ իւր։

Կալլիդիոս ամբաստան լինէր զուարճանէ Կ. գալլիոսէ, մեղապարտեալ գնա՝ թէ կամէր գեղակուր առնել զինքն, և մանրամասն և մեկին առաջի առնէր զգոյգսն՝ որով պնդէր զեղեալն։ «Այս ձեռն արկեալ էր նէր ըստ իւրումն բնաւորութէ՛ կարգաւ, որոշ և յարդարուէն ու Ձով, բայց անեռանդն և առանց շարժուէ՛ կրից։ Կինիկեան՛ի պատասխանատուէ՛ իւրում, յետ առաջի առնելոյ զՀիմնական փաստս դատին, յարէ։ «Այց՝ զինչ՝ «ոմ կալլիդիէ. եթէ առայեալդ չէին ինքնագիւտ ա«ռասպելք, պատմիչն արդեօք զայն այդպէս անհոգ։ «Տենաբան էս դու մեծանուն. գիտես շարժիլ՛ի գըր«գիռ՝ յորժամ զգոյգք են զվառանգէ օտարի, իսկ վի«աղդ այդպէս անհոգ ես՛ի քումէ։ Որը իցէն այն սաս«տիկ գանգատք, որը յայիշատակուէ կրից, որ զառամիկն «անգամ և զգլխոս՝ ձռնուն գործէ։ Ջերևի՛ի քէզ «ինչ ամբոխուէն, ոչ յոգւոյ և ոչ՛ի մարմնի. ոչ նըշ«մարի՛ի քէզ նշոյլ ինչ ցաւման, և ոչ շարժուած ցա«ւոց. ցուրտ ես յայնմ և հանդարտիկ։ Վոխանակ ըզ«գալոյ յանձինս մեր բորբոքք՛ի բանիցդ, հաղիւ կարո«զացաք արգելուլ զինքզ»։

Տենաբան այդպիսի յետնեալ գտաւ յհակառակ մասին իւրոյ արուեստի, և որպէս Թուխ՝ չունէր պիտեհան ժրուէ առ բարձրանալոյ աւագուէ՛ի հասարակապետուէ։ Նոյն՛ի պրեստոյուէ՛, և ոչ կարողացաւ ժամանել հիւպատոսուէ՛։

Յերեսնեայս տարւոյս և՛ի նախընթաց ամի՝ կեսարու արարեալ էր մեծամեծս՛ի գաղղիս։ Ամն ոչ պատշաճ Թուեցաւ ցայս վայր՝ սկիզբն առնել պատմելոյ, վի մի խրամատեացի կարդ իրացն եղելոյ, մանաւանդ որ ինչ Հայեր յաքսորս և՛ի դարձ կիկերոնի։ Այց արդ ձեռն արկանեմ յայն՝ զոր Հարկեցայ յապաղել։

1 Գու կալլիդիէ՝ թէ ոչ կեղծեաց արարեալ էր զայդ ասէիր, միթէ այդպէս պատմիչք. մանաւանդ՝ յորժամ Ճարտարասուէ՛դ այդուիկ զօտացաց զվտանգսն սոսկալի ես ամ՛ուժգ նուէ՛ (ոգւոյ) առեներանէ՛, ի զգայ անհոգանայիցն արգեօք։ Որը յայն մարմնէ, որը զինչ ոչինչ գոփիան՛ի գեհին։ Վայ և աւաղս։ Ձկէ՛ի քեզ ամբոխուէ՛ ինչ անձին և ոչ իսկ մարմնոյ. ոչ Ճակատ հարեալ, ոչ բարձք ազդեցաց, և ոտին՝ որ փութոյն է քան զամ ոչինչ գոփիան՛ի գեհին։ Վայ որոյ այնչափ տկարացաւ վառեալ բորբոքել զոգիս մեր, մինչ հաղիւ կարողանալ մեզ ծոյժ ունել՛ի ներհակել առ հասել։ Կին՛ի Բրոպոս՝ համաբ 278։

ԳԻՐՔ ՎԵՌԱՒՈՐԱԿԱՆ

Ի սամառօտ սատրագրուէն գաղղիոյ, և բարուց գաղղիացւոց։ Երկու առաջին պատերազմունքը կեսարու՝ ի գաղղիա։ Իրողութիւք անդրէն հաստատուէ պատմ. մեծոյ աւրիտայ։ Վերագուէն դաշնակցութիւն՝ ի մէջ պոմպէոսի, կեսարու և կրասոսի։ Երկրորդ հիւպատոսուէն պոմպէոսի և կրասոսի։ Ա. մէ հաստիմայ 694 մինչև 698։

ՅՕԴ. Ա.

Խորհրդածութիւնն նախաշաւիղ։ Ահմանագլուխ և բաժանումն գաղղիոյ։ Նարբ գաղղիացւոց։ Խոհերք ընդ մէջ ահութիանացւոց, բէլգեանց, և հելուետեանց։ Դաղղիացիք վարքին պնդութեանց՝ ի դէմ անձկութեան երբեմն։ Պետիտուիք ծողովրդոց՝ ի գաղղիա, որ կառուցանէին զ հայն մարդն ապգէ։ Երկու հերցիէ բաժանէին պբովանդակ գաղղիա։ Հերցիէ մանուածք յամ ծողովրդեան, և յամ նահանգս։ Երկու կարգ որդոց և երևելից՝ ի գաղղիա, Դրուիդք և Ասպետանք։ Ժողովրդականք չէին համարեալ ինչ։ Դրուիդք էին հրամարեք, փիլիսոփայք, բանասպեղծք, և գրաւորք ապգին։ Մեռեալ պրուիդայ՝ Դրուիդ դրուիդայ։ Ժողովք նոցա հանդիսաւոր՝ ի կարնուտոն։ Ասպետականք կռուիլն առ հասարակ հեծեալ՝ ի ձի, դրա պահպանելոյ՝ ի պարբերամեան երդումնէ։ Ցեսակ կառավարուէ նոցա էր ազնուապետական։ Բրիելիչ առանձնաւորաց խօսելոյ ինչ պերոնէ։ Լեցգիացիք առևտրականք գաղղիացւոց։ Սերեալ բնաւորութիւն գաղղիացւոց։ Երկուքն գաղղիացւոց։ Օդաքաղքն էին՝ ի չարաբաստութիւն։ Ամենահաբատութիւն նոցա։ Հաղիւհազիւ հնուիլ տարինոյ։ Խորհուրդ գաղղիացւոց առ գառացի վայելուչ։ Յաճախաւ ոսկւոյ՝ ի գաղղիա։ Ազ ազատականութիւն։ Արծ գաղղիոյ։ Արտաքսիմ։ Վնասաւոր չիճ նոցա։ Հերհուչիա գաղղիական։ Դաղղիացիք համարեին զանչինս իրենք՝ ի չիճոյ Առուելոյ։ Սիրելին առնէին չաղաւկական առաւ երբեմն՝ ի մոխ արեաս։ Ինդիան սովրութիւք նոցա։ Երդիք վերհերձին առաջի հարց երբեմն հրապարակաս, ինչպես հասել էին չարբանան պհերհերձ։ Ամանութիւք նոցա։ Յողաբերաւորութիւք հուելոյ նոցա։ Նարբ գաղղիացւոց նմանութ բարուց նախնի ծողովրդոց լաթինի գերելոց՝ ի վերբելոսէ։ Պարճանք գաղղիական պինոցս։ Վերաբ ցայս վայր խոովայոյզ չաղաւկացի՝ հանդիսանայ մեծ չան պատերազմող։ Վատ իւր աղօթացուցանեն պհասս այլ ամ ղօրագլխաց հռովմայեցւոց։ Երկրպագութիւն ընդունի չերբոյ ղ-

քաջանաց , և ամէնքեքն զնոսա էարով էորբոքմամբ : Ա՛յսր սրանի էէէլի օրինակ : Ա՛ր չհնհպարոյց լինի ձեզ փոքրածուբ , և ոսուցա նէ էարով օրինակաս արհամարհել զձառնգս և զաշխատուէիւնս : Տիաբուէիւ էարոյ խառնուածոյ : Ւսր նորանշան ղուէափուբ ՚է գործ : Ի՛նդելուբ և ամպրուբ էարոյ բարոյ : Օրինակ նը :

Խորհրդա ծուէ նախա շաւիղ : Կիւ· գէբէ բ· յաղագս Աբե նաբ· հմբ 75 :

Ասոստովանիմ՝ զի զահի հարեալ եմ ՚ի տեսոյ առաքելական , յորմէ միսիթ՚ի ձառ : Օ՚ի առաջին ունելով պատմել զպատերազմունս կեսարու ՚ի գաղղիա , տեսանեմ յայսմ թէ քանի՞ ՚ի վեր է նիւթս ՚ք զիմ կաղ զօրուբ : Յուշ լինին ինձ անդբ այնը փիլիսոփայի , որոյ իշխեալ խօսիլ զարուեստն պատերազմի առաջին անհիաքաղաղ , համարեցաւ ՚ի զօրագլխէս աղաչատախօս՝ արժանի քամահանաց : Ա՛նայն թէ իմ պարագայք են կարի իմն այլազգ ՚ք զպարագայս՝ յորս այս փիլիսոփայ իշխեաց միսիլ ՚ի զրոյս : Ա՛ա ինքնակամ և առ արգոյ ընծայելոյ զանձն առաջին չնաշխարհիկ զօրագլխիս , անձնամատոյց լեալ էր խօսիլ զնիսիթոյ՝ որ չէր ինչ նմա անհաւոր· ուր ես բուռն բերիմ յիմմէ առաջադիր կարգել և ՚ի յանձնառակատն հարկէ , որ այլ չէ յիմ ձեռս՝ չպատմել զքաջութիսն կեսարու : Ա՛յլ ես խորչեցայց ասել ինչ յանձնէ , և կեսար ինքնին լիցի ինձ առաջնորդ յայմ՝ զոր պատմեցից զվենսուորական գործոց նորա :

Ա՛ակայն առ ՚ի կարող լինելոյ անվրէպ զհետ երթալ առաջնորդիս , պարտ է քաջածանօթ լինել տեղեկուեց՝ յորոց վերպ եմ խոսսս : Ա՛թէ հայիցի ՚ոք յոմանց , թուի թէ պարզխօսուէիւնբ , դիւրուրին , և բնաւոր եղանակին առնեն զկեսար՝ ամ ընթերցողաց դիւրահաս : Ա՛այց թէ հայիցի ոք ՚ի խորս նիւթոյն , խոստովանիմ՝ թէ գժուար բահաս եմ առ քաջ իմանալ· և զիարդ հնար իցէ՝ թէ զնոյն քաջ քայատրեցից : Ա՛նձ թուի , թէ կեսարու չէգիւ երթեբք թարգմանն արժանաւոր , բայ յիշխանէն մեծէ՝ յիւրմէ ընթայակից ՚ի պարծանս զինուց , որ սխորժ մտոք պատաղեցաւ ՚ի կատաբանիս՝ ուսանել զնմա անցս զօրագլխիս հռովմայեցւոյ , և նկատեալ առ ետեղ , թէ որովք օրինակաւ՝ զրիցն աշողեալսլ բառնադատեաց զկինպ լեգէոնս և վերկուս քաջափորձ զօրագլուխս զինքնակեց լինել առանց պատերազմելոյ : Ա՛յս իշխան առաջի արաբեալ զհանգամանս գործոցուեն՝ որոյ ձարտարութեն

1 Մ՚երկ են (Յիշատակագիրք տուց հայանեալք : Կիւերան ՚ի Բրոս կեսարու,) ուղիղք , պարզք , յամբ փոս· համաբ 262 : Նայն զարդուեի բանից ոմն ՚ի զգեա

հասու էր ամենայն իրաց, նա ինքն աջողակ գոլով առնել զնմանսն, ընդ որ զարմացմամբ ցնծի ունկնդիրս։ «Ա-
«էգևս երբեք այսպիսի քաջ վարժապետ» (ըստ ասելոյ «պոսուէդայ,) որ այսպիսի գիտնական դասատուութիւն
«բացատրեաց զչհաշտակագիրս կեսարու»։

Ա՛յս ամ խորհրդածութեանց պարտ էր ձեռնթափ առնել զիս ի ձեռնարկէս։ Այլ և այնպէս ակն ունիմ, թէ հարկն անբաւիր արասցէ զիս օրինաց. և թէ ոք ի մերոյ պատերազմողաց՝ որ գիտիցէ միաբանել զգրեակա-
նութիւն ընդ զարդու, մատուսցէ ինձ նպաստ յայս իմ գործ ի սայթաքել իմմէ, խոսելով վարուեստ՝ ո-
րում չեմ ինչ հմուտ, ես անձկանօք ընդհակալու գտայց ապգդարարութեանց ինձ հաղորդելոյ։

Ի մէջ ի գաղղիացիս հային մանաւանդապէս պատե-
րազմունք կեսարու ի գաղղիա։ Ի մէջ ասեմ, որք բնա-
կեալքս եմք յերկրին՝ որ երբեմն էր թատրոն պատե-
րազմացս։ Հաղթեալքն՝ մեծ ևս յարաբերուն ունին զմեզ, ք զնոյն իսկ յաղթականս։ Ա՛պա ինձ թուի, թէ
յետ բացատրելոյ զերդ սահմանաց և զհանդագոյն քա-
ժանումն հնոյն գաղղիոյ, ի հաճել զիտից իմոց ընթեր-
ցողաց, մանրել ե երևեցուցանել նոցա ամիսոք ինչ պատ-
կեր քարուց գաղղիացւոց։ Ա՛ռ առնել զայս, ոչ զերայլ
ի գիանաւոր խոյզս վերագոյնս ք զիմ կար, և որք չէն
անկաւորք՝ վախճանի այժմեան պատմութիւն։ Հակընաւոր
աղբիւրք՝ յո դիմեմ, են կեսար և ստրաբոն։

ԲԱԺԱՆՈՒՄՆ ԳԱՂՂԻՈՅ

Սահմանք գաղղիոյ և բաժանումն գաղղիոյ։ Կեսար. գիք գաղղիական պա-
տերազմ. ա. և ը։ Ստրաբոն. ը։

Ա՛յք սահմանաց գաղղիոյ էին յառաջն ընդարձակա-
գոյնք ք զայժմեան ֆրանսիոյ (կիմ գաղղիոյ)։ Ի ներքս
փակէին զբովանդակ գետինն՝ որ ը մէջ անկանի մանր-
կայ ծովուն ի հիւսիսոյ, ծովուն ովկիանոս յարևմտից,
պիրենեան լերանց, և լոմնեան ծոցոյն ի հարաւոյ, և
յարևելից ի հիւսիսակողմն՝ նախ զալպեայ լերինս, և
ապա զՀռենոս գետ մինչև ի բերան նորա։

Ովանդակ այս ընդարձակ երկիր, թուի թէ յառաջն
էր բաժանեալ յերիս մասունս անհաւասար. յակուբ
տանիա՝ որ ը մէջ կարոնայ գետոյն, և պիրենեան լե-
րանց. ի բելգիա ի ծագ հակակայ, ը մէջ մտնոյ և
սենայ գետոց՝ աստի, և Հռենոս գետոյ՝ անտի։ Ա՛ւ այն
լայնարձակ միջին տարածութիւն, որ ձգէր ի մանիկայ և
յովկիանոսէ մինչ ի միջերկրեայ ծով, և յալպեայ լե-
րինս, կոչիւր կելտիկա, կամ գաղղիա առանձնակ։ Այր

զի քնահիչք կողմանն՝ որ միայնակ առաւելոյր մեծութիւն եւ զմիաս երկոսին միանգամայն , ոչ այլ անուն ունէին , բայց կելտք , կամ գաղղիացիք , որ հասարակ անուն եր բովանդակ ազգին . և այս անուն այնպես յատուկ էր նոցա , զի կեսար ոչ երբեք կամ հաղիւ երբեք տայ զայն՝ ակուիտանացւոց , և բելգեանց ։

Կազում ժամանակաւ յառաջ եւ զկեսար՝ զատուցեալ և տիրեալ էին հռովմայեցիք՝ մասին ինչ կելտիկոյ . յորմէ բովանդակ հարաւակողմն յաչխեայ լերանց՝ աւ ափամերձ միջերկրեայ ծովուն մինչև ի պիրենեան լերինն ։ Այս զայն արարեալ եր նոցա գաւառ կիմ երկիր ստացական , որ բովանդակէր զինքեան՝ որչափ ինչ գոգկես իմանել լինի այժմ անուամբ փռօվանս և լանկիտօք գաւառայն ։

Այսմ այսմ առ ժամանակօք կեսարու՝ գաղղիոյ էին չորք մասունք . յորմէ գաւառ հռովմէական , կելտիկա , ակուիտանիա , և բելգիկա ։

ԲԱՐՔ ԳԱՂՂԻԱՑԻՈՑ

Բարք գաղղիացւոց ։ Խոհրք ի մէջ ակուիտանացւոց , բելգեանց և կելտեանց ։

Ի ստորագրուածէն՝ զոր հանդերձեալ եմք առնել ի վէր բարուց գաղղիացւոց , ոչ իմանամք զգաւառն հռովմէական , որ վաղու ևս ընտելացեալ եր սովորութեանց և կենցաղավարուածն իւրոց յաղթականաց ։

Ի ժողովուրդս այսց երից մասանց էին խոհրք երևելք ։ Կուիտանացիք մծատարբք սպանիացւոց նմմանէին նոցա և յարտաքին կերպարանս և ի բնաւորուն ։ Հնագեանք՝ որք սահմանակիցք էին գերմանացւոց , և միշտ պատերազմեալ էին ընդ նմ , զվայրագուածն նոցա բերէին վճմանուածի ։ Կաղք էին ք զմի գաղղիացիս , և ոչ գետէին փափկուիս և գրգանս , յորոց ժանտախտ յառաջասէաստս արար զնմ հեռաւորուի հռովմէական գաւառին ։ Կելտք՝ գրացիք գոլով հռովմայեցւոց , և ձոխք ք զայլս , և յաձախելով ի մեծամեծ տուրեւառս , սկիզբն առնէին իգանալոյ , և կորուսանէլոյ գէթ մասն ինչ ի նախնի գաղղիական վայրագուածէ ։ Կեսար ի վէր այսց խտրուածոց՝ յաւել և զլեզուայն ։ Կաք յարգեաց ի խոր խոյացան յայսոսիկ նիւթս , պնդէն ը հակառակն , թէ երնոցա և մի միայն լեզու հասարակ՝ ոչ միայն ամ բնակչաց գաղղիոյ , այլ և ամ ազանց անդստին ի ծնեն կեղտեանց , որ բաց ի գերմանացւոց փակէ ը իւրև և զմիբնիկեցիս , և զսպանիացիս . և դնէն ի մէջ լեզուաց այսց ժողովրդոց խտիր ինչ՝ գաւառական արտաբերուէ միայնոյ ։ Այլ ես չմտանեմ յայս խնդիր ։

Գաղղիացիք վարէին ըզ-լեզու յու-նաց՝ ի գիւղ նագրութիւն իւրեանց։ Կեսար. դպ. գաղղ. պատ. բաւ. գ. ծբ. և ա. ի։

Այլ և չէ՛ ինձ արժան հաւանիլ առնել զմանաւա-րութիւնէ իմն , և այն է՝ զի գաղղիացիք առ կեսարաւ վա-րէին ղյունական նշանագիրս՝ ի գրութիս իւրեանց . եթէ՛ ի պիւանակացս , և եթէ յառանձնականս ։ Ոչ պատմէ , թէ ընդ առնուլ զանունակ հելվետեանց՝ եգիտ անդ հաշուէ-գիրս ինչ յունական նշանագրով , յորում էին նշանակեալ անուանք ամենեցուն նոցա , որք ելեալ էին յերկրին՝ եր-թալ բնականալ այլուր , արանց և կանանց և տղայոց ։ Այս՝ի վար արկի զքառս յունական նշանագիրս , զի զի է կե-սարեան , և զի զի ետ տեղի կրկին մեկնութեան ։

Ոմանք կարծեցին , թէ իմանալ կամք են միայն զտա-ւից . և թէ այս պիւանագրութիւնք էին դրեալք՝ի լեզու գաղղիացւոց կամ կելտեանց , թէպէտ յունական նշանա-գրով ։ Զուցանէն զայս իւրեանց կարծիս՝ ասելով , թէ լեզուն յունաց չէր բնաւ ծանուցեալ կամ իմանալի գաղ-ղիացւոց ։ Այլ՝ի զի դիվիտիակոս մեծանուն գրուիդ՝ խո-սակցի ընդ կեսարու , բայց թարգմանաւ . արդ՝ կեսար գիտէր , և իսկոյն անվճար՝ի յոյն լեզու ։ Այրկորդ՝ զի յորժամ Ա. կիկերոն կարի իմն նեղէր եր՝ի ներվիանց[1] , կամեցեալ կեսարու ծանօթս տալ նմա զի պատրաստա-կան օգնականութեամբ , գրէ առ նա յունարէն . զի իւր գիր՝ թէ ուրեք երթիք՝ի ձեռս անկանիցի , մի իմանայցէ . ցոյց է յայտնի՝ թէ գաղղիացիք չիմանային յունարէն ։ Նոյն. անդ. ա. ծբ. է. խբ։

Այլ յայլմէ կողմանէ պիտի և խոստովանիլ , թէ ոճ կեսարու կարի իմն երկայնի գոլով , և խափուսիկ , կա-մեցեալ էին միայուցանել զկելտեան խօսս գրեալս յու-նական տառիւք . և յետ ասելոյ ստրաբոնի՝ թէ մնասիկ լեա եր գալոյ , ուր առաքեալ լինէին՝ի գաղղիացւոց որ-դիք իւրեանց , ՚ի վեր քերէ , թէ վն այսորիկ գաղղիացիք գամ քան զգամ հրահանգէին ՚ի մարզս քաջալաբուե , և թէ սիրէին զյոյնս , և թէ գրէին ՚ի յոյն լեզու զմուր-հակս (կամ զգիւանագրութիս) իւրեանց . արտայայտու-թիւն , որ ոչ անկանի ընդ երկբայութիւն ։

Այսպա անտարակոյս էին թուի , թէ կիրառութիւն յու-նական լեզուի մնծեալ՝ի մասսիլիացւոց՝ ընկալեալ է-ղև՝ի գաղղիա , բայց վն գիւանագրութեց և եթ , և թէ ՚ի հասարակ տուրևառս վարէին զլեզու երկրին ։ Ո այս էնթադրեալ՝ այլ չէն ինչ զարմանք , թէ դրուիդ ոմն ոչ կարողացաւ առնել ինչ իսօսակցուե՝ի յոյն լեզու . և թէ կեսար ևս գրեաց յունարէն առ Ա. կիկերոն , հայելի է ,

1 Ժողովուրդ Բնակեալ՝ի գամպոզիա, ՚ի հայնոյ և ՚ի տան Քիանպրայի։

զի գրեաց առ նա՛ի ծագ հիւսիսակողմեան գաղղիոյ՝ ուր երբեմն էին։ Լ՚որդ՝ հաւանական իմն է, թէ յոսոցեանէ մասսիլիոյ զբերդս յունական՝ գաղղիացւոց, այսմ լեզուաց գիտութեամբ էջեր հնար ծանաւթիւ՝ քայց՛ի մետակայ երկիրս, կիսոյ սակաւ մի հեռաւորս. սակայն չև՛ եր հասեալ՛ի հիւսիսակողմն գաղղիոյ, որք բնակիչք դեռ պահէին զամ զբերանց վայրենութեան։

Պէսպէս սուրբեան ժողովրդոց՛ի գաղղիա, որք կառուցանէին մի միայն մոր մին ազգի։

Իւրաքանչիւրն յերից մասանց՝ յորս եր բաժանեալ գաղղիա, բովանդակեր բազում ժողովուրդս, որք ունէին իւրեանց իշխանաւորս, ծերակոյտս, և գլխաւորս։ Քայց և այնպէս այս ամ ժողովուրդք կառուցանէին մի միայն մարմին ազգի, և ունէին ժողովս հանրակաս, յորս խմբէին խորհիլ վասարակաց իրողութեանց։

Երկու հերձ՚ածք բաժանէին զբովանդակ գաղղիա։

Ընդ ինչ զարմանք, թէ՛ի մարմին այսչափ ընարձակ, և բաղկացեալ յայսչափ մասանց՛ի վեր երևէին հերձք։ Այլն երկուք՛ի նոցանէ հանրականք և կայունք, յորս ազգն ողջոյն եր բաժանեալ։ Գլխաւորք միայն էին եղուեանք՝ վաղնջուց գաշնաւորք հաւատոյ։ Այ՚ինսոյն գլխաւորք՝ եր վի էին արվերնեանք, և եր վի՝ սեկուանեանք. և հուսկ ապա հեռաձանք՝ յետ մտանելոյ հեսարու՛ի գաղղիա։ Այսոքա վի կէսսր զգուշացաւ յոյժ չքաւնալ զայս հերձիս, որք խափան լինէին գաղղիացւոց միաբանել հեշտեաւ զբորութիւն իւրեանց, և յետ քանդելոյ զբորութիւն սեկուանեանց, նպաստամատոյց եղև բարգաւաճութեան հեռաւորաց, որք փոխանակեցին զեղբայրս, ցուցեալ թէ հաճեալ են ընդ այնոսիկ՝ որք՛ի կողմն լինէին նորոց գլխոց, որպէս և ընդ այնոսիկ՝ որք ինայնին հաւատարիմք ընդ եղուեանս։

Հերձք մանաւանդ յամ ժողովրդեան, և յանհնոյն նմ հանգս։

Այլն ոգի հերձուածոյ՝ որ բաժաներ զբովանդակ գաղղիա, բաժաներ և զիւրաքանչիւր ժողովուրդ, և զիւրաքանչիւր նահանգ, և գրեթէ զամ տոհմ։ Այնն ամ ուրեք հերձուածք, և գլխաւորք հերձուածոց՝ ամ ուրեք, ընտրեալք միշտ՛ի զօրագունդից և՛ի մեծարուեաց, գերագոյն վճռատուք իրաց, և ձեռնկալուք տկարաց։ Խորհեր կէսսր, թէ սուղորութիւն չէր մուծեալ իւրովք, այլ կամաքար կարգեալ, զի որք ոչն գտանիցին՛ի սահման պատուպատրելոյ զանձինս՝ իւրեանց զօրուքն՛ի հարստահարուիլ, մի պակասեսցի նոցա երեսք օգնութիւն և հաստարան։ Այս արդարև այս գլխաւորք յանձն առնուին միշտ զդատ հովանաւորելոյն ընդ նոքօք. և թէ չառնէին՝ անարգուի եր նոցա, և կորուսանէին զամ հեղինակութիւն։

Այնդ ամ գաղղիա եր ժողովրդոյն ոչ թէ սարուկ,

Երկու կարգք որոշք և երեւելիք՝ի գալոնս, Դրուիդք և Ազնուականք։ Ժողովրդականք չէին համարեալ ինչ։

չէր համարեալ ինչ, և չունէր մեւս յինչ և իցէ հասարակաց կայ կշռութիւնս։ Ժողովրդական հասեալք՝ի թշուառութիւն, լինէին սարսուռ Աստծի ուրուանն՝ որ լինէր նոցա տէր, և վարէր ընդ նմա ոչ ընդ ծառայս։ Ազնուական սպառիւ, ամ աւագութիւն, և ամ իշխանութիւն էր ամենից՝ի կարգս դրուիդաց և ասպետաց, զի այսպէս անուանեալ ունիմ զանազանութեան առ առաւել յայտնութիւն։ Զան այսորիկ վաղնջուց վիճակ գաղղիոյ՝ նման էր գոգ[1]ես այժմեան վիճակի պոլոնիոյ (կամ լեհաստանի,) յորում գերջուկք են ծառայք, Վաղաքացիքն՝ անարգք, և միայն եկեղեցականք և ազնուականք ձգիւս խօսելով վայելեն յառանձնաշնորհութիւն քաղաքացւոց, և կառուցա նեն զհասարակապետութիւն։

Դրուիդք էին քրմապետք, փիլիսոփայք, բանաստեղծք և դատաւորք ազգին։

Դրուիդք առաւելապ և քաջն՝ էր կրօնն, և այն ամ գործառութիւնք՝ առ որոյ կիրառուն պահանջի գիտուն։ Քրմապետք էին քրմապետք, փիլիսոփայք, բանաստեղծք և դատաւորք ազգին։ Յորաւրն որոշէ զնա՝ի Վարդս՝ որք նաստեղծք էին բանաստեղծք, և Եւբագս՝ որք էին զոհագործք, և Դրուիդս՝ որք էին բարոյական փիլիսոփայք։ Բայց թուի թէ այս երեք կարգք կառուցանէին մի միայն մարմին ընդ հասարակ անուամբ Դրուիդք։

Պատիժք։

Եպա կարևոր էր սպասաւորուն նոցա՝ի պէտս զոհից, եթէ հանդիսականաց և եթէ առանձնաւորաց։ Ոմանք՝ զոր թէ հաւատամք պլինիոսի, հասուցանէին ցկատարած դուն թիս, ծեռք վերաբերեալք՝ի պատուոն դից, այն ամ՝ զոր չհոմն ինչ կերպարանուն քնաւոր կրօնի, կամ զոր մերոյն թիւն զեղծմամբ անուան կրօնի՝ ոտայր համարել նոցա սրբազան ինչ, անկ էին նոցուն իրաւանց։

Նոցուն ներչափական ոտանաւորք՝ էին, կամ բարոյական և դիւցազնական բանաստեղծութիւնք, յորս էին իմաստք՝ զորս ուսուցանէին իւրեանց աշակերտաց, կամ գովեստք նախնի քաջազանց ազգին, և կամ՝ ըստ որում բանաստեղծութիւն եղև միշտ արուեստ շողմութեան, Վարդք երգէին զփառս թագաւորաց և մեծամեծաց՝ յորոց դրունսն էին, զորոյ զօրինակ՝ տեսաք՝ի հրեշտակութեն յղելոյ՝ի բիւտուիտոսէ արքայէ արևերնեանց առ դմոհոս հիւպատոս։

* Հատոր Բ. էջ. 153։

Համատասխրութիւն նոցա էր ամիսոյ՝ի լոկ հանոնս բարուց, ամենանայր և յոտսուն ընութիւն։ Ցեսար առանց

1 Բնագիր սբրաբնի ոնի ուագիս· Բագս) գագնի առ ամմիանոսի մարիկեզի հասանական է ըե հելինացին գրեալ իցէ ուագիս։ Բառդ Եւվոլէս (կամ Եա նոսի· գիրք ԺԵ։

մանրապատում լինելոյ , ասե Ընդանրապէս , Թէ վճռին ընդ երկար ՚ի վէր աստեղաց և ՚ի վէր չարժմանց նոցա , ՚ի վէր մեծութեն երկրի , և աշխարհի իսկ բովանդակ , ՚ի վէր լնութեն և զօրութեն դից : Այլ և ոչ մի ՚ի փիլիսոփայական կարծեաց նոցա քաջ ծանուցաւ մեզ Ընդմանուկն հոգւոյ , ՚ի հաւատալ նոցա զյաջորդական փոխադրուն յայլ մարմինս , զորպիսի գոգկեա՝ ուսուցեալ էր պիւթագորաս : Օյս վարդապետութիւն փայթ էր նոցա սփռել ՚ի ժողովուրդն , զի խնդան լնցի նոքա խրախուսել լոյ յաւաքինութեն , և ազդեսցէ ՚ի նոսա զարհամարհութիւն մահու :

Օհուսկն ասացից , ՚ի դրութիւս էր իշխանութէն դատաղական . դատեին գՀրապարտականն և զառանձնական դատս՝ որք դիպէին , և որոշէին յոլովակի գհաշտութեն և գկռիւ ՚ի մէջ քաղաքաց : Վատք յանցաւորեն և մանր նաւորապէս մարդասպանութեն , փուրշիք վ՚ն յաջորդութեն կամ վ՚ն չափու ժառանգութեն , կամ վ՚ն սահմանաց ժողովրդեան իրիք՝ յուշիւր ՚ամն յատեղի նոքա : Վոքա գինեին հեղինակութիւ կրօնին՝ որոյ էին պաշտօնեայք , գՀ՚ղինաւկութիւ իւրեանց դատաստանաց . մինչ գի՝ Թէ մանուածոք կ՚ի ժողովուրդ ինչ ըմբոստանայր Հնազանդել այմ՝ ՚ի վէր ածէին ըմբոստացելոց ապդ ինչ վհատոյ բանագրաւ նաց , որ տայր համարել զայնպիսիս ոչ պիղծս՝ ընդ որս այլ անկար էր ունիլ ինչ հաղորդութիւն , և ոչ անկեալս յամ իրաւանց ընկերութիւն :

Սնունդ դրուիդաց :

Յամ՝ զոր ցայս վայր ասացաք , մանրի է մեզ դիւրաւ իմանալ , Թէ գրուիդք էին մեծարգի : Յոր Թէ յաւելցի և այն՝ գի վերծք էին յերթալոյ ՚ի պատերազմ , և ՚ի տալոյ հարկս , այնուհետև ոչինչ էն զարմանք լսել , Թէ քաղցմբ հետամուտ էին դասելոյ ՚ի համար նոցա : Այլ գինք միայն ընդունէին որք ՚ի մանկուէ սնունդ առնուին ՚ի նոր : Հղանակ մարգելոյ նոցա էր ուսուցանել՝ սերտել ՚ի բերան բազմապատիկ ոտանաւորս . յորմէ աշակերտք իւրեանց անցուցանէին յոլովակի ամս քսան յայսպիսի մարզս : Ոչ անցուցանէին ինչ ընդ գրով , սկիզբն ինչ ուսնելոյ՝ հանրական ամ սուտ կրօնից և ամ աղանդոց փիլիսոփայից , Թագել ՚ի խոր լուռե գհարհուրդս իւրեանց վարդապետութէն , և ՚ի զարմանս յարփահակել զամիկս՝ կալ և կապ ունելով գնոսա ՚ի տգիտութէն :

Գլուխ դրուիդաց :

Գրուիդք ունէին գլուխ յիւրեանց՝ զոր և ինքեանք ընտրէին , որում իսկութէն հարկ էր արժանաւոր լինել ամ աչնաձութէն . վ՚ն որոյ ՚ի պարապորդ լինել գահիս ,

ղարթնոյր այնպիսի իղձ՝ի փառասէրս , մինչև յոլովակի պատճառ լինել սաստիկ պատերազմաց ։

Ժողովք նոցա հանրապետականք՝ի կարգ նուաճի ։

Յորոշ ինչ ժամանակի տարւոյն՝ առնէին վերեհասց հանրական ժողովս՝ի կարնուառն , որ համարեաւն էր սիրտ և մէտ գաղղիոյ , և անտի խորհէին և գործէին զնոմ իրողութեանց կարեւորաց ։

Աշնուականք հաւաքեն առ հասարակ հետ ծեալ՝ի ձի , միշտ պատրաստ զէնք՝ի պատերազմունս ։

Միւս ևս կարգ բաժանմունք էր զրուիդաց (ոմք ասացեալք) յամր զօրութեամբ և՝ի փառս գաղղիական ազգի . և սոքա էին Լ՚վնուականքն , անուանեալք՝ի կենսաբեր Հետծեալք (Լ՚օպէտք ,) այսր ես թէ՝զի կռուէին առ հասարակ աշտանակեալք յերիվարս , ոմք առնէին արդ ի Հայոյ աշնուականք . և ոմք առնէին էրլեմն առ մեզ Լ՚օք Պատռակենք՝ այսպէս անուանեալք՝ի մերոյ նահանգս ։ Հետծեալքդ գաղղիացւոց էր ընտիր , և հռովմայեցիք օգտեցան՝ի նոցանէ մեծապէս՝ յետ տիրելոյ երկրին . և մի գտան երբեք քաջիկք քան զնա՝ի զօրուի իւրեանց ։ Այսոքա կան գործաւորուն այսց Լ՚վնուականայ էր պատերազմ . և կայր նոցա առիթ առնելոյ զայն ամի ամի , զի միշտ կէին հակառակութիւնք՝ի մէջ ժողովրդեան և ժողովրդեան ։ Լ՚նդր առաքէին՝ զոյս ընդ հովանեաւ իւրեանց ունէին . և օրք առաւելուին քաղմութեամբ նոցա , առաւելուին և՝ի պատուի ։

Տեսակ կառավարութեան նոցա էր ազնուապետական ։

Կ՚աղաքական կառավարութիւն և՝ էր՝ի ձեռս ազնուականաց , և ազնուապետութիւն էր առաւել սովորական՝ի մէջ գաղղիացւոց ։ Կ՚նտրեալ լինէր ամի ամի իշխանաւորութիւն ինչ գերագոյն զոր ներքին քաղաքական կառավարութիւն , և զօրագլուխ մի զօրավարել նոցա՝ի մարտի ։

Արգելք առանձնաւորաց խօսել ընդդէմ ինչ վերոյգրեցեալ պետութեան ։

Կ՚ամատնագոյնքն և կարգաւորագոյնքն այսց փոքունց հասարակապետութեց ունէին սովորութիւն յոյժ խոհական . արգելեալ էր առանձնաւորաց խօսիլ զերծողութեց պետութեան ։ Լաւ օք յիւրոց մեծահայից լսեր ինչ նոր՝ որ հայկ առ հասարակապետուն , հասուցաներ զանոն իշխանաւորաց , բայց արգելեալ էր նմա խմացուցանել զայն՝ ուստ և իցէ ։ Կ՚այս սովորութիւն էր հաստատեալ՝ի փորձ՝ զոր ունէին , թէ յոլովակի տարւոյմ և սուտ իսկ զրոյցք առթէին խռովութիւն և յարուցանէին երկիւղ , որոց հետևանքն լինէին ապա աղետաւորք ։ Կ՚ոչ որոյ էր օրէն ուստ և իցէ խօսս առնել զհասարակաց իրողութեց , բայց միայն՝ի ժողովս՝ որք լինէին առ կշռուն այնոցիկ ։

Խոժոժական սովորութիւնք գաղղիացւոց ։

Կ՚այս բովանդակ այս ազգ գաղղիական՝ էին պատերազմականք , բայց՝ի զրուիդաց ։ Ընդէն ինչ անձնատուր՝ի մշակութիւն երկրի՝ թէպէտ և էր արգաւանդ . շատացեալք որսովք,

և մնովք անատնոց իւրեանց ։ Ի յասլիսի խիստ և տարժա-
նաւոր կենօք զօրանային մարմնով, և բրտանային կան-
խաւ, եթէ պատշաճել կամք իցեն բովանդակ ազգին զայս՝
զոր քաղուա՛ մատենագիրք ։ պատշաճին կելտեանց մծուա-
կայից Հռենոսի , որք տանկին վիբեանց նորածին որդիս
լուանալ վնա՛ի ջուրս գետոյն , վի բրտասցին ընդդէմ
ցրտոյ անդէն իսկ՛ի ծնէ ։

Ի՛ա այսորիկ ստգտանի վայրագուն նոցա յամ մասե-
նագրաց յունաց և հռովմայեցւոց . և թէպէտ չէ արժան
ամիւ հաւատալ սոցա , բայց յայսմ մասին երևին արժա-
հաւատք՛ի ճշդրիտ եղելոցն ։ Ի՛արտչել մերկամարմին
ցմէջս , է քաջութի՛ ինչ սեպհական բարբարոսաց ։ Սո՛վո-
րութի՛ն զոր ունէին կախեալ վզթոց նժոյգ երիվարաց
իւրեանց զգլուխս Թշնամեաց սպանեալոց՛ի պատերազմի ,
և ասպ սևեռելոյ վնա՛ի դրունս քաղաքաց , է գլխովին
հակառակ մարդկուե ։ Լա՛ռղ գի՛ չատացեալ այսուիկ ,
քանիցս անգամ յաղթեին , և՛ի մահ վարեին զանձն ոք
երևելի՝ զվախճաւոր կամ զղջրագլուխս , առնուին զգանկ
նորա , դատարկեին , ոսկեզօծէին և վարեին զայն՛ի
պէտս ըմպանակի , որով քուրմք նո՛ր ըմպէին և նուէրս
նուիրեին՛ի հանդիսի աւուրս ։

Ո՛տարոտի իմն Թուէր Հռովմայեցւոց և յունաց՝ և այն
սովորութի՛ն զոր ունէին գաղղիացիք , գալ նոցա զինու
վառեալ՛ի ժողովս իւրեանց և՛ի հասարակաց կռուիս ։
Լա՛յ՝ պատմէ սարաւեան մանաւոր իմն եղանակ՛ի վար ար-
կեալ՛ի նոցանէ՛ի լուեցուցանել ։ Լա՛ռ ոք տարագէպ
խռով արկաներ՛ի խօսիլ իւրում՛ի ժողովի , մի՛ի պա-
տուիրակաց սուսեր՛ի ձեռին յանդիման լիներ այսմ նե-
ղացուցչի , հրամայեալ նմա սպառնալեօք լռել ։ Լա՛ռ՛ի
լինել հարկի կրկներ , և երեքկներ զարդելումն առ խռով
վարարն ։ Լա՛այց թէ՝ որում հրաման լիներ լռելոյ , չառ-
նոյր յանձն հնազանդիլ , յայնժամ կարեր պատուիրակին
իւրով սուսերաւ զկէս տապատուկին , մինչև մնայեալն
լիներ նմա անպիտան , և հանդերձն ծաղաձանակ ։

կէսաբ · չէ՛ս գաղղ· պաբէ բաղմ· է· ծէ՛։

Ո՛Ի՛ անդատապարտ՛ի խժդժութէ՛ն և սովորութի՛ն մեռու-
ցանելոյ անողորմ տանջանօք զայն , որ՛ի ժամանակի
հանրական խմբաւորութէ՛ն պատահեաց առ զինուորսն ,
հասանէր հուսկ յետոյ ։ Ո՛չ են բանքս աստանօր զմոռ-
դազոհիլ · զի այս քաստնելի ամպարշտուե՛ն հասարակ եր

1 Ջ՛ձայսուրէ՛ս մաքնագրաց հատ բուռն ռինուրէ՛ն գրոն վերգիլիոսի · և-
ւեաց՛ի ի լուսովիլիոս պէլա լէսաս չ՛ն՝ նէսիան · Թ · սոզ 603 ։

ամ աղգաց հեթանոսաց , և՛ և քաջակիրթ հյահան գելոյն ։

Սիրելի բնաբորուե գաղղիացոց։

Ա՛յս օրինակք և այլք բազումք՝ զորս դիւրին իմն էր՛ի վէր յաւելուլ , ցոյց են՝ որպէս ինձ թուի , թէ իրաւամբք գաղղիացիք նախնի ժամանակաց համարեցան խուժադուժք ։ Այլ այս ամ ոչինչ արգելու ունել նդ և բազում սիրելի հանգամանս , պանկեղծուե , զպարզմտուե , զխորշումն յամենայն խոտորնակ և՛ի թիւր հնարից , և զմշուռական իմն քաջասրտուեն , որ տայր նոցա յայնմի զօրուեթ յաղթել , և ոչ նեղգանօք ։ Ոչինչ պակաս եր նոցա՝ բայց փոքր ի դարմն , առ արժանի լինելոյ նոցա համամանիլ և քաղցրուեթ բարուց , ոյք էին իսկ քաջուեթ և զինուորական համարձակուեթ , և՛ մեծանուն աղգաց՝ որոց փառք եղեն պանծագոյնք ։

Կորովուե գաղղիացոց։

Ա՛ն զի՛ի կորովուե մանոյն , բնաւոր իմն եր այն նոցա . և քաջ երևի՝ թէ եղանակ կելոյ նդ եր դիպան՛ի անուցանել և՛ի տածել զայն ։ Ա՛ւր երկիր լի՛ եղև գործովք քաջուեց նոցա . և հատուածք նդ զինեալք՝ հաստատեալ էին բնակուեթիս յիտալիա , յի գերմանիա , առ եղերօք գանուք գետոց , և՛ի փորձն իսկ ասիա ։

Ջաղփողուն էին՝ և յաւելուեթ։

Այլ ոչ կարեմք ուրանալ , թէ պակասեր նդ էական ինչ հանգամանք՛ի պատերազմի , այսինքն է՝ յարատևուեթ՛ի տոկալ աշխատուեթց ։ Ա՛ն ջերմային երկիրս՝ մարմինք ։ նդ ուսեալք՛ի զիշխինս և՛ի ցրտային՝ ոչ կարէին զդեմ ունել . և թալանալ մարմնոյ նուասզեր զքաջալերուեի ոգւոյ ։ Ա՛զհարկ համ գիտե զասացեալն տիտոսի լիվիոսի . Թէ ,, գաղղիացիք՛ի սկզբան մարտի՛ի վէր են քան ,, զմարդիկ , այլ՛ի վախճանի յետնորդ քան զինամարդիս ,, ։ Ա՛ն որոյ չէին դիպան՛ի պաշարել . գործ տորժանաւոր՝ ուստ յոլովակի պիտի երկար ժամանակ ։ Ոչինչ վտանգ զնա ահաբեկէր , բայց լքուցանելին զնա աշխատուեք ։

Թեթեւաբարոյուեն։

Ա՛րկաներ և խոչ երևելի՝ յաջողուածոյ իւրեանց պատերազմանց՝ կարի իմն դիւրամտուեթ , որով եր զի յանդուգն ակնկալելին՝ յերևիլ ինչ նշուլի բարեբաստուեն . և եր զի՝ անյոյս լքանելին՝ ըն՛ի վէր երևիլ դժբաղդուեթ ինչ ։ Ա՛յս թեթևաբարոյուե հասարակ համ բարքս ոտ աղգաց՝ մեծապես քաջալերե՛ի վէր նդ զիաղթողուրդս բարեկիրթս , որոց ուսեալ իցէ մանդեամբ , խորհրդածուեթ , և ուսուցմամբ լմաստնոց՝ իշխել անձանց , և

1 Գաղղիացոց ... մարմինք՝ ա մեծևին անժոյժք վաստակոց և ամ թոյ թալկան . և առաջին նոցա պատերազմունք առաւել են ք զանց , քան լետինք՝ նուազք ք զնանց ։ Տիտոս Լիվիոս . Ժ . ք ։

ուչ լինել անձնատուր տպաւորութեց այնոր կիր ձախող քաղդի ։

Ցաղթահաս ոակութիւն մարմնոյ ։

Յանդիպակ հնութիւն վերադրուատ՝ ի գաղղիացիս զգեղեցիկ ձիրս մարմնոյ , զյաղթ հասակ , զխարտեաշ և զերկայն գէս , զկապուտակ աչս , զսպիտակ մորթ , և զպատերազմական ինչ դիմագրուի ։ Այս նմանակ կերպարանութիւք երևէին յամենեսին . ի լսկով կենակցութէ յիւրեանց միջի՝ ուչ խառնակէին ը այլ ժողովուրդս ամուսնութիք . մինչև ապագային կերպարանութէն մնալ միշտ անայլայլակ՝ ի խառնութէ օտար արեան ։ Այսաւել ևս գեղազարդէին վիւրեանց կերպարան փառասէր շքեղութիք ։ Ոմիք և մեծամեծք ազգին զգենուին գունաւոր կերպաս ոսկեձամուկս , արկանէին զպարանոցաւ քայս ոսկիս , և ապարանջանս՝ ի բազուկս՝ ի ոտն՝ ի նիւթոյ ։ Այս հասարակ մեծ համալսիրն զոսկի , և կարի իմն անձկային սիմ ։ Այայց քաջ երևի , թէ այս վարկ չէր նոյ առանձինն ։

Ցառաջութէ ոսկւոյ՝ ի գաղղիա ։ Հաւ · ր· էր· 152 , Ե 263 ։

Չարկ եր լինել կարի իմն յառաջութէ պատուական հանգիս՝ ի գաղղիա ։ Արթ է մեզ յուշ ածել՝ որչափ ինչ ասացաք զմոնթութէց արքային լուդրիոսի , և զգանձուց նր , աստ անդ թագէլոց՝ ի խորս լճայ և ձահճայ ։ Այս յայտ ևս է , թէ ասար գաղղիոյ բազում գանձս պտղաբերեաց կեսարու ։ Այայց թէ ուստի գայր այս ոսկի , չգիտեմք բայատրել որոշակի ։ Վակայն անտարակոյս տուրևառ մեծ կայր՝ ի գաղղիա ։ և յուշ առնէ ստրաբոն , թէ դիւրուի երկուց ծովուց , և նաւելի գետոց՝ որ օգնեն միմեանց , կիր չէն բացատ՝ ի միմեանց՝ բայց նիւազ միջոցաւ ցամաքի , դիւրին յոյժ փոխադրուէ վաճառաց ։

Վաճառաց կանոնքն ։

Կրօնի մասին՝ գաղղիացիք էին կարի իմն անապաշտք ։ Կեսար՝ ի խօսիլ իւրում զայսմ մասնէ , ուչ ը գրով արկանէ մանրամասն , բայց զգաբշելի զոմն նոցա , յորս զնուիին զմարդիկ՝ ի ցածուցանել զցասումն դից իւրեանց . ուր իրօք ուչ այլ ինչ առնէին՝ բայց հաձել զանհաշտ կատաղութէն դիւաց առ ազգ մարդկան ։ Այայս ահեղ ամպարշաւութէն գործէին՝ ի հասարակաց պաշտամունս , և ևս առաւել առանձնաւորք՝ ի գտանիլ իւրեանց՝ ի վիշտս ինչ վտանգի , եթէ վ՞ հիւանդուէ , և եթէ վ՞ այլ ինչ իրաց , ուխտս դնէին զոմ զոհելոյ մարդկեղինս , կարծեալք թէ կենաց մարդոյ չէ հնար փրկանաւորիլ՝ բայց կենաց այլոյ ուրումն ։

Զարդուղութէն զոհելոյ զայսպիսի թշուառ զոմ , չէր հանապազ նոյն ։ Այր գի՝ միևին տուր՝ ի թիկանց այնորիկ՝

զոր ուխտեցին ցասման դից իւրեանց, և ՚ի բաբախմանէ մարմնոյ մահականին՝ պնդէին հմայել և գուշակել զլինելոյն։ Օ ոմանս խոցոտէին հարուածովք նետից, կամ խաչահանուէր։ Կայր հանդիսագոյն եղանակ էր կանգնել կօթողս յոստոյ ուռենեաց, յորս փակէին զմարդիկ կենդանւոյն ընդ գաղանս և ըստ վայրի անասունս։ Յետ այսորիկ հրձիգ առնէին զայն, և այնպէս ծախէին բոցով եթէ զմարդիկ և եթէ զգաղանս։ Կայր և այնպէս դեռ կայր ՚ի նոն նշոյլ ինչ բանաւորուէ, որք լուսով ընտրէին ըստ կարի զչարեացասպարոս. և կարծէին թէ այս սպանդք՝ որք արժանի էին մահու վճռ իւրեանց յանցանաց, առաւել ընդունելի իցեն զածոց իւրեանց։ Կայր ՚ի չգտանիլ չարագործաց՝ հնազէին ինչ զոհել և զանպարտս։ ՚Ի խորհիլ մեր, թէ այսպիսի ահեղ չարիք լինէին յերկրի՝ յոր բնակեալս եմք, զոր խորհուրդ չնորհապարտութեամբ չունիցիմք զքրիստոնէական կրօնէ, որ վերծոյց զմեզ յայսպիսի ահեղ կուրութենէ։

Չուռվմայեցիք յորժամ տիրեցին գաղղիոյ, ջանացան խափանել զայսոսիկ զոհս, որ նախատինք էին մարդկութեան։ Կայր մի՛թէ էին արժանաւորք ոմանք ապախտ կացուցանել զնզիծումն ինչ, զոր միապէս և ինքեանք ՚ի վար արկանէին։ Պիտոյն քրիստոնէութեանէ եղէն պարծանք՝ ապախտ կացուցանելոյ զամ ուրեք՝ ուր և զօրացեալ էր, զայս ամպարիշտ և անողորմ պաշտօն։

Գալեաւոր չիծքն երկրպագեալք ՚ի գաղղիացւոյ էին՝ ըստ կեսարու, մերկուռիոս, (այն է հերմէս.) ապուղոն. մարս, (այն է արէս.) դիոս, և միներվա, (այն է աթենաս։) Ո՛չ թէ վաղնջուց ձանաչէին զայսոսիկ անուանս, որք էն կամ յունականք, կի՛մ հռովմականք, այլ ընդ գաղղիական անուամբք երկրպագէին դմա՝ որոց ընծայէին զնոյն պաշտամունս, որք առ յոյնս և առ հռովմայեցիս էին սեպհականք մերկուռիոսի, ապողոնի, և այլոց վերագոյն յիշատակելոց։ Նոքաւթէս էր նոցայն հերմէս։ Համարէին զայս չիծուրեաք՝ ոգ գտիչ արուեստից, խնամակալու առի և տրոյ, և այլ ամ եղանակի ստացուածք փողոյ։ Համարէին զնա ոստիկան հրապարակական ձանապարհաց, զոր կարդային յօգնուրեաք ձանապարհորդք։ Հեռս առ գաղղիացիս էր չիծ պատերազմի. պոլանէ չիծ երկնից. էլէնոս չիծ դեղոց։ Ըգիտեմ, որ իցէ գաղղիական անուն համեմատ միներվային կի՛մ աթենասայ։ Կայր պատուէին զչիծուհի ոմն, որ վերաձայուն էր վաստակոյ՝ որ ՚ի վուշ և յասր։

Գալեաւոր չիծք նոցա։

{Յայգի որ անձնատուր էր ամիս ի զինս, մինչեւ ել հաւատալ թէ չածն պիտի քան զամ էր ի պատուի : Հասարակօրէն ել հաստատել ի միտս տալ պատերազմ, ուխտիւք նուիրեին նմա յամէ որչափ ինչ հանդերձեալ էին առնուլ ի թշնամւոյ . և յետ յաղթուելն զինուին զամ՝ որ ունէր կեանս . և զինայեաւն կուտէին ի կոյտս : Ո՛ւ ժամանակօք կեսարու երևէին ի սեպուհ տեղիս այս շէջք աւարայ . և պնդէ , թէ ուր ուրեմն էր տեսանել զոք՝ որ իշխէր գաղանալ ինչ անտի , կամ գաղտ փոխադրել այլուր . բայց թէ դեպ լինէր՝ պատուհասէին զանացուորն անողորմ տանջանօք :

Հելբուէնս գաղղիական:

Ոսկիանոս ծանօթ տայ մեզ զայլմէ հաստատածոյ պաշտեցելոյ ի գաղղիա , զոր կանուանէ կեսար : Ո՛յն է հելբուէնս կամ հերակլէս գաղղիական , անուանեալ ի կելտեան բարբառ ոմէն : Հանգամանք՝ որովք այս չածն նկարիւր , ունին ինչ առանձինն , միանգամայն և հանճարաւոր յոյժ : Այր սա ձիգրտիւ հերակլէս՝ իւրով մահակաւ , մրճով՝ առիւծու , և կապարձիւ և նետիւք . բայց նկարիւր ՝ի կերպարանս ծերոյ , որ զկետ ձգէր բազմութիւն յոյժ մարդկան՝ կապելոյ զականջս : Ո՛յս կապանք էին շղթայք հիւսուածոյք յոսկւոյ , և յայլմէ ևս հանրէ՝ որ պատուական ևս էր քան զոսկի՝ քերուբ գործեալք , ոչինչ ընդհատ ի գեղեցկի և ի փառազարդ մանեկաց : Ոյց և (յարէ լուկիանոս ,) թէ թէպէտ և այս շղթայք եկին ականք , յորոց հնար էր հեշտեաւ փախուստ առնուլ , բայց կապեալքն նուաճ չածեն անգամ մնասուն : Ոնու ընդդէմ ոչ գառնան , նա՝ զկետ երիվարս իւրեանց յաղթականին զուարթագէմ : Ոտուին գովել զնա , և վաղվաղել ընդ նմա , մինչեւ թողանալ շղթայից նոցա . և կարծեալ այնպէս էր՝ թէ չէին ինչ հաձեալ դնել յապատուհաս : Ոկան՝ ուստի ելանէն այս շղթայք , և լեզու չածոյն , որոյ ծագ՝ ի ծակոտիկն :

1 Ջի ծերն այն հելբուէնս ձգէ զմարդկան անթիւ բազմութիւն կապեալս զանձնեսին յականջաց : Իսկ այն կապանք են շղթայք նուրբք գործեցեալք յոսկւոյ և յեղեկտուղ նի՝ նման մանեկաց գեղեցկագուշնի : Եւ սակայն յայսպիսի ակար (շղթայից) ձգեցեալք, ոչ փախուստ խորհին՝ թէպէտ և գիւրին է նոցա , և ոչ առնեն ձկտին ընդդէմ, կամ ձիգն առնեն ուժիւք յորսայսեալք ընդ հակառակն ձգողին, այլ զկետ երիվարն զուարթագին և խնդամիտ , և զձգել իւրեանց գովեն , և ասել պեն առ հերկ . և այն ինչ թէևակոխեն կանխել , թուլացուցանեն ըզկապն՝ որպէս թէ գծկամակել ուներկին՝ թէ արձակեսցին .... Եւ զի չունէր նկարիչն և տեղի կախել անտուստ զծայր շղթային, վի յայնմ լինելոյ մահակին , և՝ ի ձախումն ալ զերան , ծակեալ զնոյ զծայր լեզուին , անցոյց ընդ այն : Լուկիանոս· Հերկուլէս գաղղիական :

Վիւրաւ երեւի , թէ կ՚սա դրուագ ինչ նմանուէ Ձարտարախօսուէ , որ զօրուի է անպարտելի , բայց ազդուուի նէր քաղցր , մինչեւ ամաքել ևս և զչխոսիկ՝ որոց յապճէ : Կիալի չծ՚ուիս ՚ի կերպարանս ծերոյ · զի այս հասակ քաղցրացուցանէ ՝ զՁէն , ոյզ և զբարս : Լ՚յլ ես խոստովանիմ , թէ այս ամ մտածուիմ թուի ինձ կարի ինն հանձարաւոր · մինչ զի զպատիւ գիւտոյս չի արժան ընծայել այնոց վաղեմի գաղղիացւոց՝ որք սիրէին զբռնուի , և պանծային՝ թէ իրաւունք իւրեանց են ՚ի ծագ սուսերի : Ա՚ն որոյ կարծեմ թէ գաղղիականն հերակլէս՝ գեթ ոյզ ստորագրի զնա լուկիանոս , չետոյ է չ՚ի կիեսար · և մտածի բազում ժամանակաւ զկին մտածանելոյ հռովմայեցւոց ՚ի գաղղիա զՁաշակ գեղեցիկ արուեստիս և Ձարտարախօսուէն :

Գաղղիացիք համարէին զանձինս ի՚ջեալ ՚ի չաւ աւուծոյ Մ՚ուելոց :

Կիեսար յիշատակէ և զչ՚ծ Ա՚ուելոց և սանդարամատից , ոյզ ծանուցեալս գաղղիացւոց : Լ՚ա՝ պնդէին նէր թէ ծնունդ իցեն սորա : Ալր ոչ այլ ինչ նշանակէ , քան մեկնելոյ ուրումն գիտուն և հանձարեղ մեկնչի , բայց եթէ զի համարէին այդեւնածինք ՝ յոսինքն ՚ծնեալք ՚ի նմին երկրի՝ ուր քնակէին : Կիեսար ՚ի վէր բերէ , թէ յայսմ ծագմանէ ՝ զոր գաղղիացիք տային անձանց , ելևէին պատուել զԱաւար , հաշուեալ զմիջոցս ժամանակի գիշերօք և ոչ տունջեամբք : Լայց նոյն Թարգման յուշ առնէ , թէ սովորուի ել կոպարաւ փակելոյ զտիւ ել մէջ երկուց մռից արևու , մինչև ՚ի գիշերոյ անտի առնել սկիզբն , ոչ էր յատուկ գաղղիացւոց , և ոչ ՚ի գերմանացւոց միայն ընկալեալ ՚ի նոցունն զբացեաց և յեղբարց , այլ յաթենացւոց իսկ և յեբրայեցւոց :

Սկիզբն առնէին քաղաքական ա՚ուուր իւրեանց ՚ի մռից արեւու :

Ընտանի սովորեալք նէ՚ : Որդիք ձերեանց էին առաջի հրոյ իւրեանց հրապարակաւ մինչեւ հասակ երեսից յառաջ քան զնոսա ՚ի պատերազմն :

Ա՚նայ մեզ արդ յառաջ բերել , զոր ինչ կիեսար իմայոյց մեզ զընտանեկան գնացից գաղղիացւոց : Որդիք ջրնկերին երբեք ել հօր իւրեանց , բայց յորժամ հասանէին յարբունս զինաւրուն : Լ՚մթ համարիւր , թէ որդի ոք՚ի տղայական հասակի երեսից յառաջ ել զայս ժամանակ հրապարակաւ առ հօր իւրում : Ձայս ազգ այնպէս տիրեալ էր պիրզմական ոգի , որ չնչին համարէր զինամ՝ որ ոչ հայէր յայս առարկայ : Լ՚ւ թէ Թողլուուր թէ էր հարց հաձել ՚ի տան կգորովանս բնութէ , ոչ էին կամք՝ թէ հրապարակաւ յուցցեն մեծ համարել զիւրեանց գերդաստան , բայց ՚ի մասին ծառայելոյ նէր պատուէ ՚ի պատերազմունս :

1 Պերճախօս ծերոյն՝ յարդարուն (են) բանք և ամք : Կիներն :

Ամուսնութիւն Նոցա։

Յամենայնի սակաւ մի ետուն ի նոցանէ, զի մի՛ ամենեքին ի մահ մատնեսցին։ Եղիցի ասէ ինձ ի ձեռն ձեր, զի ամենեքին ի մահ մատնեսցին։ Ես ասեմ ձեզ, զի ոչ ամենեքին ի մահ մատնեսցին։ Ոչ ոք ի մեզ ոչ ոք ի մահ մատնէ զանձն իւր, ոչ ոք ի մեզ ոչ ոք ի մահ մատնէ զանձն իւր։

,, ԸԴԵՄ ցրտուԵ ջուրց և սառնամանեաց։ Իբրև ուսանին
,, գնալ, [1] մարգեմք զնո յոբս . և ուսուցանեմք նմ որով
,, օրինակաւ կուռիլ ընկերին ԸՆ անտառաբնակս ։ Կուա-
,, ձել զերիվարս , նետընկէց լինել , են խաղք պատու-
,, Թե նոյ ։ Որ պատանիք աշխատասէրք և կիրԹք ի սա-
,, կաւագիտուԹԻՆ, չգիտեն՝ բայց երկուս և եԹ մարգս .
,, զհողագործուԻ , և գյարձակումն ի վեր քՂքայ ԹՂնա-
,, մաց ։ Օ՜ՅՄ կենաս մեր ծախեմք ի զինաշարժուիս,
,, և ծագք գեղարդանց մերոց պիտենան ի խԹան ե-
,, զանց՝ որք ձգեն զմեր սայլս ։ Յուրտ և դանդաղ ճե-
,, րուԹԻ ոչ նուազեն քնաւ զկօրուԹԻ մարմնոյ մերոյ , և
,, զքաջուԻ սրտի ։ Օ՜ալիս մեր ծածկեմք ընԸ սաղաւար-
,, տաւ , և մեր ՅՄ փառք և ուրախուԻ են վազս առնել
,, անդադար ի ստացուԹիւն նորոց աւարաց , և կեալ ի
,, յափշտակուԹԻ" ։

Պարծանք գաղղիական զինուց։

Ա՜յս նախնի բարք լատինի , որք ոչ ԹուԻ՝ եղեն յա-
ռաջին ժամանակս հասարակք ՅՄ ժողովրդոց եւրոպիոյ,
էին ապաքէն սեպհականք ի կազմուԻ զօրականաց . վ-
ասրոյ և չէ պարտ մեզ զարմանալ , ԹԷ գաղղիացիք միշտ
նախանձախնդիրք այսր ՅՄի , եղեն ահրնկէցք յՅՄ ա-
զինս , և ևս առաւել ի հռովմայեցիս ։ Այլ ե ԹԷ սե-
նոնացիք առին զՀռովմ. և յետ ալիկածիս՝ արհաւիրք
անուան գաղղիացւոց այնպէս մեծ էին առ հռովմայե-
ցիս , մինչև ի պատերազմունս որ ԸԴեմ ազգիս՝ ՅՄ ար-
տուհուԹիՆք լռէին , և չէր ոք կերծ ի ձեռնարկելոյ ի
զէնս ։ Ա՜յ՝ պահիւր ի գանձատան աւանդ ոսկւոյ և ար-

[1] Ձէն ասա Աւորիգեայք՝ ոչ Ռհեա զբոլոան ,
այլ զարմ ուԺեղակ՝ անդուսա ի ծագմանն .
առնիւք ըզծընեալս՝ ի գետ նոյնհետայն ,
սերեմք ի յալիս՝ և ի պաղ գաժան ։
Տըգնէ ի յորսանս՝ մանկտին անդադար ,
և ալնսա առնէ զանտառաց ըզվայր .
խաղալիկ նոցա՝ Ձընհել զերիվար ։
ապեղամբ եղէր՝ լինել նետահար ։
Իսկ երիտասարդք՝ ԺուԺկալք ի վաստակ ,
և ընդելականք՝ ի սուղ նրպաստակ ,
կամ բըբչաւ կակղէն՝ զերկիր դըժընդակ ,
կամ պատերազմաւ՝ վառէն ըզքաղաք ։
Մաշեմք ի յերկաթ՝ զամենայն ըզգես ,
ՀԸրՀուն նիզակաւ՝ խրԹեմք ըզՀերկես .
ՀՈչ յամն աւազոյԹ՝ նուաղէ զղակս ,
և կամ ըզմարմնոյս՝ վատԹարէ զսաստիս ։
Ձալիս մեր ծածկեմք՝ ընդ սաղաւարտաւ ,
և Հանապազորդ՝ անձանց քաղցրացաւ
Նորանոր քաղել՝ կապուտ աւարաւ ,
ՅափշտակուԹեամբ՝ կեալ ասպատակաւ ։

Վէրգիլիոս . Ենէական . գիրք Թ . տող 602 ։

Կին· վան պա
տուխ· ըերքա
ՀՅայէց· 19· Ե
ըէ հիւպ· գա
ատաց· 32։

ծաթոյ , հրամայեալ չհաստատել յայն ձեռն , քանզի պահէ պատերազմելոյ ընդ գաղղիացիս ։ Վասն այսորիկ կիկերոն՝ ի խօսիլ իւրում՝ ի ծերակուտի , ոչինչ դժուա բին Թուի նմա խոստովանիլ, Թէ հռովմայեցիք տուր էն զգաղղիացիս՝ ի քաջութէ և՝ ի կորովուէ մարմնոյ , և Թէ յամի գոչ էն պատսպարուէ միայն անձանց՝ ի նոցա նէ ։ Այեսաբ ձեռն էարկ՝ ի նուաճել զայս ազգ հզօր և պատերազմող· և հարկ եղև արդեանց քաջամարտիկ պատերազմողիս՝ որոյ նմանն չէր երբէք երևեալ՝ ի հռովմ, ՝ի գլուխ տանիլ զայս գործ՝ ուԹամեայ պատերազմաք ։

Ի ՎԵՐԱՑ ԿԵՍԱՐՈՒ

Կեսար յայս վայրն խառ վայրագ քաջ , հան դիսանայ մեծ ք զամ զօրա դլուխս ։

Ի՝պա կեսար յայսմ վայրի այլազգ ոմն ձևանայ քան զոր էրն յայս վայր ։ Այն սա խառնայրագ և բանսարկու՝ միշտ պատաղեալ՝ ի չարակողմն , միշտ Թշնամի բարեկիր քաղաքացւոց , լինի քաջամարտիկ ոք , ոյր գերապանծ արդիւնք՝ ի մեռացնս արկանեն զամ դիւցազունս անցելոց դարուց , և լքուցանեն՝ ի յուսոյ զառ յապայ եկաւորս ։ Ուրում վեհմական ոգւոյ՝ որ բռվանդակեր յինքեան զամ ձիրս բնուԹէ , ինչ ոչ պիտեին՝ բայց աւելիք նշանաւոր լինելոյ յամ ազգս իւրաց ։ Այ՝ այսորիկ նոյն ոգի միշտ քաջալեր եղև ամ գնացից նէ ։ ՓառասիրուԹին՝ որ պատաղեցուցեալ էր զնա՝ ի հնարս բանսարկուԹեց , վարէ զնա՝ ի պատերազմ։ Այս երկու առարկայք յիւրեանս արկին զմտադրուԹիւն նէ ընդ ամ ժամանակս՝ յորս պատաղեցաւ յաշխարհակալուԹէ գաղղիոյ ։ Այս յետ անցուցանելոյ զդիպան ժամանակ սպառազմելոյ , ՝ի ձմերայնի անդրէն մերձենալոյ՝ ի հռովմ, նիւԹել մեքենայս՝ ոմն միւսն ։

Փառք իւր աղօտացօ նէն գիտաս այլ ամ զօրագլխաց հռովմայեցւոց։

Այց նկատեալ զսա յայսմ վայրի միայն ըս պատերազմական մասին , անտարակոյս իւր փառք բազում իւիք առաւելեալ քան զամ զօրագլխաց հռովմայեցւոց ուրեք երբեք երևեալոց ։ Ոմն բազդատին սմա , ասէ պլուտարքոս՝ չիպիոնիք , փաբիոսք , մարիոսք , և սիլլայք , և պոմպէոս իսկ՝ զոր անուն յայսմ ժամանակի ամբառնային ցերկինս , գասանեմք՝ զի առ հասարակ ստիպին կեսարու տալ զգերակայուէ ։ Ի երագաս գտաւ ք զոմն՝ դժուարուէք վայրաց՝ յորս մղեցաւ՝ ի մարտ . ք զայլ ոմն՝ ընդարձակ տարածուէք աշխարհին՝ զոր ստացաւ . ք զայս ոք՝ բազմաւորուէք և քաջուէք Թշնամեաց՝ որոց յաղԹեաց . ք զայն ոք՝ վայրագուէք , և դժբողուէք ոգւոյ և բարուց՝

զորս քաղցրայոյց և հրահանգեաց· Ք զմանս գԹուԹՔ զոր եցոյց առ պարտեալս· և Ք զայլս՝առատաձեռնուԹՔ, զոր երևեցոյց առ իւր զօրականս· և քան զամենեսին՝ ԹուռՈվ պատերազմեալ յորս յաղԹեաց, և Թշնամեաց՝ զորս կոտորեաց: Իսկ մի յիւր ուԹամեայ պատերազմունս՝ էառ ուԹ հարիւր քաղաքս, նուաճեաց երեք հարիւր ժողովուրդս, և պատերազմեալ յայլ և այլ նուագս ԷդԿմ երեք միլիոն արանց, զմի միլիոնն կոտորեաց, և զմիւս միլիոն գերեաց:

Պլինիոս յաւելու ևս, ԹԷ կեսար մարտեաւ յիսուն անգամ Ձակատս պնդզմի· և հանուցանէ զԹիւ Թշնամեաց կոտորելոյ ցմիլիոն մի, և ցհարիւր ինսունս և երկու հՂի· ԹՈՂ զայնոսիկ՝ որք կորեան Ի քՂքական պատերազմունս· ԹԷպէտ և իրաւամՔք զկնի յուշ առնէ, ԹԷ ոչ պիտի՝ փառս համարիլ կեսարու՝ զայգպիսի ահԿզ կորուստ արարեալ Ի նմանէ յազգ մարդկան, ԹԷպէտ և Ի՛ր զինուորական ձիրս կեսարու՝ արԺանագով է այն, զի գիտաց ոչ միայն սիրելի լինել իւրոց զօրականաց ցերկրպադուԷ, այլ և ազդել Ի՛նա զիւրս բորբոք և զաւնուռս· ԹիւՆ իւրոց իմաստից: Իսպ իրաւամՔք, ԹԷ փոխակերպեայնա զամենեսին Ի դիւցազունս: Ի դԷպ Է յուշ առնել ինձ զԷղեան, զոր պատմեցի զՊ. սկեվայ, Ի Ժամանակի յորժամ կեսար հրամայեր Ի լուսիտանիա: Այլ պԼուտարքոս պատմ մԿզ երիս այլ նմանակ օրինակս, որք եղեն առ ժամանակօք քՂքական պնդզմայ:

Ի նուաճմարտուԹՔ իրՔ առ մասսիլեաս, զօրականի ուրուքն ակիլլոս անուն՝ Հատաւ աջոյ ձեռն, Ի ձգԷլ զայն Ի նուաւաջ մի Թշնամեայ· բայց և այնպէս ոստեաւ նա Ի նաւ անդր, և մարտեաւ վաՀանաւն զոր կալաւ միչտ Ի ձախոյ ձեռին· և այնպիսի դիւցազնեայ քաջուՔ օգնեաց առման նաւին:

Ի՛նչ ընդՀատ Է Ի զարմանագործուԹՔս արարք ուրուքն հարիւրապետի Ի պատերազմի ուրՔ մծտ Ի պիւռաքին յեպիրոս: Իսյոր հարիւրապետի՝ անուանելոյ Ի վաղերիոսէ մաքսիմոսէ՝ ՈՒ. կեսիոս, և Ի լուկանոսէ՝ սկեվա, խոցել էր աչն Ի նեաէ, և ուս նմ և ազդր յերկուց տիգաց, և Ի վՀան իւր էր ընկալեալ Հարիւր երեսուն Հարուածս, կէս մի Ի սրոյ և կէս մի Ի նետից և Ի գեղարդեանց ձգելոց Ի Հեռաստանէ: Այսմ սահ-

ԵրկրպագուԷ ընդունելիս զօրականաց, և քաջ նայ, և քաջ Ջալերէ զնա իւրով բորբոքմամբ:

Իսյոր աչն ձեռն օրինակ· Սուետոնիոս Ի կեսար· կԸ: Վաղերիոս մաք· Ի· Ը:

Վաղեր· մաքս· Ի· Ը:

1 Աչաքն ոչ փառս համարէի զայնչափ անիրաւուԹիւն առ ազգ մարդկան, ԹէպԷ և զբնութիւնս մեր: Պլին· Ն· ի Ը:

մանի կոչէ վերկուս յիւրոյ Թշնամեաց, ոյր Թէ կամ-
լով լինել անձնատուր: Այսպէս սորա անվէհեր՝ տե-
սեալ զնա ի Թշուառ սահմանի յոր կայր: Կեսիոս ըզ-
միայն հատանէ զուս Թրով. և զվիւռն զարկուցանէ ըզ-
դեմին՝ հարեալ վերեսս նոր վահանաւ, և ինքն զերծանի
օգնուԹիՀ ոմանց յիւրոցն՝ որք գիմեցին յօգնուԹի նոր:

Եւ ափսոսիք լերիոյ նաւ մի կեսարու՝ յոր կային քանի
մի զօրականք ընդ գրանիոսի, որ նշանակեալն էր գան-
ձաւոր, առաւ ի մեծելլոսէ շիլիոնէ: Օ առնեսին զնա
հանին ընդ սուր, բայ ի գանձաւորէն՝ որում չնորհէին
կեանս: Այս չէառ յանձն ասելով. Օ օրական կեսարու սո-
վոր են ընդհել կեանս այլոց, և ոչ ընդ առնուել. և այսու օրինա-
կաւ խոցեաց զինքն իւրով սուսերաւ:

Վարձահա-
տոյց լինի
մեծագործու-
ԹիՀ, և ու-
ուցանէ իւ-
րով օրինակաւ
արհամարհել
զվտանգս և
զաշխատու-
Թիս:

Ընդ որին իսկ կեսարու ընծայեալ ունիմք զդէմսաւոր փառս
քաջագործուԹեաՀ այնոցիկ՝ որք ըստ ձեռամբ եին նոր: Օ ի
նա ինքն զարԹուցաներ և տածէր ի նոր գիմաստս՝ որովք
լինէին այնց բաւականք: Այս սակս ի վեր արկանէր
նա երկուս հնարս: Ռաջինն էր վարձահատոյց լինել
նոյ մեծագործուԹիՀ. և տեսանէին իսկ իւր զօրականք, զի
չեղջեր նա վնծուԹիՀ՝ ոչ ի հատնել վիւռ վէրկուն և
պՀանձոյս, այլ Թէ արդար խօսիցի ոք, եին այնք աւանդք
յիւր ձեռս՝ որպես գինք պահեստք քաջուՀ, և այս ամ-
գանձուց ոչ այլ ինչ էր նա, բայց լոկ բաշխող արժանա-
ւոր երևելոց: Երկրորդ հնարն ոչինչ նուազ յազգուու-
Թէ՝ էր այն, զի տայր նա ինքն օրինակ յամի. վասն զի
չկայր վտանգ՝ յոր ոչ մղիւր ի լինել հարկի, և ոչ աշխա-
տուԹիՀ՝ որում չտանէր:

ՏկարուԹէ
իւրոյ խառ-
նուածոյ:

Այլ այս իւր անվհերուԹի ի վտանգս էր ինչ զար-
մանագոյն ի նմա. որովհետև անխմանալի իմն Թուէր,
զնաՀդ հնար էր նմա տոկալ այնչափ նեղուԹեաց՝ հայե-
ցեալ յիւր խառնուած. Օ ի այսպէս գիրգ էր իւր ա-
ռողջուԹիՀ, որ ցուցանէր լիով գծագրուԹիՀ և եթ գի-
մացն, սպիտակաԹոյր գունովն, և հիւծէլ տարուԹեան:
Այր նեղբոյ անկեալ ստէպ գլխացաւուե, և վերնոտուե
իսկ: Այլ և այսպէս իւր այգպիսի գայԹ ի գայԹ ա-
ռողջուԹիՀ՝ էզև նոր երբեք պատրուակ անձնատուր լի-
նելոյ ի գրգանս, այլ կամեցաւ՝ զի պատերազմին լեցի
զեղ իւրում վատառողջուԹէ: Այաքաւեր ընդ իւրում
խօԹուե տարժանաւոր չուովք, անպաՀոյՀ և խոշորա-

1 ՋանառողջուԹեն ոչ պատրուակ առներ մեղուե, այլ բժշկուե առ-
առողջուե զընտրուորուԹեն, անհանջ ուղևորուԹէք, և խոշոր կերակ-
րովք, և բացօԹեայ պտանելով, մարտ եգեալ ըստ խօԹուե: Պլուտ:

կեայ կենօք. և անյուսեցեալ զդիշերս լացօքեայ: Սովոր եր գոգցես իբր ի բաղումն նինոյ առնուլ ի փոյթընթացս կառս, փոխարկեալ ի գործողութիւն և ժամանակ հարկաւոր հանգստեանն: Ի Ձանապարհորդել իւրում ի տուէ՝ ուներ իւր ի նմին կառս զոմն քարտուղար, պատրաստեալ ի գրել ի Ձանապարհորդութենէ անդ՝ որչափ ինչ թելադրեր նմա, և ի թիկանոց կուսէ զոմն զօրական: Այս եր իւր ամ հանդէս սպասաւորութեայ: Խրութիւն նր եր սքանչելի. և ոչ գիտեիր զի՞նչ իցէ կորուսանել վայրկեան մի ժամանակի, ոչ կարեցաւ վարակիլ սպասաւորութիւք՝ որք հարկիւ յապաղեցուցանէին զնա:

Իւր նորանը չան չուեթափուեն ի գործ:

Այս բոյսատիպ [1] և փայլակնանման շուեթափուեն, այս ոգի միշտ կազմ, և միշտ գործունեայ՝ մի է ի նշանաւոր հանգամանաց բնաւորութենէ կենարու: Կատական եր միանգամայն առ ամ: Այսի իբրև ստոյգ, թէ երբեք միանգամայն ընթեռնուլ կրնք գրել, և թելադրել քարտուղարի, և ունկնդիր լինել եկելոյն ի խօսիլ ընդ նմ: Կակ ի գրուես թղթոյ իւրոյ, որք յածէին՝ ոմն դիւրին է ի միտ առնուլ զնիւթովք պիտանեօք, յորմէ յայն միայն եր պատաղեալ՝ թելադրելոյ չորս չորս միանգամայն չորեքունց այլ և այլ քարտուղարաց: Այս իրաւամբք համարի ի պլինիոսէ [2] այր՝ որ կալաւ միանգամայն զչորս զրուէ և զընդարձակուէ ոգւոյ վերագոյն քան զամ ոք:

Ընտրելութեն և քաղցրութեն իւրոց բանրուց: Օրինակք նր:

Ա. ու այսոքիւք ի վր յաւելոյր ընտրելութեն և քաղցրութեն ինչ բարուց՝ որ առներ զնա կարի խիտ սիրելի: Ի կոչունս ինչ, զոր ի յիւրոց ասպնջականաց արար նմա ի մեդիոլան, առաջի արարին նմ ծնեբեկս, յորոց վր արկեալ էին օծանեղիք փոխանակ ձիթոյ: Կեսար եկեր անաթ անխտիր. և զի իւր բարեկամք գտան գիրդք ք զնա, և յուսային զիւրեանց զղջումն, հշտամբեաց զնոսա և ասէ: Ո՞ւմ եր չեզ չուռեբ այտ՝ որ չէիր ըստ ոմոյ. Բայց յերեսս ածել զընկերսն չէիրեղոյ չեալ յայսպէսի դէպս, և ղեռնչել առ անչն:

Ի չուել իւրում երբեմն՝ մրրիկ և յորձ օդոյ բռնադատեցին զնա խոյս տալ ի հիւղ ինչ յարդածածուկ, յոր ոչ կայր՝ բայց մի միայն խուց, որ հաղիւ բաւեր միում միայնոյ: Յայնժամ ասէ կեսար ցբարեկամն՝ որք ընդ նմանայն էին. առաւելութիւք պատուոյ վայել են գահերիցանց. բայց կարևոր դիւրութիւք պահեալ են վր տակաւրագունից: Ա՛ր այսորիկ ստիպեաց զոսպիտս որ եր հի-

1 Օձրագուէ սրաթռիչ ք զրոյ: Պլինիոս. է. իէ:

2 Ի կորովամտուէ ընաչխարհիկ համարիմ քան զամենայն մարդ ըստ կեսար խլհանադետ:

ամդագին՝ ունիլ զսենեակն, և ինքն ընդ այլս անցոյց զդիւերն՝ի գաւթի նորին տան։ Եվ լինէր համանման կեսարու, եթէ ընդ այս ամ գերապանծ ձիրս լծորդեր և զակնածումեաւ առ իրաւունս արդարութե, և առ սէր առաքինութեան։

Այս կենդանագիրս կեսարու Աշխարհացի յամ անցից եղեալ՝ի կարգ իւրոյ պատմութե, և մանաւանդ պատճէն՝ի գնացից զոր կալաւ՝ի պատերազմն գազղիոյ, որ առնեմք սկիզբն։

Յ՝ղ · Բ·

Իսլրմանդ ալլոբրոգաց դուք ի յառաջ գան գնաւ ձեսարու՝ե գաղղիս։ Հելվեթեանք յորդորեալք՝յորգեորիքսայ՝ հասուպոնն՝ե գիս ելանել յերկրէն ետրեանց, երկալ նորեբել այլոսր գիայն։ Որգեորիքս անձիայ նախաօրեքոյ։ Այս՝ե լինել գնաւ՝ե վերայս՝ գնաւն։ Ուայց առաջարուք նր գնեա լուծան։ Հելվեթեանք ելանեն՝ե չս։ Իսնդրեն՝ե ձեսարն հրամանի՝ անցանելոյ ընդ հռոդանոս, զոր չկողայսանն նոցա։ Նցանեն ընդ ձերձն՝ որ ընդ գնջ երկնն յոտրայ, և հռոդանոսի։ Ձեսար գնայ նոցա յանդս առաս։ Չարձանէ գիսկաուբացիս յայսկոյս գեսոյն։ Նցել ընդ գեան՝ գնեա մղանէ սուսարափոյն մասին ալգին։ Հրեղսկաս՝ե հելվեթեանց։ Որ պատերազմի հեծեծալօրուն, յոր յաղող գիանն հելվեթեանք։ Որ սաստուբ դառնորբիսայ երթայոյ։ Ձեսար ներբ նմա՝ե ընդ գս՝ե գրիվերիսիոսե։ Ձեսար վերկալաս ուրուան ապայ՝ վերկալ գիանն՝ե հնարէց հարկանելոյ գնելվեթեանս։ Ցան ընդհարձանել ընդ ձեսար, և՝ե պարտաբ մասնին։ Որ նայուածք չօրուն պարտելոյ հարկեցան լինել անձնատար։ Ձեսար առաքն գնա անդրեն չերկիր երեքանց։ Նգալեն գնա գաղղիացիք չեռնարկել՝ե մարտ ընդդէմ արիովիսոսի։ Նտրել պատերազմ։ Ձեսար նախերբ բերան՝ե բերան խօսել ընդ արիովիսոսի, զոր սա չառնու յանձն։ Նգաթէ ան գնա դեպանան առանել նմա առաջարքեսե։ Ձեսար պատասխանի արիովիսոսի։ Ձեսար խաղայ՝ե վերայ արիովիսոսի։ Նպահվանայ ընդ պէլգանան։ Նգիսաբեր՝ որ ոչ անձն՝ե չօրս հռովմայեցոց։ Ցանդելի հնար ձեսարս առ անդրեն չասջարերելոյ գնեսն։ Նգբաթիք երեց լինեն ըստ նմին, և խաղան գուռնգ անվճիռ ընդդէմ ընձամանն։ Տեսարուսե արիովիսոսի և ձեսարս։ Ոչնչգրուսե գերձանացոց զրե գնամանօսուսե։ Ձեսար՝ե խնդրոյ արիովիսոսի՝ առաջն առ նա պարգամարս։ Այ արձանէ գնա՝ե ղղիայս։ Ձեսար առաջն առնէ բանս՝ անգամ պարերազմ արիովիսոսի, բայց նա չառնու յանձն։ Պարձանն անապատ՝ յոյր

ասէս հրաժարէ : Լեռաբ բանապատէ պերճանայէս գալ՝ի կոէս , և յաղնէ նոցա : Օ երջանայնէ պէս պատճառս : Վնաս ֆներէ՝ի գաղղիա՝ որ յայս կոյս :

Խլրտմունք ալլոբրոգաց փոքր մի յառաջ զմեռանելոյ ի գաղղիա : Դիտ . լբ :

Ի դատաստանէ հետէ կատիլինայ , [1] ալլոբրոգացի արա բեալ էր ինչ խլրտիւն : Ա յս ժողովուրդք վտարանդեալք առ առաջնորդութ գլխաւորի ուրուճն կատուգնատոս անուն , հասուցեալ էին պատերազմ յերկիրն՝ որ արդ կոչի գաղղիաբերն բռնվանս , և՝ի բազում ժամանակաց հետ՝ որպս ասացաք , էին հնազանդեալք հռովմայեցւոց : Այց Ա. պտոլինիոսի չէղև ինչ բազում աշխատուե՝ի վանել զնոցայն ձիգն . և շատացեալ՝ի մուծանել զնոսա անդրէն՝ի նուաճուելն , համարեցաւ թէ չատ իսկ այն առ արժանի լինելոյ յաղթանակի : Ա պա ամ ինչ էր՝ի խաղաղութէն ընդ այն երկիրս , յորժամ կեսար եհաս՝ի գաղղիա : Հելվետեանք [2] մտուցին նմա աւելի պատեբազմի , որպէս և ըղձանային :

Կիկ . յաղթ . հռոմ . գրոց . հմր 32 :

Հելվետեանք յորգորեալք յորգետորիկ սայ , հասասատեն՝ի միտս ելանել յերկրէ իւրեանց , երթալ ինդրել զկայսեր :

Ա ս չհնազանդութէն մեսալայ , և պուպլիոսի պիսոնի , ոչ է՝ երկու ամք յառաջ զչհնազանդութէն կեսարու , որգետորիկս աշնուականագոյնն և ձոխագոյնն հելվետեանց՝ ազգեաց՝ի սիրտ ազգի իւրոյ իշձ թողլոյ զերկիրն՝ յոր բնակեալն էր , և երթալոյ՝ի խնդիր բնակուե յայլում արգաւանդ երկրի գաղղիոյ : Պատճառք՝ զորս յառաջ բերեր՝ի համոզել զնա՝ եին այնք , զի փակեալք՝ի մէջ հեռնոսի , և լերինն յուրայ , շէին [3] լեմանոսի , և գետոյն հռոդանոսի՝ անհնար եր նոցա բնդարձակիլ , և առնուլ երկիր՝ի մծատակայից . ուր և՝ի բազմանալ իւրեանց յոյժ , երկիրն զոր ունէին՝ հարիւր եօթանասուն և երկու մղոն յերկայնութէ , և եօթանասուն և վեց՝ի լայնութէ , կարի եին նեղ եր նոցա՝ի բնականալ անդ , և՝ի կերակրել : Ա յս շարժառիթք ազգեցին՝ի սիրտ ազգի պատերազմողի և ընչաքաղցի , բայց որգետորիկս ուներ իւր մանաւոր դիտումնս :

Կիկ . յաղթ . հռոմ . գրոց . հմր 32 :

Ելեալ յերկրէ զլեառն ջուրայ , և անցեալ ընդ նեղ տարածութէն՝ որ ընդ մէջ սկվանացւոց և հեդուացւոց՝ եհաս յաղգն սկվանացւոց , և սկսաւ հրամայել նոցա՝ զի մի արգելցեն զանցս իւրեանց ընդ իւրեանց երկիրս , զի անցցեն հելվետեանք ընդ նոսա՝ զի ինքեանք ունիցին զկամս իւրեանց :

Ա ս ինքն էր որ ամենայն ինչ կարգեաց , զի հելվետեանք ելցեն յերկրէ իւրեանց , և ամենայն ինչ ըստ կամաց նորա կատարեցաւ : Ա ս ինքն էր որ ետ ուխտ հելվետեանց՝ զի անցցեն ընդ երկիրն սկվանացւոց , և ինքն ետ ուխտ սկվանացւոց

սուրբ[ն]։ Ողջա՛ առ [1] սեկուանացիս, առ [2] Եդուացիս, և յանկոյզ վերկուս ՚ի մեծամեծ աւագանուէն այսց երկուց ժողովրդոց, զկաստիկոս և զդումնորիկս, զի և նոքա յանձին կալցին ամբառնալ ՚ի միապետուԹի։ Կատարեցաւ օգնել նոցա ամ զօրուքն Հելվետեանց՝ զորոց հանդերձ ձեալ էր ունիլ զհրամանատարուն. բայց այնու դաշամբ՝ զի և ինքեանք օգնեսցեն նմա փոխարէն։ Կարծէր եռապետուն ունիլ բաւական զօրուն ՚ի նուաճել հետ զհետէ զովանդակ գաղղիա։

Ուայց յայտնեցաւ բանսարկուԹին. և հելվետեանք նախանձախնդիրք իւրեանց ազատուԹե, պնդեցին քրնուԹե առնել մեղապարտին։ Կալանաւորեցաւ. և ԹԷ էր դատապարտեալ, ոչինչ զոյգք էին զնմանէ՝ բայց սպրել կենդանւոյն։ Չհաւուր յորում հանդերձեալ էին դատաստան առնել, որգետորիկս ժողովեալ զնմա զիւր տուն Թուով ասոն հղի արանց, և զորս ԷՀ հովանեաւն էին իւր, և զպատասպանս ևս՝ Թուով բազում յոյժ, և սոքա ևս անդր դիմեցին. և առնէնքէին միահաղոյն՝ կորզեցին զամբաստանեալն բռնուԹե ՚ի խստուէ դատաւորացն։ Ուայն ինչ կամէր ազգն ՚ի վէն ընԹանալ՝ առ ակնառ ծուԹե իւրոյ հնազանդուԹե, և իշխանաւորք գունդ կազմեին զօրաց՝ որգետորիկս գտաւ մեռեալ, մինչև կալ ծել՝ զմահ նորա կամաւոր։

Բայց առաջ քարկուե՛ նը չհետ չոքան։

Ուայց սառաջարկուԷն զոր առաջի արարեալ էր նորա՝ չհետ չոքան հելվետեանք։ ՊատրաստուԹիք տեսեցին վերկամ մի. յորս պատաղեցան ժողովել յամ կողմանց գըւատս և սայլս, և մԹերել շեղջս արմտեաց, որք բաւական իցեն յուտեստ ազգին՝ յորչափ ՚ի չոս իցեն, և մինչև կալցին երկիր ինչ արգաւանդ և բերրի։ Զհեռն արկին յայմ ժամանակի և գամ քան զգամ զօրանալ դաշնաւորաք և ընկերաք, որպիսիք եղեն [3] ուաւրակք, տուլինգք, լատոբրիգք, և խումբ մի բոյեցւոց՝ փոխադրեալք ՚ի նորիկոն։ Ուայս խըրտմունք արկին ՚ի հոգս ըզհռովմայեցիս, առ հիւպատոսուԹիք մետելլոսի կելերայ և ափրանիոսի՝ ոմն ասացաք։ Ուայց ամ այսր հիւպատոսուԹե, և որ ոչինչ՝ ամ հիւպատոսուե կեսարու, չէին

1 Ժողովուրդ ճոռանց գօդունէի։
2 Ժողովուրդ օգեօնայ։
3 Ժողովուրդ բնակիչ՚ի պագինքա, որ յայնժամ էին տան հելվետեան մարզնոյ։ Տուլինգք և լատոբրիգք մոտ էին առ հելվետեանս։ Այս ինչ է ցույն՝ զոր գիպեմ պոռոմնուիք։ Բոյեցիք ըստ ծագմանն են ժողովուրդ պոռոմնոյ, յորոց հասոպագետ էին գաղղիանուիք ՚ի գերմանիա և չեխաւիս։ Նորին է պատմիչ, և տան ինչ առաջրնոյ։

սահմանեալք ՚ի հելլէտեանց, բայց եթէ վա՛ պատրաստութեանց։

Ե. ԿԱԼՊՈՒՐՆԻՈՍ ՊԻՍՈՆ. Ա. Հ. 694։
Ա. ԳԱԲԻՆԻՈՍ. Ն. Ք. 58։

Հելլէտեանք ելանեն ՚ի չու։

՚Ի հասանել ժամանակի չուոյ, ՚ի յառաջնութեամբ ամենեցուն հիւպատոսութե՛ն պիսոնի և գաբինիոսի, հելլէտեանք հրձիգ առնեն զքաղաքս իւրեանց՝ որք էին Թուռվ երկոտասան, և զանձս իւրեանց և զգեօղս՝ որք հասանէին ցչորեք հարիւր, և զորեան որ յաւելանայր նո՛ր, առ բառնալոյ անձանց զնմանկալուն ի կետադարձի ՚ի հայրենիս իւրեանց, և ՚ի քաջալերիլ այսուիկ քամահելոյ զնմա վիշտ վտանգի։ Ո՛չ յաւուիկ չունելով ընդ իւրեանս այլ պաշար, բայց երեքամսեայ ալեր, անկանկին ՚ի չոր և կանայք և աղլաք, բոլորեքեան միանգամայն կառուցեալ՝ երեք հարիւր վաթսուն և ութ հնդ ոտի, յորս կային ինսունն և երկու հնդ պատերազմողք։ Որոշ տեղի ժողովելոյ նո՛ր էր առ ափն հռոդանոսի յանդիման Ճենեվրայ. ուր հանդերձեալ էին գտանիլ ամենեքեան ՚ի քսան և վեց ամսեանն մարտի։

Խնդրեն ՚ի կեսարէ հրաման՝ անցանել ընդ Ը հռոդանոս, զոր չեն պատուհասանել նոցա։

Հելլէտեանք յանցանելն Ը հռոդանոս մտանէին ՚ի գաւառ հռոմէական։ Ո՞ր այսորիկ կեսար իբրև իրա՛ւ զեկ եղև խորհրդոյ նո՛ր, եր՚ի մծատակ սահմանաց հռոմէացոյ, ուր ջտեղի առեալ կայր ցային վայր ՚ի սակս պատճառաց վերագոյն յիշատակելոց, և ամ՚ապարեաց գալ ՚ի Ճենեվրա։ Ո՛կղբն արար փլուզանել զկամուրջն՝ զոր ուներ քաղաքս ՚ի վե՛ր հռոդանոսի. և զի ո՛չ եր անդ՝ բայց մի միայն լեգէոն հռոմէական ՚ի գաղղիա՝ որ յայնկոյս ալպեայ, հրամայեաց զօրաժողով լինել բազմութե՛ն ընդ ամենայն գաւառն։

Ի՛բրև ազդ եղև հելլէտեանց եկաւորութե՛ն կեսարու, առաքեցին առ նա երկուս դեսպանս ընտրեալս յընտրականաց ազգին, խնդրել ՚ի նմանէ անցս ընդ մեջ հռոմէականն գաւառին, որում խոստանային ոչնչ հասուցանել չնաս։ Կեսարս հաստատեալ եր ՚ի միտս՝ չտալ նո՛ր այդպիսի ինչ հրաման։ Ո՛խտեր՝ զի մանն ինչ հելլէտեանց կոտորեալ եր յայնժամ ժամանակի զգօրս հիւպատոսին Լ. կասսիոսի։ Այլ թէ չէր ևս ՚ի միջի այս պատճառ, դիւրին եր իմանալ՝ թէ անհնար է զերծ լինել երկրի ՚ի չնաւուէ մեծէ, յանցանել ընդ այն բազմութե՛ն մեծի, թերևս և խեռաբարոյի։ Ո՛պա հաստատեալ եր ՚ի միտս՝ չլսել խնդրուածոյ նոցա։ Այլ քչի դէռ սակաւ ըզրս

Տե՛ս հաւ. ՟է. երես 263։

Ա. Հ. 694 : Ն. Ք. 58 : էր ժողովեալ, կամեցաւ առ ժամանակ մի յապաղել, և ասէ ցնոսա. խորհեցայց՝ի վե՛ր առաջարկուածէդ՝ զոր արա- րիք ինձ, և տայ ձեզ պատասխանի յերեքտասանն ասք- րելի: Յայնմ վայրի տայ կանգնել զբոյս՝ որոց հրամայ- եր, պարիսպ մի վեհտասանոսնեայ բարձրութ՛ե, և ին- նուտասն մղոն երկայնութ՛ե, և առ նովաւ խրամ, և ու- րեք ուրեք մարտկոցս: Այս պարիսպ էր կարգեալ՝ի խա- փանել զանցս հեռագնացսն, որ յայսոսիկ կողմունս բա- զում ուրեք ունի հուն:

Նշանակեէ աւուրն դառնան հելլեսեանք: Եւսեբ՝ որոյ առաւելեալ եին յոյժ զօրք, յայտնի երևեցոյց գիւր միտս. զացաւ նո՛ զանցս, ի վե՛ր բերեալ զի թէ պնդեին բռնանալ ի՛ դեմ իւրոց կամաց, քաջ գիտեր խափանել զնո՛ն: Այլ արդարև գինչ փորձ և փորձեցին ե՛թէ՝ի տուէ, և ե՛թէ՝ի գիշերի; ե՛թէ վաղքայիւք, և ե՛թէ ի՛ հուսս, ելին՝ի դերև. և չարկեցան հելլեսեանք ունել այլ ճա- նապարհ, և դառնալ՝ի կողմն սեկուանացւոց:

Անցանէն ի կերձն՝ որ ի մէջ լերինն յուրայ, և հռոդանոսի:

Չարկ եղև նո՛ տողիլ ի՛ անձկագոյն ինչ կապանս ընդ մէջ լերին յուրայ և հռոդանոսի, ի՛ որ երկուց կառաց դէմ ի՛ դէմ միաբանց ամենևին անհնար եր անցանել, մինչև՛ի տեղակալել սեկուանացւոց՝ի վե՛ր լերին՝կարող էին երթ և կամքին, անվրէպ կասեցուցանել զնո՛ն: Հելլեսեանք դի- մեցին առ դումնորիկս եդուեան՝ փեսայ որգետորիկայ և մեզսակից նորուն փառասէր խորհրդոց: Ա՛ որ արգոյ եր յոյժ յայլ սեկուանացւոց, յանձն եառ խօսել: Հրա- ման տուաւ ապատ անցից, և տուան յերկոցունց կողմանց պատանդք: Այսպա միեցան հելլեսեանք՝ անցանել ի՛ եր- կիր սեկուանացւոց, որք ակն ածին ի՛ դաշանց: Յետ այ- սորիկ մտին յերկիր եդուեանց, ուր արարին զամ թշնա- մութ՛ե և յափշտակութ՛ե: Ա՛ինք նոցա էին մտանել՝ի սանտոնս:

Կեսար մնայ նոցա յանցս սահայ:

Կեսարու իրաւեկ լեալ չուոյ նոցա և խորհրդոց, թո- ղու զլաբիէնոս՝ի պահպանուի պարսպին՝ զոր շինեալն էր մօտ՝ի հռոդանոս. դառնայ յիտալիա, ժողովէ անդ եր- կուս լեգէոնս. առնու և զերիս լեգէոնս՝ որք էին մնա- ցեալ՝ի ձմերոցս մօտ յակուիլէա. և հնգեգումբք լե- գէոնօքս դառնայ յալպեայ լերինս, անցանէ ընդ այնս՝ պատերազմեալ ընդ լեռնականս: Յորանէ յերկիր [1] վո- կոնտաց, անցանէ ի՛ երկիր [2] ալոբրոգաց և ընդ հռոդա- նոս, մտանէ յերկիր [2] սեգուսեանց. և զայս ամ առնէ

1 Տիծնայէ: 2 Գուսուան լիօնի յապիպէս առէալ
և Ֆուռէլ:

այնպէս չուեթափուեֆը, մինչև հասանել նմա՛ի հելլէ- տեանս՝ յանցս գետոյն սօնալ։ Այլ ձշմարիտ է, թէ այս անհամար բազմութեի առանց կարի յուշիկ յառաջ խաղային։ Ցախեցին աւուրս քսան, մինչև անցին ընդ սօն գետ։ Յետ կէսօր իբրև երկաս անդր, եղիտ դեռ յայսկոյս գետոյն զժողովուրդ տիգուրացւոց՝, որ կա- ռուցանէր զջորրորդ մասն ապգին։

Ա. Ա. 694. Ն. Բ. 58։

* Բնաւիւթ- ուիւոյ։

Հարկանէ զտիգուրա- ցիս յայսկոյս գետոյն։

Ուռեալ էր զձանապարհային զաղէտս եդուեանց և ալէզբորդաց քնակելոց ընդ աջմէ հռոդանոսի, զոր հասու- ցեալ էր զօր հելվետեանց՝ երկրի նոցա։ Ետ խոստա- ցեալ նոքա, թէ յիմ վը եղիցի վըէժխնդրուի ձերոց գան- գատանաց, առեալ էր ի նոցանէ բազում գունդս, ա- ռաւելապէս զկեծելոց։ Յսուկ առաջնի աւադանին եդուեանց էին ի զօրուին հռոմէացւոց, և ի մէջ այ- լոց գումարիկս՝ որ ի սրտէ նպաստամատոյց եր հելվե- տեանց, ոչ զանց արար գալ ի բանակ կեսարու, հաստա- տեալ ի միտս ձնասել նմա, և ընդեմ դառնալ խորհրդոց նը ըստ կարի։ Կեսար չև եր տեղեկացեալ այսմ նենգ- գամտուեֆը, և ոչ ժամ էառ իմանալ ի պատերազմին՝ որ ընդեմ տիգուրացւոց։ Իւներ ըն իւր երիս լեգեոնս, որովք անկաւ ի վը նոցա. ցրուեաց զնա իսպառ, զբա- զումս ի նոցանէ առ ետեղ սատակեաց։ Ետկ այլք ցան և ցիր փախստեայ գնացին յանտառս։

Ընդ այնմ ժողովուրդք նահանգիս, որք յիսուն ամաւ յառաջ յաղթեցին, և սպանին զվ. կասիոս հիւպա- տոս։ Իերմն եղև կեսար, զի եհան զվըէժ քինու՝ իւրով առաջնի յաղթուէ զանպատուութեֆ անուանն հռոմկա- կան՝ յայնց որք լեալ էին այնմ առաջնորդք։ Իւներ նա ինքն յայսմ՝ յորդոր մանուսը, զի Լ. պիսոն՝ հաւ իւ- րոյ աներոյ մեռեալ էր յայնմ պարտուէ ըն կասսիոսի։

Ընդեալ ընդ գետն՝ զհետ մնանել զաւրագոյն մասին զապգին։

Կեսարու յաղթեալ տիգուրացւոց, հաստատեաց՝ի միտս զհետ մնանել ստուարագոյն մասին զապգին։ Ետ այսորիկ արկ կամուրջ՝ի վը սօնայ, և անց ընդ այն՝ի միւսմ աւուր։ Զարմացեալ և զահի հարեալ թշնամեացն ըն այնպիսի չուեթափուեֆը, առաքեցին առ նա հրեշտա- կս՝ որոց գլուխ էր դիվիկոն, որ երբեմն գլուխ էր հելվետեանց՝ յորժամ ցրուեցին զզօրս կասսիոսի, յոր- մէ և հարկ էր լինել նմա ծեր յոյժ։ Ցս առաջնորդ ու- նելով զկեսար՝ առաջի արարիչ զնօսս նը. զի յայնմ ե- րևի նկարեալ բնաւորութեի ապգին։

Ասէ դիվիկոն ցկեսար. ,, Եթէ կամին հռոմայեցիք ,, առնել հաշտուի ընդ հելվետեանս, երթիցեն սոքա

Ա. Հ. 694 : Ն. Ք. 58 :

,, քանականաչ յերկրի՝ զոր որոշեացէ նոցա կեսար : Բայց
,, Թէ Թեւակոխեացէն տալ պիղծլմ ընդ մէջ , յիւր լինել
,, նոյ նախանի աղէտ հոռովմայեցւոց , և քաջութիւն աղգին
,, հելվետեանց : Ալ ատն յանկարծ ի վէր հասանելոյ քո
,, միւսմ ի ժողովրդոյ նահանգացս , միչ այլք որք ան-
,, ցեալ եկին ընդ գետն՝ չէին ձեռնհաս օգնել իւրեանց
,, ընկերաց , չէ արժան քեզ փքալ ըստ քոյդ առաւելու ի ,
,, և անգոսնել զքո թշնամիս : Այր ուսեալ է ի հարց
,, մերոց և ի նախնեաց , առաւել վստահանալ ի քաջու-
,, թիւ , քան ի խորամանկուիս կի՛ ի զարմանալուիս : Ա-
,, պա մի վտանգելը վերստ՝ անառանի առնել նորով
,, խորամկամբ զբոլոր ժողովրդեանն հռովմէականի ,
,, զեռլին ուր կան ՚՚ :

Ա պաքէն չէր այս լեզու ողջաւոր : Կեսար ոչինչ ե-
ցոյց բարկուի . ետ պատասխանի մեղմով , բայց որպէս
օրէնսդիր : Չեռն արկեալ ցուցանել , թէ հելվետեանք
ամիս ինասասպարտ էն առ հռովմայեցիս՝ կինքեաց , թէ
հաւան եմ հաշտուէ , եթէ տայիք պատանդս , և խոս-
տասյիք հաձել զեդուեանս , և վաղվըրդոս՝ զորոց ապա-
կանեցիք վերկիր՝ Լիվիկոն գազանաբար ետ պատասխանի .
,, Չելվետեանց չէ սովորութիւն տալ պատանդս , այլ ըն-
,, դունել . և ոչ օր լաւագոյն գիտէ զայս՝ քան զհռով-
,, մայեցիս ՚՚ : Այս արդարև ինացորդաց զբոլոն կասսիո-
սի ոչ ընորհեցան կեանք , բայց պատանդօք , և անցմամբ
ընդ լծով :

Մարտ պա-
տերազմի հե-
ծելազօրուն ,
յոր յաղթող
գտանին հել-
վետեանք :

Ի գառնալ դիվիկոնի առ հելվետեանս , չու արարին
սոքա ըստ նախնի խորհրդոյ իւրեանց , և կեսար խաղաց
զինն նոյ : Այն նոր չորեք հազար այրուձի ի գալստեոյ . ըստ
որս էր գունդ մի երևելի եղուեանց , որոց զօրավար էր
դումնորիկս : Լսովանդակ հեծելազօրուս հրամայեաց եղև
յառաջ խաղալոյ , և նեղելոյ զթշնամին : Բայց ձեռն
արկեալ սոցա ի կռիւ ի ձախսոյ ինչ վայրի , վանեցան
ի հատուածոյ ինչ հեծելազօրուն հելվետեանց , որ չէր

Մասնուի
դումնորիկ-
սայ եղուեց-
ւոյ :

պիը դիպող ժամու , որը զգեցեալն էին քաջալերուԹի՝ Ա. Հ. 694։
՚ի յաջողուածոյ իւրեանց հեծելազօրուն , այլ կեսար Ն. Ք. 58։
խուսափէր ՚ի նոցանէ մնալով դիպան վայրի և պահու ,
յոր բաղնեսոյն ընդ նմա օգտիւ ։

Բայց և այնպէս կայր ՚ի վարանս ինչ ՚ի վէր տուելոյ իւրոյ զօրուն ։ Համբարբ խոստացեալը նմա յեգուեանց՝ ոչ հասանէին երբեք ։ Լաբ ՚ի հարցանել զնա , տուաջ լինէին նմա միշտ գեղեցիկ խոստմունք ՝ որոյ չէին ինչ արդիւնք ։ Պատ կամ եղև նմա վտնել զպատճառս այս ամ յապաղմանց , և հարցեալ յգերապետն իշխանաւորս ե. գուեանց , և յգլխաւորս ազգին՝ որք էին յիւրում բանակի , հասու եղև ՝ Թէ մեղ ՚ի վէր դնել ունէր բանսարկուԹէ դումնորիկսայ , որ ձեռնհաս գոլով ամի ՚ի բազմուԹէ անդ , յորդորեալ էր զբաղումս՝ զի Թէ պիտոյ լիցի ընդունիլ տեարս , լաւ ևս է հնազանդիլ հեղվետեանց՝ որ և են գաղղիացիք , ՚ք հռովմայեցւոյ ։ Յայսմ եղուայիս այս ոչ տրամաբաներ Թիւր ։ Բայց իւր գաղտնի դիտումն՝ որպէս և տեսաք , էր ամբառնալ ՚ի բռնաւորուԹէ ։ Եւ յայս սակս գրգէր բարեկամուն ընդ հեղվետեանս ։

Կեսար կայր ՚ի տարակուսի , ոչ գիտելով՝ զի արասցէ դումնորիկսայ ։ Լծուէր նմ Թէ զմտնուէն այդպիսի չէ արժան Թողուլ անպատուհաս . բայց մեղապարտն ՝ եղբայր էր դիվիտիակոսի առն լաւաբարոյի , որ հաւատարիմ էր գաշնաւորուեն հռովմականի , և կեայր քաջ բարեկամուԹիք ընդ կեսարու ։ Վ՚ որոյ ոչ արժան համարեցաւ զօրագլուխս ՚ի դատաստան մտանել ը դումնորիկսայ , Թէ ոչ նախ իմացուցէ դիվիտիակոսի , և առցէ ՚ի նմանէ հաւանուԹիւն ։ Լուէ վնա առ ինքն , և առաքի առնէ նմա զպատճառ գանգատոյ իւրոյ՝ զոր ունի վերջօրէ նը. և աղաչէ զնա , զի մի ծանր Թուեսցի ՝ ԵԹէ կամ ինքնին արասցէ , և կամ տացէ առնել ազգին եգուեանց ըզդատաստանական քննուԹիւն դումնորիկսայ ։ Դիվիտիակոս անկանի առ ոտս նը , խոստովանի զնմ զնչաս վերոյ եղբօրն . յաւելու ՚ի վէր , Թէ ինքն իսկ ունի իրաւունս գանգատել զնմանէ , փոխանակ զի ինքն երիցագոյն գոլով , և առ յառաջադիմուԹիւն նը բազում ցուցեալ երախտիս , փոխարէն ընկալաւ ՚ինմանէ ապերախտիս ։ Բայց և առաքի արար կեսարու , Թէ Թէպետ և մեղապարտ է դումնորիկս , բայց եղբայր իմ է . և Թէ առ կրտսերն լիցի խստիւ գնալ , ՚ի վայելել երիցուն ՚ի ջնորհս քո , ամ գաղղիա դիվիտիակոսի ընծայեսցէ զպատուհաս

Կեսար ներէ նմա ՚ի ջնորհս եղբօր նը դիվիտիակոսի ։

Ա Հ· 694։ Ն· Ք· 58։

դումնորիկայ , և խեղճիւ հայեսցի ՚ի նա ։ Կեսաբ այն- պես ցուցաւ քաղցրագոյնի , մինչև իսկևիսկ զիջեալ յա- ղաչանաց , զձեռանէ կալաւ դիվիտիակոսի , մխիթարեաց զնա և ասէ · Ընդհեալ ես իմ ներումն դումնորիկայ · և կրկեալ առ ինքն զմեղապարտն յանդիման եղբօր իւրոյ , առաջի արար զերաւացի պատճառս զոր ունէր՝ գանգա- տելոյ զնմանէ · և յորդորեաց զնա այնպես կեալ , որ այլ ոչ տայցէ առիթ կասկածանաց , և ապա արձակեաց զնա ։ Կայր մի անմոռնի եր վստահանալ ՚ի նա , ետ նմա պահապանս , և այնպես ՚ի գլուխ եհան զերդուեալս ։ Կայր դումնորիկս միշտ ստահակ և նորասեր , ՚ի վախճա- նի եհաս մահու՝ որոյ եր ՚ի խնդիր , ոմն պատմեսցուք յա- ռաջիկայդ ։

Կեսաբ վրէ- պակաս ու- ղումն սպայի՝ վրէպ գտանի ՚ի հնարից հարկանելոյ գնէվեռեանս։

՚Ի նմին աւուր՝ յորում դիպաւ այս , ազդ եղև կեսա- րու յիւրոց սուրհանդակաց , թէ թշնամիք բանակեալ են ՚ի ստորոտ լերին միով՝ ուր մղնաւս հեւի յիւրմէ բանակէ ։ Տեղեկացեալ հանգամանաց վայրին , և գիտե- լով թէ կայ անդ մերկուսի ձանապարհ՝ ըստ որ դիւրին է հասանել ՚ի բարձրաւանդակ լերինն , առաքեաց զլաբիե- նոս հատուածով զօրու տիրել այնմ , և ինքն անձամբ խաղաց ՚ի վըր թշնամեացն ։ Ըրժանահաւատի ուրումն սպայի յանձն եղև յառաջել վը տեղեկանալոյ իսկութե իրացն ։ ՚Ի հասանել զօրուն հռովմայեցւոց մղնաւս և կիսով հեւի ՚ի հելլեռանց՝ դառնայ յետս այս սպայ , և պատմէ՝ թէ բարձրաւանդակ լերինն պատեալ է ՚ի թշնամեաց · և տեսի անդ ասէ զինս և զրօշակս գաղ- ղիացւոց ։ Ջկր այս ձշմարիտ · բայց երկիւղն երևեցու- ցեալ էր նմա զգունդս լաբիենոսի՝ իբրև զգունդս գաղ- ղիականս ։ Կեսարու խաբեալ յայսց սուտ զրուցաց , ոչ բարւոք համարեցաւ երթալ այլ յառաջ · և այսուհիկ վըրիպական սպային կորոյս զդիպող ժամ խորտակմանն թշնամեաց · որոց անվրէպ չէր հնար պաշտպանել ան- ձանց՝ յորշաւանի անդ յերկոցունց կողմանց միանգա- մայն , ՚ի լաբիենոսէ և ՚ի կեսարէ ։

Գան ընդ- հարկանել ըստ կեսար , և ՚ի պարտուեթիմանին ։ * Օրէօն ։

Ա- ղի դեռ պակասուէ եր համբարաց ՚ի զօրուին հր- ռովմայեցւոց , հարկ եղև կեսարու կասիլ ՚ի հետամուտ լինելոյ թշնամեաց , և խոտորիլ ՚ի կողմն՝ բիբրակտեայ մայրաքաղաքի եդուեանց ։ Իրապէկ լեալ այսմ հելլե- տեանց , փոխանակ բարեբախտիկ համարելոյ զանձինս՝ զի վերծան ՚ի հռովմայեցւոց հետամտաց , գան ՚ի դիմի հարկանիլ նոցա ։ ՚Ի մերձենալ նոցա կեսար ամփոփէ զիւր զօրս ՚ի բլրի ուրեք , և խաղացուսյանէ վշեծելազօրն ըն-

դիմ գաղղիացւոյ՝ կալ և կապ ունել ընդ։ Յայնմ ժամ ի ձեռն արկանէ յամր հնարս օգտի։ Ա. Հ. 694։ Ն. Ք. 58։

Ոչ ածկէ համանկ զբաղուին կինուք և զբարկանօք, կառուցեալ վիւբ կերպրոն ջրիւք լեգէոնաց՝ յորս առաւել վտանգ էր, մի յառաջին ևս կինուորութեան. և կացուցեալ ի վերոյ ոմն գունդս պահեսոյ զերկուս լիդէոնս, զորս նորոգ էր ժողովեալ ի գաղղիոյ՝ որ յայսկոյս ալպեայ։ Յիրաւի էր նմա յառաջագոյն քաջ զգուշանալ, զի հեղհետանօք հեշտասւ վտանգին զհեծելազօր հռովմայեցւոց. և զի համախմբելոյ ի փաղանգ քառակուսի՝ զոր և ջանացան ամենայնիւ զինուորական կրկասիւ, ՚ի՛ է՝ իբրև առ իբրև ասպարապահակ պատուիրէ ի հանդիպոյ և ընդ կողայ և ի վերայ գլխոյ իբրեանց, դիմեալ դային գալանաբար. Թէպէտ և ի ձախող դիրս՝ ի վերայ յարձակիչն հռովմայեցւոյ, որոց զտեղի առեալ էր զհասարակածաւ վերելից։ Ոչ առնեաւ կեսար զմիծութիւն վտանգին. և կամեցեալ երևեցուցանել իւրոց զբարկանաց՝ թէ կամք են նոր ամիւ բառ ժանդրդ լինել վտանգին, էջ ի գետին ամ սպայիւք, և ետ տանիլ ի բայ զամ երկասրս. զի մի այլ միասցէ ուստեք ակնկալութիւն, բայց ի յաղթութիւն։

Ակաւ պատերազմին ժամանէ զինի հասարակ աւուր. և տեսեալ ցերեկոյ. և ոչ ոք ի հռովմայեցւոց ետես զթիկունս միոյ ուրուք յիւրեանց Թշնամեաց։ Ցա՛ և յետ ստիպելոյ հեղհետեան զօրուն խուսափել, զարձաւ միւսանգամ ի դիմի հարկանիլ, և եղև երրորդ ինն կռիւ մեծ կահուց կարասեաց, որ տեսեալ ցժամն ձիգս գիշերոյ։ Ա՛յլ այս ամ ձգանք յամառ քաջութէ եղեն անակնատան։ Տիրեցին հռովմայեցիք բանակին և կահուց կարասեաց. բայց և տարան մնասու մեծի։ Մնեպէտ և չիմացուցանէ կեսար զթիւ մեռելոց, բայց և խոստովանի՝ թէ փոքր թաղելոյ գնի, և ինամ լժշկուէ վիրաւորաց՝ կալան գնա աւուրս երիս առ հետեղ։ Ա՛յ յայնմ վայրի ողորմ մնացուածք հեղհետեան ազգի՝ Թուով հարիւր երեսուն հազար, խոյս ետուն խուճապաւ, և ի չորս աւուրս չուոյ հասին լերկիր լանկրէսացւոց։

Ա՛այց ոչ զերծան ի յաղթականէ իւրեանց, այլ անհնարին չուԹափուԹի չեԹող գյաղԹուԹին անկատար։ Յետ երեքօրեայ կարևոր հանգսպեան՝ չուս արար զՀետհեղհետեանց. միանգամայն առաքեաց և սուրհանդակս և պատուէր լանկրէսացւոց՝ չտալ ոչ ցորեան և ոչ օգնուԹիւն ինչ փախստեից, եԹէ ոչ կամին՝ Թէ նոյն անցք և ընդ նմա անցանիցեն։ Ա՛յս սպառնալիք արարին պատուէր. և

Մնացուածք զօրուն պարտեցեալ հարկացան լինել անձնատուրս։

Ա. Հ. 694 : Ն. Ք. 58 : Հելվետեանց կարի լինն սովիէք, Հարկեցան զինջանել յամ բարտաւանուէ իւրեանց . և առաքեցին պատգամաւորս առ կեսար ՝ հնազանդիլ նմա , և թողուլ զլինձակ իւրեանց ՚ի ձեռս նորա : Այնքա գտին զկեսար՝ զի դիմեալ գայր . ունկան առ ոտս նը , և խնդրեցին ՚ի նմանէ հաշտութիւն խոնարհ աղերսանօք և արտասուօք : Կեսար չէ՛ս նշ այլ պատասխանի՝ բայց միայն , Թէ կամի՝ զի հելվետեանք սպասեսցեն նմա անդ ՚ի բանակեալ իւրեանց :

Կեսար առաքէ զնո անդրէն յերկիր իւրեանց :

Յորժե եհաս անդր ՝ խնդրեաց ՚ի նոցանէ պատանդս , զի՛ւրեանց զինս , և զսարտուցեալ ստրուկս՝ զորս ընկալաւ էին ՚ի բանակս իւրեանց : Ա՛յն ինչ լիներ խոյզ և խնդիր ՚ի կատարել զպատուէրս կեսարու ՝ Հանց ժամանակ ինչ , և եհաս ՚ի վե՛ր գիշեր : Ա՛ց հալար արք յուրբիգենեանց ՝ նահանդէն՝ կամ առ ինացուածոց ինչ վայրագութե՛ն , որ նախատական լինն երևեցուցաներ նմ զպատակուէ , կի՛ս առ երկիւղի հեռանալ ՚ի բանակէ ե՛ առնուլ խաւարի , և կալան զնանապարհ Հռենոսի և գերմանիոյ: Յորմ աղդ եղե կեսարու , պատուեր առաքեաց առ ամ ժողովուրդս՝ ե՛ որոց երկիր հանդերձեալ էին անցանել, ուսիլ զնոսա՝ ուր և գացեն , և դարձուցանել զնո առ ինքն : Պատուէրն կատարեցաւ . և ողջմբլի ուրբիգենայիք համարեցան ՚ի նմանէ թշնամիք , և անցին ընդ սուր :

Յոկ այլոց կետ տալոյ նմ զխնդրեալ պատանդս , զի՛ւրեանց զինս և զսարտուցեալսն , շնորհեաց քնաւեցուէ զկեանս : Ի՛ն չորք ժողովուրդք միաբանեալք , հելվետեանք [2], տո՛ւլինգեանք , լատոբրիգք, և բոյեկք : Երեք առաջինք այսց ժողովրդոյ պատուեր առին դառնալ յերկիր իւրեանց, և չինել անդրէն զքաղքս իւրեանց և զանոնս՝ զորս այրեալ էին : Կեսարու ո՛չ էին կամք, Թէ գերմանայիք ձգեալք ՚ի բարուէ երկրին՝ որ համարեալն է այսօր անբեր , բայց ինքն կարծեր բերրի , և ե՛ երևուէին եր քաջ մշակեալ ե՛ զերկիր գերմանիոյ , գայլեն տեղակալել զվայրս՝ զոր հելվետեանց և գաշնաւորաց նոցա եր լքեալ : Յոկ վե՛ բոյեցւոց , եգուեանք խնդրեցին և ընկալան , զի այս քաջիկ ազգ կացցէ միասցէ միակցե՛ ընդ իւրեանս :

Ի՛ յսու օրինակաւ յանկ եղ առաջին պա՛տրպե՛ զոր ա-

1 Ա՛յս նահանգ առնոյր զինջ անուն ՚ի ֆուրիլ փոզոկեն օռաչնայ որ ՚ի վա՛ս երկրին :

2 Կեսար էյնէ ասպանօր ՚զատուրգս: Ցայդ ե ՚ի՛ն խմանայ զնո՛ ընդ անուամբ հելվետեանց :

բար կեսար ՚ի գաղղիա : Յաղթուն եղև կատարեալ . Ա՛ս. 694։
և կեսար եղոյց թէ գիտէ յաղթել , և օգուտ պտղաբե- Ն՛ր. 58։
րել ՚ի յաղթուէ : Լսրուստ հելվետեանց , և դաշնաւո-
րելոց ընդ նմա զեանց վերկոքումբք երրորդաք համա-
րոյ նոյ . զի յերեքքարիւր վաթսուն և ութ հազարաց՝ որ
էին յելանել ի բնեանց , ոչ գաբձան՝ բայց միայն հարիւր
տասն հազարք յերկիր իւրեանց :

՚Ի նոյն ամի պատերազմին՝ կեսար ձեռն էարկ յերկ-
րորդ կռիւ , ոչ ընդդեմ գաղղիացւոց , այլ ՚ի խնդրոյ նոյ
և ՚ի պաշտպանուէ նոցին :

Ա՛սացի իսկ վերագոյն , թէ բովանդակ գաղղիա եր Ազգերն գիտ
երկպառակեալ . ոմոց միոյն գլուխ՝ էին եդուեանք , և գաղղիացիք
միւսոյն սեկուանացիք՝ զօրացեալք յաւերդնացւոց : Ա՛րա ձեռնարկել
բեալ եր երկուց կողմանցս ընդ երկար պատերազմ , և ՚ի մարտ ընդ
դուեանք հանդիսացան յաղթականք : Պարտեալքն՝ ապի- դեմ արիա-
բատ իմն քաղաքավարուէք ՝ զոր յայմ ժամանակի ՚ի վար վեստոսի : Ա-
արհանէն մարդիկ , որոյ և եղք միշտ աղետաւորք , ոչ կա- նիթ պատե-
մեցեալ խոնարհիլ առ համաչխարհիկս իւրեանց՝ դիմե- բազմիս :
ցին առ օտարս : Լուէցին զարիովիստոս արքայ սուեւեայ
գերմանիոյ . որոյ առեալ ՚ի նոցանէ գանձս՝ զոր ետուն
նմա , անց ընդ Հռենոս , և եկն յօգնուէ նոյ : Վերմանա-
ցիք խրոխտաք յայնժամ , և պատերազմողք ընդ գաղղիա-
ցիս , շրջեցին զյաղթուէն ՚ի կողին՝ որում էին պաշտ-
պանողք : Լդուեանք և աջակիցք նոյ ՚ի պարտուէ մատ-
նեցան : Լրիովիստոս արկ ՚ի վրէ նոցա հարկ , և ստի-
պեաց վճռսա՝ տալ նմա պատանդս . նա՝ բռնադատեաց
իսկ երգնուլ , թէ այլ ոչ երբեք խնդրեսցեն վնաբեաս .
ոչ խնդրեսցեն օգնուէ ՚ի հռովմէական ժողովրդենէն .
և ոչ երբեք վտարանդեսցեն ՚ի տիրուէ սեկուանացւոց ,
որ էր ասել՝ յիւրմէ : Օ՛ն սեկուանացիք իսկ՝ որք կո-
չեալն էին վնաս , ընդ լծով մնին նոքա իբրև զայլսն , և առա-
ւել ևս խոշտանգեցան . զի սեփհականեաց զերիր մասն
երկրի նոյ . և անդ հաստատեաց զիւր բնակուէն , գտեալ
զայն լաւ ևս ընդ զհոզեալն : Լռաւելաւ իւր զօրուէ . և
փոխանակ հնգետասան հզի արանց՝ զորս յառաջն բե-
րեալ էր ընդ իւր , եղեն նմա վաղվաղակի հարիւր քսան հա-
զարք . մինչև կարի իմն ՚ի նեղ անկեալ՝ հանդերձիւր ՚ի
ժամանակի յորժամ պնորպնէր կեսար ընդ հելվետեանս ,
տիրել և միւսում երիր մասին երկրին սեկուանացւոց :
Լպայծոյց հանելին գաղղիացիք ընդ հարստահարուէ ազ-
գի՝ զոր համարեին խաժադուժ . և երկնչէին ՚ի մեծ ևս
ինասուէ առ յապայ , անտարակոյս ՚ի մտի եղեալ՝ թէ

Ա. Հ. 694 : Ն. Ք. 58 : արիովիստոս խորհէ ստանալ զմեզ զաղղիա , և նուա-
ձել ընդ իւրով ինքնակալութիւն :

Յայսմ վայրի կեսար Թուեցաւ նոյ ազատարար : Ի-ւր յաղթութիւն ի վր հելվետեանց , որոց արշաւան միաստա-կար եր գրեթ մեծ ինչ մասին գաղղիոյ , վերծոյց զնա ի յետին վտանգէ : Ապա հաստատեցին ի միտս , թէ հնար է նմա պիտանի լինել և ինքեանց ընդդէմ արիովիստո-սի . և յայսմ ոչ խաբեցան բնաւ : Այլ ոչ տեսանէին , զմ ոչ կամեցան տեսանել , թէ ազատուի իւրեանց ան-գաներ ի մեծ ևս որոգայթ ի կողմանէ հռովմայեցւոց և կեսարու :

Սկիզբն ապարին խնդրել ի նմանէ հրաման , որպես թէ վաղու ևս ձանապէին զնա ՚ռր , զի արասցեն ժողով հանրական ՚ռմ ժողովրդոց գաղղիոյ : Լսեբեցաւ ժողովս, յառաջագոյն զգուշացեալ երդմնեցուցանել զամենայն զմեռեալս անդր , պահել անարատութիւն ի ծածուկ զինչ խորհուրդ լինիցի , և ոչ ումեք լսել իշխանուն խօսելոյ բայց որոց յանձն լսցի ի հրամանէ ժողովոյն : Ետ ո-րոշմանն եղեալ ի նմա խնդրել զօգնութիւն կեսարու , քաղցմ պատգամաւորք յառաջնոյ գաղղիոյ եկին առ նա : Վրիլիտակոս խօսեցաւ ի դիմաց ամենեցուն :

Սկսաւ առաջի առնել զ որչափ ինչ վերագոյն ասացաւ զարիովիստոսէ : Ի վր բերեալ , զի թէ ոչ արագիւ դիցի , ՚ռմ գերմանացիք անցցեն ընդ հռենոս ի յորդորեալք ի քաղցրութիւն կլիմային գաղղիոյ , որ քաղցմ իւիք առաւե-լու ք զնոցայն , յանկացեալք ընդել զիւրեանց վայրենի տարազ կենաց ի քաղցր ձաշակ և ի բարեզգեաց բարս գաղղիացւոց : Առաջի ապար , թէ արիովիստոս է խու-ժադուժ ոմն , կատաղի և անողորմ . որ պահանջէ ի զի տացին նմա ի պատանդ որդիք ընտիր տանց գաղղիոյ , զորս ապա դոյզն պատճառանօք մեռուցանէ, չարաչար տանջանօք : Յայն կնքէ զբանն , զի թէ չտնկին գաղղիա-ցիք ակնկալել խնամակալութենէ հռովմայեցւոց և կեսա-րու , հարկին առնել զոր ինչ արարին հելվետեանք , Թո-ղուլ զերկիր իւրեանց , և երթալ այլուր ի խնդիր խա-ղաղական բնակութենէ : Ա-ւ յաւել ազաչել զկեսար՝ պա-հել զբանն ի ծածուկ . զի թէ յայտնեսցի ասէ , արիո-վիստոսի՝ եկեսցուն մեր առ հռովմայեցիսդ , անտարա-կոյս ձեռն արկցէ նա յամ ազգ անգթութեանն առ պատանդս՝ զորս ի ձեռին ունի :

Ա-յլ ամ պատգամաւորք միաբանեցան ընդ դիվիտիակո-սի , արտասուօք ժտել ի կեսարէ պարգևել նոցա զիւր

պաշտպանութեի ։ ¶ Իսկ սեկուանացիքն կային ՚ի խոր Ա՛. Հ. 694։
լուռե , և կոր ՚ի գլուխ յերկիր հայեին ։ Կեսար եհարց Ն. Ք. 58։
նոցա զպատճառ լուռեսն . և նոքա չետուն պատասխանի և ոչ
բան մի ։ Յորմէ եհարց ցնոսա քաղցր անգամ , և ոչինչ ընդ
կալաւ պատասխանի , դիվիտիակոս եկաց Թարգմանն ՚ի
միջի ։ Զի սէգ վիճակ սեկուանացւոց՝ այնպէս է ողջալի ,
որ դանգատել անգամ չիշխեն , երկուցեալ նոցա միա-
պես յանգթութե արիովիստոսի բայական , որպէս եթէ
ունէին զնա ակն յանդիման . վա՛ զի գրաւականեալ է նոր
գմանն ինչ երկրի սոցա , և տիրեալ ՚ամ քաղաքաց նոցա ։
¶ Ապա որդի չկայ սոցա և ոչ տխուր յոյս զերծանելոյ ՚ի
բռնաւորէ իւրեանց՝ կամաւոր փախստեամբ , և ոչ ՚ինան՝
լայր անողորմ տանջանաց , եթէ ՚ի յայտ եկեսցեն ։

¶ Զինչ դիպողադոյն էր գաղտնի դիտմանց կեսարու , և Կեսար
ըղձման փառաց և զօրութե վինուց , ոչ դէպք ՚ի պատե- խնդրէ բէ
բազմ մտանելոյ ընդ արիովիստոսի ։ Այլ և ուշ եգեալ բան՚ի բերան
էր առագաստել զևէր փառասիրութե դէպ ՚ի պատրաս- խօսել ընդ
կօք և պատճառանօք , և ոչ կամէր երևել յայտնի անե- արիովիստո-
րաս ։ Վա՛յ ինքն յիւրում հիւպատոսութե ետ ՚ի համարի սի , զոր սա
ունել զարիովիստոս՝ Թագաւորի բարեկամի և դաշնաւո- չառնու յան-
րի ընդ Ժողովրդեան Հռովմայ . ապա էր նմա հրաման ՚ի ձն ։
դիմի հարկանել նմա , Թէ ոչ նախ գչափ առնոցը գնամ
ձանապարհի քաղցրութե և դառնալոյ ՚ի հաշտութի ։ Ապա
խորհեցաւ առաքել առնա , և խնդրել գալ ՚ի խօսակ-
ցութի ։ Ամբարտաւան էր արիովիստոս , և վայրագ ան-
բերելի . ետ պատասխանի բիրտ ։ ,, Ով ունիկ ասէ՝ ես
,, ընդ կեսարու ինչ , երթայի առնա . և Թէ կեսարու իրք
,, ինչ են ընդ իս ՝ կարող էր աշխատուի յանձն առնուլ ,
,, և գալ առ իս ”։

Կեսար ոչինչ խռովեցաւ ։ Առաքեաց առնա նոր դես- Կեսար առա-
պանս , պատուէր տուեալ ասել ։ ,, Վանչի պատուէ- քէ առ նա
,, ցար ՚ի կեսարէ , և ՚ի հռովմէական ծերակուտէ տիտ- դեսպանս՝
,, ղոսաւ Թագաւորի բարեկամի և դաշնաւորի , չցուցա- առնել նմա
,, նես զբո ընդհակառակուի առ այսպիսի երախիս՝ ե- առաջարկու-
,, Թէ հրաժարիս յեկեալոցուէ ՚ի համախոսուի որ քեզնի թէն ։
,, առաջարկեցաւ ։ ¶ Ընդայսորիկ գամբ իմացուցանել քեզ՝
,, զոր կեսար կամի ՚ի քէն ։ Այս ՝ այլ չածել յայսկոյս
,, հռենոսի ՚ի գաղղիա խումբ ինչ գերմանացւոց . երկ-
,, րորդ՝ զի գարձուսցես զու և նոյնպէս Թողացուսցես
,, սեկուանացւոց գարձուցանել յեդուեանս զպատանդս
,, իւրեանց ։ Երրորդ՝ զի ՚ի բաց կացցես յամ բռնութէ
,, առ նոսն եդուեանս , և մի տացես պատերազմ , ոչ ընդ

Ա. Հ. 694։ Ն. Ք. 58։

,, եղուեանս , և ո՛չ ը դաշնաւորս նոյ ։ Լ՚Թէ արասցես
,, զայս ամ՛, կացցէ մնասցէ բարեկամուեն ի մէջ հռով-
,, մայեցւոց և քո . բայց Թէ չառնուս յանձն զայս նամ
,, իրաւացի խնդիրս , կեսարու կայ հրամանն ի ծերակու-
,, տէն՝ արարեալ առ հիւպատոսսն ը մեսսալայ և պիսո-
,, նի, պաշտպանել վեդուեանս՝ զվաղնջուց բարեկամ և
,, եղբաւրս հռովմայեցւոց , որոց վ՚ը հրամանն է՝ չԹողուլ
,, Թէ նեղեսցին ՚՚։

Խնամ պա տասխանին արիովիստոսի՝ եղև առաւել և խրոխտ։

Պատասխանին արիովիստոս՝ եղև առաւել և խրոխտ։ Լ՚ասէ . ,, Հռովմայեցիք չունին իրաւունս օրինադրելոյ
,, ինձ՝ որով՝ օրինակաւ արժան իցէ վարիլ ը ժողովըր-
,, դեան՝ որոյ չաղԹեցի , ոչ և ես չունիմ ինչ առնել
,, հռովմայեցւոց այդպիսի օրինադրուԹիս ։ Լմ ո՛չ են
,, կամք դարձուցանել զպատանդս յեդուեանս ։ Չանձն
,, առնում չտալ ը նա պատերազմ, միայն Թէ հաւատա-
,, րիմ իցեն ի պահպանուեն պայմանաց դաշնադրուԹեն՝
,, զոր արարի ընդ նա , և ի վճարել զտարեկան հարկս
,, սահմանեալս ի մերում միջի ։ Լայց Թէ վրկով գտցին
,, չայսմանէ , անուն եղբայրուե հռովմայեցւոց կորչի
,, ինն անպօր նպաստ է նոյ ։ Ի սպառնալեաց մասին զոր
,, առնէ կեսար՝ ըստանձնել զնոցայն գանգատ , ի միտ
,, առչէ , Թէ ո՛չ ոք ձեռն էարկ պատերազմիլ ընդ պիտ
,, վիստոսի՝ որ ո՛չ սատակեցաւ ։ Օչափ առցե զայսօրիկ՝
,, երբ և հաճոյ իցէ . և ուսչի իւրովք տուժիւք , քանիզ
,, մեծ իցէ զօրուն գերմանեացւոց՝ միշտ անպատեհեաց ,
,, միշտ ի զէնս մարչելոց , որք կի՛րթ են ի չորեքտասան
,, ամաց չքնաղանալ երբեք ը չարկաւ ՚՚։

Կեսար խա ղայ ի վերայ արիովիստոս սի ։

Ի ժամանակի չորիամ ընկալաւ կեսար զայս պատաս-
խանի չարիովիստոսէ , պատգամաւորսն եդուեանոյ և
տրեվիրաց եկին առ նա ։ Լ՚ողոք ունէին առաջինք , Թէ
հարուդք ՚ ազգ գերմանիոյ ՝ որք նորոգ անցեալ եկին ը
հենոս գալ հասանիլ առ արիովիստոս , ասպատակե-
ցին զերկիր իւրեանց . մինչ ամ հպատակուԹիչ անկարա-
ցան ընդունիլ հաշտուԹիւն չամենեցուն իւրեանց ։
Լսկ տրեվիրք պատմէին կեսարու , Թէ անհամար բազ-
մուԹիւն ինչ սուեվայ ՝ մատեաւ չահին հենոսի , և հան-
դերձիւր անցանել ը պոն ։ Լյս գոյք ստիպեցին զկե-
սար այլ չյապաղել զհեռնարկեալն ի մարտ . և արարեալ
պաշար պիտոյից չուտեստ իւրոյ զօրուն , չուարար ընդ-
դեմ արիովիստոսի ։

՚ Զգիտեմ յորմէ լուսանէ գերմանիոյ եկին այս ծաղկաբոյթ ։

Ա. Հ. 694 ։
Ն. Ք. 58 ։

Աջահովա նայ ընդ պէ զանսօն ։

Ձեզ եր ե քօրեայ Ճանապարհի , գիտայ Թէ գերմանա ցին դիմեալ գայ իւր ՝ամ զօրուԹ ՚ը տիրել պէղանսօնի ։ Ա.յս քՂ՚ը լի եր ՝ամ պատերազմական կահիւք , և ամուր յոյժ ՚ի լինել՝ ասէ կեսար . դուբիս գետ պատի վնռվալ ոՂ՚ը բոլորակ ինչ կարաԿնաձև . Թողու միայն միջոց վէց հարիւր քայլ՝ փակեալ ՚ի լեռնէ , որոյ սաւորոտ ձգի երկուստեք մինչև յափն գետոյն ։ Ա.յս լեառն է փակեալ պարսպաւ՝ որ միացուցանէ զնա ընդ քՂ՚քին , և եր նո՚ ոՂ՚ը պղեակ ։ Կեսար փոյթ կալաւ աՃապարել ը գարնովիս տոս , և ապահովանալ ընդ այնպիսի պիտանի լերդաքՂ՚ը ։ Ա.նդ զաեղի կալաւ առ ժամանակ մի ՚ի հայեհայեՆել զկարևոր պետս կերակրոյ ։

Աբհաւիրք՝ որք անկան ՚ի զօրս հռովմայեցւոց ։

Ձայսմ պահու հռովմայեցիք ԹարԹափեալք ընդ գաղղիացիս , և առաւել ընդ այնոսիկ՝ որք ՚ի սակս առի և որոյ առաւել ընտանացեալ էին գերմանացւոց , լուան զահեղաստաստ զօրուՆ Թշնամեաց՝ որոյ գնային ընդ առաջ։ Ա.ռաջի նկարէին նոքա սոցա զվէԹիտարի հասակ գերմանացւոց , զնոցայն անհնարին յոխորտուՆ , և զՀանապազորդ վարժուՆ ՚ի կենս ։ Խոստովան լինէին գաղղիացիք , Թէ յոլովակի դիպաւ մեզ չտոկալ ՚ի պատերազմունս և ոչ խոժոռահայեաց դիմաց այսր ամենի ազգի ։ Ա.յս բանք կարի լաւ ազդեցին ՚ի սիրտ՝ առաւելապէս նորահաս սպայից զօրուն հռովմայեցւոց , որք պատրՆէք ՚ի գրգռանաց՝ յորս վայելէր կեսար ՚ի քՂ՚քին , զՀետ երԹեալ էին նորա՝ ակն ունելով վայելել ընդ նմա ՚ի նոյն գրգռանս և ՚ի զբօսանս ՚ի բանակին , և ՚ի ձեռն բերել և՝ դիպող առիԹ Ճոխանալոյ ։ Որոն վերայս նորահասք՝ որք ոչինչ վարժուԹի ունէին զինուորական արուեստի , զՀի Հարան յոյժ ։ Ա.ՂՔք արձակուրդ խնդրէին պէսպէս պատրուակօք . և որք առ լոկոյ ամօԹոյ ընտրէին կալ ՚ինալ , չգիտէին պատրուակել զերկիւղն երևեալ յերեսս նոցա , և ոչ զուսալ ունել երբեմն զարտասուս ։ Ա.յր զի փակեալ ՚ի վրանս իւրեանց՝ լային զիւրեանց ողՀոյմ վիՃակ. և էր զի՝ ողբային ը բարեկամս իւրեանց զվտանգն , որ ՚ի վերայ կայր նոցա առ հասարակ ։ Ա.նդ ՚ամ բանակն առնէր իւրաքանչիւր ոք զնւր կտակ , որպէս Թէ երԹայր յանվրէպ մահ ։ Ա.յս արհաւիրք եղեն հասարակաց . սփռեալ ծաւալէցան ՚ի զօրականս , և՛ և ՚ի հինաւուրց սպայս . և առ խորՀելոյ ՚ի յանդիմանուՆ երկբտուՆ , ասէին միայն . Թէ չերկնչիմք ՚ի Թշնամեոյ , այլ յանձուկ Ճանապարհայ՝ և յանտառաց ը որս ունիմք անցանել , և ՚ի դժուարուՆ պաշար ՚ի ձեռն բերելոյ ։ Ա.մանք գՂ՚ուշա-

Ա՛ Հ. 694։ Ն. Ք. 58։

ցուցանէին և վկէսար , զի Թէ տայցես (ասէն)՝ պատուէր չուղղ , ո՛չ անսայցեն քեզ զըրահանք ։

Աքանչելի հնար կեսարութեան առ անդրէն քաջալերելն զնա։

Այս նուազ է , յորում չը յայլ ամ նուազս՝ ցուցաւ կեսար արժանի իւրում անձին ։ Այլ արդարև ոմ ունի ցիմք նմանեցուցանել ։ Հրամայէ՝ զի լոյծ մեծ ինչ խորհրդ պատերազմի · յոր կոչէ ո՛չ միայն զսենատսկ՝ որոց իրաւունք էին մտանել անդր , այլ և զամ գլխաւորս խմբից ։ Ակնդէն արար խոստիւ յանդիմանել զնոսա , զի կարծէին՝ Թէ անկ է նոցք քննել , ըստ որ կողմն և էր աղաչաւ լինիցի չու ։ Ապա առաջի առնէ նոցք պէսպէս պատճառս՝ ի ցուցանել , Թէ զուր տարապարտուց համարիցին զգերմանացիս անյաղթս ։ Յետ այսորիկ՝ ի վերայ բերէ։

Կեսար յաղթական գաղ. պերճ. գիրս ամ. հա. տար 40։ * Բնակիչ գուբայ որ՝ ի լօռէնա։

Իակ յաղթս այնց՝ որ պարտաւանէն ղերկչողունք երբեմն սպայօք պատճառանօք վանդիք պահասուէ համբարոյ , և գծուարութ ճանապարհայ , երեխն մոռանալ զչափ անձանց , անցուածեալ՝ ի զօրաւ գլուխ երբեմն , նոյ յանդգնեալ ուսուցանէլնոյ՝ զի՞նչ պարտիցէ առնել ։ Ի՞նչ հասանէ գոթալ չամ։ Սեկուանացիք , լերկայիք , և լանդրեանցիք՝ մտաքաջարել ունին ինչ զօրեան , ըմդ զի և գունչ արարչեին են մօա ։ Օգծուարութ և զվանգ ճանապարհին գոյ չեզեն ընդ հուպ ճանչելիք ։ Ասեմ զի ասէ , ըե եմ զօրաչանց չուանդ յանցն գնացանդիել ինչ , և չասնեն չու ՝ի հրամայել եմամ։ Լայց յայտնանէ չերկնչիմ ես ։ Ոյնչ գիտեմ , ըե գիպաս ոմանց զօրագլխաց ունել ապամեաց զօրանաս · Բայց այսմ պաղատուէ գիպան , ևմ ձայնուզուէ ենն , և մա արձանութիւնէ երբեմնց և անդրառութ ։ Այլ եմ ամ երեանց չերծ են ՝ի կապանծանաց արձանութիւնէ · և եմ բարեբեսաս զիճաչ յայտնի է ՝ի պատերազմն գերկնեանց ։ Ա՛ այսորիկ յայտ առնեմ ձեզ · զի զուր ՝ի մոի եգեալ էր եմ և նա յապաղել , այր ձեռն աբլեց կապարել · և պայ պատուէր չու առնել ՝ի գալ գիշերի , երէկ ծանա յառաջ չան գլուանալ այգոնն , որով վաղագոյն ծանձայց ՝ այրեօք պատիճ և պարտաւորութ զօրագոյն էնեն ՝ի ձեզ , ըե երբեմն ։ Այս ըե և այլ ս առ հասարակ զնա լչեալ ըողոքեն , ես չու արարիչ լսիով պանդիրդր լերկեղնաս , յոյր հաստատութ և ՝ի չալուրեն վը ո՛չ երկուանամ բնաս · և այն լերկեղն լիցի եմ գոնդր Պրեսուրեան ըննիսպասից ։

Աղաչանքն էցայ լինին ըստ նմին, և խա զան գունդք

Ո՛վ ո՛չ հիասցի ըստ այսպիսի Հարտատբեսուսն գլխովին լի իրողութիք , յոր ո՛չ մտանեն զօրյգք՝ բայց պիտանաւք · և ոյր ամ գերկերկուչ հաստատեալ է ՝ի մեծուն քաջութ Թէ և ՝ի վսեմուն իմաստից ։ Լայց ՝ի լինել Հարտատբասխոսս այդպիսի , Հարկ է լինել կեսար ։

Ա՛րդասիք էցայ լինին ըստ նմին, և խա զան գունդք

Գոհ գտաւ նա ըստ տպատարութեին՝ զոր ապրերկին իւր քանք ։ Պատրաստութեի սրտից չորերցաւ բոլորովին · և ե՛ մուտ յամ զօրն անհնարին երանդն խաղալոյ ընդդէմ

Թէնամէոն ։ Յաներորդ լեգէոնն առաքեաց առ նա՝ Ա՛ Հ. 694 ։
ընորհ յոյժ ունիլ զնմանէ՝ վ՛ե բարի համարմանն , զոր Ն. Ք. 58 ։
ունէր զնոցանէ , թոստացեալ ցուցանել և արդեամբք ։ անվեհեր ը-
Այլ և լեգէոնք առաքեցին առ նա վիւրեանց առաջին գեմ Թշնամ
սպայս վկայութի՛ դնել , թէ չեղեն երբէք յահի , և ոչ ոյն ։
յերկեայս , և ո՛չ՝ի տարակուսի . և թէ յիշեն միշտ , թէ
զօրագլխի՛ն է , և ո՛չ զօրականաց՝ որոշումն ձեռնարկուե
և ընթացից բովանդակ պատերազմին ։ Օ օրացաւ կեսար
յայսմ եռանդնի , և չու արար յայնմ գիշերի՝ ոտի և ա
սացեալն էր ։ Լսեալ էր զՀանապարհն՝ի վիվլիտիակո
սէ , յոր առաւել վտահ էր յայմ գալլիայւոց միջի ։
Օ ընկալեալ տեղեկութիս՝ի վար արկեալ՝ արար պատյա ,
որ երկարեր զիւր չու ՝ քառասուն մղոն , առ խորշելոյ * Աբեվի գան
՝ի կրձից լերանց և յանտառաց , և անցանելոյ ը երկիր գաղղիոյ ։
արձակ ։ որով չէտ եօթնօրեայ անընդհատ չուոյ , գտաւ
՝ քսան և չորս մղոնաւ միայն բայական՝ի բանակէ արիո * Ո-ի ֆա-
վիստոսի ։ սոյ ։

Իբրև ետես գերմանացին զկեսար այնպէս մօտ իւր , Տեսաւորուե
հրաւէր առաքեաց նմա տեսանել զմիմեանս , յորմէ յա արիովիստո
ռաջն հրաժարեաց ։ Կեսարու հանապազ միտ եդեալ սի և կեսա
չտալ առիթ ստգիւտի՛ի գնայս իւր , ոչ գտաւ քնաւ րու ։
դժուարահաճ այր ։ Ամմանեցաւ օր՝ որ եղև հինգ-
երորդն , սկսեալ չորեք չորում եղև առաջարկութիւնն ։
Յայսմ վայրի եղեն սակաւ պատգամաւորութիք աստի և
անտի , ՚ի կարգել զամ պարագայս և զպայմանս բերան
՚ի բերան խօսելոյ ։ Ար՛իովիստոս՝ որ Թուի թէ նենգաւ
գնայր յիրողութես , ինգրեաց՝ զի կեսար մի՛ ածցէ ը իւր
հետևակազօր , պատճառանօք՝ թէ երկնչի՛ ՚ի դարանէ ։
Կեսար յանձն էառ . բայց քանզի չուներ բաւական հեծե-
լազօր հաւասարական՝ զդէմ ունիլ հեծելազօրու գերմա-
նայոց , և ո՛չ անքոյթ վարկուցեալ վասն իւր՝ վտա-
հանալ զիւր կեանս և զիւր անձն՝ի ձեռս գաղղիա-
կան հեծելազօրուն , իջոյց յերիվարաց զգաղղիայի հե-
ծեալս , և հրամայեաց նոցա տալ ղերիվարս իւրեանց՚ի
զօրականս տասներորդ լեգէոնի՝ որոց ընորհ գտեալ էր
՚ի նմանէ . յոր սակս մի՛ի զօրականաց անտի ասէ զուար-
ճաբանութե . ,, Կեսար առնէ ընդ մեզ աւելի քան զոր խոս-
,, տայաւն . զի որ յուսացոյցն զմեզ աշխուագոյն ծա-
,, ռայութե՛ի հետևակազօրուի միայն՝ ընտրեալ իւր՚ի
,, Թիկնապահութե՛ , արդ ամբաւնայ զմեզ՝ի դասս հե-
,, ծելոց ” ։

Յոր անդ ընդ մէջ երկուց բանակայ ընդարձակ դաշ-

Ա. Հ. 694 : Ն. Ք. 58 :

տավայը , յորոյ ՚ի մէջն կայը բարձրաւանդակ ինչ հաւստ մի լայնարձակ . յայս տեղի մատեան կէսաը և արիովիստոս , ունելով ընդ իւրեանս երկաքանչիւրն տասն տասն բարեկամն կիմ սպայս նախապատիւս . մնացեալքն ամ կացին ՚ի բացակայ երկերիւք քայլ : Լսօսակցուին երկև հեծեալ յերիվարս : Կէսաը առաջի արար արիովիստոսի զերաթոխան՝ որով իւր , և ծերակուտին հռովմայ մեծաբեալ էր վնա , պատուասիրեալ ոչ ի թագաւոր բարեկամ և դաշնաւոր ինքնակալուէն . երախիք՝ զոր առաւելուԹէ մեծացոյց յոյժ . քաջ գիտելով հռովմայեցւոց բարձբացուցանել զչնորհն՝ զոր առնէին ումեք : Պատ կարի ինն սնդէ զսերտ դաշնաւորուէն՝ որ ՚ի բազում ժամանակաց հետէ կայը ՚ի մէջ հռովմայեցւոց և էդուեանց . և ինքէ զբանն , միւսանգամ կրկնուէ նոյն ինդրոյ՝ զորս արարեալն էր բերանով իւրոց պատգամաւորաց :

Արիովիստոս պատասխանի արար վե անձին խրոխտանօք : Արդարացոյց զիւր մուտ ՚ի գաղղիա , ասէ . չէ կի ես անդ՝ բայց ՚ի ինդրոյ նոցին իսկ գաղղիացւոց . և հարկք զոր պահանջեմ յէդուեանց , օրինք են պարզմի՝ որ տայ իրաւունս յաղթականին օրէնսդիր լինել պարտելոց : Ասկ բարեկամուէ ժողովրդեանն հռովմայ անձկացայ՝ ասէ , ՚ի ձգել փառս և օգուտ , և ոչ Թէ ինաս . որ Թէ պատրաստակաս բարեկամուԹես՝ պնդեալ էք տալ կորուսանել ինձ զհարկս , զոր են պտուղ իմոյ յաղԹուԹեաց և իրաւանց ՚ի վե ժողովրդոյ՝ նուաձելոյ զգորուէք զինուոյ , հաճ և հաւան եմ յայնմանէ հրաժարիլ՝ որպէս հաւան կի ՚ի ինդիր լինել : Յաւել պնդել , Թէ ամ գաղղիա՝ բայ ՚ի հռովմէական գաւառէ , է ի իմով ինքնակալուէ . և Թէ յանիրաւի պնդեալ էք խռովել զժառանգուԹի երկրի՝ որ իմ է : Պա ՚ի վե բերել , Թէ կեսարու արժան է ելանել անտի , և ՚ի բաց տանիլ զիւր զօրս : Այս ՚ի կառնէս՝ ասէ , այլ ոչ պիտ խօսիլ զբանեխմանուԹէ ՚ի ՚ի քէ ՚ի . և յայսմ հետէ գամարիմ զնէլ որպէս ՚ի իմ ՚ի ընդ : Վերեմ ես , զի ՚ի հաւանի ինչ ՚ի ետուցանել զնէլ ՚ի պատերազմի , ընդրկ ունելոյն զինէն ընդառմ երեսէն ժողովրդոյ հռովմայ , որպէս ցուցին ինչ առնդանաւոր՝ զորս ընկալայ ՚ի նոցանէ . և մանր ոս էջոյ ինչ գինս բարեխմանուԹ նոցա : Այլ ՚ի զորին հակառակն ՚ի բաց նա ասէ , ես ետուս զիս ՚ի գաղղիոյ , ՚ի չեմ ՚ի իմ գոհարինել զնէ . և չինչ ես պատերազմ կամիցիս պատանել զնս , խոստանամ զնէ յանգ հանել զայն ՝ առանց ինչ ոս աշխատուԹ ես վտանգի :

Հաւանաւոր իմն համարիմ զայս համախոհուԹի , զոր կալան ազատանի հռովմայ ՚ի արիովիստոսի ընդդէմ կեսա-

Ա. Հ. 694։ Ն. Ք. 58։

րու ։ Այլ ոմն վայր մ՚ի հատուցանէ զոգիս՝ ոխուէր երկպատակուեց ։ Այլ և քաջ էրևի յայսոսիկ զոյգս վայրենութիւնն դերմանական . ուր պատասխանէ կեսար ոգւով խաղաղականաց , որչափ զայրոյթ յուզեալ էր ամբաստանութենէ նոցա ։ Այլ պահանջողութիւք երկոցունց՝ էին դէմ ընդդէմ միմեանց , որ անհնար էր նոյ գալ ՚ի միաբանութիւն ։ Կեսար կամէր օրհնագիր լինել Յայնի , և արիովիստոս ոչ կամէր զինքեանել իւիք ։

Դիմ ։

Դրժողութիւն գերմանացւոց ընդդէմ Կեսարայ ։

Դրժողուի գերմանացւոց ընդդէմ կեսարայ զհամաթիւսուելն ։ Ո՛չ այն ինչ կեսար դեռ խօսեր , մինչ եկին ՚ի բարձրաբանդակ անդր , և վկայ և հեռու հոսէին առ հուովմայեցիս ։ Կեսարու իսկ և իսկ թողեալ զարիովիստոս՝ դարձ արաք յիւրան , զգուշացուցեալ զնո չառնել ինչ թշնամութիւն , զի մի դրգիռ՚ի մէջ անկանիցի մարտն պատերազմի . ոչ զի զանգիտեր յելիցն , այլ զի կամէր զերծուլ ՚ի ռուդտանաց զիւր գնայս՝ զամ զմեղն արկեալ ՚ի թշնամի անդր ։ Իբրև դարձ արար ՚ի բանակ իւր , սփռեալ ճաշակելոցդ զտարապայման առաջարկուածս արիովիստոսի , և զժպրհութիւնն որով իշխեալ արգելուլ հուովմայեցւոց խառնիլ կիրս գաղղիոյ . յոր յաւելեալ զդրժողութիւնն՝ որով խռովէին գերմանացիք զիաղաղականն տեսանութենէ , բարկացոյց մեծապէս զզօրականս կեսարու , և աղդեաց ՚ի նոն եռանդագին ևս գրգիռ մարտի ։

Կեսար ՚ի խնդրոյ արիովիստոսի՝ առաքէ առնա պատգամս ։ Սա արկանէ զնո ՚ի շղթայս ։

Յետ երկուց աւուրց արիովիստոս առաքեալ խնդրել ՚ի կեսարէ միւս ևս բերան ՚ի բերան խօսակցուել . և կամ գեթ առաքել զոք՝ ընդ որում չանկ հանգէ զսկսեալ դաշն նախօսուելն ։ Կեսարու արարեալ էր լիով զնա՝ եթ կանոնացց , վ՚ն այնորիկ չէառ չանձն զբան տեսանութենէ ։ Այլ չդղել զերևելի ոք հուովմայեցի առ արիովիստոս՝ էր արհամարհանել զիւր պատգամսն ՚ի մեծ վտանգ , և մանաւանդ զնա ՚ի ձեռս բարբարոսաց ։ Այլ և ոչ կամէր տալ կարծիս , թէ ինքն եղև առաջինն՝ որ յրեաց զնա սկսեալ ՚ի հաշտութենէ ։ Այս արկ զաչս ՚ի վր՚ի վաղերիոսի պրոկիւլոսի՝ որ էր ՚ի ծնէ գաղղիացի , քայց հայր նորա լեալ էր հուովմական քաղաքացի ։ Զոր սա պատանի ուշիմ և աղուաքարոյ , միանգամայն և գիտեր իսօսիլ ընդ արիովիստոսի անթաքգման , որովհետև լիշխանս ընդ երկար բնակութիւք ՚ի գաղղիա՝ ուսեալ էր զլեզու երկրին . այն պն՝ ոչ գոլով պատանւոյս աւագաւիծար ոք , թէ նենգ ինչ լիներ առ նա՝ էր անպատուղ ։ Զա նմա ընկեր զոմն Ա՛. մետիոս անուն , որ և սա կցորդեալ էր ընդ արիովիստոսի՝ իրաւամբք ասպնջականութե ։ Զլք իրացն ցուցին ,

Ա. Հ. 694։ Ն. Ք. 58։

թէ զգուշաւորուի կեսարու էր իմաստութիւն , զի իբրև հասին իւր պատգամաւորք ՚ի բանակ գերմանացւոց , ա րիովիստոս հարցեալ ընդ զի եկիք առնել , գուցէ խորհիցիք լրտեսել զելումնս զօրուս , նոյնհետայն ետ արկանել զերկոսին ՚ի շղթայս ։

Կեսար առաջի առնէ բազում անդամ արիովիստոսի պզտ ութեամբ , բայց նաւասնուն յանձն ։

՚Ի վաղիւ անդր արիովիստոս խաղաց վեց մղնաւ բացուստ ՚ի բանակէն հռովմայեցւոց , և աւուրբք վկնի էանց երկու մղնաւ յայնկոյս . զի հատցէ ՚ի նմանէ զՀաղորդութիւն երկրին զոր ունէր ՚ի թիկանց , և խափանեսցէ զընդունելութիւն համարաց ՚ի սեկուանացւոց և յեդուենոյ։ Կեսար յաւուրս հինգ մի զմիոյ վկնի առաջի առեալ պտիղս գերմանացւոց ։ Այլ արիովիստոս կալաւ միշտ զնւր գունդս փակեալս ՚ի բանակի . և եղև միայն բաղխմունք ինչ ՚ի հեծելազօրուին ։ Այս գունդ էր՝ յոր յուսացեալ էին մեծապէս գերմանացիք . և յիրաւի ։ Հեծելազօր նոցա էր բազմաթիւ , զի հասանէր ցվեց հազ հեծեալ , քաջածիք էին և քաջավարժք , և և՛ զօրացեալ օգնականութիւք որ Թուէր քաջախոհ ։ Ուրաքանչիւր հեծեալ ունէր սպասաւոր հետ՝ ընտրեալ յիւրմէ և կարգեալ յիւր ծառայուէ ։ Այս գունդ Թեթևազէն հետևակաց ընկերէր հեծելազօրուն ՚ի պարզի . և ծառայէր նմա ոչ վերջապահ , յորժամ գտանէր գնուսա փիւն ։ ՚Ի վանգաւորիլ մարտին , յառաջ խաղային այս հետևակք , և լինէին մարտակիցք ։ Ամէն ոք ՚ի հեծելոց կարեվէր խոցեալ անկանէր յերիվարէն , պատեին զնովաւ ՚ի պաշտպանել զնա , և ՚ի կազդուրել ։ Ամէն պիտեղ տեղայր շուքափուշ եթէ ՚ի յառաջատիլ , և եթէ յընկըկիլ , այնպէս երագունք էին սոքա և Թեթևագ , որ բուռն հարեալ զվարսից ձիոց՝ երագ արշաւէին իբրև զնռոս ։

Տեսեալ կեսարու զգերմանացիս , զի սկսեալ յամառեալ էին չելանել ընդ առաջ ՚ի մարտ , խորհեցաւ ապահովել զՀամարձակ եկաւորուն իւրոց կարաւանաց։ Այս սակս ընտրեաց իւր նիստ սեպհական ՚ի կապմուն բանակի , վեց հարիւր քայլ յայնկոյս բանակի Թշնամեացն ։ Յետ այսորիկ էին անդր իւր ամ զօրաք տրոհելովք յեբիս խումբս . որոց երկոցունն պատուէր տուաւ կալ զինուաւ վառեալ , մինչ զերրորդն պատաղեցուցանէր ՚ի կանգնել զպատնէշ ։ Արիովիստոս առաքեաց վեշտասան հազ հետևակս , և զամ զիւր հեծելազօր՝ խափան արկանել գործուածոյն , բայց վայրապար ։ Բանակն ամբացուցաւ ։ և կեսարու Թողեալ անդ երկուս լեգէոնս՝

մասամբ իմն օժանդակայ , զարձոյց զբոյս լեգէոնեան 'ի քուն բանակէտին :

Ա. Հ. 694։ Ն. Ք. 58։

Ի վաղիւ անդր եհան կեսար զիւր երկուց բանակաց գունդս . և ձակատեցաւ ընդդէմ Թշնամւոյն , բայց յայսմ ևս նուագէ 'ի զուր : Ապակայն իբրև եւ կայ սա 'ի բաց , արիովիստոս դիմեցոյց զիւր զօրս 'ի վէր փոքու բանակի հռովմայեցւոց : Ազգաւ եղեն վիրաւորք աստի և անտի , բայց չեղև ինչ յաղթուէն որոշիչ :

Պատճառն անապաշտ՝ յոյր սակս հրաժարի 'ի մարտէ :

Օ արմանայր կեսար , տեսեալ Թէ այս վայրագ գերմանացիք չմտուչէին 'ի մարտ՝ յոր հրաւիրէր զնոսա : Կամեցեալ իմանալ զպատճառն , և հարցեալ յոմանս 'ի կալանաւորացն գիտաց , Թէ լոկ մնապաշտուէ զուսպ ունէր զոյն ամէն և անզուսպ ազգ : Կանայք ոմանք մարգարէուհի կարծեալք՝ Խօսէին առ նոսա պատգամս , որոց ակն ածէին . և սոցա յայտնեալ էր նոյ , Թէ անկարասնան յաղթել յառաջ քան զծնունդ լուսնի :

Կեսար բըռնադատէ ըզգերմանացիս գալ 'ի կռիւ , և յաղթէ նոյ :

Կ պատ խորհեցաւ իրաւամբք , Թէ այս մնապաշտ երկիւղ Թշնամեաց է վ՛ե իւր դիպող ժամ՝ յորմէ չէ արժան վրէպ գտանիլ : Ո՞ր որոյ Թողէ յերկոսին բանակս իւր հերիք պահապանս , խաղաց 'ի վաղիւ անդր իւր համ զօրօք դասաւորելով յերիս դասս՝ զինչ 'ի բանակ գերմանացւոց , ոչ Թէ 'ի վէր յարձակիցի : Կատ հարկ եղև նոցա ելանել 'ի դուրս և ձակատիլ 'ի մարտ , քաչեալ ըզ ազգս ազգս , և շուրջ արկեալ զամ զօրօք սայլս՝ զի մի ոք ակնկալեցի փախստի : Կանայք հեծեալք յայսոսիկ կառս՝ հերարձակ գոչէին , և լալով յանձն լինէին 'ի քաջութի նոյ , և աղաչէին չԹողուլ՝ զի գերեսցին 'ի հռովմայեցւոց :

Կատես կեսար՝ զի ձախոյ Թև Թշնամեաց էր տկար : Կնախ սկիզբն կալաւ բաղխելոյ . Թերևս՝ (եԹէ օրէնն իցէ ինձ գուշակել 'ի նիւԹ այսպիսի ,) զի համարեր , Թէ 'ի խորտակիլ միոյն 'ի Թևացն՝ վՀետ եկեսցէ ցրուումն միւսոյն : Կնախկս բուռն եղև բաղխումն յերկոցունց կողմանց , որ հռովմայեցւոց չէղև պարապ և միջոց արձակելոյ . վ՛ե որոյ Հարկ եղև մարտնչիլ սուսերօք : Գերմանացիք ըստ իւրեանց սովորուէ ծածկեցան վահանօք կրնապես : Պատմէ կեսար . Թէ բազումք 'ի զօրականաց հռովմայեցւոց ելեալ 'ի վէր կրնական հովանւոյս , և ձեռամբքն 'ի վեր առեալ զվահանս , խոցէին 'ի բարձանց 'ի ստոր զԹշնամիս :

Զախոյ Թև գերմանացւոց ոչ տակաց ըստ երկար բաղխմանն՝ որովհետև առաջնորդէր կեսար անձամբ : Կ.ջոյ Թևն

Ա Հ. 694 : Ն. Ք. 58 : ունէր ինչ առաւելուլի : Պատանին կրասոս դիմեցոյց զերրորդ դասակաոս , կամ զպահեստի գունդ հռոմայեցւոց , և սովին որոշեաց և՛ի կատար հասոյց զյաղթութիւնն իւրում կողման : Ա՛ի զերմանացիք փախուստեայ գնացին՝ի հնձոսին կողմն, որ լիսուն մղոնաւ հեռի էր՝ի բանակէ պատերազմին , և ոչ գտեալ աւրն : Ակաւք ամանք՝ի նոցանէ անցին ընդ գետն՝ի լոյս . կի՛ ընդ արիովիստոսի փոքուսմբք մնակոցք՝ զորս գտին առ գետեղերբք : Ա՛յլք ամենեքին կոտորեցան՝ի հեծելազօրուէ յաղթականն զօրուն : Ա՛րկու կանայք արիովիստոսի կոբեան յայսմ փախստի , և յերկուց գտեբոյ զորս առնէր՝ մին սպանաւ , և միւսն եղև կալանաւոր :

Ջերծուցաւ նէ զիւր պատ դամաւորս :

Ա՛խիթաբեցաւ կեսար՝ի զերծուցանել զիւր երկուս պատգամաւորս , զպրոկիլլոս և զմետիոս : Ա՛երայն լինի նա ինքն յիւր Ձիշատակագիրս , մինչև մեծ պարծանս հասուցանել իւրում մարդասիրութէն և գթոյ՝ յաւել իւրում, թէ խնդութեամ իմ ընդ ապրեցուցանել զպրոկիլլոս չէղև փոքր՝ք վնդութիւն յաղթուէ : Ա՛յս պատանի գաղղիացի էր յանհնարին վտանգի : Ա՛երիցս արկին վիճակ՝ առ որոշել , եթէ արժան իցէ այրել զնա կենդանւոյն՝ի բանակի՝ թէ այլուս արկանել ժամանակի , և երիցս յաջողուած քուէի՝ պահեաց զնա կենդանի :

Ձաղթել կեսարու արիովիստոսի՝ ահրնկէց եղև՝ի սուեվս . որք՝ ոչ ասացաւն , մերձեալ էին յափունս Հեռնոսի : Ա՛այս ետուն խուճապաւ յերկիր իւրեանց . և ուքիայիք բնակիչք երկրին՝ ուր զինի կառուցաւ գօլճիա քաղաք , վճետ մտեալ նոցա՝ի վերջ՝ սպանին՝ի նոցանէ զբազումս :

Կեսար գը նայ ձմերէ՝ի գաղղիա՝ որ յայսկոյս :

Կեսար յանկ եհան այսու օրինակաւ միամեայ կառուցի երկուս մեծամեծ պատերազմունս , այնպէս շուտափոյթ, մինչև եմուտ՝ի ձմերել և յառաջ՝ք զգուն ժամանակն : Ա՛աշխեաց զյօրս իւր յերկիր սեկուանոյսոց , և եթող զվերամանատարուէն իւր լաբիենոսի յիւրում բացակայուէ : Ա՛ինքն էանդ գնաց՝ի գաղղիա որ յայսկոյս , կամեցեալ՝ ասէ նա ինքն , անտանօր այդ առնել , և դատել զդատաստան՝ ըստ սովորուէ իշխանաւորաց հռովմայեցւոց : Ա՛այդ և քաղաքին իրաց չէր ինչ անփոյթ . և Թուի Թէ զայսու ժամանակաւ զրոյցք՝ի միջն եղեն՝ բայդ վայրապար , առնելոյ վնասոյն հաւանութիւնն վասն յեռապարձի կիւերոնի :

Յօդ. Պ.

Պատերազմ կեսարուց յերկրորդ ամին՝ է գաղղիա։ Պաշնակցուբ բել-գեանց ընդդէմ հռովմայեցւոց։ Կեսար գնայ առ իւր ղօրս, և հասանէ՝ ի սահմանագլուխս երկրին բելգեանց։ Դեսպանացի՛ տա-նէն՝ ի հպատակուելի՛ կեսարու, և խնայուցանէն նմա զղօրսն նո-ղակնցան, որոց ընդ առաջելոյր չան զերեա՛ հարիւր հազար մարդիկս։ Կեսար գնայ բանակի՛ յայնկոյս գետոյն ահառայ։ Պնա-պեա՛ յեռանդի՛ բելգեանց վայրապարտ։ Յապաւնի՛ է դիմանդ, և խոյս տան իւրաքանչիւր յերկիրը իւր։ Կեսար զհետ պնդի նոցա, և հոտրբ՝ է նոցանէ բազմահարեա՛ յոյժ։ Ընդ իւսամբ նուաճել զգաւառաճնդեա՛, զղօվհեացիս, և զսմիանատիս։ Ա այրափուի՛ ներ-վեանց։ Պարարապին դաւո՛ի ղրեմ ունել զղօրսն հռովմայեցւոց։ Ընդ-նայեղդ պաշերազմ, յորում հռովմայեցիք հիճասես վասն գեաղ՝ հուսի ուրեմն յաղթեցին։ Կեսար ընդհարձանի ընդ արուա-պիճեան, որ իսուան հարձանեն պատպարել զի՛ւրեանց գլխաւոր ջաղաչ։ Ընդ հաճեցուն՝ արուապիճեանց ընդ պեանել զիճեցեայս հռովմայեցւոց։ Ընդ ինքն անչնարուբ։ Պաւաճանուն՝ նոցա, որ յանգի՛ է ձախող ելս։ Ծռովճերեայ հելետեան նուաճին ընդ ձեռամբ Պ. երաստոս։ Երեղաճուն՝ ազգս գերմանացոց առ հեսար։ Տօն հնգեպաանօրեայ՝ կարգեալ՝ է հռովմ՝ է սակս յաղ-ղուսնեց հեսարու։ Պալբս պեղաճալ հեսարս՝ պատերազմի՛ է ձմե-բայնի ընդ ծողովրդս ինչ ալղեայ լերանց։

Պ. ԿՈՒՒՆԵԼԻՈՍ ԼԵՆՏՈՒԼՈՍ ՍՊԻՆԹԵՐ. Ա. Հ. 695։
Կ. ԿԵԿԻԼԻՈՍ ՄԵՏԵԼԼՈՍ ՆԵՊՈՍ. Ն. Ք. 57։

Յաղղովուրդք բուն իսկ գաղղիոյ, կամ կելտք՝ երկիրն հնաշանդեալք գերի մեծագոյն մասամբ, և պատրաս-տականք՝ ի տանիլ լծոյ հռովմայեցւոց։ Ընայց ոչ այսպի-սի էին բելգեանք, որք ցայն վայր ոչ թողացուցին նկուն լինել իւրեանց ազատուելե։ Ընդիկ գերմանացի գոլով յոլովից, վայրենիք էին առ հղօրակ և պատերազմողք, կիրճք՝ ի քամահուճն աշխատուեց և վշտաց։ Ընդաբոյս քաջուեճն նոցա չէր քնքշացեալ՝ ի գլուխանաց՝ որում էին անգէտք։ Ոոցա միայն՝ ի մէջ ամ՝ բնակչաց գաղղիոյ՝ պահեալ էր զիւրեանց հայրենիս՝ ի հեղեղէ կիմբրացւոց և թեւթոնաց. և այս փառք առաւելուին զնոցայն քաջա-լերուճ, և տային համարել անպարտելիս։ Յաղթուճք կեսարու՝ ի վէր հելլետեանց և արիովիստոսի՝ ոչ երկե-ցուցին զնոսա. բայց զգացուցին նոյ, թէ հարկ՝ ի վերայ կայ անգրէն միաբանել զիւրեանց զօրուճէ՝ ի դիմակաց

Պատերազմ կեսարուց երկրորդ ամին՝ ի գաղղիա։ Դիւղաւորք բելգեանց ընդդէմ հռովմայեցւոց։

Ա· Հ· 695։ Ն· Ք· 57։

լել ահեղ Թշնամւոյս ։ Արտասղեալք ևս ՚ի գաղտնի դրդմանէ բազմաց ՚ի կելտաց , որք ապաժոյժ տանէին տերութեան Հռովմայեցւոց , բայց չիշխէին յայտնի հրապարակել , ձեռայնի ձեռն արկին՝ պնդել յիւրեանց միջի նիզակակցութեի , զի ՚ի գարնայնի ունիցին զոր հղօր , ՚ի հանել զվրէժ քինու զազատութենէն գաղղիոյ ։

Կեսար գըՆայ առ իւր զօրս , և հաստանէ ՚ի սահմանագլուխս երկրին բելգեանց ։

Լ·յս լուրք հասին յականջս կեսարու մինչ էին ՚ի գաղղիա՝ որ յայսկոյս ։ Լ·նդհն վաղվաղակի ժողովեաց երկուս լեգէոնս , զորս յղեաց յայնկոյս ալպեայ՝ ընդառաջ նորդութեի Լ· պէպիոսի ։ Լսակ ինքն իբրև եդիտ գարման յանդաստանս , դարձաւ ՃԽգրտեալ անձամբ զստուգուի իրացն՝ չոչ արար յետ երկոտասան աւուրց , և յայլ հնգետասան աւուրս եհաս ՚ի սահմանագլուխս երկրին բելգեանց ։

Հռոմայեք մտանեն ՚ի հպատակուի կեսարու , և իմացուցանեն նմա զզօրուԹիւն նիզակացն , ա րոց Թիւ ա ռաւելոյր քՀ զերեք հարիւր հազար մարտիկս ։

Բայնմ վայրի յանդիման եղեն նմ դեսպանք հռեմայ՝ յայտ առնել նմա , Թէ ոչք իւրեանց է ՃմիւԽ պատրաստական հնազանդիլ հրամանաց հռովմայեցւոց ։ Լև Թէ ինքեանք միայն են ՚ի բելգեանց միջի՝ որք ոչ կամեցան մտանել ՚ի դաշնակցուԹ , և ոչ վառիլ զինու ։ Լայլ զայրոյն պատերազմին (ասեն) այնպես զօրացեալ էր ՚ի սիրտ ամենեցուն , որ ոչ կարողացաք շրջել և ոչ ջուա ասնացիս , Թէպէտ և դաշնաւորք մեր էին և եղբարք , սառաջնորդեալք նովքն օրինօք և ՚ի նոյն իշխանաւորաց ։ ՚Լ հարցանել ցմեզ կեսարու . որչափ ինչ իցէ զօրուԹի դաշնակցացս , ասեն ։ Լհեղվոկք ՝ են ժողովուրդ բազմաԹիւ յոյժ , և զօրագոյն քզայլն ամ. որք ձեռնհաս են վառել զինու հարիւր հազար այր , և խոստացեալ են վաԹսուն հազար . և բաժինն՝ զոր հանդերձեալ են տալ սուասօնացիք , ե լիսուն հազար այր . և Թագաւոր իւրեանց գալբա՝ որ համարեալն ե յասչս նոյ արգարակորով և իսոհական , ունի զհանրական հրամանատարուԹ բովանդակ պատերազմին ։ Յանուանէ չիշատակէին և զբազումս այլ ժողովուրդս , որք բնակեալ էին յերկրին մինչև ցՀռենոս . որոյ գլխաւորք էին ։ ներվեանք և ։ ադուատիւկեանք ։ Լներմանացիք ոմանք և՝ բնակեալք յայսմ կուսէ Հռենոսի , մտեալ էին ՚ի նիզակակցուԹ . և Թիւ ամ զօրուն միանգամայն աւաւելոյր քզերեք հարիւր հազար մարտիկս ։ Լիք մեզ զարմանալ ընդ այսչափ բազմուԹի

1 ՚Ներվեանք ոանէին վերիերն որ ընդ ծիզ գետոյն էոգասք և սամսոա ։ Գրբլ. ֆաուոր փաղաք ընդայնին նոցա գամպոէ , վալանիան , և գուսանէ ։

2 Ա·ղվետրք բնակեալ սա մօտ գետով , մօտ ՚ի նամուռ՝ ըստ կարծեաց յոհաննց աշխարհագրաց ։

տարաթալման կարծեցեալ, եթէ՝ յուշ լինի մեզ, թէ ըստ այն ժամանակս ամ քաղաքացի էր զօրական. և կի ոչ զրականութեն և ոչ արհեստաք ազատ կացուցանէին զնք ի զինուորական գործոց, բայ՝ի դրութիւց։

Ա. Հ. 695։
Ն. Ք. 57։

Կեսարու մեծապէս գոհ լեալ ընդ հնազանդութենէ և հպատակուե հռեմայեաց, սակայն և այնպէս զգուշաւոր եցյաւ պահանջել՝ի նոցանէ պատանդս։ Կիանգամայն խորհեցաւ առնել և փեռեկումն, զի մի բռնադատեսցի կռուիլ միանգամայն ընդ այնչափ ահագին բազմութեն բելգեանց։ Եւ յայս սակս յորդորեաց զդիվիտիակոս հաստել զեգուեանս մտանել զինու վառեալ կերկիր բելգոլազաց, ծառայեցուցեալ այսու օրինակաւ զմտն ինչ դաղղիայեաց՝ի հնազանդել զայլս։

Կեսար գբնայ բանակի յայնկոյս գետոյն ակառնայ։

Յետ սակաւ միոյ գիտաց, թէ զօր բելգեանց դիմեալ գայ շտապաւ մերձենալ առ ինքն։ Եանց ընդ գետն ակտնայ՝ երթալ անձամբ ընդ առաջ նոր. և բանակեցաւ՝ի ձահ՝ի բլրակ մի, մտեեցուցեալ վիւր մի կողմն յաջոյ եզը գետոյն։ Եյսուիկ գրիւք ապահովիւր զթիկունս կոյս, և դիւրեր զձանապարհ ձգելոյ զպետս և զպաշար՝ի հռեմայեաց, և յայլոց ժողովրդոց դաշնաւորաց։ Եր՝ի վր գետոյս կամուրջ մի փոքր ինչ հեռի՝ի բանակէն։ Կեսար դասեցոյց՝ի գլուխ կամրջիս ստուար գունդ պահապանաց. և ետ կառուցանել՝ի միւս կողմանէ ամրոյ մի, ուր եթող՝ զՎ. սիտուրիոս սաբինոս տեղակալ հանրական՝ վեցեքտումբք կամառօք։

Պեապես ձեռնարկք բելգեանց վայրապարք։

Եւ բելգեանք դիպեալք զձանապարհսն քաղաքին՝ պեպասոսյ կի բնբրաքսոյ՝ որ ուեթ մղոնաւ հեռի էր՝ի բանակէն կեսարու, և էր հռեմայեաց, կամեցան՝ի վր յարձակիլ նր։ Եայց օգնականուե՝ի վր հասեալ՝ի կեսարե, սաիպէ զնո թողուլ զայն ձեռնարկ. և եկին զտեզի կալան երկու մղոնաւ հեռի՝ի հռովմայեցւոց։ Եանակ նոցա տեղակալքն աւելի՝ք քան զուեթ մղոն՝ի լայնուե։

՝ի մերձենալ նոցա՝ կեսար յաւել՝ի բանակ իւր նոր պատնէշ, զի մոի եգեալ յապաղել, և նախ զչափ առնուլ զթշնամեացն սկզբնամարտուեթ իմն։ ՝ի յաջողել այսորիկ, լաւ վարկաւ ձեռնարկել՝ի հանրական կռիւ։ Եպա թողեալ՝ի պահպանուե բանակին վերկուաս նորահաւաք լեգէոնս, եւ վեցեքտումբք լեգէոնօք ձակատեցոյցէ զնո՝ի մարտ, բայց անկորուստ պահեալ զդիպողուե տեղւոյն,

1 Ի սա այժմ փեղի ֆուբ, որ պահէ կուի ալիվը ըսի մէջ բօնդ ա վէռայ գէօ պնամանս խոյ նախնի անուան։ Ե լանայ։

Ա. Հ. 695։ Ն. Ք. 57։ և չէքեաւ զԵլուրն՝ յոյր վէր եր բանակեալ։ Իսկ Եղկեանք Ասորեցեան կալմեցեան ձակատեցան ի պատերազմ զաոաջեաւ իւրեանց բանակին։ Այլ ի մէջ երկուց ձակատուց եր ձահիճ, որ ոչ միւն և ոչ միւսոյ կամին անցանել էր այն ակն յանդիման Թշնամւոյն։ Վասն որոյ ոչ այլ ինչ եղև անդ, քայլ կռիւ հեծելազօրուն, յորում հզաւմնայեցին իւիք իւիք առաւելսն. և յետ այնր կեսօր ամիսոփեաց զիւր գունդս ի բանակ իւր։

Օգայիս թեւգեանք, Թէ չէին ձեռնհաս առնել ինչ ընդդէմ կեսարու։ Վասն այսորիկ խորհեցան անցանել էր հուն գետոյն, և երթալ ի միւս կողմանէ բաղխել ընդ ամիսոյին՝ ուր հրամայեր տիտուբիոս, առնուլ զայն՝ Թէ հնար իցէ, և խորտակել զկամուրջն։ Իբրև ազդ եղև կեսարու յիւրմէ տեղեակալէ, խաղայ իւր ամ հեծելազօրաւ, Թեթևագէն գնդօք և հեռաձիգ արամբք. մինչեանկ ընդ կամուրջն, և հասանէ ի միւս ափն։ Զայն ինչ Թշնամիք զգաշեալ էին յանպա գետոյն, սա վաստակաբեկս արար զնա յայս ձեռնարկ. և որչափ և ձիգն դնէին նոքա, մինչև վարել ի պէտս զդիակունս ընկերաց իւրեանց ոչ կամուրջս՝ աւ հասանելոյ ի միւս ափն, սա կտրեաց ի նոյանէ զգազուման, և ստիպեաց զինացեղսն յետս ընկրկիլ։

Ջատանին ի միւսանց, և խոյս տան իւրաքանչիւր վերկիր իւր։

Յաւտկայան թեւգեանք, տեսեալ Թէ ոչինչ յաջողէ նոցա, Թող զի և համբալք սկիզբն արարին նուաղիլ։ Իսկ ազդ ևս եղև թեւլովագայ, Թէ գունդ մի եգուհանց՝ ոգայ զօրավարեր դիվիտիակոս, մտեալ եր վերկիր իւրեանց։ Խորհուրդ ի մէջ առին. և ի յայտնել թեւլովագայ՝ Թէ հաստատեալ է մեր ի միտս, երթալ պաշտպանել զվերկիր մեր, օրինակ նոցա վճետ ձգեաց և զյոյս առնեսին։ Հաստատեցաւ՝ զի զօրն զատցի, և իւրաքանչիւր ժողովրդեան զարձցի յիւր երկիր. և եթէ ի կողմն ինչ լինի արշաւան Թշնամւոյն, այլք ամենեքին ի միասին զայր ժողովեսցին՝ խաղալ յօգնութիւն վտանգելոցն։

Կեսար զվետ անդր նոցա, և կոտորէ ի նոցանէ բազմս յոյժ։

Այսպիսի վատահարհուրդ որոշման դժուարին յոյժ եր և կատարումն։ Խորհեին խոյս տալ ակն յանդիման Թշնամւոյն, որ միշտ է վտանգաւոր յոյժ։ Օրոյ և զչափ առին բեւգեանք. այն զի՝ և ոչ պատճեաւ ինչ կարգ, ի ձեպել իւրաքանչիւրոց յառաջել քան զյայլս անհնարին խուճապաւ՝ ի շտապ տագնապել հասանելոյ իւրաքանչիւրում վերկիր իւր, մինչև չուոյ նոցա նմանիլ փախստի։ Այլն իւրաքանչիւր յիւրեանց բանակել զյորդորդ ժամաւ գիշերոյ։ Ընդէն վաղվաղակի ազդ եղև

կեսարու. քայց և այնպէս չսրար ինչ յայնմ պահու խլրտիւն, երկուցեալ'ի դարանէ։ Այլ ընդ լուսանալ աւուրն, 'ի նորոգ լոյս ղոր ընկալաւ Ճգրտիւ՝ թէ թըշնամիք փախստեայ գնան, զհետ առաքեաց զնմ վիւր հեծելազօր. և յետ սակաւ միոյ երից լեգէոնս ընդ հրամանաւ լաբիէնոսի՝ հետամուտ լինել բեղգեանց։ Նովմայեցիք կոտորեցին 'ի նոցանէ բազումս յոյժ, և առին ինչ վտանգի. այլ չունէին զառաջեաւ քայց զդիմադարձս՝ որք պաշտպանէին զանձինս. այլք որք յառաջեալ էին՝ փոխանակ պատսպարելոյ զիւրեանց համաշխարհիկս, տեսեալ թէ հեռի էն 'ի վտանգէ, ոչ այլ ինչ խորհէին քայց հեռանալ և և՝ առ անկանիլ յերկիր իւրեանց. վ'ը որոյ կոտորածն եղև մեծ յոյժ զհին ամ։ Այնդ երեկս լաբիէնոս, և հեծելազօր հռովմայեցւոց դարձան 'ի բանակն ըստ հրամանին կեսարու։

Ընդ բռամբ նուաձել ըզսուսաօնաց, 'զպովճասացիս և զամանացիս։

Այս զօրագլուխ միշտ ժրաջան՝ ոչ հեզգացաւ օգտիլ վըիպակաւն ղոր գործեցին Թշնամիք՝ 'ի զատանել զզօրութիւն իւրեանց։ Այսաղայ գնաց վաղվաղակի 'ի վայրս անդր մտանել յերկիր սուսաօնացւոց. և այնպէս աձամպարեաց մինչև հասանել 'ի մայրաքաղաքն նոյ և յառաջ քան զհասանել գնդի երկրին՝ որ Թողեաւն էր զզօր բեղգեանց։ Սուսաօնայիք հնազանդ եղեն, և կապտեցան 'ի վնուց։ Պօվճասայիք և ամանացիք զնոցայն օրինակի զհետ չգան, և նոյն եղև նոցուն վիճակ։

Վայրագուն ներվեանց։ Պատրաստին քաջութիւն ըզգեմ ունել զօրուն հռովմայեցւոց։

Ներվացիք չէզեն այդպես դիւրալուրք։ Ոչ միայն չէին պատրաստականք 'ի լինել անձնատուր, այլ ստիւտ ևս վատուԹէ 'ի վէր արկանէին այնոցիկ՝ որք պարսին այնպիսի ամօԹ ապարտ գործ, ըստ ասելոյ իւրեանց՝ անարժան փառաց և անուան բեղգեանց։ Ոչ այրենի գօրով և ապառուժ, չէին միտեալ՝ քայց 'ի զէնս. նա՝ փոյԹ էր նոցա 'ի քաց առնել զնմ, որում հնար էր մուծանել 'ի նա զնաչանչումն և վէր գրգուե։ Ոչ ե որոյ ոչ Թողացուցանէին վաճառականաց մտանել յերկիր իւրեանց, և բերել գինի. համարեալ իւրաւամբք՝ գուցէ քաղցրուԹիք իւրով մեղկեսցէ զնոցայն սրտապնդուԹիւն, և Թօչնեցուսցէ զպատերազմելուԹիւն։ Ի լինել այսմ այսպէս, ոչինչ են զարմանք, Թէ ծառայուԹիւն Թուէր նոցա յետին անարգուԹիւ։ Ի զգեցին զնոյն միտս և յարտեսացիս, և չայլ ընա կիչս վերմանտայ՝ իւրեանց մտաւորս. և այս երեք ժողովուրդք միաբանեալք կազմէյան պատրաստեցան քաջութիւ զդէմ ունել զօրուն հռովմայեցւոց։ Ոչ եղին ա պահովել զիւրեանց կանայս՝ զծերս և զտղայս, մի կոտա

Ա. Մ. 695։ Ն. Ք. 57։

Ա Ձ· 695։ Ն· Ք· 57։

յուցեալ վնասս 'ի տեղի , ուր անհնար էր զօրաւ մտանել 'ի սակս Ձախտաց՝ որք վնասեալ էին ։

Արիւնայղոց պատերազմ, յորում հնար ռոմայեցիք մեծապէս վնասանգեալ՝ հուսկ ուրեմն յաղթեցին ։

'Ի հասանել կեսարու առ նոսա , եգիտ զնոսա յետկոյս գետոյն սամպրայ , որում հնար էր առ ետեղ անցիլ եւ ընդոստնեալ խորութիւն , և էր պատեալ յերկուց կողց յամբ և յահեկ ։ Օրաւ ներվեանց և նոցուն գաշնաւորաց անհնար էր երևիլ , զի էր գլխովին 'ի թաւ անտառի 'ի ծագ բըրին յամբ կողմանէ գետոյն ։ Արևելին միայն պահպանք ոմանք առաջաւորք հեծելազօրուն 'ի ստորոտ բլրին , որ էր մերկ և բացերև ։ Հեծելազօր հռոմայեցւոց՝ որ խաղայր յառաջոյ , տեսեալ զայս փոքր գունդ թշնամեաց , անցանել ընդ գետն , և հալածել զնա . քայց քանզի նա զտեղի առնոյր 'ի մէջտս անտառին , նոյն գունդք իբրև դարձ արարին 'ի բաղխիւն , և ապա անդրէն ընկրկեցան , երկարեաց կռիւն 'ի ժամս ձիգս ։ Յայսմ վայրի վեց լեգէոնք հռոմայեցւոց հասին 'ի ծագ բլրին 'ի ձախմէ սամպրայ , և սկսան կառուցանել բանակ ։

Այդ եղև ներվեանց 'ի սարտուցելոյ ոմանց , թէ 'ի չու իւրաքանչիւր լեգէոնի՝ զհետ գային իւրեանց կահք . մինչև յառաջնոյ անտի ցվերջին՝ էր հարուստ միջոց . և վասն այնորիկ հնար էր նոցա գիւրաւ խորտակել զմի կիս զերկուս 'ի լեգէոնաց , մինչչև էր լեալ եկաւորութիւն այլոց յօգնութիւն ։ Այլ կեսար իբրև մերձեցաւ 'ի Թըշնամի անդր , շրջեալ էր զայս կարգ ։ Այ ևս լեգէոնք խաղային շար 'ի շար , և ապա ամ կահք և կարասիք զոքեան . և չուն էր փակեալ երկոքեանցիք լեգէոնօք 'ի վերջոյ ժողովելովք ։ Իբրև տեսին ներվեանք զհասանել առաջնոյ կահուց , համարեցան՝ Թէ մեծ ժամանակ բաղխեալ ։ Իլանեն յանտառէ գեղեցիկ կարգաւ , ցրուեն զհեծելազօրն հռոմէական , անցանեն ընդ գետն , ելանեն 'ի բլուրն՝ ուր վեց լեգէոնք պատալեալ էին ամենայն ցուցանել զքանակն . և արարին զայս ամ այնպիսի բոլքոքմամբ և կատաղութիւ , մինչև արկանել նոյ անհնարին ազմուկ շիթոթի 'ի հռոմայեցիս ։

Կեսար իսկ խոստովանի , Թէ չեգիտ ժամանակ տալոյ զամ գիւր պատուէր , և առնելոյ զամ պիտանի կարգաւորութիւս 'ի պատերազմ։ Իրկու ինչ լցին զտեղի Թերութիւս . մին էր աջողակութի և քաջավարժուի իւրոց զօրաց կանաց . զի անձամբ գիտէին՝ զինչ արժան էր առնել , և ոչինչ պիտեր ուսուցանել նոյ զմի ևս միոջէն՝ 'ի տագնապել ժամանակի ։ Իրկրորդն եղև զգուշաւորութին՝ զոր արարեալ էր նա , պատուիրեալ իւրոց հանդիսական տեղա-

կալաց , կալ մնալ իւրաքանչիւրոց ի գլուխ իւրեանց լե- Ա. Հ. 695։
գեոնաց , մինչև գործուածք քանակին իսպառ վախճա- Ն. Ք. 57։
նեսցին ։ Ա՝ որոյ իւրաքանչիւր լեգէոն ունէր հրամանա-
տար՝ որ կարգադրէր զշարժմունս , հսպասեալ հրամա-
նաց՝ զոր պարագայիք ընդդատաստանեին առնուլ ի զօրա-
գլխէ ։ Օրականաց և սպայից չեղև ժամանակ ոչ սա-
դաւարտ ի գլուխ գնելոյ , և ոչ զվահանն մերկելոյ ի
մերթոց՝ որովք ծածկեին զնա ի չուս իւրեանց ։ Այմե-
նայն իւրովի ընդ առաջնովք դրօշիւք զորս տեսին , երկու-
կեալք ժամուվաճառ լինել՝ ի խնդրել իւրաքանչիւրոց
զիւրն ։

Կեսար գտաւ մօտ տասներորդ լեգէոնի ։ Պխմեաց
անդր , և տուեալ նշան մարտի և եդեալ զիրան ի կար-
գի , չոքաւ ի կողմն՝ ուր ընդխառնեալ էր պատերազին ։
Օրացաւ դիպուածն ակռսիս բերմամբ՝ ը վնասհակա-
նուն և զհրամանս զօրագլխին ։ Այղէն երեք պատերազ-
մունք որիշք և անջատք ի միմեանց ։ Այրկու լեգէոնք
գատն գեմ յանդիման արտեսեանց , զորս ցրուեցին և
վանեցին նախ քայնկոյս գետոյն ։ Պպա անցեալ ը այն
և սոյա , սկսան միւսանգամ մարտ պատերազմի , յորում
Թշնամեաց նպաստամատոյց էր տեղին , բայց և այնպէս
ի փախուստ դարձան ։ Պինչև մտին սոքա ի բանակ նոյ ,
և տիրեցին ։ Այրկու այլ լեգէոնք վանեցին զվերմանտա-
ցիս , բայց ոչ խսպառ խորտակեցին զնա , և բաղխեցան
առ եզերբք գետոյն ։

Յայնմ վայրի բանակ հռովմայեցւոց ինայր իբր ան-
պատսպար , զի ոչ էին ի նմա այլ գունդք՝ բաց յերկուց
լեգէոնաց ։ Ալերվեանք ի վերայ յարձակին նոյ , և փորձ
փորձեն առնուլ զնոսա ի մէջ ։ Յայսմ վայրի եղև կարի
ինն ձիգն մարտի ։ Այրկու լեգէոնք մարտեան քաջալե-
բայց քզի Թիւ նոցա էր կարի իսն անհաւասար , նեղեալ
էին յոյժ ։ Հեծելազօրն հռովմէական՝ որ ի սկզբան անդ
վանեալն էր յառաջնում բաղխման Թշնամեաց , դարձեալ
ի բանակն և գտեալ զներվեանս , ի փախուստ դարձ-
ձաւ միւսանգամ ։ Օտառյք զօրուն՝ որոց տեսեալ էր
զարտեսեանս վանեալս և պարտեալս , ելին երթալ ա-
ւար հարկանել , բայց զարմացան յոյժ՝ տեսեալ զՀնա-
միս ի Թիկանց , և ի փախուստ դարձան և նոքա տագնա-
պաւ ։ Յայնմ վայրի լսելի լինէին և աղաղակք ի վը հա-
սելոյն կահիւք կարասեօք ։ Պինպէս մեծ էին աղմուկք
շփոթի և զարհուրանք , որ գումարտակք ինչ հեծելա-
զօրու տրեվիրաց՝ որք օգնականքն էին հռովմայեցւոց ,

Ա. Հ. 695։ Ն. Ք. 57։ զահի Հարան , Թէպէտ և քաջուԹիՀ պանծալի էր ապՀ իւրեանց քան զՀմ ազգս գաղղիացւոց . և դիմակին յերկիր իջեալ՝ հասուցեալ անդր զգոյժ կոտորածի զօրուն կեսարու ։

Ի պահու մեծի վտանգին հասանել կեսար , գտանել զերկոտասաներորդ լեգէոնն առեղին խոկեալ ամփոփեալ ի մի միայն ջոլիր , և իբրև ի յուսահատուԹիՀ ։ Ի՛ր Հարիւրապետաց միոյ ի կաՃառաց՝ յորոց էր քաղկացուԹիՀ լեգէոնին , էին սպանեալք ։ Ոմովք ի Հարիւրապետաց այլոց կաՃառաց և՝ կամ էին սպանեալք , և կամ վիրաւորք , մնուաւանդ առաջնի Հարիւրապետն Պ. սեքստիոս , այր քաջակորով՝ յիւրոց վիրաց յոյն սաՀմանն էր Հասուցեալ , որ ոչ կարեր կալ յոտին ։ Օրականք կռուէին գայԹ ի գայԹ , միա եդեալք առաւել խուսափել ի Հարուածոց Թշնամեաց , Ք խոցել ։ Կեսար խել ի ձեռաց ուրուն զօրականի որ ի հեռաւակացն էր՝ զվահանն , և ընԹանայ լինել պարագլուխ լեգէոնին ։ Կոչէ յանուանէ զՀարիւրապետս , խրախուսէ զզօրականս , և քաջալերէ զնոսա ի վՐ յարձակիլ Թշնամւոյն , և լայնել փոքր մի զիւրեանց դասաւորուԹիս՝ զի կարող լիցին դիւրագոյն վարել զիւրեանց սուսերս ։ Տեսուի զօրագլխին անդրէն սրտապնդե զիւրեանց լքեալ և Թօշնեալ քաջալերել ։ և իւրաքանչիւրն ի խնդիր լինի արժանագով Հանդիսանալ յայս նՐ , քաջուՐք իմն եղելով ակն յանդիման նՐ ։

Լեգէոներորդ լեգէոնն չէր ինչ Հեռի ։ Կեսար Հրաման առաքէ առ նոսա , զի մերձենային փոքր փոքր յերկոտասաներորդն և խմբեսցին ի մի տող , զի ընդլայնեսցեն զՃակատն , և այնպէս չԹողացուսցեն Թշնամեաց պաշարել զնոսա ։

Երկու լեգէոնք՝ որք համարեալն էին կորուսեալք , ահաւասիկ յայնժամ ոգի առնուլ ։ Այլ որ երկպատկեացն զվատահուԹիՀ նՐ , եղև Հասանել երկուց լեգէոնաց՝ որք գայլինն զՀետ կահուչ ։ Յայնմ վայրի լսելիհոս՝ որոյ աՀեալ էր զբանակ Թշնամեաց , տեսեալ ի գագաԹանել բլրին՝ որ ինչ լինէր ի բանակի հռովմայեցւոց , արձակեաց զտասներորդ լեգէոնն , որ սկսաւ յոգնուել իւրոյ զօրագլխին ։ Այս զօրավիգն օգնականուԹեան դարձոյց խափան զքաջալերուԹիՀ ի զօրականս երկոտասաներորդ և եօԹներորդ լեգէոնաց . և կեսար եաեա ի նոցանէ զքաջագումն՝ որք գեռնամածեալք էին Ճնշեալք ի խոնջուՀ և ի վիրաց , անդրէն յառնելին յեցեալք ի վահանս իւրեանց , զի միւսանգամ սկիզբն արասցեն մղել ի մնոտ ։

Ա. Հ. 695, Ն. Ք. 57։

Ա՛պա և հեծելազօրն Հռովմէական կամեցեալ քերել յանձնել զնախասինս իւրոյ փախստի՝ դարձ արար անդրէն ՚ի բաղխիլ, և յարձակեցաւ յիմ կողմանց ՚ի վերայ Թշնամեաց։

Այնժամ հարկ եղև նմ նուաձիլ ՚ի այնչափ ձգամիջ միաբանեալովք, բայց և յուցեալք քաջութեն զարմանալ աքանչ։ Ա կայէ կէսար, Թէ յետ կոտրածի յառաջնումն դասակարգի եղելոց՝ այլք ոչ միայն կային հաստատուն, այլև յառաջ խաղային և կռուէին ՚ի վէր դիականց ընդ կերպ իւրեանց. և ՚ի զիշնալ Թուոյ մեռելոց ՚ի կոյտս կոյտս, ելանէին ՚ի վերայ, և անտի իբրև ՚ի բարձրաւանդակէ հոսէին զիւրեանց տեգս, և զՀռովմայեցւոցն ևս՝ որոց տիրեաւն էին։

Այսպիսւոյ կամակար կռուի ազգն ողջոյն կոտորեցաւ, մինչև ծերոյ նոցա և կանանց աղերս առաքեալ առ գԹուԹէն կէսարու, առաջի արարին ՚ի չարժել զնա ՚ի գուԹ, Թէ ՚ի վեց հարիւր ծերունեաց ծերակուտին չմնացին՝ բայց երեք միայն, և ՚ի վաԹսուն հազար արանց պատերազմողաց հազիւ մնացին հինգ հարիւր։ Ա՛խտակեալ կէսարու ընդ տառապեալ մնացուած քաջի ազգիս, էառ զնոսա ընդ իւրով հովանաւորուԹիւն. և արգել յայտնապէս ամ մատակայից չառնել լինչ նոցա ինչս. զի ես հասուցի նոցա ասէ՝ լիով։

Կէսարընդհարկանէ ընդ ազատասէր ազգաւն, որք կեանս, որք բուռն հաւ կնէն պատրաստ պարել զիւր ետնց գնահատուց քաղաք։

Ա՛յսպիսի իմն ահեղ օրինակ ոչ կարողացաւ որոշել զազգաւատիկեանս՝ մատուցեալ հնազանդիլ օրինաց յաղԹականին։ Ա՛յս ազգ էր մնացուած կիմբրացւոց. որոց յառաջ խաղացեալ դէպ ՚ի հարաւակողմն, Թողին զիւրեանց ստուար կարասի յայսկոյս ՚ի ձախսյ ափն Հռենոսի՝ վէց հազարաւ ՚ի նոցանէ ՚ի պահպանուԹիւն այնց։ Իբրև կոտորեցան կիմբրացիք և ԹեւԹոնք, և ոչ Թէ բնաջինջ եղեն ՚ի մարիոսէ, այս վէց հազար արք ժուժկալեցին իւրեանց քաջուԹէ ՚ի մէջ մատակայ ժողովրդոյ՝ որք ՚ի վէր յարձակեին նոցա. նա՝ Թուի Թէ ընդարձակեցան ևս նորովք երկրակալուԹիք, և միաբանեցին ընդ իւրեանս ժողովուրդս պատեալս, որովհետև ՚ի ժամանակի՝ զոր մէ խօսիմք, ՚ք է՝ քառասուն և չորս ամաւ զկնի վերջնոյ յաղԹուԹե մարիոսի, ազատասիկեանք ձեռնհաս գտան մատակարարելոյ դաշնակցուԹեն բէլգեանց զքաջին իւրեանց՝ իննուտասան հազար մարտիկս։ Իբրև ազգ եղև նոցա, Թէ ներվեանք բազմեցան, չուս արարին հասանիլ նոցա յօգնուԹիւն։ Ա՛այց ՚ի լինել մարտի պատերազմի յաղաչք զնոցայն եկաւորուԹեն, հայձեալ դարձան յերկիր

Ա. Հ. 695 : Ն. Ք. 57 :

իւրեանց , և Թողեալ զնմ փոքր փոքր ամուրս , և զնմ աւանս՝ զորս ունէին , փակեցան ՚ի գլխաւոր քաղաք իւրեանց , զոր ոմանք կարծեն՝ Թէ էր Նամուռ : Ի.յս քիչ էր ամուր յոյժ , վասն այսորիկ անդ պատրաստեցան առնել ուժգին պատսպարուԹիւն :

Ա Հաբեկու Թի ազգա տիկեանց իւ տեառնէ ըզմեքենայս Հնոմայեցւոց: Լինին անձ նատուրք :

՚Ի հասանել զօրուն Հռովմայեցւոց պառաջեաւ քաղաքին , արարին ՚ի սկզբան անդ յարձակուրդ ինչ ՚ի դուրս . բայց յետ սակաւ միոյ քաջ դիմապատնէշ ինչ խրամ երկոտասանոտնեայ խորուԹ , և հնգետասան մղոն շրջանակաւ , և զօրայուսեալ ամուստեք մարտկոցօք՝ սրդնել զյարձակուրդն : ՚Ի՝ հանգամանսն և կառուցան ստորերկրեայ անցք յարկածածուկք առ ՚ի մատչել ՚ի պարիսպն . և կեսար ետ կանգնել և աշտարակ մի : Ի.գուատիկեանք տեսեալ ՚ի պարսպայ իւրեանց՝ զի շինեին զայս աշտարակ հարուստ մի բայական , ծաղր առնէին զՀռովմայեցիս , Հարցանէին ցնո՛ր ՚ի խաղ . որո՞յ օգտի ակն ունիցիք ընդդէմ մեր յայդչափ հեռաւոր մեքենայէ , կիմ՝ որ մանրիկդ եք , (զի ՚ի՞ ասիցէ կեսարու՝ գաղղիացիք յաղԹանդամք մեծապէս անգոնեն զմեր կարձիկ հասակ ,) ունիցիք բազուկս և զօրուն բաւական ՚ի զետեղել ՚ի վե՛ր պարսպայ քաղաքիս զայդպիսի ծանրակշիռ աշտարակ : Ի.այլ իբրև տեսին զշարժիլ աշտարակին և զմօտիլն առ նոսա , այս նորանշան տեսիլ այնպէս զարհուրեցուցանէր զնո՛ս , զի առաքեցին փութանակի պատգամաւորս առ կեսար . ասեն : ,, Ի.նտարակոյս դիք պատերազմակից են Հռովմայ-
,, եցւոյդ . զի տեսանեմք գնայուցանել ձեզ հեշտաւ
,, և երագ զմմբարձամիզ և զծանրակշիռ մեքենայս :
,, Ո՞ր ոյր անճնատուր լինիմք ՚ի քեզ . և յանձն առնեմք
,, զվնձակ մեր ՚ի քո ձեռս : Ի.այլ Թէ կամք իցեն քեզ
,, գնալ ընդ մեզ ՚ի՞ սովորական քոյոմ գԹուեդ , և պա-
,, հել զազգ ադուատիկեանց , պաղատիմք չառնել զմեզ
,, զինազերծս . զի պիտին մեզ զինք ՚ի պատսպարել զմեզ
,, ՚ի մերոց սահմանակցաց՝ որք առհասարակ նախանձա-
,, բեկք են ՚ի՞ արուԹի քաջուե մերոյ . զի լա՛ւ է մեզ՝
,, Թէ պէտք իցեն , յեղջուրն մատնիլ ՚ի Հռովմայեցւոց՝
,, ՚ք կրել ազգի ազգի վիշտս և տանջանս յայնց՝ որոց ի-
,, բաւամբք համարիմք տեառք ՚՚ : Կեսար խոստացաւ նոցա զկեանս և զապատուի , Թէ անձնատուր լինիցին , մինչեւ բախեալ իցէ խոյդն զնոցայն պարիսպ : Ի.այլ սէ անսաց վա՛ր բանի զինուց , զորս՝ ոչ զիարդ և իցէ , կամեցաւ ՚ի բաց առնուլ , խոստացեալ նոցա միայն զապաշտպանուի՛ ոչ զնորհեալն էր ներվեանց :

Պատգամաւորք մտին անդրէն ՚ի քաղաքն , և դարձան առա՛ջ Ձ՛գդրտել կեսարու զՀպատակութի՛ւն քնակչացն : Լ՚ւ արդարև արկին ՚ի խրամ քո՛ղքին բազմուի՛ւ յոյժ զինուց , մինչև դիզանալ կուտին ըլարձրուի՛ւ պարսպի իւրեանց . բային և զիւրեանց դրունս , և ընկալան զՀռովմայեցիս : Ո՛ւղ երեկս կեսար ոչի՛նչ Թերամտեալ ՚ի նոսա , Թողա՛ ցոյց նո՛ւ փակել զդրունս իւրեանց , և եհան զիւր գունդս ՚ի քո՛ղքէն, կարծիս ՚ի մտի եդեալ՝ գուցէ խուեսցեն և նե՛ղացուսցին զնակիչս : Ո՛ւայց գործեալ էր նո՛ւ զայն նենգաւ . պահեալ էր նո՛ւ զերիր մանն զինուց իւրեանց , և արարեալ այլ ևս զնոս խոշորս հապճեպով . ելին զՀասա՛րակ գիշերւոյ , և եկին բաղխիլ ընդ պատնէշ կեսարու , ուր կարծէին դիւրաւ վերելս առնել սանդղովք : Ո՛ւկն ունէին յանկարծ ՚ի վե՛ր հասանիլ Հռովմայեցւոց , բայց խաբեցան : Հաստատեալ էր ՚ի բանակի անդ կեսարու այնպիսի բարիոք կարգաւորուի՛ , որ անդէն վաղվաղակի ՚ի լինել նշանի խարուկաւ ՚ի մարտկոցն ՚ի մարտկոց, Հռովմայեցիք գտան պատրաստական ՚ի պատսպարութի՛ւն : Պատերազմն եղև դժնդակ : Ո՛ւգուատիկեանք ՚ի վե՛ր յարձակեցան անՀնարին սրտասպառութի՛ւ , վաւեալք և բորբոքեալք ՚ի յուսահատութի՛ւ : Մ՚ինչև յետ կոտորելոյ ՚ի նոցանէ չորից հ՚ինգից արանց՝ վանեցան ՚ի քո՛ղք իւրեանց . զորոյ կեսար ՚ի վաղիւ անդր ետ յերկիր կործանել զդրունսն , առանց ուրուք ընդդէմ դառնալոյ : Ա՛ճաւեցան մարդիկն և աւարն : Ո՛վիւ կալանաւորացն գերեալոց եՀաս ցյիսուն և երեք Հազար ոգի :

Ո՛ւր ինչ կեսար պատերազմէր անձամբ ի՛ բե՛լգեանս , պատանին կրասոս միով լեգեո՛նաւ Հնազանդեցոյց զամենայն զծովիզերեայս ՚ի բերանոյ սենայ մինչ ՚ի բե՛րան լուառայ :

Ծովեզերեայք կելտեանց նուաճին ձին ընդ ձեռամբ Պ. կրասոսի :

Համբաւ այսց քաջութե՛ց եՀաս մինչև ցայնկոյս Հռենոսի , և բազում ազգք գերմանացւոց առաքեցին հրեշտակուԹի՛ս՝ յայտ առնել կեսարու զիւրեանց Հպատակութե՛ : Ո՛ւայց ՚ի զկամէր անցանել փութանակի յիտալիա , ոչ կարաց առ ժամն լսել նո՛ւ , և արկ զերծողուին յառաջագայ գարունն : Ո՛ւամ Հառ միայն բաշխելոյ զիւր գունդս ձմերել ՚ի շարդրէն , ՚յանժոռ , և ՚ի դուռէն : Ո՛ւայս արարեալ՝ չոքաւ ի՛ իրում սովորութե՛ ՚ի գաղղիա՝ որ յայսկոյս :

Զոն հնգետասանօրեայ կրգել ՚ի հռովմ ՚ի ումն յաղթութե՛ կեսարու :

Ո՛ւր յաղթութե՛ն նո՛ւ լսելի եղև ՚ի հռովմ այնպիսի ուրախութի՛ , մինչև կարգեցան գոՀութի՛ դից , որոց տօ՛նախմբութի՛ տեւեաց աւուրս հնգետասան . առաւելուի՛ որ չէր ընորհեալ այլ ՚ամ զօրագլխաց յառաջ ՚ի զնա , և

Ա. Հ. 695 : Ն. Ք. 57 :

Դաւաճան նուի նո՛ւ , որ յանդի՛ ՚ի ձա՛ խող ելլ :

Տ՚ուի Հնձ՛ ումն յաղթութե՛ կեսարու :

ԱՃ Հ. 695։ Ն. Ի. 57։

ոչ իսկ պոմպէոսի։ Իսկ երբեմն նախանձաբեկ եղև ընդ այս պոմպէոս, սակայն չէոյոյ ինչ նշան։ Այլ մեծ անխո- հեմութիւն էր նմա՝ սովորեցուցանել զկեսար յաւագոյն ինչ, ուստի դժուարին էր յոյժ իջուցանել զնա։

Գալբա տե- ղակալեսա- րու պատե- րազմի ի ձմ- բայնի ը ժո- ղովուրդս ինչ ալպեայ լե- րանց։

Կեսար։ յա- ղափս գաղ- պաբէ։ ը։ Վերին և սպերին վեպէ։

Կեսար ի մեկնիլ իւրմէ յիտալիա՝ պատուէր տուեալ էր սերվիոսի գալբայ՝ միոյ յիւրոց հանրական տեղակա- լաց երթալ երկոտասաներորդ լեգէոնաւ յերկիր նան- տուատեանց, սեծունեանց, և վերապրեանց ապահովել զազատութիւն անցից ալպեայ լերանց, զոր վաճառականք ետ կարկեին գնել քաղաք գլխոց դրամոյ, և մեծաւ վտանգիւ։ Այսքան եգիտ ի սկզբան անդ փորձ մի գըժ- ուարութիւն կատարել վասն պատուէր։ Այնքան ինչ պա- տերազմունք որք եղեն յառնուել զամիոցս ինչ, շատ և- դեն խռնարհել վասնոսիկ ժողովուրդս ի տալ պատանգս, և ի հպատակիլ։ Այսպա խորհեցաւ՝ թէ հնար է նոքա ան- հոգ ձմերել յերկրի՝ որոյ էր տէր։ և թողեալ երկուս կաճառս յերկրի նանտուատեանց, եկն մեացեալովք ու- թեքուածք զտեղն առնուլ յօկտոդուրոն յաւան՝ վերա- գրեանց, զոր գրանսա հեղեղատ բաժանէ յերկուս։ Այ- թող զմի յերկուց մասանց՝ քնակչաց երկրին։ և սկսաւ պատնշափակ քնակիլ ի միւսումն։

Ասպիս եղև նոյ ժամանակ կարևոր պատրաստութեց, զի կարի քիչ մնաց էին թշնամիք։ Այրեսան հինգ լեգէա- կանք գան ի վերջ յարձակին ուրեից կաճառաց, որք էին ինչ աւելի քան զչորս հազար այր։ Յայսպիսում անհա- ւասար համարի՝ յարուցեալոյն ի վերջ նպաստեր առաքել միշտ անխունջ զօրս, ուր ի կողմանէ հեռավայելուց ոչ միայն խոնջքն՝ այլ և վերաւորք իսկ չունէին զկարևոր հանգիստ, առ ի չգոյէ մարդկան ընուլ զպահապորդն։

Կռիւն տեւեաց ժամս վեց, և գաղղիացիք սկիզբն առ- նէին խորտակել զթիկս և խնուլ զնոսա։ Յայնմ տագ- նապի Պ. սեքստիոս, այն քաջ հարիւրապետ՝ զորմէ խօ-

սեցաք՝ի պատերազմին որ ընդդէմ ներվեանց, և տարբ. Ա: Հ. 695:
բուն մի զօրականաց ընտիր սպայ՝ մանկանուամբ Լ. վո- Ն. Ք. 57:
լուսենոս, եկին առ գալբա և առաջի արարին նմ, թէ
անհնար է մեզ պաշտպանել պատնշաց մերոց, թէ չառ-
նեմք բուռն յարձակուրդ՝ի գուրս, արկանել զՔենամիս
յաղմուկ շփոթի: Իսորհուրդս եղև ընդունելի. գալբա հրա-
մայէ զօրահանուց առ վայր մի հանգչիլ, շատացեալ զդէմ
ունել հարուածոց՝ առանց այլ ինչ ձգտանց: Ետ սակաւ
միոյ՝ի լինել նշանի՝ ելանելն միանգամայն ընդ ամ դրունս,
և այնպէս բուռն յարձակին՝ի վրայ, մինչև լեռնականք՝
որք ոչինչ ակն ունէին այսմ, բոլորովին շփոթեցան:
Ընկարացան իրօք ինչ անդրէն զօրանալ. և ստիպեցան
գնալ փախստեայ, թողեալ բիւր միւթ բեռնայգոյց տա-
պաստ առ ետեղ: Այսպէս և գալբա ոչ՝ի ձախ հա-
մարեցաւ ձեռներէց լինել յերկրորդ բաղխումն: Ա-
բեաց գնամ շինուածս առանին ոտտուբուրոի. էանց յեր-
կիր նանտուատեանց՝ առնուլ անդրէն զիւր երկուս կա-
ճառս, և եկն՝ի գլուխ հանել զձմերել իւր՝ի գաւառ
Հաուիմեական:

Յօդ. Ղ.

Պաղտնի ընթանալն ճանապարհորդութենան կենսաբեր՝ի չէրեանի:
Պողմոս առնէ արտասուս չեգիպտոսի: Ընդհանուր բարե-
նուէր պոմպէոսի լինի կասիա, ևս յորդորել եղբ զնուագաւորն և
գիպոսաբ խոյս տալ: Որքուածք պղտարտուբեն՝ զոր արար վայրա-
պար կասոն՝ առնէ: Ուրիպ գայ՝ի հռոմ: Ներբինիկ դուարթ
ներ նախարանի յանուս յաղէքսանդրացւոց. և ամանանայ առ
ծանն ընդ սենիկիոսի կիբիոսակեսայ, և ապա ընդ արիեցւոյ-
սի: Պեսպանի պղէքսանդրացւոց՝ի հռոմ պատանին, կամ կա-
զառին կամ ահաբեկին՝ի պոմպէոսի: Որբ անդրէն նախարանե-
լոյ յանուս զնուագաւորն եգիպտոսի՝ յանչն եղև պղինեբայ՝ի ծե-
րանալոյն, որ արքելաս կմոանել զօրօք չեգիպտոս: Պանանտիուբեի
պոմպէոսի, զի յանչնարարուբեի լինի նմա անդրէն նախարանելոյ
զաւելի յիւր սուռա: Իրողուբեն նայ՝ի կախ: Պիկերոն թուղանի
յայսմ բաբեմարգուբեի: Պղզրիոս զինուածազուի սմբապան լինի
զնիլոնի առաջի ծովակրբեան: Պոմպէոս յանձնաբանել իւրոմ
զօ միլոնի, նախատինս ընդունի՝ի կղզրիոսէ: Պատասխանագը-
առուբի լբրտահայեցի՝ յարմարեալ՝ի կղզրիոսէ՝ի զօ կիկերոնի. և
շրջեալ՝ի կիկերոնէ ընդդէմ կղզրիոսէ: Պիկերոն բանայ՝ի կախ-
պօլէոնի պաճպանէ օրինայ կղզրիոսէ: Ծովաբի սերոյ յայս սահ

’ի ՔՀ կիներուն և կաթոնի։ ՙԿ՚որ ինն վեցհակ պոմպէոսի՝ ամ կողմանց նշաւակ։ Կ՚պեալէ եր խածամած ծողվրդեան, նպատակ նախանձոյ՝ նախանձայոյզ հասարակապետականաց, և ընդդիմառ էրասոս և կեսար։ Համաքայիս՝ ինչ կիներուն ընդդեմ կեսարու։ Ա արանց կեսարու՝ ՙԿ՚որ դաշնակցոսին՝ ի ՔՀ կեսարու, պոմպէոսի, և էրասոսի։ Ցեսարոսի՝ Կ՚սպառամ եկամորթ կեսարու՝ ի լոսիկա։ ՑրտոնՀ կեսարու առ պոմպէոս պիկիերուն։ Կշտամբուի պոմպէոսի առ կիներն։ Կիներն հապաղն՝ ի ինչ պղոնել չօմուս կեսարու։ ՚Ո՚ապաֆովէ պիր չեկամիսու։ Ծ՚ոնէ ոչդիսի ինչ էին իր բոսի կարծիս։ Կիներն ասէ պիրծիս՝ ի ծեքակիսպե, Լոզոսլ՚ի կեսար պառաՀՀորդոսի երկին գաղղիոյ։ Պիսոն չեսս կոչի՝ ի մակերդոնիոյ։ Կաբերնիոս ինայ յասորիս։ Կիներն կարի էին պապազի՝ ի դաս։ Կարգաւորուի պոմպէոսի և էրասոսի առ հասանելոյ հիւպատոսուն։ Կրնչ պրերոնի ինաս նուն՝ ընդ պոմպէոսի՝ արգելոն պընարուն եղհանաւորաց։ Ո՚որ ջանչ հիւպատոսին մարկելինոսի և ծերակոսին՝ յաղնել յամառուն պրերունց։ Կղզիս այպանի պիերակոյսն։ Չհնապատոն կամ սպիսել զպոմպէոս և պիրասոս՝ յայպանել պիւրնանց ինս։ ՙԿ՚ոցուն պապասկանի՝ Չանրաչան սրապերեուրեան՝ ի հռովմ։ Կներահիւպատուն՝ Կռոմկիոս ինայն պնդի՝ ի նորերը կինել հիւպատուն ընդ պոմպէոսի և ընդ էրասոսի՝ Կ՚ի բայ եկայ՝ ի բոնուն և յերկիւղ մակոս։ Պոմպէոս և էրասոս ա նուանեցան հիւպատոս։ Կսպան արկանեն կապոն՝ կանանց՝ ի պրեպորու, և պան վերբապասել չան պնա՝ պղապիոս։ Պոմպէոս գահերեց կինի ընպրուն՝ ղինուածապեպայ։ Կ՚ոլոց նը արեամբ ինասաս։ Ցրերոնիոս պրերուն առուչի առան օրէն՝ պալ հիւպատոսաց պիուսակալուն ապանոյ և ասորաց։ Կ՚օրէնն կինի ընդունել, ընկալեր և բիմպերց էին այնմ կապոն, և երկոս պրերուն։ Պոմպէոս պայ պահել կեսարու պիուսակալուն (երկին) գաղղիոյ այլևս հինգ ամ, ընկալեր և չերն կամ ընդ այն կապոն և կիներն։ ՙԿ՚որ կարգաւորուի մոնծեալ օրինօք պոմպէոսի չընդունել պապասրաց։ Կ՚օրէն ընդդեմ գաղղոն հետապնդուն։ Կ՚սպալարկուն նոր ինս օրինի՝ ի վը ծախաց։ Կ՚ընկոսն հռովմայեցոց։ Կմարբոն պոմպէոսի։ Կայդ ընդհակալ ծողվրդեան՝ ի պոմպէոսի՝ ի նասակապես երոյ ինարդոն։ Կ՚կապակցուն ծողվրդեան վը գղայ հորելոյ յայսոսիկ խաղս։ Կասակալուն սարբոյ եկամ էրասոսի, և ապանիկ՝ պոմպէոսի, որ սակ՚կորդեայ այնմ՝ ի ՀեՀն երոյ պեղակալաց։ Կ՚նդիպ ուրկասուն, և մայացածին առալարկուն՝ էրասոսի։ ՑրտոնՀ չաղապոյոց ընդդեմ պապերակուն՝ զոր էրասոս հանդերձիս առնել ընդդեմ պարնաս։ Կ՚հեղ արարոզուն՝ ի գործ արկեալ յումինի պրերուն՝ ի ևօնասկել՝ ի վը նը անեծս։ Կարծեցեալ չարաչար գուշակուն։

Գաւազնիս։ Արտասուս յառաջ գան պղծելով երբ հալոյր ընդ կէ-
ղերանի։ Այնարուա, Թէլէպատս, Մարիեղինոս, և գաբինիոս Ռո-
մեանց պինի կառավարիչ առաքեաց։ Լսողաբանին յարուցեալ՝ ի
հրեաստանի յաղեքսանդրոսէ յորդոյ արիպաբուլոսի։ Գաբի-
նիոս նուաճէ պղծիս զառնաֆուրիէ։ Ընդրբ պապիս Պաղատա-
նայ՝ որ ոչ պուաս նմա։ Արիոս անպանիոս սիրելի առնէ հան-
դիսանալ։ Յոբ ծնունդ։ Լսախաչիչքն երդոյ ապիլոլիէ առ
կիւրեռն։ Յոբ խոռնագնայ մանկունէ։ Հայր՝ ի հղորիս, և ապա
Ռոդոս պիս՝ առ երիալոյ՝ ի յունաստան։ Գաբինիոս պայ նմա չիւ-
րամ զօրս պրմանապարտուիւն հեծելազօրաս։ Սերել լինի
զօրապետաց։ Յոբ չափանդոյ առապատհեսնէ։ Լրիապետելոյս
զերծեալ՝ ի հռովմայ՝ նորգէ պղպերպայ՝ ի հրեաստան։ Ի
պարթեւէ մանի և խալանապուր ռեսանգամ։ Գաբինիոս ըռ-
դեալ պղպերպայն ընդդէմ արաբացւոց, գնայ պղպերպիլ ընդ
պարթեաս։ Պիղոնիս առէր գարձոյանի պնա՝ ի հողին եգիպտո-
ս։ Լրիեղոյս լսագաորդը չեգիպտոս ընդ բերինիկայ։ Լն-
դանոս պօկիցէ հիւրիսնոսի և անդիպատրոսի՝ բռնանայ յանցս
եգիպտոսի, և առնու պղելաստոն։ Ալ ապուէ և մեղիս աղեչ-
անդրացոյ։ Լրիեղոյս ապանաս, և պղոդիոս անդրէն հաս-
պատեցաս։ Լոր խռովէ՝ ի հրեաստան։ Պարթեւէ աղեչ-
անդրոսի որդոյ արիպաբուլոսի։ Գաբինիոսի հարի եղև պալ
պղրմանապարտուէ իւրոյ զօրուն՝ հրաստոսի։ Հանրային արմգ-
գոսէ՝ ի հռովմ ընդդէմ գաբինիոսի։ Ռնաւորէ երդոյ հիւ-
պատասաց։ Գաբինիոս գառնայ՝ ի հռովմ։ Լմբաստանուիւնն
լինի պնանէ վա յանցանայ ընդդէմ հասարակայ վնհամառուէ,
և արձակի։ Հասարակայ ցասուն ընդդէմ այմ խոպատասակ գա-
պատան։ Լմբաստանուէ լինի պնանէ վա հերձեալ։ Ալիհե-
բան պերնաբանէ՝ ի նպատս նը։ Գաբինիոս գարպարտրսէ։ Ա
պրինոս նոյնպէս ջապաֆովել՝ ի հիւերռն՝ արձակի։ Ալճձափնի
տաս հիւերռն՝ վա հարիերլոյ նը պաղպատնել չիւր ըղնամիս։

Գ. ԿՈՒՐՆԵԼԻՈՍ ԼԵՆՏՈՒԼՈՍ ՍՊԻՆԹԵՐ. Ա. Հ. 695։ Ն. Ք. 57։
Կ. ԿԵԿԻԼԻՈՍ ՄԵՏԵԼԼՈՍ ՆԵՊՈՍ.

Գաղանիք չարժառիթ ճանապարհորդուէ կէսարայ՝ ի ձմեռայնի։ Կէսար. յա-
ղպս գաղղ. պրմմ. ԷՀ. ա։

Կէսար իւրում ձմերային ճանապարհորդուէ պատճառ
բերէ զիշձ երթալոյ յայլ լիւրիկոյ, որ մասն ինչ եր իւրոյ
հուսակալուէ, և չև եր երթեալ անդր։ Պատճառք ինչ
գաղանիք կարի ինն կարևորք ածին զնա յիտալիա։ Այ-
միչ խօսակից լինել ընդ իւրոյ բարեկամաց և հաստատա-
ծոց՝ ի հռովմ, և՝ ի վեր քան զամ ըստ պոմպէոսի և կրաս-
սոսի։ Որ ինչչև առաջի արարէ՞ է մեր զայս առ միմեանս
եկաւորուի և զբանսարկուիս, արժան է մեզ յայս վայր
դասել, զոր ինչ մեզ պատմել զանցից և զերծոլա-

Ա. Հ. 695։ Ն. Ք. 57։ թէց քաղաքին առ Հիւպատոսութիւն լենտուլոսի և մետելլոսի նեպոսի։

Պաղեմոնս աւելնա արաբական եգիպտոսէ։ Դիոն. լԶ։

Ի նչ մի՝ որ պատահեցոյց յոյժ վոգիս, եղև նստուցանել անգրէն զպաղեմոնս աւետ՝ Թագաւոր եգիպտոսի։ Այս իշխան արարեալ էր մեծամեծ ծախս, և անկեալ ընդ բազում պատեաք, վի հասցի նմա լինել Թագաւոր բարեկամ և դաշնաւոր ինքնակալութեան Հռովմայեցւոց։ Ոյսոյն որոյ՝ ի սպառիլ իւրոյ գանձոյն, և յատուցելոյ պարտեաց՝ ծանրաբեռնեաց զնովր ժողովուրդ անհնարին հարկօք, որով եղև ատելի։ Իր և արհամարհեալ՝ ի նուսյանե՝ ի սակս իւրոց անձնական գնացից՝ լի՝ զաղբատի խենեշութիւք, միանգամայն և անարդութիւ, որ չէր արժան արքայավայել մեծութե։ Ոյսոյն անուն իւր իսկ Պտղոմէոս՝ որ Թագրմանի Աբգաքար, ցոյց է այսմ։ Ոյոյժ հաճոյ էր նմա նուագարանս. և այնպէս մեծ էր բերուին նը՝ յայն, մինչև կարգել նմ յիւրում պալատան դիմամարդսն սրընգի. յոր չամայեր մնանել՝ ի պաքար, եւ լեալ արարեալ ընդ այլ նուագածուս առնուել զմեցանակ։ Նուսկ ուրեմն իբրև հանդերձեցան հռովմայեցիք արշաւել՝ ի կղզին կիպրոսի, անհոգութիւ պաղեմոսի վը այսր ձոխ երկրի՝ որ՝ ի բազում ժամանակաց հետէ մնկ էր Թագաւորութեն եգիպտոսի, խոպան ապստամբեցոյց յիւրմ զբովանդակ ազգն։ Ոյնուհետև ոչ համարեցաւ նա զանձն յատպատուի. և գաղտ փախուցեալ՝ հաստատեաց՝ ի միտս անկանել՝ ի հռովմ, խնդրել զգնութիւ յիւրոյ Թևարկուաց ընդդեմ հպատակաց ապստամբելոց, որք վանեցին զնա՝ ասէ, և իջուցին յաթոռոյ։

Օթեփա նեայ բարեկամ պոմպեոսի լինեի կասկած, Թէ յորդորել և ցե զթագաւորն եգիպտոսի խոյսատ։ Պլուտարքոս՝ ի պոմպեոս։

Ցիմագենես պատմիչ անուանի՝ վը համարձակութիւ իւրոյ գրչի և վը չարաչեզուութիւ, գրեալ էր Թէ Թէոփանէս միտիլենեցի՝ բարեկամ և մտերիմ պոմպեոսի, էր այն՝ որ յորդորեաց զաւետ Թողուլ զեգիպտոս առանց ինչ պատճառի. և Թէ գրգիռ նենգամիտ խորհրդոյս էր այն, վի հնարէսցի պոմպէոսի առիթ դարձուցանելոյ յիւր Թագաւորուն զայս իշխան պատերազմս. ին, առ արծարծանելոյ վիւր վնասուորական փառս, և Թարմացուցանելոյ անդրէն ոխիր գափնիս՝ որ սկիզբն առնէին Թագաւորելոյ։ Ոարուսիէ այդպիսի՝ չՀաւի ինձ գժուարահաւատալի՝ ի Թէոփանէս, յայր անշուք և անձնավաստակ՝ ի պոմպէոս, որ առ ընդհանուկս առնելոյ նմա, չամչէցաց՝ ոչ ասացի այլուր, յերուսալիմ գործս զանագորուն և գանմիտ զպարտուսի առաքինագործնին՝ ի հռովմայեցիս։ Պլուտարքոսի ոչ են կամք հաւատալ, Թէ պոմպէոս ընդ-

ունակ իցէ այգպիսուեմ փառամոլուեն, որ լի՛ է չարուեք և անվայելչուեք։ Ա.ՅԼ անտարակոյս այն է, թէ պատճառ մեռոս՝ի խնդիր եղև դառնալոյ յիւր թագաւորութիւն՝ի ձեռն նոր. և թէ պոմպէոս յիւրն կողմանէ յանձն էառ զայս խնդիր, և մեծապէս ըղձանայր՝ի գործ դնել՝ թէպետ և վայրապար։

Ա.յս փախստական թագաւոր ընկալաւ զձմռնապարհսն բարիոք ապրարարութիւն, որով՝ ոչ գիտաց օգտիլ։ Իբրև եհաս՝ի Հռոդոս, եգիտ անդ կկատոն՝ որ անցանէր՝ ունելը՝ի կիպրոս։ Պաղոմէոս առաքեաց ողջունել զնա, կարծեալ թէ գայցէ այգ առնել նմա։ Կատոն ետ պատասխանի, զի թէ արքային եգիպտացւոց պէտք էին խօսիլ ընդ իւր, աշխատուի յանձն առեալ եկեսցէ առ նա։ Ա.յն. և իբրև եմուտ՝ կատոն ոչ յարեաւ յոտն և չարար ինչ մարդաւարուեն, շատացեալ ցուցանել նմ ձեռամբեւ զի ակռոտ լինի՝ի հրաւէր նստեալոյ։ Պաղոմէոս զարմացաւ յոյժ. տեսեալ զի գնայր ընդ իւր այսպէս քարձրապարանոց. այն զի՝ այր էր անպատճոյ, և չափաւոր ընդ արտաքնոյն։ Ա.յլոյ ոչ խորհեցաւ, և խօսեցաւ ընդ նմա զիւրոց իրողութեցն։ Յայնժամ կատոն առաջի արար նմ իշխանական ոգւով, թէ չէ խոհեմութիւն թողուլ քեզ զերջանիկ և զպայծառ վիճակդ, և գնալ ատրկանալ աւազանոյն հռովմայ, դեգերեալ ստէպ ժամավաճառ՝ի նախասենեակս նոյ, և գնեալ զպաշտպանութիւն արանց ընչաքաղցիկ՝ որոց ոչ բաւէ բովանդակ եգիպտոս, թէպետ և վաճառեսցես զայն և տացես նոյ զդինն։ Ա՝ո որոյ չորդորեաց զնա հաշտիլ ընդ իւր հպատակս. և անձնամատոյց ևս եղև ընկերել նմա, և միջնորդել՝ի հաշտուի։ Պաղոմէոս յայն բան մեաց ոչ այլ ի սմ ափեալ յարբեցութիւն կամ՝ի ցնորմանէ։ Ա.տես յայնկ, և հաստատեաց՝ի միտս զկնի երթալ խորհրդոյս. բայց անհաւատարիմ կիրգելն անխոհեմ բարեկամք շրջեցին զմիտս նր։ Իբրև եկն՝ի հռովմ, և զչափ էառ զպերձութեն, վհատեւ, և զընչաքաղցութեն այնոսիկ՝ առ որովք հաւրկ եր նմա թաքաւիլ, տարբացաւ՝ քայց անագան յոյժ, զի զանց արար զայնպիսի փրկարար ապրարարութիւն, որ թուեցաւ նմա յայնժամ ոչ խորհուրդ խմաստնոյ, այլ պատգամ դիւցական։

Յայնմ վայրի տեսեալ ապէքսանդրացւոց թէ եղիք գնա թագաւոր իւրեանց, նստուցին յաթոռ զբերինիկէ զերեց դուստր նր։ Ա՝ո զի իւր երկու որդիք էին դեռ՝ի տղայական հասակի. վ՛ն այսորիկ դուստրն նախամեծաց

Ա՛. Հ. 695։ Ն՛. Ք. 57։

Փրկաւէտ ապրարարութեն, զոր առ բար վայրապարս աւլեսի։ Պլուտարքոս՝ի կոփան։

Աւրեսի գայ՝ի հռովմ։

Բերինիկէ դուստր Նոյ թագաւորացն ապէքսանդրացւոց

Ա· Հ· 695 ։ Ն· Ք· 57 ։

ընտրեցաւ քան զնա ։ Յետ այսորիկ խնդրեցին այր մի այսմ դշխոյի . և ակն եդին ի վերայ սեվևկիոսի մականուամբ կիւբիոսակտէս, որ եղբայր էր անտիոքոսի ասիայ-ւոյ ի զարմէ սեվևկեանց ։ Սեվևկիոս էր անարդաբարոյ և տուաւ նմ՝ յարհամարհանս վերոյիշատակեալ մականիսն՝ որ Թարգմանի ։ փոխադարձաբար կիմ դոնաղար։ Այլ ինչ էր պատուական յաչս նոր բայ յարծաթոյ . և իւր ընչաքաղցուածն հասոյց զնա ցայն վայր , մինչև գողանալ զսկի տապանն՝ ուր փակեալ էր մարմին աղեքսանդրի , և փոխանակել զմի տապան յապակւոյ ։ Այլ եգիպտացիք կոբային հանդուրժել այսպիսւոմ թագաւորի , և ոչ բերկիկ այսպիսւոմ առն . ետ հեղձուցիկ առնել զնա ։ Յետ այսորիկ էառ իւր այր՝ ոմն պատմեսցուք ըստ հուպ , զարքեղայոս քրմապետ կոմանայ , զորդի երևելւոյն արքեպայոսի՝ որ զօրագլուխն էր միհրդատայ, որ նախ պարտեցաւ ի սիլլայէ , և ապա մեծարեցաւ ի նմանէ տիտղոսիս հռովմէական դաշնաւորի ։

Դեսպանք աղեքսանդրացւոց՝ ի հռովմ, առաքեցին անդր բազմաթիւ հրեշտակուս բազկացեալ՝ ի հարիւրոց պատգամաւորաց , առ արդարացուցանել զանձինս յամբաստանութենէ թագաւորի իւրեանց , և՝ ի գանգատել զբռնաւորութենէ նոր և զանիրաւութենէ ։ Այլ ինչ հրեշտակուքն եղև այնպէս ձախող ։ Լսեալ ետ սպանանել զբազումս ի պատգամաւորաց զՀայն , և զայլս ի հռովմ ։ Այնք կաշառեցան , և այլք առ հասարակ զահի հարան . մինչև ծերակոյտն չհամարձաւ ինչ զայսմ հրեշտակուէ , եթէ փաղանիոս՝ որ ի չլինել անդ կատնի՝ ջանայր ընդ զնորուն տեղի , չէր բողոք բարձեալ ընդեմ բազմապատիկ ապիրատութեանց ։ Ծերոյ կոյտն հրամայեաց՝ զի դիոն գլուխ հրեշտակուէ , և փիլիսոփայ ակադեմեան՝ կոչեսցի և լսելի լինի ։ Այլ այս դիոն էա՝ իսկ և իսկ խոշոչեցաւ . և փող պղտոմէոսի՝ Թէարկուքիր հզօր զօրուէ պոմպէոսի՝ որ իջեվանեցուցեալ էր զնա յիւր տուն , և յայտնի պաշտպան էր նոր , իսպառ հեղձուցիկ արար զայս դժնդակ անօրէնուքիւն ։ Հռովմայեցիք ոմանք կոչեցան ի դատաստան ոմն մեղսակից սպանուքիւն դիոնի . և սա էր մի ի գլխաւորսդ ամբաստանուէ ընդդէմ կելիոսի , որ պաշտպանեցաւ ի կիւ կերոնէ ի գալ ամի ։ Այլ միայն կելիոս արձակեցաւ , այլ

Ա· Հ· 695 ։ Ն· Ք· 57 ։

հոց· և ամուսնանայ առ ժամն ընդ սեվևկիոսի կիւբիոսակտեսայ , և ապա ընդ արքեղայոսի ։

Սպրբան ։ Դիոն ։

Դեսպանք աղեքսանդրացւոց՝ ի հռովմ ապա-նէն , կամ կաշառէն , կամ ահաբեկին ի պղտոմէոսէ ։

Կիւ· ընդ Մ· ևընդ Լիոս· 23· 24 ։

1 Յունական բառս քիվիսսագիս նշանակի բռնաւորել, ընուշ, խըլտալ ելանէ ի բառէն քիվիսն, որ նշանակի հեղ. դոն սղագրոյ, և ի սագդեն բայէն՝ որ

և յոլովք յայլոց անտի, զորս առաւել չիրաւի եր համարիլ մեղապարտս. մինչև յայսմանի երևիլ, թէ չէր ինչ փոյթ ի հուսմ զտիսուր վիճակէ այսց անպատասպար օտարաց։

Ա. Հ. 695։ Ն. Ք. 57։

Զործ անգրէն նստուցանելոյ յաթոռ զվեցերորդն եգիպտոսի՝ յանձն եղև սպինթերայ՝ որ առ ժամն եր հիւպատոս, և որ յետ հիւպատոսութեանն իւրոյ հանդերձեալ եր երթալ առաջնորդել կիւլիկիոյ և կիպրոսի, յանձն եղև ի ծերակուտէն այս գործ. և չկայը ինչ ք զայն քննատրագոյն և պատշաճագոյն։ Այլ պոմպէոս նախանձաբեկ եր ըստ այն. և գիտեր քաջ յինքն առարկանել ի ժողովրդենէն, զոր ոչն կարողանայր ընդունիլ ի ծերակուտէն։ Ի վեր հասանէ իրողութեանս դիպուած անկարծելի։

Զոր անգրէն նստուցանելոյ յաթոռ զվեցերորդն եգիպտոսի՝ յանձն եղև սպինթերայ՝ ի ծերակուտէն, որում անձկայր պոմպէոս։ Դիտե։

Ի լինել կայծակնահար ի լերինն ալբանոնի՝ արձանի միոջ դիոսի, խորհուրդ հարցին գրոյն սիբիլլայի, և գտաւ անդ պատգամ այսպիսի։ Երբ Ռոփաւորն եգիպտոսի խնդրեսցէ ի ձենջ օգնութիւն, մի՛ ղչանայ՝ նմա չէիր բարեխառնել. բայց մի՛ գրաւէս յոյն բանտուած մարդկան ի պաշպանութիւն, ապա ևս ոչ՝ անկանիս ի բաղում վնասս և ի չարիս։ Ձայսմանի ինն ես, թէ այս մտացածին պատգամ եր հնարեալ ըստ քմայ, և գող ի գող յեռեալ ի սիբիլլեան գիրս. կամ՝ ի ձնդել միապես զվենտուլոս և զպոմպէոս, և կամ՝ ի խափանել, զի յանձնառութիւնն անգրէն հաստատեալ զպետղոմէոս՝ ոչ լեցի ի նոսա սերոյն գժառութիւն, և խռովեսցէ զհաստատութիւնն։ Ընդարն այսուհիկ եհաս իւրոց արգահատեաց. և կատն սրիւրուն ժողովրդեան՝ որ թերևս քաժանորդն եր հնարիցս, այնպէս շինդն յարոյց պատգամաւս, մինչև հարկ եղև անսալ, և հրաժարիլ ի խորհրդոյ մտանելոյ յեգիպտոս զօրօք։ Ի յուզիլ իրողութեամ՝ նոր հիւպատոսք մտանեն ի պաշտօն։

ԿՆ. ԿՈՒՒՆԵԼԻՈՍ ԼԵՆՏՈՒԼՈՍ ՄԱՐԿԵԼԻՆՈՍ· Ե ՄԱՐԿԻՈՍ ՓԻԼԻՊՊՈՍ·

Ա. Հ. 696։ Ն. Ք. 56։

Ի մարկիոս հիւպատոս երկրորդ այր ե ի տեայ՝ քեռորդւոյ կեսարու, և մօր օգոստոսի։

Բանսարկութիւնք պոմպէոսի, զի յանձնարարեալ եր լեցի նմա անգրէն նստուցանելոյ յաթոռ զվեցերորդն եգիպտոսի՝ յանձն եղև պոմպէոսի՝ ի ծերակուտէն, որում անձկայր պոմպէոս։ Դիտե։

Յանձնառուէ անգրէն նստուցանելոյ յաթոռ զվեցերորդն եգիպտոսի կորուսեալ եր յոյժ վիւռ յարգ, զայսութիւ հրամանատարուէ զօրու՝ որ որոշեալն եր առ այս գործ։ Այլ և այնպէս մնացեալ դեռ նախանձելի եր և փափաքելի։ Ենտուլոս սպինթեր՝ որում յանձն եր, եռանդագին անձկայր ունիլ զայն։ Պոմպէոս հա-

Ա. Հ. 696։ Ն. Ք. 56։

Ա. Հ. 696։ Ն. Ք. 56։ Նախազգոյշ դէտ պնդիլ պէտք. բայց ըստ իւրում սովորութեան՝ ծածկեր զիւր արուեստ, երեւեցուցեալ յայտնապէս՝ եթէ յառանձնական խօսակցութիւն, և եթէ յատենախօսութիւն իւր՝ ի ծերակուտի, թէ նպաստամատոյց է լինուլոսի, մինչ իւր բարեկամք՝ ի չնորհս նորա խօսեցեալ՝ ի նա արկանէին զայս պաշտօն, և մինչ պտղոմէոս ցրուեր զիւր արծաթ, ՚ի նա առարկանել զքուեայս։ Ընչափ յերկարեցան իրք, մինչեւ առնուլ յայտնապէս՝ թէ պտղոմէոսի ոչ յաջողին իրք ձեռամբ ծերակուտին, կանխեաց գալըստ տրիբունն՝ առաջի արար ժողովրդեան հրամայել, զի առաքեսցի սա առանց այլ ինչ ուշեկցուել երկու միայն դահճօք, յանձն արարեալ նմա՝ նստուցանել անդրէն զպտղոմէոս յիւր աթոռ։ Այսմ վայրի առ առաւելուլ և ևս զաղմուկ չիմանի, զի կատոն թէպէտ և յայտնի թշնամանէր էր ընդ պտղոմէոսի, թափեաց զզայրոյթն ընդդէմ լենտուլոսի, մինչեւ ձեռն հարկ լետս կոչել զնա և բառնալ ՚ի նմանէ զիւր կուսակալուլն։

Իսկ այս ամ՚ի դերեւ եղ։ Ծերակոյտն եցոյց, թէ իւր կամք են՝ առ իւր ունել զպտղոմէոս ՚ի պատիւ, և ոչ թէ համարիցի զլինել նէր առ հեռեզկարեւոր, առ ապա հովել ՚ի քո՞ւքին չմանգիստ և զլխուէին։ Այս պտղոմէոս՝ որ գտաներ բազում դժուարուն յիրողուէ, որում յիւսւսէ չէր արժան այդչափ ինամ ունել, հովացաւ և յայլ խորհուրդս շրջեաց զմիտս։ Իսկ սպինթերայ դիւրին ինն եղև զսպել զյարձակուրդ տրիբունին Կ. կատոնի ընդդէմ նը, կիր գնեթ խափանել՝ զի մի դիցի ՚ի գործ։ Այլ յայսմ ամ անդրէն հաստատուէին աւելեալ խափանեալ. և իշխանիս եղև ընդ երկար տալտկուէին յեփեսոս՝ ուր մեկուսացեալն էր, մինչ ՚ի վախճան նախընթաց ամի։

Իրողութիւն ինչ՚ի կախ։

Կիկերոն կալաւ յայսմ դեղեցիկ գնաց։

Կիկերոն յայս ամ բանսարկուէին կալաւ գեղեցիկ գնացս։ Պինդ կալաւ համարձակուէ զօգուտ լենտուլոսի՝ որում չնորհապարտ էր մ՚ի իւրոյ դարձի։ Այլ և գնայր ակնածուէ յոյժ ընդ պոմպէոսի, ընդ որում միապես լծորդեր զնա երախտագիտուէն, և փոյթ իւրոյ ապահովուէին։ Վասն՚ի միջ այսց երկուց իւրոյ բարերարացն՝ ծառայեաց միւսին առանց բարկացուցանելոյ զմիւսն։ Կեղծիք պոմպէոսի՝ որ լեզու եղև միշտ նպաստամատոյց լենտուլոսի, զերծոյց զկիկերոն ՚ի դժուարուէ, և թողոյր զնա յապաստուէ յայտնելոյ ՚ի կողմն այնորիկ՝ որ մեծ էր օգուտ յիրողուէ անդ, և որ պահանջողուէին թուէին առաւել իրաւացի և բանաւոր։

Ծարմանք են զի կղոդիոս չեղև միջամուխ յայնպիսում

խռովայոյզ հանդիսի : Ա՛մբաստանուհիս ձեռնարկեալ՝ի նմանել ընդդէմ միլոնի , և հետամուտ լինել նմին շինուա ծապետութե , եղիւն նմա լիով պատաղութիւն : Այս իրրև եւ բևեցաւ շինուածապետ վհատարակածաւ յուսիվարի , ընդհարաւ ընդ միլոն՝ի հատուցումն փոխարինի . և կրճեաց զնա՝ի պատաստան առաջի ժողովրդեան , ամբաստանութեի մատուցեալ զնա յանկանաց՝ յորս սակս նա ինքն առաժամն էր՝ի կապանս արդարութե : Պնդէր՝ թէ միլոն մեղապարտ իսկ բռնաւորութիւք ընդդէմ հասարակաց հանգըստեան , ուր ինքն էր՝ որ զայրացաւ սպառնալիքք եթէ կենդանդ իւրոց հակառակորդաց և եթէ հանդարտութե քաղաքին , ստիպեցին զմիլոն դիմել յօրինաւոր և՛ի կարեւոր պաշտպանութի : Ընդունէր նա ակնկալութի , թէ յաջողեսցի իւրն ամբաստանութի , գիտելով թէ միլոն պատրաստ պարան ունէր զնմ զյարդ կիւերոնի , և զնմ զօրութի պոմպէոսի . բայց հնձ էր ընդ հատուցանել զփոխարինն իւրում թշնամւոյ , և ընդ նախատինս դնել նորուն խնամակալութեաց : Այս արդարև անհաւատալի էին թուի , թէ յո՞ր սահման հասոյց զնմ ժայրհրի յայսմ նուագի :

Ի՛սկ յանդիման լինի ժողովրդեան՝ի վերջն և յերկրորդ օր փետրվարի : Յայսմ յետնում աւուր պոմպէոս խօսեցաւ մի՛ն նը : Նայեց՝ի խօսիլ իւրում շփոթեցաւ , և վկայ էառ յովսակի՝ի կարկաչանաց և՝ի թշնամանութիւր նախատանաց իսկ՝ զոր ժայթքէին ընդդէմ նը սինղկլոսք՝ի վարձու կալեալք՝ի կղզիոսէ : Նայեց և այնպէս հանապազորդեաց , և պահեալ միշտ զնւր պատշաճական ծանրութի , յանկ էհան զիւրն առեներաքանուի : Յայն ժամ յոան եկաց կղզիոս՝ ոչ թուի առ՝ի դիմախօսել : Ակնկերևնեանք և միլոնեանք արարին զնմանին , և խափանեցին իւրեանց աղաղակաւ : Ա՛ինչև յերեկոյ անտի թուէր՝ թէ իցէ խուժմբ ինչ քեռնակաց , ընդ կարգաւորեալ ժողով կոչեցելոց՝ի դատաստան : Յայսմ ամ աղմկի , պատրաստեալ էր կղզիոսի ազգ ինչ փոքու խաղարկուե՝ի նախատինս պոմպէոսի : Այր՝ի քեմբի առեներասոց , և անտի հարցանէր ցխուժն իւրոց արբանեկայս : Ա՛ն ոեռոյանէ պ՛ծոդովարդն՝է ասէ : Տային պատասխանի իւրև՝ի դասէ . Պոմպէոս : Ա՛ հարի գնալ յաղէտանորթութ : Պոմպէոս : Օ՞ հարի՝ ոչ էջէ յանդնաբար գործոյս : Ա՛ն հարի պ՛ասոց : Ա՛նդ էր կրասոս . և էր ինչ հաճ ընդ միլոն : Պլուտարքոս յաւելու պէսպէս այլ զրոյս այսպիսի խաղարկուե , որք կծանեին զպոմպէոս յիւր անձնական գնացս և՛ի բարս : Ա՛յս ամ յանկ եղ կռւուոյ՝ի

Ա՛ն ՀՀ· 696 :
Ն՛ ՔՔ· 56 :

Կղզիոս չի նուաճապետ ամբաստան լինի զմիլոնէ առաջի ժողովրդեան :

Կիւ· առ Լ՛եէսյր· Բ՛·Բ՛· և չ՛ն Գլուխ· համար 40 : Դիոն :

Պոմպէոս յաջողեաբանել իւրում վասն միլոնի , նախատինս ընդունի՝ի կղզիոսէ :

Կիւ· առ Լ՛եէսյր· Բ՛·Գ՛ :

Պլուտարքոս՝ի պոմպէոս :

Ա՛ Հ. 696։ Ն. Ի. 56։

մէջ երկուց կողմանց Թշնամացելոց ։ Կղեդիոս և կիկեռն խոյս ետուն իւրաքանչիւր յիւր կողմն ։

Զգետանեմ ես և ոչ՝ ի միւմ՛ի հեղինակաց , զի՞ եղեն ելք իրացս ։ Յերկարեաց դեռ ամիսս ինչ . և ոմ՞ Թուի՝ ձեռնթափ եղև դատախազն ։

Պատասխա նատուութեի՝ վերադմնից՝ յարմարել՛ի կղոդիոսէ՝ ի վե՛ր կիկերոնի՝ Դ՝ինն ։

Ա՛նդրէաս բո՛ւռն եր ատելո՛ւ՛ի մէջ կղոդիոսի և կիկերոնի , որ ամ՛ինչ առ՛թեր Հանել զմի՛մեանս ։ Վասն եղեն գայսու ժամանակու ստացօղ նշանք ինչ Հրաշից , զորոց Հարցուփորձ եղև գուշակաց ։ Ի պատասխանատուութե՛ իւրեանց Հնարեցան նշանակել պատճառս ինչ ցասման դից յայտնեցելոյ այսպիսի նշանօք . և յայց պատճառաց միջն յառաջ բերին , Թէ նո՛ւիրական պեղիս շրջեցան չանե՛ պէս ։ Կղոդիոս առ՛թի առե՛լ՛ի բանից առ՛ի , յատենախօսուե՛ իրիք առ ժողովուրդն՝ յարմարեցոյց զմի՛ն՝ի վե՛ր տանն կիկերոնի . զոր ասեր նա կրնա՛ սեր պաշտամամբ նուիրեալ դից Ա՛զատուե , բայց կիկերոն կանգներ զմի՛ս միւսանգամ՝ իւր՛ի բնակուե՛ ։

Եւ շրջելոյ՛ի կիկերոնե՛ի վե՛ր կղոդիոս ։

Ա՛սպարէզ պատերազմի կղոդիոսի՝ եր ժողով ժողովրդեան , և կիկերոնին՝ ծերակոյտ ։ Ա՛պա՛ի ժամուն՝ յորում պա՛տ եր յայսմ օգոստոսապատիւ ժողովի վինել զպատասխանի գուշակաց , մերս առենաբան ցրեալ ըզՀրապարակախօսուե՛ իւրոյ Թշնամւոյ՝ բանախօսուե՛ , զոր ունէին ը՛ն խորագրեա ։ Պատասխանատուե՛ ։ Ո՛չ շատացաւ ցուցանել՝ Թէ իւր տուն է ապատ , և չէ՛ համարելի տեղի նուիրական . այլ և շրջեաց ը՛զեմ կղոդիոսի զվիքինս մնչելականս՝ զոր արձակէ՛ եր յիւր վե՛ր ։ Պատասխանատուե՛ գուշակաց բանսիդակեր բե՛մ ինչ , և առանձինն լեան յիշատակեր զվաղնջուց զհս եծեանս և պղծեալս ։ Ա՛յլ երևի՝ համ՛ուէք , Թէ կիկերոնի արժան եր խմանալ յայսոսիկ զոյցս , զյանցանսն՝ զոր արարեալ եր կղոդիոսի՛ի խորհուրդս պաշտամանց չծուզ՛ուէն Հռոմայի . յարեալ յարմարեալ այնմ և զայլ՝ համ մասունս պատասխանատուուե՛ս , և ըմորգեալ ընդ այն վիւր տրամաբանուե՛ս՝ սատիկ կշտամբանօք ։

Կիկերոն բառնայ՛ի կասկոտըվեր՝ նէ զամբառ կրս օրինայ կղոդիոսի ։ Դ՝ինն . և պլուտարքոս՝ի Ցիկերոն և՝ի Հոպոն ։

Ցետ բանիցս ձեռն արկին երկաքանչիւրն՝ի գործ ։ Կղոդիոս՛ի վե՛ր յարձակեցաւ միւսանգամ գործաւորաց՝ որք գործէին՛ի տան կիկերոնի , և ջանացաւ քանդել զայն՝ մինչեւ առեալ եր կատարումն ։ Ա՛յլ միլոն իւր մշտնջենաւոր Հակառակամարտ և իւր պատուհաս , դիմեաց արամբք սպառազինօք և վանեաց զբախիւն նո՛ր ։ Ա՛ոկ կիկերոն եթէ՛ ի՛ Հանել զվրէժ քինու , և եթէ՛ի ջնջել զչիշատակ գիւրոյ աքսորման , և զկղոդիոսին տրի-

բունուԹԵ , առեալ ը իւր զինքն և զմանս ՚ի տրիբուներսն՝ եւ ՚ի կապիտոլիոն . և կամեցաւ բառնալ զտախտակսըն՝ յորոց վը քանդակեալ էին օրէնք արարեալք յիւրմէ Թշնամւոյ : Նկարացաւ յայսմ առաջնուամ նուագն Հասանիլ իւրում դիտմանն . զի կղզիոս , և եղբայրն նը կայիոս՝ որ էր պրետոր , արկին այնմ խափան : Այլ յետ ժամանակաց ինչ ժամ գտեալ պարապոյ՝ յորժամ էին անդ կղզիոս , դարձաւ յայն ձեռնարկ , և եթարձ ՚ի կապիտոլինէ զՅամ զդիւանագրուԹիս այսր ինաստապատ տրիբունուԹե :

Ա՛ Հ· 696 : Ն· Ք· 56 :

Հովուէն սիրոյ յայս ակն ՚ի մէջ կիկերոնի և կատոնի :

Արդարև գոգես Թշնամացոյց վնա ը կատուին : Ա՛ն զի կիկերոն պանծայր ը գործ իւրոյ քաջուԹե և առ արդարացուցանելոյ զինաց իւր , պնդեր՝ ԹԷ որչափ ինչ արարբոնի և կատոնի էր կղզիոսի յիւրմէ տրիբունուԹե , Թափուր էր յիրաւանց . զի մնծանիլ իւր ՚ի կարգ ժողովրդականաց լեալ էր արհամարհանօք հմայից , ուստի և էր չնչին . յորմէ գՀետ գայր , ԹԷ ոչ գոլով կղզիոսի ժողովրդական՝ անչնար էր նմա լինել տրիբուն : Այդ եԹԷ չէր նա տրիբուն օրինաւոր , Յամ ինչ զոր արար ՝ իբր այգպիսի իւրովի ՚ի գետին անկանէր : Այս տրամաբանուԹիւն էր կորովի , և ՚ի կարգաւորեալ դատաստանի յաղԹանակեր արգեօք : Այայց ՀՀի կատոն էր առաքեալ ՚ի կիպրոս ՚ի կղզիոսէ տրիբունէ , ը վայր Հարկանել ոչ օրինաւոր զտրիբունուն կղզիոսի , էր ը վայր Հարկանել զվաւերուԹիւն Յամ՝ զոր արարեալ էր նոյն իսկ կատոնի ՚ի կիպրոս : Այայց և այնպէս պանծայր նա , և յայս սակս գժուարէր նա ընդ բանս կիկերոնի . և պնդէր՝ ԹԷ ԹԷպետ և կղզիոս տարապայման գնայր յիւրում իշխանուԹիւ , քայց իւր իշխանուԹիւն էր օրինաւոր : Ա՛ոկ եղև ջերմ պայքար ՚ի մէջ կիկերոնի և կատոնի , յորմէ և ՚ի մէջ անկաւ բարեկամուԹիւն նոցա Հովուի : Այայց իրքն այլ ոչ յառաջ ձգեցան . և մնք չգտանեմք ինչ Հետս այսց գանգատանաց ՚ի գործս կիկերոնի :

Այս Յամ յուշմունք էին ամսք ԹԷԹևք , որք ոչ կարէին յարուցանել մեծ ինչ զղջիւն ՚ի Հանրական իրաւուԹիս Հասարակաց : Այայց Հանդերձիւր միւս ևս փոԹռըիկ ՚ի կողմանէ պոմպէոսի և կեսարու :

Կղզոր ինն վերձակ պոմպէոսի՝ Յամ կողմնակցեալք : Գիտե՝ պոմպէոս ՚ի պոմպէոս : Կիկ· առ Կ· եղբայր· ը· ֆ·

Պոմպէոսի իրք էին յայնժամ նորանշան ինն : Այայր յերկուց կողմանց միջի՝ ատեցեալ զոգես միապէս յամենեցունց , մինչև տոկալ նմ միայն իւրովք ձգամբք , և Հաստատածովք և զօրականօք՝ որոց ծառայեալ էր ը իւրև , և որք միշտ էին պատրաստականք ՚ի խմբել յակնարա-

Ա՛ե Հ. 695։ Ն. Ք. 56։

կել Նէր. ուստի Թէպէտ և հկօր էր զօրուԹ՚ քան զամբ. նեսին, բայց ոչ ամենևին վերծ յայմ տաղտապանաց։

Ասելի էր խաժամուժ ժողովրդեան։

Լ՚տեին վնա խառնիճաղանջ ժողովուրդն, ոմ՚ Թէնա մի կղզիսոյ և իմամակալու միջոի։ Ծ՚ող վի և համբարք՝ զորոց ուներ պՀոգաբարձուԹի, էին դեռ եկեալք յաձախուԹի՚ ի հաստատել անդրէն՚ ի հաւսմ գլխուէ։ Լ՚պաքէն այս էր նէր մէղ։ Ստերջուէ երկրին, գատաբ. կանաչ հասարակաց գանձոն՝ ուստի առան մեծամեծ գումարք՚ ի տալ կեսարու, պիտոնի և գաբինիոսի, էին բուն պատճառք սովուն։ Լ՚ապայ ժողովուրդն ստամբակ է առ ԹանկուԹի՚ ցորենոյ, և ստգտանէ միշտ պայնոսիկ՝ որք՚ ի պաշտամանէ պարտաւորին յառաջատես լինել։

Հ՚պատակ նախանձու՝ նախնձայղ հասարակա պետականաց։

Վ՚ճռաւորք ամենատպետական կոմսն՝ թիթուլոս, կուրիոն, որտենսիոս, Ստ՚. լու կուլլոս, և մարկելլինոս հիւպատոս էին ինչ քան զսոսա՚ ի միտկոյին պոմպէոսի։ Իւր հկօր զօրուէ որ Ձ՚նշէր գնա՚ Թուէր նէ՚ անտաւնելի բռնաւորուԹի։ Լ՚սխանձուկ նէ՚ առ նա՚ գայն վայր հասանէր, որ տայր նէ՚ (ոմ՚ պլուր յիշեցաք,) սիրել և փայփայել զկղզիսոս, զոր առ հասարակ գիտեին՝ Թէ ապիրատ ոմն է. բայց հաՀէին ընդ այն, զի տեսանէին նոսվաւ Ճնշեալ և նկուն գայն՝ որումՀ էին նախանձաբեկ։

Եւ Թերաիտ առ կրասոսոս և կեսար։

Պոմպէոս Թերաիտ էր ևս և՚ ի վէր այնց՚ ընդ որս էր դաշնակցեալ՚ ի նեղել զՏ՚երկայ ազատուէն։ Լ՚րկնչեր՚ ի գաղտնի դարանի՚ ի կողմանի կրասոսոսի. և գայս ասաց իսկ յատենի ծերակուտին։ Վ՚ե զի՚ ի խիզախել ընդեմ նէ՚ Լ՚. կատոնի տրիբունի, պոմպէոս ետ նմ՚ պատասխանի սաստիւ, և եցոյց նշանացի զկրասոսոս ոմ՚ իմամակալ. լու և զօրավիգն Ժպիրհ պատանւոյս։ Յաւել՚ ի վէր, Թէ զգուշաւորիմ ես աւելի զ՚ զՀիպոն սիրիկեցի՝ որ խողխողեալ էր՚ ի կարմանէ։ Յայտնագոյն ևս եցոյց գայն՚ ի խօսիլ առանձինն ընդ կիկերոնի։ Լ՚սէ. կրասոսոս Համախոհ ես ընդ իմ չարակամն, յո՚ ընդ նախանձախնդիր հասարակապետականս, ՚ի ջատագովել՚ գՀ. կատոն, և չառատաձեռնել զարծաԹ առ կղզիսոս։ Լ՚ռ արդարև խորհուրդ կալաւ պոմպէոս ապահովել զիւր կեանս, և առ բացաւ բաղձամ զօրականաց՝ որք եկին նորուն հրամանաւ՚ ի մօտակայ անդաստանաց՚ ի խմբիլ գնովաւ։

Ն՚ապՀեպ յառաջադիմելոյ փառաց և զօրուէ կեսարու՝ արկանէին՚ ի սիրտ պոմպէոսի միւս ևս տագնապ։ Յա՛ւ էր նմ՚ տեսանել, գի քաջութիւք կեսարու ինքն՚ին մեծամեծք, և և՛ս առաւելեալք արդեամբք և շնորՀօք նորուԹէ՚ ի նա՛ առարկանէին գաչս ամենեցուն. և ինքն

օր ըլ օրէ աղօտանայր , և վարէր զկեանս լսելով յիշատա- Աբ Հ. 696։
կաւ իւրոց անցեալոց յաղթուածց , որոց պարծանք աղօտա- Ն. Ի. 56։
նային հեռաւորութ ժամանակաց ։ Ընտելութիւն ևս տե-
սանելոյ զնա հանապազ՝ ի հռովմ ը բազում ամն , տակա-
բացուցանէր՝ ոչ ծարկօրէն պատահէ , զյարդ և զգար- կիւ. ա ը
մանս . ուր զսորին հակառակն կեսար բայական՝ առաւել- պոխ. ա. է։
լոյր զօրութ , մինչև ընդունիլ՝ ի ծերակուտէն զայն ինչ ,
զոր երբեմն դժուարահաս Թուէր ստանալ խոհովայոյզ
բանսարկուի՝ ի ժողովրդենէն ։ Ո՞ զի ծերակուտին ա-
ռատաձեռնեալ էր՝ ի նա անբաւութիւն փողոյ՝ ՝ի պէտս
ռազմի զօրուն նր . և ընտրեալ էր հոգաբարձուս տան
՝ի կարգաւորել ընդ նմա զահմանս իւրոց աշխարհա-
կալութեց , որ համարեալն էր մեծաշուք պատիւ զօրա-
գլխաց . և ոչ երամն լինէր այսմ հասարակօրէն , բայց
յետ խսպառ յանգ հանելոյ զպատերազմին ։

Ձկին միայն իւր քաջափայլ յաղթուիւք՝ որք տային նմ
ստանալ զայսպիսի յարգ և հզօր զօրուի , այլ ընթացա-
կից էին յայնս և իւր արծաթ և հնարագիտութիւք ։ Օ՛ի Պլուտարքոս
յերևիլ իւրում՝ ի կարի ինն հեռաստան , պատերազմիւք ՝ի կեսար ։
ը սուեվս և ընդ բեզգեանս , ը իրաց ինչ էր առաջնիակ
անգ՝ ի հռովմ , և ոգի էր ամ գործառնուեց ։ Ա՛մեաւ-
նայր կանգնէր անդ զօրուի ինչ հզօր՝ ախոյեան զօրուենն
պոմպէոսի , առաքէը՝ ի հռովմ զամ զձոխութիս քաղեալս
յերկրէ հպատակելոց . և մատակարարեալ անխնայ զոս-
կի և զարծաթ՝ ի շինուածապետս , ՝ի պրեետորս , ՝ի հիւ-
պատոսս , և ՝ի կանայս նոցա , մինչև ստանալ իւր նոքօք
բազմուի յոյժ հաստուածոց ։ Պոմպէոսի տեսեալ զայս
ամ զշարեր մեծապէս , այն որ՝ ի մանկութենէն հեռի էր
միշտ առաջագահ , տեսեալ զվտանգ աղօտանալոյ իւրոյ ,
և կործան կալոյ յաւնէ՝ որ մեծուի Թուէր նմա յիւրոյ
ջանից ։

Իսձ Թուի՝ Թէ այս գաղտնի տրամադրուիք պոմպէո- Համարձա-
սի՝ որք յայտնի էին կիլկերոնի , ազդեցին՝ ի մեզս ատե- կութիք ինչ
նաբան համարձակուի վիժելոյ զոյսս ինչ կծողականս կիլկերոնի ը-
ընդմ կեսարու՝ ՝ի ժամանակի աստ զորմէ խօսիմք ։ Պ. դեմ կեսա-
աեքսախոս՝ մի ՝ի տրիբունից , որոյ ձիգն եգեալ էր վասն կիւ. ա. ը
իւրոյ վերադարձի , ամբաստանեցաւ յայսմ ամի մ բրու- փոխ. ա. թ։
նաբարուեց եղելոյ ՝ի նմանէ , որպս կարծիւը՝ յիւրում և ա կ. եղ.
տրիբունուԹե ։ Կիկերոն պաշտպանեաց նմա , և յուցաւ բայ. է. է։
երախտագէտ առ այր՝ որում արդարև շնորհասպարտ էր
յոյժ , բայց և տուեալ էր նմա իւրով դեղուը բազում
առիԹս գժգոհուե ։ Այս գատ վաՀենիոս , որ տրիբուն
գոլով յորժամ կեսար էր հիւպատոս՝ ծառայեալ էր

Ա· Հ· 696։ Ն· Ք· 56։ Նմա յամէ յիւր անիրաւ և փառասէր ձեռնարկս, ՚ի մէջ երևեցաւ ոմն վկայ ընդդէմ ամբաստանեցելոյն։ Ի՚նդ եղև ՚ի մէջ նը և կիկերոնի մեծ ինչ հակառակութիւն· յորում վատինիոս ՚ի դէմս կաճ կիկերոնի, թէ յաջողուածք կեսարու հաշտեցուցին զքեզ ՚ի այսմ բարեբաստիկ զօրագլխէ։ Կիկերոն ետ պատասխանի· Թէ նախամեծար ընտրեմ զվիճակ բիբուլոսի՝ որչափ և նկուն Թուիցի, ՚ք զամ յաղթութիւն և յաղթանակս իւրոյ հակառակորդացս։ Ի՚ց յայլում նուագի ասաց, Թէ որք վարեցինն զիս ՚ի տանէ իմմէ, էին այնք՝ որք արգելին զբիբուլոս եղանել յիւրմէ տանէ։ Ի՚սյս ցուցանէ յայտնապէս զի՚ենսար։ Ի՚ՈՒ զոյց՝ զոր ասաց ընդդէմ վատինիոսի, և որ կայառ մեզ, բռնադակ է այսպիսի։ Ի՚նդանակ ծագէ ՚ի ծագ՝ ՚ե բռնն պարսաւանաք ինչ տրիբունաւե վատինիոսի, վ՚ը որոյ և հիւպատոսութիւնէ կեսարու։

Կիկերոն արար և զայս ևս։ Ի՚ժողովի ուրեք ծերակուտին եղելոյ ՚ի հինգն ապրիլի, ՚ի խնդրել պոմպէոսի փող ՚ի գնել զարմոխս, յանձն առին տալ քառասուն միլիոն սեստերտս։ Հայսմանէ առնէ առաջ խօսելոյ վ՚ը դատարկելոյ հասարակաց գանձուն, զինարիոյ անդրէն ընկոյց։ Հայմժամ կիկերոն առաջի արար միւսանգամ զառաջարկուն ինչ, որ լեալ էր չորիւք ամսովք յառաջ ՚ի պ։ Հռոմէիոսէ լուպոսէ տրիբունէ, և որ յայնժամ չէր յաջողեալ։ Ի՚րժան Թուեցաւ նմա՝ Թէ ՚ի հնգետասանն ամսոյն մայիսի ծերակոյան խորհեցեալ, Թէ զի՞նչ արժան իցէ առնել վ՚ը գեռնին կապուցայ ՝ որ բաշխեալ էր ՚ի քսան հազար քղքացիս օրինադրութիւք կեսարու· և եղև վճիռ ծերակուտի ը՚ այսց կարծեաց։ Ի՚սյս կծանէը զինա յոյժ· զի ոչ այլ ինչ էր իսկ կեսարու, բայց պահպանուն դիւանադրութեց իւրոյ հիւպատոսութէ։

Վարանք կեսարու։ ՚Ի վ՚ը վճռոյս մնայոյզ էր յոյժ կեսար։ Ի՚ր ՚նդ միւս ևս առնի մեծ՝ լինելոյ ՚ի վարանս։ Ի՚· դումտիոս ահենոբարբոս ՚ի խնգիր էր հիւպատոսութէ առաջիկայ ամի· և ըստ ամ կանոնաց անմարթ էր զլանալ զայն այնպիսում անուանի և երևելի առն, որ ըստ ասից կիկերոնի՝ ընտրեալ էր հիւպատոս յայնչափ ամաց հետէ, որչափ էին իւր ամք ծննդեան։ Ի՚րդ դումտիոս յայտնի Թշնամի էր կեսարու· և յայտնապէս ասէր, Թէ զոր ոչն կարողացաւ առնել՝ յորժամ էրն պրետոր, հանդերձեալ էր ՚ի գործ դնել յիւրումս հիւպատոսութէ, և բառնալ ՚ի կեսարէ զկուսակալուն գաղղիոյ։

Կիկ· առ ապիոս· Ք· Ը· Սոսեանիոս Գիկեռո· Ի՚Ն։

Ա՚յ այսորիկ խեթացեալ կեսարու, գուցէ բարձցի ՚ի

· Ա՚նիոն հիպ գլեան ւէրայ գոռբն նէան։

նմանեալ դէպ ժամանակ ստացուէ փառաց, և պոմպէոսի Եւանդագին անձկացեալ նորոգել և առաւելուլ վիւրն՝ որ գամ քան զգամ նուազիւր, փոփոխ պէտք սերտ միա- բանեցին վնտ, և պնդեցին զՀանգոյց բարեկամուէ նոյ, մանաւանդ Թէ դաւակցուէ: Ընթացակցուէ կրասոս- սի՝ դոր զօրուԹի մեծ էր յոյժ ի հռովմ, լինէր նոցա պիտեան. և նա ինքն՝ Թէպէտ և ծերագոյն էր յերինն, չէր ինչ ընդհատ ի փառասիրուէ մասին: ՀաղԹուԹիք կեսարու նախանձ արկանէին ի նա, և կամէր հաւասա- րիլ իւրոց պատճէնիւ՝ փառօք վինուց:

Ընդ այնմ եղև նոյ խորհիլ յիւրեանց միջի խորհուրդ պատշաճող իւրաքանչիւրում ի նոցանէ, բաժանելոյն վինքնակալուԹիւն՝ ոչ Թէ էր նոյ հայրենատուր ժառան- գուէ: Այսմանէսյաս՝ վի պոմպէոս և կրասոս խնդրեա- յեն միահաղոյն վերկրոդ հիւպատոսուէ, ոչ վի ի դուրս անկի գոմէոյս. և իբրև լինիցին հիւպատոսք, յերկա- բաձգեսցի հրամանատարուԹի գաղղիոյ ի վեր կեսարու- ամն հինգ, Թող վհինգ ամն՝ որք տուեալ էին նմա՝ վա- տինիոսի օրինօք. և ինքեանք կալցին զկուսակալուԹիս և զգաւառս՝ որ առաւել հաճոյ Թուիցի ինքեանց՝ նոյն- չափ ամն: Այս գաշնաիսսուի էր այնպէս ծանրակչիռ, որ ոչ կամեցան վստահանալ ի միջնորդս: Այսմեցան ե- րեսիլ միմեանց: Այս վի չէր Թողայուցեալ կեսարու ե- լանել ի սահմանայ իւրոյ գաւառի, կրասոս չոքաւ առ նա ի ռավեննա, և պոմպէոս երեսեցաւ նմա ի լուկկա՝ յուղևորիլ իւրում յափրիկէ, ուր երԹայր ժողովել զարմիս՝ ի գիւրել զԱնգոսի քղքին հռովմայ:

Ի ժամանակի յորժամ կեսար օԹեվանս կալաւ ի լուկկա, եղեն նմա այնպիսի շքեղ եկաւորք, մինչև կար- ծել՝ Թէ հռովմայեցիք ամենայն ձանաչել, Թէ ոչ լինելոյ իսկ նմ ոք: Ամէն իշխանաւորաց կի երևելի ե- րևելի անձանց հրամանակալաց՝ որք եկին յայց նմ, այն- պես մեծ եղև, մինչև երևիլ առ դրան նորա հարիւր և քան զայն: Այայ ի պոմպէոսէ՝ գտաւ անդ Ա. մե- տելլոս նեպոս՝ փոխահիւպատոս սպանիոյ: Այ. կղոդիոս փոխապրետոր սարդոնիոյ, և երկերիւր ծերուունք ծե- րակուտին:

Ի տեսաւորիլ կեսարու ընդ կրասոսի և ասյա ընդ պոմպէոսի, եղև քաղցմ զրոյց զկիկերոնէ: Կրասոս՝ որ ոչ սիրեր վնա երբէք, քարկայոյց զկեսար ընդդէմ կիկերոնէ: Այս յորժամ ետես սա զպոմպէոս ի լուկկա, գան- գատ կալաւ յոյժ զբուռն հարուածոց զոր հասուցեալն

Ա. Հ. 696 = Ն. Ք. 56:

Նոր դաշ- նակցուԹ ի մէջ կեսարու, պոմպէոսի և կրասոսի: Պլուտարքոս ի կեսար, և ի պոմպէոս, և ի կրասոս, և ի Կոպան: Դիոն:

ՏեսաւորուԹ նոցա:

Բազում ե- կաւորք կե- սարու ի լուկկա:

Ասպիանոս. փաղփաւ. ը:

Տրտունջ կե- սարու առ պոմպէոս զըզ- կիկերոնէ: ԱչառամբուԹ պոմպէոսի առ կիկերոնէ:

Ը. Հ. 696։ Ն. Ի. 56։ էր կիկերոն դիւանագրուեց իւրոյ հիւպատոսուէ ։ Պոմպէոսի չէր բացեալ զաերան ՚ի գանգատել ՚ի լինել անդ իրողութենն . յայտ է թէ՝ վ՚ո զի յայնժամ չև էր քաջ միաբան ընդ կեսարու . բայց իբրև իւր դաշն կնքեցաւ , միջամուխ եղև գժտութեանն . և պատահեալ նմա ՚ի սար դոնիա , ուր եհաս նաւաւ յառաջ քան զանցանելն յափրիկէ Ա. կիկերոն ՝ զոր ալարեալն էր մի յիւրոյ տեղա կալաց , ասաց նմա զայսոսիկ բանս ։ Լաւ դու էյդրդէս զերէյոյ ու փոխել զոճ էր , ես բոլոր կալայ զչէն , ըն ու կապա րեցան խոսոմանդ՝ որդ չեչէն եղեր երալասաոր ։ Հիշեցայց նմա որչափ ինչ լեալ էր յիւրեանց միջի ՚ի դաշնախոսութենէ անդ յետս կոչման կիկերոնի , ուր մի ՚ի պայմաններն էր ՝ զի մի՛ ընդհարցի նա երբեք ընդ դիւանագրուհս հիւպատոսութենէ կեսարու ։ Պնդեաց ևս , թէ կեսար արժանի է այսմ երախտագիտուե կիկերոնի . որդ յետագարձի ոչ միայն գտաւ հաւան , այլ և օգնական ։ Լաւ յաւել ասել . երէ եղէյոր ու ոչ կոփ , կամ ոչ երբէ նպաստամատոյց լինել կեսարու , գերի մ՚ երեսեցի նմա ընդ ափ ։ Պոմպէոս այնպէս խնամ ունէր իրողութես , մինչև իմացայց և կիկերոնի՝ ա զաչելով ժտութենէ , այլ չձեռնարկել յիրս ինչ միւսանգամ ՚ի վերայ գետնին կապուայ ՝ մինչև ՚ի գարձ իւր յափրիկոյ ։

Կիկերոն հաստատէ ՚ի միտս այնդել զօգուտ կեսարու ։

Լ՚այս գանգատաք ներգործեցին ահել տպաւորուէ ՚ի կիկերոն ։ Յետանէր զանձն անհաճոյ յաչս գլխաւորացն աշնուապետական կողման , որք ընդ ենթնախանձալուկք զի թեպետ հաւանն եկն ընդ կեսարու իւր , բայց անհաւան թէ ստասցի անդրէն չքեղուելիս ՝ որ ածիցէ ՚ի վէր նոյ կասկած չարեաց։ Այսորդուհք նոյ ընդ կղզիսոսի իւրում մահուսափ թշնամոյ ՝ խոպաւ քեցելին գնա ՚ի նոցանէ ։ Այ զի թէ ոչ հանապազորդեր զբաղեկամուէ ընդ պոմպէոսի , հնար էր նմ նշաւակիլ նորոյ վշտաց վտանկի , անօգնական գտեալ զառաջինն ։ Լ՚ու հաճոյանալոյ պոմպէոսի , հարկ էր նմ բարեկամ լինել կեսարու ։ Այ որոյ հաստատեաց ՚ի միտս՝ լինել այդպիսի . և յայնմ հետէ՝ յոչ կամաց նախանձայոյզ հոգեկապետականաց՝ գովեր գկեսար , և յայմ եղև նորա կուսակից ։

Ջատագովէ զներ յետագոխուէ ։

Լ՚որդարացուցանել զանձն բազում իմամբք յայսմ իւրում յետգոխուէ՝ յերկար և ՚ի գեղեցիկ թղթի ուրեք առ ընտուլոս սպինթեր , որ գրեալ էր առ նա՝ թէ զարմացեալ է իմ ընդ քեզ ։ Պնդէ՝ թէ պարագայք շրջեցան. և համակամուէն ընդ բարիս՝ որ պիտանին է առ գիմադարձուէ չարաց , այլ չունի գտեղի . և թէ սկզբունք

աչընուազապետականքն՝ որովք լիներ առաջնորդուն առ իւ- Աչ. Հ. 696 :
րով, և առ սակնթերին հիւպատոսութիւք, գոգսես՝ այլ Ն. Ք. 56 :
ոչ պահին յումեքէ : Ի վեր բերէ, Թէ գլխաւոր հեղի-
նակուն պետուն չէ բնութեաբարեալ յանօրինսոյ, յորում
պահու պիտեր դիմամարտիլ ցյետին ձիգն. այլ ի ձեռս
է աւագանեցեալ անձանց պոմպէոսի և կեսարու : Ա-
յսմ յայտ ՚ամէ ՚ի վեր բերէ, Թէ պարտ և պատշաճ եղև
ինձ յերիւրիլ ըստ ժամանակին : ,, Ա՚ն ՚ զի (ասէ), գի-
,, տուն քաղաքավարք չետուն երբէք կանոն, յամի անայլ
,, այլակ զհետ երթալոյ մի և նոյն խորհրդոյ : Ի նա-
,, ւարկուն արուեստն օրինադրէ տեղի տալ մրրկի, Թէ-
,, պետ և այնուհիկ ոչ լինի հասանել ՚ի նաւահանգիստ :
,, Ասյց Թէ հնար իցէ փոփոխուել Թեզս այսուիկ ժամանել
,, յայն, անմտուի է վտանգիւ պինդ ունել զառաջադիր
,, ուղին, և ոչ զհետ վարել ուղւոյ՝ որ հասուցանէ զմեզ
,, ՚ի նպատակ յոր ըղձանամք : Ա՚սպիսի է և մատակա-
,, բարուն հրապարակական իրողուեց. և առ հասանելոյ
,, վախճանին՝ զոր առաջադրեմք, որ է հանդարտուԹի
,, վայելչական և շքեղ, ոչ է պարտ միշտ ունել զնոյն
,, լեզու, Թէպետ և պարտ է մեզ միշտ հայիլ ՚ի նոյն
,, նպատակ ՚՚:

Ա՚սպէս խօսեր կիկերոն առ լենտուլոս, զոր գիտեր՝ Թէ որպիսի
Թէ Թշնամի է եռապետական զօրուԹէ, և զորոյ կամէր ինչ էին իւր
արդեօք հաձել զմիտս գեղեցիկ փաստիւք : Ասյց ես- բուն սեփ-
րև եթաց զկիւր սիրտ ատտիկոսի, այնուհետև անփոյԹ ծիք :
լեալ պաձուձելոյ զկիւր գնացս, այլ առաջի արարեալ
զնկուն վիձակ զոր յանձին զգայր, ողբայր զգին այնպէս
Թախծագին, մինչև շարժել յախտակցուն : ,, Վ՚ասնի՞
,, երջանիկ ՚ ես դու (ասե առ այս իւր հաւատարիմ քա-

1 Քանզի ոչ երբէք գովեցաւ ՚ի քաջավար եղելոցն ՚ի մատակարա- ջեաւ ընդ պատուոյն և զհանդար- տուԹ, արժան է մեզ ոչ զնոյն միշտ ասել, այլ զնոյն միշտ գիտել : Կի- ւս ընծայիս. ե. Ի :

2 Դու ապաքէն չուներ սոբկու- Թի ինչ սեփական, վայելես յա- նուն ※ հասարակաց : Իսկ ես Թէ խօսիմ զհասարակապետուԹէ զոր- ժանն, անմիտ երևիմ. Թէ զվի- տոյն սորուկ. և Թէ լռեմ, ձնչեալ և ձերբակալ. ապա որպիսի իցէ իմ ցաւ. յայտ է Թէ այնպիսի ո- րով և եմն վարակել զանանգու- նիս, իբր զի չէմ կարող և ցաւիլ իսկ առ չերևելոյ ապերախտ..... Ա՚նայ (ինձ ասէ,) զարդարել զպոլ- պիս՝ որոմ վիճակիցայ : կենդանի են

Ա՛ Հ. 696։
Ն. Ի. 56։

,, ըեկամ) ՝ի համեստ և ՝ի միջասահման աստիճանի՝ յոր
,, կեաս ։ Ընդհակ դու ծառայուն ինչ անձնական , և ՝ի
,, հասարակաց ծառայութիւնդ չքառնաս ՝ բայց զքո բաժին
,, միայն իբրև զայլոն ։ Այլ ես , թէ ասեմ զիմ կարծիս
,, ՝ի հասարակաց իրողութիւն՝ ոչ արժանն է , անմիտ եմ ,
,, որ կամիմ զիմ կարծանութիւն . Թէ խօսիմ ՝ի պիտելոյ է-
,, մոյ օգտի , ստրուկ եմ՝ որ վերհերիմ . Թէ լռեմ , խոս-
,, տովանիմ զիմ վինակ ձնշման և ստրկութիւն ։ Իսկ որ
,, պիսի իցէ իմ ցաւ ։ Ի ինեւոյց է այնպիսի ՝ որպես իրօք
,, յանձին զգամ ։ Այլ զգայուն ցաւոց ևս ՝ը վևս արծար-
,, ծանի չիս , զի չկարեմ ՝ի ցոյց ընծայել , երկուցեալ
,, երևիլ ապաշնորհ առ պոմպէոս՝ որում ՝ամիւ եմ պար-
,, տապան ։ Այլ զի՞ գործեցից ..... Ինտրե՞լ չիմիմ
,, վինակի զլուն ՝ը մարթեալոյ , և գովե՞լ զայն՝ ՝ը որ հար-
,, կաւ լծորդեալ կամ , ոչ կարեմ ։ Այլ ես ներեմ քա-
,, նատեղծին ՝ փիլոքսենոսի , որ նախասիրեալ ընտրեաց

գիք՝ ՛ջեմ ձեռնհաս . և ներեմ փիլոքսենոսի , որ ընտրեաց նախասէր ծար գառնալ ՝ի բանս միւսանգամ։ Ակի· առ ապիկիոս· ֆ· ը։

※ Աղաւաղեալ է ապանօր բնագիրն ոչ նշանակի մանաւանդ ։ Իմասիս բա-նին անհնար է լինել այլազգ ման վերա-յապրեալն չիմամ ըարգմանել ։

1 Որ ՝ոյն չիշէն զանօր փիլոքսենոսի, գիտանել առնին ՝ի ՝ը հապարի Պապմ. Նախն. երես 222 ։ * Բայց առ գիւ-րան վերծանողաց չիրաւի է չիշապահել զայն և ապանօր ։

Փիլոքսենոս փայլէր յատկապէս գիտնականիս երկրագու վէր փառասէր-րոյ բանաստեղծութեան ։ Բռնաւորն Լա՝ որ զուր պանծայր ընդ նոյն ձիրս , իբրև եղոյզ նմա ուսանօրս ինչ անհնարին արարեալ չիւրմէ , փիլոքսենոս համարձակեցաւ պահարակել ։ և ՝ի պատիժ այսր իւրոյ համարձակուն անդէն վաղ վաղակի արկաւ ՝ի քարահանքս , զի այս անուն էր բանտին սիրակու-սայ ։ իբր զի ոչինչ այնպէս հնաս-արի գոտոզուն յոտի իշխանի , ոչ յորժամ իցէ և յոտի բանաստեղծ ։ Բայց և այնպէս բարեհաւսուքն ՝ամ պալատականաց՝ որոց կարի ինի շուտ եզև աղէտ փիլոքսենոսի , գիւր նեհսիս ՝ի վաղիւ անդր եհան զնա յապատուն , և ընկալաւ զնա անդ-րէն չիւր չնորհս , և բազմեցոյց ևս չիւր սեղան ։ Կոչունքն էին մեծա-

ծախ , և զուարճագիմ խնդութեն առաւելութեն փայլէր չայ կոչնա-կանս ։ և ահա չանկարծակի ինի վանդգ քաղաքիդ և մահ չայս նո-ցա նկարի ։ Դիոնեսիոսի ՛ջեռաւլ էր գլուխ ՝ի գինւոյ ։ գառնայ չիւր կամ՛ագին գրգանս , և ինքնահաճ ձայնիւ և գործական եղանակաւ պատասանէ բազում տունս չիւրոց ուսանաւորաց , ընտրանօք ՝ի հաձել զբազմականս , յորս և անհնարին բէ ընաւորուն մոաց նր խօսդեալ էր անախորժ և անվիտ զնմ զոր կարծէր չնորհաչուք ։ Ընդ որ տե-սանել , զի առ իւրաքանչիւր տուն՝ զոր պատասանէր , կոչնակութք առ-հասարակ զեղուին ներբողինօք , մի քան զմի առաւելեալք ՝ի գովեստ ։ Ուշադրութեն էր նկարեալ չերեսս նոցա , ՝ի շարժմունս և ՝ի բռնու-դակ կերպարանս ։ Աչք նոցա չա-ռեալք ։ Հայեցուածք նոցա , արար-մունք և չչնջիւն չայտ առնէին զնո-ցայն մոաց չափսասկուն ։ գլխովին էր ՝ի նոսա զարմանք և մարգահա-ճոն ։ Փիլոքսենոս հազիւ զերծեալ ՝ի ծանրաբեռն չղեծայից , հայէր չայս ամ ապշուն առանց իւրք բա-ժանորդ լինելոյ ։ և անշարժ դէմ-ական կալեալ սեսարանիս ՝ի մէջ այնչափ մարգահաճոյից , կայր ՝ի խոր լռութեն ։ Դիոնեսիոս ՝ որ և ոանդագին անձկայր ունէր և զնա ըայն հաւանուն , որ քան զամենե-

,, դառնալ ՚ի բանտ , ՚ք գովել զտանաւորս լռնաւորին՝ Ա. Հ. 696։
,, որ բանտարկեալն էր զնա ՚՚ ։ Ն. Ք. 56։

Ա՚պա երեւի՝ թէ կիկերոն էր յայնց աւուրս , որոց լոյս մտաց ունելով գերապանծ , չունէին սրտաբնդուն ըզ-հետ երթալ այնց ։ Ձիշխեր նա , ո՛չ յանծանօթս կալ իւրոց պարտեաց , և ո՛չ ձեռն ՚ի գործ առնել ՚ի կատա-րումն այնց ։ Այլ ՚ի հանապազորդ մրցմունս ընդ անձին , դատապարտեալ զՅՄ զոր առներ , և էր քանի քարշեալ առ առնել յերկչոտուէ՝ որում ո՛չ կարէր յաղթել ։ Ա՚ն այսորիկ գոգցես՝ ՚ի ժամանակի յորժամ բողոք ունէր առ ատտիկոս խոր տրտմութ՚ ըմ ծառայուէ՝ ըստ որով հե-ծեր , ասեր ցիւր կարծիս ՚ի ծերակուտի ՚ի շնորհս ասիո-րիկ՝ որ այսր ՅԱՅ էր գլխաւոր պատճառ , յո՛ է՝ կեսարու։

Կիկերոն ա-սէ զկարծիս ՚ի ծերակու-տի , թողուլ կեսարու զաշխորգումն կրկին գաղ-ղոյ ։

Ա՚ւ քանզի մարկելղինոս հիւպատոս՝ այր մեծասիրտ և լի ոգւով հասարակապետականաւ , համախոհ ունելով ՚ի պիւրն պաշտօնակից , կամ գէթ չգտեալ ՚ի նմ խոչ ինչ , թէպետ և իւրագետ էր կայսրուէ մարկիոսի ըստ կեսարու , առաջի արարեալ էր ծերակուտին խորհիլ զկուսակա-լուեցն՝ զորս որոշել ունէին հիւպատոսայ . և ընտրուէին հանդերձեալ էր լինել ՚ի վերայ չորից գաւառաց . յո՛ է գաղղիոյ՝ որ յայսկոյս ալպեաց , և գաղղիոյ՝ որ յայնկոյս ալպեաց , զորս միանգամայն ունէր կեսար , բայց մինչև յիւր ժամանակս էին միշտ երկու կուսակալութիւք անջատք . մակեդոնիայ՝ զոր ունէր պիսոն . և երկրին ասորւոց՝ զոր ունէր գաբինիոս ։ Այլոյն ոմանք՝ որք խորհէին քառնալ ՚ի կեսարէ զկրկին գաղղիայս . և այլք՝ թէ ար-ժան է գէթ թողուլ ՚ի նա զմին յերկուց ։ Կիկերոն ՚ի ձառի ուրեք մակագրելոյ յաղագս հիւպատոսական գաւառաց , մերժէ զայսօսիկ երկուս կարծիս ։ Զորս կամք են , զի կացցէ մնասցէ կեսար ՚ի մատակարարութեն կրկին գաղ-ղիոյ . որ է ասել . թողցին ՚ի ձեռս նր զծրութիւք՝ որք պիտին նմա ՚ի նուաձել եթէ զծերակոյսն , և եթէ զհա-սարակապետութիւնն ։

Պնդէ զիւր կարծիս ձոխ գոլասանութ՚ ըն կեսարու զո իւրոց գործոց քաջուէ , զորս արդարև ո՛չ է հնար գովել ըստ արժանեաց ։ Զոս առաջի արարիչ զմի միայն յայնց անթերն ՚ի գաւականս ։ Ա՚յսպիսի ինն նուրբ զաւհաւութի ժպտեցոյց ըզ-բունաւորն խակ , որում ո՛չ գոյր ա-կընկալել . և իւր հանճար բնեցոյց զսուր ազատուէն , որում հնար էր ազդել մեծ ինչ ազէտ ։

Կարելոս լըպօ-ծառ յաղթա-օրինաւոր գո-վեցին ։

սին առաւելոյր ՚ի ճանաչել զյարգ-նորս , բռնագատեաց զնս յայտնել զիւր միտս ։ Փիլոքսենոս առանց ինչ պատասխանատուէն չըրջէ զե-րեսս ՚ի պահպանն՝ որք կային ըզ-սեղանով , և ասէ . գոյնոցէ՞ դն

Աբ Հ. 698 : Նո. Ր. 56 :

պանծալի գովաբանուէիք : ,, Կնուէին ՝ (ասէ) տուեալ էր
,, զալպեայ լերինս ՝ի պատանէդ իսայիոյ . և այս է մաս-
,, նաւոր իմն երախտաւորուէն տեսչութէն առ մերս քէղք :
,, Այլ զի եթէ ամենի և անհամար ազգ գաղղիացւոց ու-
,, նէր ազատ մեզ յայս երկիր՝ ուր բնակեալ եմք , հը-
,, ուժմ ոչ երբեք լեալ էր աթոռ տիեզերական ինքնա-
,, կալուէն : Այլ սրդ կարող եմք աներկիւղ տալ հաւա-
,, նուէն , զի ալպեայ լերինքն ցածուացեն զդաչաթուէնս
,, իւրեանց , և հաւատարեօքին մերոյ դաշտավայրացդ , զի
,, յայնկոյս այսց լերանց մինչև յովկիանոս չկայ ինչ՝ որ
,, կարող իցէ անհանգստել զիտալիա ՚՚ :

Օ կարծեաց կիկերոնի վէտ չոքան , ըստ որ ցաւ եղև յոյժ նմա : Ոչ ոք առաւել գոհ լինէր քան զնա , եթէ ծերակուտին հնար լինէր առնել ինչ կշռուէիւն ընդ հակառակն :

Պիսոն յետս կոչի ՚ի մահէ գոնիոյ : Գաբինիոս ինայ յաորիս :

Գնէր միխիթարուէի ինչ լինէր նմ, եթէ յետս կոչեալ լինէին պիսոն և գաբինիոս իւր յայնմի թշնամիք՝ յոր-ոյ չուէնէր ինչ ակնածուէի . և իւր տեղեացեալ էին յայսմ մասին և արդարոյ : Ոչ միայն օգուտ իւրոյ վերադիրուէթէ , այլ և հաստատակապետուէ բարին պահանջէր , զի զլկեօցին կարի իմն մոլեկանաք յիշեանուէթէ , զոր ստացեալն էին միայն յանցաւորուէթէ , և որով ոչ վսրէին՝ բայց առ առաւելուլ վնասանոր յանցանս :

Ի՝ամնաւորապես պիսոն ոչ փոխարինել իւրոց մոլուէթեց առաքինուէի ինչ : Ընդունէթ լեալ առ դաշնաւորս , վատասիրտ առ թշնամիս , այնպես ձախող գտաւ ՚ի գոյզն պատերազմունս՝ յորս ձեռն էարկ վայրապար ընդդէմ աքսանց բարբարոսաց մտաւորաց մահեդոնիոյ , զի և գրել անգամ ոչ իշխեաց ՚ի հռովմ ՚ի խնդրել գոյզն պատիւ :

Կիկ. առ Ա. Եպիստ. Բ. Ը :

Դաբինիոս ընկղմեալ ՚ի մոլուէթիս , գեթ ուներ ինչ քաջուէ : Այս մեր դիպող ժամ պատմելոյ այլուր զնոյն յաջողուածս : Այլ այնպես էր յայսց անկեալ և առեալ , որ ՚ի գրել առ ծերակոյն ՚ի խնդրել զպատիւ Պաղեստինոյ կամ գոհուէթէ առ դիս՝ մերժեցաւ . որով չկայ յայմ հռովմէական պատմուէ օրինակ նմանատիպ , բայց մի միայն . (այն էր ալբուկիոսինն, զորմէ խօսեցաք ՚ի էի .

1 Բնուէթէն ոչ առանց ածելոյն համային ակնարկուէթեան ամրացոյց կանխաս զնոյնս ալպեական լեռ բառիք : Ջի եթէ այս մուտ՝ բաց լինէր առալն կատարուէն և բաղմուէն գաղղիացւոց , ոչ երբեք քաղաքս այս ընծայեալ էր արդեօք կայան և աթոռ գերագոյն ինքնակալուէն : Բայց այժմ ժամն է նոցա ցածնուլ : Ջի ոչինչ է ըստ զլերանցս այսոցիկ բարձրուէն և անգր՝ մինչ ցովկիանոս , որ ահարկուն իցէ ի տալնոյ : Կիկ. յաղագս հնապատուական գաւառաց . համար 34 :

երորդ ՝ գիբս ։ Ի՝նդ այն ուրախ եղև յոյժ կիկերոն , զի այս նախատինք եղեն իւրում Թշնամւոյ ՝ ի ժամանակի յորժամ ինքն էր ի բացեայ ։ Ընդ նա ի հռովմ , յորժամ ծերակոյտն զայս օրինակ անարգ եաց զգաբինիոս ։ Հաւանական է , Թէ ծերակոյտն իմացեալ ևս զնա մեծ տպրիւր յիւրմէ պաշտամանէ , եթէ ի ձեռս էր նը՛ առնել զայն ։ Պոմպէոս յայտնապէս պաշտպանեաց իւրում հաստատածոյ ։ Ա՝յլ իղձք կիկերոնի կիսով վճարեցան ։ Պիսոնի միայնոյ չարի եղև Թողուլ զիւր կուսակալուձի , և դառնալ ի հռովմ առաջ գնի ։ Գաբինիոս կալաւ զիւր հրամանատարուԹիւն միւս ևս ամ յետ այսր ժամանակի ։

Ի պիսոն. համաբ 88։

Յամ մնայուածք բազմավդով յուզմանց տարւոյս յորում կիկերոն էմք , կիկերոն այլ ոչ երևի ։ Ա՝ր նա կարի իմն պարկեշտ , որ ոչ Հանդուրժէր զօրավիգն լինել բռւոն ձեռներիցուեց պոմպէոսի , և կարի իմն տկար ՝ ի դիմակալել ։ Ի՝տեան դատաստանի եղև նը՛ գլխաւոր պատաղուձիչ , որ գարձոյց ՝ ի նա զմտան ինչ յարդի ՝ զոր կորուսանէր յայլ կողմանց ։ Ի՝պաքէն խօսեցաւ զիւրոյ առեներաձնուեց վ՛ա սեքստիոսի ՝ որ ծառայուԹիք բազումս օգտեցին ՝ ի գարձուցանել զնա յաքսորանաց , և վ՛ա կելլոսի մանկան՝ զորմէ էր մեծ ակնկալուԹ , եԹէ ձիրք իւր էին բաւական , և եԹէ բարիոք գնացք չէին և ևս պիտեան ։ Կիկերոն գտաւ ջատագով յայսմ ամի՝ և ի կուռնելիոս բալբոսի , որոյ հակառակէին քաղաքացուԹիՆն հռովմէականի՝ զոր ընկալեալն էր ՝ ի պոմպէոսէ , վ՛ա լինելոյ նը՛ ծնեալ ՝ ի գադէս սպանիոյ ։ Խօսեցաւ զայս գատ ը՛ կրասոսի և ը՛ պոմպէոսի իսկ ։ և սա գովի ՝ ի բանախոսուԹիՆն կիկերոնի չնաչխարհիկ նազաբանուԹիք ։ Ա՝յլ Թէ դեգերիմ յայսմ , խնԹամ կարի իմն հեռանգիլ յիմիմ նպատակէ ։

ԿարգաւորուԹիք պոմպէոսի և կրասոսի , ՝ի հաստանելոյ հիւպատուԹեան ։ Պոմպէոս ՝ի իւրասուս , ՝ի պոմպէոս , ՝ի ենոբ , և ՝ի լոպան ։ Դիտո-հէ

Պոմպէոս և կրասոս միաբանեալ էին ը՛ կեսարու՝ ոմն պատմեսյաք , ՝ի խնդիր հիւպատոսուԹ ։ Կալան ը՛ երկար ՝ի ծածուկ զիւրեանց խորհուրդ ՝ զի գիտէին՝ Թէ հանդերձեալ էր լինել նը՛ դիմակալուՀ մեծ ։ Ա՝յլ ՝ի սկզբան անդ ոչ ծանուցաս Համիկ՝ Խորհէին միայն , Թէ աւ ոչինչ բարի վախձան կամՀին նը՛ երեսիլ միմեանց , և միաբանիլ ը՛ միմեանս ։ Ա՝ւ լաւ ևս ծածկելոյ զիւրեանց դիտումն , զանց արարին ևս զժամանակաւ օրինադրեցեալ յօրինացն՝ մնոանել ՝ի համար պայծառապզեցիչ ։ Ա՝խաբ նոյա էին անցուցանել զամն առանց ընտրուԹ , զի ասցի ժամանակ մարկելինոսի եւանելոյ ՝ի պաշտամանէն ։ Ա՝յս հիւպա-

Ա. Հ. 696 : Ն. Ք. 56 :

տոս երևեր այնպէս նախանձախնդիր և անվեհեր պաշտպան հաստարակաց ազատուե , և այնպէս գոռ Թշնամի եռապետական դաշնակցուե , որ ոչ ակն ունէին թէ յաջղէսյի անուանակոչուԹէն իւրեանց 'ի հիւպատոս՝ 'ի ժողովս յորս իսկ նա գահերէց : Պաշտօնակից նը մարկիոս գնայր ը նոյն շաւիղ . միայն Թէ այլ եր քաղցրաբարոյ , որ իւրովի չէր ընդունակ բուռն դիմադարձուԹէ : Այլ ուներ զկատն իւր փեսայ . և կատոն՝ որ արդ եր յաչս մարկեղինոսի վ՚ը իւրոյ առաքինուԹէ , և սիրեցեալ 'ի մարկիոսէ 'ի սակս սերտ ազգականուե , վարեր ը իւրայ ինչ գործ գհիւպատոսուԹին :

Երեք արև բունք միաբնուԹեամբ ընդ պոմպէոսի արգելուն զընտրուե իշ խանաւորաց :

Ը. ու խափանելոյ զընտրուԹիս չկայր այլ Ճանապարհ , բայց դիմակալուե ուրուք արիւնուի : Կատաւ Ա. կատոն պատրաստական 'ի մնատուցանել այնուիկ գիւր ծառայուԹե պոմպէոսի և կրասոսի : Այս պատանի ծանծաղասիտ՝ յառաջ գհակառակ կողմն ուներ պոմպէոսի , որպես տեսաք յերդողե անդրէն հաստատուե պտղոմէոսի աւետայ : Ձետ այսորիկ առաջի արար օրէն ինչ վ՚ը յետս կոչելոյ զլենտուլոս սպինԹեր , և քառնալոյ 'ի նմանէ գկուսակալուե կիլիկիոյ : Կամեր ընդունելի առնել և այլ օրէնս ինչ , բայց Թէ զրոցն իւրայ՝ չէ մեզ քաջայայտ. սակայն անհաճոյ եին յոյժ ջատագովայ աշնուսակերտու Թե : Արկեղինոս արկ նմա խափան , չԹողացուցեալ նմա օր ազատ՝ խմբելոյ զժողովս ժողովրդեան : Հնարն զոր 'ի վար էարկ , ոլպես Թուի՝ եղև այն , զի շրջեաց 'ի տօնս զամ աւուրս՝ յորս այս ժողովք լինէին օրինօք : Այս հակառակուե 'ի մէջ մարկեղինոսի , և Ա. կատոնի՝ յանկոյզ գյետինս զայս մնանել 'ի համակամուե եռապետաց . և ձեռնտուուԹ ոմն Թուի՝ երկուց իւրոց պաշտօնակցաց պրսկիլլոսի և սուփփենասայ , շրջեաց զվիճ խարէնն 'ի հիւպատոսն , ընդդէմ գարձեալ ամ ժողովն՝ ուր զոյցք լինէին ընտրուե իշխանաւորաց :

Ջուր ջանք հիւպատոսին մարկեղինոսի և ծերակուտին՝ 'ի յաղԹել յամառուԹե արիւնից :

Ը. ինչ կայր 'ի կախ . և այնուհետև յայտ է Թէ՝ սկիզբն լիներ 'ի վեր երևելոյ , Թէ յինչ յանգին այս յապաղմունք : Ներակոյտն առաջարկուե հիւպատոսին մարկեղինոսի՝ եմուտ 'ի սգաւորուե , ոմն 'ի հասարակաց ինչ աղեաս . և ամ անդամք օգոստապատիւ ժողովոյն՝ առաջնորդ ունելով զիւրեանց հիւպատոս՝ եկին յանդիման եղեն ժողովրդեանն խմբելոյ , ամ նշանօք խոր արտմուե , զանայեալ 'ի գուԹ շարժել զբազմուին և յաղԹել յամառուե արիւնից : Այս ամ հանդերձաւորուԹի չսրար ինչ պատուդ : Տրիբունք անվեհեր 'ի ցասմանէ՝

զոր յարուցանէր ՚ի վե՛ր նոցա նշաւակ այդպիսի , կայրին Ա՛. Հ. 696. Ն. Ք. 56:
միայնին անյողդողդ և անշարժ : Լ՚ե ՚ի բուռն կշռամբել մարկելլինոսի զանհնարին բռնուի պոմպէոսի ՝ որ վարէը զհաստաբակատուքին ՚ի ծառայուի, ժողովուրդն ետ հաւանական պատասխանի զուցայ նո՛ր անպիտան գոչմամբ: Լ՚ասէ ցո՛ր հիւպատոսն . ,, մեծաբարբառ ՝ յայտ արարէք ,, զձեր միտս , յայտ արարէք՝ զի դեռ կարող էք զայդ ,, առնել . յետ սակաւ միոյ չունիցիք և ո՛չ զայդ ազա ,, տուքի՚՚ :

Լ՚յո՝ կղզիսոսի էր անկաւոր այպանել զիսկիճ ծե- Կղզիսոս այ-
րակուտին : Լ՚յս անմիտ տեսաւալ թէ ծերունիք տխուրք պանէ զծե-
և ամաչեցեալք մնին անդրէն յապարանս , եւ ՚ի քեմ րակոյն :
առենախօսիչ զարդուք իւրոյ պաշտամն , իբր զի էր շինուածապետ . և կամեցեալ անդրէն յինքն յանկուցանել զսէր պոմպէոսի՝ զոր անդադար կծանէը և նախատէր յերկուց ամաց հետէ , ձայն եբարձ ընդդէմ մարկելլինոսի և ընդդէմ այլոց նախանձայոյզ հասարակապետականաց, յորոց օգտի յուցեալ էր ՚ի նմին ժամանակի լինել ժրաջան թէ ակից : Ո՛չ շատացէ պախարակել զծերակոյսն բայական , կամեցաւ՝ զի ականատես իցէ իւրում ցաւման . և էկն եկաց առ դուրս պալատան : Ո՛ անեցին զնա . և յանկարծակի պատեալ զնովաւ բազմուի ասպետաց , կտրատէին զնա արդեօք , եթէ ժողովըրդեան չէր յարուցեալ նմ՛ յօգնուքի , մինչ և սպառնալ իսկ հրձիգ առնել զաեղին՝ ուր ժողովեալ էր ծերակոյսն :

Յայնմիսամ ահէզ շփոթի պոմպէոս երևէը հանդարտիկ , ոմ՛ թէ իրքն ո՛չ իւիք հայիցին ՚ի նա . և ո՛չ յայտներ զանձն : Ո՛արկելլինոս բուռն հարկանէ կամ՛ ՚ի բաց առնել յերեսաց նորա զպատրուակն , կամ՛ թերևս և հրաժարեցուցանել զնա առ ամօթոյ ՚ի միոյ՝ որ վեր ՚ի վայր շրջէը զքաղաքն ամ՛ : Ո՛ր այսորիկ եհարց ցնա յատենի ծերակուտին , թէ լի՞նչ միտս իցէ . և խնդրեաց ՚ի նմանէ՝ եթէ խորհի՞ ընթացակից լինել առ հիւպատոսուէ : Ո՛ թէուի , պոմպէոս ո՛չ ուներ ակն այսմ հարցափորձի . վ՚ո որոյ իւր պատասխանի եղև կարի լիմն շփոթ : Լ՚ասէ . հնար է թէ խնդրիցեմ , և հնար է թէ ո՛չ : Պնդեաց հիւպատոն , և կամէր ուսնիլ պատասխանի ինչ որոշ : Ալերկնեաց անդրէն պոմպէոս . ,, ինձ ո՛չ պիտի հիւպատոսու-

Հիւպատոսն կամի սահել զպոմպէոս և զկրասոս ՝ յայտնել զհետևանց միտս : Նոցուն պատասխանիք :

1 Զայն բարձէք կուբրացիք , բարձէք զձայն՝ մինչդեռ կարող էք զայսմհետէ ո՛չ ևս կարօղաց ջիք անպատիժ առնել զողջն : Վաղ. Յոփսիմոս . ՚ի . ք :

Ա. Հ. 696։ Ն. Ք. 56։ ,, Թէ, եթէ հայիմ միայն ՚ի բարի քաղաքացիս . բայց ,, չարքն և խռովարարք սոսկեն զիս ըղձանալ այնմ ” ։ Ա՛յս իւր լեզու համարեցաւ յանդուգն և անդէպ ։ ՚Ի հարցանել նը և առ կրասոս, եա սա պատասխանի մեծ ևս չափաւորուբ . խնդրեի զհիւպատոսուն, եթէ Թուէը՝ Թէ պէտք հասարակապետուէ զայն պահանջեն ։ Ա՛ր- կեղինոս ըն իւրում սովորուէ խաղայ բանիւք ՚ի վը պում պէոսի . և արժանայաւ լսել պատասխանի խիստ և նա- խատուիր ։ Ա՛ն բարուոյ ճանպէս դու ասէ պոմպէոս զծառայ- ոնէն՝ ըր ոեղ արար ։ Ա՛րծան էր ոեղ չիշէլ , զի իմով կանխ , որ համբ էէր՝ եղեր ընդառնի , և սովէալբ՝ եղեր զը ամ՝ արբեալ Ա՛ռաջի առնեմ զայս զրոյց , ոչ զի արժանաւոր էլիս մէ Թէ անմոռաց կացցէ , այլ զի ծանիցի ՝ Թէ քանի՞ սակաւ էր ակնածուէն մեծամեծաց հռովմայ առ միմեանս , յոր- ժամ մտանէին ՚ի կագ ։ Ա(ն)չամանաբ՝ որը զարմացուցա- նեն զմեզ և գայԹակղեն ստեպ ՚ի զրոյց կիսկերոնի առ իւր ՀՀշնամիս , էին սովորական քարբառք ՚ի վէմս իւ- րեանց ։

Հանրական սրտաբեկու- Թի՚ն հռովմ.

Ո՞այսմ օրէ և առ յապայ հիւպատոսն և ծերակոյտն լքեալ՝ այլ ոչ ձեռն արկին ՚ի գիմակալել վայրապար ։ Ա՛լը անձկային հիւպատոսու Թէ , ՚ի բաց կացին ՚ի հետա պընդուէ ։ Ա՛նակ պատերազմին Թողալ ՚ի ձեռս պոմ- պէոսի , բայց ամ նշանաբ հանրական սրտաբեկուէ ։ ՚Ի ժողովս ծերակուտին , ՚ի հրապարակական ճէսս կրօնի՝ յորս պարտ էր գտանիլ իշխանաւորաց , տիրեր տիուր էին ամայուէ ։ Ա՛յլ ոչ և ընդհարկանէին ը միմեանս , զի ամ ոբ էր հարստահարեալ . բայց յայտնի էրևէր Թէ գարշէին ՚ի հարստահարուԹէց և ՚ի հարստահարողաց ։ Ա՛յսու օրինակաւ էանց մեայաւած տարուոյն ։

Դ Ե Ր Ա Հ Ա Ւ Ի Պ Ա Տ Ո Ս Ո Ի Թ Ի Ւ Ն

Ա. Հ. 697։ Ն. Ք. 55։ Պոմպէոս և կրասոս հասուցեալ զիրան ՚ի սահման՝ որում ըղձանային , չամաչեցին բնաւ ընդ ամ Թ ապարտ յաղԹուէլ իւրեանց . այլ զսորին հակառակն խորհեցան օգտիլ նովաւ ։ ՚Ի վերջնում աւուր անցելոյ դեկտեմբե- րի ամ իշխանաւորը բաց ՚ի տրիբունից ժողովեցան ՝ և- լեալ էին ՚ի պաշտամանց ։ Ա՛յր սովորուի , զի ՚ի լինել հասարակապետուէն անգլուխ , պարիսկք խմբեին ՚ի մի՝ ընտրել ՚ի մէջ իւրեանց զոմն իշխանաւոր , որոյ իշխա-

1 Բառս բնագրին առաւել իճն նշ- հեգնորդն է զառայուէ և արբեցու- նալէ . զի արդարեպէս զծայրեէր, որ

նու՛ն էր հնգօրեայ · զոր և կոչէին Ներահիպատոս : Յետ Ա. Ե. 697 :
հինգ աւուրց նստուցանէին միւս յաջորդ, և այնպէս հետ Ն. Ք. 55 :
զհետ, մինչև հասանէին ի նստուցանել զհիւպատոսս:
Ընդ անուանիլ հիւպատոսացն, մտանէին տոքա ի ստա-
ցուն առաջնորդութե՛ն, և գահերեց էին ընտրուե՛ն այլոց
իշխանաւորաց, պրետորաց, շինուածապետաց և գանձա-
ւորաց : Այսպա պոմպէոս և կրասոս յայտ արարին Ռո-
մա՛եցւոցն՝ նշանակեալ նմա թէ՛ ի խնդիր են հիւպա-
տոսութե՛ն :

Ասացի, թէ այլք պայծառապգեացք ի բաց հրաժա- Դոմետիոս միայն մնայ ի խնդիր լի-
րեցան ի հետասպնդութե՛ն : Այլ ի բաց առնուլ պիտի նել հիւպա-
զ : դոմետիոս, որ աներկիւղ ի բուռն զօրութե՛ն այդց տութե՛ն ընդ պոմպէոսի,
ահեղ ընթացակցաց, և ի նորոց ևս օգնականանուէց զօ- և ընդ կրասոսի :
բանկանաց կնսորս՝ որք առաքեալքն էին ի զօրավիճն
լինել նմ՛, իշխեաց մտանել ի պայքար ընդդէմ նոցա, և
զնոսեայ ցվախձան ի վէգ գալ : Նուաստոխեր երևեցու-
ցանել արիութե՛ն. Թող զի և քաջալերիւր մեծապէս ի
կատաղ, զորոյ ածեալ էր հնուէ զքոյր առ ի հօրէ և ի
մօրէ՝ զկորկիա : Կատոն յորդորեր զնա, թէ արժան է
քեզ հետամուտ լինել այնմ՝ յոր ձեռնարկէր, առաջէ
արարեալ նմա՝ թէ չէն բանքն վա՛ ի ձեռս բերելոյ ըզ-
հիւպատոսութե՛ն, այլ զհռովմայեցւոց ապատութե՛ն : Այ-
քաջասիրտ որոշումն կամաց՝ յանկոյս ի դոմետիոս ըզ-
նպաստ ումբ բարի քո՛ղբացւոց, և և այնց՝ որոց դիտմունք
թէպետ և չէին կարի ինն վսեմականք և ծաւալք, բայց
էին ուղիղք և պարզմտականք : Հարցանէին ցմիմեանս
զարմացմամբ : ,, Ո՞ինչ պիտի պոմպէոսի և կրասոսի
,, երկրորդ հիւպատոսութի՛ն : Ո՞ր ազգաւ լինիցին միւս-
,, անգամ՛ ի միասին հիւպատոսք : Ո՞չ կայցե քաղաքա-
,, յն ոք արժանաւոր՝ լինելոյ պաշտօնակից պոմպէոսի կի՛
,, կրասոսի՛ " : Այս յայնց որք զրոյցս ի մէջ առնուին
այսպիսիս՝ գոլ ակնկալել, թէ բազումք որք չասեին
ինչ, նպաստամատոյց լեցին դոմետիոսի ի հասանել պա-
հուն : Ուսկարկուելիւնք լինէին տումնակօք · և այս
գաղանի ձանապարհ քաջալերեր զայնոսիկ՝ որք ոչ իշ
խեին յայանի յուսանել զոր խորհէինն :

Պոմպէոս և կրասոս յայսմանէ կալան երկիւղ · և առ ի բաց եկաց
զբծանելոյ յամ անսատագուէ ելից իրացն՝ ձեռնարկին ի բռնութե՛ն
և յերկիւղե
ի բռնութե՛ն : Ընդ երթալ դոմետիոսի կատոնիս յառաջ քա-
զբնանալ աւուրն ի դաշտ արեսի՝ զի փութացուսցէ
իւր քուեայս, անկանի ի դարան՝ զոր գործեալ էին իւր
դիմմրցանակք : Այրուն որ տանէր զբապտերն զառաջ-

Ա. Հ. 697 : Ն. Ք. 55 :

Պոմպէոս և կրասոս անուանեցան հիւպատոս :

Խոսման արհանին կասուն նէ հասանել էզ ի արեւասրեքն, և ասան վերագաձել քան զնա զհասնիցոս :

Լոյս և այնպէս այս անվճեռը ոչի՝ անեկիւզ ի վտանգէ, պնդեր չառալ սեղլ, և յորդորեր զդամեսիոս մնալ ի տեղւոջ պատերազմիլ չյեհին չշնչ մի ազատուել ընդդեմ բռնաւորացն : Դամեսիոս երկչոտ կիր խոհեմ ը զնա, ոչ ի դեպ համարեցաւ այլ պնդել, և խոյս ետ ի տուն իւր : Լոյսիոն հանապազորդութ բռնութեց և բանտարկուեց պոմպէոս և կրասոս ընկալան երկրորդ հիւպատոսութ, այլ հեռևուիք եղեն այնպէս ազետաւորը, որ ջոք ատելի էին միջոցք՝ որովք ստացան :

ԿՆ. ՊՈՄՊԷՈՍ ՄԵԾ Ը. Մ. ԼԻԿԻՆԻՈՍ ԿՐԱՍՍՈՍ Ը.

Առաջին հոգն՝ որ Հարիսա պատահեցոյց զնոր հիւպատոս եղև բնտրուի այլ ամ իշխանաւորաց : Կարգաւորութ կամք էին սկիզբն առնել յընտրութէ պրետորաց, որ եղև վ ն ի իրողութ գժուարին . բայց ի գլուխ տարան ը իւրեանց սովորութէն, առ ատն կսխեալ զօրէնս, զարգարուի և զնամ ամաթ :

Կատն՝ որ ոչ զանգիտէր իւրք՝ յորժամ իրքն էին վտանգաւորութէ իրաւանց Տասարակաց, անկարացեալ ի ի գլուխ տանիլ զհիւպատոսուի դամեսիոսի, ինդրեաց նա ինքն զպրետորուի վ ն իւր . զի այս պաշտօն լոյն նմա իրօք ինչ զհնարան ընդդէմ հիւպատոսաց, և զի մի պարտաւորեսցի գիմակալել ոչ լոկ առանձնաւորաց՝ զէ պրետորացն իշխանաւորաց : Ի սկիզբն հիւպատոսը, ձէ պրետորուի ի ձեռս կատնի՝ գիմամբ ցանակ լինէր հիւպատոսուե . և Տաստատեցին ի միտս ի բայլ ունել զնա, ոչ զիարդ և լինիցի : Կաղտնի հետապնդութէ չափազանց և բռնաւ, բաշխոյք արծաթոյ յայտնապես ի գնել զբազեայս, և այլ ամ հնարք եղան ի նոցանէ ի գործ : Կառ ապահովել զանդատապարտուե այնց՝ որք Տասանէին ընտրուե այսպիսի անուանարկ մարթանօք, հրաման Տանին ի ծերակուտն՝ զի պրետորք նշանակեալք մտցեն վաղվաղակի ի պաշտօն, ապահա արարեալ զկարծիս չոգունց ծերունեաց՝ որք կամէին թէ տացի վթ մնոբեայ միջոց յանուանակոչուէ մինչ ի ժառանգակալուի իշխանաւորութէն . ոչ զի յայնմ ժամանակի որք մեղապարտ իցեն գաղանի հետապնդութ, Տնար լինի մատուցանել զնոցանէ ամբաստանուէն : Օրացեալք այսպիսի վՀուով, արկէն ի Տամար պայծառագեղից զայնոսիկ՝ որք բարեկամքն էին նոցա և իւրեանց Տաստուածք . և ի նը-

պատ սոցա յայտնապէս փութացայնէին զքանէս։ Ա՛յն առաքինութի՛ւն կատարի չունելով այլ սպասէն՝ բայց զոր յանձին ունէր, յաղթական գտանելոյ նմա և ամ՛ բանադրութեանց հզօրաց. և քաջաբարոյիք յամօթ լինէին՝ ի վաճառել զքաջեայս իւրեանց՝ առ ի ծողով վնաս արտաքոյ, որոց արժան էր ոսկեզինս գնել զայսպիսի արիւտուր։ Ա՛ն այսորիկ առաջին Հռովմ բանէր քաջարիս՝ անուանեաց զնատոն։ Պամպէոս պիմեաց յայնժամ՝ ի հնար անարգ և անարժան։ Ա՛սէ, անգոնակելն և ամենապարտ սատեա՛ք՝ ի լուսոյ բոմբիւն փայլական, որ հարկաւ զրկ զգոնէ։ Ա՛յս ինքն, և իւր պաշտօնակից երկպատկերին անուհետև վերախանձանս և զբազկալեա՛ք. լցին գգաշտ արեսի սպառազինօք, և հասին ցայն վայր՝ մինչև վերադասել կատարի զկատարեալս ամն, որ նախատինքն էր և դիրտ Տաճկին, մեծագոչս արհամարհ յայտնոցեալն իսկ՝ որոց ծուէր պիտանի, և զոր ամբաստանելն ի պաշտօն։

Պատմէ, ձե՛ք քաղաքացիք՝ որք այսպէս պղծեցին զիւրեանց քոյեայս, փախեան առ ամենոյ, և չքեան ձաքեան։ Ա՛յլք ժողովեցան առ կատուին, որ միշտ անվարժ էր՝ ի բեմ առնելոսցից. և ոչ երկնադգեցին՝ ըստ ասից պլուտարքեան, գոշակեաց գնա՛ չարիս՝ որ գալոց էին, զգացուցեալ իւրոց ունկնդրաց, քանի՛ կարևոր էր դիմակալել հիւպատոսաց՝ որք երկինքեն՝ ի պրետորեա՛ կատարի։ Ձե՛ս այսորիկ զարձաւ յիւր յարկ ուղեկցութ բազմաւորաւ, քան զալորեցունց միանգամայն ընտրելոց՝ ի պրետորէն։

Ժողովք ընտրելոյ հինուածադիտաց՝ երևեցուցին առ դէտ և ևս բազմագիւղ։ Ա՛ռեան անդ մարդիկ այնչափ մեծ՝ ի պոմպէոս, մինչև ցայտիլ արեան՝ ի վէր զգետուց նէր։ Ա՛յս զի անմարթ էր Թողոլ զժողովն՝ որոյ էր դահերեց, եա Տասուցանել՝ ի տանէ այլ օթոց՝ զարձուցեալ յետս զարիւնահաճաճան։ Ա՛տես զնմանոյս յուլիս կին նէր, որ գօրավարի գնոյ սիրէր գնա։ Ի՛ր զի պոմպէոս էր այր պարկեշտ. և իւր քարբ էին այլազգ ցայտ՝ մասին՝ ի բազում կեսարու, անմահն գլխովին՝ ի ցօփուեց յանձնելոյ ցայնժամ՝ ի Տաւիմ։ Ա՛յս մանկամարդ արկին գահն Տաբաւ յոյժ, տեսեալ զնոցա առն իւրոյ արիւնաներ կեալ. և զի էր յղի, Տեռևուիք այսմ աշաբեկուե եղեն աղեաւոյ։ Ա՛հռոյգ զղաւակ, յորմէ Տաղիւ բուժեցաւ։

Իբրև լցան նմ իշխանաւորութիւք, նոր հիւպատոսք խորհեցան քաղել զպատուղ բռնութեց և անիրաւութեն՝

Ա՛ն Հ· 697։
Ն· Ք· 55։

Պոմպէոս գահերեց զինուածադիտաց՝ նր ընտրեա՛ ցաց։ Օթոց նր արեամբ թաթաւաւ։

Տրեբոնիոս արիւռն առաջի առնէ

Ես Ա. 697։ Ես Բ. 55։

զբոս գործեցին։ Յաւելին յայտ մասին սուտ ինչ չափա-
զրուէն և կեղծաւոր լուծէին, ոչ ինդրելով ինչ վճռն
ձանց՝ ոչ ի ժողովրդենէ և ոչ ի ծերակուտէն. բայց
ինն արարեալ կարգադրեաց ինչ։ Պողէին ինն ընտանց
գաւառաց զաւորիս, ուստի ժամանակ էր կոչելոյ յեռա-
զգաբինիոս. և զսպանիա՝ ուր մեռեալսն նետով պատե-
բաղմէր ոչ փառաք և ոչ յաջողուածովք։ Այս տրեբո-
նիոս արիւնուն՝ զոր զառածեցուցեալ էին, առաջի արար
օրէնն՝ որ նշանակէր հիւպատոսաց գկուսակալելս տարո-
ւոց և սպանիոյ վասն հինգ ամաց, զորօք՝ որչափ պիտոյ
Թուիցի նոցա, և իշխանութիւն կուսոյ և հաշուել ըստ
հանգոյս։

Օրէնն վերի ընդունելի, Թէպէտ և գիմադարձ ինն այնմ կա ասն և երկու արիւնուքը։

Կատան՝ ոչ խորհէք ամ որ, ոչ յեանեցաւ կընդդէմ
գանձալոյ այսմ օրինի։ Գնահան եղեն նմ և երկու
արիւնուքը, աԹէյոս կապիտան, և ակուիլլիոս գալլոս։
Զմտանեմ ես յայսմ վայրի ի մանրապնին պատմուԹի
այսր կուսի՝ որ եղև սաստիկ յոյժ, բայց կարի ինն նման
նախ յառաջագոյն պատմելոց։ Ընդ այս լինի ինձ ասել,
Թէ կատան յետ ամ յամառ և անպատուական արիւնէ կալեալ
եղև ի գանապանաց արեգնիոսի, որոյ ոչ կարացեալ
ձոգոյրել պյուգդ ի կատոնէ, հրամայէէ եր արկանել
զնա ի բանտ։ Այլոյ քանզի զձանապարհայն անդադար
լողոք ունէր զորինեն, և միա դնելին նմ բազմուԹի յոյժ
մարդկան՝ որք զնետ երԹային ի բանտապուին, տրեբո-
նիոս երկեաւ յեվից գործոյն, և ետ Թողուլ ազատ։
Իրազուէէ օրինին էառ կատարուին յայսմ աւուր, և
Թողաւ վաղուեան աւուր։

Պալլոս արիւնուն ածեալ զմտաւ, դի Թէ սպասէ ա
ռաւօտուն՝ գտանէ յամ ձանապարհս հրապարակին պա
հապանս, մինչև անդնդար լինել նմ մտանել անդր, բա
րիսք խորհեցաւ փակել և անցոյանանել զդիշերն ի տե ղ
ւոջ՝ ուր ժողովիւր ծերակոյտն։ Կնուներ այսուիկ ըզ
գուշաւորուէ՝ գտանիլ յառաջ ընդ փոր հակառակորդան
ի բեմ անդր, որ էր անդ մօտ։ Կզդ եղև տրեբոնիոսի
խորհուրդ նմ, և ետ գնել պահապանս յամ զրուսս ծե
րակուտին։ Կատի գալոյս մնաց ոչ քանաորկեալ ընդ
կալ, մինչև փախեաւ. բայց ի բանաքսեալ զանց՝ ըն-
կալաւ բազում վէրս. և այս ամենայն էն արդ ասիք՝ զոր
ձգեաց յանձն յիւրմէ յամառ գիմակալուէ։ ԿԹէ արի-
բուն ոք՝ որոյ անձն էր նու իրական այնպէս անողորմ էար-
բեցաւ, յայտ է Թէ այլոց հակառակողաց չէղև ինչ
խնայուէ։ Կղէն՝ որք խոցեցան, եղէն և որք սպանան։

ԱՃ Հ. 697։ Ն. Բ. 55։

և կրասոսս իսկ ՚ի լուեցուցանել զնի ՚ի ծերունեաց մանկ անուանեալ Լ. անդրէաս՝ որ ընդդէմ գառնայր օրինին, բանցի ևշաբ ցերեսս, մինչև գլխովին արեամբ ջաղախել։ Լ. յօտս օրինակաւ ընդունելի եղև սրինն։

Պոմպէոս տայ պահել կեսարու զգեստս կուսակալու (կրկին) գաղղիոյ և մեծի գաղղիոյ մաս կա հինգ տարի։

Պոմպէոս ՚ի Սպանիա ՚ի վերայ Սերտորեայ առաքեալ կուսակալ էր նորին, ՚ի հանապազորդել ՚ի վերայ կռուասկալուն (կրկին) գաղղիոյ և լերկիոյ ամս հինգ. և այն էր ՚ի ժամ վերադարձին զգեստս և պատս, զոր տպաւորեալ էին և զկնան։ Ո՞ր պ այս շարունակաւ եղև այն, որ ետ կեսարու ժամանակ խորհրդատս հաստատելոյ, մինչև անհնար լինել խլել գնա. և Տարկ եղև ամենք ընդ օրինօք լինել նմ, և կամ ձեռնարկել ՚ի մարտ։ Կուրծքն ոմանք անլուր էր և օտարոտի, մինչև քաղցմ ձրգամբ բանալ զաչս նոր։

Թէպէտ և չէին Տաճ ընդ այն կառան և կին կերան։

Կատան առ ընդդիմանալ այսմ օրինի ոչ կալաւ զշարիս՝ զոր կալեալն էր ընդդէմ առաջնոյն։ Պոմպէոսի զոր ընդդէմ առաջնոյն։ Պոմպէոսի շրջելոյ զիւր բանս առ ժողովուրդն, շրջէ առ պոմպէոս։

,, Ձհայիս (ասէ), զի առնես քեզ նոր գլխահար։ Խրթև
,, ես լծով լինելոյս և սկսանիլոս զգալ զձեզն, ոչ կա-
,, րացեալ՝ ոչ ՚ի բաց Թօնաթիել, և ոչ բառնալ, անկա-
,, նելոյս քո բեռամբդ ՚ի վերջ հասարակապետուե. և յայն-
,, ժամ յուշ լիցին քեզ բոլոր անագան, ազգարարիք կա-
,, տոնի. յորս էր օգուտ քո անձնական, և օգուտ ևս
,, արգարուե և օրինաց և առաքինուե։ " Օ՚նոյն ասէր և կիկերոն առանձինն առ պոմպէոս։ Լայլ ոչ ազգուազգարարիք առաջնոյն, և ոչ քաղցր խրատք երկերոքինն՝ խղճացին զԹագլոն որովք կաշկանդեալն էր։ Նամարքն զնա զորմելն վերագոյն քան զնմ պատահոր, կարծեալ Թէ կեսար յամի պէտս ունելոյ կեսրմէ։

Ցգիտեմ Թէ հիւպատոսաց կամք էին զինքսարկեն ընուլ վասուն՝ զոր հասուցանելին իւրեանց բարի անուան այս ամ բուան և անկարգ ձեռնարկք. բայց ջնաայան ուղղել և նորոգել զպէտս զնմ նորոց օրենաց։ Լայլ ասաց, զի նորոգիչդ անուն չէր ինչ նմ ՚ի ձայն՝

Ընդ կարգաւորուե մնալ օրինաց պոմպէոսի յընտրութեն դատաւորաց։

Լպահանուի դատաստանաց էր անցեալ ևս չափ Պոմպէոս կամելով փակել կոպարաւ, արար ինչ փոփոխուի ձեւս օրինաց յընտրուե դատաւորաց, և ետ հանել հրամանագիր՝ զի պոմպէոսի ընտրեսցին նախագոյնքն ՚ի քիշբացոց։ Հասարակօրէն՝ ոչ յուշ առնի Ցեսպիանեմոս, կարծիբ՝ Թէ ազգատուԹենէն էր ոմանց դատաւորաց առնի կաշառաբեկ լինելոյ. բայց նոյն չէղինակ յարէ. միեմ արժան ինչ իցէ համա

Ընդ Հ. 697։ Ոս. Ա. 55։

րիւ, թէ կայցէ սէր և յարգ առ արգարութիւն յոյնսսիկ՝ որք Հռոմայեցւոց ազգի ազգի տպերատուրեաք ։

Վարքերոմա. եւս. Բ.

Յետ մերն եւսկ օրհնութիւնք յիշեալ կանայիցն, եթէ գայ տեառ լինելոյ ի օրինաց ։ Պատանի ոմն վիճանուն գայր ցոյց պայս պոմպէոսի զայսոս ժամանակաւ ։ Ի ազերիոս մաքսիմոս՝ որ յառաջ բերի զիրողութիւնս , ոչ նշանակէ զորոշ թուականն ։ Կայ պատանի կին. պիտոն անուն , ամբաստան լինելոյ զոմանից մանկիւսէ կրկոպոսէ , որ յայտարի էր մեզապար , բայց պաշտպանեալ ի պոմպէոսէ ։ Պիտանի տեսեալ եմ մի զապարան Հողոպրիւ ուրի ի ձեռաց , ի վիմի հարաւ նորուն խնամակալութեան , զոր և խոտիւ կշտամբէր ։ Պոմպէոս ասէ . խոչ պիշերէ ոչ ամբաստանեցեր պինեն ։ Պիտան ասէ . ոտ՞ր չաղ երկաւորութեն հաւաքանաչեցեր , ըե յամբաստանել իմոմ դէն ՝ էյարեցանես կոխ հաղորդեան , յայնժամ խոտանել չէիր ՝ ըե իոզոչ կայցէ առ պատառուս ձի ոտ պատաչքուսե , յառաջ եսչ ոտն պիտանէիսեն ։

Օրէն ընդդէմ գաղտնի հետապնդութեան ։

Զեր ուրուք արտրեալ գաղտնի հետապնդել՝ յայտնագոյն , լրջագոյն և դատաստատագոյն ըս՝ ամ պարտադայից քան զպոմպէոս և զկրասոս ։ Կայց և այնպէս ժողհեցան նոյնգ ել օրէնս ընդդմ այսմ գերզ մտն , և յաւելոյ յայն նոր պատիժս խիստս՝ որք չէին լեալ յայն վայր ։

Ընտաքար կան նոր ինն օրինի ի վր ծախուց ։ Օգնութեն հռոմեցեաց աց ։

Պատրաստուէք եղէն ևս ընկրկելոյ խիստ օրինագրութեաք զգերդուէն սեպանոյ . և այս էր թէ ևս այն ազգ նորոգուէն , յոր դիպողագոյն ձեռնամուխ լինէին քան յայլ ազգ։ վն զի երկաբեն եսկ չէին պերձք և փարիկաւերք յիւրեանց ընտանի ծախս ։ Ի ազգ ևս սկիզբն արարեալ էին գնել պէսպէս օրինս ի խոտանել զյառաջադիմուէն այսր ձեռաս . և բայ յայնց՝ զորոց խոսեցաք ի սկիզբն

Հաթ. Գ. էրէս 64։

չորրորդ հատորի մատենիս , սիլլա ի ժամանակս իշխանապետուէ , և լեփիդոս՝ որ էր հիւպատոս յամի մինչուան սիլլայի , արարեալ էին ընդունելուէն նորոց ։ Կայց սեր համոյից առաւելեալ յղմուէք հռոմեցեց՝ յաղնեալ էր այսց տեսր գիմախալուէց ։ Ի ազգին քաղաքացիք հասապակապետուէնէ , և այնք եսկ՝ որք պանդային ի քնջ և ի վառեալ նախանձայուզուէնէ իւրեանց վն ապատուէ , անձնատուր էին յանտանելի գերեվարուէնես , և ոտնհաւ լինէին օրինաց՝ որք հայհոյին ի ծախս ։

Ասդ ի կոչանաս հասարակաց արարողուէնց՝ յորս արժան էր ամ խոտուէք պահել զայսոսիկ օրինս , գրգռելի և որկորոտուէն հանձարէին հնար՝ ընուել զայսր վներին ։ Օ այս գեկուցանէ մեզ կիկերոն ի միւսմ ի Եղբոց ,

ուր պատմէ անկէզծ և ախորժաբար զայն՝ որ դիպեալ էր նմա՛ի կոչուիլս ինչ պատրաստեալ՛ի կենտուրսէ սպինթերոյ՝ վասն հասանելոյ որդւոյ իւրոյ՛ի պատիւ հաւանմանց ։ ,, Որպէսզի (ասէ) վերաբերեալք՛ի ծախս՝ ,, որոց պարտ էր՛ի նեղքս ածել խոշորակեաց կենանս , ,, արարին ինձ մեծ ճոխս ։ Այո զի որովհետև այս օրինք ,, խիստք՛ի վերայ այլոց ամի , թողուն լիուլի ազատութիւն՛ի ,, վերայ համ ընդհանուց և բերոյ երկրի , մեր փափկասէրքս ,, այնպէս զերդ համեմուն զանձկա, զարմանաս և զնմ ազգ. ,, բանջարոյ , միանգ չկրնք ինչ յաշխարհի՛ք զայնս ախոր- ,, ժաձաշակ և համեղ ։ Ետաքեցայ ես ձանձրակեալ յայնց՛ի ,, կոչուանս լենտուլոսի , և իմ անժուժ կալութեանն պատժե- ,, ցաւ՛ի ծանր խօթուիլն՛ է , որ տեւեաց աւելի՛ք վաւրայս ,, տասն ։ Ո՛չ այսպէս՝ որ դիւրաւ ժուժկալէին յոստրէից ,, և՛ի մուէնայից , խաբեցայ՛ի՛ի ձանձրանալ և՛ի մո- ,, լորէ · բայց արդ ոտայ , և այլ անգամ առաւել ևս ,, զգուշացայց ,, ։

Ի՛վերևս որ բորբոքէրն զինախանձ հիւպատոսաց վ՛ը խո- շորակեաց կենաց՝ էր սէրն զոր ունէին առ վեղխուրէն և առ գրգուրն գլխաւորք իւրեանց հակառակորդաց , յո՛ գլուխք կոչմանն ազնուապետուրէն ։ Որոնեսիոս ոչ ա- ռագաստեաց զայն բնաւ ։ Յայտնի՛ ջատագովեաց զանձ լաւանցուրն՝ զորս կամք էին արտաստմնել , և գու- նագեղեալ զայնս գեղեցիկ անուամբն մեծագործուրէն և ազնուապետուրէն վայելչականի մեծուրէ հասարակապետուրէ ։ Կամի յայն յանկուցանել և գՀիւպատոս իսկ , գովեալ զնոսա վասն բարեկեցիկ կենաց՝ որով վարէին , և որով պահէին զվայելչական վիբերանց պատիւ ։ Այս բան որ առնսիոսի՝ յայտ է թէ գովեալ ևս և՛ի բազմ երևելի ծե- րունեաց՛ի դերև եՀան զառաջարկուն նորոգուրէ . զորմէ կարծեմ չէր այնչափ փոյթ , ոչ պոմպէոսի և ոչ կրասոսի ։

Ո՛չ արդարև այս ամ կեղծուպատիր խստուրէ զոր կա- մեցան ցուցանել , պոմպէոս ծանր զնաս հասոյց յայսմ խոկ ամի նահանի բարեկարգուրէ կառուցմանէ և նաւակա- տեաց մեսյան և հաստատուն թատրոնի ։ Յայն վայր չէին երբեք կառուցեալք՛ի հռոմ թատրոնք հաստատունք . և ոչ մնային՝ բայց՝ի ժամանակի տևողուրէ խաղոց , որք ունէին հանդիսանալ յայնս ։ Պատմեսցաւ այլուր , որպէս համարակալք ոմանք վմիտ ունէլոյ՝ զոր արգեամբք՛ի գործ եդ պոմպէոս , արգելան վՀռոմ ծերակուտին՝ յաղդարարուրէ անտի նախկայ ։ Ը՛նդհատածն սկսեալ ոչ միայն խոխանեցաւ , այլև քանդեցաւ ։

Լ՛ե՛ւ. 697 ։
Ն՛. Բ՛. 55 ։

Կիւիէրն ա՛ն ընդանէ՛ . է՛. էջ ։

Թատրոն պոմպէոսի ։ Պլո՛ւ. ՚ի պոմպ. Գէնե ։

Հաւ. Ֆ՛. էջ՛. 719 ։

Ա՛ն Հ. 697։ Ն. Ր. 55։

Տերաստիա նա յՀԲ. ԽԵ. սարանաց։

ՊլՒՏ. ԼՂ. ՅԵ։

Եւէս. 59։

Ա՛ն ԳԼԱԽ. Ժ. Ա։

Խոզք ընդ հեալք ժողովրդեան ի պոմպէոսէ ի նաւակատիս իւրոյ Թատրոնի։

Կիւ. առ ընդ. ՓԱՆԻ. Է. Ա։

Լինէպետ և բարք էին կարի ինն յերկափոխեալք ի ժամանակս՝ զորոց էն բանքս , բայց և այնպէս չէ հնար՝ թէ նորուն ինչ այսպիսի ոչ բամբասեսցի ի բազմից ։ Իբրև զգաց զայն պոմպէոս , ի հաւանեցուցանել հեշտեաւ զնա ի Թատրոն , յաւել յայն և մեհեան մի ի պատիւ աւրոգիտեայ յազթականին։ Այիշեաց անգամ զԹատրոնն ի հրամանագրի՝ որով հրաւիրեր զժողովուրդն ի նաւակատիս այսը մեծակառոյց չինուածոյ , խոստացաւ յայնմ միայն զմեհենէ աւրոգիտեայ , յոր յաւելաւ ասէ ասպէնաւն՝ զի լեզուն նախարան գաղտագողոյ , է զնոին պեսպեսոյ ։

Լ՛այս Թատրոն էր ընդարձակ յոյժ , որովհետև ընդունելը կրնար քառասուն հազար ոգիս ։ Ա՛ւ որոյ ծախք այսպիսւոյ չինուածոյ եղեն մեծ յոյժ . և յիրաւի է զարմանալ , թէ առանձնաւոր ոք ձեռնհաս իցէ առնել զայն անաշխատ։ Այս ևս առաւելագոյն զարմանք՝ եթէ ձմարիտ իցէ պատմաբանն ի դիմել , թէ ոչ պոմպէոս էր՝ որ արար զայն ծախս , այլ ազատագիր իւր դեմարտ . զոր ոչ վազուն ևս վերագոյն ասէին եղև մեզ խոսելոյ , և որ փարեամ էր քան զնա ինքն ։

Պ՛ոյծն ոչ աղջիկ կատարումն էառ , և ոչ յայն ատեն ձանն եհտս , մինչև ընդունիլ մակագրեալն ի ձակատ , բայց առ երկորգ հիւպատոսեալ պոմպէոսի ։ Պոմպէոսի ի վարանս եղեալ՝ ոչ արժան իսկ դրոշմել , թէ էր հիւպատոս երկորգ անգամ. և երկուսեալ՝ արդեօք արժան իսկ գնել , ՀԻՒՊԱՏՈՍ ԵՐԿՈՐԴ. ԹԷ ԵՐԻՑՍ. Եհարց կիկերոնի . որոյ տեսեալ՝ թէ գիտնասոյսդ այլ և այլ էին կարծիք , խոյս ետ ի գժուարութէ , խորհուրդ առեալ պոմպէոսի՝ Թողուլ անկատար զբանն՝ որ արտայայտէր զձամարն . և Թողուլ միայն զսկզբնատառն ԵՐ. վերջակետիւ ։ Լ՛այս էր խղձահարիլ քան զամին ։ Այայ կիկերոնի ոչ եղեն կամք որոշել , ոչ այնչափ երբ կռացեալ ի վէր իբրայն , որչափ սկսեալ անձանց ։ Ա՛յլ կամեցաւ բարկացուցանել զայնոսիկ , որ որոշեալ էին զանձինս ի միւն կամ ի միւսն երկեակ աստղեցց ։

Լ՛պա Թէպէտ և չէր կատարումն առեալ չինուած Թատրոնին և մեհենին , բայց առ երկորգ հիւպատոսու Թէ պոմպէոսի , յայտ է Թէ զնորայն նաւակատիս արար յիւրում երկորդ հիւպատոսութէ ։ Այտ ժողովրդեան վճռ այսը ոտնի ազգի ազգի մեծահանդէս խաղս , երևոյթս Թատերական , մրցութիւնս ըմբշաց և սուսերամարտից ի կրկիսի , որսողութիւնս առիւծուց և վագց ։ Այայց մեծագործութիւնն ազատեր խսպառ զքաղքն ձաշակին , և կիկե-

ըռն՝ որ գաւաւ յայսոսիկ խաղս , առնէ զառաջագրեալքն , Ընտ. 697։
մանաւանդ թէ զխուզ զգական գաւառին սլ՝ապէս՝ որ ա- Ն. Ք. 55։
ւելի արժէ քան զՀամակ տեսարանն ։

,, Հանդերձեալ որելքն մերոց խաղալոց եղև հղյակապ ,
,, (ասէ նա՝ ի գրել իւրում առ մի ոմն յիւրոց քարեկա-
,, մաց ·) այլ կարծեմ՝ թէ էին այնք և քեզ կարի իմն
,, հաձոյական՝ ։ Այս առաջին՝ տեսաք հանդիսանալ՝ ի
,, Թատրոնի՝ ի պատիւ պոմպէոսի՝ խաղարկուս , որք առ
,, իւրեանց պատիւ՝ իմաստասլքն գոլծէին , թէ՝ ի քաց
,, կային ։ Ասոսլոս՝ որ անուանին է յերգերգութէն ,
,, այնպէս հանդիսացաւ , մինչև չկայր աք՝ ի հանդիսական
,, նաց՝ որ ոչ յօժարամբք տալ նմա հրաժարական ողջ-
,, ոյն ։ Ամենեցուն առնել ինչ երգուն , պակասեաց նը
,, խոպան ձայն ։ Օ՜ ինչ ասացից զնացեալոց ։ Ցեսել է քո
,, յոլովակի խաղս ։ Ասոս՝ չէրէն և ոչ իսկ այն վայելք
,, զուարճանէն , որք լինին ի հասարակ և ի սովորական
,, խաղս ։ Ա՛ն վի փալփիւն հանդերձաւորութէ բառնայր
,, ի սոցանէ զնմ զնորհ և զզուարթութէն ։ Ա՛ւ արդարև
,, զինչ պիտէին վէց հարիւր ջորիք , որք երեւեցան ի
,, Թատրոնի յերեւեցուցանել՝ զեղերգութէն կլտեաք
,, նեստրայ , կամ երիք հազար սպասք ի խաղարկութէն
,, ձիոն արուագայ ։ Այս ամենայն գեղեցիկ է ի տեսել
,, զընդվայրաքննութէն , և ի ձգել զզարմանս ականջաց ,
,, բայց ոչ մտաւորական բերկրութէն մտաւորաց ։ Ասկ՝ ի
,, ծաղրաշարժ խաղարկութէնս գեղջ՝ զորս չեա այսորիկ
,, հանդիսացուցին մեզ , չունիս իրաւունս գանգատելոյ՝
,, թէ ոչ տեսեր ինչ , որովհետև մարթիս տեսանել
,, զնմանն ի ժողովս ճերակուսին ։ Ա՛յսչափ ըմբռնեալ
,, ոչ խոստովանութէ նորին իսկ պոմպէոսի՝ են փոդք
,, վայրավաւինք ։ Ա՛նան որք՝ որք առաջի ընծայեցան երե-
,, կու երկու , տասնեք ի հինգ աւուր ։ Այ՜ եղէն մե- Դ։Ա։
,, ծագործք , յիրաւի է խոստովանիլ ։ Ասայց հինգ հա-
,, բիւր առիւծք , ուխտատան փիղք , այս իրք են՝ որք
,, ախչեցուցանեն ։ Ասայց ի՞նչ զբօսանիցն այր մտացի , տե-
,, սեալ զայր որ փոքրահասակ և տկար պատառոտեալ՝ ի
,, վիհ խարխի և յուժեղակ գաղանէ · կի՛ զգազան ինչ ա-
,, ռ՝ հի՛ խոցեալ՝ ի շամիրէ ։ Ա՛ վերջնում ատուր միայն
,, երեւեցան փիղք՝ որք զարմացուցին յոյժ զաւազանին ,
,, այլ ոչինչ ազդեցին բերկրութէն ։ Ասողոքուդն գլխո-
,, վին շարժեցաւ յախտակցուէ , տեսեալ թէ այս կենդ-
,, դանի ոչնչ ինչ հատկացողութէ , և ազգ ինչ ընտանու-
,, թեան ընդ մարդկան ” ։

Ը. Հ. 697։ Ն. Ր. 55։

Խոստովանիմք՝ Թէ պոմպէոս ոչ լիով չափսարէնն ընդունեաք վերոյ աշխատութեանդ և անհնարին ծանուցաք զոր արար , եթէ քաղաքն ի հանդիսականաց խոչընդոտեին ըստ կիկերոնի ։ Այլ ընկալաք չափսարենութեան չարչիւ ծանծաղամտաց ։

Սնեփա։ յաշխատ խոչընդոտ եին։ ժ։ Պլն. Բ. է։

Զիարդ՝ որք հային ի փիղս , յաւելից ի պատմութիւն կիկերոնի՝ նախ . Թէ ՝ արք՝ զոր ի մարտ ճատուցանին ընդդէմ նոցա , էին յանպատրաստ մահապարտեալք , կամ՝ ապրիկեցիք ուսեալք պատապարել զանձինս չարայ դազանաց , և նուաճել ևս զնոսա և չարել նոցա ։ Այս պատգայ նուաղել չարժ կիկերոնական անգիտուն , որ առանց այսմ արձանանայր արդեօք ի նշանակի աստ ։

Ընդասկզբան Թէ ժողովրդեան մի փղոց , զայն որոշագոյն ևս բացատրել պլինիոս ։ Պատագեցան ի սկզբան , յորժամ զգային՝ Թէ խոցեցան . և չաւարեալ ամենեցուն ի մի վայր , ջանացան եւրանել չասպարիզէ անտի , իորտակեալ զվանդակն երկաթիս՝ որք ունէին զնո փակեալս . չայսմանէ աչ մեծ եղև և աղմուկ չիսոնի ի ժողովն ։ Այլ և այնպէս վանդակքն զդէմ կալան . և փղացն ոչ կարացեալ զերծանիլ , ձայն արկին ողորմ , և ոչ Թէ կողկոզագին չայգէին՝ ընորհել զկեանս ։ Օ՞յն տեսեալ զայսպիսի լարեցան աղքք ժողովրդեան . մինչև փոխանակ ընորհաւնելոյ զպոմպէոսէ՝ վասն մեծագործութեանն տեսարանին ընորհելոյ նոցա , մեզագիր եղեն անդ Թուն նր առ այսօրիկ գաղանս . և Թափեցին ի վերայ նորա անէծս ։

Պատմէի այսպիսի՝ ոչ լինձ Թուի , ոչինչ օտար երևի ի չմարտուէ ։ Այլ անմարթ է զնոյն ասել զայնմանէ՝ զոր ի վէր բերէ դիոն , Թէ փիղք ամբարձին զկնճիթս իւրեանց չերկինս , իբաւունս խնդրելով ընդդէմ այնց՝ որք հասուցեալ էին զնո ի հատս՝ խաբեալ սուտ երդմամբք ։ Այս զի ասէին բերանով պատմիչն , Թէ չմտաք ի նաւ , բայց խոստմամբ՝ զոր խոստացան վարիչք մեր , Թէ ոչ հասցի ձեզ չնաս և ոչ մի ։ Այլ է անհնարին , Թէ հնչեսցի լուր այսպիսի , և Թէ հաւատացի ևս Թուիցի ժողովրդեանն հռոմայ ։ Այլ պատմչի յառաջ բերել զայն ի պատմութիւն ոչ էին հաւանական , ոչ ընծայեցուցանել մեծ լինչ կարծիս իւրումն խոհամտութեան ։

Կուտակաւ լուծիւն ա առուոց եհաս

Այս խաղուց պոմպէոսի չայթողդեցին անձնաղը իրողութիւնք , որոց և հետևութիւնք եղեն երևելիք չոյժ ։ Ի

1 Ընդունք զնոյն նաև առնին և չընդրուեք նոցա՝ ոչ քան առաքեալոյ մարգարէին ։

Ա՝ Հ. 697 ։
Ե՝ Բ. 55 ։

Հանել հիւպատոսաց վճռական զբօսանաց կամ սակայն՝ նշանակեալս մի՛ նշ օրինիւ արբանեակ, վճռական յաջողեալ նոցա ըստ իւրեանց ըղձի, դիպեցուցեալ գաստիս՝ հրաւոսի, և զպարանիս պոմպէոսի ։ Սորա կամք ևին ընդ ռանալ կարի իմն ։ Իւր միաբ ևին առաքնորդել միշտ իրա զուձեց գաղաբին ։ և այնպէս քաջ յաջողեաց յիմի այս իւր խորհրդ, որ՝ի վեց ամ իւրոյ փոխաճիւպատոսեան սպանիոյ, ոչ կոխեաց երբէք զոտն յիւր գաւառ, և առաքնորդեաց այնմ՝ի ձեռն իւրոց տեզակալաց ։ Ինչ՝ որ չէր երբեք երևեալ՝ի հասարակապետուե ։ Ամենք ասացին, թէ սէր ևնոջ իւրոյ յուլեայ կայսր զնա՝ի մծատ կայ սահմանս հռովմայ, բայց և յետ մահուան յուլեայ ոչ փոխեաց նա զչնաց ։ Շ տեմբանապետութեն չամբասբաց՝ զոր միշտ յանձին ունէր, մասուցանէր նմ՝ պէղեկի պատրաստի չէքանէ զչէքն, զորոյ ոգեպահ ապրուստ ունէր մատակարարել ։

Ընծայս ուրախութեան, և մատուցմն առաջարկութեանք կրաստոսի ։

Իսկ հրաստոս՝ յորմէ՛ հեռ վճռակեցաւ նմս կուսակալութեն ասորւոց, ոչ կարաց զուսպ ունել զնոր ուրախութե ։ Պարտզուն վճռակարգուե լինէր հրապարակաւ ։ Փողբ միւս ևս, և՛ի բաժնել անդ ականատեսաց՝ որոց բազմ ոմն անծանօթ ևին նմս, կի՛ պատրաստակնք ևս պատրաստել զնա, զեղեալ էր արդեօք՛ի ձայնարձակուես՛ի վէր իւրոյ բարեբաստուե ։ Ոչայց առանձինն, և ըստ իւր բարեկամն յանձնէր՛ի կայենիւն, որ չէր պատշաճագոյ իւրում հասակի, և ևս առաւել՝ իւրում ընտրութե հարուստ միջոցաւ բացականի՛ի մնապարծուե և յանձնառ գովուե ։ Ոսորիք և պարթևք՝ խաղալիկ ինչ ևին առաքկոյց, զորովք յանձնին իւր միաբ ։ Ոչնչին իմն կոչէր ըզքաջնուն լուծս լծել ըզեմ տիգբանայ, և զպոմպէոսին ընդդէմ միշրդատայ ։ Ոհակոբական աչխարհ, հնդիկք և ամ երկիր՝ որ ձգի միչև՛ի ծուխ արևելեայ, ևին իւր պատրաստական աչխարհակալութե՛ք՝ զոր անձին խոստանայր ։ Ոչնչ յոյսմ ամէ կայր՛ի արբանեան օրինի՝ որ էր իւր մի միայն հինն ։ այլ ինքնին բանայր իւր ասպարէզ լայնագոյն, և այն շատ էր նմս ։ Ոչ թէպէտ այն էր յանցաւորութե ընդդէմ հեղինակութե հասարակապետութե, և տալ այդպիսի քուեն ընդարձակութիւն օրինին, սակայն զօրութեան կրաստոսի ևթէ յաջողէին խորհուրդք, ոչ միայն ապահովին զնա յամ ամբաստանուե, այլ և աներկևան առնէին յընդունելուե ծափաձայն գովութե և յաղթանակի ։ Ակսաբ՝ վ՛ն որոց պատճառանաց և իցէ, առաւելոյր զարբեցութե կրաստոսի,

Ա. Հ. 697 · Ն. Ք. 55 ։ Հաւանեալ նոցուն առաջարկութեց, և յորդորեալ գրովք ձեռն արկանել ի պատերազմ ընդդէմ պարթեաց ։

Տրամաբանք քաղաքացւոց ընդդէմ պատերազմին՝ զոր կրասոս հանդերձեալ առնէր գնել ի պարթեաց ։

Օգնահաւաք լինել նը՝ յոր ձեռն էարկ ի կատարումն այսր փառաւոր մտաց, յաղոյն աղմուկ մեծ ի ժողովրդեանն ։ Ակն ղձան արարքին ասել յայտնապէս . չար գործեցաք՝ զի ապահաս արարք ղիրկուէտ ազգարարութեն կռուանն ։ Արկու տրիբունքն գալուստ և կոչիտն՝ քաջալերեալք յայսմ պատրաստուեն ձրտից՝ զոր տեսանէին ի ժողովրդին, ջանացան խափանել զզօրաժողովն լինել գնալոյ, և արգելուլ և հիւպատոսաց՝ չերանել ի տրտունէսն ։ Պոմպէոս չերկեաւ բնաւ յայսց սպահանալեաց . զի էին ըստ կամի՝ զոր եգեալ էր ի մտի ։ Կրասոս՝ որոյ այլազգ էին իրք, գուն գործեաց զդէմ ունել դիմադարձաեն տրիբունից ։

Ընդ այն զինուցանէր այսուիկ վշասարակաց ցասումն ։ Այր ի տասիմ բողոք հանրական ընդդէմ անիրաւ պատերազմին՝ զոր կամք էին յարուցանել ի վէր ժողովրդոյ, ընդ որս հանդ էր հռոմ։ Ա՛ն այսորիկ երկեաւ, գուցէ յոր ելանելոյ իւրոյ՝ խուլ ինչ լինիցի ի բազմութեն . և առ դալեաց զպոմպէոս՝ որ սիրեցաւն էր և արդոյ յայս քաղաքացոց, զի ընկերեսցի նմա ի կառնտուղին և մնալն ի գուան քաղաքին, ոչ զի մարթի լինել կատարումն առնուլ իրացն ըստ պատշաճի և հանդարտութ ։ Ոչ այդարիս որք հանդերձեալն էին շէջ ընդդէմ կրասոսի, և խաթփանել ևս զնորայն յառաջխաղացութեն, սեաւ զգոմ պէտս զի գնացք զառաջեաւ նը ծանրութ և փառացի վերանձնուէ՝ հանդարտեցան, և ետուն անցս համարձակ ։

Ընդէդ արտրոզելն ի գործ արկել յոմանց՝ արիւնք արբուցանէ, ի թմրամբել ի վերայ նը անէծս ։

Ա՛տեսս կապիտոն տրիբունն ասպիկնս կատաղեցաւ ի վէր կրասոսի ։ Ա՛ւ ի մատուցանել հիւպատոսին զսովորական զոհս ի կապիտոլեան, կամեցաւ շխոնել գնա, գուժեալ նմա գաշակերթեն չարաչարս ։ Ձեռ այսորիկ ջանացաւ տալ արկանել վնա ի բանտ, բայց այլ տրիբունք պաշտպանեցին զհիւպատոսն ։ Ա՛նուհետեւ ոչ յեաին հնար, ձեռն էարկ յայն ինչ՝ զոր կրծան թելադրեր նմա ահելագոյն լինել ը զնմ։ Ա՛նթացաւ ի դուան քաղաքին, ուր սպահաց եկաւորուէ կրասոսի՝ կայծակ կամէ վառեցելով . յոյր վերայ արար նուիրս և ծխեաց խունկս, կարգացեալ ահէղ անիծագրութենն՝ անուամբ օտարոտի և ահէղ չանծութեց ։ Ա՛արձեին թէ յորոց վէր լինէին այսպիսի անիծագրութք , անվրէպ զնաւն զոդորմ ազէտից, և նոյնք պատուհաս ի վէր ածէին և անիծագրին ։ Ա՛յսուիկ սկզբամբ բազում մեզապարտեին

կդ ոչ ծառ յոսի . որպ բարկացեալ ընդդէմ կրասոսի Նախանձաւորութիւն հասարակապետուն , զհէր և զհասա բակապետութիւնն՝ դիւցական վախճանդրուն , ի զոհել զհիւպատոս ոմն և զզօրագլուխ զօրու : Բայց ոչինչ միտ էգեալ այգպիսի մնասպաղա մտածուն , այն է անտարա կոյս , թէ այսպիսի անիծապրութիւն՝ որք ազգին երկիւղ աշադին , հնար էր սրտաբեկել մեծապէս զզօրականս , որով և պատճառ լինել ծանուցեալ ձախողութեանց :

Լ՚այս չարաչար հետևուիք առաւել և և ին աչքնկէզք , զի ոչ գտաւ երբէք ժողովուրդ կախատեալ զհետ անա պաշտուն իրբև զհռովմայեցիս : Մեռան իրք հին ի նոցա նէ համարեալք գուշակութիւնք աջողակք կիմ ձախողակք . և յայսցանէ բազում օրինակս առաջի առնէ մեզ շահա տակութիւն կրասոսի : Ի ժամանակի՝ յորժամ մտանէր նա ի նաւ զօրօք իւրովք ի բրունդուսիոն , անդ այր մի առ նաւաշանգստիւ աղաղակեր , [illegible] ի վաճառ . որ առ լատինս կոչի գառնէաս . այր հնչման հնար էր շփոթիլ ընդ այնմ գառնէ նէ էաս , որ է ասել . զիմ չէր էբրնալ ; Այնմ վայրի կարծեցան , թէ այն աղաղակ ազդ արարութիւն ինչ էր դիւցառաք առ կրասոսս , առ քեզնէ լոյ գնա ի զօրծոյ՝ յոր ձեռնարկեալ էր , և առ գուշակե լոյ նմա զայր պատահար :

Զի արժան հարևանցիկ առնել , թէ կրասոսի կամ եղև մեկնիլ ոմն բարեկամ կիկերոնի : Այդպէս ասէ լոյ թէ առիթ ասէլոյ , թէ չէին երբէք միմանց սիրելի : Այլոյ սերտ միաբանութիւն պոմպէոսի ընդ կրասոսի՝ ոչ թողաս յոյց կիկերոնի կալ մնալ թշնամութ ընդ սա : Վ՚ո որոյ առաջին հաշտութիւնն ի մէջ նոցա եղև առ ժամանակօք եռապետական դաշնակցութիւն . և կիկերոն իսկ լաւ վար կաւ խոպան մոռանալ զանցեալն . բայց և այնպէս կայր ի սիրտ նէր հէռ ինչ՝ որ յայտնէ գաւ պատճառանօք իրիք հակառակութիւն եղելոյ ի ծերակուտի :

Օրոյգն էին զգաբինիոսէ , որ փոքր մի յառաջ՝ ոմն պատմէլ ունիմք արդ , նստուցեալ էր անդրէն յանթոռ զպտղոմէոս աւլետ՝ զէն ի ձեռին , ոչինչ այն ածեալ՝ ոչ արգելման ծերակուտին և ոչ պատգամաց սիբիլլային : Կիկերոնի զայս՝ պատրաստ գտեալ մնաւելոյ ընդդէմ իւրում թշնամւոյ , կայր խնդամիտ , և քանզայր բորբոքել զցասումն ծերակուտին ընդդէմ նէ : Կրասոսս՝ որ յառաջն ցուցեալ էր համախոհ լինել նմա , փոխեաց զկնի զարբառն . և ոչ շատացեալ ջատագովել գյանցասրն , վիճաբանեաց և ընդդէմ կիկերոնի նախատուիր ինչ զրոյց :

Կարծեցեալ չարչար գուշակութիւն :

Կիկ. յաղագս գուշակ. Բ. 84:

Կրասոսս յառաջ քան զկնիլ իւր հաշտի ընդ կիկերոնի :

Կիկ. առ ընտ. Ե. 6:

Ա Հերս ՝ առեղնաբան բորբոքեցաւ . և այնպէս սաստիկ եղև իւր ցասումն՝ որ յայնմ երևելոյ ցանկութ , Թէ չէր ի լսելոյ զրդմանէ հակառակուէն ։ Այն գաղանի խնդ՝ որ ի քէն էր յիւրում սրտի , մինչև չիմանալ ևիճ, անդրէն արծարծեցաւ և յայտնեցաւ իւր նմ ուժգնու ։

Լսելև Հաձեալ վկայն իւրոյ բռնն ցասման՝ սկսաւ բացատ ։ Ոչ ես զարթանչալոյ ուրախութ ի նախանձաւորս հատարակաւ տուէ , որք ոչ ծածկէին , նա՝ յայտնէին իսկ նմա , Թէ Հաձ և Հաւան էն , տեսեալ Թէ գժտութ է միշտ ընդ եռակտաս ։ Իսկ պոմպէոս աղաչէր զնա ստէպ , և կեսաբ յորդորէր գրովք Հաշտել միսանդամ ընդ կրասոսով ։ Լսեալ զայն . և կրասոսի կամք եղեն հնազել զՀաշտուէնս կռնօք , զոր սահմանեաց առնել նմա՝ աւուրբ , կիր քանի մի աւուրբ յառաջ քան զնի հնել իւր ։

Կիկերոն գաւա. Հաւատարիմ յայտ յետնում յանձնառուէ . Ջատագով գտաւ կրասոսի ի ծերակուտի , յորժամ յարուցին նմա հակառակուէնէ հիւպատոսք յայրդ ամի ի ժամանակի յորժամ չէր նա անդ ։

Ինչպէս ձեռնարկեալ է իմ պատմել գՀանդէս շահատակուէնէ կրասոսի , արժան է առաջի առնել գգործս քաջալեց գաբինիոսի՝ որում եղև սա յայրդ ։ Հապաղեցի և զերկուց ամաց պատերազմունս կենաբոս , զորոյ արդ առաջի կայ ինձ պատմել զանոյս՝ յարեալ յայն և զերկուս հետևորդս , զի ապա գարձցուք ի կրասոս ։

Ակաբոս, փելիպպոս, մարկելլոս և գաբինիոս միմեանց զերի կուսակալք ասորոց ։

Ակաբոս , զի սկաբոս Թողեալ ի պոմպէոսէ յասորիս չէզև ինչ անդ պանծալի . և ի գուշաբեայ պատերազմունս ինչ ընդդէմ արաբացւոց նաբատացւոց , ստացաւ առաւել անուն ընչաւորի , ՚ք քաջամարտի ։ Մարկիոս փիլիպպոս և լենտուլոս մարկելլոս , որք յետ նէ կալան զկուսակալուէնէ ասորւոց միմեանց զկին , որք և կինն նէր եղեն միանգամայն հիւպատոսք , չէզեն ինչ երևելի քան զնա ի մեծամեծ քաջութիս ։ Բշտանք նոցին իսկ արաքացւոց՝ զորս ոչ կարացին իսպառ ձնչել , պատրուակք եղեն կղզդիոսի , առ առնելոյ զասորիս՝ գաւառ հիւպատոսական , և առ փոխարինելոյ այսուիկ գելենիկ կուսակալուէ վարձս գաբինիոսի , որ առ իւրով հիւպատո-

Պաքրաքոնէս պարթևաց թագաւոր և պատերազմ նոցա ։

Վկայ. ա. ընդ փանիս. Ե. Ը։

1 Վառեցայ բորբոքեցայ , ոչ յայմ ժամս միայն սլսմոսաՒՀէն ոչ կարծեմ , (զի այն Թեբևս չէր այնպէս սաստիկ յայնժամ ,) այլ որովհետև փակեալն յես ոխութեն բազմաց նորայն առ նս անեթաւուեց , զոր ես արտաքս Թափեալ կարծէի , բայց Հնացեալ էր սակաւ ին ոչ գիտելով իմ , ամենայն յանկարծ ինն ի վեր երևեցաւ ։ Կիկ. ա. ընդ փանիս . Ե . Ը ։

սուլթ քաջ գՀետ երթեալ էր առելուհ այսր կատաղի Ա. Հ. 697։ Ե. Ր. 55։
արիւրուկի ընդդէմ կիւբերնի ։

Հրեաստան էր ոչ Թէ մանր ինչ կուսակալուհ ասորւոց՝ Խռովանք
Վասու յուլեալ՝ ի մեծամեծ խռովուհէ՝ յորժամ եհաս յաղուցեալք
անդր գաբինիոս ։ Պարտ է յիշել, Թէ յետ բազում հա- ի հրեաստա-
կառակուհէ և երկար պատերազմի, որ ի մէջ հիւրկա- նէ յղեքսանդ-
նոսի և արիստոբուլոսի եղջարց՝ որք հակառակէին միմեանց րոսէ յորդւոյ
Թագաւորուհէ, պոմպէոսի որոշեալ էր վիճակն ի տարս արիստոբու-
հիւրկանոսի՝ որում ետ գքահանայապետուհին և գՏրա- լոսի։ Յովսէպոս.
մնատարն լինել, բայց անԹագ. և զորին հակառակն՝ Պատմ. Նախ.
զաթիստոբուլոս տարաբ ընդ իւր կալանաւոր, իւր ամ- ԺԴ. ՃԼ. Ե. ՃԼ
ընտանեօք՝ որ էին իւր երկու որդիք աղեքսանդրոս և պատերազմ. Հր.
անտիգոնոս, և իւր երկու դստերք ։ Ո՛չ ձանապարհայն ԱՃ. Ջ։
աղեքսանդրոս փախեաւ և դարձաւ ի հրէաստան, ուր
էկաց ի Թաբասի առ ժամանակ մի։ Հուսկ ուրեմն եհաս
ի սրատպդել կողջին կիւբոյ Տօր. և վերադգին գտեալ
հեծեաւ ընդ զոկաղն հիւրկանոս, խորհեր դիմակալել և
հռովմէական զօրուԹէ, միւսանգամ կանդնեալ զպա-
բիսպն էմի՝ կործանեալն ի պոմպէոսէ ։

Վաբինիոս Ձնդէաց բազում շուԹափուԹէ գայսոսիկ Գաբինիոս
նորածնեալ խռովուհիս ։ Յմեան յերկիրն զօրօք իւրովք, նուաճէ զայնս
յալեհեաց պատերազմէք, էառ և քանդեաց զբազում շուԹափուԹ։
ամրոցս. և յայն սահման Տասոյց զաղեքսանդրոս՝ մինչև
խնդրել ներումն, և երջանիկ զանձն Տամարել՝ զի շնոր-
հեցան նմա կեանք և ազատուԹի ։ Վորոց եաց անդրէն և
զբազում բիշք՝ որք աւերեալն էին ի քիշբական և յար-
սաբեն պատերազմից, և դարձոյց ի նոսա զնախին բնա-
կիչս՝ որք էին առ անդ սփռեալք ընդ Տամ կողմանս ։
Յրևելեան ի քաղաքս նորոգեալս ի գաբինիոսէ՝ եղև սա-
մարիա ։ Վարձոյց զՏիւրկանոս յէՀմ, և անդրէն նստոյց
զնա քահանայապետ ։ Վայց ետ նոր կարգաւորուԹի կա-
ռավարուԹէ ազգին՝ զոր սրաբ Վնուսագետական, բա-
ժանեալ զնմ սահմանս ի Տինգ գաւառս՝ որոց յիւրա-
քանչիւր բուսն սահմանեաց գերագոյն ատեան խորՀրդոյ ։

ՅաղագայգուԹեալ այսու օրինակաւ զՀրեաստան, Խնդրէ պա-
խնդրեաց պատիւ պաղատանաց՝ որ ժԱմետացւոյ Նմա, Թէ տիւ պաղատ-
պէտ և բազում անգամ ՇնորՀեալ էր այն պյլոց վասն նաւաւ Նմա։
զուգաբեալ գործոց ։ Վայլ զի իւր անձնական գնացք
աղօտացուցանէին ի նմա զզօրագլուխն պատիւ, և զի
յաչսց և անկեալ էր ծերակուտին՝ վն իւրոյ անգԹեա-
Թեան առ կիւկերոն ։ Վիրաշնեմիոս կասկածէ՝ և Տաւա- Լրուտ. ԼԻՆ.
տեաւ իսկ, Թէ վաՀճ խնդրուԹեն մաքսաւորաց Տասարա- ԺԵ. ՃԵ։

Աե Հ. 697։ Ն. Ի. 55։

կաց եկամտիկ , ընդ որս վարեր չարաչար իւրում գաւառն , եղև զօրագոյն պատճառ կրելոյ նոքա զայս նախատինս ։ Այս մաքսաւորք կի կապալաւուր՝ էին ի կարգէ ասպետաց , ոչ ասացաք բաւական ուրեք , և էին մեծարգի ի հռովմ։ Վաբինիոսի զգրգռեալ էր զատելութիւն նոցա յիւր վերայ չարչարանօք զոր հասուցեալ էր նոցա ոչ եթէ առ նահանջաւորութեամբ թեթեւաբեռնելոյ զժողովուրդն , (զի չէր ձեռնհաս յանդիման ունելոյ այսպիսի պատճառ համառօտ և դովանի ,) այլ անտարակոյս ի սակս խոժոռութեան՝ զոր ունէր առ նոսա , վասն հակառակելոյ նոցա նմա հանապազ առ իւրով հիւպատոսութեան ։

Մարկոս անտոնիոս սկիզբն առնէ հանդիանալ ծանուցանել նմ ։ Պլուտ . յանդիման ։

Ի պատերազմի գաբինիոսի ի հրեաստանի , մարկոս անտոնիոս նախ առաջին երևեալ արար զիւր քաջութիւն ։ Զի թէ առեալ յայսմանէ , առաջի առնեմք զայլս հնչակաւոր , որ յայսմ հետէ և ևս հանդիսասցի ։ Ի աղու և ասացի , թէ որդի էր Ի. անտոնիոսի , որում մանկանուն եղաւ ընդ ծանուկ՝ էրէսացէ , վասն ձախողելոյ իրաց նորա ի շահատակութենէն ընդդէմ կղզւոյն կրետայ , և որդի ուրուանն յուլեայ ։ Ուստի ի մոր կողմանէ՝ արեանառուս էր և տանն կեսարուց ։ Ի նտոնիոսեանք ընծայեին անձանց՝ ևս և մեծ ինչ ազնուութի . զի այնպէսին թէ են ի զարմէ հերակլեայ ։ ( )րինակք և խրատուութիք մոր իւրոյ՝ որ տիկին էր ակնածելի վասն իւրոյ առաքինութե , չազդեցին ինչ ի սիրտ նր ։ Ի. յլ ժառանգեաց յիւրմէ հօրէ զվատնուն ընչից , զշռայլսն և զմոլեգին մխոյզն ։ Իրողութիք անտոնիոսի կրետացւոյ էին յայնպիսւոյ չարաչար սահմանի՝ մինչ հարկ վարկաւ որդւոյ սորա հրաժարիլ յիւրմէ ժառանգութե ։ Ի. յսպիսի են՝ թէ չհաբիմ , միտք նախատանաց՝ զոր հասուցանէ նմա կիւկերոն , թէ անանձկացաւ՝ մինչդեռ կրեր զտղայական պատմութեան ։

Կիւ. էպ. Բ։

Նախակիզբն իւրոյ առեղծուածի առ կիւկերոն ։

Յուլիա՝ որ դժբաղդն եր յարս իւր , կայեցաւ երկրորդ ամուսնութե ընդ լենտուղոսի սուրայ . զոր կիւկերոն յիւրմէ հիւպատոսութե ետ խեղդել հրամանաւ ծերակուտին ի բանտի ։ Ի նտոնիոս անցուցեալ էր զմեծ մասն իւրոյ տղայութե ի տան լենտուղոսի առնն մոր իւրոյ , և անդ սկիզբն կալաւ առեղծութե ընդդէմ կիւկերոնի ։

Իւր խառնագնաց մանկութե ։

Իւր մանկութե եղև կարի ինն խառնագնաց ։ Կալաւ յայտնի ընտանութիս ընդ կուրիոնի մանկան՝ որ էր ուշիզեղ , բայց անկարգ յոյժ յիւր վարս ։ Ուր զի այսպիսի կեանք միշտ բերէն ընդ իւրեանս բազում վատնուխս անմիտս և անչափս , վասն այսորիկ անկաւ ընդ պարտեաց վեց միլեան աերտերտաց , (յո եօթն հարիւր յիսուն տղի գաղ-

զիական լերայից,) որում կուրիոն եղև երաշխաւոր: Կու-
րիոն հայր նորա՝ իբրև զգայ զայսոսիկ անկարգութիւնս, Ա. Հ. 697 : Ն. Ք. 53 :
հիւանդացաւ սրտցաւութիւնէ : Կնկերոն՝ որ էր իւր բարե-
կամ, և յորոյ աչս արգոյ կին ձիրք որդւոյ նորա, միջամուխ
եղև յայս իրողսն այնպիսի ինն օրինակաւ, ընդ որ ան-
տնհաս չէր ինչ համ: Յորդորեաց զհայր նորա վճարել
զպարտս որդւոյ իւրոյ, բայց միանգամայն և խրատ ետ
նմա՝ ի վար արկանել զնմա զիւր հայրական իշխանութէն,
հրամայեաւ նմա՝ զի մի տեսցէ երբէք զանտոնիոս, և մի
խօսեցցի ընդ նմա:

Յարի ի կղզիսն, և ապա թողու զնա՝ առ երթալ ի յոյ-
նաստան:

Առաջին խթանք փառասիրութեան սկիզբն արարին
երևիլ ի սիրտ անտնհասի: Յարեցաւ ի կղզիսն յոր-
ժամ էր նա տրիբունն. Նորս կայորդութէն, որ ևս քան զևս
ստարացուցանէր զնա ի կնկերոնն: Այլ վաղվաղակի
զգուեաւ ի կատաղութենց այսր անտի, և երկուցեաւ ևս
ի կուսակցայ որք խմբեին ընդդէմ նր՝ եթող զհռոմ,
և չորաւ ի յունաստան, զի անդ ընտելասցի մարզութէ-
մարմնոյ յարուեստ զինուորութէ, և միանգամայն կրթե-
ցի ոգի նր յուսումն ճարտարախօսութէ: Պլուտարքոս յուշ
առնէ, թէ ոճիրդոյ ճարտարախօսութէ էր ըստ բնաւորու-
իւրոյ բարուց. պերճ և պաճուճասէր, որտաճայն քան
հանդարտ:

Գարնինոս սոյ նի՛ յիւ-
րում զբոյս զհրամանա-
տարութէն հե-
ծելազօրուն: Սկրեզի լինի
զբօսականաց:

Գարնինոս յերթալ իւրում յաստրիս՝ կամեցաւ տա-
նել զնա անդր ընդ իւր: Նատոնիոս ոչ կամեցաւ զհետ
երթալ նորա՝ առանց ինչ պատուաւոր պաշտամանն. և
անուանեցաւ հրամանատար հեծելազօրուն: Հանէր բարս
սիրելիս զօրականաց: Ոմարէր ընտանութէ անվայելչակա-
նաւ. ըմպէր ընդ նոսա և իբրև զնոսա: Նրևեթս առնէր ըստ
նոսա ի խեղկատակելիս. ոչինչ գրգռէի ի ձաշակս և ի
վարմունս. պարծոտանի ինչ՝ պնդեալ ձմարիտ քաջու-
թէ. այս ամ սիրելի առնէր զնա զօրուն: Իւր ագանե-
լիք իսկ էին իբրև զլկոյ զօրականի. պարեգօտ վերառեալ
և զուսպ զպղծերօք. սուր մեծ զմիջօք, վահան թանձր
յոյժ: Պնդէր նմանող լինել այսոցիկ հերակլեայ հե-
ղինակի իւրոյ տոհմի, ըստ որոյ անդրիս պարծէր ևս ունիլ
ինչ նմանութէն գիմից, թաւամօրուս գոլով, և լայնա-
ձակատ և արծուաքիթ:

Իւր չափաւ
զանց առա-
ւտաձեռնուէն:

Այլ որ առաւելապէս յանկուցանէր զսիրտս՝ էր իւր
առատաձեռնուէն, որ հասանէր ցշռայլուի. և ի յառա-
ջադէմն լինել, այս բնաւորուէն միայն հաստեաց ըստ երկար
զիւր իրողսիս, ապա թէ ոչ՝ խանգարէին այնք՝ ամ մո-
լութիք որովք գնայր ըստ հաճոյս:

Ա. Ե. 697։ Ն. Ք. 55։

Ընդ ինչ ժամանակի իւրոյ ձոխասէ յայտ առնէ մեզ, թէ ցո՞ր վայր հասուցաներ նա զիւր առատաձեռնութիւն։ Պատուէր տուեալ էր երբեմն, զի տայի միւսմ չիւրոց մտերմաց միլիոն մի սեստերաց, (որ է հարիւր քսան և հինգ հազար լիրայ.) իւր անօրէն՝ որում կարի խիստ փափանց թուեցաւ առատաձեռնութիւն, եաւ դնել զգուշութիւն ի տեղւոջ՝ ընդ որ հանդերձեալ էր անցանել։ Ընդ տոնիոս եհարց՝ թէ զի՞նչ իցէ այն գումար դրամիչ։ Ի պատասխանել անօրինին, թէ է այն գումար՝ զոր կամք են քեզ տալ այս անուն ումեք, անտոնիոսի լսով խմացեալ զմիտս նորա՝ ասէ. Այս կարծէի, թէ ոչ դիշեռն սեռեբրա առնէ յոյժ աւելի քան զայդ։ Ապա՛ է այդ, յաւել՝ ի քո դոյնպէս։

Աքիստա բուլոս զիր ծեալ ի հռոմայ՝ նոր բոգէ զպա տերազմ՝ ի հրեաստանի։ Ի պարտուիլ մեանել, և կալանաւորի միւսանգամ։ Յովեպոս։

Ի՞նչպէս ծառայիր ես ձեռամբ գաբինիոսի, էիր նա ձեռնհաս հաձել զյօժարութիւն՝ զոր ունէր առ առատաձեռնել պարգեւս։ Նայց երեւեցոյց զիւրմէ զիւրոյ քաջութիւն, եթէ՝ ի պատերազմին՝ որ ընդդէմ աղեքսանդրոսի որդւոյ արիստաբուլոսի, և եթէ յայնմ՝ զոր հարկ եղև առնել յետ սակաւ միոյ ընդդէմ արիստաբուլոսի իսկ։ Ոմանն զի այս թուագաւոր գերեալ՝ եդիտ հնար խզելոյ զշղթայս, և փախչելոյ ի հռովմայ որդւով իւրով անտիգոնոսաւ։ Եկն ի հրեաստան, և քանացաւ անդ ամենայն ուրեք զնդովք ոմամբք՝ զորս յարդ իւրոյ անուան ժողովեալ էր զիւրև։ Զէտ եղև իշխանիս, զի ձեռն էարկ պատերազմիլ ընդ այնպիսի հզօր թշնամւո՝ որպիսի հռովմայեցիքն էին։ Օ՛ն թէպէտ և քաջասիրտ էր և կամակար, բայց պիտի այսմ և հզօր զօրութիւն, և կողմանքն էին կարի խիստ անհաւասարք։ Գաբինիոս չղեաց ընդդէմ նմ՛ հատուած մի չիւրոյ զօրացն՝ առաքինորդութիւն մարկոսի անտոնիոսի, որդւոյ իւրոյ սիսեռնայ, և միւս ևս հանրական սպայի։ Արիստաբուլոսի խմբեալ էր ուրեք հաւար այլ քաջագէն, որոց իւրեւ հարկ եղև ձեռն արկել՝ ի կռիւ՝ պատերազմեցան քաջութիւն։ Հինգ հինգ ի նոցանէ տապաստ անկան, և երկու հինգ ցրուեցան, և թշուառացեալն արիստաբուլոս մնացեալով միով հաւարաւ ամենայն՝ ի բերդ մի։ Ի ընդ երկար պատեսպարեցաւ՝ ի նմա. յերկարեալ ժամանակի ըմբռնեցաւ միւսանգամ, և որպէս իւր անտիգոնոս ընդ նմա։ Ի արեցան շղթայակապ առ գաբինիոս, յորմէ անդրէն առաքեցան՝ ի հռովմ։ Ներակոյն կալաւ զարիստաբուլոս՝ ի կալանս։ Իսկ իւր որդիք դարձուցան առ մայրն իւրեանց, որ հաւատարիմ գտաւ միշտ առ գաբինիոս յայսմ յետնումն խռովուԹեան հրեաստանի։

Գաբինիոս՝ի պատրաստի էր առնել զպատերազմն յերկիր արաբացւոց, որք արշաւանօք նեղէին մեծապէս զասորիս։ Ելեալ և նա ինքն էր ահեղ ասպատակաւոր՝ քաջ զայլ ոմն և իսկ ժողովուրդս իւրոյ կուսակալութեանն, որ նեղէր զգի զգի կեղեքանօք և յափշտակութիւնք։ Ոչ այսորիկ միչ յերկարեաց իւր նախանձաւորութիւն ընդդէմ ելոյ զհայոց արաբացւոց։ Ելեալ ժամ և ականկալուն մեծագոյն ևս աւարի՝ զոչընչին զմիտս նէր դառնալ՝ի կողմն պարթևաց։

Գաբինիոսի թողեալ զպատերազմն ընդդէմ արաբացոց, գնայ պատերազմել ընդ պարթևս։ Դիտե՛ Ատպանոս։ Յովնդոս։ Պլուտարքոս։

Փրաատ արքայ պարթևաց էր սպանեալ յորդւոց իւրոց։ Այս անագորոն հայրասպանութիւնքն լինէին ստեպ՝ի տոհմ արշակունեաց։ Որովք և միշտ միապէս ժանտ էզբարք և ժանտ որդիք՝՝ի վեր եկեալն վն թագակալութիւն։ Այս ալ միշտ էր տիար, ապատան էզև՝ի գաբինիոս։ Այն՝ի բանակ նէր հանդերձ որսանաւ աւագամեծաւ իշխանաւ ազգին պարթևաց, և չեգիտ մեծ ինչ դժուարութիւն ընծայութիւք պարգևաց և խոստմանց՝ առ ընդունիլ զնորայն պաշտպանուէն։ Փոխարէնպատոն առորոց անցեալ էր ընդ եւփրատ իւրովք զօրօք. և ահա նոր աւար դիւրաւիկ և փարթամագոյն՝ դարձոյց զնա յետս, և վերստին զմիշտ իւրմէ օգնականուէ։

Պաղամիոս աւելտ գայր ձուլանիկ զնա՝ի կողմն եգիպտոսի։

Պաղամիոս աւելտ եկն առ նա գրովք պատմիկոսի, և խոստացաւ ևս նմա բիւր քանքար, (որ է երեսուն միլիոն լիրայ գաղղիոյ,) եթէ նստուցցէ զնա անդրէն յաթոռն եգիպտոսի։ Այսպիսի մեծագանձ գումար՝ խայծ մեծ էր գաբինիոսի։ Կարծէր նա միայն մնալ անդստաւարտ՝ Թիկունս ունելով զպատմիկոս։ Այլ և այնպէս վճիռ ծերակուտին, և պատգամ սիբիլլային՝ որք յայտնի արգելէին գրաւականել զգունդս՝ի նստուցանել անդրէն յաթոռ զթագաւորն եգիպտոսի, խոչ էին՝ զորս դժուարին էր ապահով առնել։ Զօգունք՝ի սպայից անհաւան գտան այսպիսւոյ պարականաց ձեռնձգութեան։ Արկոս անտանիսս անխիղճ գտեալ և փառասէր, և կաշառեալ ևս՝ի պաղամիոսէ, յանկոյս զգաբինիոս՝ի կողմն՝ զոր և էր յօժարամիտ։

Ալքեղայոս թագաւորէր յեգիպտոս՝ը բերինիկեայ։

Ասայի, թէ արքեղայոս թագաւորէր յեգիպտոս՝ի միասին՝ը բերինիկեայ։ Զետ մնհուն սեւևկիոսի կին բիւռակտեայ՝ աղեքսանդրացիք հրաւէր առաքեցին առ այլ ոմն իշխան՝ի տանէ սեւևկեանց՝ փիլիպպոս անուն, որպէս անտիոքոսի գրիպոսի, վն եկեալ տէրպակտեցի զպարապետի աթոռն։ Ասայ գաբինիոս արդեւ զանցս նէր, և այնպէս խափանեաց զկատարումն առաջարկուեա-

Ա. Ե. 697 : Ն. Ր. 55 :

Արքեղայոս էր յայնժամ ի զօրուին գաբինիոսի, որում ծանօթացեալ էր ի ժամանակի պաղպղին պոմպէոսի ընդդէմ միհրդատայ. և որ եկեալ էր առնա ընկերել նմա ի շահատակուէն որ ընդդէմ պարթեւաց : Որդի էր՝ որպէս ասացաք, արքեղայոսի զօրագլխի զօրուն միհրդատայ. բայց կարծեցուցանէր զանձն որդի լինել նորին իսկ միհրդատայ : Յանդիման եղև իբր այսպիսի՝ ազդեցութեան, զորս տեսանէր ի վարանս, և եղև ընդունելի : Ժուռաբրին եղև նմա մեհիլ անտի. որովհետև գաբինիոս իրագէտ գոլով խորհրդոյն նը, ունէր զնա իբրև ի դիպահօղ : Այլ և այնպէս եգիտ հնար փախստի : Վասն իսկ յիշատակի, Թէ կայր անդ նենգ ի կողմանէ զօրագլխին հռովմայեցւոյ, որում չէզև անհաճոյ՝ Թէ եգիպտոս ստացուիցէ փորձ և քաջակորով գլխոյ, ժլատացի զօրագոյնս դիմակալել նմ, և այսուհիկ մատակարարել նմ առիթ՝ զի Թանգագին ևս վճար լիցի իւրոյ ծառայութեան : Այսպա չոքաւ արքեղայոս յաղեքսանդրիա, ամբաստացաւ զ Թագուհւոյն, ծանուցաւ Թագաւոր, և պատրաստեցաւ պաշտպանել զԹագն եգեալ ի գլուխ իւր :

Ընդունելութիւն հիւրկանոսի և անտիպատրոսի՝ բանագնացք յանցս եգիպտոսի, և առնու զպղեւսիոն : Դիմադրեցողք : Ցուզեպոս : * Գոնդոպ էյ փիմիոն փաղ է ի նդին պեղոզ, նոյ էոր ի հեռի անգի :

Իսկ գաբինիոսի չեւ արարեալ անց ընդ հրեաստան : Ասուն յեգիպտոս էր դժուարին, և նեղլը զհռովմայեցիս գոգեսս աւելի քան զմարտ պատերազմի : Չարկ էր անցանել զ երկիր յամաք և աւազուտ. որ կառուցանէր կիրճ ինչ անձուկ զ լճակ սերբոնիդեայ և զ ծով. և արտաքոյ այսր կրճի՝ պատահէր պելուսիոնի, որ էր քիչ հեղր՝ ամրացեալ բազում պահակապատնօք : Նտոնինոս առաքեցաւ յառաջագոյն հատուածով հեծելազօրու, պատրաստել զձանապարհ մեծի զօրուն. և այակցութիւն անտիպատրոսի՝ պաշտօնեի հիւրկանոսի, յաջողեաց նմ լինել : Այս եգովմայեցի աջողակ և հանձարաւոր մատակարարեաց նմա ոչ միայն արծաթ և զէնս և համբարս, այլ գիւրացոյց և զառուծն պելուսիոնի, շահեալ զնդրեայս՝ որք պահէին զպահպանուն պատնշի : Առաջուք ի նոցանէ էին քնակայեալք յայն սահմանս, ուր և էր կառուցեալ տնեայ տաճար մի, զ նմանուէ տաճարին՝ որ յԵմ : Պելուսացիք գոհ էին, զի անկան զ ձեռամբ անտոնիոսի. զի պտղմէոս իշխան անարգ և անգութ կամէր հանել զվրէժ քինուն ի նոցանէ յաւիտեանական ժամանակս : Նտոնիոս չէ Թողեալ նմա, և ապրեցոյց ընդքաղաքն՝ զոր էառ : Ապա ելին հասեալ ի պելուսիոն՝ եմուտ յեգիպտոս զօրօք իւրովք զառուցելովք յերկուս խաւարս :

Պատաներ արդեօք դիմակալուշ բաւական ընկրկելոյ վնաս ընդ երկար, եթէ յաղեքսանդրացիսն ևս էր սրատպնդուշ, ոգ'ի թագաւոր նոյ։ Նայլ այս ժողովրդեաք ընդ զայմ ազգս ժպիրչ և յանդուգն յապստամբուն, էին անդէպք 'ի պատերազմ, ևս առաւել աշխատելիք ահաբեկ առնելին վնաս։ Պատմի Թէ 'ի հրամայել նոյ արքեղայոսի, ամրացուցանել զքանակ ինչ, աղաղակ բարձին. պիտի սակ արկանել ընդ յանձնառուս այդր գործոյ։ Յայս է ամ ուժք, Թէ զոր այդպիսի չէր ձեռնհաս 'ի դիմի հարկանել հռովմայեցւոց։

Նայլ և այնպէս եղեն պէսպէս բաղմամունք, յորս անտոնիոս գտաւ միշտ զօրագոյն։ Ընդ այ 'ի մեռանիլ արքեղայոսի 'ի յետնումս կռուի, գաբինիոս տիրեաց քաղքին աղեքսանդրիոյ, և ամ Թագաւորութեն եգիպտացւոց՝ զոր գարձոյց 'ի պտղոմէոս։ Ընտունիոս՝ որ մեծասիրտն էր և մարդասէր, ետ որոնել զմնարմին արքեղայոսի, ընդ որում կցորդ էր 'ի սակս իրաւանց ասպնջականուե, և արար նմ ընդ ընդեղ պատիւ յուղարկաւորուե։ Ընդ մտադրուեն, և այս յարգ պարտեաց բարեկամուե, Թէպէտ և ընդիմակ էր իւրական օգտի և կողմանն, արժանի արարին զանտոնիոս բազում գովուե։ Պաղտմէոս էր որ այնպէս ապնուանիտ՝ մինչև արժանանալ այսպիսում պատուոյ։ Ընախ առաջին էտ սպանանել զդուստր իւր զբերինիկէ. և ապա զաւագանին և զՆոիս աղեքսանդրացւոց։ Նայ 'ի բանէ վրէժխնդրուե, դիւրին էր նմ գտանել 'ի կողոպուտս ընչից նոցա, վճարել նոքօք զյանձնառուելեանն՝ զոր արարեալ էր առ գաբինիոս։

Օօրագլուխ՝ ոչ ընդ երկար մնաց յեգիպտոս, բայց մնային անդ բազումք յիւրոց զօրականաց. յայտ է Թէ կաշառակրծուեաք խոստմանց և փողոյ պտղոմէոսի. որ չէր ինչ վատահ յիւր հպատակս, համարեալ՝ Թէ պիտին նմա առ հաստատիլ յաթոռ, այնք՝ որք նստուցին զնա միւսանգամ յիւր ժառանգուեն։ Ընա հռովմայեցիք բնաւ կայան յաղեքսանդրիա, և ամենայն անդ։ Ընա եթ սար եգիտ զնա անդ ուեթ ամաւ զինի, փոխարկեալ 'ի բուն աղեքսանդրացիս, և մուացեալս գոգցես իսպառ զհռովմէական քարս։

Ընոր խուովուեաք յարուցեալք 'ի հրեաստանի՝ կռուելին անդր զգաբինիոս։ Ընոգեալ էր աստ հրամանատար 'ի մեկնիլ իւրում՝ յորժամ չոքաւն յեգիպտոս, զսիսեռնիա գլուր որդի՝ որ էր մանկահասակ յոյժ, անփորձ և առանց հեղինակուե։ Ընղեքսանդրոս որդի արիստաբուլոսի պա-

Ա. Մ. 697։ Ն. Ք. 55։

Վատաւե, և մեկնուե ա ղեքսանդրացւոց։

Վեղ. Ֆաւէֆ. Ֆաս. Թ. Ա։

Ընբքեղայոս սպանաւ, և պտղոմէոս անդրէն հաստատեցաւ։

Կնաս. յՀԻՒ. պաղտմ. գ. 110։

Ա. Հ. 697 : Ն. Ք. 55 : Յովեփ. :

րատ գտեալ այսուիկ , ապստամբեցոյց միւսանգամ զնոսա կիլիկն . և նախ առաջին ըստ սուր եհան զմեմ հռովմայեցիս որոց պատահեաց . իսկ զդերծեալսն ի նմանէ և զամիրա ցեալսն ի լեառն գարիզին՝ պաշարեաց անդ զօրօք . որոց հարկ էր լինել բազմաթիւ յոյժ . որովհետև յետ զառաջանելոյ անտիպատրոսի զյոլովս ի նոցանէ՝ դեռ կային երեսուն հինգ ոգիք : Եւ թէպէտ նուաղեալ էր իւր զօրութիւն , բայց և այնպէս ինաց անվեհեր եկաւորութեամբ գաբինիոսի : Ի լինել մարտի՝ ի պարտուի մատնեցաւ . և այս յետին ապստամբութի՝ որպէս և առաջինքն , ոչ այլ ինչ արարին՝ բայց ծանրացուցանել զլուծ հրեից , և առնել զնա ևս քան զևս նկունս ընդ տէրութիւն հռովմայեցւոց :

Գաբինիոսի ի կարգի եդեալ զիրողուիս հրեաստանի և եէմի՝ որպս զիարդ ի Ջհ Թուեցաւ անտիպատրոսի , խաղայ ի վէր արաբացւոց , որոց յաւուրս իւրոյ հեռաւորութե աշխատ արարեալ էր յոյժ զասորիս արշաւանօք իւրեանց : Օձրացաւ իւիք իւիք ի վէր նոյ, և հանդերձիւր տանիլ զմարտ պատերազմի յերկիր պարթևաց ըստ իւրոց նախնի խորհրդոց . և ահա եհաս առնա տեղակալ ոմն կրասոսի , որ գայր առնուլ յանուն նէր զհրամանատարութիւնն զօրուն : Գաբինիոսի ոչ եղեն կամք ձանձրանալ զնա՝ և ոչ ընդունիլ զայս սպաց , որպէս թէ պնդեալ մեծանձնաւորել զիւր պաշտօն : Եւ այս եղև թերևս առիթ կրասոսի վաղվաղելոյ զիւր չար : Գաբինիոս ոչ բարւոք համարեցաւ սպասել նմա. այլ յառաջ ըստ վճռելոյ իւր՝ եղև վրէժխնդիր , ի բաց արձակեալ զիմիջոցաւն և զորսան , և վրիպեցուցեալ այնու օրինակաւ զկրասոս յօժանականաւէ , զոր մարթի էր ձգել ի նոյանէ ի պատերազմին՝ որ ընդդէմ պարթևաց : Եւ զի չար էր այս գործ , և հնար էր թէ բարկացուսցէ զզօրս հռովմայեցւոց , լուր հնչեցոյց՝ թէ փախեան :

Հանրական արտմուէն ի հռովմ ընդդէմ գաբինիոսի :

Գաբինիոսի պարտ էր գառնալ յիտալիա . և վ ասյսպիսկ ի վարանս եր յոյժ : Արտմուէն էր անդ առհասարակ ընդդէմ նէր : Ձիշխեաց գրել ի հռովմ, ի տալ զհամար անդրէն հաստատուէ պտղոմէոսի : Այլ իբրև ազդ եղև ի հրապարակական լսոց , ժողովուրդն զայրացաւ յոյժ ըստ արհամարհուն՝ զոր արար կրճոի և պատգամախօսուէն սիբիլլայի : Ներակուտին՝ որ վաղուց հետէ զայրագին էր ըստ նա , անհնար էր ներել ոտնհարուէն իւրոյ իշխանուէ : Աքաւաղոք որոց ցուցեալ էր անհաշտ թշնամի , բարձրաբարբառ գոչէին . և ասորւոց իսկ տըր

տ՛ունջ էր զնմանէ վը՛ն անիրաւութեց և ասպատակուեց արաբացւոց՝ որոց մատնեաց զնա , ելանելով յիւրմէ գաւառէ : Ա՛յսպիսի և այսչափ պատճառանաց դժգոհուե՛ կիլիկեան՝ ի վը՛ր յաւելցոյր զիւր սաստիկ կշտամբանս , և տայր արդեօք հանել վճիռ՛ի ծերակուտին ընդէմ գաբինիոսի , եթէ պոմպէոս և կրասոս հիւպատոսք չէին պաշտպանեալ զնա հզօրեղապես . պոմպէոս՝ յաղդմանէ իւր վաղնջուց քերմանն առ այր ոք՝ որ յայմ կաթոդին էր առնա , և կրասոս՝ եթէ առ յարգի իւրոյ պաշտօնակցի , և եթէ՛ ի սակս արծաթոյ՝ զոր ընդունէր՛ ի մեղապարտէ անտի :

Ա՛յս առաջին փոթորիկ զայս օրինակ փարատեցաւ : Բայց անդրէն նորոգեցաւ՛ ի գալ ամի , յորում եղեն հիւպատոսք Լ. դոմետիոս ահենոբարբոս , և Ա՛պ. կլաւդիոս պուլքեր :

Ա. Դ. 698 :
Ն. Ք. 54 :

Ա. ԴՈՄԵՏԻՈՍ ԱՀԵՆՈԲԱՐԲՈՍ· ԱՊ· ԿԼԱՈԴԻՈՍ ՊՈՒԼՔԵՐ·

Բնաւորութիւք երկուց հիւպատոսացս :

Յայսց երկուց հիւպատոսաց առաջինն յարեաւ յամ ժամանակի՛ ի կողմն աշնուապետական , պանծայր՝ զի էր յայտնի Թշնամի եռապետական դաշնակցուե՛ , յորմէ և զրկեալն էր՛ ի հիւպատոսութե՛ ի նախընթաց ամի : Արկրորդն էր տարտամ ոք , բարեկամ պոմպէոսի սահմանափակ՝ զոր դիւրին էր կաշառել ընծայիւք . բայց և այնպէս առ նապաստուե և խեղամտուե երևեցուցանէր զանձն սիրող անաչառ խստուե , և ձեռանայր նախանձ խնդիր ազատուե և օրինաց : Գաբինիոս էր հաւատի , թէ դոմետիոս հակառակ է նմա , և ո՛չ կարեր վստահանալ ամենևին՛ ի պաշտպանութե՛ ապստիոսի :

Գաբինիոս գառնայ՛ ի հռոմ :

Դիտ. կիւ. աա կ. եբրայ. ֆ :

Ա՛մենայն և անցուցեալ էր՛ ի հռովմ երևելի գումար դրամոյ առ այնոսիկ ամենեսին՝ յորոց կարծէր ունել պիտոյս , իւր խիղճ արար զնա այնպէս երկիւղալից , մինչև յապաղել զիւր ձանապարհորդութե՛ ըստ կարի : Հասեալ եհաս՛ ի վերջին աւուրս սեպտեմբերի : Լսնուա գիշերապան՛ ի քո՛ղքն . և եկայ զազուամ ժամանակս փակեալ՛ ի տան , և ո՛չ իշխեաց երևիլ՛ ի հրապարակի : Բայց և այնպէս հարկ եղև նո՛ր գալ՛ ի ծերակոյտն ըստ սովորութե , առ առաջի առնելոյ զվիարդն զորս թշնամեաց , և զգօրաց հռովմայեցւոց՝ զորս թողէ էր յիւրում գաւառի : Որ ե՛ծագոյնս յանդիմանեցաւ , առաւելապէս՛ ի կիլիկեանն . այր ընդէմ չեղև նո՛ր այլ ամենր ապաստանի՝ բայց՛ ի դէմս

Աբ Ա. 698 : ածել զնորայն աքսորանս : Յայն քան ծերակոյտն ամ-
Ն. Բ. 54 : նայն 'ի բարկութիւն բրդեալ՝ յոտն եկաց , և Թեարկեալ
զկիկերանիւ՝ Թափեաց զյաստուն 'ի վերայ գաբինիոսի
ազազակաւ և սպառնալեօք . և այնպէս արձակեցաւ
ժողովն :

Աշխատասի-
նուն լինի զը-
նանիկ վասն
յանցանաց
ընդդէմ հասա-
րակաց վճռա-
փոխութեան, և
արձակի :

Յոյզ և խնդիր լինէր , Թէ ո՞ մնացեալ յամբաստանուն
առնն ատեալ ոյ և ընտրեսցի պարտի : Սովորութիւն էր 'ի հռովմ,
զի գլխաւորի ուրուսն ամբաստանողի՝ ընկերեին և քա-
ղաքս սաորգասք : Նոքա ընկերութիւք յանդիման եղեն
պետորին՝ որոյ էր գատել զգատաստան յանցաւածոյ
ընդդէմ հարկաց վճռահատուածոյ . և խնդրեին՝ զի հրամայն
տացի նոյն ամբաստան լինել զգաբինիոսէ : Ակնկերոն անձ-
կանօք ըղձանայր , զի և ինքն 'ի համար դասեսցի սուտ ,
բայց ընկերքիւր՝ ակն ածեալ պոմպէոսի , որ փոխանակ
պատրաստական հաւանուածն՝ Թէ ամբաստանուածն լինի
զգաբինիոսէ , յորդորեր զնա ուժգին՝ հաշտիլ ընդ նմա :
Ներս առեալսօս չէառ յանձն առ ժամն հաշտիլ , բայց
վարկաւ՝ Թէ չէ արժան դէմ ընդդէմ կինիլ պոմպէոսի ,
լինելով յամբաստանողաց սակի :

Յայնց միջի՝ որք կամէին ամբաստան լինել զգաբի-
նիոսէ , կայր Ս. Մեմիոս արիբուն ժողովրդեան , որոյ
կամեցեալ սկիզբն առնել օրինաց ամբաստանուածն , այն-
պէս ուժգին Թշնամանեաց զնա 'ի ժողովի ուրեք , մինչև
ձայն բարձեալ բազմաւն՝ խնդրել պատուհասոյ
զնա մեղապարտին : Ախեննիա որդի գաբինիոսի եկն ան-
կաւ առաջի ամ ժողովրդեանն յոտս արիբունին . և 'ի
շարժմանս զոր արար առ գիրկս արկանել զծնգաց նոր,
անկաւ ոսկի մատանին՝ զոր ունէր 'ի մատին : Ցեսուեի
պատանուոյս խոնարհելոյ 'ի գետին՝ կակղեաց զսիրտ ժո-
ղովրդեան , և բարձրամտուն մեմիոսի՝ որ խօսիլ մեր-
ժեաց զսիսեննա , զատեալն՝ զոր յառաջն ունէին առ
գաբինիոս՝ շրջեաց յախտակցուեցն :

Կիներն :

Ձգիտեմ յայսմ պատահարի՞ եղև՝ թանալ դատաւո-
րաց 'ի մեմիոսէ զամբաստանուեցեն պաշտօն . բայց նա-
խամեծար ընտրեցաւ ընդ գնա Լ . Լենտուլոս : Սա այն է՝
զոր գաբինիոս խոկ ընտրէր , եթէ չիւր ձեռս էր : Նայց
այր էր սա ապիկար՝ որ գործեր չայս գատ բազում հո-
վուեցեր . և արդարև առեներաւեաց զայնմանէ՝ ոմն չէր
արժան : Հասարակաց զոյց ամբաստան լինէր գնմանէ՝
Թէ համախոհ է ընդ կոչեցելոյն 'ի գատաստան : Նայց և
այնպէս գատ գաբինոսի այնպէս էր յոտն , և հեռուեր
նոր առ վճիռ ծերակուտին և առ գիւցականն համարել

պատգամ՝ այնպէս ակներև , մինչև կարծել՝ թէ անհնար է նիւ զերծանիլ'ի դատապարտութենէ : Ասզուա ծանր ծանր վկայք ՝ ըստ ևս կիկերոն իսկ , ծանրագոյացանէին զնա յոյժ : Այլ պաշտպանէ պոմպէոսի՝ որ միայն ձեռնհաս էր ամի ըստ այն ժամանակս , և արծաթամբաստանեցելոյն յաղթ գտան զզօրէնս , զկանոնս, զզաստատանս և զկիրկաց մեծարոյութենէ : Ասաբէնիոս արձակեցաւ բավմնաւորութ երեսուն և ութ քուէիւ ընդդէմ երեսուն և երկուց :

Ա. Յոսպիսի անարժան գատաստան զայրացոյց զսիրտ ամենեցուն . և զի գաբինիոս բայ'ի յանդգնութենէ առ վեհափառութի՝ յորմէ փոքր ի յառաջ էր արձակեալ , ուներ տալ պատասխանի երկուց ևս ամբաստանութեց՝ վ'ը գալտնի հետասնդութենէ և վ'ը կեղեքանաց , կիկերոն յայնմ օրի իսկ գուշակեաց՝ թէ գատապարտ գտցի նա'ի միուսն , կի'ի միւսումն : Ասկինկալ և օտարոտի ինն դիպուած հասոյց նիւ ինաս մեծ , և վերստին բորբոքեցոյց ընդէմ նը զհասարակաց ցասումն : Տիբերիս վեզաւ զափամբք , և բազում ինաս հասոյց քղքին : Ա. յո եղև վ'ը ժողովրդեան ցոյց լինչ բարկութ դից . և անտս բակոյս պատձառ համարեցան այնմ զանդատապարտութենէ , յոր դատաւորք թոյլ ետուն վայելել զամբարիշտ ոք՝ որոյ անարգեալ էր զերկնային պատգամն :

Հայսոսիկ պարագայս հարկեցաւ յանդիման լինել առաջի ատենին կատոնի՝ որ յայնժամ էր պրետոր , ի տալ պատասխանի ամբաստանութենէ վասն կեղեքանաց : Հայս երկրորդ գատ (և ո՞ հաւատայցէ ,) եղև նը ջատագով կիկերոն : Պոմպէոսի կամք էին ընդունիլ'ի մէջ ատենաբանէ , զի յանձն առցէ զգատ գաբինիոսի ամբաստանեցելոյ վ'ը յանցաւորութե նը ընդէմ վեհափառութե : Կիկերոնի էջր առեալ յանձն . և ի գրել ի բուամառ էղբայր իւր՝ վկայէի դնէր , թէ ցորչափ հնար է ինձ ունել նշոյլ ինչ աղատութե , ոչ արարից երբեք այդպիսի ինչ : Չամարէր նա իրաւամբք վատանութենէ ինչ ատենախօսել'ի նպաստ մեղապարտի ուրուք՝ զոր իրաւամբք ատեայը , և յայր վ'ը յարձակ յարձակ խաղայր բանիւք յիմ առնէաս : Այլ յայսմ նուագի պոմպէոս երկպատկեաց վիւռ Թախանձ . և կամեցաւ ամ զբռնէ , զի բառ ժանդրգ լեցի ըստ իւր յանդգնութե , ի պաշտպանել գյանցաւոր ոք ատեչեալ յերկնից և'ի մարդկանէ : Կիկերոնի վեղջ ևս արարեալ էր ոանփոխս ինչ վրիպակս , յորս կարծեր ըստ իրաց ինչ պարտաւորիլ՝ առ յաւելուած'ի վ'ը

Ա. Հ. 698 : Ն. Ք. 54 :

Հասարակաց ցասումն ընդէմ այսմ խայտառակ դատաստանի :

Ամբաստանութենէ վանն զնամանէ վասն կեղեքանաց : Կիկերոն ատենաբանէ'ի նպաստ նը : Դիմ. Կիկ :

Ա. Հ. 698։ Ն. Ք. 54։

և զայս ևս։ Գաբինիոսի ևս ցուցեալ էր ինչ առնա ակն-
ածուԹի յաւուրց ինչ հետէ ։ Յոր ժամ կիկերոն՝ի
յետնումն յայս դատախազ եկաց զնմանէ խոստիւ , ամ-
բաստանեալն փոխանակ պատասխանելոյ նովին խոստուԹ-
յայտ արար ցածուԹ , զի ԹԷ զերծցի յայսմ դատէ շքով,
և Թողացուսցի նմ մնալ՝ի քղքի , ձիգն դնել ունի անդ-
րէն շահելոյ զնորայն բարեկամուԹէ ։ Ընդ այս արտառուս և
խոնարհական վկայուԹ հաձոյ Թուեցաւ կիկերոնի ։ Յա-
երկրորդելն իսկ պոմպէոսի զժտուԹի՝ որում ոչ կամէր
Թէ անլսող լիցի, յաղԹեաց այնուհետև ամ դիմադար-
ձուԹէ նմ։ Ոչ էր այս առաջին նուագ ձեռն արկանելոյ
նմ՝ի պաշտպանուԹ դատից , որոց նա ինքն իրագէտ էր՝
Թէ էին անիրաւ և չար ։ Ընդ պար առեներսօսուն՝ի
նպաստ գաբինիոսի ։

Գաբինիոս դատապար-
ի ։

Պոմպէոս միաբանեաց զնւր ամ զօրուԹ ընդ ձարտար-
խօսուն կիկերոնի ։ Ոչ կարացեալ փոխհատուցանել գո-
լով մնանել՝ի հռովմ, հրաւիրեաց զժողովուրդն եկե-
ղեցականաւ արտաքոյ քղքին . և արար ջերմ ատենաբա-
նուԹիւն՝ի նպաստ ամբաստանեցելոյն ։ Ցտ բերել՝ի կե-
սարէ գիր յանձնարարուԹէ , և Թախանձեաց զդատաւորս
իսկ ։ Ասյց ժողովուրդն զամն հարեաւ յերկնային ցաս-
մանէ , չէր այդպէս դիւրահաւան՝ Թէ կորզեսցի՝ի ձե-
ռաց իւրոց սպանդ ։ Ոչ այն զի և գաբինիոս՝ որ զերծեալն
էր՝ի մեծէ վտանգէ ձ զայժմեանն զոր կարծեր փոքր ,
ագահեաց՝ի ծախս և ոչ առատաձեռնեաց՝ի դատաւորս
զընծայս ։ Վատասպարտեցաւ , և հարկ եղև նմա գնալ
յաքսորս . ուր եկաց մինչև՝ի պատերազմն որ՝ի մէջ կե-
սարու և պոմպէոսի ։ Կիկերոն յամենի եղև , փոխանակ
զի չրջեաց զնւր միտս առ գաբինիոս , ոչ ածաղրուԹէ
որ լինէր գովելի , այլ ծառայական իմն կամակատարու-
Թէ հզօրաց ։

Վատինիոս նոմնպէս չա-
տագովեալ՝ի կիկերոնէ ար-
ձակի ։
Կիկ. առ ընտ. ա. է։

Ոչ սէր ջատագովեալ՝ի սմին ամի՝ որ չէր ինչ նոյնպէս՝ի
պատիւ նւր , բայց քաջագիտէ յաջողուածովք , զայլ ոմն
յիւրոց նախնի Թշնամեաց՝ զոր կարի իմն անգոմներ . այն
է վատինիոս ։ Մնաւ յառաջ մինչգնեւ այս անարժան խնդ-
րողակից կատոնի՝ հետամուտ էր ընդ նմա պրետորուԹե ,
կիկերոնի բազում անգամ կշտամբեալ էր զնա՝ի ծերա-
կուտի ։ Ասյց նւրև յաղԹեաց նմ հնարիւք՝ զոր վերա-
գոյն պատմեցաք , նոյն ինքն կիկերոն՝ի ստիպելոյ պոմ-
պէոսի՝ որ միշտ տկարացուցանէր զնա , հաշտեցաւ ընդ
վատինիոսի ։ Յետ այսորիկ այլ ոչ մնայր , բայց ոսոխիս-
մի միայն՝ի յանձն առնուլ զպաշտպանուԹի նմ . և ահա

ամբաստանեցաւ նա վ՚ը գաղտնի հետապնդութ՚ե իւրոյ յԵփես պրետորուե ։ Կեսար երկաս նի՞ յօգնուի՞ . և այն եր զօրագոյն յոյժ թախանձանք առ կիկերոնի , որ ուշի ուշ շուվ գրգեր զայսպիսի բարեկամ՝ , և որոյ եղբայր ծա- ւայեր յայնժամ ՚ի գաղղիա՝ ոյզ հանրական տեղակալ ։ ՚Ի վախձան ամի գգուանք և նշանք լաւականութ՚ե , զոր նախանձախնդիր հնրկապետականք հանապազորդեին ա- ռատաձեռնել առ կղզիոս, գիծեցուցանելին յոյժ զմերս առեներան. և գիւրին եղե նմա՝ոյզ նա ինքն յայտ առնի յատենախօսուե անդ , կծանել զնո փոխարէն և հա- տուցանել նոցա զանդրադարձ՝ պաշտպանելոյզ զվատի- նիոս ։ Ո՚ր որոյ հատանեցոյց զնա յանձն առնուլ զգատ առն ուրումն ատելոյ և անարգի , որոյ յանցանք էին յայտնի՞ ք զլոյս միջօրեի ։ Ո՚վ՚ինչ Ճարտարխօսուե հնար եր պրծուցանել զնա ՚ի պատժոյ , բայց կուսակցութ՚ե՞ն եռապետական արար զայն և յաջողեաց ։ Ո՚մբաստանողն այր քաջամիտ՝ եգիտ պարսպ ՚ի յուցակութ՚ե՞ն ընծայել զիւր քնատուր քանքարս՝ որ էին մեծ , որով և դասեցաւ ընդ մեծանուն ատենաբանս այնր դարու ։ Ո՚ր Ճգանք կալվոսի անպիտանացան զ՚ը դիմագարձ ունելոյ զՀեղե- նակութ՚ե՞ն կեսարու և պոմպեոսի ։ Ո՚ւ վատինիոս արձա- կեցաւ ։

Ո՚տենախօսութ՚ե՞ն ՝ զոր արար կալվոս յայսմ նուա- գի , յոլովակի յառաջ բերի գովասանութեամբ՚ի նախ նեաց ։ Ո՚յլ մեք չունիմք զկիկերոնին՝ որ վասն գա- բինիոսի և վատինիոսի ։ Ո՚րևիւ միայն , թէ եթող նա ՚ի գրութ՚ի՞ս իւր լոկ զլեր՚ի վերոյն անհարթ և անկատար ։ Հաւանական թուի թէ ամենեն ոչ թողացոյց նմա հը- րապարակել ։

Ա՚ղ չէր զաչացու ՚ի տես սխալանաց իւրոց , քանզ- ծանօթ եր այնց ։ Ո՚յն ոչ պակասեաց նի՞ երբեք , այլ ոչ նոյնպես և արիական ոգի ։ Ա՚ր որոյ յոգւոց հաներ դառնապէս . գանգատեր առ եղբայր իւր զծառայութ՚ե՞ն յոր կեայր . մինչև չլինել ազատ և յիւր իսկ ատելու- թիւնս , մանաւանդ՝ յորժամ հարկ եր նմա լինել դատարար մեծամեծ իրողութեանց հասարակաց- թեան ։ Պլինիոս աւանդէ մեզ զերևելի իմն զոյց նո- ցա , որ յանգի՝ ի նոյն միտս ։ Կիկերոնի համեմատեալ զիւր վիճակ ընդ կատոնին , զոր տեսանէր ակնածելի նո- ցին իսկ՝ որք կարի իմն էին քայականք՝ ի չաշխա առա- քինութեան նորա , գոչէ ։ Ա՚ղ կոպո՝ դանի՞ երջանիկ եա դու . որովհետև ոչ ոչ եղեւ ընդրել ինչ՝ ի չէն՝ որ էին հակառակ

Կակծագին ցաւ կիկերո նի՞ վ՚ը հար կեցոյ նորա պաշտպանել զիւր թշնա- միս ։

Կիւ· ա՚ւ կ· եպիստ· ը՚· է·

Պլին· յառա ջաբան· բնա- կան պատմ·

Ա. Հ. 698 : պապուայ ։ Ա՛է զայլմէ՝ այլ զիւրմէ կախեալ կայը լի-
Ն. Ք. 54 : նել համանման երջանիկ • շատ էր նմ լինել որպէս զնա
արիական ։

Հետևուեցէք գաբինեան գատի հատուցին զիս ցայս
վայր • ժամ է արդ գառնալ յետս, և միւսանգամ մխիլ՝է
ձառս քաջուեց կեսարու յիւրում երրորդ ամի պատե-
րազմին՝ ուր զտեզի կալաք ։

ա Ա՛վ երջանիկդ Մ• պորկիե • յորմէ ոչ ոք իշխէ խնդրել ինչ ապիրատ։

ԳԻՐՔ ՉՐՈՒՄՆԵՐՈՑ ԵՒ ԱՂՆՎԱՆԵՐՈՑ

Զորիյ ամաց պատերազմունք կեսարու՝ ի գաղղիա : Զահող շահատակութիւն կրաստոսի ընդդէմ պարթեւաց : Ո՛մք հռովմայ 696 մինչև 699 :

Յօդ. Ա.

Զխարդն գաղղիոյ յեր երկուց առաջնոյ ամաց պատերազմացն կեսարու : Ա էնեպ հատուցանէն հզօր նիւխնէիոյ ընդդէմ հռովմայեցւոց : Կեսար բաշխէ զբօրսն՝ ի պեսկես նահանգս գաղղիոյ , և խաղաղ անհամբ՝ ի վերայ վէնեթաց : Ո՛ստատրուսք ըն , յորում վէնեպ՝ ի պարտուն մատնին : Ո՛նչնատուր լինին՝ ի ֆռա , առ որս ցուցան նախ գնագ : Հաղթուին սաբինոսի պեղակլէն կեսարու՝ ի վր երից գաղնատուր ծողովրդոց վէնեթաց : Ո՛չխատանիս նուաճի ընդ յեռամբ Պ. հրասոսի : Կեսար յեռն աքիանն նուաճել զմօրինս և զվնատս , և խափանի՝ ի ձանր եղանակէ :

ԿՆ· ԿՈՒՒՆԵԼԻՈՍ ԼԵՆՏՈՒԼՈՍ ՄԱՐԿԵԼԻՆՈՍ· Ա· Հ· 696 :
Ե ՄԱՐԿԻՈՍ ՓԻԼԻՊՊՈՍ· Ն· Ք· 56 :

Զխարդն գաղղիոյ յեր երկուց առաջնոյ ամաց պատերազմացն կեսարու :

Պաղղիա Թուեր գոգյես նկուն՝ ի քաջուեց երկուց առաջնոյ ամաց պատերազմացն կեսարու : Չերվեետանք պարտեալք՝ տիսպեցան գառնալ յերկիր իւրեանց : Պեր մնացիք վարեցան յայնկոյս գետոյն Հռենոսի . քաղում զօրք բերգեանց ցրուեցան կիմ կոտորեցան . և քաղաքք նոյ առան կամ պայմանադրուեցք , և կիմ բռնի : Ո՛. յս ամ մեծամեծ յաղթուիք արարին ղՀռովմայեցիս տեսաս ամ նահանգաց՝ որք ձգին՝ ի լճին ձենեվրայ և՝ ի հռոդանոսէ մինչև յովկիանոս գերմանական , և ամ պորտոյ գաղղիոյ : Ժամանակի յորժամ կեսար առնէր պատերազմ անձամբ ընդդէմ բերգեանց , Պ. կրասոս մի յիւրոյ տեղակալաց արար արշաւն յարևմտակողմն գաղղիոյ · որ յայն կողմն՝ որ այժմ կոչի (ի գաղղիացւոց) նուռմանտի , մկն , անժու , և պրեդայն : Այս բռնադատեալ էր զժողովուրդս այսց նահանգաց ձանալել զինք. նակալուն Հռովմայեցւոց , և տալ նոյ պատանդս : Ո՛այց սեր ազատուե , և ատելուն օտարոտի տերուե էին խորհուրդք՝ որոց չէր հնար լինել գիւրաշէջ՝ ի սիրտ գաղղիացւոց . և ևս առաւել այնց ժողովրդոց՝ որոց իրաղուիք էին ընդ կրասոսի , վի ոմն Թէ յայուշ կրնի եալք յանա-

կեսար· յա- ղաթ· գաղ· պերմ· ք· ը·

Ա. Հ. 696։ Ն. Ք. 56։

կընկալ արհաւրաց՝ քան յաղթեալք՝ի բռնուէ, ոչ դանդաղեցին ընդվզիլ։

Վենետք կառուցանեն հզօր նաւատորմ յաղթել ընդդէմ հռովմայեցւոց։ Կեսար. յաղթ. պիրզմ. ք։

Վենետք [1] կանգնեցին նշան ապստամբութեան։ Այս ազգ՝ էր զօրաւոր յոյժ, առաւելապէս ծովեզերեայ զօրութեամբ։ Այսաւր բազումք էին նոքա, որովք առնէին տուր և առ ընդ միմեանս բրիտանիոյ։ Առաւելուին՝ք զնոսա ձարտարութեամբ և հմտութեամբ արուեստի նաւարկութեան։ Այլ զի՝ի ծովեզերս նոքա կան սակաւ նաւահանգիստք՝ որոց նաւքա միայն տիրէին, վասն այսորիկ օրէնսդիր էին ամենեցուն նոցա՝ որք նաւէին՝ի վերայ ծովուց, և առնուին՝ի նոցանէ հարկս։ Պ. կրասոս՝ որ հաստատեալ էր զձմեռոցս գնդաց իւրոց՝ յանաժուռ, և պակասէին նոքա հմայքքն, իբրև առաքեաց առ սոսա երկուս սպայս՝ խնդրել՝ի նոցանէ ցորեան, վենետք կալան զնոսա առ իւրեանս ոճի կալանաւորս. և օրինակի նոցա՝ղՀետ չորան [2] կուբրիոսոլիտք և [3] եսոսքք, որք ընկալեալ էին պատգամաւորս ոմանս՝ի կրասոսէ նովին պատուիրանաւ։ Այս երեք ժողովուրդք միաբերեալք՝ի միմեանս՝ի պաշտպանութիւն իւրեանց ապատուէին, մուծին վաղվաղակի զսպայս յոգունս՝ի նոյն նիւթակակղութիւն. և միաբանական կամաք զգացուցին առ հասարակ կրասոսոյ՝ զի գարձուսցէ առ նոսա զիւրեանց պատանդս, եթէ կամի թէ դարձցին առ նա իւր պատգամաւորք։

Կեսարու տեղեկացեալ այսց խորհրդոյ՝ի կրասոսէ, փոյթ չանձին կալաւ՝ի իւրում սուղորութեան։ Լեգէտ և կարի իմն հեռաւոր [4] էր նա, պատուէր ետ վաղվաղակի՝ կառուցանել տորմիղ նաւաց առ լուառաւ, և առնուլ՝ի հռովմէական գաւառէ թիավարս և նաւավարս և նաւապետս։ Հրամայեաց և բուաղուացւոց և սէնդօնիացւոց՝ որք մնացեալքն էին՝ի հպատակութեան, տալ նմա նաւս. ապա եկին վաղվաղակի կալ՝ի գլուխ իւրոյ զօրուն։

Լինկաւորուն՝ նոքա ոչինչ երկեցուցեալ զվենետս, այլ զբերդս ունէին և աս քան զհս զօրանալ բազմաւորագոյն դաշնաւորօք, և քաջ յաջողեալ նոցա այս. մինչև ամ ժողովուրդք ծովեզերեայց նանդէսի մինչ՝ի բերան հռենոսի՝ մտին յայն դաշնակցութիւն։ Յառուն բերել օգնականուն և՝ի մեծէն բրիտանիոյ։ Լեռ էր զօրութիս. և հնար էր

1 Վաղվաղդդ վանեսոյ։
2 Բնակիչք փոռնոսելյոյ։
3 Աղբամօր է այս անուն։ Ոմանք կարծեն թէ՝ի բնագրին կեսարու՝ պարզ է ընդօրինակուած լեզուով, որ են բնակիչք լիգիսեո գալատիոն։
4 Կեսար ասէ որզանի պետին յաբրամ էր. ըստ որոյ ե էս ընդդեմ անորդ պիտն նորա։

այնմ առաւելուլ և ևս հեշտեաւ՝ միաբանութիւն այլոց բազմաց ժողովրդոց գաղղիացւոց, որք յոչ կամաց տա- նէին լծոյ, կամ որք երկնչէին տեսանել զանձինս ընդ հուպ նուաճեալ։ Ա. Հ. 696։ Ն. Ք. 56։

Կեսար առ զուսպ ունելոյ զայնոսիկ՝ որք դեռ չէին յայտնեալք, և առ խափանելոյ ևս զդաշնակիցս՝ զի մի համակ միաբանեսցին ի մի խուռն զօրու, խորհեցաւ քա- ժանել զիւր զօրս, և բաշխել ի պէսպէս կողմանս գաղ- ղիոյ։ Ո՛րաքեաց զլաբիէնոս ի կողմն տրեվիրաց գնդաւ և հեծելազօրու։ Պ. կրասոս երկոտասան գունդաւք լե- գէոնականօք և բազում հեծելազօրօք, դանդ ի կարոն և եմուտ յանկուխտանիս։ Ի՝իւս ևս հանրական տե- ղակալ մնականութեաւ Լ. սիտուրիոս սաբինոս, պատ- ուէր էառ պատաղեցուցանելոյ երիւք լեգէոնօք զծովե- զերեայ ժողովրդս՝ որք կոչին այսօր սատրին բրիտա- նիա և նորմանդիա, մինչև ի լիդէս։ Գ. բրուտոս ընդ բեցաւ հրամանատար նաւահանդիսին, որ հանդերձեալ էր պատերազմիլ ընդ վենետս։ Ի՝ւ կեսար անձամբ տա- րաւ ընդդէմ նոցա զզօրս յամաքի։ Կեսար բաշ- խէ զիւր զօրս ի պէս- պէս նահան- գս գաղղիոյ և հրամայ ան- ձամբ ի վր վենետաց։

Ի՝րկ պաշարուին զբազում քիքօք նոքա, բայց բազում աշխատութիւք և սակաւ օգտիւ։ Հնոլովք ի քիքայ նոքա էին շինեալք ի սարաւանդս և ի լերդս ցամաքի, զորոց սատ- րոտս ծածկէր ջուր ծովու՝ յորժամ էր բարձր, և յայտ- ներ՝ յորժամ տայր տեղի։ Ո՝ր այսոցիկ ոչ ցամաքի զօր կարէր ընդհարկանիլ իւք այսոսիկ քիքս, զի էին ջրոյղղ ցվէց ժամս. և ոչ նաւք կարողանային կալ զառաջեաւ նոքա, զի էին ցամաք ցայլ վէց ժամս՝ որ զկնի։ Ի՝ւ յոր- ժամ հեռվայեցիք ամբառնային անհնարին տաժան- մամբ թուամբ՝ առ կալ և կալ ունելոյ զալիս, վենետք ամիսփեին զնմա զիւրեանց մարդիկ, և զնմա զիւրեանց պաշարս յիւրեանց նաւս, և երթային փակիլ յայլ քիքս։

Կեսար ծանեաւ՝ թէ զնոսա էր իւր ջան, և ոչ կարէր նուաճել զվենետս, բայց նաւամարտիկ պատերազմաւ. և խորհեցաւ մնալ իւրովք նաւահանդիսի։ Ի՝րբև եհաս, Թշնամիք փութանակի ելին ի նաւահանգստից իւրեանց ի կռիւ։ Ո՝ստահ էին յոյժ ի ծովամարտիկ զօրուն իւ- րեանց. և եկին ի դիմի հարան հեռվայեցւոց երկերիւր և քսան քաջասկնդ նաւօք կառուցեալովք ի դիւրագոյնս Թիավարել իւք այն ծովս։ Ո՝վն սքանչարկող նաւք, որք գնային առագաստեաւք. և որոյ յատակք լայնարձակք և տափարակք ապահովիկն ինձ ի վտանգէ զարկանելոյ ընդ գետին, և ևս և իւք յածնուլ ջուրց։ Հեռվայեցիք նաւամարտիկ պատերազմաւ և յաղթեն, յա- րմարվենետք պարտեցան։

Ա. Հ. 696։ Ն. Ք. 56։ զսորին հակառակն՝ ունէին միայն ցուկանաւս այնպես ցածունս, մինչև աշտարակքն՝ զորս կանգնէին ի վէր, հալիւ հաւասարէին կողոց նաւուց (Ճշնամեաց)։ Ապ որոյ ինաս բազում կրնէին ի նետից և ի գեղարդեանց արձակելոց ի վէր նոյ ի գաղղիացւոց. և չհասուցանէին ինչ նոյ ինաս պինուք՝ զոր ինքեանք ձգէին ի ստորե ի վեր։ Ուրեանոյ մի միայն ապաւէն էր կռուիլ ի մօտոյ կողմ ընդ կողմ. ուր քաջուէ իւրեանոյ պինուորաց, և Թուոյ իւրեանոյ նաւուց՝ մնայր լինել վերագոյն։ Ո՛ւ հասուցանելոյ գկռիւն յայս առմնան, տես գի՞նչ հնար արկին ի գործ։

Այլին նոյ գերանդիք սրեալք, մեղեխաւորք երկայն ձողովք։ Այսոսիկ գերանդիս արկանէին յապաւանդակ՝ որք պինդ ունէին զառագաստակիր ձողս ըստ կայմին. ապա ի բաց հեռացեալք բռնութիք Թիոյ, խզէին գի կարէին զապաւանդակս՝ յորս անցուցեալ էր գերանդին։ Զողքն ի վայր անկանէին, նոյնպես և առագաստք։ Գաղղիական նաւք մնային անշարժք, և այլ չէր հնար առնել ինչ։ Յայնժամ երկու կի երեք ցուկանաւք հռովմայեցւոց պաշարէին զնաւն։ Զինուորք հռովմայեցիք ոստնուին ի ներքս յնոմ կողմանց. և քաջուէ նոյ սրտապնդեալ ի տեսոյ կեսարու իսկ, և բովանդակ ցամաքային զօրուն՝ որ ծածկեալ ունէր զնոմ զծովափնն՝ յաղթականակեր հեշտեաւ ի վէր Թշնամեացն վազու ևս կիսամանեայ պարտեզոյ՝ կորստեամբ այնորիկ, որ էր նոցա գլխաւոր հաստատան։ Ուրև առան յոլովք ի նաւաց գաղղիացւոց այսու օրինակաւ, այլք խոյհեցան փախուստ առնուլ. բայց յանկարծակի ի վէր եհաս այնպիսի հանդարտուի հողմոյ, որ արկ զնա ի ձեռս յաղթականաց։ Վ՚իշերն միայն զերծոյց զոմանս. մնայեալն նոմ կալան նաւորեցաւ ի հռովմայեցւոց։

Ընձեռուր լինին ի կռիւ, առ որս ցուցան խիստ դնացք։

Ո՛չ մարտ պատերազմի յանկ եհան զկռիւն։ Ո՛չ նոմ զօրութիք ազգին վէնետաց էին հաւաքեալք յայս նաւահանդէս։ Կորուսեալ էր նոյ զնոմ ժիրաժիր մանկունս, զնոմ երևելիսն ի նոսա երիցուքն և իշխանուքն, և զնոմ վնաս իւրեանց։ Նորոկ եղև նոյ անձնատուր լինել ի կամս։ Կեսար խստիւ չոքաւ ընդ նա իւրև ընդ մեղապարտս, որք բռնաբարեցին զիրաւունս ազգաց ի սպայս հռովմայեցիս՝ որք առաքեցան առ նա ի Պ. կրասսոսէ, զի կալան զնա առ իւրեանս ունի կալանաւորս։ Պնդեր, Թէ հարկ է ուսուցանել բարբարոսաց՝ ակն ածել առանց իւրոց յանձին բերողաց զնշանակս հաստատակաց պաշտօնաւորաց։ Զգիտեմ, էյէ այս կարի լինն վերամ-

բառնալ զմարդիկ՝ որոց յանձնառութեն ոչ այլ ինչ էր, Ա. Հ. 696։
բայց գնալ յորեան, եթէ ի՛ներքս սպրդիցի և ա՛յլ Ն. Ր. 56։
բաղութեն և ամբարտաւանութե՛ Հռովմէական՝ի գատաստանն՝ զոր արար կեսար յայսմ նուագի։ Պղակս և իցէ՝
ողորմելի վիճեաք այմ եղէն զոհ։ Վհեայն ծերունիք
ծերակուտի նոցա սպանան, և այլք աքսորեցան (ի՛ մեզաթով) վաճառեցան։

Ցաղթութիք սբերնոսի առ զակալին կեսարու՝ ի վէր երից գաշնաց որ ժողովից վենետացւոց։

Ո՛չնուազ կեսարու յաջողութե՛ էր յայմ կողմանց։ Ի ժամանակի յորժամ լինքն յաղթէր վենետացւոց, տիտուբիոս սաբինոս յաղթական գտաւ՝ի մեծի պատերազմի, որ՝ի վէր[1] ունէր լեզուց,[2] եբուրովիկաց, և լերքսովաց միաբանելոց։ Ո՛չափ էր կատաղութե՛ երկոցուն վերջնոց այսոցիկ ժողովրդոց վէ՛ պատերազմին՝ մինչև կատարել նո՛ց զծերակոյտ իւրեանց՝ փոխանակ պի՛ ընդէմ դառնային այնմ։ Չեա անողոքմ կոտորածիս՝ միաբանեցին զդունդս իւրեանց ընդ գունդ ունելոյց, որք գլուխ վերիդովիկս՝ գերագոյն զօրագլուխ ծանուցաւ զօրաց երից ժողովրդոց։ Ո՛նդ հրամանաւ նո՛ր խաղային գնային՝ի վէր հռովմայեցւոց, և եկին զտեղի առին երկմղնաւ հեռի՝ի բանակէ նո՛ց, զգրգռեալ վէ՛ի պատերազմ, և երևեցուցեալ նոցա օրըստօրէ զգաշմաւորուն իւրեանց գնդաց։

Սաբինոսի առաջնորդուն եղև ընդ ուշիմ և խոհական սպայ. ոչ՝ի ձահ համարեցաւ լոկոյ տեղակալի՝ յորժամ էր անդ իւր զօրագլուխ, վանդել վարկպարզի զպատերազմին ընդէմ զօրու՝ որ զօրագոյն էր յայժ թուով քան զինքն։ Ա՛ն այսորիկ թէպետ և մեծ էր խիզախութի՛ թերնաւեաց և գժգոհութե՛ իւրոց զօրականաց, եկայ մնայ փակեալ յիւրում բանակի, կամեցեալ այսուիկ կեղծ երկչոտութ առաւելուլ զարհամարհութե՛ն՝ զոր ունէին զինմանէ գաղղիացիք։ Ա՛յ՝ յաւել և զայս. առաքեաց՝ի բանակ նո՛ր զկեղծ ոք սարտուցեալ՝ որ հասցէ նոցա լուր սուտ, ասէ։ Կեսար՝ի վարանս է ձեռնարկելոյ՝ի պատերազմ ընդդէմ վենետաց. և թէ սաբինոս հանդերձեալ է՝ի գալ զիշերի ելանել գալտ յիւրմէ բանակէ, և չուառնել գնալ յօգնուի իւրոյ զօրագլխի։ Լուրս էր կարի ի՛նն հաւանական. Թող զի մարդիկ պիւրաւ հաւատան ամի՝ որոց ըղձանան։ Ա՛ն այսորիկ գաղղիացիք լո՛ւրաւ խոյնք և վստահանք զնդօրագլուխս իւրեանց՝ հասուցանել զնոսա վաղվաղակի՝ի հարկանել զբանակ հռովմայեցւոց։ Պատրաստեն իւրեանց խրձունս կրկոի՝

1 Ժողովուրդ գօդանդինոյ։ 2 Բռաիլիւ եվեհոյ։

Ա. Հ. 696 : Ն. Ք. 56 : ՚ի խնուլ զնրատն , և դիմեալ երթան վտտահայեալք յաղթել :

Հռովմայեցիք էին բանակեալ ՚ի բարձրաւանդակի ուրեք : Պաղղիացիք հապճեպ տագնապաւ ելանեն ըստ զառ ՚ի վեր , և հասանեն առ հասարակ խմնջք և վաստակք : Սաբինոս անդէն վաղվաղակի ՚ի վե՛ր արձակէ նոցա զիւր գունդս ընդ երկուս դրունս միանգամայն : Կ՚ոչնչես ուժգին եղեն սոցա եկք , մինչև դիմեալքն առ նո՛ւ խմնջք ՚ի տաժանաբեկ չուղոյ , և վարանեալք ՚ի խրձանոյ կրկտի՝ զորս բարձեալ ունէին , ոչ կարողացան ժուժալ և ոչ առաջնուն բաղխման : Կ՚ոչ հասարակ ՚ի փախուստ դարձան , Թողեալ զբաղումն դիտապատս առ ետեղ : Հեծելազօր հռովմայեցւոց զՀետ սպրդեցաւ նո՛ց , և խսպառ խորտակեաց զայն զօր բազմաձեռն , մինչև հազիւ սրծա՛նիլ սակաւուց ոմանց :

Պաղղիացիք այնպէս դիւրաւ վատասրտեին ՚ի ձախտզուկս , որչափ խրո՛խտ էին ՚ի ձեռնարկել ՚ի պատերազմունս : Կո՞ այսորիկ այս կոտորած խսպառ լքոյց զայրտեալ ժողովուրդս , և հնազանդեցոյց սաբինոսի :

Ակուխտա նիա նուաճէ ընդ ձեռամբ Պ. կրասսոսի :

Պ. կրասսոսն ևս ոչ նուազ եղև յաջողուած ՚յակուխտանիա : Յաղթ գտաւ ՚ի միում պատերազմի . և առ քո՛ղ մի երևեալի , և վանեաց բանակ մի : Կ՚ոչ ոչ դեգերեցայց ՚ի պատմել զմիջոցն իւրոց քաջուեց . ուշ առնեմ միայն , Թէ Թշնամիք պարտեալք ՚ի նմանէ՝ արարին քաջ դիմակալուԹի՛ : Կոտեացիք՝ [1] որոց յառաջագոյն ՚ք զայլն բաժանորդ լեալ եր կոտորածին Կ . մանկիոսի փոխանՏե՛ս Հպռ. Ք. երես 584 : պատուոյն գաղղիոյ նաբոնականի ՚ի ժամանակս պատերազմին սերտորիոսի : Վքացեալք այսուհետ յաղԹուԹի՛ , պատերազմեցան ընդեմ կրասսոսի բազում քաջուԹի՛ . և իբրև ՚ի պարտուն մնանեցան՝ փակեցան ՚ի քո՛ղք իւրեանց , ուր տարան պաշարման հզօրեղապես : Հուցին զիպրձ իւրեանց քաջուԹի՛ բազմի՛ ՚ի դուրս յարձակմամբ . և զի տեղեակ էին լիով ականատուե՛ , արարին զայն քանի մի անգամ՝ ուր զգործուածովք պատաղեալ էին պաշտօղք : Կ՚ոհնային անպիտանացաւ . և Հարկ եղև նոցա անձնատուր լինել կրասսոսի որ և արար զնոսա զինա՛ Թափս :

Կոտորած սոսկացոյց , և առուծն քո՛ղքի նո՛ց՝ խրատեաց զայլ ժողովուրդս ակուխտանիոյ՝ միաբանիլ ընդ միմեանս

1 Սանոն պնդէ Թէ գաղատն ոսոխաց ՚ի ծողովրդեանս այսորիկ՝ ՚ի գաղատն սոսա ուց էր լեգուտ : Իսկ գ՚անվնյ մարթ նոյնէր նշմարել զԹեպս ինչ անոսան նախ- որ յԿսգաւառագ :

ընդէմ յաղթականին : Խնդրեցին և օգնուէ՛ի սպանիայ. Ա՛ Հ. 696 :
ասց սահմանակցայ իւրեանց . և եռուն քերել զՀեռնա- Ն. Ի. 56 :
սուսն մեծին սերտորիոսի՝ զի լեցին իւրեանց հրամանա-
տար : Ու այսքիւք նորովք գլխովք՝ չեղեն պատերազ-
մունք բուռն սաստկութիք ըստ սովորուե բարբարոսաց :
Խորչեցան՛ի ձակատամարտ : Վակեալ մնացին յամրա-
փակ քանակի , սպասեալք պարապոյ գալ՛ի կռիւ՛ի բա-
րեկամայ երկրի և՛ի սահմանս նոյ , և յուշիկ յապակա-
նութիք դնել զՀնչնամիս՝ որք հայթայթէին զպետս իւ-
րեանց՛ի հեռաւոր սահմանաց , և բազում դժուարութիք :
Յայսմանէ յորդորեցաւ կրաստոս՛ի վե՛ր յարձակիլ բա-
նակի նոյ . և յոյժ էր դժուարին վանել զնոս , եթէ չեռոյ
կողման բանակիս էին նոքա խնամով զգուշացեալ , բայց
անփոյթ գտան : Ու կրաստոս՝ որ իրազեկ էր այսմ , ա-
ռաքեաց անդր զիւրն Հեծելազօր՝ չորիւք պահեստի կա-
ՃառօՔ : Ու յս գունդք մտին՛ի բանակ թշնամեաց ան-
ընդդիմակք . և ակուիտանացիք պաշարեալք՛ի թիկանց ,
և ուժգին բաղխեալք՛ի դիմաց՝ ոչ ժամանեցին պաշա-
պանել անձանց , և կոտորեցան : Ի չիսուն հազարաց՝ որ
էին , հազիւ զերծաւ չորիր մասն : Պատուղ յաղթութեաս
եղև նուաճումն լուսանդակ ակուիտանիոյ , բայց յոմանց
ժողովրդոց հեռաւորաց՝ որք ոչՔայ էին՛ի խորս պի-
րենական լերանց :

Ու յս եղև յետին ծառայութիւն՝ զոր Պ. կրաստոս արար
կեսարու : Յետ այսորիկ չոքաւ՛ի հռոմ. տարաւ անդր
բազում զօրականս՝ զօրավիգն լինել պոմպէոսի և կրաս-
սոսի՛ի խնդիր հիւպատոսութե . և զհետ չոքաւ հօր իւրոյ
՛ի թշուառ շահատակութիքն՝ որ ընդդէմ պարթևաց :

Իբրև՛ի գլուխ եհան կեսար զպատերազմն՝ որ ընդէմ կեսար ձեռն արկանէ՛ի
վերնատուն , ետ՛ակ տարաւ էր յառաջադէմ յոյժ : Ի այլ նուաճել զոլ-
և այնպէս քանզի մորինք [1] և մենատք՝ ժողովուրդք քնա- մորինս և զոլ-
կեալք՛ի հիւսիսակողմեան գաղղիոյ՝ յետ մնանելոյ իւ- մենատս , և
րեանց՛ի նիզակակռութիքն՝ որ փոքր ի յառաջ ցրեցաւ խափանէ՛ի
և պարտեցաւ , չև ևս էին ցուցեալ նշան ինչ խոնար- գժնեայ եղա-
հութե առ հռոմայեցիս , կեսար՝ որ [2] համարեր թէ չա- նակէ :

1 Մորինք բնակիչն առ ծովեզերբ՝ ասէ էին ջերմուին գերագոյ հասենոյ՝
ընդ մէջ գերազն ասմոյ և Լոգասպոյ : Խոնարհագոյն էան զինեցին որ չինեցաս
Մենատք առ ծովանաւոք ինասրաս գրա չերայ գօլճոնիս տաղտն :
2 Ոչինչ վարկուցեալ եթէ գործեցաս ,
ցորչափ գործելի՝ մընայր ինչ տակաս :
Լուկանոս . բ . տող 657 :

Ա. Հ. 696 : Ն. Ք. 56 : բար ինչ՝ յորժամ գեւս կայր ինչ ՚ի այսուհետ առնելոյ, խաղաց՚ի վէր նո՚ի տաղ լուսոյ իւրոյ յաղթուն : Արդեւտ անդ գժուարութիւն զոր ոչ կարծեր : Բայս ժողովրդեաց ուսան օրինակաւ այլոց, թէ ոչինչ զոր գաղղիական զօրէ կալ՚ի բացի ընդդէմ հաւատացելոց. և զի երկիր իւրեանց էր բոլորովին ծածկեալ անտառօք և ձահճօք, խոյս ետուն յայն՝ իւրեանց ՚ամ ընտիւք :

Կեսար հասանէ ՚ի մուտս այսց անտառաց, և սկիզբն առնէ անդ ամրացուցանել քաղաք : Դաղղիացիք գրոհեն ՚ի վէր գործաւորաց և՚ի վեղ գան. յոր տեսեալ թէ՚ ի նեղ անկեալ վանին, խոյս տան յապաստանս իւրեանց : Արտանդն յաղթութեամբ վհատ վարեաց զհաւատացեալս, բայց սաղջացան. զի շաղեալք ըստ այն գժուարին ձանապարհս, կորուսին զգալումն յիւրեանց քաջաց զօրականաց :

Ոչինչ խոչ բաւական էր կասեցուցանել զկեսար : Հաստատեաց՚ի միտս կոտորել զայն անբաւ անտառս. և՚ի ծառոցն կարելոց տալը առնել պատուար ինչ աստի և անտի զօրուն իւրոյ, ՚ի պատսպարել զկողս յանակընկալ արշաւանաց բարբարոսաց : Հարեալ յատակեաց զմեծ ինչ մասն գեռնի՝ անհնարին փութով պնդութ. և եհաս մինչ՚ի տեղին՝ ուր անասունքն էին և աղխք թշնամեաց. մինչև նոցուն իսկ հարկ եղև՚ի ներքսակողմն խաղալ՚ի Թանձրախիտ և՚ի խորխորին անտառս : Այլոյ գժնդակ եղանակք՝ որք՚ի վէր հասին, և հանապազորդեան անձրեւք՝ այլ ոչ Թողացուցին նմա ունիլ զիւր զօրս ըստ վրանօք : Պէտք եղեն տեղի տալ հարկի, և Թողուլ զիւր յաղթութեին անկատար : Արհաս աւար եհար զերկիրն ՚ամ, և հրձիգ արար զհիւղս և զամ շինուածս այսց ողորմելի ժողովրդոց : Դէտ այսորիկ ջրաբաժ յետս. և բաշխեաց զիւր գունդս՚ի ձմերոցս, ՚ի սահմանս [1] աւերակաց և այլոց ազգաց նորոգ նուաճելոյ :

Յօդ. Բ.

Դաղղիա հանգարտ առ հարկէ : Ասիպատիք և պենկերացիք ապստ գերմանիոյ անցանէն ընդ հռենոս : Կեսար խաղայ՚ի վերայ նոցա : Դաշնակցութիւնք ակեալ՚ի զօր այսց ժողովրդոց և կեսարու. յեղ այսորիկ ցրուն այնորիկ՚ի հաւատոյ իսկէն եղելոյ, որոյ չէր գեթ յայտնապէս՝ յոյր հողմանէ էգն մեղն : Գերմանացւոց՚ի վերայ հասանի կեսար, և ցրուէ հապատ : Կեսար հասպատիք՚ի դիս անդ

1 Ասպերիք եբուրովիք են բնակիչք զվարդք մանսոյի : Եվհեցի. և ասպերք կենոմանք են ծո-

ցանել ընդ հռենոս։ Ւսբ շարժառնէր ։ Պարագրաւնէ համբլին
հառաջել՝ ի կեսարէ՝ ի վե հռենոսէ ։ Ոչնչեցէ նը՝ ի գերմա-
նէա ամխռին՝ ի ասկաս ։ Ւսրհի անցանել՝ ի ներն բրեսանիա ։
Շ արձառնէր ես ։ Պարագաւրե զմ զղեցա առ անցանել ընդ
ծով՝ ։ Ոս առնէ ։ Ւսրես չելանելն՝ ի նաւե ։ Հպատակաւրէ՝ ի
բարբարոց կողմանէ ։ Հեծելազօր կեսարա ո՛չ ժամանէ ելանել
՝ի ցամաք ։ Ոյաւպարմիզ ես հարուածէ՝ ի մանընացաւրէ ծո-
վոս ։ Ոաբբարոս նորոգեն զիրեան ։ Պէաց՝ յոր վարեն զկաս
եբեանց՝ ի պատերազմնս ։ Ոյաշենց՝ ի ներ կեսարա և այց
կղզեցոց ։ Ւսեար անցանէ անդրեն՝ ի գաղղիս ։

ԿՆ. ՊՈՄՊԵՈՍ ՄԵԾ. ք. Ա. Հ. 697։
Մ. ԼԻԿԻՆԻՈՍ ԿՐԱՍՍՈՍ ք. Ն. Ք. 55։

Գաղղիա հանդարտի առ Հարկի։

Պաղղիա չէա բազում աշխատուի ժրուէ կեսարու՝ յա-
մին յորում պոմպեոս և կրասսոս էղեն հիւպատոսք երկ-
րորդ անգամ։ Ւսրև չամ կողմանց իւրոց եղեն՝ ի նա մի
գիշոյ զկնի յարձակմանց, և հարուածեցաւ հետ զհետէ
՝ի սաստիկ կոտորածոյ, ապշուեի, վարհուրանք և քան
զնմա անկարուէ իւր չետ սպառսպուռ պարտուեց, ստի-
պեցին զնա կալ լուին և հպատակ գնի առ ժամանակ
մի։ Ւյրկու ազգք գերմանականք եկին, ոմ կամք են ա-
սել՝ փոխանակել զնօցայն տեղի, և յանդիման առնել
կեսարու առնի իոյս տալոյ՝ի պարապոյ հանգստեան՝որ
անտանելին էր։ Նա։

Ոսիպացիք և տենկտերացիք գերմանիոյ անցանեն զհռենոս։

Ոսիպացիք և տենկտերացիք մեծ էին տուեվաց՝ որ
ազգ էր զօրաւոր յոյժ, և ունէր զմեծ մասնն գերմա-
նիոյ, և էր բազկացեալ՝ի հարիւր ժողովրդոց կամ՝ի նա-
հանգաց, յորոց՝ի միոյ միոյ ելանէին ամի ամի հինգ արք
երեսալ՝ի պատերազմն։ Ոուեվք էին ժանտ գրացիք։ Ւսոր-
հէին թե փառք էին նոցա, զի ունէին զիւրեանցք ընդար-
ձակ անապատս, ՝ի վկայուէ թե բազմուեք ժողովրդոց
չէին բաւական ժուժկալել զոնուէ նոյ։ Ցենկտերացիք
և ուսիպացիք զփորձ առին այսմ։ Ւյրև զդէմ կալան
տուեվաց ըե բազում ամս, հալածեցան յերկրէ իւրեանց.
և հարկ եղև նոցա ատ անդ թափառիլ զամս երիս՝՝ի պես
պես երկիրս գերմանիոյ։ Հուսկ ուրեմն հասին՝ի ձմե-
բայնի տարւոյս յորում եմք՝ յափունս հռենոսի, ՝ի տե-
ղին՝ ուր քնակէին մենապք, որոց էին հիւզք և աւանք
վերկոքումբք ափամբք գետոյն։

Ոսիպացիք և տենկտերացիք մեծ էին տուեվաց՝ որ ազգ էր զօրաւոր յոյժ, և ունէր զմեծ մասնն գերմանիոյ, և էր բազկացեալ՝ի հարիւր ժողովրդոց կամ՝ի նահանգաց, յորոց՝ի միոյ միոյ ելանէին ամի ամի հինգ արք երեսալ՝ի պատերազմն։ Ոուեվք էին ժանտ գրացիք։ Ւսորհէին թե փառք էին նոցա, զի ունէին զիւրեանցք ընդարձակ անապատս, ՝ի վկայուէ թե բազմուեք ժողովրդոց չէին բաւական ժուժկալել զոնուէ նոյ։ Ցենկտերացիք և ուսիպացիք զփորձ առին այսմ։ Ւյրև զդէմ կալան տուեվաց ըե բազում ամս, հալածեցան յերկրէ իւրեանց. և հարկ եղև նոցա ատ անդ թափառիլ զամս երիս՝՝ի պես պես երկիրս գերմանիոյ։ Հուսկ ուրեմն հասին՝ի ձմեբայնի տարւոյս յորում եմք՝ յափունս հռենոսի, ՝ի տեղին՝ ուր քնակէին մենապք, որոց էին հիւզք և աւանք վերկոքումբք ափամբք գետոյն։

Ւ մերձենալ այսր անհամար բազմուեն գերմանացւոց, (վե զի չէր սա զօր, այլ երկու ազգք՝որք խաղային զնային համախումբ արք և կանայք և տղայք, Թուով աւելի քե

Ոսիպացիք և տենկտերացիք ազգք գերմանիոյ անցանեն ըե հռենոս։

Կեսար. յա ղաք գաղղ. պ՞ըմ. ք։

Ա. Հ. 697։ Ն. Ք. 55։

զյորեք Հարիւր երեսուն Հինգ ոգիս,) մենապէ՝ որք կա-
լեալ ունէին զՋոզոյ ափն Հռենոսի, խոյս ետուն անտի՛ ի
կողմն գազղիոյ, և դասեցին զօրս՝ ի խափանել Թշնա-
մեաց իւրեանց զանցս։ Վերմանացւոց չունելով վար-
քայս, և տեսեալ Թէ զՀանդիպեալ ափն պահէին զգուշու-
Թիբ, Հնարս Հնարեցան։ Լուր Հնչեցուցին՝ Թէ Հան-
դերձեալ են գառնալ յերկիր իւրեանց։ Այլ արդարև
Հեռացան՝ ի գետոյ անտի երեքօրեայ չուով։ Ապենապէ
Համարեցան Թէ չօքան՝ ի բայ, և գարձան՝ ի հիւղս իւ-
րեանց։ Այլոյ Հեծելազօր գերմանացւոց կոտս դարձեալ,
և մերձեալ՝ ի գետն՝ ի միւմ միայն գիշերի, գայ Հասս
նէ՝ ի վէր գիւրախաւք գազղիացւոց. կոտորէ զնոս, տիրէ
վարքայից նոցա և անցանէ՝ ի միւս գետափն՝ մինչչև եր
խմացեալ մասին մենապայ բնակաց այնր կողմանց։ Ցաղ-
Թահանք տիրեցին երկրին, և կեցին զՀամեստ համ-
բաւօք՝ զոր գտին անդ։

Կեսար խա-
զայ՝ ի վէր նց։

Իբրև ազգ ելև կեսարու անցանել ուսիպացւոց և
տենկտերացւոց՝ երկեաւ, գուցէ գազղիացիք կոչեցին
յօգնութիՒն իւրեանց զայն նորեկ արս, և վն այնր գուցէ
յարիցէ միւս ևս պատերազմ դժուարին և վտանգաւոր՝
Ք զորս քազում աշխատութիՒք Հանեաւ էր՝ ի գլուխ։ Ցա-
րաւօս լինի յայսմ վայրի վերոյ գազղիացւոց զանհաւա-
տալն ԹեթևամտութիՒն։ Ասէ. զարահետ ուղեօք և զՀա-
նապարՀօք քաղաքաց ըմբռնեն զուղևորս, և ևս առա-
ւել զվաճառականս. Հարցուփորձ առնեն վերկրին՝ ուս-
տի գան, և Թախանձեն պատասխանի առնուլ՝ ի նոցա
նէ. և այսպիսի պատասխանեօք՝ որք յոլովակի չունին
ինչ Հիմն, այլ են անստոյգ զրոյցք, կիր Թեզադրեալք՝ ի
մտաՀաձուիՒն, ձեռն արկանեն խորհիլ զմեծամեծ իւր-
ազբիՒն. պահեալ անձանց զառաձեռն պատրաստ ապա-
շաւն՝ յորժամ լեզուց իրացն երևի Թէ խաբեցան։ Ցա-
նապարՀն՝ զոր ունէր կեսար դիւրախաւք լինելոյ գազղիաց-
ւոց՝ ի ձեռնարկ նորանոր իրողուիՒնց, որոշեաց զնա կալ
՝ի գլուխ իւրոյ զօրուն՝ վաղ Ք զսովորականն, զի խափան
արկանիցէ իւրով ներկայուիՒնք իրողուիՒնց ապատամբուիՒն։

Վիտաց՝ ի Հասանել իւրում, Թէ ոչ՝ ի կարծիս լեալ
էր՝ ժողովուրդք ոմանք գազղիացիք բանագնաց լեալ
էին Ք ուսիպացւոց և տենկտերաց, որք յայս սակս լքեալ
էին զսփունս Հռենոսի, և երԹեալ յերկիրս ։ Եբուրո-
նաց և կոնդրուսաց ապատանելոց՝ ի տրեվիրացիս։ Կեղ-

1 Բնակիչք լեհժի։ Իսկ գօնտուսս պահէ դեռ զիւն անուն։

ծաւորեցաւ ոմն խոհեմամիտ՝ անգիտանալ զայն զոր չէր ժամանակ պատուհասելոյ։ Արդեաց առ ինքն զգլխաւորս գաղղիոյ, խօսեցաւ ընդ նմա քաղցրութիւն. և ինդրեաւ՛ի նոցանէ հեծելազօր խաղաց՛ի վէր գերմանացւոց։

Եւ երբ քանի մի օր հետացաւ՛ի նոցանէ, եւ տես զի գայլն առ նա գեսպանք՛ի նմ կողմանէ, որք ոչնոպես խօսեցան ընդ նմ, որ՛ի վայրենի և՛ի խուժադուժ մեծաբան զրոյս նոցա՝ ՛ի վեր երևեին և զրդովանք և երկիւղ։ Ասեն. ,, Ա՛նք՝ յորոց առաքեցաք, չունին ինչ միտս կռուելոյ ,, ընդ հռովմայեցիս, բայց թէ ընդհարցի ոք ընդ նոսա՝ գի- ,, տեն պաշտպանել զանձինս, զի ուսան յիւրեանց նախ- ,, նեաց չինզրել երբէք նեբուժ։ Այլ և այնպէս կամք ,, են մեզ վկայութիւն դնել ձեզ. թէ չեն նոքա եկեալ՛ի ,, գաղղիա՝ բայց ակամայ կամօք, և զի հալածեցան ,, յերկրէ իւրեանց։ Ա՛թէ հռովմայեցիք կամիցին ընդ- ,, ունել զնո ոմն բարեկամս, ուսիպացւոց և տենկտերաց- ,, ւոց հնար է չլինել նի անպիտան։ Պատրաստ են եթէ ,, ընդունիլ վերկիրս՝ զորս կամիցի նշանակել նի կեսար, ,, և եթէ քանականալ յայնս զորս ստացան. զի չէն ինչ ,, յետնորդ՛ի փառս քաջութեան քոյ՛ի սուեվաց, որոց ,, դիք իսկ անմահք չիշխեցին զդէմ ունել. բայց չկայ ,, այլ ժողովուրդ յաշխարհի՝ որում չկցեն նք վտահք ,, ի յաղթել”։

Վասն եղոյց նի յայտնանգոս, մի՛ ակնկալել երկրի յայս կողս հաւենոսի։ Այլ արար նի առաջարկուածն, միանալ ընդ ուբիացիս ժողովրդս գերմանիոյ, և չարչարեալս իբրև զնո՛ի սուեվաց։ Ա՛յս ուբիացիք՝ որք բնակեալ էին յայնժամ յաջոյ ափն հաւենոսի, ինդրեալ էին օգնութիւն՛ի կեսարէ։ Որում հնար էր անծախս և անաշխատ լինել նի զօրավիգն, միայնանալ զնո ընդ ուսիպացիս և ընդ տենկտերացիս։ Ա՛ռաջարկութիւն զօրագլխին հռովմայեցւոյ՝ տեղւոյ ետ դաշնահաստատ իմն, յորոյ՛ի լինելն՝ ինքն գամ՛ք զգամ յառաջ խաղայր։ Ա՛յն ինչ ուժ մղոնաւ միայն էին բացական, եղև մնալ պատերազմի՛ի հեծեծ լազօրուին, յորում ուժ հարիւր գերմանացիք ցրուեցին և՛ի փախուստ դարձուցին զհինգ հազար հեծեծեալս հռովմայեցիս։

Այսոքիկ՝ որք կորեանն յայսմ պատահարի, կեսար ոչ- քայ մեծապէս զերևելի ոմն ակուիտանացի յազնուական տոհմէ, որոյ լեալ էր հռովմէական քաղքացի, ոմն երևի՛ի պիսոն անուանի՝ զոր կրեր։ Ա՛յս քաջիկ այր տեսեալ զիւր եղբայրս պաշարեալ՛ի թշնամեաց՝ ընթացաւ առ նա

Աս. 6, 697։ Ն. Ք. 55։

Դաշնակս սուէ ակսէ՛ի մէջ այց ժո- ղովրդոց և կռ- սորու. յետ այսորիկ ցը- րուին այնո- րիկ՝ի կռուոյ խմբէք եղե- լոց, որոյ չէք գիտել յայտ- նապէս՝ յոմր կողմանէ եկէ մեզն։

Ա՛ս Ա. 697 : Ն. Ր. 55 : և զերծոյց զնա. բայց ինքն՝ի վիրաւորիլ երիվարին, հարկեցաւ իջանել՝ի գետին. և ը երկար պատսպարեաւ զանձն քաջութ , հուսկ ուրեմն ընկճեալ՝ի բազմութ նկուն եղև, և անկաւ դիտապատ : Իղձոր իւրոյ որ խոյս տուեալ էր՝ տեսեալ՝ի հեռաստանէ որ ինչ լինէրն , և ինչ հանդուրժեալ՝ի կենդանուէ վայելել յետ մահու եղբօր կաճոգին սիրեցելոյ և իւր ազատչի , զարձ արար ձիարձակ միով՝ի թշնամիս անդր , և ինքն ևս սպանաւ :

Ա՛յս կռիւ ե երևելի յոյժ ը պարագային . զի եղև՝ի ժամանակի յորժամ յայտնի դաշնախօսութ էր՝ի մէջ կեսարու և գերմանացւոց : Ի՝ոչ յումէ սկսաւ այն , և յոյր վը անկանիցի մեղ հաւատարժրութ , և առեղծուած դժուարալուծ : Կեսար արկանէ զմեզն՝ի վը քաղաքարոսաց . բայց՝ի հռովմ թուեցաւ բազմոց , թէ նա ինքն էր՝ որ զյաժեաց հաւատարմութ դաշնախօսուէն . և՝ի ժամանակի յորժամ վճիռ հանէին ընծայել նմա պատիւ չքոյ՝ի ծերակուտին վասն գործոց քաջութ՝ զորմէ են բանքս , կատոնի կարծիք այս եղեն , զի տայի՝ի ձեռս գերմանացւոց . զի նա միայն զվնասս լուծցէ զիւրոյ հաւատարժրութ , և հասարակապետութիւն զերծ իցէ՝ի պատասխանատուութէ առաջի դիւ և մարդկան :

Գը Բ. Ի ԼԷ ԱՐ :

Ղաժուարին է որոշումն առնել յայսպիսւոյ մթին իրի . զորով աստի օգուտ կեսարու նուազել զծանրակշռութի վկայէ նը . անտի ատելութ և հակամիտութ հնար է առ փոքր մի զանցուցանել զկատոն : Յայտ է՝ թէ կեսար չէր խղճահար ոք՝ի նմանէ բարոյական . բայց իւր գնացք էին անկեղծք և մեծասիրտք գէթ ը արտաքնոյն . և որչափ անփոյթ էր յիւր կողմն ունել զՀմարտուէ և զարդարուէ յիսկութ իրին , նոյնչափ քանացաւ նա միշտ պահել զսոցուն երևոյթ : Բայց և այնպէս պարտ է խոստովանիլ , թէ յայսմ վայրի երևոյթք չէն՝ի նպաստ նը : Ո՛վ ինչ հաւանական , թէ ոմն հարիւր զօրականք հեծելազօրուն լեալ իսկն սկզբնապատճառ ընտրուէ՝ի վը յարձակելոյ հնգեցունց հիղոյ : Կամ գործ ինչ գերմանացւոց՝ որ երևի ցոյց լինել նոցուն անհնազանդութ , եղև այն, զի աւուրբ զինի յետ պատերազմին առաքեցին միաւոնգամ զիւրեանց պատգամաւորս առ կեսար՝ի չքմեղս լինել , և յաւաջ վարել զիւրեանց դաշնախօսութ :

Գերմանացւոց՝ի վը հաւանեկ կեսար, և ընծայէ զնոսա զայսոսիկ , և իրաւամբք . եթէ ձմերիւտ իսկ չարախօսուի նը զնոցանէ, եղև այն, զի աւուրբ զինի յետ պատերազմին առաքեցին միաւոնգամ զիւրեանց պատգամաւորս առ կեսար՝ի չքմեղս լինել , և յաւաջ վարել զիւրեանց դաշնախօսութ : Կեսար կալանաւորէ զպատգամաւորս

Ա. Հ. 697։ Ե. Ք. 55։

թշնամութեն առնէին ը հռովմայեցիս ։ Ի նմին ժամա-
նակի կարծիս ի մոլ եղեալ՝ թէ գերմանացիք երկինչին
չարշաւանք , և ի պատրաստի են պաշտպանել զանձինս ,
ի ժամանակի յորժամ առաքեալ էին խօսիլ ը նմա ի
հաշտութէ , հանէ զզօրս իւր ի բանակէ , և խաղայ ձա-
կատու պատերազմի ի վերայ թշնամեաց ։ Կարգեալ էր
միւր գունդս յերիս շարս՝ թողեալ զհեծելազօրն ի վեր-
ջի , առ երկիւղի յորմէ կարծեր թէ չև իցէ լիով սթա-
փեալ ի զարհուրանացն յետ իւրոյ կոտորածի ։

Ի գիտ վիրան՝ ոչ և երեւ յառաջատես ։ Գերմանացիք
գահի հարան . և չեղև նոցա ժամանակ պատապարելոյ զան-
ձինս ։ Ամենք կամէին միայ ի բանակի , և այլք ելանել
ի դաշտավայր ։ Բայն աղմուկ չփոթէի հռովմայեցիք ի
վէր յարձակեցան նոցա , և յաղթեցին դիւրագոյ ։ Ընդև
այն մարտ պատերազմի , այլ կոտորած ինչ ։ Վերև ամենք
ի քաջաց վայրապար ջանային առնել ինչ դիմանալոյն ,
առ հասարակ ի փախուստ դարձան ։ Վանայք և տղայք
որք ծածկեալ ունէին զնմա զդաշտավայրն , կոտորեցան
ի հեծելազօրուէն հռովմայեցւոց ։ Ամբ հալածականք
մինչ ի տեղին՝ ուր խառնի մտան ը հեւենոսի , թօթափե-
ցան յայսոսիկ գետս . և կորեան անդ գոգցես առ հասար-
բակ , մինչ յանհնարին բազմութէ անտի մարդկան ոչ
ապրեցան՝ բայց սակաւք ոմանք ։ Ի հռովմայեցւոց ոչ
կորեաւ և ոչ ոմ , և վիրաւորք եղեն սակաւք ։

Կեսար հաս-
տատէ ի միտս
անցանել ը
հեւենոս իւր
չարժութիք ։

Յայնժամ կեսար հաստատէ ի միտս՝ անցանել ընդ
հեւենոս ։ Յառաջ բերէ պէսպէս չարժառիթս՝ որք յոր-
դորեցին զնա առնել զայս . բայց մանրթ է կեղակարծել՝
թէ ծածկէ նա զչէնմարիտն . որ էր անչափ իղձ նմ ի նո-
բանոր փառս , և տենչ հնչեցուցանելոյ զիւր անուն ։
Հեւենոս և գերմանիա չէին ինչ յայնժամ ծանօթ հռով-
մայեցւոց ։ Ոպա անզուգական և չնաշխարհիկ պար-
ծանք էին նմա նախ առաջին անցանել ը այս գետ , և
ահընկէց լինել յերկիր խուժաց , ընդ որում հռովմ չու-
ներ յայն վայր հաղորդութիւն ինչ ։

Այլ և այնպէս պատճառքն զորս յառաջ բերէ կեսար՝
էին ամենևին անհիմն ։ Առաջինն՝ և ըս իւր առաւել ի-
րաւացին է այն , զի տեսեալ զանցանել գերմանացւոց
հեշտեաւ ը հեւենոս և զգալն ի գաղղիա , կամէր իմա-
յուցանել նոցա , թէ մանրթ էր և ինքեանց երկինչիլ՝ տե-
սեալ զթշնամին յիւրեանց երկրի ։ Ասէ զի և հեծելա-
զօրն ուսիպացւոց և տենկտերացւոց , որոյ չէր գտեալ ի
պատերազմին , զի բազում աւուրբք յառաջ էր առաքեալ

Ա. Հ. 697 : Ն. Ք. 55 :

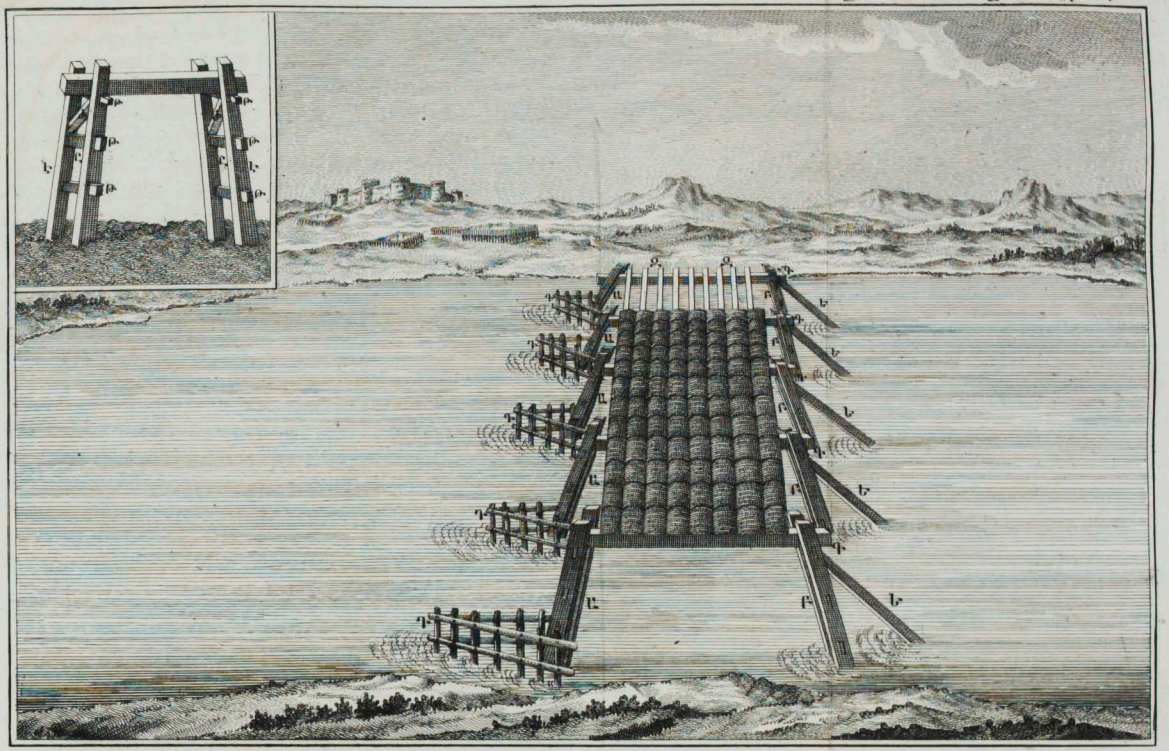
յայնկոյս մուսայի ասպատակել ղերկիրն և հայթայթել ղգարման, եր յետս դարձեալ յետ յաղթուէ կեսարու յայնկոյս Հռենոսի՝ առ սիկամբրացիս : Այլ ի խնդրել յաղթականին՝ զի՛ ի ձեռս տացին նը այս փախստականք, սիկամբրացիք եառուն պատասխանի, Թէ Հռենոս գոպար է սահմանաց տերունէ Հռովմայեցւոց. և եթէ Հռովմայեցիք պնդեն արգելուլ զանցս գերմանացի ազանց, պարտին լինել ը նովին օրինաք, և ոչ ձեռներէց լինել յիրաւունս ինչ և յիշխանութիւն յայնկոյս գետոյս : Նուսկ յետոյ, զի ուբեցիք միշտ նեղեալք ի սուեւմայ, խնդրէին ի կեսարէ՝ երևիլ ի գերմանիա. պնդեալ՝ Թէ այս անյագ և եթ շատ է մարդ վայելելոյ ի մշտնջենաւոր հանգըստեան : Ատուցանէին և վտըքայս հռովմայեցւոց առ անցուցանելոյ զչէդէոնս :

Կեսար վարկաւ, Թէ չէ արժան լսել խնդրուածոյ ուբեցւոց : Խորհեր՝ Թէ չէ ինչ աներևևան և ոչ ի ձահ, ոչ իւր և ոչ զօրուն հռովմայեցւոց՝ անցանել վարքայիւ : Ընտրէ կամ ի վերն այսպիսւոյ սրբութեաց լայնարձակ և խոր գետոյ, (որովհետև հանդերձիւր նա անցանել ը այն ի ստորև տեղւոյն՝ ուր չինեալ է արդ կոլոնիա կիճ գօղնիա,) անտարակոյս եր գործ դժուարին յոյժ : Այլ կեսար՝ որոյ սովորութիւն եր պարտել զնմա խոչ և խոտնք, ձեռն էարկ յայն գործ՝ որ և յաջողեաց :

Ստորագրուի Թէ կամրջին կառուցելոյ ի կեսարէ ի վերն հռենոսէ :

Ձեռնմ յայս վայր զստորագրուին այսր կամրջի զոր արար նա, յաւելնէ յայն միայն պարագայս ինչ՝ զորովք զանց արար նա, քանզի ինձ Թուեցան սիտանիք ի յայտաբարութիւն : Ահ սխալեմ իւիք, ահն ունիմ Թէ ներեսցի գրչի պարտաւորելոյ առ Հարկի իրողուենն խօսիլ զնիւթոյ օտարոտւոյ յիւրմէ արուեստէ, և պատրաստականի առ ուղղագրուել, յորժամ իրագիտք արուեստին հաճեսցին ցուցանել նմա զնւրն վրիպակ :

Ուգեցան ը միմեանս ցիւք երկու երկու՝ երկոտանջափ մի բացատ ի միմեանց, մէն մի Թանձր ոտնաչափ և կէս, և երկայն ը խորուԹէ գետոյն. և յետ փոքր մի սրելոյ զծայրսն՝ Թերևս և ագուցանելոյ ի նո երկաԹ, իջուցան մեքենայիւք ի ջուր, և վարսեցան ընդ յատակ գետոյն Թակովք, ոչ ուղղահայեաց, այլ առ ի Թեք ը հոսման գետոյն : Զանդիման այսց երկուց ցցաց, և ի ստորև քառասուն ոտնաչափ բացատ վարսեցան նոյնպէս այլ երկուք հանդէպ առաջնոց, բայց առ ի Թեք ը հակառակ հոսանաց գետոյն : Այս երկու հաստատունք բաղկացեալք իւրաքանչիւր յերկուց երկուց ցցաց՝ կային

Կամուրջն Կայսրին Կեսարաց կառուցեալ՝ ի վերայ գետոյն Հռենոսի, մօտ ի Կոլոնիա (որ է Գօլօնիա:)

Ա· Եր կերկու գերանք միակերակալք ի վերոյ կողմանէ գետոյն՝ վարսեալք ոչ ուղղակի, այլ առ ի թեք ըստ հոսման ջրոյն, հանդէպ այլոց երկուց անկելոց քառասնամեայ հեռաւորութեամբ:

Բ· Ա՛յլ երկու գերանք եգեալք ի ստորակողմանէ առ ի թեք ընդդէմ ջրոյ, հանդէպ ասացելոցն:

Գ· Գերան ստուար խոտորնակ, որ ձգի ընդ բովանդակ քառասնամեայ լայնութիւն կամրջին:

Դ· Ցառուկ, կամ պահանգակապք վարսեալք ի վերակոյնն կամրջին՝ ընդդէմ ջրոյ, ի պաշտպանել չյաջմէ՝ որ ինչ նիւթ ընդ գետն ի քանգել ջրոյն:

Ե· Ցեցք վարսեալք ի ստորակոյնն գետոյն, որք թեքք և միացեալք երկրաչափիք գերանաց, առնէին գիմակալութիւն ջրոյ:

Զ· Մի ի ծայրից կամրջին թողեալ բաց, զի երևելոյին փորը գերանք ձգեալք ընդ երկայնութիւն կամրջին, որք յետոյ ծածկէին տաղտկք, և հիւսուածոյ ոստովք և վանդակօք:

Է· Երկու յիշատակեալ գերանք՝ որք յանդիման լինին գէմ ընդդէմ միմեանց, զի լաւ ևս երևելոյն նոցին կաղմուածին և միակցութիւն:

Ը· Հեռաւորութիւն երկուց գերանացս ի միմեանց, որ էր երկոտասաւոփ, և թանձրութիւն նոցա:

Թ· Լն Շաղկապք երկուց գերանացս, որոց վերինն բարձեալ ուրն զմէծ գերանն եգեալ խոտորնակ ի վերոյ կամրջին· և այլք պահին ի շաղկապել զերկոսին գերանս, որք յերկուս ծայրս հեղուսին սեպովք, առ հասատուն ունելոյ զմէծ գերանն խոտորնակ:

Ժ· Երկու փորք նեցուկք ի ձև սուր կամարի, որք օգնին Շաղկապին ի բառնալ զմէծ գերանն:

անդրդուելի ստուար գերանաւ ձգեցեալով ՚ի միջի ՚ի Ա. Հ. 697.
միւսն . որոց երկոտնաչափ թանձրուն ընդոյր լինով զմիջոց Ն. Ք. 55.
երկուց ցցից , և ունէր նեցուկ զայն կոտոր փայտի՝ որ միակերդ գնոսա : Ոլորեալք այսց գերանաց էին հաստատ տեալք և զօդեալք յերկոցունց կողմանց ՚ի հաստարանն հաստ բևեռօք կիսեպիւռս՝ ՚ի ներքուստ, և մի՝ արտաքուստ . մինչև անշնար լինել երկուց հաստարանաց մտիլ ՚ի միմեանս . և երկու սեպք՝ որք միայեալ ունէին զգերանս ընդ մի մի ՚ի հաստարանաց , փոխոն դիմակալեալ միմեանց՝ այնպէս հաստատիւնդ ունէին զկազմածն , որ օրինօք քնուԹեան՝ որչափ և որընԹաց գնայր գեան , այնչափ առաւել հաստահեղոյս պնդիւր գործածն : Զհա այս է՝ որ դժուարաձաս Թուի լինել յոյսմ ստորագրուե : Զոչ խոստովանիմ իսկ , Թէ յամէ զոր եբևակայիցի՝ և ոչ միւն հաձել զիս լինով : Զո այսորիկ Թուղում , զի այլք մտաւորք քան զիս լուծցեն զայս տարակոյս : Զայց ՚ի դժուարուԹէ իրին կինքեան , Թուի Թէ կայցէ և հակասուԹի յոյսմ զոր ասէ աստանօր կեսար , և ՚ի յառաջապահ զգուշաւորուԹենն՝ զորմէ խօսեացուք զկնի , Թէ արար ցուկաձև պահանգակապս ՚ի ցցից ՚ի պնդել զկամուրջն ընդէմ բանուե գետոյն : Զոյս յառաջապահ զգուշաւորուի Թուէր աւելորդ , եԹէ սրընԹացուԹի գետոյն աւաւելոյր զպնդակամուրջ գործոյն : Զնա այսր առաջնոյ կարգի՝ հաստատիւր միւս ևս կարգ փոքր մի ՚ի բացէ . ապա ՚ի վեր գերանաց՝ որք էին զետեղեալք տարածաբար ըստ հոսելոյ ջրոյն , արկեալ լինէին խոտորնակի ձողք միակցեալք հիւսուածոյ ոստովք . յայտ է Թէ արկեալ ՚ի վեր այնց և զհող և զքունձ գալար՝ ՚ի ձևացուցանել յատակ ինչ հաստատուն և հարԹ : ՚Ի ստորև [1] կամրջին վարսեալ էին և այլ ցիցք ՚ի ձև ցուկաց , ՚ի պնդել զկամուրջն ընդէմ բանուե գետոյն . և ՚ի վերոյ կողմանէ փոքր մի ասացատ կային և այլք ՚ի պաշտպանուե . զի Թէ խուժք իջուսցեն կոձեղս ծառոց կամ վարքաց ՚ի խորտակել զգործածն , այս պահանգակապ ՚ի դերև հանցէ զգործն , և խափանեսցէ զինաս կամրջին :

Շ ուԹափուրին՝ որով կատարեցաւ այս մեծ գործուած, չէ ինչ նուազ զարմանալի քան զնոյն իսկ գործուածն :

[1] Բնագիրն ունի՝ ՚ի ստորակոյսն յառաջ վերջին Ժողի հասարանաց , գետոյն . որ է առել ինչ փարպաս , և Ժողին ՚ի ներքոյ ՚ի ներքոյ ասի ՚ի ներքոյ ասի ՚ի ներքոյ ասի

Ա. Հ. 697։ Ն. Ք. 55։

Կատարեցաւ ի տասն աւուրս, հաշուեալով յօրէ յոր մէկ սկիզբն եղև բերելոյ փայտս յանկն գետոյն։ Կեսարու Թողեալ երևելի գունդ մի զօրաց ի գլուխ կամրջին յերկաքանչիւր կողմանէ, եմուտ յերկիր սկիմբրացւոց։

Քաջուհիք նորա ի գերմանիա ամփոփին ի սակաւս։

Իւր քաջուհիք ի գերմանիա ամփոփին ի սակաւս։ Ինչ կալաւ անտանօր զպատգամաւորս Ժողովրդոց ոմանց՝ որք խնդրէին ի նմանէ զհաշտուհի և զիւր բարեկամուհիի, զոր և յանձն էառ՝ պահանջելով ի նոցանէ պատանդս։ Ականմբրացիք եկին խոյս տուեալ յանապատս և յանտառս։ Ուստի եհար զերկիր նոցա, հրձիգ այսր զչինուածս, և հնձեաց զարմսիս։ Ուեւիք արարին՝ զոր ինչ արարեալ էր սիկամբրացւոց. այս ինչ էր ըստ մեջ. զի յետ ապահովելոյ զկանայս իւրեանց և զորդիս և զինչս, Ժողովեցին ի պորտ երկրի իւրեանց ընդ զկորովիս ազգին, որ է՝ զհասակաչափան ի զինակրութիւն. և անդ մնային զօրուն հռովմայեցւոց՝ հասատաեալ ի միտս զդէմ ունիլ քաջութիւն։ Կեսար ոչ ի դէպ համարեցաւ ի վերայարձակիլ նմ։ Պնդեաց, թէ կամագիւտ եղէ ամի՝ որում ըղձանայի յանցանել իմում ըստ հռենոս. զի սփռեալ ծաւալեցի ի գերմանիա զահ և վերկիւղ անուան իմոյ. հանի զվրէժ քինու զսիկամբրացւոց, և վերծուցի զուբիացիս ի նեղուէ սուեվացւ։ Ընդ այսորիկ չէկաց աւելի քան զուԹուտան օր յայնկոյս գետոյն. դարձ արար անդրէն, փլոյց զիւր կամուրջն. բերեալ յիւրմէ ձեռնարկէ մնոտի փառս, Թէ արարի՝ զոր չէր արարեալ ուրուք հռովմայեցւոց յառաջ քան զիս։

Խորհի անցանել ի մեծն բրիտաս նիս։ ՇարժառիԹք իւր։

Ներուծն իւր առ գործս մեծասանձս՝ անդրէն վաղվաղակի ապստեաց ի նա միւս ևս խորհուրդ առաջնոյն հաստմանման, որով և անպիտան։ Ոչ էր եղև անցանել ի մեծն բրիտանիա, և հասուցանել զպատերազմ ի տոր իմն աշխարհ։ Իւր զի այսպիսի համարեալ էր յայնժամ մեծն բրիտանիա, այնչափ անծանօԹ ըստ այն ժամանակս՝ մինչև չև քաղմայ երկմտիլ իսկ՝ Թէ իսկ կղզի. և ըստ տակիտոսի՝ չէղև զայնմանէ լիով ստուգուԹիւն, քայց եԹէ կետ հարիւր և աւելի ևս ամայ, յորժամ նաւատորմիղ մի հռովմէական յածեցաւ զնովաս հրամանաւ ակրիպպոլայ։ Քայց և այնպես կեսար խօսի զնմանէ միշտ իբրև զկղզոյ. և ըստ այդմ է և լեզու և իմաստ ստրաբոնի՝ քաջ և ներհուն աշխարհագրի, որ գրեր ի սկիզբն ԹագաւորուԹեանն տիբերիոսի։

Կեսար գունագեղէ զփառասիրուԹիւն՝ որ վարեր զնա ի մեծն բրիտանիա, պատրուակաւ արդարուէ և օգտի։

Ա. Ե. 697. Ն. Բ. 55.

Լ. սէ, թէ բրետոնք առաքէին գոգցես հանապազ օգ-
նութիւն գաղղիացւոց ի պատերազմունս նոյ ընդդմ հռով-
մայեցւոց։ Լաւ ի վէր բերէ, թէ օդուստ մեծ է ինձ ձա-
նաչել զնաւահանգիստս և զծովեզերեայս այսր կղզւոյ,
զբարս բնակչաց և զհանգամանս մարտի, որոյ չէր հնար
հասու լինել՝ բայց երթալով անդր անձամբ։ Իսը զի
գաղղիացիք չունէին ինչ զնոցանէ ծանօթութիւն, բայց
շփոթակի։ Ո՝ասն զի չկային անդ՝ բայց միայն վաճառա-
կանք իւրեանց, որք երթևեկէին անդր, որք և ոչ ի խոր
խաղային երբէք յերկիրն. ուստի և չունէին ինչ որոշ
տեղեկութիւն, բայց նաւահանգստից նոցա՝ ուր առնէին
զիւրեանց առևտուր։ Ղգիտեմ, որոյ օգտի ակնկալեր
կեսար՝ անձկանօք իրագէտ լինելոյ նմին, որ ինչ հայկր
ի մեծն բրիտանիա. բայց երբեմն զի մտախոհ լինէր
զբռամբ ածել զայն երբեմն։ Լաւ սակայն գաղղիացիք
չետուն նմա պարապ առնել ինչ։

Սուէտոն. ի Կեսար. խէ.

Տակիտոս. յան-
նալս. հա-
մար 12։

Պատրաստէ
զնա զպեմս
առ անցնել
ընդ ծով։

Յայսմիկ չարժառիթս յաւելու սուետոնիոս միւս ևս
կարի իմն չնչին և փանաք. այ է զպէր առ մարգարիտս,
զոր բերէ բրիտանականն ովկիանոս։ Լնդիա զեզմունեն
կեսարու մարթէ է հաստատել զայս կասկած։ Ոչ և իցէ,
վրէպ գտաւ նա յիւրմէ ակնկալուէն։ Լայս մարգարիտք
են թուխք և աղօտք, և ոչ իւիք մատչին յայն փաղփուն՝
որ արգոյ առնէ զարևելեայ մարգարիտս։

Լդանակ տարւոյն էր կարի իմն յառաջեալ յորժամ
անկաւ այս խորհուրդ ի սիրտ կեսարու։ Լյս այն էր նոր
իմն խթան յաւելեալ ի նորայն քնաւոր շուարթութեն։
Լպա եկ գնաց՝ ամ փութով յերկիր մորինաց, ուստի
գիտէր թէ սուղ են անդք առ հասանել ի մեծն բրիտա-
նիա։ Ժողովեաց բազմուն նաւաց ընդ մարթեզոյ ի մօ-
տակայ տեղեաց. ետ բերել և զնաւատորմիղն՝ զոր կա-
ուսցեալ էր սամս յառաջ վն պատերազմին ընդդմ վե-
նետաց։ Լյս զի ոչինչ ընդհատ էր նմ յառաջատեսուն
ի շուտաժիր եռանդանէ՝ ջանացաւ տեղեկուն առնուլ,
որչափ ինչ Հարկ էր իմանալ զերկրին՝ յոր Հանդերձեալ
էր մտանել. և ոչ շատացէլ տեղեկութեամբ՝ զոր Հաս-
ի գաղղիացւոց, առաքեաց զմն ապայ հռովմայեցի՝ ան-
ուանեալ Ա. վոլուսենոս նաւաս պաշկմանաս, այլ
առնել ծովափանց մեծին բրիտանիոյ, և գալ պատմել
զոր ինչ ետեսն և նշանակեաց։ Ո՝ ոլուսենոս եկայ ա-
ւուրս Հինգ ի ծովս, և չիշխեաց ուրեք ելանել ի ցա-
մաք, ոչ կարողացաւ տալ Համար՝ բայց զլսրտաբնոյ և
զծովեզերայ կղզւոյն։ Ասկայն և այնպէս լուր խորհր-

Ը. Հ. 697։ Ն. Ք. 55։ դոյն կեսարու հնչեաց ՚ի մեծն բրիտանիա, և ահընկեց եղև ՚ի նա։ Յաղում ժողովուրդք առաքեցին առ նա պատգամաւորս ՝ հլու լինել նմա, և մատուցանել պատանդս։ Կեսար արժան համարեցաւ օգտիլ նպաստամատոյց պատրաստուեաւն. պատասխանի արար քաղցրութիւն պատգամաւորացս բարբարոսաց. և առաքեաց զնոս անդրէն յերկիր իւրեանց, ուղեկցեալ նոցա զկոմիոս արտեսացի ՝ զոր Թագաւորեցոյցն ՚ի վէր իւրոյ ազգի, և յոր վաստահ էր յոյժ յայնժամ։ Այս կոմիոս՝ այր անուն էր ծանուցեալ և ՚ի համարի ՚ի մեծն բրիտանիա, պատուէր առեալ էր այց առնել պէսպէս ժողովրդոց, յորդորել զնոսա յընդունելութիւն ինքնակալութեան հռովմայեցւոց, և տալ զաւետիս մեծաւոր եկեսարութեանն կեսարու։

Փոյթ ՚ի մի վայր ժողովելոյ զիւր նաւահանգիստ՝ յապաղեցոյց առ ժամանակ մի զկեսար յերկրին մորինաց. և լինել իւր անդ՝ չէզև նիճ անպիտան։ Այս ազգ ցայն վայր միշտ յամառել՝ չառնոյր յանձն հպատակել։ Յայնժամ յորդունք ՚ի նահանգս՝ որք բաղկացուքն էին ազգին, եկին խնդրել պատգամաւորաց ներումն վա անցելոյն, և յայտնել նմա՝ թէ հլու են ամի, որ ինչ հրամայեսցի նոցա առ յապայ։ Նամբէթ եր դիպիլ նիճ ձահաւոր ինչ ՚ք զայն։ Ուրախութիւք թէ չթալու ՚ի կետ կուսակ առիթ ինչ տաղտապանաց ՚ի լինել իւրում ՚ի մեծն բրիտանիա, ընկալաւ զպատակուն մորինաց, և շատ համարեցաւ պահանջել ՚ի նոցանէ քաղցրամ պատանդս։

Տորմիղ կեսարու քաղկանայր յերկայն նաւաց՝ ըստ անուանելոյ իւրոյ. ՚ի ե ՚ի ցուկանաւաց վինելոյ ՚ի պատերազմ և ՚ի նաւաց փոխադրուե, որք գնային առագաստեալ։ Այնժ յուեթաուն նաւս փոխադրուեն՝ երկուս լեգէոնս։ Ջասի, թէ քանի՞ եր թիւ համարոյ գնդաց՝ որ ՚ի ցուկանաւս. զտորմիղն՝ բաշխեաց ՚ի նաւախումբս ըստ հրամանատարուե գանձաւորին, և իւրոյ հանրական տեղակալաց։ ՚Ի փոխադրուեն հեծելազօրուն՝ կարգեաց ութուտասն նաւս բեռնաբարձս, որք արգելեալ փակեալ կային ՚ի հողմոյ՝ ՚ի նաւահանգստի ուրեք, որ ութ մլնաւ ՚ի վերոյ եր ք զայն՝ ուստի ինքն ուղեւոյ լիներ։ Ալ յանուանէ յիշատակէ աստ ոչ զինի և զինւոն ՚ի նաւահանգստիսս։ Այց եթէ նաւահանգիստն ՝ ուստի ինքն մեկնիւր յայսմ ամի՝ եր էպէն, ուր եմուտ ՚ի նաւ ՚ի գալ ամի՝ առնել զնոյն անցս, Թուի Թէ նաւահանգիստն որ

1 Հասանելոյ Բոսի այս, և սպրեան խոյ լինելոյ տեղի երկիսյոնե. Ը. 199։

Ա. Հ. 697
Ն. Ք. 55

'ի ստորև ՝ էր վէսան . և նաւահանգիստն որ 'ի վերոյ՝ գա-
լէս : Ի մտանել իւրում 'ի նաւ՝ էթող զմի հանրական
տեղակալ պահանդի գնդաւ նաւահանգստին . և առա-
քեաց զմիացուած իւրոյ զօրուն ընդ հրամանատարութիւբ եր-
կուց այլոց հանրական տեղակալաց տիտուրիոսի սաբինո-
սի , և աւրուկուլէոսի կոտտասոյ 'ի նահանգս մորե-
նայ՝ որք էին հնազանդեալ , և յերկիւղ մնացուցեալ :

Զուառնէ։ Կախ. յէլա-
նէն՝ 'ի նաւէ։

Ի բարեալ գիմ կարգաւորութիս , կեսար պարապ գտա-
նէ հողմոյ աջողակի ելանել 'ի նաւահանգստէ : Ի գնացն
զհասարակածաւ գիշերոյ . և առաքեաց զիւրն հեծելա-
զօր՝ մտանել 'ի նաւ յայլում նաւահանգստի , պատուէր
տուեալ նոյնհետայն գալ զկնի իւր . բայց ոչ ոք արժանն
էր՝ հրամանակատար գտան յայսմ նաւագի : Ինքն նա-
ւեալ իւրով նաւահանգիստ , սկիզբն արար նշմարել
զերկիրն զբրիտ ժամաւ տուընջեան : Ովվեզըն երևեալ՝
չէր դիպան ելանել անդր 'ի յամանք : Ցիրկին անդ բլուրք
աւազակոյք՝ յորոց գագաթանէ մարթ էր նետաձիգ
լինել յերեսս ջուրց , և այս ամ բլուրք էին ծածկել զօ-
րօք բարբարոսաց : Ո՞ որոյ հրաման ետ խարիսխ ընկե-
նուլ , մինչ ամ՝ իւր նաւք ժամանեսցէն : Ո՛չն-
նէրօրդ ժամաւ ՝ օգնելով միանգամայն և հողմոյն և
մակընթացութեբ ջուրց , յառաջ խաղաց այլ ևս մղոնս
ուրն , և եգիտ ծովեզր դիւրահեշտ և մակարդակ , ուր
հաստատեաց 'ի միտս ելանել 'ի յամանք :

Ի արբարոսք անթարթափ դիտէին զնաւատորմիղ հը-
ռովմայեցւոց. զրոյց զառաջս առեալ իւրեանց հեծելա-
զօրօք և կառօք , (զի դեռ կային առ նմ պէտք կառաց
'ի պատերազմի ,) ածին ընդ իւրեանս զհետևակազօր իւ-
րեանց վաղ ընդ փոյթ , զի ժամանեսցեն զդէմ ունիլ
ամ զօրուբ իւրեանց՝ ընդ ելանել նոցա 'ի յամանք : Ի նաւաց
հռովմայեցւոց պիտէր խորուն ջուրց . և ոչ կարէին մե-
տիլ 'ի ծովափն , մինչև հարկ էր զօրականաց ծովընկէց
ելանել 'ի յամանք : Ի՞նչ ոք իմանայ , քանի՞ ձախողուբ է
ծանրագին գնդաց մարզելոց 'ի մարտ 'ի տրամ գետնի ,
և անծանօթ եղելոց վայրացն՝ ուր յաւէտ կի՛ նուաղ էր
խորուբ , 'ի դիմի հարկանիլ հայձեալ և երագոտն բար-
բարոսաց ՝ որոց ձիայր ինչ խոչ և խուբ , և լիով լսելա-
մուտ էին վայրացն :

Ի երբև սկիզբն լինէր լքանելոյ քաջալերութեբ հռով-
մայեցւոց , անդէն որ դիւրակիրն էր արծուոյ տասնե-
րորդ լեգէոնի՝ քաջալերեաց զնոս : Տեսեալ թէ իւր ըն-
կերք չիշխեն արկանել զանձինս 'ի ջուր՝ այլ խորութենէն

Ա. Տ. 697։ Ն. Ք. 55։

ահընկեց եր ի նա , ձայն եբարձ առ նա ։ Լեփոյ պինի էմ , եթէ ոչ կախ՝ ընչ արծուիս անիծանէդ ի յերաս երբեբոսաց ։ Օ այս ասացեալ նախ առաջին սլանայ ի նաւէ ի դուբս։ Երկիւղ ետ ամենայն յաղթեաց երկիւղի վտանգին , և ամ՝ զօրականք զհետ գրոհեցին ։ Նոքին ժամանակի կեսօր ընդ զօրականօք զմահոյկն և զթեթև փրեկատս , զի երթիցեն յօգնութիւն անց՝ որք պատերազմէին ի ջուր։ Այլ քան զամ օգտատանայց եղև յաջողուածոյ ելանելոյն ի ցամաք՝ այն , զի ետ ցուկանաւաց չարժուին ինչ առ զկապիւք ունելոյ զթենամս , և թօթափելոյ ի նա նետս մաքենայիւք՝ զոր վարեին հռովմայեցիք , և որոց իսպառ անծանօթ եին այս կղզեցիք ։ Ինչ զի բաց ի կոտորածէ իւրեանց արանց , լոկ տեսութիւն այսց օտարոտի մաքենայիւ ընդ զնա ահաբեկուէր ։ Այս յետ բազում ձգանց և վտանգաց՝ հռովմայեցիք հասին յափն ծովուս , և վաղվաղակի իւրև ելին ի ցամաք, այնպս ուժգին զհետ եղեն բարբարոսաց՝ մինչև ցրուեցին իսպառ ։ Այսց քանզի հեծելազօր կեսարու չև էր հասեալ , ան հնար եղև լինել հետամուտ ։

Հպատակու թի ի բարբարոց կողմանէ ։

Ուժգնն լքան բարբարոսք դիւրաւ . և վասն այսորիկ նոքն իսկ ժողովուրդք՝ որք փոքր ի յառաջ ուժգին ընդդէմ գօրձան ելանելոյ զօրուն հռովմայեցւոց ի ցամաք, անկաւարացեալք ի գլուխ տանիլ զայն , առաքեցին պատգամաւորս առ կեսար , որոց յանձն էր ամիս ջանահնար լինել վկայուել գնելոյ հնազանդութիւն ։ Պարձուցին ի նա և զկռիսս արքայ արտեսայեաց՝ զոր ունէին ի կալանս ։ Կեսար լուաւ նոցա քաղցրութիւն , և խնդրեաց ի նոցանէ պատանդս ։ Նոքա թէ ամ ինչ առնէ ի հաշտուն և ի սերտ միաբանուն . բայց բարբարոսաց առաջնորդէր միայն երկիւղն , և ի դիպիլ առնի ապստամբուէ ընդդէմ իւրեանց խոստմանց և նորոգման պատերազմի ՝ ոչ արարին զանց զնուալս ։

Հեծելազօր կեսարու ոչ ժամանէ և լանել ի ցամաք ։

Ի յորրորդ աւուր յետ հասանելոյ կեսարու ի մեծն բրիտանիա , երևեցան բանակին ութսուտասն նաւք երիւեկի , որք բարձեալ բերէին զհեծելազօրն ։ Այսց յաբեաւ յանկարծակի մրրիկ սաստիկ ՝ որ ցրուեաց ի նոցանէ զմանն ինչ ի մանիկա , ուր վտանգեցան մեծապես , և երիանիկ համարեցան ՝ որք կարողացան հասանել ի ցամաք ։

Վնասուտոր միւ իւր հրուածէ ի մաք կընթացուէ ծովու ։

Ի նմին գիշերի այսր աւուր լի եր լուսինն , մծտ եր և գիշերահաւասարն ։ Ընթացակցուէ այսց երկուց պարագայից գործէ մակընթացութիւն մեծամեծս ։ Կեսար ան

գէտ էր այսմ. և չէր արարեալ յառաջապահեստ զգուշութիւն՝ ի վտանգս՝ որում էր անծանօթ։ Ա՝ն որոյ եթէ ունիցի ինչ ի ցամաքի, և եթէ երթևեկիցի նաւք՝ որք էին խարսխեալք, ծփեցան, կոծեցան և խորտակեցան յալեաց, և անշնաղ եղև դարման առնել ընտրուս մեծի։ Ա՝յս արկած արկ զկեսար ի մեծ վարանս։ Պարձն լինէր ել իրաց ինչ անհնարաւոր. զի ոչ գոյին նմ այլ նաւք քան ի վտանգելոյն, և զի չկային նմ ամ պետք ի նորոգութիւն։ Ա՝յն զի ի մոխ եդեալ ձմերել ի գաղղիա, չէր բերեալ ընդ իւր կարասիս, և ոչ քաւական համարս ցորենոյ։

Տեսեալ բարբարոսաց զքենդամիս իւրեանց աննաւս, աննպարակս և անհեծելազօրս, վստահացան խորտակել զնա, և ի դերև հանել յաւեժաբար զիղձ հոգւմայեցւոց մտանել ի կղզի իւրեանց։ Ա՝ւ վարկան և սակաւաւորք զգուշանալ կեսարու յամիսոք վայրկն՝ յոր վերաեղեալ կայր բանակ նմ. Թէպէտ և նշանս չէր ինչ լիով հաւաստի և անվրէպ. զի զօրուն հոգւմայեցւոց՝ որպէս ասացաք, չկային կանք և կարասիք։ Ապակայն և այնպէս չէին նոքա խաբեալք՝ քայց ել յաւէտ և ել նուազ, և էին իրօք վերագոյն ի բազմաւորութեան։ Ա՝ն այսորիկ սկիզբն արարին նիզակակցիլ միւսանգամ. և խմբիլ ի ծածուկ ի գունդս գունդս, չերևեցուցեալ մինչ միտս իցեն, և սպասել դիպող ժամու՝ վն ի վր յառնելոյ հոգւմայեցւոց, և անկանելոյ գնոքօք յաջողուածով։

Ա՝ւյլ կեսար էր թշնամի՝ որ ոչ թողայուցանէր այդպէս հեշտաւ ի վր յառնել։ Ապահմանն՝ յոր կայր, տայր նմ գուշակել զոր ինչ խորհէին բարբարոսք առնել։ Ա՝ւ զի գագաթեցան առաքել զպատանդս, ցոյց ապստամբութեն նոցա լինէր հաւաստի. վն որոյ ինքն կայր պատրաստական առ ամ պատահար։ Ա՝ռաքէր օր ել օրէ հնձել ցորեան և գարման յանդաստանաց՝ զորս շտեմարանէր յիւրում բանակի. ի քայ եթողզկարի ընտրել նաւս. և էառ ի նոցանէ փայտս և երկաթս, առնել քեզեկ այնց՝ որք չէին կարի հարուածեալք. տայր բերել ի ցամաքէ և այլ նիւթս և գործիս պիտանիս յայս գործ։ Ա՝յսու օրինակաւ ոչ կորոյս նա, քայց միայն երկուտասան նաւս, և գամ գինացուածս հասոյց ի տահման գիմակալելոյ ծովու։

Հայսմ վայրի բարբարոսք գտին պարապ՝ որում մնայ ին։ Տեսեալ թէ ամ արտորայք մնտակայք էին հնձելք, և մնայր մի միայն տեղի՝ ուր հոգւմայեցւոց հնձր էր

Ա. Հ. 697։
Ն. Ր. 55։

Բարբարոսք նորոգեն զնաւս։

Ա. Ա. 697։ Ն. Ք. 55։ գալ հնձել, չորան ՚ի տեղի ինչ մնտակայ՝ դարանեալք յանտառի ուրեք։ Յոր յառաքել կեսարու՝ որպես յառաջատեսն էին, զեօթներորդ լեգէոնն ՚ի տեղին ուր շուրջ պահ ունէին նոքա, այն ինչ զօրականք հունձայեալ սփռեալ ընդ երեսս դաշտին մանգաղ ՚ի ձեռին փոխանակ սրոյ, այլ ինչ ոչ խորհէին բայց հնձել զցորեան, բարբարոսք ելանեն յանկարծ յիւրեանց անտառաց, ՚ի վէր յարձակին դարմանածուաց. զմանս սպանանեն, և յոմանս արկանեն աղմուկ չիրթի։ Վորձ փորձէին և պատել զնոքօք զիւրեանց պատերազմական կառս։ Յոր ահա օրինակն՝ որով վարէին ՚ի պէտս զայսոսիկ կառս ՚ի պատերազմունս։

Պէտք՝ որով վարէին զիւրեանց կառս ՚ի պատերազմունս։

Ո՛ղջին զնոսա նախ առաջին՝ մեծաւ ուժգնութե՛ ՚ի վէր դասականաց Թշնամեաց, և իւրև միջամուխ լինէին ՚ի միջոյն՝ ոստուցեալ ՚ի գետին կուտէին հեծեալ։ Ո՛ւ տևել կուռոյս՝ կառավարք հեռանային վայր մի, բայց միշտ այնչափ բացատ՝ որ կարող իցէն ժողովել զտեառս իւրեանց, ՚ի նեղիլ նոցա կարի ինն ՚ի Թշնամեաց։ Յրևի Թէ կեսար չանգռնէն զայս եղանակ կռուելոյ, որ միայնէ (ասէ) վերագու՛ն հեծելոյն ընդ հաստատուն հետևակին։ Նայց լինէր զարմանալի ինն աջողակութե՛ և շութափութե՛. վն կիրթք էին յերկարաւոր սովորութե՛, եթէ ՚ի կասեցուցանել ՚ի զառ ՚ի թափ ձանապարհէ վիւրեանց արշաւասայր երիվարս, և եթէ ՚ի գառնալ հեշտեաւ յանձկանալ միջոցին։ Յրևէին երբեմն ելանել յիւրեանց կառաց սոզեալ ընդ ղեակ նորա, և գալ ՚ի լծալ կողմն, և ապա ՚ի վայրկեան ժամանակի դառնային յիւրեանց կառս, և երևէին անդրէն յիւրեանց տեղւոջ։

Ի գեղեռն հունձական այսպիսի ընկալեալ արշաւան, անկարանայր զերծանիլ՝ Թէ ոչ ՚ի վէր հասանէր օգնուն։ Նայց առաջաւոր պահանորդք բանակին՝ ըստ դիպաց ինն նշմարեցին յայնմ կողման ուր երթեալ էր նէր, զդիպանալ փոշոյ։ Ղդ արարին կեսարու. որոյ առեալ վաղվաղակի ձի իւր վերկուս կաձառս որք էին ՚ի պահպանութե՛, և պատուէր տուեալ այլոց երկուց փոխանակել զնոցայն տեղի, և ինայեալ զօրուն զինիլ վաղվաղակի և գալ զկնի, խաղաց ՚ի տեղին ուր էր պատերազմն։ Նգիտ վիւրան ՚ի շիրթս, և կարի ինն վարանեալս ՚ի պաշտպանել զանձինս։ Նուր եկաւորութիւն ուղղեալ զամենայն. կասեցոյց զյարձակուրդ Թշնամեաց, և զօրացոյց զքաջալերութիւն հունձայեցոց։ Նայց և այնպես ոչ ՚ի ձահ վարկաւ զՀետ սնդիլ բարբարոսաց. շատ հա-

մարեցաւ զարձուցանել զիւր լեգէոնս ՚ի քանակին։ Ընդ Հ. 697։ Ն. Ք. 55։

Ղղջեցիք յանդգնեցան գալ անդր, և քաղաքիլ ըզ նա յետ աւուրց ինչ, յորս անդրէն առաւելեալ և զբարձեալ եկեալ էին զիւրեանց գունդս։ Կեսար՝ վճռ զի չուներ առիւրն հեծելազօր, ետես՝ թէ ոչ կարէ չաղթել նոցա քաղթուն կատարեալ։ Այլ և այնպէս ոչ կամեցեալ հրաժեշտ տալ մարտի, քանզցաւ թէևակիւ ունիլ զերեսուն հեծեալս, զորս կոմիոսի արտեսցաւոյ բերեալ էր ընդ իւր, և էլ յիւրոց պատնշաց տալ պատերազմ։ Այլք իւրացն այնպիսի եղեն՝ որպէս և էրն յառաջատեսս։ Ինչնա միք ՚ի փախուստ դարձան, բայց փոքու ինչ աստ։ Հռովմայեցիք աւար հարին միայն զմնացեալ տեղիս, և այրեցին աւանս ինչ։

Ծ ամ եղև այս առ հաստատելոյ բարբարոսաց ՚ի մէջ տի՝ անդրէն սկիզբն առնելոյ դաշնախօսութեանն՝ զոր ապահատ արարին։ Ընդ լուսանալ աւուրն տեսանէ կեսար՝ զի գայն պատգամաւորք խնդրել հաշտուի, և այն իսկ էր որում ըղձանայր նա։ Երկնչէր ՚ի մօտելոյ հասելոյ կածին. եղանակ՝ յորում ստէպ լինին ՚ի ծովս ալեկոծութիք, և իւր նաւք չէին դիմակալ մրրկի։ Ի այսորիկ պարապոյ անսաց՝ դառնալոյ պատուով։ պատուիրեալ նոցա՝ զի կրկին տացեն պատանդս քան զյառաջագոյն սահմանեալն, և զի տարցի զնո ՚ի գաղղիա։ ՚Ի միտ առին կղզեցիք, թէ ՚ի ձեռս է նոցա կատարումն դաշինս։ Խոստացան զնմ, միայն թէ ՚ի բաց լցցին ՚ի կղզւոյ՝ իւրեանց այսպիսի օտարոտի նեղիչք, թէպէտ և իւրովք փոյթ մեծ ունէին նոքա ելանել անտի։ Իբրև կնքեցին զդաշինն, ՚ի խաղաղիլ օդոց՝ կեսարու առագաստեալ գնաւսն, էանց անդրէն ՚ի գաղղիա։

Դասչինք ՚ի մէջ կեսարու և այսց կղզեցւոց։ Կեսար անցանէ անդրէն ՚ի գաղղիա։

Ամանք ՚ի նահանգաց մորինաց և մեծաւոյ պնդեալ էին յոյժ յիւրեանց յամառութէ. չառնուին յանձն տեսլս ձանձրանալ զՀռովմայեցիս։ Կեսար իւր տեղակալեալ ըՀաբաւ ըզ նո, որք ոչ կարացին և ոչ յայսմ նուագի նուաճել զնո իսպառ։ Օ՚ամ զՄերոյս իւր հաստատեաց յերկրի թելգեանց. ուր Հառ պատանդս յերկուց ժողովրդոց՝ ըզ որս էր պատերազմեալ ՚ի մեծն բրիտանիա։ Այլք ամենեքեան անփոյթ եղեն իւրեանց յանձնառութէն։ Նա այս եղև բովանդակ պտուղն՝ զոր յինքն արկ կեսար ՚ի շահատակութէ, զոր մարթ է համարիլ վտանգաւոր. ուր բազում ինչ արկ ՚ի վտանգ ըզգուսն հնարաւոր. զի բովանդակ այն կղզի էր յայնժամ աղքատ յոյժ, անոսկի, և անարծաթ. և աւարն՝ որում մարթ էր ակն

Կիւ. առ ընտան. Է. Ե. Ն առ աթոռ. Ա. Թ.

Ա՝ Հ. 697։ Ն. Ք. 55։ ունել, ո՛չ այլ ինչ էին բայց կալանաւորք վայրագասունք և պաճարամիտք ։ Ո՞ր այսպիսի ընչին իրաց նշաւակ եղև՝ որպես տեսաք, այնպիսի մեծամեծ վշտաց վտանգիւ, զորոց չէր երբեք զլափ առեալ զմի ժամանակս կենաց իւրոց ։ Այլ բարձր առնէր նա յոյժ զօգտուսն զոր արար յերկրին և ի վերայ ժողովրդոց, որոց գոյուն հաւիւ եր ծանուցեալ քան զնա. և հռչակ նորա այնպէս մեծ եղև ի հռովմ՝ մինչև հրամայեցաւ ի պատիւ նորա գտնուիլոյս մատուցանել դիպ զաւուրս քանի ։

Յօդ. Պ.

Կեսար պարթևաց գառնալ ի մեծն Բրիտանիա ։ Յառաջ քան զքաղաքելն անդր՝ նուաճէ զրուեվերս որք խորհէին վարանոլոլել ։ Տանի ընդ երս զմի արքայ ամենազանց գաղղիոյ ։ Ոտնձգութիւն չառնել յանկն երևալ անդր, ի մահ վաքի ։ Ընդ և չամլուսիէ կեսարու ի մեծն Բրիտանիա ։ Ընդհանրի հաղուսէ առ պարթևալ ծաղրվորդս, և անդանիկ անդրէն՝ ի գաղղիա ։ Վտանգ ինա վերն ի վերոյ հանդարտեալ, և բազիսէ զերս լեգէոնս ի գարձս ։ Տագիթոս արքայ կարնուտաց բարեկամ հռովմայեցւոց՝ սպանեալ լինի ։ Ամբորիկս արքայ երեսրանաց գառանօք և յայտնի բռնութիւնք եսպառ կորուրէ զլեգէոն ի հռովմայեցւոց, և հինգ ևս կամառս՝ որ առաքեալ էին ձեռնել յերկիր նոր ։ Ամբորիկս յաղթական ապաստանիցուցանէ զպարսպարիկանս և զներվեցիանս, որք գնան ընդհարձակել ընդ Ալ. հիւերն ։ Ոթգիոն դիմակալութիւն հռովմայեցւոց ։ Ընդ օրինակ նախանձոտութիւն ի ժամանելն ի ներ երկոց հարիւրապետաց հռովմայեցւոց ։ Կեսար գայ օգնութիւն հիւերնի ահանգելի ինն ղօրաբաբ ։ Ոտղղիացիք ռուռով վառնուն հպատ ի պարսպէ մարդին, և հալածականն լինեն ի կեսարէ, որ ո՛չ ուներ ընդ ինք բայց միայն հեծելս հպատ այլ ։ Արդյոսուն և առաք կեսարու զի երեսրայ լեգէոնի հոորելոյ յամբորիկսայ ։ Զնեբ նա ի գաղղիա, որ գլխովին հայր ի գերեվ ։ Ընդհանրապես արքայ արևմտեան սպանուս ի հռոմ ի պարբերական ընդդէմ լաբիենոսի ։

Ա՝ Հ. 698։ Ն. Ք. 54։ Ե ԴՈՄԵՏԻՈՍ ԱՀԵՆՈԲԱՐԲՈՍ· ԱՊ· ԿՂԱՒԴԻՈՍ ՊՈՒԼՔԵՐ·

Կեսար պատրաստէ գառնալ անդրէն ի մեծն բրիտանիա։

Կեսար գառնայ յանդրէն ի մեծն բրիտանիա։

Կեսար յաղթ· ի մեծն բրիտ· եւ

Կեսար պատեալ հայր ի մեծն Բրիտանիա ։ Ոտնձգութիւն օգտուելք և դաշն ինչ ի մեծն բրիտանիա՝ չէին բաւական հանձել զվիտս նորա ։ Ապա եդ ի մտի գառնալ անդր մեծ և զօրութ. և ի միևնոյն ի բուռ անաի գալ Լիտալիա, յանձն արար իւրոց տեղակա-

լաց , կառուցանել նմա յիւրում բացակայուե բաղում Ա. Հ. 698 :
վարքաց, և երթևեկի նաւակս ըստ մարթելոյ , օրինադ- Ն. Ք. 54 :
բեալ նոցա և ձև՝ զրոս համարեր դիպաւորս ի նաւար-
կել ընդ այն ծով :

Ա՛ն եկաց պարապորդ ի ձմերայնի : Նոցայց կէս մի ի
գաղղիա՝ որ յայսկոյս ալպեաց , ի կատարել զՀուրս
հանրական դատաստանաց , և կէս մի՝ առ երևելոյ ի լու-
բիկէ , ուր կարևոր էր իւր եկաւորուե ի սանձահարել
զարշաւան պիրուսատց : Յողովուրդ էր սա լուբիկեցի ,
որ թշնամուե և աւերածով աշխատ արարեալ էր զգա-
ւառն հռովմէական , յո զմասնն լուբիկոյ՝ որ հնոյ էր
հռովմայեցւոց : Այնչ պէտք եղեն կեսարու՝ բայց ե-
րևիլ միայն յերկրին , ի սոխակել զայն բարբարոս՝ տալ
նմա զիւրեանց պատանդս , և տուժիլ զինեան՝ զոր հա-
տուցեալ էին :

Յառաջ քան զխոսագրելն անգր՝ նուաճ ձեռ զորեվերս ոզք խորհին վատրնջուե :

Իրրև դարձաւ ի գաղղիա՝ եգիտ զգործն յառաջա-
դեմ : Զորոգեալ էին հին նաւք . շինեալ էին քսանև-
ուեթ նոր նաւք երկայնաձիգք , և իբր վեց հարիւր երթ-
ևեկի վարքաւք : Պատուեր ետ , զի այս ամ՝ նաւահանգիս
գոցի ի նաւահանգիստն իտիոնի : Այս զի թուէր նմա ,
թէ խորամանկին տրեվիրք ապստամբուի , և զի զոյց
ևս էր ի միջի՝ թէ յորգորելին զգերմանայիս անցանել
ընդ հունաս և գալ օգնել նոցա , զբաւս յայն կողմն չո-
րիւք լեգէոնօք և ութ հարիւր հեծելովք , կամեցեալ
խաղաղել զգաղղիա՝ յառաջ քան զմիտել ի ձեռնարկ մե-
ծին բրիտանիոյ :

Տրեվիրք կառուցանէին զպղ հզօր՝ առաւելապէս ի
հեծելազօրս , բայց էին ի նոսա գժտուիք : Ինդուտիոմար վլձէին
մարդեանակք կինգետորիկս և ինդուտիոմար վլձէին
ի մէջ իւրեանց ի վէր գահերիցուեն և գլխաւոր իշխա-
նուեն : Կինգետորիկս՝ որ յայսնապէս էր տկարագոյն,
գայ անկանի ի բաղուկ կեսարու , ձնգրտեալ զիւր և
զիւրոյ կողմանն զարուեսն առ հռովմայեցիս : Ինդուտիո-
մար զսորին հակառակն խմբէր գունդս , և մեկուսացու-
ցեալ զկանայս և զտղայս ի խորս անտառացն արդեն-
նայ , պատրաստեր ի դիմի հարկանիլ պատերազմաւ :
Ետյայ իբրև ետես թէ բազումք՝ յորս առաւել վստահ
էր , զարհուրեալք ի վինուց կեսարու , կամ ձգեալք ի
հրապուրանաց կինգետորիկսայ՝ սարտեան ի նմանել ,
երկեաւ գուցէ լքել Թողցի , մինչև ստիպեցաւ թէպտ և
ակամայ՝ գալ ի հպատակուե : Կեսար՝ որ ոչ կամէր յա-
մենալ յայնմ երկրի , կեղծաւորեցաւ ընդունիլ զնո-

Ա. Ե. 698։ Ն. Ի. 54։

ղանս , և արար ընդ նմա հաշտուհի , բայց պահանջմամբ երկերիւր պատանդաց , յորոց մի էր և նէր Հարաւատ որդի ։ Այլ Ինդուտիոմար՝ որ գժգոհ էր ի վաղուց , զայրացաւ և ևս ել գոռանաց՝ զոր յուցանէր կեսար առ կինադեսորիկս , և ել յանձնառութենին զոր ըստ ինձն՝ հաշտեցուցանել զնա ընդ գլխաւորս ազգին , ի բաց չբաւ յաստմամբ սրտի , ի մոռ եդեալ նորոգել զպատերազմ ի լինել պարապոյ ։

Կեսար ասնի ել իւր զամ արգոյ ազնուական գազղեայ ։ Ինդուտիորիկս չառել յանձն երթալ անդր ի մահ վարի։

Կեսար՝ որ ոչ կարծէր , թէ ձեռնհաս իցէ խուել զնա գեղի առ վայր մի , դաձաւ ի նաւահանգիստն Իտիոնի , ուր երթեալ էին իւրով հրամանաւ չորք հազարք հեծելաք գաղղիացիք , և բովանդակ արգոյ ազնուականք ազգին ։ Իւր միտք էին փախել ել իւր զայս երևելին աւագ որեար , զի պիտանասցին նմա ի պատերազմ . և զի մի՛ մնասցեն ի գաղղիա՝ բայց սակաւաւորք , ել որոց հաւատարմանէր էր աներկևան ։ Ինդուտիորիկս եղուսայի՝ զորմէ այլուր խօսեցաք բազում , հանդերձեալ էր ընկերել նմա ի Ճանապարհ ։ Կեսար կարի իմն թերամիտ էր ել նա , իբրև ել այլ՝ որ ունէր Ճարտարմտուհի և կարողուհի և կամք չարուցանելոյ խռովուհիս ։ Այգուացին խորշէր երթալ ել նմա , յառաջ բերեալ կսկաուր պատճառանս՝ թէ երկնչի ի ծովէ , և թէ չարժառիթք կրօնի ստիպեն զնա մնալ յերկրին ։ Իբրև եհաս նա՝ թէ իւր պատճառանք չառնեն ինչ պտուղ , սկսաւ խորամանկել , և շըշնջել առ ազնուականս գաղղիոյ , թէ կեսարու հաստատեալ է ի միտս սպանանել զամենեսին . և զի ոչ համարձակի կատարել զիւր խորհուրդ ի գաղղիա , փոխարէն զնա յօտար երկիրս , զի համարձակ ի սպանդ վարեսցէ զնա իւրում անագորոն քաղաքավարուն ։

Որչափ և մեղապարտ Հարկ էր երևիլ յաչս կեսարու գնայք այսպիսի , ի վէր այսը ամի ակնածութիւն գնայը ընդ դումնորիկս , մանաւանդ թէ ել ազգ եդուեանց որում ակնածեր յոյժ , երկուցեալ բարկացուցանել զնա՝ հեղմամբ արեան այնորիկ՝ որ որպէս թէ գլուխ էր նորա ։ Այլ և հաստատեալ էր ի միտս չտալ տեղի , և վերադասել ի զնամ զօգուտ իւրոյ հասարակապետութեան , և ջնդարտուսի գազղիոյ ։ Զի ինչ աւուրս քսան և հինգ՝ հողմ հիւսիսային արևմտեան ի փակ ունէր զնա ի նաւահանգստի , չատ համարեցաւ ի վար արկանել ել գումն նորիկս յորդորանս և համոզուհիս , բայց միանգամայն և կացուցեալ դէտս զգուշաւորս՝ որք զգնացիչ նէր տային համարս ։ Ի հնչել աջողակ հողմոյ , կեսար հրաման ե-

հան մտանել ՚ի նաւս։ Յայտ է՝ թէ քանի՞ խուռն շիտակ Ա. Հ. 698։
և բազմուի հոգոյ պատաղեցուցանէն զոգիս յայսպիսի Ն. Բ. 54։
դէպս։ Պռոմիտորիկոսայ պարտուլ գտեալ յայնպիսւոյ
վայրի, խոյս եհաս եղուկայն հեծելազօրաց։ Իբրև ազգ
եղև կեսարու՝ լռեցոյց զչու, և թողեալ զայլ ամ իրա-
զուքիս, զատոյց զկապուսս իւրոյ հեծելազօրուն՝ զհետ
սնոցին փախստեին, պատուէր տուեալ՝ դարձուցանել
զնա թէ յանձն առնուցու հնազանդիլ. կի սպանանել՝
թէ կամիցի ընդդէմ դառնալ։ Պռոմիտորիկս ՚ի կորուստ
իւր ընտրեաց զկտակն։ Ասէ. քանզի ազատ եմ, և
յայգէ՝ որ ՚ի վայելս է իրաւանց իւրոյ ազատութեանն, ան-
մարթ է ինձ խաղացուցանել զնա ընդդէմ իւրոյ կամաց։
Ընդ կեսարու կատարեցին զպատուէրն զոր առին։
Պռոմիտորիկս սպանաւ. և հեծելազօր եդուն ընդ կորու-
սեալ զիւր գլուխ՝ դարձաւ անընդդիմակ ՚ի բանակ կե-
սարու։

Օ երծեալ զօրագլխիս յօտարոտի զազգանաց, ոչ Անդր և քա-
այլ ինչ խորհեցաւ՝ բայց ՚ի չուս անկանիլ։ Ընթող զլա- ջուիք կեսա-
բիւնոս ՚ի ցամաքի՝ զի զգուշացի նաւատնդատից և բրիտանիա։
ծովեզերեայց մարինաց, երիւք լեգէոնօք և երկու հազար
հեծելովք։ Ամենայն յիւր նաւատորմիղ նոյնչափ հեծելա-
զօր, և հինգ լեգէոնս. և մեկնեալ անտի ՚ի մտանել
արևու, յայտնեցաւ ՚ի հակառակ ինչ հողմոյ՝ որ ոչ թո-
ղացոյց նմ հասանել տեսոյ ածին բրիտանիոյ, բայց ա-
ւուրբ վինի ՚ի միջօրեի։ Պռովե յանցս իւր զբաջութի իւ-
րոյ զօրականաց, որք ՚ի վարքայս փոխադրուեն առնելին
զգործ թիավարաց՝ այնպէս չուեցուքը և կորովութը,
մինչև հասանել երագուե նաւուց առագաստելոց։

Ընդառաջ կեսար ՚ի ծովափն յայնմ վայրի՝ ուր ելեալ էր
՚ի ցամաք ամաւ յառաջ. և զարմացաւ՝ զի չեգիտ զոք հա-
կառակող իւրոյ եկաւորութե։ Ածիւ իւրոց նաւաց՝ որք
էին աւելի քան զուխ հարիւր, ահընկէց եղև ՚ի կղզե-
ցիսն՝ որք խուսափեալ էին ՚ի բարձաւանդակն։

Յետ ելանելոյ ՚ի ցամաք անուշխատ և անվտանգ, ա-
ռաջին խուրհուրդ կեսարու եղև կառուցանել իւր բանա-
կեաց ամուր, յոր եթող կաճառս տասն, և երեք հա-
րիւր հեծեալս ընդ հրամանաւ ուրումն հանրական սպայի.
և մնացորդաք իւրոյ զօրուն չոքաւ յառաջ ընդ ցամաքն, և
խաղաց ՚ի վերն Թշնամեաց։ Պայց իբրև զչափ հաւ զթե-
թև ինչ սկզբնամարտուե, ազդ եղև նմա՝ թէ իւր նաւք
որք էին ՚ի ծովեզրն, մրրկակոծ եղեն յոյժ և մեծապէս
ջնաւեցան։ Պարձաւ վաղվաղակի ՚ի ծով, և խորհեցաւ

Ա՝ Հ. 698 : Ն՝ Բ. 54 : առ խորշելոյ յայդպիսի վտանգից՝ հանել զիւր նաւս ի ցամաք, և փակել զնոսա ի տեղի մի պատնշափակ ի միասին ըստ իւրում բանակի : Վարձս եր կարի ինն տարի ժանաւոր, բայց իւր զօրականք ի վար արկին այնպիսի սրտապնդութեամբ, որ հանապազորդեալ զյաչգ և զերեկ անգադար, իբրև կատարեցին զգործն յաւուրս տասն, կեսարու տուեալ պատուեր վճռ նորոգուեն նաւաց՝ դարձաւ ընդդէմ բաբաբոսայ :

Ի ժամանակի յորժամ էկր անդ, առաւելան նոքա զբուիք : Ապագայ ժողովուրդք միաբանեցան ըստ միմեանս, և կացուցին իւրեանց սպարապետ զկասսիվելլաւնոս՝ որ Թագաւորեր յայնկոյս Թամսիս գետոյ, և յառաջ ըստ զգալ կեսարու՝ եր ի պատերազմի ընդ իւր մշտակայս : Ապայ երկիւղ Թշնամանցն հասարակաց լուեցոյց զիւրեանց մանաւանդ ոխութիւն : Ադէն պէսպէս պատերազմունք, յորս կառք կղզեցւոց նեղէին յոյժ զկեծեալս զօրս կեսարու : Ապայ և այնպէս վճռ զի հռովմայեցիք վերագոյն էին յոյժ, և գամ քան զգամ ստանային երկիր, կասսիվելլաւնոս խոյս ետ յանկոյս Թամեսիս գետոյ՝ ի խափանել զանցս :

Ոչկայր անդ բայց ի միայն տեղի՝ ընդ որ հնար եր անցանել ըստ հուսս, այն ևս բազում դժուարութեամբ : Ապրբաբոսքն յաւելին ի դժուարութիւն, անկեալ առ գետափամբ իւրեանց պահանդակապս սայրասուր ցցոց • յորոց վարսեալ էին և ըստ յատակ գետոյն, որք կային զօղեալ և Թաղեալ ըստ ջրով : Կեսար իրագէտ եր ամի ի կալանաւորաց և ի սարտուցելոց, բայց և այնպէս ձեռն էարկ անցանել ըստ այնպիսի արգելական գետ : Իւր զօրականք զկետ չորան եռանդագին կամայ նոքա . և Թէպէտ գլխով միայն ի վեր էին ըստ զջուր գետոյն, դիմեցին ի Թշնամի անդր այնպէս ուժգին և անվեհեր՝ որ բաբաբոսք ոչ կարողացան զդէմ ունիլ բաղմանն նոցա, և յրուեալք ի փախուստ դարձան ոտք բազմունք երկչոտ Թռչնոց :

Կասսիվելլաւնոս յայնժամ հատատեաց ի միտս չըձեռնարկել ի հանդրկան կռիւ . և բաժանեալ զիւր զօրս, ոչ կալաւ առ իւր՝ բայց չորս հազար կառս պատերազմի, որովք զկտ ակն ուներ պահու ի վըր յարձակելոյ այնց՝ որք հեռանային ի բուն զօրուէն . կիր յետ ձգելոյ զհնով մնեցեալսի ի ձախող ինչ վայր, յուսով աւարելոյ ինչ աւար՝ զոր առաջի առներ նոցա, ելանել յիւրմէ գարանէ, և յանկարծակի լինն յարձակմամբ արկանել զնա ի չիոնիա : Այս յանկարծադէպ յարձակմունք այնպէս յաջողեցին

նմ, մինչև հարկ եղև կեսարու պատուիրել իւրում հե- Ա. Հ. 698։
ծելազօրու, չձգիլ երբեք ցայնչափ հեռաստան, որ մէ Ն. Ք. 54։
կարասցեն օգնել նմա իւր լեգէոնք. և ինքն մէ աւարէր
զերկիր, բայց ըստ չափու գնացից՝ զոր կարող էր առնել
իւր հետևակազօր։

Յայնմ վայրի ժողովուրդք ոմանք այնց նահանգաց հնազանդ եղեն կեսարու։ Տրինոբանդացիք եղեն ա- ուաջինք։ Մապատուր նոյ իմանուենտիոս՝ էր սպանեալ ի կասսիվելլաունոսէ. և մանդուբրատիոս որդի Իշտաւ իշ խանիս էր ի զօրուն կեսարու, առ որ եկեալ էր մինչ ի պաղտիա՝ ինդրել իւր տեղի ապաւինի և հաստատման։ Յայնմ հետէ սահմանք գաղղիոյ էին վտահարան Թա- գաւորաց մեծին բրիտանիոյ ինջուկլոյ և հալաճելոյ։ Տրինոբանդացիք բարեմիտք առ մանդուբրատիոս, աղա- չէին զկեսար յղել զնա առ իւրեանս՝ զի առաջնորդեա- ցէ նոցա։ Հասու եղեն պատգամ ինդրուածոյ իւրեանց. և քառասուն պատանդօք և արմաւեօք մատակարարելովք հռոմայեցւոց՝ ինայուէ եղև երկրի նոցա, մանաւանդ Թէ պաշտպանեցաւ ի կեսարէ։ Ինդ այլ ազգք մօտա- կայք, տեսեալ Թէ տրինոբանդացիք գոհ էին ընդ ընծու- Թի իւրեանց, ձգեցու զբաղձանս նոցա։ Այս զօրագլուխն հռ- ոմկական՝ տեղեկացեալ յայց նորոյ բարեկամոյ, Թէ քաղաքն կասսիվելլաունոսի չէր ինչ կարի հեռի, հաստատեաց ի միտս՝ երԹալ ընդ հարկանիլ ընդ նա։

Այս քաղաք բաղկացեալն օտար էր յայմ- ան քղքաց։ Ոնակիլք մեծին բրիտանիոյ քաղաք կոչէին զման ինչ անտառի՝ որոյ կայր խրամ և պատնէշ ի պաշտպանու- Թէ, յոր խուսեալն իւրեանց խաշամբք առ ապահովիլ յարշաւանաց իւրեանց Թշնամեաց։ Մպիպետ և քաղաք կասսիվելլաունոսի էր ամրապահեստ ի բնէ և ար- ուեստիւք, չեղև ինչ դիմակալ։ Ի յարձակիլ կեսարու ի վր երկուասաքն միանգամայն, բարբարոսք չգան փա- խստեայ յայնմ կողմանէ՝ ուր չէր յարձակուրդ, և Թողին զևրեանց խաշինս՝ որ այն էր նշ ամ Ճոխու Թ, ի ձեռս յաղԹականաց։

Կասսիվելլաունոս դեռ չեղև անյոյս, և կամեցեալ ձեռնարկել ի յետին Ճիգն, պատուիր առաքեաց չորից փոքունց իշխանաց՝ որք ունէին զերկիր քենտայ, զի Ճիգն դիցեն ի վր հասանիլ հռոմկական նաւահանգիստի, և հրձիգ առնել զայն՝ Թէ հնար ինչ իցէ։ Արդարև մեծ

1 Այս բնակիչն ի յոյոյ գեղջն առ լճափայիս։
և ի հիւսիսոյ ինչ կամ քաղդ գեղջն

Ա. Հ. 698։ Ն. Ք. 54։

էր վտանգն , բայց ի դերև եկ բաղխիւնն . նա՝ մի ի գլխաւոր աւագաց կղկեցւոց՝ անուանեալ Լուգուտորիկս եղև կալանաւոր ։

Ընորհէ հաշտութեն առ պարտեալ ժո ղովուրդս , և անցնել անդրէն ի գաղղիա ։

Լ. Յսպիսի ձախող դիպուածք պատահեալք հետ ըզհետէ , լքուչին հուսկ ուրեմն զսիրտ կասիվէլլաւնոսի ։ Այ որոյ դիմեաց ի միջնորդուն կոմիսի արքային արեւսայւոց , զի ընկալցի հաշտութեն ի կեսարէ . որ և ընդհեաց նոցա անընդդիմակ ։ Այօտ էր կատարած գարնայնոյն , և խլրտմունք գաղղիոյ նեղչին զկեսար ։ Լ. պա մատուցան նմա պատանդք . արկ ի վէր կղզւոյն հարկս , որ թուի թէ ոչ վճարեցաւ անվրէպ ։ Լ. տաւ ընդ իւրով պաշտպանութիւն զմնդուբրատիոս , և զարքինոքանդագիս . և խոստիւ պատուիրեաց կասսիվէլլաւնոսի՝ մի իւիք աշխատ առնել վնաս . յետ այսորիկ էանց անդրէն ի գաղղիա , պարծանօք [1] յուցանելոյ հռովմայեցւոց զմեծն բրիտանիա , այլ ոչ զբառամբ նուաճելոյ ։

Գտանէ զնա վեր ի վերոյ հանգարտեալ և բռնիչ զիւր լեգէոնս ի գաղարս ։

Ա. Ռեւ պիտեր բաղում ինչ առ նուաճելոյ զգաղղիա խոպառ , թէպետ և երևեր յերկուց ամաց հետէ կարի իմն խաղաղական և հանդարտ ։ Լ. այց այն էր հուր ինչ մխրաթաղ , այլ ոչ իսպառ չիջեալ ։ Լոգ անդրէն ի ի ձեռն բերելոյ զիւրեանց ազատուիլ , արծարծ էր դեռ ի սիրտ գաղղիացւոց . և անտարակոյս հեռաւորուն կեսարու՝ որոյ անցուցեալ էր զմեծ մասնն երկուց յետնոյ ամաց պատերազմաց՝ կամ ի գերմանիա , և կամ ի մեծն բրիտանիա , դիւրացույց այնց ժողովրդոց՝ որք ակամայ կամօք էին լծնլարձ , զձանապարհ միաբանելոյ ընդ միմեանս առ ի լինել լծընկէց ։

* Ափան ։

Լ. նծանօթ էր կեսարու այս պատրաստուիւն սրտից նոցա՝ որ չև էր յայտնեալ ։ Ի գարձի իւրում ի մեծէն բրիտանիոյ արար նա խաղաղական ժողով ընդհանուր գաղղիոյ ի * սամարոբրիվա , զհետ որոյ այլ ոչ իմիք ուշ եդ , բայց հաստատելոյ զիւրոյին զօրաց դադարս ի ձմեռել ։ Լաղխուսն զօր արար , էր նպաստամատոյց խորհրդոյ գաղղիացւոց՝ Տալբին էր ստերջ , ուստի և բերք ձիւզք ։ Յայս սակս կեսար կարևոր վարկաւ փոխել ինչ ինչ յոձոյ՝ զոր կալեալ էր յայն վայր՝ յիւր ձմեռնային դադարս . և փոխանակ ի մի վայր խմբելոյ զբառղում լեգէոնս՝ որպն էր միշտ իւր դիտումն , լաւ եւս վարկաւ ի դիւրել զուտեստ և զդարմանն , զետեղել զնա մի մի յայլ և յայլ նահանգս .

1 Ա.զաջին ամ հռովմայեցւոց գործ յուլիոս մտանել զօրք ի բրիտանիա .... մարթի համարիլ թէ եբ ցոյց զայն առ յապա ևկելոց , բայց ոչ ի ձեռս աւանգաց ։ Տակիտոս . աիրիկօլա . համար 13 ։

Ա. Հ. 698։
Ն. Ք. 54։

ՅՔ Է՝ ՄԻ ԱՐԵՐԿԻՆ ՄՐՐՆԱՑ ԼԸ ՀՐԱՄԱՆԱԱ Ա. ՓԱՓԻՈՍԻ ՀԱՆ-
ՐԱԿԱՆ ՏԵՂԱԿԱԼԻՆ. ԵՒ ՄԻԱՍ ԱՐԵՐԿԻՆ ՆԵՐՎԵՒՆՑ ԼԸ Ա. ԿԻԿԵ-
ՐՈՒԱՆ՝ ՈՐ ԵՂԲԱՅՐՆ ԵՐ ԱՏԵՆԱՓԱՌԻՆ. ԵՐԲՈՐԴ՝ ԱՐԵՐԿԻՆ
ԱՍՏՂԱՆՑ [1], ԼԸ ՀՐԱՄԱՆԱԱ Ա. ՌՈՍԿԻՈՍԻ. ՉՐՐՈՐԴ՝Ի
ՀԱՒՄԱՅԻՍ, ՅԵՐԸ ԱՀՄԱՆԱՑ ԵՐԿՐԻՆ ՏՐԵՒՐԱՑ ԸՆԴ ԼԱ-
ԼԻՆՈՍԻԱ. ԵՐԵՔ՝Ի ՔԵԼԳԻՈՆ [2] ԼԸ ԵՐԻՒՔ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՈՂ,
ԼԸ Ա. ԿՐԱՍՈՍՈՒԱ ԻՐՈՎ ԳԱՆՁԱՒՈՐԱ, ՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՐ-
ՊԻ ԵՐ ԵՐԱԵԼՑՈՒՆ ԿՐԱՍՈՍՈՍ՝ ՈՐ ԼԸ ԱՅՆ ԺԱՄԱՆԱԿՍ ՀԱՆ-
ԴԵՊՀԻՒՐ ԸՆԴՀԱՐԱԿՈՒԻԼ ԼԸ ՊԱՐԹԱԵՍ, ԼԸ Ա. ՊԼԱՆԿՈՍԻԱ,
ԵՒ ԸՆԴ Ա. ՈՐԵՔՆԻՈՍԻԱ. ՀՈՒՍԿ ՈՒՐՒՆԻ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴՆ՝ՈՐ
ԿԵՍԱՐՈՒ ԺՈՂՈՎԵԱԼ ԵՐ՝Ի ՎԵՐՋՈՅ ԱՐԵՐԿԻՆ՝ ՈՐ ՅԱՅԿԱՅԱ
ՊԱՏՈՒԱ ԳԵԱՅ, ԱՌԱՔԵՑԱԻ ՀՆԴԵՊՈՒՄՔ ԿԱՁԱՌՈՂ՝Ի
ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ ԵՐԱՐՈՒՆԱՑ *, ԼԸ ՄԵՂ ՀԱՒՆՈՍԻ ԵՒ ՄՈՍԱՑ,
ՈՐ ԹԱԳԱՒՈՐԵՒՆ ԱՄԲԻՈՐԻԿՍ ԵՒ ԿԱՏԻՒԼՈՒԼԻՈՍ։ Ի ԳԼ-
ԼԱԼԱ ԱՅՍ ԱՐԵՐԻՆ ԽՄԲԻ ԶՈՐԱՑ ԿԱՑԻՆ ԵՐԿՈՒ ՀԱՆՐԱԿԱՆ
ՏԵՂԱԿԱԼՔ, ՊԻՏՈՒԼԻՈՍ ՍԱԲԻՆՈՍ, ԵՒ ԱՒՐՈՒՆԿՈՒԼԷՅՈՍ
ԿՈՏՈՍԱՍ։ ԿԵՍԱՐ Ի ԲԱԺԱՆԵԼ ՂԻՐ ԴԱԴԱՐՍ, ՋԱՆԱՑԱՒ
ՊՂ ՄԻ ԻՑԵՆ ԿԱՐԻ ԻՄՆ ԲԱՑԱՏ Ի ՄԻՄԱՆՑ, ԵՒ ԲԱՑ Ի ՈՐՈ-
ԿԻՈՍԷ՝ ՈՐ ՁՄԵՌԵՐ Ի ԲԱՐԵԿԱՄ ԵՒ Ի ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԵՐԿՐԻ,
ԱՅԼ ԱՄ ԴԱԴԱՐՔ ԵՒՆ ՓԱԿԵԱԼՔ Ի ՄԻՋՈՑ [3] ՀԱՐԻՒՐ ՄՂՈ-
ՆԱՑ, ՅՈՐ ԻՒՐ ԵՐԵՒՆԵՒՀԻՆԳ ՓԱՐԱՍԽԱՑ։ Ո. ԴՈՒՐՇԱՒՈՐԵ-
ՑԱՒ ՆԱ ԵՒ ՉՀԱՏԱՑԵԼ ԶԴԱՐՁ ԻՒՐ ՅԻՏԱԼԻԱ, ՈՒՂ ՍՈՎՈՐ ԵՐ
ԱՌՆԵԼ ՅԱՄ ՁՄԵՌԱՅՆԻ. ԵԴ Ի ՄԻՆ ՉՄԵՆԻԼ՝ ՄԻՆՉԵ ԱՒՑԻ
ԼՐԻՒՐՑ ՀԱՆՐԱԿԱՆ ՏԵՂԱԿԱԼԱՑ, ԵՒ Ի ՎԵՐ ՀԱՏԱՆԵ-
ՑԻ՝ ԹԵՔ ԻՒՐ ԴԱԴԱՐՔ ՂՈՐԱՑ ԵՆ ՀԱՍՏԱՏԵԱԼՔ, ԱՄՐԱ-
ՑԵԱԼՔ ԵՒ ԱՆՎԱՌԱՆԳ ՀԱՅՐԱՇԱՆԻՔ։

Տասգետիոս արքայ կարնեցւոց՝ բազեկամ հռովմայեցւոց ըսպանեալ լինի։

Ի ՔՐԿԱԾ ԻՆՉ ԱՆԿԱՐԾ ՍԱԻԱԵԱՑ ՂԿԵՍԱՐ ԽԱՂԱՂԱՑԵՑԱՒ-
ՆԵԼ Ի ԲԵԼԳԻՈՆԷ ՂԱՒ Ի ԼԵԳԵՈՆԱՑ՝ ՂՈՐՍ ՎԵՏԵՂԵԱԼ ԵՐ
ԱՆԴ։ ԿԱՐՆՈՒԱՔ՝ ՈՒՆԷԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐ ԲԱՐԵԿԱՄ ՀՌՈՎ-
ՄԱՅԵՑԻՑ՝ ՏԱՍԳԵՏԻՈՍ ԱՆՈՒՆ։ Ի.ՑԱ ԹԱԳԱՒՈՐ ՍԱՊԱ-
ՆԱՒ ՅԱՅՈՆԱԿԻՍ ԻՒՐՈՑ ԹԷՆԱՄԵԱՑ, ՈՐՈՑ ԶՈՐԱՎԻԳՆ ԵՐ
ՀՂՕՐ ԻՆՉ ՄԱՆ ԱՂՁԻՆ։ ԿԵՍԱՐ ԵՐԿԵԱՒ՝ ՄԻ ԻՑԵ ԹԵՔ ՆՉԱՆ
ԻՆՉ ԻՑԵ ԱՅՍ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԵ։ ՊԱՏՈՒԷՐ ԵՏ ՊԼԱՆԿՈՍԻ ՓՈ-

* Շերէր լէ՛ թի։

* Շարբեղի։

1 Աչխանէ է անուն։ Թերեա եւս սուեանք, եւսուբեանք, սեսու-
վեանք ։Լ այլ ինչ ևն՝ բայց այլ և այլ
պաշտաբուրիչ անասուն լեչսովեանք,
որ են շոշվորդ բնակիչն՝ի լիգվես։
Վասիոս համարի ևե պարտ է ասիանօր
ընկենալ՝ի բնագրին ևեսարս եգուա-
ցիս, որ են բնակիչն՝յօգևն։ Հասա-
նան ևն և այս կարծիս։

2 Բելգիոն լէ նոյն ընդ բելգեան գաղղիոյ։ Զի սա մանն ինչ է, զոր
Ցարն է համարիլ իբր նոյն ընդ գասա-
ռին զոր այժմ կոչեմք բրիգարտ։

3 Ծովածն՝ի ծածկ իարտանիւբ յիմ-
բոյոց կայր հեռասորութիւն ասելի փոն
գնդաբար մղեսաց։ Թերեաս կէսաբ մասնէն
ասպանօր գնդերսն ինչ, զորով զարշանա-
կի բաղասոնին մնալ՝ի յիմբոյս հեռաս-
գոյնս՝ի կերբանէ ասած՝ ոչ յիմեր քա-
չոնգոյն փոն գնդանակաւ փարակոյսնիբ։

Ա. Տ. 698 : Ն. Բ. 54 :

Ամբիորիկս սպրդայ երթս բռնաց գաւազ նոքա և յայտնի բռնուԹիւն խստաս. կռտորէ զլեգէոն մի հռովմայեցւոց, և հինգ ևս կաՀառ՝ որք առաքեալ էին ձմերել լերկիր իւր։

խոտորիլ լերկիր շարդերէն իւրով լեգէոնաւ, և անդ ձմերել։

Ամբիորիկս սպրդայ երթս բռնաց գաւազ նոքա և յայտնի բռնուԹիւն խստաս. կռտորէ զլեգէոն մի հռովմայեցւոց, և հինգ ևս կաՀառ՝ որք առաքեալ էին ձմերել լերկիր իւր։

Լերև անցին աւուրք հնգետասան լետ Հասանելոյ լեգէոնայ լիւրաքանչիւր դադարս ձմերոցայ, յայտնեցաւ դաւադրուԹիւն գաղղիացւոց՝ ապստամբուԹիւն երեսուն։ Լերկու գլխաւորք նոցա կամ Թագաւորք, ամբիորիկս և կատիվուլկոս երեԹաւ էին իբր առաջ որպես բարեկամք՝ սաբինոսի և կոտտասայ, և մատակարարեալ նոցա զարմանս։ Լոր ահա յանկարծակի գտեալ ցիերուսյան զբռնազմուէն զօրականացդ Հռովմայեցւոց՝ որք երեՔաւ էին ժողովել փայտս և կրկուստս, ի վերայ յարձակին նոցա, կոտորեն և դիմեն ի բանակն իսկ՝ ուր էր լեգէոնին պատնէշ։ Լերև պարտեալ վանեցան, ձեռն արկին ի խոռամանկուէն և ի դժողուԹէ։

Ամբիորիկս Հայցեալ և լսելի լեալ, զի առաքեսցի առնա որ՝ իբր որում խօսեսցի, կալաւ այնպիսի խին Ձարտար եղանակ խօսելոյ, զոր ի վար արկանել իշխանի ուրուքն բարբարոսի, ցոյց է՝ ԹԷ լսկ բնաւոր սպդրողուԹիւք բաւական են առնել զմարդիկ կարի խին գիտնաւորս յարուեստ խաբէուԹ։ ԱկնՀայն ալար նա վկայուէ պնել, ԹԷ ,, Լնդ ,, մեռայ ունիմ կերբախտս կեսարու՝ որ կերծոյցն զխս ,, ի լծոյ ազատի կեանց. և դարձոյց լխս զորդի իմ և ,, կեղբօրորդի, որք կորչեալ յայնց ժողովրդոց ի պա ,, տանդս, կային առնոսա ի դառն գերուԹէ։ Լոր ԹԷ՝ ,, եԹէ արարի ինչ գործ ԹշնամուԹ ընդդէմ Հռովմայեց ,, ւոց, չարարի զայն առ ոխուԹէ և առելուԹ, այլ զի ան ,, կարացայ ընդդէմ դառնալ ըզձանաց իմոյ ազգի։ Լոր ԹԷ՝ ,, ըստ ոՀոյ կառավարուէ գաղղիացւոց, ժողովուրդք չու ,, նին ինչ նուազ իշխանուԹ ի վեր իւրեանց Թագաւորաց, ,, ՔԷ զոր ունին Թագաւորք ի վեր իւրեանց ժողովրդոց։ ,, Լոր ԹԷ՝ ազգ իմ իսկ յանախկալ վտարանդուԹԷ՝ յոր ,, յափշտակեցաւ, չարար այլ ինչ՝ բայց զՀետ երեԹալ ,, միտման բռնադրակ գաղղիոյ։ Լոր ԹԷ՝ միաբանական ,, զոյգ է ի մէջ ամ գաղղիացւոց, ընդՀարկանիլ ի մի ,, միայն օր, այն է օրն՝ յորում խօսիմն, ըստ ամ ձմերոցս ,, զօրուն Հռովմայեցւոց, զի անՀնար լինի նոցա ի ԹԷ ,, կունս Հաստնիլ միաՀանց։ Լոր ԹԷ՝ մնրԹ է ինձ յառաջ ,, բերել ի ցոյց ՀնմարտուԹս, զոր ինչ ասէի զիմիմ տկա ,, րուԹ։ Լոր ԹԷ՝ քաջ գիտէի, զի երեւրտնք չէին բաւա ,, կան իւրեանց զօրուԹ զդէմ ունիլ զօրուն Հռովմայեց ,, ւոց։ Լոյց յետ վՀարելոյ իմոյ ամ՝ որ ինչ Թուէը ինձ, ,, ԹԷ պահանջէ լինէն դատ Հնդկաց Հայրենեաց, պարտ

,, վարկանիմ լսել արդ ձայնի չնորհապարտուԹԵ : ՀԻԵ Ա. Հ. 698 :
,, հայեցեալ'ի բարեմտուԹին՝ զոր ունիմ առ կեսար , և'ի ՆՈ. Ք. 54 :
,, բարեկամուԹին որ առ սաբինոս , պարտաւոր զանձն
,, վարկանիմ զգայուցանել նոցա զանհնարին վտանգն՝
,, յոր կայ լեգէոնն , որ հանդերձեալ է ձմերել յիմումք
,, երկրի : Այլ Թէ՝ գունդ մի գերմանացւոց անց ըԷ հուա-
,, նոս , և հասանել ունի այսր յերկուս աւուրս Այլ Թէ՝
,, ամենի է սաբինոսի և կոտտասայ Թէ հնար ինչ իցէ նոքա ,
,, խուսել ասի , և երԹալ միանալ կամ ըԷ լաբիէնոսի ,
,, և ևս ըԷ ևիկերոնի : Զինեն կողմանէ խոստանամ նոքա
,, երդմամբ զաղատուԹի անցից յապահովի : Զօժարա-
,, մտիմ զայս առնել , զի առիԹ է ինձ կրկին օգտի . մի՝ զի
,, երախտագէտ գտանիմ առ կեսար . և երկրորդ՝ զի
,, զերծուցանեմ զերկիր իմ'ի նեղուԹենէ ձմերոցաց ,, :

Զսոյն ամբիորիկսայ հասուցեալ լուծին հանրական տեղակալաց՝ արկ'ի նոսա պէսպիսուԹիւն կարծեաց , ուստի և վճռեցին : Կոտտասայ կարծիք էին , Թէ չէ արժան Թողուլ առանց հրամանին կեսարու զձմերոցս՝ յորս առաքեալ էր զնոսա : Զինդէր , Թէ ,,քանզի ունին զնմա ըզ-
,, կարևոր պէտս՝ մարԹէ և նոցա անաչխատ տոկալ ևմ
,, բաղխման գերմանացւոց , գԷԹ ցայն վայր՝ մինչև հնար
,, լիցի նոցա օգնականու Թիւն գտանել'ի լեգէոնայ՝ որք
,, էին նմա մօտ : Այլ Թէ՝ չկայ ինչ ամԹաքն և յետաս-
,, միտ , ոչ խորհուրդ առնուլ'ի Թշնամւոյ'ի վճռ որոշման
,, իրողուԹիւ մեծի ,, : Զսորին հակառակն սաբինոս՝ որ անԹերի հաւատայր քանիցն ամբիորիկսայ , առաջի առներ Թէ ,, վտանգն է ստիպող . և չիք կորուսանել
,, վայրկեան ժամանակի . և Թէ՝ մի միայն հնար վերծա-
,, նելոյ՝ է'ի մի վայր ժողովել զբազում լեգէոնս , ի խա-
,, փանել՝ զի մի խսպաս հետ զՀետ յեղծուին մատնեսցին ,, :

Խորհուրդն վերոգրեցաւ էր յատենի պատերազմի : Այս սպաք'ի նմա ոչ և գլխաւորք՝ էին յայլ և այլ կարծիս : Վրաջասիրքն և երևելիք էին'ի կարծիս կոտտասայ : Սաբինոս սնգեաց զկարծիսն'ի ձախողուԹիւր և զօրացոյց յանձն եղելոց'ի նա : Զայն եբարձ , զի լսելի լիցի'ի զօ-
րականաց արտաքոյ եղելոց . ասէ զայրագին ցկոտտաս և ցայնսիսկ՝ որք հաւանն էին կարծեաց նմ : Դուք այդպէս
ձախ . և պարտ է անաւել : Այս որ ինձ լսեն՝ ըՆ դիպեսցի ինչ
ձախողուԹ , գիպասցեն՝ զամՀ ուՆիցին գանգատել : Զերբ-
ՆաւորսՆ՝ ըՆ պատ դուռ հաւանուԹիւն ինքեանաւ ընդ ընկերս նոցա , ուՆիցի դիակողմն վնասն օրական : Վրաջ է ձեր խորհուրդ՝ ուՆիլ զնոսա ոչ

Աւ. Հ. 698։ բոյնս և բացախանս ’ի վիճաց . զի հարիւեաչին նորինչիլ կամ ’ի սրոյ և
Ն. Ր. 54։ կամ ’ի սովէ ։

Յաման եկայ նա յասել իւրում գիտին զայս բան . և ինքը միւս ևս՝ և չրիւը ժողովին ։ Սպայք շուրջ եղէն ըղհանրական տեղակալքը՝ աղերս արկեալ նմ ’ի հաշտուԹիւն . առաջի արարին նոցա , զի զմր և ընարեսցեն , եԹէ մնալ և եԹէ մեկնիլ , վասնգն չէ ինչ կարի մեծ . բայց ձեր երկպառակուԹի (ասէն) սպառնան զջրուն անվնաս կորուստ ։ Նպա դարձան միւսանգամ ’ի խորհուրդ . կշռուԹին յերկարեաց ցմիջ գիշերի . ’ի վախձանի կոտտաս գինջաւ ’ի հաւանուԹիւն . և ’ի զօրանալ կարծեաց սաբինոսի՝ պատուէր տուաւ զօրականաց պատրաստիլ ’ի չուն ընդ լուսանալ աւուրն ։ Օ՛ինայուած գիշերին անդուրին անքունն ’ի պատրաստուԹիւն . որովհետև զօրականք էին պատաղեալք յընտրուԹիւն , Թէ զմր տարցին և զմր Թողուցուն ։ Յայնմ վայրի ըս ասից կեսարու , արարին զնմ զոր չարկ էր առնել . զի ոչ գոյր նոցա՝ ոչ անքոյԹ զտեղի առնուլ , և ոչ պաշտպանել անձանց օգտիւ ՝ Թէ յարձակուրդ ուսանէք լինիցի ’ի չուի ։ Օ՛զօրականք խոնջք յանքունն լինելոյ՝ անկար էին քաջ դիմակալելոյ . այն զի՝ և ողջիկ հաւատացեալ խոստմանց ամբիտորիկսայ , գունդք չու արարեալ երԹային երկայնատող , առեալ ընդ իւրեանս զնմ գիւրանց ծանրաբեռն կարասի ։

Նբուրնք միտ դնէին՝ Թէ զինչ լինիցի յայնմ գիշերի ’ի բանակի անդ հռովմայեցւոց . և կարծիս առեալ ’ի Թնդմանց և ’ի պատրաստուԹեց Թէ հանդերձին ’ի չու , բաժանեցան յերկուս խումբս , և չոքան զտեղի առին երկու մղնաւ հեռի՝ առ ձորով ուրեք , որ էր ’ի վր ձանապարհին՝ ընդ որ հանդերձեալ էին խուսել ։ Նպա իբրև դիմեցին հռովմայեցիք անիմաստաբար ընդ այն , ահա ելին գաղտնացիք ’ի դարանէ իւրեանց , ’ի վր յարձակեալ նց միանգամայն յառաջոյ և ’ի վերջ ։ Սաբինոս՝ որ ոչ ակն ունէր այսպիսւոմ պատահարի , իսպառ շփոԹեցաւ ։ Կոտտաս ոչ զահի հարաւ ’ի դիպուածոյս՝ որում էր յառաջատես . և սկսաւ պատուէր տալ բազում սԹափուրք մտոց , ’ի վար արկեալ միանգամայն զգործ զօրագլխի և զօրականի ։ Նայց քզի երկայնաշարք դասուցորուն հնդետասան կաձառաց՝ խոչ էր նմա , զի չէր հնար՝ ոչ տեսանել ծագ ’ի ծագ , և ոչ ձգիլ ամ ուրեք՝ ուր իւրոյ ընԹերակայուԹիւն պէտք էին , խորհրդակցուք սաբինոսի պատուէր ետ զօրականաց՝ լքանել զկարասիս , և խմբիլ քաղցրաձև , ձակատ յարդարեալ այսուիկ ըստ ամ կողմն ։

Ա. Հ. 698։
Ն. Ֆ. 54։

Պէսար յուշ ածէ, թէ այս ընտրուէն քերերը ընդ իւր մեծաւոծ անպատշաճութիւն. զի սովին կորուսանէին զօրականք զքաջալերութիւն, առաւելոյր Թշնամեաց վստահութիւն. այն պի՝ առիթ էր բաղում առանձնաւորաց Թողուլ զպատերազմին, և երթալ խոյզ և ինդիր առնել՝ի կարասիս անդ՝ ընտրականացն, զորս Թողեալ էր նոքա անտանօթ։

Ա. Մխիթարիկս արար ըստ քաջիկ զօրագլխի. Ձայն եբարձաւ իւրեան. Ո՛րդեակ՝ կարաւիկ մեր են. պահո՞ղ է այդ յաղնուե՞, թէ գլխան յաղնուէ՞ գնեալ պնդեսցուք։ Ոչ ան նմա. և հուովմայեցիք սաստիկ հարուածեալք և նեղեալք՝ի ձախակողէ վայրացն, Թէպետ և հաւասար էին Թուով՝ վաճառականք էին յոյժ՝ի պատսպարել զանձինս։ Ո՛իսն յորժամ կարողանային՝ի վէր հասանել Թշնամեացն և վանել՝ի մօտ, յաղթ գտանէին և կոտորէին՝ի նոցա նէ զբազումս։ Ա. Մխիթարիկս եգիտ այսմ ձախակողմեան հնար. պատուեր տուեալ իւրոցն՝ ոչ մօտիլ՝ի նո կարի լինն, յետս ընկրկիլ՝ի դիմել հուովմայեցւոց՝ի վէր նոյ, և նեղել զնո՝ի հեռաստանէ խիտ առ խիտ նետաձգութ։ Ա. յսպիսի օրինակաւ կռուիլ՝ ձախակողն էր հուովմայեցւոց։ Ոմանք կաճառ ինչ զատանիւր՝ի բուն զօրուէնն՝ առ՝ի վերայ յարձակելոյ յայն կողմն Թշնամեաց, յոր տեսանէր Թէ հասու, ոչ կծանէր ինչ՝ի նոցանէ. զի անդէն անյայտ լինէին, և իւր կողմանք մնային՝ի բայի անպատսպար՝ ոտոյ էինն՝ի գահաւանդի աստի և անտի։ Ոմանք հուովմայեցիք ամփոփէին՝ի մի խուռն, քաջուի իւրեանց լինէր անպիտան, և ոչ յաջողէր նո՝ի վար արկանել զայն։

Պատերազմին տեւեալ այսու օրինակաւ յայգուէ մինչև յուԹ ժամ։ Հուսկ ուրեմն քզի խոյեցան կիմեռան բազումք՝ի քաջաց սպայից հուովմայեցւոց, և կոտտաս իակ վերս ընկալաւ պարսաքարի՝ի բերանն, սաբինոս՝ որ լեր էր սկզբնապատճառ ձախողուէն՝ իւր երկչոտ դիւրախառնուԹ, նովին օրինակաւ՝ի գլուխ եհան զայն։ Ա. զգաւ բարեալ ամփոփիկսայ՝ որ քաջալերեր զիւրեան՝ի մարտ, առաքեալ առ նա զիւր Թարգման աղաչել զնա, զի խնայեսցէ յիւր և յիւրոց զօրականաց կեանս։ Ա. մխիթարիկս ետ պատասխանի։ Ա. Թէ կամք են նո խօսիլ ընդ իս, էի՛ք ոք այդմ խափանարար. և Թէ ակն ունիմ ընդունել յիմոյ զօրաց՝ ընծրհել զկեանս հուովմայեցւոց։ Ա. ու Թէ՝ սաբինոսի իսկ խոստանամ, Թէ ոչ հասցի նմա չար ինչ։ Ասբինոս իմացուցեալ զայս պատասխանի՝ կոտտասայ. և ջանայաւ հաւանեցուցանել նմա՝ զի երթիցէ ընդ իւր առ ամփոփիկս։ Կոտտաս պնդեալ չառնուլ յանձն առնել

Ա՛. Հ. 698։ Ե. Բ. 54։

ինչ այդպիսի ըլ Թշնամւոյ՝ որոյ էր սուբ՛ի ձեռին։ Այ բինոս յամի կոչը և խուռ առ քաջ խորհուրդս, էառ ըլ իւր զամ սպայս որ ընդ իւրև, և չոքաւ առ ամբիսրիկս. որոյ տեսեալ՝ ի գայր մծոց, հրամայեաց նմ՛ի բաց դնել զվէնս։ Ոչաւ Հռովմայեցին, և հրամայեաց՝ որոց ընդ նմայն էին, առնել զնոսին։ Յուժագուժ իշխանն յերկաբեաց կամաւ զնոսան՝ վիճելով՛ի վր պայմանաց, ի տալ ժամանակ իւրոց արանց պատիլ զաբինոսաս. և յետ պանանելոյ զնա այսպիսի ահագին գաւաճանուբ, դարձաւ միւսանգամ՛ի վր յարձակիլ Հռովմայեցւոց իւրովք գնդօք, որք ձայն բարձին յաղթուբեն, ահեղ գոչմամբ ըստ իւրեանց սովորութեն։

Ընդև այս պատերազմ, այլ կոտորած սպանդից։ Կոտտաս սպանաւ՛ի պատերազմիլ իւրում յոգումբք՛ի Հռովմայեցւոց. այլք խոյս ետուն՛ի բանակն կոյս՝ ուստի մեկնեալ եկին։ Որ կրկին զդրօշ արծուոյ, առ իւր կալաւ մինչև եհաս՛ի պատնէշս։ Իբրև ետես թէ մծոմ են՝ ընկէց զայն՛ի ներքս. ապա զարձաւ ընդդէմ Թշնամւոյ, և մեռաւ քաջութբ պատերազմեալ՛ի գլուխ բանակին։ Ոնայօրդք այնց զօրականաց զերծելոց յայնպիսւոյ անաձ դուրն պատերազմի, պահեցին զեռ քաջութբ բաւական՛ի պատսպարել զանձինս մինչև ցգիշեր։ Ոայց տեսեալ թէ վ նոցա չկայր այլ յոյս և հնար, կոտորեցին զմիմեանս յառաջնոյ մինչև ցվերջինս։ Ոակաւք՝ որք փախուցեալ էին՛ի պատերազմէ, եկին ընդ այլ և այլ ձանապարհ՛ի բանակն լաբիենոսի, և հասուցին անդ զգոյժ Թշուառ պատահարիս։

Ամբիորիկս յաղթական ապստամբեցուցեալ զազուսանիկեանս և զներվիանս, որք գնան ընդհարկնիլ ընդ Կ. կիկերոն։

Ոայնմ վայրի ամբիորիկս՝ որ էր այր մտացի և աջողակ, խորհեցաւ օգտիլ իւրով յաղթութբ։ Ոնայանէ վաղվաղակի յերկիր ազուսանիկեանց՝ իւր սահմանակցաց, և ապստամբեցուցանէ զնոս։ Ոետ այսորիկ մտանէ յերկիրն ներվեանց, և քաջալերէ զնոսա իւրով օրինակաւ և խոստմամբ օգնելոյ նոցա, յընդհարկանիլ իւրեանց ընդ Կ. կիկերոն՝ որ հասուցանէր էր յերկիրն նոցա զիւր ձմերոցս։ Ներվեանք դիւրահաւան գտեալք խմբեցին զժողովուրդս՝ որք էձեւամբ էին իւրեանց. և՛ի սուղ ժամանակի զօր ինչ ահեղ՝ բազկացեալ յայոյ պէսպէս ազգաց խաղայ՛ի վր կիկերոնի այնպէս շտապ տագնապաբ, մինչև հասանիլ նմ՛ մինչև իրապէկ լեալ էր սորա ձախողուբեբ սաբինոսի։ Ձեծելացօր նոցա որ էր յառաջեալ յոյժ, եհաս՛ի վր և ընդհարաւ յամ կողմանց բազմութբ յոյժ ըզօրականացն Հռովմայեցւոց՝ որք էին ցիրուցան

յանտառս՝ կոտորել փայտս , ’ի պէտս կամ ջեռնլոյ , Ա. Հ. 698 ։
կամ զբանակն ամրացուցանելոյ ։ Յետ այսորիկ գնան ամ Ն. Ք. 54 ։
զօրութիւք իւրեանց ’ի վէր յարձակիլ բուն իսկ բանակին
կիկերոնի ։ Եւ ’ի վանիլ իւրեանց՝ դառնան անդրէն
բաղխիլ ընդ առաւօտն , և յորս վկնի՝ նոր կատաղանօք ,
այլ միշտ ’ի դերև ։

Ա՛ռաջին հոգ կիկերոնի եղև գրել առ կեսար , վասն Ուժգին գէ-
իմացուցանելոյ նմա զվտանգն՝ յոր կայր . բայց ՚ի զի ամ ժակալութի
Ձանապարհն էին փակեալք ’ի թշնամեաց , բազում ’ի հովմայեց-
թղթատարաց զորս առալ էաց՝ եղե ձեռնակալ ։ Ա՛պա ։
Տարկ եղև առ ժամանակ մի զայն հնարս ևս ’ի վար արկանել՝ զորս սադրէր իւր քաջութի՛ և պատերազմական
հմտուն ։ Ա՛ ’ի վար էարկ զնա՛մ հնարս՝ որ ծանուցեալ էին
ընդ այն ժամանակս ’ի պաշտպանուն քաղաքայ ։ Ւր զ-
բանակնք պարապէին ’ի շինուին աշտարակաց , յամրացու-
ցանել զիւրեանց խրամն , և ’ի զօրացուցանել պահպանօք
զիւրեանց հողաբլուրս ընդ այն ա՛մ ժամանակս՝ յորս
չէին պարտաւորեալ ’ի պատերազմի ։ Ւրեանց եռանդն
’ի գործ՝ էր անհատատուն ։ Զկին պարապորդ յաշխատու-
թի՛ զիւր և զգիչեր ։ Հիւանդք իսկ և վիրաւորք ձեռն-
տու էին ’ի գործ ըստ կարի ։ Կիկերոն թէպէտ և հիւան-
դոտ էր յոյժ , քաջալերէր զամենեսին , միտ դնէր ամի ,
և հարկ էր զօրականաց բռնադատել զնա՝ զի երբէք եր-
բէք սակաւ մի հանգիստ առնուցու ։

Ա՛մբիորիկս քաղաքամարդամ զօր ջանայեալ յաղթել Ա՛մբիորիկս
բռնութի՛ բանակին հռոմայեցւոց , ձեռն էարկ ’ի խորա- ձեռն արկ
մանկութի՛ , որոյ քաջագէպ էր յաջողեալ առ սաբինո- ’ի խորա-
սիս ։ Ա՛յլ կիկերոն ոչ խաբեայս ’ի նորա ստապատիր մանկութի՛ ։
զրուցոյ , և ոչ անսայ առաջարկութի՛ ինչ ։

Յայնժամ ներվեանք ձեռն արկին փակել զհռոմայե-
ցիս , շուրջ արկեալ զնոքօք հնգետասանոտնեայ խորու-
թի՛ խրամի , և մատանոտնեայ բարձրուի՛ հողաբլոյ ։
Ա՛յս էր գործ ամենևին նոր վասն այսց ժողովրդոց , զոր
ուսեալ էր նոցա ’ի պատերազմունս ընդդէմ կեսարու ։
և կալանաւորք որք էին առ նոսա՝ պիտանացան նո՛ա առ
ուսուցանել և առաջնորդել ։ Զկային նո՛ա գործիք ։ բայց
լցին զվերին ըստ մարթելոյ , կտրեալ զդալար բունծա
հողոյ՝ իւրեանց սուսերօք ։ ’ի բաց արարեալ զհողն ձե-
ռամբ՝ և , և փոխադրեալ զայն անտի ձորձովք իւրեանց ,
զորս վարէին յայն պէտս փոխանակ կողովոյ և քրձոյ ։
Ա՛նչափ էր նոցա քաջմութի՛ , որ յերեք ժամեան սուղ
միջոցի ’ի գլուխ հանին զբոլորածիր շրջարկութի՛ն , որք

Ա· Հ· 698 : Ն· Ք· 54 :

Էին հնգետասան հազար քայլ շուրջանակի : Յաւելին յայն և այլ գործուածս կի՛ մեքենայս համանմանս այնց՝ զորս տեսեալ էր նոցա , Թէ առնեն հռովմայեցիք . յո՛ և՝ աշտարակս , երկայնաձիգ մանգաղս , կրիայս և յարկաբաժածուկ ստորերկրեայ անցս :

Օրականք հռովմայեցիք էին բանակեալք ընդ յարդաճածուկ հիւղօք : Այս արկ՛ի միտս յարուցելոյն՛ի վէր , հրձիգ առնել զնոսա : Յեօթներորդումն աւուր յարձակմանն՝ ի յառնել ուժգին հողմոյ ներվեանք արձակեցին՝ի բանակին հռովմայեցւոց գուռնտս կապոյտս շէկս , և գեղարդունս հրավառս : Ուրն օգնականութե՛ հողմոյ սիրեալ ծառայեցաւ՝ի վայրկեան ժամանակի ե՛ամ տարածուե՛ի բանակին . և Թշնամիք քաջալերեալ՝ի յոսոյ՝ Թէ ընդ փայթ՝ի գլուխ տանին գյաղթութե՛ն , յառաջ խաղացուցին զիւրեանց գնայուն աշտարակս և զկրիայս , և կարգեցան կազմեցան ելանել սանդղովք ե՛ պատնէշս : Զրիուե՛ զօրականաց հռովմայեցւոց եղև այն պիսի , մինչև այն ինչ պաշարեալ էին՝ի բոցոյ և նեղեալ՝ի Թօթափելոյ տեղատարափ գեղարդեանց , այն ինչ տեսանէին զայրեցուե՛ իւրեանց հիւղոց , իւրեանց կահուց և՛ամ աղքատին ստացուածոց , ոչ միայն չեղև ոք՝ որ Թո՛ղոյր զիւր տեղի , առ երթալոյ զերծուցանել ինչ յիւրոց գոյից , այլ և սակաւք գտան՝ որ յանձն առին դառնալ հայել յետս : Զմնեքենին առ հասարակ միտ եդին մայրդնել , և վանել զՅնդնամիս : Զաջուեաս մեծի հատուցումն՝ եղև յաջողուած : Այս Թէ օրս՝ վե՛ հռովմայեցւոց եղև խիստ և դժուարին , Թշնամեաց ևս եղև օր բաղում կոտորածի :

Անլուր օրինակ նախանձաւորութե՛ն՝ի քաջութե՛ն՝ի մէջ երկուց հարբուպետաց հռովմայեցւոց :

Կեսարու արժան Թուեցաւ փոխանցել՝ի յետագայս անլուր իմն օրինակ նախանձաւորութե՛ն՝ի մէջ երկուց սպայից : Երկու հարբուպետք պուլխոն և վարենոս՝ մի՛ ք վմի մրցեին առաւելու՛ի քաջութե՛ն . և երկաքան չիւրն կամէր առաւելուլ՝ զիւր դիմամրցանակ : Ի վայրանալ խառն պատերազմիս՝ զորմէ խօսիմք , պուլխոն՝ի գրգիռ մատչի վարենոսի . Զհա՛ սակ առնի՛ ոչընչել զվէր նախնի՝ զիմ՝ ո՞՛ի ինչ երթոցանդ գիտիցէ առաւելու՛ի ձայնէ : Այն ժամայն ինքն լուռն՝ի դուրս յարձակի՛ ք զպատնէշս , և գնայ ընդհարկանի ընդ երեսս մակ ինչ Թշնամեաց՝ որք կային ամփոփ յոյժ : Վարենոս առ խթեալ՝ի պատուոյ զՀետ պնդի ոչինչ կարի հեռի : Պուլխոն անդէն սատակէ զմի՛ի ներվեանց , բայց վազվազակի պաշարի՛ի Թշնամեայ : Վարենոս վասն առնէ՝

ուր էր նա, և փրծուցանէ զնա։ Այլ ինքն առ ժամայն Ա. Հ. 698։
գտանի 'ի վտանգի՝ ուստի զերծոյցէ զիւր տիրայեան. և Ն. Ք. 54։
'ի նմանէ փոփոխակի զերծանի։ Այսպէս երկու դի-
մամրցանակք եղեն միմեանց չնորհապարտք կենդանու-
թէ, և փառք քաջուէ մնայ դեռ 'ի նոսա անորոշ։

Պաշտպանուէին օր ըստ օրէ դժուարանային, և վտանգէր կեսար գայ յօգնուի կիւ կերոնի աքան չելի ին շու թափուելը։
զհռովմայեցիս, 'ի սակս բաշմաւորուէ վիրաւորայ իւր եանց. և կեսարու չեղև հնար առնուլ ինչ տեղեկուի, զի ոչ ումեք 'ի թղթատարաց կիկերոնի հնար եղև անցա-
նել։ Հուսկ ուրեմն սորուկ ոք գաղղիացի՝ որ խոստմամբ աղատուէ եղելոյ առ նա, յանձն էառ տանիլ զիծուղթն ազգարարուէթէ, անց ընդ մէջ նեղվեանց համապգեստ և համաբարբառ գոլով նոցա, և եհաս ողջամբ։ Կեսար էա-
ւել ինչ մեղ՝ թէ յոր վայր էր յայնժամ, բայց երևի՝ թէ չէր ինչ կարի հեռի։

Ձգտանեմ ինչ զսրմանագոյն 'ի կեսար, ոչ զնորուն փայլակնանմանն երագուէթէ։ Ընդունի զիծուղթս կիկե-
րոնի ընդ երեկս՝ ժամաբ յառաջ քան զարևուն մուտ։ Ընդէն վաղվաղակի պատուէր առաքէ առ Ա. կրասոս՝ որ էր յերկրին բէլգավակաց, չուս առնել 'ի մէջ գիշերի իւրով լեգէոնաւ, և գալ հասանիլ առ նա։ Ընդաքէ միւս ևս սուրհանդակ առ Լ. փաբիոս՝ որ ձմերէր յերկրի մարինաց, և պատուիրէ նմ բերել զիւր լեգէոն 'յարտեւ-
սիա, որ էր 'ի վէր Ձանապարհին՝ որ հասուցանէր առ կիկ-
կերոն։ Կրէ և լաբիենոսի՝ պատուէր տուեալ գալ յեր-
կիր նեղվեանց։ Այս կեսար անձամբ ժողովէ զիւրև չո-
րեք հարիւր հեծեալս։

'Ի վաղիւ անդր յերրորդ ժամու աւուրն ազդ եղև նմ, թէ կրասոս մծատ է։ Ինքն սրար յայնմ աւուր քսան մղոնս, որ է իբրու եօթն փարսախ։ Փաբիոս ևս գտաւ յիւր նշանակեալ տեղին։ Այլ լաբիենոս՝ ընդ որում տրեվիրք սրտապնդեալք 'ի յաղթուէթէ ամբոխուին կոպ, հանդերձեալ էին ընդհարկանիլ, անհնար համարեցաւ լքանել զերկիրն առանց մեծի վտանգի. և առաջի արար կեսարու զխուչս խափանարարս կատարման հրամանին նը. միանգամայն և զգայոյց նմա զգոյժ ձախողուէթէց սա բինոսի։

Կեսարու հաձոյ եղեն պատձառք լաբիենոսի, բայց երկու միայն ինայինն առ իւր լեգէոնք, որ հաշուեր ունիլ երիս։ Սակայն և այնպէս մնեցաւ յիւր ձեռնարկ, 'ի մտի եգեալ թէ ձեռնպատրաստ օգնուէն է՝ որ աջողէ յայս պիսի դէպս։ Ձու առնէ ստիպաւ. և յառաջ առաքէ

Ա. Հ. 698 : Ն. Ք. 54 :

զՀեծեալ ոք գաղղիայի , տանիլ Թուղթ մի՝ յորում ի մայուսյաներ կիկերոնի զիւր հասանել : Այլ զուշացա- գրել յունարէն , զի Թէ անկցի ՚ի ձեռս Թշնամեաց՝ մի՛ ելցէ բանն ՚ի վեր : Գաղղիացւոյն պատուէր առեալ եր , զի Թէ դիպուածով ՚ւ կարասցէ մնանել ՚ի բանակն , հա- սուսցէ անդր զԹուղթն գերազդեամբ՝ զորմէ կախեալ կայցէ այն : Այնն զայս օրինակ կատարեցաւ . և Թուղթն հասուցեալ գերազդեամբ՝ մեծացաւ դիպուածով յաշտա- րակ ինչ , ուր եկաց զաւուրս երկուս անտես : Յաւուրն երրորդի տեսեալ զայն միոյ ՚ի զօրականաց՝ հան հասոյց կիկերոնի , որ անդէն վաղվաղակի ընԹերցաւ զայն ՚ի ժողովն . և այնպէս սփռեալ ծաւալեցաւ աւետիս ուրա- խուե ընդ ամ բանակ իւր : ՚Ի նոյն երեւեցաւ և ծուխ՝ որ դիշմայր ՚ի մեռակայ գիւղօրէից այրեցելոյ ՚ի կեսարէ , յորմէ անտարակոյս եղև մեռաւլուա օգնականուԹիւն :

Գաղղիացիք իսկ իրավեկք եղեն ՚ի սուրհանդակաց իւրեանց . և հաստատեցին ՚ի միտս Թողուլ զկիկերոն , և երԹալ ընդ առաջ կեսարու : Օր նոյ եր աւելի քան զվաԹսուն հազար այր : Կիկերոն վաղվաղակի իմացոյց իւրում զօրագլխի ջուս Թշնամեաց . և ՚ի վաղիւ անդր ընդ առաւօտն կեսար իսկ ետես գնոսա յայրկոյս մեծ ինչ հովտի , որոյ ընդ մէջ անցեալեր հեղեղատ : Այլք քանզի այլ ոչ ինչ տիպեր գնա աձապարել , բանակեցաւ առ և տեղ ՚ի պատրաստուԹիւն մարտի :

Իւր երկու լեգէոնք չէին ամբողջ , հազիւ հասանէին յեօԹն հազար այր : Օ փորձ փորձել բազկի այսպիսի անհաւասար զօրուԹիւներ կարի ինն վտանգ , բայց և այն- պէս հաստատեաց ՚ի միտս : Խորհեցաւ միայն տիպել զգաղղիացիսն գալ՝ մինչև ուր էրն . բայց և ՚ի մտի եդեալ եր ընդ առաջ իսկ ելանել նոցա , եԹէ իւր հնար ոչ էցէ ՚ի գլուխս : Զրուեսան զոր ՚ի վեր էարկ , եղև քանահնար լինել՝ զի անգոնեսցի ՚ի նոցանէ : Իւր բանակ տեղակա- լեր դուշնաքեայ միջոց , որովհետև ունէր միայն եօԹն հազար այր՝ առանց ինչ աղխի . և ինքն ՚ի նեղ ևս ամիս- պեաց ըստ կարի : Չանացաւ ցուցանել ամիս երկիւղ . բարձրացոյց յոյժ զՀոզակոյսս , և երկից խնամով զգրաւնս բանակին . և ՚ի մերձենալ հեծելազօրուն գաղղիացւոց ՚ի նախատել և ՚ի մարտագրգիռ արկանել զՀռոմմայե- ցիս , կեսարն զօր խոյս ետ՝ կամելին ցուցեալ վա տասրտուԹիւն և տագնապ :

Խարբարոսք կարծիս առեալ՝ Թէ զայն հարեալ են ՚ի նոցանէ , և ևս ՚ի վեռ խրոխտանան : Հովանդակ զօրն ան-

ցանէ ընդ հեղեղատն, և մերձեալ ի թշնամին՝ զետեղա- Ա. Ո. 698. Ն. Բ. 54.
նան ի դիր, ուստի դիւրին էր նոցա բաղխել: Այլն վայր
եհաս նոցին ժողովել, մինչև քարող կարդալ նոցա ըստ
սահմ կողմանս բանակին, զի թէ դադրիցայ ոք ի հռով-
մայեցի կամիցի անցանել յիւրեանց կողմանէ յայսկոյս,
կարող է առնել զայդ մինչև ցերկրորդ ժամ տունջեան.
բայց յետ այնր պահու չիք խնայել և ոչ ի մի ոք: Զայն
ինչ ի պատրաստի էին սանդղովք ընդ հողակոյտն ի
վեր ելանել և զիրան ընուլ, ի դուրս զեղաւ կէսաբ հա-
մայն զօրօք ընդ սահմ դրանն բանակին միանգամայն:
Հետեւակք և հեծեալք առ հասարակ ի վերայարձակեցան
բարբարոսաց. որոց ապշեալ և զարհի հարեալ, այլ ոչ
կարողացան դիմակալել իւիք: Առհասարակ ի փա-
խուստ դարձան, և բաղումք յոյժ տապաստ անկան ընդ
երեսս դաշտին:

Կէսար քաջասիրտ միանգամայն և իմաստուն, ոչ կա-
մեցաւ խորամուխս լինել ի հալածել զփախստեացս, ի
սակս անտառաց և աղաւիւրաց՝ որովք լի էր երկիրն: Այլ
զի ունէր ընդ իւր սակաւ արս, զիտէր թէ իւր փոքր կո-
րուստ լինէր նմա մահապէս: Զյօդս օրինակաւ առանց
կրելոյ մեծ ինչ վնաս՝ զերծոյց, և եհաս առ կիկերոն:
Յերև հետս նա զգործուածս բարբարոսաց, զաշտարակս
նոցա և զխրամն, զարմացաւ: Յետ այսորիկ հանդէս ա-
րարեալ զօրականաց՝ հաւճիւ զմի ի տասանց եգիտ առ
խոց: Յորմէ ի միտ էառ՝ քանի՛ մեծ էր վտանգն, և զի-
մակալ բռնութին: Զօրսէնայ յոյժ երեք վշրամանատարն,
և եթէ զլեգէոնն: Այսոյց մանաւոր յարգ և սէր այնց
սպայից, զորոց կիկերոն տայր պատուաւոր վկայութիւն:
Կիտէր՝ թէ գգուանք բաշխեալք ի դէպ ժամու՝ քանի՛
քաջալերութիւն ազգեն ի պատուասէր զօրականս. և թէ
քանի՛ ձեռներէց լինի զօրն առ ամ, ըստ ձեռամբ զօրագլխի՝
որ ձանաչէ զյարգ արդեանց, և գիտէ վարձահատոյց լի-
նել այնց:

Այսպէս ի կիկերոնէ մի ըստ միոջէ աեղեկութիւն էառ Սրացաւուն և սուգ կէսար վճռ զօրամբ գժբախտութեանն սաբինոսի: Այլ զի սիրէր նա յոյժ զնոր զօրականս, աղէտ այսպիսի արկ ի սիրտ նոր դառն կսկիծ: Այնողջ անխնամ զմիտուս իւր և զկերս, որ առ հռովմայեցիսն նշան էր յետին սգոյ. և ոչ յապա էաց, թէ ոչ նախ վրէժ խնդիր եղև արեան այնց քաջաց: Զայս այսպէս գրէ սուետոնիոս. յորմէ իմանամք՝ թէ յառ կէսարու տեւեաց գկէ ցվախճան կեանցն ամի պատերազմին:

կոտորելոյ յամբիորիկ սոց:
Սուետոնիոս ի կեսար. կէ:

ԸՀ Հ. 698։ Ն. Բ. 54։

Կեսօր առաքեաց անգրկէն զԻ. փաբիոս իբր ՅՄԲՈՍ՝ յերկիրը բերլոմակաց. և ինքն զտեղի կառ մծո՛ սամարոբրիվայ երիւք լեգէոնօք բաշխեցեալք յերիս այլ և այլ պատաս , բայց սակաւ հեռաւորս ՚ի միմեանց ։ Պարա գայք ոչ Թոդացուցանէին երթալ ՅՄԲԼԻՒՏԱԼԻՈՍ , ոմն էր իւր սովորուն ։ Խովանդակ գաղղիա ՚ի խլրտիւն կայր , և խորհէր առպատմըռնէ հանդարտն ։ Աենոնացիք իջու ցեալ էին գԱդատաւոր իւրեանց գկավարիւնոս՝ զբարեկամ հռովմայեցւոց , յետ վայրապար ջանահնար լինելոյ սպա նանել զնա ։ Ցեսա՛ զի կալնուստաց սպանեալ էր գԹա պատաւոր իւրեանց ՚ զատագետիս ։ Խողովուրդք արմորի կեանք , ՅՈ բնակեալքն կերք ծովեզն , ՚ի բերանոյ լուա ռայ մինչ ՚ի բերան սենոյ , աշխատ լինէին ՚ի նորոգել գԱրեանց նիւակակցութիւն , որ լուծեալ էր երեք ամաւ յառաջ ։ Գերվեռիք , երեւրոնք և տրեվիրք էին գի նեալք ։ Ախանդամարն ասացից . բայց յերկուեանց և ՚ի հռհմայեցւոց , որոց մին վարիղոյց գաշնաւորութիւն էր միա յեալ ընդ հռովմայեցիս , և միւսն յանձնառութիւնք սահ մանելովք ընդ կեսարու և պահեցեալովք հաւատարմու թիւն յերկոցունց կողմանց , չեզև անդ և ոչ մի ժողովուրդ գաղղիոյ՝ որ ոչ հանդերձիւր յապստամբութիւն ։

Ինդուտիոմար մեռաւ որբոյ տրեվիրաց սպանաւ ՚ի միւսոն՝ ՚ի պա տերազմի ընդդէմ լա բիենոսի ։

Տրեվիրք փութային մնանել ՚ի կռիւ ։ Ինդուտիոմար Թագաւորը նոցա ասիպեաց վաղվաղակի զգերմանացիս՝ անցանել ի հռենոս , զի եկեսցեն յիւր օգնութի ։ Ապայ պարտուի արիովիստոսի , և ուսիպեանց և տենկտերաց ւոց եղեն զօրաւոր Թուրաք մի ազգաց գերմանիոյ ։ Ոչ ոք ետ հաւանական պատասխանի առ հրապոյրս աբքային տրեվիրաց ։ Ապա անհանդիստ և ապաժոյժ գաղղիացի ապաւինեալ միայն ՚ի զօրութիւն իւրոյ ազգի , և ՚ի զօրուն իւրոյ մեծաւոր սահմանակցաց՝ ընդհարաւ ընդ դադարս լաբիենոսի . բայց անդ եդիտ զնա կործանումն ։ Ոմն վաղ վահակի իբրև մեծաւեալ նա յանդուգն վտանգութի ՚ի բա նակն հռովմայեցւոց , լաբիենոս յարձակեցաւ իւրովք զօրօք ՚ի վերայ նորա . որոյ պատուիրեալ էր բաղխել միայն ընդ ինդուտիոմար , և չքնաւեալ ումեք ՚ի ՅՀՅաւեալ՝ ՅԹ ոչ նախ սեամիցեն զգլուխ նոյ դիմեալ՝ կործանեալ և մեռեալ ։ Ապանն կատարեցաւ . ինդուտիոմար սպանաւ՝ մինչ անցանէր ընդ գետ ինչ , որ գտաւ զՀանապարհ յայն ընդ որ փախչէր ։ Յայնժամ զօրն ՅԱՄ կորուսեալ զիւր զօրագլուխ և զԹագաւոր , եղև ցիրևցայն . և յետ այսր յաղԹուԹիե գաղղիա խաղաղացաւ ընդ ՅԱՄ ՅհռոցաւածՅ ձմերան ։

ՅՕԳ· Գ··

Այեաւր ծաղռվէ երբեւս նոր լեփեռնս չեպաւէիա , և ինս ևաս ֆոխ առ-
նու՝ ի պոմպեոսէ ։ Շ ամֆաֆոխուէիւնէ չեսաբռա ՝ի չիէքանէ ։ Լսար-
հուբէ չեսաբռա առ ամպոռվէլ պէր վրնեֆնդրուէիւն ընդդէմ
ամբէռբիկայ , և երռուաձնուէիւն վնաձայ ։ Տրեվէրռ
՝ի պարռաուէիւն մառնին , և նուաձնէն ընդ չեսաբռ լռբէնուսէ ։
Այեաւր անցանէ ընդ հռենոս երկրորդ անգամ ։ Ի դէմի հարչանի
երռուրնայ և չեռն արչանէ ապաչէլ գնուա խպար ։ Ընդհա-
րին և անչոքծ վառնգ՝ որ պապահէայ ՝ի ակկամբռացառ դառ՝ ՝ի
լեփեռնայ՝ որ ընդ չեսաբռ Ա· հնչերռնէ ։ Լրկրէր երռուրնայ ա-
ռար հարչանի , բայց ամբէռբիչս պրծանի ՝ի չեռայ չեսաբռ ։ Ինչ-
ար պայ գառապարռել և՝ ՝ի մայ վարել ՝ղանչոն գլռոխ սեռնայ-
ռայ ։ Վնայ չնքերլ չեպաւէիա ։

ԿՆ· ԳԱՄԵՏԻՈՍ ԿԱԼԱՒՆԻՈՍ· ՝ Ա՛ Հ· 699 ։
Մ· ՎԱՂԵՐԻՈՍ Մ Ե ՍՍԱԼԼԱ· Ն՛ Բ· 53 ։

Կէսար ժո-
ղովէ երկու
նոր լեգէոնս
յիտալիա , և
միւս ևս փոխ
առնու՝ի պոմ
պէոսէ ։

Կէսար· չա
ղաֆ· գռուա·
ձնէրչ· Ջ ։

Պևռաֆ· ՝ի կռ
ռուն ։

Ի՛ռանգի մի լեգէոնս և հինգ կամառք իսպառ սատակե-
ցան ՝ի սաբինոսի , երեւելի իմն նուագուելի էզև զօրուէ
կէսարու ։ Ի խրամակարկառ առնել զայս կարուստ , ժո-
ղովուց նոր զօրս ՝ի գաղղիոյ՝ որ յայսկոյս ալպեսից ։ Այլ
և վա պ պոմպէոս յիւրում էզկորգ հիւպատատուելի
խաբեալ էր երեւելի բազմաճի ազանց , բայց ոչ ՝ի զօ-
ջու զբօշու գառատրեալ , որովհետև բնակացեալ շուրջ
զՀռովմիա՝ չուներ պէտ նոցուն ծառայուելի , կէսար
աղաչեաց վնա գառակարգել զայն վնուզրուես , և յղել
զնա առ նա ։ ,, Կարէ կամուելին (ասէ կէսար) և օգուտ
,, հատարակապատուէն միտեցուցին և զոհսդէոս ՝ի հա-
,, տուել խնդրոյս ,, ։ Այս էր մեծ ինչ օգնականուի վա
պատերազմին գաղղիոյ ։ Այայ պ՞նչ ազգ կառավարուելի
ինչ այն , յ զուսմ առանձնատրօք այնպս ՝ի քմայ իւրեանց
ատօրինն գՀատարակաց զօրուես ։ Կատուն գաչ իմանայր
գՀեռատեսս այսպիսի անկարգուէնց , և բազաք իսկ կասա-
՝ի ձերակուտի ։ ,, Պոմպէոս (ասէ նա) լեգէոն մի փոխ
,, եւ կէսարու ։ ոչ նա ցձեզ Հարցանէ , և ոչ սա առնու
,, ՝ի ձէնջ Հատանուելի տալոյ ։ միևչև գունդք վեց Հայոց
,, արանց վիռելոց և չեծելոց , եզեն նշանք և պարգեւք

՝ Ասյս հիւպատուս ընդ՝ի պոմպեոս , գիւրաւնեց ստացաւն , և ինդեպ համարեցաւ նչանակիլ զամն զայս առաջիկս ասուածոյ հիւպատուոց ։ բայց չտեսանն յաւելիս ։ Ասաջին վեց ամիս փառն անցին պերահիւպատուս ։

ՂԵ Հ. 699։ ՚Ե. Ք. 53։ ,, բարեկամութե՛ի մէջ առանձնաւորաց՚՚։ Կայր այս կը Հակատակիր կատակի, միշտ զՀմարիտն ասել, և երբէք չլինել լեզի։ Կեսաւ այսու օրինակաւ ելից առաւելուե՛ զպակասութիւն ջեռուն զոր արար։ Վոխանակ Տնգետասան կանձառաց, յաւել վեր զօրութե՛ն երիւք լեգէոնաց՝ որք բաղկացուցանեն զկրկնապատիկն։

Այս պատրաստուածք էին արդարք և կարևորք։ Պաղատիայնիք չէին խոպան Հարուածեալք. այն ամ ժողովուրդք՝ որք՛ի նախընթաց ամի պատրաստեցան յայրաստամբուե՛, էին յամառ՝ինոյն միտս. և տրեվիրք ոչ միայն չէին սրտաբեկք վո մահուն ինդուստրոմպայ, այլ երևէին խանդագնաթք նորուն յիշատակի, և կամակարք՛ի նոյն առաջադիր ձեռնարկ նե՛։ Վոխաբերեալ՛ի մերձաւորս նե՛ զգերագոյն Հրամանատարուե՛ն, կապեցան նորոգ դաշամբք լինդ ամբիորիկոսդ. և այնչափ աղերս արէին գերմանացւոց, մինչև ընկալան և զնոցայն օգնականուե՛ն։

Շահատակեալ կամք կեսարու բուե՛ի ձմերա նե։

Կանդն կարևոր Թուեցաւ կեսարու վո այսց պատահանաց՝ վաղվադել զմեսա իւր՛ի մարտ պատերազմի, և գիտելով կա՝Թէ նեղվելանք և յոլովք՛ի սահմանակացս նե՛ էին զինեալք, կառ ըզ իւր զօրս լեգէոնս մեսաւորս այսց սահմանաց. յապականուե՛Թէ դնե զնե, աւար Հարկանի զերկիրն. առնու բազում կալանաւորս և անա առնս, և բանագատէ այսու օրինակաւ զժողովուրդս զայսոսիկ լինդ բռամբ նուաձիլ և տալ պատանդս։

Յետ շահատակուե՛Թես՝ որ եղև սակաւ տաև, դառնայ անդրէն առնել Հանրական ժողով գաղղիոյ կէլտեանց։ Կայր տեսեալ Թէ սենոնացիք և կարնուտք էին յղեալ անդր վիբեանց պատգամաւորս՝ յապաղեցս զժողովն, և փոխադրեաց՛ի լուտետիա, այն է Փարիզ. որոյ քնակիչք՝ Թէպէտ և միաբան էին՛ի միջի դարէ և այսր ընդ սենոնացիս, չերևէին բաժանորդ նոցին ապստամբուե՛։ Վ՛նդին աւուր՝ յորում յայտնեալ զայս որոշումն կամաց, եղ գընացս այնպէս փութոյ սնդուքէ, մինչև ակն՝որ գլուխն էր սենոնացւոց, զտաւ ըմբռնեալ յանպատրաստից, և չեղև նմա ժամանակ խմբելոյ զվիր զօրս։ Հարկ եղև յողբ խոնարհիլ։ Կդուեանք՝ ընդ որոց հովանեաւ կային սենոնացիք, եղեն նե՛ զօրեխօսք։ Կեսար՝ որոյ ոչ էին կամք կորուսանել զժամանակն պիտեան՛ի գործ՝պնտուԹէ զատի յանցաւորաց, ընկալաւ զնոցայն չքմեղանս, և կամեցաւ առնուլ՛ի նոցանէ Հարիւր պատանդս։ Օատի Հարեալ կալնուտաց՝՚՛ի ՀլուԹէն խոնարհեցան և նե՛։

և ընդունելի եղէն նովին օրինակաւ, ի պատիւ երեսաց Ա՛ստուծոյ՝ նոցին Թէ արկուաց։ Շատ ժամ կեսաւր գայ ի լուսեփակ. ժառանգակալէ զառիմանոս, և հրամայէ զաղղիացւոց՝ մատակարարել նմա հետեւողս։

Խոհեմութիւն կեսարու առ ապահովել զիւր վեհապետն ընդդէմ ամբիծորիկայ, և երեսփոխացն։

Այր դեռ սկիզբն գաբռայնոյ. և կեսարու կարծեալ՝ Թէ կէս լսելիս առ ժամն է հաշտ, ոչ այլ ինչ խորհէր, բայց զպատերազմին՝ որ ընդէմ որելիրաց և ամբիծորիկայ։ Բայց զիա՛րդ կամիցէր մարտ դնել ընդ յետնոցս, սկսեալ մահուամբ ոմն և կոտորմամբ երեսփոխաց հանել զվեհ քինու կաճառայն հռովմայեցւոց կոտորելոյ ի նոցանէ։ Այլ զայս քանացաւ խմանալ՝ Թէ ով և ով էին օգնականք ամբիծորիկայ, առ ի բացէ առնելոյ զամենեսին զնոսա ի նմանէ, և առ խոտանելոյ զի մի ձողպրեսցի ի ձեռաց։ Եւ վէր եհաս՝ Թէ ասպնջական էր նա, և բարեկամ մեծապաց. ազգ վայրագ որ բնակեալ յանտառախիտ երկիրս և յաղտիւբս, միշտ ի գլուխ հանէր զզօրսն հռովմէական զօրուն, և չէր երբեք տուեալ նշան ինչ նուաճումն առ կեսար։ Այլ և այ, Թէ ամբիծորիկայ միջնորդութիւն արեւմտից հաղորդութեան էր ընդ գերմանացիս։ Կեսար՝ միտչելն երթեալ էր ընդէմ նմա, հաստատեաց ի միտս Թէ՝ հաւատարիմ ի նմանէ զերկուս ապաւէնս, յորս խոթամանակ բարբարոսն հաստատեալ էր զայս իւր։ Առաքէ երկուս լեգէոնս յերկիր արեւմտից առ լաբիէնոս, որում և յանձն առեալ զպահպանութիւն կաշուց կարասեաց նմա զբուն. և ինքն անձամբ հինգ լեգէոնօք՝ որք չունէին ինչ ընդ իւրեանս, բայց միայն զղէնս, խաղայ ի վէր մեծապաց։

Նուաճումն մեծապաց։

Այս ժողովս լուր՝ որք գիտէին Թէ չէն բաւական կալ ի բացի, դիմեցին լիւբեանց սովորական հնար. և փոխանակ միաբանելոյ զզօրուն իւրեանց՝ յղուեցան և Թագաւորք ամենատուս իւրեանց և յաղթիւբս՝ ոմանք որք հնար եղև նշ տանիլ ընդ իւրեանս։ Այլք կեսարու բաժանեալ զիւր զօրս յերիս խումբս, արար այսպիսի ահեղ ասպատակութիւն յերկիրն, քանդեալ և հրկիզեալ ցամ, սպանեալ զմարդիկ և զանասունս, մինչև չարիք եղև մեծապայ առաքել խնդրել հաշտութիւն։ Շատ եղև այնմ, բայց պայմանաւ չընդունել այլ զամբիծորիկա, և այլ ընդպատգամաւորս կողմանն. յայտ արարեալ զի Թէ ընդնէն, գնալ ունի ընդ նոսա Թշնամութիւն։ Այն ժողովն յերկրին զկնի միոյ՝ գնդաւ տեծելայօրու, առ զաւսպ ունելոյ վնաս. և հանդերձելոցաւ երթալ նուաճել զտիւրերս։ Այլք եգիտ զանն վճարեալ քաջութիւն և բարիք առաջնորդութիւն լաբիէնոսի։

Ա՛. Ե. 699։ Ն. Ք. 53։

Տեսիլքը ի պարոյրեմի մասին, և նուաճմունքը ձեռամբ լաբիենոսի։

(Ա)Չնամիք եին յառաջիէ լիւբեանց կողմանէ՝ առ ընդ-
հարկանելոյ ընդ այս աեղակալ. բայց իրագէի լեալ Թէ
հասին նմա յօդնականուէն երկու լեգէոնք, զոեզդն առին.
և հաստատեցին ի միաս՝ ինալ և ինքեանց օգնականուէն,
զոր խոստացեալն եին նոցա գերմանացիք։ Այնժամ
Լաբիենոսի բարւոք Թուեցաւ երթալ իէ առաջ նոցա. և
մերձեցաւ՝ մինչև մտնալ ինալ բացականն։ Ի մէջ քանա-
կի և բանակի գնալը՝ գէտ, որոյ անցք եին դժուարին, և
գետէզերք կարի բարձր։ Հռովմայեցին եդ ի մտի հնար-
իլ, զի ձգեսցէ զնա յայսկոյս գետոյս, առ ի կարող լի-
նելոյ կռուիլ ընդ նմա ի տեղւոջ՝ որ ձախող եր մեծ նոցա,
և մինչև ժամ առէիք եր գերմանացւոց հասանել առ նա։
Այս սակս լուր հնչեցոյց՝ Թէ խորհի բառնալ զիւր բա-
նակն, և երթալ վերեզեալ ի դիպաշտոյն վայրն, և ուր
կամք բռնադակ զօրուն՝ զոյոց ունի զպահպանուէն, ա-
ռաւել ևս իցեն աներկիւղ։ Իւր զի բանակ իւր լի եր
գաղղիացւովք, զոյոյն անգէն վաղվաղակի եհաս յա-
հանդս Թշնամեաց։ Իրրև եհաս գիշեր՝ կոչեաց զորքե-
րունս և զգնաւոր Տարեբարեաս. յայտ արար նոցա զիւր
բուն միտս, և չէտ այնր տալ նշան չուոյ։ Ընդէն վաղ-
վաղակի ածէ եղև գաղղիացւոց, որք սոգիւտ վատասըր-
տուԹէ արկեալ լիւբեամբք՝ փոխանակ զի բարձրաւորա-
գոյն գոլով, չիշխեին ընդհարկանիլ իէ Թշնամի՝ որ զա-
ռաջեաւ իւրեանց գնայր փախստեայ, կարգեցան կալմե-
ցան ընդ լուսանալ աւուրն անցանել ընդ գետն։

Ի արիենոս էտ նոցա ժամանակ անցանելոյ առհասարակ։
Այնժամ կասեալ լիւրմ չուոյ, և զէտերզեալ զաղին
ի բարձրաւանդակի ուրեք քաջ պահպանօք, սրտապըն-
դէ զիւր զօրականս՝ քաջալերուէն զգենուլ։ ,,Ո՛չ (ասէ)
,, դէպ ժամ՝ որում ըղձանայիք. Թշնամին առաջի կայ
,, ձեր ի գիրս՝ յօրում ոչ զօրէ զգէմ ունել ձերոյ ձե-
,, գանց։ Յուզեք և առ իմով տրամանաւ զնոյն քաջալե-
,, բուԹիւն, որով յոլովակի հանդիսացաք առ ձերով զօ-
,, բագլխաւ։ Դուք Թէ ի հանդիսի աստ ի վնիս ձեր
,, կայ՞՛՛։ Այսն բան հռովմայեցիք ահեղ գոչմամբ բուռն
ի վէր յարձակին։ Տեսեալ գաղղիացւոց զի դիմեալ գան
գաղանաբար ի վէր նոցն աբք, զորոց զերկուսս միայն կոր-
ծեին առանել, խառնվեալ չիոԹեցան. և ոչ կարացեալ
զդէմ ունել և ոչ առաջնուէմ բաղխման, ի փախուստ
դարձան։ ՅաղԹուԹիւն եղև կատարեալ. բայց եղև
Թիւ մեռելոց, և և՛ս բազում կալանաւորաց. և ժողո-
վուրդք սրեվիրաց կռիւեալ յայսպիսի ահեղ Տարուածոյ,

նուաճեցան ընդ տէրութ Հռովմայեցւոց։ | ուեալ գեր- Ը Հ· 699։
մանացոց զգրուճն այնց՝ որոց գային յօգնել, մանկին Ն· Ք· 53։
անդրէն ի Հռէնոս, ի որս և ամ ընտանիք ինդուսիա-
մբայ։ Կինդետորիկս՝ որ միշտ հաւատարիմ գտաւ առ
Հռովմայեցիս, ընտրեցաւ գլուխ և Թագաւոր իւրոյ
ազգին։

Հասեալ կեսարու յերկիրն արեւմրոց, և գտեալ զնա Կեսար անցանել ի հրէ-
ի խաղաղուէ, հաստատեաց ի միում անցանել երկրորդ ռենոս երկ-
անգամ ի Հռէնոս։ Յերկու պատճառս եղեն նմա առ այս րորդ անգամ։
յորդոր. օգնելն առաքեալ ի գերմանիոյ առ արեւմրս,
որում կամէր լինել վնասդիր. և իգձ այնպէս ահա-
բեկելոյ զժողովուրդս այնց սահմանաց, որ այլ ևս իշխեա-
ցեն խոստանալ կամ տալ տեղւոյ ապաւինի ամբիորիկաց։
Այսպա եւ կառուցանել կամուրջ ի որիւակին առաջնոյ,
բայց փոքր ևս վերագոյն քան զտեղին՝ ուր կանգնեալ էր
յառաջնում նուագի. և ի կատարել գործոյն ի սակաւ
աւուրս, անդ ի միւս կողին Հռէնոսի։

Այգ սահեալ էր՝ որոյ առաքեալն էր գայն օգնել, Կեսար ի Բրիտա-
ի որ կեսար էր ցասուցեալ յոյժ։ Ի մերձենալ իւրում նիա անցանել։
նահանջելոյն յոյժ ի ներքսագոյն գերմանիոյ, և սպա-
սեալ մինչեւ բարիոք կարգաւորել ի մուտս անտառի
մեծի՝ զոր անուանեալ կոչէին։ բակենիս։ Կեսար ասէ՝
Թէ երկեայ, գուցէ ի խաղալ իմում ի վերայ սուեվայ՝
պահասէսցի պաշար. զի գերմանացիք չէին ինչ ժէր ի
ճշակուի, և անփոյթ էին երկրի իւրեանց։ Այլոց և հա-
ւանական Թուի, Թէ ոչ էին նոր կամք խորամուխ լինել
յերկիրն Թշնամեաց, որոյ գարձի հնար էր լինել դժուա-
րին և որոգայթաւոր։ Այսպա գարձաւ ի գաղղիա. բայց
առ ունելոյ զգերմանացիս յերկիւղ, ոչ խոպան քան-
դեաց ցիւր կամ՛ուրջ։ Յորոտակեաց նա մնաց ինչ յեր-
կայնուէ, երկերիւր քայլ ի գերմանական գետափնէ.
և առ պատսպարելոյ զնաւեալ մնան՝ բարձրացոյց ի վե-
նոյն կամրջի աշտարակ չորեքյարկեան, ուր զեռեզե-
ցոյց երկոտասան կաճառս ընդ ձեռամբ ուրուսի Հանրա-
կան սպաի։

Այլ ինչ ոչ միայր նմա բայց պատերազմ եբաւրնաց, Ի գիմի հաս-
յորոց ևս ծագպես անձկայր Հանել զինիւժ քինու։ Այլոց կանի եբաւրն
քան զնմա խնդուէն մեծ լինէր նմա տեսանել զամբիորիկս նաց, և ձեռն
ընդ իւրով ձեռամբ։ Վ՚ո որոյ եգ ի մտի յանկարծ ի վե- արկանէ առ
Հասանիլ այսմ Ձարտար և քաջիկ գաղղիացւոյ. և յայս տակաւ իւր

ԸՀ. 699։ ԵՒ. ՔՐ. 53։ սակս զատոյց ունիմ վիւռ հետեւելոցը ընդ հրամանաւ մեծ Նուկիոսի բասլն, պատուէր տուեալ ինձ անցանել արագ ընդ արգելնա, զանխուսափելի ընդ մարելոյց վիւռ չուն՝ առ հասանելոյ անդր առանց ուրուք դիտելոյ։ Փոքր միւս է՝ եւ յայլոզկէն իրք ընդեղն նէ։ Ասաիլ եմատ յերկիրն՝ առանց ուրուք դիտելոյ զկաւորուն նէ։ Ի բար քանի մի կալանաւորս. որք մատամբ յուկին զտեղին՝ յոր խոյս տային ամենիսկին։ Տեղին էր անտառախիտ, և այն տարեցոյց վնաս։ Օն այն ինչ իւր հետեւալք խոչ և խոտընկենին հնարամտեցուց ի նեղ կիրս, եգիտ նա պարսոյ յերիվար աշտանակելոյ, և արշաւասոյր փախչելոյ։ Օ երծաւ նա կորստեամբ իւրոց կառաց, երիվարաց և ամենայն սպասահարկուաց։

Տեսեալ ամբիորիկայ՝ թէ փոխորկին մրրկէ սպասեալ իւրում երկրի, ձեռն էարկ ի մի միայն պատրաստական հնար, պատուէր տուեալ երեսփոխանաց՝ զի խորհեսցին իւրաքանչիւր որ վիւռ սպասովուն զի անհնար է (ասէ) միաբանել խումբ զօրու՝ որ զօրեսցէ դիմակալել ամ զօրուընդ կեսարու։ Ասին այնպէս կատարեցաւ։ Ի զօրուընդ խոյս ետուն, ոմանք յանտառս, և ոմանք յաղտիւրս՝ իրք անմատչելիս. կէսք ի ծովամէրձ տեղիս՝ որք ի բարձրանալ նէր կղզիանան։ Ի նոյնք որք ուշեկին մանաւանր ինչ կսպրգուընդ ընդ մեծակայ ագգս, չըգան առ նոսա գտանել ամբոր սպաստանի. և այնպէս ամ դաշտագետին երկրի նչ լքեալ թողաւ։ Կատիվուլկոս՝ որ թագաւորակիցն էր ամբիորիկայ՝ ի վէր երբոնաց, ընդ ծեր էր և հիւանդ, ոչ կարացեալ տանիլ նեղուընդ՝ ոչ պատերազմի և ոչ փախստի, դեղս էառ անձամբ՝, անիծաւոր արարեալ վիւռ ընկեր, փոխանակ զի ետ ձեռն արկանել յայնպիսի եղերական ձեռնարկ։

Խորհուրդ կեսարու էր սատակել զերբուրնս, բայց դժուարին էր գտանել զնա։ Հաստատեաց ի միտս բանժանել վիւռ գունդս. և յառաջ ընդ զամ սկիզն արար սպասովել զամ աղնս յամրոցն[2] ատուատիկայ՝ որ էր ի պորտ երկրին, տեղւոյ ձախող ձմերոցայ սաբինոսի և կոտատասայ։ Ու զի գործուածք ընդ այն ժամանակս եղեալք՝

1 Ձառելոս կեսար ընդ այս բանն՝ էր պարբասպել ի Թաբառա այսինքն ի գեղջ անառանելոյ ծառոյն. յայսք է ընդ ի հիւսիս մղելոյ ի ծառոյ ասպի, զոր բազում ի ծառոյ սաբինոսի և կոտատասայ։

2 Դասնիոս յերկրին լիէծի։ Ատասպիէնաւ՝ զրոյ խօսեցաւ և այլոյր։ Եւ նէն ծաղրելորպէս որիչ յերբուրնաց։ Եւ մայրաքաղաք նոցա որպես ասացաք էր Բազմա ի բնախօսից համարին ծանք և համառօտ ընդ բազում ալեարհափոյս։ Հակաբէր։

չև էին խոպան խաԹարեալք, խորհէցաւ Թեմեսարեա- Ա. Դ. 6994
նէլ զմանն ինչ աշխատասէր լեգէոնին՝ զոր Թողոյր անդ, Ն. Ք. 53.
և որ ի նէր յերից անտի՝ զոր ի վերջոյ ժողովեաց յիտա-
լիոյ։ Յանձն արար գնհրամանատարուԹիւն լեգէոնին և ամ-
բոխին՝ Ա. հիկերոնի, որպէս՝ ի մեհենի իւրում չայտ ա-
բար՝ Լև գառնալ ունի եօԹն աւուրք գինի։ Ա. պա եառ
Ը իւր երիս լեգէոնս. եւ չայնոյ երիս լարիենոսի, և ե-
րիս Ա. փարիոսի. և այս երեք զօրք սփռեալք յերիս այլ
և այլ նահանգս, արարին ահեղ ասպատակուԹիւն ընդ
ամենայն երկիր երեսրմնաց։

Ա.այլ բնակիչքն ասա և անդ սփռեալք՝ գերծ էին ի
նէր վերաիրեղուլՀէ։ Ա. ու հասանել՝ ուր էին նէր, չարդ
էր Թասի անցանել Ը գժուարամատոյց և անծանօԹ տե-
ղիս. անցանել ընդ լիրձն՝ ուր չայմն և չահեկ կային
պարանամուտք։ Լև չաղվմայեցիք միայն չահախոսմբ
ի լեգէոնս, ոչ կարողանային մատչիլ ի Թշնամի անդր.
եԹէ պատանէին ի փոքր փոքր խումբս, կիր էին՝ զօրա-
կանք իսկ խոտորէին ուրոյն՝ ոչ պատահէր ատեպ, ակն
ունելով աւարի, յորովայնի անկանելին յորոգայԹի՝ որ ամ
ուրեք լարեալ էր նոյն, և իւրովի կորնչէին։ Ի վախճան
ամի կէսար հնարեցաւ առանձինն իմն հնար. հրաւի-
րեաց զմեսակայ ժողովուրդս՝ գալ աւար հարկանել և
քանդել զերիվեր և զհնակոԹիք էբուրնաց։ Ա.այս նոր
Թշնամիք քաջածանօԹք վայրացն էին առաւել չանկա-
ւորք ի գլուխ տանիլ գերան. և Թէ կորնչէին՝ կէսար
հեշտաւ սփոփիւր։

Ա.այս հրաւէր առիԹ եղև աշակին իմն գիպուածոյ, Աշհարին
որով իմանամք՝ քանի՞ պէտք են անդուլ զգուշաւորուԹ և անկործ վը-
՛ի պատերազմի։ Լև միայն ժողովուրդք գաղղիացիք՝ որք տահէաց՝ ի
չուրջն կային, հրապուրեալք ի հեշտին և յանվնպ ա- սկիամբրաց-
ւարէ, այլև ի հասանել լուր յայնկոյս Հռենոսի՝ սի- ւոց միամ՛ ի
կամբրացիք ևս կամեցան օգտիլ առիԹիւս։ Ա.նոքին սորա ընդ ձեռամբ
ընդ Հռենոս վարքայիւք Թուով երկու հիւր հեծեալք, Ա. հիկերոնի։
և սկսան ասպատակել զբուրնս, և վարել զամ անաս-
սուն գտեալս անտանօր։ Ա.իբրև մխեցան նէք յերկիրն,
ի կալանաւորաց նոյ ասէ ցնոս։ ,, Օ՛ի ԹարԹափիք
,, վՀետ արշաւել աղքատին և գծուծ աւարի. ուր ի
,, ձեռս է ձեր երեք ժամուն չուով հասանել յատուա-
,, սիկա, ուր կան ամ կահք և ձոխութիք զօրուն հռով-
,, մայեցւոց։ Այսօր առ այժմ հեռի է յոյժ. սակաւա-
,, ւոր զօրականք՝ զորս եՀող անդ, հաւիս գիտեն յօրի-
,, նել պատուարս. և երկիւղն սերեալ սրտից նոյ այնպս

ԱԹ Հ. 699 : ՎԻ. ՔՐ. 53 :

,, մեծ է՝ որ ոչ իշխեն ելանել արտաքս ՚ի զպատեհէ իւ-
,, րեանց ,, : Այս խորհուրդ Թուեցաւ գերազանց . և
սիկամբրայիք անդէն վաղվաղակի յուզի անկան դէպ
յատուածիկս :

Այս էր ՚ի ծննդեանդ օր յետ ամիսոյ կեսարու , և
այն՝ յոր հաստատեալ էր զդարձ իւր : Որչափ ցայն վայր
Ա. կիկերոն անվրէպ չէին էր հրամանաց իւրոյ զորագլխի՝
և չէր Թողեալ էանել ՚ի բանակէ և ոչ գին ՚ի ծառայից ;
Բայց չունելով ինչ լուր ՚ի կեսարէ , զոր գիտէր Թէ էր
Թեալ է ՚ի հեռաստան յերկիր Թշնամւոյ , և երկուա-
ցեալ՝ գուցէ ոչ գառնայցէ ՚ի պայմանեալ աւուրն , և
տագնապեալ ևս ՚ի քրԹմնջանաց բազմաց՝ որք գԺգոյ
կին , աւելեալ Թէ ՚ի փակ կան իբրև զպաշարեալս , և
գմտաւ ածել ևս՝ Թէ լաւ է մեռանել Համբարս ՚ի քա-
նակին , առ ՚ի կարող լինելոյ բաշխել զուաստ զօրակա-
նաց իւրոյ լեգէոնի՝ զոր պարտ էր նմ ընդունել յայնմ
աւուր , առաքեաց հինգ կառաւս յանդաստան ինչ երեք
մղոնաւ միայն հեռի՝ հնձել անտի արմտիս :

Յայնմ վայրի հասանէն սիկամբրացիք : Ընդառին և
ղէն արշաւիւք ՚ի բանակին հաւսմայեցւոց : Ջեսսանէին՝
զի կիսով չափ պակաս էր իւրեանց Թիւ : Ոչ ինչ ոչ ու-
նէին Թշնամեաց ՚ի վերայ հասանելոյ : Այս բարբարոսք
Թուեցան նոցա յամպոց Թօմափեալք : Համարէին Թէ
զօր կեսարու իսկ ցրուեալ . ապա Թէ ոչ չերեսին սոքա
գալ ՚ի վերայ յարձակիլ իւրեանց : Ոմանք ևս յիրաւի զան-
գիտէին , գուցէ չարաբաստ իմն իսկ առլին յոր կայրն ,
առաջի աչաց նկարելով զողորմ պատահար զօրականացն
սաբինոսի :

Այլ և այնպէս գտան ումանք՝ որք ՚ի գիմի Հարան առ
դրանն , յո գիմակալ գային Թշնամիք : Զիրէ կեսար առան-
ձինն զԺեր ումն Հարիւրապետ սեքստիոս բակուլոս ա-
նուն , որոյ արարեալ էր յառաջագոյն բազում երևելի
քաջութիւն : Հիւանդ գոլով սա յայնմ վայրի , և անձա-
շակ աւուրս հինգ , գեռնաւարչ վարեցաւ ՚ը կարի ՚ի առ-
ղին՝ ուր եռես Թէ վտանգ ՚ի վ ՚ը կայ . և քաջալերեալ
իւրով օրինակաւ վշարհրապետս կամաւոր պահանոր-
դաց , սանձարկեաց զառաջին Թափ Թշնամեացն : Ի տա-
րուբերութեան՝ յոր հասուցին զնա հիւանդութիւն , անսուազելի
և վերջն զորս ընկալաւ՝ զրաւեցին զնա ի կենաց : Ընկա-
մեռեալ , կի : Նուաղեալ . և բազում Ձգամբ Հաղիւ հա-

1 Բառ ի բառս բառին երէցին բան երեսոյ խմագրէ . Ընդնեացաւ սեքստիոս :

նին զնա՛ի պատերազմ։ Կայր և այնպէս իբր քաջիկ զի- ԱՀ. 699։
մաղաւոճ էա ժամանակ զօրականաց՛ի քաց Աօնա- ՆՐ. 55։
մեզ յանձնոյ զպարտութեան։ Միկամբրացիք ոչ կարօղա-
ցան խրտահել զդուռն բանակին։ և պատանեքն ինքենին
պատապարան էին լինել ընդդէմ քարեարձակաց, որք ան-
դէտ էին ոձոյ՛ի գիմի Հարկանելոյ։

Յայնմ վայրի գարձ արարին գարմանածու Հռովմայե-
ցիք։ Միկամբրացիք զատաղինն վարկան՝ Թէ այն իցէ զօր
կէսարու, և Թողին զպաղեսեան բանակին։ Կայր յետ սա-
կաւ միոյ տեսէ՛ զակաւատրուն նոցա, դիմեցին՛ի վէր,
և Քանան՛ի միջ առնուլ։ Հինաւուրց զօրականքն գնդին՝
ընտրեցին Ճանապարհ Հատանել իբ միջ Թշնամեաց, և
Հատանել միոչ՛ի բանակ իւրեանց։ Կ.ՅԼՔ որոց էջր երբէք
դիպեալ պատահար այդպիսի՝ գանգատէին, և ընդ Հակա-
ռակս միմեանց ատատնդին։ Կորեան՛ի նոցանէ՛ ոչ սա-
կաւ. այլք սրատարդեալք քաջութիբ քաջիկ և փորձ
Հարեալ պատերազմ ընարելոց՛ի կէսարէ՛ի Հինաւուրց գնդ-
գայ, Հուսկ ուրեմն Հասին՛ի պատնէշս։ Յայնժամ յոե-
սաՀատեալ սիկամբրացոց Հարկանել զանդակ Հռով-
մայեցւոց, չորան անդրէն առնուլ զկողպուտան՝ զոր
Թագուցեալ էին յատատաս. և գարձան անցին խաղա-
զըն Թէ ընդ Հռէնոս։

Կ.գրեպս մեծ էր սարսափ՛ի բանակին Հռովմայեցւոց՝
և յետ՛ի բաց գնալոյ բարբարոսաց, մինչ զի իրրև Հաս
գիշերային վոլուսիոս Հիծելազօրօք, ոչ կարաց Հաւանե-
ցուցանել՝ Թէ կէսար զնի գայ։ Պնդեալ յամառեալ
կարծէին Թէ Հետևակազօրն ցրուեալ իցէ, և միայն Հե-
ծելազօրն գերծեալ՛ի Թշնամեաց։ Լու ոչ Հաւատային,
բայց յորժամ տեսին զիբեանց զօրագլուխս անձամբ զնո
դառնալը իւրովք զօրօք։

Կէսարու տեղեկացեալ՝ ամի՛ գանգատ կալաւ, զի իւր
պատուէրքը ոչ կատարեցան անվնաս։ Կայց և զարմացաւ
իբ այլանդակ խաղ բախտի. և Թէ արդեօք ժողովրդք
Հռէաստք յայնմանգիս՛ի Հարկանել զամբիսրիկս, պիտա-
նացան՝ ոմի Թէ ինքն կոչեալ էր գնոյ յօգնութիբ նմա։

Իսկ բովանդակ ինացուած պատերազմի տարեցոյն՝ ետ Երկիր երեւ
Հանապազորդել եմիՀ իւրոց գնդաց և եմիՀ մծատակաց Հարկանի.
ժողովրդոց՝ զատարատութիբն սկսեալ՛ի սահմանս երբու- բայց ամբո-
բոնաց։ Կ.մնայնն քանզեցաւ և եգաւ յապահանալն. բնիկ պիծա-
մինչև Թաքուցեալքն՛ի խորշս խորշս՝ գերծեալք՛ի սրոյ նի՛ի ձեռաց
Թշնամեաց, սովամաՀ կորեան։ Կայց անչնար եղև նմա կէսարու։
Հանել զվիժ քինուն յամբիորիկսոյ։ Կազգս անգամ

Ա· Հ· 699 : Ն· Ք· 53 :

այս փախստական փոքր միւս ևս՝ և կալանաւորեալ էր ի՛ սպանեալ : Ձուէր և կարծիր թէ զբռամէ իցէ, և՛ ի նոյն ձողսպրիւր : Ընդադար փոփոխմամբ իւրով ապաստանի, և չունելով ընդ իւր՝ բայց չորս հեծեալ, ի՛ դեռև եհան զամ զձիգն քաշմուելե Թինամեայ, զորս ա տելուելե և իղձ հաճոյանալոյ կեսարու և ակնկալուելե վարձուց սրտասնդեր ի՛ հալածել զնա :

Կեսար տայ դատապարտել և՛ի մահ վարել զակն գլուխ սենոնացւոց:

Ձետ այսր շահատակուե կեսար տարաւ անդէն զիւր զօրս ի դուրսկորտորան մայրաքաղաք Հռեմացւոց : Ընդ որ անդ հանդիսական ժողով գաղղիոյ, յորում եղև քննութիւն ի՛ վերայ այնց՝ որք յարուցեալ էին զնուռվեթէն սենոնացւոց և կարնուտաց : Ընկղմն Ճշդրտեալ Թէ եղև գլխաւոր առաջնորդ, դատապարտեցաւ և՛ ի մահ վարեցաւ : Ռազմաք այլք՝ որք զանդիտէին ի՛ նոյն պատուհասի, փախեան . և կեսար դատահնքեաց վնասս տասահմանուելե :

Գնայ ձմեռել յիտալիա :

Ձետ այսորիկ բաշխեաց զիւր լեգէոնս ի՛ դադարս . երկու յերը սահմանաց տրեվիրաց, երկու յերկիր լանգրէսացւոց, և վեց յերկիր սենոնացւոց : Ձետ որոյ կանոն յիտալիա յայց գաղղիոյ՝ որ յայսկոյս ալպեաց, և՛ ի կատարել անդ զՊուր հանդիսական դատաստանաց՝ ել սովրուե իշխանաւորաց հռոմայեցւոց :

Կարգ իրաց եղելոց ասիպե զմեզ միջահատել յայսմ վայրի զվերաբերեալսն առ պատերազմին կեսարու ի՛ գաղղիա : Ընցցուք արդ յարևելս, և խօսեցցուք զզօրագլխէ՝ որոյ տարօրինակ եղև ընդունակուե, որպես իւր արկածք :

Յօդ · Լ ·

Նափոնի պարինաց : Ընշուի հիմարէր ինչնաքաւելոյ , որ ընդարձակի առ յայնորդօք էշևանին : Ռարթ նոցա ի՛ սկզբան անդ վայրագի , բայց չեմ այնր դեղչելոյ ի՛ չեղխոյե : Կերպ պատերազմելոյ նոցա : Ընին դիր հեծեալ : Ոչ զօրս նոցա կառուցանել գոգեցս դիմի ի՛ սպրկաց : Ռնաւորուելե ոգաց նոցա : Չայրատպանուելի յաձախելոյ ի՛ տունմ արշաւանեաց : Ընգոնացնելն՝ զոր առնէր հրատոս ծողովրդական անապատուելոյ , եղև նմա ի՛ չեմս : Պարերազմն զոր առնէր նա ընդդէմ պարինաց՝ պատգամելե էր աներես : Ոչ զոյոյ դէպսպատուի առ հրատոս ի՛ վերայ հասանչե նը : Ընրատոս մտանե ի՛ դիջագեաս , և չեմ հնազանդեցուցանելոյ զանի զ գաղատս՝ զառնայ ձերբել յատուրս : Ինր ընչաղցուելե : Ուղղապե պատճառ չերպալոյ , և չեչե : Պոմ-

պէտք և իբրեւ ոմն ի նոցանէ ընդունել զնոյն պատճառ ձգնարդին այ : Այրծեղեալ զոռշխուրն ի յանդուրնէ իբրեւ : Այրասոս զոտս գայ ի գաղղէոյ դառնալ ընդ հօր իւրում : Ընդ և իոյր վտահուրէ իրասոսէ : Պատարագուրնէն իւրոյ ըզբուն ի լնել ղամբլուրէ պարթևաց : Ըրտաւաղդ արշակ հայոց դաշնաւոր ընդ հռովմայեցիս : Ըրեայ պարթևաց խաղալ անձամբ ի վէր արտաւաղդայ , և զսուրբն առաքէ ի վէր իրասոս : Ծնունդ , ձախումբն և բնաւորութիւն սուրենայ : Իրասոս անցանէ ընդ եւփրատ , և տանէ դառնափամ ի դէզափոս : Ըբերգար արշակ եղբօրայ տանէ ղէրասոս : Իրասոս պարբառի զալ պարեբազմ ընդ պարթևս : Պարեբազին : Ծորն իրասոս չէր զբանաձգործ դաշնից ի պարսուկ տանէն . զոն վայր հասանէ, դինչև զալ ապանանել ղինդն դոյ ի ղինաւրայ իւրոյ : Ղիւղացի նեայ արիւնի իրասոսի հօր նը : Ղուղերն ըրեցուցանէ զմարդն : Լսէիծ և լուռն արար զբարկանայ հռովմայեցոյ , և զբարկիսն նոցա : Լսոյս գան գիշերային ի դաշտն խարբէս : Պարթևաւ դինէր պնդին նոցա : Իրասոս գթաւէ ի խարբէսայ գիշերային , և վաստհանայ դառանգամ ի տանիլ ոչ: Կատեան իւր գանձատուր զաւրան ի զբուսէն և դերծանի չատրբս : Իրասոս գտանէ ժամ գանձիչելոյ ի պարթևաց : Ղուաճանուրէ սուրենայ՝ որ խոխանօք հրաւիրէ զնա գալ ի համախօսուրէ : Հետուրէ զբարկանացն հռովմայեցոյ՝ սպոնէ դիրասոս երթալ անդր : Ամոհ իրասոսի : Ամէատէս էր անչէնդհա և չանչնապատան : Ծոլրհուրէ առաքենայ չեզ չաղթուրէն : Ղլուխ իրասոսի հատուցաս առ արչայն պարթևաց ի հայաստան :

Յառաջ քան զմիսիլ ի չառս եղերական շահատակութիւնն հրասոսի ի վէր պարթևաց , զսրտոք թուի ինձ առաջի առնել զծագումն և զբարս , և զամիսոի տեղեկութիւնն Պատմուձ ազգիս , որ եղև ընդեմ հռովմէական ինքնակալութեան պատուար ինչ անպարտելի , և ոտնատուռ միշտ արձանացեալ աշխարհակալութեանն՝ յարևելից կողմանէ : Չէ թէպէտ եղև մեզ յիշատակել ուրեք զպարթևս, բայց այս է բուն ժամանակն, յորում Պատմութիւն նոցա սկիզբն առնէ կերպարանել զկարևոր ինչ միանգամ Պատմութեանն հռովմէականի :

Ծագումն պարթևաց : Յոյն գիր : Պարթևք ձգելին զծագումն իւրեանց ի սկիւթիոյ , ուստի արտաքսեալք հարկեցան ինդրել այլուր խաղաղական ինչ կայան : Ընդուն իսկ նոքա ցոյց և նշոյլս ծագմանն . և բովանդակ ըստ իրաց ինչ գնոցայն Պատմութիւն , եթէ չէմարիտ իցէ ասացեալն արդարոսի պոմպէոսի , թէ ի բարբառ սկիւթական նշանակէ զպարանոցս կամ զոտս

ըէ՞ալ ։ Այլ համմտմտուիլ բարուց այսց երկուց ազանց՝ ի վէր արկանել հաւանականութիւն կարծեաց, որ պահանջի յայսպիսի վաղնջուց և՛ բացական իրողութիւն ։

Երկիրն զոր նը՛ կալան՝ ՚ի՛ ի հարաւակողմն վիհանայ, և սահմանակից մնայց՝ ի կողմանէ արեւմտից · երկիր ամիսոփ, անպիտան և անբեր · զի բազկանայ գոգացեալ հաճ՝ ի ցամաք լերանց և յաւազուտ դաշտաց · մինչև ընկնայիւս երեսին խոտոնք երկուց գեմ ընդ գեմ եզանաւ կաց · յո՛ գժնդակ ցուրտ՝ ի լեռնադայրս, և անչնարին տապ՝ ի դաշտավայրս ։ Այս և սա բնակութիւն գժնեայ, բայց գիպան յոյժ՝ ի զբոսայգւանել վհատնուածս՝ տալոյ ամ աշխատութիւն պատերազմի ։

Ընդ բազում դարս պարթևք մնային մեծինք և անճանօթք ։ Ա՛ւ տէրունէ ասօրեւ տանեայց և մարաց, և պարսից և առաջին թագաւորացն մակեդոնացւոց՝ որք տիրեցին ասորւոց, հազիւ լինի յիշատակուի ինչ այսր ժողովրդեան ։ Ի 502 ամի Տռուիմայ 250 ամաք յառաջ ընդ ղեալուստն քոի՝ յորում անտիոքոս մականուանեցեալ Թէոս թագաւորեր ՚ի վէր ասորւոց, արշակ ապստամբեցոյց զպարթևս, որոց հատեալ էր յոյս յանիերաւութենէ և՛ ի բռնաւորուէ կուսակալացն մակեդոնացւոց ։ Ով ո՛ր էր արշակ՝ պէտպէս խօսին տեղիսպէս · բայց այն է հաւատի, թէ համարեցաւ նա միայ՛ ի պարթևաց՝ հիմ նադիր ինքնակալուէ նոյ ։ և թէ յիշատակ նը՛ այնոցս արգոյ էգև առնե, մինչև ամ յաջորդացն նոցա զիւրեանմէ արկանել զնորուն անուն ։

Ա՛պա իբրև հասոյց առ անգամ մի արշակ յազատուէ զազգ իւր, ո՛չ շատացաւ ամիսոփ սահմանաւ պարթևաց· ընդարձակեաց զիւր աշխարհակալութիւն՝ որք ձգտեցան և ևս յիշխանաց իւրոց յաջորդաց, որոց գոգացեալ էին պիոր զմնդք և փառասէրք · մինչև քաղմայգիի պատերազմք նոյ ընդգեմ թագաւորաց ասորւոց՝ որոց զօրութենի գամ ընդ ղգամ տկարանայր, ընդեմ սկիւթացւոց, ընդեմ քակտիրացւոց և ընդեմ հայոց, այնպէս ընարձակեցաւ իւրեանց տերութենի, մինչ գի՝ ի ժամանակս կրաս սոսի ընդգրկէր գոգացեալ գիմ երկիր՝ որ ընդ արեւս, և ընդ եւփրատ ։ Իւրեանց թագաւորական քղաքք էին կտեսիփոն (յո՛ տիսրոն՝) որ ՚ի վէր տիգրիսի, և եկբատանա որ ՚ի մարս ։ Թագաւորք պարթևաց անցու ցանէին զձեռն յառաջնուքն յերկուց քղքաց ասի, և զամանն յերկրորդութեն և կամ ՚ի վերկանս ։

Կարք ազգիս հաղորդ էին ՚ի սկզբան անդ վայրագուէ

Ընդհակ հիմ նադիր ինքնակալուէս, որ ընդարձակ էի առ յաջորդս իւր։

Տարեգրութ. էէս· 743։

ծագման իբրեանց , և խստուէ կլիմային յոր բնակեաքն էին Ասայց իբրև արարին աշխարհակալուէս , և Տնազան դեցուցին զերկիրս փախուէս , Ձոխուէն և գրգուէն մեզնէ ցին զնս : Խստուն զանձնոս զեղխուէն ոչ եստուց , և ան- ժուժ կալուէն նմ եղև չափազանց : Աբրեթ է զայս մտա- ուել ի սուրենայ յաղթականէն կրաստոսի : Նոքա ուզեք էին բեռնաբարձք իւրոց կաշուց կարասեաց . և ըստ- գայն ի լեառ կուսէ երկերիւր կառք լի իւրովք տար- ձիւք : Չարեք կանանց Թագաւորին անտարակոյս էին բազմաթիւք , և յորս էին կանայք յիմ ազգայ որոց գովուէն էր միայն ի ջնեազ գեղ նմ : Ասա այսմ այս սեգ արշակունիք որոց Տայրենի ծագումն ազգէր ի սերս այնպիսի ամբարշտաւորէն , յորովհետև ծնունդք էին այնպիսի մարդ որոց առմէ գնացք տերիք էին ար- դեօք ամաչելոյ ասել զնս : Ասայց վիճակ կանանց յայնց ժամանակաց հետէ գոգցեալ էր այնպիսի , որպիսի է այ- սօր յայսոսիկ արևելեայ երկիրս : Այրն ի խստ ծա- ռայուէ , փակեալք բնութեամբ փականօք , և բոլորովին մե- կուսիք ի տեսուէ մարդկան :

Յոսեփեան :

Վ վինուց ժամուն , և յեզանակ պատերազմելոյ միշտ կայան զայն ոձ՝ զոր առեալ էր նմ ի սկիզբնացուց , բայց յեկեալ Թաւլեն հեծելոց · զոր սովորութիւն նմ էնձ Թուրք՝ առնի ի պարսից , այլ սահմանակից էին նմ և ըստ երկար տրեալ նոցին : Այլք նոցայն զոր ոչ երբեք գոգցես ի մեր արկանելին զնս խոցոտիչս՝ բայց զազէզն և գնէտ , և կռուելին միշտ հեծեալ ի ձի : Ժխոյ ամ ոք , Թէ ոչ- ինչ նուազ տեղի էին ի փախստի : իբրեանց , ըստ ի ձախա- թիկ ըստ ի ժամուն : Զոզամաեան էին լուսի նետա- ձիգ լինել ի փախստի իբրեանց , և հետամուտ նմ այն- պես անվրեպ խոցել լինէին՝ որչափ աներկիւղ էին :

Կերպ պա- տերազմելոյ նոցա :

Զամանակէ ի ձի՝ էր նմ հանապազորեան սովորու- թիւն , ոչ ի պատրվի միայն՝ այլ յիմ ժամանակի : Ամէ ի կռուն գնային կիմ յայց ուրուք , յիրոյնիս հասարա- կաց կամ առանձնաւորաց , ի գնս կիմ յանդաստանս , ի վաճառանոցս կիմ յընկերուիս , միշտ երևեին հեծեալք : Ամենագային ասպից · խոյր ի մէջ տպատակ և սարը- կայ էր այն , զի առաջինք ոմ ուրեք յանդիման լինէին հեծեալք , սար այլք գնային միշտ հետ :

Հաւք նոցա ի սկզբան անդ վերայ, բայց յետ այնր մեղ- կեալք ի գնէտուէ :

Պետրոսեան ի նոսա :

Էին միշտ հեծեալք :

Ասայ այս խոյր չուներ տեղի բայց եթէ ի ժամանա-

1 Զզոյրթեն քաջասիրտ ի գործ ձուլցանել երկվարացն : Ամէոփ· փա՛ղ· ա՛· ձի՛: Զնեաս և զարշաւ- սայր փախուստ պարթևին : Ա՛ննն· ան՛ղ· ք՛· ձի՛:

Ջերը նոցա կառուցեալը գոգցես միշն ի սարից։

կի խաղալումէ. որովհետեւ ջերը նոյ կառուցեալք քո վանդակ ի տեղելոյ, եին բակկացեալք գոգցես գլխովին ի սարկայ։ Այժե նոյ էր անհամար. գամ քան զգամ առաւելոյր և ոչ երբեք նուազեր, զի տեսրք չունելին իբաւունս ազատարարուե իբերանց ծառայից։ Ոչ որոյ խնամարկեին գնե իբրև զերբանց որդիս։ Չայլոց տեսուցանել նոյ տեղելուն և աղէտաւորուն։ Չոթք և մեծամեծ աւազանին ի ջրի Ձեղչեին մնասուցանել իբերանց Թագաւորի ի ժամանակի պետրպի բազմելի յոյժ տեղելոց։ Չհետն ասացից։ ի ժամանակի յորժամ անտոնիոս ընդհարաւ ընդ պարթեւս, ի լիսուն հազար տեղելոյ չկային՝ ասէ տրոգոս պոմպէոս, բայց միայն չորեք հարիւր՝ որք եին ի կարգէ ազատաց։

Բնաւորուե ոգւոյ նոյ։

Չբնաւորուեի ոգւոյ նոյ նախ զնոյն տոհմ տեղինակ յայտ երեւարան, որ ջոյ ինչ զնոցանէ ծանօթանալ գովելի։ Իսրահաք՝ էն (ասէ) և խոովելոյրը, միապես անձնասուրբ ի գաւաճանուե և ի ժպրնուե։ Չաղուաքարդուեի համարին առաքինուե կանայն։ Իհնաւորուեիք ընդ նոյ փառք էն առնայի։ Իհիշա էն անկրաճանգք, պիտին նոյ կամ պատերազմունք ընդ արտաքինս, կամ յոյզք խռովրեց ընդ ընտանիս։ Իհնուեիք էն սակաւախօս, զնաւորեալք յաւետ ի գործ ընդ ի զրոյս։ ոչ յաջողուածք և ոչ ձախողուեիք սեպհականեցուցանեն զնոյ ի խոր լռութեիք։ Հնազանդին իբերանց Թագաւորաց՝ միայն առ ատի, այլ ոչ ի պարտաւորուե։ Իհնամձ էն յանառակուեիք, այլ զգաստք ի կերակուրս։ Չիք առնե հաւատարմուեիք, ոչ ի զրոյս և ոչ ի խոստմունս, բայց յորժամ օգտի ակն ունելոյն։

Հայրասպանութիւնք յանմ, խեալք ի տոհմ արշակունեաց։

Ի վեր յաւելցաք և զայն, Թէ բուռն բերումն ի Թագաւորել՝ ներգործեաց ի տոհմ արբայական յանդուգնս քամահելս։ Իչինչ ստեպ է տեսանել ի պատմուե արշակունեաց, սակ զինկերուեն Թագաւորաց, զսպանուելն նոյ ի մօտաւոր աղգայնոց, յերեարց իբերանց և յորդւոց։ Իորուեա՝ որ Թագաւորեր պարթեւաց, յորժամ կրասոս եին ընդհարկանիլ ընդ նա, փոքր ի յառաջ

1 Բնաւորուե ոգւոյ՝ փոյթ, ազգեցոյց, ներգործու և ապառնուեմ. որ զի զբնաւորուեին ընտանեաց, և զնեղուելն կանց։ Մինչ անհանգիստ ի յոյզս համ արտաքս և կիճ ի ներքս անգ։ բնուեիք լուռք, յօժարագոյնք ի գործ քան ի խօս, որով զյաջողուածս և զձախողուածս լռուեիք ծածկեն։ Հնազանդին իշխանաց առ ատի, և ոչ առ ամենայն։ Ի տափանս՝ անձնասուէրք, ի կերակուրս՝ մինչգ։ Ի բանս և ի խոստմունս ոչինչ հաւատարմուե, բայց յորժամ օգուտ է (Խոցա։)

տուեալ էր սպանանել զՅայր իւր զվրաստա՝ ւնչ ասացաք
այլուր , միաբանեալ ընդ միջդատայ՝ որ մի էր յանգրեց
նէր ։ Ա.պա իբրև ծնաւ պետրմ՝ ի մէջ այսց երկուց եղ-
բարց Յայրասպանաց , որոց երկաքանչիւրն անձամբ ու-
նէր աթոռոյն , յետ պէտսին պատասխարաց՝ միջդատ
անկաւ՝ ի ձեռս որոտեսի , որ վաբեցաւ ընդ նմա , ուր տկ ընդ
եզբօր՝ այլ տկ ընդ Թշնամի ։

Ե ԴՈՄԵՏԻՈՍ ԱՀԵՆՈՒԱՐԲՈՍ· ՈՒ. Ա. 698 ։
ԱՊ· ԿԱՂՈՊԻՈՍ ՊՈՒԼՒԲԵՐ· ՆՒ· Ա· 54 ։

Ա[illegible]ասոս մեհենաւ էր ի Հռովմ , և ի բրւնդուսիո-
նէ եկ՝ տասպատեր չար գուշակուԹ և լի անիծադրուԹ
Հռովմայեցւոց բազմաց ։ Ա[illegible] չՀամարէր ինչ պատուիրէ
Ժողովրդական անապատուԹեան . և այս արՀամարՀուԹի
եղև նմա՝ ի վնաս։ Ա[illegible] ազնիւ պատմուԹիւն՝ առաջի առնէն
մեզ օրինակս զորագլխաց, որոց օգտի խոհեմի դիւրա-
ՀաւանուԹին Հասոյց վնաս բազում։ Ա[illegible]տանիսր ոմն է յԱ
Հակառակն ։ Ա[illegible]սոս՝ որոյ Հանդուգնաւէր էր լուսաւորել
զիւր միտս խնամասիրական ծանօԹուԹիւք , այնպէս իս-
բամարել էր յարՀամարՀուԹի ՀոմՀ այսպիսի ցնորական նշա-
նաց երկնից բարկուԹիւն , մինչև Թուէր Հաճարել Թէ
ՀոմՀ զնոյն խորՀիցի ։ Ա[illegible]ոյց իւր զորականաք էին կարի
ինն խորամանկ յայտնի անապատուԹ արՀաւրս ։ Ա[illegible]
իբրեանց զորագլխի ոչինչ միտ եգեալ գործոյն առնել
վնասու , Թողացոյց ծաւալիլ և գոհ Թ զգամ առաւե-
լուԹիւրմ զորուի զվատասրուԹի և զյոյս սահատուԹ ։

Ա[illegible] սակայն այս զգուշաւորուԹիւն այնչափ էր ՀՀ կա-
րելոր , որչափ պատեհագոյն՝ զոր առնէր նա ընդ պարԹևս՝
էր անիրաւ . որով պատրաստիւբ այր իւրաքանչիւրք Հա-
ւատալ՝ Թէ վիբ յայտնի ընդդիմ էն նորա ։ Ա[illegible]ունէր
նա այ իրաւացի առիԹ , և այ պատուիրբ ուստաբ՝ ի վերայ
յառնելոյ նորա ։ Ա[illegible]յլ ինձ Թուի զիւր պլուտարբոսի ,
Թէ կրասոսի յիւր մանուսոր գնացս ոչինչ փոյԹ էր՝
Հնարիլ իսկ Թէ սուտ . իրաւացի իսկ , Թէ անիրաւ ։
Ա[illegible]ն պահէր ի մանկդ յայդմիկ և այ նշմար ինչ ։ Ա[illegible]յ-
պիսի էր իւր խորՀուրդ՝ ի ձեռնարկ ինչ յոր գործիւք
զօրանդակ ՀասարակապետուԹեան , և որոյ Հետևուա-
Թեց Հնար էր լինել ահեղ ։ Ոչ այ առնելին զմտաս ,
Թէ պարԹևք էին ի խաղաղուԹ ընդ Հռովմայեցիս , և չԹ-
տուն նմ առիԹ ինչ գանգատոյ . շատ եղև Հատանեցու-

Պարզման՝ զոր առնէր նա ընդ պարԹևս , զոր առնէր նա ընդ պարԹևս՝ զոր
Թևաց , զոր տուգուբ էր անիրաւ ։

Ա[illegible]գոստոս Թիմնն՝ զոր առնէր կրա-
սոս Ժողովրդական անապատուԹ
Թեց , եղև նմա ի վնաս ։ Պլուտարքոս ի կեսաս ։ Դիոն ։ Ե ։

1 Վկայ է այսմ Ներիա , զրկե ուխտ պետանէ ի Պարտ Դնխոն Հաւ ։ Ե ։

Լ. Հ. 698 : Ն. Գ. 54 :

ցանել նմա՝ թէ ունի ինչ շահիլ այսմիկ պարծմամբ , եթէ զՀօրեղն և եթէ զփառս : Լաւ տեսչին ածայ- ին՝ որ պատժէ յոլովակի զանիրաւս և յատի խակ կեանս, Տասոյց ոմ մահ աւազելն և ամենայն , ուր կարծէր ստա նալ առաւելուն պատուոյ և հզօր զօրութեան :

Ջոյց գէշ- ապրանք ա- կրաստոս ի վերայ Տասա- կի Նորա :

Յուցաւ Յիսի այր պարագայ , որ ոչինչ մնացեալ առ նեալ ի վէր անձին իւրոյ : Հասակն նոր և եթ մնրեալ էր լինել բաւական պատճառ չզՔրիստ գնա ի մտաց անձնա- տուր լինելոյ վերոյ գնացեալ և աշխատութեանց , որ այլ չէին նմա ի ձեռ : Իր նա անցեալ զվարմնամեծութիւնք , և եթ ուէր ծերագոյն ևս : Յայս սակս առիթ տուաւ դէյո- տարուն ազգ առնել նմա : Օ՛ն այն ինչ անցանէր նա ընդ գաղատիա , ուր ալևորեալ իշխանս հինին արկանէր նո- ղոյ քէֆի , կամ ցեղ կրաստոսի կծանել զնա յայս սակս, ասէ . Լքեայդ փաղաքոյ , չեռն արկանէք ընել՝ յորժամ մ դիպն ձամ կայ ցերեկոյ : Վհյոտարոս՝ի ձեռ ետ պատմանի . Լաւ դու ալը, չէիը ինչ կանուխ՝ երթալ տալ պատերազմ ընդ պար- ենա : Չիք գիտել , արդեօք կրաստոս բարկացաւ ըստ զե- ըոյցս. բայց ոչ կեանեցաւ՝ի յայտալ վարելոյ զսկսեալն :

Կրաստոս մտանէ՝ի մէ ջագեան , և տեա Տեղանե գեցուցանե ղոյ քաղի մի քէֆը՝ գառ- նոյ ձմերել տասրիա :

Հասեալ կերկիրն ասորւոց , ոչ կորոյս և ոչ վայրկեան մի ժամանակի . և արկեալ կամերքն՝ի վէր եւփրատայ , կալաւ՝ի սկզբան բարեբաստ ինչ յաջողուած . զի պար- ենայ չէ էր պարտաւոտուի ինչ ընդդէմ ան- կարծ և անակնկալ ալշաւանիս : Լատ բազում քէֆը՝ի միջագետս , Թերևս զի ընտրեցին՝ կամաւ՝ի ներքոյ լի- նել նոր . որովհետև էին սաքս գոգկ ս Համակ գալձա- կանաք յաւնայ , որք յոչ կամայ Տնազանդեին բարբարո- սաց՝ որք երբեմն էին սորուկք իւրեանց նախնեաց , և յօժարամիտ՝ի բազուկ դնէին Տազմայեցւոց, որոց զի- աեին՝ Թէ ազգ իւրեանց էր սերեալ :

Լ՛պա չգիտ նա այլ Թէնաւի պարծմամբ՝ բայ յուսենիք պարթևազունն սպայէ սիլլակէս անուն , որ սակաւա- ւոր հեծելազք էին էլ առաջ նոր մնալ յաւանն էնայ . որոյ՝ի պարտուէ մտանեալ և վիրաւորեալ , չզքաւ գու- ժել ամն իւրում զմեռս Տղոմնայեցւոց՝ի միջագետս : Կրաստոսի եՀաս պարծմիլ և իր բնակիչս գենդաւորին , որոյ կոտորեալ էր իւրու Տարիւր Տազմայեցիս՝ յետ ընդունելոյ գնա՝ի քէֆը իւրեանց : Լ՛այժ նենգամտուե եղև վերժիդնդրուն առմամբ քէֆին՝ որ ասր Տարաւ , և բնակիչք նոր սրամաՀ կոբեան , կիր վաՀաձեցան : Վ՛ե այսպիսի դոյզն քաջութեաց՝ կրաստոսի Թողացուցեալ իւ- րոց զօրականաց՝ կոչել զինքն ինքնակալ , այնուհետև Տա-

մարեցաւ յաչս այլոց ոմն այլ ի անարի՝ յորմէ ո՛չ գոյր ևս ծի ինչ ակնկալել առ յապայ։

Ա. Ե. 698։ Ն. Ք. 54։

Ա՛այլ ևս ի վերայն զոր դործեաց՝ Թոդել զաւն իսկ ձեռնարկն, որ ը՛ պլուտարքոսի՝ ևս ի քան զնամ վիճասնս, եղև այն՝ զի փոխանակ յառաջ խաղալոյ, և խորամուխ լինելոյ մինչ՝ ի սեվեկիա քա՛ք՝ որ միշտ Թըշնամին էր պարթևաց, կամեցաւ դառնալ ձմրել յաստըիս, և եհաղ միայն յայնկոյս եւփրատայ՝ ի քա՛ղաքս Հնաղանդեալս՝ եօթն տի՛ղս հեռաւակս և տի՛ղս հիճեալս։ Ի յայսու օրինակաւ էտ ժամանակի Թշնամեաց սահմանէլոյ, և առնելոյ վերջանց պատրաստուհիս վ՛ա յաջորդ պատերազմին։

Իւր ընչաքաղցութեի՝ Կողոպտակ զաստիար յերասելոյ, և զէմի։

Օ՛զաղանք իսկ յորս պատաղեցաւ՝ ի ձմերայնի՝ ոչ ի՛նչ նեւազ եղեն ևս զպրծելի, և կորի իրաւամբք։ Օ՛ի ո՛չ խորհեցաւ բնաւ, ո՛չ քաղել զպիտս պետրզի և զուտեստ, և ո՛չ ուրիկ զիւր դունդս՝ ի մարզի։ Այս պանձն յորս իւր անարգ յօժարութե՛ւ. արծաթեն եղև գոգես միայն առարկայ իւրոց զաղտնաց։ Պահանջէր միշտ ըզձիղդ համար զեհամօթ քա՛քսաց. յայսու և ի՛ն, առ առաւելել գՀասս ը՛ կարի։ Վտեր՝ ի զ՛ը ն՛ղ մնրդահարկ՝ ի զինուորս ի՛ն. զորս ապա զերծս կացուցանէր հաշուիս զրամոյ՝ զոր առնոյր ի՛ նոցանէ։ Կողոպտեր զին Հանս, մանաւանդ զյանձուէշդն ասորւոց՝ զոր մեծատուս պատուհէին՝ ի քաղաքն Հերապոլիս։ Չէս ամենա եղև այնմ աւելի՛ ը՛ այլոց՝ վ՛ա իւրոց ձօխ գանձանդ, զորս քանաւ գաս հետաքրնն գինել աւարս բազումս, և հզօրել հզօրագոյ։ Ի յա չանճաւճի՝ զոր զրօշուած առաջի առնելին բազմ՛ոսրեք խռնաւհերդ, հէս իգական, և հէս ձկան, երեի լինել չանգ գազանաց՝ յիշատակեալ՝ ի սո՛ր գիրս, ոյր անուն նշանակի ֆոսֆն։

Յանէպատեսութենէ՝ զաղափ՝ դատաստանի՝ ի՛ր։ ե՛ք։

Կրասոսս ո՛չ իմայեաց և ո՛չ՝ ի տանար ձնմարտին ոչ, զոր ձանաչել անգամ չէգև արժանի։ Տարաւ ան՝ի բաց երկու տարազ՝ տաղանդ, որք կային անդ՝ ի ժամանակ անտի պոմպէոսի, զոր այս զրպաղ լուիս Թողեալ էր անդ։ Նամանօր պահեալ կային և՝ ուի տի՛ղս տաղանդք՝ որք էին աւանդք ամ հրէից սփռելոց ը՛ տիեզերս։ Ի գեազարք՝ առ որում էին՝ ի պահեսոի դանձք տաճարին, կա-

* Ի՛ր ե՛ զեղ ի՛ր։

* Բառս և նշան գիւրն։

1 Պլուտարքոս ասէ մինչ՝ ի բարեբեր և՝ ի սեվեկիա։ Ասայ հինն Բաբիլ՛ն ևս ի՛ն ևս իայր յայնկոյս։ Իայր անուն տրպես և իայր Բնակիչ անշեալ էին՝ ի սեվեկիա։ Սակայն և այնպես իային գրեթե սահման ինել Բաբիլ՛ն, քայց ան-

մարի էր այնց լինել պիտանացու՝ ի պաթերազի։ Քայս Քանոնաւիան առաջնամ՝ ի հրէից ժամանակեն։ Պամփ. հրէից. հաս. ի՛. հրես 258. տիս ա-

Ա. Հ. 698։ Ն. Ք. 54։

մէր վերծուցանել գԼեթ զայսոսիկ աւանդս , և առ ապա հավելոյ զայնոսիկ ի յաւիշտակուԼՀ , համարեցաւ՝ Թէ մարԹի պՀրգել ձոյլ ինչ ամՀաւագին ։ Բ.յն եր գերան ինչ ոսկւոյ՝ որպես կոչի զնա յայնժաման , որ կշռէր երեք Հարիւր Հնաս . կամ եօԹն Հարիւր կիսոն լիտր ը կշռոյ

* Իբր 117։ գաղԹիոյն մարտ։

Հռոմայեցւոց * , ապուրկի յայլ գերան փայտեղէն , զորմէ կախել կային վարագոյրք մեծագինք , որք անջրպետէին զՍրբուԹի սրբուԹեց յառաջագոլմանն՝ որ կոչի Սրբուն ։ Եղեալաբ միայն գիտէր զայս բազմաՀաբուստ ձող . և ինդրեաց ի ջրաբգլուխն Հռոմայեցւոց՝ յառաջ ը զաւանդելն զայն ի ձեռս նը , երդուծն ինչ յանձնառուԹՀ , շատանալ սովին , և այլ չառնուալ ինչ դուշնաքեայ՝ յայնց ՀոխուԹՀեց եղելոց ի տաճարին ։ Վրասոս ընդունի զձոյն և երդնու . բայց և այնպէս լինէն կորպէ և զուԹ Հաղար տաղանդս ։

Պոմպէոսի և կրասոսի միջև ձախող եղեն իբր՝ չեա պիՀէ լոյ նը զոա- ձնար ձՀմար- տին ըս ։

Ի.բժան և իրա՛ է ածել զմտաս գՀախսող վիՀակ՝ զոր կալան երկու այս ջրաբգլուխք Հռոմայեցւոց , որք միայն եղեն առաջինք ցայս վայր , որք բռնաբարեցին զպաբտաս- պատշաճ պատիւ տաճարին երուսաղէմ ։ Պոմպէոս իբրև յանդգնեցաւ մուխ ժպիրՀ աչս արձակել ի տեղին ահեղ՝ ուր պղծոյ ոտքաբ չէր երբեք մտեալ , այնուհետև ոչ յաջողեաց նմա ինչ՝ և ընկալաւ չարաչար կատարած կեանց՝ զոր վարեալ եր ցայն վայր փառաբ և յաղԹանա- կաբ ։ Վրասոս՝ որ պարտաւոր և եր քան զնա , վաղա- գոյն ընկալաւ զպատիժ պատուհասի , և կորեաւ ի նմին խակ ամի ։

Կարծեցեալ գուշակուԼՔ ձախողուԼՀ կրասոսի ։

Ի.կն ուՀիմ , Թէ վերծանողք մտացի ոչ չփոԹեսցէ զայս դիտողուն ը սկզբանց քրիստոնէուԼՀ և ՀաժախնամՀ տեսչուԼՀ , ը ստապատիր գուշակուՀս ձախողուԼՀ դիպե- լոց կրասոսի՝ ը կարծեաց ոամկաց և ը յառաջաբերու- Թէ պատմչաց ։ Այս ոչ արժան Համարեի յՀեռուլ ի ՀՀշ- գրըտապատում յայս գրուՀ զայսոսիկ բանտողի պատա- Հարս անպէտս , Թէ ոչ պիտեԼոյին առ իմՀնալ զմտա- ծուՀն նախնեաց , յորոց պատրանաց Թերևս և բազումք ի մեՀնջ գեռ չՀն ամենևին ղերծ ։ Օրինակ Թող . յուշ եղիս՝ Թէ կրասոս և որդի իւր ընդ ելանելն ի մեՀենի յերապոլոյ անկան ի միւեանց վՀը , որ գուշակուՀ ինչ Թուեցաւ նոցուն մծոակաչ մՀՀու . և յառաջ անկաբ որ- դին , զի Հանդերձեալ էր սպանանիլ յառաջ քան զՀայր իւր ։ Իւրովի ձանաչի , որպես չնչին իմն իւրՀ այս ։ Հան- դերձեալ է իմ պատմել յայսմ Հեռե զայսպիսիս , զորոց գիւրին է առնել նոյնագուշակ դատաստան ։

Աբասսոս փոքր եկեալ էր ի գաղղիոյ միանալ ընդ Տօր իւրում յասորիս , հաղար հեծելովք գաղղիացւովք : Պատմէին գովի զնա ոմն վկայեալ ի ձիրս և ի քաջուե . բայց կիկերոն պախարակէ զնա ոմն յանդուգն և յանձնապատան : ,, Ա՛ւ ի զի (ասէ) ծառայեալ էր ձեռամբ մերոյ ,, ծի զօրագլխի , (այն է՝ կեսարու ,) ձեռնէրեց լինէր ,, անդէն վտզվաղակի զօրագլուխ լինել և ինքն զօրու : ,, Ակնյ ընդհատ համարէր զանձն յաղեքսանդրէ և ի ,, հիւրոսէ : Ա՛ծաբայլ վայս առեալ ի միծուէնի և ի ,, փառս , անկաս գահավէժ յոզորմ կործանումն ,, :

Աբասսոս փոքր դայ ի գաղղիոյ միաւնալ ընդ Տօր իւրում: Կիկ. ի Բրու. գոս.281.282:

ԿՆ. ԴՈՄԵՏԻՈՍ ԿԱԼՎԻՆՈՍ· ՄՐ. ՎԱԼԵՐԻՈՍ ՄԵՍՍԱԼԱԼԼԱ·

Ընտիր և կղզի վասաւհուէն կրասոսի :

Աբասսոս Հայրն՝ որոյ ալեաց անտարակոյս անկ էր առնել զնա չափաւորագոյն , ցուցանէր յիմ գնացս իւր անմիտ և կղզի վտտահուէն : Ի ժամանակի յորժամ հաւաքեր զիւր զօրս ի ձմերոցաց իւրեանց՝ մտանել անդրէն ի միջագետս , եհաս հրեշտակուէ յաբքայէն պարթևաց , որ բերէր արդեօք պատուէրս յոյժ խաղաղականս , բայց արտայայտուէր կարի ինչ խրոխտս որ երգիծանէր յոյժ զկրասոս : Ա՛սէն գնա հրեշտակդն : ,, Ա՛ղեկ հասուր է՝ ,, որ առաքէ զքեզ վտրօք քո , պատերազմին եղեալի անհաշ- ,, տելի : Ա՛ւայց ես դու եա՝ որ ընդդէմ կամայ հասարա- ,, կապետուէն քոյ՝ ոմն մեզ Թուի , անյագ տենչանօք ,, անձնասրտական ձոխուելոյ ընդհարար ընդ պարթևս , ,, և մտերս յերկիր նոցա , Ա՛րշակ ՝ կամի ի վար արկանել ,, զիւր չափաւորուի գծայեալ ի քոյդ ծերուն , և Թո- ,, ղայցանէ քեզ գարձ առնել զօրականօքդ հռոմայեց- ,, ւովք , որք առաւել ձեռքակալք են ի քաղաքս միջա- ,, գետաց , ընդ ձեռնհաս ունելոյ զնոսա զքո ,, : Աբասսոս ոչինչ Թուեցաւ զայրագին ընդ այսպիսի խրոխտ և արհամարհոտ զրոյցս . այլ միշտ միտ եդեալ իւրում առաջադրուելոյն , ասէ ցոսս . տայ պատասխանի պարեւաց արքային ի սեւևկիա : Ա՛յնժամ եղեալ գնոսա ձեռին զանի ձա- խոյ ձեռին՝ եա պատասխանի : Ա՛ՌԵ Տէր բռնացին ասաս- նոր , յայնժամ կարդ լցեր էրասոս զեռանել ընդ ևկիա : Ա՛պա յեր- կոցունց կողմանց արարին պատրաստուել պատերազմի :

Ա՛ւայց զօրն հռոմկական սկսան վատասրտիլ և յառաջխոկ ընդ ընտրել Թշնամեաց : Ա՛ինչ այսպէս ահընկճեց

1 Պարբեր յայս առան իւրեան զնմ Թագաւոր Խրենոց :

Ա՛ Հ· 699։ Ն· Ք· 53։

եր՛ի նոսա , ոմ՛ զըոյքն՝ զորս առնէին զանցից իւրեանց ոմանք յայնց , զորս եդեալ էր կրաստոսի՛ ի պահպանուել քաղաքաց յայնկոյս Եւփրատայ . որք առաքեալք՝ որպէս Թուխ , ՛ի հրամանատարսց իւրեանց , հասեալ էին՛ ի քա-

Վատասիրը առաքեալ իւրոց զօրաց՝ի լսել զքաջութիւն պարթևաց։

նակ անդր բաղում աշխատութ՛ և վտանգիւ ։ Վիշացու-ցանէին սոքա՝ ոմ՛ սովորութի՛ է առնել ահաբեկելոյ , զմեծուն՛ վտանգին , զազգմուն՛ դիմամարտից , զդժուա-լութի՛ դիմակալ լինելոյ նոցա ։ ,, Սեն ։ ,, Այս արք են՝ ,, յորոց ձեռապ չի՛ք հնար ձերբակալելոյ , յորժամ զհետ ,, պնդիցին , և ո՛չ հնար ձերբակալելոյ՝ յորժամ փախ-,, չիցին ։ Զետք նոցա կանխեն՛ ք զտեսուի՛ն . և նեռահար ,, խոցիմք , մինչև տեսեալ է մեր զնետաձիգն ։ Օ՛ինք ,, պաշտպանականք և ՚ինասողականք զքահաւոցաց նոցա , ,, միապես են նպաստամատոյցք . են՝ որք անթափանց ,, են՛ի հարուածոց . և են՝ որք խոցեն և թափանցանց ե-,, լանեն ըզ ամ՛ դիմակալ ,, ։ Օ՛րականք կրաստոսի այն-պէս ահաբեկ եղեն յամ՛ն զոր լսէին ասել զպարթևաց , որչափ այլ ընդ այլոց համարումն էր զնոցանէ առ նոսա ։ Կարծէին սոքա՝ Թէ չէն ինչ ընդհատ՛ի հայոց և՛ի կա-պադովկացւոց , զորս լուկուլլոս եհար վանեաց գեր՛ի վերոյ առաւելութի՛ . և կարծէին Թէ մեծագոյն աշխա-տութի՛ պատերազմին՝ էր երկարուի՛ չուղ , և դժուարու-թի՛ն հասանելոյ՛ի Թչնամիս անդր , որք խոյս տային՛ի պատերազմելոյ ։ Ո՛ստուգիւ վտանգիս՝ զոր չհամարէին ինչ , մեծ ևս ապաւորուի՛ ներգործեցաւ՛ի սիրտս նո՛ց ։

Ոմանք և՛ի գլխաւոր սպայից համոզեցան՛ի նոյն . ըստ որս և կասկոս՝ որ անուանի եղև յետ ժամանակաց վճ սպանանելոյ նորա զկեսար , և յայնժամ էր գանձաւոր կրաստոսի ։ Պաքէն քաջասիրտ էր , բայց և զգուշաւոր և աչալուրջ . հանդերձ այլովք բազմօք կամէր՝ զի նոր հնարի՛ թիւք լիցի զպատերազմէն , և քննեսցի՝ եթէ բանա-ւո՛ր իցէ ձեռն արկանել յայն ։ Վին սոքա ապաստանք՛ի գուշակս և՛ի լերդահմայս , որք պնդէին Թէ ամ՛ գուշա-կութի՛ն են ձախողք ։ Այլ կրաստոս ո՛չ անսայր , բայց զորս սադրէին անհնարին կիրք հետամուտ լինելոյ ։

Ասատաւազդ արքայ հայոց գաղտաւոր ընդ հռովմայեցս ։

Պիտանացաւ առ և ևս պնդելոյն զնա յիւր միտս եկա-ւորութի՛ արտաւազդայ արքային հայոց , որ յաջորդեալն էր ծերոյն տիգրանայ հօր իւրոյ ։ Այս իչխան եկն՛ի բա-նակ հռովմայեցւոց վեց հազար հեծելովք , որք անձնա-պահքն էին նորա ։ Ըստանայր այլ ևս գունդ մի տասն հազար զրահաւոր հեծելոց , և երեսուն հազար հետևա-կաց , կերակրեալ զնա իւրովք ծախիւք ։ Գիանգամայն

տայր խորհուրդ , զոր Թէ կատարէին՝ Թերևս դարման լինէր ձախողուԹէ զօրաց հաւմայեցւոց . այն եր ուղևոյ լինել ընդ հայաստան առ մուտանելոյ յերկիր պարԹևաց . զի այսուիկ հաւմայեցիք գտանէին ուտեստ լուսԹ՚ի բարեկամաց երկրի . և Հեծելազօր պարԹևաց՝ յոր հաստատեալ էր ամ զօրուԹ՚ն նոցա , անկարծայր յարձակ յարձակ խաղալ ըստ լուսնավայրս՝ որովք լի՛ է բովանդակ հայաստան : Արտաստս արար վեր՛ի վերոյ ընդունելուԹ՚ի արտաւազդայ՛ի ընծրս օգնուԹեց զոր հասոյց նմա , և խոստանայր և ևս : Ասէր բայց Հ՚ի բաց մերժեաց զնորհուրդ նորա , պատճառելով՝ Թէ Թողեալ է իմ՛ի միջագետս զօր բազում և ընտիր , զորս անմոռնալի է ինձ լքեալ Թողուլ : Զբքայն հայոց մն կինեցաւ՛ի կրասոսոսէ անգոհ . Զբքայ պարԹևաց խաղայ անձամբ՛ի վերարտաւազդայ , և ըղսուրէն առաքէ ընդդէմ կրասոսոսի : Թերևս և յառաջատես լեալ՝ Թէ հասանիլ նմ պաշտպանել վնաս սահմանս : Ասէ արդարև տեսեալ արքային պարԹևաց , Թէ զառաջեաւ ունի երկուս Թշնամիս՝ զկրասոսոս և զարտաւազդ , իմաստնագոյն պարտ և պատշաճ վարկաւ խափանել զմիսն՛ի նոսն : Ո՞ զորոյ բաժանեաց զզօրս իւր . և զի՝ Թէպէտ մեծամեծս բազբեաւեր և խրոխտացեր , բայց և երկնչէր յոյժ՛ի հաւմայեցւոց . խաղաց անձամբ՛ի կռուին՝ ուր փոքր եր մտանգն , ըստ է՛ի հայաստան . և առաքեաց զօր բազում՝ ընդ հրամանաւ սուրենայ :

Ծննդ , ձախուԹի և բնաւորուԹի սուրենայ :

Ընուն չէ անուն մարդոյ , այլ իշխանուԹե , և կայտառներ վերկրորդ անձն ինքնակալուԹե . և ոչ Թէ զեպարքոս , կի՛ զիշխանորդ արքային պարԹևաց : Այ՝ որ առ ժամն ուներ զայս մեծ պաշտօն , և զոր միշտ անուանել ունիմք լոկով անուամբ սուրենայ , որով հետև չգիտեմք՝ վի՞նչ այլ անուն կայր նմ , եր վեհագոյնն յայնուհանս : Որոյ տոհմի հասաներ՛ի Թագադրուե արքային պարԹևաց իրաւունք կապելոյ զպապարօշն՛ի ձախատ : Շնախուէք նմ եին ըստ չքեղուե իւրոյ ծննդեան : Ասայի ինչ զսպաստհարկուսայ նմ , և զեղխուԹե՛ի զօրուին՝ որուն հրամայեր . այլ առաւել այն է սխրալի , զի բերեալ եր ըստ իւր հաղար զնահատոր հեծեալս . և բազմուԹի յոյժ հնարկ հեծելոյ քաղեալոյ առ հասարակ յիւրոյ կալուածոյ , որք միանգամայն ըստ իւրոյ զօրականաց , իւրոյ ընդծառայ , և ընդ իւրով հովանաւորուԹե եղելոյ , հասանէին ցտան հաղար այր : Ոչ նա անձնեակ ոք . և իւր քաջուե հասուցեալ եր մեծամեծ ծառայուիս որտեսի՝ որ Թագաւորեր առ ժամն , դարձուցեալ զնա յաքսորանաց յաԹոռ , և առեալ բանի զսեւևկիա՝ յոյր պաշարման գը-

Ա՛ Հ· 699 : Ն· Ք· 53 :

Ա. Հ. 699 : Ն. Ք. 53 :

տաւ նշանաւոր , մինչև առաջին լինել յԵլը պարսպին , և իւրովի սպանանել զգիմակալս : Ի վեր յաւելոյր քաջութեան՝ թէպէտ և չէր դեռ երեսնամեայ , զՆարսգիտուԹի և զաջողակուԹի , զոր նա անխիղճ չարչ՛ի նենգ և՛ի գաւաճանուԹի . և այսոքիկ եղեն առաւել Թիւր Հանապարհքն՝ որովք յաղԹեաց կրասոսի . զոր նախ առաջին իւր յանդուգն վստահուԹիւն , և ապա իւր վատասրտուԹի զորս ազդեցին՛ի նա իւր գիբայատուԹիւք , հասուցին սայԹաբել յիմ որոգայԹ՝ որք լարեցան նմ՛ : Ի յոպիսի էր զօրագլուխն՝ զոր որոտէս առաքեաց ընդդէմ Հռովմայեցւոց :

Կրասոսոս անցանէ ընդ Եւփրատ , և մտանէ միւս անգամ՛ի Միջագետս :

Կրասոսոս անց ըստ եւփրատ առ քաղաքաւն գԵւգամիւխ՝ որոյ էր կամաւրդ մի՛ի վեր գետոյս . նա՝ անտի իսկ առնոյր զերբ անտուն : Օ ի պեՀպ՛ի յոյն լեզու նշանակէ գառն կի՛ կամաւրդ : Հանցանէր ընդ այն յարեաւ ահեղ մրրիկ՝ փայլատակմամբք և որոտմամբք , ընդ նմին և սաստկագոյ անձրև և Հզօր սաստիկ այնպէս փոԹորկեալ , մինչև խորտակել զԱծ մանն կամրջին՝ որ էր՛ի փայտէ : Կոտրտապաշտ զօրականք մեծապէս զայն Հարան յայսմ յետին պարագայի , որ Թուէր գուշակ լինել անհնարելիք դարձի : Կրասոսոս կամեցաւ փարատել զերկիւղս՝ երդմամբ պնդեալ , Թէ իւր կամք էին միշտ դարձուցանել զերբ զօրս ըստ Հայաստան . և զոյգս առ փոքր ի մէնջ ապրեաց : Հայց Ըզդն կամէրով պնդել և ևս , յաւել՛ի վեր . Լրնչ վոփա՞ ես՛է բանս էմ , ո՛չ ո՞՛է ինչ դարձեալ ընդ այս Հողմն , երկասլրուԹիւն բանին նորոգեաց անգրէն զայն անհ կեալ՛ի սիրտ նոցա : Լչ կրասոսի՝ որ զգայ զայն , չէղև փոյԹ յուղղուԹիւն ածել զասացեալն :

Պատահեաց յետ սակաւ միոյ միւս ևս նմանակ դիպուած : Երբև էանց զօրն ըստ գետն , կրասոսոս արար Հանդէս Համարոյ : Հայսպիսի դէպս մատչիւր Հանդիսաւոր զոհ : Վուրձն մատուցիչ զոհին՝ իբրև աւանդեաց գլուխ բռնին՛ի ձեռս զօրագլխին ըստ սովորուԹ , սա առնելոյց զայն՛ի գետին . և այն եղև նոր առիԹ սարսափման՝ ո րոց չուրջն կային : Հ՛ոխծաղեցաւ կրասոսոս , և ասէ : Տեսէ՛ք պանծալի՛ Հռոմէացիք՝ որ՛ի ծերոյ՝ բայց ո՛չ անկցեն յեմ ձեռաց զնո՛ : Լ՛այ՝ չէարէր ասել ինչ լաւագոյն : Հայց և այնպէս զօրականք զայն Հարան՛ի դիպուածոյս՝ զորս Համարէին չար գուշակուԹիւն , և՛ի բազմաց այլոց՝ զորովք կամաւ զանց առնեմք :

Վերջիկ էր զօր կրասոսի . եօԹն լեգէոնք , չորեք Հազար հեծեալք , և նոյնչափ Թեթևազէն զօրականք :

Ձգեցաւ սա գառաջինն ի երկայնութիւն գետոյն՝ երթալ պատահիլ Թշնամւոյն։ Այսուհանդերձ սմանք՝ որք առաքեալն էին ի գիւտ Թշնամւոյ, բերին զրոյց՝ Թէ ոչ զոք տեսաք, բայց երևեցան մեզ հետք սմբակաց բազմութեան երիվարաց՝ ի բաց երթելոց։ Արասոս յայտնեալ մանաւանդ՝ Թէ պարԹեաք փախչին ի բաց, և հաստատեաց ի միտս սնդիւլ չՀետ։ Այլ և այնպէս կասեցաւ և հաւմնոյնքն ընդ առաջի պարսից միաւորեցան զօրաց լեռին, կամ իջեւանեցուցանել զզօրս ի միւսն ի քաղքսն՝ որոց էին պահակապահ հաւմնեցիքն, և կամ ձգել ի սեւ լեռն՝ առ ափամբք քերելով միշտ եւփրատայ։ Այս չու լեռնէր յերկարաւոր, բայց և նպաստամատոյց յոյժ։ Համարեաց անմարԹ եր պակասիլ՝ վարԹապետեալ բեռնաւորելով ամ պիտոյիւք, որք ի գառ ի վայր գետոյն ընկերին զօրուն։ Այն չի՝ և նոյն ինքն գետն վտառարան էր նոցա, որ ապահովէր զՀաւմնեցիսն ի չնջոփակ պաշարմանէ։ Արասոս էր ի վարանս, և Թերևս չՀետ երԹայր ողջամիտ խորհրդոյս, բայց մանուիչ ոք եղև այնմ խափան։

Ընդառ՝ արքայ եդեսիոյ Աբգարոս՝ ըստ սովորու Թեան փոքունց իշխանաց միշտ պատուաւորելոյ հնազանդիլ օրինաց՝ իւրեանց զօրագլն սահմանակաց, յուսացեալ եր զանձն բարեկամ հաւմնեցելոյ՝ յորչափ զինք պոմպէոս աշաբեկին զօրեւէս։ Չետ սակաւ միոյ ևրբև գարձաւար զօրագլխս, անդրէն նորոգեալ էր սորա զօրաբեկամանեն և զպաշնաւորութիւն ընդ պարԹեաց։ Այնէ յայտնեալ էր սորա զիւր միտս, չէր արգելօք ձեռնհաս հաստատանել կրասոսի մեծ ինչ չարիս. բայց համախոհուիչ ընդ սուրենայ՝ եկն ի բանակ հաւմնեցելոց, ծածկեալ Ը պատրուակաւ խաբեպատիր բարեկամուե զիւր նենգամիտ դժբաղդութեն. և զի եր Ձսրտարաիսս, և գիտակ եւ գոլով ախտակիր յօժարութե կրասոսի՝ բերեալ եւ եր նմ՝ ի պարգև երևելի գահամանս, շահեցաւ ամենայն զվստահուԹե նորա։

ՁանձնաւուԹե արգարու էր՝ համոզել զզօրագլխն հաւմնեցին՝ ձեռն ի գործ առնել յընդարձակավայրս միջագետաց. ուր ծանրագինն զինուորութեց չէր հնար անձնատար լինել յանհամար հեծելազօրուէն։ Այսպս իբրև եգիտ հնորհս առաջի կրասոսի, վկայուի եգեալ հնորհատարուԹե առ երախտիս ընկալեալս ի պոմպէո-

Ընդառ արքայ եդեսիոյ մանէ գկրաս սոս։

1 Այս անուն՝ առ բազմաւորս էգէ- բառոյ և նշանակի մեծ, հզօր կամ տէր հասարակ, ծագէ յարեբաշոյ բառ կարող։

Ա. Ա. 699։
Ն. Բ. 53։

ՔՍ. Ա. 699։ ՆՒ. Բ. 53։ սէ, և մեծի յարգի՝ զոր ունէր առ Հռովմայեցւոց Հզօր զօրութիւն. ասէ ,, Մի՛ մտածեր այսպիսի զօրօք՝ զոր ու- ,, նիս, ժամավաճառ լինել յերկարաւոր պատրաստուելոյ։ ,, Մէ պիտի քեզ՝ի վար արկանել զնա ընդդէմ արանց , ,, որք ոչ այլ ինչ խորհին՝ բայց զիախտուտ ։ Մէ այլ ինչ ,, պիտի , բայց երագութիւն ոտին առ Հասանել նոցա , և ,, ձեռին՝ի կորզել և յափշտակել զգանձս նոյ ։ Եւ թէ ,, պատերազմի եւ պէտք իցէն , որ առաւել քեզ լաւ է ,, ց՝ն. ընդ սուբենայ լսելոյ ձեռն՝ի գործ առնել, թէ ըստ ,, զօրութեան , որ առ երկիւղն արդ կայ՝ի Թաքսաի՝ պա- ,, տասխ ինալով անդրէն քաջալերուի զքէնելոյ , և միա- ,, բանելոյ ընդդէմ քո ցմահ զզօրսն իւրոյ ինքնակալու- ,, թէ ” ։ Վրաստոս ոչ գիտէր, թէ արքայ պարթևաց երբ թէաել էր տալ պատերազմ՝ի Հայաստան . և Հաւատաց ամ սաուԹէոյ՝ զոր Հաձոյ էրև նենգաւոր սորոյենացւոյս երևեցուցանել անշուշտ Ջմարտութէն ։ Մ՚ի այսորիկ Տե- ռացաւ յերեսաց , և ըստ ըզձի սուբենայ կալաւ զձա- նապարհ գաշտաւալոյն ։

Ն՚անապարհորդութէն՝ի սկզբան անգ էրև կարի ինն քաղցր և գերբին . բայց վաղվաղակի գիսան տապաճառն ուաղց , և ամեն դաշտաց՝ որ անպարփակք էին յայց։ Մ՚ի այսորիկ ոչ միայն պատկառէին , և նեղուէք տարժա- նաւոր չուոյ վաստակաբեկ առնելին զՀռովմայեցիս , այլ առաւելն իսկ լայնածաւալ անապատ արկանէր՝ի սիրտ նոյ չքաւն անձնաթին ։ Օ՚ի ոչ առանելին՝ ոչ ծառս , ոչ վտակս , ոչ բլուրս և ոչ բոյս ինչ՝ի վեր երևեալ յերկրէ . այլ ոռ Թէ ծովածաւալ ինն ատաղ՝ որ պատեալ պաշա- րեալ ունէր զնոսս յամ կողմանց ։

Յայմ վայրի կրասոս լուր էառ յարտաւազդայ , Թէ քան զսաստ և ծանրի , զի արագար խոսէ զքեզ ։ Ո՚րքան Հայոց իմացուցաներ նմ, Թէ արդ իսկ որտես՝ի վերայ յարուցեալ է իմ. և յայս ակս չկարեմ առաքել քեզ օգնուԹէն ըստ խոստմանս . վ՚ասոյ և ազատեմ գալ միա- նալ ըստ իս ։ Ո՚պա Թէ ոչ՝ խրատ տամ, գնէ զգուշանալ յայնց վայրաց՝ ուր Հեծելազօրն յարձակ յարձակ խա- զայ , և ունիլ քեզ զերկինս և անդ պատնշափակ կալ ։ Ջկայր ինչ քան զայս խոշտան ազգաարարուն , և արտա- ւազդ գնայր ամ ուղղուէք սրտի ։ Վրաստոս տկարամիտ , և գերի իւրոց նախատաճարմանց , այն ինչ կայր զկուսային վստահ էր՝ի մանկէն ազգաւ , կասկած կալաւ մանաւա- Թէ , ուր չկայր և ոչ ոք ։ Ջետ ինչ գրովք պատասխանի արտաւազդայ . շատ Համարեցաւ ասէլ ցպատգամաւորս

նը, Թէ առ ժամս չունիմ ժամանակ երթալ պատուհա- Ա. Հ. 699 :
սել զՀայս. բայց յետ սահաւ միոյ երթայց խնդրել զքո ժ. Ք. 53 :
Հաւատարժութեն նոցա :

Կասխոսի Հաճեալ էր յայս . և չՀամարձակեալ այնու- Կասխոսի
հետեւ առնել նոր յորդոր առ իւր զօրագլուխն՝ որ զայրա- յորդորէ
գին էր ընդ նա , ի սաստ մատչէր ոսրկեհացոյն առան- զայրագին
ձին . ասէր . ,, Ամչառատական դու , որ դիւահան ոգի զօրագլուխ
,, ած զբեզ առ մեզ . որովք Թոռչունքը և գիւՀանոցք զինեալ
,, կախարդեցեր դու զքրասոս . ինչ Հաւանեցուցէք նմա զայրագին
,, վարել վեր զօրս յանապատս՝ որ նմանն էն անպատակ զօրագլխին
,, և անեզր անդնդոց , և ձեռնարկել ի չոլ՝ որ յանդհա- Կասխոսի
,, գչին էն արաբացի աւազակապետի , քան Հռովմէական զօրագլխի ,, :

Խոբուսնիկ բարբարոսն՝ որ գիտէր փոխակերպիլ յայ- Խոբուսնիկ
գի ազգի կերպարանս , երևէր խոնարհ և պատկառ առա- բարբարոս
ջի կասխոսի , և ասէր . այլ ով ինոյ քեզ՝ բայց գոյզն ժա- կասխոսի
մանակ Համբերելոյ : Այլ ես զօրականս գնայր այլագգ : Ե- Կասխոսի
ՀԵՂԵր զերան ի խաղ : ,, Կարծիցեմք (ասէ) ձանապարհոր- զերան
,, դել ի կամպանիա : Ի գձանապարհին ականակիտ ազե- խաղայ
,, բաց , ջերմաջուր բազանեաց , և զով Հովանոցաց . ի
,, ինդիր եցեք պանդոկեաց փափկուն վարսոյն այնոցիկ :
,, Ես Հիշեր , զի գնալք ընդ սահմանս ասորեստանեայց
,, և արաբացւոց ,, : Այլ յետոյ երկուսեակ գուցէ իւր
նեղեգք յայանէասցին՝ եղ գնաց , ոչ գազտաբար , այլ այն-
պէս իմացուսեալ կրասոսի՝ Թէ երթայ յիւր ծառայու-
Թիւն , ազմուկ չիմոնի արկանել յերդուելս և ի խորհուրդ
Թշնամեաց : Իբրեւ նա զորին Հակառակն՝ իմացուցա-
նել պարթեաց , Թէ ժամանակ է՝ ի վէր յարձակելոյ Հռով-
մայեցւոց՝ որք եկել էն անձնատուր լինել՝ ի ձեր կամս :

Իսկ արդարև կրասոս չեկաց Էր երկար անլուր գնացս Կրասոս
նէ : Այն ինչ աձապարեր , երկուսեակ միջոց գուցէ Թշ- պատրաս-
նամիք պրծանիլն ի նմանէ , իւր գնաց Հանապարհաց՝ տալ պատե-
դատնան ձիարձակ վախճանեամբ . և պատմէն՝ Թէ յո- րազմ ընդ
գունք ի մէջ ընկելոյ կատրեցան , և մեր Հարիւր վեր- պարթեաս :
ծաք մարդասպոյր . և Թէ պարթևք վՀետ գան մեր բա-
նակեալ , բարիւք գասատուրէք և բազում վատՀուէք և
խրախուսանօք : Այս գոյժ նմին ընդ Հակառակն անկաս-
լուՀել կրասոսի՝ արկ վնասուն ազմուկ չիմոնի :

Ինձին աւուր էին նէ պատահեալ երկու պատահարք
չարագուշակ կալծեալք , մին որոյ վարանէր Թերեւս՝ մի
արդեօք զօրաց իւրոց արհաւիրքն առաւելոյն էր պիտոյ ,
զգենուլ զՀանդերձս՝ վրնպակաւ արկեալ էր վերեւս

Ա. Հ. 699։ Ն. Ք. 53։ տուաւատոյ սեաւ , փոխանակ ծիրանագոյն զինուորականն վերապանակի . և դրօշակք ինչ ոչ խլեցան յերկրէ՝ բայց բազում դժուարութիւն ։ Այս ոմն չազդեաց ինչ ի սիրտ կրասոսի ։ Փոխեաց միայն զգեստն , քայց սիրտ իւր լի՛ էր վատահութիւն և յանդգնութիւն ։

Հասանել Թշնամեաց չփոթեաց զնա . և ետ կորուսանել զմեծ մասն իւրոյ սպառիւճ մտաց՝ որ պիտոյն է զբագելոի ի վտանգի ։ Ականատեսքն վարձակն ըն խրատուն կասկոսի՝ զիւր հետեւակազօր սիւնաձև . առ ի տալ նուազ ձակատ , և ի խորհիլ ի վտանգէ պաշարման ի թիկանց ։ Յետ սակաւորիկ փոխեաց զմիտս , և կառոյց զվէրը քառակուսի՝ տուեալ իւրաքանչիւր գիմաց երկոտասան կաձառս , կամեցեալ զի իւրաքանչիւր կաձառ առ երի ունիցի գումարտակ մի հեծելոց . ոմն զի ընդեմ Թշնամեաց՝ որք զօրութիւն լսուածոյ էր ի հեծելազօրն , չկայցէ կողմն ինչ իւրոյ թաւագոյն՝ որ ոչ իցէ պատրաստ պարեալ ի հեծելազօրուէ ։ Ինքն և մնաւ ի կեզրան անգը . և ետ զՀրամանատարութիւն երկուց թևոց՝ որգոյ իւրում , և կաստիոսի ։ Ձև այսուիկ կարգաւ խաղայ ի կողմն՝ ուր էր Թշնամին , որ գեռ չէր յերևանի ։

Ի չուեալ զօրուն հռովմայեցւոց պատահեցաւ առուակ մի , որ թէպետ և չէր յորդաջուր , քայց ի տեսոյ նորա ուրախ եղեն և միխիթարեցան զօրականք՝ յայնպիսում անջրդի և տօթագին երկրի ։ Յոլովք ի սպայից կամէին զտեղի առնուլ յայնմ վայրի , և երեկօթս առնել . ասեալով՝ զի ձիգրտիւ տեղեկասցին Թուոյ Թշնամեաց , և ոձոյ ձակատելոյ նոցն և պատերազմելոյ ։ Այլ փոքրն կրասոս եռանդնոտ և վստահասիրտ , յորդորեաց զիւր հայր յառաջ խաղալ ։ Ասեն որոյ զտեղի առին առ վայր մի , մինչև զովացան և հանգեան՝ որք կամեցանն . և յառաջ քան զվախճանել ամենեցուն՝ կրասոս չուէ արար անդրէն , ոչ յուշիկ և ուրեք ուրեք հանգստեամբ՝ զի անխոնջ հասանիցեն զօրք յանդիման Թշնամոյն , այլ հասք ձեպ տագնապաւ և գահավէժ ընթացիւք ։

Պատերազմն։ Յետ սակաւ միոյ երևեցան պարթևք . և եկաւորուն նոցա չերգև այնպէս ահեղ՝ ոմն պատմեաւն էր ։ Առաջին դասականք ծածկեին զզօրականս՝ որք գային ի թիկանց , մինչև թուոյ զօրայ չերևիլ ինչ կարի մեծ . այն զի՝ զինք նոքա էին մարթասպաս , որ խափաներ զնացուն չորշորիլն ։ Ասուրեայ հանճարեալ էր առ վայր մի ապահովել կռուելոյն . զի հիացուին առաւել և ներգործեսցէ , և առաւելուցու զզօրհուրանս ։ Ձև այս եղև , յորժամ ի

տալ ՝ եր ՝ ի նշան՝ գաշտավայրն ամ բոմբիւն արձակեաց , ո՛չ զփողոց և զեղջերաց՝ որք էին գործիք ընտելք հռովմայեցւոց , այլ զիմիկաց և զբոժոժաց՝ որ առնեն խաւնուրդ ինչ սուր և բուռն ձայնարձակուեց , յահսկուն այնց՝ որք չէին ընտել այնմ : Նմին ժամանակի ընդ վերառնուլ զծածկաբանս զինուց , ամենայն այրուձի պարթևաց երևեցան համակ շղշղեալ յերկաթ և ի պողովատիկ . տեսիլ անակնկալ՝ ակնախտիղ աչաց , ոչ և թնդիւն թմբկաց յահարկուածէն ականջաց : Սուրբն յայտնեցաւ ի գլուխ զօրուն , հսկայաձև և գեղեցիկ , բայց զգեցեալ ոչ կնամարդի , որ ո՛չ եր անկ փառաց քաջուն ՝ եր : Ո՛չ կշեռ երթեալ սովորուն մարաց՝ մնգուրեր վերեսս , վարաք ՝ եր էին գանգրեալ և իւղաթորմ . ուր պարթևք դեռ ընդ այն ժամանակս պահէին զանպատ ձոյձ գնացս և զվայրագութիւն սկիւթացւոց իւրեանց նախնեաց :

Իբրև ձակատեան զօրքն երկոքին դէմ ընդդէմ միմեանց , պարթևք՝ որոց էին տեգք երկայնաձիգք , կամեան վաղվաղակի ՝ ի վար արկանել՝ ՝ ի խորտակել զդասականս հռովմայեցւոց : Այլ անդէն վաղվաղակի խելամուտ եղեն , թէ ընդ խոսմբ զօրու այնպէս թաւ բազկեալ ՝ ի զօրականաց՝ որ սովոր են կռուիլ անոտնփոխ , չէ հնար թափանցել յարձակմամբ : Ո՞ որոյ ՝ ի բաց կացին՝ երևեցուցեալ ցրուն , բայց միտք իւրեանց էին ձապաղիլ , և շուրջանակի պաշարել զթշնամիս : Արաստոս հատուած առաքեաց ընդդէմ նոցա զթեթևազէնն զբանականս՝ որք ո՛չ կարի իմն յառաջ խաղացին . զի պատահեալ կարկտանման նետից՝ դարձան անդրէն ՝ ի լեգեոնս , ուր սկսան արկանել շիտակ և մեծ ևս արհաւիրս : Զօրականք հռովմայեցիք հայեին զարմայրմամբ և երկիւղիւ ընդ բռնուն հարուածոց՝ զոր գործէին այս նետք . որոց այնպիսի եր ոյժ , մինչև խորտակել և ջաղեել ըզզէնս , և չկայր ինչ հաստատկնդ ՝ ի դիմակալել անմ : Եւ արդարև աղեղունք՝ զորս վարէին պարթևք , էին մեծք և բռունք և հաստաձիգք . և յամաքուն ևս ջերմ գաւառի ձգտեալ զջուանս ՝ ի լարել ուժգին , առնեն զնոսա առաւել ևս ահաւոր :

Եւ զի պարթևք էին բաժանեալք և հարուստ ի քայականք , նետէին ՝ ի վե՛ր լեգեոնաց , և խոյեին անվրէպ . վասն զի այնպէս խիտ էին հռովմայեցիք՝ որ անհնար եր հարուածոյն վրիպել , և ինքեանք անկար էին ձեռնարկել յիրս ինչ՝ որոյ ո՛չ կայր խոչ : Ուստ անշարժ կային յիւր-

ԱՆ Հ. 699։
Ն. ՌԲ. 53։

Ա. Հ. 699։ Ն. Ք. 53։

հանդ կայի , տանիլ ունէին նետաձգութեանց Թշնամւոյն , անձեռնհաս գոլով մխիթարիլ վիրաւորեալ հատուցմամբ ։ Ահ յառաջ խաղային՝ պարթևք խուսափէին , բայց և ի խուսափել անդ ոչինչ նուազ նետաձիգ լինէին ։ Այս զայս հնարս յիրաւի գովէ պլուտարքոս , զի միաբանեալ զպահպանութեան ընդ փառս պարծանաց՝ որք հասարակօրէն Թուին դիմամարտք ։

Համոզմանեցիք առ վայր մի յուսացան , Թէ պարթևք Թերևս սպառեսցեն զնետս իւրեանց . և յայնժամ հարկեսցին կամ խոյս տալ , կամ գալ կռուիլ ի մօտ ։ Այլ իբրև իրազեկք եղեն՝ Թէ ընդունայն է այս յոյս , և Թէ ի վերջ զօրուն կային բազմութիւնք ուղտուց , բարձեալք զայն ահեղ նետս՝ զոր պարթևք երթային առնուին ըստ պիտեղոյ , իսպառ տիրեաց յուսահատութիւն այսց քաջիկ արանց՝ որոց ամ քաջութիւն ելանէր ի գերև ։

Փոքրն կրասոս ասպետական զարմանագործ քաջութեց ի պարտութեն մասին . ցայն վայր հասանել , մինչև ապանանել զինքն միով ի զինակրաց իւրոց ։

Այլ և այնպէս փոքրն կրասոս հրամանաւ հօր իւրոյ Յանացայտ հասանիլ ի Թշնամիս անդր , որք էին մօտակայ Թևին՝ որում հրամայէր , և որք Յանային առնուլ զայն ի մէջ ։ Ա՛ն այսորիկ կամ ընդ իւր հաղար հեծեալ գաղղիացի՝ զորս ը իւր բերեալ էր . և այլ և երեք հարիւր հեծեալս , հինգ հարիւր ազեղնաւորս , և ութ կամ տասն լեգեռնականս . և զատուցեալ ի մնացորդն զօրուն՝ յառաջ խաղացոյց ընդհարկանիլ ը նոր ։ Յայնժամ պարթևք յետս ընկրկեցան , և փախուստ ևս առին՝ կամեցեալք յայտնապէս հեռացուցանել զնա իսպառ ի հօրէ իւրմէ ։ Ա՛յաջամարտիկ պատանին կարծեաց լինել յաղթական , և ի վե յարձակեցաւ նոցա երկոքումբք իւրովք բարեկամօք , կենսորինոսիս և ¹ մագաբաքոսիս ։ Հեծելազօրն ամ գնետ չոքաւ . և հետևակք իսկ յուսին ոչինչ ըՀայատսրտեանդն քաջաերութեն , կարծեալ Թէ յաղթուին ի ձեռս իցէ , և Թշնամին իրօք փախչիցի ։ Ա՛ն այսորիկ գնետ սպնդեցան հարուստ մի ։ Յայց յանկարծակի փախստական կարծեալքն յետս ընդդէմ դարձան . և ի վե հասեալ և այլոց ևս գնդաց՝ առհասարակ զեղան գհուովմայեցւովք ։ Յայնժամ սոքա կառեալ կասեցան , Համարեալ Թէ իբրեանց սակաւաւոր Թիւ խայծ իսն էր ի հրապուրել զպարթևս առաւելապատիկս Թուով՝ ի մղի ի մարտ ընդ իւրեանս . բայց խաբեցան ։ Օ ըհասաւոր Թշնամիք գտեղի առին ի հանդիպոյ . և մնացեալ հեծելազօրն սմբակակոխ արար զգաշտապետինն խառն ի խուռն

¹ Ա՛յս անուն կ հասկնայ , հնար Համն ըստ առից փոխանակերայ՝ դներ կնե Ռե իշէ աղաղաղ ։ Հին լատին Բարգ պլանկոս ։

արշաւանաւ ՚ի Հռովմայեցւոցն. և յորոյ այնպիսի ահեղ ա-
ւազախառն փոշի՝ որ շրջոյց միանգամայն զաչս և մղձկէ
ցոյց զշունչս ։ Եղեալ հռովմայեցւոց յայնմ ամենուին
վայրի, և մղեալք ևս ՚ի միմեանց՝ նշաւակ էին նետից
պարթևաց, անկարացեալ պատսպարել զանձինս ՚ի թըշ-
նամեաց՝ զորս տեսանել անդամ չէր հնար, մինչև կորըն-
չիլ բազմոց յուշիկ և դժնդակ մահուամբ ։

Այսմհետև նոքա ՚ի բաց խլեալ գնետս՝ յորոց խոցեցան,
բայց երկաթոյն էին կարճք և կեռք, որք խղէին զերակս
և զջիլս՝ յորս մխեալն էին, և այնպէս չարատանջ փչէին
զոգիս ։ Խոկ ապրեալքն անկար էին կռուելոյ ։ Վասն-
ւեալ զօրագլխի նոցա խրախուսել զնոսա երթալ կռուիլ ընդ
զքահաւոր պարթևս, նոքա ցուցանէին նմա զձեռս իւր-
եանց կողմանէ ՚ի կողմն վարսեալ ՚ի վահանն, և զոտս
կողմանէ ՚ի կողմն ընդ գետին հարստեալ, որով ոչ գոյր
նոցա ՚ի փախուստ առնուլ, և ոչ անձանց պաշտպանել ։

Այսմ յետնումս վտանգի փոքրն կրասոս՝ որ եղոյց
ցվախձան պատերազմիս անդրդուելի ոգի՝ վայելչական
լաւ ևս վճռակի, դիմեաց ՚ի հեծելազօրն իբրև ՚ի վերջին
յիւր ապաստան, և խրախուսեալ նոքօք հուսկ ուրեմն ՚ի
զքահաւոր թշնամիս ։ Այլոյ պատերազմն էր կարի լիւն
անհանգիստ ։ Արձիկ տեգք գաղղիացւոյ ոչ կարի լիւն
նետիւործէին յերկաթազրահ հեծեալս, ուր երկայնա-
ձիգ և կուռ գեղարդունք սոցա ահեղ հարուածս ՚ի վէր
ածէին գաղղիացւոց, որոց պաշտպանական զէնք ՝ ըստ
վորուէ ազգին էին կարի լիւն թեթևք, թէ ունէին ևս ։
Այլոյ և այնպէս՝ այս գաղղիացիք արարին նորանշան քա-
ջութիւն ։ Կուռն հարկանէին երկոքեան ձեռօք զգե-
ղարդսն լճնամէն, և բուռն ընդդէմ դարձուցեալ ՚ի
նոսա, թաւալ յերկիր կործանէին զնոս յերիվարաց իւ-
րեանց, որով և խոպառ անձեռնհաս առնէին զնոսա ՚ի
կռիւ. զի ծանրագինք զրահն նոցա ոչ ներէր նոյ անդրէն
յոտն յառնել և խլրտիլ ։ Այր զի այս գաղղիացիքն իջեալ
յերիվարէ, և ընդ պորտով՝ սողոսկեալ ձիոյ թշնամեաց՝
խոցէին չարաչար ։ Ձգացեալ երիվարքն զիւր խոցուն՝
կատաղեր և զգետներ զիւր հեծեալ, սմբակակոխ ա-
րարեալ միանգամայն զչաղթականն և զչաղթեալն ։
Այլոյ տապն և պապակումն նեղեր զքաջիկ գաղղիացիքս,
փոխադրեալս ՚ի կլիմայ օտար յիւրեանցոյնոցն ։ Վակայն
և այնպէս յոլովք յերիվարաց նոցա անկան, վարսեալք
յերկայնաձիգ նիզակս զրահաւոր պարթևաց ։ Այս-
պէս յետ սաստիկ պատերազմիս՝ հարկեցան խուսել առ

Ա. Ե. 699։
Ն. Բ. 53։

Ա· Հ· 699։ Ն· Ք· 53։ իւրեանց հետեւակացը, տարեալ ընդ իւրեանս զփոքրն կրասոս վերաւորեալ՝ի մահ։

Ի դոյզն բարձրաւանդակէ աւազոյ զոր տեսին մօտ առ իւրեանս, թուեցաւ նոցա ոգի առնուլ։ Ընդ զտեղի աւուն· վեհերեցին վերիվարան՝ի միջի, և ինքեանք բռլորեցան շուրջանակի, թումբ գործեալ՝ի վահանաց, ոլով ակն ունէին հեշտեաւ վանել զարբեցոսս։ Այլ ամիւ ներհակն ներգոյացաւ· վճռ զի՝ի տափարակ գետնի՝ գնեթ աւաջինք հոլանի լինէին այնց, որք էին նշ՝ի թիկանց· բայց՝ի բարձրաւանդակի՝ որք էին՝ի թիկանց բարձրագոյն գոլով՝ք զյառաջակայսն, էին առ հասարակ նշաւակ նետից թշնամեաց, և երևէին դառնաղետ հարկաւ կորնչիլ անպատսպար և անփառ։

Այսպա այլ էիպայր ինչ յոյս այսց գժբաղդ գնդից· և երկու յոյնք բնակեալք յերկրին՝ իրատ ետուն փոքուն կրասոսի, վերծանիլ՝ի քաղաքն իքնայ՝ որ չէր ինչ կարի հեռի, և որոյ ընկալեալ էր զպահակապանս հռովմայեցիս· բայց պատանին քաջամարտիկ ետ պատասխանի ոմի դիւցազն, թէ չէք մահ այնպէս ահաւոր՝ որ միաեցուսցէ զնս լքեալ թողուլ զայսպիսի քաջիկ արս, որոց մահ յանձն առեալ է վճռիմ։ Յորդորեաց զերկոսին յոյնս, զի անձանց պահեսցեն վերստան՝ զոր տալին նմա, և ցուցեալ առ նոսա վերՙ՝ի վերոյ ինչ բարեկամութիւն, արձակեաց՝ի բաց։ Իսկ ինքն՝ զնի խոցեալ էր՝ի ձեռին, և ոչ կարեր վարել զայն՝ի պէտս, մատոյց վահանակրի իւրում զկողս, և հրամայեաց նմա խոցել զայն։ Օհոյն առբար կենսորհնոս մեգաբաքոս և բազում այլ երևելիս ազգաբոքան զնուրովն։ Նայեալ զօրականացն անգլուխ, և նեղեալ՝ի թշնամեաց՝ որք միեին զտեգս իւրեանց՝ի մնալին նշ, այնուհետև եղեն անձնատուր· վճռ զի՝ի համարոյ անտի եօթն հազարաց հազիւ ինացին հինգ հարիւր։ Պարթևաք հատին զգլուխս փոքուն կրասոսի, և վարեալ զնա՝ի ծագ նիզակի՝ չորքան ցուցանել չօր նշ։

Յիրաւի էր նմա ինալ այսպիսւոմ ձախողուն· վճռ զի յետ նշուլի ուրախութիւն, զոր արկ՝ի նա առ վայր մի փառասուա պարթևաց՝ որոյ հետամուտ էր իւր որպէս, ընկալաւ սուրհանդակս՝ի նորա կողմանէ, որք բերին զլուրյոյ անհնարին վտանգին յոր կայր, և սահպող պիտոյից պատրաստական օգնութիւն մեծի։ Այս զի կրասոս այլ ոչ ունէր՝ի հանդիպոյ՝ բայց զսակաւաձեռն զոր թշնամէն, վերագոյն գտաւ զօրութիւն· և յայս առաւելութիւն վատահայեալ՝հանդերձիւր, եթէ նեղեր նմ ժամանակն,

երթալ ապրեցուցանել զիւր որդի : Լ.ս ահա տեսանէ Ա. Հ. 699 :
գալ հասանել յալեթական պարթևաց , որք ամբարձեալ Ն. Ք. 53 :
բերէին զդեղնեալ և զարիւնաշաղախ գլուխ որդւոյն .
և նշանակեալ վնաս ամ հուվմայեցւոց՝ հարցանէին ընդ
կատակս , ոյր իցէ որդի՝ այս գլուցդն պատանի : ,, Օ՛ի
,, անհնար է (ասէին) թէ այսպիսի քաջ և անվեհէր
,, մարտիկ՝ որդի իցէ հօր երկչոտի և վհերծտի իբրև
,, զկրաստոս ” : Լ.յս տեսիլ , և այս զոյգք փոխանակ
ազդելոյ ի հուվմայեցիս իղձ վհերխդրուէ , արկին զնա
ի լքումն և յանհնարին սրտաբեկութիւն :

Լ.ստ է տեսանել զգեղեցկագոյնն յարարս կրաստո- Դիւցազ-
սի : Լ.յս դժբախտ հայր՝ փոխանակ մանուելոյ զանձն նեայ արիու-
ի սուգ թախծուէ , նա ինքն եղև միխիթար և քաջալերի թեն կրաստո-
զօրականաց : Զայն եբարձ . ,, Կորուստդ այդ յիս միայն սի հօր :
,, հայի : Արեբաստուեթի և փառք հուվմայ ի ձեզ են
,, հաստեալ . և չընկալան ոչ պարտուեթի և ոչ բեկումն .
,, զի գուք կենդանի էք , և դեռ ի ձեռս է ձեր մղել ի
,, մարտ : Այլ թէ գորովք զձեզ ախտակցուեթի իմոյս
,, ձախողուեթե , թէ մերմոքիք վանն կորուսանելոյ իմոյ
,, զընտրելագոյն իմոց ամ որդւոց , յուսկէք զայն ձերով
,, արդար ցասմամբ ընդդէմ թշնամեաց . փոխարկեցէք
,, վնասոյն ուրախուեթի ի տրտմուեթե . պատուհասակիծ
,, արասջիք վնասոյն անզեթուի : Ի՛ զարհուրիցիք յան-
,, ցիկն անցելոց : Ի՛ ելանեն ի գլուխ մեծամեծ իրաղու-
,, թիք , թէ ոչ ընդ մէջ մնանէ ինչ ձախողուի : Ա՛ եր
,, նախնիք յոլովակի զչափ առին զտրա : Հուվմ ոչ հա-
,, նապազորդ յաջողուածովք , այլ համաերուեթ և քա-
,, ջուեթ՝ որով լինի անպարտելի ի զնասուց բախտի ,
,, բարձրացաբ ի կատար մեծուէ յոր արդ վայելէ ” :

Լ.յս բանք մեծասիրտք ոչ զբերեցին սրտապնդել զզո- Գիշերն լուս-
բականս : Լաւ ի պատուիրել կրաստոսի առ նմա աղաղակ ցուցանէ ըզ-
բառնալ , յայտնեցաբ նոցուն լքումն և վհատուի . ձայն մարան :
բարձին տակաւ , խառնաձայն և սրտաթափ . ուր բարբա-
րոսայն բարբառ ցուցաներ ցնծուի և վստահուի : Կուռե-
ցան մինչև ցերեկոյ , միշտ նովին ձախողուեթ հուվմայեց-
ւոց : Խակ ի մուտս արևու պարթևք տեղի ետուն՝ ասե-
լով . Հնարհեմք կրաստոսի գիշեր մի՝ ողբալոյ վիւր որդի .
վասիւ գառնամբ լքումն տալ յաղթուես , եթէ ոչ լաւ
ևս թուիցի նմ խոհական խորհրդով ինքնակամ անձնա-
տուր լինել ի ձեռս արշակայ , քան բռնի ածիլ առ նա :
Այսպրուեթի եր պարթևաց ոչ երբեք երկնթս առնել
մեռ ի թշնամիս . վն ի չամրացուցանել նոցա վիւբեանց

Ա. Հ. 699։ Ն. Ք. 53։

քանակ, անհնար էր նոյն՝ի խաւարի քաջագիտութենէ, ոչ հեծելազօրուն և ոչ նետից։

Նակիծ և լքումն սրտի զօրականաց հռովմայեցւոց, և զբաղելի նոցա։

Վիբրին ե առնուել՝ի միտ, քանի՞ տխուր և գժնդակ եղև գիշերս վն հռովմայեցւոց։ Ոչ օք էր՝ որ միտ դնէր թաղել վեռեալս, և ոչ որ գարմանս տայր վիրաւորեալոց. ամ օք աւաղէր զկոր վիճակ։ Օ՛ի վտանգն էր անխորհելի, եթէ՛ ձնային տունջեան առ ետեղ՝ ուր կին, և եթէ՛ մէկին գիշերային յանգաւուրէն գաշտավայրին, ուր ոչ էր յարկ ապաւինի։ Այնէ չէ խորհէին, վիրաւորք նոր խոչ առաջն տանէին։ Տանիլ վնա էր իւրեանս՝ի բաց՝ յապաղէր գլուխ. և եթէ թողուին առ ետեղ, թշնամի վն անգթութեան էր գործ՝ նշաւակ լինելոյ նոքա անվնեպ վտանգի յայտնուե, իւրեանց գումամբ և գոչմամբ։ Յայսպիսեմ ցաւագին վիճակի իրացդ, զօրագլուխն երևիլ անգամ չառնոյր յանձն։ Ամենայն նա ինքն էր պատճառ՝ամ ձախողուեց, բայց և այնպէս զօրականք ըղձանային տեսանել վնա և լսել զձայն նր. բայց ինքն երևիլ անգամ չէրհեր։ Վրաջերութենէն չէր՝ի նմա բնաւոր, և ինքն իսկ բռնաջան գտաւ՝ք զկար անձին՝ի պատերազմի։ Ոչ չաջողել էլեցի, նա ինքն վատահարեալ էր՝ի ցաւոց և յերկիւղ, և կայր զղջեալ՝ի խաւարի. օրինակ՝ մեծ վն ամենեցուն (ասէ պլուտարքոս), յեզափխուէ բախտի. բայց վն խոհական անձանց մեծ դասատուէն ձախողուեց՝ որ զՀետ գան անմիտ և ապարատան փառասիրուե, որ համոզէր վնա էլինել գոհ՝ թէ ոչ լինիցի առաջին և մեծագոյնն չաչխարհի. և թէ երկուց ոմանց երևիլ վերագոյն՝ք զինքն էր ցածուեթէ, որ շրջէր վնա յանգոյուեթէ։

Խոյս տան գիշերայն՝ի քաղքէն կալբէս։

Ոկտաւիոս հանրական տեղակալ, և կասիոս՝ զոր քանայեալ սրտմտիդել զկրասոս յիւրմէ վճատուեթէ, ինքեանք փոթ կալան խմբել զժողով պտերզմի, և սահմանեցաւ չայնմ չուս առնել վազվազակի։ Այս զօրն՝ի վեր էառ զքաղաքն անշշունչ, չհմացուցեալ փողով զմեկնել իւրեանց։ Այլոյ իւրև զգացին անկարողքն երթալ զՀետ՝ թէ լքեալ թողանին, աղիողորմ գոչումն նոցա և կոծ՝արկին ալմուկ չիսոնթի՝ի չուս։ Ամէն վերկիւղն՝զոր ունէին, գուզեն հետամուտ լնցին և՝ի վէր հասանիցեն թշնամիք. վնաւտանենան՝ զոր արարին բազում անգամ

1 Օրինակ բազդին (՝ի հրահանգ) քաղմանեն. իսկ քաջախոհացն՝ անմտուէ և փառասիրութեթ. որում ոչ շատ եզև լինել առաջին և մեծագոյն չայնչափ բիւրաւորս՝ի մարդկանէ. այլ զի յետին հանգրիւր երկուց միայն արանց, յետ նագոյն զանձն վարկանէր քան զամենեսին։ Պլուտ.՝ի կեսարս։

կարգիլ՝ի պատերազմ՝ի սուտ արհաւրաց . վշոգս լինա- Ա. Հ. 699 :
մոյ զոր հարկ էր ունել վ՚ը այնց վիրաւորաց՝ որք դէռ Ն. ԲՐ. 53 :
առ փոքր ի յուժի գոլով, գետնաքարշ գնային վշտե
զօրուն , այս ՚ամ կառեալ կասեցոյց զյառաջանալ նոցա :

Իսկայն մի՝ի սպային եգնատիոս անուն՝ զատուցեալ ՚ի սուրբ զօրուէն երեք հարիւրովք հեծելովք , եհաս ՚ի ստորոտ պարսպի կարբես՝ քաղաքի վհասարակածաւ գիշերոյ . և լատին բարբառով ձայնեալ առ գիշերապահն , իբրև ձայն եւտ , յանձն արար նմա՝ երթալ պատմել կոստանիոսի քաղաքապետի , թէ պատերազմ մեծ եղև ՚ի մէջ կրասոսի և պարթևաց : Ոչ լինչ ոչ յաւել , և ոչ իսկ ետ ծանօթս զանձնէ . և կալաւ զՀանապարհ իւր մինչ ՚ի վեւգմա : Ոչ յոսս օրինակաւ ապրեցաւ սա իւրովք ընկերօք : Ոչ այլ մեղադրեցաւ վ՚ը լքանելոյ զզօրագլուխ իւր :

Դայնմ վայրի լուրն՝ զոր հասոյց կապոնիոսի , չեղև անպիտան կրասոսի և գօրու նը : Ո՞ւստափոյթ երագումբն՝ որով եգնատիոս խաղաց յառաջ , և տարտամ արտայայտուէն զոր արար՝ առանց ինչ ՚ի վ՚ը բերելոյ , զգայցուցին քաղաքապետին կարբեսայ՝ թէ լուրն էր ձախող : Ո՞ւ այսորիկ անդէն վաղվաղակի զինու վառեալ զիւր պահակապանս , և ընդ առաջ եհեալ կրասոսի՝ ժողովեաց զնա , և եմոյծ գնդաւ իւրով՝ի քաղաքն :

Պարթևք չէին անգէտ խուսելոյ հռովմայեցւոց, բայց զհետ երթեալ իւրեանց սովորութ , մնային լուսանալոյ առաւօտն : Դայնժամ մատեան ՚ի բանակն , և կոտորէցին որս իբրու չորս հազար ընդ վիրաւորս և ընդ հիւանդ՝ որք մնայեաքն էին անդ : Սպանին և բազում զօրականս՝ որք դիպան ՚ի դաշտավայրին : Ոչ պա և չորք կանգունք՝ որք մնլորեալ էին , պատեալ պաշարեալք ՚ի նոցանէ՝ կոտորեցան , մինչև չմնալոյ ՚ի նոցանէ աւելի քան զքսան այր , որք հանապազորդեալ ՚ի պաշտպանել զանձինս անպարտելի քաջութ , այնպէս հիացուցին զթշնամիս , մինչև խրտմած տեալ զդասաւորուն իւրեանց Թողլն համարձակ հասս նել ՚ի կարբես :

Պարթևք զհետ նոցա պնդին

Պուրն ՚ի մերձենալ իւրում յայս քաղաք՝ լուաւ ինչ լուր սուտ : Պատմեցաւ նմա՝ թէ կրասոս վերծաւ գըլխաւոր հռովմայեցւովք . և թէ չկան ՚ի քաղաքի անդ , բայց մանն ինչ ՚ի սինկլիքորայ զօրուն : Օ՚զօրագլուխն

1 Բազմամ ՚ի մագինագրաց հնոց և արդեաց՝ նմին խորհրդն զոյս փաղաք ընդ խառնեալ , ուր բնակեցաւ աբրահամ առ ՚ի մամռէ մ ընդ բարեաւ հօր իւրոյ : ծննս. գլ. ժա. 31 :

Ը. Հ. 699 ։ Ե. Վ. 53 ։

պարենական երկեաւ յանիժամ, գուցէ կորսյս վերևե-
լի պտուղ իւրոյ յաղթուածէ . և առ ատուգելոյ վերան ,
յղեաց մեզ ի պարեսալ անգր զմի յիւրոյ՝ որ իմանայը և
խասնը յերկուս լեզուս . և պատուէր ունէր բարձրաձայն
հրաւիրել զկրաստոս կի զկաստոս գալ ի տեսաւորուե
լը սուրճեայ ։ Իմն ընդ առնս այսմիկ արաբացիք , որոց
ծառայեալ էրբեմն ի զօրուին հռովմայեցւոց յառաջ լը
պատերազմն՝ քաջ ձանաչէին զկրաստոս և զկաստոս ։
Կաստոս էրևեցաւ ի վէր պարսկին . և ասացաւ նմա՝
Լաւ սուրճն յանձն առնու հաշտել ընդ հռովմայեցիս ,
միայն Թէ երկեն ի գաւբս ի միջագետսյ ։ Հաճաքկու-
Թիս էր պիտեան , Հայեցեալ ի պարագայս՝ յոր կայը
զօրն հռովմ-ական ։ Կաստոս խոստացաւ պատմել զնօրն
իւրում զօրագլխի , որ հաճ և հաւան է (ասէ) խոսիլ վը
այսր ընդ զօրագլխին պարենսյ ։ Հաւրէնայ այսու օրի-
նակաւ սուրգեալ զոր ատուգէրն կամքր , այպանեայ
զգիւրահաւանուն հռովմայեցւոց ։ Լաւ ի վաղիւ անգր
պատրաստեալ ընդհարկանիլ լը բազաքն իմայոյց նոցա
բարձրաբարբառ . զի Թէ կամք են նոցա ընդունիլ զազա-
տուն Թոյս տայոյ աներկիւղ , տայեն մեզ ի ձեռս ըզ-
կրաստոս և զկաստոս՝ ձեռօք և ոտիւք կապելոլք ։ Հը-
ռովմայեցւոց գանդագեալ ի տեսանել զնձնոյս այնպես
ծաղրածանակ , խորհեցան փախչիլ գիշերայն ։

Կրաստոս փախչի կալ բնայ գիշերայն , և զնա տանջանս ի մանգամ ի մահնիչ որ։

Չարկ էր ամիս , Թէ զորաշուն այսպիսի մի գիտասցէ
ոք ի բնակչաց կարրեայ յառաջ լը գՀ ամանաին ։ Կրաս-
տոս մշտախաւ և յիսի զաչացս՝ իմայոյց զերն ումն
մանչի , զոր էառ և առաջնորդ իւրում փախստի ։ Կր-
անօրէն՝ անդրմանբոս անուն , զգայոյց վաղվաղակի պար-
Թևաց՝ որ ինչ լինելոցն էր . և առ ի մանել զՀռովմայ-
եցիս ի ձեռս Թշնամեաց իւրեանց , յանձնեցոյց զնա ընդ
ընքաւոյցս Ճանապարհս խափանարար նոցուն յառաջ-
խաղացուլ , մինչև Հասոյց զնոսա յաղթութիս և յերկիր
լի խորձաձորովք , ուր ասին էր նոցա ոտնատուռ և տաժա-
նաբայլ ։

Կաստոս իւր գանձաւոր զաւակին ի զօրուէն , և զերձանի յա-
սորիս ։

Ազգամբ կասկած ունէին խաբէութիլ , և քան զբա-
զումն կասկոս՝ որ գարձաւ ի կարրէս . և ընտրեալ ա-
ռաջնորդ զարաբացիս , պատուէր ետ նմ առաջնորդել
նմա լը այլ կողմն յասորիս ։ Հարաբացիք ունէին ի վէր
լուսնի մեռոն միաս , և պնդէին՝ Թէ Հարկ է սպասել
մինչև մայցէ ընդ կարիձն ։ Կաստոս ասէ . Ես առաքել
Եա էրկնէիմ յաղեղնաորէն . կամեցեալ ի յիշումն ածել
զնեստս պարենաց . և առանց ինչ յապաղելոլ՝ զերծաւ

Ընդ Հ. 699։ Ն. Ի. 53։

յասորիս հինգ հարիւր հեծելովք։ Պետաւիոս Հանրա-
կան տեղակալ այր մնացի, և սա իմացաւ զՀատատադըս-
ժուղ անդրմանաքոսի. և զհետ երթեալ հասաւարիմ ա-
ռաջնորդաց՝ եհան հինգ հազար արամբք, որք ելին ընդ
նմա, ի բարձրաւանդակ մի կոչեցեալ սինական, ուր
այլ ոչ երկիցէր ի հեծելազօրէ թշնամանդ։

Կրաստոս դասակ ժամ փախչելոյ ի պարթեւաց։

Ընդ լուսանալ առաւօտն զամի հարաւ կրաստոս՝ առ իւր
ունելով զիւրն մասնիչ, զի կայր դէտ ի դժուարին և ի
վտանգաւոր վայրս՝ զորոց խօսեցաք։ Հետամուտ եղեն
պարթեւք վասն առեալ արագ, բայց և այնպէս եգիտ
պարսաւ հասանելոյ ի փոքր ինչ բլրակ, իւր երկոտասան
ասպարիսաւ. ի բացայ ի բլրակն՝ զոր ունէր ոհտաւիոս։
Այլ այս երկու բարձրաւանդակք հաղորդ էին միմեանց
իբր պարանոցաւ իմն՝ որ ձգիւր ըստ մէջ ձորոյն։ Ո՛ր որոյ
ոհտաւիոս տեսանէր զվտանգն՝յոր կայր կրաստոս՝ Վնաս
առ նա, և իւր հինգ հազար արք քաջաւերեալք յօրինակէ
նորա՝ զհետ չգթան նորուն։ Իմմին սոքա զկրաստոսիւ,
պատուար գործեալ նմա՝ իւրեանց վահանօք և անձամբք.
սրատանդին պաշտպանել զնա, վհատուիլն եդեալ՝ Թէ
նետ ինչ ոչ հասցի խոցել զիւրեանց զօրագլուխ, Թէ
ոչ նախ առ հասարակ մեռանիցին պատերազմեալք վասն
նորա։

Կեսս էջ։

Դաւանանի նոցին սուրբ նայ, որ խոստացաւ հրաւիրել զնա՝ ի համագաւխոստն։

Տեսեալ սուրենայ, Թէ պարթևք այլ չունէին ոչ
զնոյն առաւելութիւն զոր ունէին ի դաշտավայրի, և ոչ
զնոյն քաջայերուին, և ածեալ զմտաւ՝ Թէ ի հասանել
պիշերի հնար էր հռովմայեցւոց նպաստիւք լերանց պըր-
ծանիլ ի ձեռաց, դիմաց ըստ իւրում բնաւորուն ի խա-
բէութիւն և ի նենգ։ Ասղաղոյց ոմանց՝ ի կալանաւորաց կա-
րողացաւ փախչիլ. որոց առաջի բարբարոսք ոմանք խօսս
ի մէջ արկեալ ըստ միմեանս՝ ասէին կամեք, Թէ Հազա-
ւորն չէ պնդեալ մարտնչել ընդ հռովմայեցիս անհաշտ.
նա՝ յօժարամիտ է անդրէն սառնալ զնոցանն բարեկա-
մութիւն, զի ասկրեալ առ կրաստոս։ Ահեղոյց և զմտ բաշ-
խուն. նա ինքն իսկ մնասեալ խաղաղական անձամբ ի
բլուր անդր, ղիւրև ունելով զերեսելն սպայս իւրոյ զօ-
րուն՝ Թռուցաղն ազեղամբք, ձգեալ զձեռն ոմի բա-
րեկամ և հրաւիրեալ զկրաստոս՝ մնասնել ըստ իւր ի դաշ-
նադրութիւն։ Ասէ. ,, Ասղչակ չէ ինչ հաճ և հաւան՝ զի
,, հարկեցաւ երեսեցուցանել հռովմայեցւոց զիւր զօրու-
,, Թիւն, և զիւրոց ժողովրդոց քաջութիւն։ Ա՛ս՝ ինդուլիւն է
,, նմա երևեցուցանել նոցա զիւր քաղցրութիւն և զբա-
,, րութիւն ''։

Ա. Հ. 699 : Ն. Ք. 53 :

Հետամտէն զօրականացն Հռովմայեց. ւոց սակայն կրասոս եր. ևթալ անդր :

Ա.յս բանք չառնէին ինչ տպաւորութիւն ՚ի կրասոս : Յոլովակի պատրեալ ՚ի պարթևաց, և չգտեալ ինչ պատ. շաո յանկարծ փոփոխուէ սուրենայ ՚ ա՛ղ կամէր անսալ նորուն առաջարկութեց : Օ՛րագնաք հռովմայեցիք ա՛ղ թողացուցին նմա անօրինել ՚ ո՛ղ զկարդ իւր կամք եկն : Խողջք բարձին հակառակութե՛ , թէ քո կամ՚ են վատն. գել զմեզ ՚ի պատերազմ է՛զիմ պանց ՝ օրք և անգին ա՛Հ՚ի մեզ արհանեն : Կրասոս ջանացաւ նուիւ զգաստա. ցուցանել զնո : Բ.ազմի պարս նդ , թէ ոչինչ պիտի ձեզ՝ բայց առ փոքր մի ժուժալ մնայուցածոյ տունկնեանս , և նպաստիւք գիշերի գերծանիցիք ՚ի լերինս : Յուցանել ձեռամբացի գնանապարհն . և ագերսէը էհրաժարիլ յահնկալուէ մծտալուտ և աներևոյթ փրկութե՛ : Բայց զօրագլուխ գժբախտ չուէի լուսլ իշխել ՚ի վէր իւրոց զբաց : Տեսեալ կրասոսի , թէ իւր զօրականք մրմռային , և տեգ ընդ վահան չհասիկին ցասմամբ և սպառնալեօք , էրկեաւ՝ գուցե արկցէ զնա ՚ի յետին զառանցանս : Հաս. տատեաց ՚ի միտս արուէ քաջութէ էրթալ ՚ի մահ անվը. րէպ . և չիք իմաստ գովանի՝ քան զօր ասացն յայնմ մա. հագոյժ պահու : Զարձաւ ՚յոհատաւիոս և յայլ Հարեա. կան սպայս՝ օրք զՀետ էրթային նդ , ասէ . Դուք չեզնէն ոչառանէք չ՛փրթին ՝ օր բռնաբարեալ չիս ՚ի փնացս յոր մղեմ, և զոհ. ևնեին վէմս էք բռնաբարուելն և արժանաբնա՛ էղէալ առ էս . բայց ո՛ր և հաստատէ չէէ լաւագոյն վճռակ ՝ ասասչէք ամօրեր, ըե էրասոս էրթաս պարելո՛ ՚ի ըշնակաց , և ո՛չ էրբէք ըե վերե. գաս ՚ի ապնդ չէարդ զօրականաց : Հկռաւիոս և օրք ըե նմայն եին , ո՛չ իշխեցին լքեալ Թողուլ զնւրեանց զօրագլուխ : Բայց կրասոս արձակեաց գնւր գաշինս :

Մահ կրասոսի :

Ա.նգին վաղվաղակի եաես , զի գային ընդ առաջ էրկու ալլք պատգամաւորաց համ պատուիրակաց ՝ կէս յոյնք և կէս բարբարոսք . որք ՚ի հետաւոտանել ընդ էրեվիլ իւրեանց՝ իջին լերինվարայ , և խոնարհէցան յէրկիր զառաջեաւ նորա . և բարեառեալ յամարին ՝ ա. ուային արարին նմա առաքել զօր յիւրոցն ՚ի ստուգել , Թէ սուրէն և օրք ընդ նմա գան ՝ են անգին : Կրաս. սոս ետ պատասխանի . օրւոյն և անփոյթ իցեմ էս վր իմոց կենցաց , ո՛չ էրբէք եկիչ անձնատուր լինել ՚ի ձեռս պարթևաց : Բայց և այսպէս յղեաց անդր էրկուս հռովմայեցիս եղբարս ՝ անուանեալս ռոսկիոսք , առ ի. մանալոյ զպայմանս առաւարութե՛ , և զԹիւ անձանց ՝ զօր սուրէն ածէր անդր : Էրկու ռոսկիոսք արգելան . և անդէն վաղվաղակի նոյն ինքն սուրէն յառաջ խաղայ

Յերիվար աշտանակեալ՝ իւրովք հետևորդօք, և հանապ- Ա. Հ. 699։
պազորդեալ երևելեացուցանել զիւր ընտրութիւն գանգա- Ն. Ք. 53։
տէ, զի կրասոս էր հետի. ասէ. Օ՛ հերդ ազբաքևոնք հե-
ռավայելեալ է հետի, և մեզ հեծեալ՝ է յէ։ Կրասոս թուա-
գոյնս եւս պատասխանի՝ ոչինչ վնասից գործեցայ, ոչ ես
և ոչ դու. զի երկաբանելիքս գՀետ ջրաք սովորութիւն
մերոյ ազգի։

Յայնժամ սուրէն եմուտ՝ի զոյգ իրագործէն. և որպս
թէ ոչինչ նենգ կայցէ՝ի միջի, ասէ. յայսմ հետէ կըն-
քեալ և հաստատեալ է հաշտուն՝ի մէջ արբայիկ պար-
թևաց և հռովմայեցւոց։ Խոյզ և հարկ է՝ի գիր ար-
ձանագրեալ՝ի վերոյ բերեալ. վը ալ գոռ հռովմայե-
գէ՛ չեղուռ ձեզ առնէր կարէ՛ն վասն լինելոյ՝ի հաստատմանէ
յերոյ չեշապահէ՝ի մասին պայմանագրութէ գործոց։ Ըսպա առա-
ջի արար կրասոսի մծտիլ՝ի գետ անդր՝ առ ըզ գրով ար-
կանեալսյ և սորագրելոյ զպրակս պայմանաց։ Օ՛ պա-
գլուխն հռովմ ական՝ պնորատական առ հաւանուն՝ ոմի,
պատուէր եւս ածել երիվար մի։ Պարթևն ասէ. ոչինչ պէտ
է՛ն. առաջի երիվար՝ զոր պարգեւէ չէն արդ։ Ընդէն վազվա-
զակի առաջի արարին կրասոսի երիվար մի պալատական
զարդարեալ՝ յոր չեծուցին վնա ասպատանեակք, որք
և սկիզբն արարին մտրակ՝ի կուշտ փութացուցանել զե-
րիվարն։

Ինաք սուրէնայ յայտնի երևելին, թէ կամէր կեն-
դանւոյն զբռամբ ունել զկրասոս։ Ի վը հասին հռով
մայեցիք. և անդէն սկտավիոս բուռն չարկանէ զանձն
երիվարին։ Պետրոնիոս արիւրուն զօրականայ, և այլ
սպայք պատին զիւրեանց զօրագլխիւ. կամին յետս ըն-
կրկել զերիվարն, և՛ի բայէ առնէն զբարբարոսս՝ որք
նեղէին զկրասոս։ Յայսմ ամի եղև անհնարին ազմուկ
շփոթի. անդէն վաղվագակի ձեռն՝ի գործ արարին։
Կտավիոս սպանանէ զձիավար միոյ՝ի բարբարոսաց. և
նա ինքն իսկ Թաւալգլոր մեռանի՝ի հարուածոյ գետզա-
գեան՝ յորմէ խոցեցաւ՝ի Թիկանց։ Պետրոնիոս անկաւ
յերկիր յիւրմէ երիվարէ։ Կրասոսս իսկ ձիգն զնեզ Լիւ. համառ.
պաշտպանել զանձն, զի մի կալանաւորեսցի կենդանւոյն Պլուտ.
Կ՛ոնա իւրում գիտման և սպանաւ, կամ՛ի պարթևաց
և կամ՛ի միջէ յիւրոց, որոյ իրապէս լեալ նորուն մի-
տաց՝ եղեր զնա յամենայն կենդանւոյն կալանաւորուե
՛ի բարբարոսաց։ Հատաւ նորա գլուխ և աջոյ ձեռն, ՛ի
տանիլ յաղեանակաւ առ որոտէս։ Խայց մանրամասն
պարագայիք մնհուն կրասոսի չէն ամենայնիւ յայտնիք,

Ա՛ Հ. 699։ Ա՛ Ր. 53։ և պլուտարքոս իսկ զայս յուշ առնէ. զի պահասին ակա-
նատես վկայք։ Այսոց՝ որք ընկերեցին այսմ գժբախտ
զօրագլխի՛ ի դաշտավայրին, ոմանք առ ետեղ մեռան.
և այլք իբրև զգացին զվտանգն՝ փութանակի խոյս ե-
տուն՝ ի բլուրս անդր։

Ոչեւ մինչու գլխոյն և գլխաւոր հրամանատարացս, զո-
րականք՝ որք իւրեանց հետաւոր եղեն պատճառ յետին
ձախողանցն, յետ սակաւ միոյ՝ ի նոյն ըմբռնեցան հաղո։
Վենգաժէան սուրբն եկն գեռ չամնզել զնոսա սուտ
խոստմամբք. մատեաւ առ նոսա և ասէ։ Վե՛յ ինդրու-
թի՛ արշակայ յաճեաւ մինչուամբ մեղապարտին. և թէ՝
հնար է արդ անմեղ զօրականադգ ինքնել՛ի դաշտավայր
աներկիւղ։ Խաղուամբ հաւատացին, և անկեալ՛ի ձեռս
նորա եղեն կալանաւորք։ Վաղիկքն՝ ի նոսա և մնացեք
մնացին գիշերոյ՝ ի սփռիլ ատ և անդ. բայց սպրեցան
սակաւք. զի արաբացիք յաճեալք ի երկիւղ մամ, այնպէս
չարաչար չալածեցին զնոս, մինչև ոչնիլ և սատակել՛ի
նոցանէ զյոգունս։ Կարծի, թէ միահաղոյն ամենայն կո-
րուստք՝ զոր արարին հռովմայեցիք՝ ի պէսպէս նուագս,
եղեն քան հազար սպանեալք, և տասն հազար կալա-
նաւորք։

Ի՛ յսոյ օրինակաւ կարեաւ ծաղկեալ զօրն, որոյ գո-
զացուցեալ էր զամ արևելս. և զոր անբաւականանալ և
կուրանի իւրոյ զօրագլխի մանանեայ յաւար ճնամարայ։
Հռովմայեցւոց չյաջողեաց երբեք յաղթել նոյ. բայց և
նոքա յայտ է թէ չէին բնաւորեալ յաղթել հռովմայ-
եցւոց։

Մխակս էր անձեռնհաս և յանձնապատաս։

Արաասոս էր և անբաւական լինելոյ առաջնորդ մեծի
իրողուն։ Ցեւաք մեք գնա յամ՛ի գնացս իւր. և հաստա-
բակօրէն սիրտ ապականեալ ամենայն ախտիւ ագահու-
թե՛ է սիրտ գծուծ և անձեռնհաս առ վեհամեծ ինչ,
բայց գուցէ առ առաւելն՝ յեղակարծ լինի, և ընդ պահն
պահս։ Արաասոսի ոգի՛ էր անձուկ և սահմանափակ, որ
ոչ գլխովին ձանաչէր զչափ անձին։ Ալեաւել մարդահա-
ճել զայլս, դիւրահաւ էր՛ի մարդահաճոյից. և որ յան-
դիմանել ունէր զանձին ընչաքաղցութե՛ն, խաղ առնէր
զվարակեալս նովին ախտիւ։ Ա՛յս ունայնամիտ և այպա-
նող բոյս բարուց՝ քաջ լծնդրգ էր ընդ յանձնապատան
վստահուն։ և այս յանձնապատանուն էղև առաջին
սկիզբն նորուն կործանման։ Ա՛ն զի անգոնեաց նա կա-
րի ինն զպարթեւս ցայն վայր՝ մինչև երևեցաւ ընկճեալ
՛ի նոցանէ։ Ո՛տար էր յոյժ՛ի ձանաչելոյ և՛ի գործ գնե-

լոյ զառաձն քաջաց զօրավարաց, թէ հարկ է՝ երկնչել Ա՛ն Հ. 699։
՚ի թշնամեաց՝ ի բացուստ, զի մի ոմն ի մեծ ևս երկիւղ ունիցին Ն՛ Ք. 53։
՚ի մեծատուս, և ուրախ լինել՝ յորժամ մեծ եկեալ իցէ նո-

Ոսկերչութիւն աստղանոյ յաղթութեան։ Վեղեր։ Տափարիս։ Ք։ Պլատարքոս։

Ոսկերչին եղոյց յետ յաղթութեան՝ զնամ ժողովել խաչա-
կան։ Ա՛րկ զմարմին կրասոսի, ոչ և զայլոց ՚ի կերա-
կուր շանց և թռչնոց։ Ա՛ռաքեաց զգեստս նոր և զճեաս՝
որպէս առացաք, առ որոտեաս՝ որ էր յայնժամ ՚ի Հայաս-
տան։ Լակ ինքն կամեցաւ մնանել ՚ի սելեւկիա, կատակ-
երգական ինն հանդիսիս, անուն կոչէր զայնմ՝ Հաղթա-
նակ՝ ՚ի նախատինս Հռոմայեցւոց։ Ոսկերչանգակ առաւ
քաւ զառնիկա քղիքիս իմացուցանել նմ, թէ ըստ իւր
բերէ զկրասոս կենդանի, ընտրեաց յիւրոց կամաւոր-
քաց զայն որ Թուեցաւ պատկերակից նմին. և եթ զգե-
ցուցանել նմ՝ զգեստ բարբարոսի. նա՝ ըստ քնագրին ասա-
պիանոսի՝ գնոցայն զգեստ կանայի։ Ա՛յսու օրինակաւ՝
հնծուցաւ ՚ի ձի. և որք գնովաւն էին՝ ողջունէին գնա
անուամբ կրասոսի, շուք եղեալ ոչ զօրագլխի. և նա
հարկիւք ստանել խաղարկութեանց, և կերպարանիլ յիւրն
հոգմանն՝ տալով պատասխանի, ոչ թէ իրօք կրասոս
իմն։ Ա՛րծաթին զառաջեաւ նր փողահարք, և ազգ ինչ
դաշնոյ չէնծելոց յուզաս։ Ո՛ խաղանոց այսց կերպաս-
նեալ դաշնոյ կախեալ կային պարիք. և առ տապարօք
երևելին բառնալ զլուխք հռոմայեցւոց զեռ արիւնաշա-
պիք։ Ո՛ վերջն գային բազք և գուսանք քղքին սելե-
կիոյ, որք նուագէին ի քան զնի յուցս ծաղռս և երգի-
ծանոյ ՚ի վր՛ հնաւոռն և ՚ի զկոսն կրասոսի։

Ա՛յսպիսի եղև տեսարանն՝ զոր երևեցոյց զօրագլուխն
պարթևաց բռնադգի քղքին սելեկիոյ։ Ո՛ ՚ի մէջ առա-
գանեայն առաջի արար պանծանօք ՚զնիւեսեան առաս-
պելս՝ գանվայելչականս կանոնաց պարկեշտ գնացից, որք
ոտանաւ ՚ի կարասիս տպայի ուրուն հռոմայեցւոյ. և խըռ-
տիւ ըմպահակաց վայնպիսի խեղդէ ընդ երգոյածոյ ձա-
չակ մուծեալ ՚ի զօրս իսկ, ակն յանդիման թշնամւոյն։
Ա՛յս եպերանք եկն այս՝ յիւրմէ իրաւակէք, այլ ՚ի զի-
պաւորք եպերոյին։ Հինէցոյց սելեկեանց, (ասէ պլուս
տարքոս) զառասպելն քեսակայ։ Ծուեր թէ եսոպոս
յայնմ առակի առաջի նկարէր զսուրճն, որ արկանէր ՚ի
պարկն որ զառաջեաւ՝ զառասպելս խեղնէր ընդ երգելն
՚ի թշնամւոյն. և արկանէր ՚ի պարկն՝ որ ՚ի թիկանց,
զիւր ցոփուես առաւելեալս ՚ք զորս կշտամբէր ՚ի սիբա-

1 Ա՛յս առաջ էր Մ՛ենդն գծագիր։ Նեալ ՚ի պատուհասդ։
Ճառ արձանական իշխանին, յօրիւ։

Ակ 2. 699։ Կն. Բ. 53։

բացիս , և զանառակուն յարկի կանանցն , ուր ի համար անկանէին իւր հարիւրաւոր հարձք ։ Մինչև (ըստ ասից պատմչին) չկայր ինչ տգեղ և անվայելչական , ի զառաջ և զվերջ զօրուն պարթևական ։ Այս զօր հանդիսանայր ի ձակատուն ահեղ գեղարդեամբք և նետիւք և երկաթազէն երիվարօք , և վերջանայր ծնծղայիւք , խեհեղ պարուք կաքաւոց և քաղմուճք լրբենի կանանց։

Գլուխ կրասոսի հասուցաւ առ Թագաւորն պարթևաց ի հայս ։

Այսպէս իսկ , Թէ որտեղ երթեալ էր ի հայաստան ։ Զնդ տարան նմա զգլուխ կրասոսի ։ Հաշտութիւնն փոքր ի յառաջ էր հաստատեալ ի մէջ որտեսի և արտաւազդայ , և կիւքեալ ամուսնութիւնք միոյ ի քերց արքային հայոց ընդ քակուրայ երից որդւոց արքային պարթևաց ։ Յատարիւր առ ժամն տօն հարսանեացս։ և Հանդիսանայր առաջի երկուց թագաւորացս եղերերգուհիսն կանանց սպանդարամետականաց եւրիպիդեայ։ Ուր ի այսիշանիք դիտելին և յարգելին զայն լեզու , և արտաւազդ ևս Հայր էր ի գրել , և ի շարադրել յունարէն եթէ արձակ և եթէ չափաբերուբ , սպայն պարթևական՝ որ բերեր զգլուխ կրասոսի , ընդ առաջն առնել զայն արքայի ի խաղարկուե անդ , մի ի դերասանաց Հառ զայն գլուխ , և ձևացուցեալ զանձն Կրասոսի գաւվայ բերելով զգլուխ Պկնտեոսի , ասաց զտատանուարն ՝ զոր եւրիպիդես դնէ ի բերան այսորիկ մեր կատաղելոյ ։ Ներեմ ի լեռնէ ի պալաոնրս բեռաէս , բաբեբաոէ և պանծալի ։ Այս յանկարծուլ Հաձոյ յոյժ եղև արքային պարթևաց և ամ ժողովրդեան։

Դիտ. Փետ. ։ Հեղինակը ոմանք գրեցին , Թէ որտես ետ հեղուլ ոսկի հալեալ ի բերան կրասոսի ՝ ի Թշնամանել զնորա անյագ ընչաքաղցութիւն ,

ԳԻՐՔ ՉՐՈՒՄՆԵՐՈՒ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բնտանի խոտովներ : Ամհ կղզիների : Երրորդ հիւպատոսի պոմպէոսի : Գատապարտուելի միլոնի : Լօվինեերորդ և ուվերորդ ամի պատերազմները կեսարի՛ կ գաղղիա : Փոխհաշիւպատոսուն կիկերոնի՛ ի կիլիկիա : Ամք հռովմայ 698 մինչև 702 :

ՅՕԳ · Ա ·

Ամհ հրասատ վտանգաբեր ապստամբեցին հռովմայ : Ամհ յոյնքեայ գաթեր կենսրա՝ կնոջ պոմպէոսի : Լուսնեցան՝ ի գաղղ արեսի : Օպլոնիոսն լինի ամբաստանող : Լրտեսաբերուն կիկերոնի : Օերդից հինաստարց պրէտուն լինի ամբաստանուն , որոյ դին գատապարտի : Օպհատրոսն չարախօսուն լեալ՝ արձակի : Վադն պրէտոր : Ամանատրոսի՛ ի կերդ ափանէնքայ նը : Պնդեաք գաղղնի հնազանդուն պայծառապէնցից : Լսպան գնմաքարչի այսմ անկարտուն , որում և ընդամանս ընդունի՛ ի խաբեմանաք ձողվըրդնէն , այլ էնդն խոստնդ ընտա խրով հեղինակուն : Չիանչն առնել պայծառապէնցից պրէտուն զգտա խրեանց ի չէնա կղզին : Վադդոյն հնազանդուն վը հետապատուն : Պմօրալ սակարկուն ի ինչ պայծառապէնցից և հետապատայ : Չիաղնանաք պոմպէոսու : Լնդերքար գերազնապատուն , որոյ պահզոն գվնատար առնի եղև գատարբուն պոմպէոսու : Ցրբերառնա և գարձակէց գտան այսմ չերբեանց կողմանե : Լ կնի ձամանել օգնականուն պոմպէոսի՝ անատանել չնհապատուս : Օոր զան հետապատայ վը անատանգնելու չայերբայ : Շ կնուածաձպետուն գավնէոսի՝ նմանոզնն կատնի : Սատն առնի չձախնատզոց գավնէոսի կարի անպաճոյճ , որ և այնպես հաճոյ լինի ձողվըրդեան : Կլատզի գաղղնի հնազանդուն պայծառապէնցիցն գլնի , հետնոսի և հետնելոսի չկպեցի՛ ի հետապատուս : Կհասեայ ընծր չաղատացոց էնն ի կողն գլնի : Խոր խնգրազանչեց ունէնն ի կողն բաբեանց պրոմպէոս և գվնգրնս : Սատնուն կղզրեսի ի գլնի : Պհնի խոսվնէ ի հռովմ վը մանու և յոտարկատրուն կղզրեսի : Կնատանգնելուն ոսբուն գերազնապատուս : Սկնլն գատաս ի հռովմ , և հանապազորդ ի նկնդր հետապատուն : Չանապազորդուն խոսվնէց : Կատապազորդ էնն գաղղ պրէտուն՝ անչնատի ընդամի գլնի : Կկնէս չորքն հակառակի՝ պազպանէ գնի : Օարմանալի նախանչատուն կիկերոնի ի պազպանէ գնի : Պոմպէոս գայն կարգի հետապատու : Չաձ հատան լինէ պոմպէոսի : Շ նոր

հակառակութիւնք էր առ կարծիս՝ որ խոտոր-ոչ նմա պատահանէր։ Պատճառս ամառանոցայ ընդ հոռանիէնսոյ գործոց ինքնակալին ընկենդ։ Կայր օրէնք պոմպէոսի ընդդէմ բռնութեան և գողանի հետապնդութեան։ Կարգեալ էր ամբաստանութիւն։ Կիներքն՝ ի կապտափէնն գնա խառնի և շքեղութիւն։ Հանրական գործոց պատասխանատուքն հիւրերքն՝ ի կապտափողութիւն գնան։ Հարդիոնքն առնեն խոհարարքն՝ ի պղպեղ՝ որ հայէ՝ ի պոմպէոս։ Ընդունին խոհարքն յաղագսն և յարտասուս, յորս գնան տառոյր յանձն խոհարարել։ Կիներն գարշապարի։ Կիներն՝ ի մարտիկս։ Օրոյց գնան վա պատճառաւորութեան յօրինել յ՝ իիներոջն յեռ ինչ-ինչ գարաստանն։ Կոչ գարաստանի՝ որոյ հեռաւորագ՝ ներն իրողութիւն։ Օգնելիսն շիտեն զի բառաստութիւն շնչ փաղանի հետապնդութիւն, շերծուցանեն գնա պոմպէոս՝ որ զարին հակառակն գնանց պէս օգնութիւն հետաքննի և պատրաստ։ Պոմպէոս առնուս իւր էշխանութեց շիտեն։ Հրճանափով արարք գնացէց պոմպէոսի յերորդ երրորդ հետապատասխանութիւն։ Կոչ անհարկն գնացին՝ ընդունելիչ կեսարս գնորդութեան գնդերքն շիտեն զի հետապատասխանութիւն անցմ։ Շարժութիւն գնալ նելոյ պոմպէոսի այսմ։ Կեսարս շիտեն անհրաժեշտապէս գնալ մարտիկսն չէր առապնչն իրատանս։ Հնդ ցոփութ այսր նորգագղի հանդարտութիւն։ Կատան խնդրեն գնիապատասխանի ընդ առնելիսն և մարելեղսն։ Կերթեցաս նոյ Կրնութ էր չեմ հանգիստանն եղելոյ։ Հրաժարի՝ ի խնդրելոյ երբեք գնիապատասխանի։

Պարտութեն և մահ կրասոսի չէզոք միայն աղետարերը փառաց հռովմայ, այլև հանդարտութեն նոր և ազատութեան։ Կարևի է հանդարտ, թէ ցոր վայր կենդանի երբ կրասոս՝ ոչ լիներ խոտորել՝ ի մէջ պոմպէոսի և կեսարայ։ Կա գնացք ունէր գնա և ատիպեր յահի լինել փոխակի, որովհետև յոր կողմն և միտք սա, ծանրքեր գնծաթ կշռին։ Կերթև բարձաւ՝ ի միջոյ, պոմպէոս և կեսար յանդգնեն ձգելոյն գնբռնութեց պահանջողութիւն և գանգատանս, մինչև էհայր ոք՝ ի միջ՝ որ կարողացայր լինել գատաւորք՝ ի մէջ նոցա, կի ունել գնոսա՝ ի հատարատարակրութեն։ Յայնմ հետէ պատրաստեցան նորա՝ ի վեզ գալ։ ,, Կայպիս՝ բաթատ, էս և մեծագոյն (ասէ ,, պլն տարբոս), չէ բառական ընել գնդերագակութեն ,, որոյ մարգոյ։ Կայպիսի անբաւ տարածութեն ինքնա-

Մահ կրասոսի գաբեր ազատութեն հռովմայ։ Փլուտ. գ. է. պլուտարքոս ի պոմպէոս։

1 Կն յաղագ բաղդն փորք է բնութես, և ընթերցեալք՝ թէ յերիս բաժանի գն ոչ ընդ գնորայն ցանկութեն · ոչ գնեալ տեսչերք առանց ածող, և խնայական ընդարձակութեն տերութեն և բարձրացեալ բաժանորդ է պատուոյն, մեծութեն յաղնաւորած սահմանաց ոչ ոչ չառ համարեին անձնց, այլ Թրջատ է երկուց արանց · այլ լուսաւոր ուառ գհռովմէական ինքնակալութեն,

,, կալուէ , այսպիսի լսխատարը պատյտ երկրի և ծովու՝ ,, չէզեն բաւական ընդունիլ երկուս արս ։ Ի սկիզ պի ա- ,, սիւը , և ինքեանք իսկ կարդային ի հոմերական դիցս , ,, Թէ դիք բաժանեցին զաշխարհ յերիս մասունս , և իւ- ,, րաքանչիւր ունի զիւր բաժին . և սոքա Համարիկին, Թէ ,, ինքնակալելոցն Հռովմայ վա երկոցուն սոցա կարի լմն ,, անձուկ էր ։՚՚

Ա՚ինս ևս յօդակապ միաբանութեա՚ի միջ երկուց մե- ծամասն ախոյեանիցս , լուծեալ էր փոքր մի յառաջ մա- հուամբ յուլեայ՝որ միւնն էր դուստր , և միւսումն կին ։ Ա՚յս տիկին կամօղին էր սիրեցեալ՚ի Տօրէ իւրմէ և ՚ի փեսայէ , և այնպես էր յօդ ամուր ՚ի միջ փեսային և ա- ներոյն ։՚Ի ժամանակի յորժամ պոմպէոս տագնապեալ ՚ի ժպրհուեա՚ի կղզիոսի՝ յետ աքսորանաց կիւերոնի , խնդրեր Հանապարհ Հաշտելոյ ընդ ծերակուտին , և ընդ ազնուապետական կողմն , մի՚ի բարեկամաց նո՚ր խրատ եւ նմա՚ի բաց արձակել կուլիա ։ Իւր դօրօվանք չե- տուն նմա Թոյլ անսալ այսմ խրատու ։ Այնչ խիք՝ բաց ՚ի մահուանէ Հնար էր պատանել գնա՚ի Հարսնէ սիրե- կելոյ , որում արժանի իսկ էր ։ Յուլիա մեռաւ յեր- կունս , և յետ սակաւ միոյ տղայն իսկ ծնեալ չդրաւ լոկ Հետ մօրն ։ Ա՚յսու օրինակաւ չէնաց ինչ նշմար կի գրա- ւական խնամուեա՚ի , որ ոչ Թէ խափանարար էր փառա- մոլութեա՚ն բռնացելոյ՚ի սիրտ կեսարու և պոմպէոսի , այլ՝ եղեալ գործոյն միայն խափան՚ի միջ անկանէր ։

Յուլիա փոխանակ տարեալ լինելոյ ի չիրիմ ընտանի, Թաղեցաւ ՚ի դաշտ ա- Թաղեցաւ ՚ի դաշտ արեսի , կամեցեալ ժողովրդեան՝ մի՚ ինչ պատիւ տալ գստեր կեսարու ։ Պոմպէոսի պատրաս- տուեա՚ի արարեալ էր Թաղման՝ մօտ ՚ի սահմանս տան իւրոյ , որ Յալեա ։ Տրիբունք ևս ընդդէմ դարձան ըղձա- նայ բաղմութեա՚ն , բայց Հա՚ն եղև նմին տեղի տալ ժողո- վըրդեան՝ որ ուսեալ էր օրինապիր լինել , և ցուցանէր փութոյ սկսուե՚ի ՚ի տալ զկայսերա՚ի նախանձաւորե՚ն , զոր ուներ ե՚ի առ Հայրն , և եթէ առ դուստրն ։ Ա՚յս ամենայն եղև առ հիւպատոսութե՚ն դումիտիոսի , և ապ- պիոսի կղոդիոսի ։

Ե ԴՈՄԵՏԻՈՍ ԱՀԵՆՈԲԱՐԲՈՍ· Ը Ա՚Ի ԿԼՈԴԻՈՍ ՊՈՒԼՔԵՐ·

Պատմէ՛ սկ՝ որ ինչ անցք անցին արտաքոյ Հռովմայ առ այսմիկ հիւպատոսութե՚ , և ի յաջորդ ամի ։ Վա՚մ է արդ զնեբքին պատահարս , յո՚ է՝ զամբաստանութե՚ն երևելի

ԼԵ Հ. 698։ ՝ն· ԲՐ· 54։

արանց, զգաղտնի հետապնդութիւնս, զնենգաւոր խորհուրդս, և զվերծանելոյն կառավարութիւնն առաջի առնել վերծանողացդ։

Ջալանկիոս ակ լինի առբաստանուն։ Երախտագիտաւէտ կիկերոնի։ Կիկերոն հան դգնիոսի։

Սկիզբն առնեմ յիրողութիւնէ պլանկիոսի՝ զոր միշտ եղև ամենատանուէր, թէ զաղտ հետամուտ եղև՝ ի ինդիր գտանել հակառակ չինուածատրտունէ, և ջատագովչացաւ՝ ի կիկերոնի։ Չը սորա ինդրողակից Ա՝. յանվենտիոս լատերանսի՝ այլ քաջատհմիկ և բարեբեր, որ՝ ըզ զսա նախամեծար գտաւ, թէպետ և որդի էր ըսկզբ ասպետի ուրուսն հռովմայեցւոյ։ Լատերային որ՝ ի հայրենի և՝ ի մայրենի կողմանէ՝ ի համար արիականը հիւպատոս յիւր նախնիս, և ձնաւէրը ևս՝ թէ ամիւ վերագոյն էր ինքն ըզ միւր վերամբրյանակ, յոգի խոցեցաւ յայսմ վերագաստութիւնէ նոր, և ամենատան եղև զպլանկիոսէ՝ թէ քարընդոստեաց զինքն գաղտախոհ նենգաւոր և պարգևատուութիւք։ Դժուարին է և դուշնաբեայ լինի՝ իմանալ ճշգրտիւ զնակուռ իրին։ Այլ պարագայ լինի է պիտեան, այն է՝ սրտակաթ երախտագիտուէն կիկերոնի առ իւր բարերար։

Տեսաք, որպիսի գործական գթով պլանկիոս՝ մինչ գանձաւոր էր՝ ի մանկտնեա, ժողովեաց և պաշտպանեաց զկիկերոն յաւուրս իւրոց աքսորանաց։ Արդ առնաբան ևս յօգնուի ժամանակ՝ ի ժամանակի յոյժ ամպլանկիոս պետս ունի օգնականութիւնէ իւրոյ ձարտարախոսուէ։ Ա՞ր որոյ թէպետ և էր նոր կոյորգուէն ընդ յատերացւոյն, սրտի մտաք յանձն էառ զպաշտպանութիւնէ ամբաստանեցելոյն։ Չը զի բազում էր նոր զօրուէն, ոչ միայն՝ ի սակս իւրոյ գերապանծ ձրիոյ, այլ և՝ ի սակս իւրոյ յարգի և հասարակաց համարման զոր ունէր վա՛ իւրոյ լաւաբարոյութիւնէ, և վա՛ յիշատակուէ երախտեաց՝ զոր արարեալ էր առ հասարակապետութիւնն, և վա՛ որոց փոխարինեալ էր նմա խժդժական չատուցմանն, յատերացին իմանալը՝ թէ այն էր մեծ լինի ազաչաւորուէ վա՛ իւրոյ հակառակորդին, զի պաշտպանեսցի՝ ի կիկերոնի՝ ոմի իւր բարերար, որ արարեալ էր նմ՛ երևելի ծառայութիւնս։ Ա՞ր այսորիկ չգիակ չարիականէր սա, թէ կիկերոն դիպացուցանէ՝ զոր ինչ արարեալն էր պլանկիոս վա՛ նր։ և Թէ՝ ի գիւբել զգատն՝ առաւելու յոյժ յոյժ զգօշնաբեայ իմաստ, յորս պլանկիոս չեղև ինչ կարի աշխատ։

Կիկերոն պատասխանի՝ այսմ յանդիմանութիւնէ զարմանալի լինի օրինակաւ։ Կիկերոն առնէ յուցանել իրօք վեծուքիւն եղբայրեաց պլանկիոսի։ Ա՛պա՝ ի վե՛ր բերէ, թէ նախաստինքն առաեալ ինձ՝ յոյժ է գեղեցիկ, առ ձեռն

աբկանելոյ'ի պաշտպանուէն նը։ ,, Ա՞ռ՝ զի (ասէ) ըզձա- Ը՝ Հ. 698։
,, նամ անտարակոյս պերձնալ՝ ամ՝ առաքինութ՝ը, բայց Ն՝ Ի. 54։
,, չիք առաքինութ՝ի ինձ պանծալի՝ ք զերախտագիտն
,, լինել։ Ա՛յս առաքինութ՝ի ոմ ինձ Թուի, է, ոչ միայն
,, մե՛ծ յոյժ, այլ և մեզ պէտ առաքինութ՝ից։ Օ՞ր՝նէ է
,, բարեպաշտութ՝ն սրդիական, բայց զպանծումն յառաջ
,, է՛կեալ՝ի Ձանաչմանէ երախտեաց՝ զորս ընկալաք՝ի մե-
,, ծոց Ծնողաց։ Ա՞ր՝ք են բարի քաղաքացիք մեռոգիրք պա-
,, տե՛ղ հայրենեաց եթէ՝ի խաղաղե՛ և եթէ՝ի պա-
,, տերազմի, բայց այնոքիկ՝ որք գործոյնքօք յուշն ունին
,, զերախտիս հայրենեաց։ Ա՛ինէ մա՛րթ ինչ իսկ Ձդրը-
,, տագոյն և սահմանել զբարեպաշտս և զնախանձա-
,, ւորս՝ի փոյթ կրծի, բայց Համարէլսվ զնո՛ր ըզձախաՅս
,, ի վձարել զոր ինչ պարտին ՁՁուէ արդար երկրպա-
,, գութ՛ը է երախտագէտ սրտիւ։ Ա՞ր քաղցրուէն լինէր
,, արդեօք՝ի կեանս, եթէ տարագիր էր՝ի նմանի բարե-
,, կամութ՛է։ Իսկ լինիցի՞ բարեկամուէ՝ի մէջ ապերախ-
,, տից։ Ա՞՝ի մէնջ ընկալեալ պարկեշտ մտունեք, ոչ յիմ-
,, ժամ՝ի մոռ ունիցի գործոյական գԹողք գնիչատակ
,, այնց՝ որք գաստիարակ եղեն իւրեամ մանկուէ, իւրոց
,, ուսուցչաց և վարժապետաց, և և նոցին իսկ անմը-
,, ռունչ և անշուշտ տեղեաց՝ ուր ուսան և վարժեցան։

1 Օ՞ր Թէպէտ ցանկալի է ինձ՝ բայց հնար է լինել այնպէս զորա- ռոյ, կի՛ եղև Երբէք, որ կարող է
ձամ առաքինութ՝ը Ճոխանալ, բայց չիք պարժապոյն ՁՁ լինել ինձ և երեխ երախտագէտ։ Օ՞ր այս ա- առաքինութ՝ի միակ՝ ոչ մե՛ծ միայն Ձ ցամ, այլև մեզ է այլոց առ Հասա- լոկ։ Օ՞՞ինչ է բարեպաշտութ՝ն, բայց կամ՝ը երախտագէտ առ Ծնող։ Ա՛նք լինի բարի զաղաբացիք, ո՞ր՝ք՝ի պատրաստի, ոՁ՝ր առ անձն բա- րեացապարք առ Հայրենիս, բայց որք Ա՛ետասկոյք են երախտաց Հայրենեաց։ Ա՛նք եղեն սՁ՝ր, ոՁ՝ր պատճառեալք, բայց որք զմեզ ան- մոռնիչ զպատուապարտ Հնորհս՝ արդարս պատասխանութ՝ք և է- բարեսիրութ՝ք մեզ։ Օ՞՞նչ բերկրութ՝ն լինէր՝ի կենցա- զուծս՝ի բառնել բարեկամութ՝ց։ Իսկ ո՞ր բարեկամուէ եղեցի՝ ի մէջ ապերախտից։ Ա՞՝ի մէնջ քաղա- ցունեց, որ ոչ Հանապազ յուշն ու- նիցի Հնարհակալս ընկալեալ զգաստաբարս և զուշս ցիչս, այլև զանգիս անդամ զանձր- ռունչս՝ ուր սնաւն և ուսաւ։ Ա՞՝ր- րամ Հնար է լինել այնպէս զորա- ձամ առաքինութ՝ք Ճոխանալ, բայց չիք պարժապոյն ՁՁ լինել ինձ և երեխ երախտագէտ։ Օ՞ր այս ա- առաքինութ՝ի միակ՝ ոչ մե՛ծ միայն Ձ ցամ, այլև մեզ է այլոց առ Հասա- լոկ։ Օ՞՞ինչ է բարեպաշտութ՝ն, բայց կամ՝ը երախտագէտ առ Ծնող։ Ա՛նք լինի բարի զաղաբացիք, ո՞ր՝ք՝ի պատրաստի, ոՁ՝ր առ անձն բա- րեացապարք առ Հայրենիս, բայց որք զմեզ ան- մոռնիչ զպատուապարտ Հնորհս՝ արդարս պատասխանութ՝ք և է- բարեսիրութ՝ք մեզ։ Օ՞՞նչ բերկրութ՝ն լինէր՝ի կենցա- զուծս՝ի բառնել բարեկամութ՝ց։ Իսկ ո՞ր բարեկամուէ եղեցի՝ ի մէջ ապերախտից։ Ա՞՝ի մէնջ քաղա- ցունեց, որ ոչ Հանապազ յուշն ու- նիցի Հնարհակալս ընկալեալ զգաստաբարս և զուշս ցիչս, այլև զանգիս անդամ զանձր- ռունչս՝ ուր սնաւն և ուսաւ։ Ա՞՝ր- րամ Հնար է լինել այնպէս զորա- ձամ առաքինութ՝ք Ճոխանալ, բայց չիք պարժապոյն ՁՁ լինել ինձ և երեխ երախտագէտ։ Օ՞ր այս ա- առաքինութ՝ի միակ՝ ոչ մե՛ծ միայն Ձ ցամ, այլև մեզ է այլոց առ Հասա- լոկ։ Օ՞՞ինչ է բարեպաշտութ՝ն, բայց կամ՝ը երախտագէտ առ Ծնող։ Ա՛նք լինի բարի զաղաբացիք, ո՞ր՝ք՝ի պատրաստի, ոՁ՝ր առ անձն բա- րեացապարք առ Հայրենիս, բայց որք զմեզ ան- մոռնիչ զպատուապարտ Հնորհս՝ արդարս պատասխանութ՝ք և է- բարեսիրութ՝ք մեզ։ Օ՞՞նչ բերկրութ՝ն լինէր՝ի կենցա- զուծս՝ի բառնել բարեկամութ՝ց։ Իսկ ո՞ր բարեկամուէ եղեցի՝ ի մէջ ապերախտից։ Ա՞՝ի մէնջ քաղա- ցունեց, որ ոչ Հանապազ յուշն ու- նիցի Հնարհակալս ընկալեալ զգաստաբարս և զուշս ցիչս, այլև զանգիս անդամ զանձր- ռունչս՝ ուր սնաւն և ուսաւ։

Աշ. 3. 698։ Ն. Բ. 54։

,, Հրկէ արդեօք երբէք, կի՛ հնաւր է Թէ լինիցի այլ մի
,, այնպէս հզօր, որ իւրովի միայն ապրեսցի առանց օգնա-
,, կանուխ քաղաքի քարեկամաց։ Հրդ ծառայումիդ
,, ենթադրեն վերախտապիտութիւն, և առանց այսմ պա-
,, կասխին ի միջոյ։ Ինձ այսպէս Թուի, Թէ ոչինչ այն-
,, պէս սեպհական և վայելչական է մարդոյ, ոյն յորդո-
,, րիլ ոչ միայն յերախտեաց, այլ և ի լսոյ վկայութիւն
,, լաւագիտութեան։ Ու զսորին հակառակն ոչինչ Թուի ինձ
,, այնչափ հակառակ մարդկութեան, և այնպէս նման անբա-
,, նից, որպէս համարիլ յայլոց՝ չառեալ անարժան ընդ-
,, կալեալ երախտեացն, այլ որպէս կամակար ի պար-
,, տուիլն մատնեալ յայցեցեալ։ Ո՞ր որդ ոչ լատերայի,
,, պարտութիւն խոստովանիմ որ վճռին մեզադրուիլ։ Իմ
,, այսպէս եղեալ է ի մտի, Թէ չէ հնար յերախտագի-
,, տութիւն լինել երբեք աւելացանց։ Հայց ՚ք զի այսպէս
,, են կամք քո, խոստովան լինիմ՝ Թէ եմ ի նմին աւե-
,, լացանց։ Հրդ՝ զձեզ աղաչեմ տեսանք իմ՝ որ գոտա-
,, ւորքդ ձեր, քարերարել առն՝ որ ոչ յայլ ինչ ամբաս-
,, տանի յիւրմէ պարսաւագրէ, քայց եթէ՝ զի է կարի
,, երախտագէտ՚՚։

Ո՞չ եթէ՝ որ ոչ մեծ համարիցի, և ոչ սիրիցէ զայնպի-
սին՝ որոյ լսէն այսպիսի խնամսոք։ Ինձ Թուի, Թէ լատե-
րացին ստոյգացաւ յոյժ, զի պարսաւագիր էգիւ և զծա-
ղուձ եմն զինկերոնիւ՝ վասն խանգաղատելոյ նմա զիւրով քա-
րերարաւ։ Ո՞ր որդ և յիրաւի է հաւատալ, Թէ պլանն
կիսոս արձակեցաւ, և կալաւ գշինուածատեսութիւն տար-
ւոյն՝ զսմմ արգ խօսիմք։

Զերից հին աւուրցդ ազ-
րիւռունից նմ-
նամբասանա-
նութիւն, որոյ
մին գոտա-
պարտ։

Օ երից տրիւռունից՝ որք երկոսեան յառաջ խոհանե-
ցին զընտրուիլ իշխանաւորաց, և հասուցին զերան՝ ի սահ-
ման գերագիրաւորութեան, անշնար եղև ամբաստանուիլ
մատուցանել առ հիւպատոսսն Թէ պոմպէոսի և կրասոս-
սի. զի սոքա ակն ածելին նմ չնորհատարտութեամբ՝ վասն
անօրէնակոչուիլ իւրեանց ի հիւպատոսսն։ Ոպա եղև
զնացանկ ամբաստանուիլ յայսմ ամի։ Հայց յորդ պոմ-
պէոսի զերծոյց զինն՝ բայց ի պրոկիւլոսէ, որոյ մե-
պարտ գտեալ սպանուիլն, ոչ կարաց զերծանիլ ի գա-
տապարտութենէ։ ,,Բրևի յայսմ գատաստանի, (ասէ հի-
կերոն՝ ի Թուղթն առ ատտիկոս հնգետասներորդ,
,, յայսմ առնէ զիւր յաւուն,) Թէ կան առ մեզ գատա-
,, ւորք անաչառք քան զարիսպագոսինն. գատաւորք՝ որք
,, ոչինչ համարին զգաղտնի հետասրտութիւն, զանաւա-
,, նակոչուիս իշխանաւորաց, զդերաշիւպատոսուիս, զնե-

Կին։ ա՝ ա՛.
Բ։ ա՝ ե։

,, Հափառուն պետուէ . և պարզաբար , զՏասարակապե- Ակ Հ. 698 ։
,, տուն ինչ գլխովին ։ Ճ այտ է մէզ՝ Թէ չասացուք Ն. Բ. 54 ։
,, զտանուտեր ոք յիւրում տան ։ Ապագայն և այն չէ ինչ
,, ընդ անյուսս իւ . զի պրոկիւիոսի եղեն քսան և երկու
,, քուեայք ի նպաստ , ընդդէմ քսան և ուեթից՝ որք դա-
,, տապարտեցինն զնա ՚՚ ։

Արիկերտն ոչ խառնեցաւ յայս իրողուէ , բայց պատա- Ջնկաւբոսէ
ղեցաւ գյոգուածքը ամբաստանելեղուէ՝ որոց եղև ջատա- տաբաստուսն
գով։ Նայ՝ ի գաբնիոսէ և՝ ի վատինիոսէ՝ զորոց խոսե- լեալ՝ արձա-
ցաք այլուր , և յայլոց ևս բազմաց , որոք նա առնեսիաս- կեն ։ Աստիճան՝ ի
տուԹՅ՝ ի չնորհս Ա՝. սկաւրոսի , որոյ կուսակալ լեալ Հին. ՚ի տես-
աւրդոնիոյ ամաւ յառաջ , և ապա գարձեալ՝ ի Հռոմի՝ րոսի ։
խնդրել գՀիւպատոսուԹՅ , ամբաստան եղև վնտմանէ
տրիարիոս վՀ կեղեքանաց և լկհանաց Հասուցելոց՝ ի վՀ
Ժողովրդոյ ընդ իւրով կուսակալուԹՅ ։

Ա՝յս եղև գատ ինչ երևելի ։ Ա՝նուն և զարմ ամբաս-
տանեցելոյն , իւր կցորդուԹՅք Ը՝ պոմպիոսի՝ զոր որդիք
էին և զաւաք իւրոց որդւոց , (որով Հեաև ամուսնացեալ
էր Ը՝ մուկեայ՝ յետ Թողլոյ զնա պոմպիոսի ,) Նպաստ
Ժողովրդեան՝ զոր սասցեալն էր անբաւ ծախիւք իւրոյ
չինուածոցն , փառք և պայծառուԹՅ իւրոյ փաստա-
բանիւ՝ որք էին Թուով վեց , յո կղզիոս , Ա՝. մարկելլոս ,
Ա՝. կալիդիոս , կիկերոն , Ա՝. մեսսալլա և որոնեսիոս ,
յանձնաբարեալք իմն անձանց Հիւպատոսականաց՝ յորոց
ոմանք գովեցին զնա կենդանի բարբառով , և այլք յղե-
ցին գրով զնորուն գովասանուԹՅն՝ որ ընԹերցեալ եղև
լսելիւբ ունկնդրաց , այս ՚ոմ Համախուռմբ պարագաբք ա-
բարին վերոգրեալ՝ ի Հրեևելեացն և՝ ի կարևորաց՝ որ
էջր՝ ի վեր երևեալ՝ ի բազում ժամանակաց Հետէ ։

Արկաբոսի պետէին այս ՚ոմ պատալին ապաւէնք՝ առ
զդեմ ունելոյ կարի իմն Հաստահիմն ամբաստանուԹեց ։
Ա՝պաքէն տեսաք այլուր , զի ի ժամանակի անտի՝ յորում
ծառայէր Ը՝ պոմպէոսիս յաստրիս , տուեալ էր Հաշակ
ինչ ընտրացուցեալ և անիրաւուԹ ։ Ձարտչաբ վիձակն՝ յոր
անմտուԹեք իւրոյ չինուածոցն Հաստացեալ էին
վնաբ իրողս Թիս , եղև նմա նոր իմն ասիճ կողոպտելոյ
զաղբմանի ժողովուրդս սաբդոնիոյ ։ Ասր ՚ ամբաստանող

1 Մարի է խորենէ՝ ՚ուն Համ եղեն լատ. որով էիւի յերկուրեւ գիտուրեւն
օրինին ՚ի նմա ինեալուածոյ ամենքին ՚ի գեներուին, անմարդաբնակեալ առ ծա-
ինա վայրէ հարիւր տասնից, զի մ ամ մանոյ մ վինեալեալ գաստան, և ծան-
բաստանն առ նորի իմն վերկուրեն և բարիներուեւ վհասուն բնակուրեն եկաց։
իւրոյ պետրոս բամպատուցն զոյն յան-

Ա. Ե. 698։ Ն. Բ. 54։

,, յառաջ կոչէր վեռս այսպէս ։ ,, Ո՛հ՛նք Թոզացուցանէն ,, ինձ Չարց փորձ առնել Հարիւր և քսան վկայից ։ Լսել ,, դու կարող ինչ ես յառաջ բերել դոյնչափ բնակիչս ,, կղզւոյն՝ յորոց լինիս ինչ յաւելուած, և ես Չանձ ,, և Տաւան եմ՝ զի արձակեցիս ։ ,, Լսէ սկսաբոս չիշխէր ի վար արկանել վայոլիսի օգտանալոյց առաջարկութիւն ։

Վասն Տաւան մասն։ Ա. ա։

Ի զ հնար էր արդեօք մանրամասն ևս գրել վիճակուելի խրոնուն՝ լեզ ունէաք առ մեզ զատնտեսուն կերպն, բայց կորուսեալ է այն ։ Օ՛ղջ միայն գիտեմք, զի յամ ազգ ազատեաց և խոնարհուելէ ձեռն էարկ սկսբոս, առ՛ի գուեթ չարժել վիբ գառատրս ։ Լա ինքն իսկ խոսեցաւ վիբ գառ յետ ամ իւրոյ փառատաբնից, և եհեղ բազում արտասուս ։ Լ՛ն ինչ կամիցին մատչել՝ լ՛քուէարկուելի՛ն, բաշխեաց յերկուս գառս վիբ ընտանին՝ զմի իւր աղաչատրս. միոյ կողմն ինքն եկաց գլուխ. և միւսոյ կողմն՝ փաստուս սիլլ՛ ե լքայր իւր համամայր. անկան առ ոտս գառատրոց, և մնացին գետնամած ընդ ամ ժամանակ կրուէն ։ Լ՛քձակեցաւ նա, և չքուէ իսկ. զի՛ ի վախճան և ունէ քուէարկուաց՝ միայն ունէբին գառն նման հակառակք ։

Կառն պրեստոր։ Ա՛ստ նաւտրուեի՛ն կերպ ատենից նե՛ր։ Պլուտ։ Լ՛ն։

Կառն էր բարձերից՝ ի գառատատնիս. որոյ չգրբութիւր մեզ անաչառուելի՛ նե՛ր, եթէ միայնոյն հատ ատի էաք ի վե՛ր առաքինուելե՛ գառատրոցն՝ որ եմք՝ ի վե՛ր առաքինուելե՛ բարձերիցն ։ Լ՛ր նա պրեստոր յայտ ամի. և եղակատուե՛ ինն՝ զոր ես ձիրեմ գալ, երեսեր ի հնապարակի և՛ ի գործառուելիս իւրոյ պաշտամանն՝ անպատուէան լ՛ օձոյսս. և փոխանակ կօչի կրե՛ր միայն արե՛ի՝ խրատուոր վերեսոյ ոտից ։ Ջ՛անպր անգրե՛ի գարձուց տնել զնահնեաց սովորուելի, հինն ունէ լսել զարձանս հռոմն լօսի և կամ լօսի՝ որք գ՛եցէալ եին լսել օձոց անպատուէան ։ Լ՛այց ի տարբերուելիս զգեստուց՝ կանոն ինձ թուի՝ սովորուելե՛ ժամանակին ։

Լ՛ուր ձչգրիտ մեծարոյուն՝ եզև անդրադառնալ արիուին լ՛ձեմ գաղտնի հետապնդուե՛, և ակնածուելի՛ զոր առատյաւ իւր առաքինուելե՛, յայոց որք ոչն կարեին լ՛ձոյլ լինել առնոյն օրինաց ։

Լ՛նչափ գոտ նի՛ հետապնդուելի՛ պայծառագեղ։

Վատգնի հետապնդուելի՛ ի հռոմի էր չար ինչ կնոջ ցեալ, որ և օր լ՛ր գ՛ենոյր նոր զրուելե՛ ։ Լ՛ն ոյն հետևակեր՝ որք խոսեցան զայոց ժամանակաց, հատուածեցան զոյն մի՛ ի՛ ինչասակար անկարգուելե՛ց, և՛ ի գլխաւոր պատճառաց քրիստեան պատերազմից ։ ,, Լ՛սաի (ասէն)

,, խրձումնք ՝ հիւսպատոսականք բռնի կորզեալք՝ անաբ- Աբ Հ. 698։
,, ժան պարգևատուութիք , վաճառել ժողովրդեանն զիւր Ե. Ք. 54։
,, նպաստ , գաբշելի գազանի հետապնդութիք՝ որ գաղ-
,, ձուցանէր ամի ամի ի գաշտ արեան լուսոյն մրցմունս ,
,, ուր միայն արծաթոյն էր որոշիչ քաջակռուէց գաշտա-
,, բեկ բացմանէն ՚՚ ։ Այս գազանի հետապնդութի՛ն ի
վար արկանելին հրապարակ՝ առանց ինչ ակնածելոյ ,
որպէս թէ էր Թողացուցեալ ինչ . և այս եր յոլովակի
քաղաքացւոց արուեստ ինչ և աղբիւր հայհոյանաց
պիտոյից ։

Կատան յամառեալ՝ի գիմակալել այսմ անկարգուԹե՛ն աչիւքի ուժգին, որչափ եգիտ զայն հաստատուած և հանրածաւալ , ստիպեաց զՔերակոյան հրամայել վճռով , զի որոց անուանակոչուն լինէին ի պաշտօն ինչ՝ պարտաւորք լինէին և և չունելով ամենատնորդս , յանդիմման լինել գատաւորաց ՚ի տալ համարս՝ Թէ որո՛յ ձանապարհաւ հասին լքնարուԹի՛ն ։ Այս կարգաւորուի՛ն անհաճոյ յոյժ եղև պայծառագեղից , և ևս առաւել բացմունէն այնքան զի շահուց՝ զոր ձգեր յիւրոյ քուկից ։ Ի՞ այսորիկ կատաղի՛ զայ ուղի՛ ի գալ կատուի յիւր առեան , խռովայոյզ սրինգաք խուխն գնովաւ , և աղաղակաւ իւրեանց և չարաուծովիք և բռնուԹի՛ք ՚ի փախուստ գարձուցանէն զայնոսիկ՝ որք գային պատի՛ն զգեստորաւ ։ Այս ինքն նեղեալ և խոշտանգեալ՝ի խռանէ անտի , հաւիւ եՀաս ՚ի բեմ առեւտրոյ՝ Կատաղեալ՝ի բեմ՝ անդր , հայհոյիւք լսիսովք և իշխանական ոգւով՝ զոր մատուցանէն առաքինուԹի՛ն , գադարեցոյց զաղմուկն և լռեցոյց ։ Իւր ազգող բանք և արուեստականք ցածուցին զոգիս ։ Կռովեցաւ յոյժ՝ի ծերաց կուտին իւր անվճեր արիւԹի՛ ։ Որոց ետ պատասխանի իւր սուրբական համարձակուԹի՛ ։ Այլ ես ասէ՝ զի գովէմ ղինէդ , էհոնաձագ դի Բռնէ՛ս անօրէնէն զպէտս ոչ՝ նշաւակիլ վէ՛ր վտանգի ։

Կատան դժուար գտանի այսմ անկարգուԹե՛ն , որով և Թէշտանանցունդն՝ի խաժամուժ ժողովենէ , այլ ինքն խաղալ պիտի խըղճալ հեղինակ ։

Ալ պատ և երևիլ Թէ վՀիւ ծերակուտին՝ի վէ՛ր պայծառագղեցիկ չէգաւ՝ի գործ , բայց և այնպէս ոչ պակաս ահին նոյ վտանգ ։ Ալ գազա հետամուտ լինէին , երբիրն չէին պինել իրեմ՛ի բեանց գանաչառ առաքինուԹի կատան ։ Ալ՝ի բաց հրաժարէին՝ի գազանի հետապնդուԹէ ,

Յանձն առնել պայծառագղեցիկ արիթռնուԹէ ղգատ խըղճից՝ի ձեռս կատանի ։

1 Ընտիր խրձումնք՝ յափշտակեալք՝ կաշառաձիգ ,
և ժողովուրդ՝ իւր նպաստիկ՝ առաքինասէր ,
և մանգաղայ՝ խրնդիր գաշտոյ՝ ամի ամի
գինարբո նորոգէր՝ յարծաԹամատին Պաշտաւոյսըն ։
Լուսաւոր . ա . թղ. 178 ։

Ա. Հ. 698 : Ն. Ք. 54 :

իւրաքանչիւր որ երկեայր՝ գուցէ՛ ի բաց անկցի յուժկու
անխիղճ ինդրօղակից : Ապա՛ ի ինդիր էնն արիւնուէ ,
միաբանել ըզ միմեանս՝ խոստացան կառոնի կարգել զնա
պատուոյ և իրաւարար իւրեանց գնացից , յանձն առեալ
միոյ միոյ՝ ինոցանէ , զի թէ ձեռն արկցէն ի գաղտնի հե-
տապդուժել և յանարժան ինչ հնարագիտուի , տացէն
հինգ հարիւր հինգ սեռաբերս յօգուտ այլոյն : Կամկին և
գնէ յաւանդն զայս գումար՝ ի ձեռս նոր . բայ մերժեաց
նա զայ ընծոյեալս , շատ համարեցաւ ինձ տալեն երաշ-
խաւորս : Ակիկերն՝ ի գրել զայս լուր առ եղբայր իւր և
առ ատալիկոս , ոչ գիտէր՝ զի՞նչ գուշակեալ վճռ իրացս
եղելոց : ,, Բայց ես իրեզ (ասէ) գիպեացին ըստ կամս
,, նոցա , կատարի միայնոյ առաւելուցս հեղինակուի ըզ
,, գնամ օրինաց և գատաստանաց միանգամայն '' : Պլուտար-
քոս զեկուցանէ մեզ . ես արդարև՝ ի գալ աւուր ընտ-
րուէ արիքունից , կատարն գտաւ՝ ի ժողովի անդ . քննեաց
Ջդիւ՝ որ ինչ անցք անցանելին . և եհատ վճիռ գատա-
պարտուիլ ըզեմ միոյ՝ ի պատճառագրեալց . այլք անօ-
րինեցին մի զապարտին զվճռոյ տուժին , համարեալ զնա
լինել պատուհասեալ վատանուհոմի՛ , յոր այնկեանն էր ,
և արտաքսմամբ՝ օրուամ անտարակոյս տալիլ ունէր :

Ա՛յս օգերձ ընծայեալ առաքինուհեն կատոնի , արգա-
րև է անզուգական , և չիբուէ է համարիլ զնա իբրև մի
միոյն ի պատմուէ : Ասայ պլուտարքոս յոչ աւանի , թէ
յարոյց ըզեմ իւր զնահանձ . և թէ՝ բազումք համարե-
ցան զայն ըզ իրաց ինչ յանցաւորուէն , ոմն թէ յոխչատա-
կեալ եկեալ զնչխանուհոմի ծերակուտին և զգատաւորաց
և զնչխանատորաց : Նա ըզ այս չարուէ չէ պարտ մեզ զար-
մանալ , ,, Ա՛ զի (ըզ ասէ՛ոյ այսր իմաստուն պատմչէն)
,, չէք փառք ներբոյ անկեալ յայազանայ , իբրև զայն որ
,, յառաջ գայ ի լաւագարոյսէն և յարգարուէ : Իրր
,, զի չկայ ինչ ըզ զայն զօրաւոր յարժանաչատատ գործել
,, զբզ , և՛ի ձգել՝ի նոա զազգայ վատաչուի : Օ արմա-
,, նամբ ըզ այր քաջ բայց և երկնչելիք . մեծ չամարիմք
,, զայր խոհական՝ բայց և զգուշաւորիմք՝ ի նմանել . այլ
,, ըզ արգար՝ այլայգ են իրք : Աիբելի է և չատատարիմ
,, ի բանս , և չէք եկնչել ի բոլորովին անձնատուր լինել

զարմանան (և եթ) ոմն ընդ իմաս
տունս , այլ սիրեն ևս զարգարս ,
վատաչանան և չատատան ի նոսա .
յաւաչնոցն երկնչին , և յիրկորդան
ներհաչատատեն : Պլուտ. ի կեդ. :

1 Ջի ոչինչ առաքինուէ փառք և վարի այնպէս նախանձաստ առնէ ոմն զարգարութենն . իբր զի հեղի նախուհեի և վարկ յաւէտ ընծեցուածկից են նմա չատ այլոց : Ջի ոչ պատուեն միայն ոմն զարքն , և ոչ

,, ԼՕ՛ինա՞ ։ Ա՛ծ այսորիկ սիրոյդ իշխանուհէ և փառաց՝ Ա՛ Հ. 698 ։
անմահքի՛ կ՛ընծեռել գ՛ես նախանձաւոր նշուլից Ջիւջ աւ- Ե՛ Ր. 54 ։
ուքիտեի՛ , որ անմե՛հնելի իսկ յարդարուե՛ ։ Ա՛պա այս
վիճակ է՝ որում այր լաբե՛կիր ակն ունի՛ ի քաղաքացիս
այսր աշխարհի ։ Լրանի՛ այնմ՝ որ Ձնանա՛է և սիրէ միւս
ևս Հայրե՛նիս , ուր նախանձու չի՛ մնա՛ և տեղի ։

Պայծառագեղացք վա՛ հիւպատոսութի՛ն՝ օտարացան ՛ի Դադարի հե-
գնացից այնց , որք ՛ի խնդիր էին տրիբունուե՛ ժողովրդ- տասնդուքիր
գե՛ան ։ Վաղնջի հետասլդուն նոյ այնպէս եղև քուռն , վա՛ հիւպա-
և ՛ի գնե՛լ գ՛ուեացս՝ փոխ առին այնչափ մե՛ծագանձ հա- տոսութե՛ն ։
չիս , մինչև շահ փղոյ կրնտպատիկ առաւե՛լաւ ՛ի քա- Կէս ա՛ա
ղաքին , և միահաղոյն ամբարձաւ ՛ի չորից յուե՛ աւ հա- ֆէն ։ ջ ։ ֆե ։
լեբե՛ր ։ Ա՛յս պայծառագեղացք էին Թուով չորք ։ եր- ֆե ։ ֆե ։ ֆը ։
կուսն պատրիկք՝ մեսալա , և սկաւրոս ։ այն՝ որ Հռոսկ
յետոյ ամբաստանեցաւ վ՛ա կե՛ղբանայ՝ և արձակեցաւ ։
և երկուսն ժողովրդականք՝ դոմի տիոս կալլինոս , և մե՛մ
միոս ։ Յետնոյս պաշտպան կը կեսար ։ Պոմպէոս ձեռն
կալաւ եր սկաւրոսի , բայց առաւե՛լ կեղծիօք քան իրօք ։
Օ՛ի Թե՛պէտ և ունէին ի՛ իրաց ինչ սերտ ազգակցու Թե՛ն
ի՛ միմեանս , որովհետև որդիք միոյն էին՝ (ոչ ասացաք ,)
եղբայրք որբոց միւսոյն ։ բայց և այնպես պոմպէոս չէր
ինչ Հաճ՝ ընդ այսպիսի ի՛նամութե՛ն , այլ առաւե՛լ զայրա-
ցեալ վ՛ա ցուցանե՛լոյ սկաւրոսի չՀամարել ինչ զդաստու՛մն
նո՛ր , ամուսնացեալ ի՛ կնոջ մե՛ծ ե՛լոյ յիւրմէ վ՛ա խառնակ
դնացից նո՛ր ։ Պոմպէոս և մեսալա ևս ունէին իւրեանց
բաբե՛կամս և կուսակիցս ։ Այլ և այնպես ոչ ոք ՛ի պատ-
ճառագրե՛եցիս ունէր ատոյգ և անե՛րկևան վե՛բագաստե՛ն
՛ի վե՛ր իւրոց խնդրոտակցաց ։ Ա՛րճաՀոյ միայնոյ մնայր
որոշե՛լ , և բառնալ ՛ի միջոյ զայլ ամ՛ խառնե՛Թի ։

Վիճամբցուե՛ն տեւեաց ՛ի նո՛ն ընդ երկար յոյժ ։ Ո՛ր ի՛
օրէ նոր լին արկած յապաղեր զնո՛ուեցն , մինչև զբոբե-
ցուե՛ց իսկ ամբաստանուե՛ն եղև գաղանի հետասնդուե՛ ։
Կիկերոնի վարկուցեալ՝ Թե նի՛մ Հասանիցի ջատագովուե՛
այս ամ՛գ պետի գատաստանաց , գրե՛ զայսմանէ առ ատ-
տիկոս ի՛ Հաղ , ,, Հարցանես ՛ ցիս (ասե՛ Թե գի՛նչ ու-
,, նիցիմասե՛լ ՛ի ջնորՀս այսց ամբաստանե՛լոց ։ Ա՛ Հեռացոյ
,, Թե գիտիցե՛մ ։ Կ՛ե՛մ չգտանե՛մ ինչ ՛ի գիրս՝ զոր շա-
,, բագրե՛ցի ՛ի վե՛ր Հռետորուե՛ , և որոց դու ինքն ես Հա-
,, ևան ՛՛ ։

1 Ասիցես՝ գի՞նչ կարող էցես Ասաքէն ՛ի գիրան զոր դու ինքն
առ սոցա ջատագովուե՛ ։ Մ՛ի՛ կեց. գովես, չգտանե՛մ և ոչինչ ։ Գ ։ ա՛ա
ցե՛ անձն իմ՝ Թե գիտիցեմ ինչ ։ ա՛ֆէկաս ։ ծ՛ը ։

Ը. Հ. 698 : Ն. Ք. 54 :

Ա՛նտակոյս մնայը ՚ի՛ վարանիլ. որովհետև երբ յայն անշնարին լըռութ՚ի՛ն հասին, մինչև լինել սակարկուէ՛ն ՚ի մէջ հիւպատոսաց, և երկուց պայծառապէս էցիցն դամեփոսի և մեմիմոսի. ոչ բանիւ լսելով այլ և գրով և երաշխաւորութ՚ի՛ն բոլոր բարեկամացն սակարկուաց, որով երկուս պայծառագոյեացք պարտական լինէին յանուանակոչուէ իբրեւ անց վճարել միոյ միոյ չերկաքանչիւր հիւպատոսաց չորեք հարիւր հինգ սեստերտս, թէ ոչ լաւ ևս թուիցի նոցա հանձարել երիս հաւասարից գուշակս և երկուս հիւպատոսական անձինս, որք վաւերացուսցեն հանդիսականն յայտարարութ՚ի՛ն վաւերականաւ գրաւս ինչ օրէնս, և զսուտ ինչ վճիռ ծերակուտին՝ որում պէտս ունէին հիւպատոսք, ՚ի սակս կուսակալուէ գաւառաց՝ յորս հանդերձել էին գնալ ընդ ելանել իւրեանց ՚ի պաշտամանէ: Յայս սակարկուէ ընթերցեալ եղև ՚ի նոյն իսկ մեմիմոսէ յաւէնի ծերակուտին, ծածկելով միայն զնմ անուանս՝ քանզի անուանց սակարկուաց: Յայս էր մեւուցանել վհիւպատոս յամենայն: Յաւ արդարև աչէնոքարբոս՝ որ միշտ անձկայր լինել ՚ի լաւաքարոյից սակի, անշնարին զամենայն հարաւ: Յայլ ապրիոս՝ որ չունէր ինչ յարդ առ ՚ի կորուսանել, չափեցաւ առնելին: Յաւ այս եղև քանդակ հետևուեալ ՚ի՛ն ամենայնի պարտ և անարժան իրողութ՚ի՛ն, զորոյ կարծեմ չիք աեսանել զնմանն ՚ի Պատմութ՚ի՛ն: Յայս ամ աղխաղխուէ նենգամիտ հնարից այնպէս յապաղեցոյց զընտրուէս, մինչև յանկ ելանել տարեդարձ առանց ընտրուէ հիւպատոսաց:

Յաղթանակ պոնտիխոսի:

Հայպիսուս չիսթուէ յաղթանակ պոնտիխոսի եղև նոր առիթ խռովուէց: Յայս զօրագլուխ պատերազմեալ յաջողուածովք ընդեմ ալլոբրոգաց՝ մինչչև առեալ էր կեսարու զՀրամանատարուէն զօրուն գաղղիոյ, դարձեալ էր լղձանօք և ահկալուէ յաղթանակի. և թարթափէր ՚ի հինգ ամաց հետէ առ դրունս քաղքին, և ոչ հասանէր այնմ, թերևս վն առ նախազուէ օգտին եղելոյ՝ չէր հաւանեալ արժանի այնմ պատուոյ: Հուսկ ուրեմն ՚ի գլուխ տարաւ զներսն, յաղթեալ երևելի գժուարուէց օգնական նուիրեալ առաւելապէս գալոյ՝ որ առ ժամն էր պիտոյ, և յատաջն աեղակալ կեսարու: Յայլ մեայր նմա յաղթել և կատանի, որ վկայուի գնեալ՝ թէ ցորչափ կենդանի եմ, պոնտիխոս երբէք ոչ յաղթանակեսցէ: Յայլ կատոն էր կարի խիղ մինդեալ: Յպալիոս հիւպատոս, յորում ՚ի պրետորսաց և ՚ի արիքունիկ զկողմն ունէին պոմպեոսի: Յզմուկք եղէն ՚ի միջի, եղէն և արեանհեղու-

Ա՛նտակոյսի սակարկուէ ՚ի մէջ պայծառ ազգեցից և հիւպատոսաց:

Դէմ. լե՛ : Կիս. ըը- ըը- ֆեխ. ը. ժ՚ը :

թէք ։ Կայց հուսկ ուրեմն պոնտիմիոս յաղթանակեալ յերեքին նոյեմբերի ։

ԴԵՐԱՀԻՊԱՏՈՒԹԻՒՆ

Ա. Տ. 699 ։ Ն. Բ. 53 ։

Հասարակապետութեան ի միում յանդիման գտաւ անձ հիւպատոս , և չարիկ եղև դիմել առ դերահիւպատոս ։ Պատճառքն՝ որք խոփանեցին զայն վայր զնտրուն կալ դասուցեալ իշխանաւորաց , յապաղեցին և զայս ևս երկար ։ Յոյժ պատճառաց դլխաւորն՝ որ զօրացուցանէր զայն ամ , էր փառասիրութի պոմպէոսի ։ Այս միայն զօրագոյն էր յայնժամ քան զամենայն հակառակութիւնն , և դիւրին էր նմա՝ թէ էր կամեցեալ , խափանել զգազանի հետանդունն , և տալ ահն ածել օրինաց ։ Կայց կամաւ Թողացուցանէր առաւելութիւն անկարգութեան . զի զայն վայր հասանիցի , մինչև չարիկ լինել դիմելոյ առնդա ։

Հաւանական իմն է՝ թէ իւր միաք էին անուանել իշխանապետ , բայց ի ծածուկ ունէր զիւր դիտումնս . և միշտ կէզձաւորեալ , առանց երբէք դիմելոյ յիւր վախճան ընդ ուղղորդ ձանապարհ՝ ի վար արկանէր յայտ վայրի , ոչ և յայլոսմ ամի՝ խոտոր շաւիղս . և կամէր զուցանել , թէ մղի ակամայ կամաք առ ամ՝ որում կաթոգին ըղձանայր ։ Այնչև ակնածուն ինչ ևս երևեցուցեալ առ պատուէր հասարակաց կերպարանէր զանձն թշնամի քաղաքացեան . և չունէր իրրև կենաց ոգի ջեռուցեալ՝ խորտակելոյ զնմ խոչ , որ յամառեալ էր ի ձեռս բերել քանաքար՝ զոր չէր ձեռնհաս քաղցրութիւն , որ առ ոչինչ համարէր զօրինս և զպատաշխանդութիւնս ։ Կայց և չարիկ էր նմ զայս այսպէս առնել առ հասանելոյ յիշեալ նպատուն ։ Պոմպէոս ձեռն էարկ յայս փորձ ի ձեռն ուրումն բաղդախնդիր արիւրնոյն Ժողովրդեան ։ Ա՝ ասո զի արիւրնոյնն առաջնորդուն անկաս էր զընտրուել հիւպատոսաց , և կայր մնայր ևս և ի ժամանակի դերահիւպատոսութե ։ Կայս արիւրն՝ որում անուն էր Վ. Լուկկէոս Տիբրոս , իբրև արար առաջարկուիս ինչ՝ զոր միաբին յիշխանապետութե , կատոն այնպէս խստիւ յանդիմանեաց զնա , որ փոքր միւս ևս՝ և հրաժարեցուցեալ էր զնա ի պաշտամանէ ։

Ընդ երկար դերահիւպատոսութե , որպ ասուցաք ի վեր ։ Դերահիւպատոսութե պոմպէոս ։ Պնտոս ։ Ի գրեցս ։ Կէս ։ ՚՚ Վ. Լուկկէոս ։ Տ ։ Բ ։

Ա· Հ· 699 : Ն· Ք· 53 :

Տրիբոնը ևս գործակից գտան այնմ յիւրեանց կողմանէ :

Արիւս ևս ձեռնտուէի ՚ի յապաղել զանուանակոչումն հիւպատոսաց եղև այն , զի գասակցումն արիքեանից օգտիւր խափանմամբ նոր : Յորչափ պարապորդ մնային այլ իշխանաւորունք , իւրեանցմէոցն առաւել ՚ի վէր երևեր պիտանութեի . և ոմանք [1] ՚ի նոցանէ ձեռնամուխ լինէին յայսմ առաջի առնել ժողովրդեան ինքեանց խաղուց, որոց հոգ անկ էր պրետորաց : Այնք առաջի արարին ևս (թէ հաւատալ արժան իցէ դիմի ,) գլուխ կարգել հասարակապետուեն ոմն երբեմն էր սովորութի , սէ հիւպատոս , այլ տրիբունս զօրականաց՝ հիւպատոսական իշխանութիւ , որոց թիւ հասանէր յոլովակի ցվեց : Այսպա Ճախուէն պաշտամանց հաձեր և զիաւասիրուեն յոգունց պայծառագեղեցից , և թուէր պատշաճող անչափ տարաժամեթե ինքնակալութե : Այայց եթէ առաջարկեցաւ ևս այս առաջարկուե , գէթ չարար ինչ պատճ , և չեղև ուսիք ընդունելի :

Ամին ժամանել օգնական նուիթիւ պոմպէոսի՝ անուանել գհիւպատոս :

Այս ամ բանսարկուիք տեսէցին զամիսս վեց սպրկիկ · որոց ՚ի մասին ինչ պոմպէոս հեռացաւ ևս ՚ի հռովմայ , զի լաւ ևս ծածկեսցէ զբաժանորգուե իւր զոր ունէր ՚ի խռովուեիս անդ ՝ որք վէր ՚ի վայր շրջէին զքիքն : Այպա իբրև դարձաւ անդրէն և եռես՝ թէ կատարն գովե զիւր առ երեսս հրաժեշտ յիշխանապետուէ , այնուհետև ամենեթե չէթող նիմ սահ զոյն գուխստ : Այամն չաւ պաշտպանել զբարեգործուէն և զօրինս . և օգնականուիք միոյ յիւրոց քաղաքացւոց՝ հասարակապետուէին գտաւ լինով ձեռնհաս ընտրել զիւր իշխանաւորս : Այռամեթիոս և մեսալա անուանեցան հիւպատոսք յամենեան յուլիսի :

ԿՆ· ԴՈՄԵՏԻՈՍ ԿԱԼՎԻՆՈՍ· Մ· ՎԱԼԵՐԻՈՍ ՄԵՍՍԱԼԱ·

Ջուր չան հիւպատոսաց վն անուանակոչուեթե յաջորդաց :

Յերբև մտին այս հիւպատոսք ՚ի տաճարեթե իւրեանց պաշտամանն , հարկ եղև նոցա խորհիլ վն ընտրուեթե իւրեանց յաջորդաց , և նորոգեցին զնոյն գժուարուեթիս : Այ՞ այսորիկ զոր ինչ մարթիմք ասել զնոցունն մատակարարուէ , ասեն վերագածի ՚ի զուր ինչ չան՝ զոր արարին վասն

1 ՚ի պրիբոնն՝ որ արձևտին էր բարձրաբերձ հիւպատոսաց , անուանի գիտն ՚ալիպոմպէոս հռուփոս զոմ · յաջելու եա՝ ըն ծերպոյան արի գնա ՚ի բանս : Այս գործ ևուն ՚ինչ գծատարահատաց , որոյ էիւ օրինակ ՚ի բովանդակ պաշմանէնան հասարակապետութե : Այնյն պրիբոնէն էր նուիրական · և այս իսկ առանձնաձարմանէ առնէր զնոսա այնպես գոռոզս և յանդգնոնս : Այարքիէ՝ ոպոյգ ե և այս ՚ի վկայելոյ ասկնիոսի, զի պոմպէոս այսհռուփոս ՚ի չորրորդ ամին եղև պրիբոն : Այարդ և՛ էր ովքրոնի հաւանպաղրդեալ իւլեանաւորունքն ընդ ամս բազումս , և ըն յայսմ եղեալ էր ինչ բացառութի ՚ի գնորս պոմպէոսի , հարկ էր ասկնիոսի չիլգալել զայն :

անուանակոչուէ հիւպատոսաց յաջորդ ամի : Այլոց եթէ գուցէ ասիցի, Թէ ի ինդրոյ նոցա եղև վճիռ՝ի ծերակուտէն, զի յայմհետէ հիւպատոսք և պրետորք միւս ընտրեսցին՝ի կուսակալուէն գաւառաց , քանզի եթէ հինգ ամաւ զկնի յանկ հանելոյ նոցա վերստանալոյ թէ իւրեանց : Իսկ զի այս կուսակալուիք գոլով գլխաւոր առարկայք ցանկուէ առաջնոյ գիքացւոց հռովմայ , խորհեին՝ Թէ այսուիկ յապաղմամբ ել հարուստ ի ժամանակ , շինցի ապարատան եռանդն որով անձկային պաշտամանց՝ որք մատակարարեին նոցա իրաւունս : Ցկայր գեղ , և կարի ինն բացական՝ի ժամանելոյ յապրիւր անդր չարեաց :

Կնաւոր. յղիս ի պաղատական պա պերազմ. ա. յիւ.

Այլ այսմ շարժառիթ հասարակաց օգտի և նորոգուէն՝ զոր պիտիին՝ի վեր երևեցուցանել , կնաւոր իմն յուշացանք ունել , Թէ կայր և գաղտնի ինչ պիտուն յայսմ նորոգ կարգաւորուէ : Պնդէ նա , Թէ հնարս ունքնեալ՝ին այսուիկ ել գեմ իւր . և կամիին՝ զի ոչ գոլով այնուհետև կուսակալուիք գաւառաց շաղկապեալք ել հիւպատոսական և ել պրետորական պաշտամունս , սակաւաւորք ոմանք՝ յն պոմպէոս և իւր կուսակիցք , կարգեսցեն ըստ հաճոյս զայսոսիկ երևելի պաշտամունս , և այնպէս ըզքաւամբ ունկին զնմա գաւառս : Այսպէսին ունիմք տեսանել , զի որ ոչն կարգեցաւ՝ քայց լոկով վճռով ծերակուտին , զայն պոմպէոս ամաւ զկնի հաստատել ունի հանդիսական օրինօք՝ զոր առաջի արասցէ ժողովրդեան :

Շինուածապետուեն փաղենիոսի , վն որոյ իրաւունս համարիմ առնել ինչ աստանօր զնմանէ յիշատակուէ : Փաղենիոս համարեալ էր նմանողական՝ին : Այլոյ քանզի սորայս ջնջմամ էր երևակայուէն , որով չյոմի ձգիւք յանչախին , առաւելուլ և ձի զիւր գաղափար , որ ոմն այլոյր ասացաք՝ զանցանէր փոքր ի ոմն կապար : Այլոյ և այնպէս կատն սիրէր զնա և պաշտպանէր նէ , և ի ծագէս նպաստամատոյց ևս եղև նմ՝ի հետամուտ լինել նէ շինուածապետուեն : Այն զի փաղենիոս՝ի քաց անկանէր արդեօք՝ զնա գաղտնի հետապնդուեն Թէ իւրոց խնդրողակցաց : Կատն չայս արար զնոցայն նենգ , և ետ ցրել չժողովն իշխանուէ տրիբունից՝ զորոց խնդրեաց զօգնուեն :

Պլուտարքոս՝ի կեան :

1 Ասր պարիւ ասէ՝ Թէ փաղենիոս լինել կ. պոմպէոսի բրիբուն չայսմ ամի, բառական շինուածապետն փաղենիոսի՝ նշանակել զկ՝ի գրոնէ՝ բառի ինչ կարի անհատապաի : Բայց փնուրեի այսը լէ լինել պիտական :

Ա· Հ· 699։ Ե· ՀԲ· 53։

Կատոն առնէ զծախսսն զուց վաղնեսի՝ կարի անպատճառ։

Այս ըստ փավղինիոս ընտրհապարա էր կատոնի վերբոյ պաշտաման՝ գնայր ըստ թորհրդոյ նէ, և ըստ իրոյ ինչ՝ի սահմանեալ զնա եթող զնոր իշխանուէն և ըստմ զպատիւ։ Այս մանաւանդ ընդպակս հանդիսադրուէք խաղուց՝ որք մի էին յերևելի գործաւորուէց շինուածապետուէ, կարգեցան՝ի կատոնէ։ Այս ինքն բարձերեց եղև յայնս և արար զծախսն, բայց ըստ իւրում սովորուէն և քնաւոր յօժարուէն։ Ոչնոյ արար զամ պերձուէ և մեծածախուէթ, և սիրեաց մեծանալ զանպատճառ պարգևուէն նախնի ժամանակաց։ Վոխանակ ոսկի պատկաց՝ ետ՝ի վարձ դերաստանաց և երաժշտաց պատկս յոստոց ձիվենեաց, ոչ սովորուէն էր յոլիմպիական խաղս։ Այս սովորուէնէն առաստաձեռնեալ զայ բաշխոյս մեծածախս յայն տեսարանս խաղուց· կատոն ետ բաշխել զսովորականս և զհասարակս· յուննայ՝ զուռնդս և զպտուղս· ցի զձակնդեղ, զհաղար, զշողգամ և զտանձ· հուսմայնեցւոց՝ գինի, միս խոզինի, ձուկ, վարունգ և կաճն։

Որ և այնպէս հաճոյ լինի ժողովրդեան։

Այս խոչորուէն համարեցաւ յոմանց կծծուէնի, ըստ որ չզարմանամ՝ ի գոյն պատահեալ էր երբեմն տուբերոնի, ի կոչունս զոր պատրաստեաց նա ժողովրդեան՝ի մհտնէն շհպիոնի ապրիլիկեցւոյ։ Այայց առ ապացոյց թէ՝ և՝ի ժամանակի հանրապետն ապականուէ բարուց կայր՝ի ժողովրդեան ընտրուէնի առաքինուէ, և թէ ատագանուոյն՝ի ձեռս էր ամրոել զբազմուէնն՝ի բարին՝ եթէ վստահայեալ էին ձեռն՝ի գործ առնել, անդէն գոգցես ամ՝ որ գոհ գտաւ ըստ խաղս կատոնի։ Ժողովուրն երթալ՝ի գնին խաղուց պաշտօնակցին փավղինիոսի՝ որք էին մեծագործք, առ՝ի գալ տեսանել զկռուժուագիմն կատոն զուարթացեալ, և բաժանորդ լեալ հասարակաց զբօսանացս։ Փավղինիոս՝ որում հաճոյանէր բարձերեց նստիլ, կայր խառն ընդ խուժանին· ծափս հարկանէր և հրաւիրէր զորս՝ի գնին էին գովել զկատոն՝ որ էրն յառաջնին բարձին։ Այմէ նայնն կատարեցաւ անպատճառ և միօրինակ զուարթուէթ, զոր ոչ ուրեմն է տեսանել՝ի մեծաշուք հանդերձաւորուէս։ Կատոնի իսկ եղև մեծ ուրախուէ, զի եղոյց՝ թէ քանի՞ դիւրին էրն պարգևել զայնպիսի տօնախմբուէնս, որք յոլովակի լինէին անչափ տաժանմամբ և ծախիւք։ Ոչ այլոց էին մեծ և զբաղական իրողուէք· վասն իւր եղև խաղ ինչ անծախ, անխռով և անաշխատ։

Ժողովք վերընտրուէ հիւպատոսաց եղեն՝ի բազում նուազս, բայց չէվև հնար կնքել ինչ· և մեք չունիմք ինչ երևելի՝ի պատմել, բայց զայս՝ թէ՝ի միում՝ի մըրց-

մանց դիպելոյ , զոմեռիոս հիւպատոս վերաւորեցաւ : Տարին յանկ եղ այսու օրինակաւ , և միւսանգամ դարձ եղև 'ի դերահիւպատոսութիւն : Դիմ:

ԴԵՐԱՀԻՒՊԱՏՈՍՈՒԹԻՒՆ Ա· Հ· 700· Ն· Ք· 52:

Կոտազէ գտնի հետոպէն դուրեն պայծառագեցեցին միլոնի, հիւպէռոսի և մեռելոսի շնորհին՝ 'ի հիւպատոսութեան :

Ա՛ռաջին աւուրք ամենայն յոյնվարի անցին՝ առանց կարգելոյ 'ի հռոմ և Վերահիւպատոս : Այս բոլորովին անիշխանութիւն եղև 'ի սակս գաղտնի հետապնդութեան և 'ի քանութեց այնոցիկ՝ որք անձկային հիւպատոսութեան : Սիլոնն , հիւպէռոս և մետելլոս շնորհն կագելին հասանել աւագութեան մեծի՝ ոչ կրկեք , այլ կատարեանօք : Այս այն համ անկարգութիւք և չափազանցութիւք՝ որք երևեցան յայն վայր յայսպիսում իրողութե , քանզի իւրք ստոր էին՝ ըստ յորս ձգեցան այս երեք ինդրողներքն : Ուրեքանչիւրն ունէր զիւր սակաւաւոր զօր , և օր ըստ օրէ լինէին 'ի մէջ նոցա արիւնահեղութիւք կռիւք :

Ա՛յս յետերանաց՝ որում առհասարակ էին արժանի մեծ գնացից ամենայն հակառակելոց օրինաց սրպիսի և իսկ ընկերութե , կայր և այնպէս միտումն ինչ 'ի կողմն միլոնի : Յուշ լիցի մեզ , Թէ եր սա յետ պոմպէոսի՝ նախանձայրնդիր քան զամենեսին վասն յետագարձին կիկերոնի : Յայնմհետէ չէր նոր երբէք յեղափոխել զգնաց : Սիշտ միացեալ ըստ ընարելագոյն կողման , մեքենաւոր վեհանձնեայ քաջութե մեծ իշխանութե ծերակուտին և մեծ պահպանութե հասարակաց հանգստեան՝ ընդեմ կատաղանաց կղզիոսի : Յոյր սակս և իղձք յոլովից լաւագարոյից էին 'ի նոր կողմն : Այր և շահեալ զգաստութիւն անչափ պարգևատուութե , հանգիսիւք խաղաց և աեսարանաց , որոց ծախք ընկղզեալ էին վերիս ընդարձակ և ճոխ հայրենի ժառանգութիւս : Հիմնեալ յայսոսիկ հասարանս՝ բնաւորապէս նպաստամատոյց , վաղվաղեր ըստ մարթելոյ ղընարութիւնս , իւր աներևոյթ գոլով յաջողուածոյն . և թուեր նմա՝ Թէ իւր դիմամրցանակք իսկ ձանձրէին զնովքն վերադասուի քան զինք , մեծ որոյ և ջանային ըստ հաւկառակն յերկարաձգել և յապաղել :

Իւր ինդրողականք ուշնէին 'ի կողմն իւրեանց ըստ պոմպէոս և զկղզիոս :

Յայսու ամենայնի 'ի չտեսս եր նոր պոմպէոս , որոյ երբեմն հիւպատոս եր գանձաւոր , և որում մետելլոս շնորհն հանդերձեալ եր լինել աներ : Ուենէին յիւրեանց կողմն և զկղզիոս՝ որ առ ժամն 'ի ինդիր եր պրետորութե , և որ յոչինչ իրաց այնպէս զանգիտելով՝ ոչ 'ի հիւպատոսութե միլոնի 'ի ժամանակի իւրոյ պրետորութե , 'ի վար արկին : Կին· Ե դիմ· 24· 25 : Աս կոմիոս :

Ա. Հ. 700։ Ն. Ք. 52։ կաներ առ խափանել զայն՝ զամենայն գիւղ յարգ , զամենայն գիւղ զօրուԹիւն և զամենայն գիւղ բանսարկուԹիւն և զբռնուԹիւն ։ Ա. յոպիսի և այլոպէս հզօր օգնականուԹիւք բովանդակ զոր յօգուտ անձանց կարողացան առնել, եղև այն, զի խափան արկին պատրաստ՝ չՀռոլիլ առ ընտրուԹիւն Վերահիպատոսի ։ Պամկոս՝ որոյ միջա ակն եդեալ էր իշխանապետուԹիւն, և որում յայս սակս հաճոյ եր տածել գնուողսն , ի ԹիկունՀ եկաց նմ իւր ամ զօրուԹիւ . և Տ. մանաւանս պանծալոս բռնսյա՝ տրիբունն ժողովրդեան , որ գլխովին անձնավաձառ եր նոցա , խափան արկ դիմակալուԹիւ անուանակոչուն Վերահիպատոսի , որ էր սկզբնաւօրուն ինչ ամիս կարևոր ձեռնարկելոյ յընտրուԹիւն հիւպատոսաց ։

ՍպանուԹիւն կղոդիոսի ի միլոնէ ։

Ա. յոսւ օրինակաւ եղև ժամանել յուԹուտասն յունուարի . օր՝ յորում միլոն էր եղև երԹալ ի լանուվիոն փոքրիկ քՀաք բացատան ի Տռոմայ ։ Եր նա քնիկ՝ ԹեբևաւՀ և ծնեալ յայսմ քՀաքի , և ի վաղ արկաներ առ ժամն գառաջին իշխանաւորուԹիւն այնր քՀաքի ։ Յաղագս այսր՝ Տասաներ նմա բարձերիցուԹիւն ընտրուն ուրուն քրմի Տելոյ՝ պաշտպանական չածուէն լանուվինի ։ Ա. պա անկաւ յօղի իւրովք կառաք , կնաւ իւրով փաւստայիւ՝ որ դուստրն էր իշխանապետին սիլլայի , և միով յիւրոց բազեկամաց . բայց վարեր Ը իւր մեծ ինչ սպասաՀարուածն , և մանաւանդ քաղցմ Տոյլս սուսերամարտիկ՝ որք էին Ը իւրով ձեռամբ ։ Կղոդիոս ևս էլեալ եր յայնմ աւուր ի Տռոմայ Տեծեալ ի ձի , և էին Ը նմ երեսուն ստրուկք կուռ վառեալք ։ Ի գաղԹին պատահեաց սպասաՀարուածս միլոնի ։ Ոչ զի երկարին տեսաք՝ էին ԹՀնամիք , աքը նմ ուսեալք ոտիկ կռուիլ Ը միանգամ , ի գիմի Տարան իրեարս ։ Կղոդիոս գիմեաց անդր . և ի միջամուխ լինել ի խառն անդ , կարկաքը խոցեցաւ ի ԹիկունՀ ի միոյ ի սուսերամարտիկ միլոնի ։ Տարան զնա յիջեալն մի մծատակ ։ Ասյց միլոն՝ որ երԹայր փոքր ինչ յառաջոյ , իբրև զգաց որինչ եղևն , Տասուատեաց ի միտս իսկ և իսկ կարձել զկղոդիոս ի կենաց , գիտելով ԹԷ չէր ինչ փոքր վտանգ վիրաւորուԹիւն քան զմաՀու . և կամեցեալ զնԹէ կորիցէ ևս , գեԹ միԹերաբուն կալցի՝ մի ձերձ լինելոյ իւրոյ յիւրմէ Թշնամւոյ ։ Ա. պա ի վեր արձակեաց իջևանին գիւր ստրուկս , որոց գլուխ եր Ա. սաւիկոս ոմն ։ Ա. տին բանի ի տուն անգր կղոդիոս Տառնաւ անտի արտաքս . անդէն խողխողեցաւ , և ԹողաւաՀեալ ի վեր ՁանապարՀին ։ Յետ այսորիկ միլոն կալաւ

զիւր ձանապարհ, և չոքաւ ի առաջագրութենէն ի լանուելն։ Ա՛ն ալ ասաց ցնա· Յայսմ ամի իւր զգուշաւորուն եղիւ ազատ առնել ի Թուրք իւրոց սարկաւագ զայնոսիկ՝ որք վիրաւորելոյն և սպանին զկղզիոս, զի մի բռնադատեսցի տալ զնոսա ի ձեռս՝ զի մատնեսցին ի տանջանս։ Ոչ ան զի ըստ օրինաց հաւատոյն եկեալ՝ ազատք ոչ լինիին մատնեալք ի տանջանս։

Ա՛յլ ոմն ի ծերունեաց ծերակուտին Աթոս· տեղիոս անուն՝ որ գառնայր յանդ, անցեալ ի գիպաց ի ձանապարհն՝ ուր գիտապատ անկեալ կայր մարմին կղզիոսի, եդաւ զայն յիւր կառս, և եբեր ի իւր ի քաղքն։ Զի վաւելիա այրի կին կղզիոսի, այն՝ որոյ ամուսնուին զկնի ի անտանիսի, և իւր կատարուն առ կիւկերոն՝ արարին զնա անուանի, կին փառասէր և ամբարտաւան, որ վն իւրոյ յանդգնուե և խռովայոյզ ոգւոյ էր ինչ ընդհատ ի մեծեղեռն արանց, եւ գնել յայտնապես ի գահլեճն տան իւրոյ զհեռել մարմին առն իւրոյ գվաղվին արիւնաշաղախ. և կացեալ առ նմա՝ յուսացեր արտասուալից աչօք գիմելոյն ի տեսանել զայն նշաւակ, զվերսն՝ զորս ընկալեալ եր նա։ Խուսն ընթացան անգը եթէ գիշերային, և եթէ ի առաւօտն անհամար բազմութիւք սիներոց խռովանքն, որոց կղզիոս սիրելի եր յոյժ՝ մինչ կենդանին եր, և քաջ ծառայեցուցեալ եր զնա յամ յիւր խռովայոյզ ձեռնարկս։ Ա՛յնպես մեծ եղև խռնուե խռովանքն՝ մինչև բազմաց երևելի անձանց հեղձուցիկ լինել, ի որս և ի ոմն ի ծերունեաց ծերակուտին՝ Ա՛վիբիենոս անուն։

Ա՛յ պակասէին բայց միայն տրիբունք՝ առ զգրգռելոյ զայնպիսի խռովանն ի գործել և սմենայնի տրիբրատուիս։ Պլանկոս բուրսա, և Ա՛. պոմպէոս հռուփոս՝ եկին ի կառ տարուն անարժան սպասաւորուե։ Այոյն հրամանաւ մարմին կղզիոսի կիսամերկ՝ ոչ եւրն, բերեալ դնի ի բեմ առեղծուածոց։ Ա՛նդ երկու տրիբունք՝ ոչ յայլոյ խելս լեալ՝ միոն ի ձառս ձշմարտադիրս ի գեմ միլոնի։ Ջեռեալ ժողովրդեան ևս քան զև ի բանից ասացի, և գլուխ ունելով զԱ՛եքս· կղզիոս՝ որ դրօշակիրն եր և բորբոքիչ ամ խռովմեց ստեպ յոչ ընդոյ յիւրմէ ձեռաքաւ, փոխադրէ զգին ի պալատն ասելեան, և կառուցանէ խարոյկ փայտակոյտ յամ պատրաստական փայտից գտեալոց յատեանս պրեատորեաց, ի նատարանս գատաւորաց կամ ծերակուտին, ի պահարանս գրոց և ի տախտակս հանելիս գրավաճառաց՝ որք ըստեղծուն էին։ Ա՛յ-

Ա՛ն· ծ· 700։ Ն· ի· 52։

Հնչեղ խոսք վուլկ ի հնոսվի մասհու և յոսզրկաւորութե կղզիոս։

Ա՛ Հ· 700։
Ն· Ք· 52։

ամենայն եղև այնպէս տագնապաւ, մինչև պալատն ոտ
տիլեան, և բազում տունք առանձնաւորաց հրդեհեալ
կիզան, և պօրկեանն վասիլիգա կառուցեալ վաղնջուց
՚ի կատոնէ համարակալէ՝ խանձողեցաւ յոյժ ՚ի բոցոյ։
Այնմ վայրի և բազումք զատան ջահիւք լուսելովք, և
խանձողօք վառեալովք ՚ի հրդեհել զտուն միլոնի։ Բայց
սաՀապարեցին արք զօրաւորք ՚ի պաշտպանել զայն,
որք և հեշտեաւ վանեցին զայն սրիկայս։ Այլք աւուն
խուռնս ՚ի փայտակուտէ անտի մեռելոյն, և ընթացան
տանիլ ՚ի տունս շիսիոնի և հիպոէոսի որպէս աւետ
չեայ նոցուն հիւպատոսութեան, և ապա չոքան ՚ի պաշ
տեզս պոմպէոսի նովին խրճամբք, ոմանց հիւպատոս զնա
ձայնելով, և ոմանց իշխանապետ։

Ընուանակ ը
չուի ուրումն
դերահիւպա
տոսի։

Օ՛ահի հարեալ ծերակուտին յայսպիսի ահեղ աղմիկ,
ժողովեցան առ օրին ՚ի երեկս, և խորհեցան սրտի մնոք
վ՚ը անուանակոչութեամբ դերահիւպատոսի։ Ա՛. լեպիդոս՝
որ ընտրեցաւն իսկ և իսկ ՚ի պատրկայ, եՀան վՀիռ ՚ի
ծերակուտէն ՝ որ յանձն առնէր դերահիւպատոսին,
տրիբունիկ ժողովրդեան և պոմպէոսի ոչ փոխահիւպա
տոսի, աքսիել վ՚ը ապահովուած հասարակապետուն։ Ա՛յս
վՀիռ տայր պոմպէոսի և իշխանութիւ զօրաժողով լինելոյ
ընդ ՚ամ իտալիա։

Ա՛իլոն դառ
նայ ՚ի հռովմ,
և հանապա
զորդ ՚ի խըն
դիր հիւպա
տոսութ։

Ո՛չնամիք միլոնի լնով արքանեկեցին նմա՝ չիւրեանս
արկեալ զառանցանօք իւրեանց զՀասարակայ ցասումն,
և Հարկաւ նուազեցուցեալ ևս զատելութիւն՝ զոր բնա
կան մնայ մեծ կղզոյիսոն ՚ի սկզբան անդ յարուցեալ էր ՚ի վ՚ը
այնորիկ, որ սկզբնապատճառն էր այնմ։ Ա՛յս առաւել
հրդեհ ոստիկան պալատին՝ որ սաՀմանեալ էր ՚ի վաղվն
ջուց ժամանակաց տեղի վ՚ը ժողովոյ ծերակուտին, թը
ուեր իրաւամբք քստմնելի ինն ձեռնհրեցուի։ Ակնկերան
յատենապանել իւրում ՚ի նպաստ միլոնի եղոյց լիով ըզ
գԺնդակուի իրին՝ այսուիկ սուղ բանիւ։ ,, Տեսաք ՚ մեք
,, զմեհեանն՝ ուր Հանգչի սրբուի նախնի իմաստից, մե
,, վայելչուի ինքնակալուե, զորբարանն քՀքաւոյ իմաս
,, տութե և Հասարակաց խորհրդատուուե, զգլխաւոր
,, յարկ քաղաքին, զվնասահալանն մերոց դաշնաւորաց,
,, զնաւահանգիստն Հմ ազգաց, զայսպիսի արգոյ տեղի
,, տեսաք մեք պղծել ՚ի գարշ դիոյ, և Հրոյ լեալ Ձարակ,
,, մինչև անՀետ լինել իսպառ։ ,,։

1 Ջոտնաոր սրբուե, մեծ վայել
չութե, իմաստութե, Հասարակաց
խորհրդոյ, զգլուխ քաղաքիս, զսե
զան դաշնաւորաց, զնմ ազգաց և
ազգանց զնաւահանգիստ .... (տե
սաք) Հրկեզ, քանդեալ և պղծեալ։
Կին։ ԸՀ Ֆլաւիի· Հմմտ· 90։

Ա՝իլունի օգտեայ վերիպակ իւրոյ Թշնամեաց՝ ոյզ առն կորովամտի և քաջասրտի : Ա՛նառապարհորդուն իւր ՚ի լա- նուվիոն՝ պատձառ ունելով հաստահիմն , եւլև նմա գե- ղեցիկ պատրուակ՝ բայական լինելոյ ՚ի սկզբան անդ . և ետ նմ ժամանակ տեսանելոյ՝ Թե յի՞նչ վձարիցին իրք : Իբրև գիտաց Թե կուսակիցք կղզիոսի ձեռն արկին ՚ի գնացս պատշաձողս առելի լինելոյ , համարեցաւ՝ Թե այն իսկ վ՚ն իւր դէպ ժամ միւսանգամ երևելոյ ՚ի հուովի- ամուտ անդր ՚ի դիպող ժամու , յորժամ դեռ ոստիլեան պալատ եր ՚ի հրայրեացս : Յրևեցաւ նովին վտատուրք և ոխսրտուրք ոյզ միշտ ՝ հանապազորդեալ ՚ի խնդիր հիւ- պատոսուն ոյզ յառաջն . և առ վերսին յանկուցանելոյ յինքն զսիրտ բազմուն ետ բաշխել և հինդ դանկ * ըստ մարդաձուի իւրաքանչիւրում քաղաքացւոյ :

* Ա՝նդինն 31 էիրոյ Ե տ ֆոդ գաղղիական :

Ա՝նդրոդահիքք իւր խոհովեցան , և օգուտ անձանց վար- կան վաղվաղել զընտրուին , մինչեւ պարապ գտեալ իսկ նր զինջուցանել և իսպառ ջահիլ զսիրտս նր : Ա՝ապ ըստ կամանաց հ՚արկ եր սպասել աւուրս քանի մի : Ա՝ր զի չէր սովրուր , առաջնոյ դերահիւպատոսի գալ յընտրութիւն հիւպատոսաց . և վճակ լեպիդոս չառնոյր յանձն խմբել զիւողով ժողովրդեան : Ր՝ խլուն և հիպոկոս ձեռն ար- կին բռնադատել զնա : Ի՝ հինգ աւուրս՝ յորս տևեցաւ իւր իշխանաւորուին , զօրականք Հանապազ պատեալ պա- շարեալ պահէին զտուն նր. եղեն անդ և յարձակմունք , յորոց ՚ի միումն ցայն վայր հասին՝ մինչև խորտակել նր զդրունս և մտանել ՚ի յարկս , ուր գործեցին զամ նախ- ձիրս : Խորտակեցին և զմահիձս կուսնեղեայ կնոջ դե- րահիւպատոսին , որ մի եր ՚ի բամբշայ կարի իմն առաքի- նեայ : Ա՝ձարեալ էին իրք վ՚ն լեպիդոսի , Թե չէր ՚ի վ՚ր հասեալ գունդ միլոնի : Յայնժամ դիմակողմանքն Թըշ- նամիք՝ գարձան միմեանց ընդեմ, և այնու օրինակաւ զեր- ծաւ տուն լեպիդոսի :

Սալուստիոս առ ժուն արի- բուն՝ անձնա- կան Թշնամի միլոնի : Վարրոն առ գեւեւիոս. ժէ- թէ :

Յայնմ վայրի արիբուանք՝ որք ՚ի սկզբան անդ զՀակա- ռակ կողմն ունելին զմիլոնի, Հանապազորդեցին զգրգռել և բարկացուցանել զբազմուին՝ իւրեանց բուռն Թշնա- մանօք : Յերկուսն՝ զորս յանուանէ յիշատակեցի , յաւե- լուլ մարթ է և զսալուստիոս , որոյ Հոգօր պատձառք բայց ոչ վայելչականք նմա , առնելին զնա անձնական Թշնամի միլոնի : Ա՝յ ՚ի վ՚ր հասեալ նորա՝ Հնաւ իւրով փաստաբիւ , տուեալ եր անդորմ գանել զնա . և բրու- նադատեալ ևս եր զնա՝ գնել իւր մեծագնոյ գազատուէ երթալոյ ՚ի բաց : Յոյր սակս երգ վերկենդրուէ սաստիկ

Ա. Հ. 700։ Ն. Ք. 52։ Աւետիս։

էր յոյժ ի սալուստիոս, բայց և այնպէս չեղև ինչ կարի գժուարաշահ։ Այս և պատմէիս Հռուփոս ՝ Հուսկ ուր. լեալն համոզեցան լսել և յխոսիլ։ Ուայց պարկաս բուրասա յանկարծ ձգեցաւ կատաղանօք, որում չեղև հնար յաղթել։

Կելիոս զառ բին հակառակն պատպանէ զնա։

Ապա այնպէս միլոնի էր մի ոմն ի տրիբունից պաշտպան։ Այս էր առեւաբանն կելիոս, պատանի աշխոյժ և եռանդնոտ՝ ոմ ասացաք երբեմն. և իւր ձիրք հասուցանէին զնա երևելի ոմն լինելոյ ի հասարակապետուէ, եթէ էին նը և գնացք բարիք։ Յառաջիկայ իրողութեն պանծալի հանդիսացաւ. ձեան էարկ ոմ ջերմ բարեկամ ի գատ միլոնի, առաջի արար զնա ժողովրդեանն. և հաստատուէը նը միլոն հասոյց վերոդուէին յայն կերպարան, որում և կիկերոն իսկ գՀետ չորաս յիրում առեւաբանեաց։ Այս արդարև յիսկուէն եղելոյն հայեցեալ, կռիւն էր լեալ վրիպակաւ՝ ոմ իսկ ասացի, ի մէջ արանց կղզոիսոի և միլոնի։ Ուայց զգլի կղզոիսոս էր հեծեալ ի ձի, որոյ ոչ էր խոչ և խոսք, զառաջեաւ ունելով միայն զիւր ստրուկս կուռ վառեալս, և զսորին հակառակն՝ միլոն էր յիւր կառս ը կնոջ իւրում՝ զորոյ գՀետ երթային իւր ընտանիք, կելիոս և միլոն պատճառս առին յայսց պարագայից՝ արկանել զմեզն ի վը կղզոիսոսի, թէ կամիր սպանանել զմիլոն. յորմէ գՀետ գայր թէ միլոն ոչ սպան զնա, բայց եթէ առ հարկի պաշտպանել ի։

Ջարմանալի նախանձաւորուն կիկերոնի զի պաշպանել զմիլոն։

Կելիոսի՝ լոկ բարեկամելին էր յորդոր ի գործել. բայց զկիկերոնի նախանձ քաջալերէր երախտագիտուէն, և յայսմ նուագի երևեցոյց սա, թէ իւր տեսական ձառնամանեք ի վը սիրելի առաքինուէս՝ էին նմա գործնական կանոնք, որոց համարեր զանձն սերտիւ պարտաւորեալ։ Ամենչ բաւական գտաւ քեցելոյ զնա ի միտն։ Այս վը հաւատարիմ լինելոյ իւրոյ առ նա՝ տարաւ մեծ մեծ վտանգ վտանկի զարմանալի ինն քաջուէ։ Տրիբունը Թշնամիք միլոնի՝ ոչինչ ը չհատ կատարուէը բողոք ունելին կիկերոնի իսկ. մինչև համարձակին ասել՝ Թէ նա ինքն է սկզբնապատճառ մահուն կղզոիսոի. և Թէ միլոն այլ ինչ ոչ արար՝ բայց ձեան տալ նմա։ Յայն վայր հասին, մինչև յոլովակի սպառնալ ևս նմա՝ օրինօք ամբաստան լինել զնմանե, և կոչել առաջի ժողովրդեան։ Ուան ինչ ժողովրդեան միտեաց ի կարծիս այսց տրիբունից. և կիկերոնի յիրաւի էր երկիւղ, գուցե յարի՛ ի վը նը մրրիկ ինչ ևս զառաջինն՝ յոր վտանգեցաւ։ Այսմ ևս արժան էր առաւելապէս ակնկեց լինել ի

նա , եթէ արդարև լինէր յայնմ վայրի ընդունակ երկ- Ընդ. 700։
չտուեալ , դի դիտէր՝ թէ իւր վաւեալ նախանձ՝ ի դատ ՆՒ. Ք. 52։
միլոնի՝ անչափայ եր յոյժ պոմպէոսի ։

Այլ Տարուստ մի ժամանակ յորմէ հետէ պոմպէոս տիրացեալ էր ի կղզիսոսի , և կարի ինն տարեալ՝ ի միլոնէ · նա՝ առ ժամն երկնչէր իսկ ի նմանէ , կիմ գնէ կեղծաւորութիւր երկնչել ։ Ապատատէր նա զբերս սուտս և զարարածս ոչ սպանցն ի նմանէ · և ոչ թէ կեանք իւր չէին յայտնի՝ ունէր միւրհ և առ անձին բազում պահապանս ։ Եթ զհետ եղեալ զկռովմ արամբք զինեալովք , և որք իւրով հրամանաւ զօրաժողով լեալ էին՝ յայտնացոյց ասելիս, թէ դիտաւն իւր ի միայն զդէմ ունել բռնաւն խորհրդոց միլոնի · որում և բարւոքեին՝ թէ կամի հրդեհել զքաղաքն , և նորոգել զկատաղութիւնս կատիլինայ ։ Այսու օրինակաւ՝ թէպէտ և պոմպէոս գովելի էին չափաւորութիւնք հանապազորդքն յուսյանել բարեկամուն առ կիլիեցիսն , և պաշտպանեալ ևս զնա ի կատաղութենէ խուժանին , մերս առնէնային անտարակոյս գիտէր թէ բարկացուցանէ զնա ի չատագովել զմիլոն ։ Ասաի և առ առնել՝ զոր պարտ անձին վարկանէր առնել իւրում բարեբարի , պարտ էր նմա զդէմ ունել երկիւղի եթէ տրիբունից , եթէ ժողովրդեան և եթէ պոմպէոսի ։ Զսորին հակառակն դիւրին լինէր նմա անգրկին շահիլ զամենեսեան զնոսա , եթէ մեղմեալ էր զնաւթ իւրոյ նախանձայուզութենէ ։ Այլ վերագասեաց միւրհ երախտապարտուիլ քան զայլ ամ՝ նկատուն ։ Այզեաց և Թախանձեցոյց զամենեսեան զնոսա՝ յորոց ակն ունէր օգնականուն ի իւրոյ բարեկամի ։ Խօսեցաւ ի հնորհն նոր ի ծերակուտին՝ քանիցս անգամ առաջի եղև նմ դիպող առիթ . ձեռն էարկ առեալ զգծնեայ բարուրանս՝ զոր ի վր բարձին , և զոր երբեմն պնդէր և պոմպէոս ։ Չհուսկն առացից · էրդև ինչ ծառայութիւն հնարաւոր՝ զոր ոչ ցանգ հանապազորդ դեաց Տասուցանել միլոնի արիական իմն հոգւով , որ ինձ Թուի մի ի պանծալի գործոց կենացս նր ։

Խուռվածիք տեսին այլ և ամիս իրրու երկուս ի Պոմպէոս միայն կարգ հիւպատոս։
հռովմ յետ մահուն կղզիսոսի , յորս չէրև հնար մատուցանել դարման ։ Ապատ դերասիպատոք յաջորդեցին մի վերոյ գնին՝ ի հինգ օրն ի հինգ օր ըստ սովորուե ։ Այլ այս իշխանաւորք՝ որոց իշխանուն էր կարճատև , ոչ զօրէին արգել արկանել զաղանի հետամտութենէ և կռուոյ՝ որ ի մէջ պայծառագգեցից · և ոչ խռովայոյզ

Ա. Հ. 700 : Ն. Փ. 52 :

պանգատանոց որ ի վէր իրողութեան միլտի : Տրիբունը կ՚ուզէր արծարծանկին փոխանակ չնչուցանէլոյ : Պամպէոս կ՚ետ երթեալ Հանապազ իւրումն առաջադիր խորհրդոց՝ ու՛ նաթիք լուեցուցանել զայդս խռովութեան , որով ի նեղ արկցի Տուսկ ուրեմն կ՚ասպարակապետութիւնն դիմել ի գերկս նորա : Կ՚յայտի ոգւով վարեալ , առ երեսս մերժեաց կ՚պատասխանութիւնն՝ զոր էրոյց առ նա միլտն , ի բաց հրաժարել ի խնդրոյ տիւպատոսութէ՝ եթէ այն էին իւր կամք : Կ՚թէ միլտի զանց արարէլ էր երևիլ ի Համար պարծառապղեցիլոյ , շնորհն և հիպէոս անատարակոյս լինէին հիւպատոսք , և գաղտնի գիտանէք պոմպէոսի ու՛ հասանէին ի կատար : Ու՛ խորհէր նա հրաժէշտ տալ կայսեսիի քաղցր ակնկալութէ . այն պի և Համար այնց՝ որք խնդրէին զնորայն իշխանապետութէն , օր ըստ օրէ առաւելոյր : Կ՚յԼր կամէին , թէ ամբարձցի ի հիւպատոսութէն կէսար՝ որ առ ժամն էր ի գաղղիս՝ որ յայսկոյս ալպեաց , որ և ձեռնհաս էր տրնիլ ի վէր ամի՝ որ ինչ անչք անցանէին ի հռոմ, և զբաժողով ևս լինել ըստ խորհրդոյ ծերակուտին , որոյ պատուիրեալ էր՝ թէ ժողովէսցին զրոք ըստ իմ իտալիս :

Պիւոպարբոս ի պոմպէոս և ի կրասոս :

Ծերակուտին սկզբնչ ընդհատ էր երկիւղ ի լինելոյ կէսարու հիւպատոս , կամ պոմպէոսի իշխանապետ : Կ՚պատրաստէին ի Հակառակ եղև այսմ խմբի տեղի տալ Հպկի : Ու՛օտ ի կատարած նահանջ ամենայն ի միաբանել երևելի ծերուներացն , բնութեան նախ առաջի արար ծերակուտին պարծիս՝ Նաև տէրոյ զղումպէոս միայն հիւպատոս : ,, Օ ի կալեալ զայս ,, Ձնդապարտ (ասէ,) կամ Հաստարակապետութէն ելանել ի ,, վէմ չարեաց՝ յոր լսկզմնաւն է . և կամ եթէ ի ծա ,, ռայութէ վարեացի , ունելի զլաւագոյնն ի տեարս՝ ո ,, ըում ակն ունելի '' : Կարծիք այսպիսի՝ ի բերան բնութեան՝ որոյ միշտ երևեալ էր Հնդամի պոմպէոսի , արկ յա մենեսին մեծ զարմանս :

Կատոն յաւել զզարմանան : Յոտն եկաց և ասէ . և ամ ոք կարծէը՝ թէ ընդեմ դալոյի առաջարկուէ , որ ամիս Հակառակ էր իւրոց սկզբանց : Յուցեալ էր նոր և յառաջ ժամանակաւ վնաս անդրդուելի յարութէն ի սկզբունս ազնուապետականաս և Հռիկապետականաս , յորժամ՝ ի խնդրել ամենց՝ զի պոմպէոսի յանձն լնլոյ Հոգ ընտրութէց , ընդեմ դարձաւ ինքն քանի . ասէ : ,, Պոմպէոսի պարտ է ,, պատսպարել յօրինաց , և ոչ Թէ օրէնք՝ ի պոմպէոսէ '' : Կայց յայնմ պահու յերեւութեացաւ ընդ պարագայից , և ասէ , ,, Ես ջանուն յանձն երբեք առաջարկել կարծիս ինչ

,, իբրև զառաջարկեալն ի բնութենէ · բայց ըլլել ա- Ա Տ· 700 ։
,, ռաջարկուիս յայլմէ՝ և ես տամ զիմ հաւանուիլ , գի- Ն· Բ· 52 ։
,, տելով՝ թէ ամ եղանակ կառավարուիլ վերագասելի է
,, ը զանիշխանութիւն , և հաւատացեալ՝ թէ պոմպէոս ի
,, վար արկանիցէ չափաւորութիւն զանչափ իշխանութիւնն զոր
,, հարկ ժամանակիս ստիպէ ցհասարակապետութիւնն ա-
,, ռանձել ի ձեռս նոցա ։

Այս արդարև այս եր ակնկալութիւն նախանձայոյզ հասա-
րակապետականաց , ի տալ իւրեանց գհաւանուիլ այսմ
նորոյ կարգաւորութեան : Համարեին , թէ տեսեալ պոմ-
պէոսի՝ զի ծերակոյտն առնէր զինն զոյն՝ զոր չէր երբէք
արարեալ այլում , շրջել ունէր գամ զիւր խորհուրդ ի
նպաստ ամենապետութե , և քեցնիւր ի կեսարէ և ի ժո-
ղովրդական կողմանէ : Յաքեանք ուղիղ խորհէին : Պոմ-
պէոս սկիզբն առնէր թերամոիլ յոյժ ի գը կեսարս , և
յայնմ հետէ շրջեցաւ բոլորովին ի կողմն ծերակուտին ։

Կարծէք բնութեսլի ընդունելի եղեն հեղաւեա . և ի
քան և հինգն փետրվարի՝ առ դերահիւպատոսն Թը
Աեր. սուլպիկիոսի , պոմպէոս հաստատեցաւ հիւպատոս
այս երրորդ անգամ՝ առանց պաշտօնակցի , այսուհիկ
յայտնի պայմանաւ , գը ազատ իցէ ընտրել իւր գը ոք ,
միայն թէ մի լեցի յառաջ քան զերկամեայ միջոց ։

ԿՆ· ՊՈՄՊԷՈՍ ՄԵԾ Ք· ՄՈՒՏԻՆԱ ՀԻՒՊԱՏՈՍ·

Համ և հա- Փառասիրուն պոմպէոսի հաճ և հաւան պատաւ Ը այս
ւան լինել մի միայն և անզուգական պատիւ հասանելոյ իւրոյ միայ-
պոմպէոսի : նակ հիւպատոս , և այնպէս միայնակ գլուխ լինելոյ բա-
զմանգամ նպիտակութեանն : Այս գերագոյն աւագուն
եղև նոյ ևս քան զևս քաղցրախորժ , փոխանակ գի եհաս
յայն Ը ձանապարհ նմին հաճոյական , ոչ բնութը կամ
աշարկուիը գինուց , այլ կամաւոր ընդհմամբ իւրոյ քա-
ղաքացւոց ։

Ընդհակա- Ա տայր բազում ընդհակալուի կատնի , և միանգա-
լութիւ եր առ մայն ազաչեաց գնա օգնել ինքեան իւրովք խրատուու-
կատան , որ թեը : Կատն իւր ատոյիկեան համաձանգուեը և միշտ
խոսիս տայ փոյր մի խոսիս եւ պատասխանի : ,, Ընդհս ինչ առ իս նմա պատաս-
,, ընդհատպարտուի , գի յամենայն գոր ասացի և արարի , խանի :
,, զգոհան գիտեի գհասարակապետութե և ոչ գքոյ : Ոսկ
,, ի խրատուութե մասին , տայ զայն մտադիր առանց
,, ձինն՝ յոյժ ամ խնդրիցես , բայց թէ ոչ խնդրիցես ,
,, տայ զայն հրապարակաւ և ի ծերակուտի ” ։

Ես Հ. 700։ Ար. Բ. 52։

Պոմպէոս ամենամոտ ընդ կուռնէլիա գաւառն նեղլեալ գաւառ նեղլեալն էր մեծ պոմպէոսի։

Պետք՝ ի պոմպէոս։

Յայնժամ պոմպէոս արար հարցանիս , առեալ իւր հինգ գիւռնելիա զդուստր մեծ պոմպէոսի՝ զոյ րևայեաւն ի կրասոս փոքուէ , որ փոքր մի յառաջ մեռեալ էր ի պատերազմին՝ որ ընդդէմ պարթևաց ։ Ուստի նեղն էր և ոգի կարի ի մտավարժ ։ Վասն որ միայն զբաժանուիլն , այլ և ներհուն էր գրականուէ , երկրաչափելոյ և վիճաբանելոյ ։ Այս ամենայնիւ ընդդէմ էր և ինչ ինչ պանծագոյն , որ էր բնաւորուի ինչ պարզ և միօրինակ , ծանր ի ժպրհուէ և չընդվայրաբնուէ , մանկամարդ տիկնայս ։ Այս ամենայնն յարդոյ պարտաւոն ի վեր պոմպէոսի ։ Ամենք հայելին յանհամեմատուէն հասակին . զի արդարև ընդ այդմ մասին կուռնելիա յանկագոյն էր որգւոյ նորա՝ ըստ նմ։ Ուստի որք հայելինն ի պատշաճաղուէն , անվայելուչ իմն համարիչն , թէ պոմպէոս՝ ի ժամանակի յորժամ իւր տառապեալ հայրենիք ազաչաւոր էին նմա՝ զի գաւառ հասարակաց ապաւէն յաղեաւսոր և յարտասուալից վիճակի ։

Ուր օրէնք պոմպէոսի ընդդէմ շրջառելեան և գաղանի հետասնդուէ ։ Ընծ։

Ուր հրդաժարեաս թագիցի թերևս կարի իմն խիստ բայ մաց ընթերցողաց , մանաւանդ զի պոմպէոս ոչ անծոգած իւրոցուէն՝ յոյլ սակս ամբարձաւ յայնս առագոյն ։ Ընդէն վազվազակի յաւուրն երրորդի յետ գահակալելոյ՝ խմբեաց զծերակոյտն , և առաջի արար զկրուէն գեղջ՝ զոր արժան էր մատուցանել հասարակաց վիճաուն ։ Ուր միտք էին հաստատել նոր օրէնս , եթէ ընդդէմ գաղանի հետասնդուէ , և եթէ ընդդէմ գործոց բռնուելոցն՝ որք եղեն ի վերջոյ ։ և զի կարգեսցի հոգաբարձուէ ինչ արտաքոյ հասարակ կարգի , որ յանհատ քննուէին ազատք կուռնի եղելոյ ի վեր ձանապարհին ապրելոյ՝ յորում սպանաւ կղզիոս , և հրկիզուէն՝ որ այրեացն զոստիկան պալատն , և յարձակմանն եղելոյ ի վեր տանն առաջնոյ գերապետի պատուոյ ։ Լ. Լեպիդոսի ։

Կին։ Ը. Գլ. Ա. համար 13։

Եթէ հաստատեալ կիկերոնի , էր գիտուն ծերակուտին՝ եթէ հաստատեսցին նոր օրէնք , և ոչ՝ եթէ կարգեսցին նոր առաջարկեալ , այլ՝ զի շատացեալ յառաջերեալ նախնի օրէնսդ ընդէմ այգպիսի յանցանաց , պերտոյն որում

յանձն էր այնց կատարումն , յանձինն կալցի առաջի առնել գայն գառս՝ որք յաճէին զայժմեան եղելովքս , յառաջին անդ ժողովս , զի զոյց լինի վնասական և գատելին՝ յառաջ քան զայլ գառս : Երիցունք՝ որք կամին զկոչառս միւնոյն , խափանեցին զատուկ բարեյօժարութեանն , զոր ծէսականացն ցուցանէր առնդա :

Ասէին՝ Օ սորին հակառակն կելոյս՝ մի զի պաշտպան էր նոր , ձեռն էարկ ընդդէմ գառնալ օրինին պոմպէոսի , առ լոյս երաւամբք , թէ այդ չէ օրէն , այլ այդ ինչ անձնական տարագրութեանն : Պոմպէոս բարկացաւ յոյժ , և յայտարար՝ զի թէ բռնանալ կամիցի նա , ի վար արկանէ զոչ րութեանն զինուց՝ ի պաշտպանութեն հաստատեալ տուեալ : Ոչ այսօրիկ օրէնն եգիտ ընդունելի , կարգեցաւ հոգաբարձութեան . և ոչ պոմպէոս աչքենոքարբոս մի՝ ի հին պատասխանացաց՝ յայտնեցաւ այնմ բարձրելոյ :

Պոմպէոս եգիտ նոյնպէս դիմադարձութեն և յօրինեն՝ զոր առաջի արար ընդդէմ գաղանի հետամտութեան : Ոչ առաւելագոյ զպատուհաս այսր յանցատորութ , և ի նոյն կարգէր , զի խոյզ և խնդիր լինի ամենեցունն՝ որք յանցատոր էին յայնմ , սկիզբն արարեալ ի ժամանակէ անտի իւրոյ առաջնոյ հիւպատոսութեն , որ պարտիկեր զմիջոց իրրու քան ամաց : Ոչ զի կատն ոչ կարծէր իրաւացի , թէ անձինք և և մեզապարտ՝ ներքոյ անկանիցին պատժոյ օրինին , որ էկայր ի միջի յօրժամ մեզանն : Այլ միկողմանէ բարեկամք կեսարու առաջի առնէին նմա , թէ իւր իսկ հիւպատոսութեն պարտիկ է յայն միջոց ժամանակի , և Թաւն թէ կամք իցեն յարուցանել նմ խոչս և աշխատութեն : Պոմպէոս եւս պատասխանի յետնոյս . նախատինս գնէք կեսարու , որ գնացք գեր ի վերոյ նմ կախաժանաց՝ ապահովեն զնա յամ վշտաց վտանգի : Չանասց և ազգարարութեն կատարի , և պնդեաց՝ թէ անհնար ի ինձ զարման մատուցանել անկարգութեց պեսութեն , թէ ոչ յարացոյցք ի ինձ մատնիցին անհատութեն ի վէր անցեալոց : Այս առաքարկեաց , և ընդունելի արար զնա օրէնս ընդդէմ գաղանի հետամտութեն , զի առաջադիր կերպագրութեն զոր յօրինեաց : Ասայ չերևի թէ յայս սահս կարգեաց հոգաբարձութեն ինչ արատոյ կարգի :

Արդ եաց և բազում ինչ , և համառօտեաց զկարգ դատաստանական քննութեն : Արգել թիւն զատաստանի՝ որք մնանէին ի մի և ի նոյն գատ , որ ոչ նախ քննութեամբ պատեալք՝ բայց ի շփոթել զգատաստս : Արգել թիւն

Ա՛ս Հ· 700։ Ն· Ք· 52։

և զսովորութիւն մուրացիկ գովասանութեց , զոր ամբաստանեալքն սույն մատուցանել յոլովակի՛ն գատաստանս ի հզօրագոյն անձանց հասարակապետութե ։ Ը նորհեաց երեքօրեայ միայն ժամանակ ունել գնեղոյ վկայից , որոց գկնի պարտ էր ամբաստանողին և ամբաստանեցելոյն խոսիլ գիւրեանց գատ՝ի նմին աւուր , ամիմոխեալ զառաջինն յերկուս ժամս , և գերկրորդն յերիս ։ և զի յետ այնր անգէն վաղվաղակի լցոյն գատաստան ։ Ա՛ի՛ն ՏեղինակաՊլուտ՝ի ասիկեու և՝ի նոյն ։ Ասիկեան։

Ընդհանուր յաղագս գոյ, ձեռագրաց հնոյ՝ համար 38։

գոյ , թէ կարգաւորուն այգպիսի գերեք զձարտարխօսութե , բայց յանկաւոր երբ յոյժ՝ի վճարել արագ ըզդատն , ըզ զոր չէք պիտանագոյն՝ի մատակարարել վարդարուն ։ Ւսւ պարզաբար պոմպէոս կարի իմն երգև մտագիրս լինդարուե դատաւորաց . մանաւորապէս ատեանն՝ որ գատեացն զմիւռն , երբ բազկացեալ յիմ բարեկիրս անձանց երգելոյ՝ի Հռովմ, և՝ի քէզքացւոյ որոց անսագիւտ էր յարգ ։

Օմիլոնէ վերնի ամբաստանութե ։

Ւսրև կարգեցաւ նմա, երկու Հարազատք՝ երգօրորդիքն Պ· կղզիոսի երկին ամբաստան լինել զմիմեանս առաջի գոմէոսի , և ընդհարան ընդ նա զգուսե՛ն նորոյ օրինին պոմպէոսի , յորում մահ կղզիոսի էր յանուանէ արտայայտեալ ։ Ւ՝նմին ժամանակի երեք այլ գաբ յանցաւորե՛ն , որք յածէին կամ զնային իրազբ և կամ զգաղտնի հետատնդութե՛ն , պատրաստեցան ընդդէմ միլոնի՛ի պէսպէս առեանս ։ Յորժամ որ՝ի գժ բաղդատե է , ոմի՛ն զմի՛ի վե՛ր յառնեն նո՛ր ։ Ւսսան Հաստեցեալ յատեան գոմէոսի , քանզի էր առաւել երևելի՝ որոյ էլք հաւանականաբար որոշուին առնել զայլ ամի , նախ առաջին բուսն Հարաւ զայնմանէ ։ Ա՛ինչն յանդիման եղև՝ի չորրորդ օր ապրելի , ցուցեալ միշտ զնոյն արիական ոգի՝ անմեղգելի յոխորտութե՛ն ։ Ա՛է սուգ զգեցաւ իբրև զայլ ամբաստանեալս , և չէաւ յանձն խնամարհել յաղաչանս և՝ի պաղատանս ։ Կարծէր թէ չէք վնաս սգագանել՝ և ոչ միով իւիք . ուստի և չէ անկ նո՛ր ցուցանել՝ բայց արհամարհանս առ գատաւորսն իւրոց Հակառակորդաց ։

Ւսայց և այնպէս վտանգ՝ի վե՛ր կայր խոսութե՛ն և երօք , Հայեցեալ միայն՝ի խոժոհան խանդագատեալ՝ի յիշատակ կղզիոսի ։ Յառաջնումն աւուր՝ յորում մունդորուե՛ն երգև վկայից , այն ինչ Ա՛· մարկելոս , (նոյն ինքն՝ յոյր սակս կիկերոն գոհանալ զկեսարէ՝ի քաջամանօթ Հնոյ՝ որ կայ յանուն նորա ,) այր երևելի ծննդեամբ , առաքինութե և Հարատաւիսութե , և որ առ ժամն զեռնատուէր կիկերոնի՝ի պաշտպանուե միլոնի , մինչդեռ այս ար-

գոյ ծերունի ծերակուտին Հարցանէր ՚ց Ա· կասկինիոս Ընդ Հ· 700·
սքոլա՝ ցկարեկամ և ընկեր կղզիսոն , այնպիսի ահեղ Ն· Ի· 52·
ձայն բարձաւ ՚ի կողմանէ խաժամուժ ժողովրդեան ,
մինչև մարկիոզոսն յայն եղեալ վա իւրոց կենցաղ՝ խոյս
ետ մծոյ ՚ի գահերից անդը : Պոմպիոս իսկ՝ որ մծոմ
նստեալ էր նորա՝ խռովեցաւ . և ՚ի խնդրոյ գամբատոսի
և մարկիոզոսի՝ որք չհամաձևին զանձինս յատպահովի՝ ե-
բեր ընդ իւր ՚ի վայրս անդը և ՚ի միւսում ևս աւուր
գումարս զօրաց , զորս բաշխեաց ընդ ամ՝ հրապարակին :
Օգուտ շաւորուքն եղև Հարց փորձ վկայից , և խաղաղա-
կան ունկնդրութիւն : Հռոսկ յետոյ յանդիման եղև և
փութացեալ , և իւր արտասուօք փչձկեցոյց մեծապէս զամ
զժողովն :

Իրրև վախճան եղև ամ Հարցափորձի յաւուրն երրոր-
դի , պլանկոս բարբառ արկանուն՝ ընդ երեկս նորին աւուր
ժողովեալ զժողովրդին , յորդորեաց զնա գալ առ վա-
րիս բազմելոյ ՚ի գատաստան , և չհաղորդել ընդ ֆախիզէ դէն ,
այս եղեն իւր բանք : Յորդոր նն կատարեցաւ անվրպ :
՚Ի մեծատանն ասպրիլ՝ որ էր սահմանեալ առ որոշել
զոյս մեծ գատ , ամ խռնութեամբ քաղաքին փակեցան . և
բազմութիւնն երից գատաստան աշխարհի խռնութեամբ , մինչև
պատուհանք իսկ և տանիք տանց լի էին դիտողօք : Պամ
պէոս գատաւ անգ՝ մինչ ՚ի իւր ունելոյ զչինուորս , զորս
գատեցոյց վերև , և ՚ի տեղիս կարևորս :

Ա՚մբաստանողք խօսեցան ժամն երկուս՝ ըստ նորոյ կար- Պիկերան ՚ի
գաւորուէ պոմպէոսի : Պիկերոսի չանձն եղև տալ պա- ջատագովէն
տասխանի միանգամ . բայց չարաչար զայն ըստ իւրում սովո- պոմ՝ խռովե
րական ձևոյ ատելագոյնս ՚ի վերս էրկուս՝ ոչ գիտեմ ամ՝ որ . և չմոռնի :
և զանձն գնարեկ ընդ անուամբ ՚ի հրապարակի , յասել
իւրում՝ ՚ի դիմաց առնելոյ անձնասիրութիւն . ՚ի յոյժ ակիւ
սկիզբն առնէ խօսելոյ , պատահէ ինձ գալկանալ և
գլխապին զդողանի հարկանել : Այլոյն՝ որ գիտակ էր
բնաւորութեան իւրոյ ջատագովին , խրատ էտ նմա՝ զի տա
բեալ լռի ՀՀՀափակ պատգարակաւ , զի մի տեսցէ գՀանո
դէս զինուորսդ և կատղի ժողովրդեան : Խոյս իւրում
էլ կիկերան յիւրմէ պատգարակէ , և էտես զպողոնիոս
նստեալ բարձրագահ և պատեալ ՚ի ՀՀինհնապահաց , և
զամ գՀրապարակին լի զօրականօք , սկսաւ խռովիլ : Յո
խոպատ չիմանայ գնա կատղի ձայնարձակուն կուսակ-
ցոյ կղզիսոսի՝ յորժամ Հանդէպ իւր ՚ի պատասխանատ
տուսն : Ա՚պա չէր անձին նր , և ոչ կարողացաւ սեմա- Դիմ·
փիլ , մինչև առնէնաբանել նմա չպատշաշ : Ա՚յ որոյ Ասիոյ·

Ա. Հ. 700։ Ն. Ք. 52։

նորա՝ զոր ունիմք ՚ի Ջատագովութիւն միտնի , և ի գործ աքանչելարուեստ , չէ այն զոր խօսեցաւ յատենի , այլ զոր շարագրեաց յիւրում սենեկի յետ լինելոյ գատաստանին ։

Հանրական տեսութիւն ա- տենախօսու- թեն կիկերո- նի ՚ի Ջատա- գովութեն մի- լոնի ։

Ա.պաքէն ասացի , թէ յինչ միտս կիկերոն եկայ Ջատագով ՚ի դատ միլոնի ։ Պիտի նա , թէ չէն զղոյզք զպատահարէ , թուղ թէ կամաւորական դարանակալուէ միլոնի • այլ թէ զօրին հակառակն՝ կամեցեալ կղոդիոսի սպանանել զայն՝ յորմէ երկնչէր և զոր ատեացր , ընկալեալ իսկ զպատիժ պատուհասի իւրոյ անիրաւութեն և բռնութեն ։ Ի զձանային ոմանք , թէ խօսեցաւ զվիձին այլով օրինակաւ . և այնպէսդէ , թէ վ՚ը զի կղոդիոս էր ընտանեկար քաղաքացի , մանչ՚ը օգուտ էր հասարակապետութեն ։ Այլ քանզի չէ թուղայուցեալ առանձնաւորի ուժով իւրոյին հեղինակութ՚ը սպանանել զոք՝ թէպէտ և արժանի և իսկ մահու , ձեռնարկել չայս միայն հնար Ջատագովութեան՝ էր խոստովանիլ թէ միլոն էր մեղապարտ ։ Այս քրուտոս , որ ըլ պատմելոյ ասկոնիոսի արաբեալ էր իւր ՚ի վարժութեն՝ ատենաբանուի ինչ վ՚ը միլոնի , յոր ՚ի վար արկանէր զայս միայն հնար պաշտպանութեն , երևի թէ յայսմ վշետ երթայր առաւել յանդուգն սկզբանց ստոյիկեանց , քան սկզբանց կանոնափակ իրաւագիտութեան ։

Այլ և այ հնար երկրորդաբար յարեալ յարմարեալ՝ պիտանանալ արդեօք ՚ի գատի անդ ։ Ա՞ր զի գատաւորք ոմանք՝ յորոց սակի էր և կատոն , կարծէին՝ թէ չպիտէր կարի ինն խղճահար քննել զստուգութեն իրացն , ոչ զօգուտն որ ծագիւր պետութեն՝ Ջողոպրելով ՚ի կղոդիոսէ ։ Կիկերոնի ոչ եղեն կամք հարևանցիկ առնել զգաստութ՚ը • և յետ պատաղելոյ յաւանջնում մասին իւրոյ Ջաուի ՚ի ցուցանել զմիլոն անպարտ , որովհետև սպանեալ էր զկղոդիոս ՚ի պաշտպանուի անձին , ՚ի վ՚ը բերէ միւս ևս , ուր Թափէ գնամ զձիգն իւրոյ Ջարտարախօսուե ՚ի կշտամբել զկղոդիոս , և ՚ի ցուցանել՝ զի թէ և միլոն ը սուտ խոստովան լինէր , թէ սպանեալ իսկ զկղոդիոս կամաւ կար մտօք , արժան էր նմա վ՚ը այսպիսւոյ ծառայութեն Հասուցելոյ հասարակապետուե , վարձուց ակնկալել ՚ի աքսորանաց ։ Այսպիսի և հանրական կերպագրուի Ջատագովութեն միլոնի • կերպագրուէ յօրինեալ ամ հնար բառոր Ջարտարութ՚ը յայնպիսում դգուշալի վիձի ։

Այլ զայ ՚ի դժուարութեց ծագելոց ՚ի բուն վիձին , կիկերոնի կայր միւս ևս ահեղ դժուարուե ՚ի խոժոռա-

Ա. Հ. 700։
Ն. Ք. 52։

Ճարպկուէ
առնեաքանիս
'ի զղջից՝ որ
հայի 'ի պոմ
պէոս։

Վէս. Ը. 16։

ԼԸ , զոր կարծէը Թէ ունիցի պոմպէոս առ ամբաստա
նեան ։ Պոմպէոս յայնժամ էը մի միայն հիւպատոս , և
պինեալ ՝ամ հասարակաց իշխանուԸ , յայտնի երևեցու
ցանէը ՝ամ յիւր գործս , Թէ համարէը մատուցանել
երկրորդ իմն ծառայուԹի հասարակապետուէ՝ վերծու
ցեալ զնա 'ի միջնի , յետ վերծուցանելոյ զնա միջնի 'ի
կղզիսոսէ ։ Իբրև իւրաքանչիւր երկոցունց հանդիպեցան
զհնարիսն , Թէ այսպիսի ծանրակիր
գործոյ ոչ ոք կարէ առանց ընդ միմեանս
հեղինակուէ՝ սաստիկ իմն տպաւորուէ տարբացուսցէ
'ի սիրա դատաւորայ . և արդարև ոչ այլ ինչ ազդեաց 'ի
սիրա նոցա աւելի Ը զայս 'ի դատապարտուէ անդ միջնի ։

Արկերան ջանայ ՝ամ իրօք աճապարել Ը զայս պատա
հար , և 'ի բայէ առնել զմտածուէնն՝ Թէ պոմպէոս իցէ
իւր հակառակ ։ Ոչինչ յանկուցանէ պատշաճիր մեհնու
Թէ զ՝ամ ըստ մարԹելոյ ։ Հարևանցիկ առնէ զննմիս՝ զոր
ոչ կարողանայ առաջի առնել օգտիւ ։ Ոչրէ զկասկածս՝
զորս զօրայուցանէը պոմպէոս , Թէ կայցէ ինչ վտանգ
անձին իւրոյ և կենաց ։ Ուայց զայս առնէ այնպիսի ըզ
գուշաւորուԸ , և այնպիսի զգածմամբ սիրոյ և յարգու
Թէ . և այն ՝ամ՝ որում հնար էը իրօք ինչ ծանր Թուիլ
յաչս նէը , ունի այնպիսի իմն գովաստանական խառնուրդ ,
որ 'ի փաստաբանել ատենաբանին զիւր գաս , բառնայ
միանգամայն և 'ի պոմպէոսէ զ՝ամ պատճառանս գժուա
րահաճուԹե ։ Այլ 'ի վախճանի որոյ զնա խայծիւ իւրոյ
խոկ օգտի . և զայս շարժառիԹ 'ի վար արկանել այնպիսի
իմն նշանաւոր օրինակաւ , մինչև տեսանեմք 'ի նմա և
յայտնի գուշակուէ խեԹանալոյ պոմպէոսի և կեսարու ,
'ի ժամանակի յորժամ Թուէին դեռ կարի իմն միակամ՝
,, ԱյԹէ միտն՝ (ասէ կիկերոն առ պոմպէոս) ոչ կա
,, րասցէ խելՀ'ի սրտէ քումիՀ զկասկած և վերկիւղ՝ զոր
,, ցուցեր ունիլ զնմանէ , չՀրաժարի խոյս տալ կամուս
,, րապես յիւրոց հայրենեաց . բայց յառաջագոյն ազդէ
,, քեզ գիտողաԹիՀ կարևոր , ոչ առնէ արդ իմով բերա
,, նով։ Տէս (ասէ) յօրինակէն ։ ինձ դիպելոյ , քանիմ

1 Տէս , քանիմ այլազան են և քաջաբաստուէ ոչ յուսամ, բայց գուցէ 'ի զղջմանց ինչ ժամանա կաց հասարակաց այլայլեալ, որոց առեալ արկածից հարկ է մեզ լինել քաջախորձս , անձկալի եղելոյ քեզ բարեյօժարուէ սերտ բարեկամիս , հաստատութեան մեծարգոյ առնս , և մեծանձնուԹեան միոյ միայնոյ քա ջագունին երևելոյ 'ի ծնունդս հռ ոմեցնելոց ։ Կիս. Ը դիւնի. համար 69։

յոյզդոյզ կենցաղոյս հանգամանք . քանիմ տարատամ և դիւբաշրջիկ՝ բաղդն , քանիմ անհաստատութիք 'ի բարեկամս , քանիմ կեղծիք յերեւ րեալք ըստ բերման ժամանակին , 'ի վանգս քանիմ փախուստք մեր ձաւորաց և քանիմ վերերուԹիք ։ Եկեսցէ արդարև , եկեսցէ ժամա նակ , ծագեսցէ երբեմն այն օր՝ յորում անվկանդ պահեալ'ի քումմ

Ա. Հ. 700։ Ն. Ք. 52։

,, փոփոխուիեն նեղբոյ անկեալ են պատահարք կենաց ։
,, քանի՛ անստոյգ է բախտ և պղտիպտուն ։ քանի՛
,, դրժողուիիւնք լինին ՚ի բարեկամսից ։ քանի՛ սուտ
,, պատրուակօք ծածկեալ կան երկպիմուիիւնք ։ որպէս
,, Թագեալ լքանին մարդիկ ՚ի վտանգս ։ և որպէս սար-
,, սափիլ ոմն՝ որ զանձաճարաւ էր ։ Կենցաղ այս՝ ե-
,, կեցիլ ժամանակ ։ և ուր իսկ տեսցուք եթէ վաղ և ե-
,, թէ անագան , պատահէ քեզ պարագայի , յորում
,, անկարծան ՚ի քուէ բարեբաստուիեն՝ ոչ ակն ունիմ ,
,, բայց Թերևս սասանուիեն ինչ կրեալ ՚ի հաստատակաց
,, վիճակունս , յորս կիրթ իցեմք յանցիցին անցելոց ,
,, քուէն վիճակի անձկալի լիցի լաւակամուիեն ջերմն քա-
,, րեկամ , հաւատարմուիեն առն անդրդուելոյ , և մեծ
,, անձնուէն քաջասրտի ՚ը զնոմ մարգ ։ ,, Խորհրդածու-
Թիւն արժան էր պոմպէոսի միա գնել ։ բայց ՚ի բազում
ժամանակաց հետէ խոյեալ էր նէ զսկանջս իւր ՚ի լուր
փրկութեան խրատուց ։

Ներհին խոնարհի յորում չանս և յոյս առաւուս , յորս միայն չառնոյր չանձն առնել ։

Այլ ես ևս խոչ՝ որուհ արժան էր կիկերոնի ձիգն գնել ՚ի բաց առնելոյ , էր ՚ի միլոնին կողմանէ , որոյ անվհե-
րութեան և խրոխտուելն էր խնդացուցանել յիւրմէ
պարտս բազմոյ իւրոյ դատաւորաց , որք Համարիին զան-
ձինս ըլխրաց ինչ անարգելը և անգոնեան յառնել՝ որը վի-
ճակ կսխալ կոյր վնասանել ։ Կիկերոն յիւր վէր առնու
գկերպարանս ազաչաւորի , զոր միլոն չառնոյր յանձն առ-
նել ։ Արչափ ինչ հնար էր խորհիլ գորովական , խոնար-
հական և ընձաղրական , ձեռն էարկ յայնս այնպիսի
ձևմարտուէ և կսկծագին մրմնջմամբ , մինչև Տարկ էր
աղեխորովել զդատաւորս , որոյ բնաւք (ոչ ասայաք
էին բարեկամք կիկերոնի , յոյր ՀնորՀս ցուցեալ էր նոյ
միբեանց նախանձաւորուհն յիրոյզուէ իւրոյ դարձի ։ Կսե
,, Թէ ՚ կորուսանեմ ես զիլիան , չունիմ վկայելու ոչ ՚ի
,, տիրական միեՀարուէ անձնատուր լինելոյ ՚ի ցասուն

1 Ես ոչ խոկ Թէ յափշտակեացես յինէն՝ ձեայ ինձ գէՀ այն գան-գասս առ ՚ի սփոփուն անձինս , զայրագնիլ ը այնոսիկ՝ յորոց այս-պիսի ընկալայց վիրաւորուն ։ Օր ոչ Թշնամիք իմ յափշտակեացեն զբեզ յինէն , այլ սերտ բարեկամք ։ ոչ չարեացասարաք երբէք առ իս , այլ յամի ամենայնիս առ իս բա-րեացասարաք ։ Ալենչ երբեք ո՞ դա-տաւորք այնպիսի ցաւ յիս Ներգոր-ծեալք , (Թէպետև ո՛ր ցաւ գացի այլոսիկ) այլ և ոչ զայն անգամ , մինչև մոռանալ ինձ Թէ որպիսի յարգ առ իս կալալք Հանապազ ։ Ալա Թէ մոռացօք այսպիսի եզեր ՚ի ձեզ , կի Թէ յանցանս ինչ գոյք յիս , առ իմ ոչ Հնարս գլուսապար-տուէ , այլ միլոնեն լուծցի պատու-Հաս այնորիկ ։ Օր գեղեցկասէս եզեցի կենացս կատարուն , Թէ արկած ինչ չարեաց գիսկեցի ինձ՝ մինչև ոսկալ է անձն իմ ազէտ այսպիսի ։ Կին։ Ճ ծչտի ։ Համ։ 69 ։

,, ընդդէմ այնց՝ որոց այսպէս անողորմ խոցեալ էիցեն ՚ի՛ Հ. 700 :
,, զնս : Օ՛ի մեայ ինձ գանգատել ո՛չ զքո՛ւմեայ՝ այլ ՚ի՛ Բ. 52 :
,, զիմից մեղրիմ բարեկամից . ո՛չ զարանց՝ որոց երբեք
,, տրամեցուցեալ իցէ զնս , այլ զայնց՝ որք յամ ժամա-
,, նակի բարեգործեցին առ իս : Ընդ տեսութիւն իմ , ընդ ցաւ
,, այնպէս գժնդակ՝ զոր ձեզ Հնար իցէ տրկանել զնս .
,, Եթէպէտ և նոյն իսկ ցաւ՝ յորմէ առ այժմ երկնչիմ , և
,, գժնդակագոյնն զի՛ իմ՝ որ ուրեք երբեք գացի չաշ-
,, խարհ : Ո՛չայց այս ցաւ տրտում և լուռն իցէ՝ ՚ի՛ բաւա-
,, կան ՚ի մտացծոմս արկանելոյ յիս զձերդ երախտիս , ո
,, րոց եմն պարտապան , և ո՛չ իսկ զձերդ զգածուն՝ զոր
,, միշտ ցուցիք առ իս : Ով մտացեալ իցէ ձեր զայսմա՛ն ,
,, և կամ եթէ կայ ինչ յիս գժուարաշահ ձեզ , առիմ՞
,, պատիժ պատուհասին ո՛չ յատկտիմ գլուխ չորի՛ , այլ
,, ՚ի միւնին : Ա՛ռ զի յայնժամ բարօրութի՛ կատարելոյց
,, զկեանս՝ եթէ՝ կորուսից զայն , միտչեմ ե՛ իմ տեսեալ
,, զաղէտն՝ զոր սպառնացեք ինձ ՚՛ :

Ակիւբեան եգիտ և Հնար առելոյ ՚ի զիմաց միւնին զը- Ակիւ. ԵՒ գլ.
բոյցս ողբոց և սգաւորաց , պահելով ՚ի նմա զպատիւ և զանդրդուռի բուռոյ բարուց նը : Ո՛յս պէսպիսիք՝ զոր գժուարին էր միաբանել , խառնեցան ընդ միմեանս սքանչելի իմն ձարտարութի՛ , մինչև միանգամայն ազդել գթութի՛ և զարմանս : Ո՛յլ ես երկնչիմ՝ գուցէ երեխիմ ՚ի մտացծոմ անկեալ , եթէ ինձ Հասանի զպատմութիւն գրել , և ո՛չ զննաչխարհիկ առնախօսութի՛ ուղղաձիգ առնել : Ո՛պա եկեսցուք յեւս գասին՝ որ էգուի Հեշտա- Մխլան գա-
գին միւնի : Էր ասեն և մի ՚ի նմին գասատրաց՝ որք լուան զա- ատպատի :
տենախօսութիւն : Յառաջ ՚ի գնէ՛ն սկսել ՚ի քաւեարկուի , ամբաստանողն և ամբաստանեալն ՚ի բաց Հանին իւրա- քանչիւր Հնգետասան . վ՛ն այսորիկ ՚ի՛ քաւեարկուաց միայ կիսուն և մի : Հայս նոր Հռուց՝ միւնի վճռակեցաւն Հանիսիս և
երեքտասան միայն քաւեալք կիսր նպաստ . բայց միւն
Հայոց էր պանծալի , և զոր միայն մարթի էր Համարիլ
ըստ Հանգոյ տալոյ նոսի միանգամայն : Ո՛յ՚ի երկմանն ի-
ցէ ինձ յարմարել յայսմ վայրի վիմասա ինչ Հռչակաւոր ,
զոր ՚ի լուսնոս ՚ի վար արկանէ չարաչար , ասէ՛ ՚ի՛
Հոգւոն յաղթական ՚ի Համար էարկ կիսր Հոգւոն երեսուն

,, այլ Հոգւոն յաղթեալ՝ Համոյ գթասէ ին-
,, ձանէ : Հայոցն իսկ ասէրեալ է ի-
,, նէն՝ Հայոց էր կառավարիչ : Ե՛ ասէ՝ ՚ի՛
,, Հոգւոն յաղթեալ՝ Համոյ էդնի՛ Հոգւոյն ,
,, Դասս յաղթական՝ զնց Համոյնի՛ ,
,, Հոգւոյն՝ էր կառավարիչ :

Ը. 700։ Ն. Ք. 52։

և ուրախ դառնար, քայց յաղթեալն կալաւ յիւր կողմն զբռնեալն կատուն։

Պլիս. էջ. 36։

Ղէտ միլոնի եղև պատարուն։ Ցետ առաջնոյ դատապարտելոցն՝ տարաբերից ևս ի սակաւ աւուրս, յերիս այլ և այլ ատեանս՝ որոց չեղև յանդիման։ Իւր ինքեան վաճառեցան, որք թէպէտ և ի բազում յոյժ՝ ոչ բաւէին ի վճար իւրոց պարտեաց, որք Տիտանէին ցեղոյն նասուն միլիոնս սեռատերտաց, իջ ցուէն միլիոն եօթն հարիւր և յիսուն հազար լիայն գաղղիոյ։ գումար անչափ, քայց և այնպէս իրրու երիս մասունք նիազ քան զպարս կեսարու՝ յետ իւրոյ պրետորութեան։

Մ. Կիկ. ի տնասիլիա։ Ջ. ոյց միլոնի մի առնեա քանուն յոբիեկտ՝ ի կիկերոնի՝ յետ լինելոյն գահատանին։

Մինչն եղ գնաց ի մասսիլիա, ուր յանձին կալաւ կենդ ըս արտաքնոյն ընդն բնաւորութիւն զոր ցուցեալ էր յառաջ ըս միւթ ազետս։ Այն որդ ի յղել առնա հիկերոնի վիւրն առեներաքանուն զոր շարագրեալն էր յետ դատաստանին, ասէ ցնա ի պատասխանատուութեան զրոյն։ Հաճելեմ, ըզ-ի այդպես չոչ առենաքանդեցեր։ ի ըն արաբեալ էր ոչ ցայս առենաքանուն առաջի դատաւորաց, չոռեցի ընդդէմ ընդդ ձեռնա ի մասնէնա։ Եայց և այնպէս յետ սակաւ միոյ՝ ոչ տեսցուք, փորձ փարձեաց անդրէն հաստատելոյ յիւրում բարեքաստուն։ Ակամայն կորեաւ ի տառապանս, զի միապէս անկաւ յայլոց կեսարս և պոմպէոսի։

Ա. ոյ գատաստանք հետևորդքն բին երկոցունց թեան։

Ընդդէմ։

Փորձ՝ թէ ատելութիւն պոմպէոսի գտաւ նմա ըս զնոմ ձեռասկաք, եղև այն, զի սաւթիլեաս որոյ դատ էր յոռեգոյն ըս վիւրն, զերծաւ ի դատապարտութենէ։ Այս սաւթիլեաս գլուխ էր լեալ սուսերամարտից միլոնի, ի խորտակել զինքեանն՝ ուր տարեալ էին զկզոդիոս յետ վերսուրելոյ իւրոյ։ Եայց և այնպես ի լինել ամբաստանելեան զամանէ՝ եղէ առաջի ատենին, որոյ դատեր պարտեալն էր վիւրն, և եղէ յատենին՝ որ դատեր զյանցաւածս բռնաբարուել, արձակեցաւ։ Ցսորին հակառակն Ակբս. կզոդիոս դատապարտեցաւ յաքսորս վերհրկուելոյ ոսոխեան պալատան. և ընդ բազումս այլս նոբրին կոդման՝ նոյն անցք անցին։ Երկեւելիքն ի սոսա էին արիւնաքն Կ. պոմպէոս, և Տ. պլանկոս բուբսա. որք վազվազակի իրրև ելին ի պաշտամանէ, քարշեալք ի դատաստան՝ տարան զդար պատժի պատուհասի, ըս խոռվայոյզ իւրեանց գնացից։

Պլիս. էջ. 36։

Վատախազ Կ. պոմպէոսի եղև կելիոս՝ որ էր իւր պաշտօնակից, այլ խառնակքն՝ ոչ բազում ուրեք յիշատակեցաք. բայց և մեծասիրտ, որ փոխանակ ոսոխդ ու-

Ընդ Ս. 700 : Ն. Ր. 52 ։

Պոմպեոս ի պահեստս ի նաւսն։

Կիլիկեացւոց վճռանն առ բառաստուեն լալ հետս պնդութեան վերծանչել զնա պոմպէոս։

Ջմեռնալոսն ի պոմպէոս։ Ընդ պեռնոս։

Որ զսորին հակառակն զանոյ զիւր օգտին հետ սէոսի և քաջ կառավարի ։

նելոյ Թշուառացեալ Թշնամւոյն, ձեռն ետ օգնել նմա յիւրում դժբախտութեան։ Օր մայր պոմպէոսի պատմառանաւք աքսորանաց՝ ձեռնէրեց լեալ խորել յանկուրեի զմտն ընդդէմ որդւոյն, սա կարգաց գօղնութեի հելլիոսի իւրոյ գաստախոտ. և կելիոս ձեռն ի գործ արար այնպէս հնարատարմանէք և արուեստ, մինչև ստիպեաց զընտանեացդ մայրն Թագուլ զինչս, և առնել արգարանի որդւոյ իւրում։ Օ պլանկոս բուբան ևս մի քանեաց պոմպէոս ապրեցուցանել։ Այն վայր եհաս՝ մինչև անչքանալ յանձն առնուլ նմա ի հնարս այսր գժբաղդի։ Սակայն իսկ, Թէ խոտանեալ էր նէ բազայայտ օրինաց զոհելոյն Թէ գոհասանուելոցն, զոր ամբաստանեալքն տային մատուցանել անձանց՝ արգոյ հատարելոյ յաչս իւրեանց գատաւորաց. և ջանային առաքել առ գատաւորս պլանկոսի գովեստ ի սակս այսր ամբաստանեցելոյ։ Իրրև ետ ընդհանուր, կատն որ մի էր յատենականաց՝ եթէ գանգրս, ուսումն և մերժեցաւ ի պլանկոսէ։ Ոչայց չէր ինչ նախագատուումն նպաստամատոյց ամբաստանեցելոյ ումեք՝ չատնուլ յանձն՝ ունել զկատն իւր գատաւոր։ Պլանկոս գատապարտեցաւ՝ հաճ և հաւան գոլով կիկերոնի, որ ուրախ լինի ի միւսմն յիւրոց Թշնամոց, և խորհի Թէ գատաւորքն կամէցան խնդրել զնա ի չարաշուք առնի, որ Թուէր իւրում գէտին կալեալ ի Թշնամանել զնա։

Ոչատ պլանկոսի չէ մի միայն և առաջին, յորում արժանացաւ պոմպէոս կոչել ի տաճիտոսէ՝ բռնաբարիչ օրինաց՝ որոյ նա ինքն էր տէրունական։ Կարգեալ էր միւս ևս օրէն ընդդէմ գաղտնի հետապնդուեն, որ խոստ ևս պնդութեամբ էր Թ զնախընԹացս։ Օ օրուբ օրինիս մեռանելոյս շիլիոն իւր աներ ամբաստանեցաւ, և յայտնի էր մեզ գաղտ։ Պոմպէոս փոյթ կալաւ վանել նէ այնպիսի եռանդեամբ, մինչև սուգ չգենուլ. զորոյ չէհետ երԹեալ ոմանք ի գատաւորաց՝ արարին զնոյն, գործ ոչ միայն ամենեցուն այլ և անյօգս։ Ամբաստանողն ի բաց եկաց, գայց և միւսեաւ ի կշռամբել զաչառութիւնն գատաւորաց և հիւպատոսին։

Յայսմնի գնացք հարկաւ ի նեբբս ածէն զանհաւատս սարսելն ի գատաստանս՝ ըստ պէսպիսեաւ ձեռնից, մա ևս ի անհնար է արգելուլ միտ զննեցս արդարուեն։ Այդ այսոցիկ պոմպէոս անկանի միւսանգամ յայս անպատշաճ

1 Կն. պոմպէոս երկրս հիւսիս. նոյն և ցրիչ։ Տ=ինոս։ փոխիմաստ ոս։։։ իւրոց օրինաց օրինագիր, ԲՒՆԴ։ ՚ի. ԽԸ։

Ա Ե· 700։ Ն· Ր· 52։

Հռոմէի անվայել գերագահ իշխանաւորուն ։ Ինպսէոս՝ որ լեալ էր իւր գանձաւոր , և էր մեղապարտ իւրև վճռեալոս շիպիոն , դիմեաց ի պատասխանուն հիւպատոսին · և չոքաւ անկաւ յատս նորա՝ յորժամ հանդերձեալ էր բարկիլ ի սեղան ։ Պոմպէոս մերժեաց զնա խոտիւ , ասէ · ոչ այլ ինչ առնես , բայց յապաղել զիմ ընթերիս ։

Ընդև ինչ ք զայն նպաստամատոյց սկաւրոսի , զորմէ ամբաստանութիւն էր ի սակս գաղտնի հետապնդուն , և անարժան և անպտուղ պարգևատուէից զոր արարեալն էր ամաւ յառաջ առ հասանելոյ հիւպատոսուն ։ Յորդորեալ վերդին միեցաւ ի նպաստ նմին , մինչև խռովել զդատաստանն աղաղակաւ ։ Պոմպէոս լռեցոյց զաղմուկն ոչ միայն խիստ հրամանաւ՝ այլև երդօք , հրամայեալ զօրականաց որք զնովբեն էին , հեռացուցանել զաղմուկին և լռեցուցանել ։ Յանդիման ամենայն ի ժողովրդենէն՝ օրինակ եղև այն այլոց ։ Դատաստանն խաղաղութիւք վճարեցաւ , և սկաւրոս դատապարտեցաւ ։

Պոմպէոս առնու իւր իշխանակից զմեռելլոս շիպիոն ։

Յայս ամ լրտղուԹիս անցին հարուստ միջոցք ժամանակի ։ Յամենեցուն օգոստոսի պոմպէոս էառ իւր իշխանակից զմեռելլոս շիպիոն ։

ԿՆ· ՊՈՄՊԵՈՍ ՄԵԾ Ը·
Կ· ԿԵԿԻԼԻՈՍ ՄԵՏԵԼԼՈՍ ՊԻՈՍ ՇԻՊԻՈՆ·

Աբժանաւ գով արարք զնացից պոմպէոսի՝ յիւրում երրորդ հիւպատոսուԹեան ։

Կեսար · յաղթ· գաղղ· պ՚ըղմ· է· ը։ Կիւ· ատ ապ· փիղս· է· ա։

Ա՚ղբեանդ եղէն անկանուն և ը հակառակս եղէն զնայք պոմպէոսի , բայց և խոստովանելի է ի պարծանս նորուն, Թէ անզրէն հաստատեաց զգործս նորուն ի հռոմ. Թէ ետ ակն ածել օրինաց՝ զոր այլ սկ ձանաչէին ի բաց արարեալ զնովսին և զանկարգուԹիւն ։ Յայս ժամանակ արկանել մարԹ է զնովբ անկեղծ և ճշմարիտ սէր առ ծերակոյտն , յոր և յարեցաւ անմեհենելի ։ Ո՚չ այսորիկ կիկերոն զոհ վեաց ստէպ ազգու բանիւք զերերորդ հիւպատոսուԹիւն պոմպէոսի , մինչև անուանել զնա պիւցպաչեայ ումն ։ Ի՚նձալի եր յոյժ , Թէ յայսոսիկ ճշմարտուԹ զովելի ա բարս՝ յաւելոյր պոմպէոս և խնամտուն զգուշաւորուԹիւն ի կեսարէ ։ Բայց հայելով յայս ահեղ պիմամիրպական՝ արար յետին իմն վերնակ , որ անցոյց զանցոյց զնումիս , և առմատոյց կեսարս զերեզիկ իմն պատրուակ զարձուցանելոյ զնոր զենս ընդդէմ հայրենեաց ։

Ա՚հնէ անհնարին վերպանս, Թողացուցեալ զի կեսարս

Ցեսաք , զի խորհեին ոմանք կարգել զկեսար հիւպատոս տոս յայսմ ամի ։ Ընդ այս իւր պիտուին . կամէր ի գլուխ հանել զաշխարհակալուԹիւն գաղղիոյ՝ որ դեռ չէր ընդ ձեռամբ նուաճեալ ։ Եւ տեսեալ Թէ դեռ ամայ նմա

ամն չորս կալ՚ի գլուխ զօրուն, ոչ կամեցաւ զսկիլ յայս
պիսի օգտէ մեծել, և յառաջէ՝ եւս զի զեւս պնդելոյ և հաս
տատելոյ զիւր զօրութիւն յառաջ զի զդարձ իւր ՚ի հռովմ։
Ա՞ւ որոյ կամ եղև նման, զի իւր բարեկամք փոխանակ
ընտրելոյ զնա առ ժամն հիւպատոս, առցեն հրաման
խնդրելոյ ՚ի հասանել ժամանակի՝ զհիւպատոսութիւն բե
րանով գործակալել, առանց լինելոյ անձամբ ՚ի հռովմ։
Ո՛ւ ոք իսկ և իսկ տեսանէ՝ թէ յի՞նչ չանգի բանն։ Ա
թէ ըստ օրինաց՝ կեսաւ էր պատասխանել խնդրել զհիւ
պատոսութիւն անձամբ, պարտ էր նմա թողուլ զիւր գա
ւառ, և գալ յանգիման լինել՚ի դաշտ արեսի։ Օ՞րերին
հակառակն, անօրինութեամբ՝ որում էր ջանայնասր, կարող
էր խնդրել զհիւպատոսութիւն միւսոյ՚ի գաղղիա՝ ՚ի գլուխ
իւրոյ գնդից, և այսպէս անցանել անընդմիջապէս ՚ի
հրամանատարութիւն զօրուն յերկրորդ հիւպատոսութիւն, մա
նաւանդ թէ միակեալ ընդկաքանչիւրն. զի իշխանութիւնն
հիւպատոսական հարստեալ տասամբք լեգէոնօք՝ որք հա
նապազորդեինն ձանաչել զնա իւրեանց գլուխ, առնէր
զնա ձեռնհաս՚ի կատարել՝ որ զինչ և սադրէր նմա իւր
փառասիրութիւն։

Պոմպէոս էառես զնէս իրացն, և ջանայաւ դադրման
մատուցանել միաւսուն։ Ո՛ւ առաջի արար օրէն ինչ՝ որ նորո
գեր զնահանի արգելանս, զգուշաւորելոյ առ բայսկանս
յընտրութեանն իշխանաւորաց։ Ո՛ւ արեւկամք կեսարու աղա
ղակ բարձին զո այդր բանի. և Թեպէտ օրէնն էր վաղու
եւս քանդակեալ ՚ի պղնձի, և տարեալ ՚ի հասարակաց
Ո՛իշատականոցս, պոմպէոս տկարամտութեք զնջաւ սրբա
դրել զայն, և յաւելուլ ՚ի նոյն այսպիսի իմն արտայայ
տութիւն. դայն ևս չէջ ոչ յանգն յանուանէ պնօրինեալ՚ի խնդրե
լոյ անձամբ։

Ո՛պա զրոյց եղև ըստնելոյ զայս տնօրինութիւն. և որ
քունք կաշառակուրծք՚ի կեսարէ՝ պատրաստեցան առա
ջարկել ժողովրդեան։ Ո՛ւ լինել զայսմանէ յառաջագոյն
զննութիւն՚ի ծերակուտի, կատուն ուժգին ընդդիմ եկաց
այսմ՝ որոյ հետեւութիւն էր վտանգաւոր յոյժ, և պոմպէոս
եւս յայսմ՝ վայրի ետ ծանօթս իւրոյ խորհրդոց։ Ա՞ւ զի
յետ հարեանցի պաշտպանելոյ զդատ կեսարու, և առա
ջի առնելոյ՝ թէ՚ի շնորհս մեծարու առնս արժան է մեղ
մել զնստութիւն օրինաց, իբրև յարեաւ միւսանգամ կա
տան և պնդեաց բռնագոյն ևս, պոմպէոս լռեաց, և ե
ցոյց՝ թէ հաւան է ուժգնութիւն պատճառաց, որք առա
ջի լինէին։

Ա՛ Տ· 700։
Ն՛ Ր· 52։

անօրինեսցի
չինդրել զհիւպատոսութիւն անձամբ։
Սոկր· Ի ԺԱ
սար· 26 - 28։
Պլուտ· Պոմպ։
Ասպիանոս։

Ա· Հ· 700։ Ն· Ք· 52։

Կիլիկեան էր՝ ինդոյն կարծիս. և թէ առաւաւտն ակնա-
ծուէք նէր առ կէսար ոչ Թողացուցանէին նմ հրապարա-
կաւ յայտնել զիւր միտս, գնէր առանձինն արտաքնդէր
զպոմպէոս՝ զի զդմ կալցի։ Ասայց չէք ակնկալէլ հաս-
տատուն մտաց յիշխեցելոյն ի փառամոլուէ։ Ալ միայն
պոմպէոս տեղի էտ, այլ և յորդորեաց զկիլիկեան հաւա-
տեցուցանել կէլեսոսի իւրում բարեկամի՝ արդեան արի-
քունի, զի մի ընդմէջ գարձցի առաջարկուէ իւրոց պաշտօ-
նակից, և զի գործակից լինի նմ՝ ի հաճել զիմաս կե-
սարու։ Ալ ոչ ոքոյ տատն արիքունք միաբանութէ առաջի
արարին գանօրինաւսն, և ընդունելի եղև հեղեսեաւս։

Կիլ· ԺԸ· 22։
Կիմ· ԺԸ· 22։
Կիմ· ԺԸ· 22։
Կիմ· ԺԸ· 22։

Ընդ-
ունելի
եղև
պոմպէոս
առ
կիլիկեան

Հաստատել անդրէն զՀամարակալութիւնն յիւր ամ իրա-
ւունս։ Լ՚սացի իսկ, թէ այս իշխանաւորութիւնէ էր Թօշ-
նեալ, մանաւանդ թէ նահապետական իշխանութիւն,
որպ բարձեալ էր՛ի Համարակալաց զիշխանութիւն արտաքոյ
զբաղաքացի ոք, թէ ոչ նախ օրինօք ամենատառութիւնէ
զնմանէ լինելոյն, և առաջի նոցա զէդծագործ գոյն։

Ա՚ետէլլոս հիւպատոս զարձոյց՛ի հին զազատ գործա-
ծութիւնէ կամաւորական իրաւատութիւնէ զոր ունէին՛ի հա-
րուստ ժամանակս։ Լ՚այլ այս վերատին հաստատութիւնէ
ոչ այնչափ պիտանացաւ՛ի խլել զանկարգութիւնս, որչափ
շրջեցաւ՛ի նախատինս Համարակալաց։ Ա՚ր զի՛ի մեռ-
անդ օրինին կղզոյիսն՝ կապեալ կային նոքա ձեռք, ոտիւ
և ոչ ըստ պատասխանատուութ անկանէին անդատապարտ
մնալոյն, ուր՛ի ստանալ անդրէն զնմա զիւրեանց իրա-
ւունս՝ մերկութիւնէ իւրեանց այլ չուենէր արդարանալ,
բայց և այնպս անաչառ խոտորին Լծուէր անգ օրծագրե-
լի՝ Հակեդեալ՛ի բազմին և՛ի բուռն զօրալ մղել կանաց։
Ա՚ր այսորիկ կարի խին խոհականք այլ ոչ խորհեցան
խնդրել զՀամարակալսն։ Լ՚այր սակս տեսցուք, զի ան-
կաս այն՛ի ձեռս անձանց՝ որք առաւել արժանի էին լե-
նել ետնակալ քան պաշտօնեալ նոցա։

Ա՚ետէլլոս իսկ՝ որ նորոգիչն էր, տայր չարաչար իւ-
րովք գնացիւք առիթս ինքնին գատապարտ լինելոյ։
Վատ հիւպատոս գոլով՛ի խայտառակ ինչ կոչնոյն։
զորմէ խօսիմ յայսմ վայրի՝ առ երևելեացն միայն,
Թէ ցո՛ վայր զաղջոյն գիտէ Հասուցանել կեղծաւորին
զապականութիւն բարուց։ Լ՚այ կոչնոյն Հանդերձեցան
հիւպատոսին և ոմանց արիւնոյ յօժարեալ մ ծերեկոն
դռնապանէ, որ եմ՚ի անդր երկուս կանայս ազնուազ-
գիս և անուանիս, և զպատանի ոմն բարեհամբիկ, ի Հա-
ձել զանառնայնն շամբշուն իւրոյ կոչնականացս։ Օ այս-
պիսի մեռացուն համ ամենի խօսել, և համ ակնածել
առ օրինս իսկ քնութ, պատմել անգամ քաջութեացս
նէ զմարգ։ Լ՚այց մոլուն չէք չափ և սահման. և մի միայն
Տնար չյափշտակելոյ յայսպիսի յերին զառանցանս, ի
ընդդէմ դառնալ՛ի սկզբան անդ։

Վոզովմ վ ընթրութ հիւպատոսաց Հանդերձելոյ
ամի՝ առիթ եղեն բազում վիճից, բայց կարի խին այլ-
ազգ յայոց՝ որք վեր՛ի վայր արարին զնմա զբնեքն յեր-
կոսին նախընթաց ամն։ Լ՚ինեալն եղև խաղաղական
ոսկ և՝ մարկէ
դոսի։
Գլուխ Ի՝ ԽՈ-
ՓԱՆ։ ՊԻՒՍ։

Ա՚ետ. Հ. 700։
Ն. Բ. 52։

Մեռելոյս
չսպիան անգ-
րէն Հաստա-
տել զՀամա-
րակալութիւն
յիւր առաջին
իրաւունս։
Պիւս։

Անձեղ ցո-
փութիւն այսր
նորոգողի Հա-
մարակալու-
թեան։
Վարդ. Տաճե-
Տաց. Թ. ։։։

Ա՛ն. Ա. 7001 Ն. Ա. 52։

ցից, որք մահն յընթացակցեալ։ Այս պայծառացեալքն եղեն կատու, Աներ. սուլպիկիոս՝ այն անուանի երեսա-դէտ, որ ամօք ինչ յառաջ յետանեցաւ ի հեւպատոսէ յընթացակիր իւրում ընդ մաքեդոնացսն, զորոց վաղու ևս խօսեցաք ի սակս իրազործեն միւռնի։

Վիտուսն կատուն՝ ամ իրաք եր ուղիղ և վեհմտեան։ Ջեսաներ գայմ զօրուն Թիւն բաշխեալ ի պոմպեոս և ի կեսար. որք ևս միանային՝ ձնչելին զՏատարակապետուն, և ևս ի հերձիս լինելին՝ յօդուածին գնա։ Կատուն եդ ի մտի, ևս ի հասանել իւրում ի հեւպատոսութիւն, կոչեցեալ ի ձեռաց երկուց առանձնատրաց գՏատարակաց իշխանութիւն, առ զարձուցանելոյ ի ծերակոյտն և ի ժողովրդ անգր՝ որոց անկ եր։ Աուլպիկիոս չտևեր ինչ այսպիսի վեհմտեան խորհուրդս։ Էր ազգաւարտ ոք, և ոչ ջերմ յարեալ միւսոյ կիմիւսմ կողմն։ Արիեղն առեալը վկեսար ։ Էւ վն այսորիկ սկ և վերեր ընտրութիւն ժողովրդեան ի պայծառացեալսն, կեսարու չէր հնար գնել զին ի հեւպատոսաց չտևել իւր ընդդէմ։ Կայք երկու յետինքս յանկագոյն եղեն պոմպեոսի։

Ա՛եբժեցաւ նա։

Այս եր վն նչ ևն նպաստ առ յաջողելոյ։ Ծոզ զի և կատն օգնեաց նչ յոյժ, սարտուցեալ յիւրմէ զերծ բաժանեն իւրով անաչառութիւ։ Ա՛չ զի ետ հանել ի ծերակուտէն վՀիւ՝ որ պատուիրեր, զի պայծառացեալք յորդորեսցեն միայն անձամբք, և ոչ ի վար արկանիցեն զիւրեանց բարեկամս յայս սակս։ Ծողվրդականքնը քարկացան յոյժ ընդ այն։ փոխանակ զի յետ ջահ նահ՝նար լինելոյ քան զայլսն ի բառնալ ին ցանէ զարձանն՝ զոր քաղէին իւրեանց քուէիւք, զրկեալ վնասս և ի չաճոյից ազերասնալ և գործանալ եղելոյ առ նն, մինչև բառնալ ի նոցանէ միանգամայն զպատիւ և զգուտ։ Այն զի և ինդրեր ծանուցանէ, և ոչ մոռանալոյ սղբանաք՝ որպէս առնէին հասարակօրէն հեւտամուտքն ի պաշտամունս։ Առաւել սիրեր, (ասէ պլուտարքոս) պահել զպատիւ իւրոյ քնաւորուե և բարուց, քե շահել զայն՝ զոր հնար եր տալ նմա հեւպատոսութիւն։ Այս չէն ինչ զարմանք, թե այս պատճառաք արտաքս անկանէլոյ զօրացան քան զիւր արժանաւորուն։ Նուանեցան սուլպիկիոս և մարկեղոս։

Ա՛րիեղ իւր յետ քամահ ճանեղոյ։

Կատն մերժեալ այսու օրինակաւ (ի հեւպատոսէ,) եցոյց արիական սրն քե արժանի իւրում ընտրաւորութեն որով անձկալք պաշտամն։ Էւ վն զի մեղայրեին ոմանք, թե սուլպիկիոսի՝ որ քաղում իւիք ՀՈրՏասլարտ

էր նոքա, ասէ։ Աստ ոչ ոք ոչ ոք։ 52։

,, Ո՞ արժանաւ ինչ իցէ չհամիլ տալ այլոյ զայն ինչ ,, որ չհամարեալն է մեծ քան զնա՛ր բարի ,, ։ Եւ իբրեւ եկն ի ,, սարակօրէն օրն՝ յորում պայծառացաւ հաց որ յետնեաց ի ,, պատրաստել ինչ՝ որոյ էր ի խնդիր, էր այն օր սգոյ մեռ ,, նէ և ազգայնոց նէ և բարեկամաց։ և յերկոսիցն կոչիցն և առնէ փակէր ևս զնա ընդ երկար ի ներքոյ։ Կատարն ոչ չքնաց ամենևին զերբ սովորական գնացս կենաց, ,, Երևեցաւ ի նոսին իսկ աւուր՝ զի խաղայր գնդակ ի գաշտ ,, ոքեսի. և ապա ձեռնէ ի հրապարակի ըստ իւր բարեկամն խաղագետական անձամբ, որպէս թէ էր պատահեալ նոսա ցաւալի։

Հրաժարի ի խնդրելոյ երբեք զհիւպատոսութիւն։

Ի՝նուհետեւ ընաբերաց այլ ևնդրել երբեք զհիւպատոսութիւն։ Սակս այս՝ արժան է ասեն հասեալ և բարոյ քաղաքացւոյ չհրաժարիլ ի մատակարարութենէ հասարակաց իրողութեանց՝ յորժամ բարւոք ենթիցի պարտաւորել զնա. բայց և չլինել ի խնդիր այնմ պարագայից զոյգ կողմն։ Ինիկերան՝ որոյ սկզբունք չկին իւիք այսչափ խոհք, մեզադրեր նոսա՝ զի չէգ ձիկն յիւր կողմանէ առ ընդունելոյ զհիւպատոսութի՝ ի ժամանակի յորժամ հասարակաւթեան պէտս ունէր իւրոց օգնականութենէց։ Եւ գոհանա՛ր և ոչ ներհակ ի՝ ի գնացս նոր. զի ի չերբեմն իւրմէ միապէս ի պրեստորութենէ, չէր գանց արարեալ մտանել միջանգամ յընթացակցութենէ։ Այլ կատին տայր պատասխանի, թէ յայնմ բարւոյ ինչ էր ի միջ. զի յայնմ նուագի չերբեմն իւր ի պրեստորութենէ պատահէաւ էր ընդդէմ կամաց ժողովրդեան՝ որոց մտան ինչ էր կաշառեալ, և մտան ինչ բռնադատեալ. բայց յայսմ նուագի ոմն էր լեալ ըստ կանոնաց. ուստի և անտարակոյս էր, թէ իւր բնաւորն և ևզանակ գործելոյ չկին ինչ հաձոյ ժողովրդեան։ ,, Ի՝րդ (ասէ) ես անշուշտ ոչ ,, փոխեմ զգնացս. այն զի՝ անվայել ևս առն զգծոյն իրեն ,, դամիս՝ ի խնդիր լինել երկրորդ արհամարհուե, զնոյն ,, գնացից զհետ երթեալ՝ որ վերհակեցոյց ինձ զառա ,, ջինն ,, ։

Որ ինչ ևղևն՝ ի հռոմ առ հիւպատոսսըն առաքիկիոսի և մարկէզոսի, և յաւին որ զկին, հայի գոգ ևս միայն՝ ի նախաշաւիղ պատրաստութենս խեհեմանալոյ կեսարու ըստ պոմպէոսի։ Այսպա Թողից խօսիլ զոյսց բանարկուներց և ընտանի գժտուեց, կետ պատմէ լոյ նախ զկերեն քաջութիւն կեսարու ի գաղղիա, և ապա զիսոհսհիւպատո-

սուեՅնէ կիւկերտին ի կիւկիլիա , քան զոր յառաջ և ընդ
որում եղէն խրատուեալք ինչ ի սպարհապետ յարեւելս ։

Յօդ · Ի ·

Պատրիկիոս պարտաւորին ի հանդիպման իմ վարանեցաւ եւ ես։ Ելի նաւուց գան նշան՝ իմացուցանել զհասուածոն ի փեռնա բան։ Նաւս՝ զոր վարձին փաղիացին արար հասուցանելոյ ընդ լերս։ Ի երկնէպարիոն ապատմեցուցանէ զարմիկացիս։ Ի պատմեաւն ի վեր երեսի փոքունս ընդ ամ փաղիա։ Կեսար անցանէ անդրէն ի փաղիա, և յանկնարս գտանի՝ ընդ պիտոյ հասոյն ընդ իւր լեգէոնս։ Ի նդանէ ընդ լեսան փելվենաս ի գնդապետ յերբոյն։ Հասանէ չխար լեգէոնս։ Ղաս կեսարս ի աբնաւացաւոց վնասէ ի պեռ։ Կենեաբան առեալ՝ արդիւք լինի։ Ի երկնէպարիոն ի լուսինել պնդաբար ղբոան կեսարս՝ առար գործանէ ղպէռ, և արդիւ առանէ զատրան նը։ Ղամարիոն զատան եղեռ խոտոր։ Կեսար պատրաբ պնա։ Հռոմայեցիք առաւոտին չոյլ։ Կեսար առաւի առանէ խարոց ղբոակոտոյ բառնալ ղպատրաստն։ Ոչ ազատէն պնա լռանել այդպիսի բնչ։ Ղոյն կեսարս ի խոտոր ի չեր գոռնդս։ Ի երկնէպարիոն կեղծաւորի գործանէ ի խոտոր, արբարացուցանէ զանձն։ Ի ծփեն եբեռնալ չայս գաղղիացոց, արբարացուցանէ զանձն և իմասուան պատրաստարին պատրելոց։ Կայսրին պարտաւոյ գաղղիական չաղաղ։ Ղնորին ձիփն պատրելոց։ Ղշանաւոր գործ անվնհերարին գաղղիացոց։ Կայսրին գաղղիական ի ինքնաբարին։ Ի չհանգաւորան վերնիկայ ի ինքնաբարին ղնիքն և բառնալ ղպատրաստն

ՀԻՆԵՔՍՈՐԻՆ Ի պարտուԼ Տաքնել՝ Խոյս պայ Ի սարդոյ ալԼեսնոյ : Ի պաՀպանն ալԼսնոյ ՀԼՔ պատՀար չԻշխատիլ սրՔանի : ԿարԳաւաՔ ՀԼսարու : Օ՜ՀՔ ԳաւաՀԼՀյամ փաղղեայ յօՔնուՔ Խաղալն : Ի՜նՀնարԼն առՀ՝յալԼսիա : Ի՜Ր Ի՝ փԼնաարայ սաա - ՀՔ առնի ուաՒԼ վա Մարգիայն : Հասանիլ զօրաւն փաղղեաՔանի : Լ՝ՐԼՔ պաՒԵրալմառ՝ զ ՀՒեայ պՀնի , յորս ՀՒսար զՀղ փաՔի յաղնող : Օ՜ՀՔ փաղղեան ԼՒնի ՀԻԳրաՔան : Կաղաբեայն Լի - նին անՀնաարար : Կ ԵրԼՒՔԵփԵփՔրԼՒ Կալանաարի : Կնար ՀՒԵրն Ի փաղղիա : Ի՜ՀՒՀՀաՒափՔրնՒՔ ՀՒսարա ՀարաՀնաՒՔԼՀ յաաՒնին ՀՒնաայ ԲարՔՒմայ : Կայր ԼԵրգափՔրՔ փաղղեացաց Ի պնաՔԼ և ՀանապաՀՔրՔԼ ՀղպաՒԵրալ : ԼՒսար ՀՒԵրայն ՆառաձՔ պԵՒ - ԳաւաՒԵՔՒանս , և զրուՔ ՀՀարնաա : ԿպաՒԵրալմ ԵՒԼՀՀաՒմՔ՝ ՀՀր արարՒն Բաղամ ՄմաուՒՔ և ԿալնաՒՔ : Ի՝ Ի պարտուՔ Տաքնին և ՆուաձՒն Ի ՀՀՔուՒՔ : Ա՛ուԳաս ՀնապաՒԵՔԼ Ի փԳաս ՀՀպաՀնաՒԼ ԵրԵՒՔ Ի Նաուալմ՝ԵՒՔ ոՀ , ՄՀաաանայ Ի փԵրմանՔ : Կպաձնա այար անվաապաՀՔ : ԼՒսար Ի՜նայ ԼաաՒաղաՀՀանՔԼ զՔաղղՔ , յարՔԼ յարմարՔԼ ՀՀաղՀՀՔաՔ և զՒՒՔաՒՔ ԲՀՔ զօրՔՔ ՀՒՀՀՔ : Ի՝ՀալաՒՔՒ ԿանՒՔՒաՔ և փՔՒՔաՒՔ ԲՀՔ ՄՀՔ Լուաայ՝ և Կարա - նայ : ԿպաղարաՒՀ ՈՀայՔԼՀղՔՈանՔՒ : ԼՒսար փՀՒայարՔ անՀր ան - ՀՀմՔ , և ապՒՒՔ ՀՀաղաղՔԼա անՀՀՀայաար ԼՒՒՔԼ Ի կաա : Ի՝ԳՒաս ՈՀր ՀՒՀ զՒՒՔաՒՔ ԿաՒՔ ՀՀՀՀաՒՒաՒՈանա՝ ար ՀՒԵպաՀՀայաա ԵՀ ՆՀ : Ի՝ՀՀ - ՀՒՔ ՀՀՀՀաՒաՒՈանա Ի Կաուի , Նա ապա ատաՔ զՒՒՔ ԿաղաուՒ : Կ՝ԱաՀ - ՀՒՔ Կաա Կաատաա Կաատաղ՝ Ի՝ Ի՝ՀՀՀՀաՒՒաՒՈանա՝ ար ՀՒԵպաՀՀայաա ԵՀ ՆՀ : Ի՝ՀՀ - ՀՒՔ ՀՀՀՀաՒաՒՈանա Ի Կաուի , Նա ապա ատաՔ զՒՒՔ ԿաղաուՒ : Կ՝ԱաՀ - ՀՒՔ Կաա Կաատաա Կաատաղ՝ Ի՝ Ի՝ՀՀՀՀաՒՒաՒՈանա՝ ար ՀՒԵպաՀՀայաա ԵՀ ՆՀ : Ի՝ՀՀ - ՀՒՔ ՀՀՀՀաՒաՒՈանա Ի Կաուի , Նա ապա ատաՔ զՒՒՔ ԿաղաուՒ : Կ՝ԱաՀ - ՀՒՔ Կաա Կաատաա Կաատաղ՝ Ի՝

ԿՆ· ՊՈՄՊԵՒՈՍ ՄԵԾ Ք· Ը՝ ԿԵՒԼԻՈՍ ՄԵՏԵԼԼՈՍ ՊԻՈՍ ՇԻՊԻՈՆ·

ԼՔ Հ· 700 : Ը՝ Ռ· 52 ·

Ա՝ՆՆՊԷՍ ԿԷՍԱՐ ԷՐ ՅԱՅՆԿԱՅՍ ԱԼՊԵՍ՝ ՅԻՍԱԼՒՈՅ ԿՈՂ - ՄՆՆԼ , և ԻՐ ասան ԼՂԳԷՈՆՔ առ Հասարակ ՒԷՒՆ ՅԻՐԱ - ՔանՀՒՐ ձՒԵրոյս Ի՝ ՀԻՀաիսակողմնն և յարուԵՂակող - ՄՆան գաղՂիոյ , Ի՝ սԵՒնականն և Ի՝ ղանկրեսականն , և ՅԵրկրի տրԵվերաց , գաղՂիացիք խորհԵին Հանրականնչ վտարանՔՔԼՀ , և Ք՜ահացան սատակագՒն ևս քան զԱՍ - ՅաաաՔԼաան՝ ԲԼՀաարԼ զԱՀՔ անրաա ՆեՂբաց ԻԵ - ԲԼանց : ՋանՔՔանք ակկոսի՝ որ գԼուխն էր սԵՒնոյացոց , զրգռԼաալ էր և սատանեյուցեալ զամՒնեցուն սիրա , Երկուցեալ ԲնաԼԵցունց ԼՀ՝ սրկած այգպիսի և անձանց գիսՒեացի : Ա՛յԼ և յոյԼք խառնուԼՒ՝ զԲք յարուցՒԼ ՒԷին Ի՝ Տաղմ ՄանՀուամն կզոդհոսի , ԼՀ՝ ԵցացաՒ գաղՂիացոց ԼԲրև Լու ԵՂև ՆՀ՝ , պատեՀ ՒնՀ գՒպ · վի Հատարեցան՝ ԼՀ՝ այս ընտանի խառնուՔՔ պատաՂՒցուցանՒին զԿԼսար ընդ

Գաղղիացիք պատրաստին ՚ի հանրական ջնջել վտարեալսն : Կեսար . չգիտ գրէ . պոե - տերաւ . Հ ։

Ա. Հ. 700 : Ն. Ք. 52 : Երկար յետաձիա : Ծաղ ալ և դիրք իսկ Հռովմէական լեգէոնաց՝ առհասարակ դասեալք՝ ի մի՝ ի Ծաղաց գաղղիոյ, յոլսացոյց վնտ , զի Թէ արտ երկրին ապստամբեսցի , գիւրանայ ինքեանց յոյժ բառնալ զՀաղորդուին ըստ մէջ կէսարու և իւրում զօրու , և խափանել զզօրագլխին և զգնդացն առ միմեանս եկաւորութիւն :

Կարնուտք տան նշան, կոտորեալ զզաղաբացիս Տռովմէականս ի գեհենան :

Կարնուտք եղէն առաջինք՝ի յայտնել զանձինս : Ոչանն եր այսպէս Տաստատեալ , և ժամանակն էր ոյրշեալ՝ի խորհրդեան իրիք խմբել լոյ՝ի գլխաւորսդ գոդ ցես ամ ա. զանց գաղղիականաց . ուր պատգամաւորք կարնուտից խոստացեալ եին տալ նշան վտարանդուն , միայն Թէ ապահովեսցին՝ Թէ պյլք և ժողովուրդք օգնել ունին՝ի նոցա : Եւ զի դաշնակիցքն չէրխեին առաքել միանց փոփոխ պատանդս , երկուցեալք յայտնել զիւրեանց դաւակցութիւն , յանձն առին զլեհադոյնն և զօրագլխին յերգմանս՝զոր՝ի վար արկանելին՝ի գաղղիա՝ ըստ քմաց այնր պատերազմական ազգի , երդուեալք՝ի վնտուորական դրօշս՝ի մի վայր հաւաքեալս :

Օրն : Յօրն ժամադրեալ կարնուտք վտարանդիցին . և դիմեալք յամ կողմանց վնտուք՝ ՝ի գենաբան՝ որ մի եր յիւրեւէլի քէբաց նշ , կոտորիցին զՀռովմէական քէբացիս զննակեալս անտանօր վաՀանի ազագաս . և՝ի մէջ այլոց զատպետ ոմն Հռովմայեցի՝ յերեւելեաց անտի , որում՝ կեսարու յանձն արարեալ եր զղէտս պաշարոյ իւրոյ զօրուն :

Հնար՝ զոր վաբէին գաղղիացիք զայգիք արտ հասուցանելոյ զնտս :

Լուր կոտորածիս վաղ Ծաւալեցաւ ըստ ամ գաղղիս : Հնար՝ զոր վաբէին գաղղիացիք մն ընդ փոյթ Տրատարս կերոյ զնտս՝ որոց ապատեալ մնային , եր կարգել միջոց՝ի միջոց արս , որք ձայն արձակիցին առ իմոյսուցանելոյ Տէտ գՏետէ գզոյսն : Լ՚յաւելի Տնարիս , որ ինչ եր դէն՝ի գենաբան յերս արձու , ՝ի սահմանագլուխս արվէրնացւոց՝ որ Տարեւր վեհանուն մղտնաւ , ՝ըստ աւելի քան գՀիսուն փարսաւս գաղղիոյ՝ եր Տեռի , Ծանուցաւ յաւագ ըստ գլխաւոր ստաջնոյ պահնն գիշերոյ :

Վերկինգեւտորիքս ոտքին ա. պատամբեցուցանելոյ զգորվերնացիս :

Վերկինգեւտորիքս Ծնայր այսմ նշանի՝ առ ապատամբեցուցանելոյ զգորվերնացիս : Լր սա երիտասարդ մեծարգի յոյժ և քաջագոր . որոյ Հայր կելտիլլոս անուն՝ գլուխ յայտնեալ եր զովանդակ կելտիկայ . բայց կամեր Ցուլիս

Ա՝ Ե՝ 700։
Ն՝ Ք՝ 52։

վիոյ [1] (կիմ Ձեռակալիոյ,) ընդեմ կամայ հօրեղբօրէ իւրոյ՝ որ երկնչէր՝ ի հեռուստից այնպիսի վտանգաւոր ձեռնարկութենէ։ [2]Քաւարարեցաւ Թագաւորը յիւրոց անտի. և իսկ և իսկ գոգցես ծանուցաւ գլուխ ամ՝ նիզակակցէն՝ որ յայնժամ յայտնեցաւ. յոր մտին և սենեկապետք, փարիզայիք, ժողովուրդք բազադուայ, քեռեայ, և դուռեղնայ, [2] աւերիք, լիմնկիայիք, անժուցայիք և ամ գաւառք ակէտիկայ, որք են առ ծովիւ վերջք ովկիանոսի։

Ա երկինք եաորկն միտ եգ ամ՝ խնամով ժողովել վաղվաղակի բազում զօրս, մարդահարկ արկեալ ի բազաքանչիւր ժողովուրդս և որոշ ինչ Թիւ վճռուց և երթալոյ, և պահանջեալ՝ ի նոցանէ հնազանդութեան խոստիս, մանաւանդ Թէ անդ Թուէր · վն որք միանգամ զօրձէին ինչ յանցանսն երևեալք՝ այրեցեալ վճռին կենդանւոյն, չէ կատելոյ զնո և յօշատելոյ ազգի ազգի տանջանօք։ Իսկ վն Թէ Թէ յանցուածոց տայր կամ Տատանել զանձն, և կիրբել զայս մեզապարծոյ, և այնպէս առաքեալք զնա անպրէն չերկիր իւրեանց՝ վն օրինակ լինին այլոց։ [1]Տարկուէ այսց տանջանաց ժողովեալ ի սուզ ժամանակի անշամար զօրս, որով չեռան էարկ մուծանել ի նիզակակցսն զժողովուրդս՝ որք դեռ դանդաչէին։ Այս զնոսն ինչ իւրոց գնդաց լուսերիսոն՝ որ էր քեռեայն, պատուէր առեալ մնանել ի ռուէդկ. և ապա չերկիր՝ նիստրբրիգաց, և [2] գաբալաց՝ առ ապատամբեալ յուսյանէլոյ զայսոսիկ պէսպէս ժողովուրդս։ Ուստերիսն պատուէր առեալ էր, ի լինել առնի՝ ընդհարկանել և ընդ գաւառ հռոմկեական։ Իսկ ինքն վերկինդեսորկն խաղաց ի պէտ՝ գլուխ լեալ իւր գլխաւոր զօրաց, և յինքն յանկոյզ զնահիւն նիր։

[1]Յայսիսի ժ ծամեծ խոլամանց պիտէր առաջակայսն կեսարս։ [2]Այս յայն վայր էր գտեղի առեալ ի գաղղիա՝ որ յայսկոյս ալպեայ, մնալով ոմն Թուլ, ելից խուռնուհ Թէց Հռոմայ, և կարծեալ ձգել անտի ինչ նպատ։ Իրրև ետես՝ Թէ խնամատէն և անդրդուռն պոմպէոսի, ոմն նա ինչն ասէ, խաղաղացուցին զնո՝, ուստի և չկայր ինչ ակնկալել յիւրմէ, փութացաւ անցանել ընդ ալպեայ լերինս՝ ի չնջուցանել զՍերտէն որ վառեցաւ ի գաղղիա [1] Տատանել իւրում՝ անդր՝ ի վարանս էր ոչ սակաւ, Թէ

Կեսար անցնի անդրէն ի գաղղիա, և յանդիսաւ մատանէ՝ Թէ զնմին միաբ զի ընդ նա։

1 Քաղաք ալբիգեայ, որոյ երկին ա քնեոլէն։)
ուերայէ երկիրագործաս հետ՝ ի փլեմնջ 2 Ինակերէն առած՝ ի ձն, նայ՝ ի նա՝ ի հարաւոյ արեւելից։ Լեռան հռոմի եվերոյն։
ռան գեռ գնոյն անուն ձեռակալիա (կիմ

Ա· Հ· 700։ Ն· Ք· 52։

զհարդ միասցի ընդ իւր լեգէոնս։ Լուեալ զայդ առ ինքն՝ ի հռովմէական գաւառս, եր վտանգիլ զնա՝ ի կռիւ՝ ի չուս առնել նոցա առանց իւր։ Եւ թէ երթայր՝ ուր նոքայն էին, երկնչէր վտանգել զանձն, անցեալ ընդ երկիր ժողովրդոց՝ զորոց հաւատարմանէ չէր ինչ ապահով։

Անցանէ ընդ լեառն գեվենոյ՝ ի դէմ ժընդակ ձմեռայնի։

Ընթացաւ՝ ուր առաւել ստիպող էին պէտք, և չորեքաւ վաղվաղակի՝ ի կողին նաբդոնայ. արկ քաջ պահակապանս յայն քիչ և՝ ի շրջակայ սահմանս, և ապահովեաց զայն ամ երկիր յարշաւանէ՝ զոր սպառնայր լուսերիոս։ Այնչ հետայն պատրաստեցաւ մտանել յերկիր արվերնացւոց. և յայս սակս ժողովեաց՝ ի ստորոտ լերինն գեվենոյ զմանն ինչ զօրու գաւառին, և զնոր ևս զօրս խմբեալս յիտալիա։ Այն՝ ի գժնդակ ձմերայնի, և ձիւնաբերք ծածկեալ էին զլերինս. հարկ եղև պեղել ցվեցտասնեայ խորուն՝ ի բանալ անցս։ Օրականք կեսարու քաջալերեալք՝ ի սրտապնդուէ զօրապետին իւրեանց՝ յաղթեցին ամ դժուարուեց. և արվերնայիք՝ որք կարծէին զանձինս պատսպարեալ՝ ի գեվենոյայէ իբրև յանթափանց պատնշի, կարի ինն զահի հարան, իբրև տեսին թէ զան գունդք ընդ շաւիղս, որք յայնպիսւոմ եղանակի՝ միոյ ուրուք իսկ համարեալ էին անկոխելի։ Հեծելազօր հռովմայեցւոց զամ զդաշտավայրն եդ յապականուէ. յոր սակս հարկ եղև վերկինգետորիկսայ Թողուլ զպեռի, և դիմել յօգնութիւն արվերնիոյ։

Հաւանիկ սիւք լեգեոնս։

Կեսար յառաջատես էր այդմ այդպէս լինելոյ. և իւր խորհուրդ եր պատաղեցուցանել զՔենտալին յայսմ կողմանէ, մինչև ինքն Ճողպրեսցի երթալ միանալ ընդ իւր լեգէոնս։ Այ որոյ երկու օր միայն զտեղի առեալ յավերնիա, եւ գնաց Թողեալ ընդ հրամանաւ Վ. բրուտոսի զպատնդան՝ զորս հաստուցեալ էր անդր։ Պատճառանս պատճառեր երթալ հայթհայթելնոյ զօրավիգն, և խոստանայր էլինել բացական՝ ի նոցանէ՝ աւերն ընդ զաւրս երիս. խաբեալ զՀռովմայեցիս՝ զի անվրեպ խաբեսցին պաղտիսցիք։ Այն՝ ի վերն, ուր եգիտ գունդ մի հեծելազօրու, որոյ էկեալ էր անդր յիւրմէ հրամանէ բազում աւուրբք յառաջ։ Յանկարծ անխոնջ հեծելազօրաւ չուս արարեալ գոհս և զգիշեր՝ հանդ ընդ երկիրս եդաւեանց, յորոց վրէ սկսեալ էր Թերամոխլ. և անասպարեզ իւրով փութով ընդ գնացս և զդարանս՝ զորոց մարթ էր կասկածել՝ ի նոյ կողմանէ, եհաս ողջմբռ՝ ի լանկրեա՝ ուր ձմերնին իւր երկու լեգէոնք։ Ժողովեաց՝ ի սուղ ժամանակի և զայլն ամ գնաց, մինչև էր իմացեալ արվերնացւոց՝

Ա· Հ· 700։
Ն· Ք· 52։

Ձմերայնոյն չև եր յանկ ելեալ և եթէ վերկինգետոյ բիկս չէր ձեռնարկեալ յերս ինչ , Թուի թէ կեսարու՛ի մոի եգեալ եր սպասել գարնանոյ ։ Այլ զօրագլուխն գաղղիացի եկն պաշարել զամերոց ինչ բնակեալ՛ի բոյեցւոց , զորս կեսար յառաջնում ամի իւրում պատերազմի՛ի պեռնեցոյ քնակեցուցեալ եր յերկրի եդուեանց ։ Այլ որ կոչիւր գերգովիա , և զոր չէ պարտ չիոմեել ընդ համանուն քղքին՝ որ յերկրին արվերնացւոց , պարտ եր ուղիղ ընկալ ՚ի կողմն պուռպօնեան գաւառին, որ է ընդ մէջ լուառայ և ալիերայ ։ Զերծարկ վերկինգետորիկայ հարկադրեր զկեսար ընտրել զմի յերկուց ճամբայ գաւառ ծայրից · կամ լքանել զիւր դաշնաւորս , կամ կրել մեծ ինչ չքաւորու՛ի համբարայ և գարմանոյ , եթէ ՚ի մարտ միաբ ՚ի ժամանակի՝ յորում երկիրն ամեր մերկ և անբեր։ Այլ յամ իրայ առաւել կարևորն և եականնն յայս կեսարու՝ եր պաշտպանել յուսացելոցն յիւր խոստումն , և չթանալ գուռն սարտուցմանց , զանց արարեալ նպաստամատոյց լինել գաշնաւորայ ՚ի կարիս իւրեանց ։ Ոչ այսորիկ գրեաց առ եդուացիս , յորդորեալ զնոն մտ տակարարել զկերակուր և զպէտս պաշարելոյ ։ Գրեաց և նոցին իսկ բոյեցւոց՝ քաջալերեալ զնո զգեմ ունել , մինչև նա ինքն եկեսցէ անձամբ՝ օգնել նոյ ։ Լոյս հետաքն եւ գնաց , Թողեալ ։ յագենդիկոն երկուս լեգեռնս հայիւք կարասեօք բովանդակ զօրուն ։

Ա· Սամ·

Այլ և այնպես ոչ չորաս ըն կարձոյ ձանապարհ , յայտ է թէ վատահայեալ յանհմտուն գաղղիացւոց ըն բաղխիւն ամրոցայ ։ Լսորհեր և զվրեժխնդրուն արեան հռովմէացն քղքացւոց կոտորելոց ՚ի կարնուտայ ՚ի գենաւոն ։ Ոչ որոյ ուղղեալ զիւր չու յայս քղք · կալաւ զձանապարհ ՝ վերլաննոդունոնի ՝ զգիր կարևոր , որ անագանեաց զնա երիս միայն աւուրս ։ Այնոի եհաս յերկուս աւուրս առաջի գենաւոնի ։ Այս զի այս քղք յայնց ժամանակաց հետէ ուներ կամուրջ մի ՚ի վը լուառայ , խորհեալ՝ գուցէ քնակիչք հնարեսցին փախչիլ անտի ըն այս կամուրջ գիշերայն ։ Այս զի խափան արկցէ այսմ , ՚ի գարանի արար յայնմ կողմանէ երկուս լեգեռնս ։ Այս արդարև գենաբացիք խուռն ՚ի գուրս զեղան գՀասարակածաւ գիշերոյ ըն կամուրջն , բայց գոգոյես առ հասարակ լմբռնեցան յուսկան անդր ։ Այաղաքն աւար հարաւ , և ապա հրկեզ եղև ։

Ա· Պօ· ան հա· երնէ ։

Գենաբան առնէ հրթիռ լինի ։

Ձու կեսարու ՚ի սենոնացւոց մինչև ։

1 Խօսիմ ըսք կարծեաց պ՚անվիլլ մա երրեալ վէրք գաքահմոտ ծանօթութիւն գենոգրին , զորոյ պանծալի համարիմ յաշխարհագրութ յանին ։

Ը. Հ. 700։
Ն. Ք. 52։

Յետ առման գենաբանի՝ կեսար հանապազորդ զիւր չու , մտանէ ՚ի պերճ . և հասեալ ՚ի նովիոդունոն , որ այժմ կոչի Նաւսն՝ չորս կիճ հինգ փարսախ ըստ հարաւային արևելակողմն պուռժայ , ըստ իւրում սովորութե ոչ կամեցեալ Թաղուլ ինչ ՚ի Թիկանց՝ որ աշխատուին հասուցանիցէ նմա , ընդհարկանի ըստ այս քիչք ։ Պայմանադիր լեալ էր սորա՝ յերեվիլ սուրհանդակաց զօրուն վերկինգետոսբրիկայ , որ ՚ի մերձենալ կեսարու բարձեալ էր զպաշարուժն գերգովիդ ։ Նմանակիչք նովիոդունոնի կամեցան նպաստ ինչ ընդունիլ՝ որում չէր նշ միտ եգեալ . Թեպետ և ընկալեալ էր նշ ՚ի քիչք իւրեանց հարիւրապետս ոմանս հռովմայեցիս , որոց տեսեալ զնըզտիւն սչ՝ լաւ համարեցան խոսել ։ Բայց իբրև հեծելազօր վերկինգետորիկայ վանեցաւ ՚ի հեծելազօրուն կեսարու՝ զօրացեալոյ ձեռնատուըք վեց հարիւրոյ հեծելոյ գերմանացւոց , հարկ եղև նովիոդունացւոց դիմել ՚ի գԹուն յաղԹականին , և յաճուցանել զնօրա ցաւսումն՝ մտանեալ ՚ի ձեռս նոր զցրիչս պայմանադրուԹեն ։ Կեսարու չչատացեալ առմամբ զձանապարհայն երից քիչքաց , և զերծուցմամբ բոլեցւոց՝ ահարկուԹիք լոկով իւրոյ եկաւորուԹե , եգ ՚ի մեծ պաշարել * զաւարիկոն՝ զնայրաքաղաք բիտուրիգեանց , ակն ունելով ՚ի նուաձել զայս ամրոյ՝ հնազանդել զպչդն գլխովին ։

* Պուռժ ։

Վերկինգետորիկս ՚ի խափանել զըզհամբար զբուն կեսարու՝ ատար հարկանէ զըպահ , և այրե զքաղաքս նր ։

Յառաջ քան զհասանել նր մեծ յաւարիկոն , վերկինգետորիկս խմբել ժողով մեծ . յորում առաջի առնէ զպատերազմ ինչ ձախող վ՚ն երկրին , բայց դիպան ընդեմ հռովմայեցւոց ։ Լսել . չէ արժան խորհիլ տալ պ՚որզմ , այլ միայն խափանել զընձհամեայն ուտեստ և զարմանդ . զոր դիւրին է յոյժ առնել , որովհետև դեռ չերևին յանդաստանս զալարիք . և վի գաղղիացւոց քաղսմ է հեծելազօր , հնար է նոցա հեշտեաւ արգելուլ զնմ ՚ի խուսմբ ՚ի հռովմայեցւոց անվնհեր հեռի ուրեք ձգիցի ՚ի Թաւ զօրուէն , երԹալ խնդրել ՚ի տունս և ՚ի գիւղօրեայս զպէտս կերակրոյ իւրեանց , և զզարմանդ երիվարաց իւրեանց ։ Լինել այսմ այսպէս , և ՚ի պակասիլ զօրուն կեսարու ամ ազգի պիտոյից , կամ հապձեպ խոյս տայ , կամ սովամահ կորնչի ։ Յաւել ՚ի վ՚ր . Թէ պարտ է յառաջագէմ և լինել ՚ի զգուշաւորուե , և հրձիգ առնել զնմ քիչս՝ որք չէն ձեռնհաս պաշտպանել անձանց , և ուստի մարԹի է հռովմայեցւոց քաղել աւար և ուտեստ ։

„ Վ՚իտեմ (ասէ) Թէ առաջարկուԹիք իմ են տխուր և „ ցաւագին . բայց ցաւագին ևս է և տխրագոյն վ՚ն մեր՝

,, տեսանել զմեր կանայս և զորդիս վաբեալս ի սովու- Ա. Ե. 700։
,, թէ, և զմեր իսկ կորուսանել վկեանս՝ որ անզերծ մե- Ն. Ք. 52։
,, ձակն է պարտեալոց ”։

Ստրհուրդս եղև ընդունելի, և քղքզ բիտուրիգեանք աւելի ք զքսան քանզեցան և սպրեցան ի մի միայն օր։ Ոստակայ ժողովուրդք արարին զնոյն, մինչև յերևևեր ինչ յայմ կողմանց՝ քայց հրկիզուիք։ Նոյս ապատուե էր նմ միթաբրուեն յայսպիսի աւազելի կորուստս։

Վարիկոն քղք էր ի համար առաջարկելոցն ի վեր- Յավարիկոն քաղաք եղև ինայուեն, կեսար պա նաց, շնորհս խնդրելիս մի մպրաքղքի իւրեանց՝ որ մի էր ի էքնաղ քղքաց գաղղիոյ, բերդ ամուր ի բնե և յարուեստե, զոր և խոստանային պատսպարել քաջուբք։ Ստրհրդականք խանդաղատեցան ի խնդրուածս նոցա, և յանձն առին դնել քաջ պահակապանս յավարիկոն։ Նոյս սահման էին իրք՝ յորժամ կեսար արկ պաշարումն զառաջեաւ քղքիս։ Ոչ երկինգետորիկս վճեա չորաւ, և եկն բանակեցաւ ի քայլ հնգետասան մղմնաւ։ Ուստի հարկ եղև կեսարու պաշարել զբերդաքղքն ինչ ամրակառոյց և հզօր՝ առն յանդիման զորու թշնամոյ, որոյ գէթ զուգահաւասար էր թիւ։

Նահատակն իմն է, քանի տասսպեցան հռովմայե- Հռովմայեցիք տասսպին յոյժ։ ցիք յայմ պաշարման։ Երկիրն մծտակայ էր գլխովին աւար հարեալ, և իբրև հեռանային ոմանք ի բանակէ երթալ հայթհայթել զպետս՝ վերկինգետորիկս ի վէր արձակեր նմ գունդս գունդս հեծելազօրու։ Նմ ապաեինուեն նմ եկն եդուեանք և բոլորիք, առ որս անդադար գրեր կեսար՝ խնդրելով ի նոցանէ կարաւանս։ Նայց յերկուց աստի ժողովրդոց՝ որ ձախն էր, չեր յօժարամիտ, և միւսն էր անձեռնհաս։ Իրքն յայն սահմանն հասին, որ ը բազում աւուրս՝ զօրականայ հռովմայեցւոց հաց իսպառ պակասեաց։ և հարկեցան ուտել միայն զմիս անասնոց՝ զոր քաղեալ էր նմ ի դաշտավայրսդ։

Երկեաւ կեսար՝ գուցէ գունդք վհատեսցին, և ըն- Կեսար առաքէ առ նեն թաչեալ ը պահակս լեգէոնաց, առաջի առնէր զօրակա- նաց՝ բառնալ զպաշարումն, թէ անտանելի թուէր նոցա նեղուքն սովուն։ Նայց ամենեցուն ի մի վայր եկեալ աղաչեցին զնա՝ չառնել ինչ այդպիսի։ Նսկին ցնա, և տային իմացուցանել ի ձեռն իւրեանց սպային, թէ ,, յետ բազմամեայ ծառայուե մերոյ ը քոյին հրամանօք՝ ,, չընկալաք երբեք նախատինս ինչ, և ոչ ձեռն արկաք

ՈՒ Հ· 700։ Եւ Ի· 52։

,, Սիրս ինչ՝ որոյ երկաք չեղէն ի բարի ։ Ալսահմենս Հա-
,, մարիմք լքեալ Հաղուել զսկսեալ պաշարուին ։ Եւ նա-
,, խաւճաղ ընտրեմք առնել ամ խոտուէ , քան չՀանել
,, վկնեմ Աբրահամայ քաղաքացւոյն Տէրովմայ-
,, եցւոց , որք կրեան ի գերեզմն ի Հաւատարժուն Է
,, գաղղիացւոց ” ։ Օ Ի՞նչ ինչ անչնարաւոր էին զրաւ-
գլխի , որ գիտաց ազգէն այսպիսի իմաստս Սիրս Տպա-
տակս ։

Փոյթ կա-
տարս ի խը-
նամել Սիրս
գունդս ։

Յայմ վայրի այդ եղև կեսարու , Թէ վերկինգետու-
բիկսայ ծախեալ զամ երկիրն՝ ուր յառաջն էր բանա-
կիսալ , մերձել էր յամրոցն ։ և Թէ՝ զկնի եկեալ անձամբ
Սիրոյն Նոր բանակէ իւր ամ Հեծելազօրաւ , գայ դարա-
նամուտ լինել ի տեղւոջ՝ուր կարծէր Թէ երթալ ունին
յատուցն երկաւորդի Տէրովմայեցիք ի Տայն Տայնել զը-
պատս ։ Ա՛յս էր գերդեցիկ դէպ Հարկանելոյ Հ բանակ
գաղղիացւոց՝ ըստ ինոցէն էր անդէպ ։ Կեսար Տաստա-
տեաց ի միտս չառնել զանց զդէպ ժամս ։ և երեալ
զՏատարակածս գերեզմ՝ Հնաս յառաւօտուն գեմ յան-
գիման Թշնամոյն ։ Այլոց երկիտ զնս գետեղեալս ի բլուր
ուրեք՝ զառաջաւ ունելով ազտիւր դժուարանցիկ , և
գերդեցիկ գաստաւրեալս , մինչև Հուել՝ Թէ Տատանել
ուր էինն՝ կորնստ էր բազմաց ։ Օ զարկանք Տռովմայե-
ցիք կամ ինն տալ պտերզմ , և նախատինս Համարէին ան-
ձանց՝ Թէ գաղղիացիք իշխանացեն ժուժկալել առաջի նոյ-
Այլոց կեսար ցածոյց զնոցայն կարի ինն բորբոք ։ Յինչ-
ցոյց նոցա զդիրս Թշնամեաց , զկտանգն յոր անկանէին
յընդհարկանինն ի նս , զանգերծ կորուստ բազմաց քա-
ջաց . և յաւել ասել զայսոսիկ մարդասէր և գեղիր
բանս ։ Այրե չէ ինչ վտանգ՝ յոր չէ պարտաւորեան ի մղել վտան
էմոյ դառաց , ես լինէի ձեզ ընդհանուր անէրաս , Ռե անհնազանդ ի կենաս՝
որոյ պարտ էր լինել յայս էմ դան գայ սերնդի և պատուական ։
Վարձոյց զնս անդրէն ի բանակն՝ որ առ ամբարկոնաս ,
կամեցեալ առաւել ցուցանել խուսափիւն , քան նշաւա-
կել զիւր գունդս վտանգի՝ որ չէր ինչ ամիւ կարևոր ։

Վերկինգե-
տորիկս կե-
ղտակած և
բնեալ յաւս
գաղղիացւոց,
արգաբացու-
ցանել զանձն։

Փոյթ միւս եա՝ և դիպուածս յարուցանէր խուսովել Թէ
ի մէջ գաղղիացւոց · որոց տեսեալ Թէ արդէս ի ձամ
Տռովմայեցիք ժամ առին ի մեկուսիլ վերկինգետորիկ-
սայ՝ գալ յանդիման լինել նոցա , ի կարծիս եղեն՝
Թէ գուցէ ինչ Համախոհութեն ի մէջ նէր և կեսարու ։
Ալ երկինգետորիկս՝ որոյ ամ գնայք ցուցանէն զնէր ազօ-
ղակուէն և զուշ մտաց , արգարացաւ Տեշտեաւ յանդիման
կասկածանաց անտի ։ Այլոց քաջ յայտնեալ կամեցեալ

ընալ զնոսա վտասխոշ , երբեմն սորուկս ումանս հը-
ոչմպիեցիս կալանաւորեալս ի գարմանածուելնէ , որք
բռնադատեալ ի տանջանաց՝ եկին ասել , որ ինչ բան՝ ի
բերան էգեալ էր նոյ ։ Ա. սեն . զօրականք եմք մեք ի գե՛նուս
կանք , որք ստիպեալ ի սովէ՝ ձգեցաք բացագոյն ի գիւտ
կերակրոյ . և սուին այնպէս սատկեկ էր ի հաւկ՚ականն
զօրուն , մինչև կեսարու հաստատեալ է ի միտս ի բաց
կալ , եթէ քաղաքն զգէմ կալցի այլ ևս ուստր երթալ ։
Ա՚յսուհետ վկայուէ վերկինգետորիկս յաղթեալ . և ե-
ղեալ գազրացուցոյ , քանզի անարժան իրք էին՝ կեղակաւ-
ծուելիք մատնուել ի զօրագլուխս աք , որ տալոյ նմ՚ յաղթու-
թիւն առանց ձեռն ի սուր ձգելոյ ։ Վոսկեին առ հասա-
րակ զանս նմ՚ , տէգ լը վահան շկամէ՝ ը սովորութիւ՚ ,
և ի մեր եգեալ՝ եթէ յետ սակաւուց գտցին լծով յաղ-
թականք . և կարծեալ՝ եթէ առ այս այլ ինչ ոչ խնդրեր ,
բայց զօրացուցանել զամարիկան առ ժամանակ մի ևս ,
մուծին անդր տասն հնդր արս ի կազդուրացուցանել . զոր
հնար էր նմ՚ առնել հեշտեաւ , անկարացեալ կեսարու
փակել խապան զամրոցն ։

Պաշտպանելն պաշարելոցն ոչ միայն էր ուժգին , այլ
և խնաւտուն ։ Վաղրկան ։ ազգ (ասէ կեսար ,) է կա-
րի ինն ուշեղ . ուսանի հեշտեաւ , և գհետ երթալ լինով՝
զոր ինչ տեսանի ի վար արկանել այլոց օգտի ։ Ա՚ն որոյ
չեօնն ամաց հետ՝ յորս հաւմպիեցիք պատերազմէին
ընդ կողմանս գաղղիոյ , գաղղիացիք առաւելան յոյժ
յարուեստ վնասուորական , և չջնջէին՝ ի թշնամիս բրե-
նոց զգիւտս՝ զորս ուսեալ էին ի նոցանէ ։ Ընդև ինչ՝ հնար
դիպան ի կասեցուցանել զառնելն և զպաղեխուն զօրուն
կեսարու , զորս բիտուբիգեանք չարիքն ի գործ ։ Ա՚մ-
բողջեալն վնասս երկայն գերանդիս պարանօք՝ յորոց վէր
կային շարժական հանգոյցք կամ խեղդք , և ապա քաշ-
էին ի վէր ի ներքս ի պարիսպն մեքենայիւք , որք էին
որպէս թռուի՝ ազգ ինչ անուրդաց (յր պօճուզաստից)
՝ի վէր պարապայ ։ Ա՚յն ոմ՚ ուրեք վայտակերտ աշտա-
րակք հաստատեալ բարձրուեալ աշտարակացն հաւմպիեց-
ւոց , պատեալք թաւմ մերձովք՝ որք պահէին զնոսա ի
հրկիզուել ։ Ա՚նէին ստէպ վաղս ի գործս ։ Ա՚կան հա-
տանելն էր հողաթումբ պաշարողաց , վ՚ս խարխալելոյ և
կործանելոյ զգործած նոցա ։ Ա՚ դերս հանէին զահանա-
հատուն նմ՚ , և իբրև գտանէին զերեսս նոցա՝ խրտնէին

Ա՚ժգին և խնաւտուն պաշարեալն։

Ընդ որս՝ ազգ է ճարտարա- մանուրի և գործականուեցն ամի
վարտյոյ , և քաջայարմար առ նը- որք առանձին յայլոց ։

Ա՚ն Ա· 700 ։
Ն· Ի· 52 ։

Ընդ Ա. 700։ Ընդ Ք. 52։

մեծամեծ վիմաք, կամ արկանէին յայն ձիւթ հալեալ. և կամ երկայնաձիգ ծառաւոտս բրօք սայրատրօք վանէին զանգանատուս և զօրանաս։

Կազմուածք պարսպաց գաղթական քաղաքաց։

Պարիսպք գաղղիական քաղաքաց էին իբրեւ ամենքն ի դիմակալել ումէ՝ զոր ինչ ի վայր արկանէին յայնժամ ի ծածել զամրոցս, էին կառուցեալք ի հատս և յեր. կայն գերանաց, և ի կոփածոյ քարանց փոխոխ գասե. լոց ի վէր միաւանց։ Կեսաւ գովէ զայս կապմուձին, ըստ որում վէմն վիմակալէ հզոյ, և փայտն խոյոց։

Յետին ձիգն պաշարելոյ։

Իսկ պատ և այլազան խոչք ի վերայ կային, Եկեղեց և վիշտք ձմերայնոյն և անձրևաց և տաղտ, հաւմայեցին չետ քան և հինգ աւուրց պաշարմանն՝ համարձին բարձ. ձաւանդ ինչ ուշ ծնոտեալ բարձրութեամբ և երեք հա. րիւր երեսուն ոտնաչափ լայնութիւն։ և գոգ չկայ ի պարիսպ անդր։ Այլ այժմ յանկարծակի գնացարակ գիշերաւ տեսանեն՝ զի բարձրանայ իւրեանց ծխայր։ Պաշարելոցն ական հատեալ ի տարր՝ հնար հարին ըզ. նմանել. ի նոյն և զերան արտաքս, բերեալ լնոյ իւ. րեանս ջահս վառեալս և փայտ չոր և ձիւթ և զայր նիւթ հրավառ։

Նմանաւոր գործ անգի հերուէ գաղղիացոց։

Հաւմայեցին պատսպարեցին զանձինս ուժգին իբրև գյարձակեալն ի վէր։ Պատերային եղև երկար և կա. րի իմն յամառ. և կեսաւ ուանդի ինչ գործ, որով ցու. ցաս անվհերութիւն և յամառուն գաղղիացւոց։ Իսկ ի զօրականաց կացեալ առ գրան քաղաքին արկանէր ան. դադար ի հնոյն առ ևս քան զևս արծարծանէլոյ գանդս ձիւթոյ և ձարպոյ խառնեցեալ ընդ միմեանս։ Օ այս զօ. րական տեսին հաւմայեցիք ի մարտկոցն իւրեանց, ուս տի արձակեցաւ նետ, որ խոցեալ զնա՝ արկ գիտապատս ի գետին։ Խրկրորդն անցանէ ի վէր գիպ նորա, և գայ զտեղն առնու անտանօր։ Իրրև սա ևս նոյնպես սպառաւ, զնետ գայ երրորդն, և զնետ սորա չորրորդն. և այն գիր վտանգաւոր չէղև երբեք պարապորդ ընդ ամ ժամա. նակ մնալոյն։ Հնոյկ ուրեմն յաղթեցին հաւմայեցիք. և չնջուցեալ իսպառ զնոսն՝ վարեցին զնացախս ի նեղբս յայրոցն։

Կամին վա խրատեալ զբ նալ, և բրա նագաստին։

Այս եղև յետին ձիգն պաշարելոյ։ Ի միտ առնն՝ նոյ անհնար էր այնուհետև խափանել զառումն քաղա. քին. և հաստատեցին ի միտս միաբանութիւն ընդ վերնին գեռորիկոսյ փախչել գիշերային։ Արծնէին նոքա յաջո. ղեսցէ այն գիւրաս, նպաստիւք աղաւթից՝ որ ծածկէր զնոցայն փախուստ. այն ևի և բանակ վերնինգեռորիկո-

ասացեալը ինչ կարի բացական ։ Այլոց տեսեալ կանանց՝ Ի՛ե Ա՛ե· 700։
խորհին լքել եթողել, ազատին արտասուօք՝ չմտանել Ե՛ն· Ի՛· 52։
գնոսա և զիւրեանց մնացորդ մանկոտիս ի ձեռս յաղթո-
կան Թշնամւոյն ։ Այլինչ լսեն եղեն ինդրուածք նոցա ։
Օ՛ի յորժամ բուռն էն ։ արշաւիքըզ (ասէ կեսար ,)
փակին զնա ախտակցուէ ի սիրտ ։ Հայեաժամ կատա-
դեալք ի յուսահատուէ , ձայն ետուն հառաչմունեցաց ի
պարսպաց ՝ Ի՛ե պահակապանք ի պատրաստի էն փախ-
չել · և այնու օրինակաւ բանն եւ ի դերև ։

Ի՛ վաղիւ անդր՝ յորժամ ի պատրաստի էր կեսար
յարձակիլ ի վէր , եկն յորդ անձրև ։ Ըզվէ՛ւ ինչ ըզ այն
անհաձ՛, ածեալ զմտաւ՝ Ի՛ե և պաշարեալքն չառնեն
զքնուէ պահպանուէ ։ Ա՛ւ առաւելուլ զնոցայն անհա-
գուԹի՛ , յարպանեաց վայր մի զբաղեսու՛ն , և պատուի-
րեաց իւրոցն դեգերիլ կամաւ ։ Ա՛պա յանկարծակի յետ
խոստանալոյ հատուցումն բարի՝ այնց որք լինէին առա-
ջինք ի վերելս պարսպին , ետ նշան ։ Ի՛ վայրկեան ժամի
եղեն վերելք ըզ սանդուղս ի պարիսպն , և տիրեցին տէ-
ռութեանցիւ ։ Պաշարելոցն տեսեալ Ի՛ե առաւ քաջաբե,
կուտեցան ի խուճա՛ , և կարգեցան տալ մարտ պատե-
բազմի ի հրապարակն զնուռց և յայլ ընդարձակ վայրս ։
Այլոյ զուր սպասեալ իջանելոյ հառաչմունեցաց , և տե-
սեալ՝ Ի՛ե պատրաստին պատիլ զպարսպաւս , երկեան՝
գուցէ այլ ո՛չ գտանիցեն էլս փախստի . և առ հասարակ
տագնապաւ ուղղոյ եղեն դէպ յէլս քաղաքին ։ Յայնմ
վայրի սկիզբն եղև կոտորածի ։ Մինչք զմիմեանս կու-
տեալ յէլս՝ և ոմանք ի հետ սակաւ . և հեծելազօրն ի վէր
եհան զայլոյն զոր ինչ հասեալ էին ի դաշտավայրս ։ Ա՛ւ-
զաքն մտանէցաւ ի հուր և ի սուր ։ Օ՛րսկանք հառաչ-
մունեցիք զպրագնեալք՝ զի այնպէս ըզ երկար դիմակա-
լեցին , և անձկանօք ևս վերհիշեցին զոտորածին եղ-
եալ ի գետսն , ո՛չ խնայեցին յոք ։ Օ՛ղբք , կանայք
և տղայք առ հասարակ անցին ըզ սուր ։ Ի՛ քառասուն և
աւելի ևս հազարաց՝ որք փակեալն էին յամրոցին , հա-
զիւ ապրեցան ոգիք ուԹ հարիւր · որք փախուցեալք ի
լուր առաջնոյ ամբոխ ազազակի՝ զոր լուան , ողջամբ
հասին ի բանակ գաղղիացւոց ։

Վ՛երկինգ եւորիկ յայսմ ևս նուագի եղոյց զանձն Ա՛ղդակուէ վերհինգ առ-
հնագիւտ և սքանչ ։ Յաղթական զգաղղիացիս և ա- րիկայ ի Փոխ
ռաջի սքար նշ՛ · Ի՛ե ,, առաւելուլն առ Ժամն երևեալ Թագէ՛ւ վերը

1 Ի՛ վառնգ Ծայրագոյն՝ չայ երկիւղ գԹուէ առնլ ։

Ա. Տ. 700 : Ա. Ր. 52 :

,, 'ի հռովմայեցիս՝ չէ պտուղ վերագոյն զօրութեն նոցա
,, կամ քաջութե , այլ միայն առաւելութե մարզուե նոցա
,, յարուեստ ընդհարկանելոյ ընդ ամրոցս : Այլ թէ չու-
,, նիմ ես ստգտանել անձամբ զանձն յիրս ինչ՝ հայե-
,, լով յառաւմն ախարիկոնի . զի իմ կարծիք էին՝ թէ չիմ-
,, ոք ձեռն արկանել 'ի պաշտպանութե այնր ամրոցի :
,, Այլ ևս . եթէ կորուսան զոր անդ արարաք՝ ի երևելի ,
,, հնարեցայց վճարել ինասուս օգուտ : Զայն եղից , ո-
,, րում և քաջայոյս եմ դիպաւոր յաջողուածոյ , անդ-
,, րէն միաբանել 'ինիզակակցսն զժողովուրդս՝ որք ցոյս
,, վայր հրաժարեցին մնանել յայն : Օի թէ առ ան-
,, գամ մի ամ գաղղիա միաբանեսցի , աշխարհ ամ ընդ-
,, դեմ նորա յարուցեալ՝ ոչ կարողասցի դիմակալել նմի:
,, Ասացի պիտի , զի ինքեանք յիւրեանց կոտմանէ արաս-
,, ցեն զպիտոյն առ պաշտպանութե իւրեանց ընդդէմ
,, թշնամեացն , և մի երկնչիցին յաշխատութե զօրացու-
,, ցանելոյ զանդակ '' : Ասէ՝ զոր չէր արարեալ երբէք գաղ-
ղիացւոց ցայն վայր , յանդուգն գոլով նոյ 'ի վտանգս ,
այլ՝ մեղկ յաշխատուես :

Բայց վերկինգետորիկսայ քաջալերեցին զնւր զօրա-
կանս , և ազդեցին 'ի նոսա մեծ համարուն զնւրեանց
գլխաւորէ : Այդ (զի ասից կեսարու) ուր ձախողութիւնք
անուանարկ առնեն հաշիկօրէն զզօրագլուխն , յայսմ
վայրի վերկինգետորիկս կոչատեամբ ախարիկոնի սատ-
ցաւ մեծ հեղինակուե 'ի վր իւրոց գնդացս : Հնազանդ
եղեն նմա ևս քան զևս : Վաղղիացիք զի լծով մնին աշ-
խատութե , որում ամենևին էին անծանօթ , և ամբա-
ցուցին զնւրեանց բանակ զոտորուն հրամանի : Այլ զանց
արար և միա դնել ուշի ուշով 'ի գործ դնելոյ՝ զոր խոս-
տացան : Վանագնաց եղև առ ամ ժողովուրդս գաղ-
ղիոյ՝ զանացեալ ձգել զնա յիւր կողմն , և ոմանց յա-
ջողեցին եղք : Օ օրաժողով եղև յամ սահմանաց՝ որք
անասային հրամանի նորա , 'ի լնուլ զհամար կորուսելոցն
'ի պաշարման ախարիկոնի . և տեւտոմատոս ալքայ նի-
տիօբրիգայ էկն միացաւ ընդ նմա ազակից գնդաւ հեծե-
լազօրու :

Կեսարու գտեալ 'յախարիկոն համբար բազում , զան-
զի էառ անդ առուրս բազումս , 'ի տալ ժամանակ իւրոց
զօրականաց հանգչելոյ յաշխատուեց երկար և տարժա-
նաւոր պաշարման : Այլ 'ի հասանել գարնան , էլ գնաց
'ի Թշնամին կոյս : Այլ զի կամէր խափանել՝ զի մի ամ
զօրուքեք նիզակակցաց խմբեսցին 'ի մի միայն խուռն զօրու,

Կեսար առաքէ զբիւնոս զբիւք ձիաւորս գեօղսն 'ի վր սեծոնացւոց : Ինքն անցանէ ընդ ալիեր գետ վեցիւք

սըն : Համո-
զէ զդաղղիա-
ցիսն ամրացու-
ցանել զնա-
նակ իւրեանց՝
զոր չէին ա-
րարեալ :

Ա· Հ· 700։
Ն· Ք· 52։

բաժանեաց և ինքն զիւր գունդս ։ Ի՛ոաքեաց զլաբիե-
նոս չորիւք լեգէոնօք ընդէմ սենանացւոց և փարիզեանց·
և ինքն անձամբ ինայելովք վեց լեգէոնօք հաստատեաց
՚ի միտս բաղխել ընդ նիւակակից լոյն ՚ի հանդիպոյ , հա-
սուցեալ զպատերազմն յերկիր արվերնայոց ։ Հարկ էր
յայս սահս անցանել ընդ ալիեր գետ , և վերկինգետո-
րիկս ձեռն էարկ դիմակալել այսց անցից ։ Ի՛այց կեսար
խաբեաց զնա՝ կեղծ չուով, զոր ետ առնել յոլովից իւրոց
զօրուն , մինչ ինքն կայր յետոյ երկոքումբք լեգէոնօք
Հաքուսկէ՚ի Թանձրախիտ անտառի՝ անտես ՚ի Թշնամ
ւոյն ։ Ի՛պա այն ինչ վերկինգետորիկս յառաջեաց յընդ-
Թացս հանդիպ չորից լեգէոնաց , զոր նա կարծէր՝ Թէ
այն իսկ բովանդակ զօր հռովմայեցւոց , կեսարու հա-
մարձակութիւն և դիպող ժամ եղև նորոգել զկամուրջն
քանզեալ ՚ի գաղղիացւոց , բայց ոչինչ հաստատանք նո
րուն կային գեռ ՚ի գետ անդր ։ Ցայնժամ դարձոյց
կեսս վաղվաղակի զչորեսին լեգէոնս՝ որոց երԹեալ էր
յառաջ· Հանդ էր ալիեր , եմուտ յավերնիա , և չորքա-
պաշարել զգերդովիա ։

Վերկինգե-
տորիկս զկես
սինդի , և գայ
բանակի ՚ի
մօտակայ ինչ
սարս ։

Ի՛մոյն էր ՀՂօր , և նիստ նէր ՚ի լերին բարձու ՝ դը-
ժուարամատոյց յամ կողմանց · և վերկինգետորիկս իւ-
րովք բազմաձեռն զօրօք էր բանակէ փոքր մի՚ի բացեայ՝
ծածկեալ իւրովք գնդօք և գուամարտակօք զբազում
բլուրս , որոյ աշաւոր էր տեսիլ ։ Հաշխեալ էր զնոր
զօրս ՚ի պէսպէս վայրս ըստ ազգս ազգս ։ և այգուն այգուն
գլխաւորք իւրաքանչիւր ազգի գոյին ՚ի վրան մեծի զօ-
բակլխին՝ խորհիլ խորհուրդ , կիմ առնուլ ինչ հրամանս
Ո՞ր որոյ չանցասեր օր ՝ յոր ոչ նեղէր նա զՀռովմայեցիս
գուընաքեայ մրցանօք , զառուցեալ զնոսա ինչ իւրոյ հե-
ծելազօրուն ՝ հանդերձ աղեղնաւորօք , որք ՚ի վէր յառ-
նէին մերթ այսմ և մերթ այնմ խմբի · և Թէ ոչ հասուց
յանէր մեծ ինչ վնաս Թշնամոյն , գէԹ մարդկեր և զօրա
յուցանէր վիւրան ։

Էգուեանք
օգնին ՚ի գա-
ղատուրեան
հռովմայեց-
ւոց ։

՚Ի լուսին ամ գժուարուեց և ոտնառուեց եաես կեսար
զի եգուեանք օգնեցան յիւրմէ , և մինչեցան ընդ նի-
զակակցութեն ։ Ի՛յս ժողովուրդք հնապոյնք ՚ի դաշնա-
զօրս հռովմայեցւոց՚ի գաղղիա , պաշտպանեալք ՚ի կե-
սարէ ընդէմ արիովիստոսի , վերծեալք նովաւ ՚ի տառա-
պանաց՝ յորս հասուցեալ էր զնոսա արքայն գերմանաց-
ւոց , հաստատեալք անդրէն յիւրեանց նախնի պայծա-
ռուն , առատաձեռնեալք երախտեօք և հաւաստեօք վըս-
տահութեն , մնացան՝ որչափ ինչ պարտապան էին իւ-

ՈՒ Հ· 700։ Ն· Վ· 52։

լեանց ապրեցուցչի . և գՀետ չորան բուռն ապատամբելէ , որ յինքն ձգէր զիմ գաղղիացիս ։

Ուանն չէգև յանկարծակի ։ Յաշ արաբի , Թէ՛ի սկզբան նէ անտի ձմեռայնոյն կէսաւր մեզ Թերամուխ հնոցատեղ . ոչ օգնեցին նմա զինի՝ բայց՛ի Տարևանցի , յորմէ տեւեաց պատերազմն ամբերկայն ։ Ուայց և այնպէս Հայոց առ նմա բազում ահաճատելէն , յայտ է Թէ ոչ միայն առքաջաքաջութեանէ , այլ և՛ի խնամոց գնոյ ։ Որպէս եը լեալ էր ընդհարմանէ ընդ գերդ·վիս , Երբև ազդ էգին նմա Հակառակուն ինչ յարուցեալ՛ի մէջ երկուց ընձայակայ՛ի գերագահ իշխանութենէն , որով կերպառակուէ եր ազգն ողջոյն , Երբ վի նոցուն օրինք ոչ Թոյլացանէին Թէ առաջին իշխանաւոր Երբեմն՝ էլցէ յերկրէ Երբեմն՛ի գուբս , կեսար յանձն էառ փոխագրել անդր անձամբ , և կոչել զընձայակիցսն՛ի տեսիլ , առ որոշել զՀակառակութենէ նոյ ։ Երկարեալ պատերազմանգերգովիոյ՝ եղեւեսանք՛ի բաց առնն զպատրաստն , և գորձեցին Իսկ աշագին ոճիրս ընդդէմ Հռովմայեցւոց ։ Վհաւորք ազգին , միանգամայն և նա՝ պրամ շնորհել Երբ կեսարս կգերագահ իշխանաւորութենէն , ստիպեալք՛ի Թախանձանաց և՛ի կաշառէ վերակենդանութիւնկոսյ՝ Ձիզբն եղեն ապատամբեցուցանել զԺողովրդն , մինչև ձեռն արկին յանհնարին զպատրաստել , բարբառանս Տէրոյ կեալ մաՀու Երկուց յատագանոյն եգուեանց , զորոց առեին Թէ խողխողեցան Հրամանաւ կեսարու , մինչ վայելչինն նոքա՛ի կեանս՛ի բանակին Հռովմայեցւոց՝ Իսկ մարկուԹը զորագլխոյ ։ Ուայ ստայօղ զոյզք կարի իմն ազգու եղեն , Եթէ՛ի գոնէպս եգուեանց , և Եթէ՛ի քաղաքս նոյ ։ Հռովմէական քաղաքացիք կալնաւորեցան՝ չարչարեցան , և ոմանք սպանան ևս , և ինչք բնաւեցուն յաւար մատնեցան ։

Կեսար խոր հի բառնալ պատերազմին դերդովիոյ ։

Ուայնքան զառանցանք անտարակոյս յոր և Իցէ դէպս՝ զրգռեին արդեօք զկեսար անգին վաղվաղակի առնել անաչառ վերՀանդրուն Իսկն յոր կայր՝ Տարկեցոյց զնա՛ի չտեսս լլնել ։ Ջանացաւ ցածուցանել և յինքն չանկուցանել զսխրտս՝ քաղցրաբեր ՃառապարՀաւ . և մնասմբ Իսն յաջողեաց ։ Ուայց եգուեանց ձեռն արկեալ եր՛ի գործ՝ զոր անՀնար եր նոյ ՀՀասուցանել՝ի կատար ։ Վերատց կեսար՝ Թէ սուտ պատրուակաբ Հաշտուեր պատրաստեին՛ի յայտնի վտարանդիսն , և փութացուցանէին և զայլ Ժողովուրդս զՀետ երԹալ վերբեանց օրինակի ։ Ոչ որոյ երկեաւ՝ գուցէ բավանդակ գաղղիս վերուս վա-

ռեալ յարձակեսցին յիւր վերայ, ի պատասխանի իւրում՝ ի ձեռնարկ գժուարին և վտանգաւոր։ Եւ վարկաբեր բան նալ զպաշտպանուն, և երկայն հատանել լաթինեսին՝ առ միաբանելոյ զնմա զիւր զօրս ի մի խումբ։

Ա. Տ. 700։ Ն. Ք. 52։

Պատերազմ յորում անխոհեմ վարուն առնէին իւրոց զրակամաց առնել նմա կորստեան է բեհէլ։

Այլ և այնպէս ոչ կամէր փախուստ երևեցուցանել առ աչի առաւելեալ զվատահումն և զգուռզուռնի՝ ընդ հետ ։ Այ որոյ հատատեաց ի միտս առնէր մեծ ինչ բանիւքն, և ասա դառնալ յետս իբրև յազգական ։ Յայս սակս ջանայաւ զգնդի պարապոյ անալ ընդհանդերձ ընդ նմանէ ի հետ։ Այլ զկնի նորին գնաց և ինքն ի մարտադէպ, որպէս մօր յանձն արար հանրական տեղակալ՝ որք հրամանատարքն էին միոյ միոյ ի լեգէոնաց, զի առնձինս զնուրեանց զօրականս, և զգուշացին ի մղելոյ ի գժուարութեան ։ ,,Ա՛սա պէտք են (ասէ) բազմելոյն ինչ անակնկալ ,, և աջողակ ձեռն արկցուք հապճեպ ի ժամ դիպող ։ այլ ,, մի յերկարեսցուք զկռիւն , գուցէ ըստ մեզ մտցէ կարի ,, իմն եւևէք ''։

Հաղիւսուն յաջողեալ ըստ միտս կէսարու ։ և հռովմայեցիք յաղթ գտան զարմանալի իմն գիւրութ երից այլևայլ բանակաց Գնտաւեաց ։ Յայնժամ կէսարու հասու լեալ այնմ՝ որում ըղձանայր , եւ նշան յետադարձի ։ Տասնեքորգ լեգէոնն որ կուսէր մտ իւր ՝ անասց ։ բայց այլք որք էին կարի իմն բացակաս՝ չկրնացեալ գնշանն , չէզև հնար իւրեանց ապայից զուսց ուշիկ գնասս ։ Օ՛ր բանակաւք ձեռնհաս Գուէնն առնուլ գբաղաքն ։ Էին յաղթականք և սրատակեալ ամենայնի առաքն՝ զոր առաքեցինն յաճարիկոն ։ կարծէին Գնդ ոչ կայել ինչ անհնազաւոր իւրեանց քաջուն ։ Հասանէն ի տարուտ պարբպին ։ գտանէն ոմանք հնար ի վեր էլանելոյ , և արդէն համարէին զանձինս տիրեալ ամրոցին ։ Այլ Գնտաւիք սկսափեալք յառաջեալ զարշաւանաց , անդրէն կարգեցան և ի վէր յարձակեցան այսց յանդուգն վերելակաց ։ Հռովմայեցիքդ վանեցան , և բռնադատեցան կռուիլ ի ձախտ տեղւոջ ուրեք ։ Այ՛նք՝ որոց յառաջագոյն վերելեալ էր ի պարեսպ անդր ՝ կոտորեցան , և այլ ևս յոգոնք ընդ նոսա ։

Այ՛ն ի հարիւրապետաց արար յայնժամ գործ մեծ քաջութեան , որում գաղձայց Գ իւրոց ինչ պիտանութեանն ինա սու իւրոյ յանդգնութե ։ ,, Ա՛յս այն եմ (ասէ իւրոց զօրա- ,, կանաց ,) որ առեալ ի կարի իմն եւանգնէ փա- ,, ախրութեան , չասուցի զձէզ ցայս վայր ։ ինձ պատ է

Ես Հ. 700։ Ե. Ք. 52։

,, ապրեցուցանել զձեզ առաջիւք խնդ կենաց . մի այլ ,, ինչ խորհիք՝ բայց դնել զձեզ յապահովի ,,։ Ո՛չայս ա- սացեալ՝ յարձակի ի վէր Թշնամւոյն , և սպանանէ զերբ կուս ի գաղղիացւոց ։ Իւր զօրականք կամ֊ին հասանել նմա ի Թիկունս ։ Իսկ նա ասէ. ,, ձեռն արկանիք գործ ,, ի ջան մնոտի . հեղաւ իմ՝ամ արիւն , և կեանք լքեալ ,, Թողուն զիս . երթ՝այք հասանել լերդինին ,,։ Իհեռաւ զայս օրինակ պատերազմեալ , և զիւրոյն խոյս ապահո֊ վեալ ։

Արդուստ հռովմայեցւոց եղև երևելի . և առաւել ևս լինէր՝ եթէ տամանէրզոյգ լեգէոնն չէր օժանդակեալ զարձեալն ընդ կրուկն , և չէր դիւրացուցեալ զնոցայն անդրէն կարգաւորուիլ ։ Յայնմ վայրի գաղղիացիք խոր֊ հեցան տալ տեղի ։ Հռովմայեցիք Թողին առ ետեղ դի֊ տապատ էօԹն Հարիւր այր , և քառասուն և վեց Հարիւ֊ րապետս ։

Կեսար զգրի զվնասն նուի իւրոցն։ Համակ լրզ պաշարումն։

Կեսար՝ որ գիտէր Թէ զինչ է քաջութիւն , և ոչ անդ գնէր զայն՝ ուր չկայր , արար յաւուրն երկրորդի ժողով Հանրական ՝ կարի ինն մեղադիր լեալ յանգգնութեան և ընդարաղչութեան զօրականաց , որք կամէցան անձամբք դառել և սրոչել ՝ ցոր վայր ունէին երթալ , և յինչ ձեռնարկել , ոչինչ Նահանջեալ նշանաւ յետադարձի , կամ պատուիրանաւ իւրեանց սպայից ։ Ա՛ւ լաւ ևս խնդ֊ յուցանելոյ զյանցաւորսն նմա , յիշեցոյց նոցա զգնացան՝ զոր կալաւ նա ինքն ի ժամանակի պաշարմանն ավարի֊ կոնի , յորժամ՝ ի վէր Հասեալ անգլտի և անչեմելա֊ չօր Թշնամեաց , Նախասի ծար ընտրեաց Հրաժարիլ յան֊ վեհս յաղԹուէ , ՝ք գխնգրաւիլ գոյն ինչսոյն ։ Ա՛նոյց և ասէ Նախ ևս խանդեաց ինչ գովեստ ընդ այսոսիկ կշռամ֊ բանս ։ Ա՛սէ . զարմանամ ։ ընդ ումն ծ քաջասրտութիւն ձեր , որոյ անպարտելի վառումն ոչ չինաւ , և ոչ յա֊ ծեաւ . ոչ ի պատնէշսիկ բանակայ , ոչ ի բարձրութիւն լերանց , և ոչ ի պարսպաց քաղաքին ։ Ա՛նոյց և ոչ նուազ գատապարտ համարիմ զանստուերն և զյանդգնութիւն այնց զօրականաց ՝ որք կարծէին գիտել աւելի ՝ քան զիս֊ քեանց զօրագլուխ , և լաւ ևս Նմանել զչափս՝ որք առաջնորդեն ի յաղԹուէ ։ ,, Հնազանդութիւն (ասէ) և

1 Ըստ զարմանալ է քաջաւ֊ սրտից նոյն , զոր ոչ զօրացան յա֊ պարել ոչ բանակաց ամրութիւք , ոչ լերանց բարձրութիւն , և ոչ պարսպաց քաղաքին , նոյնպէս և յանգնեալ նեղ վնհատել և ժպրծնութիւն , զի համարեին զանձինս գիանդպոյն ՝ զ զօրապարտան՝ երկոյ էրացն և յաղ֊ Թութիւն . և ոչինչ նուազ անձկալի ի զօրուն զնաւեցաւսն և զժուժ֊ կալուն , քան զպարտիլն և զթոյլ տրուելն ։

,, չափաւորուն ըղձն աւարառուէ չէն ինչ առաքինուէնքը Ա· Հ· 700 ։
,, յեռնորդք քան զքաջուն և զմեծատուն ”։ Այլ և Ն· Ր· 52 ։
այնպէս Հուսկ ուրեմն յորդորեաց զնա չլքանել ի գործ-
քաղդ ելից , զոր արժան է ընծայել լոկոյ ձախողուածէ
դրից , և ոչ քաջալեծէ ձշնամեաց ։

Նոքին ևսկ աւուր , և առ վաղիւ ևս կեսաւ միշտ պա-
տաղեալ ի նոյն միտս՝ առաջի պատ մնալտ է դաղղեա-
յիս ։ Այլ վերկինգ եսորեին ոչ արժան համարեցաւ ի-
ջանել ի հովիտս՝ առ ընդունելուն մնալտ ։ Սակայն և
այնպէս յառաջսուն երկոցուն աւուրցս՝ եղև գործա-
քեայ ինչ կռիւ հեծելոց , յորում հռովմայեցիք գտան
առաւելեալք ։ Իբրև ծառեցաւ կեսարս՝ ի՛ հեղիք
ձնշեաց զվղրդուածն գաղղիացոց , և ապահովեաց
զքաջալերուն իւրոցն , երաւր զպաշարուն և խոտաց
ի վէր երկրի եգուեանց ։ Պատղեայիք ծողին նմա առ-
նել զիւր ձանապարհորդսն , և չեղեն նմա հետամուտ
Լանգուեաց անգրէն զիւր կամուրջ ի վէր ալեկոյս , և
անց ընդ այն գետ ։

Յայնմ վայրի ապատաւրեալ եգուեանց յայտ յանդիս Ապստամ-
մանն երևեցաւ ։ Պատգամաւորք ոմանք ազգին չորան ի բունեալն և
դաշնաւորուն ընդ վերկինգեսորին կոսց ։ դաշնակցուին յայտին ։
փակեցաւ և ընքեցաւ անշնաբին հաւատադրուն ընդ-
դեմ հռովմայեցւոց ։ Կեսարս եգեալ էր յաւանդն ի
քաղաքն նովիոդունան՝ որ այժմ կոչի Նեվէր գնմ զպա-
տանգս գաղղիոյ , զիւր համբարս ցորենոյ , զիւր արկղ
զինուորական , և զյորվիւ իւրոց կահուց կարասեաց և
անձանց իւրոց զօրաց ։ Նաւաբեալ ևս էր անդ բազում
երիվարս , զորս տուեալ էր գնել յիտալիս և ի սպա-
նիս՝ ի պէտս պատերազմի ։ Հռոմեացք՝ որոց էր քիչն
նովիոդունան , չարաչար կոտորեցին զպահապանսն՝ զորս
կեսարս Թողեալ էր անդր , և որչափ ինչ հռովմայե-
ցիք գտան անդ ։ բաշխեցին յիւրեանս զերիվարս և
զփողս ։ Եւնուն տանել ի բերդակուռ (այն է օդեմս ,)
զպատանդս ժողովրդոց գաղղիացւոց , այրեցին զքիչն ,
ոչ կարծեալ բաւական լինել պատպանուէ նմ ։ Իսկ ի
համբարաց ցորենոյ բաթձին արչափ ինչ կարողացան առ-
օրին ի վաթսայս , և զնացեալեն ամացին ի գետս , կամ
ծախեցին տրուզ ։ Նոքին ժամանակի կացուցին զգեսե-
զերքն լուսաւոյ գումնդս հետի և հեծեալ , ակն ունելով
հետեւեալ խափանել զանցս ։ Կեսարս՝ ցորչափ յորդուէ

1 Ջնեսիքեր կեսարս խոչեմ ասէ այն՝ որ բացատրէ ։
նոր խոհարեալ։ Այլ եսոգնորս ճոսի ։

Ա· Հ· 700 : Ն· Ք· 52 :

եր գետոյս ՚ի Տալուածոյ Ձեանց , կարծեալ Թէ Տարկեա-
ցն այսուիկ դառնալ ՚ի գաւառ Հռովմական :

Կեսար անցանէ ընդ Տուն լուսոյ , և գնայ մինալ ընդ Լաբիենոսի :

Այնչ գտանի ՚ի չարաժամ պահու : Երկնչէր յիւր գաւառ՝ նախատինք էին և վատանուանութիւն . և Թէ կամէր ևս առնել զայդ՝ գժուարուէն Ձանապարհայ և վերինք կեվկենայ խոչ էին նմա անվանելի : Իւր փառք և իրդ ղուեցն ևս օգուտ՝ յորդորէին զնա միանալ ընդ Լաբիենոսի : Այլ առ առնել զայս՝ պիտէր անցանել ընդ Լուարա : Ահ Ձեռնարկեր անգրկին կանգնել կամուրջ ՚ի վերգետոյս , Թող զի՝ անհնար եր այդմ լինել հեշտաւական յանդիման թշնամեաց , տայր նոյ ժամանակ առաւելոյ զգօրուիս իւրեանց : Հաստատեաց ՚ի միտս խնդրել իւր Տուն : Գտեալ Տուն մի՝ յոր և այնպէս զգօրականն ծեծէր ջուրն մինչև ցուսս , գասեաց ՚ի վերոյ կողմանէ գիւր հեծելազօրս ընդ ամ լսիւնութիւն գետոյն՝ առ խորտակելոյ զընդունի Տոսանաց : Ընչնամեայն զսկի Տաբեալ յայսպիսւոյ համարձակութիւ , ոչ իշխեցին պաշտպանել զիւրեանց գետերը : Օգօրն Տռովմական Ձանց ոդջամբ , և գտեալ պաշար առատապէս՝ խաղաց ՚ի կողմն սենոնացւոց :

Լաբիենոսի փորձ վորձեալ ՚ի վերլուսեռոյ , գառնայ յա գենդիկոն , և անտի ՚ի բանակ կեսարու :

Լաբիենոսի չէր արարեալ երևելի ինչ գործ քաջութե . բարեբաստիկ եր համարեալ , զի պահեաց զբորեբոն լեգեոնա՝ զորոց ուներ վհրամանատարուի : Երկնեալ յա գենդիկոն , ուր Թողեալ եր ՚ի պահպանութիւն կարասեաց ընդուՀաւաք զօրս Տասուցեալս յիտալիոյ , քերեբ եր առ գետեվերօք իեօնայ և սենայ մինչև ՚ի լուտետիա , ՚ի մտի եղեալ տիրել մայրաքաղաքիս փարեզացւոց՝ որ համարեալն եր յայնժամ բերդ կարի իմն երևելի , Թէպետ և եր փակեալ ՚ի կղզւոջ՝ որ կոչի այսօր Նղէ ֆելէ : Իբրև Հնչեաց լուր մերձենալոյ իւրոյ՝ խմբեցաւ յիմ մծտակայ սահմանաց՝ զօր բազում յոյժ , որոց գըլուխ եգաւ կամուղգենոս՝ այր հինաւուրց Տասակաւ , բայց համարեալ քաջահմուտ պատերազմի : Յաւ արդարև գտաւ Ձարտար զօրավար . խոյս ետ ՚ի կռուելոյ , զեղվ Տաւ ՚ի դիպող տեղիս . և զի յայնժամ ՚ի ձախմէ սենայ ՚ի վերոյ ՚ք զլուտետիա կայր [1] ազտիւր մեծ , որոյ ջուրք Հոսկին ՚ի գետ անդր , ծածկեցաւ ազտիւրիւս՝ առ կալ և կապ ունելոյ զՁհնամիս , և խափանելոյ նոցա զանցս :

Լաբիենոս ջանայաւ անցանել . բայց անկարացեալ ՚ի գլուխ Տանել , գարձաւ ՚ի կողմն * մելոդունոնի . և ՚ի

* Մելէդ :

1 Այս ազխուր Ռուի յեռոյեալ ՚ի գեղոյն պիկվեայ :

վերայ հասեալ քաղաքին՝ որոյ բնակչայ յոլովք էին ի Ա· Հ· 700 :
զօրուէն կամուլոգենոսի , անդ ընդ սէն , և դարձաւ ի Ն· Ք· 52 :
լուտետիա՝ ձմեռնապարհ արարեալ զՋոյ եզերք գետոյն։
Օ զօրավարին գաղղիացւոց կամեցեալ խափան արկանել՝
զի մի տիրեսցէ լուտետիոյ և զօրասցի անդ , հրկիզ
արար զքաղաքն , խորտակեաց զնաւս կամուրջն . և միշտ
պաշտպանեալ՝ յաղտիւրոյ՝ եկայ յիւրում բանակի դեմ
յանդիման հռովմայեցւոց , ի միջի ունելով գետն ի
ժամանակի յորժամ բերէին զհետ՝ որոյ լուեալ էր զվեր-
տարանջիւն եղուեանց՝ աճապարելին զկնս առնուլ և զօ-
բաժողով լինել , մինչև լաբիենոսի յորոգայթի լինել
պաշարման յերկուց մեծամեծ զօրաց ։

Կոյժք՝ զորս էառ ի նմին ժամանակի վասն քարձման
պաշարման գերգոմիոյ , և վճ նորանոր զօրուքեբ՝ զոր
ատանայր նիպակակցեալն գաղղիական , առաւելին յոյժ
զերկիւղ նը ։ Լսեր ևս զի ասէին , թէ կեսարու Հարկ
եղև դարձ առնել անդրէն ի գաւառ հռովմէական . և
այս էր վճռ նը միւս ևս առիթ վարանելոյ , տեսեալ թէ
մեկուսի կայ գետով մեծաւ յամ կահուց կարասեաց զօ-
բուն , որք յաւանդի էին յագենգիկոն ։ Կնքեաց՝ թէ
խորհիլ ունի ոչ առնել երկբակալուէս , այլ խոյս տալ
անշնաս ։ Ու՞ի գլուխ տանիլ զայս , տես ոճպիս շարժի ։

Կերեաւ էր ի մեկոգունտնե կիսուն նաւակս . զորս
յղեաց լուեբեայն ընբ երեկս՝ առաջնորդութբ կիսուն ասպե-
տաց հռովմայեցւոց , պատուէր տուեալ գնալ գետ ի
վայր ցչորս հազար քայլ ի ստորև լուտետիոյ , յո իւրում
ցայն վայր՝ ուր է արդ օթմիլ գեօղ , և անդ լուեբեայն
սպասել նմ։ Ուր խորհուրդ էր անցանել ընբ գետն յայնմ
վայրի ։ Կայց ի խաբել զընշնամիս առաքեաց ի միւս
կողմն , յո ի տեղին՝ ուր է արդ գօնֆլան մծո ի շառան-
թօն , հինգ կամաւս՝ որք բարձեալ բերէին զնմ զկա-
րասին , որք և խաղացին մեծաւ աղմկաւ , ընբ իւրեանս ու-
նելով վարքայս ինչ՝ զորս ժողովեալ էր լաբիենոսի , և
որք առնէին շառաչիւն մեծ իւրեանց զինուք ։ Կնթող
հինգ ևս կամաւս ի պահպանութնէ իւրոյ բանակին . և
առեալ ընդ իւր զինեալսն իւրոյ զօրուն՝ յո երեք լե-
գեոնս , յառաջ խաղաց լուեբեայն՝ երթալ գտանել զիւր
նաւակս՝ որք ինային նմա ։

Ճշմարիք չիմայան զայս խըրտիւն , քայց փոքր ի կա-

1 ի բնագրին կնսարս ընբնանամ էս գիպնանախ սարսռ ձինբ, խոնանաչ
Բաօրնէդրի Բալատե, յո պահպանել Բաուխ բաօզիէգդի, ոչ է՝ մեկնեալ,
յաղտիւրե, զկնս երթեալ կարծեաց եզեալ կամ երթեալ։

Ա՛ե Ս· 700 ։
Ն· Ք· 52 ։

ասէ՝ ը զԱսանայն ։ Ոչ զբան վազվազակի մեծագոյն մա-
սամբ իւրեանց գործոյն ընդհարկանիլ ը լաւիենոս , այլ
հետևակը և հեծեալք էին արգէն ի ձախակողմն գետոյն
յառաջ ը գնացեալ նոքա ։ Պատերազմին եղև ի դաշտա-
վայրին՝ ուր են արդ գեօղքն Խոյ և Վօքէ՛՛՛ , և եղև
սաստիկ և յամառ ։ Վաղղէացիք մարտեան անհնարին
քաջութ ։ Կամուրջ գենոս տայր նոցա օրինակ , և յիւրում
անցեալ հասակի վարեր զպաշտօն գործաւորի և զօրակա-
նի ։ Միւբ յամ տեղիս վտանգաւորս , միջամուխ լինէր
ի խառնուրդս սասակայեալս՝ մինչև եհաս մահու , և
սպանաւ ի պատերազմի ։ Յաղթեալն հռովմայեցւոց եղև
կատարեալ ։ և լաբիենոս մեկուսացաւ անընդդիմակ յա-
գենդիկոն , ուստի եւ գնաց իւրովք չորիւք լեգէոնօք
առ կեսար ։

Վերկինգե-
տորիկս հաս-
տատի հան-
րական գործա-
գլուխ նիպա-
կակցութեն ։
Կերպագործու-
թիւն իւրոյ
պատերազմի։

Վ տարանջուածիւն եղեւանոյ գՀետ ձգեալ գբազում
այլ ժողովուրդս գաղղեոյ ։ Ի՛՛ղ վն մեծ էր հեղինակու-
թի նոցա ընդ ամ երկիրն , պատանդք իսկ զորս ընդ ձե-
ռամբ արկին ի նեմէր , ձեռնհաս գործելին վնտ բռնագա-
տել գՀետ իւրեանց և զայնս՝ որք ունէին զիաղղականն
միտումն ։ Կորբեոք նոցա ի պատերազմ էր այնպես ուժ-
գին , մինչև պատարագել այնմ զազգային իսկ օգուտ և
զնախանձաւորութի հրամանակալութե ։ Պնդէին , թե
ինքեանց հասանէ լինել գլուխ նիզակակցութեանն . և
խմբեցաւ վասն այսր ժողով պատգամաւորաց ամ ժո-
ղովրդոց դաշնակցայ ։ Կայր ի միաբանել քուէից ի
նպատս վերկինգետորիկսայ , և ի հաստատել ի վր զա-
նուն և զիշխանութի հանրական զօրագլխի , եղեւանք
հնազանդեցան որոշմանս . և յանձն առին՝ թէպետ և ա-
կամայ ընդունիլ զպատեր ալերնայբոյն ։

Վ երկինգետորիկս՝ գլուխ լեալ բոլմանդակ կելտի-
կայ , և մասին ինչ բելգեանց , ոչ վստահացաւ անմիտ
վստահութ ի զօրութի այնպիսի հզօր նիզակակցութե ։
Յիշեաց , թէ հռովմայեցիք էին անպարտելիք ի պատե-
րազմունս ։ և հաստատեաց ի միտս հանապազորդել
գկռիւն ըստ կարգաւորութեն՝ որ յայն վայր յաջողեալ
էր նմա ։ Յայնմ վայրի պատուէր ետ ժողովրդոյ հնա-
զանդելոյ նմա , զի նոքին իսկ աւերածոյք լիցին անպա-
տանոյ իւրեանց՝ որ զզօրօք կեսարու ։ Լաւ գի առաւել
ևս ձնեցոյն գՀետնումին սովու , և խափանեսցեն գնոյա
ուտեստ և գարման , յաձախեալ գնոր հեծելազօրս՝ մին-
չև ցՎնգետաստան հազար այրուձի ։

Կայր և այնպէս վարկաւ՝ թէ հերիք զօրուն ունիցի ի

վը յառնելոյ գաւառին Հռովմէականի ։ Ի վը յարձա-
կեցաւ նորա յերից կողմանց ։ Ցասն հալաբ հետևակ և
ուղը հարիւր հեծեալ՝ կէս յեզուեանց , և կէս ի * սեկու-
սեանց՝ խառացին նորուն հրամանաւ ընդդէմ ալըբրը-
գաց , ընդ որս ունէր ի նմին ժամանակի դաշնաթաւսւե ,
յուսացուցեալ գնոսա գլուխ լինել քովանդակ գաւա-
ռին ։ Վաւալը , և ժողովուրդք ոմանք արվերնացւոց՝
արշաւեցին յերկիրը հելվեանից բնակելոց ի վիվարէս . և
ժողովուրդք ուսերկայ և քեւսեայ յերկիրը վոլկաց արե-
կմտից , որը մայրաքաղաք էր նմին ։ Ի յս ձեռնարկ
էր քաջախոհ , բայց յաջողուածն կախեալ կայր զգաս
տերազմէ՝ որ լինէր ընդդէմ կեսարու անձամբ ի մարտ
մխելոյ ։

Ի յս զորագլուխս գիտէր՝ քանի՞ առաւելոյր հեծելա-
զօր գաղղիացւոց՝ ի վիրն . և ոչ կարացեալ ձգել ինչ
օգնութեի , ոչ ի հռովմէական գաւառն և ոչ յիտալիոյ՝
յորոց հատեալ էր նա՝ հաղորդութեի , դիմեաց ի գեր-
մանական ազգս նուաձեալս յիւրմէ ի նախընթաց պա-
տերազմունս ։ Կամ բերել յայնմ կողմանէ հեռնոսի
հարուստ մի հեծեալս ընդ թեթևաւորն հետևակս՝ որք
օգնեին նմ ի պատերազմունս . և զի եգիտ զնա վատա-
ձիս , քաշեաց ի նոսա զերիվարս հռովմէական ապայից
և ասպետաց իւրոց զօրուն ։ Ի յս զօրավիգն պիտանացաւ
յոյժ կեսարու ։

Լսելիք հասանել յերկիրը սեկուանեանց , անցեալ ընդ
սահմանս լանկրէսացւոց՝ որոց հատատարիմ մնացեալ էր
առ նա ։ Ի՝նք իւր էին՝ ոմն նա ինքն ասէ , դիւրել զմի-
ջոցս ի թիկունս հասանելոյ գաւառին (հռովմէականի)
հարուածելոյ . թերևս և խորհէր գառնալ անդր առ իւր
ապահովութի ։ Վասն վերկինգետորիկս կարծիս կալաւ
այգպիսի . և ի մտի եդեալ՝ թէ հռովմայեցիք գնան
փախստեայ , ի բաց եկայ ի ձախողուն իւր յառաջագիր
խորհրդոյ՝ զոր կալեալ էր ցայն վայր ։

Ժողովեալ զհրամանատարս հեծելազօրուն , և ասէ
ցնոսա ։ Լսեսիկ ժամ յաղթուն ի վը բերեալ . ,, Ի՞նչ
,, չէին զոյցք՝ բայց վը այժմու օգտի և եթ , մնրթ էր
,, ուզ թողուլ զի հռովմայեցիք փախիցեն լռելեայն ի
,, գաւառ իւրեանց ։ Ոչ այլ անստարակոյս գոնալ ունին
,, նոքա յետ սակաւուց զօրօք առաւել ևս բազմօք , առ
,, միւսանգամ ի վը յարձակելոյ մերումն ազատութեի ։
,, Ի՞պա պարտ է ձեզ ընդհարկանիլ ընդ գոսա այժմ , որք
,, չու առնեն ծանրաբեռնեալք իւրեանց կարասեօք ։

* Ի փանդոս ։

* Ալբեն ծեզոթանացիք ։

Կեսար ընդ
նի ի գերմա-
նիոյ հեծելա-
զօր և հետևա-
կազօր թե-
թևազէն ։

Վերկինգե-
տորիկս ձեռն
արկ ի պա-
տերազմ հե-
ծելազօրու ։

Ա. Ջ. 700 ։
Ն. Ք. 52 ։

Ընդ Ա· 700։ Եւ Ա· 52։

,, Յոցն հեծելազօր յիշեալ անդամ երևիլ ձեր առա-
,, ջի . և նոցան հետևակազօր Թէ Թևարիկ վկայասեաց
,, անկարծեալ երեսել յառաջ . և Թէ լքեալ Թողալ ոչ
,, առաւել հաւանական Թուի ինձ , այլ լինելոյն նոցա
,, կորուստ և անարգուել , որ չիցեսցէ ի նոցանէ խոսել
,, զնոյն անդրէն մոռանելոյ յերկիր մեր ։ Եւ սրտապնդել
,, զձեզ հանդիսանալ քաջութիւ , ես ձակատեսցեմք զնմա
,, զնումն զօրուդ ի պատերազմ ի գալս մերոյ բանա-
,, կի ։ Ա՛յս ինչ բանիւն ի բերան եդեալ՝ ձայն բարձին
առ հասարակ . և այսուհետ բազբազմամբ երդուան ոչք
անդն կային , և երդմնեցուցին զսպա և զՀեծելազօրն ,
Թէ մի լիցի մեզ մոռանալ ի տուն մեր , և մի տեսանել
միսանգամ զՏնազդ մեր , և զոչդիս և զկանայս , Թէ ոչ
անցցուք երկիցս երիվազօք ընդ ամ զոր Թշնամին ձա-
գէ ի ձագ ։

Ի վաղիւ անդր զօրագլուխն գաղղիացի ի գործ եդ՝
զոր ինչ առաջի արարեալ էր ։ Ա՛ռաքեաց գնմ զնւր
գումգս ի ձակատամարտ . և զառոյց զնւր Հեծելազօրն՝
բաշխեալ յերիս խումբս , պատուէր տուեալ ընդհարեալ
նիլ ընդ Հաւմնչեցիս միանգամայն ի կողագ և ի Տան-
դիպոյ ։ Ակեսալ կառոյց զնւրան ըստ կարգի Թշնամեաց ։
Ա՛ռաջանեալ սա ևս զնւր Հեծելազօրն յերիս խումբս , առ
զդէմ ունելոյ գնմ կողմանց միանգամայն ։ Պատուէր
էտ իւրում՝ Հետևակազօրս՝ զի կացցէ Տանգարտ զնն ի
ձեռին , և ամբոխեաց զկարասին ի կէզման ։

Ամանաւորը պարադրելը պատերազմիս մի այլ՝ որք Հայկն ի կէսարս ։

Պլուտարքոս պատմէ՝ Թէ կորոյս անդ զնւր սուսեր . և
Թէ արվեստագիք կախեցին զայն ոսկի նշան ինչ յայնմանէ
ի միջոն յիւրեանց մեհեանս ։ Ա՛յլք բերէ . Թէ կէսար
յանցանել իւրում զնմի այն երկիր՝ էառես զայս սուր .
և Թէ ի տալ իւրոց բարեկամաց խորհուրդ՝ զի տացէ
բառնալ զայն անտի , նա ոչ կամեցաւ առնել , զի Տամա-
րեք զայն ոչ նուիրական ինչ . մնտաւանդ Թէ (կէսարս
յայտնապէս անհիղձ գոլով յայդպիսիս ,) գիտէր Թէ
այնուհետ չարատի ինչ իւր քաջախառնուի . և Թէ նա ինքն
զայդ հրամայեր՝ եԹէ ունէր կամած անուանարկ լինել-
ոյ յայդպիսի յիշատակէ ։ Յիւր ( )ագրութիւն՝ որ որիշ
Թուի յիւրոց Յիշատակագրաց , և որ կորեաւն ի բա-

զում դարուց հետէ, պատմէր նա ինքն՝ ըստ վկայելոյ նախնոյ ուրուն վերգիլեան մեկնչի, թէ կալանաւորեցաւ՝ի խռովն. և թէ՝ գաղղիացի ոմն տանէր զնա՝ի բաց՝ կուռ վառեալ իւրով երիվարաւ. բայց այլ ոմն գաղղիացի՝ յայտ է թէ ով՝ի գլխաւոր սպայից, տեսեալ զնա յայն սահմանն, և ձայն բարձեալ՝ի հեգնել զնա՝ ևկաւ էջաւ, երկդիմուէն բառիս՝ որ՝ի կեղտեանց բարբառ նշանակէ աբչէիա գրա՝ աբչէիա՛, պրծոյց զնա, և եղև պատճառ՝ զի որ ունէրն զնա կալանաւոր, արձակեաց՝ի բաց։

Ա՛ Ե· 700։ Ն· Ք· 52։

Սերգիոս՝ի Վրթիսէոս· Եկեղեաց· ժա· դրոց· 743։

Ջետին դիպուածս չէ ինչ հաւանական, և չգիտեմ՝ թէ հեղինակուի Պէրեականիս՝ զոր առաջի արարի, լինի արդեօք բաւական՝ի ձշգրտել։ Այլ ստոյգ այն է, կեսարու իսկ խոստովանութիւնքն յիւր յիշատակագրութիւս, թէ հեծելազօր Նաւմախեացոց ընկերկիւր. և թէ գերմանացիք եղեն այնք՝ որք ետուն նոցա յաղթանակել։ Հեծելազօրն գաղղիական զրուէցաւ՝ի նոցանէ, և ապա յոլովք կոտորեցան։ Ա երկինգետորիկս վատասրտեալ յայսմ ձախողութենէ՝ խոյս ետ յայնմհա, և բանակեցաւ առ պարսպաւ քաղաքին։ Կէսար չհետ պնդեցաւ, և ձեռն էարկ անտանօթ պաշարել զնա։

Վերկինգետորիքս պարսպաւթէ մտանելէ՝ խոյս տայ՝ի ստորոտ ալեհսիոյ։

Պաշարումն ալեհսիոյ է գործ յիշատակաց արժանի՝ զնմ պատերազմունս կեսարու՝ի գաղղիս. յորում ըստ պլուտարքոսի՝ այս անզուգական զօրագլուխս եցոյց զինքն իբրև զգայս իւրոյ անվհերութեն և սքանչելի ձարտարութեան։ Եւ արգարև անհատատալի իմն Թուի. թէ տասն լեգեոնաք՝ որոց չէր հնար լինել աւելի քան զվեցհազար հետեւակ, և իբր տասն կամ երկոտասան հազար հեծեալ՝ի ներքս առեալ և զեկամուտ հեծելազօրս, զօրագլուխ ոք կարող լինի փակել շրջապարսպ՝ ութսուն հազար թշնամի, և զդէմ ունել արտաքոյ՝ զօրու առաւելելոյ զքերկերիւք քառասուն հազար, որք եկին յօգնութիւն քաղաքին պաշարելոյ։ Այսպէս պատերկուլոս իւր առաւելեալն ոձով և մարդահաճութեամբ զնդէ անհաս՝ գոլ մտաց, թէ ոչ մի համարձակիցի ձեռնարկել յայսպիսի ձեռնարկ, որոյ ոչ միայն է տալ կատարումն։ Այս սի՛ա զիցուք չափաւոր ևս՝ և զգօնագոյն արտայայտուէ պլուտարքոսի, ՚ի վէր բերեալ զհամարումն՝ զոր կալաւ զպաշարմանէս մեծ ումն զօրավար անցելոյ գարուն. այն է՝

Ալեհսիա՝ այնչափ էրն արդեամբք կատարել՝ գոգցես ազգործք քաջութե, յորշափ համարձակ ուժիք, բայց ոչ միայնոյ։ Վէրկ. կիվ հազիւ ուրեմն է մարդոյ, իսկ ք· ին։

ԸՆ. Հ. 700։ Կ. Ք. 52։

Կոթողեալ զերեզմանեալ Ք. 54. թիւ 1744 ամին։

,, Ցուքան Կոստանդ. որոյ այս են բառն քանք՝ ,, Կեսար ոչ ,, նուազ է զարմանալի ի պաշարմունս ամրոցաց , քան ,, յայլ իւր գործս պատերազմի ։ Օ՛ն այն ոմ՛ որ ի վար ,, արկանի յայժմեան գերապանծ զօրավարաց , առեալ է ,, ի նորա գործոց . և այն ոմ՛ ըստ ասիլիմք ի պաշար- ,, մանն քաղաքացն օսգէնտայ , պրէտայ , պօլտուքայ , և ,, յայլ քաղուս պաշարմունս իշխանին մօրիտայ , որ առ ,, ռաւելսն ՚ք զամենեսին յայս նիւթ , է բազում իւիք ,, ատոր ՚ք վերկեաց չրջապատեալս ալեսիոյ , ուր ձարտա- ,, րուեցին , գործուածն և սուղ ժամանակն՝ յոր կատա- ,, բեցան , բազում իւիք առաւելուն քան զորս եզեկն ,, այլուր ։ Վիտեմ , զի գիւտ վառօդոյ և հրազինաց ,, շրջեաց զկերպ ամրացուցմանց , քաղմամբ և պատապա- ,, րեաց քաղաքաց , այլ ոչ այնպէս՝ որ գլխաւոր հիմունք ,, յոյր վը՛ն հաստեցան , չեզեն առեալք մանաւորապէս ,, ի կեսարէ՝ որ յայս նիւթ գերապանծ գտաւ քան զամ- ,, զորավարս հաւասկայեցիս ,, ։

Ա՛յսպէս խօսէր Ցուքան Կոստանդ՝ հարիւր քսան և աւելի ևս ամաց յառաջ ։ Ա՛ւ ի յայնմ ժամանակէ հետէ արուեստ պատերազմի ևս ՚ք զևս կատարելագործեցաւ , մ՛ն այսօրիկ չիշեմ ես ձգել զիմ խորհրդածուիս մինչ ի մեր աւուրս ։ Ա՛սացի որչափ Թողպուզեանն ինձ խօսիլ պարուեստ՝ որ վերագոյն է քան զիմ ձանաչմունս , ինձ Թուի՝ Թէ սկզբունքն եղեն միշտ միօրինակ , որչափ և խորը իցէ չեղանակ գործածուիցէ ։

Ա՛մ վերծանողք՝ որք կամիցին խմանալ զմիջատիրոջէն պաշարման ալեսիոյ , և զայմ զգործուածս կեսարու առ այսօրիկ քիքաբ՝ հաձեսցին զնիստս , կարդացեալ զգրուէն ինչ յեռեալ ի վախձան աշխարհագրական ծանօթուէնց գաղղիոյ՝ արարէ՛ն ի տ՛անվիլլեայ ։ Ա՛յս գրուէն գիտնաբար բացատրէ զբուն բան կեսարու , առ որում է և Ա՛շխարհագ ցոյց ինչ տեղագրական չրջակայ սահմանաց ալեսիոյ , որ բացածանուցեանէ զատորագրուէն պաշարմանն ։ Ա՛յնէ ի մեր եգեալ էր իմ պատմէլ զայն ընդարձակագոյնս , ի դէպ էր ինձ յայս վայր դասել զայդ հանձարեղ գրուած ։ Ա՛այց ՚ք իմումն առաջադիր խորհրդոյ ի սուղ քանակէ ցիչ զայս պատմէլ ։ միտ եդեալ առաւել այնմ՝ որ տայ ձանաչել զմարդկան գնացս , քան այնմ՝ որ Հայլն որոշաւ կի յարուեստ պատերազմի ։

Տեսեալ էր կեսարու , Թէ գաղղեացիք՝ ոչ ասացի , պահի հարեալ էին վս կոտորածի իւրեանց հեծելազօրուն , յորոց զօրուէնէ առաւել յուսացեալ էին ։ Հայս

սակս գիւրաւ հաստատեաց նա՛ի միտս՝ ձեռնարկել՛ի ձեռնարկ վտանգաւոր ։ որպիսի էր պաշարել զքաղաք ինչ մեծ յոյժ և ամուր ։ որոյ էր առ ժամն՝ի ստորոտ իւրոյ պարսպի՝ զօր ուժգնոյն հազար արանց ։ Ալ՚ա վի քաղաքն ալեւոտ ունէր գնիստ՝ի գագաթան լերինն՝ որ այժմ կոչի Ալ՚ծպ–օպե , և վերկինգետորիկս էր քանակեալ զհասա- րակաձա լերինն ։ Ալ՚ա որոյ կէսաւր սկսաւ շուրջ արկա- նել զլիճ դիմապատնէշ , որով փակէր լեռ՚ զքաղաքն , և լեռ՚ զանակն գաղղիական ։ և որոյ շրջանակի հարկ էր լինել մեծասան հազար քայլ , յո՛ խուն ինչ նուազ քան զչորս փարսախ գաղղիոյ ։ Ալ՚ինչպէս էր յանգ եղեալ գործ- ծուածոյն , վերկինգետորիկս միանգամ ձեռն էարկ՛ի պատերազմ հեծելազօրու ։ բայց եկեալն եղէն իբրև զառա- ջինն , և գերմանացիք յայսմ ևս նուաճի եւտուն զյաղ- թութի՛ հեծելազօրուն հռովմայեցւոց ։

Յայսմ՚ժամ զօրագլուխն գաղղիացւոց չէգիտ այլ հնար, բայց զհաւատուն հոզօր զօրու՛ի զբծուցանել զնա ։ Ա՚ր- ձակեաց զիւր հեծելազօր , պատուէր տուեալ իւրաքան- չիւրումն երթալ՚ւիւր քաղաք և յիւր երկիր , և սահիլ՚ զի համաշխարհիկք իւրեանց ժողովեսցեն զնմանայր բազա- կան՛ի վենակրուելի ։ Յանձն արար՚ը զնմ՚ փութալ՚ձե- ռին՚ել , առաջի արարեալ թէ չունի առ իւր համբար ցորե- նոյ՝ բայց ամօրեայ , թէպետ և չնչին մատակարարեա- յի ։ Ալ՚ ասն այսորիկ (ասէ) մի՛ լինիք ժամադանաւ , զի զվաղվաղելոյ օգնականութե՛ կարեաւ կայ ազատուել՚ ազգիս , և փրկուել՚ համօրէն դեռափթիթ մանկանց գաղղիոյ ։ Ի՛ մ՚ կնիլ հեծելազօրուն , եմոյծ զնմ՚ զիւր զօրս՛ի քաղաքն ։ արկ զբազմն զնմ՚ ցորեան և կերակուր՝ զօրս բաշխեր հաշուիւ և չափով , և այնպէս ինայր օգնա- կանութե՛ան ։

Յայնմ՚ վայրի կէսաւր վշետ էր իւրոյ գործուածոյ ։ և՛ գլուխ եհան գլխաւորկուէ պատչի , թէպէտ և սահ՚ սահ՚ի դուրս գնդէն պաշարեալքն ։ Ա՚այց զի իւր գիծք էին ծաւալք ընդ երկարաձիգ գետին , յորմէ և գործարին էր յոյժ՝ այնց զգուշաւոր պահպանութե՛ , ա- գեալ զնմ՚ նոցուն մատոյսս՝ նորովք խրամօք ամրացեալով հզօր պահանգակապօք , և խորխորատաւք՝ որք լի էին սա- րասուր ցցովք , որք չորեքմատնեայ և եօթ բարձրութե՛՚ի վեր երևէին յերեսս հողոյ ։ Յանեայ և ընդ՚ նմ՚ երեսս դաշտին տատասկ երկաթիս սրածայրս ։ մինչև ձշնա- մեայ առ՚ նմ՚ ոտնփոխ դիպէին դարանք և խոչք՝ որք ոչ թողացայանէին գնալ յառաջ ։ Իբրև կատարումն առին

Ընդ Ձ· 700 ։ Կն· Ք· 52 ։

Գործուածք կէսաւրու ։ Զօր հաւա- քեալ յամ գաղղիոյ հա- նուիրեն քաղ- քին ։

Ա Հ· 700։ Ե· Ր· 52։

Ծիրք դիմապատեհչք , յորմէ և ամրափակ խցաւ քիչքն , յաւել կեսար ՚ի գաշտակողմանէ շրջապատեհչ ինչ նմանս ամենևին միւսոյն , որոյ էր չորեքտասան հազար քայլ շրջանակ , յո՞ իբրու հինգ փարասախ ։ Ա՛յս նոր գիծք՝ էին ձգեալք ընդդէմ օգնականուն՝ որում մեռայր վերկինս գետորիկս ։

Խոմանդակ գաղղիա՝ եթէ կելտեանց և եթէ քել-գեանց , խլրտիւր ՚ի պատրաստել զայս օգնականութիւն ։ Այլ և այսպէս ոչ՚ի ձահ համարեցաւ համախմբել զամ-այր , ոչ կամք էին վերկինգետորիկսայ ։ Ո՞ստ համա-քեցաւ պատուիրել ամ ժողովրդոց՝ տալ վիւք բաժին ։ Ի՞ւ այս ամ մարտիկք միանգամայն կառուցին զօր երկե-բիւր քառասուն հազար հետևակաց , և ուր հազար հե-ծելոց ։ Ի գլխաւորս այսր բազմահոյլ զօրու՝ երևելի էր կոմիոս արքայ արգեսացւոց , որ ցայն վայր ցուցեալ էր անձամբ սիրոյ առ Հռովմայեցիս , և քաջ ընկալեալ զհա-տուցումն փոխարինի ։ Ի՞այց նախանձաւորուն հասարա-կաց ազատութեան և փառաց ազգին՝ զօրագոյն գտաւ ՚ի նմ քան զամ յորդոր , և ջնջեաց զամի յիշատակութեն ։ Տեղին նշանակեալ վը հաւաքման այնչափ գնդաց՝ երև-երկիրն եգուեանց ։ Ի՞նդ արարին հանդէս համարոյ ։ անուանեցին չորս հրամանատարս , և կառուցաւ ատեան խորհրդոյ ։ Յետ այսորիկ չոքան առհասարակ ՚ի կողին աւետիոյ լի քաջաերութեբ և վստահասիրտ , ՚ի մտի ե-դեալ՝ թէ հռովմայեցիք տեսոյ անդամ չժուժկալին այնր աշեղ բազմութ թշնամեաց՝ որք աստ ՚ի վը յար-ձակիցին , մինչ անտի պաշարեալքն ուժգին ՚ի դուրս գերծուցուն ։

Ընտրին առ յաչէ սխա ։ Մի ՚ի գլխաւորաց առաջի առնել ուսուել մա մարգկային ։

Որչափ և փութացան գլխաւորք և ժողովուրդք գաղ-ղիոյ , չեղև նոցա հնար հասանել ՚ի ժամադրեալ օրն ։ Ա՞ր որոյ անհնարին սասակացաւ սոքին յաչեսիս ։ Ի՞ւ զի չկայր հնար ընդունելոյ լուր ինչ վնասք՝ որ լինէր արտա-քոյ , անստուգութեն առաւելոյր վնասոյն աղէտս ։ Ի՞ւ ՚ի ժողովել վերկինգետորիկսայ ատեան խորհրդոյ , ոմանք կամէին անձնատուր լինել ։ այլք կամէին ՚ի դուրս յար-ձակիլ ՚ի վը պաշարողացդ , զի գէթ ուշիւքն զմիմեանս թաւն սուր ՚ի ձեռին մեռանելոյ ։ Ա՞ր ոմն արվերնացի՝ ազնուագգի և մեծարգոյ՝ մանկանուանեալ կրիտոգնա-տոս , առաջի ազար օտարոտի էին կարծիս , արգարև քաոմնելի և անգթական , բայց և իմացուցանէ մեզ՝ թէ ցո՞ր վայր հասանէր ՚ի գաղղիացիս իղձ պահպանութեան իւրեանց ազատութեն ։

,, Յաս (ասէ) ջառնուժ յանձն յիշատակել զկարծիս այնց՝ (Ա· Հ· 700 ·
,, որք միտեն ի կողմն անարգ և ամենաւին ծառայութենէ · (Ն· Վ· 52 ·
,, Ձէն արժանի ի համար դասել քրիստոց, և ոչ միա-
,, ունել յայս առեան · Ի՞նչ երժեմ և զկարծիս պլոց , որք
,, կամին՝ զի ելցուք ի քաղաքէս ի դուրս , մահ յանձն
,, առեալ զօրէն քաջասրտաց · Ա՛յս կարծիք ունի ինչ
,, երևոյթ յարգական · և մի միայն երևի քաջադէպ առ
,, պահպանու[1]թէն փառաց մերոյն նահատի առաքինուէ ·
,, Ասացյ ես յիմմէ կողմանէ վատահիմ առել , թէ ՝ թուլ
,, լութէն է սրտի և ոչ քաջուէն , որ ազգէ խորհուրդ այդ-
,, պիսի , և որ քեցե զմէ զ՝ի տանելոյ սովոս աւուրց ինչ ·
,, Վերջին ևս է գտանել պատերազմողս անձնատուրս
,, ի գերկս մահու , ջ արս երկայնամիտս , որք ժոյժ ու-
,, նեցին ցաւոց արիաբար · Ապակայն և այնպէս հաւան էի
,, ես այժմ կարծեաց՝ յորում կայ ինչ նշմար միջոցառու-
,, թեան , թէ երբն էնն միայն զմէրոյ կենաց · Ասյց՝ի
,, կրաւթէս՝ զոր առաջի ունիմք , անկ է մէզ ակնարկել
,, ի բովանդակ գաղղիա՝ զոր կոչեցաք միշ՝ի Թիկունս ·
,, Ա՛ն Թուսն հազար ոգիք խողխողելոյ աստանօր՝ զոր ա-
,, ղէտ , զոր վարանս չարկանիցեն՝ի սիրտ նոցուն բարե-
,, կամաց և ազդասյոց , որոց Տարկ՝ի վէր կայցէ կռուիլ
,, ի կոյտս դիականց · Ա՛ի վերիպեցուցանէք՝ի ձերմէ օգ-
,, նականու[2]թէ զայնոսիկ , որք առ ապրեցուցանել զձեզ՝
,, դիմագրաւեն զանձինս ծանուննց ևս վշտաց վտանգի · և
,, մի անհիմաստ յանդգնու[3]թէ և վհրհատաչէ վէր՝ի վայր
,, շրջիք զնմ՝ ակնկալու[4]թէն գաղղիոյ , և մի մատնէք զնա
,, ի ժանջենաւոր ծառայու[5]թէ · Ասկ զնարդ · զե զի օգնա-
,, կանուին չէ հաս՝ի ժամագրեալ աւուրն , երկուանայ-
,, ցիք դուք ընդ հաւատարմու[6]թէ և ջ արիու[7]թէ ձերոյ հայ-
,, րենակցաց · Ասարժիցիք թերևս , թէ հռովմայեցիք պա-
,, տաղին զգործուածովք իբրև՝ ի զօտանս՝ յայն շքաղա-
,, կու[8]թիս պատնշի բացականս՝ի գաշտահողին կոյս · Ա՛ն-
,, ընդունիք ինչ լուր՝ զի փակեալ է ամ մուտ , գիտե-
,, լով գիտասջիք՝ թէ ուրդ է օգնուէ , վկայուք ձերոց
,, ևսկ գՀնամն աց՝ որք յերկիւղէ զոր ունին , անիմանջ
,, զգործուածովք պատաղին՝ անհանգիստ՝ի տուէ և՝ի
,, գիշերի ·

,, Ասկ որ իցեն կարծիքն՝ զոր ես առաջի առնեմ՝ Ա՛ն-
,, զի նմանող լիցուք այնմ , զոր արարին մեր նախնիք

1 Պատրաստութէ է այդ , և ոչ գտանին անձնամատոյցք՝ի մահ թէ քաջուէ , ոչ ժուժալ առ վայր Թշնամեաց , քան Համբերատարք մի առապատանց · Դիւրագոյն ևս ցաւոց ·

Ա· Հ· 700։
Ն· Ք· 52։

,, ՚ի պատերազմի ուրեք , որպ փոքր եր առաքեալ քան
,, զայժմուս՝ որ վկնու վառեցոյց զմեզ ։ Սիրելեալք ՚ի
,, կիմբրացւոց և ՚ի Թևթոնաց փակիլ ՚ի քաղաքս , և սո
,, վելագ եբրև զմեզ , փոխանակ անձնատուր լինելոյ ՚ի
,, Թշնամիս, ընտրեցին պատերազմ մատուցանել իւրեանց
,, կենդանութեն զմարմինս մեր՝ որոց տկարուն հասակի
,, ոչ Թողացուցանէր Ծառայել հայրենեաց ։ Լ՚այս օրի
,, նակ վատահացուցանէ զմեզ առնել գնոյն ։ Լ՚ապ Թէ
,, և չունեաք զօրինակս , և մեզ հասաներ Թողուլ զոյն
,, ապագայ , առիԹն՝ որ պատանդէ զմեզ , և օգուտն
,, հատարակաց ազատուել , չատ է առ արդարացուցանել
,, զմեր գնացս ։ Օ՚րինչ խոհ է ՚ի մէջ պատերազմի
,, կիմբրացւոց , և սորա ։ Կիմբրացիք չետ աւար հարկա
,, նելոյ զգաղղիս , և քաղաք մեծաս հասուցանելոյ ,
,, Հուսկ ուրեմն եղիցի չերկրէ մերմէ , և չոքան ՚ի խնդիր
,, այլոց սահմանաց՝ Թողեալ ՚ի մեզ զժառանգութեն մե
,, րոց սովորութեց , մերոց օրինաց , մերոց անգաստանաց
,, և մերոյ ազատութեն ։ Լ՚ապ Թէ հաւանիցիք զի՞նչ
,, կամին և յի՞նչ ձկտին , գոնք ինքնին գիտեաք ։ Խնդիր
,, ՚ի նախանձաւորութէ առ ժողովուրդս՝ որոց փառք զի
,, նուց ստուեր արկանեն նոցայոյն , զանահնար լինին
,, զնականալ չերկիրս նոցա և ՚ի քաղաքս , և արկանել
,, զնոսա ՚ի հանապազորդ սուկուն ։ Լ՚այլ ինչ ոչ խորհե
,, ցան նոքա երբէք յայմ պատերազմունս իւրեանց ։ Նա
,, Թէ չէք գոք տեղեակ ասմ՝ որ պատահէ յաղթիս հե
,, ռաւորս , հայեցարուք յայն մասն գաղղիոյ՝ որ եղև գա
,, ւառ հռովմէական . որպէս կորուսեալ զայմ վիւք իրա
,, ւունս , այլ ոչ կառավարի օրինօք իւրոց նախնեաց , և
,, նեքոյ անկեալ իրձանց և տապարաց՝ տանի ամ անար
,, գանաց ծառայութէ ” ։

Հասանել զօրուն գալ գնակաին ։

Լ՚այս խորհուրդ գիմամարտ մարգկուէ չէարկ արհա
ւիրս յունին լսողաց ։ Հաստատեցին ՚ի միտս հասանել
ցայս ծագ ՚ի սպիսել հարկի , քան անձնատուր լինել ։
Կայց և այնպէս ձեռն արկին յայլ չուխղ ոչ այնպի ա
տելի , այլ ոչ նիազ տմարդի . այն էր վարել արտաքս
զերեսաս անպիտանս ։ Սադուբեանք՝ որոց էր քշել ,
արտաքսեցան կանամբք իւրեանց և որդովք ։ Կեսաբ ոչ
կամեցաւ ժողովել զնոս . և մե այսորիկ այս եղկելիք կո
րեան չարաչար ընդ մէջ բանակին և պարսպաց քշերին ։

Հասանել զօրուն գալ գնակաին ։

Լ՚ինուհետև զօրն՝ որուս ինային անձկանօք՝ հասա
նել . և երթայ բանակի ՚ի բերի ուրեք հինգ հարիւր քայլ
եբեք պատա բացականի ՚ի գծից հռովմայեցւոց ։ Վաղուս անդր հեծե-

Ա՛ն Ք· 700։
Ն· Ք· 52։

լազը գաղղիացւոց ընու դաշտավայր մի չուրջանակի եւ
բլուր մըն երկայնութիք , որ երևիւր ի քաղաքին ։ Այս
արկ անպատմելի ուրախութիք ի պաշարեալսն ։ կարծէին
մերձեալ ըզսահ իւրեանց ազատուն ։ և զի մի յետնեսցին
յիւրեանց կողմանէ՝ ելանէն ի քաղաքէ , և պատրաստին
օժանդակել բուռն բաղմամբ՝ Ձգանց եկելոցն յօգնութիւն
իւրեանց ։ Այլ յոյս նոցա եղ ի դերև ։ Զարարքին անձամբ մեծ ինչ քաջութիք ։ և հեծելազօր գաղղիացւոց
պատեբաղմեալ ցերկիր՝ հուսկ ուրեմն վանեցաւ ի կռուաւէ առաւել գերմանացւոց , և խոյս ետուն ։

Յետ միոյ աւուր՝ գաղղիացիք գարձեալ ի վէր յարձակէին , և զհասարակածաւ գիշերոյ ձեռնարկեն անցանել
բանի ընդ գիծան ի տափակոզմանն ։ Ընդէն վերկինգեղտորկասայ զգացեալ յաղաղակ նոցա , սա ևս յառնէ ի
վէր ։ Հաւմայեցիք՝ օրք ուշ եգեալ կային , և օրք ունէին
իւրաքանչիւր զիւր նշանակեալ տեղի , գիմացին ուր
շինդն էր , և կացին յայմ կողմանց ի պաշտպանութիք ։
Ձարձակումն եղև դժնդակ ի գաշտակողմանէ ։ Վաղզնայիք յաւելուին ի քաջութիք իւրեանց զայմ զիւրեանց
գիւտս ի խնուլ զխոսս և ի յատակել զՀողաբլուրս ,
խրձունս , կեռս , երկաթի ձանկս և այլ այսպիսի գործիս ։ Հաւմայեցիքն ևս ոչ փոքր կորովութիք գիմակալէին ,
թէպէտ զի և գործուածք կեսարու ինքնին պաշտպան էին
նոցա ։ Ի՛ր յարձակմանց կարի ինն խոչ էին այս խորխորատք և ցիցք , և տատանէք երկաթիք՝ զորոց խոսեցաք ,
մինչև յոլովք ի յարձակելոց կամ անկանէին , կամ խոց
մահին յատաջ քան զմտանէն ։ Չյաւառնալ աւուրն ոչ
կարողացան անցանել բանի ընդ կողմն ինչ գծիցն ։ և
երկուցեալ թէ ի վէր յարիցեն նոքա ի կողմանէ գունդք
ինչ Հաւմայեցւոց՝ օրք կային ի գաշտանդի ուրեք ի
ահեկէ նոցա , լքին զիւրեանց ձեռնարկ ։ Պաշարեալքն
բազում աշխատուք չվճարեալ ինչ , խոյս ետուն և նոքա
անգրէն ի քաղաքն ։

Յօրկու անպիտան փորձք չև էին լքուցեալք զգաղղիացիս ։ Ի խնդիր եղեն տակաւ կողման գծիցն Հաւմայեցւոց , և գտին իսկ ։ Ի հիւսիսակողմանէ քաղաքին կայր
բլրակ մի , որոյ շրջապատ էր մեծ յոյժ , մինչ չէզև հնար
պարագրել զայն ի շրջապարիսպ անդր ։ Ուր այսորիկ
Հաւմայեցիքն էին իջեվանեալ ի զառ ի վայրին , վերոյ
ունելով զգաղաձին ։ Ընդ էին բանակեալք երկու լեգէոնք՝ ընդ հրամանաւ երկուց հանրական տեղակալաց
անտիստիոսի Հաեգինոսի , և կանինիոսի ռեբիլոսի ։

լաղմունք մի
զիրչ զինի ,
յորս կեսար
միշտ գտանի
յաղթող ։

Ա· Հ· 700 : Ն· Բ· 52 : Պաղղէսացիք տեղեկացեալք այս ամ պարագայից յա-
ռաջանց երկրին , զատուցին չխտուն հնձր այր չընտիր ընտիր
գնդաց , որոց խաղացեալ գիշերային , և զտեղի առեալ
առաջոտուն ի յետկոյս լերին՝ ի կերակրել և ի հանգ-
չիլ , զմիջաւուրք երևին միանգամայն , և կոտաղաբար
ի վէր յարձակին իջևանսայ երկուց լեգէոնացն · յայնմ
վայրի և հեծելազօրն դիմ ի տափակողին , և ամ զօրն
երևի ի գլուխ բանակին · և վերկինգետուրիկ՝ որ ի
գլեկ ալեսիոյ տեսանէր զայս խլտուն , ի վէր յարձա-
կի միաժամագամ ուժգնագոյն ևս քան զառաջինսն :

Հռովմայեցիք բաղնեաւք յայսչափ կոմմանց միանգա-
մայն , գժուարէին զգեմ ունել ամի : Եւ որ առաւելա-
պէս նեղէրն վնասս , էին Թէնամիքն՝ զոր իւրաքանչիւր
ոք ունէր զառաջեաւ , այլ Թնդիւն պատերազմողացն՝
որ լսէլի լինէր ի Թիկանց , յորմէ և ի միտ առնուին՝
Թէ առ իւրեանց փլուզմէն պիտեր մեծ ևս զօրուէ : Եւ
զի երևակայուէին յածեալ զբացական առարկայիւք՝ յո-
լովակի առաւելու վնասս , վտանգ հեռաւոր վայրացն էր
զոր չմարէին մեծ : Կեսար ընտրէ իւր տեղի՝ ուր ամն
էր ակներև , և անտի տայր զիւր պատուէրս և առաքէր
զօրավիգն՝ որոց պէտք էին :

Վերկինգետորիկս աստի , և անտի ընդհարեալքն ընդ
բանակ անտիոխոսի և ռեբիլոսի , արարին յայնմ աւուր
զարմանագործուԹիս : Փոքր միս ևս՝ և յայն երկուս
վայրս գիծք կեսարու վտանկեալ էին արդեօք : Կեսար
եգիտ հնար ամի : Խաղացոյց ընդ պահս պահս գունդս
անխոնջս՝ առ ժրելոյ զզարտասեալս ի պատերազմէ .
չոքաւ նա ինքն անձամբ յայսկոյս և յայնկոյս , և իւր
յանդիմանուԹիւն կորզեայ իսպառ զյաղԹուԹիւն : Պարտու-
ԹիՀ հատուածոյ գաղղիական զօրուն եղև իսպառ : Հրա-
մանատար նոցա եղև կալանաւորը , և միս ևս ի գլխու
ւորայ անտի մեռաւ առ ետեղ · եօԹանասուն և չորք
դրօշք առան , և հասուցան կեսարու : Ի բազմահոյլ պա-
տերազմողայ սակաւք գտան՝ որք կարողացան գառնալ
ի բանակ գաղղիացւոց · տարան անդ արշաւիրս և աղ-
մուկ չիոնԹի : Եւ հասարակ ի փախուստ դարձան · և
Թէ խոնջուէ յետ դժնդակ պատերազմին Թողացուցեալ
էր յաղԹականայ ջնետ պնդիլ փախստէից , այն զօր
բազմահամար կորուսեալ էր արդեօք իսպառ : Օհասա-
րակածաւ գիշերոյ կեսար արձակեայ զիւր հեծելազօր՝
որ ևհաս կարի իմն անագան · արար ի նմ կոտորած մեծ ,
եաճ ի նոցանէ բազում կալանաւորս , և զմնացեալսն

Ջօրն գաղ-
ղիական լինի
ցնորուցան :

ցրուեաց , մինչև չհաւլոյ ի նոցանէ խմբի՝ որ իշխեսցի երևիլ ի բացի ։

Ա· Հ· 700 ։ Ն· Ք· 52 ։

Պաշարեալքն այլ չունէին ինչ ապաւէն , ուստի և չունէին ընտրել՝ բայց զանձնատուրն լինել ի կամս ։ Ի երկինգետորիկս խմբեաց ժողով , և խօսեցաւ ընդ քա ջազնի ։ Ո՛ս ։ ոչ իմ առանձնաւոր օգուտ , այլ հասա րակաց դատ ազատութեանէ ազգիս եղև պատճառ ասելի՝ զոր արարի ։ և որովհետև հարկ ի վերկայ տեղի տալ բաղդի , անձնամատոյց լինիմ ձեզ ի զոհ՝ թէ կամիցիք ի մով մահուամբ ցածուցանել զցասումն յաղթականին , և կամ տալ կին կենդանւոյն ի ձեռս նր ։ Ո՛ռաքեցան վաղվաղակի պատգամաւորք առ կեսար , հարցանել՝ զինչ հրամանք իցեն նր ։ Հրամայեաց , զի վերնք և ամ գլխաւորք անյապաղ տային ի ձեռս նր ։ Պաշարեալքն ոչ ընդդիմ կարձան իւիք ։ Օ՜ինքնակեց եղեն ի խրամն , և տարան ընդ իւրեանս զամ զիւրեանց հրամանատարս առ կեսար՝ որ կայր ի գլուխ իւրոց գծից ։ Ի երկինգետորիկս ի պատմէլոյ պլուտարքոսի , յօժարեցաւ երևեցուցանել շքեղաշուք պերճութի մինչև ի ժամ յետին նուաստութես ։ Օ՜ինեալ ի գլխոյ մինչև ցոտս , և հեծեալ ի պալարակապ էրիվար՝ մատեաւ առ կեսար ։ և ձախր առեալ առ նովաւ՝ էջ յերիվարին , ի բայ եդ զղէնս , և եկն անկաւ առ ոտս յաղթականին ։ Ո՜թէ ակն ունէր ընորհս գտանելոյ՝ ոչ գրէ դիոն , խաբեցաւ ։ Օ՜ք արկաւ ի կալանս , և պահեցաւ վ՞ը չքշեցուցանելոյ զնա ի հանդէս յաղթանակի ։

Պաշարեալքն նոքա՝ որք էին յալեսիա , եղեն կալանաւորք պատերազմի և սորուկք ։ Կեսար բաշխեաց զնոսա յիւր զօրականս՝ մին մի ըստ մարդաթուի ։ Ո՜ւ իւր կալաւ միայն զքսան հազարս յեղուեանց և յարվերնացւոց՝ զորս կամէր ի վար արկանել ի շահիլ զայսոսիկ երկուս տիզր ժողովուրդս , որպէս իսկ եղև ։ Ո՜րկաքանչիւրն դիմեցին յիւր գթաւելի ։ և ընկալեալ զշաւուն , ապրեցուցին զիւրեանց քաղաքակիցս ։

Պաշարեալքն ձմեռ կեսար ձմեռ ի գաղղիա ։

Ո՜յսու օրինակաւ յանկ եղ պատերազմ տարւոյն՝ դժուարագոյն և վտանգաւորագոյնն քան զորս ի վար էարկ քաջուն և հանճար կեսարու ի գաղղիա ։ Ո՜րպափ և մեծապանծ էր յաղթուէն՝ զոր արար , դեռ ոչ համարեր թէ իսպառ նուաճեաց զվայրագուն գաղղիացւոց ։ և իբաւամբք ։ Ի այսորիկ եղ ի մոխ՝ չհեռանալ յիւրմէ զօրուէ մինչ դեռ ձմեռն էր ։ և հաստատեաց զիւր իշխանս ի բիբրակտէ մայրաքաղաք եղուեանց , առաքեալ

զիւր լեգէոնս՝ ձմերել յերկիրս պեսպես ժողովրդոյ, բայց կ՚ողուննս այնպէս՝ որ փոփոխակի՛ ի թիկունս հասանիցեն միմեանց ըստ պիտելոյ։

ԱՆ Հ. 701։
Ն. Ք. 51։

ՍԵՐ. ՍՈՒԼՊԻԿԻՈՍ ՀՈՌՈՒԻՓՈՍ. Մ. ԿՂՈԴԻՈՍ ՄԱՔՐԿԵԼԻՍ.

Ձիշատակագրքի կեսարու։

Յայս վայր կալաք զկեսար առաջնորդ պատմուճէ իւրոյ քաջալուեց։ Ձեզիպ պարապ կարգաբանելոյ զգործս իւրոյ երկուց յետնորդ ամաց պատերազմաց եղելոց ի գաղղիա։ Մի յիւրոյ բարեկամաց՝ հիրտիոս կի՛ սպասիոս, և կի՛ պալ՚որ եղեալ զԹերին. և շարագրեաց ուԹերորդ գիրս իբրև շարունակուԹի և լուսն եօԹանց գրոյ գրելոց ի կեսարէ։

Ա.յս վկայիր ի համառօտ նախերգանս ինչ ուղերձեալս առ բալբոս, որ էր իբրև զինքն մտերիմ բարեկամ կեսարու, առնէ զՁիշատակագրոյ իւրոյ զօրագլխի դրուատ, զոր կարծեմ հաձոյ Թուիլն ընԹերցողին յերուսաղէմ ինձ յայս վայր։ ,, Ա՛մենեքին՝ միաձայնին (ասէ) ,, Թէ բազմաշխատ երկասիրուԹեց այլոց՝ անմարԹ է ,, գալ՚ի բաղդատուԹի վայելչուե և քաւոր ընդհանուր ,, Ձիշատակագրոյ կեսարու։ Այս հանդիսացոյց զսոսա ,, ոչ ՁիշատակուԹիս ինչ՚ի պէտս տեղեկուե հանդերձ ,, ձեռ վկայագրոյ. բայց այնպէս են հաձոյական և մեծարգի յայս ամ աշխարհի, մինչև փոխանակ նիւԹական պիտանաւուԹե այնց՝ որք կամիցինն վկայագրել, ,, տան նոյ զգրիչն՝ի ձեռաց՝ի վայր արկանել։ Այս իսկ ,, ի՛ որ Թուի յայս մեր առաւել զարմանաւոր՝ ք յայս այլոց, որք գիտեն դառել միայն զլաւսն գործոյն լինքեան, այլ մեք գիտեմք աւելի, քանի՞ հեշտեաւ և արագ գրեցան այնք՝ի նմանե ”։

Ա.յս իսկ է դատաստան և կիսկերոնի՝ զոր առնէ զՁիշատակագրոյ կեսարու. ,, Ձինք [2] ինչ՝ ք զայն միօրինակ, ,, չինք ինչ պարզագոյն։ Կեսար առաջի առնէ անտանօր ,, զերան՝ մերկ առնելին, անզարդ գլխովին, ոչ Թէ ոչ

1 Ցայս է առ ամենեքին, Թէ չինք ինչ այլոց այնպէս բազմաչխատ երկասիրուե, որ ոչ նկուն գոցի առ վայելչուե Ձիշատակագրոցս այսոցիկ. որք՝ի լոյս ընծայեցան, զի մի գիտուն այսչափ եղելոց իրաց պատկասեցի մատենագրաց. և այնչափ հաձոյ են՝ի միտս ամենեցուն, մինչև Թուի բառնալ և ոչ Թէ չնորհնդհամարձակուԹի մատենագրողաց։ Բայց ք այս զարմացումն՝ մեծ կա է՝ի մեզ ք յայլս։ Չի այլք գիտեն Թէ քանի՞ քաջ և անվԹար շարագրեաց, իսկ մեք գիտեմք և զայն՝ Թէ քանի՞ հեշտեաւ և արագ։

2 Մերկ են (Ձիշատակագրքի կեսարու.) ուղղք և չնորհագեղք, չիա՞ զարգուեց բանից իբրև՝ի զգես-

,, այլ ինչ են իւր միաք, բայց պատրաստել նմա Պատ. Ա. Հ. 701։
,, մուք։ Այսամ հաճելի ինչ արար անմտաց՝ զրաք լուան Ն. Ք. 51։
,, հարցեն ի պճնել և ի գեղեցկել զայս սիրելի պար-
,, գուածն։ Այլ մտացիքն և քաջախոհք զգուշացին լի-
,, նել յայն ձեռնամերձ։ Օի՛ի պատմուճ չիք ինչ կա-
,, տարեալ քան զհամառօտուի լծորգեալ ըստ յատակուճ
,, լեզուի և ըստ մեկն յայտնութեան"։

Օնչ ինչ զարմանք, թէ որ զի՞ արուեստակութեան արար՝ մեծ համարումն ունելով զգրոցն՝ զորոյ ընդոյր զթերին, զանգիտել գալ ի բաղդատուն, և կարծել ևս զանձն այնմ անբաւական։ Ա՛յո՝ ատոր է նա՝ զի միւր գաղափար՝ ըստ աննմանն յայտնուճ ասուճն, և ըստ պարզութեան՝ զոր չա-
սեմ թէ իսկ հարապատ, բայց ամենայնիւ նմանող լինի այնմ, որ երևի թէ ոչ կանխէ քան զգատուն մտայ ընդ թերսյողն գրեթէ յոչինչ իրս, այլ միայն բաւական առնէ զնա առ ի գատուն։ Արդեւ յայս ութերորդ գիրս մտագրուի ինչ՝ զոր չիք տեսանել յառաջին եօթն գիրս, եթէ՝ ի բարձրացուցանել զգործն կեսարու, և եթէ յանբաւսիր առնել զայնս՝ որոց մարթ էր երևիլ սադա-
նելն։ Այլ և այնպէս հնար է սոսր լինել յոյժ զի զկե-
սար, և միանգամայն արժանայարգ։ Ձառն պատմա-
գրութեան՝ զորմէ խօսիմ, և որոյ առաջնորդուբն ունիմ վիպագրել՝ է այսպիսի, և պարտիմք բարեբախտիկ հա-
մարիլ զանձինս վ՛ն ունելոյ առ ձեռն զայսր մատենագրի
Հիւսատակութեիս՝ որ յաղագս պատերազմաց կեսարու լեգիպտոս և յակերիկ։ Յորն մատենագիրք ոչինչ ըն-
ծայեն մեզ յաղագս այսոցիկ երևելի անցից։

Օ գուշաորութեիւն ձեռնարկեալ ի կեսարէ ձմերել՝ի գաղղիա՝ չէզև ինչ անպիտան։ Վաղղիացիք ոչ ընտելա-
նային լինել ընդ լծով. և տեսեալ թէ՝ ի նախընթաց ամի համագումար զորութեիւն իւրեանց ոչ յաջողեցին ելք ի քարին, կալան այլ ձանապարհ. այն էր յարուցանել այնչափ պատերազմունս, և գումարել այնչափ զօրս՝ որ-
չափ երևելի ժողովուրդք կային ի գաղղիա։ Յորհեցան, թէ հեռվմայեցւոց ոչ կային, ոչ գունդք, և ոչ բաւական ժամանակ ի նուաճել զնոսա հետ զհետէ. և թէ դիպէր ումեք կրել ծանր վնաս՝ չունի գանգատել, փոխանակ

Նոր կերպա-
գրուի գաղ-
ղիացւոց ի
սկսել և հա-
նապազրել
զպատերմ։

տուց զերծք։ Ա՛յլ ի կամիլ նորա ոք կամին անգուրել զայնս, բայց ունել այլոց նիւթ առ ձեռն պատ- զառաջնորդութիւն զանգիտեցոյց բատա՝ առնուլ անտի որոց պատ- ի գրուէ։ Զի ոչինչ է ի պատմուճ մագրելն կամիցին, Թերևս խօսիմ քաղցր զյատակ և զյայտնաբան մտաց հաճոյական ինչ ընծայեաց, սղոմեն։ ԿԻՒ. ի Բրատ. հմ. 262։

Ե՛ Հ· 701։ Կ՛ Բ· 51։

զի գնեաց իւրովք առաքեալք զՀաստատակաց ազատութիւնն քոմանդակ ազգին։

Կնաւոր ձմեռային նաւա- ձգ զբնաւոր, և ցրուէ զինոք նաւաս։

Իբրև ազգ եղև կեսարու այս նոյ խորհուրդ, չէ՛ս նոյ ժամանակ ի գործ դնելոյ զայն։ Ի խոր ձմերայնի խաւ զաց երկոքեան՝ լեգէոնաք ի վէր բիտուբիգանց. նկուն արար զնոս ի քաւասուն աւուրս, և Հարկեցոյց զնս տալ պատանդս։ Կարձեալ՝ ի բիբլարկաէ, ազգ եղև նմա՝ Հ՛ի կարնուտաք Հալելիս։ Ոչ առնէ վաղվաղակի, և առնէ երկուս ևս լեգէոնս՝ մտանել յերկիրս ապստամբաց։ աւար Հարկանէ, և ցրուէ զմիմեանս՝ որք սկիզբն առնէին կազմել։ Օ՛երծելոցն ի սրոյ յաղթականաց չէզև գտանել տեղի ապաւինի, բայց ասա անդ ցրուեն ի մեծ տակաց ժողովուրդս։ Յայս երկուս շահատակութիւնս անցոյց կեսար զձմեռնն։

Պարզմ բեզ- լովակաց զօր արարին բա- զում հմտութիւ և քաջութ։

Ի սկզբան գարնան բեզլովակք արկին զնա՝ ի մտայոյզ և՛ի տարակուսալոր զաղանս։ Ա՛յս ժողովուրդք առաւել վայրագք և պատերազմողք ք զբեզգեանս, չէին կամեցեալ զիւրեանց բաժին տալ զօրուն, որ խաղայր գնայր յօդնուկ վերկինգետորիկսայ, այնգեալ Հ՛ի պատերազմիլ ունին անձամբք, և չառնուն յանձն պատուէր ընդունել յայլմէ։ Ի՛նայն սաստիկ ժառանգներք արդեսայցոյն կոմիոսի յօժարեցուցեալ էին զնս տալ նիզակակցութիւն երկու Հազար արս։ Ա՛պա քանզի չգտան բաժանողք, քայց փոքու իմն ձախողութիւնց գաղղիոյ առ ալեսեաւ, մեծամեծս փքային ի զօրուն իւրեանց. և միաբանեալ ընդ ժողովրդոս ինչ իւրեանց մեծակաց՝ խմբեցին զօր բազում յոյժ. պատրաստէք մտանել ի սուսօնականն գաւառ՝ որ ք ձեռամբ Իր Հաեմացոց՝ դաշնաւորայ ընդ Հռովմայեցիս։ Կ՛ինաւորք զօրուն նիզակակցելոյ էին կորբեոս յազգէ բեզլովակաց, և կոմիոս։ Իբրև ազգ եղև կեսարու, տարաւ ընդ՝ նոյ բանակ ի չորից լեգէոնաց՝ ընտրեալ զանխոնջս։ Ա՛ղ զի թէպէտ ոչ խնայէր նա յանձն՝ անդադար վազս առեալ վտանգէ ի վտանգ, և յաշխատութէ յաշխատութ, բայց միտ դնէր ուշի ուշով խնայել իւրոց զօրականաց, և փոխանակել յիւր լեգէոնս զաշխատութէնս և զվիշտս զինուորական շահատակութեանց։

Իմ ոչ էն կամք մտանել՝ ի մանրամասն բացատրութէն իրողութէնց պատերազմիս՝ որպէս առաջնորդէին բեզլովակք, և նոցուն դաշնաւորք բազում հմտութէ և քաջ

1 Իբր՝ էաշխատանս հանգչել՝ թէր զվատակս շահատակութէնց։ լեգէոնաց փոխանակաւ պատուէր

ջանքն ։ Բ.ասպիկ գործ ինչ՝ որ իմացուցանեմ զնոցայն Ա. Տ. 701 ։
Ձարպկութենէն և խորագիտութենէ ։ Օ օրքն երկոքին կային Ն. Ք. 51 ։
ընդ երկար դէմ ընդդէմ միմեանց ։ և վերկին գոգցես օր
ըստ օրէ գուշակեալ մըցումնէք՝ յորս գաղշայիք յոլովակի
ունէին իւրք առաւելուն ։ Նմանապէս ոչ կարծեալ լուով
ժուժ կալել զնդապէտ զոր ունէր , եթ բերել երիս ևս լե-
գէոնս ձեռամբ արքունական ։ Իսկ և նոյնպէս զօրավիգն,
որ ընտրեալք հարկ համարեցան խուսել ։ Այլ խուսա-
փիւնն չէր գուբին ակն յանդիման այսպիսի նշանակ
օրպիսի էր կեսար ։ Յորհետեցան հնարս հնարել ։ և այն
եղև կուսել զառաջեաւ իւրեանց զօրուն , որչափ ինչ
կրկուա կայցվ ընդ թանգ բանակի ։ Իսկ և բարձրացաւ փայ-
տակոյտն , արկին ի նա հուր ։ և սատարութիւն հրդեհիս՝
որ զերծոյր զնա ի սեաւէ հատմամբեցւոց , չորան ի բաց
շտապ տագնապաւ ։ և այնպէս զերծան ի կեսարէ , թէ-
պէտ և էր նա ի միտս կասկածոտս՝ թէ խորհիցին ինչ
այդպիսի , բայց բոցն արգել զնա ի հետամուտ լինելոյ ։
այն զի խիճայր ևս՝ զ ուզէ զարան ինչ գործիցի ։ Զօրքն
բանակեցան նորա ի տեղի ինչ ամուր , տան մշնաւ հե-
ռի յայսմանէ՝ զոր լքին ։

Վաղուընիւն բերլովակաց բազում ուրեք գոլի ի
Յիշատակիր կեսարու ։ Այլ ինձ չէ արժան յայսմ
վայրի զանց առնել զնշանաւոր օրինակաւ՝ զոր ետ նո-
ցուն հրամանատար ։ Ի յետնում մարտի՝ յոր սպառ-
սպուռ կոտորեցան , իբրև ամիս հատեալ էր նշ յոյս , և
այլ ինչ ոչ խորհէին՝ բայց փախուստ , ոչինչ վտանգ ստե-
պեաց վկորբհոս ձեռնհաւ լինել ի պատերազմի , և
ոչինչ հրաւէր Թշնամեաց կարողացաւ ազդել զնի լոյն
անձնատուր ։ Կռուեցաւ յլետին շունչ անպարտելի քա-
ջութիւն ։ և զի խոցէր գյոգունս ի հատմամբեցւոց , զբըր-
գեցեալ ի նոցանէ զազգումն յիւր վերայ , և առ ետեղ
սպառաւ ։

Վաղուն այդպիսի երևեցաւ և ի հրամանատար հաե-
մատչաց որք մարտ դնէին մեռոյ կողման , և առա-
քեալ էր նշ առ կեսար օգնութիւն հեծելազորու ։ Պլուխ
հեծելազորուս էր վերտիսկոս՝ մի ի գլխաւորաց ազգին ,
բայց այնպես ծեր՝ որ հազիւ կարողանայր հեծնուլ ի ձի-
սակայն և այնպես ըստ գաղղիական իմաստից , ոչ համարե-
ցաւ ծերութիւն իւրոյ զերծ լինել յընդունելութիւն հրամա-
նատարութեան , զոր նմա մատուցանէին , և ի միջամուխ ևս
լինելոյ ի մարտ՝ թէ դիպեսցի ։ Այեռաւ ի մահիճ փա-
ռաց , հանդիսացեալ ի մարտ որպէս գլուխ հեծելազո-

Եբ. Հ. 701 ; Կ. Բ. 51 ։

բուն իւրոյ լմնռնելոյ յորոգայթ՝ զոր լարեալ էր թէ լուսկաց ։

Ի սպառում թէ մանկին ևնուաձին ի հղութիւն ։

Ասայ իսկ , Թէ ի պահուն յորում կորիկոս սպանաւ , յանկ եղ պատերազմին ։ Պատերազոյ ոչինչ պարտ ի վերայ եգաւ՝ բայց տալ պատանդս կենսալոյ , և խոստանալ հնազանդութիւն ։ Կոմիտոս միայն չէաւ յանձն լսել զանս հպատակութիւն , ուսեալ մանկաւարդ ինչ և անձնական պատճառս չխոտհանալոյ ի հռովմայեցւոյս , որ երկիւ այս ։

Կոմիտոս հասաւակալ ի միտս չգասանհանալ երբեք ի հռովմայեցւոյն ոգի , մեկնաւանալ ի երթից նեա ։ Պատճառ այսր անվասնուած ։

Տեսաք մեք զայս արդեսացի անմեկնելի յարեալ ի կռիւն կենսոյս , մինչև առնել նմ երևելի ծառայութիւն , մանաւանդ ի շահատակութեան ընդդէմ մեծին բռիտանեաց ։ Եւ այսորիկ չորեցաւ զմիտս ։ և փառք գործեցաք , նեղոյ զաղգ գաղղիական յազատուիլ՝ զոր այսքան էր ի սիրտ նմին ։ Ա՛ն որոյ ի ձմերան՝ որ յառաջեաց ի զմեծ վտանգ ջրին գալզիոյ , ջանայր ընդվզեցուցանել զժողովուրդս իւրոյ նահանգի , և մուծանել զնա ի հարկական նիզակակցութիւն ։ Կենսոր էր յայնժամ ի գաղղիա՝ որ յայսկոյս ալպեաց ։ Ա՛ր ելենոսի իշխանի լեալ գաղղիոյ խորհրդոց կոմիտոս , վարկաւ Թէ հրամանն իւր ընդ գժրոցի գնալ գժրանաց ։ Ա՛ն կամեցաւ կոչել զնա առ ինքն՝ զի զուսմունս ունելոյ զանձն նմին , երկուցեալ՝ գուցէ չհնազանդեսցի , և զգացեալ այնուհիկ անձնասպան լինի ։ Ա՛ւաքեաց առ նա զվերուսենոս կոչադրատոս ի յորդորել զնա գալ ի տեսաւորութիւն , յորում հարիւրապետաց ոմանց հռովմայեցւոց պատուեր առեալ էր սպանանել զնա ։ Կոմիտոս գայ ի տեսաւորութիւն . և ընդ արկանել վերուսենոսի ձեռն ի նա , մի ի հարիւրապետաց՝ իջոյց հարուած սուսերի ի գլուխ նմին ։ Այնմ վայրկ և գաղղիացիք՝ որք էր կոմիտոսին հետ , մերկեցին զսուսերս իւրեանց , և հռովմայեցիք առ յարձակ զնոսա ։ Այլ և այնպես ոչ ծագեաց կռիւ . և ոչ խնդրեցին ոչ ատել և ոչ անտի՝ բայց զնուաստել . ոչ հռովմայեցիք՝ զի կարծէին Թէ խոցուած կոմիտոսն էր առ ի մահ . և ոչ գաղղիացիք՝ զի երկնչէին ի գաբանել ։ Այնմ օրէ և առ յապայ կոմիտոս արար հաստատուն առաջադրուն , չգտանիլ երբեք ի մի վայր էր ուժք հռովմայեցւոյ . ուստի և յորժամ բելլովակք արարին զնա բնանց հաշտուն , չաքաւ սա խնդրել իւր տեղն ապաւինի առ գերմանացիս ։

Կենսոր անցոյց զմեացէր ժամանակ պատերազմի տարաղայս , քանացեալ խաղաղել խպտաս զգաղգիա , կամ անձամբ , կի՛ ի ձեռն իւրոյ տեղակալաց ։ Ա՛յս ուշերկրդամ էր իւրոյ հրամանատարութեան , և մեծ պարծանս հա-

Կենսոր զաղգիա յանցանել ըզգաղգիա , յաբեալ յարձակ

մաքեր թողուլ զգաւառն խոպան հեռազնդեալ ի ժա-
մանակի մեկնելոյ իւրոյ։ Այլ որոյ եգ ի մոլ վիրաւ-
ի մէջ առնուլ, ի շինուցանել ի սեպհակս կողմանս գաղ-
ղիոյ վասն գեայծակուցս հրեշտին մեծի՝ որ այրեաց վնաս
ի նախընթաց ամի, և ի սոխակել զամենեսին վնաս, որք
դեռ կային յապաստամբութեանն լինել զնըմանկից։

Ա. Յին ինչ իւր տեղեակալք ձիգն գնեին ի տեղիս տե-
ղիս ըստ այսմ առաջադիր խորհրդոց, նա ըստանձնեաց
վշոգ նորոգ վերիմնդրութեանն հնգետասան կամառաց՝
զորս կոտորեալ էր ամիրսրիկայ յերկրին երասխայ։
Ցաւ էր նմա յոյժ, զի չէր ձեռնհաս զառաջ ունելոյ
զայս հաւատարմութիւն գաղղիացի։ Կամէր գեթ ա-
ւարառութիւնք՝ զոր նորոգեաց նա յիւրում երկրի, այն
պէս առեալ առնել վնաս իւրոց հայրենակցաց, որք տա-
նեին ամծամծ չարեաց ի պատճառս նր, մինչ անհնար
լինել նմա այլ ակն ունել անդրէն առանալոյ վնասոյն
բարեկամութեանն, և ոչ ընդունելութեանն գոնեայն
յիւր նախնի աերութեանն։

Ա. Յս շահատակութեն ոչ պատահեցոյց վնաս ընդ երկար։
Ի դարձի իւրում եղեալ զմարկոս անտոնիոս միւս գան-
ձառս հնգետասան կամառաց յերկրին բերլովակաց, զի
զուսպ կալցի զերկեան։ Ուրեք չոքաւ անձամբ երկիլ
այլոց ժողովոցն առ որս հանդարտութեն էր լուսլ հաս-
տատեալ. և ի պահանջել ի նոցանէ պատանդս՝ առ ա-
պահովելոյ վնասոյն հաւատարմութեն, միթեպարեր վնասս
քաղցրութեբ, և քանզի հանել ի սրտից նոյ զերկիւղ ո-
րում հնար էր գործել վնաս ի նոր վտարանդութեն։

Ա. Յց արար մանաւանդ պատրաստութիւն՝ որք տուեալ
էին զնշան հանրական ապստամբութե, և բաց յայսմանէ
կոտորեալ էին ի գեղարսն զազգմունեն յոյժ հռովմայ-
եցոց։ Այ եծութեն ապիրատութեն ազանայր նոյ բուռն
վերիմնդրութեն համապիւռ ընդ ամ ազգն։ Այեսր
խոստացաւ նոյ ներել, միայն թէ տացեն ի ձեռս զգու-
տուրվատոյ՝ որ եղեալն գործիչ պատերազմի, և առաջ-
նորդ կոտորածի։ Ալ պէտ և այս ապիրատ ամ զգուշե-
կայր ի նենգաւոր, անհնար եղեալ նմա զերծ լինել ի տե-
տազտուեն ամ ժողովոցեանն, որում օգնական մեծ էր ի
յայտ ածել զնա։ Ա. պա առաջի արարին վնաս կեսարու-
որ (ըստ ասից Շ արուեսկողի իւրոց Ժիլտատակարոց,)
հարկեցաւ յաղաչակ իւրոց զջրականաց՝ բուռն առնել
իւրում բնաւոր գթեն։ Հռովմայեցիք ի գուստրվա-
տոսի վէր արկին զամ զվատանդն՝ յոր վտանգեան, և զամ

Ա. Ե. 701։
Ն. Գ. 51։

վաղ գթա-
ծուն և զգե-
թուն զնուց։

Ընդ Հ. 701։ Ար. Ք. 51։

գինասս՝ զորս կրեցին։ Ո՞ զորոյ գանակոծ եղև, և զկնա-
տեցաւ։ Կաղաքավարուն կեսարու՝ որ կամէր խաղալ
զխաղալն ընդ քաղքրուն, Թուի Թէ գԼեմ այնպէս բա-
ժանորդ գտաւ յայն տանջանսն, որչափ գտաւ աղաղակ
զօրականացն։ Չնաղ ինչ էր նորա ասել՝ զի վար արկեալ,
զի խնդրոյ զօրացն առնել՝ զոր խնամ Թուէր անձամբ
հրամայել։

Քաջալերէր կանխիմաստ և փարեալ ըստ ամենայնի ի զօրացու-
ցանել և կարծեալ։ Պատասխանի ուբանէզուն-
նոյն։

Յայսմ նահանգի ազգ եղև նմա, Թէ յամառ դիմա-
կալու Թէ բնակչաց՝ ուբանէզուններն որ՝ ի քէռոս՝ խա-
փանէր գյառաջադիմուԹիւն հռովմէական զինուց, որոց
հրամայէր՝ ի կոզմանս կոզմանս կանխելոս ուբիլոս, և
Ա. փարեոս։ Այս երկոքին հարաւակն տեղակալք՝ որք
հրամանատար էին, ինն՝ երկուց լեգէոնաց, միւսն՝ քան
և հինգ կաՀառաց, յորոեալ էին՝ ի սկզբան անդ զոր ինչ
բազմաձեռն՝ որ կառուցեալն էր՝ ի բուազդու, ի յաւել-
ուածոց ամ ծի ապատամբուԹեն. և որոյ երեւելի գլուխք
էին գումարակոս անժուայն, և գրապիս սենտոպոս։
Ումարակոս խոյս ետ՝ ի ծագ գաղղիոյ. և գրապիս չա-
քան Հասանիլ լուտերիոսի իշխանի, կամ գեԹ միոյ յա-
ւագանւոյն քէռոսեայ՝ որ անՀաշտ Թշնամին էր Հռով-
մայեցւոց. որ և առ վերկինդետորիկսաս ձեռնարկեալ
էր առնել ինչ այշաւան՝ ի գաւառ Հռովմէական, և ա-
պա փակեցաւ յալեսիա. և զերծեալ անտի՝ չգիտեմ
արպէս, կայր միշտ զինուս վառեալ, և վարաներ ըստ օրինօք
մտանել յաղԹականին։ Չոր զի տեսանէին սոքա զան-
ձինս անձեռնհաս կալ՝ ի բայն գեմ յամրմանն կանխիմա-
սի, փակեցան յյուբսեէլզուններն ամրոց Հզօր՝ որ պա-
տեալն էր ամենայն ուստիք սեպագեալ ժայռիւք, յորս
դժուարին էր վառելոյ զինուք ելանել անդր՝ ԹԷպէտ
և չկայր ոք նոցուն դիմակալ։ Այլ և այնպէս կանխի-
նիոս չորաւ բանակեցաւ զառաջեաւ ամրոցին, և պատ-
բաստեցաւ պաշարել զնա։

Պարտ պաշարման ալեհոյ իմացուցեալ էր լուտերիո-
սի, Թէ զինգդ դիտեն Հռովմայեցիք փակել զքաղաք
ինչ, և խափանել՝ զի մի ինչ մոգի՝ ի նոս։ Այս՝ ի միտ
եառ, և առաջի արար զՀարկ ապատարելոյ՝ ի զօրացու-
ցանել զուբսեէլզուններն ամ կարևոր պիտոյիւք, մինչչև
ժամ առեալ էին Թշնամեաց՝ կառուցանել վիրուանոյ
գծից զահեղ չքաքուԹիւն։ Ասաև և եղ ըստ գրապէսի՝

1 Դիտէք առաջին ըմ ինչ որոյ բառ. լուս. յիշող առհասարակ պետութ ի մին-
գրան իսկզբան՝ ինչ ընտան յոյզ էր ըմ. պետոյ՝ ինչ ի մտադրել։
պետքոն էր՝ ինչ լը բիւրեղ ա՛իսկ։

առեալ զյոգնաս ի զօրուէն, որք եկեան յամենից անդ, եբեալ ժողովել կարասիս մեծ։ Այլ այն ինչ կամէին մուծանել ի ներքս՝ կանխեաս ի վէր յարձակեալ նոցա. առաւ եշաղ զկարասիսն և զբուէսդ զօրսն։ Խրատիս կալաւ զօրեալն ի գործն, և լուաբերիս զերծաւ քան զամ աշխատուէ։ Պահակապանքն մնացեալք յոյսբեր լոգոնան չէին ինչ առնել ի վերկու հազար այր. բայց քանիքն ելին քաջագործք։ Ոչ մի այսորիկ եղիպտ և կանխեաս սկիզբն արար ձգել զդիծ զքարկուէն դիմաց պատնէին, և փարեաս եկն միանալ ընդ նմա, բայց և այնպէս յամառեցան ներքս պաշտպանել զիւրեանց ամրոց։

Կեսարու զգացեալ զնանգամանս իրացն, համարեցաւ՝ թէ իւր անդ լինել կարևոր իցէ պաշարմանս. և վաղընդ փոյթ փութեցաւ անդր իւրով հեծելագօրաւ, պատուէր առեալ երկուց լեգէոնաց գալ ընդ նմա։ Ընդառ անդր՝ հաստատեալ ի միս առակ նշաւակի առնել զաքաեղաց գունացիս, առ այն՝ զի ել ի դիմակալութէն նոցա կացցէ անվեժ, այլ ևս քաղաքաց ամբարելոցն ձեռն արկցէ նամանոզ լինել նմա, որպէս դիւրագոյն ևս ամրնի էր պատահել զի նմա ժողովրդեաց գաղղիոյ դիտէին, ել ոչ ևս ինոյ կեսարու բայց առնել միամեայ միայն պատերազմ յիւրում գաւառի։ Որոց զի չհաս էր նմա տոկալ առ ի ևս առ ազատ լինելոյ այնուհետև յամէ երթիւղ։

Կեսար փութացեալ անդր առնել նշաւակի առնել զաքաեղացիս։ Նաւատորմ լինել ի կամս։

Այազգին պատրաստէր էր ուսեալ ի ջաբե արուեստ՝ զրոս ունել կերակրել։ Այն այսորիկ ել կամք էին առնուլ զայն սովս, պաշարմանն հնար էր յերկարաձգիլ յոյժ։ Կեսար հաստատեաց ի միս քառնալ զմուր պաշարելոցն։ Զոր ձգէին զայն կէս ի գետոյ՝ որ պատէր գոգացս ողջիկ զատրոտ լերինն, յոյր վէր կառուցեալ էր քղքն. և կէս ի յորդառատ ազբերէ՝ որ հոսէր առատրոտով պարսպի նշ. խափանեաց նախ զմատչել նշ ի գետն, կորզեալ ի տէրից ազնուացս և պատանւոցս, և և մեքենայս պնդրզի՝ որք նեղչին նեռիւք և պատրաստ ջամ էրև եաւսն ի միս գետոյն։

Ընդայլ ազբերն՝ որ էր բարձր յոյժ ի վէր լերինն, մնա ի բնակիչս։ Այ՝ որ ի բանակին չամպատեցուց զպաշանայր պրկել զնա յայսմ օգնականուէ։ Կեսար միայն եգիտ այնմ հնար։ Կառոյց բարձրաւանդ վահանոսանեան բարձրութէ, յոյր վէր կանգնեաց աշտարակ տասնչորսկեան. և ի նոյն ետ տան հաստատել, առ հասանելոյ մինչ ի տէրին՝ ուր բղխէր ազբերն։ Խարձրաւանդն յատաչ կատարեցաւ. և զի աշտարակին զոր ի վէր ունէր, և մեքենայքն զեռեղեալք ի վէր աշտարակիս՝ հայկնին

Ըստ Հ. 701։ Ն. Ք. 51։

ՊԸ Հ· 701։ Ե· Բ· 51։ յաղթիւքն , պաշարեալքն սկսան նեղիլ յոյժ , ըն կաթեղով առնուլ ջուր՝ անվտանգ , մինչև ըն միայն անառանց , այլ և բազմաց ի մարդկանէ կորնչիլ ի ծարաւոյ։ Ալ ասեն որոյ խորհեցան ամ ձգամբ կոլծանել զայս գործուած պաշարողաց ։

Նոքա զառակաս Հարպով և խուռով , և չեռ արկանելոյ ի նա հուր՝ հոլովեցուցանէն զնա ի մեբենայս պաշարողաց։ Յայնմ վայրի ալ մի ջրաւսկն նք գնուրն ելաև նեն առքա գինու վառեալ , և ուժգին ի վէր յարձակին ։ Պատատամաղայ էր նշ գեաինն ։ և մն այսորիկ հաւմայեցիք էին ի տագնապի անկարացեալ գիւրաս ի գի մի հարկանիլ , և միանգամայն պաշտպանել վերեանց գործուածս ։ Եւ սաք եա կեզծաւորիլ յարձակուրդ , ոչ թէ կամբ էին նը առնել վերելս լրդ պարիսպն առնդղովք ։ Յորկիւղ վառնդիս բանադատեալ գուբաքաղուս նայիս մոռանել անդրէն ի քէքն ։ Եւ յայնժամ հաւմայեցաց գիւրին եղև ջրաւցանել կՀուրն , յորմէ գործուածք իւրեանց էին ինչ կարի միասեալք ։

Սակայն և այնպէս արիւնի պաշարելոյ գեռ տակաւ ։ Նայց Հաւմայեցիք իրրև յառաջ վարեցին գիւրեանց առնահատուն մինչ յահն ջրոյն , յորմէ և աղբիւրն միանգամայն խափան յամաքեցաւ , ուբաբելոնացիքն լքան ի յուսահատուէ . և Համարեալ զայս պատահար ոչ գործ մարդկեղէն Հնարից՝ այլ զօրութէ գից , խոպան արտաբեկ լեալ անձեռնաւոր եղեն ի կամ ։ Եւսաք վարեցաւ ընդ նն անսովոր խաուԹիւ . զոր Շ արուեստիւ իւր ջանայ անբասիր առնել և արդարացուցանել՝ ասելով . Թէ զօրագլուխս տուեալ էր բանական փորձ գիւրոյ ներումամուէ և քաղցրուէ , որով չունէին երկնչիլ ի կասկածանաց Թէ միտեալ իցեն յանդԹուէ . բայց զի էիցոյ ի միջի Հնար ինչ յանկ Հանելոյ զպարիսպ և զազատամարտ Թէնս գաղղիացւոց , եԹէ անաչառուԹիւն ոչ փոխանակէր յայմ վայրի գտեզի սովորական գԹուէն ։ Ալ այսորիկ ետ Հատանել գձեռս ամենեցուն նշ որոց գէնս առել էր ի ձեռն յօբաբելոնացոն , չսորՀեալ նշ գկեանս , գի պետանաստին ի Հանապազորդեան Դշաւակ յահարկուց այլոց ։ Պրապէս՝ ոչ Թուի , զայն Հարել յայմ խաուԹէ , յանձն էառ սովամահ կորնչիլ յիւրում քանաի ։ Ոչ ետ քանի մի ժամանակի լուսերիոս՝ որ Թափառեալ զջրէր առանդական , ոչ իշխել լալ էր երկար բնականալ ի մի և նոյն տեղի և փոխանեալ առեալ զտեղի ապաւինի , տուաւ ի ձեռս կեսարու յեպետանատոսէ արուեր-

Ա՛ն. 701։
Ն. Բ. 51։

նացեալ ։ Այսքան եգուսային՝ որ միայն յիւրմէ ազգէ մնա-
յեալ էր ցայն վայր զինու վառեալ, ըմբռնեցաւ սա ևս
ի այն ժամանակս ի պատերազմի ուրեք հեծելազօրուն,
զոր պարտ լաբիենոս յերկրէն արեւմտից, յորում և զը-
տաւ յազգն Պահլաւան ։

Կոմիոս նոր
ինն հնարիւք
խրէ զնոսա
անոնց՝ որ հե-
ռանային ևս
նորա ։

Այնմ դիմաւորացն յետին վտարանդեալ ոչ կայր այլ ոք՝
բաց ի կոմիոսէ, զոր դեռ էր կարծացեալ նուաճել ։
Իւր արդեւսայիք իսկ սարսափեալ ելին ի նմանէ, և հնար
զանգեալք յազգն Պահլաւանին ։ Զանձն սա առ իւր՝ քայլ
գունդ մի հեծելոց զահաւոյց անձին նշի, որպէս առ-
նէր պաշտաման. և յարշաւիկը յոլովակի վիրաւանս՝
զոր դիմեալ գայլն ի ձմերայս հասումնասէրս ։ Ի նոյն-
նիսկ հրամանատար էր յայն կողմանս. և անտարակոյս
ածեալ զմտաւ՝ Թէ ոչ վաչել և գՀէտ պնդիլ Թշնամւոյ
Թափառականի և փախստեի, յանձն արար զՀոգ այնորիկ՝
նմին իսկ վոլուսէնոսի, որոյ պատուէր առեալ սպանա-
նել զնա՝ կարողացաւ միայն խոցել ձեռամբ ուրումն
Հարիւրապետի ։ Պատմեալ վոլուսէնոսի յատելութէ և
յանձին իսկ աշխատասիրէ, զի այս առաջին նուագ էր
վերկելոյ իւրոյ Հարուածոյն, յոխորտագոյն էս ձեռն
էարկ ի նոսին ։ Այլոյ՝ խոցեցաւ յարդեսացւոյն մանաւ-
ուր իմն օրինակաւ Հանդիսականաւ ։ Կոմիոսի կային վար-
քայք ինչ պատրաստականք առ անցանել ի մեծն բրիտա-
նիա՝ Թէ գտցի բուռն վանեալ և նեղեալ ։ Զոմն էարկ
կատարել զայս խորհուրդ ի պահս՝ յորում Հոգին էր ա-
ջողակ ։ բայց ծոմն ցածուցեալ, և վարքացն ի ցամաք
նստեալ, կօրնչէր արդեօք՝ Թէ իւր Թշնամին մեծեալ
էր ի ծովին ։ Այլոյ կոմիոս ել խոցս պարզեաց զառա-
գաստս ի ծագ կայմից ։ և յուռնալ առագաստից ի
Հոմից, վոլուսէնոսի տեսեալ զայն ի Հեռաստանէ, վար-
կաւ զգաղղիացին աջողակ նաւարկել, և զարձաւ յետս ։

Փրոնթոնոս
Հնարէ ։ Բ ։ Գ։

Խոցէ զմ-
լուսէնոս ի
կռուի, և ա-
պա առնէ
զնա Հրամա-
նաւ Թիան ։

Այնգ եղեն ի միջ նոյ պեսպես պարզմանք ։ Հուսկ
ուրեմն ի վերջնում նուագի՝ յորում կոմիոս գնայր վա-
խըստասպ, Հանվմայեցւոյն եռանդագին հետամտեալ՝
դիմեաց ի վէր նր անթիւնպաս ։ Իրրև զգաց զայն կո-
միոս՝ շրջեալ պերատանակ ձեռն յանկարծ ի վէր յարձա-
կեցաւ վոլուսէնոսի, և խոցեաց զայրն նր բուռն Հար-
ուածով գետզրգեան ։ Ել կարողացաւ գնա ի կենաց կար-

1 Ըստ բերանոսի որ պատմէ և ինձ նմա ի Հիւպատոսութեան, ինչ էր որ պատրաստ հետամուտ լեալ իշէ փաղէնտոսու։ Վէ-
պատճառ ի նոսին։ Բայց ինչ գայն՝ զի որոյ այս իսկ հարիւրապետ գնա ուղղել ըս-
լուեալ ինչ հասանելոյն՝ լինել ինչորան պատճառ բերանոսի, երբեմն փոխանակ
դիւրաւիրաբ յայտնի հարեալ, լքեալ ինչորան զնոսանոս։

Ը. Ա. 701։ Ն. Ք. 51։ Ա՛ղէ. նա՝ գունդ իւր իսկ վաճեցաւ՝ ի հեծելոց հռովմայեցւոց, որք շուրջ եղեն պիւրճանց հրամանատարաւ։ Ի՛ր դեսպանին ղերծաւ, Թոդէաղ պիւր Թշնամի յայտնիսաւ վիճակի, մինչև անյոյս լինել նմա՛ի կենդանի։

Յետ կռուոյս կամ գոհ լեալ՝ լի եհան զվիրաւ քինու, և կին երկուցեալ՝ գուցէ երբեք ընկճեսցի, զի կռուսեղ էր զկոգունս յիւրոց ազանց, առաքեաց պատգամաւորս առ անտոնիոս, յանձն առեալ հնազանդիլ որչափ ինչ՝ ի վճռ դնիցի, և խոյս տալ՝ ի տէրն որ նմա սահմանեցաւ։ Խնդրեաց միայն՝ ներել իւրում իրաւացի երկիւղ, չիներելոյ յանգիմանն ուժգին Հռովմայեցւոց։ Ի՛նտոնիոս՝ որ՝ ի քէն էր գԹեսաէր և մեծախրտ, արդարացոյց զպատճառանս նոր, ընկալաւ զնոսա պատանգս, և ազաւ լը նոր հաշտուԹի։ Ի՛սյս եղև՝ ի սկզբան գարնան։

Դաղթիա խաղաղ սառ խաղաղանայ։

Կեսաւ յետ առնլոյ զպաքեւլոգունն՝ անցոյց զմնացեալ ամառն պատերազմի տարուոյն ղՔէ՝ յակուիտանիա, ուր յայն վայր էր երբեք երԹեալ անձամբ։ Ի՛ մի ժողովրդիք նահանգիս ընկալան զօրինս նր և հաւուն նի պատանգս։ Ի՛ յսու օրինակաւ խաղաղացուցեալ իսպառ զդաղղիա՝ եմն՝ ի նաբբոնա, և անդ բաշխեաց՝ ի ձմերոցս զինւր մեր լեգէոնս։ Վատեաց զերեւելի դատաստանս գաւառին հռովմայականի, և վարձահատոյց եղև քրքայն՝ որք նշանաւոր գտան նախանձաւորութիւբ և հաւատարմութիւբ ի զինակցութենէն գաղղիոյ. և յետ այսորիկ չբաւ առ բեղգեանս, առ անցուցանելոյ զձմեռն՝ ի * նեմետոկենսա։ Ի՛ հասանել իւրում լուր եղև նի հնազանդութիւն կամիսոն։

* Ա՛ռ---։

Ը. Ա. 702։ Ն. Ք. 50։

Ե ԵՄԻԼԻՈՍ ՊԱՒԼՈՍ·
Կ ԿՂԱՈԴԻՈՍ ՄՈՒՐԿԵԼՈՍ·

Վնեւոր ծախէ բովնդակ զինեւերդ ամ Ներոյ հրամա նատարուԹ՝ ի զինուցանել զսերեա գաղ պիացւոց, և ի չահիլ ըզնն քաղցրուԹեամբ։

Ինքներորդ և վերջին անի՝ զոր անցոյց կեսաւ՝ ի գաղղիա, եղև նոխ խաղաղական։ Ի՛ սրկու ինչ միտեցուցին գնա յայս հանդարտուԹիւն՝ Հարկ էր նի յառել միւբ գիսաւոր մտադրուԹ՝ ի կողմն հռովմայ. ուր իւր իրողուԹիւբ որ նպաստաւոր՝ և որ հակառակ՝ յառաջ վարեցան անհնարին բորբոքմամբ։ Մնոյ զի եգեալ էր ի մոռ անդրսային իսկ՝ ի վերջն նախընԹաց ամի պերզիին՝ գունդ գործել ապահովել զսերեա գաղղիացւոց, և զինուցանել քաղցրուԹիբ զայն վրդով և զայն բուռն խելի, զոր էրկիւղն յորժամ միայն է, գիտէ առաւել սաստկացուցանել քան ցածուցանել։ Կամեցաւ ընտելացուցանել գնա, կեալ խաղաղուԹիբ ընդ ինքնակալուԹիբ ժողովրդեանն

հուժկու ակահի՝ լետ զլափ առնելոյ նոցա զբռնութենէն իւրոց վնասուց։

Ա. Ե. 703։
Ն. Ք. 50։

Այս ջանացաւ ոչ միայն խորհիլ յմահ՝ որում հնար էր վերստին արձարձանել զՏուրն, որ չէ էր խափան շինել, այլ զինքս ցանել և զատելութիւնս, ներհակութիւնք զգածմանէ սիրոյ մտերմանէ, ու ծարեալ զի ողողուրդս յարկանօք, փոխարինեալ Տատուցուն ու ծ ատացոյն ի նմա, չարկեալ ի նմա նոր ինչ ծանրուն. մինչև գալոյ որ խնդն էր և ոգեսպառ ի հանապազորդ վշտաց մշտաձախող պատերազմի, յօժարութիւն անձնատուր լինել ի հրաւէր զաղցրուն և հանգստեան՝ զոր գտանէր ի տպատակուն։ Այլ կամ էզև՝ զի տակ տարեկան ինչ Տարկս, այլ գումարն էր դուշաբեալ իմն. զի զբատատուն միլիոն սետատրաց՝ որ առնէ հինգ միլիոն լիրայ դուբլոնեան, մարթի է համարիլ օ ի բայ ինչ՝ որով գազղիա Ճանաչէր զերախայրն Տուժմայ, քան ոչ ծանր ինչ Տարկ։

Ա. Ե. 703։
Ն. Ք. 50։

Ի սկզբան բարերարուն եզանակի արար ինչ Ճանապարհորդութիւն ի գազղիա՝ որ յայսկոյս ալպեաց, առ ի պատհելոյ զիսխամանն՝ զոր ունէին յամէ ժամի առ նա Լուդովիկոսէ, և Տատուածք այդ նահանգաց՝ որոց մեծ էր ազդեցէն յերդուածս Տաժմանց։ Օ. ի իւր միտք եկն, յորժամ էլիսիոյ ինչ խոչ՝ ինդրել զՏիւ պատուսուն յաջորդ ամին 703 Տիմարկուն քրիստն, առ վարելոյ զայն իշխանութիւն յամին 704։ Լդիտ ընդունելութիւն ամ ուրեք նուազ պատուով։ Ի Տրուանք քաղաքաց եկին զարդարեալք յաղթական կամարօք, Ճանապարհք ծաղկափուռք, և համաձուիք իբր սպասել ունէր պերձազարդք։ Ժողովուրդք գային զունդ զունդ ընդ առաջ նր. Ձոխք Տանպետային իւրեանց շքեղութիք. ազքատք երևեցուցանէին զիւրեանց ցղձուն և զխախանձ։ Օ. ենեալ լինէին զոհք. Տանդիպէին սեզանք ի յայնի Տրապարակս և ի մեհեանս։ Լինչ ի գայն նմանապոյս կայր Տանդիսիւ յաղթանակի. և Օ. ուէր՝ Թէ գազղիա որ յայսկոյս ալպեայ՝ Ճանապարհ առնէր զոր Տաժմ կիսիկեր չկամէր ի պատիւ նր։

Ձածեալ կեսարու իբր բովանդակ այս նահանգ, գաւձաւ վաղվաղակի միւթ գաղարս ձմերոցի, և խմբեաց միւթ լեգէոնս յերկիր արեւելեայ։ Լնդ իբ անգաստանս, այլ արաբեալ պէսպիս ժողովրդոց գազղիոյ, կարգաւորեալ միւթ չուս իբ պիտելոյ իւրոց գնդաց, զորս ոչ Թողացուցանէր կարի լինի իբ երկար իջեւանիլ ի մի և նոյն տեղի, առ ունէր զնս ի շարժման՝ որ պիտանին է առ առող-

Ա. Հ. 702։ Ն. Ք. 50։

ջուրքի մարմնոյ , և առ խորշելոյ ի չարաչար հետեւուեցեալ սպառսպուռն դատարկուրքե ։

Ի մտիւ ձմերայնոյն բաշխեաց զնիւթ լեգեռնս ի ձմեռոցս , և դասեցոյց ի նշանակ զմասն ինչ առ քեւլգեանս , և զմասն ինչ առ եգուեանս։ Այս երկու ժողովուրդք էին դիպուղագոյնք ի տալ օրինակ այլոց ամենեցունն . քեւլգեանք խրեանց քաջուրքե , և եգուեանք հեղինակուրքե և արգոյ համարմամբ՝ յոր վայելէին ։ Այսուիկ կեսար խորհեր՝ ունելով զնոսի ի հանդարտուրքե , ապահովել վհանդարտուրքի զուսանդակ գաղղիոյ ։

ՅՕԴ · Գ ·

Պարկեաչ մանկեն յասորիս , և վանեն ի կասիոսէ ։ Ներեուլոս փախհիապատոս ասորոց կառնէ մեծ ինչ չաշխուրքի ընդդեմ պարկեաց ։ Ներուեուրքի բերեուլոսէ ի մահու որդւոց երկոց ։ Վեներոն ֆոխահիապատոս հիւկիկոյ ։ Պապաճաւ յանչն առնելոյ նը զայս պաշտօն ։ Իւր պինոտարաչան չաշխուրքե ։ Վարուկեցաւ ինքնակալ յի սպարապետ։ Այսուիկ պիպոսիս կանափառն։ Ընդդրքն ևս առնու պապիս Պաղատանոց դէպ՝ ընդդեմ կարծեաց կապոնի , ընկալեալ և աղերս արկեալ երնմա՝ լինել երբ կուսակիչ ։ Ալղուուրքի , չաղդրուրքե և անշահասերուրքե կիկերոնի ի կապարման երբոյ իշխանասերուրքե ։ Ղափառորուրքե և ենմասուրքի երբոյ գնացից՝ հայելով չերբ նախորդ ։ Ներուրքե ընդդեմ գառանց անբաս ինչ խնդրուածոյ երուսալէմ ։ Օ ներծնացանքե ի ինծե վանգե պարերաբան աբչաց կապարոկիոյ ։ Ապածոյծ ըշխանաց եւնչ երբոյ պաշտաման։ Ջեպին օրինակ երբոյ անօգնականքերուրքե և անդերբերուրքե ։ Ինչին անդի , և ի ձանապարհին ընդոսնի պլուր մահուան որպէսնսիսոսի ։ Հայրենական լենտուլոսի սպինոքերոյ ։ Ապիոս ամբապանեալ ի գուլաբելլոյ և արչաւել՝ ընդրի կամարքնել ընդ պիսոնի ։ Ինչ ծանակ կատուրքե էմ՝ որ չէր հաճոյ այլոց երբոյ գնացից ։

ԽՐՏՄՈՒՆՔ ՊԱՐԹԵՒԱՑ

Պարթևք մտանեն յասորիս , և վանեն ի կասիոսէ։ Ա. Հ. 700։

Որ ինչքան մտեալ է մեր ի պատմուի բուռն հակառակուրքեց՝ որք յարուցին զկնի զպատերազմ քաղաքական ի մէջ կեսարու և պոմպէոսի , արժան է ինձ յայս վայր դասել գործ ինչ՝ որք չէն կախեալ զսոցանէ ։

Պարթևք յետ պարտուելոյ և մահու կրասոսի՝ շատ համարեցան ի սկզբան անդ կորզել անդրէն զնմ զոր առել էր ի նոցանէ այս զօրագլուխ ի միջագետս ։ Ի գալ աշ

անցին նոքա ընդ եփրատ, և ի վեր յարձակեցան երկրի ա- Դիւմ. Բ։
սորւոց՝ բայց դուշնաքեայ զօրութեամբ. զի կարծէին գտանել զգաւառն անպատրաստ և անպատպար, բայց խաբեցան։ Օր կասիոսի՝ որ վերծեալն էր ի հասարակ կաց հարուածոյ՝ ոչ պատուեցաք, ժողովեալ վիրաւ զկաց ձիոյ ձախոյ զօրուն կրասոսի, կառոյց նովաւ գունդ զօրու, որում դիւրին եղև վանել զզօրս հանդերձեալս և կարգեալս յարշաւան և յասպատակուի, քան ի կռիւ։ Այս ձախողուի ուսոյց պարթևաց, թէ չէր ինչ դիւրին՝ ոչ կարծէին, իրամատել վերկիր ասորւոց։ Կայց կռուտն պատահեալ նոցա չէր ինչ կարի երևելի, մինչև անյոյս լինել նոյ և ձեռնթափ յերդանաց։ Ալան որոյ Ա. Կ. 701։
զարձան ի գալ աւի մեծ ևս բազմութեք, գլուխս ունելով իւրեանց զբակուր զորդի որոդեսի իւրեանց արքայի, և զոսակէս քաջհմտուտ զօրագլուխ, որ տուաւ արքայորդի պատանւոյն խորհրդական և ուղիղ։ Կարի ինն ակն ունէին յաջողուածոյ եղևից, զի վատաց էին յոյժ ի սեր ժողովրդոց, որոց չունելով առիթ գոհ լինելոյ կհառաջարուէ իւրեանց նորոց տեարց, յօժարամտէին արդեօք ի գիրկս դիմել ազգի մծտաւորի՝ ըստ որում ունէին երկարաժամանակեայ ընտանութիւն։

Յուր արշաւանի պարթևաց յասորիս՝ արկ ի հռովմայ կեսիոս առ- Կեսիոս Նիւերոն։ Ը. Բոպղի Ֆ։
ւածՙ։ Հայմմէեաւ զզոյգք ի միջի էին առաքել զպոմպէոս կին՝ զկեսար ըզդէմ այսց ահել թշնամեայ։ Յլքեք կամէին՝ թէ հիւպատոսք երթիցեն անդր փուռթոյ։ Ընդ դրդուռթի և խոհեմուի կասիոսի նանրացուցին զայս ամ՝ ահարկութիս։

Պարթևք մնեալ էին մինչև ցանտիոք, յորր վեր խոր- հեցան առնել յարձակուրդ։ Յմին ինչ կասիոս՝ որ էրն ի քաղաքին, վանեաց զնոս ուժգին, որովհետև չդիտէին առքա լնաւ զարուեստ պաշարման ամրոցի, խորհեցան ի բաց կալ, և ընդհարկանիլ ըստ այլ քաղաք՝ որում անուն կոչիւր ՚ անտիգոնիա։ Կասիոս զկնի չհքաւ. և յետ զուր ջանահնար լինելոյ նոյ ի վեր յետին քղքիս, իբրև ետես՝ թէ հարկին ի բաց կալ, դարան գործեաց նոյ ի

1 Խօսիմ ըստ սառնագրելի գիտի։ պանիս. Բոպղի Ֆ. և առ ապիխոս. Ե Բայց սպրսիան գիրք ծ, և դիոդորոս Ե.) լսուելն ինչ յիշատակի զանկիզ- օիլիաքի գիրք ե, ասէն ըն անգիտե- նէաս. և իբր բանի գան պետի խորհելոյ, նա գաղափ առորոյ հնձելու յանգիտե- րն յանգիման անգիտոյ եղեն պարբերաշ նուն ՚ լինոյ բայց ընդ առաջ ծամանակ, մըն ՚ յորում ազանաս ասելիս։ Իմ յայս և նոգնաքեցաս ՚ի սելևկիոսն։ Որ յե- միգեալ են առաւել խորհիդ, ըն առ էլաս գնացից իմ ՚ի վերայ ձգտելոյն սպորգաս անգիտոյ եհար կասիոս ըզ- գիտէ ՚ե այն, զի ՚ի խօսիլ նիւերոնի պարենս, բայց եղեն անդ երկար կռիւ։ պատմագրեցն լրատուսն (գիրք Ե. առ ըն որոյ յետինն եղեն որուելիս։

չու իբեանց , յորում Թախպդեաց զնո և սատակեաց
'ի նոցանէ զաւգուստս , և 'ի մէջ այլոց զղօրագլուխս նոցա
դատակէս ։ Յետ կատարածիս բակուր Համարեցաւ Թէ
չ' ինչ խոհմտիւն յատաղձէ յերկրի Տաղմպէրեցւոց ։ Վ'ը
օրոյ կասխոսի՝ որ գեռաՀասակն էր , և էր վարեալ զայլ
պաշտօն ՝ բայց զգանձաւորութե , փառք եղեն՝ յաւաղա-
պահեստ լինել ասորւոց յարշաւանս պարթեւաց ։

Ա՛ Ե՛· 702։
Ն՛· Ք՛· 50։

Ե՛ Ե՛ Ի՛ Լ Ի՛ Ո՛ Ս՛ Պ՛ Ա՛ Ի՛ Գ՛ Ո՛ Ս՛·
Կ՛ Ա՛ Գ՛ Ո՛ Դ՛ Ի՛ Ո՛ Ս՛ Մ՛ Ա՛ Ր՛ Կ՛ Ե՛ Գ՛ Ո՛ Ս՛·

Բիբուլոս վերահաստատ առաւ ասորւոց զամուր մեծ ինչս քան զամենայն պարթեւաց ։ Կ՛ենէրն · Ը՛ա՛ տպրիկոս · Բռուքն Ը՛։

Յայսմ վայրի եՀաս բիբուլոս , որ փոքր մի յառաջ անուանեցաւն կուսակալ գաւառիս ։ Իբուլոս էր քաջ մարտիկ ոք · և յամի իւրոյ մատակարարուե , Ը՛ զի պարթեւք զարձ արարեալ էին ընդՀարկանել , փոխանհիպատառն ասորւոց՝ Թէ Տաւտամէ կիւերոնի , ոչ կոխեաց զան արտաքոյ գրանն անտիոքայ , Թշնամիք կալին'իբայլ ։ Օրոյց մի կեսարու իմացուցանէ մեզ , Թէ եկաց մնաց՝ մինչև պաշարեցաւ 'ի նոցանէ ։ Վ'ոհն պատմէ՝ Թէ պատաղեցոյց զպարԹևս յիբեանց երկրի , տածելով զապըստամբուե ուրուն նախապարի 'ի Թագաւորէն որոդեսէ ։ Վ'ոչ վնաբեաց իմն էն մտնելոցն մէջ ծանուցեալք կայս ամ երթայ ։ Ի՛ն միայն Թուի ինձ տալոյ , Թէ առ փոխհիպատառս Ը՛ բիբուլոսի չէրեն մեծամեծ ձեռնարկք՝ ոչ 'ի կողմանէ պարթեւաց , և ոչ 'ի կողմանէ Տաղմպէրեցւոց ։

Ի՛ր ամ որ յառաջ քերի 'ի Պատմուե 'ի պարծանս բիբուլոսի 'ի ժամանակի յորում եմք , է օրինակն արիուԹե և ակնածուե առ օրէնս , զոր եցոյց նա յայնէհետ՝ որ պատահիցի Տօր ։ Իբր երկու որդիք՝ մեծի ախոյանուե պատանիք , իբրև ասպանդ յաղեքսանդրիա 'ի սարտուցելոյ ոմանց Տաղմպէրեցւոց մեայեղոյ յերկրին յիւր շահատակուե գաբլիեղոսի , այսպիսի տեսուր գործս ոչ լսեցոյց զնա յիւրոց Հրապարակական գործոց՝ բայց օր մի միայն . և կղէոպատրա՝ որ Թագաւորէր յայնժամ յեգիպտոս ընդ եղբօր իւրում , իբրև առաքեաց առ նա զպատնոչն՝ զի պատուհասեսցէ զնա , բիբուլոս փոխանակ յագեցուցանելոյ զնոր զերկերդութի արեամբ այնց Թշուառականաց , ետ զարձուցանել զնա 'ի Տաղմ՝ ասելով · Ծերակուտին Հասանի և ոչ ինձ ՝ պատուհասել զայդ ապիրատուԹի ։

Ի՛ ժամանակի յորժամ բիբուլոս վարէր գկուսակալուԹի՝ ասորւոց , կուսակալուե կիլիկիոյ՝ որ ունէր ըն իբրև

Ի՛րեան բիբուլոսի 'ի մանկու որդւոց իւրոյ ։ Վ'ոչինչ Տոգւոյ նա · գ · ա ։ Անդ Տարեգրութե Տարեմուտ Համար 14։

պերճելի մանն ինչ փոքուն ասիոյ՝ հանդերձ կղզեաւ կիպ-
րոսի, եհաս կիկերոնի։ Լ. յս անուանակոչումի էր Տե-
սեւսի ինչ ծերակուտական վճռոյն, որով կարգեալ էր
առ երբորդ հիւպատոսեր պոմպիոսի՝ զի հիւպատոսք և
պրետորք մի առաքեսցին՝ ի գաւառս ինչ, բայց հինգ ա-
մաւ զինի իբրեանց իշխանաւորեսցեն։ Լ. յայս սակս հաճի
եղև նմ վերաբերիլ մինչ՝ ի ծերաց այն հիւպատոսականս,
զոր չէ էին ընկալեալ զկուսակալութիւն ինչ։

Կիկերոն՝ որ խորշէր միշտ յասպիսի պատասխանից՝ ասել
ի ընկալ զայն միայն զոր անկար լինելոյ իմոյ իրօք ինչ
հրաժարել։ Յայժ և հաւանական, թէ նոր եղանակ մտա-
ծումն զոր կալաւ յետ իւրոյ աքսորման, միտեղծոյց զնա
յայն որոշումն։ Կարծէր թէ որչափ առաւել իւր ի ձեռն
ի քանուցին խոնարհեցուցանել զնա, այնչափ առաւել
արժան եր նմա Ձիջն գնել առ բարձրանալոյ և ևս։
Յայս սակս ըղձանայր անուանիլ հաւատչիմ, և ընտրե-
ցեալ իսկ յայս քրմութիւն՝ ի տեղի որդւոյն կրասոսի սպա-
նելոյ՝ ի պատերազմին պարթևաց։ Լ. սա այժմ սկզբան
մարթի և հաւատալ, թէ հաձեալ էր ընդունել զկուսա-
կալութիւն ինչ գաւառի, որ տայր նմ՝ նիւթ արժանաւո-
ւոյ յաղթանակի։ Լ. արդարև անձուկ յոյժ ունէր զի-
նուորական պարծանաց՝ սակ սեպհական յատկութեանց. և
մանաւանդ այնմ՝ որ լսուին էր այլոց ամի։

Լ.՝ չգտաւ յեմանդի՝ ի պարզմանես. և թալտիք քա-
ջախորհք ի գնա յարուեաւ գնոցա՝ ոչ գոյնչափ պատուով
էլին անտի։ Լ. յո՝ ոյոյց ինչ է այս նմ ի ինաստուն և հան-
ձարոյ. զի ինամ կալաւ ընդել զպահասորդն հմտութեան
յայդմ մասին քաջ հանրական տեղեկալոք, յորոց ծանօ-
թագոյնն էն Լ. կիկերոն իւր եղբայր. որում վիճակե-
ցաւ վարժուել և քաջ հմտուել՝ ի պէսպէս պատեհապիտոյս՝
զորս արարեալ էր առ կեսարաւ, և Լ. պոմպիոսիս՝ որ
յաղթանակեալն էր ալլսրրոգայ։

Օ՛ջր կիկերոնի իւրովի չէր ինչ սուաւք։ Պլուտարքոս
հաստատէ զայն ցերկոտասան Շիր հետի, և ցերկու հա-
զար վեց հարիւր հեծեալ։ Լրելի ինի այս ինիս համարոյ
չէ ինչ լսական. զի գանգատի կիկերոն՝ ուրել միայն ա-
նուն և երևոյթ երկուց լեգէոնաց։ Լ.յո՝ ի սասս յարե-
գան զօրք ինչ օգնական գնդապ։ Լայոյ լինկիացիք, պիսի-
դացիք և գաղատացիք չէին ինչ՝ ի քաջաց զօրականաց սա-
կի։ Լ.յսուինկ զօրու կիկերոն զօրացաւ՝ ի խլրտիլ պար-
թևաց՝ գեղեցիկ ձևականել՝ ի կատեցուցանել և խոտա-
նել զմուտ նմ յիւր գաւառ։ Լ.չ ընդունել վանդիս,

Լե. Ա. 702։
Կե. Ք. 50։

Կիկերոն փա-
խուստ պատա-
կելիկիոյ։

Պատճառք
յանձն առնը-
լոյ նմ զայս
պատասն։

Կիկ. առ ընտ.
գ. ե. Լե. Ա.
ԺԵ. Ն առ
ատթիկոս. Ե.
և Ջ։

Ա. Բ. 702։ Ե. Գ. 52։

[illegible] ժողովրդ ինչ Հուզկաշարայ , որք ի լեռ-
նէն ամանայ՝ ուր ունէին զնաւակուն , առնէին արշաւան
ի գաշտավայրս ։ Այս միջ բազում ամիրայս . և ի վեր ամի
զինգենիասոս , յետ լիառնն և եօթնօրեայ պաշարման,
յօրմէ և անուն էառ յիւրոյ զօրակնայ էքեպոլոս , յղի
ինձանէ կիմ ապաքէն ։

Առաւելիկ տիրապետ. տանափառի։

Այս տիտղոս էր չքնաղ՝ ոչ բազում ուրեք յուշ արա-
րի ։ Այլ ձգբտագ ոչն և Տատառատգոյն փառք ըստ իմ
կարծեաց վն կիկերոնի՝ է այն , զի ոչ խոստեցան նորա
աչք ի փառաց ասոի , և զի խօսի զայնմանէ ցուրտ և
Տարևանցի՝ ոչ զնչեին և զմնոտի ինչ իրաց ։ Ինդուեթի է
ինձ տեսանել , զի ի խօսել ընդ ազատիան իւր Տեղոն
վիւր զրագրուեի ։ ,, Այս ՝ եմ (ասէ, առ ատոիկոս) քա-
,, նակեալ մեռ քիշքին խաոսի , յայնմ վայրի յորում քա-
,, նակեցաւ երբեմն աղէքսանդր , որ անչուշտ էր պան-
,, ծագոյն զօրագլուխ , որպիսի չեմք ոչ զուե և ոչ էս ”։
Այս առ կէլիոս գրէ ։ ,, Այլ ՝ իմ զօր քաջասիրագ յօդնա-
,, կան գնդաց . Եթէ զի և իմ անուն ընծայել այնմ ըղ-
,, փաղիւեն ինչ յաչս անձանց՝ որք ոչն Տանաչէին զիս ։
,, Իբր զի Տարին յիս զարմացմամբ՝ Տարյաբանեալ առ մի
,, մանան . Եթէ, ասի ինչ՝ որ ապրեցոյց զքաղաքն , և զօր
,, ծերպեցոյն Տամարի Այատարաբ Տայրենեաց ”։ Այ պա-
քէն այս լեզուս չի մարդոյ՝ որ զինչն անկատար Տամարիցի
պաշտամանն յօրում կայ , և որ վ՛ա անուանելոյ իւրոյ
զօրագլուխ՝ կարծիցի զանձն իւր ունակ ծրից նմ ։

Ինդրէ և առնուս զրա-
սիս պաշտօ-
նաց զիշ ընդ
գեմ կարծեաց
կասանի , Եթէ
ոչ և ազէքս
սրիկալ էր
նմա՝ լինել
իւր կուսալ
վից ։

Այլ և այնպէս ոչ Տարևանդիկ արաբ ՝ ոչ յառաջն
յուշ արարի , զգաստաւալ զօր սովորուն էր շնորհել այնոց,
որոց լեալ էր յաջողուած ի պտղութի . և խոստովանելի
է , Եթէ բազում ընկալան զայն վն յաջողուածոց՝ որք
չէին ինչ մեծ քան վիւրս ։ Ինդրեաց , զի մատուցցին ե-
րեքելի շնորհակալութիւնք գնց՝ վն յաղթի լինելոյ իւրոյ ի
վեր Եշտաեաց ։ Այ զի գիտէր զանազատութիւն կատուին ,
երկուցեալ՝ գուցէ գանդիցի Տակառակ իւրոյ ըղձանաց,
գրեաց առ նա երկար և ժողովական գիրս , քանայեէ առ-
նել գնա իւր նպաստամատոյց ։ Չետ բացատրէլոյ նմ մի
ըստ միոջէ գիւր քաջութիւն , յաւելեալոյն միւս ևս մտածուի ,

1 Բանակեցաք անդ՝ ուր բանա-
կեալն էր ընդդէմ գարհի առ ես-
սոս ազէքսանդր ինքնակալ , ոչ
փոքր պանծագոյն քան զքեզ և զ-
գնս ։ Կիւ . առ ատիկոս . Ե . Է ։

2 Ասի առ Աշան՝ զորս քաջ
հանդերձեալս օդնական գնդաց , և
մեծատոյսք ինն մերոյս անուան ։
յաջս այնոցիկ՝ որք գնս (երևոյթ)
ոչն Տանային ։ Օի մեծ ինչ է առ
ատաւոր ։ Ա՛ն ինչ որ գաղտն , որ
ծերբոյան ։ Ջայլն ամ գիտեաս (քէ-
զէն ։) Կիւ . առ ընտանս . Բ . Է ։

որ Թուէը բաւական առ ներգործելոյ ի սիրտ կատոնի : Աչ Հ. 702 :
Ն. Ր. 50:
,, Պիտելով ՝ քո (ասէ,) քանի՞ մտադրութիւն յայնի ան-
,, սամ քեզ, Թուի ինձ Թէ տեսեալ է իմ ի քէզ, ևի յոր-
,, ժամ պղոյզք լինին ընորհելոյ կիր ժխտելոյ զպատիւ զո-
,, բագնաց, չՀայիս դու միայն ի վինուորական քաջու-
,, Թիս նից, այլ Հայիս և ի բարսնից և ի գնացս և յամ-
,, քսուԹի վարուց : Արդ Թէ դու զՀետ երԹաս այդպի-
,, սում տեսուէ և յայնմ՝ որ յինն Հայի, ի միտ առցես՝
,, Թէ չունելով իմ բայց զոր անզոր յոյժ, գոի յուղղուէ
,, և յաշնուուէ իմոց գնացից՝ անվկանդ պաշտպանուԹիւն
,, ի վշաց վտանգի մեծի պատերազմի : Այսուիկ հնա-
,, րին ստացայ զայն ինչ՝ զոր լեգէոնք չէին ձեռնՀաս տալ
,, ինձ : Ը այեցայ ես անդրէն զսիրտ ժողովրդոց՝ որք
,, յառաջն՝ խեԹացեալ էին ի մէնջ, զանՀաւատարիմ
,, դաշնաւորս որք կային՝ մտերիմս գործելի, և ուր այլ
,, ոչ իմիք ըղձանային՝ բայց փոփոխուէ տէրուԹիւ, Հաս-
,, տեցի՝ ինձ իմնաստս սիրոյ և ախորժակ առ մերս ինքնա-
,, կալուԹիւն » :

Ա)ախանձանք այսչափ Հարտարահիւսք և արտառուչք նաՀարարան յանիսնարհելի խստուէ կատոնի, որ ոչ կարծէր՝ Թէ քաջուԹիք կիկերոնի արժանի իցեն պատուոյ՝ որոյ էր ի խնդիր : Ապարձագոյց փոխարէն վճմնաստուի, զարգարուէ և զքաղցրուԹիւն կառավարուէ փոխահիւպատոսին կիլիկիոյ : Կիկերոն յայտ արար նմի մնդրավարուԹիւ. Կէ։ Ռուղ Ը։
Թիք. ասէ. ուրախ եմ Ը գովիլս իմ առ ի քէն ի գովելի առնէ : Ասյց ի ներքուստ բարկացաւ յոյժ՝ ոմն երևի Կէ։ աա ա։
ի միոյ գրոյ նը առ ատաիկոս, ընդ գնացս կատոնի. զի Թ։ Ե։ Ը։
տայր՝ զոր ոչն խնդրեր, և զլանայր՝ զոր խնդրեր : Այլք
ի ծերունեայ չէդեն այդչափ խիստք. և բազմաւորութիք
քուէից հաստատեցան՝ զի մատուցին գոՀունիք դից վասն
յաջողուածոյ հռովմէական վինուց Ը հրամանաւ կիկե-

ւ Ապաքէն Թուի ինձ զայն ևս նկատեալ ի քեզ, (որովհետև գիտես քանի՞ ուշն ուշով ունիկն մատուցանել քեզ սովորուէ է ինձ,) զի սովոր ես դու Հայել ոչ այնչափ յարարուածս սպարապետաց, որ չափ ի բարս նոցա, ի գնացս և ի վարս՝ ի տալ նից կիր ի զանալ ըզպատիւ : Ապա Թէ յիմ վնճակ զանն դարձուսցես, գոցես զիս՝ ակար զորու ընդգէմ երկիւղն ահագին պատերազմի ամրածածուկ պատրաստարան կալեալ զերաւասիրուէն և զժուժկալուԹիւն : Դողգին օժանդակուԹիք զայն ՀամՀ ի ձեռս բերի, զոր ոչինչ արդեօք լեգէոնք բերել կարողանայի. յամիս խեԹահար դաշնաւորաց՝ փոխանակ ի մտերիմ բարեկամս, յանհաւատարիմ եղելոց գլխովին՝ գարձուցանել ի սերտ հաւատարմուԹիւն, և զսիրաս տալ տամս անկնկալուԹիք նորոց փոփոխուէից՝ յեղանակել ի սէր բարեմտուԹիւ առ նախին ինքնակալուԹիւն։ Կէ։ աա ընգանիս. ԺԸ. Ը։

Ա. Հ. 702։ Ն. Ք. 50։

Ուղղութիւն, քաղցրութիւն և անչհասական բուեի կիսէ. բոնի ի կատարման իրոյ իշխանաւորութիւն։

րոնի. գուշակուի բարեբաստ, որ տայր նմա ակնկալուի յաղթանակի։

Տեսաք փոքր մի յառաջ, զի կիկերոն պանծայր յոյժ ըստ իմաստուի իւրոյ մատակարարուե, և կատոն ետ ամեմ յայտնի վկայութիւն։ Այս առարկայ արժան է մեզ պատղիլ փոքր միւս ևս։ Կիկերոն ոչ զօրագլուխ ոչ պահասեաց ստանալ իւր պատիւ. բայց ոչ իշխանաւոր՝ վերագոյն գտաւ քան զնմ գովեստ. և իւր փոխանհւպատոսութեն, յայնարկել՝ի նա ըստ այդմ մասին՝ չքնաղագոյն թուի քան զնմ մանն իւրոյ կենայ։

Կիւ. առ ապ. Ե. ը։ Պլուտարքոս՝ի կիկերոն։

Այլ չատացաւ չերթալ զհետ չար օրինակի՝որ առ ժամն գոգցես հանրածաւալեր՝ի հռովմայեցիս, և՝ի բայ կալ՝ի կողոպտելոյ զիւր գաւառ։ Այլ միայն չէր՝ի խնգիր ձոխանալոյ անիրաւութիւք, այլ զիւր անշահասիրուե անձին հասոյց ցայն վայր, մինչ ոչ՝ի վար տրկանել և ոչ զօգուտն հաստատեալ սովորութիւք, և թոյլ տուեալ՝ի նոյն իսկ օրինաց։ Այլ թողացոյց՝ ոչ միայն քղքաց, այլ և ոչ առանձնաւորաց, թէ արասցէն ինչ ծախս՝ թէպետ և թեթեւս, ոչ զո իւր և ոչ զո սպասից՝ որք ընկերեին նմա և որք ծառայէին ըստ հրամանաւ նր։ Այի ամն միայն յիւրոց հանրական տեղակալաց խոտորեցաւ յոյսմ կանոնէ. բայց և այն՝ առանց զառանցուեն զկոպարաւ սահմանել ցելով յօրինաց. և այն իսկ յոյժ անհաձոյ թուեցաւ կիկերոնի։ Այլք առ հասարակ պարծէին պատուել զիւրեանց փոխհւպատոս՝ անօգտախնդրուեն նորայումն նմանակաւ. և այն էր սքանչելի, զի զարթուցաներ միանգամայն զսէր և զզարմանս ժողովրդոց՝ կուսակալ ոք, որ անցաներ իւր ամ սպասաւարկուօք՝ առանց ումեք ծանրանալոյ, և առանց ուրուք ծախս առնելոյ։ Օ՜սորին հակառակն ինքն կերակուր հանդերձէր գլխաւոր բնակչայ քաղաքայ. և իւր սեղան էր բարեյարդար, բայց առանց մեծագործուեն։

Այսիա նեղեալ էր՝ի մեծէ տուայտուէ՝ յանցանել իւրում ընդ այն, զի ամն էր ստերջ։ Այս տառապանք ևս գաւառին ելեն՝ի պարծանս փոխհւպատոսին. որ ան զբունագատ, առանց հարցաւխարձի, և առանց՝ի վար արկանելոյ զիւր իշխանուեն, լոկով իւրով յորդորմամբ և քաղցրուեք յանկոյց եթէ զյոյնս և եթէ զհռովմայեցիս՝ որոց փակեալ էր զարմանիս, բանալ զիւրեանց շտեմարանս՝ առ դիւրելոյ ժողովրդոյ։

Ի մատակարարել զիրաւունս՝ յիրաւի է հայիլ՝ի կիկերոն իբրև՝ի կատարեալ գաղափար ուղղուե, գթուե

և դիւրամատոյց ընդունելուե : Կարդեաց Պ. Լուսոս հան- Աս. Հ. 702 :
բական դատաստանաց յամ գլխաւոր քո՛քս իւրոյ գաւա- Ն. Կ. 50 :
ռի . և ըստ այն ամ ժամանակս՝ ամ ոք ուներ լիուլի ազա-
տուի յանդիման լինելոյ նո՛ : Ոչ պիտեր անդ և ոչ մնիցս
սպասել . Ձեմիր վաղ քաջ ըստ առաւօտն յիւրում տան .
և տայր մուտ ամենեցուն նո՛ որք ունէին իրս ինչ ըստ նո՛,
յեկաւորիլ իւրեանց :

Պ.ղտ եղև նմա , թէ իշխանաւորք Պ.զատ քո՛քոց քա-
զում անգամ չարչարէին զիւրեանց հսո՛կուն : Կոչեաց
առ ինքն՝ զորս էինն ի տան ամաց հետ . և խոստովա-
նութե՛ւ յափշտակութե՛ց զորս արարեալ էր նո՛, առանց
խայտառակելոյ զնո՛ նախատական դատաստանօք , հաւա-
նեցոյց նո՛ հատուցանել կամովին՝ զոր յափշտակեալն էին
յանիրաւի :

Պ.ո՛ոք գիտէ՝ քանի՞ դժուարուե՛ կայցէ առ յարմարել
զօգուտ ժողովրդոց ընդ օգտի կապալառուաց : Կիկերոն
եգիտ այսմ հնար : Զեռն էարկ յաշտիսի իմաստուն
բարեխառնուհւս , մինչև մաքսաւորաց ընդունիլ զվճար
և այնց՝ որ պարտիւր նո՛ի բազումամաց , առանց աշխա-
տուե՛ի կրելոյ և ժժգոհելոյ գաւառականաց : Մտով և
սիրելի եղև միաւէս եթէ՛ բաժառուաց , և եթէ՛ բա-
ժատուաց :

Իւր արդարուե՛ և բարուե՛ի յայտնեցան և յայլ իրս
զուե՛ս . զի փոխանակ սեփականելոյ զգատաստան ամ
դատից՝ Թողացոյց յունաց , զի՛ ի վե՛ճս յարուցեալս ի՛
նո՛, դատեսցին ի՛ հայրենակցաց՝ ըստ իւրեանց օրինաց .
և՛ի գատս զորս գատեաց նա ինքն , ի՛ վար էարկ այնպի-
սի գե՛ուե՛, մինչև վկայել նո՛՝ Թէ ըստ այն ողջոյն իւրոյ
իշխանաւորուե՛ ոչ գանակոծ արար զոք , ոչ նախատակոծ
և ոչ պատուհասակոծ :

Զգիտեմ հնա՛ր իցէ յաւելուլ ինչ՛ ի գնացս այսպիսի՛
որ ամիւ է անհերի : Կարեկարգուե՛ և խաղաղուե՛ այն- Կիւ. աա աթ.
պէս Թագաւորէին իւրում գաւառի , մինչ վստահ պըն- փիւա. է. ա:
դել , Թէ ոչ՛ինչ տան առանձնաւորի հնար էր լինել քան
զայն կանոնափակ և կարգաւորեալ : Կենգուե՛ և բռնա-
ւորուե՛ տարագիր էին անտի . յորմէ առի՛Թ էառ նա ըզ-
ծաղուս գալ անուշակ ըստ կ՛լիոսի՝ Օ՛ի այս նորահաս ատե-
նաբան՝ որ եր յայնժամ շինուածապետ գահակալուր ,
և յայսմ պատճառանէ հասանէր նմա հանդիսացուցանել
խաղս , կամեցեալ առաջի ժողովրդեան կուռեցուցանել
և յոյզս , և խնդրե՛լ ի կիկերոնե՛ ունիլ քանի մի յայնց
գալանաց , մերս փոխահիւպատոս ետ պատասխանի :

Ա· Հ· 702։ Ն· Ք· 50։

,, Պատուէր ՚ետու վ՚ը որսոյ յօլագայ · բայց այդ ազգ
,, գազանայ է սակաւագիւտ · և որք կանն ոչ՝ լսեմ, մե-
,, ծապէս գանգատուեն , զի լիմնւոմն գաւառի ինքեանք
,, միայն են՝ որոց լարիցին որոգայթք և թակարդք ։ Ա՚ը
,, այսորիկ հաստարակաց հաւանուբ՚ հաստատուցին , լքա-
,, նել զերկիրն , և խոյս տալ ՚ի կարիս ”։

Օ ուարձանայ յանձն իւր ատուգուբ՚, ՚ի գլուխ իւր առ
ատտիկոս՝ որ յորդորեաւն էր վնա ՚ի ձեռնպարտիզել
նորուն , պահել զպատիւ գրականուբ, փիլիսոփայութ՚
և իւրոյ առաքինուբ ։ ,, Վո՚չ՝ լոյիս (ասէ) զնունն ։ Ա՚ա-
,, հու մեռայց , թէ ոչ ՚ինն յաջողէ ՚ի լաւ անդր ։ Ա՚յլ ես
,, ոչ պարծեցայց վ՚ը պատարագելոյ զիմ հաձոյս իմումն
,, պարտաւորուբ ։ Ա՚ը զի գտանեմ յիմում հաւատար-
,, մութ՚ ՚ի ընուէն զայն՝ քաղցր լերկրուբ , զոր չ՚ը իմ
,, ձաշակել զնմ ժամանակս կենաց իմոց · և ոչ այնչափ
,, հաձեն զնս փառք ՝ Թէպիտ և մեծ իցեն , որչափ նոյն
,, ինքն առաքինուբ կատարումն ։ Օ՚ի՞նչ կամք են քո ։
,, Ա՚շխատուբին զոր ինձ հաստացանէ այս պաշտօն , չէ ինչ
,, անպտուղ ։ Ա՚նծանօթ էի անձին , և դեռ ոչ գիտեի՝
,, ըմ իմիք ձեռնհաս իցեմ” ։ Ա՚յսուիկ անկեղծուբ՚ բա-
նայը կիկերոն զնւր սիրտ՝ իւրում քարեկաի · և պան-
ծայը իմաստուն , քաղցր և մարդաւայել փաւոք , որ վե-
րագոյս է քան զաշխարհակալուբ՚ գաղղիոյ եղելոյ ՚ի կե-
սարէ ։

Ա՚շմարիտ ասէր ՚ի յայտնեբն առ ատտիկոս , Թէ ինձ
Թուի , Թէ առաքինուբ՚ն բերէ ըզ իւր վ՚ը փոխարէն
հատուցումն ։ Ա՚երբ եաց զնմ վկայուն ընորհասպարուս-
Թէ ՝ որ ունէր զպերճ ինն երևոյթ , զարձանս , զմե-
հեանս և զյաղթական կաւս ։ Ա՚ահ համարեցաւ , զի քա
ղաքք որք վայելչին ՚ի պատճառս իւր ՚ի վ՚ը՚ակ ինչ այս-
չափ բարեբաստիկ և խաղաղական , շատացին լոկովք
հրամանագրովք ՚ի պատիւ իւր ։ Ա՚րգել զայն ամ՚ որուամ

1 Զյովազաց խոյզ և ինդիր առ-
նի յորսորդաց իմովս հրամանաւ՝
պնդագոյնս ։ Բայց զարմանալի է
նոցայն նիազուած · և որք են , ասի՝
Թէ որոտալ ունին մեծապէս , վ՚ը
ոչ ումեք լինելոյ գարանակալուբ՚ց
յիմում գաւառի , բայց նշ միայն ։
Վ՚ը որոյ պատմի՝ բան եգեալ սոցա
ընդ միմեանս ՚ի մերմէ գաւառէ եր-
Թալ մեկնել ՚ի կարիս ։ Կիւ· առ
Ծոպանի· ը· ծ։

2 Մ՚եռցի անձն իմ, Թէ վայել-
չագոյն քան զայս հնար իցէ լինել։
Բայց ես ոչ զայն կոչեմ առաքի-
նուն ժուժկալուբ՚, որ Թուի հեշտու-
Թէ գլմնաբար ։ Ես ՚ի կեանս իմ
ոչ հեշտացայ երբեք այնպես , ոչ
ամբուռնեցա այսուիկ հեշտանամ։
Եւս ոչ համբառ այսչափ՝ որ ծայրա-
գոյն է, որչափ արգիլնք երացն
զնս բերկրեցուցանեն։ Ջի՞նչ խընդ-
բես ։ Ցօգուտ եղև այս · անծանօթ
էի անձին, և չգիտեի ըմ իմիք ձեռն-
հաս իցեմ առնել յայսպիսս ։ Կիւ·
առ ապպիան· Ե· Ի։

Ա. Հ. 702։
Ն. Ք. 50։

Զափաւորութիւն և իմաստուն խոհականութիւն գնացից հայելովիւբ նախորդ։

մարթ էր տաղտապել զիւր համեստութիւն, և արկանել զնա ի մեծամեծ ծախս։

Ա.յս ամ գնացք կիկերոնի մեծապէս հաձոյ եղեն ժողովրդոց եղելոց ընդ իւրով հրամանաւ. զի նախորդ նորա վարեցեալ էր նո կարի լիով այլազգ։ Այր սա ապպիոս՝ եղբայր կղոպիոսի իւրոյ թէնամոյ, հիւպատոս յամին 698. որ և յաւարտ իւրոյ հիւպատոսութե՝ յաջորդեալ էր ի կիլիկիա լենտուլոսի սպինթերայ գլխաւոր հեղինակի ընդ միլոնի և պոմպէոսի՝ զի յետադարձին կիկերոնի։ Ա.պպիոս՝ թէպետ և չէր չարաշուք այր իբրև զիւր եղբայրն, իբր զի չէր իբրև զնա յանդուգն, բայց և չէր ինչ ակնածու զի զնա առ օրէնս լաւաբարոյութե և պատուոյ։ Ա.րասբեալ էր զիւր գաւառ թշուառ. և կիկերոն առնէ ահեղ լիճն կենդանագրուէ վիճակին՝ յորում էգիտ զնոյն։ ,,Ա.ս ,,չէսեմ խօսիլ այլ ինչ (ասէ առ ատտիկոս,) բայց զկ- ,,չափաղանց գլխահարկաց՝ զորս անհնար է վճարել, ,,զկասից քաղաքաց գրաւելոյ և օտարացելոց. ամ ու- ,,բեք լալուն և հեծուծ. գործք ի այլանդակք՝ գազանա- ,,վայելք զի մարդկավայելք։ Ո՞ղովուրդք այնպէս նե- ,,ղեալք են և տառապեալք, մինչև տաղտկալ նոցա ի ,,կենաց"։ Զոք ունելինն ինչ իշխանուն առ ապպիոսիս՝ զնորուն օրինակի վկետ չոքան, որպս հանապազ պատա- հէ։ Ոլոխն և ստորադասք նր միաբանութե մերկեցին և ձնչեցին զգաւառն ամ յաւիտեանս զի քեզ և հարկապահանջուք, և ի լկանաք և քանութիք։

Կիկերոնի ի բարերարէն այսց դժբաղդ ժողովրդոց՝ պարտ էր և ակնածել ապպիոսի։ Այր սա թէնամի ումն հաշտեալ. ուստի և երկիւղի վրն կայր, զի թէ պակաս սեացն յականածութենց ինչ՝ զոր իրաւացի էր պահանջել, գուցէ տայր առիթ ի կարծիս լինելոյ, թէ իւր հաշտուե չէրկ անկենդան։ Այս և ապպիոսի էին երկու գտութիք ամուսնացեալք, մին՝ ըստ երեց որդւոյն պոմպէոսի, միւսն ըստ բրուտոսի. ազգականութիք՝ որոց կիկերոն միապէս ակնածէր և սիրէր։ Ա.յս շարժառիթք ոչ քեցեցին զնա ի թէթևաբեռնելոյ զկպատակս ինքնակալութե չարչարեալս յիւրմէ նախորդէ։ Այսոյ խորշեցաւ զուր տարապարտուց ի բարկացուցանելոյ զնա։ Ոչ զանց արար զնմանէ՝ որ պիտէր առ օգուտ ժողովրդեան, և զնամով իւրոյին փառաց. բայց և զա ապպիոսի փոյթ կալաւ նմանէ գնալ քաղաքավարութե և պատշաճողութե։

1 Հրեչք ոմանք՝ ոչ մարդկեղինք, այլ՝ գազանաց ոմանց անձանութից

ամենայն։ Կիւ. սա ապպիոս. Ե. Ը.

Ընդ Հ. 702 : Ն. Բ. 50 : Սակայն և այնպէս ոչ կարողացաւ իսպառ խափանել զգանգատ նոքա. և անդէն իսկ ի սկզբան ապստիւս բողոք կալաւ ցնծանալ, թէ կիկերոն ի մտանել իւրում յիւր գաւառ՝ չէր նման ընդ առաջ : Հպարտ գոլով ի՞ իւրոյ աշնուականուէ, խօսեցաւ արհամարհանօք առ իւր յաջորդ : Իսկ ինքն, ասէ : Պապիս չոչաս ընդ առաջ ենթուլեսի. (այս է այն լենտուլոս սպինթեր՝ զորմէ փոքր մի յառաջ խօսեցաք, այլ մեծագոյն.) լենտուլոս ընդ առաջ ապստիւսի. և կիկերոն չարաբ զայս պարտաւորուեցաւ առ ապստիւս :

Տէս արդ՝ որպէս օրինակաւ կիկերոն պատասխանի առնէ այսմ յանդիմանուեւ : Ի չքմեղս լինի նախ ի վերայ եղելոյն. և ցուցանէ՝ թէ գործեաց նա ըստ ուղիղ կանոնաց. և թէ չիք նէր մեղ, եթէ զանց արար զայնուիկ՝ զոր քաջ գիտեր լինել պարտուպատշաճ իւրում նախորդի : Այլ առ խրոխտ և արհամարհական զոյգ ապստիւսի ընդդիմադրէ աչնուական ինն և խոհական մեծամտուեւ : ,, Իսկ ,, վնաբդ [1] (ասէ.) դէտ այդպիսի՞ ինչ խորհիցիս. դէտ ,, զայդպիսի անտեսօք յածիցիս. դու՝ յորում հանապազ ,, ծանեայ ծայրագոյն խոհականուեթի, և գնամ գեղեցիկ ,, ծանօթուեթիս՝ որք զարդարէն և գեր ի վերոյ ամբաւ ,, նան զոգի. մեծ հմտուեթի իրողուեց, յոր յաւելում ,, և զտարփալի քաջակենցաղուեթի. որ ըստ անաչառ ևս ,, իմաստասիրաց՝ ի է յաւաքինուեց : Ցորհիցիս դու. ,, Թէ մեծ համարիցիմ ես զանուանս ապստիւսի կիր լենտուլոսի՝ ըստ զիտառս առաքինուեւ : Ի ժամանակի իսկ, ,, յորժամ չէ էր իմ հասեալ յայն՝ որ համարեաւն է ,, կատար մարդկեղէն վեհմուեթե, ես ոչ թողայցուցի ,, իստակիլ իմոց աչաց ի ձերմէ մեծանունուեէ, խորհելի ,, միայն, թէ յորոց ժառանգեցիքդ զայդ՝ եղէն անձինք ,, մեծարուք : Այլ իբրև ընկալայ և ի վար արկի զառաջ ,, ջինն պաշտամունս հասարակապետուեթե, այնպիսի ինն ,, օրինակաւ՝ որ այլ չէթողայցուցանէ ինձ ինչ ըղձալի,

1 Ակնարկ. և դու զայդպիսեաք դեղերիս աղճատանօք. դու զոր համարեալս եմ առաւելեալ ի ծայրագոյն խոհեմուեթեան, ի բազում գիտուեթե, ի բազմագոյն ևս հնմ տուեթե կենցաղականացս, յաւելում և ի մարդավարուեէ, որ առաքինուեթեն է ըստ ուղղախոհ կարծեաց առոյիկեանց : Համարիցիս դու մեծարգոյ առ ինէ զքաջասահմանեալ ինչ ապստիական և լենտուլական՝ ըստ զուռք առաքինուեէ : Մինչդեռ չէ էր իմ հասեալ յայնս՝ որք վանմագոյնն են ի կարծիս մարդկան, սակայն և այնպէս ոչ երբեք աքանչացայ ընդ ձեր այդոսիկ անուանս. մեծ համարէի զարս՝ որք թողէին ի ձեզ զայդոսիկ : Բայց իբրև յետ այնորիկ ընկալայ այսպէս և վարեցի ինքնակալուիս մեծամեծս, մինչև ոչինչ համարել ինձ շահելի այլ ևս՝ ոչ առ ի փառս և ոչ առ ուսագրեթե, ակն կալայ լինել՝ թէ պէտ ոչ երբեք ք զձեզ վերադրոյն, բայց լինել (անշուշտ) ձեզ հաւասար : Կիւ. առ ընթախս. Ը. Է :

,, ոչ առ՝ի բարեբաստութե՛ն. և ոչ առ՝ի փառս, եթէ չէ՛ Ա. Հ. 702։
,, արժան ինձ համարել զանձն՝ զԵր՝ի վերոյ ը զձեզ ամ Ն. Ք. 50։
,, բարձեալ, գՀ՛թ համարիմ լեալ հաւասար ”։

Լ՛պսիոս նորոգեաց սաստկագոյն և զկիր զանգատ, յորժամ ետես՝ թէ կիկերոն յուղղութի՛ն շրջէր վնասուն անհրաւէրս, և նանրացուցաներ զբաչուման՝ի կարգաւորութե՛ն նը։ Կիկերոն զգանգատս նը՛ չհամարեցաւ ինչ։ ‘Լ՛սանեցուցանէ՝ զնոսա ասպիսի՛ բանից բժշկի, որ յետ անցանելոյ իւրոյ հիւանդի՛ն ձեռս այլոյ բժշկի, բողոք բարձցէ. Թէ զի՛ մատուցիք նի՛ այլ դեղ։ ,, Ա՛յա ցամա- ,, քեցոյց (ասէ) զարիւն իւրոյ գաւառի՛. և չէ՛ հաճեալ՝ ,, զի տեսանէ թէ քաղցրութի՛ն գնամ ընդ նա, և դար- ,, ձուցանեմ՝ի նա զգոյն երեսաց և կոյժ ”։ Լ՛սպես գրկ կիկերոն՝ի Թղթի ուրեք առ ատտիկոս։ ‘Ա՛յց ՚ի զի յիմ հրապարակական առիթս էր ամիս մտադիր՝ որչափ հնար էր, առ ոչ ի՛ վայր հարկանելոյ գործգ իւրոյ նա խորգի, խօսեր միշտ զնմանէ շքով։ Լ՛պսիոս Թէպետ և ներքուստ զայրագին էր ընդ նա, ժուժկալեաց. և ոչ խափանեցաւ քնաւ նոցայն բարեկամական հաղորդուի՛, կամ գՀ՛թ բարեկենցաղութի՛ն։

‘Լ՛սախանձաւորուի՛ կիկերոնի՛ վ՚ս ժողովրդոց յանձն ե- Ա՛րուի՛ ընդ դեմ գառնալ անհրաւ ինչ խնդրուածոյ ղելոյ՝ի խնամն նը՛, ետ նի՛ ընդհարկանիլ և ի՛ այլուս անձին, որում Թոյլ Թէ չէր արժան աշխատ առնել զնա, այն էր բրուտոս։ Կարծեմ վաղու և ես յոշ արարի, Թէ հուժմայեցիք, և և այնք՝ որք՝ի լաւաբարոյից էին սակ, սովոր էին՝ի վարձու տալ զարծաթի իւրեանց, և առնուլ գէր տոկոսիս։ Ի՛րուտոս չՀետ երթայր սովորութե՛ն. և ընկերչակեր ը՛ երկուս վաճառականս, ընդ ակապտիոս և ընդ մատինիոս. որոց՝ի վարձու տուեալ էր գումարս երևելիս սաղամիՀնացւոց՝ի կղզւոյն կիպրոս։ Լ՛յս կղզի՛՝ ոմի՛ ասացի, էր փակեալ ընդ կուսակալութի՛ կիկերոնի։ Լ՛պս իբրև ուղղոյ եղև չիւր գաւառ, բրուտոս յանձն արար նի՛ զայսոսիկ երկուս վաճառականս՝ իբրև իւր ծանօթս, առանց իմացուցանելոյ՝ Թէ իւր շահք էին զուգորդք ը՛ շահս նոցա։ Կիկերոնի դեպ եղև վաղ ձանաչել՝ Թէ ակապտիոս անարժան էր իւրում պաշտպանութե՛ն։ Ո՛չ իբրև եհաս յԵփեսոս, ընկալաւ

1 Ա՛յլ Թէ բժիշկ ոք՝ի յանձնիլ հիւանդին՝ի ձեռս այլոյ բժշկի, բարկասցի՛ ը՛ սա յոյր ձեռն էանց՝ Թէ զպատուհաս իւրոյ դարմանատուէն փոխոխիցէ ինչ. այսպէս և ապիոս ըաց Բարյմոէ զգաւառն դարմանեաց, արիւն էառ, որ վինչ և կարաց՝ի ըաց եբարձ, և՝ի ձեռս իմ աւանդեաց զոյն կիսակենդան, արդ զնոյն առ յինէն ՚ի՛ենդանորդ կաղաբրեալ առնանել չախորժէ։ Կէ՛ Ի՛երն առ ապիոս։

Ը. Հ. 702 : Ն. Բ. 50 : պատգամաւորս 'ի սաղմիճայոց՝ աղաչաւորս արդարա-
կորովմէ նոր ըզգեմ վաճառականիս , որ այնպէս էր ըն-
չաբաղդ և բռնաւոր , մինչեւ կամէր 'ի նոցանէ վճարել
վարձս անչափս . և առ բռնագատելոյ զնո յայն՝ առեալ
էր յապրիոսէ գումարդ մի զօրու , որով երթեալ 'ի սաղա-
միճոս՝ ուներ 'ի կալանս զնացին ծերակոյս ընդ երկար ,
մինչեւ յայնմ պաշարման՝ հնգից 'ի ծերուներէն անտի մե-
ռանէր 'ի տալէ 'ի կղզւոյ անտի :

Իբրև եհաս լուր գաւառ , սկսաւ ապրիոս յանդիման եղև
նմա : 'Ի լինել փոխաշիւապատոսին գյանձնարարութիւն
բրուտոսի՝ 'ի վեր եհաս իրողսն . և կարգաւորեաց զայն
այնպէս՝ մինչեւ ուժ և իցէ անշմարելոյ վաշխառուի պարտ
էր արդեօք շատանալ : Ռանգի հրամանն տայր՝ զի շահք
գլխոյ սկապտիոսի վճարեսցին երկոտասան առ հարիւր ,
(զի այն էր չափ շահու դրամոց առ Տաղմիւեցիս .) և թող
յայսմանէ շահք անցելոց ամաց և չվճարելոց : Յաղամի
նայիք գոհ եղեւ . նա՝ ընդ ոտնիւն կիկերոնի , ասելով
ցնա : ,, Մեք վճարեմք արդարև զմէր պարտիս քովք ծա-
,, խիւք . զի առ 'ի վերծանիլ անտի 'ի վար արկանեմք
,, զգուանդն՝ զոր տայաք քոց նախորդաց ,, : Նայց սկսա-
տիոս յանդգնեցաւ պահանջել , զի շահք առաւելոյնն քա-
ռասատիկ՝ ցքառասուն և ութ առ հարիւր : Կիկերոն
մերժեաց զայդպիսի ժպիրզ պահանջումն , և ինայր ընդ-
ունել մս այսր չնորհակալութեն 'ի բրուտոսէ : Այլ սա
զսորին հակառակն գրեաց առ կիկերոն խոսիս և յոխոր-
տանօք . և յայնժամ յայտնեաց նմա՝ թէ ինքն իսկ քա-
ժանդրդ է փոխատուէնն եղելոյ առ սաղամիճայիս . և
սոխրեաց զատուիկս ազաչել զկիկերոն՝ զի տացէ սկապ-
տիոսի յետուն հեծեալ , զի երթեալ սոխրեսցէ զիւր
պարտապանս վճարել նմա ըստ պայմանացն՝ զոր պահան-
ջէր 'ի նոցանէ :

Ձկիք ինչ գեղեցիկ իբրև զպատասխանատուէն կիկե-
րոնի առ իւր բարեկամ յայսմ նուագի : ,, Օ թռիչ (ասէ)
Ղեւ. ա՝ ա՛. ,, ատտիկէ , դու որ ներբողաբանդ էս իմոյ անբծութէ և
Ատտ. Ը. Բ : ,, անսագիտ գնացիկ , զիարդ իշխեցեր ասել զոյց այդ-
,, պիսի , և առաջն առնել ինձ՝ տալ հեծեալս սկապտիո-
,, սի , 'ի տալ վճարել՝ որչափ ինչ կամի : Կրես առ իս
,, երբեք երբեք , թէ ցաւագին էս՝ զի չէս ընդ իս : Մի
,, դու աստ էիր , և էս կամէի առնել ինչ այդպիսի , տա-
,, նէիր արդեօք : Այս 'ի քէն ինչ ոչ ինդրեմ՝ ասես ,
,, բայց յիսուն հեծեալս : Ասաբէ . ոչ յիշես , թէ սպար-

,, տակոս ունէր ըլլ իւր ի սկզբան անդ սակաւաւոր արս ։ Ընդ Հ. 702։ Ն. Բ. 50։
,, Իսանի չարիս ոչ գործէին յիսուս տեղեակ յայդպիս-
,, սում փափկասուն կղզւոջ , և այր թնակիչք են կարի
,, ինն ու ղկէք ։ Օ ի՛նչ պէտք էին անդ հեծելոց , ուր սա
,, զամենայնէ պատրաստական էին վճարել իւրեանց փո-
,, խառուի ։ Իսամ վաղդ ուէ՛ի վար արկանիցեմք բանու-
,, թիւն կենաց՝ի տալ վճարել տակոսիս քառասուն և ուեճ
,, առ հարիւր ։ Ապրեալ՝դ իմ առասիկ, կարի ինն անասկեր
,, քուէդ բարեկամ ըլլել առ բրուտոս , և ոչ խորհուրդ
,, հարցեր լիով ամամ՝ զոր ունիս առ իս” ։ Ոչ անդրդ-
դուեաս, ոչ քաղցրուեաս ։ Ի զարարուի այդպիսի ոչ տա-
նէր՝ թէ անդրէն կրկնեացի ։ Ա՛ն որոյ չերևի՛ թէ այլ
պնդեալ էցէ առասիկոսի ։ Իսկ վն բրուտոսի յայտ է , վն
չէր ինչ գժուարին կիկերոնի ընդեմ գառնալ թախան-
ձանաց նէր որ իսիստ էին, խրոխտ և ամբարտաւան, ուստի
և առաւել՝ի բարկուէն շարժէին, ընդ՝ի հրապոյր ընծանելոյ։

Ընդ կիկերոնիւն էին , առ հասարակ վայելէին ի Ընծրուեցա-
պատուս իւրոյ բարուէն և արգարուէ ։ Ի բիւրաբարան նէ ի միջէ
թագաւոր կապադովկիոյ՝ իշխան տկար և աղքատին , վանդէ զա-
յանձնեալ էր նմա ի ծերակուտն ։ Իրրև եմուտ կիկե- բիւրաբարան
րոն ի կապադովկիա , էր անդ դատարուէն պատրաս- պատրաս-
տական իջուցանելոյ զայս թագաւոր յաթոռոյ ։ Ինա- դովկիոյ ։
զուտ իւրոց հպատակաց բարեմիտք կիտէին զայն՝ բայց
ոչ իշխէին խօսել , առ ասի՝ գուցէ ընկճեսցին ի քուէն
զորուէն գաւազրաց ։ Իրրև տեսին առ իւրեանս զիս-
խուհիւպատոս ոմն հռովմայեցի բարեսէր՝ որ և ունէր
կիւրև զօրս , զերկիւղ ի բաց թօթափեցին , և յայտնե-
ցին զոր կիտէին ։ Իրրև ի վեր եղ այսու օրինակաւ
նէնգն , զիւրին եղև արիւրաբաշխ զգուշուորիւ ի
ձեռնարկէ իւրոյ նշանաց ։ Կիկերոն քաջալերեաց ի
նախանձաւոր պատպարուէ նր գյարեալն ի նա ։ Ոտ-
ւագիրք անյոյս լեալ կաշառել գնա փղոյվք , չգային և
ոչ մնաս առ նա ։ Ա՛ն որոյ իւրով խնստուէ՛ք , և հեղ-
նակուէ լսելով իւրոյ անուան՝ զերծոյց կկեանս և զթա-
գաւորուէ՛ի արքային կապադովկացոց ։

Այս գի կիկերոն ոչ ծառայեցուցանէր ոչ փառասիրուէ Ընդժոյժ
և ոչ անյագ ուէ ընչից՝ գիշխանուէն փոխանիւպատոս- ընդնայելից
թէ , չունէր ըզնձանալ՝զորուն յերկաթագուէ , այլ պատ- իւրոյ պա-
ճառ հասարակօրէն ըզնձալ առնէին գայն այլոց գաւա- տանան ։
ռատեաց ։ Օ սորին հակառակն լինալ ինչ նման այն-
պէս երևիլ՝ ունի հարկիլ նր ի՛նալ՝ի պաշտամանն առ-
ւի քան զիւր տարի ։ Ձայս պարտ գայս իւր եղ՝ի ուսկիլ

Ա Հ. 702։ Ն. Ք. 50։ իւրում՝ ամ իւրոց բարեկամաց. և յամ Թուղթս զորս գրեաց առ նա յիւրմէ գաւառէ՝ նորոգէ զայս ևիւր ա- ղերս, և եռանդագին հայցէ չԹողուլ ամենևին՝ Թէ լի- նիցի ինչ յերկարաձգուԹիւն։ Պատճառք խորհելոյ նորա զայս՝ յայտնի երևին ի միումն ի ԹղԹոց նէր առ ատտի-

կոս։ ,, Յառաջնոյ անտի օրէ (ասէ,) յորում եդի ես ,, զտան ի յիմ գաւառ, ղգայի անհնարին տաղտկուԹի ի ,, պաշտամանէս։ Ողնիմ ես անդ Թատրն ի վար ար- ,, կանել յայմմ ժամ ձիրս։ Վատեմ ես դատաստան ,, ի յաւգիկ. և Ի. պլոտինոս առնէ զայն ի հռովմ։ ,, Օ՛ինչ ներհակուԹիւն իցէ այս։ Իմ զօրք են ապիկար ,, կոյժ։ Ինով բանիւ ասացից. ոչ այսմ ըղձանամ։ Ընձ- ,, կամ լուսոյ մայրաքաղաքին, հասարակաց հրապարա- ,, կին, և իմում տան և ընկերուԹիւն իմոյ բարեկամաց։ ,, Ի՛հա սոքա են ինձ անկ"։ Ի՛նձամբ անձին առներ պա- տաստան։ Իւր ձարտարիսասուԹիւն, իւր վեհմական ծանօ- ԹուԹիւնք ստոյգեալք ազգի ազգի, ընդարձակ և վեհմա- կան պիտանիք ի կառավարուԹ, իւր խաղաղական քնա- ւորուԹ, այս ամ նշանակեր նմա տեղի ի գլուխս ծերա- կուտին, և ոչ ի գլուխս զօրու։ Իւր արդիւնք՝ որք փայ- լէին յանծոյ ինքնակալուԹիւն, Թաղեալ կային ի գաւա- ռի ուրեք։

Ընծուժունն վերծ լինելոյ ի պաշտամանէն՝ որ ծան- րաբեռն էր նմա, առաւելաւ ևս չափու մնտելոյ նէր յա- ւարտ։ Իրկու նոր շարժառիԹք ի վէր յաւելան առաջ- նոյն։ Ի՛նչափ ստոյգեալ էր փառս իմաստուԹէ իւրոյ ա- ռաջնորդուԹէ, մինչև համարեր Թէ չՀք ի վէր յաւելուլ այլ ինչ։ Ոմն ղի և երկնչէր՝ գուցէ պատերազմ պար- Թեալ ստոտկասցի, և աշխատ արասցէ զնա աւելի՝ քան զոր կամէր։

Իւրոց ըղձանայ եղև կատարումն. ոչ յերկարեաց հրամանատարուԹէն նէր. և Թերևս խուովուԹիք հասարա- կապետուԹ՝ որ էր յայնժամ ի ծուփս բռնոն հակառա- կուԹեց ի մէջ պոմպէոսի և կեսարու, չԹողացուցա-

Յօփոպոսի ամին 702։ նէին նմա խորհիլ Թէ տայն նմա յաջորդ, խորհեցաւ նա ելանել ի Ճանապարհ՝ յանձն արարեալ իւրում գան- ձաւորի վհոգ գաւառին։

Ջեռին օ- րինակ իւրոյ ամօգամիդ- բուԹէ և ան- դրդուուԹ։ Վաղաղ ցվաղձան զփառս իմաստուն տնտեսուԹէ և կա- տարեալ անօգտահնգդուԹէ։ Օ՛ի ի գումարէ մատա- կարարելոյ նմա ի պետուԹէն ի ծախս իւրոյ զօրուն, եգիտ քազում յաւելուած. բայց և այնպէս ոչ սեփակա- նեաց զայն անձին։ Ի՛ատժանեաց զայս յաւելուած ի գան-

ձաւորն՝ զոր Թողոյր փոխանակ իւր, և՛ի հասարակաց գանձատունն հաւմխայ, ուր բերէր միլիոն մի սեստերտաց. (այն է հարիւր քսան և հինգ հազար լիրայ դաղղիոյ։) Այսմ նուագի ապնուաբարոյութեի անձանց՛ի նա յարելոյց՝ ոչ ժուժկալեաց։ Կին ունէին՝ թէ այս ամ փող՛ինն բաշխեացի. և բողոք կալան յոյժ իբրև տեսին՝ թէ վերպ գտան՛ի յուսոյ իւրեանց։ ,, Վարծածութիւն՝ առա- ,, քինութեան է դժուարին՝ (ասէ յայս սակս կիկե- ,, րոն,) և մանաւանդ այսպէս՝ յորժամ ոչ բղխէ՛ի սրտէ, ,, և է որպէս թէ հրամայական. յետ ժամանակաց ինչ ,, անշուշտ՛ի բաց առնու զիւր պատրուակ"։ Կիկերոն ոչինչ հայեցաւ՛ի գանգատ նոցա. համարէր՝ թէ յետ կարգադրելոյ զգանձ եկամտից փութագիոյ և կիւլիկիայ, անձամբ իմն էր նմա՝ չունել զնոյն իմաւմ և զի ժողովըրդեան հաւմխականի։ Ասէր զի՝ և օգուտ իւրոց փառաց աւելի յորգորէր զնա, ՚ք զընչաքաղցուն՛ի իւրոց սպայից։ Այլ և այնպս գնայր միշտ ընդ բարեզգեաց քաղցրութեան, և ետ նոյ առիթ վկայութեի, թէ արգոյ են յայս նորա։

Այլ գնայ յիւրմէ գաւառէ՝ գոհ ընդ անձին վիճակ, բայց ՛ի ծուփս մի սաստիկ խառնուեց յուզելոյ՛ի սակս երկպառակութեց՝ որք փերեկտեին զհասարակապետութիւն, և ի քղքական պատերազմին՝ որ՛ի վերջ կայր։ Ի կղզւոջն հնադասի լուաւ զմահ որտենսիոսի, և ցաւ եղև նմա յոյժ։ Վասնզի գանգատոյ՝ որք աղօտացուցեալ էին երբեմն փոքր մի զբարեկամութիւնդ, վաղուց ևս էին ջնջեալ. և՛ի գրել իւրում առ տիկոս՝ մինչդեռ կենդանի էր որտենսիոս, ասէ յայտնապէս, թէ իմ հաստատեալ է՛ի միտս՝ կեալ ընդ նմա սերտ միաբանութեբ։ Ընդ ինչ աղետաւոր իբրև զկսկիծն՝ զոր ցուցանէ վ՛ս մահու այսր իւրոյ արգոյ բարեկամի՝ ՛ի ՚Յառաջաբանի իւրոց գրոց յաղագս երևելի առենաբանից, զոր երիւք ամօք զկնի շարադրեաց։ Այլ վիշաք՝ զոր կրեաց հասարակապետութեին յայսմ վայրի, և որոց կիկերոն իսկ էր բաժանորդ, նախանձուկս արկին նմա ընդ վիճակ առնն, որ՝ յետ վայելելոյ՛ի հանապազորդ ինն բարօրութեբ, եւ յաստեացս՛ի պահս՝ որ նպաստամատոյց էր նմ, թեպետ և ցաւալից վ՛ս իւրոց քղքակցաց. զի մ ուաւ՛ի վայրկենի, յորում թէ էր կենդանի՝ առաւել դիւրին էր նմա լալ՛ի վ՛ր հասարակապետութե, ՚ք օգնել նմա. և զի եկեաց ցայն վայր՝ յոր վայր հնար էր նմա կեալ՛ի հաւմ պա-

Ա. Հ. 702։
Ն. Ք. 50։

Մ՚եկնի անձ, և՛ի ձանձրացնապրհին ընդունի զնոյն մահուն որ- տենսիոսի։

Կիկ. առ Ատտ. Ը. Ը։

* Կիւ.՚ի Բրուտոս. հմր 14։

1 Ջհարդ չէ ինչ դիւրին՝ առա նորայն երկար կեղծուածն։ Կիկերոն քինութենն. և զհարդ դժուարին՝ առ Ատտիկոս. Է. Ա։

Ընդ Հ. 702։ Ոն. Բ. 50։

տուով և հանդստեամբ։ Կիկերոն եհաս՝ի բրունդուսիոն յամենայն դեկտեմբերի, փոքր մի յառաջ քան զպայթիլն պատերազմի՝ի մէջ կեսարու և պոմպէոսի։

Ցաղթանակ Լենտուլոսի սպրնթերայ։

Պատնայր ակնկալութիւք յաղթանակի, և թուի թէ հաս սու լինէր այնմ՝ եթէ խոտորէթիք հասարակապետուե չէին արկեր այնմ խոչ, և թէ ոչ ուշի ուշով միտ եգեալ էր ամենեցուն այլոց կարևոր ևս իրողութ։ Լենտուլոս սպրնթեր՝ այլ գործք քաջութի՝ի կիլիկիա եղէն գուշ նաքեայք, որոյհետև Պատմուճն չկոտանակ ինչ, բայց և այնպէս յաղթանակեաց՝ յորժամ չէր անդ կիկերոն։ Պոպիոս կդպիոս ևս ինդրեաց վնասն պատիւ։ Այլ թէ չեհաս այնմ՝ չէղև այն վս չհամարելոյ իրոյ այնմ աւ ժանաւոր, այլ՝ի սակս ամբաստանուելն մնատուելոյն՝ի գոլաբելլայ։

Պոպիոս ամբաստանե, եալ՝ի գոլա բելլայ և աբ ձակել, ընդ դի համարա կալ զգ պի ռոմի։

Այս պատանի էր ամնուազգի պատրիկ՝ի տանէն կուռնելեայ. էր հրատապ, ժիր և ջանքարատ. բայց անմտուելն հեշտուեց էր վնա յեզաբրքեալ՝ոգ ատելպ պատէ յայնմոնայս հասակի. յետ այսորիկ փառասիրութիւն ետ նմ գործել բազում վրիպանս, որոմ հուսկ ուրեմն եղև նա զնուամն։ Զգիտեմք, եթէ կայր նր այլ պատճառ ամբաստան լինելոյ զպպիոսէ, բայց եթէ վն նշանաւոր լեզի և անուն ստասցի, ըստ սովորութեան՝ որ էր յամն ժամ յամախսեալ յոյժ, և զորոյ առաջի արարաք և զառաջամօրինակս։ Այս պատահար արկ վկիկերոն՝ի նոր վտանս՝ հայելով յապպիոս։ Այն ինչ խորհէր ցուցանել նմա վնս բարեկամուե՝ամ հնարիւք, եղև յանկարծակի անել նորուն ամբաստանողն։ Ծուղնա յառաջ քան զժամանակ ինչ էր զատուցեալ յիւրմ երկորգ առնե՝ի փոբիոսէ կրասիպպեայ։ Պոտաբելլա ինդրեաց վնա հնուեթե՝ի ժամանակի յորժամ ձեռն արկեալ էր նորա ամբաստան լինել զապպիոսէ. և յերևիլ իրին՝ի ձահ տերեներեայ, կնքեաց զամն առանց հաստատելե իւրոյ առն։ Ընդև կիկերոնի բանն անհաճոյ, թէպէտ և էր նա յայլ միտս և անսայր առաջարկուեց զոր արարեալ էր նմ Ծի. Նեբոն, որ էառ ապա իւր կին զկիկերա և եղև հայր ինչնակալին տիբերիոսի։ Այայց անհաճոյ եգև նմա հայելով յապպիոս, որոմ կամէր բարի առնել։ Պրեաց առ նա գիր անմեզագրուելե անձին. Ձեռն էարկ և՝ի նպաստ նր՝ի գատն որ ընգդմ նորուն. Հուսկ ուրեմն յաջողեաց նմա չեբեհանալ ընդ նա։ Այն որ զինջոյց զապպիոս, եղև անշուշտ՝ չքով զերծանել՝որ յայսմ գատէ։

Իբրև ետես թէ ամբաստանուելե է զնմանէ՝ հրաժա

բեաց՝ի խնդրոյ յայլմանակի, և եմուտ՝ի քաղաքն յան- դիման լինել գատաստանի։ Ի մշաստանութենին յայծիւր գնմարիտ կի գկարծեցեալ յանցանօք ընդեմ Տաճարա կաց վճռափառեցեալ։ Ուր անմղուն կի յարգ պոմպիոս զբծոյց զնա։ Ի մշաստանեցաւ ասաց և մի գազանի հետացդուն և նոյնպէս զբծաւ, մինչև գատ յաս տիձանի՝ի խնդիր լինելոյ համարակալուն, յոր անուա նեցաւ ընդ[illegible]պիսոնի անեղօջ կեսարու։

Ի յս երկու համարակալք յետինք զոր էտէս ազատն հռոմ, ասպաբէն չուներին չքեզազարդել զհամարակա լութենին ոգեսպառ։ Ի՞նչն էր անկարելիքը եպիկուրեան, որոյ առեալ էր զայս իշխանաւորութենի յոչ կամաց և սղ թենի։ Ի՞մենայն ինչ էր նմա անխորհական՝ բայց յիւր մէ հանգարտուեն և՝ի հանգստանել, զոր ոչ կամէր խառ վել՝ատացեալ թշնամիս արգարակորով անաչառութենի։ Ի՞ր և անէր կէսարու, և ջանայր ներողամտութենի սառնալ իւրում փեսային բարեկամն և հաստուածս։

Ի ազպիոս մեք նկարեցաք առաջնորդութենի կիկերոնի՝ այնպիսի գունովք, որք փորք՝ի շատ խնայուցանեն՝քա նի՞ տարադէպ էր նմա լինել նորոգիչ բարուց։ Ի այլ և այնպէս արար անաչառուն, և սակաւ ինչ պաշտօնա կից արարեալ զանուանս հռոմէական ասպետաց և ծե րունեաց, զորս արբանեակեաց ընդդէմ իւրոց կամաց՝ կե սարու, զոր ատեալր նա։ Ո՞վ ի մէն մի՝ի սոցանէ եղէն կուսակիցք՝ զորս ատացաւ վասն նորա։

Ի դնել նը զկեզտանուն արատս՝ի վէր զանազանիցի՝ զէտ չտքաւ այլ և այլ առարկայից։ Ի գոլով իւր խելա պատակ առանձնաշնորհութենիք ազնուականուն, իբրև զիւրոց նախնեացն՝ որք միշտ էին ամբարշտաձէր և գո ռոզք, արժան վարկաւ հալածել՝ի ծերակուտէ զնո՞ր դին ազատագրաց։ պատուհասեաց զայնս վճռ իւրեանց չարաչար գնացից։ Ձայս ասկս պատմիչն սալուստիոս ըն կեցաւ՝ի պատուոյ ծերունեաց։ Ի չարժանի իսկ էր նա խատանաց վճռ իւրոց ցոփութենից՝ որք էին յայտնի. որ և չամանէաց խոտոտանիլ յատենի ծերակուտին, ծածկեալ զայնս միայն զյսկրիկ անարժան և զպղտոտ անձ բասրութենէ, ասելով։ Թէ ինչն ոչ խառնակիր էր մե՞ծու- թի կանայս, այլ էր ազատասիրիկս։ Ի ատկոս տրերտուն ժո- ղովրդեան՝ որ վիճեաց անէծս կրասոսի՝ի մե՞կնիկ իւ- րում, պատմուն գրեցաւ յապպիոսէ. փոխանակ զի ձը- գեաց՝ի վէր հասարակապետուէ ահագին աղէտս՝ զորոյ չէր երբէք չափ առեալ։ Ի յս էր այս՝ չոչէլ վերան՝ի

Ա՛ռ Ե՛. 702։
Ն՛. Բ՛. 50։

Դիոն. ԽԲ՛։

Ապպիոս վճռեր ծանակ խաստութենէ ինն՝ որ չէր հա մաձայն այլոց իւրոց գնա ցից։

Ոսէրպիոս. Երգիծ. ա՛. է՛. և ա՛ռ Աւիտ։

Ա. Հ. 702։ Ն. Ի. 50։ չարակողմն։ Լ.տէյոս էր պարտաւոր անխոհեմուե, և՛ի կիրս էանց ըս չափ. բայց էր բոլորովին անմեղ՝ հայելով ՚ի պարտութե՛ն կրասսոսի։ Մնապաշտուէն Թէլադրեաց զայս դատաստան առնել ապոլիոսի։ Ոգի նը կարձախոհ՝ հաւատաց ընծայէր այս ամ՛ աղջատանաց, յորմէ զգաստացեալ էին մարդիկ ՚ի դարուն յոր կեայր։ Ներհուն ընծայեցուցաներ զանձն և յարուեստ հաւաճմայուե, զոր ուսեալ էր ուշի ուշով. և առ իւր կալաւ զայս խօթամտութե՛ն ցվերջին պահ իւրոց կենաց, ոտ երևի ՚ի գիրս լուկանոսի։ Լուկանոս. Ե։ Լ.այս համարակալ գ՛ուր ընդհատաւ և ընդ կուրիոն՝ որ առ ժամն էր տրիբուն ժողովրդեան։ Ասօսե. ցայց այլուր զայսմանէ։

Լ.այս ամ՛ անցք խստութե՛ն չէին նմա՛ ի ձահ։ Լայց ոչ՚ինչ այնպէս արար զնա այնկնատակ՝ ոտ նորոգութե՛ն զոր կամեցաւ ՚ի վե՛ր ածկանել զեղխուե, յորում նա ինքն էր մեծապէս օրինապանց։ Գեղեցի՛կ է լսել քաղցրախորժ և հանձարեղն կելիոսի՝ զուարճացանել ՚ի վե՛ր այսը ըս կիկերոնի։ ,, Գ՛ուիցեՏս (ասէ,) զի ապոլիոս մեր հա- Կելիոս առ Ֆիլոքթետ։
,, մարակալ առնէ աստանօր հրաշալիս։ Իւր պանծալի
,, նախանձայու զուարթիք առ անդրիս և նկարս են մեծաս-
,, քանչէ, ՚ի վե՛ր լաթաբաժին չափու կալուածոց՝ զորս
,, մարթիմք ժառանգել, և՛ի վե՛ր պարտեաց։ Լարձակ թէ
,, համարակալուէն իցէ մ՚իսրաջուր * բաւական ՚ի սրբել
,, զնա՛ն։ Լսաբ՚, զի կամեցով բառնալ զբիծս որովք ծած-
,, կեալն է, հերձոտե և պատառոտե մինչև ցերակս իւր
,, և ցաղիս։ Լ.ուր՚ո՛ք. փութացարո՛ւք. եկայք ծիծաղեցա-
,, րուք մեօք ըս այդպիսի տեսիլ։ Լ.կայք տեսէք զապ-
,, պիոս, զի նորոգել հնարի զգեղխութե՛ն ՚ի ծախս նակա-
,, րուց և անդրեաց ՚՚։

Պատուէն՝ զոր քաղեաց հասարակապետութե՛ն յայսմ կետնորդ համարակալութե՛ն, եզև ոտ երևի՝ կարի խիմ նիաց։ Լա՛ պիտանացաւ առաւել յառաջել զբարիս պետութե՛ն, զորոյ պատերազմի քաղաքական ՚ի մէջ հեառու և պոմպէոսի յանկ եհան զկործանումն։ Անձ պարտ է առ ժամն առաջի առնել ընթերցողայ զայս մեծ պատահար։ Յառաջագոյն ըս զայն սաստիկ հակառակութե՛ն՝ որք պատազեցուցին զերկամ մի զերակոյտն, վ՛ո որոյ և՛ի պատմութե՛ն անտի նոցին պիտ ըս էին ձառնել սկիզբն։

* ՚ի էնափրէն դնի լսանդամ կամ բերէն նախնիւ ՚ի բառնալ գինձիան խոր-
նիգառամ. որ ե ալիւր բալեայի՝ զոր վա- ղամաե մորենոյ. կամ բորակ, բաւրակ։

*Ա*խտասկզբունք քաղաքական պատերազմի՝ ի միջ կեսարու և պոմպէոսի : Ուռաջին ամի պատերազմ այսր կռուոյ : Ամք հռովմայ 701 մինչև 9703 :

Յօդ · Ա ·

Բուն պարձանս պարծերակին՝ որ՝ ի ձեզ ինեարու և պոմպէոսի եղև նոցուն փառասիրուե : Պոմպէոս չէր էրոյ երբորդի հիւպատոս առուել վայելելը որպես ըն չինոնելլանուել՝ ի հռովմ : Ուաղա ղավարե ինեարս , առ՝ ի չիապրելոյ՝ ի հրամանատարուե , չէր դանգամ տուղուքեն եղելոյ առ նա : Չայնհայնել էր ամ ռա պէ հասուածս : Ձնայր այլևս ձամանակ ընդհարձանելոյ ընդ նա, յորձամ խորհեցաս պոմպէոս առնել պայն : Ուանդ էիկերոնի՝ ի վեր այսր : Ա՝ մարիելդոս հիւպատոս առաջի առնի չէրս հոլել պէս աար : Տրերուն ոմանդ և առելիկիոս հիւպատոս ընդդէմ դառնան այսմ : Ալեաբ շահի չէր էողին պ[illegible] պաղոս և պիոբերն , որոյ դին էր նշանակել հիւպատոս , և դիան պրերուան վան յա ջորդ ամ : Պեռալես հրամանագիր ձերակուսին , որոյ ընդդէմ դառնան պրերուդ բարեկամ երեսկի ասաց յոսածս պոմպէոսի՝ ի վերայ այսց դէմարարչուե : Ձներիս պեռսե՝ ի դարել պրար ինեարս : Չարարուեար գնացս հուրեն նի : Ի լինել առաջորիուե չէրս հոլելոյ պիեար , պահանջի՝ պի՝ ի նոյն հոլեցոյ և պոմպէոս : Ալեղձ պափառուրե պոմպէոսի : Պուրերն պիտար առնի պնարայն համբերուե : Ուպոիս համարա հալ համի արարել պիուրերն , բայց ոչ յաջողի : Հիսնդրանալ պոմ պէոսի : Տօն գնձուե ընդ ամ էպալիս՝ երբև առողջացաս : Ներ հու լեփերնի բարչեալ՝ ի ինեարե , և փոխարերեալ՝ ի պոմպէոս : Ձանձապապանուե պոմպէոսի : Ալեաբ պարրին հափառին ըն գերպաստուրե պարրարար : Հիսպատոս ընդրեալ վան առա ջինոյ ամ՝ հափառիկ ինեարս : Պրե առ ձերակոյն : Ձարպ հուրե՝ ինեարե՝ ի դիերցոսանել պձերակոյն յայն պրբ հայր ինե աար : Ա՝արիձրս հիւպատոս պարտուերե պոմպէոսի՝ պալպապանել պհայրենիս՝ ի ինեարե : Ուրերն փախչի՝ ի հռովմայ , և անկանի առ ինեար : Ա՝արիս անտանիս՝ փրերուն լինալ փոխանակիե պրե պի հուրերնի : Ալեաբ առնի առաջորիուե փալոյ յերաստհռա ռե : Իրաստհռերն էր անհարատար՝ ի ձի ինեարս և պոմպէո սի , պի երկոքին իսի հանիեն պպարերապ : Ալոր ռուղի ինեարս առ ձերակոյն : Ի ենտուլս հիւպատոս արտանդե պձերակոյն ընդդէմ ինեարս : Ալ ձին ձերակոտին՝ որով հրամայի ինեարս

ՕՐԻՆԱԿ ՅՈՒՄԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ՀԵԱՏՈՒ՝ Ի ՎԵՐ ԽԱՂԱՓԱԿԱՆ ՊԱՊԵՐԱՊՂԻՆ։

Լուսի և վաւերական յիշատակարան՝ զոր ունիմք ի վէր երկուց առաջնոց ամաց պատերազմին ի մէջ կեսարու և պոմպէոսի, անտարակոյս գործ է ծանուցեալ համաշխարհի խորագրեաւ՝ Յիշատակք հեատու ի վերայ խաղաղական պապերապղի։ Այս Յիշատակարքդ զանուն կրեն կեսարու։ Ի քառեմ գարուց հետէ համարեալ են նորուն ձեռագ երկասիրութիք. և սուետոնիոս ի վկայութիւն բերէ զնոս, ոպ շարագրեալս ի նմանէ։

Այլ և այնպէս քառեմ գիտնականք կասկածեն ըստ բաւականի այնոցիկ։ Վերականք, և այնք՝ որոց յատակ քիմք գիտեն քաջիկ ընտրել վկաւուն լատին քառբառոյ, պնդեն՝ թէ նշմարեն յայնս քառեմ զարտուղի արտայայտութիւնս, կամ գէթ օտարս ի գեղեցիկ կիրառութէ։ Ո՞ւ ոաջին ցոյց ատուիք խորագրին, և ենթադրեալ ևս զՅիշատակարքդ իրին, յոյժ է զօրաւոր. որովհետև ատոյգ իմն է՝ թէ ոչ ոք երբեք յատակասօս գտաւ յիւր լեզուն քան վկեսարն։

Յուսամս լիսիս, ոյր գատուն ի նիւթ այսպիսի է ծանրակշիռ, արկանէ զայս ստգիւտ ի վէր ատուիք մատեանս՝ զորմէ խօսիմ։ Վկատէ սա ։ յայս կեսարու կարծեալ գործ՝ քառեմ տեղիս անպատեհս ձշմարտին կեսարու. քայց ատուել իմն ըստգիւտ ընդհանրապէս ի վէր արկանէ ոճոյ և կարգի պատմուածն։ „ Ձ արագրուի „ (ասէ) հեղինակիս ոճրչափ թոյլ է, անշարժայար և անհոգ։ Վկամն ասել՝ ատելի քան զոր ասէն իսկուիք։ Վ „ որոյ գտանի յայնս յոլովակի մրցուիք և խրճանուիք։ „ Յաձախուիք քառեց, և նիւթագուիք իրաց և յոռուիք „ վկապագրիս „։

Ո՞պաքէն այս կշռադատուիք չեն արհամարհք. քայց ատր ատելս ևս զօրացուցանէ, և զոյց իմն երկարդ գրոց, ուր հեղինակն երևի որոշել զանձն իւր ի կեսարէ։ Օ՞րոյքն են զատաջարկուիքեց եղելոյ ի լիբոնէ՝ որ ի

1 Բազում ինչ ընթերցայ ի սմին կեսարի՝ ոչ արժանաւորս հնոյն կեսարու։ Ինչ ինչ նշանակեցի, այլ հատարակաբար՝ զիարդ յօրտ և բովանդակ գրուին, կամ կցկտուր, յոլովակի և անհոգ. զիարդ գուն գործէ ասել ինչ՝ ք ասէ, յորմէ և խրճանուի բանից և մանուածք... Սեփական ախտ մատենագրիս է ասել բազմօք, և ոչ բազումս։ Լիպսիոս. գիրք ա։

Սուետոնիոս ի կեսար. ծէ։

Գիրք է. յաղագս խաղաղական պապերապղման համար 17։

էր՝ ի տեղակալաց պոմպէոսի, վասն ընդունելոյ գաղա-
ղուամն ինչ մարտի։ Նոքին վաղվաղակի՝ ի վերայ լեր.
,, Ա՛ռ՝ խնդիր լիցուն ոչինչ յայնժամ արժան համարե-
,, ցաւ կեսար տալ պատասխանի. և ո՛չ իսկ մեք այժմ
,, կարևորագոյն գատիմք առանդել զպատճառան՝ եկե-
,, լոյն վկնի" ։ Ուր ոմն անձինք, նոյնպէս և ժամանակք
պանապանեալ գտանին. և ո՛չ ունիմ ասել՝ թէ կարող
ինչ էիցէ ոք յերկբայս լինել, ոմն թէ հատուած բանիցս
էիցէ այլոյ գրչի ուրոյն՝ ի կեսարէ։

Նշանակն և եթէ առացուղութիւնէ յառաջինն դէմն շատ է
յերկբայս արկանել։ Օ՛ի չի՛ք տեսանել այսպիսի ինչ՝ ի
Յիշատակագիրս՝ ի վերայ պատերազմին գաղղիոյ, ուր
կեսար խօսի միշտ զանձնէ յերրորդ դէմն։ Նա՛ ասկայն
այս եղանակ կեղակարծ՝ կրկնի դարձեալ՝ ի համարն 92
նոյն երրորդ գրոց Յիշատակագրոց՝ ի վէր քաղաքական
պատերազմիս։ Ո՞ւորոյ ըստ խմբումն կարծեաց հաւաստի
երևի՝ թէ այս յետին գրուածք չէ՛ լոկ կեսարու։

Ա՛սացի՝ լոկ։ Օ՛ի ո՛չ դիտեմ ընդարձակել վիմ կաս-
կած անդր՝ ք վճռիւ ցուցեալն։ Յետ նախագրուեալ այս-
չափ գարուց, յետ վկայուեալ սուետոնիոսի՝ որ մերձաւոր
էր ժամանակաւ գրուելոցս մատենիս, վկնչ փաստ կայցէ՝
բառնալ վայն իսպառ՝ ի կեսարէ։ Ա՛պաքէն նա ինքն ա-
ռաջնորդեաց այսմ, նա ինքն վյիշատակարանն մատա-
կարարեաց, և ուշ եդ երրորդել զնա, քայց այլոյ ձեռն
վգրիչն շարժեաց։

Ի՛ստ այսմ մտաց ոչինչ յերկուանամ յիշատակել զայ-
սոսիկ Յիշատակագիրս ոմն գրուելն կեսարու, եթէ՛
յիմումն քննագրի, և եթէ՝ ի լուսանցան։ Ա՛րժան է հա-
մարել վսա նոյն ընդ հեղինակին, որովհետև գրեալ է
բանն ընդ անուամբ նորա և՝ ի վէր յիշատակարանաց նը,
ըստ հրամանաց և ըստ ոգւոյ նորա։

Ա. Հ. 701։ ՍԵՐ. ՍՈՒԼՊԻԿԻՈՍ ՀՈՒՈՒՓՈՍ.
Ն. Ք. 51։ Մ. ԿԱԼՈԴԻՈՍ ՄԱՐԿԵԼԼՈՍ.

Բուն պատճառ պատերազմին՝ ի մէջ կեսարու և պոմպէոսի, գիտէ ամ ոք՝ թէ եղև փառասիրութիւն այսց երկուց զիմամբցականաց՝ ի փառս և՝ ի հզօր գործս։ Օ՛այս կամէր կեսար արտայայտել լուկանոս՝ յասել երբեմն՝ թէ կեսար ո՛չ կարէր տանիլ ումեք վերադունի՝ ք վինքն, և

Բուն պատճառ պատերազմին որ՝ ի մէջ կեսարու և պոմպէոսի եղև նոցուն փառասիրութիւն

1 Իրացս այսոցիկ՝ ո՛չ յայնժամ կան պատճառ տեսանելիք՝ առանց կարևոր դատելոյ կեսար տալ դեռ յետնոց։
պատասխանի, և ո՛չ այժմ բաւա-

ու՛ր ՚ պոմպէոս ումեք իւրում հաւասարի ։ Բայց այս խա- Ա. Հ. 701 ։
Ն. Ք. 51 ։
ւսուածն՝ որպէս և բազում այլ խոկմունք բանաստեղծիս
բեղմնաւորի յերևակայուե քան՚ի ճոհական դատման ,
պակասի՚ւ ճշգրտութէ և յանվրիպութէ ։ Այս երկու
անուանի ընթացակիցք , որոց գժտութէք հերձին զտիե-
զերս , երկաքանչիւրն ունէին առաքինայ ջատաջին գահե-
րիցութէ ։ Պոմպէոս՝ որ՚ի ստացուե էրն էր , ու՛ր կամէր ի-
ջանել . և կեսար անձկայր էլանել անդր ։ Ոչ էր սա ըն-
նակ ջատանալոյ հաւասարութէ , որ և է անհնարաւոր և
անձեռնարկելի՚ւ քաղաքավարուե ։ Կամէր լինել առա-
ջին ումն . և իւր միտք՚ի վէր այսր չէն ինչ երկուանալի՝
կեա յայտարարութէն զոր նա ինքն արար , յորժամ ըն
անցանելն ըն աւան ինչ ալպեայ լերանց՝ ասաց զայն նշա-
նաւոր խօսս , զոր յիշատակեցաք յիւրում տեղւոջ ։

Պոմպէոս էր հասեալ՚ի գերագահուէն անձկացեալ, Պոմպէոս կեա իւրոյ երորդի հիւ- պատոսութէ վայելէր ոչ թէ յինքնիշ- խանութէ ՚ի հռովմ։
գնայս ունելով զգօնաբար ընդ մէջ ծերակուտին և ժո-
ղովրդեանն ։ Ապանց անձնատուր լինելոյ լնով միում
կին միւսում՚ի կողմանցն երկոցունց , փոփոխ ծառայե-
ցուցանէր զերկաքանչիւրն ըստ պիտելոյ օգտի իւրում
բախտի և բարեվաստուե ։ Իւր երրորդ հիւպատոսութէն
հասոյց ինչ փոփոխութէ յիւր գնայս ։ Երապուրեալ՚ի
վստահուէ անտի՝ զոր ծերակուտին ցուցեալ էր առնա ,
եպեալ՚ի ձեռս նորա զնմ զհասարակաց կար զօրութէ ,
աերտ միացաւ ըն այնմ օգոստապատիւ ընկերուե . և ջա-
նացաւ արժանայարկ գտանիլ բարիոք կիրառութէ իշխա-
նութեան՝ որ հաւատացաւն նմ , և ապզու հնարիւք՝ զորս
հնարեցաւ՚ի հաստատել անդրէն՚ի հռովմ զխաղաղուե
և զհանդարտուե ։ Իբրև էլ՚ի պաշտամանէն , պահեաց
զեռ զկարողութէն ինչ , որ սեփական թուէր իւրում ան-
ձին ։ Ապանց այլ ինչ տիտղոսի քաղաքական իշխանա-
ւորուե , և թէպէտ և պարտաւորեալ էր վն փոխահիւ-
պատոսութէն ապանիոյ նստիլ արտաքոյ հռովմայ , բայց
և այնպէս ինքն էր տնօրէն ամ իրողութեց , և ոգի ամ
կշռուէց ։ Ցուցեա թագաւորէր նա . բայց կամաւորա-
կան զիջողութէ , զոր իւր քաղաքացիք մատուցանէին նմ ,
և ու՛ր բռնութէք ։

Յայտնիկ պարագայս եթէ կեսարու դարձեալ էր՚ի Քաղաքա-
վարութեն կե-
սարու, ապ՚ի
հռովմ ոչ առանձնաւոր ոք ստոկական , ըն օրինաց և սո-
վորութէ ներքոյ լինէր իբրև զայլսն այսմ իշխանութէ չհապճեղ՚ի

1 Ու՛ր վեհապունի՝ հանդուրժէ կեսար ,
ու՛ր պոմպէ ունել՝ ըղք իւր հաւասար ։
Լուկանոս . ա . տող 125 ։

Ա՛ Հ· 701 : Ն· Ք· 51 :

պոմպէոսի , որոյ հաստատեան էր իշխանութիւն բովանդակ ծերակուտին : Այլ երկնչէր նա՝ և խորշէր յայսմ ի՛նչ կերպիւ եկեալ էր , որ յայմ կեանս իւր ձեռնարկեալ էր ընդհարկանիլ ընդ նա և ցածուցանել , և քան զայմ յիւրում հիւպատոսութեանն գնացեալ էր ընդ նմա կարի ինն արշաւս մարհանօք : Այլ և գնայր իւր էին ընդ բամբասանօք ի բազում գլխոց , և բազում իրօք յանցուցեալ էր զբրինօք . զանգիտէր՝ գուցէ կոչեսցի ի դատաստան , և գատապարտ գայր : Կատն սպառնայր զմին յայտնապէս . և այս խորհուրդ յածիւր թերևս զգլխով պոմպէոսի : Ցետսաք՝ զի օրէն իւր ընդդէմ գաղտնի հետապնդուէ զարհուրեցուցեալ էր զբարեկամս կեսարու , որք համարէին՝ թէ մեքենայ ինչ իցէ այն լարեալ ընդդէմ նէ : Այ որոյ ամ քաղաքավարութեանն կեսարու յայն միջտ ձգիւր , զի մի կայտեսցի ի բուռն զբրուէ զոր ունէր ի ձեռին : Ցետ ընդունելոյ զկատավարուէն գաղղիոյ հնգամեայ ժամանակաւ , ետ յերկարաձգել այլ ևս այն հինգ : Խորհէր դարձեալ լինել հիւպատոս յետ տասն ամաց , որ էր միջոց պայմանադրեալ յօրինադ ի մէջ երկուց հիւպատոսութեանց մի և նոյն քաղաքացւոյ : Այս առ անցանել անընդմէջ ի հրամանատարուէ զբրուն յայս երկրորդ հիւպատոսութեանն , էառ հրամանս առանձնաշնորհուէ՝ չխընդրել պաշտօն անձամբ , և զի անուանակոչեսցի չրնարութեանն , թէպէտ և ի բացեայ իցէ :

Հայթհայթէ իւր ամ ուստեք հասանուածս : Նոյնն· անդ· 26 - 28 :

Այս ակնարկս ընթացք ամիս մերկանային զմիտս կեսարու , որուամ և կարձամիտք կարծէլ էին լինել հասու , և ամ մնայուածք իւրոց գնացից չէին ինչ ընդհատ : Ըեզև հնար՝ զոր ոչ արկ ի գործ առ ի գործել իւր հաստուածս : Միտ եդեալ յամ ժամանակի յինքն արկանելոյ զնպաստ բազմուէ , հանդիսացոյց խաղս , և առատ կոչունս ամ ժողովրդեան՝ ի մահու գտեր իւրոյ : Կսաւ շինել հրապարակ ի հռովմ· առ որոյ յատակ՝ յայտ է թէ ի ներքս առեալ և զշինուածս՝ զորս հարկ եղև գնել և փլուզանել , եղէն ծախք աւելի քան զերկու տասան միլիոն , և հինգ հարիւր հազար լիրայ գաղղիոյ : Կրկնապատկեաց զառձիկ լեգէոնաց · Ձոխացոյց զիւր զբանականս աւարօք՝ զորս բաշխեր ի նոսա անչափուէ : Ձա մեռօտ ասացից , ոչ զանց արար զիւիք ի չանկուցանել զսիրտս զբականաց , իշխանաւորաց , օտար թագաւորաց , քաղաքաց եղելոց յամ կողմանս ինքնակալութեանն , թէ հնար եր և ամ աշխարհն՝ անբաւ առատաձեռնուէ :

Պլուտ· ի կե սար :

Մինչև մնրթ եղև ասել · Հնազանդեցոյց զգաղղիա

երկաթով հռովմայեցւոց , և զհռովմայեցիս՝ ոսկւով գաղղիոյ :

Ա· Տ· 701 ։ Ն· Ք· 51 ։

Զկայր այլ ևս ժամանակ ընդ նա , յորժամ պոմպէոս առնել զայն : Բայց ոչ ևս էր ժամանակ՝ ի վերայ յարձակելոյ այսմ ահեղ զօրութեամբ , յորժամ պոմպէոս խորհեցաւ առնել զայն : Բարեաւ եր առաջին վճիռք՝ ի միաբանիլ իւրաքանչիւր ընդ կեսարու , և՝ ի տալ ժամանակ ևս՝ զեւս զօրանալոյ · արար վերկրորդն՝ թշնամանալով ընդ նմա : Ընդ որ իբրեւայն՝ զաւազանէն կիկերոնի , որ ամենեցուն է յայտնի : ,, Երանի՛ եր քեզ (ասէ) ո՛ պոմպէոս , թէ ,, չէիր երբեք միաչեալ ընդ կեսարու , կամ չէիր երբեք ,, քեզեալ՝ ի նմանէ : Առաջինն յերկուց վայել եր ,, քումդ պատուոյ և լաւաբարոյութեամբ , երկրորդն քումդ ,, խոհեմութեամբ ” :

Ընդ որ իբրեւայն՝ զաւազանէն կիկերոնի , որ ամենեցուն է յայտնի : ,, Երանի՛ եր քեզ (ասէ) ո՛ պոմպէոս , թէ ,, չէիր երբեք միաչեալ ընդ կեսարու , կամ չէիր երբեք ,, քեզեալ՝ ի նմանէ : Առաջինն յերկուց վայել եր ,, քումդ պատուոյ և լաւաբարոյութեամբ , երկրորդն քումդ ,, խոհեմութեամբ ” :

Կին· ի·ին·պ· ը· համ· 24 ։

Այլ պոմպէոս՝ ի վար էարկ՝ ի սկզբան ակնածութեամբ յոյժ : Մ· մարկէդոն հիւպատոս՝ եղև այն , որ անտարակոյս միաբանութեամբ ընդ սմա՝ արար զառաջին գործ թշնամութեամբ : Այս իշխանաւոր՝ որ էր խրոխտ և քաջասիրտ , եհան հրամանագիրս՝ որով յայտ առնէր , թէ՝ ի կշռութիւն մատուցանել զերծողութեամբ ինչ՝ զորմէ կախեալ կայ հասարակաց փրկութիւն . և ապա առաջի արար ժողովոյ ծերակուտին՝ յետս կոչել զկեսար , և հրամայել նմա՝ զի թողեալ զհրամանատարութեամբ գաղղիոյ՝ ի մուտս մարտի տարւոյն՝ յոր հանդերձեալ էին մնալ , և միանգամայն ստիպել զնա՝ ի խնդրել զհիւպատոսութեան անձամբ , և ոչ գործակալօք : Պաքէն անհնարին հարուած եր այս կեսարու և կործանութիւն նորին , եթէ երկոքին բանք առաջարկուէ հիւպատոսին ընդունելի լինէին , և կատարութիւն առնուին : Բայց ամ՛ ոք տեսանէ , քանի՛ դիւրին էր նմ պատսպարել պաշտպանութեամբ երկուց օրինաց , զորոց պողոպ կամք էին խափանել զվայելս : Առանալ կամէին՝ ի նմանէ զերկու ամ հրամանատարութեամբ , որք յերկաբաձգեան նմ՝ օրինօք տրեբոնիոսի , և կապտել զնա յաւանձնաժողովութեամբ եղելոյ նմա յայլմէ օրինէ տուեալ՝ ի բովանդակ դասակցութեամբ տրիբունից և՝ ի հաւանութեամբ պոմպէոսի :

Մ· մարկէդոն հիւպատոս առաջին առնէ յետս կոչել զկեսար :

Սուէտ· ի իէսար ։

Աղպիանոս· ֆաղտաֆի'· ը ։ Պլուտ· ի իէսար և՝ ի պոմպէոս ։

Յայսիսկ նպաստամատոյց պատրուակաւք չեղև դժուարին կեսարու գտանել վստահարան՝ ի բազումս յիշխանաւորաց : Ոչ միայն՝ ի տրիբունից յայտնեցան՝ ի կողմն նր , այլ և սուլպիկիոս հիւպատոս՝ այր քաջագր , և ուսեալ և իբաւագիտութեամբ՝ որ ասէր՝ խղճիւ ակնածել՝ ասի որ զանուն կրեր օրինի , ընդդէմ դարձաւ իւրում իշխանակցի : Պոմպէոս իսկ միշտ կեղծ , միշտ միտեալ երևե-

Տրիբունք ռ մանք և սուլպիկիոս հիւպատոս ընդդէմ դառնան այսմ ։

Ա. Հ. 701 : Ն. Ք. 51 : ցուցանել խորշումն յիրս իսկ ըղձակերտս , ասէր ’ի վերին երեսս , Թէ մարկեղոս կարի ինն յառաջ վարէ ըզբանն . և Թէ չէր նմա արժան այդչափ նախատակոծ առնել զայր՝ որպիսի է կեսար , այր քաջուԹիք եղեն գերապանծք , և կարի ինն պիտանիք հատարակապետուԹե :

Ըդարև մարկեղոս չափազանց էր յիւրում նախանձաւորուԹե , և ’ի դէպս ինչ ցուցանէր սրտնուԹե և դառնուԹի : Կեսարու տուեալ էր տալ քՀղքին կոմսին ’ի գաղղիա՝ որ յայսկոյս ալպեայ՝ զերաւունս լատինին , որով որք վարէինն անդ զառաջինն իշխանաւորուԹե , լինէին քաղաքացիք Հռովմէականք : Մարկեղոս կամեցաւ զրկել յայսմ իրաւանց զբնակիչս կոմսին , պատՀառելով Թէ չնորՀեցաւ նոցա այն առանց օրինաւոր պատՀառի . և Թէ եղև տուչուԹի՝ ’ի լոկոյ փառասիրուԹէ կեսարու , և յըղձանաց ունելոյ իւր Հաստուածս : Ունէր յայսմ Թերևս իրաւայի պատՀառ : Այլ եՀաս մինչև գան Հարկանել զքաղաքացի որ քՀղքիս՝ որ լեալ էր առաջին իշխանաւոր , պատուիրեալ նմա՝ երԹալ ցուցանել կեսարու զնշանս Հարուածոց՝ զորս ընկալեալն էր : Այլ է Թէ քաղաքացիք Հռովմէականք զերծ էին միշտ յայսպիսի չարագան Հարուածոց : Ոմանք որոյ մարկեղոս նանրապատիժս ցուցաներ այսուիկ զառանձնաշնորՀուԹիւնն Հատուածոյն հիմնելոյ ’ի կեսարէ : Այլ զի՞նչ օգուտ քաղէր նա ասել : Այս էր ոտնՀարուԹի ինչ արարեալ ըստ քմայ՝ առանց ինչ օգտի :

Պոմպէոսի յանձին բերեալ չափաւորուԹի իմն ըստ արտաքնոյն՝ դիմէր ’ի նոյն վախձան : Անկպետ և անՀաւան երևէր առաջարկուԹի հիւպատոսին , զանայր պիտանապատուել զայն ’ի գալ ամի : Այս սակս էտ անուանել ’ի հիւպատոսուԹ ’վկ . մարկեղոս զաղգականն մարկոսի՝ որոյ նոյն էին սկզբունք : Արծեր ևս՝ Թէ ստանայր իւր մեծ ոմն Հաստատան , ամբարձեալ ’ի տրիբունուԹ վճռապատճառն կուրիոն՝ զորմէ դէպ եղև մեզ խօսիլ բազում ուրեք , զպատանի Հրատապ և անվեՀեր , այնպէս Հռուփմաքսան՝ մինչև ’ի Համար դասիլ նմ մեծամեծ առեներաց նից իւրոյ դարուն , և որ ցայն վայր միշտ ցուցեալ էր Թըշնամի կեսարու :

կեսար շահի յիւր կողմն զՆ. պաւղոս և զկուրիոն , որոց մին էր նշանակեալ հիւպատոս ,

Ա՝ գԹէ այնչափ աջողամիտ որչափ իւրն ախոյեան , ընդդէմ եդ նմա միւս ևս Հակառակամարտ : Ոչ անացաւ շահիլ զՆ . մարկեղոս . բայց գտեալ գնա անկաշառապեկ , զարձաւ յայն որ նշանակեալն էր հիւպատոս ընդ նմա , այն էր Ն . պաւղոս , և գնեաց զչուԹե նը միւս

նաւ, և հինգ հարիւր հազար սկուտիւ։ Պաւղոս ընկալաւ զայս անբաւ գումար՝ վճռ չառնելոյ ինչ ընդդէմ կեսարու. և ի գործ արկ զայն ի շինուիլ հոյակապ ինչ վասիլիգայի ի հռովմ, որպէս թէ կամեցեալ մշտնջենաւոր լինել այսուիկ յիշատակարանաւ զիւրոյ կաշառակերծուիլն և փանաքուիլն սրտի։

Ա. Տ. 701։
Ն. Ք. 51։
և միւսն սրիւ
բուն վճռ յաջորդ ամի։
Պղտոփոս։
Ագռիպիոս։

Կուրիոն վաճառեաց զանձն՝ և ի թանգագնոյ։ Այս էին անկեղծ ըղձակաթ առ հասարակաց դատ. և էր ի միտակոզմն պոմպէոսի վճռ այլ ինչ իրաց, բայց զի կեսարու արհամարհեալ էր զնա։ Օ արմանք են՝ զի կեսար գործեաց զայս վրիպակ ընդդէմ իւրոյ սկզբանց, մինչ վճռ հնարս հնարեր առ հաճոյանալոյ բազումս անգամ և սինկքորաց։ Ո՞անեաւ զիւր սխալումն, և ոչ ինայեաց ի ծախս ինչ ի զարմանս առնել այսմ։ Կուրիոնի վատնեալ էր զիւր ինչս իւրովք ցոփութիւք և շռայլութիւք. էր պարտական աւելի քան զեօթն միլիոն, և հինգ հարիւր հազար լիրայ։ Կեսար վճարեաց զնմ զպարտս նը. և առ քօք շահեցաւ այր մի՝ որ ծառայեաց նմա այնչափ գեղեցկիկ, որչափ եցոյց առ արտաքս ոգի անկողնասիրութեան։

Վաղ. մոռնմ. Թ. ա։

Պէսպէս հրամանագիրք ծերակուտին, որոց ընդդէմ դառնան սրիւ բունք բարեկամք կեսար։

Զայսմ վայրի Ա. մարկեղոս հիւպատոս վշտեալ էր իւրում առաջադիմ խորհրդոց՝ զոր միայն մեղմեալ էր և քաղցրացուցեալ։ Ի նտարակոյս միաբաներ յայսմ կարծեաց պոմպէոսի, որոյ ոչ էին կամք՝ թէ լինիցի ինչ խորհուրդ զկեսարէ՝ յառաջ քան զամսամուտ մարտի յաջորդ ամի. բայց ի լռանալ ժամանակիս խորհէր՝ թէ մարթի է նշանակել նմա յաջորդ։ Զիմանամ ես, զի՞նչ հինն ունիցի պոմպէոս կարծելոյ, թէ հրաման իցէ բառնալոյ ամ մի քան երկուս ի հրամանատարութենէ կեսարու։ Այլ իւր կամք էին յայնժամ այնպէս կանոն ամի, որ ի ձանապարհորդել իւրում ի հռիւնի, մնային դարձի նը առնել ժողով ծերակուտին իւր յանդիման. և ի վերջ սեպհակաների յօրինեցաւ գիր հրամանի ըստ իւրումն ըղձի։

Կնկէոս առ Ա. Ե։

Կրեաւ էր ի հրամանագիրս, թէ հիւպատոսքն նշանակեալք ի պաւղոս և ի մարկեղոս յառաջնումն մարտի առաջակայ տարւոյս առաջարկեսցեն ի կշռուի զվերթաբերեալսն առ հիւպատոսական գաւառս։ (Ի յս եր արտայայտուի ինչ խորամանկ, առ չասելոյ յայտնապէս թէ ի կշռուիթն մատուսցի յետս կոչումն կեսարու։) ի վերբերուր, թէ ի հասանիլ ամսամտին մարտի՝ էք պարտ առաջարկել այլ ինչ իրողուիթ, ոչ յառաջ քան վերոգրեալքն հիւպատոսական գաւառաց, և ոչ զայգ ընդ նմին։ Ուր զն

Ա՛ Հ. 701 : Ն. Ք. 51 : կասկածէին , գուցէ ընդդիմութիւն լինի վճռոյն՝ որ առ ժամն յօրինիւը , ծերակոյան յայտ առնէր , թէ մի՛ ոք յայնց՝ որք ունին իրաւունս ընդդէմ դառնալոյ վճռոյ ծերակուտին , կարող իցէ՛ ի վար արկանել զայն իրաւունս յայնմ նուագի՝ զորմէ են բանքս : Այս թէ ոք արասցէ զայն , մեղապարտ համարեսցի ոճի ձեռնհասութեան ընդդէմ հանդստեան և փրկութեան հասարակապետութե : Այլ թէ պատճէն վճռոյն անցուսցի՛ ի դիւանագրութիւն . և թէ ծերակուտին իցէ՛ կշռել զպատշաճական գնացից առ դիմադարձս : Այս ամ յայտարարութիւնք և սպառնալիք չարկին խափան չորից տրիբունից , և ի մէջ այլոց Լ. պանսայի՝ որ սպասաւոր էր ընդ երկար կեսարու , չառնել ինչ դիմադարձութեի օրինօք :

Յորկորդ իմն վճռով նորին աւուր՝ ծերակոյտն ջանայաւ տկարացուցանել զկեսար , հնարհելով արձակուրդ այնց զօրականաց՝ որոց լցեալ էր ցամն ծառայութեի իւրեանց , կամ որք ունէին այլ պատճառանս խնդրելոյ արձակուրդ : Ի վէր ամի երրորդ իմն հրամանագիր Հայերը յընտրուի կուսակալաց գաւառաց՝ զորս փոխապրեցոյ բայ անկ էր մնատակարարել . և կանոնադրեր զայս ընտրուի ընդ վերջին կարգաւորուեց եղելոց առ հիւպատոսութե կալվինոսի և մեսսալայ , և հաստատելոց ի յաջորդ ամի : Այս իրքն էին ըստ բարւոյք կանոնաց : Այլ տեսաք այլուր , վ՞ինչ իրաւունք էին կեսարու գանգատելոյ զայսց նորոյ կարգաւորուեց : Յոսոկիկ երկուց յետին վճռոյս վճակ եղև իբրև զառաջնոյն : Պանսա՝ և միւս ևս տրիբունն ընդդէմ դարձան այնց :

Երկու ևս բևեռի ասացուածք պոմպէոսի ի վր այսց դիմադարձեց :

Պիւրէին իմն էր յառաջատես լինել , թէ այսպիսի դիմադարձուիք խափանելին զպատուղ կշռուեց առաջարկեցոյ ձեռն արկանել ի գալ ամի ի սակս կեսարու : Իբրև առաջի արար ոմն զայս առարկութե պոմպէոսի , նա հաւանեցաւ ետ պատասխանի : Ինչ՞նչ ընդհակառակ ինչ վասն կեսարու՝ հրաժարել ի հնազանդութե վճռոյ ծերակուտին , կամ արգելել՝ չի կ՛վճռեսցէ ծերակոյտն որ ինչ պարշաճ նմա : Երկինեաց անդրէն այլ ոմն . Ասկ չի՞նչ , երբէ կափցի դանգամայն լինել հիւպատոս , և ոմն ի զերամանաւորութե զջրան : Այս պատասխանի պոմպէոս ուժգնագոյնս : Ասկ չի՞նչ , երբէ եմ որդի կափցի հարկանել չիս գաղաղնաս :

Ճշդիւս կէտ սեսուե ի գաւելըզդաս կեսարու :

Այս պատասխանիւք պոմպէոսի , և միանաւանդ յետինն՝ Թուին խիստք կելիսոի , որ յառաջ քերէ զայս ի Թղթի սւրեք առ կիկերոն : Այլ ես ոչինչ երկուաւ նամ ասել , թէ այն պատասխանիք որոշեալ սահմանեն

զՀՀգրիտ կէտ տեսուԹԵ , յորմէ արժան է մեզ նկատել զգնացս կեսարուն , առ ՚ի գատել զայնց գատաստան ողջամիտ : Հետամուտ եր նա՝ տեր լինելոյ հասարակաց պետուԹԵ . եւ ըստ իրացն Հզգրտեցին : Պատ որպէս եր սա՝ որ կամէր հարկանել գաւազանաւ զՀայր իւր . բայց կարի ի՞ն խորամանկ գոլով՝ ծածկէ ըստ կարի զայս գԺպՀի խորհուրդ : Պատասպարի օրինաց՝ ըղձս ընդունելի առնէ բռնուԹԵ կի բանսարկուԹ : Հաստատուն իւր ունի զՀեղինակուԹԻ իշխանաւորաց , որոց կաշառաբեկ սիրտ զառաջանի նորուն առատաձեռնուԹ : Լսող օրինակաւ ցայն վայր հասանէ , մինչև օրինաւորս երևեցուցանել զՀիւր փառասէր գնացս : Օ՞րՀնէ այլ ինչ էսկ այս ամ՞ բայց գնացք որդւոյ ստուհակի , որոյ հաստատեալ ՚ի միտս ստամբակիլ առ Հայր իւր , բայց և կամեցեալ խորՀիլ յարատոյ անլսողուԹԵ , փակէ զնէ բերան զի մի խօսեսցի : Լաւսով խորՀրդածուԹԵցս արժան է զննել զամ ՀակառակաբանուԹիս՝ որովք կեսար անձնապահ եղև և և՚ի ծերակուտէն աւերի Թ զամ մի , յառաջ Թ զՀեռնարկել նէ՚ի զՀնս : Լս անխաթ մնալոյ մեզ ՚ի անոտի երևուԹԵց՝ չատ է յուշ ածել զՀաՀոյական առածն՝ զոր անդադար ուներ Հիւր բերան , առեալ ՚յետոկղէ՝ յԵրիպիդեան քերԹուածս : Լռիէ [1] անցանել պարտ էպէ զերաստէք , ՚ի ԲագաւորուԹԵ սակս չերաւ է անցանել , յայլ ամ էրս ֆոփուկ առնիչիր զբաբեպաղուԹԵ :

կիւ· յաղագս պարտեաց· ֆ· 82 :

Ե ԵՄԻԼԻՈՍ ՊԱՒԼՈՍ· Կ· ԿԼՈՊԻՈՍ ՄԱՐԿԵԼՈՍ·

Ա՛ Հ· 702 : Ն· Ք· 50 :

Լուրիան եղև գործի՝ զոր ՚ի վար Հարկ կեսար ՚ի Հյա. կառակուԹիս իւր առ Հիւպատոսօք պատշաճս , և Լ· մար. կէշխիս : Լյս տրիքսուն բազմահանձար ՝ ձեռն Հարկ ՚ի բ խորամանկուԹԻ , ՚ի պատրուակել զչպշտուԹիւն իւրոյ կողմնակից . Լսկաց Հանդարտիկ ՚ի սկզբան անդ իւրոյ իշխանաւորուԹ , խօսելով ատեպ և զննդեվին կեսարու . բայց և յոլովակի վիԺեր ՚ի բերանոյ զորոյս ինչ անՀաՀոյս պոմպեոսի և կուսակցաց ասլնուապետուԹ : Լյէ յետ բազմոյ ինչ աւուրց՝ ՚ի խնդիր եղև առԹի ՚ի վեց գալոյ Թ նոսա անպատկառ . և զի ունիցի ինչ պատրուակ գԺտելոյ Թ նոս , առաջի արար նոցա պէսպէս օրինս՝ որոց գիտեր Թէ Հանդերձեալ էին ընդդէմ գառնալ : Ա՛ե յօրինացս եր ՚ի վեր արՀեստ ՀանապարՀայ . երկրորդն

Ա՛ Հ· 701 : Ն· Ք· 51 :

Զբարուեստ գնացք կուբիոնի : Պիոն : Ան. պիանոս : Պլուտարքոս :

1 Թ՝անիրաւէ՝ արժան իցէ , վասն գաՀուց՝ գէղեցկէ է . յայլ ամենայն՝ ՀրողուԹեան , բարեպաշտէ՝ պարտ և արժան :

Ընդ Հ. 702։ Ն. Ք. 50։

էր ագարակային ինչ օրէն՝ փոքր ինչ այլազգ՝ քան կանոնական օրէնսդրութիւնն, որ մերժեալն էր առ հիւպատոսսն կիկերոնի։ Լաւ երջորդն էր՝ ի վէր արմատեայ և համբարեալ։ Լա՛ւ նորա կարգաւորութիւն՝ զոր առաջին առներ՝ ի վէր ամի այսր ըրիկ, անձին պահելոյ զգլխաւոր մատակարարութիւնն, և զառաջին հեղինակութիւն։ Որպէսզի ոչ զանց արար ընդդէմ գառնալ այսց օրինաց։ Լա՛ւ այն իսկ էր՝ որում ամանակայր արիքսն։ Ո՞ր որոյ և վերծ վարկաւ զանձն յամանակսն առ Նիկերուքեին՝ զոր անիրաւեալ համարեր առ ինքն։

Ի լինել առաջարկուածն յետս կոչելոյ զկեսարն, պահանջէ՝ զի ի նոյն կոչեսցի և պոմպէոս։

Կայր և այսպէս ոչ կամեցեալ ցուցանել, թէ անձնատուր է գլխովին ի կողմն կեսարու։ Ո՞ր այսորիկ ի գալ առաջնոյ աւուր մարտի, իբրև առաջարկեաց Ա. մարգէղոս հիւպատոս, ըստ վճռոյն եղելոյ ի վերջ նախընթաց սեպտեմբերի՝ առաքել նոր փոխհիւպատոս ի դաղղիա, ի լուել իշխանակցի նորա պաւղոսի՝ ըստ պայմանադրութեն եղելոյ ի միջի, խօսիլ սկսաւ կուրիոն։ Կռովեաց զառաջարկութիւն հիւպատոսին մարկէղոսի. քայց չաւել ի վէր, թէ ի կոչել չետս զկեսար՝ պարտ և պատշաճ է հրամայել և պոմպէոսի, զի ի բաց կայցէ և նա ի կուսակալութէ սպանիոյ, և ի հրամանատարութէ լեգէոնաց՝ որք ծառայէին յայն գաւառս։

Տեսանէ՞ր ոք, թէ այսպիսի զրոյց՝ գեղեցկիկ եր և նպաստամատոյց. բարբառ էր նախանձաւորի հասարակապետութէ. Ճարտարամիտ տրիբունն առաջի առներ, թէ իւր առաջադիր խորհուրդ էր մի միայն՝ որ գիտեր ապահովել զհասարակաց ազատութէ։ ,, Օ՛ի թէ կեսար ,, արձակէր զզօրս, պոմպէոս զօրութէ զոր ի ձեռին ու- ,, ներ լիներ ինքնիշխան ընդ ինքնակալութէն։ Կայց ի ,, լինել երկաքանչիւրոցն ի վիճակի լոկով քաղաքացւոյ, ,, հասարակապետութէն չուներ ինչ զանգիտել՝ ոչ ի միւ- ,, ջէ և ոչ ի միւսմէ։ Կայց թէ մի ի նոցանէ մնայր վա- ,, նալոյ, պիտեր և միւսումն վինիլ՝ առ ունելոյ զկշիռն ,, ի հաւասարութէ ”։ Այս գեղեցկահիւս մտածութէքն մերոյ ի գերապանծ Ճարտարախօսից շառաւիղելոյ ի հռոմայ, առնէին զզդու իմն տպաւորութէն։ Յորովհետև որոց առաջին կորուսեալ էր պոմպէոս մասամբ իմն զիւր յարգ՝ ի սակս իւրոց օրինաց ընդդէմ գաղղիոյ հետաքրքրութէ, չէին և հաւան էր կուրիոնի և գովէր զնա՝ որ այսպէս նպաստամատոյց էր կեսարու Ճարտարութէքն, երևեցուցեալ զանձն երկուստեք հրաժեշտ, և հետաքրքրութ միայն օգտի հասարակապետութէ։

Ա. Հ. 702 = Ն. Ք. 50

Լ՚ընդուշտ կամակատար էր լիով կեսարու , զի գիտէր թէ պոմպէոս չարձակէր զիւր գունդս : Ձկէր այս նէր գիտումն , և ո՛չ որոյ զգօնագոյնքն էին ՚ի ծերակուտին : Եւ հարկ է խոստովանիլ՝ թէ վիճակն չէր հաւասար . զի պոմպէոսի չէր սկիզբն արարեալ վայելել յառաջնորդութէն սպանիոյ , բայց չորիւք ամօք զինի տարւոյն՝ յորում կեսար առեալ էր զհրամանատարութիւն զօրուն գաղղիոյ : Լ՚ուր գլխաւոր և էական խոհրն էր ՚ի պէսպիսութէ քննաւորութեց և գնացից : Երկիւղ մեծ էր յանգուստ փառասիրութէ կեսարու , ուր պոմպէոսին էր չափաւոր և զգուշաւոր , և առաւել ակնարկու յօրէնս : Լ՚պա առաջարկութէն կուրիոնի մերժեցաւ . բայց տրիբունական իշխանութէն զոր յանձին ունէր , վհիւպատոսինն խափանեաց՝ չլինել ընդունելի :

Կեզծ չափաւորուն պոմպէոսի : Կուրիոն աշխատանէ զնոքա հաճեցուցանել :

Պոմպէոս եղոյց յանձին ՚ի սկզբան անդ կարի ինն չափաւորութէն առ այս գրոհ՝ զոր արար ՚ի վե նորա տրիբունն : Ո՞ինչ էրն ՚ի կամպանիա՝ գրեաց առ ծերակոյտն . թէ ,, Լ՚ի տիգրոյէ և ՚ամ զօրութէն որ վինև , չէն պըղ ,, տուղ իմոց թախանձանաց , այլ բարեհաճութէն իմոց ,, քաղքակցաց : Ո՞ատուցաւ ինձ՝ առանց ՚ի ինդիր լինելոյ ,, իմոյ՝ երրորդ հիւպատոսութէ , և յերկարաձգութէ կու ,, սակալութէն սպանիոյ : Պատրաստ եմ դարձուցանել ,, կամակար և մտադիւր , զոր ակամայ առեալ էր իմ ՚՚ : Ի զրև դարձաւ ՚ի հռովմ , ՚ի վար էարկ կենդանի բարբառուղ զնոյն լէզու . և ոչ վաղեմի բարեկամ և աներ իսկ կեսարու , քաջ ևս հասու գոլով ՚ք զայլս յօժարութէց սրտի նորա , զնոյն խորհուրդ մնաց ընծայեաց նմա ՝ ըստ որ ինքն պանծայր : Լ՚սէ . կեսար խանջ ՚ի պատերազմաց և ՚ի յաղթութէց , ոչ այլ իմիք ըղձանայ՝ բայց հանգըստեան . և ոչ իմիք այնպէս անձկայ՝ որպէս դարձի ՚ի հռովմ , ՚ի վայելել ՚ի ծոց իւրոյ հայրենեաց զհատուցումն իւրոյ աշխատութէց և զպատիւ՝ որում քաջ արժանացաւ :

Ամենայն խորհէր նա յիւրում սրտի՝ ոչ զոր ասէրն զանձնէ , և ոչ զոր առաջի առնէր զկեսարէ : Լ՚յլ իւր վախճան էր՝ իւրով չափաւորութէ՝ առեալ ինն գրգիռ յարուցանել ընդդէմ ըղձանաց իւրոյ ախոյեանի : Չրաժարէր հինգ ամ ամբողջ ՚ի հրամանատարութէ զօրաց ՚ի ժամանակի յօժամ կեսար ոչ կամէր թողուլ զիւր պաշտօն՝ որոյ հասեալ էր կատարած , թէ ոչ իսկ և իսկ մտանէր ՚ի հիւպատոսութէն :

Այուրհան ոչ խաբեցաւ յայսմ հնարագիտութէ : Ո՞գա

Ա Հ. 702 : Ն. Ք. 50 :

ցոյց նմա՝ զի կատարեսցի վիրը խոստումն իսկ և իսկ հրաժարմամբ : Ոչ զգեաց լու՛ի լոյս զկայութիւնս՝ զոր վազուրեմն էր եդեալ, թէ մի միայն հնար ապահովիլոյ ըզհասարակաց ազատուի՝ էր կապտել միանգամայն զսոմ պէտս և զկեսար յիմ հրամանատարութէ : Յորդորեաց զծերակոյսն պատուիրել նոցա՝ զի ի բաց կացցեն ի հրամանատարուէ և պատժով անհնազանդեսցի, և յայտ առնել զնա Թշնամիս հայրենեաց՝ թէ ըմբոստասցին, և զօրաժողով լեալ՝ լնգին նոցա գլխահար : Այլ զի գիտէր, թէ իւր կարծիք չէին ինչ յաղթական՝ ցրեաց զժողովն, չԹողացուցեալ՝ թէ արասցեն ինչ կշռութէն ի վերայ կեսարու :

Ապոլիոս համարակալ կամի սրաւել զնա՝ բայց ոչ յաջողէ : Ինն :

Յայնժամ պոմպէոս ստրջացաւ յոյժ, զի ամբարձ միւսանգամ զարիւնուռնն ի խոնարհ վիճակ՝ յոր ցածուցեալ էր զնա սիլլայի : Այլ ոչ ևս կայր ժամանակ. այսչափ ինչ հնարեցաւ առնել, զի ի խնդիր եղև վրէժխնդրուէ տրիբունին՝ ի ձեռն համարակալին ապիոսի : Որ զի նմա պարագայք համոզեն հաւատալ, թէ այս իշխանաւոր համակամ էր ըստ նմա՝ ի ձեռնարկ սրաւելոյ վատանուանուէ զկուրիոն : Վներ առաջի ասպարէզ ընդարձակ, եթէ ընդհարկանէր ըստ սա վճռ խեղուէց մնասաղ մնկուէ իւրոյ, որ բոլորովին տուեալ էր զանձն յորս զեղխուէ, անմիտ շռայլուէեց և անառակ խենեշուէց : Այլ և այնպէս ապպիոս արգելաւ յայնմանէ՝ զիմադարձուէը պաշտօնակցի իւրոյ պիսոնի, և հիւպատոսին պաշտօնի : Արկեղոս միւս հիւպատոս միշտ կամակար զնմադարձ կեսարու, և ամենեցուն նոցա՝ որք բարեկամք էին նմ, ձեռն էարկ անդրէն ի դատ, և պնդեր առաջի առնել զայն ծերակուտին : Կուրիոն ընդդիմ դարձաւ վառաջինն նորով խին և անսովոր Ճանապարհաւ . բայց ապա սեսեալ՝ թէ պատրաստուէ սպանց էր նմա նպաստաւոր, ընկալաւ զպայմանն և էարկ զանձն ըստ յանդիմանուէը ծերակուտին : Ոչ վրէպ գտաւ ի յուսոյ իւրմէ, որովհետև մարկեղոս հիւպատոս զսուր կըշռատմբեաց զնա սաստիւ : Վազումբ ի ծերունեաց յայտնեցան ի կողմն կուրիոնի, և հիւպատոն ոչ իշխեաց պնդել և ևս զկշռութէն՝ որ շրջեր միայն յիւր անպատուուէն :

Հիւանդնալ պոմպէոսի : Տօն ցնծուն ընդ նմ իսուց լեա՝ իբրև առողջացաւ :

Ոչ ինչ հակառակուէն պոմպէոսի ըստ կեսարու զամ քան զգամ բորբոքիւր, փոքր միւս ևս՝ և միանգամայն անհետանայր յանակնկալ պատահարէ . այ է՝ ի վատն. դաւոր հիւանդուէէ, որ հասոյց զպոմպէոս ի դրունս

մահու , որ և լիներ վ՚ն նը բարեբաստիկ ։ Ը ասից յոբ. Ա՚ Հ. 702։
նաղայ , եթէ իրօք հաստուցեալ էր գնա ՚ի գերեզման ՚ Ն. Ք. 50։
մինչդեռ էրն ՚ի լիուլի յաջողութե՚ն և՚ ի փառս . որով և
պերճ լիներ յանագորուն աղեաից՝ զորոյ աւելի քան վեր-
կամ մի զսպի էառ ։ Նախապօլիս եկն ՚ի վ՚ն նորա այս Պլուտարքոս ՚ի
հիւանդանալ ։ Ոչ իբրև ստայեալ անդրէն վառողջութե՚ն , պոմպէոս։
նախապօլեսցիք արարին ուրախանալ մեծ տօնախմբութե՚ն
և հանդիսի գոհութե՚ն դից ։ Ողջ երթեք եղեալ այսպիսի
ինչ վ՚ն հռովմայեցւոց ուրուք ։ Այլոց օրինակն առ ան-
գամ մի տուեալ՝ ոչ փակեցաւ ՚ի քո՚ղքի անդ՝ ուր սկիզբն
կալաւ . անդէն սփռեալ ծաւալեցաւ ՚ի մծտակայ քա-
ղաքս , և գոգդես ընդ ամ իտալիա ։ Ոչ ևս առաւել ՚ի
վ՚ն Ճանապարհի դարձին պոմպէոսի ՚ի հռոմ, չկայր
տեղի այնպէս ընդարձակ ՝ որ կարողանայր ունել ըզ-
խուժան եկաւորացն ընդ առաջ. Ճանապարհք, աւանք և
նաւահանգիստք լի՚ եին անհամար բազմութե՚ն ամ չափու
հասակի և աստիճանի , որք մատուցանէին պատարագս ,
և գինեբրուօք և խրախճանութե՚ք գովէին զանդրէն ընդ-
հեռն նոցա ՚ի վերուստ ։ Ազատմք պսակազարդք և ջա-
հազեստեալք ուղէ կացեին նմա , թօթափէին ՚ի վ՚ն նը
ծաղկս բուրեալ ծափածայն ցնծութե՚ք , մինչև քովան-
դակ Ճանապարհորդութե՚ն նորա լինել չքնաղ եին տե-
սարան ։

Այս ուրախութե՚ք՝ որք թուէին երևեցուցանել զմեծ
ինչ յարգ և սէր ամ ժողովրդոց իտալիոյ առ պոմպէոս ,
ապրեցին ՚ի նա քաջալերութե՚ն անբաւ . և յայս սակս
մ՚որթ է համարել զոսոս գլխաւոր պատճառս պատե-
բազմին քաղաքականի ։ Յայն վայր խոհեմութե՚ն ինչ՝ յոլո-
վակի և փոքր ի՚ երկուտս , առաջնորդեր չամ ՚ի գնացս
նորա , և յաջողէր իսկ ։ Այլոց յայնժամ խոտորութե՚ն ու-
րախութե՚ն և վստահութե՚ եւարձ յաչաց նը գնամ պատճառ
երկիւղի և երկուանաց ։ Ամարեցաւ զանձն լիով վրա-
ցեալ ձեռն արկանելոյ յարձամարհութե՚ն կեսարու , և
վարկաւ ընդոտնել գնա այնպէս հեշտեաւ ՝ ոչ զարձրա-
ցոյցն գնա ։

Այս խորհուրդ՝ որով էր լի՚ , առաւելաւ և ևս՝ քա-

1 Ցառաջատես՝ կամպանիայն ,
եւ Պոմպէի՝ տենդ ըղձական .
այլ յաղթեցին՝ բազում քաղաքք,
Հատաբակաց՝ իղձ և մաղթանք։
Աբդ եհատ բարդ՝ իւր և հռովմայ
քաւահեալ գլխին՝ չընկճել նորս ։
Յոբինաղ. երգիծաբ. Ժ. գող. 283։

Ա. Տ. 702։ Ն. Ք. 50։

նիւք որք հասուցին նմա երկուս լեգէոնս , որք ընդ ձեռամբ էին կեսարու . որ եղև այսպէս ։

Երկու լեգէոնք բարձեալք ի կեսարէ , և փոխագրեալք ի պոմպէոս ։

Ծերակոյտն առիթ առեալ յերկիւղէ արշաւանին պարթևաց յասորիս , հրամայեաց՝ զի պոմպէոս և կեսար տացեն երկաքանչիւրն մի մի լեգէոն , զի առաքեսցին յայն գաւառ ։ Այս պատրուակ եր այնպէս քաջախորհ և վայելչական , մինչև վճռոյն լինել հեշտընկալ և անընդդիմակ ։ Այլոյ պոմպէոս առ հնազանդելոյ այսմ վճռոյ ետ զլեգէոնն՝ զոր փոխ տուեալ եր կեսարու յետ դժբաղդութեն տիտուրիոսի և կոտտասայ ։ Կեսար պարտաւորեալ եր տալ միւս ևս յիւրոցն . և վե այսորիկ էին այսոքիկ իրօք երկու լեգէոնք՝ որք բարձեալ լինէին ի նմանէ ։ Արագիկ եր այսմ. բայց վեհանձնու՛թ՝ որով միշտ վերագոյն երևեր քան զնւր հակառակորդս , արձակեաց զերկոսին լեգէոնս , սրարեալ միոյ միոյ ի զօրականացն պարգև երկերիւր յիսուն դենարաց , (որ են հարիւր քսան և հինգ լիրայ գաղղիոյ ։) Այդ այնք՝ որոց պոմպէոսի յանձն արարեալ եր՝ ածել առ ինքն զայսոսիկ լեգէոնս , պատմեցին նմա՝ թէ կեսար առեալ է յոյժ իւրոց զօրաց . և թէ իւր զօրականք խոնջք յերկար և ի տարժանաւոր պատերազմաց , ոչ կարէին տանիլ զօրագլխի՝ որ ոչ թողայուցանէր նոցա դադար ։ Այլ թէ պոմպէոսի ոչ պիտին՝ բայց միայն գունդք կեսարու , ի պարտուց թէ նորին և ի խորտակումն , զի լքեալ թողցեն զնա՝ ի կոխել ոտից նոցա յիտալիա ։ Յայնմ վայրի և լաբիենոս արգոյն և հմտագոյնն ի տեղւոյն կեսարու ունկնդիր լինէր հրապուրանացն՝ որովք ջանահնար լինէին շրջել զնա ի հակառակ կողմն , ոչ արար իսկ յետ սակաւ միոյ։

Յանձնապատուհանուն պոմպէոսի ։

Այս պէսպէս պատահարք ապրեցին այնւոյ յանձնապատանուն ի պոմպէոս , մինչև չխորհէր անգամ խմբել զօրս բաւականս ի դիմակալել այսպիսւոյ թըշնամւոյ ։ Այլ՝ ծաղր առներ , զորս երկնչէինն ի պատերազմ ։ Այլ յասել ուրուն , եթէ խաղայրէ կեսար ի վէր հովմայ , ՚երևի ինչ՝ որ կարող լիցի դիմակալել նմա, ասէ պոմպէոս . յո՛ վայր ե՛ խաւնոյ հոնեցեմ գՊեռնն , յորիցէ՛ն լեգէոնք ։

Կեսար զօրն հակառակն զգուշաւորութ պատրաստի ։ Յե՛ գլուխ ԺԸ։

Կեսարուն գնայք ամենայն հին հակառակք ։ Այլ ոմանց ինչ շահինգն յարուցանելոյ՝ որով կարծիս տայր թէհամուե՛ , հանդերձեր զամ՝ առ լինելոյ պատրաստական ի բուռն ձեռնարկ , յորժամ ժամ առցէ ։ Այդ ազդեցուցեալ եր զգաղղիա , և ամն կայր ի կատարեալ անդորրուե ։ Այլ լեգէոնք քաշեաւք ի դադարս իւրեանց ոչ այլուամ մնայ.

ին՝ բայց իւրում հրամանի։ Ա՛յս ինքն փոխադրեցաւ՝ի Ա. Հ. 702։
սկիզբն գարնանոյն՝ի գաղղիա՝ որ յայսկոյս ալպեայ. Ն. Ք. 50։
պի մծտագոյն լինի հռովմայ՝ առ իրազեկ լինելոյ ամի՝ որ
անդ լինիցի, բայց առաքաստեաւ զիրսն պատրուակաւ
պնդելոյ իւրով յանձնարարուեաւ զինդիր պաշտաման հա-
ւատարմութեաւ ի մարկոսի անտոնիոսի՝ որ լեալ էր իւր
գանձաւոր։ Այս զի այս երկիր լի էր ազատ քաղաքօք և
հատուածովք որոց բնակիչք վայելէին յիրաւունս հռով-
մէական քաղաքացւոց, ի այսորիկ մնաս ունէին և յա-
նուանակոչուին պաշտամանց և քրմուեցեալ։ Ի հետաց կեսար՝
մինչդեռ էր՝ի չուս, թէ անտոնիոս ընտրեցաւ հաւատարիմ
ի յոհան այսր պատրուակի՝ որ այլ չկայր, ձեռն էարկ
յայլ պատրուակ, և կեղծաւորեցաւ՝ թէ կամի յինքն
յանկուցանել զքուեւոյս ժողովրդոյ այնց սահմանաց
ի հիւպատոսութեաւ, զոր հանդերձեալ էր խնդրել՝ի
գալ ամի։ Ի ոաքեր և՝ի հռովմ զբազում սպայս և զօ-
րականս իւրոյ զօրուն, որք առնուին՝ի նմանէ հրաման՝
ոչ թէ ի իւրեանց մասնաւոր իրողուեցեալ։ Այս պատմու- Պլուտարքոս՝ի
թիւն յիշատակէ՝ի մէջ այլոց զոյն հարիւրապետ, որոյ պոմպեոս և՝ի
առ դրան լեալ ծերակուտին՝ մինչդեռ կշռուի առնէին ցեսար։
զիրողուեցեալ որ հայելին՝ի կեսար, և լուեալ թէ ոչ էին
կամք հրամանն տալոյ յերկարաձգութեաւն՝ զոր խնդրէր,
արկ զձեռն՝ի դաստակն սուսերի իւրոյ, ասելով. Այ-
սպէս նմա՝ զոր ծերակոյսն չլսնայ։

Կեսար այնչափ հարկ համարեր անձին զգուշաւորիլ, Հիւպատոսք
որչափ հիւպատոսք՝ որք ընտրեցեալն փոքր ի յառաջ, ընտրեալք վն
էին միտեալ՝ի հակառակ կողմն։ Այր. գալբա՝ որ ար- առաջիկայ
քանեկեաւն եր ընդ իւրև՝ի գաղղիա՝ոչ հանրական տե- ամի՝ հակա-
ղակալ, մտեալ եր՝ի զուր՝ի համար ընձեռայակցաց։ ռակք կեսա-
Այս յարգ պոմպէոսի որոշեալ եր զքուեւոյս՝ի նպաստ րու։
Լ. լենտուլոսի և Կ. մարկելլոսի, որոց երկաքանչիւրն Ցշխ. գազ.
էէին ինչ նպաստամատոյց կեսարու, բայց առաւելապէս պերմ. Ը։
առաջինն՝ որ չՀայեր՝ի չափ ինչ, և որ հատատեալ եր
՝ի միտս ձգել զիրսն յանչափն։

Այայց և այնպէս՝ զգի կուրիոն սանձարկու եր ամի, կեսար համարեցաւ՝ թէ մարթ եր նմա գարձ առնել՝ի գաղղիա։ Յայմմ վայրի հանդէս սրաբ իւրոյ զօրուն, անցոյց զմնացած ամարայնոյն. և՝ի մերձենալ ձմերայ-նոյն՝ թողեալ՝ի գաղղիա ուր լեգէոնս, չորս՝ի բեր-գիոն և չորս յերկրին եդուեանց, էանց անդրէն յի-տալիա, ուր եր բաշխեալ զերեքտասաներորդ լեգէոնն յամ կայս պիտանիս գաղղիոյ՝ որ յայսկոյս ալպեայ։

Ա. Հ. 702։ Ն. Ք. 50։

Գրէ առ Ծերակոյսն։ Սահմանեալ ի ՀԷաար։ ՂԸ։

Ի հասանել իւրում, գիտաց Թէ գունդք՝ զորս բաք. ձին ի նմանէ պատրուակաւ առաքելոյ ընդդէմ պար. Թեաց, արգելեալ լիտալիա, և տուեալ պոմպէոսի ի մարկեղոսէ հիւպատոսէ։ Այս էր Ճշգրիտ իմն յայտնու. Թի պատերազմի։ Այլ և այնպէս ի չտեսս եղև. և շատ համարեցաւ գրել առ Ծերակոյսն, խնդրելով՝ զի մի զրկեսցի յերախտեացն, որ շնորհեցաւ նմա ի ժողովրդենէ. և կամ զի և այլ զօրագլուխք պարտաւորեսցին իբրև զինքն արձակել զղօրս իւրեանց։ Այս լեալ իբրև զկուրիոնին՝ ոչ վտանգէր իրաք ինչ զկեսար, որպէս և տեսաք։ Մանգամայն (ըստ ասից սուետոնիոսի) և այն ուներ, զի Թէ ըմբռնեսցի բանիւ, դիւրին է նմա՝ ժողովել զկուր իւրմէ հինաւուրց զօրականս, քան պոմպէոսի ժողովել նոր լեգէոնս։

Ապաքինեալ։

Ոմանք Թէ այս Թուղթ կեսարու առիթ եղև յետին կշռութեան ծերակուտին ի վերայ պահանջողութեց երկուց այ. րեցիանից։ Մարկեղոս զրջեաց զառաջարկութեան յոյժ պատկանաւոր իրում պիտանի։ Եւ եհարց ուրոյն զըզ. կարծիս զկեսարէ և զպոմպէոսէ։ Ցոգունց կարծիք ե. ղեն, զի տացի կեսարու յաջորդ ոմն։ Եւ իբրև զրոյցք եղեն զպոմպէոսէ, Թողաւ նմա հրամանատարութիւնն։

Ձարակուծ կուրիոնի ի միտեցուցա նել զծերա. կոյսն յայն՝ զոր կամէր կեսար։

Այլ կուրիոնի միացուցեալ՝ զոր հիւպատոսին էր բա. ժանեալ, խնդրեաց՝ զի ծերակոյսն խնայուսցէ, եթէ կամք իցեն նմա, զի պոմպէոս և կեսար հրաժարեսցին երկոքին իսկ միանգամայն։ Ոմանք առաջի արարեալ այ. սուիկ տեսուչք շրջեաց զկերպարանն. և տրիբունին վի. ճակեսան երեք հարիւր եօթանասուն քուեայք՝ ընդդէմ քսան և երկուց։ Մարկեղոսի հատաւ յոյս. և անդէն արձակեաց զժողովն՝ ձայն բարձեալ. Ցաղթանակեցէք ո. րբեն, և զօրապարտ ան զնէք, զի ոչ ևս ունիցի Տրիբունն զօրին հակառակն եալ փառաք, և ընդունելի եղև ժողո. վըրդեանն բիւրուք գովասանութիւք։ Ոմանք ափեին և ծա. ղիկս ի վերայ նըշ, որպէս յաղթական ըմբշի՝ որ պակաց է արժանի։

Մարկեղոս հիւպատոս պատուիրէ պոմպէոսի՝ պաշտպանել զՀայրենիս ի կեսարէ։

Մարկեղոս ի հրաժարիլ իւրում ի ծերակուտէն՝ ա. սացեալ էր. ոչ պիտի այլ պատգիլ զնոսին զըուցաք. զի երևին տան լեգէոնք պատրաստականք անցանել ընդ ալպեայ լերինս։ Եւ Հայրենեացս պէտք են պաշտպանո. ղի՝ որ կարող իցէ զդէմ ունիլ նոցուն քաղքմանցն։ Ո՞վ չետ այսպիսի յայտարարութեբ, առեալ ընդ իւր զընչանակեալ հիւպատոս՝ առ զօրանալոյ և ևս ի կարևոր իրողութես՝ յոր ձեռնարկէր, չոքաւ առ պոմպէոս՝ որ էր յարուար.

ձանս քաղաքին. զի իբր փոխահիւպատոսուէ ոչ ներքեր Ա. Հ. 702։
նման մնանել 'ի քաղաքն. և կարկառեալ նմա առաջեր մի Ն. Ք. 50։
ասէ։ Պատուիրեմ ձեզ 'ի վեր արքանել զայս առաջեր 'ի պաշտպա-
նուէ հայրենեաց ընդդեմ հեառս։ Ցաւ չեզ զերջամանագործուէ
ամ գնդաց՝ որ են չիպալիա, և եղկանուէ այլ ևս զբօս ծողովելոյ
քար հաճոյից։ Պոմպէոս ետ պատասխանի։ Հնազանդեմ հե-
պատուագր. բայց և յաւել. Ի'նչն ևէ չայցէ ինչ լաագոյն
առ առնել։ Ի'սյ եր իբր ընտել զոյց. և այս լերզուչ ոչ
այնչափ գուշակ եր տարտամուէ, որչափ կեղծաւոր լինն
քնաւորութէ, որ ախորժեր անվթար պահել զարտաքին
երևոյթ, և երկնչեր գրաւականել. և կամէր միշտ թողուլ
անձին տեղի ինչ ապաւինի վը յետադարձի՝ թէ պիտոյ
լինի։ Ի'պաքէն յառաթիս՝ զորմէ են բանքս, պոմպէոսի
արդէն որոշեալ էին միտք և կամք. որովհետև այսպէս
եցոյց կիլիկրանի՝ որ դառնայրն յայնժամ յերմէ կուսա- Կէս. առ ար-
կալուէ կիլիկիոյ, և կալաւ ընդ նմա երկիցս խօսակցուէ Ե. Ը։
յատեանն դեկտեմբերի տասուցս։

Կուրիոն տակաւին փորձ փորձեաց 'ի նպաստ կեսա- Կուրիոն
րուս, և կամէր արգելուլ պոմպէոսի զզօրաժողովն լինել։ փախչի 'ի հռո-
Ապակայն այլ ինչ ոչ արար այսուհիկ նորով ձգամբ, բայց մայեցւոց,
և անկանի առ
կեսար։
եա քան զեա բարկացուցանել զծերակոյտն 'ի վը իբր. և
զի մծտ եր իւրոյ արիբաունուէնէն յանկ եւանել, և յեր-
կիւղի եր գանձնել յեզս իւր 'ի պաշտամանէ՝ փախեաւ 'ի
քաղաքէ, և անկաւ առ կեսար 'ի ռավեննա, տարեալ Ը
իւր զմմ զգաստուէն՝ որով եր լի', և խորհուրդ տուեալ
նմա՝ տալ բերել վաղվաղակի զներ լեգէոնս, և սկիզբն
առնել մարտի։

Կեսար ոչինչ նուազ կամակար քան զնա, բայց զգու-
շաւոր և խոհական, կարծեր՝ թէ չև է ժամանակ ձեռն
'ի գործ առնելոյ։ Լրկնչեր յատելոէ, որում հնար եր
պատահել 'ի վառիլ իւրում զինու. գործ՝ որոյ չերևեր
յաչս աշխարհի այլ առաւկայ, բայց իւր անձնական օ
գուտ։ Ինայր դիպող առթի, որ գեղերեսեսցէ զներ
Թշնամանալ ընդդեմ հայրենեաց. և կամէր ցուցանել
Թէ սպառեաց զնմմ հնարս գալոյ 'ի հաշտուէ, յաւաջ
քն զձեռնարկել 'ի բառնուէն։ Ա՞ր որոյ եր զի խօսեր 'ի
հաշտուէ, և եր զի՝ յարուցաներ ընդեմ պոմպէոսի և ծե-
րակուտին նոր արիբաուն՝ ոչինչ նիազ բուն և կատաղի Մարկոս ան-
քան զկուրիոն։ առնիոս արի
բուն լեալ՝
փոխանակէ
զառզի կուռ
բիոնի։

Ի'սյ արիբաուն եր մեծանունն մարկոս անտոնիոս, որ
'ի գարձի իւրում յայնոյոց և յեգիպտոսէ, եր յարեալ
'ի բաղդ կեսարու։ Ի'ր զի եր անուանեալ գանձապետ

Ա· Կ· 702 : Ն· Ք· 50 :

իսկ և իսկ երթեալ էր՝ի գաղղիա , չսպասեալ ոչ վճռի ծերակուտին , ոչ հրամանի ժողովրդեան , և ոչ որոշման վիճակարկուէ : Կիտեր [1] ըս Ճշգրիտ և իրաւացի գնուէին կիւկերոնի , թէ բանակ կեսարու էր միայն ապաստանա- քան ամենայնի՝ զորս չքաւորուէր և յոփուէր և մեծամեծ պարտիք արարեալ էին անգոհս զվիճակէ իւրեանց , և թշնամիս հնչակաց հանգստեան : Ի՞նդ հանդիսացաւ քաջուբ· և մեզ ճահ եղև երբեք երբեք գնա յիշատակել՝ի գրուեթե պատերազմին գաղղիոյ : Հայեա՛մ ամի տրիբուն լեալ ժողովրդեան առ յարգի և կաշառաք կեսարու , ՚ի վար էարկ զնա զորուէ իւրոյ պաշտամանն՝ի ծառայուէ այնորիկ՝ որում էր ընտրհպատար :

Պլուտարքոս յանդիման :

Ոչ՝ առաջին հնդրեաց , զի երկու լեգէոնաք՝ որք կարգեալն էին խաղալ՝ի վեր պարեհաց , առաքեսցին առ բիբուլոս յաւորիս· զի արդեզի պոմպէոսի լինել զօրաժողով· և զորս կամիցի ժողովել՝ անպարտ լինիցին՝ի մատուցանելոյ նմ զնաւազանդուէն : Ի քսան և մին դեկտեմբերի , ՚ի է՝ յետ երկոտասան աւուրց մնանելոյ իւրոյ՝ի պաշտօն , արար ատենաբանուէ առ ժողովուրդն , յորում նախատակոծ արար զպոմպէոս՝ երգիծանուբ ըս քմայ , քննեալ զնմ զվարս նր անգտին՝ի տղայուէ : Ա՞որմնքիւր միանգամայն և՝ի վեր վիճակի այնց՝ որք գատապարտ գտան՝ի սակս օրինայ եդելոյ՝ի պոմպէոսէ յիւրում երրորդ հիւպատոսուէ : Հաւելոյր՝ի վեր ամի այսորիկ յայտնի սպառնալիս քաղաքական պատերազմի· զորմէ՝ի խօսիլ պոմպէոսի ըս կիւկերոնի՝ ՚ի ձեռին ունելով զայն ատենաբանուէն , իրաւամբք ասէր : Օ՜ինչ [2] առթացէ կերպարանս՝ի կնկէ՝ ուրուք ոչ գոյ՝ ոչ գոյ՝ ոչ գոյ և ոչ յարփ , եղևէ խօսիլ այսպիսի լեզուաւ :

Կիւկ· առ ընտ· Բ· Ը·

Կեսար առնէ առաջարկուէս գալոյ յիրաւախոհուէ : Պլուտարքոս՝ի կեսար :

Հայեալ փոփոխ գառնուէ սրտից , գաշնակցասուէրքն ոչ ասացաք՝ ոչ կասեին՝ի լինելոյ : Կեսար յանձն առնոյր արձակել զնւր ուր լեգէոնաս , և խօղալ զգաղղիա՝ որ յայնկոյս ալպեայ , միայն թէ խօղցի նմա միւս գաղղիա և լիւրիկ՝ երկսբուքնք լեգէոնօք , մինչև լինիցի հիւպատոս : Ի՞նտի միջնորդելով կիւկերոնի՝ որ ամիւ անձկալը խաղաղուէ , բարեկամք կեսարու զինքն և նս ,

1 Քանզի զայն՝ համարեիր յերկրի տեղւ ապաւինի չքաւորուէնէ , պարտուց և ապիրատուէնէ · · · · Կիւկ· էիւէդ· Բ· համառ 50 :

2 Օ՜ինչ կարծիցես թէ արասցէ սա՝ի մտանել իւրում՝ի ատացումն հասարակապետուէ , ուր գանձաւոր նր անզօր և անինչ՝ զոյապիսի՞ ժպրհի խօսիլ :

և խոստացան շտանալ լիւրիկեաւ, և միով միայն լեգէոնաւ։

Ա. Հ. 702։
Ն. Ք. 50։

Յայց գիաիդ հնար էր կնքել զիրաւախոհուն ի մէջ երկուց՝ որոց երկաքանչիւր կամէին զպատերազմ։ Ռա-
քարկուիք կեսարու ոչ իւիք ցուցանելին ի նմա անկեղծ
ինչ միտս հաշտուե։ Մեթէ անձկայր ձգ ըտիւ, առաջին
կայր նորա անվրէպ հնար հասանելոյ այնմ։ Մյն իսկ էր
հրաժարիլ լիւրոց կուսակալութենէ՝ պայմանաւ լինելոյ
հիւպատոս։ Պիկերոն յայտնապես ասէ. Եթէ շատանայր
սովաւ՝ անհնար էր զլանալ զՀայցուածն նր։ Յայց կեսար
ոչ միտեցաւ երբեք յայսոսիկ բանս։ Պոմպէոս ևս օտար
էր ի հաշտուե։ Մարծեր նկուն լինել՝ եթէ կեսար հիւ-
պատոսանայր. մինչ գի ի լինել այսմ այսպէս, հաստա-
տեալ էր ի միտս թողուլ զՀռովմ, և երթալ լիւր կուսակալութեն ի սպանիա։

Մպա պատրաստականութիք սլտից պոմպէոսի և կեսարու վճռ պատրվի՝ էին գոգցես նոյնք. այս ինչ միայն ընդ մէջ էր նոյ. զի պոմպէոս՝ որ ունէը լիւր կողմն զմմ ըզվեհափառուե հասարակապետուե, և որ անտարակոյս էը՝ իրաւանց լիւր կողմն լինելոյ, պահանջէը լինել օրինաւիր, խոստութեն ցուցանեը և ոչ առագաստեր զորուշումն կամաց՝ յոր կայր, բռնանալ ի ստիպել զկեսար՝ նուաճիլ ի կամս ծերակուտին։ Որ կեսար առիթ առեալ ի յայտնի դիտմանց իւրոյ ախոյեանի՝ առներ միշտ առաջարկուիս, զրոս գիտեր՝ թէ հանդերձեալ էն մեր ժիլ, ակն ունելով արկանել այսու օրինակաւ զպոմպէոս ի կողմն ընտասայարտուե, և զիւր գնայուն գունաւ գեղել չափաւորուիք, առ ի չգոյէ իրաւանց՝ յորմէ առնելին էր վերջապեալ իւր դատ։

Յայսմ վճռակի էին իրք, յորժամ Կ. մարկեղոս և Լ. լենտուլոս կալան զժառանգուի հիւպատոսուե։

Ա. Հ. 703։
Ն. Ք. 49։

Կ. ԿՂՈԴԻՈՍ ՄԱՐԿԵՂՈՍ. Լ. ԿՈՒՆԵԼԻՈՍ ԼԵՆՏՈՒԼՈՍ.

Յառաջնուին աւուր յունվարի կուրիոն եհաս ի հռոմ թղթովք կեսարու յղեցելովք առ ծերակոյտն. յորս էին առաջարկուիք անուշունք [1] և չափաւորք յոյժ, ըստ միտս այնորիկ՝ որ առաջի առներ. յր համառաջ որպես թուի՝ պայմանաւ իրաւախոհուե առաջարկելոյ ի վերջոյ, ըզրս աստուածոր փոքր ի յառաջ՝ առաջի արարաք։

Նոր թղթեք կեսարու առ ծերակոյտն։
Կեսար. յղեց. փաղփան պրբմ. ըձ։
Դիւն. խձ։
Ապպիան։
Պլուտարքոս։

1 (Կեսար) սպասեր պատասխանի կուրիոյ։ Կեսար. յաղագս փաղփանի ասի՝ իւրոյ բարեհամբաւոյ առաջարկ. պարբմ. ըձ. է։

Ա. Հ. 703։ Ն. Ք. 49։ Լ՚Յայց Թղթոց գժալէն եղև ընդունելութեն. մինչև ան կարացեալ հիւպատոսացյ հեղձուցիկ առնել զնա, զի հաւուցեալ էին նմ՚ի կուրիոնէ յատենի ծերակուտին, կամ մեր գեթ յղել յետս առանց բանալոյ։ Եւ հարկ եղև տրիբունիցն անտունիոսի և Կ. կասսիոսի՚ի վար արկանել զնմ՚ ձիգն իւրեանց պաշտամանն, առ ընդունելոյ զՏրտեան՝ զի կարդասցին։ Իսկ կարդացին, լենտուլոս հիւպատոս առաջի արար՝ զի խորհուրդ լսցի, ոչ՚ի վը՚ այնր՝ որ կայր՚ի գրի, այլ՚ի վը՚ վճռակի իրողութեց և՚ի վը՚ ղանակին՝ յոր արժան էր նմ ձեռն արկանել առ ապահովել զհասարակապետութեն։ Յորդորեաց զծերունիս ասել զկարծիս իւրեանց ուժգին քաջութե. յայտ արարել նոցա միանգամայն, զի թէ իրաք ինչ մեղկեսցին, գիտէ ինքն ընտրել վիւռ օգուտ, և գտանել հնարս հաշտելոյ ընդ կեսարու։

Լենտուլոս հիւպատոս սրատեսութեամբ զծերակուտն ընդգէմ կեսարու։

Օ՚արդարն ասէր։ Կեսարու մեծապես հաշվոյ էր յանկուցանել զնա յիւր կողմն, որ և այնպես յամառ հանապազորդեաց յիւր թախանձանս և՚ի խոստմունս առ նա, մինչ զի՚ի ժամանակի իսկ յայտնուեն պտղովի, և զօրուն յանդիման լինելոյ յեպիրոսի, բալբոս դեռ քանագնայ լինէր հրամանաւ կեսարու ընդ լենտուլոսի. և Կ. Վաւ. ը. ծ։ Ցիւր ծերակուտին՝ ու բով հրամայի կեսարու առ ձակել զիւր զօրս։ Ցեսարու՝ զի զնա ինչ ստուգագոյնք յայտ կողմանէ։ Ա՚ ո՞րոյ եկաց մնաց միշտ անմեղկելի. և կեսար անուանէ զնա իբր այն՝ որ առաւել քան զայլս եղև պատճառ հաշտութեն ցրեալոյ։

Ա՚եսեալոս չհպիտն աներ պտմպէոսի չէր ձեռնհաս լետնիլ՚ի նմին շաղիլ։ Ա՚ատոն ոչ կամէր լսել զզրոյց արկանելոյ՚ի վտանգ զօգուտ և զփառս հանրկապետութե։ Ա՚ՅՀ ընդգէմ մեղմ ինչ կարծեաց՝ որոց ելք էին լերկարաձգութի օրց, հաստատեցաւ բազմաւորութք քուէից զի ,, հրամանն լսցի կեսարու՝ արձակել զիւր զօրս յաւաջ ,, ք զայս ինչ օր. և Թէ ոչ հնազանդեսցի, մեղապարտ ,, համարեսցի ոչ ստամբակեալ ընդդէմ հասարակապետութե ,,։

Լ՚ենտոնիոս և Կ. կասսիոս արարին դիմադարձութե այսմ վճռի։ Յայնժամ հակառակուցին միւսանգամ ար-

Ա. Հ. 703։ Ն. Ք. 49։

ծարծեցաւ ։ Հիւպատոսն առաջի արար կշռել զինչ ար-
ժան իցէ առնել՝ ի սանձել զորիբունս դիմադարձս ։ Ի-
ք զմի սաստկանան հակառակիլ ընդդէմ նմ ։ Տրիբունք
պատուպարին անապատելի իրաւամբք իւրեանց պաշ-
տամանն , մինչև պիշերն զատոյց զհակառակամարտս ։ Ի
գալ աւուրն վիձն վերստին արծարծեցաւ , և տևեաց
՝ցեօթն յունվարի ։ Յայնմ վայրի պիսոն համարձակել և
անձն կեսարու , և Ղ. ռոսկիոս պրետոր՝ որ երբեմն ծա-
ռայեալ էր ընդ նովին կեսարու ՝ի գաղղիա, անձնամատոյց
եղեն երթալ լմնցուցանել նմա զիիտս ծերակուտին ։
Ղ. նձնամատոյց լինել նմ հերքեցաւ , և տրիբունիս եղեն
սպառնալիք յետին բռնութիւն . դիմեցին յայն ձև բանից
վճռոյ ծերակուտին՝ որ սովոր էր լինել միայն ՝ի յետին
վտանգս ։ Ղ. սացաւ , զի ,, հիւպատոսք , պրետորք , տրի-
,, բունք ժողովրդեան և փոխանհիւպատոսք՝ որք կային մօտ
,, հռովմայ , (որով՝ի ներքս մտանէին և պոմպէոս և կի-
,, կերոն ,) աչալուրջ իցեն հսկել՝ի վր փրկուն հասա-
,, րակապետուն ” ։ Յետ այսմ այսպէս լինելոյ , անտո-
նիոս և կասիոս ամիս կային յերկեղի ։ Փախեան գիշե-
րայն սարկապգեացք բեռնաբարձ վարձուորս սայլիս , և ոչ
ոք եղև առն բայց ՝ի ռիմինի ։ Կուրիոն և կելիոս վճետ
գնացին և նք ։ Յայնժամ եղև բաշխումն գաւառաց , որ
աւելի քան զամ մի կայր ՝ի կախ՝ ՝ի սակս հակառակուն
տրիբունից ։ Ղ. նուանեցան երկու յաջորդք կեսարու . Ղ.
գոմեփիոս ահենոբարբոս վր գաղղիոյ որ յայնկոյս ալ-
պեայ , Ղ. կոնսիդիոս վր գաղղիոյ՝ որ յայսկոյս ։ Ի-
տելլոս շիպիոն կալաս զկուսակալութիւն ասորւոց՝ զոր ՝ի
քայ Թողոյր բիբուլոս ։ Ո՛յլոյ խօսեցայց ըստ բերման
առիթին ։

Ա՛չնամիք կեսարու ընդ արկանել զտրիբունս ՝ի վտանգ ,
առմատուցանէին նմ պատրուակ՝ որում մնայր ՝ի բաղ-
մայ հետէ։ Ղ. չր յայնժամ՝ ՝ի ռավեննա՝ ՝ի յետին քինք իւ-
րոյ կուսակալուե. և իբրև անագան ուրեմն տեղեկացաւ
ամի՝ որ ինչ լեալ էր ՝ի հռովմ, ժողովեաց զմմ զզօրա-
կանս՝ զոր ունէր զիւրև , յր և վերեքտասանհերորդ լե-
գեոնն ։ Ի բանախօսութիւնն զոր արար առ նս , ոչ բուն
պնդեաց ՝ի վր այլոյ ամի՝ ոյ ՝ի վր իրաւանց տրիբունա-
կան իշխանուե բռնաբարելոյ յանձն անտոնիոսի և կաս-
սիոսի ։ Վանգատեր՝ որպս նա ինքն պատմէ , ընդ այլսըր
օրինակ , զոր մուծանէին ՝ի հարկապետուին այնք՝ որք
խափանէին և հեղձուցանէին ահարկուք զինուց զդիմա-
դարձուն տրիբունից ։ Ի վր բերեր . Լիկ սիլլա՝ որոյ

Ա՛նտոնիոս այսմ ընդէմ գառնայ ։ Բռնն հակառակութիւն ։

Կեսար խրա-
խուսէ զինր զօրականս՝ առնել վրիժ ընդդէմ ի-
րաւանց տրիբունական բռնաբարելոյ ։

Ա. Հ. 703։ Ն. Ի. 49։ փոյթ էր տակաւցուցանել, և ոչ թէ նանրացուցանել զարիբեւնուքեան, քայց և այնպէս՝ թողեալ էր ի նա զաւուրքն դիմադարձելոյ. և պոմպէոս՝ որ պարծէր թէ զարձոյց զայս պաշտօն յիւր ամ արտունուքիս, բառնայր և զայն՝ որ ի վայելս էր հանապազ։

Ապա մեծաւ իրաւամբք կիկերոն պարտաւոր առնէ զանտոնիոս պատասխանատուուքեանն չարեաց պատերազմին քաղաքականի։ Այս՝ կարի ինն յառաջ վարէ զբանն, ըստ ասից պլուտարքոսի, յորժամ չարախօսէ՝ զնմանէ՝ թէ եղև պատճառ եղերական պատերազմիս, որպս հեղինէ՝ տրոյականին։ Այլ անվրէպ ձշմարիտ է այն, թէ անտոնիոս առմատոյց կեսարու պատրուակ հաւանողական և յանկագոյն առ ի խաբելոյ զբազմուքին. պատրուակ կարևոր, առանց որոյ թերևս դժուարին լինէր կեսարու ձեռնարկել յանձեռնարկելիս յայս գործ, կամ գէթ յինքն յանկուցանել զամ զիւր զօրականս։

Ծանիցես՝ ի հեռագ. լ։

Ձկիրաւ էր նմ երկնչիլ, գուցէ գտցէ դժուարուիս ի հաւանեցուցանել նմ. որովհետև ըստ պատմելոյ սուետոնի, յատենախօսուէն զոր արար առ նմա առուրբ զինի ի ոխմինի՝ յողբք խռնարհեցաւ, յարտասուս հարաւ, զօձիս պատառեաց, ի ցուցանել զառաւելուէ իւրոց յաւոց և զմեծուքէն վտանգին յոր կայր։ Կեսար չասէ ինչ զայսմանէ ի պատմել իւրում՝ որչափ ինչ անցք անցին ի ռավեննա, և զանց առնէ ամենայնիւ զատենախօսուքէն իւրով որ ի ոխմինի։ Այլ յայտ է թէ ըստ լուռք ծածկէ նա բազում ինչ. և անցք ռուբիկոնի՝ որ անուանին ի առայլ ամ պատմագիրս, ոչ յիշատակի անգամ յիւր ամեհայն։ Յիշատակագիրս։

Ամով միայն զէգէոնաւ ոկիզբն առնէ պարզի։

Յբրև վախճանեաց զհօսիւն առաջի լեգէոնին իսկեբ. ըզ իւրով հրամանաւ ի ռավեննա, սպայք և զօրականք բարձրաբարբառ յայտ արարին նմա՝ թէ պատրաստ եմք պաշտպանել զպատիւ զօրագլխի մերոյ, և խնդրել ըզվրէժ զրկանաց տրիբունից։ Նկալաւ ի ձայնս վնասայն յանձնառուէն, և հինգ հազար արամբք հետևակօք և երեք հարիւր հեծելովք ձեւն էարկ՝ ըստ ասից տիտոսի լիվիոսի՝ աւանդելոյ յորոշիսէ, ի վէր յարձակիլ համարէն աշխարհն։ Յբր սկիզբն և իւր հանապազորդեան սովորուէն՝ ոչ ամ ոք գիտէ, էր հաստատել ի շուրթս փուէթն զգլխաւոր յայս իւրոց յաջողուածոց. և համա-

1 Ոչ հեղինէ տրոյացւոց, սոյն պէս և սա հասարակապետուէնէս պատճառ եղև պատերազմի, պատճառ սրածուէ և կործանման։ Կիւերան. փիլիպ. ը. համար 55։

բեր՝ Թէ յայսմ նուագի դիւբին ևս իսկ նմա ահաբեկել Ա. Հ. 703։
դայլն զօրութիւն , երևեալ՝ի ժամանակի՝ յորում ոչ ակն Ն. Ք. 49։
ունեին , քան յաղթել երկարաժամանակեայ պատրաս-
տութիւն ։ Այլ վա՛յ այսօրիկ շատ համարեալ գրել առ իւր
տեղւեակալս՝ի գաղղիա , զի հասուսցէն նմա զլեգէանան՝
զօրս թողեալն էր անտանօր , հաստատեաց՝ի միտս ըս-
կիզբն պաշտպի , ՚ի վե՛ր հասեալ ռիմինեայ՝ որ էր առա-
ջին քաղաք իտալիոյ , որ ե՛ւ առաջ լինէր նիւթելս իւրում
յիւրմէ կուսակալութէ ։

Հարկ ՚ի վե՛ր կայր գաղտնուել առ յաջողել ։ Վա՛յ այսո-
րիկ մեկուսացոյց լռելեայն գիւր տասն կաճառս ե՛ւ հրա-
մանաւ որդւոյ որտեղսիոսի ։ Ինքն մնաց ՚ի քէքն . գուսա-
՚ի տեսարանի ուրեք եղելոյ անտանօր. զննեաց զգծագիրս
գալոցի ինչ սուսերամարտից ՝ զոր կամք էին կանգնել ,
և ե՛ւ երեկս նստաւ ՚ի սեղան բաղում սեղանակցաց ։ Կայր
ե՛ւ առնուլ խաւարի եւ անտի պատրուակաւ Թէ խօթ է .
եւ՚ի ռավեննայէ առանց ուրուք տեսանելոյ , և առեալ
ջորիս ՚ի մծտակայ աղօրեայ՝ լծել գիւր կառս , կալաւ
ձանապարհ զարտուղի՝ յորում մոլորեցաւ ։ Ինդ լուսա-
նալ աւուրն եգիտ ուղեցոյց , որով եհաս իւրոց կամա-
ռայ մծտ՚ի ռուբիկոն առուակ փոքրիկ ՝ որ եզը էր սահ-
մանի իւրոյ գաւառի , մինչ զի ոչ կարէր անցանել ընդ-
այն՝ առանց օրինազանցութե՛ւ , և առանց՚ի բայ մերկանա-
լոյ յերեսաց զգիմակն ։

Անձք ռու-
բիկոնի ։

Ակնթէպտ և կամակար էր նա , և ձեռներէց՝ անշուշտ
՚ի զնամ մարդ , բայց և այնպէս մտածուէ չարեաց՝զոր հա-
սուցանել ունէր աշխարհի , և վշտաց վտանգի՝ յորս ան-
ձամբ պարանիւր , իբրև յոչ եղև նմա յայնմ գժուարին
պահու՝ զարհուրեցոյց զնա , և կասեցոյց զշուրթսփուռ
նէր առ վայր մի ։ Օ՜ տէղի հառ առ ափամբ . և դարձեալ
յիւր բարեկամս՝ե՛ւ որս էր և երևելին ասէնիոս պոլլիոն,
ասէ ցնա ։ Դէ՛ս հնար է մեզ դառնալ յետս . բայց ըն անցանելմ Սուէտոն. ՚ի
զնդ այս կամբլչ , հարկ է մեզ հանապազորդել յայս չեռնարբ՝ գինչ ՚ի Կեսար. լե։
՚ի կոպարած զօրուն՝ե՛ւ զինուոյ ։

Սուետոնիոս բերէ ստոյգ ինչ գուշակուե՛ գիպեալ
յայնմ պահու . այլ մի բարձրահասակ և յաղթամարդամ
երևեցաւ յանկարծակի նստեալ՚ի մծտակայ ինչ տեղի ,
որ հնչեցուցանէր սրինգ ինչ գեղջկական ։ Հովուվե-
ցան զնովաւ լսել ոչ միայն հովիւք , այլ և զօրականք և
փողաշարք ։ Այս այր հառ զչոզ միոյ՚ի նոցանէ՝ զորս
տեսանէր իւր ընթերակայ . մատոյց՚ի բերան , հնչե-
ցոյց պատերազմ , և էանց յայնկոյս ։ Ահ ձշմարիտ լեգէ

Ա. Հ. 703։ Ն. Ր. 49։ * Աեր։

այս , մանրեմ եր լինել գիւտ ինչ հնարեալ՝ի կեսարէ՝ի քաջալերել զնոր գունդս : Որպէս և էին , անդէն վաղվաղակի ձայն եբարձ սա . * Երեկոյթ , ոմն կոչէն զնեղ փառ- շախօշէ՜ զեղ և անէրաւուէ մերոյ ընչնաեաց : Ընդեղեա նոքան : Յաւուր օրինակաւ արար նա զորոշիչ և զվճանգաւոր անցս , կամովին շլացեալ առ՝ի տես ահեղ հետևուածեց՝ որք հանդերձեալ էին վճետ գալ այնմ, նմանեալ [1] (ըստ պղատոնականոսի) առն՝ որ ինուս զաչս և պատատե զգլուխ իւր՝ առ չտեսանելոյ զանդունդս , յոր հանդերձեալ է լինել գահավիժ :

Կեսար տիրէ ռիմինեայ :

Ընդեալ կեսարու ըստ ռուբիկոն, խաղաց դէպ ուղիղ՝ի վերայ ռիմինեայ , և տիրեաց այնմ: Ընդ եգիտ զերկուս տրիբունս զանտոնիոս և վիստիոս . և փոյթ մեծ կալաւ երևեցուցանել զինք իւրոց զօրականաց՝ ծառայական կերպիւ , զոր զբեղեալն էին առ անվոտնդ զերծանելոյ : Ընդ սոսկալ առաւել և վառեցոյց զգունդս , որք միւսանգամ վկայեն եղին զօրագլխի իւրեանց , վճետ երթալ՝ ուր և տարցի զինք :

Ահեղ տագնապ՝ի հռոմ։ Պոմպէոս խոկ չուարեցաւ։ Կայր այնպէս միտ դնելին խոկալ ինաստուն՝ որ ապաքէն մեծ եր յոյժ , այլ ամ որ նկարեր՝ի միտս տեսանել միշտ զկեսար առ գրուելս քաղաքին իւրովք տասամբք լեգէոնօք , և ամպրոպալ գաղղիացւոց և գերմանացւոց : Պոմպէոս խոկ չուարեցաւ . ուներ զիւրև գունդս աւելի քան զկեսար ահոյեան : Ընդ այնպէս վտանգեցաւ և նեղեցաւ՝ի կրամբութեց՝ որք՝ի վեր գային նմ յամ կողմանց , մինչև անկարացաւ պահել զայն հանգարտաս մտաւն ոմն արժանին է՝ի մեծամեծ պատահարս , կիմ խորհիլ ինչ ըստ արժանի իւրում քաջութ և խոհականութեց : Ամ ըստ զմնախատեին զնա գանգատանօք վճ անցելոց . զի նա ինքն ամբարձեալ եր զկեսար յայն գերամբարձ իշխանութեց , որով առ ժամն ահընկեց եր հայրենեաց . և զի չունելով կար զդէմ ունելոյ՝ զանց արար զամ հնազրիս գալոյ յերաւախոհուն : Ընդ արքայնեին ցնա . ուր իցէ քո բուռն զօրութեց , զոր պարտն եր քեզ խմբել : Ընդ ե զի ածեալ զմտաս՝ թե կեսար ունիցի առ իւր զիւր առան լեգէոնս , կամեին գեթ տեսանել նոյնչափ և առ պոմպէոս : Ընդ զինա կարի բացական եր յայտնիսի թուոյ

1 Օրինակ ինն. որպէս որք հոսին ցեալք զմիտս և խցեալք զաչս առ զանձինս՝ի վտանգ ոմանց յան- վանգն : Պլատարքոս՝ի պմպէոս : դունդս լսմնատատառ, կամու-

զօրաց, փաղանիոս կծանող նմանաբերութիւն քանին՝ զոր վիժեալն էր նը՛ի բերանոյ յառաջ ժամանակաւ, յորդոր- Ա. Հ. 703։ Ն. Ր. 49։
բեր վնաս դոփել ը գետին՝ զի՛ի վէր երեսն զօրականք։

Ա՛ւր արդարև պոմպէոս էր յայսմ ը ցեգ ետանելի։ Ա՛սա- ցեալ էր ծերակուտին՛ի պատրաստի ունել տանն վէ- պէոնս. և՛ի ժամ պիտոյից չերևեր ինչ՛ի միջի ը այդմ գեղեցիկ խոստման. մինչ զի՛ի հարցանել զայսմանէ վոլկատիոսի տուղղոսի՝ որ՛ի հիւպատոսականացն էր, պատ՛ի պատ ետ պատասխանի, Թէ են առ իս երկու վէ- գէոնք եկեալք՛ի գաղղիոյ. և բայ՛ի սոցանէ իւրում ե- րեսուն հնդ արք նոցահաւաքք, զորս չատ ե խմբել միայն ը զրօշակօք։ Ա՛նդ այս պատասխանի ձայն եբարձ տուղ- զոս, եաբեցեր ոչ՛ին գնէ՝ պոմպէ. և առաջի արար յղել պատգամաւորս առ կեսար։

Ա՛յսոսն իսկ յաւել նեղել զպոմպէոս խորհրդածուք Պլուտարքոս՝ի պոմպէոս և՛ի կեսար։
ինչ՝ որոյ այլ չկայր ժամանակ։ Ա՛ան զի՛ի զարմանալ ոմանց Թէ որպիսի կորովաբերիք հայեցիւք և խորախոր- հուրդ հանձարով այս քաջիկ և աչալուրջ սիրոյզ հասա- րակապետութիւն՝ բազում ժամանակաւ յառաջ գուշա- կեաց, որոյ հուսկ ուրեմն տեսաւ կատարումն, ասէ գնա- լիւ արդարև կասելիս էր ոս հաւապաշ ինչ, ոչ մինեիք այսօր՛ի ահմանն երկնչելոյ՛ի դէղէ դիմոյ, և ոչ հաւատարելոյ գայս ոս՛ի դ դիայն։ Ա՛պաքէն կատան յամ ժամի զգացուցանէր՝ Թէ հարկ է զգուշաւորիլ՛ի կեսարէ։ Ա՛ւայց առաւելապէս՛ի գրել սը առ ծերակոյան գիր նախատանայ և կշտամբա- նայ, իբրև ընդերսյան՝ խօսիլ սկսաւ կատան. և գրեալ անաշխատ զնուտի և զչնչին անբաստանութենն՝ դարձաւ՛ի վէր կեսարու, և յայտնեաց զնմ զմիտս նորա և գիտու- հուրդս այնպէս անվրէպ՝ ոյզ Թէ էր նը՛ոչ թշնամի, այլ մտերիմ և գործակից. յայն կնքեալ գբանն, Թէ ոչ՛է գերմանացւոյ և՛ի կելտեանց պարտ է երկնչիլ՝ այլ՛ի կեսարէ. և Թէ՛ի նմանէ արժան է զգուշաւորիլ։ Ա՛յս կրկին և կրկին ապդարարութիք էին՝ զորս կատան՛ի գէմն ածէր յայմժամ պոմպէոսի՝ Թէ ոչ օգտեցար։ Ա՛յսմ պոմպէոս ետ պատասխանի՝ Թէ արդարև ես խորհեցար գ- պագայէ. ես գնեա չոյց առաւել ապրեցուել բարեմտէ։

Ա՛ւայց սակայն օրչափ և գիմադարձ էր կատան բանու- Թեց և հրամանաց հակառակելոյ օրինաց, ոչ տարագետ համարեցաւ յայսմ վայրի. և իսատ ետ Թողուլ գնմ իշխանութի՛ձեռս պոմպէոսի, ասէ. նոյն արանց է առ- նել գնա մեծ, և գնասուն դարմանն։ Ա՛յսմ կարծեաց գՀետ չոքան, և՛ի նոյն եղև վճիռ՝ որ ասեր. առաջի կայ

Ա. Հ. 703։ Ն. Ք. 49։

աղմահ չէ՞ր. ՝ի պատերազմին է յայտնի, և քո՞ւ՝ի վտանգի, մինչև հարկիլ ամ՝ քաղաքացւոց վտռիլ զնոսա։

Պամփիլոս լսէլ Թողու զքաղաքն ըզհետ երթիան և խնամս առքն, և բանադակ ձէ բահիյան։ Կին։ ՚՚՚ ՚՚՚։

Ա՛ռաջին կիրառուԹի՛ն զոր արաք պամփիլոս ինքնիշխան հրամնատարուե՛ ՝ որ տուաւն նմա կամ հաստատեցաւ, եղև Թողուլ զՀռոմ, և պատուիրել ամ ծերոնեաց՝ զի և ինքեանք երթեն և զհետ եկեսցեն, յայտնի հրապարակէ՝ Թէ որ մնասցէ ՝ի քաղաքի, ՝ի կենաց կոչին համարեսցի ։ Քաջաբարոյ այսպիսի Թուէր յուսահատականս ՝ որ զնոյն արաք յանձնա՛ ՝ի մերձենալ զօրուն պարսից, վայրապար ՝ի մէջ բերել ազգաւրանալ նմա զառածն ՝ Թէ հայրենիք չեն պարիսպք և շինուածք ։ Այր որ գոհ ՚է այսպիսի պատճառանաց. Թէպէտ և անգոնեկին զգնացս զօրագլխոյ, բայց և այնպէս չիշխեին առել զանձն նո՛ր. և զոյն օր մա՛րԹ է Համարել իբրև զի ՝ի պանծագոյն աւուրց կենաց պոմպէոսի. զի ընդ նմա եբեն ՝ի Հռովմայ ամ աւագամեծար անձինք պեռուԹե՛ ։ Վախուստ և աքաղ նո՛ր ընդ պոմպէոսի էր յաչս նո՛ր հայրենիք, և Հռովմ առանց նորա ՝ էր վասն նոցա բանակ կեսարու ։

Ա՛րդեաւթ ես ՚է գրով յայսմ վայրի՝ զաղմուկ շինելի և զնաւնալ այսր փախստի, զոր ամ ուժք գիբրին է ի՛մանալ ։ Չիշխեցուցիչ միայն զայս մանուար պ՝արագայ. այն ինչ որք ՝ի Հռովմ էին՝ չէս ազապարէին ՀաղՁեալ տագնապալ, խուռն բազմուԹի՛ գիմեալ գային անդր յաներևոյթ մտաւկայ քաղաքաց նովին տագնապալ՝ չերեւոյ եկաւորուե՛ կեսարու և զօրայ նո՛ր. և ՝ի բովանդակ յայսմ մասին խոստիյ՝ ՁանապարՀք լի՛ էին անՀամար բազմուԹե՛ արանց և կանանց, որք բազխէին ընդ միմեանս դարձադարձ՝ իբրև դարիւ և դարիւ ։

Չիւպատոսք Թողին զՀռոմ՝ և և յառաջ քան զմատուցումն զոհից, և կրօնի արարողուԹեց ըստ պահանջել իբրեանց պաշտամանց, ինչ՝ որ չէր լեալ երբեք ։ Պետորը և արիքունք ժողովրդեան՝ գի՛Ծ յոլովք, հիւպատոսական անձինք, նա՝ գոգ կես ամ ծերունիք զհետ չոքան պոմպէոսի այնպիսի միակամուբ, մինչ զի ոմանք և յայնց՝ որք յարեալ էին ՝ի կեսար, քարշեցան բռնի ՝ի հեզեզահս բազմուՀ. մինչև պիսոնի իսկ անեղոյ նորա ելանել ՝ի Հռովմայ ընդ այլս ։

Կռուակիցք պոմպէոսի և և կեսարու բաղադատեն։

Եւ այսպէս ամ աւագանին Հաստարակապետուե՛ գոան ՝ի կոչին պոմպէոսի, բայց ամ զօրուէն էր ՚է կեսարու. և զոյս ասեմ ՚ի յաղագս իւրոց լեգէոնաց ևԷՀ ՝ի բա-

զուտ ժամանակաց հետէ ապաւէն կը նա՝ամ յանցա ու-
բաց կի պարտապանաց , և՝ամ խոտնակեցիկ մանկանց :
Ա.յնց՝ որց իրողուկը չէին այնպէս կործան , մինչև ան-
հնար լինել կանգնել զնոսա , օգներ իւրով փղով և
պաշապանուէ : Ոսկ այնց՝ որց թշուառութէն կամ յան-
յաւորութէն էին ի չեմին սահման , սակը յայտնապէս .
թէ պէտք են քաղաքական պատերազմի : Ա.յսու օրինու-
կաւ ունէր զիւրև մարտս բազմութէն հատուածոց , հա-
մակ բաջաց և խրոխտաց՝ ի նա միայն յուսացելոց : Ա.ւ
զիւրին է խմնալ , քանի զօրուն և քաջալերուէն զգե-
ցեալքն իրէք կողման՝ հաւաքուէն պղպիսի : ՚ ,, Ոատ
,, կեսարու (ասէ կիկերոն) յիրաւանց կողմանէ չունի
,, ապաստան . յայլմէ կողմանէ ի նէր՝ամ հատարան ,
,, և՝ամ առաւելութէն ՚՚ :

Յայսմ ՚ քէրքեցեաց միջի , որց կէս կուսակից էն
կեսարու և կէս պոմպէոսի , խնդրի և կուսակից մի հա-
սարակապետութէն , և թերևս դժուարին իսկ գտանել
զէք՝ բայ՚ի կատնի : Ա.ռնուամ զնոր հրդածուէս ՚ի սենե-
քայէ : ,, Ա.յնէն կամիս (ասէ) առաջի նկարել քէզ զնոր-
,, զբրիտ պատկէր այնց ժամանակաց , տես զոհս ասոի ըզ-
,, ժողովուրդն և զամենեսին զնոր , որոց ձախող վիճակ
,, իրողուեցի՝ ըղձալի առնէր նոյ պէտզափոխուէս . անտի
,, զմեծամեծս , վայրկ ասպետաց և զնա՝ էրևելիս և
,, զարգոյս քաղաքին , ի միջի զկատոն և զհասարակապե-
,, տուէն միայն՝ ըզբեալ [3]ողեալ յաստեղեացն ՚՚ : Ա.յս ար-
դարև կատարն այլ չէր գոյ ոչ զպոմպէոսէ և ոչ զկեսա-
րէ . զի հասատատեալ էր ՚ի միտս՝ երթալ զնորին , եթէ
չէինն յաղթականք գացի . և չաքսորս՝ եթէ առաջինն
յաղթեսցէ :

Ա.յս չայտ առնի , մեզ զնոր իմն պահասուէ ուշգնահս-
տուեալ չայն երևելի տող լուկանոսի , պախարակէալ՝ և
իրաւամբք իսկ զնա անտէղ ամպարշտուէն , որով ՚ի կրնա-
դնէ զվէրնական հատանուէն [1] մարդկայնոյն : ,, Ա.ւ-
,, (ասէ) գառեցին ՚ի կողմն յաղթականին . այլ չայր-

1 Ա.յն գառ՝ չիրաւանց միայն է պատկէր , տեսցես ասոի զժողո-
անեսան . այլազ ամենեքեանցիս չը- վուրդն և զամ զառնկին զպրպտէ-
բացեալ է : Կէն. ԽԲ. ԻԲ. ՀԴ : ա.ռ նորանօթս , և անտի զատագա-

2 Չորժամ կէաք ՚ի կէսար մի- նէն և զառաքսականն զՎարր , և
ուէն , և կէաք ՚ի պոմպէոս , մի զոր միանգամ ՚ի քաղաքին էին ըն-
միայն կառն զհասարակապետու- տերք և նէրք , և ՚ի միջի երկուս (մի
թէք կաշտ զկողմն : Ի՞ոչ մոռ նկատ այն) չեսցէաւս՝ զհասարակապե-
թէ կամիս զոյնց ժամանակաց ըզ- տուէն և զկատոն : Ա.ԽՆ . ԲՒՆԴ ՀԴ :

3 Ոատ յաղեալ ական՝ գնչ չաՏէլի ,
այլ չաղեցեալն էր կատնէ :

Ա՛ս Ա. 703։ Ն. Ր. 49։

,, Թեսալն առաւելաս Հաձուելեր կատոնի ՚։ Լ՚ալ նա չէր իւրք ը յաղթեալն Հաձ։ Միայն Տարկեալ ընտրուելեր առնել՚ի մէջ միոյն կամ մի սոյն, Թուեր նմա այն փորձ չար ։ Լ՚պա Թէ ոչ՝ ասն տառապեցուցաներ զնա և նեղէր ։ Լա՝ կամեցաւ, Թէ իւր արտաքինք յայտ արասցեն զկսկիծն՝ որով ադ՚ խորհուրդը ։ Ա՚ր զի յօրէ յորմէ ընկիզան եղև մարտի մինչև ցմահ իւր, չեգերծ գչերս իւր և զմտրուս, և չեգ պատկ՚ի գլուխ՝ ոյզ սովորուն էր առնել՚ի Հայկերուե։ Նա՝ երեկոյոյ յիւրում անձին ընդառաջակիծ սգոյ և անհնարին Թաղծուե ։

Պատճառս՝ի խոտան։

Սգոյզ գուշակութիւք։ Մահ պերպատ։

Լաս ոչ առաջի առնեմ յայտ՚վայրն զատապատիրնշանս՝ զոր նախնի վիպագիրքը չեղծեցին՝ի մերձենալ այսպիսի աշխ՚ պատերազմի ։ Հիշեցուցանեմ միայն յօգուտ, Թէ ոգիք աշաբեկք՝ ուսոի և պատրաստակիք՚ի անապաշտուե, յերազոխեն՚ի գուշակութիւն՝ զգիպուածս ևս և հասարակագոյս և բնաւորականս ։ Լ՚սա այսմ՝ վա՚ զի պերպերնա մեռաւ յայնժամ հինաւուն և ուԹամեայ գոլով, մեացեալ հուսկ յետոյ ը ցնծմին զոր սեսեալն էր ծերունեա ծերակուտին՝ յորժամ էրն հիւպատոս, և չէին մեացեալ բայց միայն եօՀն յայոց՝ զորս երեսուն և եօՀն ամաս յառաջ ը զժամանակն յորում էմք, համարակալ գոլով ը փիլոպոսի, եգեալ էր յազիսակի ծերակուտին, համարեցաւ՝ Թէ մահ իւր յայսմ պարագայի գուշակ իցէ կործանման ծերակուտին, և փոփոխութիւն կառավարութե ։

Պլին. է. խը։ Վաղ. Ծասէ. ու. ը. ծէ։ Դիոն. Լա։

Պամպէոս զօրաժողով լինէ յայր է առելոյ։ Պէս պէս գլխաւորք՝ որք ձեռն՚ի գործ առնեն ընդ հրամանաս նորա։

Պոմպէոս եղեալ՚ի Հռովմայ՝ յուղի անկաս՚ի կամպանիա, ՚ի մսի եգեալ մտանել յապուլիա՝ ուր էին երկու լեգէոնք, որք բարձան՚ի կեսարէ ։ Զնոր նա կարի ինն վստահ՚ի զօրականս այսց լեգէոնաց, խրհայր Թէ յաբեալ էն՚ի սեր իւրեանց նախնի զօրագլխէն ։ Լ՚պա իւր ապաւէն եր զօրաժողով լինել յայր կողմանց իտալիոյ ։ և զտեղի առնուլ Թէ հնար իցէ՝ անտանօր, կի՚ եԹէ յանհնարս մտցէ, անցանել ընդ ծով մա ունելոյ ժամանակ հաւաքելոյ յայր արևելեայ գաւառաց գունդս բազմաՀոյս և իւր ըղձակաԹս ։ մա ևս ուժս էր իւր անուն յայնսահմանս՝ ուր արարեալ էր մեծապատ ձաքնէս ։ Լ՚այց բազում զգուշաւորութիւք՚ի ծածուկ ունէր զայս յետին խորհուրդ, զի ևս անգամեսցին իւր զինք, և ոչ Հանէր յերևան՝ բայց միայն զնորհուրդ պաշտպանուե իտալիոյ ։ Լ՚ազում գլխաւորք նորուն Հրամանաս ափեալ էին՚ի պէսպէս կողմանս, և խմբելին զօրս ը կարի ։ Ա՚կէբոնի՝ յանձն էին ծուէզերեայք կամպանիոյ ։ բայց ՚ըզի կաԹա-

գին էր հաշտուեր , ո՛չ ջերմ ձեռնարկէր յիրս պատե- Ա՛ Տ. 703 :
րազմի : Պ՛ետ եդեալ էր միջնորդ լինել կողմնոյն երկո- Ն. Ֆ. 49 :
ցունց՝ յորշափ կալը ինչ յոյս գալոյ յիրաւախոհութենէ :
Լ՛ենտուլոս սպինթեր , Պ. ատտիոս վարռս , դումէտիոս
ահեղորարբոս, և այլք ամենք ջերմագոյն ևս ձիկն գնային
վս իրացն՝ այլ ո՛չ յաջողեաց , ոչ յետ սակաւ միոյ Տան-
դեձեալ եմք պատմել :

Պ՛ինչդեռ կեսար էր ի ռաւենն, պատանի ոմն իւր ազ- Կենդանա-
գական՝ որ և էր իւր համանուն, և ռոսկիոս պրետոր՝ է- ւթիւն և անպատուհ
կին խօսս ի միջ արկանել հաշտութեան : Ցանկալ և ոչ դաստիսոսու-
յայտնի պատգամաւորութեն ունէին յայս սակս , բայց և թիւն ի միջ
այնպէս պոմպէոս յանձն արար նոցա ողջունել , և իրօք պոմպէոսի
ինչ ի չքմեղս ևս լինէր : Լ՛ասէ . ,, չէք ինչ թշնամանել և կեսարու :
,, ընդդէմ կեսարու , որ տայ ինձ ձեռն ի գործ առնել .
,, այլ միայն նախանձայուզութեն ի հասարակապետութեն ,
,, զորոյ զգուստ միշտ նախանձաբար ընծայեմ՝ ըստ զնմա-
,, ոանձնական կարգադրութեն : Լ՛ուծան է կեսարու՝ վն և
,, նա վճռէ երթեալ նոցին սկզբանց յիւր գնացս , և մի՛
,, անհրաւոսցի առ պետութենն՝ ի հանել զվրէժ քինու-
,, իւրոյ թշնամեաց " : Ցայտ է թէ պոմպէոս այսպիսի
զգուշութիւք կամէր սիրելի առնել գաշնախօսութիւն , ոչ այն-
չափ առ ի հասանել հաշտութեն , որչափ ի գտանել յա-
պաղումն ժամանակի՝ զի կալը յանպատրաստի , և զի զօ-
րաժողովն լինէր չէր ինչ հեշտին և մնադիւր ի կողմա-
նէ ժողովրդոց՝ ոչ սակն ունէր :

Կեսար՝ որոյ չկալը ինչ լաւագոյն դիտումն հաշտուե՛ , Կին. տա ընկ.
տա ևս կամեցաւ պատիւ համարիլ անձին , յուսեալ թէ պանիս. ժէ.
ըղձանաց այնմ : Լ՛ուաքեաց առ փոքրն Լ. կեսար և առ
ռոսկիոս նոր առաքաբկուիս , զոր նա ինքն այսպէս գրէ .
,, Պոմպէոս երթեալ ի սպանիա , ամ զօրք ի բաց արձա-
,, կեսցին . ընդ ամ իսաւլիա ի բաց դիցին զէնք . անկէտ
,, լեցի աշնակեցուն և բռնուե . ընտրութիք իշխանաւո-
,, րաց լիցին ամիս ազատարէն , և հասարակապետութեն
,, մատակարարութիք լեցի հեղինակութ ծերակուտին և
,, ժողովրդեան " : Լ՛ս միաբանեալ ի մանուսր պարա-
գայս գործադրութիք խնդրեր բերան ի բերան խօսիլ ընդ
պոմպէոսի :

Ակներեւ բացերևագոյն յայտ առնէ ինչ ինչ յայսց պրակաց : Լ՛ատ նէր , կեսար խոստանայր փոխանակել ըզ-
գաղղիա՝ որ յայնկոյս ալպեայ՝ ի դումէտիս , և զրբ
յայսկոյս ալպեայ՝ ի կոսսիդիոս : Հրաժարեր յառանձ-
նաշնորհուէ , որ առաւելն էր նմա՝ խնդրել վհիւպատու-

Ը. Հ. 763։ Ն. Բ. 49։

սուէ գործակալեալք . և յայտ առնեալ՝ թէ ինքնին եկեսցէ և խնգրեսցէ անձամբ , և ըստ ամ կանոնաց ։

Լ.յս առաջարկու թէ ունէին ինչ ցոյց ջահանորուէ , և կիսերան յայտնել անն ուներ բարեբաստ ինն եղեց ։ Յաւեր նմա՝ թէ կեսար սկիզբն առներ ամաչել ընդ իւր զառանցանս . և գիտեր թէ պոմպէոս չէր ինչ գոհ՝ ի զօրս՝ զոր ուներ ընդ իւրով հրամանաւ ։ Այլ այս ամենայնիւ թէր վաղ նահրացան ։ Պոմպէոս պահանջէր առ նահա շաւիղ սկզբնաւորս թէ , զի կեսար ամիսոիեսցի անգրէն յիւր առաջին վիճակ՝ Յողեալ զանիմնի , և զայլ առելս գրաւականեալս արտաքոյ իւրոյ Դաւառի ։ Ա՛ի զի ընդ ժամանակս դաշնաթօսուէնէն՝ միշտ յառաջ վարեալ էր նէր զմարտ պատերազմի ։ Կեսար զօրքին չհակառակին կա մէր , զի պոմպէոս և հիւպատոսք սկիզբն արասցէն ար գելուլ զզօրաժողովին լինել՝ իբրեանց հրամանաւ , և՛ի բաց արձակեացէն զայն վայր ժողովեալ գումդս ։ Լ.յն զի՝ պոմպէոս Յէպէտ և խոստանայր էրԹալ՝ ի սպանիա , բայց ոչ յայտնէր Թէ էրը ։ Իսկ առ բան բերան՝ ի բերան խօսեալ էր միմեանս՝ զոր պահանջէր կեսար , ջայր ինչ պատասխանի ։ Ա՛ն որոյ վարիւռ կեսար ունել իբաւունս խղելոյ զդաշնախօսուէնէն ։ Հրովարտակս յայտարարուէ արձակեաց էր ամ իտալիա , յորս՝ ի ցուցակուէ ընծայէր զիւր իրաւունս բարեաեսել փաստիւք , միանգամայն և գրգռեր զպոմպէոս վնասն առնել , զորմէ լինէր և ամբաս տան Թէ խուսափել և երկնչի՝ ի յայտնելոյ զմիտս ։ Լ. պաբէն յայտ գրէրԹէ՝ սա ըստ իւրում սովորական ա ջողամտուէնէ և փուԹոյ պնդուԹէ՝ ի շահիլ զսիրտս , յայտներ՝ Թէ համարի իւր կուսակիցս զամենեսին զնո , որք չէին յիւր կողմն ։ Լ.յս քաղաքավարուէն էր այնպէս քաղաքասոհ , ոչ պոմպէոսին լէզու էր ամիւ ընդ հակառակն , որ Թշնամիս համարէր զամենեսին զնո՝ որք ոչ նպաստամատոյց էին՝ ի գատ հաասրակապետուէնէ , որոյ ինքն էր ջատագով ։

Ս-ԻՒՏԱՒՈՍ Ի ՀԱՍՏ. ՀԵ.

Լաբիէնոս անցանէ՝ ի կողմն պատ պէոսի ։

Կէս. ՀՀ. ՀԲ. ԽԻՀ. Է. Ի.

Լաբիէնոսի առաւելեալ էր զքաջալերուէ պոմպէոսի անցեալ՝ ի կողմն նէր , յորժամ զսոյնք էին գալոյ յիւրաւանուէնէ : Այ՝ ոչ տեսաք , եր մեծագործն՝ ի տեղա կալս կեսարու , առ որ այս զօրագլուխս ցուցեալ էր մեծ յարգ և վստահուէնէ : Լուսակիցք պոմպէոսի ամբարձին յոյժ զՀեղինակուէնէ սարտուցելոյս՝ ի շնորհս իրաւանց՝ որ՝ ի գատ իւրեանց , և ընծայէին վարկ մեծ իւրումն ա ջողաձեռնուէնէ : Լ.յլ ինքն ոչ փոխատրեաց նոցա՝ բայց անոտի յոյս , Ե վայր հարեալ՝ ի զոյցս իւր զօրուէնէ կե

սարու. Կայց ինքեանք ընկալան ի նմանէ դուշաքեայ Ա՛ս. 703։
օգուտ։ Յ աբիենոս ՝ հանդիսանայր գերապանծ սպայ, Ն. Ք. 49։
ցորչափ ծառայեր ըստ ձեռամբ կեսարու. իբրև զատաւ ի
նմանէ ՝ չարար ինչ ըստ արժանեաց իւրոյ անուանն։ Կեսար
եցոյց առ նա սովորական մեծասրտութիւն, առաքեալ առ
նա զիւր փողս և զկայս։

Յայսմ վայրի ինքն ուժգին զՀԱՏ եր պատերազմէլոյ, Յառաջագէ
և չունելով դեռ ընդ իւր՝ բայց զիւր երեքտասանեւերորդ մասրս։
լեգեռն, տերեաց պիսաւրոնի, փանոնի, անբռնայի և ա
բետիանի որ յԱտրուբիա ՝ Ի նմին ժամանակի զորաժո-
ղով լինեալ ըստ սի պիկէնոս, և հալածեր սմ ուստեք ըզ-
կուսակիցս պոմպէոսի ։ Պատասխ ես զսի ըստ միջնէն մա-
նուանց շահատակուեց ։ Ըստ է ինձ ասել. Թէ առանց
ձեռն ի սուր ձգելոյ բունադատեալ զսի Թերմոս՝ որ առ
ժամն էր պրետոր, տապ նմա ՝ պիզուվիոս. ատտիոս Խտ. Կ՛ծ-
վարոս ՝ պաւքսիմոն, և լենտուլոս սպինթեր ՝ զասկուլոն։ գէ։
Կայց հարկ եղև նմ պաշարել զկորփինիոն, ուր դումե-
տիոս ահելնոբարբոս էր փակեալ՝ երեւելի անձամբք, և
բազմութիւն յոյժ զնդաց։

Կայ եղև արդարև որս մեծ՝ կեսարու, յորս սակս ար- Պաշարէ զը
ժան էր ընորհապարտ լինել յանդգնութիւն դումետիոսի. դումետիոս ի
որոյ առեալ Թէ գլուխ ի երեսանից կաճառաց, ձեռնե- կորփինիոն։
րեց եղև ի գործ իբրև զսի ի քաջագանց։ Պօմպէոսի
գրեալ էր առ նա՝ զի եկեսցէ խառնեսցի ըստ իւր ՝ յապու-
լիա, առաջի արարեալ նմա՝ Թէ անհնար ի մեզ պաշտ-
պանել զիտալիա, բայց ի միակիզ զմա՛ զմեր զօրուն. և
Թէ զու մենասա՝ անվրէպ կորնչիս ։ Կաջ էր ազգարա-
բուին. բայց ի քէզբական պտղոմի սկ ըստ արժանեաց միտ
դնի ստորագաստե և հնազանդութե ։ Կոմէտիոս ձեռն
էարկ փորձ փորձել ըստ կեսարու, և խափանել զնորայն
յառաջադիմել ։ Յորհէր սա և անցանել ի գաղղիս,
ոչր կուսակալութիւն տուեալ էր նմա ի ծերակուտէն ։
Կայց կեսար չետ նիմ ժամանակ ձեռն ի գործ առնելոյ ։
Յայսմ ի վէր նը. անդէն և անդ իւր հեծեալք ասպա-
տակաւորք փախստականս արարին զՀԻՆգ կաճառս դումե-
տիոսի, որք կամէին խորտակել զկամուրջ մի՝ երիւք
մղոնօք Հեռի ի կորփինեանէ. զնին որոյ եկին երկօրեամբք
լեգեռնօք՝ պաշարել զամրոց մի, ոչր պահակապանք էին
զօրագունդք ըստ զիւր զօրս ։ Կայց ի վէր Հասին վաղվաղա-

1 Լաբիենոս՝ քաջ ի բանակ՝ կեսարեսեան,
արգ սարսռագեալ անգամանելի՝ և անպիտան։
Լուկիանոս. ե. տոմ 345։

Ա. Հ. 703 : Ն. Ք. 49 :

կի նոր գունդք , որովք կարողացաւ կառուցանել միւս
և բանակ ի միասին կողմանէ քղքին , զորոյ կՀրամա-
նատարուԹի ետ կուրիոնի :

Իբրև եհես դումետիոս Թէ պաշարեցաւ , գիտաց Թէ
է ի մեծի վտանգի : Կրեաց վաղվաղակի առ պոմպէոս .
աղաչէր գալ օգնուի իւր , և չմատնել ի ձեռս կեսա-
րոս զինքն և զերեսուն կաՀառս , և զբազմուի յոյժ ծե-
րունեաց և ասպետաց Հռովմայեցւոց : Ոյն ինչ սպա-
սեալ մայր պատասխանւոյ պոմպէոսի , պատրաստեցաւ
ի քաջ պատսպարուի , և ջանացաւ քաջալերել զիւր զո-
րականս մեծապարգև խոստմամբք :

Պարագայք իրացն ձախող յոյժ էին վասն պոմպէոսի :
Քեալ Թողուլ զաշխիսի մեծ խուռն զօրաց և զայն-
չափ երևելի անձինս՝ կորուստ մեծ էր և անպատուուի
իւրում կողմանն : Ոմն զի էր և տկար յոյժ . քաց յեր-
կուց լեգէոնաց՝ զոր ստեպ յիշատակեցաք , և յորոց Հա-
ւատարմուի չէր ինչ վստահ , չունէր առ իւր քայլ նորա-
Հաւաք զօրականս : Յասպիսի գնդօք ի մարտ մատչիլ
ընդդէմ կեսարու , և նորուն Հինաւուրց զօրաց , էր դիմա-
գրաւիլ միանգամայն ի կործանումն անկանգնելի : Պ-
պա խորհուրդ կալաւ՝ որպէս մտացի և խոհական . և
Թէպէտ և գիտէր Թէ ի գնացս իւր ստգիւտ զնովաւ ար-
կանէին ոՀ երկոտի և վատաբարի , ոՀ երևի ի ԹղԹոց
կիկերոնի՝ որ յայսմ մասին Թուի ինձ Թէ ոչ խորհի
զկատաւն , ետ պատասխանի դումետիոսի . Թէ քեզ անկ է
զերծանիլ ի վտանգէ յոր Թակարդեցար . և Թէ ջան
գիր գալ միանալ ընդ իս :

Ջօրք դումե-
տիոսի խոս-
տանան տալ
զնա ի ձեռս
կեսարու :

Դումետիոսի փակեալ պաշարեալ ի փոսից և ի պատ-
նըշաց կեսարու , այլ չէր ձեռնհաս կատարել՝ զոր ինչ
խոստ տայր նմա պոմպէոս : Իւր ամ սրտապնդուԹի և
վայրագուն նկուն եղեն միանգամայն , և հաստատեաց
ի միտս զերծանիլ փախստեամբ : Այլ և այնպէս եցոյց
անվհերուԹի առ իւր զօրականս . խոստացեալ նոյ զմե-
տալուտ օգնուի պոմպէոսի , և յորդորեալ զնոսա՝ ուժ-
գին գիմակալուԹ ինալ եկաւորուն նը : Այլ իւր խոս-
վեալ և չիսԹեալ գէմք ստեին զբանս նը . Թող զի եր-
եք խմբել և ժողովս մանուսն ընդ իւր մտերիմ բարե-
կամս , մինչև ի յայտ գալ ձմեռնատունն , և իրագէկ լի-
նել զօրացն՝ Թէ չունեին ակնկալել օգնականուԹ . և
Թէ գլուխս իւրեանց խորհի Թողուլ զնա և գնալ փախըս-
տեայ : Ընդհն վաղվաղակի հաստատեցին ի միտս և նո-
քա խորհիլ վասն ապահովելոյ զանձինս , և առաքել

պատգամաւորս առ կեսար։ Նախկին զառաջինն ընդէմ դարձան՝ ոչ գիտեալով վնասն իրողութեանն. բայց ի սուղ ժամանակի յայտնեցաւ ամն. և երկաքանչիւրքն լուեալ միաձայնութեամբ զդռնապետիս. և առաքեն իմացուցանել կեսարու, թէ պատրաստ են քանալ նմա զդրունս, և առնել որչափ ինչ կամք իցեն նմա հրամայել նոցա, և տալ ի ձեռս նորա զդռնապետիս կենդանւոյն։ Կեսար խնդալով ընկալաւ զնոցայն առաջարկուն. բայց և այնպէս քանզի մծտ էր գիշերն, ոչ կամեցաւ մտանել նոյն հետայն ի քաղքն, առ ահի՝ գուցէ ընդ խաւար աւար հարկանիցեն զնա զօրականք։ Պատուէր ետ միայն իւրոց գնդապետացն առնել զգուշաւոր պահպանութիւն զպարսպօք, և չթողուլ և ոչ միում ումեք փախչիլ։ Կեսար յուշ առնէ, թէ պահպանութիւն եղև կարի ինն զգուշաւորութեամբ և արթնութեամբ, և ամ իւր քանակ դէտսն ունէր՝ թէ զինչ հանդերձեալ էր նա որոշել, եթէ ի սակս քնակչաց, և եթէ աւագանւոյն՝ որք փակեալն էին ի նմա։

Լենտուլոս սպինթեր՝որ էրն ի կոր փինեան, ընտուն իւրնէ։

Լենտուլոս սպինթեր մի էր ի սոցանէ, և հալածեալ յասկուլոնէ՝ ոմն ասացաք, խնդրեալ էր իւր տեղի ապաւինի ի կորփինեան։ Ռաւել և դժբաղդ գտեալ յայսմ երկրորդում ամբոցի քան յայնմ, հաստատեաց ի միտս զչափ առնուլ զթուէ իւրոյ չաղթականի։ Ոչ զլորդ պահու գիշերոյն ձայն ետ ի պահապանս ի քարձրուէ պարսպին, և խնդրեաց՝ զի տարեալ լիցի առ կեսար։ Ծաւ անդր քաջ առաջնորդութեամբ ոչ զբրականաց կեսարու, այլ դոմետիոսին, որոյ մեծ էր երկիւղ կըշտամբութեան լսելոյ, փոխանակ զի գժբէնին գաշին իւրեանց, և ընկերեցին նմա՝ մինչև աւանդեցին ի ձեռս նորին իսկ կեսարու։ Լենտուլոս ոչ վրէպ գտաւ ի մտաց՝ զոր ունէր զմեծասրտութեանէ կեսարու։ Ըստ ինչ սկիզբն արար աղերսելոյ զգթութեն նոր, կեսար լռեցոյց զնա՝ ասելով։ ,, Ձերվ ես ի սահմանաց իմոյ գաւառի յանիրաւ ,, ելիլ առ ոք. այլ միայն ի վանել զանիրաւութեն իմոյ ,, հակառակորդաց, ի խնդրել զվրէժ սրիքութենից նեղե- ,, լոց, և ի դարձուցանել յիւր իրաւունս և յազատութեն ,, ժողովուրդն Հռովմայեցւոյ հարստահարեալ ի հակա- ,, ւակուէ սակաւուց ոմանց բռնացելոց ”։ Յորմէ սրտի դիւր եղև լենտուլոսի վասն անձին, խնդրեաց հրամանն անդրէն մտանելոյ ի քաղքն. ,, զի ոմանք (ասէ) այսպէս ,, զահի հարեալ են, մինչև խորհին երթալ զիւրովի ”։ Յամէր խօսիլ զդոմետիոսէ, զորոյ պատահար սիր ուրեմն է տեսանել։

Ա. Տ. 703։ Ն. Ք. 49։

ԱԿ Հ· 703 ։ ՆՈ ԲՐ· 49 ։

Դամոտիոս կամի դեղա- կուբ լինել ։ Իւր բժիշկ տայ նմ ընա- բեր ինչ փո- խանակ թո- ղոյ ։

Տեսաք՝ ովի դամոտիոս յայտնեալ էր ի բազում ամաց հետէ անձնական թշնամի կեսարու ։ Այգուոյ էսի ջանա- յեալ էր սորա՝ ովի կոչեցեալ նա յետս , և հուսկ ուրեմն առեալ էր ծերակուտին՝ ինքեան մատուցանել վնասից տեղի ։ Այո որոյ կարծեալ թէ՝ և առելոցն ի կեսարու ընդդէմ իւր՝ նման ինչ իցէ իւրումն առ կեսար , իւրաւ եհաս ժամ անկանելոյ ի նոր ձեռն , ոչ ակն ունելով նե- րումն գտանել , և քաջալերեալ յերկիւղէ՝ եղ ի մոխ երթալ վերուովք , զի ամենայն ըստ հաճոյս և ըստ հրամանի իւրոյ թշնամւոյ ։ Պատուէր ետ իւրում բժշկի՝ որ ամի էր յիւրոց ստրկաց , զի պատրաստեսցէ նմա դեղ մահու . իբրև բերին առ նա զըմպելին , էարբ քաջութեամբ , և ընկ- նողութեամբ յիւր մահիճն ։ Իբրև ժամբ ինչ անցին ի վեր , եհաս լենտուլոս՝ որ պատուէրս նմա զգեաւն կեսարու ։ Յայնժամ դամոտիոսի յուսահատեալ ողբս առնու , և չարաձայն լինի զանձնէ վէր չտապելոյ իւրոյ և կուրուել ։ Ընդիմի իւր քաջալերեաց զնա և ասէ . ,, Քաջալերեա՛ց ,, նա արբուցի քեզ թմրեցուցիչ ինչ և ոչ թոյն մահու . ,, ոչ լինիցի քեզ չար ինչ ,, ։ Դամոտիոսի սգի առեալ՝ մեայր պահէն , յորում հանդերձեալ էր յանդիման լի- նել կեսարու ։

Կեսար նեղէ դամոտիոսի , և ամենեցուն նզ զոր կա- րասարեալ էր ընա ։

Ի ծագել առաւօտու կեսար հրամայեաց ածել առա- ջի իւր զայն զծերունին ծերակուտին և զորդիս նզ , ըզ- որիւրսնս զորակամայ և զասպետս հաւմնայեցոց։ Էաց ի լենտուլոսէ և ի դամոտիոսէ՝ որ հիւպատոսականքն էին , կային ի քաղաքի անդ երեք այլ ծերունիք , յորոց մին էր առ ժամն գանձապետ. այլ և որդին դամոտիոսի , և բազում այլ նորահասք արգոյք , բազմութիւն յոյժ աս- պետաց հաւմնայեցոց , և Տանտապետք կիր Ծերունիք Կատաղեցաւ մեծապէս , որք անդր կոչեցեալք էին ի դամոտիոսէ ։ Կեսար պատուէր ետ կալ նզ ու կուսի՝ զի զերծ իցեն ի լեզուագարութենէ զօրականաց . և յետ ատգտանելոյ զնա վճռսրտուել նզ ի վէր իւր , որում (ասէ) չէի արժանի , արձակեաց զանհնեսին՝ առանց ինչ վնասի ընդդէմ ի նոցանէ . և առանց պահանջելոյ խոստումն ինչ ։ Ընդար և աւելի ևս ։ Դամոտիոսի բերեալ էր ի կոր- փինոսէ ՝ վեց միլիոն սեստերտս՝ տուեալս նմ ի պոմ- պեոսէ ի առնչել զնր գունդս ։ Այս էր փող հասարա- կապետութե . և կեսարու մարթի էր առնուլ իւր ի պետս ։ Այլ և այնպէս զարձոյց ի դամոտիոս , ոչ ։ Կամեցեալ

* Ասորւոց 750 հազար էի բոյս գաղղիոյ ։

1 Ջի մի երևեցի առաւել ինն յայտնի (նոցա ։) կեսար · յաղթ· անհոյնել ի կեանս մարդկան քան գրող· պարերազմ· ա· խ ։

(ըստ ասելոյ իւրոյ) երևիլ, թէ արգոյ իցէն յաչս նոցա մի- այն կեանք մարդկան. այլև՝ թէ զերծ է յահաբեկելոյ յարծաթոյ նոցա: Իսկ զչունդս դամբարանի արկ ըստ իւրում պարսկաբար, և անցոյց զնա վաղվաղակի ի սիկիլիա:

Ա. Այս օրինակ է գնացից՝ զոր յանձին կալաւ կեսար յայսմ առաջնուստ նուաղել, և զոր անվերկ պահեաց զոգիս յայլում ամի: Վճռացաք ամիս զոմանի՝ գիտելք առ գլխատարս, զոր ուր ուրեմն է տեսանել ի քաղաքին պատերազմունս. երևելի օգտիւ առաւելոյ յամ յաղթուիս զնա զորուն, շահեալով զսիրտ զօրականաց պարտելոյ, և պատուով զոր այսպիսի մեծասքանչ հասուցանելոց իւրոց զինուց և դասի, զորոյ ծածկել և ցայսօր զանիրաւուն յոչնչ բազմաց:

Կեսար զուարճանայ յանձն իւր վէմ այսր՝ ի միուն ի Թղթոց առ երկուս յիւրոց բարեկամաց, բալբոս և ոսպիոս. բայց և յայտնի միանգամայն գշարժաւելին օգտանդրուն և փառասիրուն, ուստի էր իւր սերկրուն:

„ Ուրա՛խ եմ (ասէ), զի հաւան էք ամի՝ զոր արարի ի „ կորփինիոն. . . . Ջանամք շահիլ այսուհիկ թէ հնար „ է, գնամ ոգի, և հայթայթել մեզ զընդերկար վայ- „ էլս պտղոյ յաղթուն: Ո՞ զի այլք անգուտ երևեալ „ չեզուն զերծ ի հասարակաց ատելուէ՛ և ոչ ըստ երկար „ վայելելոյն ի յաղթուն իւրեանց՝ բաց ի սիլլայէ, ո- „ րում հասատատեալ եմ ի միտս չլինել նմանուլ Ցամբ „ օրինակ նոր ինն ոձոյ յաղթուն, և ապահովմամբ զմեր „ բարեբաստուէ գթուելոյն և մարդասիրուելոյն": Երևի յայսմ գրի հաստատուն որոշումն կամաց, զոր ունէր յայնչ ժամանակս հետէ կեսար, տիրելոյ ինքնիշխանուելոյ և ունելոյ զոյն զօրամբ. յորմէ հետէ՝ թէ իւր ամ դաշնակցուելոյ չլինն խոչուէ և անկիզնջ. կամ չուներն այլ առարկայ՝ բայց ստիպել զսոմպիոս լինել իւր հպատակ հանդերձ ամ քղքայտովք, որում անմոռելի էր իրօք ինչ ակն ունել:

Վոմպեոս և լենտուլոս՝ ելեալք ի բանակէ կեսարայ, գնան ի տունս դաշնակցաց, որ ընդ երկար ունէր զբամբ, բայց ի Ե սիլլայէ մինչ նոյ, որում նմանող լինել չէն եմ կամք: Այս եղելոյն նոր օրինակ յայնմ ժամանակի հետէ կեսար, ամրացուցանել զմեզ գթուելոյ և առատաձեռնուելոյ:

1 Ուրա՛խ եմ՝ կենդանի են դեռ, և ոչ գյայնժամն ընդ երկար ունէր զբամբ, բայց ի Ե սիլլայէ մինչ նոյ, որում նմանող լինել չէն եմ կամք: Այս եղելոյն նոր օրինակ յայնմ ժամանակի հետէ կեսար, ամրացուցանել զմեզ գթուելոյ և առատաձեռնուելոյ:

Ա Հ. 703 : Ն. Ք. 49 : կանս՝ յորս կային փակեալք , տուեալ զանձինս ի մտա-
ծուխս տխուրս : Այլ՝ լենտուլոս ասէր . չա՛տ իսկ աշխատ
եղէ վն պոմպէոսի . արդ արժան է ինձ երախտեաց ե-
րախտիս փոխարինել կեսարու : Այլ և այնպէս յետ
սակաւ միոյ տեսլեանէ զերկոսին զսոսա հանդիսանալ ի
կողմն պոմպէոսի , և երևելոյն լինել յայնմ ոխերիմ կա-
տաղութեանն ընդ այնմ որում կենաց էին շնորհապարտ :
Զինն ինչ զարմանք , եթէ կեսար ըստգիւտ ի վէր ար-
կանէր այսպիսւոյ վրիժապարտ ապերախտուհ գնացից :
Այլ նոր սէգ և մեծասիրտ ոգի ոչ գիտէր բարբառիլ
ինչ այդպիսի՝ յօսի վն այդր բանի աղուաւանն ինձով
ի թղթի ուրեք առ կիկերոն : ,, Համանալ (ասէ) թէ ՝ որք
,, աւձակերպանն յինէն ի կորփինիոնի , էլլին գնացին
,, տալ պատերազմ ընդ իս , ոչ դրդէ զիս ի սարջանալ
,, յիմիդ գթալոյ : Հաճեալ եմ , թէ երևեսցին միշտ ընդ
,, արժանի անձանց իւրեանց , որպէս և ինձ անկ է լինել
,, միշտ նոյն ընդ անձինս ՚՚ :

կեսար զչետ պոմպէոսի , որ փակի ի բրունդուսիոն :

Կեսար չէր գտեղն առեալ աւելի քան զեօթն օր զա-
ռաջեաւ կորփինիոնի . և իբրև ի գլուխ եհան զայս
կարևոր իրողսն , խաղացոյց զբանակն , Թէպէտ և կա-
րի ինն անագան քան զժամ վաղորդայնոյ , բայց գնա-
ցոյց զջօրն աւելի քան զաւուր ձանապարհ : Հետամուտ
էր պոմպէոսի , որոյ այլ չկայր ամուր ապաստանի՝ բայց
խոյս տալ ի բրունդուսիոն : Պէպէտ ինքն էր կարի ինն
հպագոյն այնմ քան զկեսար , բայց և այնպէս կիկերոն
դեռ երկնչէր՝ գուցէ աճապարեսցէ կեսար հասանել իւ-
րում Թշնամւոյ : Ասէր սարսափմամբ . ,, Երթ՛ , ինն է
,, դա , արթնութի՛ , երագութի՛ և ժրութի՛ ՚՚ : Այլ և այնպէս
պոմպէոսի եղև ժամանակ հասանելոյ ի բրունդուսիոն ,
և փակելոյ ի նմա գնդօք՝ զոր կարողացաւ հաւաքել և
ասպետսացանել : Համար զօրուն չէր ինչ բազում . Թէ-
պէտ և ամիս հոգացաւ զօրաժողով լինել . և զինեցոյց՝
Թէ հաւատամբ կեսարու , և՛ս և զհովիւս և զսորուկս :
Կեսար մատեաւ յամրոյն յուէ մարտի՝ առ իւր ունելով
վեց լեգէոնս , որոյ չորք էին հինաւուրց զօրք , և երկուք
նորահաւաք զօրականք : Էր ինչ եղև , զի յուէ կամ
յինն օրէ յունվարի տերեաց բովանդակ իտալիոյ բայ ի
միոջէ միայն քաղաքէ :

* Կիւ . առ ապրիլ .

1 Ընդ հաւանութեի գործոյս առ պատերազմի : Ջի ոչինչ սխորժա-
ի քէն՝ ինգամ յաղթանակաւ . և գոյն ինձ , քան ինձ՝ անձին , և նոյ
ոչ այն զիրք է մտացս , զի առ յի անձանց երևեալ համանման : Լծաղ
նէն արձակեալքն՝ ասին գնացեալ եաբրս առ ին . ք . ն . առ ապրիլ .
առ միւսանգամ տալոյ ը իս մարտ

Ա. Հ. 703։
Ն. Ք. 49։

Նոր ձիգն կեսարու վր հաշտութ։ Ուրեք ուրիք աղաւաղե զձմարտուն եղելոց յիւր Յիշատակագիրս։

Մատղն ենա- րու առ Նիե- րէի. առ ազ. պիոս. Թ։

Սանեկապիոս ի նեար. ծէ։

'ի չու իւր եր նորա կալանաւորեալ 'զկն. մագիոս , զգլխաւոր [1] Ճարտարագործ պոմպէոսի . և ըստ իւրում սո- վորութե անդէն վաղվաղակի արձակեալ եր զնա , և առա- քեալ առ իւր զօրագլուխ , յանձն արարեալ նմա՝ խրնդ- րել և ջանասիրաբար լինել եհաւորութե առ միմեանս , իբրև անքոյթ միջոցի խաղաղելոյ զմի- գիս իւր , թէ մագիոս չհասցէ լինչ նմա պատասխա- նի 'ի կողմանէ պոմպէոսի ։ Այլ մեք ունիմք զթուղթ լինչ նորա առ սպպիոս և բալբոս , որ ցուցանէ զհակա- ռակն ։ Պոմպէոս ասէ նա առաջեայ առ էս գմագիոս՝ խօսել 'ի հաշտի , և էս էութ նմա պատասխանի՝ զոր պարզաձ գծիչ։ Ա- ժուարին է մեզ կնել զայս հակասուն , եթէ չհամարիմք՝ թէ կեսարու չէր լինչ փոյթ լինել խղճահար 'ի վր հա- ւատարմութե անցիցն յառաջ բերելոյ յիւր Յիշատակա- գիրս , մանաւանդ ըստ 'ի մտին քաղաքական պատերազ- մի ։ Ա՛սինիոս պոլլիոն՝ որ ուղեկից եղև նմ 'ի բազում յիւրոյ շահատակութեանց , յայտնապէս ստգտանէր զնա յայս սակս , ըստ պատմելոյ սուետոնիոսի ։ Ոչ այսպէս այլոս մեծարու վերհանձն և մեծասիրտ էլրկնչի սնապատիւ լինել ստուէ , և աղաւաղել զձշմարտութիւն 'ի մտաներ- գրութե որ անցանէ առ յետագայս ։ Ա՛յս արգասիք են փառասիրութե ։

Դիմե։ Բալ- բոս առ Նիե- գիրս Ը. առ սպպիոս։

Պոմպէոս իբրև եմուտ 'ի բրունդուսիոն՝ արձակեաց զմեծելոս շիտիոն յիւր կուսակալուն յասորիս , միան- գամայն և զնեոս պոմպէոս զիւր երէց որդի , յանձն ա- րարեալ երկաքանչիւրոյ խմբել յամ կողմանց արևելից զօր բազում զդամաքի և զծովու ։ Հաւանեցոյց և հիւ- պատոսաց անցանել երեսուն կառաւօք 'ի դիւռաքիոն ե- պիրոսի , (այն է՝ փոռոսցիոց ։) ուր և ինքն 'ի պատրաստի էր զՀետ երթալ նոցա ։ Ղեր վստահ 'ի նմ , և առաւել 'ի լենտուլոս՝ զոր կեսար անդադար թախանձեր բերանով բալբոսի , արարեալ նմա մեծամեծ խոստմունս՝ եթէ կամիցի դառնալ 'ի հռոմ։ Ա՛եկնիլ հիւպատոսաց՝ վեր 'ի վայր արար յայս սակս զխորհուրդս կեսարու . և կա- տնիոս ռեբիլոս՝ մի յիւրոց տեղակալաց կամէցեալ սկսա- նիլ նորուն հրամանաւ դաշնախօսուել ինչ ընդ սկրիբոնիո- սի լիբոնի աներոյ ակքստոսի կրտսեր որդւոյ պոմպէոսի ,

1 Ա՛յսպէս թարգմանեցի զլատին բառ- բռէֆեկտոս ՁաղագուսՁ, որ բա- ցատրի նշանակել Հիւանդապետ, վերա- կացու հիւանդից կամ գործատուաց՝ որք ընդհանուր վերջ բանային։ Իսկ՝ գոզ- լանգոռս մագիստրիս թարգմանէ վերա- կացու մեքենայից կամ մեքենայա- պետ ։

Ա՛ Հ· 703։ Ն· Ք· 49։ լուաւ պատասխանի , Թէ ՚ի բացականուէ հիւպատոսաց՝ անմիաբեթ է խօսիլ զդաշնից ։

Կէսար պատշաբէ զպոմպէոս , որ անցանէ յԷպիրոս ։

Լ՚Յնուհետեւ կէսար այլ ոչինչ խորհէցաւ՝ բայց փակել զպոմպէոս ՚ի բրունդուսիոն ։ Լ՚Ար ՚ի պաշարել անդ զքաղքն ՚ի յամենքակողմանէ , ձեռն էարկ կառուցանել Թումբ և պահանգակապ ՚ի փակել զմուտ և զել նաւահանգստին ։ Լ՚ղև մարտ ասաի և անտի ուժգին զգործուածովքս աւուրս իննն ։ Ընդ այսորիկ ՚ի պատնաւ նաւաց՝ որոց փոխադրեալ էր զՀիւպատոսս , մինչչև յանկ եղեալ էր վաստակոց կէսարու , պոմպէոս պատրաստեաց զամ զպէտս նաւարկութեն քսանեցունց կառաւաց՝ զորս ունէր ընդ իւր ։

Լ՚րկուցեալ սորա՝ Թէ ՚ի պահու մեկնելոյ իւրոյ կէսար մոցէ ՚ի քաքն , և եկեսցէ բաղխեսցի ընդ նա , որմէաց զգրունս , փակեայ զիողոցս և զշրապարակս անջրպետ ձողովք , կամ խրամատեայ փոսովք՝ զորս էլից սրածայր գերանօք և ցցովք՝ ծածկելովք հիւսուածոյ ոստովք ուռենեաց և հողովք ։ Հուսկ ուրեմն ամրացոյց կրկին պահանգակապօք ամուր և սայրասուր ցցոյ՝ զերկոսին ձայնատարս՝ զորս Թողոյր ազատս , առ հասանելոյ ՚ի նաւահանգիստն ։ Լ՚րև ամ ինչ եղև ՚ի պատրաստի , և այն ինչ զօրականքն մտանէին ՚ի նաւս , եթող ՚ի վր պարրսպայ և յաշտարակս աղեղնաւորս ոմանս և պարսաւորս , որոց պատուէր տուեալ էր , խուսել յայս նիշ տեղն՝ ուր ինչ նշ Թեթև վաղքայք , որովք հասանել ունէին ՚ի նաւահանգիստն ։

Հրամայեալ էր բնակչաց՝ յորս չէին ինչ վտահ , ելանել ՚ի տանց իւրեանց ։ Լ՚այց և այնպէս գտին նաքա հնար իմացուցանել կէսարու զմեկնիլ պոմպէոսի ։ Լ՚ն դէն վաղվաղակի առնդուղս կանգնեցին զառաջեաւ պարսպին , և կէսար եմուտ ՚ի քաքն ։ Լ՚այց իւր զօրականք երեթայնն խրեին յայն խորխորատս և ՚ի Թակարդս պատրաստեալս ՚ի Թշնամնէն ։ Լ՚նակիւք բրունդուսիոնի ըզգացուցին և զայս ևս վտանգ ։ Լ՚ռ խորշելոյ յայնմանէ հարկ եղև առնել յերկարաւոր պատյտ ։ Լ՚ր յայնմ վայրի դիւրին եղև պոմպէոսի հեռանալ ՚ի ցամաքէ . միայն երկու նաւք վարակեալք ՚ի Թումբս կէսարու առան՝ զորականօք եղելովք ՚ի նմա ։

Խորհրդածեթէ ՚ի վր փախստեան պոմպէոսի ։

Լ՚ր այսպէս պոմպէոս եւ գնաց փախստեայ ՚ի նոյն ՚ի նաւահանգստէ , ուր յառաջ քան զամն ինչ հասեալ էր մեծաշուք փառօք , ընդ իւր ունելով զյաղթական զօրս՝ լի արեւելեան աւարօք ։ Ընդ լքանելոյ ՚ի սկզբան անդ

'ի ձեռս իւրում Թէնամոյ զմայրաքաղաք ինքնակալուե- Ա. Հ. 703։
լքեալ Թողու արդ զնմ իտալիա. գնայք վատասրտի՝ ե- Ն. Ք. 49։
թէ հնար էր նմա այլազգ ինչ առնել. և խոհական՝ եթէ
կարողանայր այսուիկ 'ի ձեռն ըերել ժամանակ զօրա-
նալոյ։ Պլուտարքոս վկայէ՝ թէ քաղուածք համարեցան
զկողմն՝ յոր ձեռն էարկ յայսմ նուագի, և զեղանակն
որով էդ զայն 'ի գործ, իբրև զմի 'ի քաջուեց՝ որք պան-
ծալի առնեն զչմտութեն նր 'ի պատերմի. և որ ոք զմտաւ
ածիցէ՝ քանի առաւելուե և վերագասուե էր յայնժամ
կեսարու քան զնորայն, լինձ թուի թէ դժուարանայր
արդեօք անհաւան լինել այսմ խորհրդոյ։ Կուսկ առ-
հասարակ ասէին միաբան զնոյն, եթէ պոմպէոս յաղ-
թեալ էր կեսարու 'ի դաշտավայրս փարսալեայ։

Լուր վրիպակ է այն՝ զի ոչ պատրաստեցաւ յառաջ քե
զհարուածն. և զի արհամարհեաց զնա Թէնամի՝ մինչ 'ի
ձեռին ունէր զզօրուն տոկալոյ բազխման նր։ Այսկայն
դիր կեսարու էր կարի ինն աջողագոյն քե զնա՝ առ քա-
կիզքն առնելոյ մարտի։ Կեսար մտանէր անընդմէջ յիւր
մէ դաւառէ յիտալիա. 'ի ռուբիկոնէ 'ի հռովմ՝ փոքր է
հեռաւորութենն. ուր ընդ հակառակն՝ լեգէոնք պոմ-
պէոսի 'ի սպանիա՝ չէին ձեռնհաս եկաւորել ուր էր նա,
բայց անցանելով զկարաւակողմամբ գաղղիոյ՝ որ ներ էր
կեսար։ Ո՞ որոյ գէպ եղև պոմպէի չընդունիլ ինչ ծա-
ռայուե 'ի քաջիկ գնդից՝ որոց էր զօրագլուխ, բայց ե-
թէ անսալով պարապոյ 'ի հաւաքել զնորս։

Կեսար մեծապես անձկայր զկեաս պոմպէոսի 'ի կեսար 'ի
յունաստան, և օգտիլ 'ի տագնապելոյ նր, և յառաջա- մոմ եգեալ 'ի
մեան տկարուե. զի միանգամայն յանգ հանցէ զպատերմն երթեալ 'ի
պարտութե նր։ Այլոյ ոչ գոյին նր նաւք. թէպէ զի և սպանիա՝ ա-
երկնչէր, գուցէ 'ի լինել իւրում յայնկոյս ծովու, տե- ռաքէ զվա-
ղակալք պոմպէոսի 'ի սպանիա՝ ափրանիոս և պետրէյոս զերիոս 'ի
գայցեն իւրեանց հնգեքհազարաւք լեգէոնօք 'ի վր յարձա- սարգոնիա,
կիլ գաղղիոյ, թերևս և 'ի վր իտալիոյ։ Ո՞ այսորիկ և զկուրիոն
խորհեցաւ յառաջ քան զնմ զերծ լինել յայս տագնա- 'ի սիկիլիա։
պանոյ, և երթեալ 'նախ 'ի սպանիա 'ի տալ պատերմ (ա-
սէ) ընդ զօրու անզօրագլխի, և ապա դառնալ պատերմիլ
ընդ զօրագլխի անզօրու։ Ընդհէն վաղվաղակի ձեռն էարկ
'ի կարևոր զգուշաւորութիս, առ ապահովել յիւրում քա- • Սուեթոնիոս
ցականուե զծովափունս և զշքջակայ սահմանս իտալիոյ։ 'ի կեսր. ԼԶ։
Պատուեր ետ իշխանաւորաց Ընդատաքաղաքաց ծովափ-
նեայց՝ հաւաքել որչափ ինչ նաւք կային, և հասուցա-
նել զնա 'ի բրունդուսիոն։ Ընդաքեաց զվաղերիոս՝ զմի

Ը՛ Հ՛ 703։ Ե՛ Ռ՛ 49։

յիւրոց տեղակալաց ՚ի սարգոնիա , և վկուբիոն ՚ի սիկիւղիա , տիրել այսց երկուց կղզեաց՝ յորոց ձգեր Հռովմ ա ռաւելապէս վնաս Համնալու ։ Կուբիոնի պատուեր առեալ եր՝ յետ նուաճելոյ զսիկիղիա անցանել յափրիկէ , և յայս սակս Հարկ համարեցաւ երևիլ ՚ի Հռովմ։

Ժողովրդիք սարգոնիոյ հալածեն զբռնաւոս , և զնունին զվս ղբիոս ։

Աղբիոսի էր մի միայն վկիղեն . և այն իսկ ոչ պիտանացաւ նմա ՚ի կատարումն իւրոյ յանձնառութեանն ։ ՚Ի լսել զձայն մեռելոյ նորա՝ բնակիչք կուսիոյ վանեցին ՚ի քաղաքէ իւրեանց զկոտտաս , որ Հրամանատարն եր կղզւոյն յանուն ծերակուտին և պոմպիոսի ։ Այլ ամբաղաքք սարգոնիոյ էին ՚ի նոյն միտս ։ Ուր որոյ կոտտասայ Հարկ եղև լքեալ թողուլ կիւբ գաւառ , և խոյս տալ յափրիկէ . և վաղերիոսի չէղև ինչ այլ աչառաութեի , քայլ գալ սեպհականել զտեղի ինչ՝ զոր եգիտ պարապորդ ։

Կատոն ուղեր զբաշխ սիկիղիոյ , ՚ի վար արկեալ անտաճոր զկիւբ սովորական պարուսի և ժրուի ։ Տայր նորոգել զկին նաւս . կառուցանել և նորս . ժողովէր զօր ոչ միայն կիւբոյ կղզւոջ , այլև ՚ի լուկանիա և յերկիր բրուտեանց ։ Այն ինչ այս ամ պատրաստէին իբրու կարմ , լսէ՝ զի ասիներս պոլլիոն եկաս ՚ի մեսսինա ։ Այր առաքեալ անդր ՚ի կուբիոնէ , ակն ունելով թէ գՀետ եկեսցէ նորա ընդ Հուպ երիւք լեգեռնօք ։ Կատոն՝ որ եր ՚ի սիրակուսա , սուրհանդակ առաքեայ առ պոլլիոն՝ Հարցեալ ինա . եթէ այր Հրամանաւ , և օրինիւք զինու վառեալ մտանէ կիւբ գաւառ ։ Պոլլիոն ետ պատասխանի . Հրամանաւ այնորիկ՝ որ ձերն է իսպանիոյ ։ Այս եր՝ զոր պատշաճագոյն էր նմա ասել ։ Իբր զի չկայր յաշխարհի ինչ պարականն՝ զյանձնառարուէն ինչ տուեալ ՚ի փոխանակութեան գաղղիոյ , երթեալ վանել ՚ի սիկիղիոյ զսիպիոսի որ՝ որ եր կարգեալ ՚ի ծերակուտ կուսակալ ։ Պոլլիոն յայտ արար ևս առաքելոյն ՚ի կատոնէ՝ զմտ որ ինչ լերկեր կիտալիա , և զիսխուսա պոմպիոսի ։ Յաւելեալ ՚ի վէր , Թէ կուբիոն գայ կղեռ իմ՝ Կատոն՝ որում քաոմնելն էին մարտակաւիւք քաղաքացւոց ընդ միմեանս , և որ կարծելը ևս ձեռնհաս լինել ՚ի վանել զպոլլիոն ՚ի սիկիղիոյ՝ բայց ոչ գիմակալել կուբիոնի , ժողովեաց զսիրակուսացիս , և յայտ արար նոյն . Թէ անկայ գալով պատպանել զկղզին , իմ ոչ ես միայք յանպատ առնել զայն Թատրոն մարտի պատերազմի . զի այսորիկ ես խոյս տամ , և ձեզ չիք ընտրելագոյն ձառնապարկ՝ ոմ ընդ Հով լինել յաղԹականին ։

Ե՛ս Հ. 703։ Ն՛ Բ. 49։

Ի.Յսոյնիսկ խորհուրդք և արարք ապաքէն յոյժ են գո-
վելի և լի մարդասիրութ ։ Ի.Այլ ես կամիմ թէ չյաւելցայր
կատոն՝ գանգատ անվայելչական ընդդէմ վերնախնամ
տեսչութ , յասել իւրում՝ Թէ յաջողեաց պոմպէոսի՛ ի
բիւր անիրաւ իրողսն , զանց զնովաւ արարեալ յորժամ
ջատագով գոաւ բարիւք դատի և իրաւանց հասարակաց
ազատուե ։ Ի.Այլ անիրաւուե յաղթական և առաքինաւ-
Թէն գժբադդ՝ են զայնմ ակղուե ինչ , զոր միայն Հայտ-
նուի Հանդերձեալ բարեաց կարող ի ջրել ։

Ի.Ո՛վ հաւատամք կեսարու , կատոն յաւել ՚ի վե՛ր և նա-
խատինս ընդէմ պոմպէոսի , զի վառեցոյց զպատերազմ՝
որում չէր ձեռնհաս գիմակալել ։ Ի.Այս խորհրդածուԹք
լինէին կարի ինն տարազեպք ։ բայց իրօք էր՛ն արդեօք
Ճշմարիտք ։ Կեսար ատեալը գկատոն ։ և Թերևս կամ
եղև նմ՛ առ վայր մի՝ ծաղր առնել գիւր Թշնամի ։ Կատոն
Հաւց ՚ի սիկիլիոյ ՚ի կղզին կորկիւրայ , և անտի ՚ի բանակ
պոմպէոսի ։

Տարատեսչի և տատամսուԹք կիկե-
րոնի ։

Կեսար ՚ի գարձի իւրում ՚ի քրունդուսիոնէ ՚ի Հռոմ՝ տե-
սանէ զկիկերոն , որոյ ՚ի վարանս լեալ ըս իւրում տա-
վորուե մ՛ը բանալ խելամտուեն , չև երբեմն ՚ի մի
կողմն ։ Ի.պաքէն Հետաքննին ինն ի գՀետ վարել և տե-
սանել ՚ի յոյզս ծփանաց ներՀակակիր խորՀրդոց , որք
փոխոխ վէր ՚ի վայր չԹևէին զայս վսեմական միտ , և ոչ
այլ ինչ պտղաբերեալ բայց առառաջիցս յանել գնա՝
անկարացեալ էր գտանել ։ Ի.ռ առաջի առնելոյ յայտ
վայրի գիտ որում Հնար է յայսհնիւ շարժել զվերծա-
նողն , ՚ի դիպ էր օրինակել զերիս գերս իւրոց ԹՀղոց
առ առտիկոս ։ Ի.չս քաղէցից զկարի ինն պիտանիսն ։

Կիւ. սա. ա-
գէնոբ.ցի։

Ի.ոտղոյը զնէր կուսակալսն կիլիկիոյ՝ որպէս յառաջն
յուշ արարի , ՚ի ժամանակի յորժամ Հակառակուեն ՚ի
ձէջ կեսարու և պոմպէոսի գամ՛ը զգամ բորբոքիւր , և
սպառնայր մնալուտ պայԹիւն ։ Ի.նդէն վազվազակի
յոգի խոյեցաւ ոչ միայն յողորմ Հեռևուեց՝ որք յայմ
երկպառակուե ՚ի վե՛ր գային Համարէն ՏէրկատեսուԹն ,
այլ և յանձնական վտանգե ՝ յոր վարկիւր նա ինքն ։
Համարեցաւ մեծ ինչ քաղաքավարուե գործել՝ ջնաւ
ցեալ շահիլ զերկոցուն բարեկամուե ։ Ի.ս՛ր էր ըստ իւր
միտս՝ Ծորդել զպարտաւորուեն ընդ օգտի անձին ։ Ի.ո-
ցուն Հզօր զօրուե ապահովիր գնա յմմ վտանգե , և ոչ
երկնչէր ՚ի բռնադատուե սպՀաքել իւրք ։ ոչ ՚ի պոմ-
պէոսէ՝ որ յայնժամ վարիւր ողջամիտ սկղբամբք , և ոչ
՚ի կեսարէ՝ որ մեծերին էր պոմպէոսի ։

Ա՛ստ ընդ ոտն ի վեր ի գլուխ ելանել ոչ կարեմ , զի ոչ ունիմ զգեստս ինձ ի փոխան ։ Ա՛յլ եթէ ինձ ոչ ունիս զգեստս , ասէ , ի փոխան , ապա ես ունիմ ինձ զգեստս ի փոխան ։ Ա՛յլ ոչ ունիմ ես զգեստս ինձ ի փոխան , զի ոչ ինձ ինչ տարտամ , ի գնել թէ չարկ լոկի վաւիլ զինու ։ ,, Ոչ այսմ ՚ պատուհասի ,, (ասէր նա առ ատտիկոս) նախամեծար ընտրեմ չարչարել ,, քան թէ զոմպէոսի , ըզ յաղթել ըզ կեսարու ։ ,, Ա՛յլ իրքն չէ էին հասեալ ցայս սահման ։ Զոյգքն էին ցայն վայր զվէճն փակեալ ի շրջափակ ծերակուտին , կամ գէթ քաղաքին հռոմայ ։ Ոչ ոք էր իրացն ՝ բացարձակ խօսել , խաղաղանալ · և կիկերոնի ոչ իւիք իրօք կամ էին վայրապար թշնամանալ կեսարու , ի հակառակ կողմն թաւակսելով յառաջ ըզ գժամանակն ։ Ա՛յն ոչ և գժպատեհ էս թուէր նմա այն՝ մանաւանդ ի մն պատճառս · իբր զի առ ժամն պարտապան էր կեսարու ։ Ա՛յլ հաստատեաց ի միտս ըզ այդմ մասին զերծ լինել՝ վճարեալ զպարտիս , և՝ի վար արկեալ յայս սակս զարծաթն՝ զոր առ իւր զատուցեալ ունէր ՚ի բերդսն յաղթանակի ։

Ա՛ւ զի անձկայր յաղթական հանդիսիւ՝ ոչ ասացաք այլուր · և գոյն իսկ պահանջողութիւն առնուատոյց նմա առիթ՝ որով խնդալիս օգտեսցաւ , ի նուաղեցուցանել գեղ զնւր խոչ և խոովք ։ Ա՛յր քնաւոր իմն ի ինդիր լինել այսմ պատուոյ , առաքեալ գաղալ ըղձանաց ամենեցուն նոցա՝ որք ունէին զհրամանատարութիւն զօրու ։ Ա՛չ զի ինդրուած յաղթանակի հարկ ՚ի վըր արկանէր մնալ արտաքոյ քաղաքի , այսուհի գոյր նր օրինաւոր պատճառ էբևեբելոյ ի ծերակուտի ։ Պոմպէոսի իսկ բարւոք թուեցաւ՝ հրաժեշտ տալ նր , յայտ արարեալ գուցէ խոժոռեցուսցէ զոք ի տրիբունից ՚ի դիմադարձիլ նր իւրում խնդրուածոյ ։ Ա՛յ այսորիկ ամ վիշք ի սակս կեսարու , ասեն ՚ի մէջ հիւպատոսաց և ծերակուտին , անտի ՚ի մէջ տրիբունից կուրիոնի և անտոնիոսի , երեքեան առանց քնաւին ըզ մէջ մտանելոյ կիկերոնի ։ Ա՛յ որոյ պահեաց անձին զպաշտօն խաղաղարարի , պաշտօն պանծալի՝ յորմէր իւրումն քնաւորուէ և ձրիկ , և առաքինակ Հանգամանայն , յորս թերևս բարւոք առնէր՝ եթէ հանապազորդ

1 Եթէ զինուք եղիցի որոշումն ընդ միում, ըզ յաղթել ըզ միւսում։ իբրեւ, լաւ ևս տեսանեմ յաղթել Կիկ· սա ապին· ը· ա։

Ե՛ւ Հ· 703։
Ն՛ւ Ր· 49։

Կիկ· սա ապին· է· ֆ, և ը։

դէը ցվախձան ։ Բայց սիրտ իւր և ջանք եկին վճռ պոմպէ-
ան ։ Յորդորէր վնա առաւել ի հաշտուԹի ։ բայց և այն-
պէս հասատատեալ էր ի միտս ցհետ երԹալ նմի, Թէ կա-
միցի ձեռնարկել ի մարտ ։

Ա՛ՀԵԹԵ բարի ինչ կարծիս ունիցէր վճռոյ պոմպէոսի ։
Լսեր իսկ ։ ,,ՅաղԹուԹիւն ՝ անտարակոյս տայ մեզ ցնծալ
,,էր ոք ։ Եւ ո՛չ միայն յերկոցունց ըղձանայ մերում օգ-
,,տի և բարեմասնուԹիւն ։ երկաքանչիւրն կամին Թագաւո-
,,րել ։ Օ՛Րինչ վիճակ իցէ մեր ի մահագոյժ պատերազ-
,,միս՝ որ պատրաստի ։ Պատեալ ունիմք տարագրուԹիւն՝
,,Թէ յաղԹիմք ։ և սարկուէ Թէ յաղԹեմք ։ Պոմպէոս
,,միշտ ցանկայասւ տէրուԹիւն հանդէպ եղելոյ տէրուԹիւ-
,,սիլլայի ։ Վա՛ ինքն իսկ զայս ոչ ծածկէ ։ Հանապազ
,,իւր լեզու զայս բարբառի ։ Օ՛ղջ կարողացաւ ասէ առնել
,,սէնէա ։ Եւ ոչՓԷՐԴ ՀԱՒԱՏԵՑ ։ Իւր սիրտ և բերան այլ ինչ
,,ո՛չ ընԴեն՝ բայց զմիւսս ։ և զտարագրուելս նմի ՚՚ ։

Բայց ուր կիկերոն անգամ էր զպոմպէոսէ ։ և զանգիմ-
տէր ի հետևուԹեց նորուն յաղԹուԹէ ։ գաւչէր ի կեսա-
րէ, և սոսկայր ի գամէնէ ։ Վախերկ համարէր զգործս նմի
և կոչէր գնա էլուզակ և մեծեղուն ։ և յորժամ սկիզբն
արար կեսար իւրոյ ԹշնամուԹիւն առճամբ ոխմինեալ և
այլոց ինչ քաղաքաց, տէս որով օրինակաւ կիկերոն աւ-
տայտեի զիւր ցասումն ։ Ա՛ՀԱՅԱՐԱՔԱԼ գոչէ ։ ,, Ո՛Վ կիկ· ա՛ա· ԴԻՒ· Է· ՃԸ·
,,այր անմիտ, միանգամայն և Թշուառ, որ չկերպարան
,,անգամ չունի զգեղեցիկ և գՀնմաքիա փառաց ։ Օ՛ՀԱՐ
,,զոր առնէ նա, ասէ առնէ՛լ պաշտպանուԹիւն իւրոյ
,,պատուոյ ։ Իսկ ուր իցէ պատիւ, բայց՛ի գործս առա-
,,քինուԹէ ։ Ո՛րինք պարտաւորուէ և առաքինուԹիւն Թո-
,,զոյս ցանկայիցէ՞ն զորս ողով լինել առանց հրապարա-
,,կական հեղինակուԹ ։ տերել քաղաքաց իւրոյ քաղա-
,,քակաց ։ զի բայցէ իւր Ճանապարհ զբռամբ ածելոյ
,,վիւր հայրենիս ։ առաջի առնել խորհուրդ՝ ջնջելոյ
,,առհասարկ զՀոմ պարախ ։ յետադարձ առնել աքսորե-
,,լոց ։ և այլ բիւրօրինակ ձեռներիցիս ընդդիմ օրի-
,,նաց, մինչև Հասանիլ ի բռնաւորուԹ, որ մեծն եչծ-

1 Ի յաղԹուԹէ յորիցէ ոք բռնա- նահանուԹէ սնոյականի Թագաւո-
կալ։ Եւ ո՛չ միայն կէս նպատակի րուԹեն ։ Ալինչ երբեք նուազ քան
Է՝ սէրս երջանկուԹ ։ երկաքանչիւր զայս առագաստաց նա ։ Ջհարդ-
Թագաւորել կամի ։ Ա՛ՐԱՐԻՐ ։ ։ ։ ասէպ յետզետ զայս ։ Կարաց ոհլա-
Եւ առ խմբ ։ եԹէ յաղԹեացես՝ առ- ՛ՐՈՒ Է ։ Ո՛Ր Կորիցէ ։ Ջսկիլլային խոր-
բագրեցես ։ և Թէ յաղԹեացես՝ հի սիրտ նորա և զտարագրուելց ։
առակն և այնպէս ծառայացես ։ կիկերոն ։ ա՛ա՛ԴԻ ։ Է ։ Է ։ ՃԸ ։ Է ։
Ա՛ՐԱՐ կէտս պատչելի են օրինա- Է ։ Թ ։ Է ։ Ե ։ ՃՀ ։
կաւ ցանկացաւ (ՓԽՓՀ ՂԸ ասէս)

(Ը. 2. 703։ Ն. Ֆ. 49։)

,, ուղիղն փառասիրայն ։ Իւր լինչն իւրոյին բարեբաս-
,, տուէ ։ Յինէն կողմանէ՝ մեծ համարիմ զի միայն ձեզ
,, առուն ընդ քեզ՝ ի քում տան դաշտականի , ՚ք զնմ
,, այդպիսի թագաւորութիւնս ։ Ա՛ւ լաւ ևս համարիմ
,, մեռանիլ քեզ անգամ, քան ունել երբէք այդպիսի
,, խորհուրդ ։ Իսկ ասիցես ։ Թէպէտ և կամիցես՝ չի՛ք զո-
,, զջալ ի գործ դնելոյ զայն ։ Ա՛յո՝ ընդունիմ ։ Ա՛այց
,, յայնը ձեռս չիցէ այդմ ըղձանալ և կամաւորիլ ։ Ա՛յդ
,, համբ իսկ են՝ զոր ես թշուառագոյն համարիմ քան
,, զառանձնաս խալն ։ Ա՛ն ձանձրանամ ես՝ բայց զմի միայն
,, աստիճան թշուառութիւն ՚ք զայդ վերագոյն , այն ինքն
,, ե յաջողուած այդպիսի անհիւսս ըղձանայ ,, ։ Օ՞ինչ
սաստիկ քան զայսոսիկ թշնամանս . զի՞նչ դէղչիկ ՚ք
զայսպիսի խնամս ։

Ա՛պա եթէ ՚ի վեր յաւելցին այսմ. եթէ կինիերն ՚ի
սկզբան անդ կարծէը՝ թէ յայնժուէն կէսարու անողորմ
եղիցի , թէ հեղուցու նա արիւն իբրև զկինա , թէ առ-
ցե ի գանձ հասարակաց և աւարեսցէ զինչս իւրաց հա-
դառակորգաց իբրև զսիլլա , զՕուսկե ասացից՝ թէ լինիցի
միւս ևս փաղաքիս , դիւրին լինէր խնամալ՝ որպիսի ինչ
լինէր խորշումն մերոյս առնեալսն ՚ի դիմամղեալսն
պոմպէոսի ։ Ա՛ւ եթէ յոչ լինի յայլմէ կողմանէ՝ զոր
խորհէրն զպոմպէոսէ իսկ , ոչինչ են զարմանք՝ թէ գրե
առ իւր բարեկամ. ,, Տեսանե՞ս , զի պարտ է ինձ փախ-
,, չիլ . բայց ոչ դիտեմ՝ զմի՞ր վշտաբերեալ ,, ։

Ա՛այլ և այնպէս յօժարութեն սրտի իւրոյ միտեցուցանէը
զնա՝ ոչ ասացաք , ի կողմն պոմպէոսի ։ Ա՛յս ծագէր ոչ
միայն յերախտապարտութենէ իւրմէ առ նա՝ վասն գործոյ
իւրոյ աքսորանաց , այլ և ՚ի սիրոյ և ՚ի գորովանաց ։
Ա՛սորովք յուզական ՚ի Թուլիա՝ զոր գրե առ ատտիկոս ,
զգնացս և զարարս այսր զրադլխի . բայց առնէ զայն
դառն ցաւով և անհանգիստ գժգոհութեբ ։ Յետ գնացեալ
բուենն եղելոյ առ կալանաւորս կորնիֆիսիոնի , որ կէսա-
րեան եղելոյ ՚ի մեծ պատիւ , և զսորին հակառակն պոմպէո-
սի չոքեցեալ ՚ի նախատինս , կինիերոնի նեղեալ ՚ի բազում
տուէ ասաի՝ ասէ . ,, Ա՞նցէ՞ ։ այս մեծ թշուառութիւն աշ-
,, խարհի . ոչ ոք զատ է նոցկալէ , այն գոլով՝ ըն-

1 Ա՞նցէ՞ յուսոյ փախեալ , բայց չունիմ զոյն գնալ երթալոյ ։ Ախ ։ — — — — ։ Ը. Է ։

2 Ա՞նցէ՞ զայս թշուառագոյն, միւսն ՚ի զատ չարաչար՝ չունիմ զափաշան , և միւսում նախա-

տինս յանձնարարեն . միւսն համա-
րեալ փրկել թշնամեաց , և միւսում
լքեալ բարեկամաց . . . . . Ա՞ն-
թոդոյք զայսոսիկ , զի միշտ ան-
աշեցուցանիցեն զքեզ ։ Կինիերո —
— — — ։ Ը. Ե ։

,, ցի , և ջատագով էրաւացի գասին՝ արժանասցի ամ Ա՛ Տ. 703։
,, եպէսքանաց և նախատանաց . մին համարէսցի փրկիչ Ն՛ Ք. 49։
,, իւրոց Հ՛ցանէաց , և միւսն ձեռնհաւ ի իւրոց բարե-
,, կամաց " ։ Յարէ և այլ այսպիսի մտածութիւնս . ապա
յանկարծ զեղի առնու ։ ,, Ա՛յլ Թոզոյնք (ասէ)
,, զայգոսին, զի առաւելուա՛ զիմ՛ցաւ՝ ի մտաբերել անձ
,, գնորուն պատճառ " ։

Ա՛յս գործոյնքս նորոգելին յամ տխուր պատահարս ,
և յամ վտանգս՝ որք մերձ՝ ի վերայ կային պամպէոսի ։
,, Ահ ազէտից՝ (գոչէ նա ։) ասի՝ թէ կէսար գնա՛ կէս ա՛ն՝ ա՛ն
,, մտեալ է պոմպէոսի ։ Ա՛տաբէ . կէսար գնա՛ պոմպէոս ։ ա՛ն ։ ե՛ ։ ե՛ ։
,, սի ։ Ոսկ ի՛նչ ազգաւ ։ Ի՛ սպանանել գնա ։ Ահ ի՛նչ ըն-
,, ուաւուէս . իսկ չերթամք մեք Համբէն պատապարել
,, գնա մերմնով մերով ։ Ընդառաջելոյս հնծես գու՝ ոչ
,, և ես իսկ , սիրելիգ իմ աստիկե ։ Ա՛յլ գի՞ գործես
,, գուք ։ Ա՛՛ր եմք պարտաւորք , ընդդէմք , նկունք , և
,, ամէն անգօրք " ։

Գ՛ործարին երկոյգ կիկերոնի գնա՛ երթալ պոմպէոսի իւրոյմ փախստի . և չէր նա կամակար Հաստատել ի միտս առնել զայն , զի որ ինչ մինչեւ՝ չէր նմ Համոյ ։ Ի քուէն Հաւմեալ , անօգնականութի՛ն կորչիցեմն , և ի վեր ը գնա՛ խորհուրդ փախստեան պատարագ խոստոյ , եթէ նմա կարի լինն անՀամոյ ։ Ա՛ւ պոմպէոս խորհէալ էր զայս ամ՛ ի ծածուկ յոյժ՝ առանց իմացուցանելոյ ինչ ումեք , և ոչ Հարցեալ խորհուրդ՝ թայց անձին միայնոյ ։ Ակայն և այնպէս իրրև գիտաց կիկերոն՝ թէ պատրաստել է՝ ի բրուդաւսիոն , և ևս առաւել իրրև ետես՝ թէ խայս ետ՝ ի յուներատան , գոգ ոչս Հատաւ նմ յոյս ։ Գ՛ուռնատիս ասգիտաց զիրրև արկանէր , զի ոչ ընկերեաց նմա՝ յո՛ և էրթաւ նա ։ Հ՛ամարէր , թէ գործեաց նա յայտի՛ գործ ամենապատրաստ ը գնա՛ , և ցաւ իւր առաւել ։ Ա՛յլ քան գնա՛ էաւ ։ Գ՛ուռնելցանէ՝ գանձն յայնպէս ասէ՝ վերնակի՝ տարփաւորի , որպ խելացեալ առ Ժա մտնակ մի յանչուռնէ՛ն՝ ի ստուգանալ և յանչիւ թէ գնացից սերուհոյն , ասէ ։ ,, Ա՛յսոքա՝ զայրագի ,, փախստեանս , և այսպիսի անհնարեալ առաւելագանութիւնք

՝ Ջոր սրինակ՝ ի տարփանա՝ առան նը։ Ա՛ղգ զարմնոս ակն։
խելացեալնէն գսքա՝ ստուգու- արգ կարօտանայն փրկել ը՝ ձոյժ
Թէք , անհնարեալնէք և անվայել ուրեմ՝ արգ ոչնչ գործն ինձ մա-
չուրք , այսպէս և գիս փախստեան առանք , ոչնչ գործելիք և ոչնչ
նը և անհոգուն ազգասն ի բաց գիտուք ։ այսպէս գաս և գիրքս
ակն ի սերոյն ։ Ի՛նչ չառնէր ինչ Հայեցեալ ի ձոյ՝ յանհամ պարա
արժանաւոր ընկերել ինձ փոխս- Հատ Թագել ի բաց ։ Թ ։ ֆ ։

Ա. Տ. 703 : Ն. Ի. 49 :

,, մոռացուցին զնմ գործսն : Զաեսանէի յիմ արարս
,, պոմպէոսի ինչ մի արժանի՝ զնետ երթալոյ ինձ ետ
,, բուն փախստի : Լ՚որդ՝ որ երթեալը է, իմ սէր զրեթ-
,, նու . չժուժամ տեսանել զնս ի բացեայ ի նմանէ :
,, Ո՚չ մատեանք , և ոչ թուղթք , և ոչ նմ խորհրդա-
,, ծուխք իմաստասիրուն զրեն զնս բժշկել . Ը զջոյժ
,, զցայգ և զցերեկ զաչս իմ ի ծով , որպէս թէնդուն՝ որ
,, խնդրիցէ ամբառնալ յերկրէ և թաղել՚՚ :

Լ՚ս ծուխք մտաց էին սաստիկք . բայց ապա պէսպէս խորհրդածուխք՝ այնց չէդէմ ելանէին : Կիկերոն զառ-նայր զմտաւ ածէր՝ ասի զբուն զրեթէ կեսարու , և զնորա ահեզ չուեթափուն . անտի զգայարուէ պոմպէոսի , և զնորուն ատեպ զթիպանս՝ զորս կարծէր նշմարել ի նո-բուն գնացս : Լ՚ինէ անպոհ էր զգլխոյն , կարի ինն ան-գոանէր զայնոսիկ՝ որք ըզետ երթային զնետոց նորա : Կիկերն արարեալ ի հիւպատոսաց , գիւեթ [1] չկայր աք ի նոսա՝ որ թուէր նման արժանայարդ . էին [2] Թեթևք ը զնետուը կի զտերև՝ զոր յայսկոյս յայսկոյս հոսէ հողմ:

Կեր. ես ես փիլ. ը :

Ո՚տանէր Թանձրամտուեն ի Լ՚ գոմէոխոս , և յետա-մտուեն յապպիոս կղզիոս : Ո՚սորին հակառակն յոգի խորիւր օրինակաս Կեր . սուլպիկիոսի , և ոմանց մեծա-բուս անձանց՝ որոց էլեալ ի հաւմնայ ընդ պոմպէոսի , Թուէր Թէ փոքր փոքր յարէին ի կեսար : Ա՚ծոյ զնա-խանձանս կէ սարու իակ , և զբարեկամուն՝ զորս ունէք կիկերն յայմմ կողմն : Լ՚ս ոմ չուժէր յաղթել անձ պատեալ դիմամարտուէն՝ զոր ունէր առ կեսար . բայց Թօշնեցուցանէր մասամբ իմն զնւր բացօրոշուեթիւն առ պոմպէոս :

Գէր. ը. ես ընտան. ժգ. ժ. ժը:

Կան առ մէզ Թուղթք ինչ կէլիոսի առ կիկերոն , յորս զբոյգք լինին զայմ երկէլի երօղուեթ՝ : Կէլիոս՝ այր էր ուշեզ . բայց անհաստատ և անրդձակաձ առ սկզբունս բարոյականս : Կ՚արէր [3] համարձակ կիկերոնի , Թէ ի քաղաքական երկպառակուեթն ցորչափ բանիւ լո-կով լինին վէճք , արժան է յարել յողջմտագոյն կողմն . բայց յորժամ ձեռնարկի յորոշումն վիճիցն զնուք , յայն ժամ արժան է յարել ի զօրագոյն կողմն , և լաւագոյն

1 Ջգոյն՝ չեր չհամարել ինչ փոքր ը զայս հիւպատոսս : Է . ձէ :
2 Հիւպատոսք գիւրաչարժք ը զնետուը , կի ը զտերև : ը . ձէ :
3 Ո՚չ զանհուս առ՚ի քէն համա-րիմ զայս . զի յրնտանի երկպառա-կուեթէ , ցորչափ լինի մարտ՚ի քա-զաքի անդէն , պարտ է յարել՚ի հա-մատագոյն կողմն . իսկ ուր լինի մատչել՚ի պատերազմ և՚ի բանակ՝ ի զօրագոյն կողմն , և զայն համա-րել լաւագոյն՝ որ ապահովագոյնն է : Թուղթ ժգ :

Համարիլ զայն որ ի սպասիւազդն ։ Այս գՀետ երթեալ եր այսմ սկզբան գործովք . և թէպէտ և ցուցեալ էր զանձն միշտ նախանձայոյզ ամենասքանչ և օրինաց , բայց ի պարզ որոշման՝ եթող զսմանէսս և գՀետ գայան , և անց ի կողին կեսարու ։ Կիւերան՝ որ օտար էր յոյժ յայսպիսի սկզբանց , գրէ առ ատտիկոս . ,, Կէ- ,, լոս ՝ ոչ համարէ զնս փոխել վիտս ։ Կա՛ ես ողջամ ,, զնորայն մնաց չգիւտին ” ։

Կէսար կամի համոզել զկիւերան՝ զի եւ նմա եւ եղբօր՝ եւ տեղեակ լիցի՛ նա՝ թէ ինչ ինամեալ ի մոյրա՝ եւ եղբարցի՛ն նոա յանձն ։

Իսկ կէսար , և ոչ այլ որ ի նմն կողմանէ առաջարկեաց կիւերանի զնս առնուլ ընդդէմ պոմպէոսի ։ Նախայել զկիւերան՝ զի ինն եր , և յայտնի անհնարաւոր Թէ յաջողեացի ։ Կայր եկեալ ընդ առ նա՝ ի յորդորել , զի գայի ընդ նմա ։ Կայ՛ս եղեալ նմա զիտութիւն ։ Արդ ինն փոյթ եր նմ՝ չբեզայուցանել զնս գնալ , այլ զօրուն , այլ զօրուն այո՝ եր մեծ , բայց անշուք և անիշխանաւոր ։ Ոչ յերթալ հիւպատոսաց և բոլանդակ ծերակուտին գՀետ պոմպէոսի , չէին ինայեալ ի մոյրա քաղաքի անդ , բայց սիրելքովք ժողովրդեան , և սակաւ Թիւ երևելի անձանց . որպէս ատտիկոս և այլք ոմանք ։ Կէսար կեսար՝ տէր Հռովմայ երևեր ըստ իրաց ինչ անտեղի միայնակ . կմ գեմ չերևելոյսաներ ինչ պատճեր հնձկապետութեան ։ Ի զարմանն գտանել այսպիսեսմ անպատշաճուն՝ Քանզայաւ յոմ զօրուէ ժողովրդ՝ ի Հռովմ ըստ կարի վճռանուն արա , ի չբեզայուցանել զնս գան ։ Յայս ամն արկեալ նորա՝ կարի ինն Հնդն եզ օրսալ զնեղուալոս հիւպատոս , բայց սակ տեսաբ՝ վայրապար ։ Կաւ ևս յաջողեցին նդ գնզբ առ ոմանս ի պրետորաց , ի սրիքուհից ժողովրդեան և առ այլ ատորագաս իշխանաւորս ։ Շ ահեցաւ և գկեր . սուլպիկիոս , զնոլկատիոս տուզդոս , և գկ՝ . լեպիդոս՝ զանձինս հիւպատոսականս ։ Կայր կիւերան առ նորօք եր անհամ մնալ գերակայ , այլ եկաւորութի ոմ ծագեալ չբեզայուցաներ զմ ժողով ծերակուտին՝ որ լինելոյն եր ամն չանդիմանն և հրամանաւ կեսարու ։ Կնաեցաւ ամն՝ Թէ արժան և իրաւ է , զի նա ինքն խնամ կալցի անձամբ Հնդն գնել , և շահիլ բանիւ բերանոյ զոր ոչն շահեցաւ գրովք , և վասն այսորիկ՝ ի գաթի իւրում՝ ի բրուտդուսինեն անց ընդ փոսիա՝ ուր եր կիւերան ։

Կերա առեղծուած պատրաստեցաւ առ այս չարձակուրդ , որում զգեմ կալաւ արիաբար ։ Կեսար Հանդես

---

1 Ակնարկէ հետևի է (կիւերան) պատահելի յոյժ կարծեմ Նդին գներ չբջել գնա՝ ի մտաց , մինչ ես ինքն ա- զնաց չբջել ։ Կին առ ատտ ։ է ։ է ։

Ընդ Ս· 703։ ձեաց զնա յոյժ գալ՚ի ծերակոյտն , մինչև ասել Թէ երբ
Ն· Ք· 49։ Թաղ քո անդր՝ ե ինձ պատիւ · և երեթալդ յայսմ վայրի
Կիւ· ա· ա· ՚ի գատապարտութիւն է գատին կեսարու ։ Եւ զի չջահէր
Թիւ· ծԸ։ ինչ իւրով Թախանձմամբ , ասէ · Խաբո՛ւ է · Նէ խօսել՚է
հաղորդութիւն ։ Կիկերոն ասէ · Ոչ ընդդատաստի՞ ինչ խօսել ըստ
էմոյ ձշմարտիւ կարծեաց ։ Կեսար ասէ · Երբէքէ՞ն ընդ այս ,
կամիցի՞ն օրինադէտք լինել ընդ ձէ՞նչ խօսելս ։ Պատասխանի
ետ Կիկերոն ։ Ո՛չ այդպէս էցէ՝ էս ասացէ , ծերակոյտն ձէ հա-
ւանի՝ ընդ ձեզ երբեմն բաղխել ընդ սպանիս · և ո՛չ՝ ընդ ֆոխատբէսցի
զօր՚ի յոռնասան · և աշխարհեցէզ պահուսբ վնասել պոմպէոսի ։ Կե-
սար լռեցոյց ասելով · Ոմ ո՛չ են կամք՝ ընդ խօսեցես ինչ այդպի-
սի ։ Կիկերոն ասէ · Պիտեն էս զայդ · և վասն այսորիկ չկամիմ
գոանիլ՚ի ծերակոյտ · զի ո՛ևէ ե ինչ կամ չերբեալ անդ , և կամ խօ-
սիլ՝ զր օրինակ ցոյցէ ։ Խարկացաւ կեսար · և ել՚ի բերա-
նոյն այս բան · ,, Որովհետև որք կարողն են խորհուրդ
,, տալ՝ չկամին զայդ առնել , հարցին խորհուրդ ումմ և
,, իսկ՝ որ կամիցի տալ , և արարիչ գիմմ բռնուսի ” ։ Եւայց
և այնպէս վասն ձեռնդատի լինելոյ շքոլ՚ի գործոյ՝ յոր
ձեռն արկեալն էր , առաջի արար կիկերոնի՝ խորհիլ և
ևս , մինչև էր արարեալ պլեսին որոշումն , զոր ոչն ար-
դեօք կարէր վլանալ ։ Եւ գնաց կեսար , Թողեալ զկի-
կերոն կարի խին գոհ վանձնէ , և իրաւամբք · զի արուե
պէտք էին՝ առ զդիմ ունելոյ առնն ահաւորի ։ Եւայց գո-
վել արժան է և զչափաւորութիւն կեսարու , որ բուռն զո-
րութի՚ի ձեռին ունելով՝ տանէր այսպիսւոմ դիմադար-
ձուե ։ Եւ՝ զո՛ չունէր ինչ իրաւունս բռնադատելոյ զկի-
կերոն՚ի նուաձուե իւրոց կամաց , բայց պարտ և պատ-
շաճ է չնորհ ունել արանց , յորժամ չառնեն զիմ չա-
րիս՝ զորս ձեռնչաս էին առնել ։

Ա՛ևայն սպասաւհարկուք կեսարու բաւական էին՚ի
չմիաբանել զկիկերոն ընդ նմա , Թեպէտ և չէին նը այլ
պատճառք բազումք անձնապահ լինելոյ՚ի նմանէ ։ Եւն
բռվանդակ բաղկացուե ինչ անձանց ընկզմելոց՚ի յոռիու-
թիս , պարտապանաց , հաւատադրժից և անօրինաց՝ զո-
րոց լեալ էին դատաստանք վատանուանութե , և աքսորք
Թուղմ ժԲ։ յանցաւորուե ։ Կիկերոն ձանաչէր զամենեսին գնոսա ·
բայց չէր տեսեալ երբէք գնա միաձամուռ ժողովեալ՝ Կի
համախմբուես · և գիմդ խառնիւր նա յայդպիսի ընկե-
րութի ։ Եւայց գիտելով չափ՝ Թէ բարկացոյց զկեսար
իւրով անդրդուելի հերքմամբ , հաստատեաց՚ի միտս
անցանել ընդ ծով , և երթալ գտանել զպոմպէոս ։

Եւայց և այնպէս ոչ կարի էին փութացաւ՚ի գատա-

Ա. Հ. 703։
Ն. Ր. 49։

բուսին առաջադրութեան։ Նգոմանուհին զոր ուներ զգնա
ցիկ պոմպէոսի և զգնացից գլխաւորայ այսր կողմանն ,
խորհուրդն՝ որ յանկարծ իմն էանց ընդ միտս խուսելոյ՝ի
մէնեաւ կղզի կիմ յայլ ինչ չէզոք քաղաք , թախանձանք
կելիոսի , որ գրեացն առ նա Թուղթ գորովական և ոգե-
շարժ առ քեցելոյ զնա՝ի դիմելոյ յիւր կործանուսին , ա-
զաչանք տերենտեայ հնոջ իւրոյ , և սիրելի դստերք իւրոյ
տուղղեայ , որք՝ի սաղրելոյ առտիկոսի աղաչէին զնա՝
յապաղել , մինչև ցելս պատերազմին կեսարու՝ի սպա-
նիս ընդդէմ տեղակալացոյ պոմպէոսի , այս ամ յապա-
ղեցոյց միւր չու առնլի ընդ ցամիսս երկուս , բայց ոչ փո-
խեաց զնորայն մտաց որոշումն ։

ԿԱ. ա. ընդ
գանս. ժգ. ը։

Նհետեւեալ եմուտ՝ի նաւ յեօթն յուենիսի , որգուով
իւրով՝ որում փորը մի յառաջ զգեցուցեալ էր զպատ-
մուճան զառնացի յարպինան . և հասեալ՝ի քանակ պոմ
պէոսի , անդ եդիտ ընդունելուսի հասարակաց խնդուքը ։

Կատոն պա-
տուիրէ զպա-
նիսի զայս
նը տրաը . և
իրաւամբք ։
Վլուտ. ի կեն ։

Մեայն կատոն մեղադիր եղև նմ։ Նսկ . ,, Նձ անհնար
,, եր ջառնել ընդ ոճոյ՝ զոր կալայ յամ կեանս իմ. բայց
,, զքեզ չիայը ինչ՝ որ ստիպեր թշնամանալ կեսարու ,
,, և դիմագրաւիլ մեծամեծ վտանգաց ։ Վերզ անմիտու-
,, զուսին էր պատշաճական , զի՝ի հորդիլ հաշտուսե՝ կա-
,, րողանայիր արդեօք միջնորդել” ։

Կեսար գայ
՝ի հռոմի ։
Ընախուրջա-
թեն յոյժ ցու-
ցանէ՝ի բա-
նախօսուսեն
իւրում առ
ծերակոյտն
և առ ժողո-
վուրդն ։

Կեսար գայ՝ի հռոմի ։ Ընախուրջաթեն յոյժ ցուցանէ՝ի բանախօսուսեն իւրում առ ծերակոյտն և առ ժողովուրդն ։

Կայտոն պա-
տուիրէ զպա-
նիսի զայս
նը տրաը . և
իրաւամբք ։
Վլուտ. ի կեն ։

Կեսար գայ՝ի հռոմի ։ Ընախուրջաթեն յոյժ ցուցանէ՝ի բանախօսուսեն իւրում առ ծերակոյտն և առ ժողովուրդ

Ա· Տ· 703 : Ն· Ք· 49 : Դիտ· գէտ խա :

հասանէլն՝ անտոնիոս , և ի· կասսիոս տրիբունք խմբե-
ցին զծերակոյտն ՚ի միումն յարուարձանեայց , ուր և ինքն
մտեալ անդր , առանց ինչ ընդդիմ գործելոյ կանոնաց ,
որոց դեռ կեղծաւորիւր ակն ածել :

Կեսար · յա-
ջող տղոյա-
նն պարեզմն
լէ :

Կեսար խօսեցաւ անտանօր պիւր դատ , և ջանացաւ
զնմ զնէն ՚ի վէր արկանել իւրոց թշնամեաց և պոմ
պէոսի . ապա ՚ի վէր յաւել զյաղսիկ զպոյս , ըստ՝ ար-
ժանիս յիշատակի : ,, Զաչէր ՚ զծերունիս խնամ ունել
,, ՚ի վէր հասարակապետուէ և մատակարարել զայն ընդ
,, իւր : Այլ թէ ընկրկեացէ զձէզ (ասէ) երկիւղ ծան-
,, րուէ քեռինս , էհրաժարիմ անձամբ բառնալ , և վա-
,, րել զնրդուէիս ինէ : ՚ Ոնձ թուի , թէ այս էր յայտնի
առաջարկուէ , զի տացն նմա իշխանապետուէ : Այլ ար-
դարև քնաւոր ինն էր , թէ անձկայցէ ունել ինչ պա-
տուանուն ՚ ՚ի գունագեղել զիւր ձեռնարկ : Օ՛ թզչափ
ինչ արարեալ էր յետ անցանելոյ ըստ ռուբիկոն , այն էր
անկանոն , և չուներ ո՛չ պատկեր և ո՛չ ձև օրինաւոր իշ-
խանութէ : Հաստատէ զիս յայս կարծիս այն , զի տես-
նեմ ՚ի միում ՚ի թղթոց կիկերոնի , թէ արդէն յայտնի
զրոյցք էին ՚ի ժողովրդեան վ՚ե անուանակոչութէ իշխա-
նապետի : Այլ բանն չէզև յայսմ նուագի . սիրաք չէին
դեռ ըստ բաւականին պատրաստական : Այս կեսար՝ որ
չէր ինչ կարի խղճահար , հանապազորդեալ ձեռն ՚ի
գործ առնել միայն ընդ միայն՝ բռնութէ , ոչ սկիզբն ա-
րարեալ էր նորա :

Գիտ· թ· ա· ապրիլ· ԻԵ :

Յանկ եհան զիւր քանախօսուէ առ ծերակոյտն՝ ասե-
լով : ,, Ոչաքել պիտի պատգամաւորս առ պոմպէոս՝ խօ-
,, սիլ յիրաւախոհուէ : Յինէն կողմանէ չէ ինչ փոյթ
,, վ՚ե անպատշաճուէնն՝ զոր պոմպէոս փոքր ի յառաջ
,, երևեցոյց ՚ի ծերակուտի . և ոչինչ ակն ածեմ առա-
,, քել պատգամաւորս , թէպէտ և իցէ այս յարգ ինչ
,, ընծայել և երիցուէնէ տալ այնմ՝ առ որ առաքին , և
,, ցուցանել յինէն կողմանէ երկիւղ : Օ՛ ոպէս ինձ
,, թուի , այսպիսի մոռածուէ գուշակէ փոքրոգուէնէ և
,, տկարամտուէ . և ոչ զանացայ վերադաս լինել ՚ի
,, քաջուէնէս , նոյնպէս կամիմ լինել և ՚ի մասին իրա-
,, ւանց և արդարուէնէ ՚՚ :

Զայսպէս արք՝ որք կեսարու են նմանողք , զծաղու-

1 Աղաչէ և պահանջէ յանձն առ նուլ զինամ հասարակապետուէն , և ընդ իւր միահաղոյն մատակարա- բել զայն : Ապա թէ խոյս ասն առ ահի , ինքն էհրաժարէ ՚ի բեռանց անտի , և յիւրովի մատակարարելոյ չհասարակապետուէն :

գան զնուիրականօք , և զսկզբամբք յարգականօք : Լ.բ. Ա. Հ. 703 :
դարուն ին յետնորդ էր 'ի շարժել զնա քան զայլ ամ. Ն. Ք. 49 :
բայց դիւրին էր երևեցուցանել զայն 'ի վերին երեսս ,
ցուցեալ թէ անձկայ խաղաղութիւն , զոր գիտէր թէ էր
անհնարաւոր , և զոր 'ի բացէ առնէր , եթէ տեսանէր՝
թէ հնարաւոր էր այդմ հասանել :

Յօսեցաւ Նովին մնօք առ Ժողովուրդն՝ որ նոյնպէս Դիմ :
խոհեցաւ արտաքոյ քաղաքին լսել նմ: Յոսուացաւ ևս ,
թէ փոյթ կալցի պահել լիուն թիւ 'ի հռովմ, տուեալ բե-
րել համբարս 'ի սիկիլիոյ և 'ի սարդոնիոյ . և ասէ . սւ
ռատաձեռնեցից և երկք հարիւր սեստերտս առ այր :
Օ՛հետ խաղաղական զրուցացս , զգեցան անդրէն 'ի հր-
ռովմ հանդերձ խաղաղական , զոր 'ի բայ եգեալ էր
նմ յետ առման ռիմինեայ . այլ սիրաք նոցա չև էին ան-
երկևան : Նաւմուէ զօրականաց կեսարու՝ որովք լի էր
քաղաքն , անվստահուին 'ի լերզու՝ որում հնար էր լինել
'ի թերադրութիւն պարագայից , որ չէր ինչ անկեղծ և
ստուգութիւն , և 'ի վէր ամի օրինական մարիոսի և սիլլայի ,
որք 'ի սկզբան անդ գեղեցիկս խոստացան՝ բայց զկնի
արդեամբք ստեցին , այս ամ ուներ զնոսա 'ի ծփանս և
յերկեղղ :

Հաստատեցաւ կեղակարծուիս . զի պատգամաւորու- կեսար :
թիւն առաջարկեալ 'ի կեսարէ ոչ եգիտ տեղի : Այլ զք 'ի
ծերունեաց յանձն կառ զայն . կամ զի երկնչէին 'ի պում
պէոսէ՝ ոմն ասէ կեսար յիւր : Յիշատակագիրս . և կամ
զի գիտէին թէ ըստ առաջարկի հաշտութիւն 'ի մէջ
երկուց թշնամեաց , որոց և ոչ մին հաճեալ էր ըստ այն :

Կեսար եկեալ էր 'ի հռովմ, 'ի մտի եգեալ առնել Ո՛չ կարողա-
բազում ինչ կարևոր , զոր ոչ յայտնէ՝ բայց մարթի է նայ 'ի գործ
յայնց դիւրաւ գուշակել քանի մի : Իշխանապետութիւն դնել ինչ՝ զոր
մի իւր , և յետադարձ աքսորելոցն՝ ըստ օրինայ եգելոց 'ի խորհէին առ-
պոմպէոսէ յիւրում երրորդ հիւպատոսութիւն , ելին՝ ոմն նել:
Թուի , երևելիքն զորս խորհէր : Նմուտ 'ի մասնաւոր
բացատրութիւն , շատ համարի ասել ընդհանրապէս , թէ
Լ. մտելոյս տրիբունն թեզադրութիւն իւրոց թշնամեայ՝
խոչընդոտն էր նմ առ ամ քայլ , և չթողոյր յառաջ խա-
զալ. և թէ ետ նմ և ծախել ումպէտ զլաւգում աւուրս
'ի հռովմ. բայց չյիշատակէ բնաւ զգաւառն կագ՝ զոր կա-
լաւ ըստ այսմ տրիբունի : Ոչ էր աղագաւ լռեաց , լնուլ
քայլն 'ի լոկոյ պատմութիւն իրողութեանն :

Պէտս ունէր փողոյ . և հաստատեաց 'ի միտս առնուլ՝ Բռնանայ՝
որչափ ինչ կայր 'ի հասարակաց գանձատան : Իբրև կա- թէպէտև դէ
մագարձու-

Ա՛ե՛ս՝ 703։ Ե՛ս՝ Բ՛։ 49։

Թէ՛ մեռնելու սի արիքու. նի, բանալ գնաւորակաց գանձատունս և բանալ՝ որչափ ինչ ոսկի և այլ ծախի գանակ՝ի նմա։ Էջ՝ի՛ս՝։ Պատրաստ՝ի՛ ի՛նէաբ։ Աղաչանս՝։ Լուծ՝։

մէկայն մեռելոյս ընդդէմ գառնալ, կեսար խօսեցաւ ընդ նմա զայսպիսի բան։ ,, Ահա ես ,, նիզ խնդամէջ՝ ոմն էիր սովոր։ Ա՛ստ՛ւ, ,, մի առաջի առնէր ,, ներ ինձ զօրինս՝ի մէջ վինուց ։ Այս ոչ եմ, ոչ միայն ,, փաղց, այլ և կենաց ամենեցուն նոցա՝ որոց յաղթե ,, յի՛ ։ Յայսմ ահէդ բանիւ ոչ պակաւ յերկիւղն ։ Ա՛ր զի պիտեր յերկիր կործանել զդրունս գանձատանն՝ զոր՝ի բաց տանելոյ հիւպատոսաց զանազանին, դիմեաց անդր՝ի խափանել զգնոնէ զայգպիսի՛ իշխանութիւ իւրոյ պաշտամանն ։ Ա՛ն զդամմուէ քարկուէ զրդեալ կեսարու, յայտնի ստահնոցաւ նիզ մահ։ և՛ի յաւելուլն՝ի վէր։ ,, Ա՛հաւ խորհեաց՝ պատանի դու ։ զի գժուարին և ինձ ,, ասէլ՝ը առնել այգպիսի ինչ, զայնի Տարեալ արիքու. ,, նին՝ խոյս ետ անտի ։

Ամենք համարձակեցան ասել ևս կեսարու, թէ՛ի գանձատան կան գումարք՝ որոց արգելեալ է մուտեցու. յանել ձեռն ընդ ահէդ անվճիւք, բայ՛ի պահել պատեբազմելոյ ընդ գաղղիացիս, կեսար ետ պատասխանի ։ ,, Ա՛մ բարեալ է զայ՛ սահմն այսը խղճի, հնազանդե ,, ցուցեալ զգաղղիս, և՛ի բայէ արարեալ՛ի գաղղիաց. ,, ւոց զայ՛ զօրուն պատերազմելոյ ընդ մեզ ։ Այ՛ն որոյ ,, հրամայեաց՝ զի խորտակեսցին փականքն և գրուէք տա. պարօք ։ և էառ որչափ ինչ եգիտ անդ ։ ոյ՛ ի՛ պլինիոսի, քսան և հինգ տղի ձող ոսկւոյ, երիսուն և հինգ տղի արծաթոյ ։ և քառասուն միլիոն սեստերտաց, որք համանեն՝ի հինգ միլիոն փողոյ գաղղիոյ ։

Պլո՛ւ. լիւ՛. ի՛։

Հղ՛ոյն. լիե՛. ի՛։

Ա՛յդն պլինիոս պատմէ, թէ կեսար՝ի նոյն ժամանակի էհան՝ի գանձատանէ տղի հինգ հարիւր լիտր լաերայ էէ՛ռքենայ, որ է հիւթ ինչ կարծրացեալ, մեծագին յոյժ առ նախնիս, և՛ի համարի ոչ միայն՝ի պէտս գեղոյ, այլև՛ի համեմունս կերակրոց։ Ի՛ կարծեացն մեծի ուրուժն տեղինակի յայս նիւթ, է այն՝ զոր մեք արևմտեայք կոչեմք ա՛սա՛ա՛ քէքէսա, ոյր հոտ և ձաշակ թաւիխ մեզ անաւանելի ։ բայց մինչև ցայս օր ախորժ է արևելեայց ։

Ա՛ռ՛ւ. բէ՛ւ. Ե՛ւ. ի՛։ Ե՛ւ. ե՛ւ. Ե՛ւ. ե՛։ Ե՛ւ. ե՛։ Ե՛ւ. ե՛։

յանկարծակի ՚ի սուտ ինչ լոյ՝ որ լսելի եղիւ, թէ թըշ- Ա՛ Հ. 703, նամին առ դուրս ել քաղաքին . որ այնպէս զարհուրելոցդ Ն՛ Ի. 49։
զնալ՝ մինչ այլ ինչ ոչ խորհիլ ևս, բայց վերծանիլ մար-
գասլուը , թողեալ զգանձատունն՝ քայ ։ Այս գործ
ինքնին ստոյգ՝ իսպառ ջրեցաւ ՚ի միաբան վկայուել այլ
ևս՝ վիպագրացդ , թէ կէսաւր եգիտ զգանձատունն՝ փակ ,
և թէ բանալի եբաց , և զգրուանսն յերկիւղ կործանեաց ։

Այսպէս ի և ս , թէ այսպիսի յանդգնութիւն գործ՝ առ- Կիւ· առ ոգիս· Ժ· Ը·
արաք չնա բազմուե , որ ցայն վայր բոլորանուէր էր առ
նա ։ Այս ինքն իսկ քաջ ծանեաւ , և չիշխեաց հրապա-
րակախօս լինել առ ժողովուրդն յառաջ քան զմեհիլ
իւր՝ որպէս սահմանեալն էր ։ Չիշէցուցանէ կիւրեղն ,
թէ ՚ի մեծ վնաս հասոյց իւրոյ իրողութեց · աւարառուիթէ
գանձատան ազարտեալ զկարծիսն՝ զոր կամէր թէ ու-
նէին վիրամէ ձխտուիթէ , և սպառնալէօքն առ մեռելսն՝
զահաւոյ գործ գՅուե , ընդ որ մեծապէս պանծայր ։

Այլ իւր թշնամիք միայն նիհն՝ որք զքաղցրուիթէն նորա Իւր քաղց-
քամթասիհն կէզծեալ լինել · կուրիոնի իսկ բանք գնոյն րութեն զուր
ցուցանեն ։ Այսեր ցկիւրեղոն ։ Այ՛ահ մեռելսն՝ թէ էր տարապար-
սպանեալ , զոր լինէր Հանրական կոտորած ։ Կեսաւր ել կէզ ։ տուց Համա-
չէր միտեալ ՚ի գՅուե բնուե , այլ քաղաքավարուիթէ , Կիւ· առ ։
և առ որաւոյ գշնորհս ժողովրգեան . և թէ երևեր առ
անգամ մի առեգեալ լինէր անգուեի ։ Այլ այս քանք
կուրիոնի ցոյց են առաւել այնմ՝ զոր նայն խորհէր , և
ոչ ևս թէն միաբ կեսարու ։ Այպարէն ամենեքինն՝ որք
գնովաձն էին , յորգորելին գնա՝ կոտորել առ Հնարկ գիւր
թշնամիս . և այս է այն՝ որ գովելի առնի գնորայն գՅուե
և ցուցանի , թէ փառքն՝ գլխովին ընծայել լիե նմ՝ միաբոյ-
ղի ոչ զրգուեցաւ երբեք յայնմանէ , թէ պիտ և սագրելին
զայն այնոքիկ՝ որք մեծամեծ ծառայուիս նմա մատուցա-
նէին ։

Յօդ · Ի ·

Յառաջ քան գլխա առնել ՚ի սպանիս՝ կեսար բաշխէ հրամանատարս
չեր անուն կեսարիա , և ՚ի բաժակ գաւառս ։ Այսահէս գնէ
նմա զբռնութիւն , և սա պաշարէ գնա ։ Այ՝ կայսերէն փոքրոտիոսի՝
պայ կոտորել անասս ինչ նուիրեան ։ Լիտրս ոչնչ պաշարմանն
՚ի արեբեացիս , և յառաջ վարել զներ ճանապարհորդեալ ՚ի սպա-
նիս ։ Ո՛ զրուցէ պոմպէոսի ՚ի սպանիս ։ Այ՛ բռնութիս և պերքեյոս

՚ Որ զերկուց երայց գիշերումն ՚ի մեռելսս , և զՀոմերէն՝ ՚ի գան
կորոյս այսպէս արագ , զհեղուեն ձաստն ։ Կիւ· առ ոգիս· Ժ· Ը·

գան բանակել առ սեչբեաս մօտ՝ ի Լերիա : Ոմանք ըսեն զայն ըլլալ Ալբա որ կ՚ըսուի նաև Ալբանոս : Ասոնք ալ ելան ի պատերազմ ընդդէմ Կոմոդոսի : Ասոնց հետ ալ Սեպտիմիոս Սեւերոս ելաւ ի պատերազմ : Ասոնք ամենքն ալ ի Պաննոնիա էին : Ասոնք ամենքն ալ ի Պաննոնիա էին : Ասոնք ամենքն ալ ի Պաննոնիա էին

ժամն էր արիբուն , յանձնեցաւ Տգատարանի իտալիոյ ։ Ընդ
Ա՛ղջայր նէր Կ. անտոնիոս կալաւ զաջմէ լուբիկոյ . կրա-
նոս զդազկիցն՝ որ յայսկոյս ալպեայ ։ Կեսար եւս և
պատուէրս , զի կառուցին և Տանդերձեցին երկու նա-
ւատորմիզք , մին յադրիական ծովուն , և միւսն՝ ի ծով
դօսկանայ ։ Ոտաքեզաւ փեսայ կիկերոնի կալաւ գՏրա-
մետատարուն զառաջնոյն ։ Ա՛րկրորդին եղև ծովապետ՝
որպէ ատենաբանին որաեննիոսի ։ Տեսաք՝ զի վաղերիոս
էր առաքեալ ի սարգոնիա , և կուբիոն՝ ի սիկիլիա , զի
անտի անցցէ յաղրիկէ ։ Ուշադրուն կեսարու ձգեցաւ
միտքն յոսորիս և յարևելս ։ Օ՛երծոյց յերկամիկ կա-
պանաց զարարադարդն արիատարուլոս՝ որ երբեմն էր Թա-
գաւոր Տրեից , զի երթիցէ ի Տրէաստան , յարուցանել
Թէ Տնար եցէ՝ խաղալն ինչ , և նահանջ արկանել մե-
տելոսի չիպիոնի , որ խրթնր զօրս յերկրին ասորւոց ի
Ծատաչալի պամպէոսի ։ Ա՛յսպիսի կարգադրուՀբ կեսար
ձեռնհաս Տամարեցաւ լուով միտ դնելոյ շահատակուԹեն
ապանիոյ ։ Ա՛սասիլիա քաղաք արկ նմա յապագուհն , ո-
րում՝ ոչ Թուի , չուներ ուսուերք առիԹ սպասելոյ ։

Իբրև մերձեցաւ անգր՝ եգիտ զդրունսն փակեալս ։
և գիտաց Թէ բնակիչք առնէին զմմ պատրաստուհս առ
ռոմկալոյ պաշարման , Թէ ուրեք երբեք ի վր յարիցեն
նոցա ։ Ա՛սասիլացիք խորՀէին լնուլ զպատրաստուրն Թէ զնա
նախնի և Տաւատարիմ գաշնաւորացն Տռոմմոյ , միտ ե-
դեալ կոզման պամպէոսի՝ յոյր կոզին տեսանէին զՀերա-
կլեայն և զՏիւպատոսս ։ (ո)ՀՀզ զի անն ածեալ օրինաց լա-
ւաբարդուհ և առաքինուԹե , (որովՀետև նախնի մա-
տենագիրք գնոցա կերպարան այսպէս նկարէն մեզ ,) չէր
արժան նոցա շնորՀս կս առնել կեսարու ։ Ա՛յ՝ շնորՀա-
պարտ էին և առ նա , բայց և առ պոմպէոս ունէին շնոր-
ՏապարտուԹե յոյժ ։ զոր և յիշեցոյց պատգամաւորաց
նէ՛ ի Տռոմ՝ յորժամ Տարկ ի վր կոյր նէ էանել ան-
տի ։ Ա՛ն այս համ պէսպէս պատՀառաց՝ Տաստատեալ էր
նոցա ի միտս չըղուզուիլ զկեսար ի քաղաք իւրեանց ։ և
Թուի ևս , Թէ բանագնաց լեալ էր նմ ընդ դամոփոսի ։
որ յետ անցից կորփինիոսի , զօրեալ ի կալուածս ինչ՝
զոր ունէր առ ծովեզերբք գոսկանայ , ժողովեալ էր
անգր և Տանդերձեալ վերս վարբայս , որովք առ ժամն
էր ի ծովս՝ առ ի գալ ի միասին ։

Կեսար էր այր՝ որ Տեզիկ ժուժկալէր նախատանացն՝
զոր Տասուցանէին նմա միասիլացիք ի չտալ նմա մուտ
յիւրեանց քաղաք ։ Ուրէ առ ինքն զդկասուրս առեհնին

Մասիլիա փակէ նմա զդրունս , և առ պաշարեհ զնա ։

Կեսար յաղթահարեալ զնոսա և զնաւատորմիզսն ։

Պոմպէոսեան Հարք ։ Թ. Հեր ։ Ը. ագուստ ։ Ը. յոՀ ։ Ը. ։

Ա. Հ. 703։ Ն. Ք. 49։

խորհրդոյ, և ջանայ համոզել զնա քաղցր յորդորանօք, բայց և իշխանական բարբառով։ Ա.յս պատգամաւորք իբրև լուան՝ դարձան ի չէքն, և գարձուցին ի նա լըզ- պատասխանի իւրեանց ծերակուտին. ասեն։ ,, Ցեսա- ,, նեմք զժողովուրդն Հռովմէական երկպառակեալ, և ,, մեզ չէ անկ որոշել զայսպիսի մեծ վէճ։ Պէտք այսց ,, երկուց կողմանց են պոմպէոս և կեսար, երկաքան- ,, չիւրն զատագովք և պաշտպանք իւրեանց չէքի. յայս- ,, պիսեմ պահու յանկագոյն է մեզ կալ երկուսեքեր ,, հրաժեշտ, և չընդունիլ մեզ զոք յերկուց խնդրակ- ,, ցաց, ոչ ի քաղաք մեր, և ոչ ի նաւահանգիստ "։ Օ րոյցս իւիք ունէր տեղի, բայց և չէր անկեղծ։ Օ ի ընդ արտաքսել զկեսար՝ ընդունելին զդոմեփոս. որ ե- մուտ յայնժամ ընդ ծով ի քաղաք նոցա, և էառ անդ զհրամանատարութիւնն ցնոսա։

Յայնմ վայրի գտաւ կեսար ի հարկի կամ ի բաց կա- լոյ ամօթով, կիս պաշարուին արկանելոյ զմասսիլեաս։ Ա նարեաց զվէրջինս զայս։ Ա ատոյց երիս լեգէոնս ի ստորոտ քաղաքիս, և սկսաւ կառուցանել մարտկոցս։

ի կազմուի գործուածոց՝ առ կատարել անտառ ինչ նաւերական։ Լեւիանոս։ է։

Ի կազմուի աշտարակաց, յարկածածուկ ներքնուղեաց, և այլոց գործուածոց՝ զորս վարկին յայնժամ ի պաշար- մունս, հրամայեաց կատարել անտառ ինչ մծտակայ։ Ա.յս անտառ էր նաւերական, և խիշձն քեզեր զձեւս զբրականաց։ Կեսար՝ որ չէր ինչ անապաշտ, կիս թէ ար- դար խօսիցիմք՝ չունէր ինչ կրօն, կատարեալ եպիկու- րեան ի տեսականս և ի գործնականս, բուռն հարկանէ նա ինքն զտապարէ. սկիզբն առնէ հատանել զնի ի ծառոց անտառին, և իւրով օրինակաւ ուսուցանէ զբրականաց յաղթել իւրեանց երկչոտ դիմադարձութեան։

Թողու զնոդ պաշար- ման ի տրէ բռնիոս, և յառաջ վա- րէ զնեբ ձա- նապարհորդութեան ի սպա- նիա։

Ա.ռ բանալոյ ի պաշարելոց զազատ նաւարկուի, կա- ռոյց յաւէլս երկոտասան ցգնանաւս, որք իջուցան ի ծով յետ երեսուն աւուրց կոտորման անտառին։ Ա.տ զհրամանատարութեան այսր փոքու նաւահանգիստս ի Ա.- բրուտոս. և այնպէս եգեալ ի բարւոք կարգի զպաշա- րուին՝ զնոգն եհաղ ի տրէքոնիոս. և կալաւ զձմեռն պարհորդութեան իւր ի սպանիա, ուր առաքեալ էր յա- ռաջ զինքն զվ. փաբիոս երիւք լեգէոնօք, որոց ձմե- րեալ էր ի սահմանս նարբոնայ։ Ա.կն այլք՝ որոց ձմե- րոցք էին հեռագոյն, պատուէր առին զհետ իւր գալ ամ փութով պնդութեամբ ըստ կարի։

Օ որութիւնք պոմպէոսի ի սպանիա էին երևելիք։ Ա- նէնին եօթն լեգէոնս, որոց վեցք էին եկեալք յիտալիոյ,

և եօթներորդն էր խմբեալ յերկրին : Ա. յս եօթն լե-
գէոնք էին բաշխեալք յերիս հանրական տեղակալս պոմ
պէոսի , Յափրանիոս՝ որ ի հիւպատոսականացն էր . ի
պետրէյոս վաղնջուց պրետոր . և ի ՝ի. վարրոն : Ա-
ռաջնոյն էին երեք լեգէոնք . և իւր բաշխ ձգիւը ի սի-
բեւեան լերանց մինչև ի կողմն կուատալգուվիվրայ :
Ա յլք երկոքին մէն մի գլուխք երկուց լեգէոնաց , հրա-
մայէին մին յերկրին որ ընդ մէջ (գետոյն) կուատալ-
գուվիվրայ և կուատիանայ , և միւսն ի լուսիտանիա :

Պոմպէոս առաքեաց առ նոսա զվիբուլլիոս հուռիոս՝
զի ի փախուցէլոյն ի կորփինիանէ , առ իմացուցանել
նմ , զի պատրաստեսցին ի տոկալ պատերազմի որ ընդդէմ
կեսարու : Յայնժամ միաբանեցան ի միջի իւրեանց , և
հաստատեցին , զի պետրէյոս երթիցէ երկոքումբք լե-
գէոնօք՝ միանալ ընդ ափրանիոսի , և վարրոն խնամ կալ-
ցի զգուշանալ և պաշտպանել զսպանիա՝ որ յայնկոյս :
Յայնմ վայրի պետրէյոս և ափրանիոս միահաղոյն գտան.
զի ունէին հինգ լեգէոնս և աւելի քան զութսուն կա-
ճառս ոպանիացի զօրու , կէսք թէթևազինք , և կէսք
ծանրազինք , մինչև համակ այսց զօրաց համարոյ առա-
ւելուլ ք զվաթսուն հնդ այր : Ա յսուհետ զօրուք եկին
բանակիլ մօտ ի լերինս առ սեկրեա , զի տեղին թուէ-
յաւ նմ դիպան : Ռանակ նմ էր ի բարձրաւանդակին ու-
րեք : Ռնէին ինչ ազատ հաղորդուի ք ջրիցն , և զառա-
ջեաւ իւրեանց զսէկրէ . յայր վ ր առ ետեղ կայր կառուց
ցեալ կամուրջ քարաշէն , որ ապահովէր նոցա զանցս ի
միւս ափն : Յետոյ կողմանէ կայր ծաւալեալ դաշտ ան-
բազմաբերդն , պատեալ յայլմէ գետոյ՝ որում անուն
կոչի ինգա : Յայնմ վայրի ափն ունէին ընդդիմել զզօրուն
կեսարու , և պատսպարել զիմ սպանիա : Ա փրանիոսի
առաքեալ էր ևս ունել զպիւրենական կիրճս , բայց վա-
բիոս եբայց դիւրաւ զանցս . խաղաց երագ ի կողմն լերի-
տայ , և զանակեցաւ դէմ յանդիման Թշնամեաց՝ գետ
ի միջի ունելով :

Չկարեմ ասել՝ ցո՞ր համար լեգէոնայ և օգնական
զնդաց հասանէր զօր կեսարու յորժամ եհաս ի լուսի-
տ ն զի չյայտնեաց նա յիւր Յիշատակագիրս , այլ զի բա-
նագիրն է պակասաւոր : Չաւատալի է՝ Թէ էր բազմա-
Թիւ յոյժ . և գիտեմք առանձինն՝ Թէ քաջառոյգ հե-

Ա. Հ. 703 :
Ն. Ք. 49 :

ԶօրուԹիւք պոմպէոսի ի սպանիա :

Ափրանիոս և պետրէյոս գան բանակիլ առ սէկրեա մօտ ի լերիսա :

Թիւն Թէ զօր կեսարու էր զօրաւոր և բազմա-
ձեռն : Հեծեալ զաղ-
զիական :

1 Զգեօանէմ ինչ հակառակօք, զայս վաղ ուրեմն ծառայեալ էր ընդ նովաս ի պաՊերազմի ծովային հինից :
երբեմն պետական պոմպէոսի՝ համարել զնոյն ինչն զքեզեանն վերոն , ուր

Ա. Հ. 703։ Ծեղազօր ինչ գաղղիական բազում օգնեաց յաղթուե։
Ն. Ք. 49։ Պատճառ կրկնապատկուե մտադրուեն կեսարու առ ամրապուցանել զայս զօր՝ եղև այն, զի ձայն հնչեաց՝ թէ պոմպէոս գայ իւր ամ զօրութիւն ընդ մասրիտանիա, առ անցանել՝ի սպանիա։ Ի վերեւս այս եղև և պատճառ, որով եդ՝ի մտի առաւել ևս զգուշաւորիլ՝ առ ապահովել զհաւատարմուի այսց գնդապ։ Լրծաւի՝ի փոխ էառ՝ի սպայից, և բաշխեաց զայն զօրականաց։ Աստի ոմանք էին առ նա ըղձակաւիք առ օգտի անձանց, և այլք առ հնորհապարտուիե։ Սպայից մնան ինչ ընչից էր՝ի նորա ձեռս, և զօրականք սիրէին զնորայն առատաձեռնուի։

Ի նէդ ածէ ուժգին ըղձամիս՝ի մտաց։ Մարս պատերազմի՝ որոյ եղեք ուշ յաջողեցին նմա։

Ի՝ էջ սպատահեաց ինչ երեւելի՝ի սպանիա՝ ցորչափ չէր անդ կեսար. բայց այն՝ զի որովհետև միյերկուց կամըրջայ, զոր ունէր փաբիոս՝ի վե՛ր սեկրեայ, յանկարծ խորտակեցաւ՝ի բռնուե հոլմոյ և՝ի յորդութիե ջուրց, երկուք յիւրոց լեգեոնաց անջատ գտան և բաժանեալ՝ի մնացուածոյ զօրուն։ Յայսմանէ առիթ առեալ ափրանիոսի՝ ընդհարաւ ընդ նոսա, և վտանկեաց իւիք։ Այլ պլանկոսի՝ որ հրամանատարն էր նոցա, պաշտպանեալ զնո քաջութե, ետ ժամանակ փաբիոսի գալ յիւր օգնութե, և դարձան իւրաքանչիւր՝ի բանակ իւրեանց առանց բազում վնասու։

Յետ երկուց աւուրց եհաս կեսար՝ առաջնորդութե ինն հարիւրոց հեծելոց, որք անձնասպահքն կին նորա։ Այլ եհաս առաջին՝ի նմին իսկ գիշերի յոր եհաս, ետ կանգնել անդրէն զկործանեալ կամուրջն։ Ի վաղիւ անդր անց ընդ սկզբե, և չորաւ ձակատիլ՝ի մարտ ընդ ափրանիոսի, որոյ շատացեալ հանել զիւր գունդս՝ի բանակէ՝ խմբեաց զնո զհասարակածաւ բլրին, բայց չիջոյց՝ի տափակումն։ Յեսեալ կեսարու՝ թէ չառնու յանձն պատհիլ մարտիւ, հաստատեաց՝ի միտս նեղել զնա ուժգին՝ի մօտոյ, և բանակ հարկանել՝ի տեղւոջ՝ որ վայր յառաջեալ էր նորա. զի չորեք հարիւր քայլ՝ի բացեայ՝ի բլրոյն՝ յոր բանակեալ էին տեղակալք պոմպէոսի։ Յայս սակս ետ պեղել խրամ՝ի հանդիպոյ և յանդիման թշնամւոյն՝ չերորդ դասականայ իւրոյ զօրուն, այն ինչ երկու առաջին դասականք կային ձակատեալ՝ի պատերազմ։ Լյս գործուած՝ լռիկ կատարեցաւ, մինչ զի պետրէյոս և ափրանիոս ինչ ոչ իմացան։ Այլ իբրև յանկ եղ խրամն, կեսար խուսեցոյց զիւր ամ գունդս յետոյս խրամոյ, և այնպէս անցոյց զգիշերն։ Ի հետևեալ առաւուր կատարեաց զամ զբջանակն, զպատուարս և զը-

պատանէշս ՝ միշտ նովին օրինակաւ , ունելով զմեծ մասն իւրոյ զօրուն զինեալս՝՝ ի ծածկել զգործառութս : Կառոյց այսու օրինակաւ բանակ մի ակն յանդիման Թշնամեացն՝ անվտանգ , անկորուստ և անվնաս . և փոխադրեաց անդր զամ արս զնացեալս ՚ի հնուժ բանակի , վեց կամառս՝ իւրեանց կահիւք կարասեօք :

Ընդ մէջ բլրին՝ յոր էին տեղակալք պոմպէոսի , և քաղաքին Լերիտայ՝ կայր դաշտավայր իբրու երեք հարիւր քայլ. յորոյ ՚ի մէն կայր ամբարձեալ բարձրաւանդակ , որոմ կեսար հաստատեաց ՚ի միտս տիրել . զի ՚ի տիրել այնմ բառնայր յափրանիոսէ զՀաղորդուհին եւ քաղաքին՝ ուր էին իւր համբարանոցք , և ընդ քարաշէն կամրջին : Ափրանիոսի իմացեալ զխորհուրդ Թշնամւոյն , հասու եղև հետեւութեն : Այս պատերազմ սաստիկ և երկար զբարձրաւանդակսն . գունդք կեսարու մեծապէս վըտանկեցան ՚ի կոտորումն. հուսկ ուրեմն Թեպետ և ՚ի մեծ ձիգն էին քաջութե , առաւելաւ կողմն ափրանիոսի , զի բարձրաւանդակն եղև նորա : Օ օրացոյց զայն բազում փութով , և եդ անդ երեսելի գունդ մի զօրաց :

Կեսար յուշ առնէ , Թէ մի ՚ի պատճառաց ձախող պատահարիս եղև այն , զի իւր զօրականք չէին սովոր ոձոյ մրցութե իւրեանց հակառակորդաց : Որք՝ ոչք ՚ի բազում ամաց հետէ էին ՚ի սպանիա , ուսեալ էին՝ որպէս հասարակօրէն պատահէ , զոՀ երկրին : Կռուէին գոգ-ցես բարբարոսաբար , յանդուգն յառաջեալ , և անդիէն ընկրկեալ , ոչինչ միտ եդեալ պահպանութե իւրեանց կարգի , և ոչ ամենեւին համարեալ լքանել զիւրեանց տեղի : Այս եղանակ ապաքէն չէ բարի իբրև զդնդացն՝ որք կռուին խիտ առ խիտ և յօտնակալն : Այլոց քանզի նոր էին այն և անակնկալ զօրականաց կեսարու , խռովէցոյց զնոսա , և արկ յաղմուկ շփոթի :

Ակզբանս չարաբաստութե կեսարու վաղվաղակի զՀետ եկին նոր դժբախտութիք : Զ՚ուրք սկսրեալ կարի լիմն յոյդեալք կոլծանեցին զերկոսին կամուրջս՝ զորս կառուցեալ էր փաբիոսի . մինչև դատնիլ կեսարու փակեալ ՚ի մէջ երկուց գետոց սկզբեալ և չինգայ ՚ի միջոցի ՝ որ չէր ինչ աւելի քան վտան փարսախս . և ՚ի վեր կային նոր սպառնալիք սոսկալի : Ոչէր հնար նմա քաղել համբարս ՚ի բուն երկրէն , զի տեղակալաց պոմպէոսի առեալ էր զնոսն . և ոչ ընդունել կկարաւանս՝ որք գային նմա ՚ի գաղղիոյ և յիտալիոյ , զի չէր հնար նոցա անցանել ընդ գետան : Ափրանիոս զսորին հակառակն վայելէր ՚ի լիու-

Գատնի յանՀնարին վրանս :

Ա. Հ. 703 : Ն. Ք. 49 : ԹԵ ։ 'ի բաղում ժամանակաց հետէ մԹերեալ էր բազում համբաւս . Թո՛ղ զի իւր քարաշէն կամուրջ դիմակալեալ բռնուԹԵ ջուրց , Թողացուցանէր նմա ձո՛իլ 'ի հեռաստան , և ապահովէր զանցս նմի՝ զոր բարձեալ բերէին 'ի բանակ իւր ։ Պանիացիք՝ զոր ունէր յիւրում գործու , մատուցանէին նմա մեծամեծ ծառայուԹիս , և աշխատ առնէին յոյժ զկեսար ։ Տեղեակք եէին եվ և մոի երկրին՝ շուտաժիրք և երագունք , որովք հնար էր երԹևեկել յանդաստանս , և 'ի վե՛ր անկանիլ հեռագէտսն 'ի բանակէ կեսարու հայԹայԹել 'ի հեռաստանէ պաշար և զարման ։ Վասք իսկ չէին վ'ռ նո՛ խոչ . ուսեալ էին անցանել ընդ այնս տեղս՝ զոր կրէին միշտ ընդ իւրեանս 'ի պատերազմի ։ Ա՛ռ այսորիկ կեսար Թուէր ոմ՛ պաշարեալ , և ընդ սպառնալեօք սուրս՝ որ 'ի վե՛ր կայր , յայտականուԹի դնել զզօրս նո՛ ։

Այսմ՛ր անդրէն կանչնել վիւր կամուրջս , բայց չեղև հնար յաղԹել խափանածոյ՝ զոր ընդէմ դնէին միահաղոյն ջուրք և Թշնամիք ։ Լսկեալ եր առ նա մեծ ինչ կառաւան 'ի գաղղիոյ , աղեղնաւորաց և հեծելոց գաղղիացւոց , հանդերձ բազում սայլիւք և կահիւք կարասեօք . և իբրու վեց հա՛ր սրբ՝ ազգի ազգիք , անգլուխք և անխրատք ։ Վասն խափաներ վՀասանել նո՛ առ կեսար ։ Լրբև ազդ եղև ափրանիոսի , անց ընդ սեկրէ՝ իւր ամ՛ հեծելազօրօք և երիւք լեգեռնօք , և ընդհարաւ ընդ նոսա՝ յորժամ ա՛ն կարծէին ։ Վաջուն հեծելազօրսն գաղղիական ապրեցոյց զայս ամ՛ զօր . և դիմակալեալ 'ի մարտի ընդ երկար՝ ետ այլոց վերծանիլ 'ի լերինս ինչ , ուր եղեն յապահովի ։ Լորուստ եղև միայն երկերիւր աղեղնաւորաց , և սակաւաւոր հեծելոց , ոմանց ծառայից և սակաւուց կահուց ։

Լայց և այն եր 'ի բեկումն կեսարու ։ Վ՛նք համբաւ բաց առաւելան յիւրում՛ բանակի . և գրիւ մի յորեցոյ՝ որ փո՛քր եր իբրու չորիր մնասմ՛ք ընդ զգաղղիոյն , վաՀաւեցաւ մինչև յիսուն գեՀապի , որք առնեն քսան և հինգ ֆունտ ։

Լրբև այս շուինդն եՀաս 'ի հռոմ՛, և առաւելաւ ևս՝ ոմ՛ պատահէ , 'ի վերադրօք գուժելոյ և գրելոյ տեղաւ կալաց պոմպիոսի և բարեկամաց նո՛ , կեսար կարծեցաւ 'ի կորուստ մանաւանդ . և բազում երևելի ծերունիք՝ որք յայն վայր դանդաչէին յայսոսիկ , անցին 'ի յուՀաստան , կարծէ՛ր առնել այնպիսի ոտնփոխ՝ որ այլ ա՛չ վտանգին . և զի դեռ չէր այնչափ անագան , մինչև կշտամբիլ նոցա

վր ՅՃալոյ էլից իրացն : Ձգիտեմ՝ արդեօք գկիկերոն Ա. Տ. 703 :
արժան իցէ՞ի համար դասել սոցա , թէ մեկնեալ էր Ն. Ք. 49 :
նորա փոքր ի յառաջ :

Կեսար գիտաց յիւրմէ կողմանէ անդրէն բարեբաս- Աղբրէն ք.
տիել և յուշացանել , թէ այր վսեմաիւտ թեպետ և՛ ի մե- բանայ :
ծամեծ գժուարութիս իցէ , գիտէ միշտ յաղթ գտանիլ
առ միջակացնօք , որոց պարագայիք առմատուցին ինչ նշ
առաւելուի : Ցես , զոր հնարս խորհեցաւ նա : Յատ կա-
ուսցանել վարքայս թէթևս ըս վարքային՝ զորս տեսեալ
էր՛ի վար արկանել՛ի մեծն բրիտանիա . որոց ողնայարք
և կողք էին՛ի փայտէ , և ճեացեալն՛ի կաշեպատ ու-
ռեուոյ : Իբրև ետ առնել՝ որչափ պիտէր , փոխադրեաց
զնա սայլիւք գիշերային * քսան և երկու մղոնաւ հեռի * Աբեւի կամ
յիւրմէ բանակէ : Յսոքիւք վարքայիւք անցուցեալ ըս վեռին խարսխ:
գեան հարուստ մի յիւրոյ զօրականաց , տիրեաց բլրակի
միոջ՛ի միւս ափն : Յնդ ամրացաւ՝ մինչև խորհեալ
էր թշնամեաց խափանել զնա : Օ եռեղեցոյց անդ լե-
գէոն մի . և ապա արկ կամուրջ մի՛ի վր սկզբեայ , որ
կատարեցաւ յաւուրս երկուս :

Յառաջին օգուստ յիւրմէ կամրջէ , եղև հաւաքել զմեծ
կարաւանն՝ որ էր՛ի մեծի վտանգի . պիտոյք կենաց ևս
ըս զևս դիւրացան . և՛ ի նմին իսկ աւուր՝ յորում կա-
մուրջ կատարեցաւ , յոլովք յիւրմէ հեծելազօրուէ ան-
ցեալք՛ի միւս ափն , յարձակեցան՛ի վերայ գարմանա-
ծուաց թշնամեաց , որք ոչինչ կարծիս՛ի մտի ունէին . և
կոտորեցին կաճառ մի ողջիկ սպանիացւոց , և գարձան
ողջամբ՛ի բանակն բազում աւարաւ : Նմին ժամանա-
կի ընկալան և զաւետիս պաշարման մասսիլիոյ , որք քա-
ջաբերեցին յոյժ զղօրականս . և յայնմ օրէ կեսար գե-
րակայուի կալաւ ըս զափրանիոս , որ գամ ըս զգամառա-
էելաւ՝ մինչև հասանիլ այնմ՛ի կատարեալ յաղթութիւն :
Իւր հեծելազօր՝ որ էր գեղեցիկ և քաջազօր , ՛ի յուսա-
հատութիւն արկանէր զթշնամիս : Ոչ ևս իշխէին հեռի
ուրեք ձգիլ՛ի գարմանածուի . և թէ առնէին ևս՝ սարբ-
քանալ ունէին յոյժ : Հարկ եղև նշ գարմանն ածել գի-
շերայն՝ ընդդեմ հանրական սովորութիւն մարտի :

Իբրև իրողութիք կեսարու Թուեցան՛ի բարւոք կար-
գի , ամ մծատկայ ժողովուրդք փութոյ պնդութիք՛ի
խնդիր եղեն իւրոյ բարեկամուե . և յայս սակս առաքե-
ցին նմա պաշարս : Յվերանիոս օր ըս օրէ կորուսանէր զոք
՛ի դաշնաւորաց : Յայս ոգի սարտուցիչ անցանէր՛ի մե-
տակայէ՛ի մծատկայ : Յյուշհետև ժողովուրդք ոմանք

Ա. Հ. 703։ Ն. Ք. 49։

կարի լինի բացականչ՝ սարտեան ի տեղակալաց պոմպէոսի, և յարեին ի կեսար։

Հարկադրէ զԹէնամիս լքանել զբանակ իւրեանց։

Լ՚փրանիոս սկիզբն արար երկնչիլ։ Կեսար յաւել առաւելուլ զերկիւղ նորա, ձեռնարկեալ ի ձեռնարկ՝ որ յուսայանէր ի նմա միանգամայն հանճար բազմահնար, և քաջալերուէն ձեռնհաս ի փորձ ամի։ Իւր կամուրջ եր աւելի ք զԹէնիս փարսախ բացական յիւրմէ բանակէ, ուստի և իւրում հեծելազօրու պարտ եր առնել պտոյտ մեծ առ անցանել ի միւս գետափն։ Խորհեցաւ հերձուլ զդէտն, և հոսեցուցանել զմանն ինչ ջրոյ նը յառուս երեսուն ոտնաչափ խորս, զի բացցին նը հունք։ Լ՚փրանիոս և պետրէյոս երկեան գուցէ իրրև կատարեսցի այս գործուած, հեծելազօր Թշնամեան խափանեսցէ նշ իսպառ զուտեստ և զպարսան։ Ա՚ն այսորիկ լաւ համարեցան Թողուլ զնիստ ինչ՝ զոր այլ ոչ կարէին պահել, և փոխադրել զպատերազմն ի կէլտիբերիա, ուր պոմպէոս ունէր մեծ անուն ի տակս իւրոց քաջուԹեց ընդդէմ սերտորիոսի. և անուն կեսարու չէր ինչ ծանուցեալ։ Խորհէին ընդունիլ անտանօր երևելի Թիկունս, և նպաստիւք օգտամատոյց տեղեացն յապաղեցուցանել զկռիւն, և այնպէս հասանել ի ձմեռն։

Լ՚ռ ի գործ գնել զայս խորհուրդ, հարկ եր նշ անցանել ը իբերոս։ Ա՚ան որոյ քաղեցին որչափ մակոյկք գտան ի վը գետոյս, խորհեցեալ կամուրջ կապել նաքօք ՚ցոկտոգեսա քաղաք, որոյ նիստ եր առ իբերոսաս, փոքր մի հեռի և ընդ ձախմէ սէկրեայ, և բացական ի բանակէ նշ քան մղոնաս։ Ցեսանէին՝ զի գործուած կեսարու գնայր յառաջադէմ։ Լ՚ըդէն ջուրք սէկրեայ էին նուազեալ ի խորուԹէ, մինչև հնար եր հեծելազօրուն անցանել ը այնս՝ Թէպէտ և դժուարաւ, և զհետն ոչ հարկանէր ջուրն՝ բայց ՚ցուսս։ Տեղակալք պոմպէոսի կարծեցին՝ Թէ ժամանակ իցէ նշ մեկնելոյ. և յղեալ նախ յայնկոյս սէկրեայ՝ երկուս լեգէոնս, որք հարին անդ բանակ, զհետ չոքան նոցա յետ սակաւ միոյ ամի մնացորդաց զօրու իւրեանց, Թողեալ միայն երկուս կաՀառս ի պահակապանուԹէն լերիտայ։

Կեսար զհետ պնդի նոցա, և խափանէ նշ ղանցս ի բերոսի։

Կեսարու կամք էին զհետ պնդել Թշնամեաց, բայց եր ի մեծ վարանս։ ԽրԹալ իւր ամ զօրաք ի գտանել զկիր կամուրջ՝ եր կարի լինի երկարել զկիր չու, և տալ ժամանակ ափրանիոսի հասանելոյ յիբերոս հեշտեաւ։ Լ՚ռաջի առնել իւրում հետևակազօրու անցանել ընդ գետ՝ոյր խորուն եր դեռ երևելի, վտանգ եր յոյժ. Թէր

ևս և զանգիտեը՝ գուցէ զօրականք ոչ մոռացիւր յանձն առնուցուն առնել զայն : Այնայր հեծելազօրն , այլ ստուար ինչ հատուած անցանի ընդ սեկրէ իւրով հրամանաւ՝ ի վէր հասանել Թշնամեաց , նեղել զնոս , աշխատ առնել և խափանել զնոցայն յառաջատուէն : ՃԱ. Ե. 703 : ՆԿ. 49 :

Արևելեան բաղխմունքն ի ծագաց բլլոց, որոց մծտ բանակեալ էր կեսար : Օձայն տեսեալ լեգէոնական զօրականաց , մանին կամակար յայն խորհուրդ՝ որում ըղձանայր նա . յոգի խոցին՝ տեսեալ զփախուստ Թշնամեացն . դիմեն առ սպասս իւրեանց . աղերս արկանեն նոցա միջնորդ լինել առ իւրեանց զօրագլուխն՝ զի մի անխղճեսցէ ի նոսա . յայտ առնեն՝ Թէ չերկնչին , ոչ ի վտանգէ և ոչ յաշխատուէ . պատրաստ են անցանել ընդ գետն՝ որպէս արար հեծելազօրն : Կեսար եղոյց ինչ դիմագարձուԹի , բայց և այնպէս տեղի ետ նոցին ըղձանոց . և զատուցեալ զնոսա տկարս և վէհերոտս յիմ վաշտուց , եԹող զնոս ի բանակի անդ՝ միով լեգէոնաւ և ամ կաւիւք : Նայեալն զօրուն անց ողջամբ ընդ գետն , օգնականուԹիք երկշար հեծելազօրուն դասելոյ ի վերուստ և ի ստորուստ : Մանք ի զօրականոց յափշտակեցան ի բռնուԹիչ հոսանաց , բայց ամփոփեցան և ապրեցան ի հեծելոց՝ որք կային յևս ստորն , և ոչ կորեաւ ի նոցանէ՝ և ոչ մի : Լինել ազատ յայսմ մեծէ ոտնաուռէ՝ նմն դիւրացաւ : Զի Թպետ պատայտ գործեցաւ վէմլինեան , և ժամանակի կորուստ եղև յանցս գետոյն , բայց և այնպէս մեծ եղև եռանդն գնդին , զի եհաս զինն ժամու աւուրն՝ զօրու Թշնամեացն , որ մեկնեալն էր ի կէս գիշերի :

Յորև եռեաս զնոսա ափրանիոս ի հեռաստանէ , իրաւամբք զահի հարեալ՝ կասեցոյց զիւր ձի . զտեղի եառ ի բարձրաւանդակի ուրեք , և դասեցոյց զիւր զօրս ի պատերազմ : Կեսարու ոչ եղեն կամք վտանգել ի մարտ զիւր գունդս խոնջս և վաստակաւորս . և սա ևս զտեղի եառ ի տեղի մի տափարակ : Հնչամբք անդրէն սկիզբն արարին չուի առնել . և սա ևս սկիզբն արար այնդիւ ընդհետ : Չուակ ուրեմն ընտրեցին բանակիւ , յորում գործեցին վնասակ մեծ : Ո՞ զի հինգ մղոնաւ և անդր՝ (որ փոքր է քան զերկու փարսախ ,) հանդիպեցին լերանց և կրձից . ուր սակաւաւորք արք կարող էին զդեմս ունել քան վանդակ զօրուն կեսարու . որով հանապազորդեցին ընդգնացս իւրեանց մինչև ցիւսերոս աներևիւղ և անվնասանգ : Այլ խոնջք յերկար չուոյ , յորում միշտ առա-

Ա. Հ. 703 : Ջի ունէին կուռիլ ընդ հեծելազօրուն կեսարու , ար-
Ն. Բ. 49 : կանէին զբանն 'ի յաջորդ օր : Հասին կորուսեալ՝ այլ ոչ
'ի բուռն անկաւ . և այն եղև պատճառ խրեմանց կոր-
ծանմանն :

Օ Հասարակաճաւ գիշերոյ ազդ եղև կեսարու , Թէ
տեղակալք պոմպէոսի ելանէին մեղմով յիւրեանց բա-
նակէ : Ընդէն վաղվաղակի տայ իւրոցն նշան չուոյ : Ան-
սեալ Թշնամեացն Թէ գնալն գային , կացին հանդարտ-
տիկ , երկուցեալք 'ի գիշերային պատերազմէ ՝ յորում
մեծ ձախողուԹի՛ եր նոցա , 'ի սակս ծանուցից կահուց
զոր բարձեալ բերէին ընդ իւրեանս , այն պի հեծե-
լազօր կեսարու վերադոյն եր յոյժ : Պա անկարացեալ
փախչիլ յայնպիսւոյ արԹուն Թշնամեաց, հաստատեցին'ի
միտս չըշտապիլ, այլ պարապոյ անսալ մեկնելոյ'ի տուընջեան . համարեալ Թէ այնու օրինակաւ դիւրին լինի նոցա պատսպարել զանձինս ՝ Թէ ընդհարցին ընդ նոսա Թշնամիք 'ի չու իւրեանց :

Ա'ջայս միտք էին կեսարու : Օ արմանալի ինն աշխու-
ժուԹի՛ եղեալ էր 'ի մտի , պտոյտաքեալ զբանակաւ Թըշ-
նամեաց ՝ հասանել յառաջ քան զնոսա 'ի կիրձն լերանց : Փրանիոս տիրեալ եր ուղղոյդ ճանապարհի : Ա՛ե այ-
սորիկ հարկ եղև կեսարու խաղացուցանել զիւր զօրս ընդ ծործորս և ընդ գահավէժ առասպարս ժայռից սեպագե-
լոց , ուր զօրականք ոչ զօրէին մագլցել ՝ բայց զինապակը-
ծուԹի՛ , և անդրէն 'ի միմեանս փոխատրուԹի՛ : Խուեր 'ի սկզբան անդ այսր չուոյ՝ Թէ դարձուցանէին զԹի-
կունս 'ի Թշնամի անդր , մինչև զօրականացն ափրանիոս՝ որք դէտակն ունէին յիւրեանց բանակէ , ծաղր առ-
նել զնոցայն կարծեալ փախուստ : Հայց յապուշ կըր-
Թեցան , յորժամ տեսին զնոսա յետ սակաւ միոյ խոտո-
րիլ յաջակողմն , մինչև առաջնոցն 'ի նոցանէ առաւելուլ
ի՛ ջծագ երկայնուէ բանակին սոցա : Յայնժամ առ հա-
սարակ ձայն բարձին զնոսա առնուլ , և 'ի լեռնահողմանս
աճապարել , բայց չկայր այլ ժամանակ : Ակսաբ կարի
լինն յառաջել եր . և զնի իւր հեծելազօր աշխատ առնէր
միշտ զհակառակորդս և ընկրկէր զնոցայն չուս , իւր լե-
գէոնք Թեպետ և ընդ դժուարուստս , յառաջ հասին 'ի
կիրձս :

Ա՛ոկ ափրանիոս ունէր զԹշնամին յառաջոյ և 'ի վեր-
ջէ : Յայն չարաչար դիրս զտեղի էառ 'ի բլուր ուրէք ,
ուստի արձակեաց չորս հաշտառս սպանիացիս , երԹալ
տիրել բարձրադոյն և լերանց՝ որք կայցեն չուրջանա-

Ա. Հ. 703։ Ն. Ք. 49։

կի ։ Իւր խորհուրդ էր հասանել յոկտոգեսա՝ ըստ բաւականաց, ըստ պաշտպանին որդելեալ փակեալ էր ի նմանէ ։ Այլ հեծելազօր կեսարու ի մէջ էառ և կոտորեաց զայսոսիկ չորեսին կաճառա՝ակն յանդիման եր. կաքանչիւր զօրու ։

Թէպէտ և ձեռնհաս էր կոտորել զնեգոնս թշնամեաց՝ ինչպէս ի նա, լաւ համարեաւ սպասել զնոսա ի զինեցեալ։

Վասն զի ելեղեկ էին վն կեսարու՝ ի սպառազինութիւն ջնջել զզօրս ափրանիոսի, որոց պակուցեալ և զահի հարեալ՝ չունէին դիմակալել և ոչ առ վայր մի։ Այնպիսի լինէր յայմ կողմանց նշանի պատերազմի, և սպայք յաճախէին գնոսա՝ ի հաձել վմիտս նոր փառասիրք, որում ապաքէն չունէր նա պիտոյս, զի յաջողուածն էր անվրէպ ։ Այլ բարեբար չէառ յանձն ձեռն ի գործ առնել, զի հարմարեր յանգ հանել զերոյ ըստ ուրումն ։ Ասէ . ,, ի դնիլ թէ ելք պատերազմիս են յաջողեալ, ,, զիարդ նշանակիցեմ վերաւորութեան և մահու ,, վիմ բարեացապարտ զօրականս ։ Օ իարդ լցէ լինել ,, ի փորձ մատչիլ բախտի ։ Այնվայել ինչ լցէ բարւոյ ,, զօրագլխի ընծայել զյաղթութիւն իւրում հմտութե , ըստ ,, զօրուե զինուց ” ։ Այր և (ոմն նա ինքն ասէ) ի գուշակ խանդաղատեալ վն զօրականացն ափրանիոսի, որք ապաքէն էին իւր քշեքակիցք, և հանդերձեալ էին խոստանալ. ուր գնար էր յաջողել յաղթութիւն առանց նոցուն կոտորածի ։ Վերէս և վն զի կարի լիւն արհամարհ էին յաչս իւր տեղակալք պոմպէոսի, չառնոյր յանձն մտանել ըստ նո՝ի հանդէս մարտի. կամէր ակնկոթել գնոսա՝ եայն վայր հասուցեալ, մինչև գթութիւն խնդրել և վէնս ընկէց լինել ։

Իւրոց կամաց չէղեն հաւան զօրականք, որք խոժոռեալք ասէին յայտնապէս. որովհետև կեսարու ոչ են կամք ի վար արկանել զայս պիտոյ առիթ, և ոչ առաջնորդել մեզ ի մարտ՝ յորժամ կամիք, չերթամք և մեք յորժամ նա կամիցի ։ Վասն զինչ բաւական եղև խախտել զնա ի մտաց ։ Այնպէս աներկեան էր յաղթել, մինչև մեկուսացաւ առ վայր մի՝ զի թողացուցէ ափրանիոսի և պետրէյոսի անկանիլ անդրէն ի բանակ իւրեանց. զոր և արարին իսկ ։ Իսկ ինքն գտաւորեալ գունդս ինչ ի վեր լերանց առ ունելոյ զկերձս, բանակեցաւ ըստ մերթեալոյ մօտ ի թշնամիս ։

Կնքել զոգես իրաւ խոհուեն ի պատուղ իւրոյ քաղցրութե և զիւրոյ բարիոք գնացից ։

Փոքր միւս ևս և՝ կեսարու քաղեալ էր աւուրք զկնի զնա՝ի ձեռնարկել տեղակալաց պոմպէոսի ձգել զօրականս

Ա՛ Հ· 703։ Ն· Ք· 49։

երկոցուն զբաց։ Պետրէոս ասկ խափան՝ որ չէր եղ՝ ի գէղեր։ Ա՛կեզ-Թուեղ այսր տեղական պոմպէոսի։ Գէթուղ կեսարու։

իրամ պատնշափակ՝ ի բանակէ իւրեանց մինչ՝ ի տեղին՝ ուր երթային առնուլ ջուր, և՝ ի հեռանալ նոցն անձամբ՝ ի վերակացուէ գործուածոյս, քաղումբ՝ ի զօրականաց նոցա՝ յորժամ չէին նէք անդ, զոյց՝ ի մէջ արկին ըստ ծաղօթս իւրեանց՝ ի զօրուէն կեսարու։ Ակիզբն արարին շնորհակալ լինել զնոցանէ, փոխանակ զի խնայեցին՝ ի նա աւուրբ յառաջ. խոստովանեալ թէ շնորհապարտ են նմա վ՛ի կենաց իւրեանց։ Ա՛պա յաւելին հարցանել ցնա, եթէ մարթ իցէ էր նմ վստահանալ՝ ի բան կեսարու, ցուցեալ կսկիծ սրտի՝ զի կուսիլ ունին ընդ քաղաքակիցս և ընդ ազգայինս, ընդ որս էին միակեալ նուիրական կապանօք։ Նուսկ ուրեմն արկին և դաշն մնանալ ընդ վասն իւրեանց հրամանատարաց, իբր զի ոչ կամէին մատն և գուշակ լինել. և միայն թէ շնորհեսցին կեանք ափրանիոսի և պետրէոսի, խոստանային փոխել զկողմն։ Յառաջնմէ կարգեալ էին վերևելիսն՝ ի հալիւբասեցւոց իւրեանց՝ երթալ՝ ի դաշնակցութիւն ընդ կեսարու. և՝ ի վէր այսց նախաշաւիղ սկզբնաւորութեամբ իրաւակնհու-թէ՝ զոր մատ էին կնքել, զօրականք երկոցուն զօրացն անցանէին քանակէ՝ ի բանակ, մինչև երկոցունց բանակացն լինել իբրու մի միայն բանակ։ Ա՛նկն եհաս յայն վայր, մինչև որդի ափրանիոսի առաքեաց խնդրել՝ ի կեսարէ՝ ապահովել զկեանս, վիւրն և զՀօրն իւրոյ։ Իսկ դուբէին եղև հասարակաց. ամենեքին փոփոխ խնդակ ցեին միանգամ. ոմանք զի վերծ գտան՝ ի վտանգէ մեծէ, և ոմանք՝ զի յանգ հանին զայնպիսի մեծ ձեռնարկ առանց ուրուք վիրաւորութեան։

Յայս սահման կային իրք, յորժամ ափրանիոս և պետրէոս՝ ի լսել զայս ամ՝ դարձան յիւրեանց բանակ։ Ա՛փրանիոս հեշտեաւ կալաւ զիւր կողմն, և եր պատրաստական առ ամ եղև։ Նայց պետրէոս ոչ լքաւ յանձին։ Օ՛րնու վառեցոյց զիւր ստրուկս, և միաբանեալ ընդօսա իւր սպանիացի թիկնապահս, ՝ի վէր յարձակեցաւ զօրականաց կեսարու՝ զորս եգիտ խառնեալ իւրան. զմանս սպան, և զայլս ստիպեաց փախչիլ մազապուր։ Ա՛նտի գնայ իւր ամ բանակն՝ աղերս արկեալ իւրոց զօրականաց արտասուալից աչօք, գթալ ընդ նմա՝ պետս զօրագլուխ իւրեանց, և չտալ յորս վերկոսին իսկ՝ անգութ վրէժխնդրութեամբ իւրեանց հակառակորդաց։ Օ՛զօրականք խմբեցան յամ կողմանց՝ ի դադար զօրագլխին։ Ա՛նդ պետրէոս առաջի առնէ նմ նոր երդմնակուռ յանձնառութիւն, թէ չլքանեն և չմատնեն զիւ-

բեանց գնաւորս . և թէ չառնու ոք յանձն առանձնաւոր ինչ մնացուածէն , այլ աշխատասիրել ունին ամենեքեան միաբանութեամբ առ Տէրկայ օգուտ : Այս ինքն եղև առաջին առ երդնուլ զայս , յետ այսորիկ երդմնեցոյց զափրանիոս , ասպա զսպասս և հուսկ ուրեմն զզօրականսն :

Ա Ե. 703 : Ն. Կ. 49 :

Յախանձաւորուէն պետրէյոսի ոչ գտեղի էառ ցայս վայր , այլ ձգեցաւ ցանգթուէն : Պատուէր տուաւ ամենեցունն՝ որոց էին ի վրանս զօրականք ինչ կեսարու , յայտ առնել զայն , զի քարչեսցին արտաքս և չարաչար սպանցին առն յանդիման ամ զօրուն : Այնուհետև անսպասն . բայց յոլովք գտի հարեալ ի խժդժական և յանագութուն հրամանէս , ծածկեցին ամ զգուշութիւն գնատհաց ցեալսն ի նէն , և հնարեցին նոյ հնարս փախստի գիշերայն . բայց առհասարակ կացին ինացին հաւատարիմ ի նոր երդումն իւրեանց : Իսաւասիոսէնին գոգցես կնքել ընդ կեսարու՝ եղև ի մոռացօնս , և այլ ոչ ի մտի եդին՝ բայց անդրէն սկիզբն առնել մարտի :

Կեսարու մտրնի էր առնել զդարձ փոխադրինի , զի ուներ յիւրում բանակի բազում զօրականս և սպասս զօրու Թշնամեացն : Բայց չէառ յանձն ի վար արկանել զայս իրաւունս՝ որ յոլովակի համարի օրինաւոր . բայց թէ քննի ոգւով հանդարտութեան , է կարի ինն հակառակ մարդասիրութէ : Ծողացոյց ամենեցուն նոյ խոյս տալ աներկիւղ : Տրիբունք ոմանք և հարիւրապետք կամակոր յանձն առին մնալ առ նմա , և խառնիլ ի զօրս նէր : Ընկալաւ զնոր մտադիւթ խնդութէ . յետի կալաւ զնա գրգռանօք , մեծարեաց զնոն և ամբարձ ի մեծամեծ աւագութիւս :

Պետրէյոսի հնար եղև դիւրաւ նորոգել զպատրվնն , այլ ոչ դիմակալել այնմ : Ընկէ ձեռնհաս երթալ ի դարմանածուէ , և ոչ ջուր բերել՝ առանց բազում դժուարութէ և վտանգի : Կերակուրք պակասէին յիւրում բանակի , և սպանիացիք գունդագունդ սարտնուին : Ոկայր նմա այլ ապաւէն , բայց անկանիլ ի մեծ ինչ և ի հզօր ամրոց , առ ապահովիլ ըստ պարսպօք նէր : Այսր ընդ մէջ տարբակոնի և լերիտայ . և երկուանայր առ ժամանակ մի՝ թէ չոր երկուց աստի քշեցայ ուղղեսցէ զնիւր չոյ : Նա զնի վերջինն յանուանելոցս էր մատագոյն , հաստատեայ ի միտս՝ ուղղոյ լինել դէպ կայն :

Աղբրէն նոր բոգի պատրաստին : Կեսարու նեղեալ և հարուածեալ զթշնամիս , բդեաագատէ զնոսա լինել անձնատուր :

Ուժուարին էր յառաջել յընթացս ձանապարհին . հեծելազօր կեսարու ոչ տայր դուրս այնց գնդաց փախըստեից : Ի տափարակ տեղիս զկայ առնէ ըստ պահս պահս ի կռուիլ , վերջապահքն թողացուցանէին առաջապա-

Ա Հ. 703 : Հայց զօրուն յառաջել քանի մի քայլ : Յորժամ պատա-
Ն. Ք. 49 : հեը բարձրաւանդակ ինչ , դիր նոցա լինելը նպաստամա-
տոյց . զի առաջինքն կարող լինիցին պաշտպանել զե-
կեալսն զինի նոյ : Այլոց յորժամ հանդերձեալ էին իջա-
նել , յայնժամ իրքն լինիցին ամիս ընդ հակառակն : Ել-
դեանք զարձուցանիցին զձախատն , և բանանային 'ի վա-
նել զՀեծելազօր Թշնամւոյն . և ապա գահավիժ ընդ
Թանային 'ի հովիտն՝ մինչև հասանիցեն 'ի հանդիպա-
կայ բարձրաւանդակին : Հետևակազօրն առնիցէ զնոմ, զի
Հեծելագունդ զօրուս այնպէս եր զարհուրեալ և զոզա-
ցեալ , որ փոխանակ նպաստ ընդունելոյ 'ի նմանէ , զի-
տեր դասել զնա 'ի միջի առ ապահովելոյ :

Լիճ ոք քաջ տեսանէ , Թէ չու այսչափ տարժանաւոր
և բեկբեկ , անհնար եր Թէ լինիցի կարի լիւն չոյս : Իր-
րև արարին ափրանիոս և պետրկյոս մինոնս չորս՝ զտեղի
առին 'ի բարձրաւանդակի ուրեք , և ձգեցին զառաջեաւ
իւրեանց ծիր իրրև 'ի բանակեւորել . բայց ոչ 'ի բաց առին
զբեռինս 'ի գրաստուց իւրեանց : Կեսար խաբեցաւ յայս-
մանէ . սկսաւ կառուցանել զնոր բանակ , ետ հարկա-
նել վրանս . և առաքեաց զՀեծելազօրն ժողովել գաւ-
ման . այն իսկ եր՝ զոր կամէին տեղակալք պոմպեոսի :
Յանկարծակի զմիջաւուրք պատրաստին 'ի չու , կար-
ծեալ Թէ վերծան չայն չահեղ հեծելազօրուն՝ որ
այնպէս միաբանակար եր նոցա : Այլոց կեսար իսկոյն խաղայ
իւրովք լեգեռնօք , Թողեալ զսակաւաւորս 'ի կաճառաց
'ի պահպանութիւն կահուց . և պատուէր առաքէ հեծելա-
զօրուն՝ դառնալ փութանակի : Դարձաւ . և 'ի վէր հա-
սեալ Թշնամեաց յառաջ քան զերեկոյանալ աւուրն , այն-
պէս ահեղաբար 'ի դիմի հարաւ նոցա , մինչև հարկեցան բա-
նակիլ՝ ուր էինն , բայական 'ի ջուր , և 'ի գետին ամիս
ձախող :

Կեսարու հնար եր դիւրաւ ցրել զայն զօր՝ եթէ կա-
մեցեալ եր նոքա գրոհել : Այլ նա անսայր իւրոց մտաց ,
և կամէր բռնադատեալ զԹշնամիս լինել անձնատուր՝ հա-
տուցեալ զնոսա 'ի սահման պակասելոյ յամ պիտոյից :
Դատան 'ի դժնդակ պարագայի : Վասնզի բանակ նոցա եր
վէր'իվայր , ձեռն արկին 'ի զօրացուցանել զայն . բայց որ-
չափ և ձապաղէին 'ի գտանել լաւագոյն գետին , ևս ևս
զևս բացական լինէին 'ի ջուր , և ոչ լիներ դեզ միատուն՝
բայց այլով միատու : Յառաջնում գիշերի ոչ ոք 'ի նոցա
նե եւ 'ի բանակէն ելերել ջուր . և աւուրք զինի հարկ
եղև երթալ բովանդակ զօրուն ձախատու պատերազմի ,

մինչև յայնմ աւուր չէղև երթալ՝ի գարմանածուէն ։ Ա՛ս. 703։
Սոքա, և իզձ հանապազորդելոյ վիրեանց չու գիւրակի, Ն. Ք. 42։
սահեցեալն վնաս յետ սակաւ միոյ կոտորել զնմա բեռն-
բարձ գրաստս ։

Կեսար կարի ինն յաւել զնոցայն անձկութէն , սկիզբն արարեալ ձգել զգիծ զանանակաւ հոցա՝ի փակել զնա ։ Իբրև արար սահիպաւ զայս գործուած ըստ աւուրս երկուս, և էր յառաջադէմ յոյժ , ի միտ առեալ ափրանիոսի և պետրէյոսի զհետևանս ձեռնարկութէն ընդնատէյն , հա- նին զգուշդս իւրեանց՝ի բանակէ , և ձախատեսուցին՝ի մարտ ։ Կեսար յետս կոչեաց վաղվաղակի զիւր գործա- ւորս , և կացոյց զիւր զօրս՝ի դիմի ըստ յարձակման՝ եթէ գայցեն բաղխել , բայց ոչ կամեցաւ լինել առաջին՝ի մղել՝ի մարտ ։ Տեղակալաց պոմպէոսի տեսեալ զնա՝ի բարեբաստ դիպս՝ հանդարտեցին . և ըստ երեկս զօրքն երկոքինն ընկրկեցան անկուսիւ ։ Վաղիւ անդր՝որ չորրորդ օր էր սկիզբն առնելոյ պարփակուէ գծիցն, կեսար զկնի- կի էր յանկ հանելոյ զայն ։ Ափրանիոս և պետրէյոս ձեռն արկին՝ի յետին ձիգն , որ էր գտանել հուն ինչ՝ի սեկ- ղէ ։ Ա՛յլ նոցուն արքունի թշնամի անցոյց վաղվաղակի ըստ գետն զիւր գերմանացի թեթևաւորսն զօրականս , և հարուստ մի լիւրմէ հեծելազօրուէ , և դասեցոյց առ ա- փամբք ուրեք ուրեք՝ քաջ գուշդս պահապանաց ։

Ա՛պա վերջացեալ յոյժ յուսոյ , պակասեալ յոյժ պի- տոյից՝ ի փայտէ , ի գարմանոյ , ի ջրոյ և յարմուեայ , տեղակալք պոմպէոսի հարկեցան հասանիլ յայն տա- ղման , յոր կամք էին կեսարու հասուցանել զնա ։ Ա՛փքա նիոս ետ ինդրել բերան՝ի բերան խօսակցել՝ի տեղ- ւոջ՝ եթէ նմանք ի՝ ուր ոչ լսելի լինի յերկաքանչիւր զօ- րուէն ։ Կեսար յանձն էառ զնդմիւռնան խօսակցել՝ի , բայց ոչ պայմանաւ՝ որում ըղձանայր ափրանիոս ։ Ա՛ս յանձն էառ զնմ, և տուեալ զորդի իւր՝ի պատանդ , չոքաւ՝ի տեղին նշանակեալ նմ՝ի յաղթականէն ։ Ա՛ն մի վայր եկաւորուէնն եղև առ երկոքինսիք զօրօք , մինչև լսելի լինել՝ զոր ինչ ասէինն , աստի և անտի ։

Ա՛փրանիոս խօսեցաւ բազում խոնարհուէ՝ ։ Ա՛ չքեղս եղև մեզ հաւատարմուէն՝ զոր պարտ էր պոմպէոսի իւ- րում զօրագլխի ։ Խոստովանեցաւ պարտուէն . աղաչեաց զկեսար ցածուէ , ոչ գնալ լիւրում յաղթուէ ամ իրա- տուէ , և ինայել յաբիւն իւրոց չարաչաստ քաղաքացւոց։

Կեսար որ պատրաստ էր առ գթուէ , բայց և այնպէս կամեցաւ ցուցանել ափրանիոսի զիւր յանցաւորուէն ։

Բերան՝ի բերն խօսակ- ցուէ ափրա- նիոսի և կե- սարու , որ չպահանջէ այլ պայման, բայց զնգուն- դէք իւրոց հակառակոր- դաց՝ի բաց արձակացին ։

Ա. Հ. 703 : Ն. Ք. 49 : Լայոյց նմա , Թէ նա ինքն և իշխանակից իւր էին միայն մեղապարտք և Թշնամիք խաղաղուԹ , այլ զօրագլուխն՝ որում ընդդէմ մարտնչէին , և զօրքն երկուքին , արարին օրըստ ինչ պարտն էին՝ առ ստացուԹ նը : Յաւել՝ի վՀ և քանախօսուԹ Համառօտ՝ի ՋատագովուԹ իւրոյ գործոյն, ՝ի Համար արկեալ զՀմ զնւր զկարծեցեալ անիրաւուԹս՝ որոց տարաւ : Ապաքեաց զբանն , պատուէր տուեալ ափրա նիոսի՝ զի արձակեսցէ զիւր լեգէոնս : ,, Իմ ոչ են կամք ,, (ասէ) բառնալ՝ի ձէնջ զձեր զօրս , աւ՝ի Համար գրե- ,, լոյ ընդ իմովք դրօշակօք , ոՀ կարող էի առնել Հեշ- ,, տեաւ . այլ կամիմ միայն խափանել՝ զի մի կարող լի- ,, նիցիք ծառայեցուցանել զնոսա ընդդէմ ինձ : Ապա ,, որոյ ելիք յայսց գաւառաց , արձակեցիք զձեր զօրս . ,, զայս արարեալ՝ ոչ ոք ընկալցի յինէն չարիս : Լ՚այ ,, է իմ յետին բան , և մի միայն պայման՝ զոր պահա- ,, ջեմ ՚՚ :

Ա՚այ պայման եղէ ընդունելի , և եգ՚ի գործ

Լ՚այ բան կեսարու ընկալեալ եղև բազում ՀաճուԹ՚ի զօրականաց ափրանիոսի , որք փոխանակ պատժի պա- տուհասի՝ յորմէ զանգիտէին , երևեին իրօք ինչ վարձս ընկալեալ արձակմամբ՝ զոր առաջի առներ նոցա յայլԹա- կանն : Յայտնի երևեցուցանէին , Թէ գոՀ են Համիս : Ապ ևս որովՀետև կայր ինչ բացաՀայտուԹ՚ի վՀ տեղւոյն և ժամանակին՝ յորում Հանդերձէը եր տալ նոցա արձակուրդ, զգացուցին եԹէ նշանօք և եԹէ բարբառով, Թէ անձուկ ունին արձակիլ փութանակի : Յետ զգուշաւոր քննուԹ՚ի վՀ այսր մասին՝ ի մէջ կեսարու և ափրանիոսի՝ Հաս- տատեցաւ , զի որք ունէինն ընակուԹ կամ կալուածս՝ ի սպանիա , (որպիսի էին գոգդես երիր մասն զօրուն ,) առցեն արձակուրդ առ օրին . իսկ այլք առ վարոսիւ փոքրիկ գետով՝ որ անջրպետէ զգաղղիա յիտալիոյ : Կեսար յիւրմէ կողմանէ ապահովացոյց՝ Թէ ոչ լինիցի ումՔ՚ի նոցանէ չար . և Թէ չբռնադատեսցէ զոք՚ի կողմն լինել իւրոց գնդացց : Յոստացաւ և տալ նոյ ուտեստ՝ մինչև Հացին՝ի վարոս : Յայն վայր Հասոյց զիւր մեծա- սըրտուԹ , մինչև կամեցաւ զի Հատուսցի նոցա՝ որ ինչ բարձաւ՚ի նոցանէ՝ ի պատերազմի , եԹէ ծանիցի՝ Թէ պիր էը , յանձն առեալ զխոհարէնն վՀատրել իւրոց զօ- րականաց՝ որք զրկեսցին՝ի մանէ ինչ աւարի իւրեանց : Լ՚յսուիկ գնացիւք այնպես շահեցաւ զսեր և զվստաՀու- Թի զօրականաց Հակառակ կողմանն, որ յայնմՀետէ յեր- կոսին աւուրս սաՀմանեաւլս առ արձակուրդ այնց՝ որք Հանդերձեալ էին վաղվաղակի առաքիլ յետս , եղև գա-

տալար ՚ամ վիճէից ծագելոց ՚ի մէջ նոցա , և ՚ի մէջ հրա- Ա. Կ. 703 :
մանատարաց իւրեանց : Ն. Բ. 49:

Զհետ երկուց աւուրց այնք ՝ որք հանդերձեալ էին երթալ ՚ի վարս գետ , մեկնեցան այսուհետ կարգաւ : Երկու լեգէոնք կեսարու խաղային գնային յաջոյ , այլք ՚ի վերջ , և գունդք պարտեալք ՚ի միջի : Ի. փու- վիոս կալենոս տեղակալ կեսարու ՝ հրամանատար եր այս ՚ամ չուոյ : Իբրև հասին ՚ի նշանակեալ եզր , զօրա- կանք ափրանիոսի արձակեցան : Վիճաւորք և առաջին սպայք ամիսփեցան առ պոմպէոս . յոլովք ՚ի զօրականաց նոր ծառայուէ յանձն առին կեսարու , և անցին կամա- ւորուէք ՚ի կողմն զօրագլխի ՝ որ քաջ գիտէր յաղթել , և քաջ ՚ի վար առնուլ պյաղթուէն :

Ի. յսր ամի պատերազմ կեսարու , և յայսմ ընծայէը ցոյցք իւրոց մեծամեծ ձրից ՚ի պինուորական գիտուէն , և յարուեստ օգուտ քաղելոյ ՚ի վայրաց , արժանագով արարին վնա յ՚ամ դարս . և յայսոսիկ յետին ժամանակս դրուատ Ի՝էծին Վանաեի՝ ոմ այլուր յուշ արարի , հաս- տատեաց զայս հանրական վարմացուն : Ինձ չ՚ անկ պնդել ինչ՝ որ ՚ի վէր է քան զիմ ձանաչուն : Ինայց այն մեծասրտուէ իւրոց գնայից , այն խորք անսպառ գիտու- էէ , զոր նոյն իսկ անիրաւուէք և անգթուէք իւրոց հա- կառակորդաց ոչ զօրեցին ցամաքեցուցանել , այն ազ- նուական աներկիւանուէ յաղթուէէ , այն վերհանձնեալ արհամարհուէէ առաւելելոյ զիւր ոյժ օտարոտի միջոցաք՝ ՚ք հաձուէք և ինքնակամ հաւանուէ ՚ի նա յարելոց , են հանգամանք՝ զորոց ձանաչէմ ցարգ , և յորոց ինձ չ՚ինայ ինչ՝ բայց խոժոռուն , տեսեալ զ՚ամ գրաւականեալ առ չար ինչ վախձան , որպիսի եր ձնդել զպատուէ իւրոց հայրենեաց :

Ինազամ ստիպող պատճառք յետս կոչէին զկեսար ՚ի հռոմ. բայց վարրոն տեղակալ պոմպէոսի ունելով զ՚ իւրև երկուս լեգէոնս և երեսուն կամաւոս օգնականս , դեռ զբռամբ ունէր զսպանիա որ յայնկոյս . և կանոն կե- սարու էր կարծել՝ թէ չարաբ ինչ , ցորչափ մնայր ինչ առ առնել : Ի. պա խաղացոյց վաղվաղակի ՚զ՚ի. կասիոս տրի- բուն ժողովրդեան երկոքումբք լեգէոնօք . և յետ սա- կաւ միոյ զՏետ չորս նո՚ր անձամբ , զ՚ իւր ունելով վեց հարիւր հեծեալս : Ինայց չէղև նմա պիտոյ ՚ի վար արկա- նել զայս զօր : Ի՚չ պիտոյացաւ նմա այլ աշխատուէի՝ քայց լինել յանդիման և եթ , առ հնազանդելոյ զայս դաւառ՝ որ վաղուց ևս սիրէր զնա . զի վարեալ եր յայսմ

կեսար հնա- զանդեցու- ցանէ հեզ- տեաւ զսպա- նեալ՝որ յայն կողս , և ապա յանդիման լինի մասեա- լիոյ :

կեսար . յա- ղագս փաղաք- յան պ՚ըմ՚- ձէ :

Ա. Հ. 703 : Ն. Ք. 49 :

պանձաւորուէ , և ՚ի մեծոյ ևս կառավարեալ էր փոխա. սրետորական իշխանուէ : Եւ վ՚ս այսորիկ իբրև երևեցան իւր զօրք , և ապ. եղև թէ նա ինքն մերձ ՚ի վ՚ր կայ , իսկ և իսկ երկիւղն ՚ամ վատրանջեաց ՚ի կողմն նը : Ընդէն մի ՚ի լեգէոնաց վաղրոնի , այն որ խմբեաւն էր ՚ի գաւառին, եւլիք վնա իւր իսկ առաջի , և խոյս ետ ՚ի հիսբալ , (այն է սիվիլիա ,) որ Ճանապէր կ՚կեսար : Ցեղակալ պոմպէոս ոչ ձեռն էարկ յանպիտան դիմադարձուէն : Յանձն արար զլեգէոնն մնացեալ առ նմա՝ այնմ զոր առաքեաց կեսար , առնուլ զհրամանատարուէն նորա . և երթեալ ինքնին առ նա ՚ի գօրտովա , անցոյց ՚ի նա զամ արծաթ գաւեալ ՚ի ձեռս իւր , և ցուցակ մի ձիւղ՝ իւրոց համբա. րաց , և թուոյ իւրոց նաւաց :

Ընդ այլ ինչ ոչ մնաց առնել կեսարու ՚ի գօրտովա , ուր նշանակեալ էր լինել ժողով հանրական , բայց եթէ ընդունիլ զկպատակուէն ժողովրդոյ և զնդակցուէն ՚ամ քաղաքացւոց և ասպետաց հռովմայեցւոց եղելոց ՚ի բեռիկա : Հաշտեաց փոխարինուէս այնց՝ որք յառաջա. գնին էին ՚ի նախանձաւորուէիւն իւրոյ կողմանն . և քա. ղաքն գադէս պատուեցաւ ՚ի նմանէ յայսմ նուագի իրա. ւամբք հռովմէական քաղաքացուէե : Ոմն պէտք եղեն պատուհասել զոք , ոչինչ եդ ՚ի վ՚ր՝ բայց տուրս ինչ փո. ղոյ : Յետ այսորիկ թողեալ զկ. կասխոս զորիւք լե. գէոնօք՝ ՚ի հրամայել յորժամ չիցէ անդ , եմուտ ՚ի նաւս վաղրոնի , և եկն եհաս ՚ի տարրակոն . ուր ընկալաւ զգ. պատգամաւորս գոգացս ՚ամ ժողովրգոյ սպանիոյ՝ որ յայսկոյս : Նտի չդաւաւ ընդ յամաք ՚ի նաւրբոն , և ապա ՚ի քանակ իւր առ մասսիլեաւ՝ որ յոգիս էր ապաստան , և մնայր իւրում եկաւորուէ առ ՚ի լինել անձնատուր :

Պատմուէն ՚ամ՝ որ ինչ պատահեաց ՚ի պաշարման մասսիլիոյ , մինչև եկէ էր կեսարու կնաւբ . չէ՚ փաղաքական պ՚ր՚ղ. ՚ամ. ծ. ն ընդ. ա :

Ասսիլիացիք էին պատսպարեալ բազում սրտապնդուէբ : Ոչափ առին երկիւղ զնաւամարտուէն , զառա. ջինն իւրեանց զօրուէբ , վերկրորդն աջակցուէբ եօթնուա. տասն նաւաց յղելոց նը՝ ՚ի պոմպէոսէ , որոց հրամանա. տար էր Լ. Նասխէլիոս : Յերկոսին իսկ զչափ առին զձա. խող բախտի և հարուածեցան ՚ի Ա. բրուտոսէ ՚ի գլխաւորէ փոքու նաւահանդիսին՝ զոր ունէր կեսար զա. ւագեաւ նաւահանգստի նը : Այլ պատճառ նկուն լի. նելոյ նը չեղև ոչ առ ՚ի չգոյէ քաջուէբ , և ոչ աշրոզա. ձեռնուէ . նա՝ յերկրորդում նուագի՝ եթէ նասիդիոսի ցուցեալ էր սրտասնդուէբ իբրև զնոցայն , ակն ունէին արդեօք յաղթուէ : Այլ ոչ գոյր սը շահ անձին , իբրև զայն՝ զոր ունէին նը ՚ի պաշտպանել զմասսիլիա . նա՝ ը

ջերանիլ կռուին՝ ձգեցաւ ’ի հեռաստան, և եղիք ա- Ա. Հ. 703։
նարգաբար գիւր դաշնաւորս։ Ն. Ք. 49։

Ա՛յն՝ որ ետ առաւելուլթիւ Պ. բրուտոսի, եղև անհր-
նարին քաջուլթիւ իւրոյ զօրականաց, որք ընտրականքն
էին ’ի կարի իմն քաջաց ամ լեգէոնաց. որք և երկաթի
խղճօք և ձանկօք կալեալ զնաւս թշնամեաց, մատուցեալ
կող առ կող՝ իսկ և իսկ ոստնուին յայնոսիկ, և անսկ-
տանաց յանկին զմասսիլիացւոյն առաւելուլթիւ քան զիւ-
րեանսն՝ ’ի կողմանէ արուեստի նաւորդուլթիւ, և նաւաց
նոցին քաջ կազմուլթ։ Ա՛ւր ուժք մարթ է ’ի միտ բերել
զքաջուլթիւն՝ զոր այնուր պատմեալ է իմ, զզօրականին՝ զո-
րոյ իբրև հատին զգեստ ձեռն, կռուէր ձախոյ ձեռամբն,
մինչև նաւ թշնամւոյն առաւ և գերեցաւ։

Մասսիլիացիք խոշտանգեալք ’ի ծովէ, չէին ինչ մեղմ
և նուազ հարուածեալք ’ի ցամաքէ։ Տրեբոնիոս՝ որ
Թողաւ ’ի կեսարէ յառաջնորդուլթիւն պաշարման, կառոյց
և ’ի գործ մատոյց ազգի ազգի մեքենայս. ետ գրոհս,
ընկրկեաց զ’ի դուրս յարձակմունս. և ապա յետ բա-
զում ամաց խրամատեաց զպարիսպն։ Մանն ինչ աշ-
տարակի պեղեալ ’ի ստորէ՝ կործանի, և միւս ևս կարի
իմն խարխալն. և հռովմայեցւոց հասուցեալ զգայն ’ի յե-
տին կործանումն՝ ձեռնհաս էին մտանել ’ի քաղքն, և
չէր ոք որ կարողանայր ընդդէմ դառնալ նոցա։ Հայսպիւ
սում ստիպող վտանգի պաշարեալքն դիմեցին ’ի գթու-
լթիւ յաղթականաց իւրեանց։ Խտուն ’ի դուրս ելանէն
ընդ դուռն՝ յաղաչաւորի կերպարանս բազկատարած առ
զօր թշնամեաց։ Իբրև զգայն տեսին, կասեցան ’ի բաղձ-
մանէ, և մասսիլիացւոց հասեալ՝ ուր հրամանատարքն
էին, անկան յոտս նոցա, և աղաչէին մնալ եկաւորութիւն
կեսարու։ Խոստովանին, թէ անկար են այնուհետև
պաշտպանել անձանց. ուստի և հնազանդեն՝ թէ կեսար միշտ
ուր է իւրեանց վճռակի։ Ա՛ռաքն առնեն արտասուալից
աչօք, զի թէ խարխուլ աշտարակին հիսակործան անկեալ
խափան, և խրամատուին ընդարձակեցեալ և ևս, այլ
ոչ իւիք հնար է զուսպ ունել զվառումն զօրականաց. և
քաղաք իւրեանց կողոպտեսցի, աւար հարցի, և իսպառ
քանդեսցի։ Ա՛յս ամ առաքն եդաւ ողորմագին յարանց՝
զորս հարին և եթ գիտեր առնել Ձարտարախօսս. Թող
զի՝ լծորդ ունէին և գուսումն գեղեցիկ Ա՛րեստից, որք
ցանգ մշակեալ էին ’ի մասսիլիա՝ բազում խնամով և ա-
ջողուածով։

Տրեբոնիոս պատուէր ունէր ’ի կեսարէ՝ ըստ հայցուա-

Ա. Հ. 703։ Ն. Ք. 49։ ծոյ մասսիլիացւոց ։ Ի.յս այր մեծարու , լի մարդասիրութիւք և սիրով դպրութեանց՝ յորս առաւելոյր յոյժ , կարծէր նահապետանալ գլուխ փառս՝ թէ աւերեր զսպանիսի մեծանուն քղաք , որ էրն ի գաղղիա ոչ բնակարան Ի՛ուզայից և կեդրոն քաջամարտութեան ։ Ապա ի պատուէր սահակ տուեալ էր իւրում տեղակալն չքողացուցանել թէ առցի քղքն ի վե՛ր յարձակմամբ , երկուցեալ գուցէ զօրականք ցասուցեալք հանցեն ընդ սուր՝ որպէս սպառնային առնել , վասն հաստակաչափ ի զինակրութե ։ Տրեբոնիոս զհետ չոքաւ նորոյն հրահանգուեց , զինքն յայգ ինչ դադարման մարտի՝ բազում խոժոռութե զօրականաց, որք գանգատեին մեծապէս , զի զլացաւ նոքա պտուղ իւրեանց յաղթութե , և արգելաւ նոքա առնուլ քղք մի՝ որ այլ անկար էր պատսպարել ։

Հաւատաւոր դրժուէն ի վե՛ր եդեալ մասսիլիացւոց՝ չերեւի ինչ հաւանական ։

Դադարումն մարտի ի վեր երևեցոյց՝ որպէս յոլովակի պատահէ , զչեղգուե և զանհոգուե ։ Հռովմայեցւոց մեռացեալ թէ բարեկարգուէն ոչ երբեք պարտ է լինել այնպէս ձիշդ , ոչ յորժամ զրոյգք են պայմանադրուե ընդ թշնամւոյ , վե լինելոյ նոքա ժամանակ խաբեութե և դաւաճանուե , չկայնն ամենևին ի զգուշուե , և ոչ խակ խորհեին զանգիտել իւիք ։ Այլ այս գեղեցիկ առիթ զգրգուեաց զմասսիլիացիս, և ձգեաց զնոսա (թէ անսայեմք ձշդիւ պատմուե կեսարու) ի բասրելլի հաւատադրժուն ։ Տեսեալ յաւուր միում, զի շրջէր հողմ ուժգին դէպ ուղիղ՝ի մեքենայս հռովմայեցւոց՝ հուր հարին պտեղեաւն . որոյ բորբոքեալ՝ի հողմոյն վառեցաւ այնպէս ուժգին , որ անհնար եղև պաշարողայ շինուցանել զայն . մինչև՝ի վայրկեան ժամանակի ծախիլ գործուածոց , յորս վատնեալ էին բազում ժամանակք , և անհնարին աշխատութիք ։ Այս օգուտ առաւել ուրախացոյց զմասսիլիացիս՝ ըստ օգտեցոյց ։ Օրականք հռովմայեցիք բրդեալ՝ի բարկուէ՝ ձեռն արկին կանգնել միւսանգամ զգործուածն այնպիսի եռանդեամբ , մինչև՝ի սակաւ աւուրս կառուցաւ անդրէն ամն՝ ոչ յառաջն . և պաշարեցոյն հարկ եղև դառնալ միւսանգամ՝ի նոյն հպատակուիս և յաղաչանս՝ զորս արարեալ էր նոյ յառաջագոյն ։

Այսմ վայրի պատմուէ կեսարու և թերի ։ Օ՛ի թէպետ հետևուիս և կարգ պատմուեաս իմացուցանէ , թէ այս նոր աղաչանք առաջի եղան՝ի մասսիլիացւոց՝ տրեբոնիոսի , բայց չասէ զայն յայտնապէս ։ Այլ արդարև թէ զօրականաց յայտնի երևեցուցեալ էր զիւրեանց յաւսումն ընդէմ առաջնոյ դագարման մարտի պայմանելոյ ընդ

պաշարելոյ , զիաՀրդ ՚ի միւսանգամ սրտմտիլ նոցա գառ- Ա՛ Հ. 703 ։
նապէս ՚ի նորոգ յահել հաւատարժուհս , հանդուր- Ն՛ Ք. 49 ։
ժելն զիջանել ՚ի հաւանուհ երկրորդելոյ զդադարուհն
զինուց ։ Այլեվ կողմանէ , յորժամ յետ միջահասուհ
թզթոց ինչ՝ կեսար վերսկսաւ սկսանել զպատմուհն պաշար-
ման մասսիլիոյ , չասէ և ոչ յայնմ նուագի , թէ մասսի-
լիացիք ինացին իւրում եկաւորուհ ՚ի հնազանդիլ ։ Զա-
սէ՝ թէ ՚ի գիմս էած նոցա՝ ոչ քնաւոր իմն էր , զիւրեանց
անհաւատարմուհ և զգժրանս ։ Այլն ընկալեալք՝ ոչ
թէ էկին չարժանացեալք ներման ։ Այլ թէ այոց մտածու-
թեց ՚ի վէր յաւելչի և այն՝ զոր գիտեմք , թէ ատելուհք
էր ըստ մասսիլիացիս , որոյ գտանին բաւական ցոյցք յիւր
Հիշատակագիրս , և որում կիկերոն խոկ վկայէ , չի-
ցի արժան երկուանալ զայնմանէ զոր բերէ ՚ի սուխտ
նոցուն , և վերծուցանել զընակիչս այսր մեծանուն քա-
ղաքիս ՚ի նախատանաց դատապարտելի՝ միանգամայն և
անմիտ հաւատարժուհս ՚ի պարագայս՝ յոր կային ։

Այլ թէ մարթ իցէ լինել ՚ի միտս կասկածոտս , թէ Խիստ գնացք
ատելուհն կեսարու զրգեալ իցէ զնա կամ յեղափոխել կեսարու ատ-
զեղեալն , կամ գէթ միտեցուցեալ իցէ հարևանցիկ մասսիլիացիս,
առնել զՀիշատակաւ զոր աւմատուցանէին պաշարողք բայց առանց
յիւրում բացակայուհ , սակայն և այնպէս ատելուհիս անդթէս
չէր անգթական ։ Պարեցոյց զմասսիլիա յալհաւրաց ա-
ւարառուհեան . եթող կալ ՚ի կայն զպարիսպս և զշի-
նուածս. ոչ զզուեցոյց զոք ՚ի քնակչաց յանձինս իւրեանց,
և եթող զնա յաղատուհ ։ Այլ այսքան զնաս , և հրամայեաց՝
զի հասուսցեն ՚ի նա զամարձաթ հասարակաց գանձուն։
Ոմն տիտոս ահենոբարբոս վերծաւ ընդ ծով՝ յառաջ քան
զանձնատուր լինել քղքին , և չոքաւ ՚ի յունաստան միա-
նալ ընդ պոմպէոսի ։ Կեսարու թողեալ երկուս լեգէոնս
՚ի մասսիլիա , յուղի անկաւ յիտալիա ։ Պոմպէոս և ծե- Դիտ ։
րակոյան՝ որ ՚ի բանակի նէր , ՚ի վարձահատոյց լինել՝ ոչ
զիաՀրդ հնար էր , հաւատարմուհ մասսիլիացւոց , եւտուն
զերաւուհս և զարտուհուհս ազատ քաղաքին փոկեայ՝ որ
՚ի յոնիա , մայրաքաղաքին մասսիլիոյ ։

Այ ուրեք՝ ուր կեսար գտաւ անձամբ , բախտն ընկե-
րեաց նմա հաւատարմուհ , նա՝ իւր վսեմական ձիրք ա-
պահովեցին նմա յաղթուհն ։ Այայ իւր տեղակալք
չեղեն այդպես բարեբաղդ , և իւր կողին գտաւ յայսմ իսկ
ամի մեծապէս վատթարեալ երկիցս , մի ՚ի լերկիկ և
միւս յափրիկէ ։

Ա Հ. 703։ Ն. Ք. 49։

Կողմն կեսարուն կրէ ինչ ինչ ’ի լուրիկէ։ Լ. Հ. Լ. անտոնիոս ՝ որք հրամայէին յիւր անուն ընդ այն ծովափն նեայս , ’ի պարտուէ մատնեցան յերեսաց Ա. օկտավիոսի և սկրիբոնիոսի լիբոնի տեղակալաց պոմպէոսի , որոց ծովային զօրուքիք վերագոյն էին յոյժ . նա՝ Լ. անտոնիոսի հարկ եղև անձնատուր լինել ’ի կալանաւորուէ հընդ գետասանեքուքիք կաձառօք ։ Ա’ի միայն զոյց կեսարուս զգացուցանէ մեզ՝ թէ խառնեցաւ անգր մատնուելէն . և թէ մի յիւրոց քաջաց սպասից՝ որ Թուի թէ էր նոյն ինքն պուլխիոն , [1] զորոյ առաջի արարաք փոքր մի յառաջ ։ ըզ քաջուէն ինչ յիշատակաց արժանի ’ի պատերազմին գաղղիոյ , անշքացաւ յայսմ անտի։ Հաւատացեալ թէ առ իւր զօրագլուխ , և եղև պատճառ պարտուէն զօրուն ։

Զօրականք միոյ կամաւորի՝ որ ’ի ծառայուէ կէսարու , նախամեծար ընտրեն կոտրիլ ’ի միմեանց քան անձնատուր լինել։

Օ սորին հակառակն՝ կաձառ մի հանդիսացաւ հաւատարմուէ , անկարծելի իմն և անլուր օրինակաւ։ Յուսքաք ինչ վերծեալք ’ի կոտորածէ Լ. անտոնիոսի , կառուցին առ անցանել ընդ ծովերիս լաստս վերամբարձակս յերկոցունց կողմանց ’ի մեծամեծ թափուր տակառաց ՝ այնպէս դասաւորելոց , մինչև ծածկիլ թիոյ . և գնային լաստք առանց երևելոյ՝ թէ իւք ։ ’ի միջի անդ կայր կանգնեալ աշտարակ ։ Ասայք ’ի ծովային զօրականս պոմպէոսի կային ոմանք ’ի նախնի նաւատարտիկ հինից անտի՝ պարտելոց երբեմն ’ի նմանէ , որք ձարտարք էին յամր արհեստս ծովային պատերազմի ։ Յորհեցան արկանել ’ի ժայռս մծտակայս տեղեացն՝ ընդ որս անցանել ուներին լաստք , շղթայս հիւսկէնս ընդ միմեանս , որպէս ջրասոյզ ինչ ուռկանս ։ Արկու լաստք վերծան յայնց . բայց երրորդն ըմբռնեցաւ ։ Ի նմ ’ի նիմ զօրականք [2] ոպիտերգինէն քաջք ’ի սահմանս վինեակոյ՝ յայնկոյս պատգոյ գետոյ ։ Ա. յս քաջ զօրականք պաշտպանեցին զանձինս մինչև ’ի գիշեր անպարտելի արուէն ։ Ասայք իբրև զուր ջանացան վերծանիլ յուռկանէ՝ յոր կռուեցաւն էին , տեսեալ Թէ չէին ապրանաց , ընտրեցին շրջել զսուսերս իւրեանց ’ի միմեանս , և փոփոխ մեռուցանել զիմեանս մինչև ցյետինն , քան տալ զանձինս ’ի ձեռս թշնամեացն։

Յապրիլէ ձախողուէն վինուց կեսարու՝ եղև ’ի յանդգնագոյնս ոգի և ’ի մեծ յուսս յաղթանակի։ Եւ ոչ ինչ ’ի սակաւ ժամանակի ետ ինքեան զօրս նոր , և զինս ընդդէմ ուղարկեաց

Նուէ կուրիոնի ։ Ի չինչ նուազ խրոխտ գոլով ի պատեր-
բազմի , ըզ զոր յուսայն լընտանի հակառակութիւնս և ի
դանգատս ընդդէմ ծերակուտին , եւ գնայ ի սիկիլիոյ՝
զոր ելիք ի նա կատոն , չառեալ ըզ իւր՝ քայլ երկուս լե-
գէոնս ի չորիցն , զոր կեսարու նշանակեալ էր վն նորա ,
և հինգ հարիւր հեծեալս ։ Զհամարհեր մեծապէս ըզ-
Թշնամին՝ յորս վէր գնայր տալ պատերազմ յափրիկէ . և
իրաւամբք ։ Որ սա ատտիոս վարոս . որոյ վանեալ ի կե-
սարէ յ՝աւքսիմինէ յառաջին խլրտմանսն մարտի , խոյս
ետ վաղվաղակի ի գաւառ ափրիկոյ՝ որում առաջնոր-
դեալ էր ամաք ինչ յառաջ ոճ փոխապրետոր , ակն ունէ-
լով՝ Թէ այնք ժողովուրդք ուսեալք հնազանդիլ նմա ,
ակն ածէին անուան նր և հրամանաց նորուն ։ Ի խաբե-
ցաւ . ի ձեռս ետուն նր վիշանուէին , և զօրաժողով
եղև յերկրին , յորոց կառոյց երկուս լեգէոնս ։ Յայնմ
վայրի տուբերոն՝ որում տուեալ էր ծերակուտին զաջակ
ափրիկոյ , յանդիման եղև առնուլ զժառանգուն իւրոյ
կուսակալութե ։ Ի արոս այր փառասէր և ընչաքաղց ոչ
պատկառեցաւ յիշանուէ ծերակուտին . և տէր գոլով
երկրին և ծովափանց , մերժեաց զտուբերոն այնպս խըս-
տիւ՝ մինչև չթողացոյց նմ , և ոչ հանել ի ցամաք զնւր
որդին՝ որ տիւանդն էր ։ Ի որ որոյ տուբերոնեանց հաւրկ
եղև մեկնիլ անտի նովին նաւաւ՝ որով եկեալն էին , և
չոքան առ պոմպէոս ։ Ի յոսիպոի ոմն էր վարոս՝ անխոր-
հուրդ , յանդուգն , և ի քնէ սակաւաձիր ։

Ի այլ էր նր հզօր դաշնաւոր յուբաս Թագաւոր մա-
սին ինչ նումիդիոյ և մաւրիտանիոյ ։ Ի յս իշխան՝ որդի
էր յեմպսալայ՝ զորոյ երբեմն պոմպէոս առաւելեալ և
ընարձակեալ էր զսերուն , ի ժամանակի յորժամ տայր
պատերազմ վն սիլլայի յափրիկէ ։ Ի ասց յայսմ շարժառ-
թէ չնորհապարտութեան՝ որ առնէր զյուբաս միտեալ
ի զատ պոմպէոսի , ունէր և անձնական ատելուի ընդ-
դէմ կուրիոնի . որ տրիբուն գոլով ժողովրդեան , առա-
ջի արարեալ էր օրէն ինչ՝ ի գանձ հասարակաց առնլոյ
զնւրն Թագաւորութե , և առնելոյ զայն՝ գաւառ հռով-
մէական ։ Ի յս ատելուի զօրացեալ բռնն և ծանուռ զօ-
րուէ , առնէր զյուբաս ահեղ Թշնամի կուրիոնի , կամ
գէթ Թշնամի ոք՝ յորմէ արժան էր նմա ուշի ուշով զգ-
գուշաւորիլ , և գնացս վարել շրջահայեցս և խոհա-
կանս ։ Ի այլ չէր այսմ ընդունակ այս դեռահասակ պա-
տերազմող , ի քնէ յանդուգն , և առաւել ևս փքացեալ
յառաջնոց յաջողուածոց եղելոց նմ ի հասանել իւրում

Ա. Հ. 703 ։
Ն. Ք. 49 ։

Կուրիոն անց
ցանէ յափրի
կէ՝ տալ պա
տերազմ ան
ասնօր ընառ
ոխոսի վար-
րոսի , և ընդ
յուբայայ որ
քային մաւ-
րիտանիոյ ։

Կնաւր . յա
պաւ տաղտա
կան պերճա-

Ա. Հ. 703։ Ն. Ք. 49։

Ա՛յ զի եւ՛ ի ցամաք հեշտեաւ և անվտանգ յարիցկէ, և երթեալ բանակիլ մծո՛ի գետն բագրատ, նախ առաջին յաղթ գտաւ՛ի պատերազմի ուրեք հեծելազօրու, և յետ այնորիկ Թողացոյց իւրոց զօրականաց ձայնել զնա ինքնակալ։ Ո՛նոյն յառաջ խաղայց մծո՛ի և վարոս, որոյ բանակ էր առ պարսպաւ ուտիկեայ։ և լուեալ Թէ հասանէր Թշնամւոյն օգնուէ ինչ՛ի նուաճագւոց՝առաքեալ նմա յարքայէն յուբասայ, ընԹացաւս ընդ առաջ իւրով հեծելազօրաւ. և յայսմ ևս նուագի գտաւ յաղԹահան։

Առաջին յաջողուածք կուրիոնի։

Վարոս ջանայ զառաջանալ ընդդունդա նր։

Ո՛չ միայն սրտաւնդուէ՛ի զինուորական գործս, այլ և անյեղուէ և հանձար՛ի խորհուրդս. և այն կարի ինն պիտանացաւ նմ՛ի զօրուէն՝ որում հրամայեր։ Ո՛յս լեգէոնք էին՝ որք ծառայեցին երբեմն ընդ դումետիոսիւ ահեղնոքարբոսաւ՛ի կորիւինոն, և զինի անցին ընդ դրօշակաւ կեսարու. և վ՛ն այսորիկ կայր երկիւղ՝ Թէ ախորժակ նշ առ իւրեանց նոր զօրագլուխ չէին սերտիւ հաստատեալ։ Ո՛չ արգարև՛ի գիշերին՝ յորում եղև կռիւն յետին, զոր արդ ևս յիշատակեցաք, երկու հարիւրապետք և քսան և երկու զօրականք սպառեան, և անկին՛ի բանակ վարոսի։ Ո՛յս սարտուկեալք հռչակ հարին՝ Թէ ամ մեր ընկերք՛ի նոյն միտս էն, և պատրաստականք՛ի լքանել զկուրիոն. շատ է հնարիլ ձեզ դիպող առիթ՝ յանկիման առնել զերկոսին զօրսն միմեանց, առ՛ի կառոյց լինելոյ մտանել՛ի խօսակցուէ։ Ո՛յսուիկ ակնկալուԹ՛ի վաղիւ անդր վարոս եհան զիւր զօր, և ձակատեցոյց՛ի մարտ՛ի գլուխս իւրոյ բանակի։ Ո՛չ նոյն արար և կուրիոն յիւրմէ կողմանէ։

Ո՛ր զօրուէն ատտիսի վարոսի էր կուինտիլիոս վարոս ոմն, որ գանձաւոր գոլով նախ դումետիոսի ահեղնոքարբոսի՝ ընդ որում փախեցաւն՛ի կորիւինոն, կալանաւորեալ և ազատուէ գտեալ՛ի կեսարէ, էր անցեալ յափրիկէ։ Ո՛չանօԹ էր սպային և զօրականաց լեգէոնացն կուրիոնի՝ իւրոյ բաղդակցաց։ Ո՛ատեաւ առ սոսա, և ջանայաւ սԹափեցուցիչ բանիւք զարԹուցանել՛ի սիրտս նց՝ զիւրմանն՝ զոր երդուեալ էին երբեմն դումետիոսի. բայց և այնպէս ո՛չ ոք շարժեցաւ։ Ո՛յլ իբրև գունդք կողմանցն երկոցունց մեկուսացան, ՛ի բանակ կուրիոնի յաձախեցին խռովուԹիք, տագնապ, կասկածք և ԹերամտուԹիք։

Կուրիոն խմբեալ ատեան պՀորպին՝ առ՛ի կշռել զառաջիկայ երացն զվԹիճակ. անդ եղեն պեսպես կարծիք։

Ա. Հ. 703։
Ն. Ք. 49։

Ընդդուռն թէ կուրիոնի յայնմ վանգի։ Իւր բանք ՚ի խորհրդեան պատերազմի, և առ զօրականս։ Լատ. գաղտա գօանէ։

Յմանէ կամէին երթալ բաղխիլ ընդ բանակ Թշնամեաց, պնդեալ՝ թէ ոչ՚ինչ այնպէս է պատշաճող, որպէս ձեռն ՚ի գործ առնել և մղել ՚ի մարտ, առ ՚ի քաց դարձուցանել զսիրտս զօրականաց յայդպիսի խորհրդոյ՝ զոր Հանգիստ և պարապորդուի ստածէն և պահեն։ Լ.յլք խորհեին զսորին հակառակն՝ խոյս տալ անյապաղ, և մեկնել զՀասարակածաւ գիշերոյ, երթալ ունել զտեղին, որում յետ առաջնոյն շիլիոնի սփրիկեցւոյ անդ բանակել՝ անուն կոչեցաւ բանակ շիլիոնի. տեղի ամուր ՚ի ջնէ. ուր Հնար է հեշտեաւ արծարծանել զխորհուրդ Հաւատմուքն և սիրոյ ՚ի սիրտ զօրականաց. ոյզ և անտի ՚ի ստիպել Հարկի Հնար է հեշտեաւ և աներկևեան անցանել ՚ի սիկիլիա։

Կուրիոն [1] պախարակեաց զերկոսին զայսոսիկ կարծիս, ասէ. Հնաւսակար է առաջինն առ ՚ի չգոյէ քաջալերուհ, և երկրորդն՝ վասն քան զչափն առաւելլոյ. զի ՚ի միում քանչն են զամճաապարտ փախստէ, և ՚ի միւսում գյանդուգն քաղխմանէ։ Օ զորա բանախօսուն յառաջ բերէ կեսար. և ոյզ Թուի՝ առաջնորդ ունելով զկզճնագիր Ջիշատակս։ Նա զի կուրիոն ՚ի Համարի էր լինել մի յեթևէլի առնենաբանիկ իւրոյ դարուն, կարծեմ առնել Հինչ Հաձոյական՝ կիրթ ընթերցանեաց՝ ակն յանդիման առաբաւ զայս բանախօսուն, և զոր արարն զկնի՝ առ իւր զօրականս. օրք են երկու միայն Հատուածք՝ ինայեալք ՚ի նորա ասից։

„ Օ՞ինչ [2] վատահուԹի (ասէ) Հնար է մեզ ունել ՚ի զյուսահատուն առնեցուն և ըզխեԹահարուն զօրականին։ Ջի ոչ պարկեշտից արժան է լինել ՚ի միտս կասկածոտս՝ Թէ չիք լիով վստահանալ ՚ի նմ, և ոչ անբարեացն ի մանալ՝ Թէ են ահռելիք։ Իբր զի երկիւղ մեր առնեցուցանէ ՚ի սոսա զնկուպատուն, և ՚ի նոսա նուազել զսիրտն ախորժակ։ Ապա Թէ այժմուն գխոհեցեալք հաւաստեաւ որ ինչ ասին բանք զօրացս խեԹանալոյ, (զորս ես կամ գլխովին սուտ համարիմ, կամ փոքր արդարև ՚ը պկարծեցեալս,) քանիօ՞ն լաւ էցէ ՚ի չտեսս լինել այսոցիկ և առաքաւսել, քան մեզն հաստատեալ։ Մ՚Թէ չիցէ՞ արժան ոյզ զմարմնոյ վերս՝ նոյնպէս և զզօրացս տարապնս Թագուցանել, զի մ՚յաւելցուք զյոյս հակառակորդաց։ ՚Ի վ՚ր բերեն և՝ չուս առնել մեզ զհա-

1 Կուրիոնի մերժեալ զերկոսին և՝ խորհուրդս՝ ասէ. որչափ ՚ի միտն ՚ի կարծեաց նուազ են քաջալերք, նոյնչափ ՚ի միւսում են աւելազանգք. սոքա խորհին ՚ի փախուստ ամճաապարտ, և նոքա տալ պատերազմ և յանդգնել վայրի։ Կեսար. յաղագս քաղաքական պատերազմ. ք. լա։

2 Ջի որովհ վատահուբ ակն ունելիք դիւրաւիկ գոլ զբանակքաջալերիդ ամրացեալ և պատուաստ, և ՚ի բնէ վայրացն. և կամ որ օգուտ մեզ, Թէ ինաս մեծ ընկալեալ՝ յետս կացցուք ՚ի մարտագրուէ անտի. ոյզ Թէ ոչ ձգիցեն յաջողուածք իրաց առ զօրագլուխս զսեր զօրականին, և ձախողուածք զտեղուն։ Յակ բանաց կայ փոխագրուի զինչ այլ ունիցի՝ բայց զփախստա ամճաալի,

Ա. Հ. 703։ Ն. Ք. 49։

,, վանել զանակ ինչ, որք քնասոր դիրք, և որ զնովաւ
,, մեծամեծ գործուածք՝ առնեն զնա անառիկ. և զոր
,, միասս ոչ հասուցանիցեմք մեզ, թէ հարկիցեմք ընկերք.
,, կիլ տուժիւք։ Այլ գիտեք թէ յաջողուածք յանկու-
,, ցանեն զօրագլխաց զլաւականաւն զօրաց իւրեանց. և
,, զօրին հակառակն՝ ձախողուածք առնեն զնա արհա-
,, մարհս և ատելիս։ Փոխադրուի քանակի չար և ի բ
,, զամ կարծիս։ Այլ յամենայ հայձեպ փախստի, և
,, վատասիրտ յուսահատուել՝ որ անուանարկ առնէ ըզ-
,, մեր զինս, օտարացուցանեմք և՛ի մէնջ այսուիկ ըզ-
,, սիրտ մերոց զօրականաց։ Օ՛ի ոչ է մարթ կասկած ար-
,, կանել բարեաց՝ թէ չիք վստահիլ՛ի նոր, ոյք և ոչ չա-
,, բաց՝ թէ են ահարկու. զի մեր երկիւղ զոմանց առա-
,, ւելու զիրսխատանս, և զոմանց հովացուցանէ զսէր։
,, Նման այսպիսւ թուի, թէ որչափ ինչ ասի մեզ զնեթա-
,, նալոյ սրտի մերոց գնդաց, կամ ամիս է սուտ, և կամ
,, առաւելուբ իմն բարգելալ։ Այլ գիցուք թէ ամիս ի-
,, նչ ձշմարիտ, արժան ի՞նչ իցէ մեզ՛ի յայտ ածել ըզ-
,, զնացն՝ որ զմեզ նեղէ. և չեզի՞ արժան զսորին հա-
,, կառակն թաքուցանել զայս վէր, ի չբորբոքել զբա-
,, զաբուբեի հակառակորդաց։ Կամք են և՝ խաղալ
,, գնալ մեզ զհասարակ գիշերաւ, թերևս զի որք կամ-
,, ցինն առնել մեզ չար՝ ունկին լուալի իշխանուբն առ-
,, նել զայն։ Կաան զի որքեցե զլուխս՛ի զօրականաց՝
,, որք պատրաստին՛ի սարտնուլ, և ամենեն և երկիւղն.
,, որդ գիշերն բառնայ զայս կրկին խոչ։ Զինեն կղմա-
,, նէ՝ չեմ ես ոչ այնչափ յանդուգն, մինչև ընդհարակ-
,, նիլ ընդ քանակ՝ անդրս՛ի վանելոյ զայն. և ոչ այնչափ
,, երկչոտ, մինչև անձամբ լքանել զանձն. և արժան
,, համարիմ զնմի զչափ առնուլ յառաջ քան զհասանել
,, յայս սահման։ Զկն ունիմ, թէ փորձն ցուցցէ վաղվա-
,, ղակի, թէ արդար խորհիցիմ յայսմ նուագի՞։

Զետ արձակելոյ զառեան պատերազմի, կուբիոն խրմ
բեայ զլօրն, առ որ արար Ճարտարարուեստ և վայելչա-

սարակածաւ գիշերոյ, կարծեմ մի առաւել ևս անարգելուբ որոց մի-
զանչելն ձգտեացին։ Զի այսպիսի յանցուածք՝ խոչ ունին իւրեանց
կամ զամենի, կամ զերկիւղ, որոց գիշերն մեծապէս է սատան։ Ա-
որոյ ոչ այնչափ քաջասիրտ եմ, մինչև հանդարել ինձ՝ մարտ գնել
անյոյս ի բանակս, և ոչ այնչափ երկչոտ, մինչև լքանել ինձ սրտա-
բեակ։ Եբ զամենայնի նախ զիտրձ փորձել՛ի գէպ վարկանիմ։ ※ մե-
ծագոյն մասամբ այժմիկն միահա-
ղոյն ի ձեզ առնել զայսմանէ գա-
տասան՝ վստահ եմ։

※ Ասյս յերկին բանք՝ տմբն են։ ե-
փա նոցա խնամա՝ որպես պիտոյ յան-
կոփոն ընտեղաս ինչ ըստ պատճառի
պեղոյն։

հիւս քանախօսուԹիՆ, զոր ես համառօտեցից՝ վՀ փոքր մի եւ երկար լինելոյ։ Ի. ոաջի առնէ նՅ չքեղուԹԷ նախ որպէս առաջին մասն՝ զերևելի ծառայուԹիՆ զոր արարին կեսարու՝ վկողին ունելով զնՅ, և տալով օրինակ՝ զորոյ զՀետ չօքաւ բովանդակ իտալիա. և երկրորդ՝ զՀանդէս վստահուԹԷ, զոր կեսար եցոյց առ նՅա։ Ի. պա ՚ի վՀ բերէ։

,, Ա՚ան [1] առա անձինք՝ որ զձեզ յորդորեն սարտնուլ ՚ի մՀնՅ. ԹՂնամիք միայն մեզ և ձեզ։ Օ՚ինչ դէպք ի՚ ցեն՝ նոցա առաւել Հաճոյական, ոՀ զմեզ կորուսա-
,, նել, միանգամայն և զձեզ մեղապարտս առնել քստմՂ-
,, նելի երդմնազանցուԹԷ։ Ալ ըՀԺԱնդրուԹԷ նոցա առ ձեզ
,, յանկ ելել, եԹԷ ՚ի գլուխ տարցին Համոզել զձեզ ՚ի
,, մատնուԹԷ գլխաւորաց՝ որք Համարին զանձինս ձեզ ա-
,, մենապարս, և եԹԷ մատնեսցեն զձեզ ՚ի ձեռս նոցա
,, որք պատՃառս Համարին զձեզ իւրեանց կորստեան՚՚։

Ի. պա առաջի առնէ նՅ զմեծ յաղԹուԹիՆ՝ զոր կեսար փոքր մի յառաջ արար, և զնուաՃիլ սպանիոյ ՚ի քառասուն աւուրս։ ՀՅորմՂ Հետևեցուցանէ այսպիսի ինչ։

,, Օ մտա՛ծ, ԹԷ կողին ինչ՝ որ ոչ կարողացաք
,, զդՂմ ունիլ մեզ՝ իւր ամ զօրուԹԷ. տակաւՅՔ մերուժմ
,, Ճգանց՝ յետ իւրոյ աւերածոյ։ Ի. ւս դուք, որք զՀետ
,, չօքայք կեսարու՝ յորժամ յաղԹուԹիՆն էր անստոյգ,
,, ոՂպիսի շՂայուԹԷ մտաց առ այժմ՝ որ ելք պատերազմին
,, են որոշ, յարիք ՚ի պարտելոյն կողմն, ՚ի ժամանակի
,, յորժամ քաղՂ ունիք զպատուՂ ձերոյ ծառայուԹեՂ՚՚։

Ալէ՛ինչ ընդՀատ աղդուուԹԷ խօսի և պՂերոյ առաջնոց յաջողուածոյ. և վնասիսի առաւելուԹեՂ՝ զորս երևեցոյց առ վարսս. կնքեալ զբանն այսպիսի լիմն օրինակաւ։

,, Ի. պա [3] կամք են ձեր Հրաժեշտ տալ այսմ բարգաւաՃ

1 Ե՞ն Ե՛ն՝ որք զձեզ յորդորեն սարտնուլ ՚ի մՀնՅ։ Օի զի՞նչ բաղ ձաղ ՚ի նՅ քան զմեզ խաբել, միանգամայն վարակել և զձեզ յապՂբաս ոՃիր. և կամ զայրագնելոցն՝ զի՞նչ դԺՂգակագոյն զձեզնՅ խորհիլ կարող էին, քան զայն՝ զի մատնեսիք զնո՛ն, որ զանձինս ձեզ Համարին ամենապարտս, զի զբռամբ անկանիՂիք նՅ՝ որք զանձինս ձեօք կորուսեալս վարկանին։

2 Ա՚ԹԷ որք ոչՂանգամ գլով ոչ զօրեցին զդՂմ ունել, յետ կործանմանն ունելցին։ Ե՛ւ դուք որք զՀետ եկիք կեսարու՝ յորժամ ան Հաւասար էր յաղԹուԹԷ, այժմ որ որոշեալն է արկած պատերազմին, յաղԹեսջՂն զՀետ երԹայցէք, յորժամ զձերոյ վաստակոց առնուլ ունիք զօրխուսր։

3 Զայսպիսի ձեր մերժեալ զբաբեաստուԹԷ, և զայսպիսի զօրագլուխս, մի՛Թէ զՀնո երԹայցէք անՀնստուուԹեան վատանուԹեան, ԹԷ կորնչիՀեան վատանուԹեան սպանիոյ, և կի՛ և բեխաբեսյն ափրիկեան պատՂիս։ Ապաքէն կամք եղեն ինձ կոչիլ զնուռը կեսարու. դուք Սպարապետ անուանեցիք զնս։ ԹԷ զիՂք է ձեզ ընդ այս, ՚ի ձեզ աւանդեմ զձեր երախտս. ասէք ինձ զիմ անուն, զի մի երևեսիք ՚ի Թշնամանս ինչ տուեալ զպատիւդ։

Ա· Հ· 703։ Ն· Ք· 49։ ,, քարեբաստուե , և այսպիսի գլխոյ՝ որպիսի՛ են կեսար
,, և ես , առ գիրկս արկանելոյ կողման՝ յորում նախա-
,, տինք կորկինիոնի , փախուստ յիտալիոյ , կորուստ ըս-
,, պանիոյ , ձախողուիք առաջնոյ սիզընաւորութեց պա-
,, տերազմին ափրիկոյ , գուշակէն ձէզ՝ Թէ այլ չինք ձէզ
,, ակն ունել , բայց ամենայն և ձախողուեց ։ Ա՛յլ ես ոչ
,, յանձին կալայց երբեք այլ անուն , բայց զզօրականի
,, կեսարու ։ Դուք զիս կոչեցիք զօրագլուխ յաղթականու-
,, [ա]կ ստրջանայք ընդ ձեր երախտիս , առիք՛ի ձեզ · և
,, դարձուցէք յիս զանունն՝ որում միայնոյ անձկամ պան-
,, ծանօք , և զոր մեծ համարիմ· զի մի ասասցի , Թէ ոչ
,, մեծաբերիք զիս՝ բայց առ առնել զիս յետոյ նախա-
,, տակոծ ”։

Իւր զօրա- կանիք խոս- տանան նմա հաւատալ- մուԹէ ։

Ա՛յս լսանք ընծայեցին զարգասիս՝ որում կուրիոն ըղ-
ձանայր։ Ա՛յն ինչ խօսեր, ստեպ ընդհատեր զխօսս ձայն-
արձակուե զօրականայ՝ որք մեծապես պչարեին , փո-
խանակ զի եր՛ի միտս կասկածոտս՛ի վե՛ր հաւատարմուե
իւրեանց ։ Ա՛ւ իբրև վախճանեաց զխօսիլն , առ հասա-
րակ խրախոյս բարձին քաջալերիլ , և չերկնչիլ՛ի տալոյ
զպատերազմ, և զչափ առնուլ զիւրեանց քաջուե ։ Կա-
բիոնի գո՛հ լեալ ե՛ յաջողուած իւրոյ արուե և ձարտար-
խօսուե , առաջի արար առ վաղիւ ձակատիլ՛ի մարտ · և
Թէնատոյն համարեալ Թէ չի՛ արժան հրաժեշտ տալ , եւ
և նա յիւրմէ բանակէ ։

ՊարտուԹե վարոսի ։

Երկուց զօրաց միջի եր ձոր ինչ՝ որոյ գառ՛ի վայր եր
կարի իմն սեպացեալ ։ Ի առոս իբրև իջոյց յայս ձոր զիւր
հեծելազօր , և զմեծ ինչ մասն իւրոց Թեթևաձգին զօ-
բայ , կուրիոն ևս զատոյց զիւր հեծելազօր երկոքումբք
կաձառաք , որք առաջին բաղխիւն փախոյց զհեծելազօր
Թէնատոյն · մինչև Թեթևաձգինք կոտորեցան ահն յան-
դիման վարոսի՝ առանց ինչ ընդունելոյ՛ի նմանէ օգնու-
Թե , և առանց կարող լինելոյ դիմակալել ։

Կուրիոնի առեալ եր ե՛ւ իւր՛ի սիկիլիոյ զկանինիոս ռե-
բիլիոս զհանրական տեղակալ կեսարու , զայր քաջահը-
մուտ պատերազմի ։ Ա՛յս հինաւուրց սպայ մատեաւ առ
սա յայնմ վայրի ։ Ա՛սէ · ,, Թէնամիք զահի հարեալ են ·
,, երագեա՛ մինչդեռ են՛ի տագնապի ”։ Ա՛նդէն վաղվա-
զակի կուրիոն արձանացեալ առաջի իւրոյ լեգէոնաց ,
գրոհ տայ ե՛ւ ձանապարհ այնպէս դժուարին և անմա-
տոյց , որ առաջինք ոչ կարէին յաւաջել՝ Թէ ոչ օգնակա-
նուե՛ւ և պատսպարուե՛ւ զնա եկելոցն ։ Օ՛զր վարոսի
փոխանակ օգտելոյ յայսմ նպաստաւորուե՛ւ , ահիւ

տագնապեալք շփոթին , ՚ի փախուստ դառնան . և այլ իւրաքանչիւր այլ ինչ ոչ խորհի , բայց մտանել անդրէն ՚ի քանակն ։

Ա. Կ. 703։
Ն. Ք. 49։

Այսմ փախստի վարոս անհնարին վտանգի . զի ձայն լուեալ՝ որ կոչէր զնա ստէպ աղաղակաւ , զտեղի ետուն ՝ կարծեալ թէ իցէ ոք յիւրոցն , որ ունիցի ինչ ետնացուցանել նմա ։ Այլ որ կոչէրն զնա , էր հարիւրապետ ոք ՚ի զօրուէ Թէնամէոն՝ մականուանեալ փաբիոս , որ՚ի նոյն ձգեաց զսուսերս իւր՝ ՚ի խոցել զնա ՚ի Թիկանց . և վարոսի չէղև հնար առնել ինչ՝ բայց ՚ի բաց վանել զվարուածն իւրով վահանաւ ։ Փաբիոս սպանաւ առ ետեղ՝ յորոց շուրջն կային ։

Օ սա միայն կորոյս կուրիոն յայսմ մարտի ։ ՚Ի վարոսին կողմանէ Յիշատակագիրքն կեսարու ՚ի համար արկանեն վեց հարիւր մեռեալս և հազար վիրաւորս ։ Իսկ պլինիոս մեծ էին արձաւիրք յայն գունդս , մինչև ՚ի կորուսեալն բազում եղև Թիւ հեղձուցելոյն առ դրունս բանակին՝ ՚ը զսպանելոյն սրով Թշնամւոյն ։ Այդպէս երկիւղ անկաւ և ՚ի պատնշափական իսկ , Թէպէտ և կուրիոն էր մեհենաւ ։ Այլ զի ՚ի պատճառս վիրաւորաց՝ որք տարեալ լինէին յօտիկէ քաղաք , բազումք պատճառէին լինել այնպիսի՝ առ ունելոյ պատրուակ անդր մտանելոյ , վասնոսի իսկ կարևոր Թուեցաւ փակիլ անտանօր իւր ամրոցն , և Թողուլ զնոսա դուրս քանակ ։ ՚Ի վաղիւ անդր գայ կուրիոն պաշարել զքաղաքն ։

Ոտիկէ՝ քաղաք էր տուրևառիկ վաճառի , որոյ ՚ի բազում ժամանակաց հետէ չէր տեսեալ պատերազմ ։ Ընդ նակիչք բազում իւիք երախտապարտք կեսարու՝ սրտեռանդն էին ՚ի նա ։ Քաղաքացւոցն հաւվմայեցւոց՝ յորոց բազումք էին ՚ի նմա , այլև այլ էին օգտութիք և խորհուրդք ։ Ընդհաւիքն էին հասարակաց ՚ի նախընթաց ձախողուեց ։ Ոչ այսորիկ խօսք ՚ի միջի էին յայտնապէս անձնատուր լինելոյ , և յորդորէին զվարոս չվտանգիլ ՚ի սպառնալոյս կորուստ վճռ իւրոյ յամառութե ։ Իսկ սրտից շրջեցաւ եկաւորութ սուրհանդակի ուրուն յոքանասուց որ աւետեր , Թէ այս իշխան եկաւորի հզօր զօրուն Թէ յօդնութի վարոսի և ուտիկեայ ։

Յուբաս գայ յօգնութե վարոսի ։ Յանձնապատուհի կուրիոն ։

Կուրիոն ևս ազդ եղև այս . բայց փքացեալ իւրոյ բարեբախտութեն , և վստահացեալ ՚ի յաջողուածս զի նուց կեսարու ՚ի սպանիա , ոչ կարեր համոզիլ , Թէ Թաքաւոր մաւրիտանիոյ իշխեսցէ գալ յարձակիլ յիւր վը ։ Այլ և այնպէս ձահ եղև նմ հուսկ ուրեմն համոզիլ ,

Ա. Հ. 703։ Յորժամ յուբաս չէր ինչ բացական քան զքսան և հինգ
Ե. Ք. 49։ մղոն յաւտիկեայ ։ Յայնժամ իմաստասպէս ընտրեաց
խոյս տալ ՚ի բանակ վիպիոնի՝ զորմէ խօսեցայ ։ Այս բա-
նակ էր ընտրելագոյն , այնպիսի ունելով դիր , որում
հնար էր հեշտեաւ մերձենել զնմա զպէտս ։ Վայտ , ցո-
րեան , ջուր և աղ , ամն էր անդ ՚ի պատրաստի ։ և մնաս
ւորուն ծովու դիւրեր կուրծիոնի ընդունել դիւրակի վեր-
կաս լեգէոնս՝ զորս Թոզլեաւ էր ՚ի սկիլիա ։ և զորս կո-
չեաց իսկ առ ինքն յայսմ նուագի ։ Յայնմ վայրի պատ-
րաստի զառամբ ունել զայն դիր , առ յերկարաձգելց
զպատերազմն ։

Նայց խոհեմութիւն չէր ՚ի նմա բնաւորք , և ոչ գիտաց
յարանալ յայնմ իմաստուն առաջադրութենէ ։ Այսու լուր
առեալ յոմանց սարտեացէլոց ՚ի քաղաքէն , (որք ՚ի կամա-
կարուց առաքեալք ՚ի Թշնամեաց՝ ասէին . յուբասայ
հարկ եղև դառնալ յետս ՝ երթալ պատսպարել զիւր
սահմանս ՚ի մօտակայ ժողովրդոց ոմանց, Թոզլէ սակաւ
զօրս առ սաբուրայ իւրոյ զօրագլխի՝ զոր առաքէր յօտիկ
փոխանակ իւր ,) կուրծիոն զարձաւ յիւր առաջին միտս .
և իւր յանգգնութի պատրեալ ՚ի յուսոյ՝ զրդեաց զնա ՚ի
խորհուրդ երթալոյ ընդ առաջ նուաստացօց , ՚ի տալ մարտ
պատերազմի ընդ նոսա ։

Որ գունագեղերն զսուտ հաւքեան ուստի պատրեցաւ՝
էր այն , զի սաբուրայ երթեալ էր հատուածով զօրու ՝
որ չէր ինչ ատուար , մինչև ՚ի գեան լագրադ . բայց թա-
գաւորն չգետ երթայր նր ՝ իւր ամ զօրօք ՚ի բացաստ
վեց մղոնաւ ։ Կուրծիոն ընդ առնուղ գիշերոյն՝ առաքի զիւր
հեծելազօր ընդհարկանիլ ընդ բանակ սաբուրայ ։ Այս
հեծելազօր հեշտեաւ արկանէ ՚ի նա աղմուկ շփոթի . զի
նուաստացեալք ոչ գիտէին՝ զինչ իցէ ամբայուցանել զբա-
նակ . կոտորէ ՚ի նոցանէ զշրջն , և դառնայ յաղթութեամբ
առ իւր զօրագլուխ, ածեալ ընդ իւր բազում կալանաւորս ։

Կուրծիոն չուս արաբեալ էր մեծագոյն մասամբ իւրոյ
զօրուն՝ երեք ժամաբ յառաջ ընդ զբօսանալ աւուրն . և
վեց մղոնաւ յառաջ խաղացեալ էր՝ յորժամ եկաս նմա
իւր հեծելազօր ։ Հարցեալ ցկալանաւորս , Թէ ո՞իցէ՝
որ հրամայէ իւրեանց բանակի , ետուն պատասխանի՝ Թէ
է սաբուրա ։ Այն լուեալ առանց ինչ այլ քննութենէ և
հարցափորձի , համարի զասայեալն ՚ի կալանաւորաց՝ ոչ
լիուլի հաստատուն լսոյ սարտեացէլոցն յաւտիկեայ ։ Ի-
մացուցանէ զայս իւրոյ զօրականաց և յորդորէ զնո-
թաւ ոչ ՚ի պատերազմ, այլ ՚ի յաղթուն ։ Այսքան զօ-

բուն էր ՚ի Լիբանէ։ Ա՚ն այսորիկ յառաջ վարէ զԼիբ չոլ Ա՚ն Հ. 703։
տագնապաւ, և պատուէր տայ հեծելազօրուն գալ զկնի, Ն. Ք. 49։
Այլայլ նա անկար էր կատարելոյ զպատուէրն, խոնջ գոլով կարի ինն ՚ի չուէ, կամ ՚ի կռուելոյ զդիշերն յառ, Հեծեալքն զտեղն առին զՃանապարհայն ասա անդ, և երկերիւքք միայն կարողացան ընկերել հետևակազօրուն։

Ա՚ռաջադացոյ առաւելաւ խոհեմանի՚ , ՚ի չափու ուժգինն բերման՝ զօր ցուցանէր Հաւմմայեկին։ Այսուհա ըզգացոյց վաղվաղակի իւրում՝ ՚ն զպատերազմին որ եղև գիշերային։ Ա՚ն յուսա՚ի մոլի եղեալ, թէ կռուիսն գայցէ վաղվաղակի ՚ի ընուլ զայրագուն՝ն սկսեալ յիւրմէ հեծելազօրուէ , առաքեաց առ իւր զօրագլուխս երկու հզօր այրուձի սպանիայի և գաղղիայի յիւրոց թիկնապահաց, և զամ ընտիր ընտիր գունդս հետևակազօրուն։ Ա՚ն ինքն իսկ պատրաստեցաւ զհետ կրթիլ՝ բայց յուշիկ, մինչ ցելոյզ իւրոյզ զօրօք և քառասուն փղովք։

Տեսեալ սաքուրայ՝ թէ կռուիսն մօտ գայ, իմանէ զկռ Պատերազմ՝ զօրս ՚ի պատերազմ, և դիմէ ցեանէ ՚ի թշնամի անդր հատուած մի՚ իբրև ՚ի դահամարտուէն. բայց պատուիրէ ՚ի փախուստ դառնալ իբրև աչիւ պակուցեալ։ Ա՚ն խաբեայա յայոյ սովորական հնարից։ Ա՚թող զբարձրանդակն յոր կայր , և էջ ՚ի դաշտավայրն՝ փախստեամբ նուիրագուոյ և ՚ք զևս վատահացեալ։ Յայն ինչ ոչ հայէր, թէ վարէր ՚ի պատերազմ զհետևակազօրն՝ որ վաստակաւէկ էր ՚ի վերստանն մղոնեան չուէյ , և չուներ հեծելազօր իւր հաստատուն։

Օ զօրագլուխն նուիրագոյն գիտաց ոմն մուսուր՝ յօգուտ յեղանակել զանխոհեմուէն իւրոյ թշնամոյ։ Կ՚ուսեալ չար՝ թէ իւր հետևակազօր ոչ կարէր զդէմ ունել հեծելազօրուն հռոմէացւոց , ոչ վտանգեաց զնա ՚ի կռուիլ, կալաւ զնա միայն բարւոք գասաւորութ՚ն հաստատուն մի՚ ՚ի բաց։ Ա՚ւր հեծելազօր էր զօրագոյն և բազմաձեռն։ զնա միայն յառաջ կալաւ . և հրամայեաց նմ՚ զդեղուլ ՚ի թևս և պատիլ զլեգեռնօք ։ Ա՚յս պատուէր գեղեցկի եղաւ ՚ի գործ , և վստահացոյց նմ՚ զյաղթուէն, թէպէտ և բուռն զդէմ ունէին հռոմէացիք։ Ա՚ւրեանց երկերիւր այրուձի նորանշան ինն գործէին՝ յոր կոյս և բաղխէին , բայց վաստակաւէկուէ իւրեանց խափանէր զնս հետամուտ լինել փախստից։ Հետ գունդք մնայեալք յեալք յիւրեանց կայի՝ էին նեղեալք և պարտասեալք։ Ո՚վ կաճառ ինչ վարէր ՚ի դասաւորուէ ՚ի դուրս , Թշնա

Ա. Հ. 703 : Ն. Ք. 49 :

մին գիւբաչարժ և երագ՝ ցլուեր ի բաց, և պտոյտքեալ դառնայր ի բաղխիւն այլ ուսոյք : Ա՛ւ որոյ ամ ՚ի վեռան անկանէր ՚ի վէր հաւմՀայեցոյց . և նուաիպացիք զսորին հակառակ գամ ՚ք ղամ զօրանային ՚ի զօրուէն որ էր ինչ կարի հեւս : Յայնժամ կուրիոն ծանեալ զվիրապանս՝ յոր անկաւ . և կամեցաւ դարձ առնել անդրէն ՚ի բարձրաւադակ : Բայց հեծելազօր սաքուայ աճապարեաց ՚ք վնաս , և եբարձ ՚ի նմանէ զայս յետին ամուր ապատանիս :

Կուրիոն մտանէ պանձն ՚ի տան ՚ի ձա կասու անդ պատերազմին :

Ի հնոյ հետե էր ուսոյք յոյս : Կն. դումետիոս՝ որ հրամանատարն էր հեծելազօրուն հաւմայեցոյց, պարտ վարկաւ անձին խորհիլ գէթ ապրեցուցանել զզօրագլուխն : Արտեաւ առ կուրիոն , և առաջի արար նմ խոսել ՚ի բանակն ՝ ուր մնացեալ էին հինգ կամաւք , խոստացեալ նմա ՝ թէ էլքանէ վնաս : Կուրիոն ասէ : ,, Այ այդպես . ,, չերևեցայք երբէք ակն յանդիման կեսարու , յետ կո- ,, րուսանելոյ իմոյ զզօրն՝ զոր հաւատացն իմում հրամա- ,, նի ՚՚ : Ասաի և հանապազորդեաց կռուիլ մինչև սաս- նաւ ՚ի թշնամեաց : Իբ հետեւակազօրն կռորեցաւ , և ոչ զերծաւ և ոչ մի օր : Հեծելազօրքն հեծելոց՝ որք բա- ժանորդ էին կռուին , սակաւք ապրեցան : Իմիք որք ըզ տեղի աւուին զձանապարհային՝ գարձան ՚ի բանակին :

Ասքեսաւոր վիճակ գոց- ցեաս ամենե- ցուն նոցա՝ որք ոչ կո- րեան ՚ի պա տերազմի : Վխտուեն և անգիտելի յաբեասց :

Ասքեցաւ գանձաւորն Իր. Հուսկ ապա , որ ՚ի նանիբ ջա նացաւ անդրէն քաջալերել զզեհեալ սիրտ գնդաց : Խարձրաբարբառ խնդրելցին ՚ի նմանէ գառնալ ՚ի սիրե լիս : Հայրկ եղև խոստանալ նմ , և պատրաստել զամ ՚ի նաւարկել : Բայց արհաւիրք ծովու և ցամաքի այնպես մեծ էին , որ չեղև ինչ կարգաւ և հանգարտարկն . մինչև սակաւք եղեն այնք՝ որք կարողացան մտանել ՚ի նաւս , և հասանել ՚ի սիկիլիա : Յետ՝ որոց քաղաք ևս էր Թիւ , պատգամաւորս առաքեցին զնուբեանց Տարիւրա- պետս առ վարոս և անձնատուր եղեն , ՚ի խոստանալ նորա՝ Թէ չնորհին նմ կեանք : Յուրաս՝ որ իսկ և իսկ փո- խեցաւ յուտիկէ , անպարտ համարեցաւ զանձն պահել զհաստատումն արտեաւ ՚ի զօրագլխէն հաւմայեցոյ . և Թէպէտ եղեն քաղաք ազերաք , անողորմ կռորեցաւ զգուշնս յայնց՝ որք անձնատուր լեալ էին , և զայլս ա ռաքեաց ՚ի սահմանս իւր :

Խորհրդա ծուի ՚ի վէր ձախողուէ և յանգգնուէ կուրիոնի :

Իյետ օրինակաւ կարեաւ իսպառ այս ողբալի զօր վէ յանցանաց իւրոց գլխաւորի : Կուրուն իսկ կատարած եղև ըստ արժանի իւրոց չարաչար գնացից , այլ ոչ ըստ արժանի իւրոց ձրիոյ : Ողագեալ ՚ի պանծալի տոհմէ , վէ ձակեալ վտանգաւ մահու և աշխոյժ քաջուէ , Հնար էր

նիմ ըզքոյ հասանել ՚ի գերապանծ բարօրուէն ։ Դայլ անառակեալ յոյժ յիւրում նորահաս մանկուէ , և անմըտութեամբ փառամոլ գտեալ , իբրև եհաս յարբունս մնատուն[ա]ցեալ յանաչիութիւն՝ չունեալով այլ կանոն բայց միւթիբս , այլ պարտաւորուէն՝ բայց միւթիբին օգուտ , ոչ անկն ածելով՝ ոչ օրինաց և ոչ բարուց , եցոյց իւրով օրինակաւ՝ Թէ ամ մեծամեծ ձիրք բնութեն լինին անպիտան և աւազական՝ և այնց , որք ըստ այնս ոչ ըծարդեն զնմանատուէն և զպատուորուէն ։ Դ[ա]ժոգ իւր կիշատակ այնպէս առնէր , մինչև նախնի մեհնիչ վիրգիլիոսի , սոյն պատշաճեցոյց զտող ոտանաւորիս՝ որ կայ ՚ի Համար մեծեղեան անօրէն նաց պատժ եւոց ՚ի վիշ տարտարոսի ։ Դ[ա]ահ ։

Այս վաճառէայ՝ զնոր հայրենիս՝ ասէ գին ,
և բըռնաւար՝ ահեղատաս՝ եւ նըզին ։

Ցասեմ ես Թէ զանատանէզին այս իցէ միտ , բայց գնուէն իւրոյ մեհնչի երևեցուցանէ՝ Թէ յինչ միտս իցէ զկնի մեռելոյն ։ Կէլիոս յետ սակաւ միոյ տացէ մեզ օրինակ աներևոյթ նման սմին ։

Ցուբաս էր վէս չարաժպիրհ , ոմ էրևի յարհամարհու , Թէ պայմանագրուէն եղելոյ ՚ի վարոսէ ընդ զօրականս կռուիսն . գնոյն օրինակ կայաւ յիմի ։ Մահիկ էր քեզ ինքնակալու Թէ հաւիւականի . ցորչափ եկայ անդ՝ իշխեաց այնմ սիրաբար . ետ պատուէրս , և արար կարգաւորուէս՝ ոմ գիարդ Հաձոյ Թուեցաւ նմ. և ապա դարձաւ յիւր Թագաւորուէն ։ Դ[ա]փրիկէ եղև ՚ի խաղաղուէ , մինչև ձնացորդք խոտատման փարաւէայ՝ մնասմբ իմն Հաւաքեալք անդր , յարուցին անտանօր նոր փոխորիկ ։

Ա՛ Ը. 703 ։
՚Ն Ր. 49 ։

ԳԻՐՔ ՔԱՌԱՄԱՆԹԻՈՒ ՀՈՐԻՈՒ

Ա ռաջին իշխանապետուն և երկրորդ հիւսպատոսութեան կեսարու։ Նոյնք իւր ի յոհնաստան երթալ տալ պատերազմ ընդ պոմպէոսի։ Արար պատերազմի փարսալեայ։ Փախուստ և մահ պոմպէոսի։ Ամք հայմ մայ 703 և 704։

Յօդ։ Ա։

Կեսար անուանի էշխանապետ ի լեգէրսէ պրետոր ղաւաչին։ Ոմանք բրդ լեգեան կեսարա վարանքէ։ Բրեռէ և խրխռուսու՝ որով նոսաձէ ղընդվլեալն ի հլռէ։ Գերճռէ և անվայելչագան գեաց անուանիսոյ։ Կեսար գայ ի հռոմ, ծառանգեալ զիշխանապետուե. այլ ոմանչ կարծել հետապատ, և բարկերեց լինի ընարռե այլոց իշխանատրաց։ Կարգաւորուն ի գնդից պարապանաց։ Յետս խուշումն ասարելոց։ Որդի տարեր եղելոյ անգրեն գրանան չերասուս հեռատես լինելոյ պատմանց։ Ասլրամանե կելիսոն և Ռլոնի։ Ամենոց։ Պարտապոլիտ պոմպեոսի. իսր գոնգէ ցամաչսնէ։ Ներեալս ծռալպեո։ Պոմպեոս հաղալերն ղղամասայնն ղբրս, բաժանորդ լեալ նոցա անչամբ ի մարդս։ Ղանանչասարոն և խոչ հանդիսի՝ գրաւ պոմպեոսի։ Ասղոզ ծերպետպին՝ որ եղև ի ընասանիսին ի հեռապատաց։ Պոմպեոս յայտնեցաս զ գնայն փլոսի։ Ղանգոռեալ կեսարս վը անցոյ կեսարս ի յոհնասան։ Ղեկել կեսարս վը անցանելոյ ընդ ծով։ Ղնդանն ի յոհնասան գան հասար ղբրպանօց լեգեանսանօց և վեց գարբեր հեծելուց։ Ղանասէ ղկերեալ պոմպեոսի ասր պոմպեոս, առանձնի առաջարկոն երթ ասխոնսոնե։ Տերե փոցեալ բռանգսի եպերոսի։ Պոմպեոս գանանե ի բեմ ծամս առ ապրեցուցանել զբնասասին, և բանալ գեմ յանգրնան ընդնամոյն՝ ղապատս գեր ի գնդի ռոմէլի։ Ղասասարդել պոմպեոսի արգելսս զգոնդս ընդնեալ ի կեսարէ չկռալիս՝ անցանել ընդ ծով։ Ամն բերեսլոսի։ Ղսեռ պասանեսի պոմպեոսի առ վերսուլիոս։ Ղոր գարձ կեսարս՝ որ գնդ գրծեցան։ Ղռանգս ծայցեալ ի բրռանգռսին չասպանէ գալ գասանել կեսարս։ Ղնչե նա բնան անչամբ երթալ գասել ընա։ Ղչնասար զբոյց կեսարս առ գեր վարչուին։ Ղարբոս զբոսնասոց կեսարս։ Ղնռնդնեսի ընդնչալ ներ պատերն՝ անցանե չկռալիս ի յոհնասան երդնց երգեօց։ Ամենեսս գնայ գասաստացնե պոմպեոսի գլնգեգռնս ասորոց։ Ղռանասր գնայ այսր գոհռչ-պատոսի։ Երդնց գասատաճ զբոսնս կեսարս ա

ասդիանալ չէաղէսս , ՚ի ընտաղիս և ՚ի մանեզոնիս ։ Պոմպէոս խորշի գալ ՚ի մարս ։ Կէսար չէռնաբրնէ քաղել զոմպէոս ՚ի գիծ ընդ ընտակ ։ Պէսալես մրցունէ զընդ ընտակ գծիսն ։ Լրբանդան դա ջոռն կաձառի ինչ կէսարս , և առանձինն հարիւրապետին ասէ ցայ ։ Ընձառապալի համբերուն զօրուն կէսարս ՚ի պահասիլ կերակրոյ ։ Ընպռուղ դաշնակցուն ակաեալ ՚ի կէսարէ ընդ ընկեր նէ ։ Օր պոմպէոսի ննդի յոյժ ։ Հրիս ապայ գաղղիացիք որ էին ՚ի ճառայուն կէսարս՝ սարպնուն ՚ի նմանէ , և խոցուցան զնն պոմպէոսի զակար կողմանս գծիոյ ներոյ ընկնալոյն ։ Պոմպէոս ձեղդէ զգիծս կէսարս ։ Կէսար ընդրէ խոյս պալ ՚ի ընտաղիս ։ Ամօր և կսկիծ ներոյ զօրականաց ։ Պոմպէոսի խորհրդել՝ անցանել չկարէաս , նախամիջաբ ընդրէ ծալ ՚ի յունաստան ։ Կէսար հասանէ կալվինոսի ։ Որ պէսպես կարգաւորուն ըստ խորհրդոյ զրս մարէ էր կերպարանել պոմպէոսի ։ Կէսար առնուս յարձակմամբ զաղաղն գոմպէի ՚ի ընտաղիս ։ Խնայէ ՚ի գաղարն ծորպոլիս ։ Ւայ ՚ի կարաալիս ։ Պոմպէոս զնէս պնդի նորա ։

Կէսարու լուեալ էր՝ի մասսիլիա՝ թէ անուանեցեալ իշխանապետ ։ Այս անուանակոչուն լեալ էր ընդհամ առն կանոնաց ։ Յդեալ թէ կայր ինչ առիթ զայն առնելոյ , իրաւամբք հասանէր այն հիւպատոսաց՝ որք առ ժամն եին ՚ի բանակին պոմպէոսի ։ Եւ էպիդոս իշխեաց գրաւակալ նել զայս երևելի գործառորուն գերակայ իշխանաւորուն թէ ՝ և զօրուն հրամանի ժողովրդեան , պրետոր ոք , գործով զոր չէր ուրուք երբեք լուեալ , անուանեաց զնա իշխանապետ ։ Կէսար՝ որ ոչինչ միտ դնէր օրինական կարգաւորութեց , ոչինչ տրամեցաւ ընդ թերուին՝ որ առնէր անկանոն գնդին անուանակոչութի ։ Պիտէր նման պատրուակ ինչ , և չոչ արաք գալ ՚ի հռովմ և ժառանգակալել զիշխանապետուին ։ և ահա ինչ մի՝ որ կարևոր բազմն էր , սարպեաց զնա խոտորել ՚ի պլակենտիա ։

Ինքնորդ լեգէոնն՝ զոր յղեալն էր յաւագ ՚ը գնդին այլովք հանդերձ լիտալիա , իբրև եհաս ՚ի քաղաքն զոր արդ միջեցաք՝ վտարանդեաց , և խնդրեաց իւր արձակութիւն ։ Պաարուական զոր յաւագ բերելն խռովարարք եր այն , զի եին յոգիս ապաստան յաշխատութէ ։ և թէ արժան էր նոցա ուր ուրեմն վայելել ՚ի հանգստեան ։ Ւայց քուն պատճառ էր այն , զի փոխանակ համարձակութէ՝ որում ակն ունէին , կէսար տայր պահել նոցա անվրէպ բարեկարգութի , և չթողացուցանէր առնել նոյ ասպատակութիս ։ ,, Ովքո խեղամտութէ (ասեն նորա առ ,, լուկանոսի) մինչ գործել տան մեզ զծանրագոյնն ՚ը

Ա· Հ· 703 = Ն· Ք· 49 =

Կէսար անուանի իշխանապետ ՚ի լեպիդոսէ պրէտորէ քղքին։

Կէսար յաղագս գաղագն ծորպոլ· ՚ը ։

Պլուտարքոս ՚ի պոմպէոս և ՚ի կէսար ։

Ապպիանոս · գաղագանց ։

Դիոն · գէտ խս ։

Ինքնորդ լեգէոն կէսարու վատրանջէց ։

Առնպոնոս ՚ի կէսար · լեթ ։ Ապպիանոս ։ Դիոն ։

Ա. Հ. 703 : Ն. Ք. 49 :

,, զՅՄՄ [1] յանցուածս՝ ընդհարմամբ ըստ մեր հայրենիս ,
,, կամք են՝ թէ լինիցիմք օրինակք առաքինուեն աղքա-
,, տութեաբ , եւ որ բռնադատիմք լինել գոհ " : Այլ զի
որ եղևն գլուխ միոյ կողման , չուշի երբեք զնոյն իշխա-
նուեն՝ ի վեր իւրոյ գնգայ՝ զոր ունի հրամանատար ոք
օրինաւոր : Զոյն ինքն լուկանոս տայ առնել այնպ խոռ-
վարարայ մտածուի այսպիսի : ,, Կեսար՝ [2] ասեն նոքա ,
,, եր մեր զօրագլուխ առ Հռենոսիս , աստանօր է մեր
,, մեղսակից : Մեր հաստարակայ յանցանք առնեն զմեզ
,, հաւասարս " : Ի այսպիսի մտածուեաբ , և գիտելով
զպետս զոր ուներ կեսար՝ բազմի իւրեանց և քաջութեաբ ,
անտարակոյս էին ընդունելուեաբ նմա՝ զոր համարձակեին
խնդրել՝ ի նմանէ :

Աբիուեի և խորհուրդն՝ որով նուաճել զընդվզեալն ի հլուի :

Զայց ի խաբս էին յոյժ : Կեսար ներող իւրոյ զօրա-
կանաց յայլումս ամի , ոչ ներեր նոցա փոքու ինչ՝ ի բանի
հնազանդութեաբ . և գիտելով , թէ իւր յանգիման լինել՝
ազդէ՝ ի նոսա , և թէ չիք այլ հնար ահաբեկելոյ զբազ-
մուեն իւրեաբ զանվեհերուեն , դիմէ՝ ի տեղին ուր էին . թէ-
պետ և կատաղուին նոցա թուեր ձգիլ յանչափն , և զիւր
եւ անձն արկանել՝ ի վտանգ : Զայց և այնպես զգուշա-
ւորեցաւ ունիլ զիւրեաբ գունդս ինչ . և ժողովեալ զմուռ-
վարսն՝ խօսեցաւ ընդ նոսա յետին ըմպակցանօք : Ասէ .
որովհետև խնդրէք ձեզ արձակուրդ՝ տայ ձեզ . զի չու-
նիմ ինչ պետս ձերոյ ծառայուեաբ . և ինձ ոչ պակասին
երբեք զօրականք՝ որք անձկան բաժանորդ լինել իմոյ
յաջողուածոց և յաղթանակաց : Հաւել՝ ի վեր . բայց
միանչեւ է իմ արձակեալ զձեզ , կամիմ քաւել զձեզ՝ ի
ձերոյ յանցուածոց , և տաստանորդել զլեգէոնդ :

Այս իշխանական բարբառ , այս սպառնալիք զիջուցին
իսպառ զվայրագուին ընդվզելոց : Զոտս անկան նորա ,
խնդրելով չնորհս աղաղակաւ և արտասուօք , աղերս ար-
կեալ ներել նոցա : Ցեսեալ կեսարու զնուաճուի նոյ ,
մեղմեաց մասամբ իմն զիւր խստուի . բայց չեթող զՀա-
կառակուին նոցա ամիս անդատապարտս : Հրամայեաց զի

1 Աս ամենայն՝ երեմիա ոճիր
աչով սուսերիբ՝ վընասակիբ ,
Լոկ բարեպաշտիբ՝ աղքատութեամբ .
Չմինչ ինչ վախճան՝ խընդրի մըրցմամբ :
Լուկաս . Է . գող 272 :
2 Էր կեսարոս՝ առ Հռենոսի
ինձ զօրավար , ասա ընկերի .
Որոնք գործեալք՝ զորըս պըղծէ ,
միևանոյն ընդունիս՝ հաւասարէ :
Նոյն . անդ . գող 289 :

տային նմա հարիւր քսան ոգիք ՚ի կարի յանցաւորացն , Ա՛ե. 703։
որոց երկոտասանք՝ ուր ելցէ վիճակն , առաքեսցին ՚ի Ն. ՚ի. 49։
պատիժ պատուհասի : Սպասք միաբանութիւն ընդ նմ՚ հանդերձեսցին զպատժական տումս , մինչև վիճակիլ այնց՝ որք յառաջադէնն էին ՚ի ժպրհութիւն : Այլ և այնպէս գտաւ յերկոտասանեցունց միջի մի ոմն զօրական անմեղ , որ եղոյց թէ էր բացական ՚ի ժամանակի յորժամ լեգէոնն վտարանջեաց : Կեսար արար նմ՚ իրաւունս . և եդ ՚ի տեղի նր՚ զՍարիւբապետն՝ որ դատախազեալ զնմանէ :

Լեգէոնն չեղև կերծ տանջանօք երկոտասանեցունց մեղապարտացս : Կեսար կամէր ջնջել զնս ՚ի համարոյ զօրացս : Չարկ եղև զօրականաց նորոգել զաղերս իւրեանց, զհայցուածն և զարտասուս՝ առ հանապազորդելոյ ՚ի ծառայութիւն նորա :

Ի գձալի էր՝ թէ պահանջիչ յիւրոյ բարեկամայ հա- Պերճանի և
մեստութէն և բարիւք գնացս այնպէս փութոյ պնդութ , անվայելչա-
ոյզ պահանջիչ զՆազանդութիւն յիւրոյ զօրականաց : Այլ կան գնացք
խստիւ պատուհասէր զապստամբութէն , զի հին՚ ՚ի վեր անտոնիոսի :
տապալէր զևւր զօրուէն և զբարեբաստութէն . և ՚ի չտես
լինէր անկարգութէն այնոյիկ՝ որք պիտանիքն էին նմա :
Ալիք ինչ հաւասար պերճանէ և անվայելչական գնայից Կին՚ տե՛ս
անտոնիոսի , որում կեսար թողեալ էր զՀրամանատա- գլխ՚ ՟Ե : և
րութի՚ իտալիոյ , յորժամ ինքն եւ գնաց ՚ի սպանիա : Ի՚նդ- գլխ՚ ՟Ը : և
տոնիոս չրջեցաւ ընդ ամ՚ երկիրն ՚ի բրունդուսիոնէ մինչ գլխ՚ ՟Ժ՟ե՟՟
՚ի Հռոմ՚, հեծեալ ՚ի կառս՝ զոր ձգէին առիւծք : Յետ յանտոնիոս։
նր՚ գայր ՚ի գահաւորակ համակ անփակ՝ Թատրոնական
կատակերգու կինն կիթերիս : Ոչխանաւորք և պարկեշտ
անձինք Ի՚զատ քաղաքաց՝ որք պատահէին զՀանապատ-
հայն , պարտաւորեալ էին ընդ առաջ երթալ անտոնիո-
սի , և սպասաւորիլ լինել իւրում կատակերգուի : Այս
յամ՚ նուագս իսկ՝ ոչ առժամայն լինէին ընդունելի կե-
կաւորիլ իւրեանց . յորժամակի տայր սպասել՝ մինչև սեծա-
փեսայի ՚ի գինւոյ : Ոտչէ կիկերոն ՚ի միւսին ՚ի Թզենոյ
առ ատտիկոս : ,, Տեսէք [1] որպիսի նախատինք ընկերեն
,, մերում կործանման , և ընդ որո՞վք անարժան յաղ-
,, թականօք կամք նկուն ,, :

Կեսարու՝ ոչ պատմեցաք , զիջուցեալ և ցածուցեալ Կեսար գայ
զկռովմ Թէ պլակենտիոյ , խաղայոյզ ցամ՚ վիւ զօրս ՚ի ՚ի հռոմ; ժո-
բրունդուսիոն , ուստի խորհէր փոխադրել զնս ՚ի յու- ողանգակալէ
նաստան . և ինքն չոքաւ ՚ի հռոմ ժառանգակալէլ զնշ- զնչխանապե-
տուէն • տայ

1 Տե՛ս , որպիսի ամբաւալի մահուամբ կորնչիք : Կին՚ տե՛ս ապտիւ. ՟Ե. ՟Ը։

Ակ. Ա. 703։ Ա. Ք. 49։

զանձն կոչել հիւպատոս, և բարձերէց լինի ընտրութեան այլոց իշխանաւորաց։

Կնաւ. յաղթութիւն ի նախնեաց պատերազմի։

խանապետութիւն։ Յորժամ եւս անուանել զինքն յայս պաշտօն՝ այլ իշխանութիւն էր միապետական, դեռ չէր ի մտի եղեալ յայնժամ։ Այլ առ ժամն հարկաւոր էր նմա այն՝ առ առնելոյ պեսպես կարգաւորութիւն ըստ իւրումն օգտի, և ևս առաւել՝ զի անուանեսցի հիւպատոս և բարձերէց լինի ընտրութեանն այլոց իշխանաւորաց։ Ռաջինն յարարս իւր եղև ընտրել զպահապուրդ պաշտօնատարուեցն. և ի ժողովն ուրեք ժողովուեան՝ յորում էր բարձերէց ոմն իշխանապետ, ընտրեցաւ հիւպատոս վասն յաջողագոյ ամի։ Եւ եդ նշանակել յիւր [1]հիւսատապիրս՝ ոմն անվրէպ օրինապահ, [2]եթէ ժամանակ էր յորում օրինք թողացուցանէին ոմանք առնուլ զերկրորդ հիւպատոսութիւն, վը լսման տանուտէից միջոցի։ Այս ակնածուէր ինչ է՝ զոր առնէ բանիւ լոկով առ պահպանութիւն կանոնաց, զբովք բազմերնակ զանց առներ արդեամբք։ Ներեաց իւր իշխանակից զսերվիլեոս խաւրացի, որ արժանացան այսմ պատուոյ՝ վը իւրոյ անարգուէ։ Օրի՝ ի յորդորել պիսոնի՝ որ անէրն էր կեսարու, առաքել պատգամաւորս առ պոմպէոս՝ գալ յիրաւախոհութիւն, խաւրացին զընդդէմն կալսւ կարծեացս, և վարձատրեցաւ հիւպատոսութիւ։ Այս գործ ևեթ յայտ առնէ պարզամտոց իսկ, թէ ամ ոանպոխ՝ զոր երևեր առնել կեսար վասն խաղաղուէ, չէր ինչ անկերծ։ Իշխանապետն ընտրեաց վաղվաղակի զպրետորս. յորոց երևելիքն են կելիոս և տրեբոնիոս, և զչինուածապետս գահակալոյս և ըզգանձաւորս։

Կարգաւորութիւն ի շնորհս պարտատուաց։ Կնաւ. Պետ.

Առաջին սպասելին ի նմանէ թէ արասցէ ինչ հանրական խափանած պարտեաց. կիմ որ ի նոյն գլխի, թէպետուն ինչ ամ պարտապանաց անկանելոյ ի մանկուէ։ Այս ամիս հայեր ի յոգունս լիւրոյ կուսակցաց։ Ծաւեցաւ նմա, թէ չէ արժան հասուցանել զերան յաւելագնոյնթէ. և ոչ խոպան հին ի վեր տապալել զհաստատութէ, որ ե խարխս ամ ընկերուէ մարդկան։ Պալաս ձառնապարտ միջին. և պատուիրեաց՝ զի ընտրեսցին գասարքը, որք գին հատցեն կալուածոց պարտապանաց, և անցուսցեն ի պարտատեարս զվճարն, ըստ արժողութէ զոր ունէին յառաջ քան զպատերազմն։ Այսուիկ կարգաւորուէ պարտատեարք կորուսանէին զբերիք մանն պարտեացն՝ որ հասանէր նոցա։

Վասն ի վէր բերել, թէ զի կասկած կայր՝ թէ բազումք թաքուցին զսակի իւրեանց և զարծաթ, զի վերծ լեցին ի վճարելոյ, կեսար արար հրաման՝ զի ամ ոք կալցի

'ի տան առելն՝ ը զվաճառսն չՀը սեաեերաս. (որ է եօթն հՀը հինգ Համիւր լիրայ գաղղիոյ.) Հեղինակութ'ի պատմագրիս չէ ինչ ծանրակշիռ, մինչև Համոզել զիս յայդպիսի ինչ՝ զորմէ այլք ամենեքին լռեն։

Ե. Հ. 703։ Ն. Ք. 49։

Յետադարձ աքսորեալոյ էր 'ի բազում ժամանակաց հետէ ծանուցեալ։ Լուր կեսար զայն 'ի գործ եդ յայսմ առաքինութիւն իշխանապետութե։ Յօրերկ ըստ կարի լիւր Յիշատակագիրս զայս առելն գործ, որ նանրացուցանէր զնմ գառաւսանս եղեալս, և ցուցանէ չՀին 'ի վէր տապալումն պետութե։ Հայց առաւելոյր այսպիսկ վերս զորութե, և սահմայր 'ի գատ իւր՝ կարևոր էրախտաւորութե բազում երևելի անձինս, որք կարող էին հասուցանել նմա մեծամեծ ծառայութիս։ Իրէն միայն 'ի բաց առաւ յայմ Հանրական չնորՀէ։

Յետոյ կոչումն աքսորելոյ։

Հայց ոչ պիտի այնպէս գժգոՀ լինել ընդ կեսար՝ վասն զերծուցանելոյ զորդիս տարագրելոյ 'ի պատժոյ երկելոյ 'ի վէր նմ 'ի սիլլայէ։ Ի բանալ սոցա զմուտ 'ի պաշտաւնս՝ զորս սպանողն ծեղոյց նոցին արգելեալ փակել էր 'ի նոցանէ, ոչ այլ ինչ առնէր՝ բայց զՀետ երթալ իբրու՞մ անչէզն իմաստից քաղաքավարուե, որ միշտ Հաւանին էր սիլլայի, և խափան արկանել յայտնի անխրատուե, զոր միայն դէպք ժամանակին և օգուտ Հասարակաց Հանգամանուե կարողացան առնել տանելի։

Որպէս տարագիր եղեալոց անգրէն գառնան չէ բաւունս Հետամուտ լինել պաշտաւնացս։

Ի յս ամ երկու 'ի մեռանան աւուրս, որոց 'ի ըմման՝ կեսար 'ի քաց եդ ակնՀանապետուէն, և անդէն էլ գնաց 'ի քրոնդուսիոն, անցանել անտի 'ի յունաստան։ Հայց յաՀաջ զփոխիլ նմ անդր, կանխեցից պատմել խոյտմունս ինչ չարուցեալս վիտալիա յորժամ չէր նա անդ. որք թէպէտ չէզն ինչ երևելիք՝ սակայն Համարեցան կարևորք, վասն անուանի լինելոյ այնց՝ որք եղէն նոցին սկզբնապատճառք։

Խոյտմունք կելիոսի և մէլոնի։ Մահ նոցա։

Կելիոս՝ որ 'ի սկզբան անդ կարի իմն նպաստաւոր էր կողմն կեսարու, մինչև սաստիւ գրել նմ առ կիկերոն՝ վ'ը քեչելոյ գնա 'ի միաբանութե պոմպէոսի, յան կարծակի շրջեցաւ 'ի մեզայ անտի։ Ի փառասիրուէ և յանձնապատան վստաՀուէ՝ որք զգրգռեն զձիրս աշխոյժ երիտասարդի, խոժոռեցաւ՝ կի եա կեսար տրէբունոսի զպրետորութե քաղաքին դքեզագդունն 'ի բաշխս պրետարայ, առանց վճռակարկուե։ Ի բարկանալ նր ը այս վերագասուի, այլ ոչինչ պէտք եղէն քեչելոյ գնա 'ի կողմանէ՝ ուսոի Համարէր զանձն արՀամարՀեալ։

Կեսար. յաղէտ տագնապ իւր զգաթէրոն. Դիոն. խը։

Ա՛պա 'ի ինդիր լեալ յարուցանելոյ ալմուկ 'ի Հռոմ,

Ա. Հ. 703 : Ն. Ք. 49 : ձեռն էարկ պաշտպանել զգաստ պարտապանաց , յորում էր և շահ անձին : Օ՛ի՛ թէպէտ և իւր առաքարկութիւնքն էին յիմարական և յանդգնագոյն , բայց և իւր իրողութիւնք էին յոյժ վեր՛ի վայր : Լաւ զի արեգամիտս զգաստասանս զորս առնէր յայս նիւթ՝ կարգէր ըստ օրինին Հռոմայ ուրեմն եգեալ՝ ի կեսարէ , կելիոս զետէզեցոյց վերս ասեան մեծ առեղի պրետորի քաղաքին . և յայս պարս , թէ ընդունի զգոյգս այնց՝ որք էին հաճ ընդ նոսին : Խոհեմութիւն և քաղցրութիւն արեգամիտսն այնպէս մեծ էին , որ ոչ ոք բոյզս կալաւ զնմանէ . ուստի այս առաջինն փորձ կելիոսի էր՝ ի գերև : Ընդվզ յատակորոյս վէմ այսր . և հաստատեալ՝ի միում առնուլ զնմի , անկարացեալ այլապէս խռովիլ և վառեալ զսիրտս՝ առաջի արար երկուս օրինս անհրաւս և խռովայոյզս , որք էին առաքարկէլ երբէք : Մինն էր՝ զերծս առնել զվարձուորս նմա տանց Հռոմայ՝ ի հատուցանելոյ զվարձս : Միւսն՝ խափանել առ հարկ զնմ պարտեաց հատուցումն : Այս հրապոյրք երևեցոյց զնոր արգասիս . ժողովուրդն յորոյ խռովուէ , և կելիոս պարագլուխս սրիկայիցս՝ ի գիմի հրաւ արեգամիսի յիւրում ատենի . մերժեաց զնա անտի , և վիրաւորեաց զոմանս յորոց չուրջն կային :

Յայսմ վայրի անտարակոյս՝ գրեաց նա առ հիւպերն Թուզլի մի կարի լիս օտարոտի ոճով՝ի յառաջագոյն գրեցոյն : Յաւսակորոյս երևի , զի ոչ չորաս ընդ նմա՝ի բառնակ պահպէսոսի : Յուցանէ արհամարհուէն և քաւմուէն առ այնս՝ որոց ընկերեցն . ,, Վաղգր [2] համարիմ (ասէ) ,, կորնչիլ , քան տեսանել արս այսպիսիս : Չիարշ համ ,, աստանօր խորշի՛ի ձենջ . չէք ինչ աստ Կարգ ինչ ա ,, բանց , և ոչ մի միայն այր՝ որ չիցէ միտեալ՝ի ձէր դատ : ,, Ամէն չերինչեղէն յանգթաւէ ձերոյին կողմանն , վաղուց ,, ևս էաք արտաքսեալք՝ի Հռոմայ ,, Ասեմ և յորգոր ել զպոմպիոս՝ անցուցանել զօրս յիտալիա : ,, Ընձինք ,, ձերոյին [3] կողմանն (ասէ ցկիկերոն ,) զբնով անկեալ ,, կան , և չտեսանեն՝ որ իցէ մեր տկարութի՛ն , և յորմէ

1 Վատերագոյն ևս էին իրք զուէնք նր առ ոտին՝ քան զիմս : Վէսպես. ք. 16 :

2 Հաւատամ ինձ , լաւ ևս է կորնչիլ՝ քան զսոսա տեսանել : Օ՛ի թէ չէր՛ի միջի երկիւղ ձերոյ անգթութե՛ն , վաղուց ևս արտաքսեալ էաք աստի : Այլ զի այժմ չկ՛ք . . . ատ ոչ այր որ և ոչ կարգ ինչ արանց , բայց պոմպիոսեանն : Կեսար առ կիկ . ք. 7 :

3 Դասք զքնով անկեալ էք , և ոչ երևիք ինձ դեռ՝ի միա առնուլ քանի՛ անպատապարան իցեմ և քան նի՛ տկարք . . . Օ՛ի գործէք այսաւր նօր : Պատերազմի սպառէ՛ որ զբաւարարգոյն է : Ձերոց զբաց չեմ ինչ տեղեակ : Մերքն ուսան քաջ պատերազմել՝ ամենէ հեշտասցեալ և սովոր : Նոսին . տե՛ղ :

,, կոդմանէ իջեմջ անպատասպար ։ Պվմանգրաւեք գանձ, ,, ձիոս յորոգալի մսրտի ։ Ել բարւոք առնեք ։ Զգեց- ,, տեմ ես զկար ձերոյ զօրու , այլ մերք՝ են քաջմանու- ,, տիկք , և գիտեն տոկալ չրտոց և սովու ” ։

Ա. ՅԱ ապաւէն՝ զօր յօգնուէն կարգայր կէղիոս , էր կա- րի բացակաս և յոյժ անստոյգ . կայք և ոչ ժամս նակ այնմ սպառելոյ ։ Ել զվկիլիոս խաւարացն՝ որ իւրով հիւպատոսական ատպուէն ունէր գկնասոր իշխանուե՛ի քաղաքին , զօրացեալ գնդովք ոմանիք ետ հանել ծերա- կուտին վէհս՝ որ արգելոյր կէղիոսի գգործաւորութիւս իւրոյ պաշտամանն ։ Ա. կատարուեմ վճռոյս՝ ի բաց խլելաց յորմից զգիրս օրինաց այսր պրետորի . և չէ՛ թող մնա- նել՛ի ծերակոյտն , և հալածեաց՝ի բնմէն՝ ուր սովորու- թի՛ էր ելանել յատենաբանել առ ժողովուրդն ։ Կէղիոս ընգգէմ գարձաւ առ ժամանակ մի՝ նպաստաւորութի՛ զարգում խռովարարաց և իւր իսկ յամառուէ ։

Ա. ՅՍ ոչ յառաջ ութերի յայսմ վայրի զգործ ինչ անար- ժան պատմական մեծարոյուե , թէ չէր պիտանի առ իւ- մացուցանել զանհամբոյր և զվճռամանդագիր ոգի այսր առնեցաքանի ։ Ի խորտակել հիւպատոսին զգաշտաւորս աթոռս նորա , ինքն արար միւս ևս զարգարեալ փոկովք , առ՛ի գէմս ածելոյ իւրում թշնամոյ , թէ երբեմն ձաղ- կեալ էր յիւրմէ հօրէ արքատաջլով ։

Կ՚ԵՍՊ. ՀԱՏ. Ե. Ի.

Ա. ՅՍ անարգ ծաղրածուէ չէղև նմա նպաստամատոյց ։ Ա. ՅՆուհէտև հարկ եղև նմս տեղի տալ իրատաց և բանուելի՛ . և ինդրեաց հրաման ելանելոյ՝ի հռովմայ , կէզծատրեալ՝ թէ կամի երթալ արգարանալ առաջի կեսարու՝ որ էր յայնժամ՝ի Թեսաղոնիա ։ Զկին այս Հզգրաիւ իւր միաբ ։ Կամէր երթալ միանալ ընդ միյնի , որ առ ժամն համախմբուէր ընդ նմս առնէր արշաւան ընդ ամ իտալիա՝ յարուցանել խռովուէս և աղմուկս ։

Ա. ՈՒԹ սրանուէ միյնի եղև արշամաբնու ի իւր , զի Թողաւ միայն յաքսորս՝ի կեսարէ , ուր այլ ամ աքսորե- լոց տուաւ հրաման յետագարձի ։ Ա. Ոչ զկ էր վաղնջուց բարեկամ կէլիոսի , և երկաքանչիւրն խեԹացեալ՝ի կե- սարէ՝ Թէպետ այլևայլ պատճառանօք , ոչինչ գժուա- րին եվև նոցա միաբանիլ ։ Ա. միյնի էր ինչ սկզբնու- Թի՛ զօրուԹե , մեացուածովք գնդաց սուսերամբոյից , զօրս գնեալ էր նորա երբեմն՝ի պէտս խաղուց՝ի վերին ժողովգեան ։

Ոչքա երկոքինն ձեռնկերկք՝ միանգամայն և յանդգնուք, Հասուցանելին արգեօք՝ Թէ միացեալ էր նոցա , նեզոս-

Ես. Հ. 703 : Ն. Ք. 49 :

Թէ բարեկամաց կեսարու լիտալիա : Խայտ մահ միլռիւ վեր՛ի վայր ջրջեաց գնացքն առաջադիմը գործ : Յողոջվեալ էր գնուրդ բազմուն ինչ արանց Թափառականաց, չարագործաց և սարկաց՝ զորոց խորտակեր գշղթայս : Զեռն արկեալ այսուիկ գնդաւ պաշարել՝ զկոմսսս, յերկրին իրպինեանց, սպանաւ՛ի վիմ հասեցելոյ մանգղայիւ՛ի պարսպաց : Կելիոս չապրեցաւ ինչ՝ ըզ գնա յերկաքանչիւր կողմանց՝ յորս էր յայնժամ Ձեղքեալ հերձակապատուին . և զի արտաքսեալ՛ի հռովմայ Տամանաս պոմպէոսի , չեգիտ տեղի ապաւինի առ կեսարս :

Իսկ կելիոս առաւելս յոյժ՛ի պարծանս Ձարտարիսուսէ , համագասեալ կուրիոնի՛ի Համար առեղարանից , որը պարծանը եղեն գեղեցիկ գարուս : Իւր Թագղաբ առ կիկերոն էն ոգելից . խառնեն զուրախականս և զՀանձոյական զուարթաբանուն ընդ ազդուս և ըզ վեհմանկան . մեծամեծ մտից ընդ ազդուցին զմեծարգն ձերս նը : Լգնե շռայլ , խենեղ , օտար՛ի սկզբանց և՛ի կանոնաց բարիսք գնացից . մինչև ոտնհար լինել պատուոյ և առաքինուն առ իւրով գաղգիս , և իւրոյ բաղդի առ օխուբ : Ա՞ զի տիրեր նմա բարկուն , և իւր զայրոյթ առնեին զնա անսանաելի յընկերուն : Ակնեաք՝ պահեաց մեզ գործ ինչ արժանի մտառուն : Կելիոս ընդերբեր միայն ընդ միայն ընդ միում յիւրոց աղերսարկուաց , որ էր այր քաղցր և համբերող յոյժ : Լյս աղերսարկու գիտելով զնաւորուն իւրոյ Թևարկուի , ընտրեաց զ-

1 Կռնդ՝ յԼլեմառէն որ յոյնէոյս , ի հոգաստրան նշանակէսյ :

2 Նոսենն ոչխարս՝ տալս ծովնդեր իմոյ ի վերոյ ծոցոյն գտընդան :

3 Հայտ է կելիոսի առնեարանի լինել բարկացող յոյժ : Ընդ որում ոչ պատճեն , ընդերբեր ի սենեկի՝ իւր ազերսարկու գովելի՝ ի համբերսելոյ . բայց գժուարին էր ամ՝ որ գտաս յընկերակցուն նր խորհել ի գժտելոյ որ ընդ արտյս էր նմին : Լաս համարեցաս , զայն միշտ գնել առ ամ զոր ասէր , և տեղի տալ նմին : Այլ հանդարժեաց կելիոս ըստ հաւանողուն նր , այլ գոչեաց . Ա՞ն ե աչերբեչե , չի էրէչ էրէոս : Սենեն ֆա՝ յոյգֆո բոլոռնէ՝ Ջ. Ը :

վէր գնա յանի, և հաւատարմացուցանել՝ որ պինդ և ասէր նա ։ Կելիոսի նեղսրտալ՝ զի ոչ գտանէր նիւթ միտելոյ , ձայն երարձ խստիւ ոյսմ մշտագովի ։ Լաւ առ անգամ դ՝ ուչ , չի յայտնեացէ՝ ըէ ես էրիս ։

Ա տարանօքէն և մահ միլոնի և կելիոսի էն իրտղուէք ամին՝ յորում կեսար եղև հիւպատոս երկրորդ անգամ՝ Ղամէ հիւպատոսութեն լենտուլոսի և մարկէլոսի ծնայ Լինձ ասել՝ որ ինչ հայի՝ ի պատրաստուէն պոմպէոսի ։ Լաւ բար մեծամէծ հանդերձանս , ուչի ուշով՝ի վար արկեալ զպարտալ ժամանակին՝ զոր Թագաւորդ նմա պատերազմին կեսարու՝ի սպանիա ։ Բայ՝ի հինգ լեգէոնէ՝ զոր խաղաղոյց ընդ իւր յիտալիոյ , եհաս նմա միւս կա՝ի սիկիլիոյ · և խմբեաց երիս կա՝ի կրետէ , ՝ի մակեդոնիա և յասիա , հաւաքեալ՝ որչափ ինչ հինաւուրց զօրականս հնար եղև գտանել կարգեալս ըէ այն երկիրս՝ի զօրագլխաց , որոց արարեալ էր երբեմն անտանօր պատերազմ։ Ի նայր երկուց կա լեգէոնաց՝ զոր մետելլոս չիպիոն հաստացանէր ունեալ նմա յերկրէն ասորւոց ։

Լսել՝ի մասին օգնական գնդաց , ամ թագաւորք և ամ ժողովուրդք յաւնաստանի և արևելից՝ մատուցեալ էին նմա ապէղաւորս , պարտաւորս և ստեղեալս ։ Լյս օտարոտի հեծելազօր հասանէր ցերեք հինգ վեց հարիւր այլ՝ յայլ և այլ ազգաց ։ Ի մեծ գնդացս քաղկացուածք՝ հրամանատար էին նոցին իսկ թագաւորք անձամբ · յորոց միջի մեծանուն գտաւ հինաւուրցն գէյոտարոս , զոր նախանձաւորուէն և մտերմութեն առ պոմպէոս՝ յօժարեցուցին գալ անձամբ վէց հարիւրով հեծելովք ։

Հանդերձանք պատերազմի և համբարաց , և գումարուէն փողոց էին ըստ մեծուէ զօրացս ։ Բայց ըէ զմոմպէոս միտ դնէր կառուցանել նաւատորմիղ ահեղ ։ Հանեալ էր նաւս յասիոյ և՝ի կիկլադեան կղզեաց , ՝ի կորկիւրայ , յաթենայ , ՝ի պոնտոսէ , ՝ի բիւթանիոյ , յասորւոց , ՝ի կիլիկիոյ , ՝ի փիւնիկեայ և յեգիպտոսէ ։ Լսատ օրինակին թեմիստոկղեայ եդեալ՝ էր նորա գյոյս յաղթուէն՝ի զօրութէն իւր ծովային , ՝ի մտի եդեալ՝ թէ որ զբ սիրէ ծովու , գէթ անհնար է նմա չլինել ելիցս գոյն և օրհնագիր ։ Լյս տօրմիղ նաւաց սիրեալ էր առ ծովափամբք էպիրոսի և լիւրիկոյ՝ ընդ պէսպէս հրամա-

հարիւր տէր է նա՝ ամ իրաց ։ Կէ ՚ներն առ աթենս · Ճ , ը ։

1 Պոմպէոսին ամ խորհուրդ՝ յայր և նման թեմիստոկղեայ։ Ջի համառօտ՝ թէ որ զծով ընդ բռամբ ունի,

Պատրաստուէք պոմպէոսի ։ Լսր պոմպէոս ցսպանդ ցմայրսինքն կնեսար ։

Լ· Հ· 703 ։
Ն· Ի· 49 ։

Ա. Հ. 703 : Ն. Ք. 49 :

Նահատրօք, որոց բնաւք հնազանդ էին բիւրեղոսի՝ որպէս իւրեանց ծովապետի :

Բիւրեղոս ծովապետ : Պլուտարքէոս ի յոգիս :

Օ առաջինն՝ միտք պոմպէոսի էին տալ զայս երևելի պաշտօն կատուին . և զայսմանէ խօսեցեալ իսկ էր ընդ նմի. Այլոյ գիրկ վճռաւ էած , կիմ իւր բարեկամք յիշեցուցին նմա , թէ գինէ ծանուչ իշխանուհի զառաքինութեի կարի լինն սիրոյն հատարակապետուէ , որոյ աչք ոչ յայլ ինչ հային՝ բայց ի պաշտպանուէ նախին կառավարուէ : Վ՚ձ այսորիկ իբրև յայլեւայն կէսաբ , կատուին կամք էն՝ զի պոմպէոս իակիսկ՚ի բաց գիցէ զգէնս , և իշխէ ևս քանաձատել զնա՚ի նմին , յորժամ զբռամբ ունկնցի զնաւատոյմիդ ինչ աւելի՝ քէ զհինգ հարիւր նաւաց : Ա՚յս մտաձուէն ազգեաց՚ի պոմպէոս , որոյ գիտմունք չէին յատակ իբրև զկատուին . և այսուիկ հաստատեաց՚ի միտս՝ նուաներ զբիբուլոս՝ ծովապետ Ա՚ՀՆԱՐ էր նմ ընաբել բռնագոյն ևս քան զնաւի կէսարու . բայց և չէր նմ դժուար բին գտանել այլ մի՝ քէ զաս յաջողաձեաց :

Պոմպէոս փոյթ ունէր անձամբ մարզել զինք ցամաքային զօրս , բաժանորդ լինել նմ անձամբ՝ ի մարզս : Պլուտարքէոս՝ ի պոմպէոս : Ապպիանոս :

Պոմպէոս փոյթ ունէր անձամբ մարզել զինք ցամաքային զօրս . նա՝ տայր և օրինակ . և ոչինչ Հայեցեալ՚ի հասակ իւր՝ որ զկամաձամենիւք ուրեմն էր , Հանդիսաձ նայր յասպարէզ բռնաձգից , եթէ հեծի և եթէ հեծնէ , և էր առաջին՝ ի ձեռնադուէի զինուորական գործուածոց : Ա՚յսուիկ գնացիւք որսայր զամենեցուն սիրտ . էր տեսարան՝ որ յիրեն առարկանէր զնմ զօրականս , և ազգէր՝ ի նոսա վստահուէ մեծ՝ տեսանել զպոմպէոս՝ ի մարզս , իբրև զմի յերիտասարդաց մերկել զսուսերբ , և անդրէն՝ ի պատեհսն արկանել յարշաւելանդ արձակելբաձան , և արդ՝ընկեց լինել՝ ոչ միայն աջողակ , այլև այնպէս բուռն՝ որ սակաւք ևս և յառյգաձան եղելոց կարողանային ձգել բացագոյն :

Նահանձառութիւն և խղճ հարեան՝ ի գան պոմպէոսի : Պլուտարքէոս՝ ի պոմպէոս և՝ ի Բրուտոս :

Յայմ՚վայրի մերձենայր կատարած տարւոյն , և հիւպատոսք՝ որք ընծայէցին զանուն իւրեանց և զսպասաւորութիւն ունի որ երկու ցայն վայր , կամէցան յառաջ քան զլեանելն՝ ի պաշտամանէ , տալ կանոնափակ ինչ եղանակ թ՚ներելոյ պարագային ժամանակին՝ յառաջնորդութեի իրողուեց : Ունելին զիւրեանց զընդերս ընծայելոյ ծերակուտին Թուլ աւելի քան զերկերիւր , որք և կալոյ էին քաջ առաքի ընծայեցուցանել զայս օգուտս. պատիւ ժողովոյ : Հասարակաց համատիպուռ համալուծմ՝ Թէ զատ պոմպէոսի իւր զատ պետուեցէ և ազատուէ , ձգէր՝ի ծո և զայսոսիկ՝ որոց մանաւորը պատձառանաց յիրաւի էր մեկուսեբ զնե : Բրուտոս՝ զոյլ սպանեալ

եր զՀայր և յՈրդի սակս չէր կամեցեալ նորա երբեք գալ յայց և ողջունել զնա, եկն յայնժամ մեծարել զնա որպէս զԱրբոս ջատագովազ հաստատակեցուԹեան, և ընդ լծալ մտանել հնազանդուԹեան նորա։ ¶Ի ’ի ծերունեացդ ծերակուսին կարի ինն պատմեալ և կազդ, զոր պլուտարքոս կոչէ Աեքս. սիդիոս, և սա ևս անդ էր ծագ գալ ’ի բանակ պոմպէոսի։ Իսկզև եՀաս անդր, բազ զբաջն ծաղր առնէին զնա։ Նայց պոմպէոս յոտն եկաց յընդունելուԹեն նր և ՅողպՀաց զնա համ բարեՀաւաՀուԹիւ, համարեալ իրաւամբ՝ ԹԷ մեծաշուք պատիւ էր այն իւրում կրմանն. զի մեծարս անձինք պարտաւոր զանձինս համարիէին յաղԹել խափանածոյ հասակի և տկարութեան, զի էակացէն առ նա յանձնառուԹիւն վտանգաց, փոխանակ ապաՀովուԹեան՝ զոր գտանէին արդեօք ինալով յիտալիա։

Ի այս Համարական յարուցն ’ի պոմպէոս առաւել ևս առաջելոս, յորժամ յորդորմամբ կատուի հաստատեցաւ չսպառնալ զոր հռովմական քաղաքացի պատաքոյ պատերազմի, և չաւարել զքաղաք ինչ բարեկամ և դաշնաւոր ինքնակալուԹեն։ Իսկզբանէ ոչ այնպէս գոՀ գտաւ ի նա չափաւորուն լծորդելոյ ի արդարս կորովանն գաՀին, մինչև նոքին իսկ՝ որք չէին ձեռնհաս բաժանորդ լինել պատերազմին իրօք, յանկուցեալ ևէն յայն ըղձմամբ. և Համարեալ էր Թշնամի գից և մարդկան՝ որ ոք ոչ անձկալր յաղԹուԹեն պոմպէոսի։

Հիւպատոսք կոչեցին զծերակոյսն ’ի քՀքն ԹԷ սաղդնիկ, ուր անվնաս պաՀպանուէր օրինաց և սովորուԹեց՝ նուիրագ որձեկին տէր մի արարողուԹիւք ՀաւաՀմանից։ Իսկ զի ըն կանոնաց անհնարԹ էր ծերակուսին կազմակերպել վերս վՀնաս, բայց եԹէ ’ի տեղի ինչ գոյն օրի նակ պատրաստեալ։ Իսօսիլ սկսաւ լենտուլոս և առաջի արաք, զի յառաջ ըն զնմ Հրապարակեսցի, ԹԷ ընկերս ունելն նատեալ առ այժմ ’ի ԹԷսալոնիկէ՝ ’ի Հնմարիտ ծերակոյան Հռովմ ական։ Իսկ ԹԷ՝ որովՀետև անկար էն նէք կարգել իշխանաւորս, Հարկ է Հրամայել զի ըերքս կարձակեսցի Հրամանատարուն ամենեցուն՝ որք առ ժամն ևին ’ի սատուԹէ. և զի նմ պաշտօնատարք, հիւպատոսք, պրետորք և գանձաւորք կալցին զնշխանուԹէն իւրեանց և զգործաւորուԹիւս՝ զոր պատուս, զի խոպրետոր և փոխագանձաւոր անուամբք։ Իսկ ևս՝ ԹԷ զնձակ իրողուԹեցս պահանջէ մի միայն գլուխ. և ԹԷ այս տիտղոս և պատիւ անտարակոյս անկ ’ի պոմպէոսի,

Ընդ Ա. 703։ Ն. Ք. 49։

Յողով ծերակուսին որ եղև ’ի ԹԷ սաղդնիկ ’ի հիւպատոսուց Պոմպէոս յայնժամ մի միայն գլուխ։ Լենտուլ Է։ Ըղդիանոս։ Դիոն։

(Ա. Ե. 703։ Ն. Ք. 49։

Ա՛ւհասաբակ հաւան գտան կարծեցաց, և ըստ այսմ եղև վճիռ ժերակուտին։ Ա՛յսու օրինակաւ պոմպէոս միայն յանձին կալաւ զբերակայ հրամանատարուն, զոր ցոյն վայր ունէր բաժանմամբ ընդ հիւպատոսաց գնէթ ըստ անուանն։

Ա՛յլն ինքն ժերակայն մատոյց և մեծարանս և գոհս Հուպիես ժողովրդոց և թագաւորաց՝ որք նպաստամատոյց էին իւրումն գատի։ Ա՛ւ մանաւանդ պէս փոքուն պաղամէսի թագաւորին եգիպտացւոց, որք անուամբ և հեղինակութիւք յետ սակաւ միոյ ապանաւ պոմպէոս. Հաստատեցաւ՝ի ժողովի անդ՝ զորմէ են բանքս, թագաւառանգ, մերժուեալ քեռ նորա երևելոյն կղէոպատրայ. Թէպէտև սորա էին իրաւունք թագաւորելոյ զորուեալ կտակին պտղոմէոսի աւետաց՝ նոցուն հասարակաց հօր, որ կուեալն էր միաշաղոյն յաձոռ զերեկն իւրոց որդւոց, և զերիցագոյնն՝ի գահեալս իւր։

Ա՛սացի՝ թէ մերձ էր կատարած տարւոյն, բայց իւ կուեալ զեռ սկիզբն էր աշնան՝ յորժամ եղև այս ամ։ Օ՛ի գիտելի է, թէ որովհետև քրքական ամ Հաւմայ եցւոց էր յանժամ՝ի չիոնեալ մեծի, հաշուէին վերջ դեկտեմբերի, յորժամ պարտ էր նոր համարիլ՝ թէ առաջին աւուրք իցեն հոկտեմբերի։ Ա՛պա հնար էր նոցա դեռ կալ յապարիկն. և պոմպէոս հանդերձիւք բաշխել զիւր գունդս՝ի քրքս ծովք զերեսայս եպիրոսի, մինչ պարտ էր իւրում նաւահանդիսի զգուշանալ՝ ամ ծովք եզերեայց՝ի խափանել զանցս կեսարու։ Ի այլ ինքն, և ոչ բիւրուլս հարկ համարէին կարի իմն վազ քաջ զգուշանալ այսմ, կարծեալ թէ ինալ ունին՝ մինչև անցցէ մեծ մանն աշնան և ձմեռն ամ։ Ի այն ինչ ոչ հայէին, թէ կեսար խորհի անցանել յայնկոյս՝ յառաջ քան զգարնանայնոյն։

Ա՛յս էր անգէտ լինել գնացից կեսարու, և ոչինչ օգտիլ՝ամ փոքիոյ իւր անդնարին շուէթափանէ։ Ա՛յն պէս փութայր նա անցանել՝ի յաւնաստան, մինչև չապաւել անգամ՝ի հանդիմ ամանամին յոմնվարի՝ առ՝ի մտանել՝ի հիւպատոսուն։ Ա՛յլ էորաբ՝ի բրունգուսիոն, ի ժամանակի յորժամ սակաւ աւուրք մնային ելից գեկտեմբերի։ Ի այսմ քաղաքի արար նա զարթողուն մնից յիւր պաշտօն։

Ընդ յամ ա. Խորն. 3956։

Ընդհանրական պոմպէոսի՝ի վր անցից կեսարու՝ի յաւնաստան։ Կէսար։

Ճեպով կեսարու վասն անցանելոյ ընդ ծով։

Ը· Հ· 704·
Ե· Ք· 48·

Կ· ՅՈՒԼԻՈՍ ԿԵՍԱՐ Բ·
Պ· ՍԵՐՎԻԼԻՈՍ ԻՍԱՒՐԱՑԻ·

Ընդառէ ի յուշատասան քսան հազար զօրականաց եւ վեց հարիւր հեծելոց·

Կէսաւր եդեալ ի բրունդուսիոն էրկոտասան լեգէոնս, եւ զամ վիւռ հեծելապօր ։ Ի.այլ ելեպիս և պատուէր տուեալ էր փոխ ունել կառուցանելոյ և քաղելոյ բազմ նաւս ըստ կարի, հպատ եդիտ բանականս ի գնել ի նոսին եօթն լեգէոնս, և վեց հարիւր հեծեալս · այն զի և բազումք ի լեգէոնացս պակասեին ի լրանալ ։ Պատերազմին գաղղիոյ , աշխատութիք էրկար չուշ ի սպանիոյ մինչ ի բրունդուսիոն՝ կարի իմն նուազեցուցեալ էր զգեթ նոյ · և իբրեւ նոյ ի յետին տօթ ամարայնոյն ի ի վաստաղջ կլիմային ապուլիոյ , խօթացուցեալ էր զոգեաս զամ զօրականս ։

Ի.յաչափ գժուարութիք ոչ կասեցուցին զկէսար · ժողովեաց զամ վիւռ զօրս · առաջի արար նոյ , եթէ գաստատած աշխատուեց ձերոյ սիրելի է , և առ ժամս պահպան միայն ձեռնարկել ի յետին ձիգն ։ Արուեստ չկան ձեր նաւք բաւական համարոյ ձերոյ , բաւ ոչ է ձեզ թռուլ ի ցամաքի զատուկս ձեր և կարասիս , որք ուժգնագոյն ընեն զպատնեացն տէղի ։ Օ՜մ յոյս ձեր գիմիք ի յաղթուելն և յատաստձեռնուելիւն ձերոյ զօրացն լեսի ։ Հանձն առին ընդառաջ զամ զօր առաջի առնել նոյ · և կէսար եմոյծ ի բեռնարարձ նաւս բաւն հինգ զօրականս լեգէոնականս , և վեց հարիւր հեծեալս , չունելով առաջնորդ՝ բայց երկոտասան նաւս պաշտպանի Ի.յսուիկ զօրուն չբաւ ի դիմի հարկանիլ նաւաշանդխի հինգ՝ կին վեց հարիւր նաւաց , և ցամաքային զօրաց առաւելելոյց ի գիմադասն հինգ այր , որոց հրամանատար էր պոմպէոս ։

Ի վեր էառ գիտաբխս ի չորս յոսնակսի ՝ ըստ վսեմակ հաշուի հռովմայեցւոց , այլ ըստ Ա'ինչգ հաշուի էր չորեքտասանն հոկտեմբերի ։ Ի վաղիւ անդր եհաս ի · կեբաբնեան լերինս · և գտեալ ի գժուարուտս և ի քաշածայս՝ որովք պատեալ է այս Ծովափն ինչ դիւրելանելի , եւ ի նաւէ · զի երինկեր չիմ նաւահանգրատիչ , գիտեալ թէ զգամբ ունին թշնամիք ։

Էր արգարև լուրկրետիոս վեսպիլլոն պատեալ ուներ զբլիկան ուխտատան նաւօք · և բիւրուլսի էին հաբիւր տասն նաւք ի " կորկիւրա ։ Ի.այց առաջինն չիշխեաց ձեռներկ լինել ի մարտ · և երկրորդին չէղև ժամանակ հաւաքելոյ զզօրականս և վիւռ նաւավարս՝ որք էին աստ անդ սփռեալք յանդորր ապահովութիւն ։

* Էրէնս ՝ ի Գառս ։

* Վաղաք է ներոսի մօտ ՝ ի հիւսիսային մասին ։

** Կոչէին հեռագիր ։

Ա՛րդեւ եհան կէսար զզօրս իւր ՚ի ցամաք , նախ առա-
ջին եղ ՚ի մտի առաքել անպրէն վաւասն ՚ի բրուն դա-
սին , զի առեալ ածիցէն զկոյ մնաց իւրոյ լիգիոնայ և
զՀեծելազօրսն : Այրեաստնք յայոյ նաւաց ՚ի ձեռս ան-
կան բնակուլոսի՝ որ էլեալն էր ՚ի ծովլ Թիպիս և փոքր մի
յառաջ . և առեալ ինն անգիաւք չահագործս քաղցրասէր
այից ՝ յորոց առեալ էր վիւք իշխանսն է , եւ այրել ՚ի
միայն գնաւս , այլ և զրոս ՚ի նաւին էին զաեարս և զայլ
սպասաւարկուս : Ա՛մենեցն և զայրոյնի՝ զորոյ չափ էաս ,
՚ի Թողացուցանէին զանցս կէսարու , առաւել ևս սրթ-
նուլեն եւտուն նա՛ ՚ի խափանել գնոյն զօրսն՝ որք
դեռ էին յիտալիա , և եւ կարի ինն գգուշութ խոյզ և
խնդիր առնել ծովագնեցեալ սալտնայ ՝ քաղաքի գաղմա-
տիոյ մինչև ՚ցորիկն :

Ա՛ջաբ գնա-
ցուլիոս առ
պոմպէոս ,
առնել նմա
առաջարկու-
թիս իրաւա-
խոհս :

Պոմպէոս էր յայնժամ ՚ի մակեդոնիա : Կէսար՝ որոյ
՚ի մտի եղեալ էր տիրել ծովագնեցեալ գիշերայ եպիրոսի ,
և ևս առաւել դիւռաքիոնի՝ ուր էին ամ համարանոցք
Թէսաղեաց , առաքեաց անդր ՝ Թերևս ՚ի պատաղեցու-
ցանել զնա , զնիցուլիոս Տաւնփոս ՝ նորովք առաջար-
կուԹիք ՏաշտուԹե : Ա՛յս գնիցուլիոս էր երկիցս կալա-
նաւորեալ ՚ի կէսարէ , նախ ՚ի կորփիդիոն , և երկրորդ
՚ի սպանիա : Ա՛ծ այսորիկ իբրև զներկիցս չարչատարտ
էր կենաց , և զնմ մեծարզի ևս էր յաչս պոմպէոսի , կե-
սար գիտեն զարկաւ զնա առ գաշնակցութիւն :

Ա՛ս այս բանք էին ՝ զոր եգ ՚ի բերան նորա : ,, Ո՛ետ
,, գծբազդութեց պատահելոց մեզ երկոցունցս , պոմ-
,, պէոսիգ յիտալիա և ՚ի սպանիա , և կէսարուս ՚ի լիւ-
,, բիկ և յափրիկէ , ժամ ի մեզ օգտիլ յայոց արիս-
,, նայեզգ խրատուց , և խորհիլ յիրաւախոհսն : Ա՛ռա-
,, քակայ ժամն գիպնդ ժամ է յայս սակս : Օ՛ի գեռ չա-
,, ռեալ զամ մերոց զօրուԹեց գեմ ընդմիմեանց , և
,, Տաւասարս զմեզ վարկուցեալ , լեցուք գիւրանասցք ևս
,, միմեանց : Ա՛պա եԹէ ուրեք երեքք մին յայնի գտցի
,, ՚ի զիւսն՝ զնմն պահանջեսցէ , և այլ ՚ի կամիցի իրօք
,, իւիք տալ առեզի : Ա՛պա ՚ի ձնՀ Տամարեմ, զի մեր վէճ
,, որոշեսցի ՚ի Տռոմ՝ ՚ի ծերակուտին և ՚ի ժողովրդե-
,, նէն . և ոչ զի այս գաւաստան լինիցի լուսի ապատու-
,, Թիչ , երդուելոցաք իսկ և իսկ երդաբանելոցս ՚ի գլուխ
,, զօրու մերոյ , Թէ արձակեմք զնամ զմեր զօրականս

1 Ա՛ստ գաղտ խոչանեցաս , յորոյ լուրեսն Տնոյս հետ : ասերսոյց Խոռոցաս գաղտն սնամտոյ՝

,, գոյս ունիմք , եթէ զազգայինս և եթէ զօդնականս՝ ՚Ն. Հ. 704։
,, յերից աւուրց միջոցի ,, ։ ՚Ե. Ի. 48։

Ա՛մ ոք յայտնի տեսանէ , քանի՛ այս առաջարկուելիքը եին ըստ թաղս ։ Պամպիլոսի ոչ եին կամք միաբանիլ՝ թէ վիճակն գատեսցի ի հռոմ, որոյ առ ժամն՝ իւր հակառակ կորդ էր ինքն ։ Ատաձուելն արձակելոյ վաճ զօրականս որչափ էր գեղեցիկ , նորնպատ և ոչ ի գործ դնելն ։ և եթէ ի գործ դնէր , բազում ինչ ըստ ակն էր երկոցունց ։ Հինաւուրց զօրականքը կէսարու առ առաջին նշոյն հատաքեին առ նա ։ և զնորահաւաք զօրս պոմպիլոսի անկար էր դիւրաւ հաւաքել ըստ զօրաւոքօք ։ Այն զի կէսար գիտէը լաւով , թէ պոմպիլոսի քնաւ չեին կամք հաշտուել ։ Ասէ տի յայտ է ոչ այլուր յոլովակի յուշ արարի , թէ ոչ այլ ինչ խնդրէր նա , բայց ունել ինչ երևոյթ յիւրն կողմանէ , առ ի կարող լինելոյ պարծիլ՝ թէ է ի խաղաղական միտս , չունելով ի սրտի՝ բայց զպատերազմ։

Տերէ գոյս բոլանդակ եղբարս պոմպիլոս զկէսար ի ժամանակի նորա ։

Այնչափ նա զայս խրով սովորական բորբոքմամբ ։ Շատ եղև նմա առ տիբէղոյ օրինակի և ապազօնիոյ յանդիմանն լինել զառաջեաւ քեզբացս , և բոլանդակ եպիրոս գՀետ չորաւ գնացուն օրինակի ։ Այսպէս քաղաքն գիւռաքիոն՝ յո գիմալ երեքամբ կէսար այնպէս փութոյ պնդուլեաւմբ , մինչև խաղալ գնալ սիւ մի և գիշեր մի՝ առանց հանգիստ առնելոյ և գաղար տալոյ իւրոյ զօրականաց ։ Այս էր և առաջին մուտ ծը-ռումն պոմպիլոսի , վաղվաղակի իբրև գիտաց՝ թէ իւր հակառակորդ հասեալ էր ի յունաստան ։ Գիմելոյ անդր վաղ ընդ վոյթ , և այնպէս յաջողեաց նմա , մինչև չև կանխել քան զնա ։ Իբրև գիտաց կէսար՝ թէ ոչ ժամանել ընդհարկանել ընդ գիւռաքիոն , զանգի հասս և բանակեցաւ յայտնոյս գեաղն ապատոլ ։ Ադկն և պոմպէոս իւր ամ՝ զօրօք բանակիլ յայն կոյս գեաղն ։

Տեսատորք պոմպիլոսի զդումդս թէ ապրել յիսա-լեա՛ անցնել ։

Կէսար անկարանայր այնուհետև ձեռնարկել յիրս ինչ , չորչափ չէին հասեալ առ նա իւր դունդք խառնիոյ ։ Ասայց ծովէ վերջոյ այնպս եին զդուշացեալ , որ անպէտ էր այնս եին անհնարաւորք ։ զրեաց առ կալենոս՝ զոր ղեսս ի կէ-լեոպատրէն էր ի բրուդուսիոն , չվազվազել զանկիել իւր ։ Ասայն եհաս ի ժամանակին ։ Ալէքենոս՝ որ եկեալ էր արդէն ի դաւաշանգատէն , անդրէն դարձաւ անդր ։ Ասի միայն նաև ուղղոյ եղև , և առաւ ի բերուլոսէ , որ յամի անագ օրուն լեալ , ետ հռոմբել ըստ իւրում սովորութեան՝ որչափ ինչ անձինս ազատս և սորուկս ետ ի նմա ։

Ե· Հ· 704։ Ն· Ք· 48։ Մահբերումը Լոսի։

Լթէ բիբուլոս միասակար էը յոյժ կեսարուս՝ զի սիրըը ծովս, կեսար՝ որ սիրէր ցամաքի, նեղէը յոյժ ըզբիբուլոս, լեռազոցելաւ ջուր առնուլ և փայտ բերել, կի՛ մնալ վիր նաւս ի ցամաք։ Լ՚այսմ նաւահանդիսի հարկ էը հանել ի կղզոյն կորկիւրայ ըմէմ վիր պաշար և ազգս ազգս պիտոյից։ Լ՚ոչ անգամ մի ի խոտանել խառնակուէ օդոց ընդունել զպէտս՝ որը գային ի կորկիւրայ, հարկ եղև զօրականաց առ ի չգոյէ ջրոյ ի վեր արկանել զցօղն քաղելաւ յերեսաց մարմոյ՝ ոչ ծածկէին վնաս նմ։ Հայսպիսի դժուարութիւնս՝ բիբուլոսի յամառեալ ոնդել զնաւ, հոգի ուրեմն հարկեցաւ ընկճիլ։ և խօնարհեալ զի չէր ձեռնհաս հայհոյելոյ ըզկարևոր պետս, և միանգամայն չկամէր թողուլ վիր դէր՝ մեռանալ յիւրումն նաւի։ Ընդառ ոչ փոխանն ընդհանուր հրամանատաւոյ։ Լ՚ի նաւախմբի կարգաւորուն լինէը անկախ զսլոյ՝ ըզ մասնաւոր հրամանի իւրոյ գլխաւորի։

Խիստ պատասխանի պոմպէոսի առ վիբուլէոս։

Վ տանգ դիւռաբիտի, և Ձրգն պոմպէոսի օգնել այսմ ամրոյն, լեռազոցոյին ոնդին դնել վիբուլէոսի հետուփոսի։ Իսըև խաղաղացաւ ամ՝ ի քանակին որ առ ասոս գետով՝ կոչեաց վնա առ ինքն, և հրամայեաց նմա՝ զինչ ունիցի ասել՝ ի կեսարուն կողմանէ։ Նայց այն ինչ վիբուլէոս սկիզբն արար խօսելոյ, խափան արկ պոմպէոս՝ ձայն բարձեալ։ ,, Օ՛ պիտին ինձ կեանք, ,, կի՛ զարձ յիմ Հայրենիս, եթէ չնորհապարտ գայց ,, կեսարու. և Հնար ինչ իցէ Հաւատալ Թէ ես չիցեմ ,, նմա պարտապան, եթէ նա է՝ որ զարձուցանէ զիս՝ի ,, հռովմ իրաւախոհութիւն՝՝։

Նոր փորձք կեսարու՝ որ միշտ մեժեցան։

Լ ուեալ կեսարու զայս պատասխանի, Հանապազորդեաց՝ի մարթանա՝ զորոյ կալաւ զկիղզն. և որչափ առաւել ետես Թէ պոմպէոս երևիւթ անլսոյդ, այնչափ առաւել կեղծաւորեցաւ նա առաջի առնել նոր Հնարս Հաշտութեան։ Լ՚պա ձգեն ստէպ խօսք՝ի միջի լինելիս զօրանացս երկաքանչիւրք զօրուն ըզ միմեանս՝ եգիտ պատրուակ, և վաստիկոս յառաջ մատեաւ նորուն Հրամանաւ ցեզր գետոյն։ Լ՚ուր ոք գիտէ՝ որպիսի ոք էր այս վաստիկոս, և որչա՛ս լծորդէը լինքեան զնա՝ որ գիտէ արկաւ նել արհամարհուէն և ատելուէն։ Լինչ բերան կարող էր լինել գիպուածոյն առ աղաւաղել ըզ զօր ինչ՝ ևս և լի ուղղութ և իրաւամբք։ Կոչէր՝ի ձայն բարձր։ Ընդ՞ աքան երբեմն չաղաչացաց առաջել պաշտամաւորս առ երբեմն չաղաչիցս խօսել՝ի հաշտուէն։ Լ՚ոչ դիպեաւ ինչ չնչին և ոչ հաշ-

հանաբաց կամ նաւամբարձի հիւնից . և մէր դիմադնիչ էիցէ՞ն ոտղ- ղափչիչ . որովհետև ոչ այլ ինչ կարհիմ՝ բայց կափանել , չի տա- ղադայիչ զ՝ հեղգեն չիքանոյ արիւն ։

Ա. Ընդ անսամչ պատմելոյն կեսարու , հակառակորդք քաւին յանձն զսեսաւորութիւն , բայց եթէ՝ ի նիւթ եղ- ծատաղդիժուն ։ Ա՛ն վն առուրբ վկնի իբրև պատգա- մաւորք երկոցուն կողմանց խմբեցան՝ ի մի՝ ի պայմա- նեալ տեղ ի ժամու , այն ինչ լաբիենոս վիճեր ընդ վաճնիոսի , յանկարծակի կոսակիցք պոմպէոսի նետա- ձիգ եղեն . յորմէ բաղումք՝ ի կեսարեանոյ խոսկան , և յորմէ վատնիոսի իսկ չէր գերծեալ՝ եթէ չէր ծածկեալ վահանաք իւրոյ զօրականաց ։ Յայնժամ լաբիենոս՝ ի ձայն բարձր գոչեաց ։ Ընկա , լաեցէ՛ք ի նասելոյ ընդ մեզ զի բառնիոնուրեք . զի չէ՛ չեզ այնկալել հալոռուրեք , ըե ոչ բերքէ մեզ գիլոնի կեսարա- ։ Յայսաբարուն գլխովին գազա՛սին՝ յառնէ , որում պարտ էր գնել առն ածել յիշատակի ե- բախտեաց իւրում վաղնջուց զօրագլխի ։

Ա՛յլ ինձ անմարթ է չսիրեցուցանել , եթէ յերդուելս զօր արդ պատմեցաք , և յայլ այսպիսի յառաջապատում արարս՝ կեսար միայն է մեր տէրնակ . և մն այսորիկ չէ իրառացի կոյր գիտութիւն անասնոյ նման լինի , որով ծանրա- բեռնի գիւր ծշնամիս ։ Այսդ իմն է , եթէ՝ ի գնացս պոմպէոսի և իւրոց կուսակցաց գտաւ միշտ ամբարտաւա- նութիւն և խստութիւն ։ Վործոց անգթութիւն և դաւաճա- նութիւն մարթի է լինել ձնմարիտ , բայց և մարթի է՝ թէ սպրդեցոյն ինչ բանիոց բարգութիւն , և այլայլութիւն կե- ղեւոյ ինչ պարագայս ։

Օրը կեսարու և պոմպէոսի կացին իբր երկար դէմ իբր դէմ միմեանց , անջպտիտ ունելով միայն զգետ ինչ փոք- րիկ . և չէղեն ի նոսա՝ բայց գուշաբեաց ինչ նահատակը- տուեալ ինչք ։ Այնժ արգելք երկոցուն զօրագլխաց էին գունդք ինայեալք ի բրունդուսիոն , որոց կեսար ապա- ժոյժ սպասեալ ինայր . և զօրոց պոմպէոսի փոյթ էր խա- փանել զանոս ։ Իսկ՝ որ հրամանատար էր տորմիղի յիսուն նաւաց , ակն ունէր առ ժամանակ մի արգելուլ զայսոսիկ գունդս յիասելոս , և անյուսացուցանել զնոս ի նաւակիւղ ։ Ընդաբաւ սիրել իւրով նաւահանդիսիս փոքու ինն կղզեայ , որ էր յանդիման նաւահանգստին բրունդուսիոնի . և թէ ինայեալ էր յայնմ վայրի , պաշա- բեալ էր իբր՝ ի բացուստ վնաւահանգիստն , միւնչև անչ հնար լինել ելանել անտի ։ Այլ զի անտանելի՝ որ էր յայնժամ՝ ի քիչքին , դասեալ էր զծովափամբ գունդս

գունդք ինա- ցեալք ի բրունդու- սիոն յապա- նին գալ հա- մարիկ կեսա- րու ։

Ա· Ե· 704 · Ն· Ի· 48 ·

[1]ինչ հեծելազօրու՝ ի խափանել զձիշնամիս առնուլ ջուր, հարկ եղև լճակին ամբիոյ գառնալ յետս ։

Ընդեալ եղեն բիշմ ամիսք , և մծտ էր կատարած ձմեռնային . բայց և այնպէս այս մի միայն եզանակ էր , յոր հնար էր փորձել անցից պատից կեսարու ։ Այնմ ձեռին զարձի գարնանային , նաւաշինդիսին պոմպէոսի համարձակ երթևեկ և սիւնս ծաւալուն՝ առնէր զանցն ահիւ անհնարաւոր ։ Ասուեր կեսարու՝ թէ կայցէ անհոգ գուէթէ ի գնացս իւրոց տեղակալաց , և թէ զանց զսպասպատրաստ առնելին , յորում հնար էր աջողակ հողմոյ հասուցանել զնա ի յառնատան ։ Այսպիսի գանգատալեն կարի իմն հակառակ նորուն բնաւորութե տագնապելի գնա էր ։ Պէտք իւրոյ օգնականութե , անանգորրուն , անհամբերութե , թերևս և կասկած գհատատութե անտրտնոսի , մղեցին զնա ի ձեռնարկ՝ զոր ոչ ինչ յիւրմէ շատակագիրս , յայտ է թէ՝ գիտելով զի էր յանգգնութե . բայց զայս միաբանութե յատաջ բերեն այլ ամէն պատմիչք ։

Ինչէ նա ինքն անձամբ երթալ գառնն զնաա ։ Նաւատաւորք զրոյց կեսարու առ առ ծէր վաղապյին ։ Պետ։ Նաւպ։ Ցնփան ։ Լուռ ։

Հաստատեաց ի միտս անձամբ երթալ առնուլ զայն գումարս դանդաղս ։ Այս սակս առաքեաց յերեկս եղբիս ստրուկս՝ արգելուլ զնաւակ ինչ ի գետ անդր , յորժեալ թէ անցուցանել ունի յիտալիա զսուրհանդակ ինչ կեսարու ։ Ցհատակ գիշերուս եկին նա ինքն ծպտեալ ստրկօրէն . եմուտ ի նաւակն և էլ գնաց ։ Ողին եր սաստիկ , սակայն և այնպէս եհաս խաղաղուբ մինչ ի բերան գետոյն ։ Ասէր յայնժամ բանուն ալեաց ծովու՝ որ ընդկերբ գալիս գետոյն , արկ զնաւակն ի յայտնի վտանգ , մինչև նաւապետին հրամայել իւրոյ թիավարացս գառնալ յետս . տեսեալ թէ անհնար էր յառաջ խաղալ ։ Այնմ վայրի կեսարը յայտնեաց զանձն ։ Ցի [1]երկնչէս ասէ , որ բարձեալ ունիս զքեսար , և զնաւ բերէդ ։ Ցահի հարաւ նաւապետան և իւր նաւաստիք . առաւելան ի ձիգն , մարտեան քաջութե ընդ ալիս . բայց հնարս ուրեմն տալոյ եղև տեղի տալ տարեր՝ որ ոչ գիտեն տեղի տալ մարդկային յամառուե ։ Այս գի մերձ էր լուսանալ աւուրն , և յերկիւղի էր կեսարն՝ գուցէ ծանիցի ի յատաջեալ պահապանացն Թշնամեաց , յանձն էառ յոչ կամաց , զի գարձուսցի ի տեղին՝ ուստի մեռեալ էր ի նաւակն ։ Ցե այսորիկ դարձաւ յիւր բանակն , Թէ արշ

2 Ցմ երկնչիս ։ Ցկեսար բաղ ապպիանոս յատկան և ցայն՝ զոր ընձեալ ունիս ։ Փերտս, պերտինաքս և տոպերնոսն, և զաղգ կեսարու ։

ժան իցէ ասել՝ ոմն բաղաքինդիր ոք, քան քաջ զօրա- Ըստ Տ· 704։ Եւ Բ· 48։
գլուխ։

Բոլորք զանակաց կէսարու։

Վաջալերութիւն և վստահուԹիւն զօրականաց ցուցն վայր հասին, միտքն՝ ի տեսանել զնա՝ ի գործի, քրիստնէից զմանուկ՝ ի չէր վստահ՝ ի յաղթել ինքեանմէք լսելովք։ Ստացաւի ի համաբերին զանձրամտացոյց լինել նոր, զի երթեալ առնուցու նոր զօրս, ոմն ի՛ր որք միաբանքն էին յիստակս, ապաժոյժ ըղձանալին անցանել ընդ Ծով, և կացեալ առ Ծովեզերք և՝ ի տեղիս բարձրաւանդակս՝ ակնկատոյց լինէին յեպիրոս, գէթ ըղձմամբ փութացուցեալ զժամ փրկագործելն։ Ոմանք հրամանատարքն էին, որք ընկերկէին զնոսա առ երկիւղն վտանգին։

Ընտանեաք ընկալեալ նոր պատուէրս՝ անցանէ յԱ- ատիոյ՝ ի յոմնասանն ջորիսք եւ գանձիք։

Վիտեր կէաբ զօրքըք զօրուն։ Ապա՝ ի գրել առաքեալ առ իւր տեղապահն ի բրունդուսիոն՝ հրամայեալ նմ՝ ել ինքեան առաջին աջողակ հողմով, ի կարծիս լեալ գալոյ ոչ վազ կատարեացեն զնւր պատուէրն, յանձն առեալ պոռոտիսիսն որ Թղթատարն էր, միւս ևս Թուղթ գրեալ առ նովն զօրականս. որով յորդորեր զնոսա առաջորդութիւն նորին իսկ պոռոտիսիսն, և այլ ինչ ոչ խորհիլ՝ բայց վշասանելոյ ի ցամաք, առանց փոխանակելոյ զնաւաց. զի մարդիկ պիտին ինձ՝ ասէ, և ոչ նաւք։ Զանակէզ նմ գծովեզրս ապաղնոիոյ, ուր չէր աշխատի երկիւղ պատահելոյ Թշնամեաց։

Կէաբ։

Յայսմիսի առիպող պատուէրքն՝ ի վեր երևեցուին զնւրեանց պատուղ։ Նաւսիկաս և կալէնոս նպաստաւորեցան՝ ի Տողմից հարաւայնոյ՝ որ յարեաւ. և եդեալ յիւրեանց փոխադրութիւն նաւս զչորս լեգեանս, յորոց երեքն էին հինաւուրց զօրականք և մին նորաշաւաք, ուԹ հնարիւր հեծելովք՝ խաղացին ի Ծով։ Ա տանգեցան յոյժ յանցսն, և ոչ զերծան՝ բայց բարեբաստութիւն ինն, որ ոչ արգարացուցանէ, այլ զսորին հակառակն՝ յայտ առնէ զանգգնութիւն ձեռնձգութեն։ Նոյնպէս զառաջեաւ գիւռաբիանն։ Ընդն վաղվաղակի կոպտիոս էլաւնէ՝ ի նաւաշանգստ քիչքիս ընդհարկանիլ ընդ նմ վեշտասն յանհաւուրս հողմոյ։ Ոտնձգեալ չէին հաւասարք ընդ միջ ցանգնաւայ, և փոխադրող նաւայ։ Ա ոյսոքիկ անատոիոս և կալէնոս ոչ կարողացան ընտրել՝ բայց զշապՀեպ խոյս։ Ասկայն տեսեալ Թէ բուռն հետամուտ էին, և մծտ ի հասանիլ, ձգեցան ի փրկիկ ինչ նաւահանգիստ. որք և այնպէս չէին ինչ յայտահոգի ի Տարաւային հողմոյ։ Ա աւ ևս համարէին վտանգիլ՝ ի

Ա՛ Տ. 704 = Ն. Ր. 48 = խորտակումն, ՚ի կռուիլ Յանկարծակի շրջեցաւ Հոգին
Տարաւարին ՚ի Տարսա արևմտեան, և այնուհետև օրինակաւ
հնարեցաւ նոյ կառաքել ինչ ապահովութեան ՚ի ամն ՚ի
Տարսէն արևմտեան ՚ի անկանգստեր վնաս ՚ի նաւասկանն
գըստի անդ՝ յոր էին ։ Պոյն իսկ Հոգմ մըրկայրդ այնպես
ուժգին եհար վնասելումն Հողմոցոց, մինչև առա-
ջակ խորտակիլ նոյ առ ծովեզերբք ։ Ի՛ր վերծաւ ՚ի
ցամաքատաց անտի և ՚ի մի ՚ի գոգոյս ամենեքին՝ որք ՚ի
նոսայն էին եղեն հեղձամուղք. բայց ՚ի վերոյ այսը
ևս ի կոտմոսս զերծաւ ։ Լ՚ուեն և բազում Թիավորք՝
զորս Տանին ՚ի ջրոյ արք կեսարու, և առաքեցին ա՛ղ-
բեն բազում մարդասիրութիւք յերկիր իւրեանց ։ Օ՛ ինչ
անցք անցանելն ի՛ անտանիս և ի՛ կեսար իսկ՝ առանց
հոգմոյս փոփոխուե. որ Թուի պատահումն դիպել՚ցատ-
կաբար ՚ի զերծուցանել զնոսա ՚ի վտանգէ, յոր անչափ
յանդգնուե արարեալ էր զնա գաւազ ։ Օ՛ ինչ ըստ
գիւտ ՚ի վ՚ի արկանելն պատուիրելոյն կեսարու, եթէ
նաւք փոխադրիցք իւրոց զօրականաց՝ լինելին Տարաւա-
ծելք կամ ըմբռնեալք ՚ի նաւասկանգիսն Հողմոցոց,
կամ ջաղեալք ՚ի նաւասկանգատի իսկ բանուք Հոգմոյ ։

Լ՚երկու նաւք տորմիղին անտանիսոսի էին ինայեալք
յետս, և ոչ գիտելով ընդ որ ուղոյ ելեալ էր իւրեանց
Տրամանատար, զեռզն առնին՝ խորհուրդ արկեալ յանգի-
մանն լիսսոսի քաղաքի փոքուս, առ Նովլիոս Ծովախաւիչ՝ յո-
րում ե գիւռաքիոն ՚ի Տիւսիսոյ կողմանէ, և երեք մղո-
նաւ յայսկոյս նաւասկանգատին Նիմիմոսի, ուր անտա-
նիոսի գտեալ էր իւր վտասՀարան ։ Պտակիլիոս՝ որ Տրա-
մանատարն էր ՚ի լիսսոս, առաքեաց վաղվաղակի քա-
զում նաւս՝ առ կալանաւորելոյ զերկուս նաւս, կի՛ առ
բռնադատելոյ զնա լինել անձնատուր ։ Լ՚երևեցաւ յայնմ
պահու՝ ոմն յոչ առնէ կեսար, քանի՛ ի՛ մէջ ե քաջա-
լերուԹե ՚ի վհճակի այնց՝ որք նշաւակ գտանին մի և
նոյն վտանգի ։ Պ՚ միաւսին յայսց նաւաց կային երկերիւր
և քան զօրականք նորաշաւաքք. ՚ի միաւսին նաւագ
ի՛ զերկերիւր Տինաւուրց զօրականս ։ Լ՚որոց զօրականաց
պահն Տարեալ ՚ի Տամարոյ Թէսաղաց, և ըմբռնեալ ՚ի
տաղտկանաց՝ զոր ոչ՛ յանձինս նորատնաւքն ՚ի ծով,
անձնատուր եղեն, յուսացեալ ՚ի խոստումն եղեալ առ
նոսա՝ Թէ ապրեսցին ։ Լ՚այլ ոչ պահեցաւ առ նմա խոս-
տումն. և ոտակիլիոս զամենեսին զնա անողորմ կոտո-
րեաց՝ իւր իսկ ակն յանպիտան ։ Օ՛ սորին Տակառակն՝
Տինաւուրց զօրականք ոչ անասկին զՀնդունկեալ լինել. և

յանդագատելին զնաւապետն երթալ խրել զնաւն ի Ընչ. 7ճ4։
ծովափն ։ Ի յոլս օրինակաւ Տասին ի ցամաք ։ և ի յոր- Եւ. Ք. 48։
ձակել ատակիլիոսի ի վե՛ր նոյ չորեք Տարիւք Տեծեալս ,
այնպէս բուռն պատսպարելոյն զանձինն մինչև կատարե-
լոյն ի ընծաման ոչ սակաւ , և Տասին ի ստուար դուռնդ
իւրեանց զօրու ։

Ի Դատնիոս ընկալեալ եղև յետ սակաւ միոյ ի լուսոս,
ուսոյ առաքեաց անդրէն գյոգունս իւրոյ նաւաց ի
բրտնդու սիան , զի Տասուսցին և զնացուածն գնդաց
սահմանելոց փոխադրել անդր ։ Ոչայց և առ իւր կալաւ
զնաւս ինչ զի գաղղիացւոց կառուցեալս , զի թէ պատ-
պէոս՝ ոչ նչեր լուր , իշխեսցէ անդրէն անցանել լի-
տալիա , կեսարու և Տնար լեալ պնդել զՏետ ։

Ի միաք անտոնիոսի էին միանալ ընդ իւրում զօրագլխի ։
Պոմպէոս արաբ ինչ խլրտուն ի խոփանել զայս միաւո-
րումն , կի գարանակալուէ ի վե՛ր անկանիլ անտոնիո-
սի ։ Կեսար՝ որ գիտէր , Թէ զօրավիգն որում միայն՝ ե-
կեալ Տասեալէ , չոքաս ընդ առաջ ։ և իրրև ընկալաւ ,
գլուխ գտաւ մատսան լեգէոնայ , որք Թէպետև էին
անէծքի , բայց այնուհիկ սիրանայր զօրու իւրու քառա-
սուն Տազարայ արանց ։

Օ զօրուիք պոմպէոսի՝ որք երևելի և էին ընդ Տամարոյ Պետրոս չեպիոն Տա-
ընդ զինսարուն , առաւել և առաւելան գայսու ժամա- սուցեալ պոմ-
նակաւ՝ վն եկաւորուն մատեղոսի շիպիոնի ի մակեդո- պէոսի զնե-
նիա ։ Ի յս այր երևելի վ՚ծ իւրոյ ազնուատոհմութեն և գեոնս սասը-
աստիճանի՝ քան վն իւրոյ ազօղակուն և բարիոք գնա- զոց ։ Ի նա և
ցիկ , էր առաքեալ յասորիս ի սկզբանէ Տետ պատե- զօրականը
բազմիս՝ ոչ ասացաք , իւր փոխհրապատոս , ժողովել նաև այլ
զզօր՝ որ էին անդ , և ածել զնն յօգնուԹի պոմպէոսի փոխհրապա-
իւրում գեղուն ։ Պատարեաց նա զայս իւր յանձնառուի տոսն ։
այնպէս , որ չէգև ինչ ի մ ծարանս գասին՝ որոյ էր խըր-
նամակալու ։ Հարկապահանջու Թիւք , տուգանք և ազգի
ազգի ուկոյք յասորիս և ի փոքրն ասիա , էն նր արաբք
զրոց ամբաստանուԹի լինի ի Տնչատակագիրս կեսա-
րու ։ Ոչիրաւի Թուի Թէ կեսարու էր առեալն անձնա-
կան ընդ իմ սորա . և յայտնի երևի՝ Թէ սիրէ չարիս խո-
սիլ զնմանէ ։ Ոչայց զոր ինչ գիտեմք այլուստ զմարուց
և զգնացից մեսելլոսի շիպիոնի , այնք չտան մեզ իրաւ
ատնս երկուանալոյ ի վե՛ր վկայուէ կեսարու , Թէպետ
և իւրում Թշնամուոյ ։ Ոչուշ լեցին մեզ անդք ինչ՝ զորս
յիշատակեցաք այլուր ։ Ա՛ւ յովսեպոս պատմէ՝ Թէ յոր-
ժամ էին յասորիս , զլխատեաց զաղեքսանդր իշխան

Ակ Ա· 704։ Ն· Ի· 48։

հրեից՝ ընչին պատճառանօք նախնի խոտորուեց յարուցեալոյ՝ ի նմանէ՝ ի հրեաստանի · լայց անտարակոյս՝ վա՛ի կողմն լինելոյ նորա կենսարու · ոչ և չարաբաստ Տայր իւր արիստարուլոս փոքր ու յառաջ դեղակուր եղև՝ ի հուսակցաց պոմպէոսի վա՛ նորին պատճառի։

Կեսար։

Ե խիռն արժան վարկանէր և՝ ի մտանուար ինն պատճառէ Թուլացուցանել զանձ համարձակուեէ իւրոց զօրականաց, որք կարդեալք՝ ի տալ պատերազմ ընդ պարթեւս, յոչ կամաց խաղային ընդդէմ հաւատացելոց և ընդէմ հիւպատոսի։ Ալ՝ ոյսոքիկ՝ ի շահիլ զսիրտ նոցա՝ Թողացոյց նոցին՝ ի վար արկանել աղջս ազգս աւարառուեց. և նա ինքն իսկ՝ ի ինդիր էր յափշտակուեց, զի ուսիցի ինչ առատաձեռնել՝ ի նմա։ Ա՛ա՝ ի ինդիր էր կողոպտել զգանձս արտեմեայ եփեսացւոց, յորժամ էառ Թուղթ՝ ի պոմպէոսէ՝ որ փութացուցանէր զնա վաղվաղել զիւր չուս, զի գայր կեսար անցանել՝ ի յունաստան։ Ա՛յս վերծոյց՝ ի կապուտչ զայն մեհեան մեծառնուն և մեծապատիւ։

Երեք հատուածք զոքուն կեսարքու առաքելչեան վահեթեսացվան և՝ ի մայեգդնիա։

Ե խիռն՝ ի հասանել իւրում՝ ի մակեդոնիա, գտաւ զեմ՝ յանդիման գումարեսի կալվինոսի տեղակալին կեսարու երկոքումբեք լեգէոնաք։ Օ՛ի իրրև յայտնեցաւ կեսար զօրացեալ, նա և ինքն խորհեցաւ տարածիլ ընդլայնիլ։ Յայն վայր եպերոս միայն մնատակարարէր զնոքայն ուտեստ, բավանդակ մեացուած յունաստանի և ծովի էր՝ ի ձեռս Թշնամեաց։ Ա՛պա վասն զի ընկալաւ պատգամաւորս յեռոդեոյ՝ ի Թեսսաղիոյ և՝ ի մակեդոնիոյ, որք խոստանային նմա միտեցուցանել յիւր կողմն զժողովուրդս այսց աշխարհաց՝ եԹէ առաքեսցէ առ նոսա զօրս, արար երիս սատալ հատուածս, որոց մի էր՝ ի հինգ կաՀառաց և՝ ի սակաւաւոր Հեծելոց, առ երթալոյ յեռոդեա ընդ հրամանաւ կալվինոսի սաքինոսի։ Ա՛րկրորդն սահմանէր վա՛ Թեսսաղիոյ էր լեգէոն մի և երկերիւր հեծեալ. և գլուխ էր նոր՝ Լ· կասսիոս լոնգինոս։ Իսկ զմեհիոս կալվինոս գլուխ երրորդին՝ որ երևելագոյնն էր, և զոր կառոյց կեսար յերկոցունց լեգէոնաց և՝ ի հինգ հարիւր հեծելոց, խաղայ՝ ի կողմն մակեդոնիոյ։

Աքինոս եգիտ փոքր դիմադարձուԹիւն քան զայլոցն։ Ա՛տոլացիք ընկալան զնա գրկախառն, և Տալածեալ Հեշտեաւ զպահակապանան՝ զոր ունէր պոմպէոս՝ ի նաւսպատն, (այն է՝ ԼԷՔԱԹՈ) և՝ ի կալիպսն։

՝Ի Թեսսաղիա կայր կողմն ինչ զօրաւոր Հակառակ կեսարու, և՝ ի հասանել մեհեղոսի Հիպոնի իւրովք զօրօք

հարկ եգիտ Լ· կասխոսի լքանել զերկիրն ։ Լ·այս դար- ՆԵ· Հ· 704, ձաւ ՚ի վե՛ր ակաւնանիսյ՝ որ հեչտեաւ էին ՚ի հլուխիւն ։ Ոչետ աւուրց ինչ նոր հրամանաւ կեսարու կասխոս և կալվինոս եկին ՚ի մի վայր · և փուփիոս կալէնոս առաքեալ վերստին ՚ի հրամայել նոցուն հատուածոց ՚ի մի համակելոց , եմուտ ՚ի քեռոիա և ՚ի փակիս , և աւրեաց զեզիպտն , թէրեխի և ոզքոմնոնի ։ Լամբր արդեօք մոռանալ ՚ի պէղոպոննեսոս · բայց հնազանդիլոս լուսոս առաքալ պոմպէոսի խոսհանեաց , պարսպաւիակ որմեալ զյամաքակիրձն կորնեխոսի ։

Լոկ դոժոխոս կալվինոս , և մեռեալոս շիլոն փոփոխ ակն ածելին միմանց , և չէզև ՚ի նոսա ինչ վիշատակայ արժանի ։

Պոմպէոս խորշի գալ ՚ի մարտ ։

Լ·այս ՚ամ զուգնաքեայ շահատակուՀք չէին ինչ որոշիչք ։ Լրևեբէլ առաւկայ էին պարք երկուց գլխոց , և երկուց բազմահոլի զօրաց։ Լու զի պոմպէոսի ՚ի զերև եղ յաջողեաց առ անատոլիոս , էին բանակեցաւ ՚ի տէզուզ՝ որ կոչի ասպարագիոն ։ Կեսար վճետ պնդեցաւ , և ձա՛ կատեցաւ ՚ի մարտ ։ Նայց չէր ինչ ՚ի ձա՛ մտայ պոմպէոսի վատնկել զմտրան ։ Վ·իտէր նա , Թէ զօրականք կեսարու էին անպարտելիք ՚ի մարտս պատերազմի ։ Լ·ին զի մարթի էր նմա յապաղել գկռիւն , ունելով զպաշար ՚ամի լուսիչ , և ՚որ գոլով ՚ամ ծովուց , մինչև չիչել հոդմոյ ինչ՝ որ չէր նմա աջողակ , առ հասուցանելոյ նմ կամ զօրավիգն և կիր կարաւանս ։ Օ սորին հակառակն՝ կեսար էր յանձկուեալիս · սչ գտանէր իւր պաշար՝ բայց յամիսի երկրէ , և ցօրեան պակասիլ գոգոյս խպառաւ Ա՚ն այսորիկ պոմպէոս կամէր խոթարել զիւր Թշնամի սովու , առանց գրաւականելոյ զանձն ՚ի հանրական ինչ կռիւ ։ Լոհականագոյն ևս լինէր և բարեբաստիկ , եԹէ հանապազորդեալ էր ցվախձան յայս միտ ։

Կեսար չէր ձեռնհաս ստիպել գնա ՚ի մարտ ։ Ա՚ն այսորիկ շրջէակ զմիտս յայլ կողմն · և խաղաց ՚ի գիւռաքիոն , որ էր հանրական շահմարան պոմպէոսի՝ որպէս ասացաք ։ Լա անագան ուրեմն ծանեալ զմիտս իւրոյ հակառակորդի , և անկարացաւ խափանել զմուտ կեսարու ՚ի մէջ գիւռաքիոնի և նորա ։ Լ·այլ բանակեցաւ ՚ի տեղի ինչ մօտակայ՝ պէտրա անուն , ուր վայելէր զյաջողուածծովու ։

Կեսար ձեռնարկէ զիրկ փակել ։

Կեսար խորհեցաւ յայնժամ խորհուրդ յանդուգն , որպիսի չէր եկեալ ՚ի միտս ուրուք զօրավարի ։ Օ օրօք կէզպոմպէոս սահաւաւորօք և գոգոյս սոմէլովք , ձեւն էարկ փակել

Կեսար ձեռնարկէ նախ փաո ՚ի գիծ շրջափակ ։

Ա՝ Հ· 704։ Ն՝ Ք· 48։

գծիւ շուրջանակի գԹշնամի՝ որ առաւելոյր Թուով, և չէր ինչ հարուածեալ, որ և լուղէր ի վիրէ։ Իւր միտք էին յայսմ, նախ առաջին դիւրել զանցս իւրոց կարաւանացն, զի հեծելազօր Թշնամւոյն գեղեցիկ և հզօր՝այլ միչհեասցէ հատանել վնաս։ Իրկրորդ՝աշխատ առնել վնասն հեծելազօր պահասուիքն դարմանոյ, և ի վէր ամի նուաղել զՀամբաւ և զմեծ անունն՝զոր ունէր պոմպէոս։ Այսմեր զի հնչեսցէ ընդ աշխարհս ամ, Թէ պոմպէոս Թողացուցանէ պաշարիլ, և ոչ Թէ ի բանտ արկանիլ գործուածովք կեսարու, և չիշխէ դիմագրաւիլ ի պատերազմ առ զերծանելոյ յայսպիսի գերուԹենէ։

Պէսպէս մրցուիք ըստ չջնաւոր գործիք։

Իւր տեղեացն յորդորեաց զկեսար յայս խորհուրդ։ Ընդ ամրջանակ բանակին պոմպէոսի ամբարձեալ կային ուրեք ուրեք բլրակք գժուարաբերանելիք։ Կեսար կանգնեաց ամրոցս ի վէր միոյ միոյ այսց բլրոց, և ձգեաց գիծս հաղորդուԹենէ յամրոցէ յամրոց։ Պոմպէոս՝ որպ ոչ էին կամք ոչ հեռանալ ի ծովէ և ոչ ի դիւրաքիւնէ, և ոչ տալ պատերազմ, չեգիտ այլ Հնար՝բայց պարզիլ տարաձիլ՝ առ ի տալ իւրում Թշնամւոյն մեծ ևս աշխատուԹիւն գործուածս։ Այս իսկ է՝ զոր արար նա։ Զեռն էարկ ներքուստ ի գործուածսնմանս ամենևին այնց՝զորս կեսար առներ արտաքուստ։ Կանգնեաց քսան և չորս ամրոցս՝ որոց շրջաբերուիչ էր հնդեւտասան հազար քայլ, և յորոց ի կեդրոնի էին մարգագետինք և արտորայք՝ որք բուռ մատակարարէին երիվարաց և բեռնաբարձ անասնոց։ Այս՝ ի գլուխ եհան սա զայս գործուածս վաղագոյն ևս քան զիւր հակառակորդ։ Ի շրջանակ իւրոյն էր առաւել ևս ամիսք, և գործաւորք ևս էին բազմագոյն։

Իրևի ամ ումեք՝ զի Թէ չէղէ անդ հանրական ինչ կռիւ, զի պոմպէոս էր անձնասպառ, բայց և անհնար էր չլինել բազում մրցուեց՝ որք յոլովակի լինէին երեւելիք։ Ինձ լնցի չաւաք բերել զանցս՝ առաւել արժանաւորս չիշատակի։

Իմիումն ի կռուոց՝ յորում կեսար ձեռն արկեալ էր դադար առնուլ ի բարձրաւանդակի ուրեք՝ որ էր յուղղէ իւրոց գործուածոց, իւր զօրակիւք այնպէս բուռն բաղխեցան ի պոմպէոսեանց՝ մինչև խորհէին խուսել։ Այսմ չէր հնար լինել դիւրաւ· իւր զի լինելոց էր ընդ էջ գժուարասեպ, մինչև պոմպէոսի եհաս ասել. ,,Իղէք ,, զօրագլուխս անպիտան, եԹէ կեսարեանք ընկերկեսցին ,, առանց ինչ երևելի ինչասու՞'' ։ Կեսար ի դերև եհան զայս մնապարծուիչ արդեամբք։ Հրամայեաց իւրոց զո-

բանանաց վարսել ընդ գետին վանդակս ուղղորդս , զոր օրինակ արդ զկրձունս , որոց յետոյս կարող իցեն գոծել և պեղել փոս ինչ միջասահման լայնութ֊ե և խորութ֊թ ։ Ի կատարիլ գործուածոյս , սկսաւ մի առ մի անցուցանել զշար իւրոց լեգէոնական զօրականաց , պատրաստ պարեալ զէն թէթևապէն գնդովք ոմանք դասելովք ի թևս . զի նետիւք և պարսաքարամբք վանեսցեն զըթշնամիս ։ Կոնդք պոմպէոսի ոչ յեանեցան ի պնդելոյ կռիւ , մեծաձայն գոչմամբ և ահեղ սպառնալեօք . տապալեին զվանդակս , զի արասցեն զնա իւրեանց կամաւք֊ջըս ՝ առ հեշտեաւ անցանելոյ ը փոսս ։ Կեսար՝ որ ոչն կամէր ցուցանել , թէ արտալած լեզի ՝ի կալից ՝ զոր կամէրն միայն լքանել , իբրև եաես զնա զհասարակաց֊ծաւ բարձրաւանդակին , տալ ետ նոցա նշան դառնալոյ քաջաւ֊թ ՝ի վը հակառակորդաց . որ կատարեցաւ այնպես անակնկալ և ուժգին , մինչև որք հետամուտքն եին նոյնք ՝ի փախուստ դարձան , և հազիւ զերծան ՝ի փոսսն և ՝ի վանդակաց՝ որք խափան եին ձանապարհի նոյ ։ Խազուամբ ՝ի նոցանէ կոտորեցան ։ Կեսար ոչ կորոյս , բայց հինգ ասյր , և յանկ եհան խաղաղութ֊ը զնա ։

Ի՝իւս ևս օր արժանագոյն յիշատակի եղև այն , յորում եղեն վեց բաղխմունք միանգամայն . երեք զդիւռաքիոնաւս , և երեք զգծիւք ։ Կորուսաք մեք զսորայ մասնաւոր և զորոշ պարագայս , զոր առներ կեսար յիւր ՞նչիատակագիրս ՝ի վերայ այսց պէսպէս կռուոց ։ Որչափ ինչ գիտեմք զայսմանէ , բովանդակ գոգեցս վերածի յօրինակ ինչ նորանշան քաջութ֊ե ։ Կաճառ մի կեսարու , այն է խումբ մի առ առաւելն հինգ հարիւր արանց , որ և թեսի թէ չէր լսացեալ , պատսպարե զամրոց ինչ ը զարմ ժամն ՝ի չորից լեգէոնաց պոմպէոսի ։

Նորինչն քաջութ֊ե կաճառի միջ կեսարու , և առանձինն հարիւրապետին ակեվայ ։

Որ նախապատիւն գտաւ յայսմ գեղեցիկ պատսպարուե , եղև հարիւրապետն ՝ սկեվա ։ Ի ազու ևս խօսեցայ այլուր զանհնարին քաջութ֊ե , զոր եցոյց նա յայսպիսի առիթի ։ ՞Յանձն առեալ սորա զպահպանուե միոյ ՝ի դրանց ամրոցին , կասեցոյց անտանօր զԹշնամիս . Թէ֊

Պլուտարքոս ՝ի կեսար ։ Ապպ ։ Լուկան ։ Վարռ . Ք. Բ ։

1 Տես ՝ի վերոյ էջս 333 ։ Յայս էջիկս վեց մարդ է նշմարել պեպի֊սուրիան ինչ պարագայից ։ Յառաջնումն ի֊արիմանեցի զպլուտարքոս . ասպետոր պիեր էջիամ առանձինն վաղերիոսի մաթ֊սիոսի և լուկանոսի ։ Մի և նոյն գոր֊ծոյ անհնար է անդանել ընդ այլ֊ և այլ էջերան , և ընդ այլ֊ և այլ գրիւ֊ ասանց ընդառնելոյ այլայլութ֊ի ։ Եւ պի ու֊ թ յիմոյս պատմեցոյ էջիս ինչ ասպետոր ռուֆոս հեղինակութ֊ի դան պիտ ծանրագնեմ, ուրիշ իրացեցի ընդ գոյն այլայլութիան յիմոյ պատմութ֊ի ։ Ցի ուրեմ զանց գրեալ գրաս ինասրու , պտ գոյն առ նուի ինչ առաջնորդ ։

Ա՛ Հ· 704 : Ն· Ր· 48 :

պէտ և վիրաւորեալ էր նէ գլուխ , և ուս նորա և ազգը խոցեալք , և մի ակն բրեալ : Յայսպիսւոյմ սահմանի կո- չեաց զՀարիւրապետ որ հակառակ կողման ՝ իբրև առ անձնատուը լինել նմա՝ Ի մատչիլ ՚ր առանց զգուշա- րութեան , սկիզբ անցոյց վիւռ սուր ՚ի մարմին նորա :

Կէսար : Հուսկ ուրեմն կամաձն ՚ամ զդէմ կալաւ , մինչև հա- սին երկու լեգէոնք յիւր օգնուի , և Հալածականս արա- րին հեծեալ զորեսին լեգէոնս պոմպէոսի : Քաջամարտ տիկքն որք պատսպարէցին զիւրեանց կայս այսպիսի կա- մակոր քաջութ ՚ աւ Տէրկ խոցեցան : Հասուցին և ՚ի հինգ արկին առաջի կեսարու իբրու երեսուն հղի նետս թշնա- մեաց Թեթափեալս յամրոց իւրեանց : Յուցաւ նմ վա- հան սկեվային ծակոտեալ յերկերիւր երեսուն տեղիս : Կեսարու ոչ եղէն կամք Թողուլ զայսպիսի զարմանա- ւոր քաջուն անվարձ : Լսա սկեվային պարգեւս երկերիւր հղի դանգաց , (այն է վեց հղի երկերիւր և յիսուն լիբրայ.) և ամբարձ զնա միանգամայն յուԹերորդ աստիճանն Հարիւրապետաց յառաջինն : Հաշխեաց զնուռոլական պարգեւս այլոց զօրականաց և սպայից կաճառին , և նշա- նակեաց նմ կրկին ռոճիկ և կրկին մասն ցորենոյ :

Ընդհատա- կի համբերու- Թի զօրուն կեսարու ՚ի պակասիլ կէ- բակրոյ :

Ո՛րչափ և զարմանալի էին քաջութ կաճառիս , կարծեմ զարմանագոյն ևս եղև յարատև համբերուԹ ամ զօրուն ՚ի տանիլ սովու : Կայր նմ միս , բայց պակասիւր ցորեան . և յորժամ տուեալ լինէր նմ փոխանակ սորա գարի կի ընդեղէն , ոչինչ հրաժարէին , յիշելով՝ Թէ ամաւ յա- ռաջ ՚ի սպանիա , և յոլովակի ՚ի պատերազմին գաղղիոյ՝ ժուժկալեալ մեծ ևս ԹշուառուԹ ք զայսոսիկ , հնուկ ուրեմն յաղԹեցին իւրեանց համբերն Թշնամեաց : Կը- տեաւ էր նմ յերկրին արմատ ինչ՝ զոր կեսար կոչէ ֆաբա , կամ Խաբա , զոր աղային և զանգեղին կաԹամբ , լինել նմ ՚ի պէտս հացի . և ՚ի նախատել զնա հակառակորդաց՝ Թէ սովալուկ կորնչիք , ՚ի տալ պատասխանի այսց նախա- տանաց՝ արկանէին ՚ի նոս յայսց հացից , ասելով . յորշափ երկիր մատակարարէ մեզ այսպիսի արմատս ՝ չերԹամբ ՚ի բաց . և ասէին ստէպ առ միմեանս . կեցցուք կեղևա- նօք ծառոցս , և ոչ տացուք պոմպէոսի տեղի փախստի : Լսակ զարմանք լինչ իցէն , Թէ զօրագլուխն՝ որ գիտէր ազգել այսպիսի իմաստս յիւր հպատակս , միշտ իցէ յաղ- Թող : Զիր վառելոյ և բորբոքելոյ այսպիսի օրինակաւ զսիրտս և զքաջալերուն , իմացուցանէ և այլս յոգունս . և այս միայն ազգէ յիս համարումն մեծ զկեսարէ , քան զամ յաղԹուն պատերազմս :

Պամպէոս զայնի Տարաւ յարիւնէ և ի կամակարաւէ՛ն զնդաց իբրոյ Թշնամւոյ . ասէ ։ Իմ էրէ՛ն ընդ ահ՛էն փա- ղանս . և անչէա՛ տարր ըստ կարի վնաբա Տայս ընկերիկա՛ն ի չրջարկու՛է իւրոց գնիցն , երկուցեալ՝ Թէ տեսուԹի՛ն օտարոտի կերակր յս արկիչ վշտաւե՛ լիւր զօրս ։

Ա՛յն ինչ լսեալ պատեբազմ այսպիսի կատաղո՛ւԹ , կեսար կեղծէր միշտ միտուե՛ն ի հաշտուե՛ն ։ Իբրև մերձ եղեալ յոլովակի՛ն պոմպէոսի , ուղղեցաւ ի մե՛տ ելլոս շիպիոն , և կամեցաւ սկսանիլ ընդ նմա զաշնաԹիւսուե՛ն ինչ՝ ի ձեռն ուրուե՛ն՝ որ երկաքանչիւրոյն էր բարեկամ ։ Իւր Թշնամիքե՛ծառայինն նմա յոմի լիով , և յիւրեանս ընդունելին զառաելի անուն մերժողու Թե՛ն ։ Ընդ խրհուն ունկնդիր եղեալ զառաջինն պատգամաւորին կեսարու . բայց զնի՛ն այլ ո՛չ կամեցաւ՝ ո՛չ տեսանել վնա , և ո՛չ լսել նմա , և կղզդիս (զի այս անուն էր գաշնաԹիւսին ,) զարձաւ անսլտուղ առ առաքիչ իւր ։

Ջօր պոմպէոսի Տեղի չգիՏ ։

Յայնմ վայրի պոմպէոս պարիսակ՛ի կեսարե՛ էր՝ ի նեղուԹի՛ մեծի ։ Իրկու ինչ քան զամ՝ Տարկիս պակասեին նմա . ջուր և զարման՝ ի պետս երիվարաց ։ Պակասէր ջուր . զի իբ Թշնամի խոտոբեցուցանէր զընդնացս գետոց և զնոցայն խնոյր զակունս , մինչև զօրաց պոմպէոսի պատառել՝ ի խնգրել զձա՛շիձն , և՝ ի պեղել զգուբա՛ զոր տասն արևու անդէն չամաքեցուցանէր ։ Իսկ զգարմանն՝ Տասք սերմանեալք՝ ի սահման չրջարկուե՛ գծից իւրեանց , ժամակարաբե՛ն նոցա առ ժամանակ մի . բայց զնի՛ Տարկ էղև տալ բերել ընդ ծով ։ Իւ զի որ Տասանէրն էր այս ՁմեռապարՏ՝ չէր բաւական , ձեռն արկին՝ ի գարի և չամ՝ ազգ խոտոյ , մինչ՝ ի տերևս իսկ ծառոց ։ Իչուտհեաև՝ ի սպառիլ Տամի , և՝ ի նուազել իսկ ձիոց օր ըստ օրէ , պոմպէոս կարևոր Համարեցաւ՝ ի բաց առնել զկրձիին որ պարիսակ ունէր զնա , և ելանել յազատուե՛ ։

Երկու ըմպաւք գաղ- ղատցէք՝ օրք էին՝ ի ծառուե՛ կեսարու , սար- նուն՝ ի նմա- նէ , և խմացուցանեն պոմպէոսի զակար Համա գծից նաժանդն ։

Ա՛յն ինչ զգաղեալ էր յայս խորհուրդ , երկու երևելի սարտուցեալք եկին իմացուցանել նմա , Թէ ձեռնՏա՛ն են դիւրել զկատարումն իբրոյ մտայ։ Իյն սոքա էրկու եղբարք՝ անուանեալք ռոսկիլլոս և եգոս , ազգաւ ալլոբրոգացիք . արք քաջք , անձնատուրք յամ ժամանակի՛ ի ծառայուե՛ կեսարու . որք և արարեալ նմա մեծամեծ ծառայուԹիս՝ ի պատերազմունս գաղղիոյ , ընկալեալ էին՝ ի նմանե պատիւ և փոխարինուԹի ։ Տեսեալ Թէ կարի իսն արգոյ են յաչս զօրագլխին՝ խրոխտացան ։ Չարչարեցին զնուրանց հեծեալս՝ զորոց խորԹին բազում անգամ զոռձիկս . խաբեցին և զկեսար , յորմէ առ-

Ա· Տ· 704·
Ն· Ք· 48·

նուին ուտեստ վասն յոլովից՝ որ չկային առ նոսա ։ Եւ զոք բարձին զնոցանէ առ կեսար ։ որ ոչ ՚ի ձահ համարեցաւ հրապարակել , այլ կշտամբեաց զմեղապարտսն առանձինն ։ Այս խրոխտ գաղղևացիք բարկացեալք ընդ նուաղումն յարգի իւրեանց , և ՚ի բազմայ ևս ստէպ պատեալք , հաստատեցին ՚ի միտս անցանել ՚ի հակառակ կողմն . և եկին ՚ի քանակ պոմպէոսի՝ ոմանք իւրեանց ընդ հովանեաւ եղեալք ։ Այսոցն այսց երկուց սպայիցս՝ եղև յաղթանակ ինչ այսմ զօրագլխի , ոչ այնչափ ՚ի սակս նոցուն անձնական յարգի , որչափ յայս սակս ՝ զի յայն վայր ոչ ոք հեծեալ կամ հետի ՚ի զօրուէն կեսարու ՝ էր սարտուցեալ ՚ի նմանէ , ուր հասանէին առ նա օր ըստ օրէ սարտուցեալքն ՚ի զօրուէն պոմպէոսի ։ Ընդ ըղեցուցին պարծանօք ՚զոսկիլլոս և ՚զեգոս ընդ ամ քանակն , այլ առքս քայ յայսմ պերճ և ՚ի անոսի հաճուէ , զանացան խակուբք նպաստել իւրեանց նորոց բարեկամաց , նշանակեալ նոցա զտկար կողմնսն գծից կեսարու ։

Պոմպէոս ձեղբեկ ղինծըս կեսարու։

Պոմպէոսի այսուիկ համարձակեալ ՚ի վերայ յարեաւ այնպէս բուռն և ՚ի ձահ , մինչև ամիս զօրանալ ։ Ընդհարաւ ըստ ծագ գծից Թէնամոյն ՚ի ծովակողմանէ, կարի ինն բացատ ՚ի քանակէն մեծ . և ամ զօրք ՝ որք էին յայնմ կողմն , վտանգեին ՚ի սպառսպուռ կոտրումն , եթէ մարկոսի անտոնիոսի չէր հասեալ նոցա յօգնուն երկոտասան կաճառօք ։ Հակառուին նոքա ընկրկեաց գյաղթականն ։ Այլ գիծքն էին ձեղբեալք . և պոմպէոսի դիւր էր ամիս՝ համարձակ զարմանածուէ , հաղորգուն ունելով ընդ ծովու ։

Յայսմ կռուի ՝ այն որ կրէրն զարծուի իննեորդ լեգէոնի , եղոյց իմաստ արժանի կեսարեան զօրականի։ Առ ըսկիր խոցեալ , և տեսեալ թէ պակասք իւր ոյժ , կոչեաց քանի մի հեծեալս ՝ որք անցանէին առ նուաւ , և ասէ ցնս ։ ,, Պահեցէք ՝ ես զյետին պահ կենաց իմոց ան,, հնարին խնամովք զայս արծուի՝ որ յիսն հաւատացաւ. ,, արդ ՚ի ժամ մահու իմոյ զարձուցանեմ զայն ՚ի կեսար ,, նուիրն հաւատարմութ ։ Զարձուցէք զայս ՚ի նա . և մի ,, Թողուք՝ աղաչեմ , Թէ չօր կեսարու կորստեամբ սո,, բա՝ նախատինս կրեսցէ , զորոյ չէաւ երբէք ցայս վայր

1 Ջայս պաշտպանեցի ես առ կենդանութ ըստ ամ բազումն բազում փութոյ պնդութ , և արդ ՚ի մահու նուին հաւատարմութ ա ւանդեմ զարձեալ ՚ի կեսար ։ Մի աղաչեմ՝ ներեսջիք Թոյլ տալ սը պրդիլ մոռնել ամենոյն նախատանացս ՚ի զնութս , որ ոչն պատահէաց յառաջ ՚ի զօրուն կեսարու ։ տարայք զաս առ նա ՝ ողջ անպատառ ։ Կնօք ։ յաղթ գաղթակ պոպէրաւ· ։ ։

,, զչափ ,, : Այսու օրինակաւ զերծաւ արծուէն ի ձախո- Ա· Հ· 704 :
ղուԹէ լեգէոնին : Ն· Ք· 48 :

Կեսար չգտաւ յայսմ առաջիկայ բաղխման՝որ դիպաւ կարի հեռի յիւրմէ իջևանէ : Ցամեցաւ առ օրին հանել զմեֆ քինուն ի լեգէոնէ ինչ պոմպէոսի , որում կար- ծէր Թէ հնար է ի վէր հասանիլ : Այլոյ մանն ինչ գընդ դայ գրաւելոց յայս շահատակուԹի մոլորեալ՝ կորոյս զուղին . որով տուաւ ժամանակ պոմպէոսի ի Թիկունս հասանիլ լեգէոնին վտանգելոյ : Կերպարան իրին չրջե- ցաւ ի վայրկեան ժամանակի : Որք ելինն գոգ ցես պաշա- րեալք՝ անդրէն ոգի առին , և վՀետ սնդեցան յարձա- կելոյն ի վէր . իսկ արք կեսարու ի փախուստ մտաբերե- ցին . բայց ՀՀզի գետինն էր կարի իմն դժուարուտ , նախ առաջին հեծելազօրն զահի հարեալ՝ սկիզբն արար փա- խըստի : Այրկիւղ կալաւ և զՀետևակազօրն : Այս ան- պարտելի զօրականք խարդաւանեալ կործանեցան ի մի- ՄԻտնոյ վերայ ակն յանդիման իւրեանց զօրագլխի : Այ- Ջանք կասեցուցանելոյ զնա անպիտանացան : Ոմն ունէր զնա ղբաւկաց՝ շարժէլին մինչև զերծցին . Թէ բուռն հարկանէր զգրօշից Թողուին զայն ի ձեռս նոր . մինչև մի ի գրօշակրաց ևս առաջի արար զսայր սուսերի իւրոյ , ոՀ Թէ ի խոցել զնա . այլ անդէն սպանաւ յայնց՝ որք զկեսարաւն էին :

ՈՀ և իցէ , եղև լուծ պարտուէն : Այս Թէ պոմպէոսի իսկ և իսկ խաղացեալ էր ի վէր գծից Թշնամեաց , և Ճ- Հարեալ ընդ նոս ուժգին , զօր կեսարու և իւր բարեբաս տուէն իսպառ լինէին խաԹարեալ : Այս ինքն խոստովան լինի . և ի խօսիլ զայսմ օրէ՝ ասէ : ,, Հակառակորդացդ պլուտ· ի պոմ- ,, էր յաղԹուԹի , եԹէ գլուխ նոցա գիտեր յաղԹել ,, : Այր- պէոս· և ի ևս· կեաւ պոմպէոս ի գարանէ . և կարի իմն զգուշաւորուԹ վըեպ գտաւ ի պակէ՝ որ այլ ոչ գարձաւ :

Այրուստ կեսարու յայսոսիկ երկուս պատերազմունս եղև երևելի : Այոստովան լինի , Թէ եղէն նոքա ընդ մա- ռեալ և ընդ գերեալ՝ ինն հարիւր վաԹսուն ոգիք . սա պետք ոմունք Հռովմայեցիք , և որդիք ծերունեաց . երե- սուն տրիբունք զօրականաց , կամ հարիւրապետք : Այո- րոյս և երեսուն և երկու դրօշս : Այալանաւորք տուան լաբիենոսի՝ ի խնդրոյ նոր . և այս սարտուցեալ միշտ գա- ղանաբարոյ և անգուԹ՝ Հանցաւոր գրգեալ վիւռ խաբեա- րոյ Հաճոյս , զկծեցուցեալ զնոսա յաղեխս իւրեանց , և Հարցեալ ցնոսա դառն ՀեգնուԹեամբ , Թէ Հինաւուրց զօրականաց՝ որպիսի նոքայն էին , արժան ի՞նչ էր ի

Ա՛ Հ· 704 ։
Ն· Ք· 48 ։

փախուստ դառնալ · և ապա ետ խողխողել զնոսա ։

Կեսարու ժուժկալեալ լիաստուս մնծի , ոչ տարապարտ յամառեցաւ ընդեմ բաղդին ։ Ո՛չ անեաւ թէ արժան էր յեղափոխիլ իւր առաջին մտաց , և յայնմ վտեղի կալ ։ Ոչ ետս կոչեաց զնւր ՚ամ գունդս յամրոցայ ՚ յորս էր բաշխեալ · ոչ և զս խորհեցաւ ընդհարկանիլ ընդ թշնամին և ոչ փակել զնա , այլ հեռանալ միայն , ՚ի խնգիր լեալ կամ սպասեալ դիպողագոյն առնի ։ Յաղովեալ զնւր զօրականս , միաբարե զնոս ՚ամ փաստիւք պատշաճաց կանոնք ժամանակին ։ Ո՛չ էր նոյ պիտանի · կշտամբութիւնք լինէին նոցա ապաժամ · զի այնպէս էին ամենեցուն և ցաւալից , մինչև անձամբ զանձինս պատուհասէին , յանձն առուն խստամբեր աշխատուեց ։ Կեսար շատ համարեցաւ արատել կեղտ անուամբ զոմանս ՚ի դրօշակրաց , և իջուցանել զնոս ՚ի յետին աստիճան զինուորուն ։ Օ՛ր բանակնք հաճ և հաւան գտան ընդ այս պատիժ ։ Ո՛ւծաբարբառ ինդրելին վարել զնոսա ընդդեմ թշնամւոյն ՚ի ջնջել զարատն զոր ընկալան փառք նոյ ։ Ո՛այց կեսար ոչ խոհական համարեցաւ վտանգել ՚ի մարտ զզօրս ՚որք փոքր ի յառաջ վանեցան , և յորս հնար էր ինալ սաստիկ տպաւորութիւն արհաւրաց արդ և զս տպաւորելոց ։ Հաստատեաց ՚ի միտս Թողուլ զեպիրոս , և անցանել ՚ի Թեսաղիա ։ Ո՛րպ զիւր խուսափիւն բազում աչալրջութիւն և այնպէս բարիոք ՚ի գլուխ տարաւ , մինչև առաջի ունել լով խաղալ իւր դժուարին շահից , և անցանել իւր խորխորին գետս , եղև նոի չար և ոչինչ · Թէպէտ և հետամուտ էր նոր պոմպէոս երեքօրեայ ձանապարհ անընդհատ ։ Ո՛ւ չորրորդումն աւուր ՚քանզի գտեալ էր կեսարու հնար յառաջելոյ աւուր միոյ ձանապարհ , պոմպէոս զտեղի եառ ՚, և Թողեալ զնա հանապազորդել զիւր ուղի , խորհուրդ կալաւ ՚Թէ զի՞նչ արժան իցէ առնել առ օգուտ վերադասուենն ՚ զոր կալաւ ՚ի վէր իւրոյ Թշնամւոյ ։

Պոմպէոս խրատեալ անցանել յիտալիա , նախ մնծաբ ընդ ծով ՚ի յոնասոան ։ Պլուտարքոս ՚ի պոմպէոս ։

Ո՛փրանիոսի ՚որում համախոհ էին բազումք , այս էին կարծիք · անցանել պոմպէոսի յիտալիա ։ Պնդեր զիւր կարծիս բազում զօրաւոր պատճառօք ։ Ո՛ւսոյի առներ , Թէ իտալիոյ առ այժմ չիք պաշտպանող · և վաղվաղակի իբրև գնիցեմք անդ ոտն , եԹէ՛ քաղաքք և եԹէ՛ ժողովուրդք մի քան զմի յառաջեսցեն ընդունիլ զմեզ ։ Ո՛ւ վէր բերեր , Թէ ՚ի տիրել մեր իտալիոյ , տիրեմք և կղզեայ ՚որք կախեալ կան զնմանե , սիկիլիոյ , սարդոնիոյ , կորսիկայ , և զս և գաղղիոյ և սպանիոյ ։ Ո՛և պնդեր և զս , Թէ արժան է քաջայց քղՀքացւոց ապրեցուցանել զՀայրենիս՝

որ քաղկատարած կողկողի առ նո՛ն, և չԹողուլ Ը երկար Ա՛ Հ· 704։
՚ի հարստահարուԹե՛ ՚յոր յոգւոց հանե՛, տանջե՛ալ և Ն· Ք· 48։
ծաղածանակ լե՛ալ պաշտօնեից և սորկայ բռնաւորաց։

Պոմպէոս ո՛չ յորդորեցաւ յայսց մտածուե՛ց։ Լուե՛ալ նմա՝ ԹԷ ամենի նախատանաց իւրէ խուսե՛լ երկիցս ՚ի Թշնամւոյ, ձեռնհաս գոլով հալածե՛լ զնա։ Կարձէ՛ խորհէր, և իրաւամբ. ԹԷ չէ՛ նմա՛ արժան լքե՛ալ Թողե՛լ զմեռելսն շիպիոն և զիւր զօրս, որք Ը անյանե՛լ իւրում յիտալիա՝ անտարակոյս լինելին որս կեսարու։ Նոկ ըստ խնամոյ գԹոյ առ հայրենիս, եցոյց ԹԷ՝ լա՛ւ և իւրէ ո՛չ փոխադրե՛լ յիտալիա զմա՛ր արշաւիրս պատերազմին, այլ զսորին հակառակն՝ պահե՛լ յերկիր ուրեք հեռաւոր. զի հնոյմ ՚ի հանդարտուԹե՛, և լոկ ՚ի զինի գոլով մարտի, ո՛չ այլ ինչ ունելի՛ առնե՛լ՝ բայց շքով ժողովե՛լ զյաղԹականն։ Ա՛ծ այսորիկ հաստատեաց՝ ՚ի միտս ձգե՛լ ՚ի յուշաստան, և անտանօր ՚ի գլուխ հանե՛լ զնա կառակուԹի՛ն։

Նայց և այնպէս ո՛չ ձեռն էարկ զնէտ պնդիլ կեսա- կեսար։
րու, որումմ ո՛չ ակն ունէր ժամանե՛լ· այլ խորհեցաւ տակաւացուցանե՛լ, երԹԷ՝ յանկարծակի ՚ի վե՛ր հասանե՛լ դամեռիոսի կալվինոսի նորուն տեղակալի, որ երկոքումբք լեգէոնօք արգելական ունէր զմեռելսն շիպիոն ՚ի սահմանակցուԹե՛ Թեսսալիոյ և մակեդոնիոյ։ Նայ՛ էր ձեռնարկս. և փոքր միւս ևս ՚ի գլուխ ելանէր։ Կալվինոս ոչինչ գիտէր՝ որչափ ինչ պատահեաց ՚ի դիւռազքին։ Ասուրձանգակաց կեսարու չէր յայլոցե՛ալ հասանի՛լ առ նա։ Օ՛ի յետ զօրանալոյ պոմպէոսի, ամ երկիրն կուսակից էր այնց՝ որք ՚ի յաղԹականաց էին համարի։ Ա՛ծ որոյ կալվինոս էր ամիս յապահովի. նա՝ հեռացե՛ալ ՚ի մեռելսսն շիպիոնէ՝ առ դիւրագոյն ՚ի ձեռն բերե՛լոյ զուռեստա և զզարման, խաղայր գնայր առ ժամն անգիտուԸ՛ Ը առաջ պոմպէոսի, և երԹայր անկանի՛լ ՚ի ձեռս նո՛ր։ Կարեւաստիկ իմն դէպ ապրեցոյց զնա։ Ընծեալք ոմանք Ա՛նամիք, որք ՚ի Թուոյ էին ալլոբրոգաց ասրտուցե՛լոց՝ զորոց խօսեցաք, պատահէցան այնց՝ զորս կալվինոսի առաքե՛ալ էր յառաջագոյն լրտեսե՛լ զերկիրն. և զի ծանօ՛Թ էին նո՛ց, զի ծառայե՛ալ էին երբեմն ընդ նո՛ս ՚ի գաղղիա, մտին ՚ի խօսակցուԸ՛ Ը նո՛ս. և զգացուցին նո՛ց, որչափ ինչ պատահեալն էր՝ զյաղԹուԸ՛ պոմպէոսի, և զկոյս կեսարու։ Նդէն վաղվաղակի եՀաս լուրն առ կալվինոս։ Նյ սա դարձաւ այնպէս ՚ի դէպ ժամու՝ որ մնաց յետս պոմպէոս չորեքժամեան ուղեւոյ։

Ա· Մ· 704 ։ Ն· Ռ· 48 ։

Կեսար հասանէ կալվինոսի ։

Կեսար երբոր լսեաց զվտանգին , և ձեպով երթալ հասանել կալվինոսի · բայց հոգ իւրոց վերաւորաց և ախտացելոց ՝ զորս պիտեր ետեղէ յանքոյթ վայրի , և այլ ևս կարևոր հոգը , յապաղեցուցին զնա ։ Իսկ կալվինոս զերծաւ ՚ի ձեռաց պոմպէոսի , և միացաւ ընդ իւրում զօրագլխի մօտ ՚յԵգինիոն քաղաք , որոյ նիստ էր ՚ի մուտս Թեսսալիոյ ։

Իւր պէսպէս կարգաւորութիւնք ըստ պէսպէս խորհրդոց՝ զորս մտքի էր կերպարանել պոմպէոսի ։

Իսպառ էր ՝ որում միայն կեսար ըղձանայր ։ Նոտոյգ գոլով, զի՞նչ խորհուրդ խորհիլն պոմպէոս յետ կուռոց եղելոյ ՚ի դիւռաքիոն , կարգեր զնմ· և այդ և լինիկին գեպք կարևոր Թուէր նմ դառնալ ՚ի Թեսսալիա, և անդ համախմբել զնմ զիւր զօրուն ։ Թէ պոմպէոս անցաներ լիտալիա , ինքն յետ միանալոյ ընդ կալվինոսի , խորհէր պատիւ զագրիական ծովով առ ափամբք լիւբիկոյ, և գալ պաշտպանել զիտալիա յարշաւանաց ։ Պոմպէոսի հնար էր խորհիլ այլազգ ևս, և ՚ի վերայարձակիլ ծովափն եայ ամրոցայ Եպիրոսի՝ յորս կեսարու Թողեալ էր պահապանս ։ ՚Ի լինել այսմ այսպէս , սա գուն գործեր ընդհարմամբ ընդ մեռելոս շիպիոն՝ բանագատել զպոմպէոս Թողուլ գնմ՝ վն ՚ի Թիկունս հասանելոյ իւրում աներոյ ։ Իսկ Թէ պոմպէոս ուղերձեր վիւր չու ՚ի Թեսսաղիա , վասնզ կալվինոսի բանագատեր զկեսար առնել զնմ ։ Ու այս կետին խորհուրդ էր նմ յանկագոյն քան զայլն ամ· զի յայնժամ իւր Թշնամի հեռացեալ ՚ի ծովէ կորուսանէր զանբաւ դիւրուն՝ զոր մատաւորութիւն նորա մատակարարէր նմին ։ ՚Ի մինոյնն լինէր միօրինակ ՚ի մէջ երկոցուն նոյ , բաց ՚ի Թուոյ զօրուայ՝ որ չէղև երբեք ահ ընկեց ՚ի սիրտ կեսարու ։

Կեսար առնու յարձակմանն զբա զարն գոմիի ՚ի Թեսսալիա ։

՚Ի յաջողել իւրոց ընդ իւրոյ ըղձանաց , կամ եղև նմա մտանել ՚ի Թեսսաղիա · բայց իւր ձախողուն ընդնէաւ էր զմիտումն սրտի քնակեայ · և որ յառաջն գային առ նա պատգամաւորք յայն ամ կողմանց՝ մատուցանէր վհլուն ապգին , առ ժամն քոնքն գումիի՝ յոր նախ առաջին մտեաւ , ընդդէմ փակեաց զիւր դրունս ։ Յանդեաւ կեսար ՝ որ ինչ հետևորդ էր այսպիսւոմ օրինակի · և առ աճապարել՝ մինչէև էր ՚ի գործ եդեալ , փութացաւ ՚ի վերայարձակիլ քնքին այնպէս ուժգին , մինչև առնուլ զայն յառաջ քան զերեկոյանալ աւուրն , և յաւար մատնել ։ Յաղթականք գտին անդ ապգս ապգս համբարայ , և առաւելապէս գինի յորդութիւն ։ Ու զի ՚ի բնմ ժամանակայ հետե կեին չարաչար և բազում նեղուքն , զպա կասորդն լցին զանգելոյն , և արբին գինի անչափ , մա-

Ա· Մ· 704 ։ Ն· Ռ· 48 ։

նաւանդ գերմանացիք ։ Ո՛ւ այսուհե՛տ այսպիսի՛ գրգիռ արկեալ՝ ի հիւթս այնց մարինոց բնաւորսն ուժաւորեալ և առուգացոյց , դարձոյց զնա յիւրեանց առաջին առողջութի՛ւն , որ առ փոքր մի այլայլեալ էր՝ ի տառապանաց կրելոց · և որ մահաբերն էր փափկացելոց՝ դարձոյց՝ ի հինաւուրց զօրականսն զնո՛ւմ վերստին զկորովն ։ Ա. Հ· 704։ Ն· Ք· 48։

Ա՛պա հանս պատմէ , թէ տուն մի՝ ի գոմիխի մատոյց մտելոցն՝ ի նա՝ նշանակ ազէտալի , քսան գիտակունս արգոյ ծերոյ գետնամածեալ՝ իբրև՝ ի թմբուէ արբևցուե , որոյ իւրաքանչիւր ունէր առ իւրև զիւր քաժակ · մին միայն երևեր նստեալ յաթոռ , որ դէռ ունէր զքաժակն՝ ի ձեռին ։ Այս էր բժիշկն , որոյ մատակարարեալ այլոց զթոյն , հուսկ յետոյ արբեալ էր և ինքն ։ Ա՛րհաւիրք ահեղ չարեաց՝ որք լինին յաւարառուե քաղաքի առեցելոյ յարձակմամբ , արկին զնա յայն սղոցմ յուսահատութի՛ւն ։

Խնայէ՛ի քաղաքն մատրապոլիս ։

՚Ի գոմիխեայ խաղալոյ ստիպաւ կեսար՝ ի քաղաքն մատրապոլիս , որ բնակիչք կամին զառաջինն վշէտ երթալ իւրեանց մծտակայից՝ անգետ գոլով աղետիցն պիտելոյ ։ Այլոյ տեղէ կացեալք փութով՝ ի կալանաւորսայ ոմանց գոմիխեայ՝ զորս առաջի արարին նմ , բայիւն վաղվաղակի զդրուանսն և ընկալան զկեսար , որ չարար ինչ նմ թէնամուի , և պատուեր ետ՝ զի մի՛ ինչ արասցեն նոցա չար ։

Գնայ՝ ի փրսալիա ։ Պոմպէոս զհետ պնդի նր։

Ա՛յլ ե՛ այլոյ արարք զորոյ զչափ առին այս երկու քաղաքք , եղև դասատուէի ինչ այլ՝ ամ քաղաքացի թեսաղեոյ ։ Այլ ոք հրաժարեաց՝ ի հլուիե՛ կեսարու և՝ ի կատարելոյ զպատուերս նր՝ զայ՝ ի լարիսսայ , ուր մնել էր մեռելոցս շիպիոն իւր ամ զօրօք ։ Ա՛պա զնոց վնասուածս արարեալ , չքաւ հեշտեաւ մինչ՝ ի փարսալիա · տեղի՛ ոչ բուամ մնայր յետ սակաւուց լինել մեծանուն միովյերևելի պատերազմայ , զորոյ գիրք տարեգրութե՛ց ազգի մարդկան՝ պահեն պիշատակ ։ Այս զի երկիրն էր արգաւանդ , և արդ իսկ լի՛ էին արգասեօք՝ մծտ՝ ի հատունատնալ , կեսար՝ ի ձահ համարեցաւ զտեղին մնալոյ պոմպէոսի ։ Այս ոչի՛նչ յապաղեաց · և միացուցեալ զիւր զօրս ե՛ զօրսն մեռելոսի շիպիոնի , եկն քանակեցաւ փոքր մի հեռի՛ ի կեսարէ ։ Ա՛ժանդ առնէ իւրեամ պատուոյ և հրամանատարութե՛ զիւր անձէր , և կամի՛ զնի համարեսցէ ամիւ իւր հաւասար ։

Յոդ· Բ·

Ընդ[illegible] յանձնապատրաստութիւն եւ անփութութիւն կատարողաց պարտիզին : Զոգին պրպտանէ ընդ[illegible]մ կռնակաւ թեքեալոյ երթալոյ գործելի : Զադրանի դիմամարդ պարտիզին ի յապաստել գայն օրինակ : Զողորդ պիտոյս ի դիւրափոխել : Զպաճուճուած այգ փնտրից : Զկերպս եւս ինչ ի դիւրափոխել : Որ ընդունի եւ դարձեալ այլոց դնել : Զոմանս ի ներքին մասանց ի ներքուստ ի դուրս դարձուցանել : Զոմանս ի ներքին մասանց ի դուրս ի ներքուստ դարձուցանել : Զոմանս ի ներքին մասանց ի ներքուստ ի դուրս դարձուցանել : Զոմանս ի ներքին մասանց ի դուրս ի ներքուստ դարձուցանել : Զոմանս ի ներքին մասանց ի ներքուստ ի դուրս

Թերայ , զամէնուսն աչենոքարբուն և մեռեալսն շի-
պիծ ի սակս քրմապետուն ՝ զոր յանձին ունէր կե-
սար ։ Այս երեքին ընթացակից ի պատիւ ՝ զոր ան-
մարթ էր չհամարել պարապոյդ , փաստաբանելին գիմ
ընդդէմ միւնացոյ , և առաջի առնելին զարդիւնս իւրեանց
և զհետ յոտից վերադասուցին ։ Նոքիմք , զոր բաւելին
զասաք ընդհանուր ՝ զորոյ զարդարել ունէին զյաղթա-
նակ՝ կամ փախստեամբ իւրեանց , և կամ մահուամբ ։

Այսպիսի օտարոտի յանձնապաստանուել իւր որչափ և
յառաջադէմ երևելին , չեղեն մեկին միւնացոյ սեռի ։
Օրինակք այսպիսի մոլեգնուել էին հասարակաց ի բա-
նակին զոմանս ։ Որոնք վարձեին ի հռովմ զտունս
մծտակայս հրապարակին , զի իցեն մծտաւորք առ հեշ-
տեաւ ևս թախանձել զպաշտամունս յաջորդ ամի ։ Այլք
անգէն իսկ կանխաւ ջանասիրաբ լինէին գազտագողի
միւնացոյ առաքիանել զբուէիցս ի զորուին իսկ ։ Պատ-
գամաւորուն հիրրոսի առաքելոյ առ պաղեաս՝ սեղի եղ
մեծի գանգատոյ · փոխանակ զի պոմպէոս ի յանկուցա-
նել գնա ի յանձնառուն , խոստացաւ նմա անառանել
գնա ի պրեստորուն , թէպէտ և էր բացական ։ Որք պըն-
դէինն ունել իրաւունս առ այս պաշտօն՝ ի խոր խոցեցան
և գանգատ կալան մեծապէս , զի ապահովիցաւ աւտգու-
թեն միւս յընթացակաց , մինչև այլոց հարկ ի վերայ
կալ ձիգն գնել անշնարին ՝ վտանգաւ իսկ ոչ ևս յա-
ջողելոյ ։

Հաշխեին ևս սոքա միւրեանս զաւարս · և Լ. լենտու-
լոս՝ հիւպատոս նախընթաց աւի , միմբն կորգիր զտուն
որոնեսիոսի (որգոյ համանուն էրևելի առեւաբանին ,
որ հրամանատարն էր ի հակառակ կողման ,) ևս և զուռ-
բաստանս կեսարու՝ որ առ տիւբերիս գետով , և զտուն նը-
դաշտական՝ որ առ ծովախառիք բայեայ կամպանիոյ ։

Որ ի նմա և վերաժխանդրուն ոչինչ նուազ քան զիսառա-
սիրուն և գյափշտակուիցն . և ոչ ընդդէմ այնց միայն որք
ինքնակամ էին վինեալ ։ Օրամ զինագեալս միտալիա՝
թշնամիս համարելին , և իբրև ընդ թշնամիս գնային ։
Տարագրուն նոյ էր արդէն հրապարակեալ ՝ ոչ յանուա-
նէ , այլ առհասարակ ։ Որ արդարև զոմեսիոս առաջի
սար , թէ յեա յաղթուն՝ ամ ծերունիք ծերակուտին՝
որք գտանիցին ի զօրուին և ի բանակ պոմպէոսի , լուցին
դատաւորք ի վէր եղանակին ՝ զոր պատշաճ թուիցի վա-
րել ի վէր մեայելոյն յիտալիա , կամ որոյ ցուցեալ եղիք
ցրտուն և անհոգուն առ իւրեանց գատ ։ Որ զի տացին

Ա. Ե. 704 ։
Ն. Ք. 48 ։

Կես. առ աք. պիւոս. ժա. Ը.

Ի՟ա Հ· 704։ Ն· Ի· 48։

այսց դատաւորաց երբեակ տումակը . ի՝ արձակմանն . Երկիւորդ՝ մահապարտուէ . և երրորդ՝ տուգանաց ։ Զամառօտ ասացից . Էին՝ զի առ Հասարակ * միտ եդեալ ազատուէք , օգտուիցէ՝ զորս անձանց խոստանայիս , կամ վճռաժխնդրուէ զոր ակն ունիցին Հասուցանել Թշնամեացս։ Ա՟ն խորհիցին՝ Թէ իւր կարասացն յաղթել , այլ Թէ ոսկի օրինակաւ ի վար արկանիցեն զյաղթուէն ։

* Կ՟ենաք յանձն խոստանալոյ , կամ վճռաժխնդրուէ զոր ակն ունիցին Հասուցանել Թշնամեացս։

Ի՟սօսի այսց մտածուէք՝ ամ յապաղումն Թուէր նոյ անտանելի . և մի այսորիկ խոսիս մեզագիր լինիցին խոհական դանդաղանաց պոմպէոսի , որ յամնաւ խորչէր ի պատերազմ , և Հիմն դնէր ահարաւցանուել զՀռոմայիցն աչխատութիւն առ ժողու ։ Ի՟սկիզն առ Հասարակ . կամք են նոյ ընդ երկար Ձաշակել զերամնձատարուէնն քաղցրուն , և ունել ի բաց ինչ իւր Թիկնապատն և գոգկես ատրուկրս՝ զծերուհիս , ևս և զՀիւսպատասկանս՝ զծնեալս յառաջնորդուէ ազգաց ։ Ո՟այս առակիւր դումարս ասՀենաբարբոս՝ ի կուել զնա անդադար Ի՟գաւիւնոն , և Ի՟ագաւսր Ի՟ագաւորաց ։ Փավլնիոս՝ այն անՀեթեթ նմանաբերող կատուի , Հարցանէր . զեթէ յայսմ ամի ուտիցեմք զԹուզս տուսկուլնի ։ Ի՟փռանիոս՝ զորմէ կամէին օրինաք ամբաստան լինել , Թէ կաշառակուրծ եղէ ի կեսարէ՝ ի Թողացուցանել ի ձեռս նոյ զսպանիս , զարմանայր՝ Թէ որք դատախազին կինն զայսպիսի դատախազուէին , չզգրգռին ընաւ ընդդէմ այսպիսւոյ վաձառականի գաւառաց ։

Գաղատի դիմումնաք պոմպէոսի՝ ի յայսդեղացւոյն օրինակ ։ Պ՟ոմպեոս և ի պոմպեոս և ի կեսար ։

Ի՟սյս կշռամնանաք եին այնչափ տոկոսք պոմպէոսի , որչաւի չէին իրօք ամենևին անՀին ։ Յ՟ետ դիտումն զգուշաւորուէ և դանդաղանաց խառնէին և գիտմունք մասնաւոր օգտի ։ Ա՟յլ լուկ նախանձաւորուէ Հասարակաց ապատուէ էր նոյ չարժառիթ սրտապնդուէ ։ Կ՟ա յայս ամ իրողութիս Հայեր և յանձին օգուտ . և իւր միաք եին ձեալ գլուխ , Թէպէս և տէր Հասարակապետուէ ։ Յ՟այս սակս ի Հոգս էր նա գիտել , կ՟ինչ պատրաստուէ կայր իւր Տեճեղատզօր կառուցեալ լինտիր ընտիր աշնուականաց Հռոմայի ։ Ի՟սյս ժիրաժիր երիտասարդք եին միմեանց քաջալերք ի կործանել կամակար գկեսար , և ապա տապալել զպոմպէոս իսկ . և այնպէս անդրէն Հաստատել զազատուէ կառավարուէ ։

Թողու զնաւ ան ի գիւ ազաքինոպիա Ձնաք այսց գնացից ։

Ի՟սյս վանգաւորս մտածուէք էր գոգկես նորին իսկ կատուի . և պոմպէոս՝ որ գիտակ էր այնմ , վատահանայր ի նա իբրև ի բարեկամ Հաւատարիմ՝ ի ձախող ինչ դէպս , ուր յաղթական ևս գոլով երկնչէր ի նմանէ ։

Ա՝ոք որդի չէ՛ սնի պաշտօն ինչ երևելի · և՛ ի խաղալ իւրում ընդդիմ կենալու՝ եթող զկատն՝ ի դիւռաքիոն՝ ի պահպանութիւն կարասւոյն ։

Ընդրաւ ի խոստովանիլ՝ ի չքմեղել զպոմպէոս յայսմ յեռանալ պաշտ, թէ արգարև կատնի չէր՝ ի ձայ գըտանիլ՝ ի մարթի պատերազմի՝ որ ի քաղաքացիս ։ Ո՛յ՝ հայր նը՛ քաջասրտուի և վեհանձնուի ։ Ո՛ւր՝ աջողագոյն եւ էր ը՛ գոլ՝ որ առ ապրել արուի քաջուի՝ ի գունդս՝ զոր և յուչեալ էր երբեմն ։ ուր՝ ի չապրել յորդորանաց պոմպէոսի և այլոց զօրավարաց՝ ի զօրակոյս ՝ իբրև ենհաս նի՛ խօսիլ, խօսեցաւ այնպէս հզօր և ազդուռի՛ ի վը՛ ազատուե՝ ՝ ի վը՛ հայրենեաց ՝ ի վը՛ արհամարհուե՛ մահու և՝ ի վերայ օգնականուե՛ն զից խնամակալուեաց արկարուե ՝ մինչև բարձրաբարբառ դոչմամբ ստեպ ընդհատել զխօսս նը՛ ։ և յետ բանախօսուե՛ս արարին սքանչելս քաջուե՛ ի վը՛ ենշամանց՝ և եղեն յաղթականք առ գիւռաքիոնաւ ։ Ո՛այց սա ինքն այսպէս արիական և խստակրօն յիւր սկզբունս բարոյականս՝ եր և քնքշասիրտ, որ ախտակցեր և գորովեր ի գեղ՝ կարի ինն մերմնքմամբ ը՛ հեղուն արեան իւրոց քաղաքակցաց ։ Ի բարեքասս յաջողուածս՝ յորս իւր յորդորբ ի գլուխ ելին, այն ինչ առ հասարակ ը՛ յաղթուն պանծային, և նշան յաղթութե՛ կանգնեին, կատուն հեղոյր արտօսր ։ և լալով վճախոցուն հասարակապետութե՛՝ որ կորուսանէր զայնչափ քաջ քաղաքացիս կոտորեալս՝ ի միմեանց, ծածկեաց գիւր գլուխ և խոյս ետ յիւր վրան ։ Ի՛այ ցոյց ի քաջասցուցանել զպոմպէոս չածէլ գնա ը՛ իւր, յորժամ պատրաստութե՛ն էր մածի պատերազմի ։

Ա՛իւս ևս անձն երևելի՝ որ և թողաւ ՝ ի դիւռաքիոն , և որը բացականուե՛ն չէր ինչ ՝ քան իրողութե՛ց , եղև կիկերոն ։ Ի՛ր սա տիւանդագին ։ այն զի և իւր բնաւորութե՛ն կատնի՛ գնա նեղացուցիչ ը՛ պիտանի ։ Ա՛ է միայն էր նա երկչոտ և անդեպ ՝ի կռիւ , այլ և զի առ կորովամտուեն քաջատես գոլով՝ ամ վերպատնայ՝ որ մինչեն յիւրում կողմանն , երևէր յամի գժգոհ , տրտուր , մտայոյզ և մաղձոտ ։ Ի՛ս՝ զի առնոյր յայսոսիկ անբարբառ ցոյցս մերազգուրեեան և տիրուե՛ , այլ ցուցանէր յոլովակի և բանիւք՝ թէ տարբայեալ է ը՛ կարի ինն միտումն իւր ։ և՝ ի նոյն վիճակի՝ ի բերանոյ կատակս կծողականս , որք չէին ինչ անհաւոր հանգամանաց իրողութեանցն և սրբոց՝ որպէս պատահէաց ։ զի՝ ի գալ Ռոմա , յասել ուլուսն ցնա՝ կարի ինն անագան երկիւղ , եւ պատասխա-

Կիկերոն եւ ձայ՝ ի գիւռաքիոն՝ իւր դառն այրուն նութիւք ։ Պլուտարքոս՝ ի կիկերոն ։

Ա՛ե՛ Ա· 704։ Նե՛ւ Ո՛չ ք՛ահ՛ղ՛ր ա՛նա՛փա՛ն · ես չ՛ե՛ս ա՛ն՛ե՛լ ի՛ն՛չ ֆ՛ո՛ւ՛ն՛ւ պ՛ա՛տ՛ո՛ւ՛հ՛ե՛ր՛ն ։
Ե՛ւ Ք· 48։

Ո՛՛ղ՛ջ՛ո՛յ՛ն ե՛ղ՛ե՛ւ ն՛ ի՛ վ՛ե՛ր՛ո՛յ զ՛ա՛լ՛ա՛ք՛ր՛ո՛ղ՛ա՛ց՛ս՛ ս՛ա՛ր՛տ՛ա՛ւ՛ե՛ց՛ո՛ղ՛ ,
որոց պատ պատմիչսս ընդունելոյն մեծ ։ Յետոյ ասաց Նոյ
տալ և վերաւանսն Հաւատացեալ քաղաքացոյն ։ Այս
խոստումն տեղի ետ կծանող Հեգնաւէր կիսկերտի զսուտ
պէտս · ասէ ։ Ասաւիկ ՝ այր մ՛ ա՛չ՛ա՛ն՛չ՛ե՛լ ։ խ՛ո՛ս՛ի՛ա՛ց՛ս՛ ն՛ո՛ւ՛ա՛ն՛
ն՛ե՛լ ը՛ն՛դ՛ա՛ղ՛ե՛ա՛լ՛ս՛ ի՛ հ՛ա՛յ՛ր՛ե՛ն՛ի՛ա՛ ՝ ո՛ր օ՛ա՛ռ՛ո՛ւ՛ի՛ ե՛ն՛ ն՛ո՛ա՛ , ո՛ւ՛ր՛ ո՛՛չ՛ փ՛ի՛ա՛ն՛
պ՛ա՛ն՛ի՛լ ա՛յ՛ն՛ո՛ւ՛հ՛ի՛՛ ՝ ո՛ր՛ս՛ ե՛ն՛ ի՛ն՛ի՛՛ ա՛ա՛ղ՛ա՛ա՛ա՛ց՛ի՛ ։

Վ՛ա՛տ՛ա՛ղ՛ե՛լ՛ա՛ս՛ փ՛ե՛ա՛ս՛ կ՛ի՛կ՛ե՛ր՛ո՛ն՛ւ՛՝ կ՛ո՛ւ՛ա՛կ՛ի՛՛ ե՛ր՛ ԿԷ՛ա՛ր՛ո՛ւ՛ ։
Պ՛ա՛տ՛ի՛ճ՛ի՛ո՛ն՛ զ՛ ա՛ա՛ա՛

այնչափ լեգէոնաց և այնչափ ժողովրդոց ։ Պռոկղէն է Ընտ· 704 ։
(ասէ) բժիշկ, որ նէն զիջանի մեղկադէտ հաձուԹեամբ Ն· Ռ· 48 ։
անկարգ ախորժակին իւրոյ հիւանդի · և պոմպէոս տե-
ղն տայր ըղձանաց արանց՝ որոց խելք յայտնապէս ՚ի
ցնորս էին ։

Զկայր ինչ ՚ի կեսարու դէպ ժամանակ ՚ը գայս ։ Յօրդ- Կեսար ՚ի
ւէ հետէ զօրք կային գէմ ՚ը գէմ միմեանց, սա ոչ այլ իմիք ՚ի ենդիր լինել
էր ՚ի ենդիր, քայլ ՚ի տալ հանրական ինչ պատերազմ։ առնելոյ ինչ
Իւր գունդք էին կազդուրեալք յաշխատուԹենէ որոյ տա- պատերազմ։
բան · և էվև նոցա ժամանակ ոգեբերելոյ ՚ի զարՏուրա-
նալ տարրայելոյ ՚ի նմա ՚ի պատերազմունս դիւռաքիոնի ։
Ակիզն արար դասակարգել զնո ՚ի մարտ ՚ի գլուխ իւրոյ
բանակի ։ Լ՚պա տեսեալ ԹԷ պոմպէոս ոչ շարժի, այլ
անյողդողդ կայ ՚ի բլրակս, չոքաւ օր ըստ օրէ մեծ · այլ
ոչ իշխեաց զետեղանել ՚ի ստորոտ բլրոյ, առ աչի՝ գու-
ցէ կարի իմն գերակայսլ տացէ ԹշնամւոյՏ ։ Լ՚սաւիկ
համարձակուԹ առանց յանդգնուԹ զօրացուցանէր և ա-
պահովէր զբաջաւերուԹԷն իւրոյ զօրականաց, որք տե՛սա-
նէին՝ ԹԷ հակառակորդք խոշտանգին և երկնչէին ՚ի պա-
տերազմ ։

Հնձելացք կեսարու ատոր էր յոյժ ՚ը զպոմպէոսէն ։ * Տէ՛ն Ջերց-
Արա կային միայն տղը հնձելոյք ընդդէմ եօՏանց հա- էրս· 356 ։
զարաց ։ Լ՚ս զուգահաւել զմեծ զայ- անհաւասարուԹէ, ** Տէ՛ն Հաց-
՚ի գործ արկ կեսար զՏնար, զոր տեսեալն էր ՚ի վար ար- ր· գիրկ ժէ·
կանել՝ գերմնացուց, այր գործածուն ·· կայր վաղՏրուց յօթ· ։
և ՚ի զօրս հռովմայեցւոց ։ Լ՚նարեաց գկորովագոյնս և
զաջոզաձեռնսն իւրոյ հետևակայ, և ընտելացոյց զնոսա
գառիվ՚ի գաւակարգն իւրոյ հնձելացօրուն ։ Լ՚սաւիկ
օգնականուԹ իւր տղը հնձելոյք իշխելոյն զդէմ ունիլ ՚ի
նմին դիւրի եօՏանց հազարաց պոմպէոսի ։ Լ՚ս առ անդ
գամ մի յաղԹ ևս գտան ։

Իսկ պոմպէոսի՝ ԹուէԼի ԹԷ բնաւ ոչ էին կամք խոստ- Պոմպէոս
բնլ՚ի զգուշաւորուԹենէ, զոր օրինադրեալ էր անձին · յետ հրամա
վասն որոյ ոչ լքանէր զլուրս՝ որք ապահովին զնա ՚ի լոյ՝ հասակ
բաղմանել ։ Կեսարու այլ ոչ այն ունէր լուվ ձգել զնա ՚ի ուրեմն յա-
գործ, Տատատեաց ՚ի միտս բառնալ զիւր բանակ · զի ռայ խաղալ
խորՀէցաւ՝ ԹԷ ՚ի փախադրել իւրում զայն ՚ի պէսպէս ՚ի մարտ ։
տեղիս, դիւրասլն նորա ուտեստ, և ՚ի պէսպէս չուս՝
յորս և Թշնամիք զՀետ կրԹեսցին, գտանիցէ Հեշտեաւ
առԹի ինչ բաղՏելոյ ը՚նա, և բանագրաՏելոյ ՚ի մարտ ։
Լ՚ն ինչ պատուէր տուաւ մեհենելոյ՝ և վրանն ՚ի ծալ
էին, զգայ կեսար՝ զի զօր պոմպէոսի հեռացեալ լիւրմ-

ԱՃ Ա· 704։ ՆՒ ՔՌ· 48։

պատնէշ , էր յառաջացեալ քան զուժրարկանն ի պաշտ-
կողմն անդր , մինչև ակն ունել սմա կռուիլ ընդ նմ հեշ-
տեաւ ։ Յայնժամ ձայն եբարձ առ իւրան · ,, Ո՛չ մէ
,, խորհիմք չուս առնել · աւասիկ դիպող ժամ մարտի՝ ո
,, րում ըղձանայաք · ածապարեսցո՛ք՝ գուցէ պրծանիցի
,, ի ձեռաց ” ։

Պոմպէոսի ի մտի եդեալ էր իրօք տալ պատերազմ,
և յառաջագիմ էր յայս սահս ։ Յայս միտ էր ի բազում
աւուրց հետէ · և պարծեցեալ ևս էր ի խորհրդեան պա-
տերազմի , Թէ հալածել ունիմ զՔիգմոս կեսարու՝
մինչև արձակեալ իցէ նոցա ետս մի ։ Ո՛չ ոք համարձակե-
յուցանէր գնա յայս խոստումն , զի յաւսացեալ էր յիւր
գէղեցիկ և բազմաձեռն հեծելազօր · իբր զի ի ձախա-
տիլ ջօրաց՝ անկանել ունէր ի վէ՛ր աջոյ Թևի Քինամեաց,
տարածել ի կողմանց նոցա , և պաշարել ևս ի Թիկանց ·
մինչև անվրէպ և միաղօդն խորտակումն լինել Թևին ,
և միանգամայն բովանդակ ինացօրդաց գնդին կեսարու ։

Ի սբեհեռս կարի ինն Հաւան գտաւ խորհրդոյս · և զի
ամենի աներկուանալն լինի յաղթուելս , արար ինչ ձախո-
զակ կենդանագրուՀի գնդաց՝ զորս կեսար ունէր առ
ժամն իբ իւր , պնդեալ՝ Թէ են սոքա սատար ինչ իւրոց
նախնի լեգէոնաց , որոց հնազանդեցեալ էր զաղ-
զիա և զգերմանիա · և Թէ հինաւուրց զօրականք կորեան
բիւրօք պատահաղօք · և գտան փոխան նոցա նորք Հատ-
ձեռ Հաւաքեալք ի գաղղիոյ՝ որ յայսկոյս ալպեայ ։ Յոկ
ինացօրդք իւրոց նախնի գնդաց՝ զորս կեսարու ածեալ
էր ի յունաստան , խորտակեցան ի պատերազմունս դիւ-
ռաքիանի ։ Ի վախճան գեղեցիկ զօրացոյս , երգուաւ սա՝
Թէ չդառնամ ի բանակ , քայլ յաղԹուէ · և Հրաւիրեաց
զամենեսին որք անդն կային , առնել զնոյն երգումն ընդ
իւրումն օրինակի ։ Պոմպէոս եղև առաջին , և այլք ա-
մենեքին վճռեալ չդառն ։ և յայս սահս ծանուցեալ օրա-
խառնիճ մեծ յոգիս ետ · որպէս Թէ այնպէս դիւրին իցէ
յաղԹել , որպէս երգուան Թէ յաղԹեմք ։ Ի յայսկոյս
պատահմունդուէ գունդք պոմպէոսի չորան ի մարտ ։

Պատերազմ միացաւեալ։ Կեսար · յաՀ-ողութեան պա-տերազմին ի կիլիկիա ։ Պոմպէոս ի Պաղեստին ։ Ասորիք ։

Ա՝ մ գասեցոյց զնա Տանձարով և Ձարտարուեաւ ։ Ո՛ և
տեղեցոյց ի կեզրմոնի և յերկուս Թևս զնա վՀնա-
ւուրց զօրականս և բաշխեաց զնորաՀաւաքն ի միջոցս
երկուց Թևոց և միշտագնդին ։ Ո՛ խսիոն ունէր զկեդ-
րոնն լեգէոնաւք՝ զոր եբեր յերկրէն ասորւոց ։ Ի՛նոց
Հրամանատար էին , ասաի լենտուլոս Հիւպատոսն ամին
անցելոյ՝ և կիճ սպինԹեր · և անտի դոմետիոս ահենո-

քարբոս ։ Պռոմեթեոս եկաց ՚ի Յախոյ Թևի , որովհետև Ա՚ Հ· 704·
յայսմ կողմանէ խորհէր գնել զառաջին և զմեծ Ձիգն , Ն· Բ· 48·
և վաղվաղել գայլայուէին ։ Պռմին իբր հասաքեաց ՚ի մի
վայր գոգցես զնմա զնւբ հեծելազօր , և զնւբ պարսաւօրս
և զաղեղնաւորս ։ Քանզի Թևին չկին ինչ պէտք , զի եր
պատապարեալ գետոյն երեսեաւ ։

Կեսաք ևս բաշխեաց զնւբ զօրս իբրիս ընդ երիւք գըլ-
խաւորօք ։ Պռոմեթեոս կալչնոս ՚ի կեդրոնի . մարկոս
անտոնիոս ՚ի Յախոյմ Թևի . իսկ յաջմէ Պ· սիլլա ,
այն՝ զորմէ բազում ամաւ յառաջ եղև ամբաստանուել ,
Թէ մի զսակից իցի կատիլինայ , և պաշտպանեցաւ ՚ի կե-
դրոնէ ։ Կեսար կայաւ իւր տեղի յաջմէ Թևի յանդի-
մանն պռոմեթեոսի , և ՚ի գլուխ իւրոյ սերատարսի լեգէոնի՝
այն է տասներորդն , որ միշտ էր մեծարգի մեծ իւրոյ քա-
ջութեանն և մեծ մտերմանէ առ իւր զօրագլուխ ։ Իսկ եւտե-
զըտմեսուն հեծելազօր Թշնամեոյն Համահսմբ ՚ի մի
տեղի՝ իրագէկ եղև գիտման պռոմեթեոսի . և առ ատապա-
րել՝ ձգեաց յիւրոյ վէրջին գասականնայ՝ վեց կամաւս ,
յորոց կառոյց ուրոյն խումբ , և գաեցոյց իբրև ՚ի գա-
րանի՝ յետկոյս իւրոյ աջոյ Թևին ։ Իսոյց զօրականաց
սոյց կամաւոց՝ Թէ որովհետև կամէր զկռուիլ նոյն
ընդ հեծելազօրս պռոմեթեոսի՝ յորժամ մտասլցին մեռ . և
պատուիրեաց նոյն չլինել տեղընկէց՝ առ խոկաբախ ձեռն
՚ի սուր ձգելոյ՝ ոչ եր սովորուի քաջաց ՚ի պատերազմի .
այլ ՚ի ձեռին ունել և հասուցանել դեպ ուղիղ յերեսս
և յաչս հեծելոց . ածեալ զմտաս՝ Թէ այն կայսուռ մանչ
կունք խնամածոյք պահպանուէ իւրեանց գեղեցեսուէ
և ՀՈՐՀի , խորհին յայսպիսի վիրաց քան յայլսն ամս . և
այնպէս զիւրանայ արկանել զնա ՚ի չէրճա ։ Կեսար ըզ-
քանան առաքէ՝ յայտ արարեալ նոցա , Թէ իմ յոյս յաղ-
Թուէ առաւելապէս ՚ի ձէզ է ապաստան ։

Թիւս զօրականաց՝ որք բաղկացուցիչքն էին երկոցունց
զօրաց , եր կարի ինն անհաւասար ։ Իսօսեցաք բազում
անգամ զառաւելուԹէ հեծելազօրուն պռոմեթոսի ։ Իսկ
յայգագս հետևակազօրուն , կեսար՝ որ միշտակէ միայն
զՀաւմնական գունդս , տայ իւրում հակառակորդի քա-
ռասան և հինգ հիւր հետևակս , ուր ինքն չունէր աւելի
քան զքսան և երկու հիւրս ։ ( ) գնդական գունդք Թերևս ա-
ռաւելոյն քան զՀաւմնականս յերկաքանչիւր իսկ կող-
մանս ։ Իսյայս սակս անտարակոյս տեղի տուաւ աւելա-
քանելն այնց՝ որք ընդ Թուալ արկին ՚ի պատերազմին
փարսալեայ , երեք հարիւր հիւր , ոչ և ոմանք չորեք հա-

Ա՛. Հ. 704։ Ն. Բ. 48։ րիւր Հոգը պատերազմողս։ Այլ թէ և լեզի մեզ ահնար կել՝ի լոկ ազգային զօրուէ , որոյ Թշնամեաց՝ ըստ ասելոց Պետրոսի , ոչ յաղթելին դիւրաւ եօթանասուն Հոգը Հռովմայեցիք ըստ Հրամանաւ պոմպէոսի և կեսարու միաժողովք և միաբանք ։ Լսեք ո՛րպիսի ինչ եղև կատաղուէ այնչափ հազարաւորաց քաղաքացւոց Հայրենակցաց , ի դարձուցանել նոցա զիւրեանց ահեղ զէնս ընդդէմ միմեանց , որք զառամբ ունէին զգեղեցիկ մանն աշխարհի , և որք ձեռնհաս էին զԹերին ընուլ զինացելոյ աշխարհակալութեան ։

Պետրոս՝ի պոմպէոս ։

Ա՛ւերեաս և յիմաստասիրաց ոք զայնու ժամանակաւ առաքեալ էին այսպիսի խորհրդածուիս ։ Այլ՝ի քայքայել էին՝ի խորհելոյ զայդպիսիս՝ երկոքին գլուխք կողմանցս։ Այն պատահել յիւղձ և՝ի հնարս յաղթական լինելոյ ։ Հրաշալերեր մեր մի՝ի նոցանէ զերս զօրականս բուսեան և ազգս յորդորանօք ։ ,, Այս կռիւ՝ ի ձեր գործ , (ասեր ,, պոմպէոս առ իւրան) ։ Դուք ձեզէն խնդրեցիք տալ ,, պատերազմ. ապա ձեզէն եղէք ինձ երաշխաւորք յա- ,, ջողուածոյն ։ Այլ որ առաւելուսի էիցէ ձեր՝ի վը ձե- ,, րոյ Թշնամեայ ։ Հաւմաւորուէ , առոյգուէ հասակ ,, և նախընթաց իմն յաղթուէ , աւետարանէ ձեզ զդիւ- ,, րապատրաստ իմն ցրումն այսց սինլքորաց լեգէոնաց , ,, որք առաջի առնեն ձեզ արս կռուցեալս՝ի ծերուէ , ,, պարտասեալս յաշխատուէ , և և պարտեալս կանխաւ , և սովորեալս՝ի փախուստ՝ի ձերոյ երեսաց ։ ,, Այլ ՚ք գիմ զոր քաջալերուէն չազդիցէ՝ի ձեզ արդարուէ ձերոյ դատի ։ Պաշտպան էք դուք ազատուէ . ,, ի ձեր կողմն են օրէնք , ծերակոյտն , ընտիր ընտիրքն ,, ասպետական դասուն , ամ արք բարեկիրք միաբանեալք ,, ընդէմ ուրումն ելուզակի , որոյ կամք են նեղել զիւր ,, հայրենիս ։ Ա՛պա , ցուցէք՝ի պատերազմիս գիմ բոր- ,, բոք՝ զոր ատելուէ բռնաւորուէն ապրել ունի՝ի սիրտ ,, հռովմայեցւոց ” ։

Կեսար ։

Կեսարու յանձին բերեալ յիմի զարտաքին երևոյթ չափաւորուէ՝ զոր քաջ գիտեր կերպարանել , ի խօսիլն ընդ իւր զօրականս , առաւել քան գիմ յեղեալս զբանն ՚ի վը ձգանց իւրոց յոլովակի՝ բայց միշտ վայրապար , առ հասանելոյ՝ի հաշտուէ ։ Ա՛յս կոչեաց գիտ ակներև և նշանաւոր գնայից իւրոց՝ որչափ ինչ արար յայս սակս , ոչ կասեցեալ ամենևին հեղուլ զարիւն բաժանորդայ իւրոց յաղթուէց՝ի խնդիր լեալ խնայուէն՝ի հասարակապետուէն , զի մի՝ իցէ կորուստ միոյ յերկոցունց զո-

Ա· Հ· 704։
Ն· Ք· 48։

բայց ։ Ո՞րչափ երեւի , քանի՞ այս լեզու համազակեր աղ-
դեր ’ի սիրտս ։ Ո՞ւ հասարակ խնդրեցին մարտ պատե-
բազմի այնպիսի եռանդեամբ , որ հուր ցոլանայր յերե-
սաց նոցա և յաչաց ։ Ո՞ման որոյ և կեսար փող հնչեցոյց
պատերազմի ։

Մի ’ի հինաւուրց սպային իւրոյ զօրուն՝ կրասէհնոս
անուն , որ նշանաւորն էր յոգումբք պանծալի քաջու՛թք ,
սկիզբն արար բաղխման ։ Պարագլուխ եղև հարիւր քա-
հեցուհոյ ինքնակամ շահատակաց , զորս հրաւիրեր ընդ իւր
խրախուսել · դարձաւ ’ի կեսար և ասէ · Ոչ ջրթփե՛ս-ի՛ր
ես իմ , գո՛հ լիցիս պինդն յաւուրս յայսոսիկ ։ Այժմ մահաւամբ և կամ
կենօք արձանացայց ձեզ գովեսիցի ։ Այս ասացեալ զինեալ , և
խաղաց ’ի վէր թշնամւոյն ։

Ընդդէմ հարուստ մի միջոց ’ի մէջ երկուցուն զօրաց առ-
ընդ միմեանս բաղխեալց ։ Հայց պոմպէոսի պատուէր
առեալ էր իւրոց զօրականաց՝ զտեղի առնուլ միւբեանց
կայի · և թողուլ կեսարականացն առնել զնա զվանա-
պարհն ։ Կարծեր նա , թէ ուժգին դիմեցուն թշնա-
մեաց վեր ’ի վայր շրջեսցէ զնոցայն դասաւորութի՛ն, և թէ
խանգեալ թօշնեսցին , որով զօրասցին ինքեանք ընդդէմ
նոցա ։ Կեսար լուր ։ Յիշատակագիրս համարի , թէ յայսմ
պոմպէոս սխալեաց · և պատճառն զոր ’ի վերայ բերէ՝
երևի իրաւացի · զի շարժուն և ժրընթացութի՛ն է՝ որ
քաջալերէ զոգիս զօրականաց , ուր հանդարտութի՛ն և
հանգիստ մնալոյ եղկացուցանէ և թօշնեցուցանէ զե-
ռանդն սրտի ։

Զօրականք կեսարու իւրեանց աջողաձեռնութի՛ն և բա-
զում փորձի ’ի գերև հանին զակնկալութի՛ն պոմպէոսի ·
զի իբրև տեսին զհակառակորդն անշարժ կալ ’ի կայի ,
զտեղի առին և ինքեանք ’ի կէս ընթացից · և չետ առ
վայր մի ոգի առնլոյ՝ անդրէն յարձակեալ հասին գեղե-
ցիկ դասաւորութի՛ն , և տեղընկէց լեալ ’ի նոսա՝ խակևխակ
ձեռնարկին ’ի սուր ։ Զնոյն արարին և գունդք պոմ-
պէոսի , և բուռն ’ի դիմի հարան յարձակմանն ։

Զայնմ վայրի հեծելազօր պոմպէոսի աղեղնաւորաքն
և պարսաւորաք եկն էջ ’ի վէր հեծելազօրուն կեսարու ,
և ’ի բռնադատել զնա ’ի խուսափիւն և յլնկրկուի՛ն ,
սկսաւ ծաւալիլ ’ի ձախակողմն առ ունելոյ զհետևակա-
զօրն ընդ կողաց ։ Զայնժամ կեսար ակնարկի արագ վե-
ցեհուհոյ կաձառաց՝ զորս հոգացաւ ունիլ պատրաստա-
կան չայս սակս ։ Սոքա յարուցեալ ձգեցան այնպէս կա-
տաղանաք , որ իսկևիսկ ընկրկեցին զհեծելազօրն՝ որ

Ա· Ե· 704 : Ն· Ք· 48 : կարծէր լինել յաղթական : Կեսար կրկներ նոյ ըստ պահ պատուէրն՝ զոր տուեալ էր նոցա : Դուրս · ելք· կանգ , հաբէպ ընկնան յերեսս : Երջանիկքն և շողինեք սուսերաց ձգելոյ յաչս , ահարկուն վիրաց՝ որք սպառնային տխեղծ տգեղուն , այս ամ արկ սոսկումն յայն նորահաս հեծեալս , մինչև փոխանակ պատսպարելոյ զանձինս՝ ձեռս զերեսաց արկին , և վաղվաղակի ամենեքին յրուեցան · ոչ միայն խոյս ետուն , այլ և փախեան խուճապաւ մինչ 'ի մօտակայ լերինս : Երեկնաւորք և պարսաւորք միայն մնացեալք՝ խսպառ կոտորեցան :

Վեցերին կաճառք ոչ պկայ առին ցայս վայր 'ի կուռելոյ : Պատեցան զձախոյ թևովք թշնամեաց , և ընդհարան ընդ նոսա 'ի թիկանց : Ցտեսեալ կեսարու զյառաջադէմ լինել յաղթութենէ , յառաջեցոյց 'ի լուծն զիւր երրորդ դասական , որոյ ցայն վայր էր ինչ արարեալ , և միշտ անշարժ կայր յիւրում կալի : Հետևակացքն պոմպէոսի միանգամայն բաղխեալ եթէ՛ 'ի դիմաց՝ յանկոնջ դնդաց , և եթէ՛ 'ի թիկանց՝ 'ի յաղթական կաճառաց , էղև բառնական զգէմ ունել այսց երկուց յարձակմանց : Պատառսպուռն խորտակեցան , առ հասարակ 'ի փախուստ դարձան , և չոքան խնդրել տէղի ապաւինի 'ի բանակին : Երյոյս օրինակաւ ըստ յառաջատեսութենէ և ըստ նախասացութենէ կեսարու՝ խումբ վեցեցուն կաճառաց՝ զորս զատոյցն 'ի մնացուածոյ զօրուն , եղև պատճառ և սկիզբն յաղթուէ : Իբրև ետես կեսար զյաղթութիւնն յայսահովի , միշտ միտ եդեալ արժանաւոր լինել փառաց գործոյ , պատուէր ետ խրոյց զօրականաց * խնայել 'ի քաղքացիս և չսպանանել՝ բայց միայն զօտարոտիս : Երատ ոչամ՝ միայն օգնական գնդաց պոմպէոսի եղև անհնարայ կոտորած . և հռովմայեցիք առ հասարակ միաբանեալք ընդ յաղթականս , մնացին աներկիւղ և անվտանգ :

Երյս յաղթութէ որով կեսար տիրեաց աշխարհի , դիւրին եղև՝ ոմն թուի , քան զյոգունս 'ի յաղթութէ՝ զոր արարեալ էր 'ի վէր գաղղիացւոց : Երայց և ձշմարիտ է՝ թէ յայնմ օրէ անշքացաւ մեծն պոմպէոս . մինչև մնալն էր հարցանել՝ թէ ո՞վ եղև այնմ մեծանուն քաջամարտի , որ մանկութենէ մեծարեալ էր բազմապատիկ յաղթանակօք :

Իբրև ետես վիւր հեծելազօր 'ի փախուստ դարձեալ , վէ՛ ոչ ակն ուներ յաղթել նովաւ՝ ամենևին չուսարեցաւ : Երյլ ոչ խորհեցաւ , ոչ ելի աղագս գտանել չխոթութենն , ոչ վիճախտեաւս ժողովել , ոչ յաղթականաց գունդս

Օսարոտի գնացք պոմպէոսի : Փախուստ նր :

* Փերրոս :

ընդդէմ դնել՝ առ խափանելոյ զնոցայն յառաջադիմու- Ա. Բ. 704։
թիւն։ Օ՞չ հին հարեալ յայսմ առաջնոյ պարտուէ՞ն, անջան Ն. Ք. 48։
անդրէն կանգնելոյ խոյս ետ՛ի բանակ իւր և՛ի վրան,
ճեալով ելից իրացն՝ որում պարտ էր ջանահնար լինել
ելի աղագս գտանելոյ։ Ընդ եկայ առ վայր մի լերին և
հանդարտիկ. մինչև լուեալ թէ յապաւակաւք՛ի վէր յար-
ձակեալ են բանակին, ձայն եբարձ։ Իսկ ինքեանք, կալա-
ծեալ ոուբեն եղեալ գինւ՛ի մէջ պապանեղս։ Նա անդրէն՛ի բայ
եդեալ զքաշափիգ զօրագլխի, և զգեցեալ հանդերձ պատ-
շաճող իւրում չարաբաստուէ, խոյս ետ լուեալեայն։

Պատերազմն յերկարեալ էր յօր հասարակ, և էր տօ- Կեսար առ-
թաժամ։ Յայնմ վայրի զօրականաք կեսարու քաջալե- նու զբանակ
րեալք՛ի զօրագլխէ իւրեանց, որ կարծէր ոչինչ չայ- Թշնամեաց։
Թուէ վճարել՝ թէ ոչ սիրեր և բանակի Թշնամեայ, չը- Սուէս՛ի
քան քաջութիւք ընդհարան ըստ այն, և առին՛ի սուղ ժա- կեսր. կ։
մանակի, Թէպէտ և դիմակալ էին կաճառք Թողեալք
անդր՛ի պահպանուէն, և քան զնոմ բազմուէի չոյժ Թրա
կացւոց և այլոց բարբարոսաց՝ որք քաջ զդէմ կային։
Ջհօսիմ զգօրաց զերծելոց անդր՛ի ճակատէ պատրվմի,
զի սքը այնպես՛ի չիտնէս էին, որ ոչ այլ ինչ խնդրէին՝
բայց ապահովել, և ոչ Թէ կռուիլ։

Տեսեալ կեսարու եԹէ զդաշտավայրն և եԹէ զբա- Հրամայէ զրոյց կեսա-
նակն ծածկեալ դիակամբք, գալաբեցան աղիք նը՛ընդ րու։
տիսւր նշաւակս. և խառնեալ ընդ մարդկային կարեկ-
ցուէ վիրաւորացուցանելոյ չաչս անձին վիանդամայն
և այլոց զայնպիսի ահեղ կոտորած՝ որոյ հնձն միայն էր
պատճառ, ասաց զչաս քան՝ ըստ վկայելոյ ասիսիոսի պոլ-
լիոնի, որ պատերազմեալն էր վասն նը՛ չայնմ աւուր։
Ընդ. Ինչպէս կաիցան։ Դիեա ինձանէ գործոց չօլուեցիս գա- Սուէս՛ի
պապարա ոանէի լինել ես Ի. կեսարս, ԻԷ չէր իմ չաղելս խոնարհեալ կեսր. Շ։
օգնականուէն իմոց զօրականաց։

Կեսարու մտել՛ի բանակ պոմպէոսի, տեսանել ամ
ուրեք ցոյցս անմիտ չանձնապաստանուէ և կուրուէն
իւրոց հակառակորդաց։ Ընդ ուրեք ակն չանդիման ե-
րևէին վրանք պսակեալք բազեղամբք և ոստովք մյրտե-
նեօք։ Կռազմոյք զարդարեալք ծիրանափառ ակմբօք.
ոսպասանոցք լցեալք փառացի անօթովք ոսկւոյ և արծա-
Թոյ։ Զայմի երևէր վեղխուէն. ամն Թուէր գուշակել
զհանդերձանս խնջոյից և ուրախուէ յետ չաղԹուէն,
քան պատերազմի։

Օրաց կեսարու արժան էր հանգիստ առնուլ. և ա- Ջհետ այնգի
ւարառուէ այսպիսւոյ Հոն բանակի՝ էր վէ՛ն նը՛ անտարա- նա, և առի-
ապ անձնա-

Ա Ե. 704։ Ն. Ք. 48։

կոյս մեծ ինչ խայծ. բայց միայր նոյ գեռ առնել ինչ մի 'ի լուսին յաղթուել։ Յրևելից մնայուածք զօրուն պար-

տուր լինել զղերծեալսն 'ի մահակայ լերինս։

տելոյ խոյս տուեալ էին 'ի մահակայ լերինն. և կեսաը հաւանեցոյց իւրոց զօրականաց վշտել պնդիլ նոյ, և ամրապել գնոսա լինել անձնատուր. սկիզբն արար արկանել գիծ 'ի ստորոտ լերանդ 'ի փակել գնոս. բայց նոքա աճապարեցին լքանել զտեղին՝ որ առ 'ի չգոյե ջրոյ էր նոյ դիպան. և յուզի անկան հասանել 'ի լուրիսսա քաղաք։ Յայնժամ կեսաը բաժանեաց զիւր զօրս. եւ Թոդ 'ի նոցանէ մասն ինչ 'ի բանակ պոմպէոսի, և մասն ինչ յիւրն. և չորիւք լեգէոնօք ձնանապարհ արարեալ դիւրագնաց՝ ընդ որ գնային թշնամիք, եւ զնոյն խափանարար. և յետ վեց մղոնեան չուոյ՝ ձակատեցոյց գիւրսն 'ի մարտ ընդ նոյ և քաղաքին՝ յո՛ ջանային վերծանիլ։

Կոչուստ 'ի կեսարու 'ի պատերազմին փարսալեայ։

Նայց և այնպէս այս տառապեալ փախստականք գտին լեառն մի, որ եղև նոյ տեղի ապաւինի։ Ի ստորէ գնացը գետ ինչ փոքրիկ։ Ամենեքեան և վաստակաբեկ էին զօրքն պատերազմեալք զօրն ողջոյն, կեսար յառաջ քան զգալ գիշերի ետ կառուցանել գործուածս, որովք բառնայը յերելոյն 'ի լերին անդ զնոյ հաղորդուիլ ընդ գետոյն։ Յայնժամ առ հարկի առաքեցին պատգամաւորս առ յաղթականն, յանձն առեալ անձնատուր լինել 'ի կամս։ Յրբ կային մնային այնպէս զայն գիշեր. յորում ոմանք 'ի ծերունեաց ծերակուտին՝ որք գտանէին յայնմ բազմութեան, գտին պարապ փախստի 'ի մէնն։

Ընդ լուսանալ աւուրն ամենեքին հրամանաւ կեսարու իջին 'ի հովիտս. վէնտիկէք եղեն 'ի գետին, և 'ի նոյն բազկատարած աղերս արկեալ բարեմիտ նոր՝ խնդրեին ողորմութիւն։ Կեսար խօսեցաւ ընդ նոսա քաղցրութեամբ. և առ առաւել ևս ապահովէլոյ զնոն՝ առաջի արար զօրինակս իւրոյ գթութեան, զոր յուցեալն էր 'ի բազում նուագս։ Յրդեպմիք ապրեցոյց զամենեսին. և արգել զօրականաց առնել ինչ նոցա վնաս, կամ բառնալ 'ի նոցանէ ինչ յայմ զոր կամէին տանիլ ընդ իւրեանս։ Յետ այսորիկ հաստատեալ 'ի միտս վշտել պնդիլ պոմպէոսի, կռչեաց զլէգէոնս՝ որոյ էրեկօթս արարեալ էր 'ի բանակին. առաքեաց անդր զայնոսիկ՝ որք ընկերեցին նմա 'ի հետամուտ լինել փախստէից. և չուս արարեալ եհաս 'ի նմին աւուր 'ի լարիսսա։

Կորուստ կեսարու 'ի պատերազմին փարսալեայ։

Կորուստ 'ի կեսարուն կողմանէ յայսմ մեծի պատերազմի հասանէ՝ ընդ ասելոյ իւրոյ, ցերկերիւր զօրականս (այլք ասեն՝ ցհինգ երկերիւր,) և ցերեսուն հարիւրա-

պետս : Ի յետանոյս առաւել ողբաց նա , և ՚ի զամենեսին Աւ. Հ. 704 :
մի ծարեալ զկրաստինոս , զորոյ տեսաք մեք զհառանդն և Ն. Ք. 48 :
զվստահուն ՚ի նահատակել իւրում ՚ի մարտ : Յ.այս քա- Կեսար :
ջիկ սպաց ՚ի կռուիլ իւրում կարի ինն բորբոքմամբ անիսը- Աղպիանոս :
նայ , ընդունի ընդ քերանն հարուած սուսերի թափանց- Պլուտարքոս :
ցանց կողմանէ ՚ի կողին, մինչև սայրն սուսերին ելանել
ընդ ծոծրակն : Կեսար ՚ի խնդիր եղև մարինոյ նոր , և զար-
դարեալ զայն և մեծարեալ ամ պանծալի պարգևօք
զինուորականօք , կամեցաւ զի կանգնեսցի նմա գամբա-
րան առանձինն , անմարթ համարեալ ՚ի համր խառ-
նել այլոց դիականց զայն , որ պանծալի գտաւ յիւրում
քաջութենէ և յիւր ծառայութենէ :

Պարտուէն զորուն պոմպէոսի եղև խսպառ . ոմն եղծաւ
և եղև սիրուցան : Ո՛թիւ մեռելոց՝ յորոց սակի են քա-
ռասուն ասպետք , և տասն ծերունիք , հասուցանէ կե-
սար ՚ի հետասան հինգ , ընդ հռովմայեցւոյ և ընդ օգնական :
Հարիւր ութսուն զրօշք առան , և ինն արծուիք կամ
գլխաւոր զրօշակք լեգէոնաց : Վ.տան և չորք հինգ արք
անձնատուր եղեն յետ պատերազմին . և յոլովք ՚ի նո-
ցանէ՝ որպէս և քաղումք ՚ի զօրականաց և ՚ի ստորադաս
սպայից մտին ընդ զրօշակօք յաղթականին : Իսկ ծերու- Իւր մեծ
նեաց և ասպետաց հռովմայեցւոց՝ որք անկան ընդ ձե- ծասրուենէ
ռամբ նոր , կարծեմ անտարակոյս չնորհեաց ազատուենէ ՚ի յետյաղթու-
զարձի՝ ուր հաճոյ իցէ նոյ բնականալ , կամ գնել ընտրել թեան :
անձանց տեղի աքսորանաց : Յ.պաքէն պատմ զիոն , թէ
կեսար մեռոյց զչնոսիկ՝ որք զառաջինն ընկալեալ նե-
րուին ՚ի նմանէ , միւսանգամ վաւերացան զինու : Նայց
զհեղինակուենէ խակամիտ պատմչիս չէ արժան վերադա-
սել զայլոցն ամենեցուն՝ որք միաբան գովեն զգնեուէ
կեսարու , և որում ընծայեն պանծալի վկայութենէ , թէ
ոչ իւիք պղծեաց զնուր յաղթուէ մահուամբ հռովմայեց-
ւոյ ուրուք ՚ի խաղաղական պահու : Ընդտանեմ իսկ յա-
կանէ յանուանէ , բայց զմի միայն այր երևելի՝ որ կորու-
սեալ իցէ զնն ՚ի ձեռին : Ա.յն է գոմիտիոս ահենոբար-
բոս , որոյ ՚ի փախչելն ընդ լեռնակողմանս յետ պատե-
րազմին , ՚ի վէր հասին հեծեալք և սպանին ընդ վկայելոյն
հիկերոնի , հրամանաւ անտնիոսի : Ի՛նծասրտուենէ կե- Կիւ. ԺԱՒ-
սարու ցայն վայր եհաս , մինչև առանց ընծայութենէ պա- ՔՈ. համար 71 :
յրել զգիրս գրեալս առ պոմպէոս յոյնցանէ , որք ան- Պլին. Ը. ԺԵ :
կարացեալ կին չկամեցեալ զհետ երթալ նորա , բայց և Դիոն :
այնպէս անձուկ յոյժ ունէին վկայուէ դնել , թէ յօժա-
րամիտ են և նախանձախնդիր իւրում կողման : ,, Ա՛հա

Ա՛ Հ· 704։ Ն· Ի· 48։

,, պէտ և էր ։ նա (ասե սենեքա) լիով չափաւոր յիւրում
,, բարկուե , սիրեաց առաւել առնել զանձն անկարող
,, ի ցասնուլ ։ Համարեցաւ՝ թէ քաղցրախոհ է ընտանի
,, ներելոյ իւր անգիտանալ զեղեալ իսկ անիրաւուիս ” ։

Խնդայ յապարեցու- ցանելն ըզ- բրուտոս ։ Պլուտարքոս ի Բրուտոս ։

Յայսչափ գործոց գԹուԹե եղև գէԹ մի միայն՝ յոր չեղև ինչ աշխատ . այն է ներումն՝ զոր ընդհեաց բրուտոսի ։ Ունէր նա առանձին իմն սէր առ այս պատանի հռովմայեցի , զի կարծէր՝ ոչ ասացն այլոց , Թէ հնար է նմ լինել իւր որդի . և արդարև յամի բազում յարգ կալաւ առ սերվիլիա մայր նր· և յորժամ չեղև ի նմա՝ ոչ խեԹ և խուԹ , և ոչ սէր տուիական ։ Յայն վայր եհաս իւր ինամ առ բրուտոս , մինչև հրամայել իւրոցն չերԹալ նմ ի պատերազմ , չսպանանել զնա՝ որ զինչ և դիպեսցի , այլ կալանաւորել՝ Թէ անձնատուր լիցի . բայց Թէ դիմանկալել կամիցի Թողուլ զնա երԹալ յա պատուԹի ։ Բրուտոսի զերծեալ ի բանակէն պոմպէոսի ի լուրիսոս , գրեաց անտի առ կեսար . որ ուրախ եղև՝ զի լուաւ լուր զնմանէ , և պատուիրեաց նմա մնալ անդ՝ ուր է ։

Դիմ ։ Ատպիանոս ։

Ուշանք և ժողովուրդք արտաքինք՝ որք ի հակառակ կողմն էին կեսարու , և սոքա ևս զչափ առին զգԹուԹե նորա ։ Ի մենեքին նոքա՝ որք յողոք խոնարհեցան առ գԹուէ նր , պարտաւորեցան միայն ի տուգանս , կիմ յայլ այսպիսի պատիժս՝ առանց հեղման արեան ։ Ուաղագոյն ևս եղև աԹենայեցոյն . զորս ի խնդրել նց զնորհս՝ իւրեանց պատգամաւորաց , շատ համարեցաւ զայս օրէնսդիր կշտամբել ։ ,, Մինչև ցերբ դուք վճ ձերոյ գործոյ ,, արժանաւորք կորուտեան , մի փառաց ձերոյ նախնեաց՝ ,, հասանիցիք փրկուԹե ” ։

Պատերազմին փարսա- լեայ յառաջ գուշակուԹ ի գիւտաքեր- ան , և ծանօ- ԹուԹ ի պա- տասխան հրա- նշանն իմն օրինակս ։ Կիւ· յուլ· գաղ· ա· 68· 69։ բ· 114։

Օ այսպիսի մեծ դիպուած՝ որպիսի եղև ձակատա- մարտն փարսալեայ , գոգցես անհնար եր չսլաձուձել ի յիշատակարանս մնասլաշտ հնուե՝ նշանաց , գուշակու- Թեք և այլովք զարմանալեօք ։ Իմ սովորուԹի է զանց առնել զյոգումբք այսպիսի մնոտի դիտողուԹք ։ Ձայց երկու ինչ զարմանալոր՝ զորոց զմին պատմ կիկերոն , և զմիւսն տիտոս լիվիոս , Թուէն ինձ յիշատակի արժա- նաւորք ։

Պատմ կիկերոն , Թէ ի ժամանակի յոյժամ եր նա

1 Թէպէտ սովորութ չափաւոր եր ի բարկուէ , բայց սխորժեաց լինել անկատոզ ։ Աղգ ներողուէ վարկաւ քաղցրախոհ , անդիտա- նալ Թէ զինչ յանցեաւ իւրաքանչ- չիւր ոք ։ Սենեք· յաղագս բարւոյ բեան· բ· իգ ։

ոյզ ասացի՝ 'ի դիւռաքիոն , մի 'ի Թիւավարաց նաւահան- Ա՛ Հ· 704։
դիսին՝ զոր հռոդացւոց յղեալ էր յօգնուլ պոմպէոսի , Ն· ՔԼ· 48։
դուշակեաց՝ Թէ յառաջ ք՛ երեսնօրեայ ժամանակ յու-
նաստան հեղեղեսցի արեամբ , և խուճապաւ փախուստ
լիցի 'ի դիւռաքիոնէ · և ասէ համարք՝ որք էին յայնմ
քաղաքի՝ աւարեսցին և ցրուեսցին · և 'ի փախստի անդ
երևեսցին 'ի Թիկանց հրդեհք յաւագինք և աւաղականք·
և Թէ տօրմիզ հռոդացւոց գարձցի յիւր կղզի : Ա՛յս
դուշակութի՛ մինչև եղեալ՝ պատմեցաւ կիկերոնի , վար-
րոնի և կատոնի 'ի կոպոնիոսէ՝ որ հրամանատարն էր նա-
ւահանդիսին հռոդացւոց , և էր այր ուշիմ և մտաւարժ :
Յետ քանի մի աւուրց լաբիէնոս եհաս 'ի փարսալեայ 'ի
դիւռաքիոն և գուժեաց զպարտուն պոմպէոսի · և ասէ
հետևուելք ձախողուեաս գուշակեալք 'ի Թիւավարս հռո-
դացւոց՝ անվրէպ ձշդ րտեցան :

Ա՛նաարակոյս յայսմ իրողուէ և գուշակուէ կայ իմն
զարմանաւոր , որ 'ի սկզբան անդ հիացուցանէ : Ա՛սոյ
Թէ մանր պննեսցի , կիկերոն իսկ տայ մեզ այսմ կարի
իմն քնաւորական և ուկին բացատրութի՛ : ,, Ա՛մենեքին
,, մեք գիտեաք (ասէ ,) Թէ զբրքն կային դէմ յանդիման
,, 'ի գաշտավայրս Թեսսաղիոյ · և յերկեղի եաք յոյժ՝
,, Թէ երբ իրացն չիցեն մեզ աջողակք : Ա՛րկիւղն անտա-
,, րակոյս տարրացոյց ինչ քաւն տպաւորութի՛ 'ի սիրտ
,, Թիավարիս , և ամենեցաց զքանն : Ոսկ զի՞նչ զար-
,, մանք իցեն , Թէ սա՝ 'ի գալ ցնորիցն՝ գուշակեցեք ,
,, որպէս Թէ անվրէպ գիտէիցց իցէ՝ զայն ինչ , յորմէ
,, երկնչէը յողջմտութե՛ն՝ Թէ լինիցի '' :

Ա՛ինս իրողուէին՝ զոր 'ի մէջ բերէ տիտոս լիվիոս , զոր
և պլուտարքոս և այլք ոմանք հասուցին 'ի մեզ , է աւա-
ւել ևս գժաւարալոյծ : 'Ի պատասխան (ցի 'ի բառասա-
Կ· կուռնելիոս ոմն՝ որ 'ի համարի էր հմտոյսելոց 'ի կար- Պլուտարքոս
ծեցեալ գիտուէ հաւահմայից , պատաղեալ առ ժամն 'ի Ա՛ն գեղեր-
հաւաճարցուէ , հասու եղև ժամու պատերազմին , և ա- ժե· ծը։
սէ ցայնոսիկ՝ որք անդն կային , Թէ 'ի ժամուս յոր խո- Դիմ·
սիմն՝ գունդք կեսարու և պոմպէոսի են 'ի կռուի : Ա՛յս
ասպա միտ եդ այնմ զոր առնէր . և ահա 'ի նշանաց՝ զորս
եառս յերկինի , յոմն եկաց յանկարծակի , և ձայն ե-
բարձ . Յաղեցեր կ՛եսար : Ա՛մենեքին որք անդն կային՝
զահի հարան : Յայնժամ կռուռնելիոս 'ի բաց առեալ
զպատկն լիւրմէ գլխոյ՝ երդուաւ , Թէ այլ ո՛չ երբէք
դնէ զայն 'ի գլուխ , մինչև անվրէպ եղիր իրացն արդա-
բացուցանիցէն զկանոնս իւրոյ արուեստի : Ցիտոս լի-

Ա· Հ· 704։ Ն· Ք· 48։ վիոս համաշխարհիկ եր կուռնելիոսի , և ծանօթ էր նէր , և պնդէր զեղեաձն՝ ըստ ասից պլուտարքոսի ։

Այլ ներբեսցի ինձ նախ առաջին յուշ առնել , Թէ չունիմք մեք զայսր պատմուճէ զսկզբնագիր . և Թէ պլուտարքոս Թեպետ և հեղինակ արգոյ , չէ յայսմ վայրի քան սկզբնապատճէն . և մարթ է՝ Թէ նա անմտապրուճ Թէ կամ այլայլեալ իցէ , կամ զանց զպարագայիւք ինչ արարեալ՝ որ յեղափոխէ զբանն ։ Արկրորդ՝ տիտոս լիւիոս , յորմէ հառ զայն պլուտարքոս , եր մեռաստանամեայ յեղեալ իրին , որ նուաղէ յոյժ զՀեղինակսն վկայուԹէ նէր ։ Զի՞ղ զի չհաւատամ՝ Թէ ընդդէմ իցէ քրիստոնեական կրօնի հաւատալ , Թէ գեղ՝ որոց Թողայուցաներ ոճ երբեմն գործել պատրանս ՚ի կուռացուցանել զայնոսիկ՝ որք սիրէին զնրբեանց կուռսն Թէ , կարողացեալ իցեն փոխագրել յերկրէ յերկիր հեռաւոր զծանօԹ Թուէ եղելոց՝ որք լինելին յայնմ պահու ։ Օ յոլով անցս այսմ նմանատիպս՝ զորմէ խօսիմ , և զորս գծուալին է ամիւ ստել , մարթ է Թերևս և արժան՝ մեկնել զայս օրինակ ։

Ընայուածք կողմանն պարտելոյ ՚ի փարսալիա , սըրիւեցան գոգցես ընդ աշխարհ ամ։ Արդ պոմպէոսի՝ որ գլուխն է նդ , արժան է մեզ մտադրել ։

Փախուստ պոմպէոսի ։ Պլուտարքոս ՚ի պոմպէոս ։

Պոմպէոսի գաղտագնաց լեալ յիւրմէ բանակէ անպատսպար փախեաւ ձիարձակ արշաւանօք առ վայր մի ։ Այրև եռես Թէ այլ չիք որ հետամուտ , խաղաց ՚ հանդարտիկ մղձկեալ ՚ի ցաւագին և ՚ի տխուր խորհրդածուԹիս ։ Այս զիարդ լինելին ծուխք խորհրդոց առն , որ յետ երեսուն և չորից ամաց անընդհատ յաղԹուԹենէ , մնաւ առնէր յիւրում ծերուԹ ՚ի նորընծայուէ ամԹոյ , պարտուԹենէ և փախստեան ։ Վանի՞ մտցմունս , քանի՞ մարտ պատերազմի մղեաց առ հասանելոյ փառաց և իշխանուԹ , զոր ասպա ՚ի վայրկենի կորոյս ։ Արդիպէսի խորհուրդ յիւրում վիճակի ։ Այլ մի յառաջ զնրբեանց ՚ի սպասաւ կային անպաւուԹիք մարդկան և երևելագ , և նաւաց ա-

1 Ձորաւ ՚ի բաց լռիկ ունջիկ՝ յաղեալ ՚ի խորհուրդս մտաց որպէս արժանն էր՝ առն սովորելոյ յաղԹել և նուաճել զամ ընդ ան և բեսուն և չորս · որ զկատարածի և զփախստեան՝ նախ առաջին ՚ի ծնբուԹենէ անդ հառ զչափ · մտախոհ եղեալ Թէ զիարդ ՚ի բազում մըրցմանց և ՚ի պատերազմաց զչեզոքուեալ փառս և զյօրուԹիս՝ զրուեաց մի միայն ժամ , ※ որովք փոքր մի յառաջ այնչափ զինուած , երևելագ և տորմիջոց նաւաց պարտեալ , գնայ մեկնի այժմ այնչափ ցածուն և ամխոփ , առ ՚ի կարող լինելոյ Թաքչել ՚ի Թշնամեաց որք հետեզօտ էին նմ ։ Պլուտ ՚ի պոմպէոս ։

※ Կասկածեմ՝ գոցե խոյսէ ինէ պոկսարդ ՚ի բնագիրն , բայց խմագն չայցնդ է ։

ռագաստեղոյ ընդ ծով ՝ամ, և արդ խոյս տայ այնպէս փո- Ա· Հ· 704։
քըրկայեալ և ամփոփեալ, մինչև չանկանիլ նմ ընդ տե- Ն· Ք· 48։
սուԹեն Թշնամեաց՝ որք ՝ի խնդիր էին նը ։

Ի այսպիսի տաղտապանօք՝ պոմպէոս եՀաս ՝ի լարիւ-
սա· ուստի անցեալ ընդ ձորն տեմպէի, և ղՀետ երԹեալ
ընԹացիկ դետոյն պենէոսի՝ եգիտ հիւղ մի ձկնորսաց,
և անդ անցոյց զայն գիշեր ։ Իբրև լուսացաւ, եմուտ ՝ի
կուր մի փոքրիկ ազատ արամբք՝ որ ընդ իւր, և արձակեաց
զիւր ստրուկս՝ որք ընկերեկինն նմա ։ Ի յաւս օրինակաւ
եՀաս ՝ի ծով· և ՝ի պատիլ զծովափամբ՝ ետես նաւ մի
բեռնաբաձ մեծ յոյժ, որ Թուէր պատրաստական ՝ի նա-
ւել ։ Ընդ նաւիս՝ որ էր Հռովմայեցի, պետիկիոս անուն,
տեսեալ էր ՝ի գիշերի, ընդ պատմէոյ պլուտարքոսի՝ ե-
րաշ, յորում Թուէր նմա տեսանել զպոմպէոս առաջի
իւր ՝ի ախուր և ՝ի գծուծ կերպարանս։ Պատմէր նա յայն
ժամ զայս երազ՝ որոյ անդն կայեին· և ահա մի ՝ի նաւա-
վարաց եկն զնացոյց նմա, Թէ տեսի վարքայ մի՝ ուստի
նշանացի կոչեն զմէզ ։ Պետիկիոս դարձոյց զաչս յայն
կողմն, և անդրէն ծանեաւ զպոմպէոս՝ ոչ տեսեալ էր
զնա յերազի ։ Ոչ ծեծեաց զիւր գլուխ ՝ի նշան ցաւոյ· և
իջուցեալ զմակոյկն ՝ի ծով երԹալ առնուլ զնա, ձգէ
զձեռն ՝ի նա, և ընդունի զնա յիւր նաւ երկոքումբք ըն-
կերօք՝ Լենտուլոսիւ [1] և փաւլինոսիւ ։ Ի նդրէն վաղվա-
ղակի ՝ի վեր Հառ զնաւարիսխն· բայց յետ սակաւ միոյ մա-
տեաւ անդրէն ՝ի ծովափն առ ընդունելոյ զդէմոտարոս
արքայ գաղատացւոց, որ կոչէր զնա նշանացի և բար-
բառով ։

Ձաւապետն Հայ փախստեիցն փա-
ռալինեայց, ոչ զկարդ ներէր իւր կար, և դեպք ՃԿին ։
Ի Հասանել ժամուն, մէ զի սովորութիւն էր Հռովմայե-
ւոց լուանալ յառաջ քան զսեղանն՝ ետես փալինիոս, զի
պոմպէոս առ ՝ի չգոյէ ստրկաց լուանայր իւրովի ։ Ի այս
փութացաւ, և ոչինչ երկուցեալ անարգութիւն Հասուցա-
նել իւրում պրետորական պատուոյ՝ զոր ՝ի վար արկէը
էր, մատոյց նմա առ ժամն, և զկնի այնր զՅամ ծառայ-
ութիւն՝ զորս կարէին Հասուցանել նմա իւր ստրուկք·
և զայս արար այնպիսի լիա անկեղծ և ազնուական օրի-
նակաւ, մինչև տեսեալ ուրուն ՝ի վէր էած զայն տող
Հելլենական· որոյ այս է իմաստ· ,, Յիբրաւի [2] է ասել,
,, Յամ ինչ վայելչական է քաջատոհմիկ առն ,, ։ Պոմպէո- կեսար։

1 Ի՝ չինգուլոս՝ հետագայ անդեայ ամն· և Պ· լինգուլոս տպիռնէը ։
2 Բառք· ոմպէս՝ իբր առնայն, պշնուազգեայ՝ վայելչական ։

Ա· Հ· 704։ Ն· Ք· 48։

սի Հասեալ ՝ յամենիսպօլիս, ոչ կամեցաւ մնանել ՚ի քՀ-
այլ Հրամանագիր եՀան անդ , որով Հրամայէր ամ երիւ-
տասարդաց գաւառին՝ գալ առ նա սպառազինեալ։ Պաու-
ցէ կամէր ծածկել զնորՀուրդն զոր խորհեր ՝ խուսել
յերկիւղ կարի լինն Հեռաւորս . Թերևս և կամէր փորձ
փորձել Թէ հնազը ինչ էցէ ինալ նմա և զօրանալ ՚ի մա-
կեդոնիա ։ Այնպէս զիշեր մի ՚ի նաւին խառնեցեալ . ետ
կոչել զասպնջականս և զբարեկամն զորս ունէր ՚ի քա-
ղաքի անդ , և ժողովեալ որչափ ինչ գանձ փողոց հնազը
եղև նմա մերել ։ Այլոյ երկայնէկ լեալ՝ Թէ կեսար չէ
ինչ կարի Հեռի , եՀ տակնուվաս և չորաս ՚ի ։ միտլենէ,
ուր Թողեալ եր նէր զկուռնելիա զկին ՝ բացական ՚ի
Պետրարքոս ։ Հենդմանց զհնազ և պատերազմի ։

Գնայ ՚ի միտլենէ , առ-
նու զկուռնելիա զկին։

Կուռնելիա մնայր միտ եգեալ լոյոյ լուսոյ յաղԹուե ։
Համարեալ ՚ի չողոքորթ զրուցոյ հասուցեալոյ ՚ի նա՝ Թէ
վՀարեալ են իրք պատերազմօք գիւռաքիոնի , կարծէր՝
Թէ զպոմպէոսէ այլ ոչինչ լսի , բայց զՀետ պնդիլ կե-
սարու փախստեի . մինչ գեռ զայս խորհեր , տեսանէ
մեալ զգուժական ոք , որ ողջունել անգամ չՀամար-
ձակեալ՝ գուժեր զմեծամեծ ձախողուխս առաւել ար-
տասուօք ՚ի քանիւք . յորդորէր զնա երագել՝ Թէ կամէր
տեսանել զպոմպէոս ՚ի մի միայն նաւ , որ և այն չէր իւր։
Յայն քան ըմբռնել ՚ի կսկծագին ցաւոց՝ որում ոչ ակն
ունէր , նուաղեալ անկաւ , և եկաց Հարուստ մի անբզ-
գայ և անբարբառ ։ Յերև զգաստացաւ , տեսեալ Թէ չէ
ժամանակ անձնատուր լինելոյ յողբս և յարտասուս , ըն-
Թացաւ ՚ի ծովախին , անցեալ ՚ի քաղաքն ամ։ Պոմպէոս
գերկս արկանէ զնովաւ անխօսիկ՝ և ՚ի վեր ունի , զգու-
շացեալ՝ զի մի անկցի միւսանգամ նուաղեալ ։

Կուռնելիա յիւրում յուսահատութեան՝ անձին ըն-
ծայեալ զձախողուն իւրոյ փեսային , ինքեան վերագրելր
զպատՀառն . խօսեցաւ և ասէ . ,, տեսանեմ ² զքեզ՝ ով
,, փեսայ ՚ի վնաՀակ , զոր ոչ կարեմ համարիլ պատուղ

¹ Մայրաքաղաք նղեռյն ԷՒբոսի , այլմ ասի միտլենէ ։

² Տեսանեմ զքեզ չծակից իմ , (ոչ գործ քումդ բազդի՝ այլ ԼՒմայս,) տասանեալ մեով և եԹե մակուածս, որ յատաչ քան զընդ կուռնելիա չծակցուեդ հինգ հարիւրովք նաւուք ընդ այս ծով խաղայիր ։ Չի եկիր տեսանել զնս , և ոչ Թողեր գԺնգակ բազդին , որ և զքեզ յայս չափ վարակեցի աղէտս ։ Քանի՞ բարեբաստիկ լինէիք կին , եԹէ մեուեալ էր ԼՒմատաչ քան զքոյժ որ ՚ի պարԹևս մահուն պատրեցոսի՝ ընդ որում կուռսեԹէ ամուսնացայ ։ և քանի՞ խնատուն , Թէ ՚ի վախնալ հասատաեալ էր ՚ի մահ։ Աչ պակ հեցայ՝ լինել հարուած և Մենիդ պոմպէոսի ։ Նոյն ։ անդ ։

,, քոյդ բախաի՝ որ միշտ եղև ծաղկեալ, այլ այնմ՝ որ Ա. Հ. 704.
,, զայրագ լիև է ՚ի հալածել վիս զքո հարսն : Ցայն վայր Ն. Ք. 48.
,, հասեր, վի գնաս փախստեայ միով միայն նաւակաւ, որ
,, յառաջ քո զամուսնանալ ըստ կուռնելեայ՝ վազելիր ընդ
,, ծով հինգ հարիւր առագաստիւք : Օ՛ի եղև, վի ե-
,, լեր ՚ի խնդիր ուրուն դժբաղդի. և զնմ՛ոդ ոչ թողեր
,, վիս որս իմումս ձակատագրի, որում արդ հարկիմ
,, առնել զքեզ բաժանորդ : Ախաբեւ . քանի՞ երջանիկ
,, լինէի՝ թէ մեռեալ էի, մինչեւ մեռնէր էր իմոյ առաջ
,, նոյ փեսայի կրասոսի կրտսերոյ ՚ի պատերազմին որ
,, ընդդէմ պարթևաց : Ո՞, քանի՞ իմաստուն լինէի,
,, եթէ յետ մահու նո՛ր հրաժարէի՝ որպէս իմ միտք էին՝
,, յայսպիսի թշուառ կենաց : Ա՛յլ հարկ եղև այլ ևս
,, ապրիլ վ՛ի իմոյ դժբաղդութե՛ն, առ հասուցանելոյ և՛ս
,, և ՚ի տուն պոմպէոսի զիմ ձախողութի՛ն՝ որ սկզբեալ է
,, վ՛էհ իմ՛՛ :

Պոմպէոս ասիւ ջանայաւ միսիթարել զնա, առաջի արարեալ զյեղափոխուն մարդկային երաց : Ա՛սէ . ,, ա
,, բիւրէն զոր բաղդի հնօրհե՛ր էր ինձ, խաբեաց զքեզ :
,, Կարծեցեր թէ բաղդն իցէ մշտատև : Ա՛յլ ՚ի չի՛ք ինչ
,, անյողդողդ և անեղկևան ՚ի տկար մնհկանացուս : Ա՛յս
,, այս իսկ է՝ որ զիս վստահացուցանէ զշաի առնուլ միւս
,, անգամ բաղդի : Ա՛յս զի յայնմ բարձր գահէ հնար
,, եղև ինձ անկանիլ յայս ողորմ վիճակ՝ յոր զիս տե-
,, սանես, վիաղդ ՚ի վիճակէ յոր այժմ կամ՝ չամբար-
,, ձայց ՚ի վիճակ՝ յոր վայելեցի ամս բազումս ՚՚ :

Ա՛իտիլինեցիք՝ որք մեծապէս հնօրհապարտ էին պոմ պէոսի, եկին յողջոյն նո՛ր և ՚ի հրաւիրել զնա մտանել ՚ի քաղաք իւրեանց : Ա՛յս ոչ իւիք էառ յանձն . և յոր դորեաց իսկ զնո՛ հնազանդ լինել յաղթականին, ՚ի վ՛ե բերեալ չափաւորութի՛ն վայելչականաւ վերհանէին . թէ չունիք առիթ ահաբեկ լինելոյ, որովհետև կեսար գթած է և մարդասէր :

Ա՛լեքսիպոս անուանի փիլիսոփայն և՛ն էկն յարդա հատուցի՛ն նո՛ր : Պոմպէոս՝ որպէս սովո՛ր են վշտատեսք, գանգատ կալաւ առ նմա զտեսչութի՛ն՝ որ ձանձրացուցեալ էր ուշիմ և գիտեր կենցաղոյ, զդուշացաւ մտանել յայս նիւթ, առ չհասնելոյ գձշմարտութե՛ն՝ որք չէին ինչ հաճոյական ՚ի պահու ՝ յոր մարդկայինս տկարութիւն

Իւր խոսակ ցուն ի կրա տիպպոսի ՚ի վ՛ր տեսչու՛ե

1 Բայց զայս ամ՛ արժան է տա նել մահկանացուացս, և միւսանգամ փորձ փորձել բաղդի : Ջի ոչ անյուսալի է վերսին ամբառնալ յայնս՝ անկելոյն անտի յայսոսիկ (աղետս :) Ն. տէր :

Ա· Տ· 704 : Ն· Ք· 48 :

պահանջքեր չսադրել , բայց շարժառիթս միթաբուհ : Այս ընթացս պնօսակցուհին յայլ առարկայ , և պատա- ղեցոյց զպոմպէոս յայն՝ որում հնար էր մատուցանել նմա լաւագունից ակնկալուհս : Այնժ զղջացեր էին (ասէ պլուտարքոս) զչնուէ խնդրոյն , չլիներ ինչ դժուա- րին կրատիպպոսի տալ պատասխանի գանգատոյն պոմ- պէոսի , թէ չարաչար կառավարութիւն հռովմայ պահան- ջէր՝ ոչ հարկաւոր դեղ , վնասանութիւն միապետական : Այլ և կարծէր էր ասել : ,, Ասէ ինձ յուցանիցես դու , ,, թէ լաւ ևս ի վար արկանիցիս զբախտդ , քան կեսար ,, զիւրն " : Այս մտածութիւն պլուտարքոսի է կարի ինն մտայն : Այս ևս առաւել՝ որով յանգ հանէ զզրոյցս . ,, Ասողցուք [1] (ասէ) զայս նիւթ : Այր որ հայի յածուն, ,, ի վէր է՝ քան զվէզ , և չէ ներքոյ անկեալ մերումս տրա- ,, մաբանութեանն " :

Հանապազորդ- դէ նա զիւր դնացս , և հասատատէ ի միտս երթալ ինդրել տեղի ապաւինի յէ գիպատոս :

Պոմպէոսի առեալ ընդ իւր զկուռնելիա՝ կալուս զձա- նապարհ իւր , փախչէլով միշտ ի հարաւակողմն և յա- րևելս կոյս , ոչ ուրեք զտեղի առեալ՝ բայց ի պէտս ջրոյ և կերակրոյ ի նաւահանգիստս , որոց պատահէր յանցս : Այն ի հռոդոս . բայց հռոդացիք՝ որք յղեալ էին առ նա գեղեցիկ նաւատորմիղ յորժամ էր ի բարեբախտու- թեանն , այլ ոչ ետուն նմի ծանօթս՝ յէ անկանելոյ նր ի ձախողութիւնս : Այս հէտ արար , և առաջին քղքն յոր եմուտ , եղև * ատտալիա ի պամփիւլիա : Այնդ պատե- բազմական նաւք ինչ կիլիկիոյ միաբանեցան ընդ նմա . և նա ժողովեաց իբրու երկու հիր զօրականս , և սեբաս- տոս կրտսերագոյնն յորդիս իւր , և վաճառս ծերունիք ի ծերակուտէն՝ որք ypուէնէքն էին փախստեամբ , իսրմ- բեցան ընդ գլխաւորաւ իւրեանց :

* Ասժմ սա- ռնալիս :

Այսմ վայրի ևս զնուր էառ զիւրոյ նաւահանդիսին , զոր Թողեալն էր ի յոնիական ծովու . և ի վէր եհաս՝ թէ չէր այն ypուէնէ, և կատուն հրամանատար էր նր , և թէ երևելի գնդաւ անցանէր յափրիկէ : Այս եղև վտ պոմպէոսի նիւթ ինչ դառն տխրութեանց . և կարի յիրա- ւունս : Վանգատեր նա՝ զի բռնադատեցաւ դնել յիւր ցամաքային զօր զորոշումն իւրոյ վիճակի , Թողեալ ան- պիտան զիւր նաւամարտիկ զօրութիւնս՝ որք ապահովչին նմա անշուշտ գերակայութիւն ի վէր Թշնամեաց : Այստ գիւտ զիւրև արկանէր ևս , զի և ոչ ուշ եդ լինել հպա- տոր իւրում նաւահանդիսի , յորում Թէպէտ և ի պար-

1 Ասյլ Թողուլ արժան է զայսպիսիս , զի գործք են ածականք :

տուԹԵ մատներ ՚ի յամաքի՝ գտանէր վազվազակի պատ- Ա· Հ· 704·
բաստական հնարս , կանգնել զնա յանկմանէ , և առ- Ն· Ք· 48·
մատուցանելոյ ևս նմա ոյժ դիմակալելոյ յաղԹողին ։
Ա՛շմարիտ է , ԹԷ ըստ կարծեաց պլուտարքոսի՝ պոմպէոս
չարար երբէք վրիպումն անհեԹեԹ , ոչ յորժամ հե-
ռացաւ յիւրմէ նաւահանդիստ . և զսորին հակառակն
չեղև ինչ գործ հանձարոյ ՚ի կեսար ՚ը զայն , զի գիտաց
հաստուցանել յայս սահման կիւր Թշնամի ։

Պոմպէոս ժողովէր՝ որպս վաղու ևս ասացաք , զօրա-
կանս ինչ և խորհէր մԹերել գանձս . այլ այսուհիկ ոչ
յայլ ինչ նկրտեր ՝ քայց ՚ի դիւրապատրաստ փախուստ
և ոչ ՚ի պատսպարուն . գիտելով զանհնարին շուԹափուն
կեսարու , երկնչէր ժամ ՚ի ժամ՝ ԹԷ ՚ի վՐ հասանիցի ։
Պէտս ունէր տեղւոյ ապաւինի , ուր ժամանեսցէ ժողո-
վել , և առնել հանդարտիկ նոր պատրաստուԹիս ։ Այլ ոչ
մի ՚ի գաւառաց ինքնակալուԹ Թուէր նմա աներկևան ։
Օ՛փորձ առնոյր զօր ՚ամ , զի իւր ձախողուն փակէր նմա
զՆամ զդրունս . և գիտաց՝ ԹԷ անտիոքացւոց հրամանն
արարեալ էր յայսմնի որոշմամբ չընդունիլ՝ ոչ զնա , և
ոչ զոք ՚ի նոցայոցն ։

Ա՛նայր միայն դիմողուՆ առ Թագաւորս բարեկամս ,
և մեծաւորս ինքնակալուՆ ։ Պոմպէոս միտեալ էր յոյժ
խոյս տալ ՚ի պարԹևս ։ Ամենք առաջարկէին զԹագա-
ւորն յունաց ։ Ա՛յլք Թէոփանէս՝ որոյ պոմպէոս անսայր
միշտ խրատուց , անմտուԹիՆ համարէր չվերադասել զԵ-
գիպտոս՝ որ չէր ինչ կարի հեռի , և ոյր մանուկ Թագաւոր՝
անտարակոյս ակն ածել ունէր պոմպէոսի իբրև իւնա-
մակալուի՝ տուեալոյ նմ երբեմն ՚ի ծերակուտէն , որ և բա-
ըերար էր հօր նը ։ Հասակ իշխանին երեքտասանամեայ
գոլով , հասակ էր պարզմտուՆ և անմեղուՆ , յորում
մարդ ապաժաման գոլով ՚ի սովորոյԹ չանցուածոց ,
Թուէր Թէոփանէսի միւս ևս պատճառ վստահանալոյ
՚ի նաւ Օ՛սորին հակառակն՝ զանգիտեր նա ամիւ ՚ի պար-
Թևաց կողմանէ , առաջի արարել էԹէ գՀաւատադրը-
ժուՆ նը՝ զորոյ գյաւագին փորձ առեալ էր կրասսոսի ,
և էԹէ զանառնական անժուժուՆ , որում չէր արժան ա-
ռաջի առնել զմանկամարդ և վառաքինի ոք տիկին՝ որ-
պէսի էր կուռնելիա , որոյ չարգ աղօտանայր լոկով քնա-
կուԹը ՚ի մէջ այնց ժողովրդոց ։ Ա՛յս յետին մտածուՆ
առաւել քան զամ շրջեաց զմիտս պոմպէոսի ։ Ա՛յսու
օրինակաւ նախամեծար ընտրեցաւ մահհարաւեր որո-
շումն երԹալոյ յեգիպտոս ։ Ա՛պա եԼ գնայ նա ՚ի կիլի-

Ա Ե· 704· Ն· Ք· 48·

կիոյ իւր ՚ամ սպասահարկուօք , բազում ցոկանաւուք և բեռնաբարձ նաւօք · անց ՚ի կղզին կիպրոսի , առ երեսս զի և ևս զօրասցի · և լուեալ Թէ պտղոմէոս եր ՚ի կողմն պելուսիոնի , առաքաստեաց յայն կողմն : Հասեալ անդր՝ սրկ խարիսխս , և առաքեաց խմայուսանել մանուկ արքային զիւր եկաւորուն և խնդրել ՚ի նմանէ տեղի ապաւինի և ամրութեան :

Ընկալեալ եղև անդ , և սպանաւ ՚ի բաղար :

Պաղոմէոս վճռ լինելոյն դեռ գոգցես մանուկ , ոչ առաջնորդեր անձամբ : Իւրում Թագաւորուն և անձին իսկ առաջնորդեին այնք՝ որք զիւրև էին : Պոմպինոս ներքինի՝ որ զիշխանութիւն ուներ պառաջնոյ Պաշտօնեի , խմբեաց ատեան խորհրդոյ , այր գէնաւոր և մեծարգոյ անդամք էին Թէոդոտոս ՚ի քիոս կղզւոյ ՝ որ ուսուցաներ հռետորութիւն մանուկ արքային , և ակիւղաս զօրագլուխ զօրաց նորա : Ասսիկ դատաւորք , յորոց պոմպէոս խարիսխս արկեալ հեռի ՚ի ծովափնէ , սպասէ որոշ մանն իւրում Ճակատագրի . փոխանակ զի ցածուցեալ հաստարերք և ամբ՝ չնորհընկալ լինել փրկուէ իւրոյ ՚ի կեսարէ :

Կարծիք պէսպէս եղեն ՚ի խորհրդի անդ : Ընորհապատուէն և գթութիւն յօժարեր զոմանս յընդունելութիւն : Ասլք խստասիրտք կամ երկչոտք , խորհուրդ տային միայն՝ կամ հրաժեշտ տալ խնդրոյ նը , կամ արդելուլ քաղցրովին զմեծ նը յեգիպտոս : Թէոդոտոս հռետոր ոմն Թէ կամեցեալ հրաշայուսանել զիւր Ճարտարախօսուն , այնպեսց , Թէ ,, երկոքեան իսկ կողմանք առաջարկեալք՝ ,, են միապես վտանգաւորք : Ընդունել զնա՝ է ՚ի ձեռ ,, նաչել զպոմպէոս , և Թէնամանալ կեսարու : Զի ար ,, տաքսեմք զնա , բարկացուցանեմք զմին և չընորհա ,, պարտեմք զմիւսն : Զ՚ո որոյ չիք այլ կողմն ձեռն ՚ի ,, գործ առնելոյ , քայլ Թողացուցանել նմա ելանել ՚ի ,, ցամաք , և ապա սպանանել : Ասյսու օրինակաւ հա ,, Ճեմք զմիոս կեսարու , և այնուհետև չիք ուստեք ,, երկիւղ ՚ի պոմպէոսէ '' : Ասյս հռետոր այսպիսի տա րագրուեալ գլխաւորի ազգի մարդկան ՝ օրինաւոր կարծեր հասուցանել զբանն և ՚ի կատակ , յանկ հանեալ զիւր խօսս առակաւ յաՃախեալ առ յոյնս , Թէ պէսպէս այլ ՚ի խածոփեն պոմ :

Ասյս կարծիք քստմնելի՝ իւր ՚ամ պարագայիւք գովեցաւ . և ակիւղաս յանձին կալաւ զկատարումն գործոյս : Ասռ սա ընդ իւր զսեպտիմիոս ազգաւ հռովմայեցի , որ երբեմն լեալ եր հարիւրապետ ՚ի զօրս պոմպէոսի , և

զիւս և ա Հարիւրապետ Հռովմայեցի սալլիոս անուն , և Ա· Հ· 704 ։
երիս կիճ էորս արքանեակս սիկարեանս , և մտեալ ՚ի նա Ն· Ք· 48 ։
ւակ մի՝ ուղղեցաւ ՚ի նաև պոմպէոսի ։

Ի՛ՙ աւագանին որք ընկերեցին պոմպէոսի յիւրում փախստի , կային ՚ի դարաւանդ նաւին՝ տեսանել թէ զի՞նչ լինիցի ։ Իբրև տեսին թէ փոխանակ փառացի ընդունելոյն ՝ յոր Թէոփանեայ յուսացուցեալ էր զնա , մերձենայր առ նա գծուծ ինչ վարքայ ձկնորսաց , որ բերեր առ նա հինգ կամ վեց պուս աննշանս , անկան ՚ի կասկածանս , և խրատ ետուն պոմպէոսի դառնալ ընդ կըղզուն ։ Ի՛ՙն ինչ ՚ի ծուխս էին մտայ , զայր հասանէր ակիւղաս . և ՚ի նոյն երեկին նաեք ինչ արքայի , զի պարզեին զառագաստս ՚ի նաւահանգստի . և ըստ համ ծովէ . զերս խմբեին զօրականք զինուածոք . մինչև քանզ տեսանել հռովմայեցւոց՝ թէ կարի իմն էին յառաջագէմ , որ ելայր հնար յետադարձի . և թէ յուսանելով թէ բամբռտուիցի , ոչ այլ ինչ առնէին՝ բայց տալ եգիպտացւոց կարծիս , թէ ունիցին ինչ ձախողակ միտս ։ Ի՛ՙպա պոմպէոս եգ ՚ի մոի վտանկել զիւր վիճակ ։

Ի՛ՙնդ մատչէին յափն կոյս՝ սեպտիմիոս ողջոյն ետ նմա լատին բարբառով ոտ իւրում զօրագլխի ։ Յայնմ վայրի և ակիւղաս՝ բարբառէը առ նա յունարէն , հրաւիրեաց անցանել յիւրեանց վարքայ . զի ծանծաղուտ (ասէ) ծովուն ոչ Թողացուցանէ ցամկանաւուն մօտիլ ՚ի ցամաքն ։ Ի՛ՙպա պոմպէոսի գիրկս արկէը կուռնելեայ՝ որ յառաջ ըզժամանակն ողջոյր զմահ իւրոյ փեսային , եմոյծ ՚ի վարքայն յառաջ ըզինքն զերկուս հարիւրապետս , զմի յիւրոց ազատագրաց փիլիպպոս անուն , և զմի ՚ի սորբոկաց . և ՚ի կարկառել նմա ակիւղասայ զձագուրն՝ առ օգնել նմա յիջանել իւրում , դարձաւ նա առ հարան իւր և առ իւր որդի . և առաջի արար նոցա զերկուս տողս ոտանաւորաց սոփոկղեայ , զոր ինքն յանկուցանէը քնաւորապէս իւրում վիճակի , զայն՝ Թէ

Ոչ ոք գնայ՝ յոգս արտայէ , ընչաց ազգս՝ ծառայ լինէ ։

Ի՛ՙս եղեն յետին բանք նորա առ իւրան ։

Ի՛ՙնքայն էր կարի իմն երկար ՚ի նաւէ մինչ ՚ի ցամաքն . և զի յայնմ վայրի լռիկ կային , և ոչ ոք ՚ի նոցանէ առնէր զոյց և ոչ յուսցանէր նմա նշան ինչ բարեկամուէ կիճ մեծարանաց, սա խղճաց զլուուէ . և հայեցեալ ՚ի սեպտիմիոս ասէ . ,, Հռուի ինձ ձանձրէլ զքեզ . զի ծառայ,, եիր երբեմն ինձ առ իմով հրամանատարուքն ։ ՚՚ Սեպտիմիոս արար նմա լռկ նշան ինչ գլխոյ՝ անմուսնչ և

Ա· Հ· 704։ Ն· Ք· 48։

տմարդի ։ Յայնժամ պոմպէոս՝ի ձեռն Կառ Թուղթ ինչ յոյր վըճ գրեալ էր նը յունարէն ինչ բանախօսուել, զոր կամէր առնել պտղոմէոսի, և սկսաւ կարդալ ։

Յայսմ վայրի հասին՝ի ծովափն · և կուռնելիա՝ որ հայեցուիւք միայն աչացն զՀետ երթայր առն իւրոյ տանն Քեալ՝ի ծուփս խորհրդոյ, տեսեալ առ ափն ծովու զիւրբ Ձաղիւն արանց՝ որք աճապարէին գալ յընդունելութիւն, ոգի Կառ առ փոքր մի և վստահացաւ։ Յայնմ վայրի այն ինչ կամէր պոմպէոս յառնել՝ յեցեալ՝ի բազուկ իւրոյ ազատագրի, սեպտիմիոս իջուցանէ՝ի նա հարուած սուսերի՝ի թիկանց ։ Սալվիոսի և ակիւղայոյ ևս մերկեալ զսուսերս, միաբանին ըստ սեպտիմիոս ։ Տեսեալ պոմպէոսի՝ թէ չուրջ են վնովաւ ելուզակք, քուռն եհար երկոքումբք ձեռօք զքղանչիդ հանդերձի իւրոյ ծածկել զերեսս ։ և յոգւոյ հանեալ միայն՝ առանց ասելոյ ինչ կիր առնելոյ անարժան անձին, չարամահ կորեաւ հարուածովք ։ Ի նդ այն նշաւակ կուռնելիա և որք ընդ նմայն էին, ՚ի ձայն ողբումալաղակ քարձին, որոց ձիչք ըստմ ծովեզերս հնչէցին · բայց վտանգն որ ՚ի վըճ կայը և ՆՅ, ոչ թողացոյց նոցին վարակիլ ցաւովք ։ Փութացան ՚ի վերառնուլ զկարիսխն, և առագաստալիր ՚ի փախուստ ձեպել · Հողմն յաջողեաց նոցուն փախստի, և զերծոյց զնո ՚ի ձեռաց ցուկանաւուց եգիպտականաց՝ որք վՀետ մտեալ էին ։

Վէլլ· ք· ծգ· Պիան։

Ձիսոն և ուԹ ամաց էր պոմպէոս՝ յորժամ սպանաւ ։ Ըր մահու նը պատահեաց աւուրբք յառաջ քան զտարեդարձ իւրոյ ծննդեան · ՅՈ՚ի քսան և ուԹ սեպտեմբերի · օր՝ զոր անցուցեալ էր նը ամօք ինչ յառաջ յայլազգ վիճակի, յաղԹանակեալ փառօք՝ի վըճ նաւամարտիկ հինից և միհրդատայ արքայի ։

Խորհրդա ծուԹե՚ի վըճ մահու նորա և հանգամանաց։

Ի մ յայսմ վայրի չՀ՚ք յառաջ բերել խորհրդածուԹիս, որք խուռն յառաջ բերին այսպիսի ողբում մահու աղադա՝ որով վՀարեցան այսպիսի շքեղապանծ կեանք ։ Յուշ արարից միայն, Թէ յերից մեծանուն ընկերակցաց, որք՝ի հաձել զիւրեանց ապերասան փառասիրուԹիւն կառուցին զդաշնակցուԹիւն Լատապետական, երկրորդն եղև պոմպէոս, որ ընկալաւ զպատիւ պատուհասի՝ իւրով գլխատուԹ։ և կեսարու ոչ յոյժ յապաղեսցէ վՀար երրորդ հարկատուուԹ ։

Ի՝ խնդիր լեալ իմ նկարել զպոմպէոս յիւրոյ անտի գործոց, առաջի արարի զխորհրդածուԹիս՝ զոր նախնի մատենագիրք, մնասանդ կիկերոն և պլուտարքոս՝ ա-

ռաջի արարին ինձ առ իմացուցանել զնորայն բոյս բա- Ա· Հ· 704·
րուց ։ Լ·պա անմարթ է ինձ կրկնել զայն ամ զոր ասա- Ն· Ք· 48·
ցի , առ նկարելոյ աստանօր զնորայն կենդանագրութեն ։
Լ·այց ներեսցի ինձ յիշեցուցանել զմի ինչ միայն · այ է՝
զմաքրուէն նորուն բարուց, զժուժկալուէն և զվայելչակա-
նուէն , որք ուղղեցին յամի զգնացս նր , նկար գոգցես մի
միայն յայնպիսում վեղ դարու , և յայնպիսում բարե-
բաղդուե · նկար՝ անբաւուէք մեծարգի յաչս ամի , որ գի-
տիցէ զյարգ առաքինութեն ։ Զայս միայն հայեցեալ կի-
կերտի , ի խօսիլն ըատիկոսի զնորագոյժ մահուանէ կիւ· ա՚՚ ագ·
նր , ասե · ,, Ձզարմանամ ։ քնաւ ընդ ողորմ կատարած գիւ·ժա՚՚։
,, պոմպէոսի · զի իբր իւր կին հասեալ յայնպիսի չարա-
,, չար սահմանս յաչս ամ թագաւորաց և ամ ժողովրդոց,
,, մինչ զի ուր և լինէր նա ապաստան , ես մեայի այսպի-
,, սում պատահարի ։ Լ·այլ ես ոչ կարեմ չոլեալ զնո-
,, բայն աղէտս · զի գիտեի թէ այլ եր արգոյ՝ամբծուէ ,
,, մաքրուէք և արժանայարգ վարուք ՚՚։

Լ·այս ոգի չափաւորուէ և ժուժկալուէ ընկերեաց նոր
՚ի հասարակաց իրողութիս ։ Լ·այս եղև և այն , որ ՚ի մե-
ծամեծ զարտուղութիս յորս ձգեցաւ յիւրմէ փառամոլու-
թէ , չէթող նմա ձգիլ յանչափն . և հուսկ յետոյ յան-
կոյց զնա յողջամիտ սկզբանն աշնուապետութէ ։ Զնետ
իւրոյ երրորդ հիւպատոսուէ պոմպէոս եղև ոչ միայն օ-
րինապահ , այլ և ջատագով և հաստարան օրինաց . և
յորժամ վինեցաւ ընդդէմ կեսարու , այս եղև իւր մաս-
նաւոր պարծանք · զի իւր դատ՝ համարեցաւ դատ ծերա-
կուտի և հասարակապետուէ ։ Զթող և տպաւորութէն
ինչ յարգի և մեծարանաց իւրոյ յիշատակի , որով ստա-
ցաւ կուսակիցս և յետ իւրոյ մահու . և սարտոյց և դար-
ձոյց ՚ի թշնամուէ իւրոյ յաղթական ախոյեանի՝ զեշմն
այնց , որք մտերիմքն էին նմա առաւել ք զամենեսին ։

Լսկ ՚ի մասին իւրոց զինուորական ձրից և հմտուէթե
՚ի հրամանատարուէ զօրաց , թէպէտ և տեսանեմ բազ-
մաց ոչ պատշաճ կարծիս ունիլ զնմանէ ը այդմ , այլ
ես չիշխեմ ցլանալ զպատուանուն մեծի զօրագլխի՝աւն ,
որ ՚ի քսանևչորեքամնից մինչ ՚ի քառասնևհինգամեայ
տիս յաղթեաց այնչափ թշնամեաց՝ որչափ եղեն նր դէ-
մամարտք . և կոթողք նր լի ե ափրիկէ , սպանիա , ա-

1 Ընդ կատարած պոմպէոսի զի ուր և երեմայր՝ զոյն համարէի
չէղև յիս երբէք երկբայութէն · Ջի հանդերձեալ · Անմարթ է ինձ ոչ
յուսահատուի անցից նորա անցե- մտմտալ ը արկած նր , զի ծանեայ
լոց՝ այնպէս գրաւեալ էր զամ թագ նմա՝ այլ անարատ և ողջախոհ և
դաւորաց և ժողովրդոց զսիրտս , մեծարու ։

Ա· Հ· 704։
Ն· Ք· 48։

սիա և լուսնդակ ծոմն միջերկրեայ։ Իւր ձախողուէն եղև ունել ոսոխ՝ որպիսի եր կեսար, առ որով ամ պնդ վմանան արդասիք՝ ոչափ և փաղփիւնափայլք իցեն և պանծալ լինք, աղօտմանան և նանրանան։

Սպանողք հօրն դէլոսի նր։ Մարմինն նր թաղեցաւ գծծաբար ի միջէ յերդոց ազատագրց։

Սպանողք պոմպէոսի հօրն յիրանաց զդէլոսն և զըմբռնեցին, ի պահել զայն անվթար՝ ըստ ծանիցի, և այնպէս մատուսցի այն կեսարու ոմն ընծայ, յորմ սակս ակն ունէին մեծ ինչ փոխարինի։ Մարմինն ընկեցաւ մերկ արտաքոյ վարքայի ի ծովափն, ի զնին հետաքննին եղեալոց այնպիսւոյ նշանակի։ Փիլիպպոս հաւատարիմ ազատագիր նր ոչ ելիք զմարմին իւրոյ ետն։ և յորժամ ի բաց փարատեցաւ ամբոխ դիտողաց՝ եառ զայն և լուաց ծովաջրով, և արկ զնովաւ ըստ յիւրոյ պատմուճանաց ի պատանս։ Յետ այսորիկ խորհեր այրել զայն ըստ սովորու. Թեան հռովմայեցւոց։ Փիլիպպոսի հայեցեալ յայսկոյս յայնկոյս տեսանէ կիսափուտ կտորակս վարքայի ձկնորսաց։ Եառ զնա, և արար յայնց գծուծ և աղքատին փայտակոյտ, բաւական՝ ըստ պէտս վառելոյ, վն լակոյ մարմնոյ՝ որոյ ոչ կայր և գլուխ։

Ա՛յն ինչ պատահեալ եր սորա յայս տխրական գործ գԹուԹե, ի վէր հասանէ հռովմայեցի ոմն բնակեալ յեգիպտոս, այր անյեալ զաւուրբք, որոյ երբեմն արաբեալ եր առ պոմպէոսիւ վնաս առաջին ամն պատերազմաց։ Ա՛սէ սա ցփիլիպպոս. ,, Վ՛ւ ես դու՝ որ հանդերձ. ,, ձիս առնել զյետին պաշտամունս մեծին պոմպէոսի՞։ Նա՛ ի պատասխանել փիլիպպոսի, զայդ առնեմ, վն ապատագիր եմ նր. կրկնեաց անդրէն զբարկանն հինաւուրց։ ,, Վ՛ւ լեայ քեզ միայն վայելել յայդ պատիւ. ,, Թողացն ինձ բաժանորդ լինել քումդ բարեմասնու. ,, Թեան յայդպիսի գործ խնամոյ մարդասիրուե։ Ա՛յդ ,, լեայ ինձ յորդոր չգանգատելոյ ընդ ամ ժամանակս ,, բնակելոյ իմոյ յօտար երկրի. զի Թէ եղև այն պատ ,, ճառ մեծամեծ վշտաց, գէԹ զայս առաւելուԹէն հնար ,, հեաց ինձ, զի վիմ սպասաւորուէն մատուցի առ Թա ,, զուհն վեհագունին հռովմայեցւոց։ Ա՛յսու օրինակ կաւ Թաղեցաւ պոմպէոս։

Իւր նշխարք հաւաքեալք յերկոցունց արանցս, ամփոփեցան ըստ դոյզն հողակուտիւ՝ զոր կատուցին առ ետեղ ձեռաք լուբեանց, և ոմն դրոշմեաց յայն մակագրուէն այս պիսի. ,, Ա՛րժանին [1] մեհենաց՝ հազիւ եգիտ գերեզ-

1 Ցայն բնագիր մնին է· զոր ոչ ի գրաւոր նշանակութիւն բառիցն։ Յապ պէտն բացագրելի, ուրնոյ հայեցեալ

ման" : Ա. այսուիկ աղքատին գերեզմանաւ կանգնե- Ա՛ Հ· 704 :
ցան ապա արձանք ի պատիւ պօմպէոսի : Այլք լերկա- Ն· Ք· 48 :
րիլ ժամանակաց աւազն արկեալ ի ծովէ ի ծովափն՝
ծածկեաց վհողակոյտն. և արձանք խաթարեալք ի հնու-
թէ և ի պատահարայ օդոյ՝ փոխադրեցան ի մեհեան
մի մծտակայ, մինչև ի ձանձապարհորդել ինքնակալին
ադրիանոսի յեգիպտոս, հետամուտ եղև իմանալ զտե-
ղին՝ ուր էին նշխարք մեծարու առնս. և գտեալ զայն՝
յարդարեաց. արար զայն ակներև և մատչելի, և զար-
ձոյց անդր և զարձանս :

Ա. յս յետին պարագայք ի վէր հիմին պոմպէոսի՝ ի Ա. յետ
վկայուէ ապպիանոսի են ասացստան : Այլ ըստ սլուտարք- պոմպէոսի
քոսի՝ մի ոմն ջանայաւ տանիլ առ կուռնելիա զաճիւն
իւրոյ սիրելի փեսային, և սա ամփոփեաց ի տուն իւր՝
որ ի յալբա : Ետ այսմ հիրիմ պոմպէոսի յեգիպտոս՝ եղև
գերեզման ևթափուր :

Լ. ենտուլոս՝ ամաւ յառաջ հիւպատոս, և սա ևս Լ· լենտու-
եկն ի խնդիր մահու յեգիպտոս : Ետ վճետ գայր պոմ- լոս հասանէ
պէոսի ի հեռաստանէ. և ի հասանել իւրում աւուրք յեգիպտոս,
զկնի յեգիպտոս, տեսանէ զոյն փայտակոյտ՝ որ դեռ և անդ պատա-
ծխայր : Զայն երբեմն. „Ո՞ իցէ այս տառապեալ, ո- հէ մահու·
„րոյ առնեն առ ետեղ զյուզարկաւորուն՞ : Ել յետ
վայր մի մտածուեցեր, յոգւոց եհան՝ և ասէ : Ա՛ի իցէ՝
քաջէ, թէ դու իցես ով մեծդ Պոմպէոս : Օ այս ասա
ցեալ մատչի նա ի ցամաք. կալանաւորի յարքանեկաց
արքային. արկանի ի բանտ և ի մահ վարի :

Ա՛ետ զվետ չոքաք պոմպէոսի ի պատուեցեր իւրմէ ի Պէսպէսկող-
փարսալիա՝ մինչ ի կատարած իւր ողբալի : Ա՛րդ՝ մնայ մանէ՝ յորս
մեզ խօսիլ զանցից նաւահանդիսի նը, և զպէսպէս կող- ձեռնարկեն
մանց՝ զորոց բուռն հարին երևելի անձինք՝ որք մտեալքն պատուեալք·
էին ընդ դրօշակօք նորա :

Ուր համարձակ էին՝ ոչ ասացաք, ի դիւռաքիոն. և կա- Պէսպ·ի ի ա-
տոն ունէր զհրամանատարութեն գնդաց՝ որոց յանձն էր քրն· Ա՛պոլոն·
պահպանութեն նոյ : Ալիկերոն և գիոնականն վարդոն, և Դիոն·
այլք ոմանք ի ծերունեաց՝ կային պէսպէս պատճառա- Լուկանոս·ք·
նօք ժողովեալք ի միասին ի նոյն : Ոչինչ պիտի ասել,
թէ գոյժ պատերազմին փարսալեայ արկ արշաւիլոս յայմ
հռովմայեցիս գտեալս ի քղքի անդ : Ա. հասարակ ոչ
այլ ինչ խորհէին՝ բայց փախուստ, թէպէտ և ամենե-
քեան չէին ի մի և ի նոյն միտս : Կատոն յայմ մարդասէր
և միշտ հաւատարիմ ի պարտիս իւրոյ պաշտման՝ հաս-
տատեալ էր ի միտս, զի թէ պոմպէոս մեռեալ իցէ՝

Ա. Հ. 704։ Ն. Ք. 48։ դարձուցանել ունի յիտալիա զորս ի՛ իւր էին, և ապա երթալ անձամբ յաքսորս՝ ի՛ հեռագոյնս ուրեք ի՛ մարթելոյ, ի՛ բռնաւորաց և ի՛ բռնաւորուհի։ Այլ թէ դեռ կենդանի իցէ պոմպէոս, կարծէր նա թէ պարտապան իցէ պահել նմա զորս՝ զորս ընկալեալ էր ի նմանէ, և որոց հրամայեր յանուն նը։ Կիկերոն ոչ այլ ինչ խորհէր՝ բայց երթալ ի խնդիր հանգստեան ինչ և հանդարտուե յիտալիա ի պաշտպանուելոյ։ Յա բիւենոս՝ որ ի պատերազմէ փախուցեալ էր դէպ ուղիղ ի դիւռաքիոն, հաստատեալ էր ի միտս հանապազորդել՝ թէ հնար ինչ իցէ, և նորոգել զպատերազմն. և բազումք ևս խորհէին զնոյն։ Այս՝ պնդէին ևս, թէ յաղթուհին կեսարու աւելաբանուելոյ ինչ իցէ, յամառեալ՝ թէ չէ այն լինուլի, ոչ համաւաի։ Այլ կիկերոն եթէպ զբերանս նը կատակաբանուելոյ, զորս ի՛ շուտ վճակ յոր կայր, առաւել ևս կսկծեցուցիչ գործէր։ Յա կայն և այնպէս առ հասարակ չէրքան միաբան հասանել ի՛ նաւահանդիստն, որոյ նշանակեալ տեղի՛ն կղզին կորկիւրայ։ Ընդ ժողովեցան և հրամանատարք պէսպէս նաւախմբից՝ որք չրուեալք էին վ՛ն իրաց ինչ. ընդ որս և կասիոս ոմն, ոչ այն՝ որ ետուստ գնկն ի դաւակցուելոյ ընդդէմ կեսարու, և երեց որդին պոմպէոսի։ Այլ սա չէաճ անդր գնաւան եգիպտականս՝ զորս ունէր ի իւրով հրամանաւ, զի լքեալ ի՛ նոցանէ՝ իբրև լու եղև պարտուելոյն հօր իւրոյ։

Կիկերոն գնոյ ի՛ բրունդուսիոն, ուր հարկ լինի նմա ձնալ կեսարու ընդ երկար։

Ի՛նչի ժողովք մեծ. և կատոն խղճահար օրինապահ էս և ի՛ պարագայս՝ յորս չունէին ինչ այժ ակնածելի լինելոյ, կամէր փոխանակել զհրամանատարուե նաւահանդիսն ի՛ կիկերոն, որ դեռ չէր յայտնեալ զխորհուրդ խուսելոյ իւրոյ։ Յոր արդարև կիկերոն էր այր հիւպատոսական, ուր կատոնի չէր վարեալ՝ բայց միայն զպրետորուե. այն զի՝ դեռ պահէր նա զպատուանունն և զիշխանուելոյն փոխանակիւպատոսի, որ տուաւ նմ յերթալ իւրում՝ ի կիլիկիա, և զոր չէր երբէք կորուսեալ. զի յայնց ժամանակաց հետէ այլ չէր մնեալ՝ ի հռովմ։ Այլ ոչինչ այնպէս հակառակ էր իւրում առժամեան խորհրդոյ, որպէս մնալոյ յանձնառուե այսր իշխանուելոյն. և բացական դողով յընդունելուե հրամանատարուելոյն՝ զոր նմ առաջի առնէին, ասաց յայտնապէս. [1] իմ կարծիք են՝ ոչ եթէ թողուլ զգնս, այլ ի՛ բաց ընկենուլ։

[1] Յետ փոքրաչեան պատերազմին՝ ընդ որ թէլադիր լինէի ոչ ի՛ բաց ընկենուլ։ Կիկ. վան դեյոտարոսի. հմար 29։

Ա՛յս ըզոյց՝ ի բարկուէ բրդեցոյց ցայնոսիկ՝ որք դեռ նախանձայոյզ էին՝ ի պաշտպանուիլ գաւտին։ Այս առաւել պատանին պոմպէոս այնպէս ցասեաւ, մինչև սուր հանել ընդէմ կիւկերոնի՝ կոչելով զնա դասալիք և մատնիչ. և խոցեալ ևս էր զնա, թէ չէր ընդէմ դարձեալ կատոն այսպիսւոյ գալանային և անիրաւ բռնուէ։ Որ ծեալ կիւկերոնի ձեռամբ կատոնի յայսպիսւոյ մեծի վըտանգէ, չոքաւ՝ ի բրունդուսիոն. ուր հարկ եղև նմա սպասել ընդ երկար հրամանի և դարձին կեսարու, որ խնդրէր պատաղեալն էր յերոդուէս եգիպտոսի՝ որ վաղվաղակի խոկ ունիմք ասել, ընդ բազմամեայ ժամանակ։ Ապա՛տել կիւկերոնի՝ ի բրունդուսիոն՝ մի է՝ ի սխուր և՝ ի նկուն աւուրց կենաց իւրոց։ Ընդ բնակեաց նա զողջըբ, սրտաթափ և նուաճուբ, չունելով այլ ակնկալուԹիւն, բայց յայն՝ ընդ որում՝ ի վեց եկաց, և յերկիւղ լեալ՝ ի տեսանելոյ զկանգնուիլն իւրոյ նախնի բարեկամաց։ Ընդ առաւելոյր և նա, որպէս արարեալն էր յիւր աքսորանս, զձախողուբն իւրոյ վիճակի բիւրուք մտայուղուբք մի քան զմի որտմակաւոք, սորջայեալ վայրապար ընդ անցեալն, ոչ ինալով բայց ձախող պատահարի, միշտ դժգոհ գանձնէ, և համարեալ ոչ երջանկագոյնս միայն, այլ և իմաստնագոյնս գայնոսիկ՝ որոց կալեալ էր շահիլս օտարս յիւրացայնոյն։

Կատոն ընդ իւր ունելով զյոգուսս՝ ի միշտ համակամ ընդ իւր, ՚ի գործ եդ խաղաղական անձամբ զոր որոշեացն. և չոքաւ յոգումբք նաւաք նաւահանգիստ՝ գիմ՝ ի Լիբիա, առ հանդիսին՝ ի ինդիր պոմպէոսի՝ զորոյ ցայն վայր ոչ գիտեր զվիճակ։ Որում ժամանակի և մատեաւնս շիպիոն զսոմպէոսէ աստի, և կասիոս զոր վերագոյն յիշատակեցաք՝ անտի, ելանէին՝ ի խնդիր և և հեռագոյն օգնականուեց, զանացեալ հաստատել անդրէն զնբերեանց կողմն. միւն օգնականուբ յուբասոյ արքայի մաւրիտանիոյ, և միւսն քաջալերելով զիշառնակ արքայ պոնտոսի, գուն գործել յարուցանել յանձին նր նոր Թշնամի կեսարու։

Կատոնի կարծիք էին, Թէ կամ լիբիոյ և կամ եգիպտոսի հնար էր լինել տեղի ապաւինի, զոր պոմպէոսի ընտրեալ իցէ իւր։ Ապա ինքն առաջաստեաց դէպ յայսոսիկ կողմանս, տուէր զձանապարհայն լիուլի ազատուի խոսեբելոյ՝ որոց կամիցին, և՝ ի ցամաք ելանելոյ՝ ուր և ըզձանայցեն։ Ինքն զտեղի կալաւ՝ ի պատրաս քղբ. անդ ժողովեաց զիշաւատոս սիլլա, զպետրէյոս և զայլս ոմանս

Կ՚ես Ա· 704։ Ն· Ք· 48։

Կատոն Ա· ԽԲ· ԽԳ· ԽԴ։

Դիմ։

Ա՛ Հ· 704։ Ն· Ք· 48։

փախստեայս ՚ի փարսալեայ։ Ընտի անցեալ ընդ Վլսէս մալեայ, և առ եղերբ քերէՂ կղզւոյն կրետեայ, եկին ՚ի սարաւանդ կիւբեննականին, որում անուն կոչիւր՝ պալ

Իմանայ զնմահ նը ՚ի սեքստոս ևս պոմպէոսէ և ՚ի կուռնելեայ։

լիուբոն։ Յայնմ վայրի գիտաց զմահ պոմպէոսի յորդւոյ նը սեքստոսէ և ՚ի կուռնելեայ, որք յառաջն փախուցեալ էին ՚ի կղզին կիպրոսի· բայց անդ ևս կարի խին մծատեալ եգիպտոսի, և երկուցեալ՝ գուցէ զձանապարհայն պատահեսցին կեսարու, խոյս ետուն յարևմտահոգւոյն, և վարեցան ՚ի հողմոյ յոյն վայր՝ ուր կատոնի էր զտեղն առեալ։

Վասյժ ողբում պատահարիս՝ արկ նոր հերձիս ՚ի մէջ այնց, որք զՀետ երթեալ էին կատոնի։ Ազգովք ըղձակալեալ էին անձին պոմպէոսի, և չէին հաստատեալ զկորստին նը ցայս վայր, բայց յուսով անդրէն տեսանելոյ զնա իւրեանց գլուխ լեալ։ Ապա խորհէցան՝ թէ մահ նը ջրէ վերբանց պարտաւորութեն, և հաստատեցին ՚ի միտս գիմել ՚ի գԹուէ յաղԹականին։ Կատոն՝ որոյ ըսկզբանէ էին չծանրանալ ումեք, Թողացոյց նմ ՚ի բայ երԹալ· և նոքա աստ անդ սփռեցան ըստ իւրաքանչիւր կցորդութեն և ծանօԹութեց զոր ունէին, սպասեալք գտաՀնել Հնարչն առաջի յաղԹականին։

Կին· աա ընդ պանիաժեն·ք։ Գ·էոն։

Ի· կասկած՝ որ ապա սպանող եղև կեսարու, յայսմ վայրի եղև մի յայնց՝ որոց ոչ եղէն կամք՝ յամառ մաքառիլ ընդդէմ բաղդի։ Եւ գնաց լինել անձնատուր յաղԹականին· բայց ապա շրջեալ զնւր միտս՝ զտեղի Հառ

Կին· աա ափրանիժան·ք· և ք։ Պլոտարքոս ՚ի Բրուտոս։

առ ժամանակ մի ՚ի Հուդաս։ Ել երաշտ պտղոյն աղեքսանդրիոյ, խոչն և վտանգ՝ յորում կայր կեսար, առիԹ եղէն կասկիոսի երկուանալոյ, եԹէ կացցէ կիւր միտս, և ԹէՀ ոչ։ ՅաղԹուէին որպէսզ գնա· չոքաւ յանդիման լինել կեսարու, յորմէ եգիտ քաղցրագութ ընդունելութիւն, Թիկունս ունելով զյանձնարարուԹէ քրուտոսի՝ զորոյ առեալ էր զքոյր։

Յանձն առնու զհրամանս նաստրուէն, և ընկալեալ լինի նո՚ի կիւբէն։

Ել լաւ բաղումք յոյժ, կամ զի անյոյս էին գտանել Հերուսն, և կամ վՀ առաւել իւրեանց մեծասրտուԹ պաշտպանել կամելով զազատուԹ՝ ցորչափ կայցէ շԹի ուրեան յերակս, յայտ արարին կատոնի, ԹէՀ հաստատեալ են ՚ի միտս զՀետ երԹալ նը, և Հնազանդիլ յամի՝ ԹէՀ յանձն առցէ լինել նմ գլուխ։ Ապայ ոչ այս էին իւրաւորոշիչ դիտումնք՝ ոմն յուշ արարաք։ Յանգայր նա այլ չլինել բաժանորդ քաղաքական պատերազմաց· և վասն այսորիկ Հաստատեալ էր նը ՚ի միտս՝ գնալ ՚ի յաքսորս ՚ի ծագս աշխարՀի։ Ապայ խելՀ եղև նմա Թողուլ յո-

տար երկրի զայնչափ քաջիկ արս՝ որ յուսացեալ էին Ա Հ· 704։
նա, և կային անապատչին և անօգնական։ Ի. պա յանձն Ն· Ք· 48։
եառ զհրամանատարուհին, և եկեալ յանդիման կիւբե-
նայ, ընկալեալ ի զև անդ։ Ահեպետ և յառաջ քան զա-
ւուրս ինչ քնակիչք այսր քաղաքի՝ զդրունս ընդդէմ փակ
կեալ էին լաբիենոսի։

Կուռնելիա դարձաւ յիտալիա, քաջ գիտելով՝ Թէ
չունի ինչ երկնչիլ՝ ի կողմանէ կեսարու։ Յրդու որդիք
պոմպէոսի մնային առ կատոնի։ Ցեսցուք մեք ընդ հուպ,
որպէս այս կաց մնաց պարտելոյ կողմանն՝ նորոգեաց ըզ-
պատերազմ յափրիկէ, և հասոյց յալէքսանդրի իւրեանց
նոր աշխատութիւնս և վիշտս։ Ի. ա այժմ դառնամք՝ ի կե-
սար՝ զոր Թողաք՝ ի լարիսա, ասր հանդերձիւր զէտ
պնդել պոմպէոսի։

Ա. Ե Ա Ր Ե Ն

Հինգերորդ հատոր։

Ը Գ Լ Ի Ս Ը Կ

Ը մայ և Հիւպատոսաց Բովանդակելոց՝ ի Հինգերորդ գաւորէս, սկսեալ յամէն Հռովմայ 685, մինչև յամն 704։

Կ. ԿԱԼՊՈՒՐՆԻՈՍ ՊԻՍՈՆ.	Ա. Հ. 685։
Մ. ԱՒԼԻՈՍ ԴԼԱԲՐԻՈՆ.	Ն. Ք. 67։
Մ. ԵՄԻԼԻՈՍ ԼԵՊԻԴՈՍ.	Ա. Հ. 686։
Ք. ՎԱԼԵՒՏԻՈՍ ՏՈՒՂՂՈՍ.	Ն. Ք. 66։
Ք. ԱՒԲԵԼԻՈՍ ԿՈՏՏԱՒ.	Ա. Հ. 687։
Ք. ՄԱՆԼԻՈՍ ՏՈՐԿՈՒԱՏՈՍ.	Ն. Ք. 65։
Ք. ՑՈՒԼԻՈՍ ԿԵՍԱՐ.	Ա. Հ. 688։
Ք. ՄԱՐԿԻՈՍ ՓԻԳՈՒԼՈՍ.	Ն. Ք. 64։
Մ. ՏՈՒՂԼԻՈՍ ԿԻԿԵՐՈՆ.	Ա. Հ. 689։
Կ. ԱՆՏՈՆԻՈՍ.	Ն. Ք. 63։
Դ. ՑՈՒՆԻՈՍ ՍԻԼԱՆՈՍ.	Ա. Հ. 690։
Ք. ԼԻԿԻՆԻՈՍ ՄՈՒՐԵՆԱ.	Ն. Ք. 62։
Մ. ՊՈՒՊԻՈՍ ՊԻՍՈՆ.	Ա. Հ. 691։
Մ. ՎԱԼԵՐԻՈՍ ՄԵՍՍԱԼԱ ՆԻԳԵՐ.	Ն. Ք. 61։
Ք. ԱՓՐԱՆԻՈՍ.	Ա. Հ. 692։
Կ. ՄԵՏԵԼԼՈՍ ԿԵԼԵՐ.	Ն. Ք. 60։
Կ. ՑՈՒԼԻՈՍ ԿԵՍԱՐ.	Ա. Հ. 693։
Մ. ԿԱԼՊՈՒՐՆԻՈՍ ԲԻԲՈՒԼՈՍ.	Ն. Ք. 59։
Ք. ԿԱԼՊՈՒՐՆԻՈՍ ՊԻՍՈՆ.	Ա. Հ. 694։
Ա. ԳԱԲԻՆԻՈՍ.	Ն. Ք. 58։
Պ. ԿՈՒՐՆԵԼԻՈՍ ԼԵՆՏՈՒԼՈՍ ՍՊԻՆԹԵՐ.	Ա. Հ. 695։
Կ. ԿԵԿԻԼԻՈՍ ՄԵՏԵԼԼՈՍ ՆԵՊՈՍ.	Ն. Ք. 57։
ԿՆ. ԿՈՒՐՆԵԼԻՈՍ ԼԵՆՏՈՒԼՈՍ ՄԱՐԿԵԼԻՆՈՍ.	Ա. Հ. 696։
Ք. ՄԱՐԿԻՈՍ ՓԻԼԻՊՊՈՍ.	Ն. Ք. 56։
ԿՆ. ՊՈՄՊԵՈՍ ՄԵԾ Ք.	Ա. Հ. 697։
Մ. ԼԻԿԻՆԻՈՍ ԿՐԱՍՍՈՍ Ք.	Ն. Ք. 55։

ՀԻՊԱՏՈՍԱՑ·

Ե· ԴՈՄԵՏԻՈՍ ԱՀԵՆՈԲԱՐԲՈՍ· Ա· Հ· 698։
ԸՊ· ԿԱՅԴԻՈՍ ՊՈՒԼՔԵՐ· Ն· Ք· 54·

ԿՆ· ԴՈՄԵՏԻՈՍ ԿԱԼՎԻՆՈՍ· Ա· Հ· 699։
Մ· ՎԱԼԵՐԻՈՍ ՄԵՍՍԱԼԱ· Ն· Ք· 53։

ԿՆ· ՊՈՄՊԵՈՍ ՄԵԾ Ք· Ա· Հ· 700։
Կ· ԿԵԿԻԼԻՈՍ ՄԵՏԵԼԼՈՍ ՇԻՊԻՈՆ· Ն· Ք· 52։

ՍԵՐ· ՍՈՒԼՊԻԿԻՈՍ ՀՈՒՈՒՓՈՍ· Ա· Հ· 701։
Մ· ԿԱՅԴԻՈՍ ՄԱՐԿԵԼԼՈՍ· Ն· Ք· 51։

Մ· ԿԱՅԴԻՈՍ ՄԱՐԿԵԼԼՈՍ· Ա· Հ· 702։
Ե· ԵՄԻԼԻՈՍ ՊԱՒՂԼՈՍ· Ն· Ք· 50։

Կ· ԿԱՅԴԻՈՍ ՄԱՐԿԵԼԼՈՍ· Ա· Հ· 703։
Ե· ԿՈՒՆՆԵԼԻՈՍ ԼԵՆՏՈՒԼՈՍ· Ն· Ք· 49։

Կ· ՅՈՒԼԻՈՍ ԿԵՍԱՐ Ք· Ա· Հ· 704։
Պ· ՍԵՐՊԻԼԻՈՍ ՎԱՏԻԱ ԻՍԱՒՐԱՑԻ· Ն· Ք· 48։

ՅՈՒՅԱԿ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

ՀՈՎՍԵՓԱՆՅԱՆ ՊՐՏՄՈՒԹԵԱՆ

ԳԻՐՔ ԵՐԵՄՅԱՆԻՄԻՊ ՎԱՆՔՐՈՒՄՊ

Յօդ. ա։ Հղօր ղօրուաՆ նաւաստաբոյիլ հինից՝ որ պէրեցին ծո-
վու 2։ Պաբէնիա առաջի առնէ օրէն ինչ՝ պալոյ պոմպէոսի պէրա-
մանապարտէ ծովուդ 4։ Ընդարչախօսէ այսպէսուա հոգաբարչու-
ՆԷ. ամէդ։ Յագնագ ծերբաբարին՝ վՀ այսը օրինի 5։ Յանախօ-
սուաՆ պոմպէոսի՝ որ կէղծաւորի ՆԷ կամ պէրճ լինել յայսմ գործ-
ադրուաՆԷ 6։ ՅանախօսուաՆ գաբինիոսի՝ ի ապիոլ պղոմպէոս՝ ի
յանչնաուաՆԷ 7։ Լչրիս պրէբուն պղոս ընդրէմ գաուանի օրէ-
նից. ամէդ։ ՅանախօսուաՆ կապուլոսի՝ ի յուպանել պանպապղաձու-
ՆԷ 8։ Օրէնն եղև ընդունելի 10։ Պէրն կէբայիդ եակ և եակ
յաճնու՝ ի հռովմ. ամէդ։ ԿերպագրուաՆ պոմպէոսի՝ ի մարդել պամ
ծովս՝ ի նաւամարտիկ հինից. ամէդ։ Ի գաուանան աւուրս սրէՆ
պամ արհամարհալ ծովէպէրս, և յայլ գաուանան և բնն աւուրս յանգ
հանէ պէս գործ 11։ Յանձնեցուցանէ ընդ այն հղոմանս գան հա-
պար կալանաւոր հինն նաւամարտիկս 13։ Ա արբոն պէղպէլ պամ
պէոսի ընդունի պամ նաւամարտուաՆԷ 14։ Պաբերալ գէսէլլոսի
՝ի կրեդէ. ամէդ։ Պոմպէոս ընծայէ պիս պաղպանուաՆ կրեգոլոց
ընդրէմ գէսէլլոսի 15։ ՀակառակուաՆԷ՝ ի կրեդէ յայս սակ. ամէդ։
Ա՝եբէլլոս նուաճէ պայս ճղղի՝ որ ցայն վայր էր ապատ. ամէդ։
Ա՝ղձիան պիարդն գիդրգապայ 16։ Օրէն աւալարկեալ՝ ի մանկ
լիոսէ՝ գալ պոմպէոսի պէրամանապարտուաՆԷ պապերաբպին՝ որ ընդրէմ
գիդրգապայ. ամէդ։ Ընդրէմ գաուանայ այամ ծերբակոյդն, և մանա-
ւանդ արբենախուս և կապուլոս 17։ Կիճերոն պնդէ պիողին օրէնիս.
ամէդ։ ԽորհրդածուաՆ՝ ի վերայ գնացից նը յայսմ նաւագին. ամէդ։
Պովճապ գաղղուաՆԷ և արբարուաՆԷ պոմպէոսի 18։ Օրէնն լինի
ընդունելի 20։ Կեղծաւորիլ պոմպէոսի. ամէդ։ Ա՝եկրդապ գիպա-
նի գայնակ և անգալնաւոր 21։ Կիճերն գաշնակուաՆԷ՝ ի վեր պոմ
պէոսի և գիդրգապայ, որ երբնու չկամենալ ընդ կովմայեցիս 22։
Լ՝ապի և անոյ խլրտունդ երկրացուն ջրայ. ամէդ։ Ա՝արպ գիպե-
բայինն։ Ա՝եկրդապ՝ի պարտուաՆԷ մարդի 24։ Գնահապ գիդրգա-
պայ. ամէդ։ Չապապի՝ի գիպս գաուանել ընդ յամապ յեպինեան
ծովՀ ապ անկանել՝ի վրաբրուն 25։ Կերդի պիբրանայ ապապամբեալ
՝ի հօրէ եարէն՝ գնայ անկանի՝ի գերբէս պոմպէոսի 26։ Ա՝արանի պոմ
պէոս՝ի հայապան 27։ Տիբրան գայ՝ի բանակ նը անչնապոսը լի-

նել՝ ի կամ նը · ամէն : Ասնիդրոնէ պոմպէոսի առ փիլիպպոս 28 : Ա՛նդիպ գնացի քոռանս փիլիպպոսյ · ամէն : Ծաներ լուգասուրն եղաւ՝ ի քառանգունէ հայոցպանի , և որպէս նը արիաս՝ ի շղնայս՝ ի պոմպէոսէ · ամէն : Պայծառ գորովանաց և ակնածուէ՝ ի ինչ արիօրհնեալնայ և որդոյ նորա 31 :

ՀՅՕԳ · Ը : Պոմպէոս գինի՝ ի հովիկաս , և խորհուիէ պաղատանս 32 : Կոտորէ և գնիրս 33 : Չհասանի՝ ի բերան գնախս գեղոյ , և գոռնայ չեպս ընդ երկիր աղուանից · ամէն : Ցոր յաղնուսնէ նը՝ ի վը աղուանից 34 : Յոսր է ասացեալն՝ նիւ յայսմ պատերազմի գոհս ամպռանդ · ամէն : Պոմպէոս կոյս գայ մշել՝ ի մարտ ընդ պարսիկս 35 : Ղմահատուէ և հանգստարարեալ պոմպէոսի 36 : Պարտուիէ ինչ մայր գահիճերեայ աւանդէ՝ ի չէս պոմպէոսի երեր գ՝ ընդոյ ոնէր պաղատանուսնէ · ամէն : Գնէպ հօր սպարտոնիկէայ · ամէն : Ա՛եծաարտուէ պոմպէոսի 37 : Գաղդիսի յեպատահգրուէ գիրգրպայ · ամէն : Գաղուածի գեղողուսնէ՝ ի վը բծդչհանուսնէ հրամանս իշնանիս 38 : Ղարգաարուսնէ պոմպէոսի՝ ի վը ահհմանայ՝ որ առան՝ ի գիրգրպայ · ամէն : Պոմպէոս անցանն չերկիրն ասորոյ 39 : Ա՛ահճահան վիճակ լուգասուրնէանս 40 : Պոմպէոս առանի գնս գառաս հռովիկհան 41 : Ծառգասուրն հոմմագենայ · ամէն : Ա՛երդրպայ հասեալ՝ ի վռոմրոն՝ պայ ապահանել ղերդի երբ մահս ըէս · ամէն : Ա՛ղանդակ գրապատան գիրգրպայ 42 : Տայ ապահանել զահիճերբէս · ամէն : Ա՛ռաջի գեպատան առ պոմպէոս , բայց՝ է գրբ 43 : Ցոր պարբատուէ գիրգրպայ · ամէն : Ասրհի խռվալ՝ ի վը երալնոյ ընդ չամայ 44 : Տրուանդ երբոյ գնդայ 45 : Գառնակ ապապամբեցուցանէ զնռաս՝ ի հօրէ երբէ 46 : Ա՛պապամբուն զնի հանդհան 47 : Ա՛երդրպայ պազարի՝ ի բերդին պանդիկպեայ · ամէն : Ա՛ըչհէն անէնց՝ ի վերայ գառնակայ 48 : Ա՛ահ նը : Գռ վնաս երշանիս 49 : Գապապան՝ ի վը երոյ բնաարարուէ և արգեանց · ամէն : Պոմպէոս լսէ զհահ գիրգրպայ՝ ի գազդավայրս երբովէ 51 : Գռհուէ դէց՝ ի հռոմ : Գաղթ անպգափան հրամայի վը պոմպէոսի · ամէն : Պոմպէոս ապահովի չհանգարարուէ չերհէն ասորոյ 52 : Խռովուէ՝ ի հրեաստան վը չայնրդրուէ աստառոյ , չոյր սահ հիւբհանս և արիապարնալս հագերն ընդ գիհանս · ամէն : Պհանչէի օրինակ չազգրուէ և եղբայրական սիրոյ ասրուանհրէէ անիաս անուան 54 : Պոմպէոս՝ է հողմն լճալ հիւբհանսի , և բարկացեալ՝ է վերայ արիապարնալսի խաղոյ՝ է վը երասաղեի 55 : Տիրէ գազգէին , և գազգրէ չգառնարն · ամէն : Ա՛ռուն գառնարէն՝ Գրծնսեր արիուէհան գահանայէց հրէէց 56 : Պոմպէոս տանէ՝ է սրէուէ սէց 57 : Ա՛չնուսարարոյ գնայգ պոմպէոսի 58 : Ա՛ոհուէ և ծգրհուէ գեհերբէ երոյ ազգապգրէ 59 : Ձաքպանոյ ներողուս տուէ պոմպէոսի առ երբ սիրելէս 60 : Գայ յահուս , որ ընդունի գմարդն գիրգրպայ · ամէն : Չապարէ գհառանգ՝ ի քառանգունէ

ըէ ըաֆաւորաւէն վոսփորոն · անդ · ։ Դաբէ նէ 61 ։ Լ՚ոանչէն
ակնածաւէ զը եղոյզ առ պոսփորոս փէլէսոփայ 62 ։ Ի վը հասա
նէ չարաչար գնացից ինձ էօրոյ մոհէաց , և արչաւէ պնա ՛է բաց
63 ։ Էօր ամաւոնաւէք · անդ ։

ՊԻՒՐ ԵՐԻՄԱՆԵՐՈՒՆ ԵՕՓՈՆԵՐՈՒՆ

Յօգ · ։ ։ Լ՚պնաւախանաւէ կապէլինայ ։ Գէւցայնէնայ չաՀա
ըէ սերգէնայ սէլոսի էօրոյ նախահաւառն 65 ։ Լ՚ինաւորաւէ կապէլի
նայ 66 ։ Լ՚պահանաւէ բարուոյ հոռվմայեցւոյ 68 ։ Լ՚մբապանաւ
ըէ լինի պնանէն էռաապղծաւէ ընդ դաւն ՛է վէպոհանդ , և արչա
ղի 70 ։ Ջնեա էօրոյ պրեզորաւէ էռաավարե պապրէնէ · Ե ՛է զաբ
ձին ՛է հռոմ՝ ամբապանաւէ լինի պնանէն վը ճէղէչանայ 71 ։ Լ՚ա
ռայնի զաւարդաւէ կապէլինայ · անդ ։ Օ ճէսաբէ Ե պիրապառն
լինի կապճաճ բաճանորզ լինելոյ այնմ 72 ։ Ի զերեա ելանէն յաՀ
զոաճ զաւարդայ · անդ ։ Կապէլինա պրճանի յամբապանաւէ
ճէղէչանայ 73 ։ Կեաբ յէօրաւմ շինաճապէզաւէ առանէ պճա
հանդես զեաբարան ձողովրդեան · անդ ։ Օ էնեպէ ՛է կապէլին
նի պանդրէս մարեաւս 74 ։ Լ՚ալեայլ կարճէ ՛է վը ճեանէրճյուէ ·
անդ ։ Լ՚ղանաւար պրոյ կապաւլոս 75 ։ Կեաբ պոր ղանայ առա
չիլ չեգեպաս · անդ ։ Ջաղորզաւէ ըաֆաւորայ եգիպտոս՝ չեպ
լաՀէբաւի · անդ ։ Կապճ աղեչանդրէ երրորդէ · անդ ։ Կրասոս
և կապաւլոս համարձակչ՝ անձաբեան գպանին ընդ դիմանա , և հրա
ձարէն 77 ։ Լ՚ըէաւլէ կապանի ՛է ներճել պղանայճանա կապաւլոսի ·
անդ ։ Տահմ կապանի 78 ։ Էօր պղայաւէ · անդ ։ Էօր գորվանան
աէր առ եղէայր էօր · անդ ։ Լ՚ռանդն կապանի առ ապոյիչեան է
մապապարաւէ 81 ։ Ի՚նէ դնէ ձարպարձօսաւէ · անդ ։ Կնամ
ոնի հորվանալոյ և կալդրաւցայոցանէլոյ պմարդն էօր 82 ։ Լ՚նաե
լանայ առէլալանդ գենէրճռաւց · անդ ։ Ի՚պղոյր եր նամ կաՀառա
հել ոձոյ էօրոյ գարուն 83 ։ Էօր ղճամիզ անդրդաւէ 84 ։ Էօր
կապաբէալ նմապաւէ ՛է մանկռաւէ ։ Լ՚մանանալ նէ 85 ։ Ջոռ
առայալ եր կամառորաւէ ՛է պապէրապղին ապարգոկոս · անդ ։
Ջոռայէ որպէս գրէբաւն զօրքականաց ՛է մանէգռնիս · անդ ։ Էօր
ախրալի գնացք յայամ պաղպանան · անդ ։ Կապոն ճանապարհորդէ
յասիա 87 ։ Էօր անպաճոյճ գնացք և չաղցրաւէ · անդ ։ Պոմ
պէոս այնպէս յարգանօք ընդունի պնա , պնչև ուսուցանել ձո
ղովրդոյ ասէոյ՝ այն ածել ՛է նմանէ 88 ։ Ի՚նչորաւսն անհնար լի
նի համոզել պնա չընդունելոյ էօրոյ ընծայից 89 ։ Պապրապէ ՛է
նորընել զճանչայաւորաւէ · անդ ։ Լ՚ռանչէաւոր լեալ՝ կարգադրէ և
գճապապայոցանէ զբաղէրս 90 ։ Լ՚րևի արզարաչորով ՛է վճարս , ա
չալ՚ըլ ընդդէմ կարզախաւէնց , և հանապազորդեալ չայ գործա
ւորաւէս էօրոյ պաղպանան · անդ ։ Չամաբաւն էօրոյ պաղօնակ

ցայց պիտանէ 91 : Ալշանաւոր ցոյց է՝ երբոյ չալարտուի՝ ասա մի՛ է նո-
ցանէ 92 : Չտապարմուին է՝ թէ՛ լնուլ պարտաւորուին ասն
անիկրիէոսի · անդ : Դուակ է՝ երբոյ մեծարոյսի 93 : Կեսար պա-
պարարն որպէս մարդասպանս պատանող պարարելոյ 94 : Կարո-
լինա արքային · անդ : Կնդրէ պէհապատուին ընդ կիկերոնի , և
ընդ այլ հինգ ապիպատչէսս 95 : Կարելիս ինչ գնէ չատագ
պանելոյ պիտորհուրդ է՝ երբոյ գատարդուի 96 : Հանիցնել էր չինչն
պէմ պարարգրծս չարպէին · անդ : Ի՝ ար ուսեսս՝ է մոլրելցուցա-
նել պմանկին 97 : Ասուան պօրանին կողման կարելիսայ 98 :
Փելսաւոր կողմանն գողվէ չէր գուն 99 : Ասանաւսուին նը
ա գատարիցս · անդ : Կարն է երիսանալ , արբեօս ճիշմարիտ
էրն նե արճուցել էրն նոցս կարելիսն պրեն մարդոյ 101 :
Վադանիչ գատարդունին գան է չայս 102 : Զայնչ հնչեցեալ
բաղուսա օգին ա ամբառնալ կիկերոնէ է հէպատուս · անդ :
Համարակալ 103 : Ասացուածք կիկերոնի է վերայ կորսուսայ հա-
մարակալ · անդ :

Յօգ · իբ : Կերարգիր հէպատուին կիկերոնի 105 : Գա-
բակային օրինչ ասելսուն 106 : Կիկերոն հնարի անընդունելի ա-
նել չայն գողվերեան 107 : Կաղաղէ պնասելուին գողվերեան
ընդերէմ ասակիուսէ 112 : Պապագովէ պաբերելու՝ պրմի եր ամբա-
պանուի նե ապանել էրն պատասխնուս 113 : Կնդրէմ գատնայ
արդուց պարագրելոյ՝ որ կամին ընդունելի լինել՝ է պալպամուն
115 : Զնասարկէ՝ է նորգել պղեղծուն Գլսա գեպանուին
116 : Ե՞ահ պիւ պալպօնակէ՝ լնալ է նա գասկնորդն տա-
կիկերոնոյ · անդ : Յակլիանի հանդես լուսելսուն 117 : Օգե-
կասուին նը : Գպարանչ նը և գարագանչ : Գնանայ ճանչ պեղա-
նոյ երոյ 119 : Կրատուն երբ և պչնասկան կիբասուի նը 123 :
Օնոնար օգոսուսի 124 : Կարելիս անդրեն չալկերբ պիւ
հողին 125 : Կասլոմ կնայչ ոեծպղեգ տանեն է գասարդուին
նը · անդ : Կոյս բարոյ սեմարնեայ · անդ : Կարելիս ընկա-
ցանել հասանգամ է կնդրէմ հէպատուին : Իւր կնդրդողիցչ
126 : Կիկերոն յայտնի պէմ արարս նը 128 : Կշտմեն պնա է լիսա-
լի ծերպասաւ անդ , և ասելե պնա է բայ ասնուլ չէրմի պրէմնին
129 : Կարելիս կամ գալ ապանանել պէհապատուն է գպշրին սրե-
սի · անդ : Կնկասանն հէպատուին · անդ : Կնն է՝ տսի գալ
պասերալմ յայտնապես 130 : Կղր լինի կիկերոնի է իրասուսն ·
անդ : Կ ձեռ յանցնարարուին ասա հէպատուս՝ գնել վ՝ երբուին
հաբկապեսուն 131 : Կղմուկ և հոգմ է հռովմ · անդ : Կալլիսս
պինա վասի 132 : Կարելիս պեր չնայ գալ ապանանել կիկերոն
չէրս երբմ գան · անդ : Կնայ է ծերպէոյն · անդ : Կիկերոն կղպամ
բէ պնա խարել , և չերբես խոչ ընդհարձանի ընդ նա 133 : Կա-
չին ձասա կարելինեան · անդ : Կգասականի կարելինայ 136 : Կ-

լանէ՛ է հառվմայ · ամէտ : Պենախօսուէ հիէերոնի առ ծողովուրդն
՛է վէ ռնինելոյն կարելինայ · ամէտ : Երէորդ Ճառ կարելինեան ·
ամէտ : Կիէերոն ջարափովվէ պմուրենա՝ պնդանաիէալն հիւպարոս ,
պրմէ էր ամբասպանուէ փողոնի հեռապնդուէ 139 : Նիէզծու-
ռնեան ընդացիչ կարոնի՝ որ ամբասպան լինի պմուրենայէ · ամէտ :
Պենաբանուէ հիէերոնի 140 : Ասրպիուէ նը՛ է լօսել պայն ինչ՝
որ հայէ՛ է կարոն · ամէտ : Ասուրենա արչաիէ 141 : Կարելինա
գնայ՛ է բանակ մալլիոսի · ամէտ : Երէորին էսկ հրապարակէցան՛ է
ծերակոպէն ընդանդ հայրենակայ 142 : Ցամասուէ կուսակցայ
կարելինայ ամէտ : Պապասպասդայ եղև և բայմէն 143 : Կեն-
պուլոս կամի ցկել չէր զողն չ՛ալերբոգս · ամէտ : Ասոս էմայոս
ցանէն պմ՝ հիէերոնի 144 : Լորհորբ գաւարբայ հրցիէ առնելոյ
պհռոմ 145 : Պալերբոգս կորչէն՛ է ցեսայ լենսուլոսի և այլոյ
գլխաւորայ գաւարբուէն ռուոլի ինչ 146 : Կիէերոն գնիսրհ ընդ
առա՝ կալանաորէ պնոս ռնղռվի էրեանայ 147 : Կենուլոս և
էրբ՛ է գլխաւոր ղեպաչցայ կալանաորէն · ամէտ : Երեպարբ
յայոնեցան՛ է ծողով ծերակոպէն 148 : Ռաչնեցան՛ է պուն ա-
ռանցնաորայ կալ՛է գիպահոլ 149 : Պառնչին էն և գ գայն
պապէ՝ պրը եպ ծերակոյոն հիէերոնի · ամէտ : Կիէերոն պահզ ծո-
ղովրբեան՝ որ ինչ անչ անցին՛ է ծերակոպէն · ամէտ : Երբորբ
Ճառ կարելինեան · ամէտ : Յողովուրբն չեզոպնիս պիպա՛ է վերայ
կարելինայ , և սիէբէն առնէ գարչել՛է նմանէ 150 : Օ հրաասուէ
լինի չարաչաուռնեան , որպէս ռէ բանգնորբ էչ գաւարբուռնէն ·
ամէտ : Ղարաչաօն արիանի՛է բանա · ամէտ : Պա որդ մարն մարռ
էչ հաւարպալ , ռէ հրաասու և հեսար լեալ էչեն բանգնորբ կորհրբոյ
կարելինայ 151 : Գպայոյզ վարանչ հիէերոնի : Կին եր և եղբայր
գալչէրբն պնա 152 : Յողովի չնեբակոյոն առ որոշել ռէ պի՞նչ
արաացն ընդ կալանաուրս 153 : Կլանասի կարգիչ եղեն մանպարբ-
պել պնոս · ամէտ : Կեսար առալչ առնէ կանչասչ կարգիս · շար
է նոյս՝ ասէ , մշանչենաորբ բանպարիսուռնէ · ամէտ : Կիէերոն կա-
գանէ պչշասուռնէնան բանակօսուռնէ , որպ գայ էմանալ ռէ գիպ՛ է
կասուռնէ էողն 157 : Ղորբորբ Ճառ կարելինեան · ամէտ : Կարան
ղրբ պշանակօսուռնէ հենարս , և չէր էողն հեփ պմ պնեբակոյոն
159 : Պարուհաս մանու ենպուլոսի և որդ ընդ նմայն էին կալա-
նաորելչ 163 : Ա հայոչէ հասարչայ չարբի և պնրսնակալուռնէ
առ հիէերոն 164 : Կարելինա՛է պարառէ մարնի չանգոնեոսէ , և
գնանի՛է պարերբալի 165 : Ա՛է՛է արեբոնէզ ուչ լուզացուցանէ
հիէերոնի ապենաբանել առ ծողովուրդն չելս էորյ հիւպարոսուռնէ
169 : Երբորս հիւպարոսն · ամէտ : Ձամասօս հերպարբուռնէ
հիւպարոսուռնէ հիէերոնի 170 : Ղան նը՛ է խափան արչանել հան-
դերձելոյ չարեայ՝ ոգենախանեալ պչարչ ասպետից ընդ ծերակու-
տին · ամէտ : Հիւպարոսուռնէան հիէերոնի եղև հարար էորյ գա-

ասայ 171 : Ալեծափրճ խաչ հանդիսացեալ՝ ի լինելոսէ ապին-
ընէրայ 172 :

ԴԻՐՔՐ ԼԻՆԵՄՆԵՐՈՐԴ ՈՒՅՑԱՐՈՐԴ

Հայր. ՟ : Ալեսար պրեպոր 174 : Ալպան պրէքուն . անդ. :
Խաղրապուսնէ երկանչէրոջն արարեալ՝ ի ասլուսոխոսէ . անդ. :
Ալեսար մեծ հրմասպէտ 176 : Օշար հախասաչէ հապասլոսէ վը բա-
նի վէրսին շինուսէ հապիպոլինոի . անդ. : Ալապահապչ հնասանգամ
՝ի հոգրիսոսէ ե՝ ի վէրպիսոսէ որպէս գամահոզ գասարգոսնէ հապիչ-
նայ 177 : Խաղրոմ գասպասարգին գապահասլոսէ վէրպիսոսի 178 :
Ալ եպիսոս անհանի ընդ հասհանհանօք . անդ. : Ալնեխլոս նեպոս
պրէբուս ընդհարհանի ընդ հէհերոն , ե յանդհմանի՝ ի ձերբհասոպէն :
Ալոյն պրէբուս ասպարասնէ հէնասրս առասլարչէ օրէն ենչ՝ հոչել
պղոմպոս յերպալս զօրօք երթով՝ ի նորոփել ե՝ ի խաղաղել պղե-
պասնէն 179 : Ալպան խնդրէ զպրէբասնոսէ , դիպմամբ հանասա-
հէլոյ դիայն խոռվայոյզ մոայ հնեխլոսի . անդ. : Ալերս հնարքեալ
յերթալ՝ ի պհարայոսանել պղօրասնէ հէնասրս 180 : Ալնդրեմ գաս-
նայ օրինէն հնեխլոսի նորասհանէ արսէ 181 : Ալոսրնոս հէրպա-
գոս պղրճոսյանէ պչպան՝ ի վասնփե 183 : Զհոռնարի հնեխլոսի
ոչ յայլպէ . անդ. : Ալնեխլոս ե հէնասր խափանին՝ ի ձերբհասոպէն
՝ի վար արքնոնել պհորճասորոսնէ երբանոյ պաղպասան . անդ. : Կե-
սար հնաչանդել , ե անդրբէն հապասպան յերթ պղպասն 184 : Ալպան
ընդոսնի պնայն գնորհ վասն հնեխլոսի . անդ. : Ցմէ ըՀ բաճանդրբ
գպասս հէհերոն յայսմ երդոսնէ . անդ. : Պոմպեոս՝ ի բայ արչայնէ
պչէին երթ տոհէս 185 : Հայպհանան Ալ. հնեխլոսի երեպայոյ .
անդ. : Ալնդրասնէ հէրպասոսոյ վը յայլորբ ասի . անդ. : Ալոյս բա-
զոյ հղոբհոսի 186 : Պղճնէ պհորհոզրբս պաղպասանոյ չճճոսհոյն
բոնայի . անդ. : Ալեսար՝ի բայ ընդոս պչէին երթ 187 : Ալնասրոս-
նէ երհոյ հերպասոսայս 188 : Հոգաբարձուսնէ անսոզը՝ի գա-
պել պգրապասան պղճոսնէ պաղպասանոյ չճճոսհոյն բոնայի . անդ. :
Ալերպ գապողհան գնոսնէ 190 : Ալէհերոն գապահասլէ պչղրբհոսի
191 : Գասարգոսի հպաչասնի 192 : Ալղրբոս արչայնէ . անդ. : Կե-
հերոն չայլալերէ զսերս բարեկիզ անչանոյ ահաբեկելոյ յայսմ գապա-
պանէ . անդ. : Պոմպեոս ընդ հասանելն չհպալիս՝ արչայնէ պչեր
գոնոգս 194 : Ալէհերոն կանայ յանկոյանել զղոմպեոս՝ի հոռասի-
գոսնէ երոյ հերպասոսնէ 195 : Տարտամ գնայգ պոմպեոսի .
անդ. : Պոմպեոս գնե պչհերպասոսնէ վը ափբանհոսի 199 : Ցն-
պհան գորչ պոմպեոսե՝ի շահել պչապան . անդ. : Հնդրեչգ անչհալչ
՝ի տրլնե՝ի ձովեղերս գերմանհոյ 201 : Լորրդր յաղհանայ պոմ
պեոսի 202 :

Հայր. ՟ : Ահ հապոսլոսի : Համարհալչ 208 : Լայգ :

Ա՛ղջիկ նուաղեցոյ 209 ։ Այնչափ սովրուած ընդդիմելոյ պղնձուած խաղոյ առաջարամարդոյ , ՚ի սակս ընդունելոյ · անդ ։ Խլրտմանէ ՚ի գաղղիա · անդ ։ Ճ ահագանգուած ախտառոյն ՚ի վերայ արեամբ արտասուաց տապին ինչ արբենոյ · անդ ։ Ի· կիներէն հաւանալը պատիւ ամարելոյ 210 ։ Ագռաւոցն ոչխավիսոյ հօր օգտասոյն · անդ ։ Ասպատ ՚ի ՚ի հառաւարտուած մանկտոնոյ 211 ։ Ամէն նորա 212 ։ Նոյս քարոյ երկոյ հիւպատասոյս · անդ ։ Տիրանալ հեղինակուած ծերակոյտին , և օտարանալ արդի ապրելոյ ՚ի ծերակոյտէն · անդ ։ Պոմպէոս խնդրէ վհատասուած ՚ի ծերակոյտէն 214 ։ Հռոմէացոց ընդդէմ գրանալոյ այնմ ՚ի ծերակոյտ · անդ ։ Որչն առաջնորդել յոյնիճալ յոյնիճն ՚ի արբեռանդոյ ծաղրվրդեան ՚ի նշանակիլ կալուածս ոչխանաց պոմպէոսի 215 ։ Ընդդիմի գնայ կիներուն յայս ամ երթղուելոյ · անդ ։ Ամենելոյս հիւպատոս ընդդէմ դառնալ օրինին 217 ։ Խլրտմանէ հելլեսպանց ՚ի գաղղիա · անդ ։ Հիւպատոսն արքանի ՚ի քանակ ՚ի ֆլաբեռսէ արբեռանդ · անդ ։ Ընդունի հիւպատոսն 218 ։ Պոմպէոս գնաքանի ընդ հղդեսոյ · անդ ։ Ղղդեսոս ջանայ լինել ծաղրվրդական , ըզ հասոյն արբեռանուելոյ · անդ ։ Ընտար ընդ յանդ ելանել էրոյ պրեսորոյ , ընդհալել ըզքաղաքն սպանիոյ՝ որ յայնիոյս , արգելաս յերոյ պարպատեարդ անդրեն էսկ ՚ի վերին էրոյամ 219 ։ Արտասոս պերճաւորանն գնա յատաստել ընտանեցիսղոյ · անդ ։ Օրոյդ կերարս ՚ի վր դուստերայ ընել սասան՝ ալեցոյ ընդանդ · անդ ։ Յարուցանել պատերազմ ընել ՚ի սպանիս , և օգտ՛ յոյժ 220 ։ Օրմանալն արարչ ուրոյն պրջականի կերարս · անդ ։ Ընտար սերնդի սասն ղնաւ մատաբարուելոյ 221 ։ Ագռաւոյ յերպալիս , և հրաժարի ՚ի յոյնիանն պատուոյ՝ սա հասանելոյ հիւպատոսէ · անդ ։ Ասուցանի եսպատուելոյ 222 ։ Ընտանի հիւպատոս ընդ բնբուլոսի 223 ։ Ըզն՝ որոյ նախանին բաժ՛ տալոյ ՚ի հռոմի և յամ էպալիս 224 ։ Յոսերմատուելունս արարելոյ ՚ի ֆատոսէ սելլայէ ՚ի պատիս հօր էրոյ 225 ։ Ասպ ապրդենարքանի արարելոյ ՚ի լենտուլոսէ սպինդերոյ պրեսորէ · անդ ։ Ագռաւ ՚ի վերայ նորածնէ որոյ բնբելոյ ՚ի լակեդեմոնէ ՚ի հռոմի 226 ։

Յոգ · ՟ ։ Ասուցոյոյ գնացոյ կերարս յերամ հիւպատոսուելոյ 227 ։ Ընդունս առնդունելոյ հատատրելոյ կամ նորգելոյ ՚ի նմանէ՝ ըստ առաջնոյն · անդ ։ Ըզն ափարկային առաջի արարելոյ ծերակոյտին ՚ի կերարս 228 ։ Ագռ ծերունեաց ։ Ընդդրտուած կատոնի 229 ։ Կերարս ՚ի բանս առաջն գնատն , և ապա ըսոյ պայ պարկշացնել գնա յատաստել 230 ։ Յոյն առնի ծերունեաց , ըզ դիմել ուսի առ ծաղրվրդեան 231 ։ Ըզանայ շահել գնալ պաշտանդի ՚ի գրբ · անդ ։ Պոմպէոս և երարսոս հատանին յայսմանդ օրինին · անդ ։ Ընդունելի լինի օրենն ընդդէմ արբեռան դիմանալ ըսոյ ՚ի ընբուլոսի և կատոնի 232 ։ Ընբուլոս պարտատրէ վանել

յեւթնամ պան ամիս ուռ անդերի 234 : Կեսար գործէ՝ որպես ընդ
քնին դայն էր հետապատս · ամէդ : Երդուան յաւելեալ՝ է կեսարէ՝ է
վերայ երոյ օրինի · ամէդ : Պատն զառաջինն հրաժարի երդնուլ ,
բայց պէնի հնազանդի · ամէդ : Յարտասուէ կիներուն՝ է վր օրինին
կեսարս 235 : Ի ձագտվելն պէղտն անպանիսան երոյ պարզա-
նալդի , ոդեայ զարդի վրձակ երայն 236 : Ձայր սակս կեսար անցու-
ցանի պէղտիս՝ է երգ ծողովրդականաց · ամէդ : Երդուի և գա-
պազարտի անպանիսան 237 : Երկիր հպատակ բազնի զօրուին օ-
րինին կեսարս 238 : Պատրա լինի գաղղիական · ամէդ : Կեսար
անսայ խնդրոյ ասպետաց՝ որոց առեալ էր՝ վարձու պհասարակաց ե-
ղամտան ասոյ , նուաղել՝ որչափ ինչ խնդրելին 239 : Յայ հպատա-
պել զարարս զօրագլխուէ պոմպէոսի , և անցուցանի չէ՛ր վր պհա-
սակալուի լիրիկոյ և գաղղիոյ · ամէդ : Ընդելիւղ զբոյդ ընտի-
պիոսի առ կեսար 240 : Կեսար պայ ընդունել որպես լրագրատուս
բարեխոս և գալնաւորս հերձպատուէ՝ զարհուխոսս , և պպղա-
հուս աւելի 241 : Ընծայարարուի կեսարս · ամէդ : Կեսար պայ
հարունէ զդրօսագ էր պոմպէոսի , և ինչն առնու հնուի պհալ-
պորնիս · ամէդ : Պիտոն և գաբինիոս պրծանին՝ է խոստուէ գա-
գատանի ձեծարյուէ կեսարս և պոմպէոսի 242 : Պատմուէ
արագալ՝ արարքալ՝ է կիներուն 243 : Իր գծրմնուէ ընդդեմ
եռապետականին 244 : Իր դէմ պղոմպէոսի 245 : Հասարակաց
գծիմնուէ առ պոմպէոս և կեսար՝ է վեր երեւ՝ է պեսարոնս 247 :
Խորհրդածուէ կիներուն՝ է վր անզօր գանգատանագ գոյագագոյ :
248 : Ա՞ր դնէ դայն՝ է խօսել զդագս · ամէդ : Չարախօսի յու-
հինի եղեռնասուրբ ընդ այլոց բազմագ , որպես ընդ ֆարիզի գալ ագա-
նանել պղոմպէոս 249 : Ա պանգն ագատանագալ կիներուն՝ է ղղ-
դրիոսի 251 : Պնագ պոմպէոսի և կեսարս ընդ կիներն յայագ վայ-
րի · ամէդ : Ղղդրիոս արգելու բերեալսն ագենախօսել առ ծողո-
վրդն չելս երոյ հետապատուէ 253 :

ԳԻՐՔ ԵՐԵՄԵՆԵՐՈՐԴ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

Հօդ · ՃՃ : Պահատուէ յեղագահուէ գաղղիոն մանրամասն պա-
գագէից բանագրնէ , որ եղեն առնի ագատրանագ կիներուն 255 :
Ղղդրիոսի չեռնադա լինին երկոքին հետապատ 256 , Ընտատրա-
նի նոգա · ամէդ : Հրապարագ չեռնադա լինին ղղդրիոսի 257 : Ղղդ-
րիոս՝ է բանալ դճանապարհ ընդհարձակելոյ ընդ կիներն , առաջար-
կէ պհագէս օրինս՝ վր ձրիաչան մատակարարուէ ցորենոյ · վր անդրէն
հագապահելոյ ղեղբայրագիցուէ արուեսագատրոյ · վր նուաղելոյ դնե-
ղինահուէ համարագալոյ · վր խոգանելոյ՝ զեղէմեան և՝ զգնաւան
օրինս 258 : Կիներն խոբեալ՝ է ղղդրիոսի՝ ընդու խաղաղական ան-
ձամբ ընդունելի լինել այս ամ օրինայ 260 : Ղղդրիոս առալի առ

նէ ինա՝ ես օրէնն՝ որ պատապարտէ յաւտար , ըն ոչ վտուանել էցէ
պատշաճացն ոչ առանց պատասխանեան տնօրէ 261 : Կիներոն պե-
նտա հանդերձ ափոյ . ամէն : Յորդորեցուէ՛ ի վե այսր գնացից .
ամէն : Ընդայն կարգի պետուե ընէն աճէն կիներոնի 262 : Ո-
քենն առաջարկել՛ ի կղզիսուե՛ ի նշանակել պետուակալուե՛ ի հե-
պատոս . ամէն : Ներկայիցն հասարակաց կշռուելե պեծնոս հան
դերձ ափոյ վե կիներոնի . ամէն : Կղզիս պետն վտուե չամ սենկ-
տոս հռովմայ 263 : Այցելուէ գաբինիոսե 264 : Պատուերը հե-
պատոսայ՝ որ հրամայէ ծերտունեայ՛ ի բաց հանել պհանդերձից ափոյ .
ամէն : Պետն՝ բացե՛ ի բաց յայտ առնե կիներոնի , ըն ո՛չ ինի չա
պափովել պնա 265 : Պոմպեոս լռելա կոռուս պնա . ամէն : Հռոմ
ծողովրդեան , յորում հետապատ և կեսար խօսին ո՛չ յօգուտ առ
պատ կիներոնի 266 : Կրկին վտանգ կիներոնի , ի՛ կողմանե կղզիս-
ան , և ի՛ կողմանե հետապատասց և կեսարու 267 : Կրկնակոս և
կատն խրատ պան կիներոնի՛ խոյս պալ . ամէն : Կտանել՛ ի հռոմայ :
Կրաշ կիներոնի 268 : Ո՛րչ կիներոնի չկամին չանուանի 269 : Ո՛նուե՛ ի վե այսր օրինի 270 : Ընդունելի
լինի այն , հանգամանն և ինն՝ որ հայկը՛ ի բաշխս հետապատասց .
ամէն : Ինչ կիներոնի վաճառուին . իւր պոռնկ ասար հարիցնին՛ ի
հետապատասց 271 : Կղզիս պերանայ գեպնի պանն կիներոնի . և
նուիրագործել սկսան ինչ նե ընծուհայ Կպատուե . ամէն : Կիներ-
ոն վերջնալ՛ ի պրեպորե անկելոյ անցանե՛ ի չոնատպան , և գայ՛ ի
պրեպատին , (այն է պռոպայոս) 272 : Պլանդիոս պայ նմա պե ղե
պատուին՛ ի ընտաղնիկե 273 : Կնհարին ցաս կիներոնի 274 :
Իւր գանգատ սիրոյ բարեկամայ 275 : Զմեղուս գնացոյ նորա .
ամէն : Կ պատգովուելե կիներոնի՛ ի վե առաւելուելե ցասոյ իւրոյ
276 : Յորդորեցուէ պլուպարկոսե՛ ի վե պհարուե կիներոնի 278 :
Կպատն և կեսար գնան . ին՛ ի կղզին կիպրոսե , և ինան՛ ի գաղ-
զիս . ամէն : Կարծեցեալ իրաւունք հռովմայեցոց՛ ի վե եգիպտա-
սի և կղզւոյն կիպրոսի 280 : Կարիճալ կղզիսուե՛ ի վե պղշխոսի
արձայնի կիպրոսի . ամէն : Ո՛րչ կղզիսուե՛ ի վե պղշխոսի
զայս կղզի՝ ի գաւառս հռովմէական 281 : Կաւգաւարն կիպրոսի ո՛չ
արգասիսե՛ ի ծով ընկենուլ զիւր գանձս 282 : Կնդ առնել ան
ձամբ՝ հնանի . ամէն : Կ՝ուելայանց ճշդուելե կատն՛ ի ծողովել
զգանձս այսր նգաւարե . ամէն : Ո՛չ գնուելոյ ընդ

նայ ՚է կողմն կիներոնի 290 : Կլուսե՛ք ծերակուտին յառաջնոյն ա-
ռաւր յանձնած ՚է նպատակ կիներոնի 291 : Կ՚ուխտադրժուի՛ք ելեռնի
պրեներոնի . անդ : Կոտ՛ւ ՚է զկղ կղզիսոյ և գաբինիոսի՝ որ ՚է
կողմն էր պոմպեոսի . անդ : Կասանել եղբօր կիներոնի ՚է հռովմ .
անդ : Կ՚ոչ ելանե՛ք հաւատարեալ չայոնի՛ ասի՛ւ ընդդեմ կղզիսոյ .
անդ : Կկղզիոս զրկի ՚է կողմն նախանձայոյզ հաւատարեալ պոմպէոսի 292 :
Կպոմպեոս առ երկիւղի՛ գուցէ կղզիոս դարձանե՛լ լիցի կե-
նայ նո՛ , քանի ՚է պան 293 : Կհետապատուհ հանապատ զրկե՛ն կալ հա-
ւատակ կիներոնի . անդ : Կ՚ելանելին եղկանաւորի՛ վե՛ չայորդ ասին
294 : Կյր ձեռն պրեներոնեց ՚է նպատակ կիներոնի , բայց անպտուղ .
անդ : Կսոփռանե՛լ կիներոնի ընդ վճիռ ինչ ծերակուտին ՚է ընորհս
հետապատուցն նշանակելոց . անդ : Կերեսփոխս նշանակեա՛լ պրեներո-
գնայ ՚է գաղղիա առ ընդունելոյ զհանանո՛ւք ՚է կեսարէ , չի անբրեն
հոլեացի կիներոն 295 : Կյրկու պրեներո՛ւք ՚է նորոյ դասակցութենէն
շահեալ ՚է կղզիսոյն կողմանէ 296 : Կ ենդուլոս առաջորդիչ ծե-
րակուտին պիրոզոս կիներոնի . անդ : Կարձեր կոպասայ . անդ :
Կարձեր պոմպեոսի . անդ : Կռավիանոս պրեսուս հասան արքանի
եղիր երացն 297 : Կի՛ս պրեսուս առաջի առնեն պիրոզոսի ծո-
ղովրդեան . անդ : Կռոմո՛ւ կղզիսոյ : Կոտարած . անդ : Կ՚ե-
լեն չանայ նուաճել զայս կապադովկի՛ 298 : Կայր քնաւորութի՛ւն .
անդ : Կ՚ընտրեցան լինի պիրոզոսի . անդ : Կռոմանայ առ բռնու-
թի՛ 299 : Կպոպոս հասանուին երոզոսի՛ ՚է հռովմ 300 : Կ՚ընդ
կողմն պօրանայ . անդ : Կ՚ըլաբերական լուսոյ՛ լինելոյ հե-
պատակ առ ամ ծողովրդոս երապէոյ . անդ : Կպատիճոյն ընծա-
ռութի՛ բայմա՛ւ . անդ : Կ՚ընհնարին չայոյ՛ ՚է հռովմ և չամ երապէս ՚է
ընորհս կիներոնի . անդ : Կռոմով ծերակուտին ՚է կապիտոլիոն , և
վճիռ ծերակուտականի ՚է հրամայել պիրոզոսի կիներոնի 301 : Կռո-
մով ծողովրդեան , յորում լինելոյս և պոմպեոս յորդորեն և գալ-
լերն պատասխանս 302 : Կյոր վճիռ ծերակուտին ՚է ընորհս կիներո-
նի . անդ : Կ ենճախանդեա ծողով ըստ Կաբրութենէդ , յոր երոզո՛ւն
վճարեցաս աներոզութենէ . անդ : Կնախանաձ կիներոնի ՚է պրեսուսէոն
ախառ ուս 303 : Կ ենինել նո՛ չայոյ պատասխ . անդ : Կարքէ նորա
չալեանանա՛ ՚է հռովմ 304 : Կոր պուռնի պատասխին և պրեպայինի
անդրեն ընինն հաւատակայ ծախիս . անդ : Կսպ քրծեաց կիներո-
նի՝ չուեմարանապետութի՛ ըրենոյ և համբերաց պուռնալ լինի պոմպեո-
սի ընդ ամ ինդնաիլուսի՛ն 308 : Կրպուռնի հաւատարապետութենէ
պիներոնի 310 : Կոր առ նոսա պատասխանի . անդ : Կպոմպեոս
պրեչատանի պլիուսի՛ ՚է հռովմ . անդ : Կհռոմուսիոս կղզիսոյ
ընդդեմ կիներոնի և վլոնի 311 : Կպոմպեոս անուանի՛ ընուածապետ
313 : Կ՚ահ լուսուլլոսի . անդ : Կ՚Օքարդն ձերպարքսուսի՛ կալ-
լիդիոսի . անդ :

ԳԻՐՔ ՀԱՐՈՒԱՆԴՈՑ

ՀՅօդ. ՟։ Խոսկրդածուբ նախաշաւիղ 316։ Ամհմանափլուխ և բաճանուածն գաղղեոյ 317։ Ճարբ գաղղիացւոց 318։ Ստերբ ընդ ձի ախուխանացւոց, բելգեանց, և հելետանց. անդ։ Գաղղիացիք վարբին պլեղը յունաց ի գիւանագրութիւբ խրեանց 319։ Պետաիսուբ ծողովրդոց ի գաղղիս, որ հառուցանէին զի դայն տարին ազգի 320։ Երկու հերձիք բաճանէին պբովնդակ գաղղիս. անդ։ Հերձիք մանաւորք յայմ ծողովրդեան, և յայմ նահանգս. անդ։ Երկու կարգ որդւոց և երեսեւից ի գաղղիս։ Գործոց և պնուաճանց 321։ Ծողովրդականք չէին հաճարեալ ինչ։ Գործոց էին զրմաքեաց, փիլիսոփայք, բանասիրեղք, և դաստարբ ազգին. անդ։ Պնուանը զրուեցաց 322։ Պլուխ զրուեցաց. անդ։ Ծողովք նոցա հանրականք ի կարնաւառն 323։ Պնուաճանք հառաչին առ հասարակ հեծեալ ի յի, զի պատպեհալք ի պատերազմեան երդրուբենէ. անդ։ Ջեսակ կառավարութիբ նոցա էր ազնուապետական. անդ։ Պրեկլք առանձնաւորաց խօսելոյ ընդ գլխաւորսն պետուբէ. անդ։ Սպրծրծական առվորութիբ գաղղիացւոց. անդ։ Մերելի բնաւորուբիւ գաղղիացւոց 325։ Գործուբիւբ գաղղիացւոց. անդ։ Օգտիգործեան էին ի յարտահասուբէ. անդ։ Ճնեղնասքարոյուբ նոցա. անդ։ Ճաղղահասակուբ մարմնոյ 326։ Պխործակ գաղղիացւոց առ գառապէ վայելչուբ. անդ։ Ճաճասխառուբիւ ոսկւոյ ի գաղղիս. անդ։ Ա ազատասիանասուբիւն. անդ։ Արծ գաղղիացւոց։ Արդարդիդ. անդ։ Գլխաւոր չորք նոցա 327։ Երբասչիս գաղղիական 328։ Գաղղիացիք համարբէն գանձինս իվերայ ի չորից։ Ա երեսից 329։ Ամէնքեան առանձին հաղագս գանձուց խրեանց ի մէջ արևուս. անդ։ Պնդանի առվորուբիւ նոցա. անդ։ Արբս երեսից առաջի հարց խրեանց հրապարակաւ, գինւոյն հագեալ էին յարբունս պինակբուբիւ. անդ։ Պտառնուբիւ նոցա 330։ Ճառագրչառորուբիւ հնելոյ նոցա. անդ։ Ասբ գաղղիացւոց նմանակ բարուց նախնեաց ծողովրդոց լատինաց գբելոյ ի վերգլխուսէ. անդ։ Գործոք գաղղիական պինաւոյ 331։ Ախաբ գայս վայբ խոռվայոյզ հաղագս հանդիսանալ ձեզ հան պատերազմ 332։ Փառս իբ աղօթացանէն պնուաւ այլ ամ զօրագլխաց հռովմայեցւոց. անդ։ Երկբդագուբիւ ընդունի յերդոյ զօրաց նոց, և հաջալերբէ պնուաւ իբով բորբոքմամբ 333։ Ճյար ասանելի օրինակ. անդ։ Ա արձակադոյդ լինին ձեռնադրեալբ, և ուսուցչք նէ իբով օրինակաւ արհամարհել պվանգս և պաշխատուբիւնս 334։ Տիարբ իբոյ խոռնուածոյ. անդ։ Իբ նորանգան շրջագործուբիւ ի գործ 335։ Ընդելուբ և հաղցրբ իբոյ բարուց։ Օրինակ նորա. անդ։

ՀՅօդ· ՟ք· ։ Ասլբոմանդ ալլոբբուգաց ֆոյր ի յառաջ ֆան գմոռա
ֆեաբռա ՛է գաղղիա 337 ։ Հելվետեանդ յորդոբելլ ՛յորգեռորիքեայ՝ հաստատեն ՛է ֆրա ելմենել յերկրէ Ւսրեաց , երբեալ ներբել այլոռ գիայան · անդ· ։ Որգեռորիա անձիայ ըռագաբռելոյ · անդ· ։ Ա֊ ՛է լինել ֆիռաե ՛է վերայ այսր՝ ռոանի · անդ· ։ Ասյց առաջարկու֊ե նր գիեա լոչան 338 ։ Հելվետեանդ ելմենն ՛է լո֊ 339 ։ Ասերբեն ՛է կեսաբէ հրաման՝ անցանելոյ ընդ հռոդանոս , ղր գիռագոյանե նոցա · անդ· ։ Ընդանեն ընդ կերճե՝ որ ընդ գլ կերիեն յոռայ , և հռոդանոսի 340 ։ Կեսաբ ինայ նոցա յանդա առայ · անդ· ։ Հարկանե գրեֆռարցիս յայսիոյս գեռոյն 341 ։ Ընդեալ ընդ գեռն՝ գիեա ֆանե ռոռաբաֆոյն ֆասին ազգին · անդ· ։ Հրեզռակռուե հելվետեանդ · անդ· ։ Ոարս պառերազմի հեծելա գղրռե , յոր յաղիող փանին հելվետեանդ 342 ։ Ոանռուրիան դռուռերկայ եգռռացոյ · անդ· ։ Կեսաբ ներբե նմա ՛է ընդրկա եղբօր ներա զիվիկիաիոսի 343 ։ Կեսաբ վերպակաա ռբռուն ապայի՝ վերել փանի ՛է հնարէն հարկանելոյ գիելվետեանա 344 ։ Գյան ընդհարձանել ընդ կեսաբ , և ՛է պարռաե ֆասին · անդ· ։ Ոնա ցոռաձգ գղրռե պարռելոյ հարկիեան լինել անձնագռաբ 345 ։ Կեսաբ առաջե գնե անդրբեն յերկրէ ե֊բեռնդ 346 ։ Ընդալեն գնա փաղղիացէ յեռանարկել ՛է ֆարռ ընդդեմ արեվելիոռսի 347 ։ Ընդելե պարերազմի · անդ· ։ Կեսաբ ներդբ բերան ՛է բերան լօսել ընդ արեվելիոռսի , ղր աա լռանռա յանձն 349 ։ Ընդառել աա նա գեպանե՝ առնել նմա առաջիկռուե ։ Յօկա պարասկանի արեվելիոռսի 350 ։ Կեսաբ խաղայ ՛է վր արեվելիոռսի · անդ· ։ Ընգիռե վանայ ընդ պեզանան 351 ։ Ընդհատէր՝ որ անկան ՛է գրբ հռովմայեցոց · անդ· ։ Ասանվելի հնար կեսաբռա աա անդրբեն փալիբելոյ գլռան 352 ։ Ընդասկ երայ լինին ըսա նմին , և խաղան գռանդ անվնհեր ընդդեմ ըլնամոյն · անդ· ։ Տեռաբռուե արեվելիոռսի և կեսաբռա 353 ։ Ոնդրղռե գերճանացոց գրբ գհա֊ ֆանօսանէն 355 ։ Կեսաբ ՛է խնդրոյ արեվելիոռսի՝ առաջե աա նա պարգասարռա ։ Ասա արխանե գնե ՛է ղղրնայս · անդ· ։ Կեսաբ առա ջի առանե բազմամ անգամ պարերազմ արեվելիոռսի , բայց նա չառա նռ յանձն 356 ։ Պարձաան անապալչ՝ յոյր ասէ հրաժարե 357 ։ Կեսաբ բռնադարձ գգերճանացիս գալ ՛է ֆռե , և յաղիե նոցա · անդ· ։ Օ֊երբռացանե գիռբ պարգասարռա 358 ։ Գնայ ֆերբ ՛է գաղղիա՝ որ յայսկոյս · անդ·

ՀՅօդ· ՟ք· ։ Պարերազմ կեսաբռա չերկրորդ ասին ՛է գաղղիա 359 ։ Պաշնախյոռսի բելգեանդ ընդդեմ հռովմայեցոց · անդ· ։ Կեսաբ գնայ աա ֆռ գրբ , և հասանե ՛է ահմանագլուխս երկրին բելգեանդ 360 ։ Հռեմայիչ ֆանեն ՛է հպարակռուե կեսաբռա , և խ֊ մաղացանեն նմա պղօրռե ներկայեցոյն , որոյ ռեխ առաջելոյբ ֆան գերե հարեռ հպարբ ։ Կեսաբ գնայ բանակի յայնկոյս գե֊

ասյն ախառնայ 361 : Պէտպէս յետնադրէ բէլէբանց վայրապարտ · անդ : Օ ասանին ՚ի դիմանց , և խոյս տան իսպառանէրս չերկիրը էր 362 : Կէսար գնէս պնդի նոցա , և խոտրէ ՚ի նոցանէ բաշխա ՚ի յոյն · անդ : Ի՞նդ բառմբ նուաճէ ՚զսուասօնացիս , ՚զպօղնա յին , և զահանացիս : Վայրագութ ներքինոյ 363 : Պարսպացին զոլուրբ զբէմ ոանիլ զօրսն հռովմայեցոց · անդ : Ընդնայեցդ պատերազմ , յորում հռովմայեցիք ձիացանս վանգեալ հոսի ո ՚ բեն յաղթեցին 364 : Կէսար ընդհարձակ ընդ ապառաժիէնս , որ բառն հարկանէն պատպարել զբերանց գնհատ 367 : Ի հաբեխոյ ապառաժիէնոյ ընդ պեառնել զձիացոյս հռովմայեց ոց : Ի ինքն անչնապարտ 368 : Դառաճառնե նոցա , որ յանգիծ ՚ի յախող էլս 369 : Յովիզերբոյս երեսեանց նուաճքն ընդ յեռամբ Պ. երասխոյ · անդ : Չրեղսախոնբ ազգս գերմանացոց առ կեսար · անդ : Ցօն հնգեպատնօրեայ՝ երբեմն ՚ի հռովմ ՚ի ամս յաղնուեց կեսարս · անդ : Դաւբս պեղծալ կեսարս՝ պա պերազմ ՚ի յմերայնի ընդ ծողովարդս ինչ ալոեայ լերանց 370 : Յօդ · Ջ : Դաղտնի շարժառիթ ճանապարհորդութեանն կեսարս ՚ի յմերայնի 373 : Պաղնեաս աւլեա արապատս յեգիպտոս 374 : Օ ընեռնանեայ բաբելամ պոմպեոսի լինի կասկած , ընկ յորդորել նոցն պնաձապարն եգիպտոսի խոյս պալ · անդ : Վերնաեա ազդարա բութիւն ղրկ արար վայրապար կասն՝ աւլեսե 375 : Ընդեա գայ ՚ի հռովմ · անդ : Ընդերնիչն գոսապ նը նապատցանի յաղնս յաղնչ պանդրպատց . և ամոսանանայ առ ծամն ընդ սեզնիչոսե կեսբեսապա պեսայ , և ապա ընդ արբեզոյսի · անդ : Դեսապան պղեսանդրպատ ցոց ՚ի հռովմ ապանանէն , կամ կաշառն կամ ահաբեկէն ՚ի պողնեսն սի 376 : Դորձ անդրձն նապատցանելոյ յաղնս պնաձապարն եգիպ պոսի յանչն եղև սպնեներայ ՚ի ծերբահոպեն՝ որսմ անչիայը պոմ պեոս 377 : Պպայօդ պապգամ սերելլայի , որ արգելու չմոանել զզրօդ չեգիպտոս · անդ : Դանապրհոնեն պոմպեոսի , պի յանչնա քարտնին լեցի նմա անդրձն նապատցանելոյ պաւլես յեր ասնս · անդ : Երդողեն ոնայ ՚ի կես 378 : Կիներն ցուցանեբ յայսմ բա քեմարքոն · անդ : Վղդրեա չինաաճապես ամբասան լինի պնձ լունի առաջի ծողովրդեան 379 : Պոմպեոս յաքենաբանել երբոմ վե գիւնի , նախարնոս ընդոսն ՚ե ելդրդեոսե · անդ : Պապասնա նապատոսի լերդպմայեց յորմարել ՚ե ելդրդեոսե ՚ե վերայ կիներսն , և շրջել ՚ե կիներսն ընդդեմ ելդրդեոսի 380 : Կիներն բառնայ ՚ե կապեռչիսն պասկասկո օրինայ ելդրդեոսե · անդ : Չոմսե սերոյ յայա պասկ ՚ե ընդ կիներսն և կասկոն 381 : Ելոր եռն վիճակ պոմպե ան՝ անձնայն հողմանդ նշասակ · անդ : Ի՞սեսի եր կասճասնաճ ծո ղովրդեան , նպատակ նախանչոյ՝ նախանչոյսդ հասարակապետնե նոց , և ներբակա առ երասսոս և կեսար 382 : Չամարչոսե ընկ կիներսն ընդդեմ կեսարս 383 : Վ արասկ կեսարս 384 : Ելոր

գաշնակցութիւնէ ՚ի մէջ կենաւրս , պոմպէոսի , և կրասոսի 385 : Ցեսաւորութիւնէ նոցա . անդ : Խաղս եկաւորչ կենաւրս ՚ի լուծիչ . անդ : Տրուանջ կենաւրս առ պոմպէոս սիրելեաւնէ . անդ : Կլոդիոս քուսթիոսի պոմպէոսի առ կիկերոն . անդ : Կիկերոն հաւատոյ ՚ի գիս պնդել զօգուս կենաւրս 386 : Չ՚պատճառէ զնոր չեզոքեցուցանել . անդ : Ոմն ուրուսիոս ինչ էին նոր բուռն կարծիս 387 : Կիկերոն ասէ զնոյնս ՚ի ծերակուտի , խորհուրդ ՚ի կենաւր զատաստանարգութիւնէ երկրին գաղղիոյ 389 : Պետուն չեզս կոչի ՚ի մահեդունիս : Կաբինիոս ճայ յաւորս 390 : Կիկերոն կարի էին պատրաստ ՚ի գործս 391 : Կարգաւորութիւնէ պոմպէոսի և կրասոսի առ հասանելոյ հետպատուաստնէ . անդ : Կրնէ արքեունի ինքնակալութիւնէ՝ արգելուանս զնորգութիւնէ երկնաւորոյ 392 : Օրոս կանոն հետպատուոն տարկնէ զինուոսի և ծերակուտին ՚ի յաղթելոյսնութիւնէ պրեբեունից . անդ : Աղերգիս այսպանի զծերակոյսն 395 : Հետպատուն կամի սպրկել զպոմպէոս և զկրասոս՝ յայտնել զկարեսնոյ գիս : Կոյուն պատասխանի . անդ : Հանրահան արտաբերելութիւնէ ՚ի հռովմ 394 : Կետրահետպատուութիւնէ . անդ : Կոմպիոս գայն պնդէ ՚ի նորին լինել հետպատուութիւնէ ընդ պոմպէոսի և ընդ կրասոսի 395 : Ի բաց ենայ ՚ի բուռնութիւնէ և յերկիւղէ մահու . անդ : Պոմպէոս և կրասոս անառանձնական հետպատուոյ 396 : Լսեալն արկանէն կայսնի՝ հասանելոյ ՚ի պրեբորութիւնն , և պան վերադասել չան զնա՝ զվարկնոս . անդ : Պոմպէոս գահերեց լինի ընդրուել զինուաճնպէպոյ : Օրոց նէ արեամբ խաչասւ 397 : Տրերեունոս պրեբուն առասի առնէ օրէն՝ պաշ հետպատուոյ պէռասխանութիւնան ապանոյ և առաջոյ . անդ : Օրէնն լինի ընդունելի , ընկերս և դիմադարձ երեն այնմ կայսն , և երկու պրեբունդ 398 : Պոմպէոս պայ պահել հեռաւոր պէռասխանութիւնէ (երկին) գաղղիոյ այլևս հինգ ամ , ընկերս և չերեն հաճ ընդ այն կայսն և հիներն 399 : Լոր կարգաւորուս տանճելոյ օրինօք պոմպէոսի չընդրութիւնէ դատաւորոյ . անդ : Օրէն ընդդեմ գաղղիոն հետպատուութիւնէ 400 : Պասկարքիս նոր եմն օրէնի ՚ի վերճախոյց : Օրենքուս հռովմայեցոյ . անդ : Հատարն պոմպեան 401 : Լսոյն ընդհանուր ծաղովրդեան ՚ի պոմպէոսէ ՚ի նաւախապս երոյ կասկոնի 402 : Պետակցութիւնէ ծաղովրդեան վանն գեայ հոռորեցոյ յայսոսիկ խաղս 404 : Կասկոնէ ասորոյ եհաս կրասոսի , և ապանի՝ պոմպէոսի , որ առաջնորդեսոյ այնմ ՚ի չեռն երոյ պեղակալոյ . անդ : Պնդիկ ուրախանութիւնէ , և տղայոցին առաջարքութիւնէ կրասոսի 405 : Տրուանջ գաղտոյոյ ընդդեմ պարերակին՝ զոր կրասոս հանդերձիր առնել ընդդեմ պարեսոյ 406 : Պհեղ արքայդանութիւնէ ՚ի գործ արկեալ յոսկինն պրեբունէ՝ ՚ի ըօնաւ գել ՚ի վերայ նէ անեծս . անդ : Կարծեցեալ չարչար գուշակութիւնէ : Կաւնիւսս 407 : Կրասոս յառաջ գան զնկնել երոյ հաղոսի ընդ կիներոն . անդ : Կիսորս , գելեպոս , մարկելինոս , և գա-

բինիոս հիմանդ զինի հուսահալչ ասորոյ 408 : Խոովուիչ յարուցեալ՝ ի հրեաստանի յաղէտանդրոսէ յորդոյ արիսաբուլոսի 409 : Աբինիոս ոռոմձէ կայիս ղուխտուիչ . ամէն : Ընդրէ պարիս Պաղատացւոց՝ որ ոչ պոռաս նմա . ամէն : Արիս անտոնիոս սիրելին առնի հանդիսանալ : Ուր ճնոնդ 410 : Ախաճիրէն իւրոյ պահլուէ սա հիերոն . ամէն : Ուր խոռնափնոյ տանիուէ . ամէն : Յարի ի հղոդիս , և ապա ընդոս գնա՝ սա երկուսոյ ի յոռնասան 411 : Աբինիոս պոյ նմա յիւրում զօրս գնդրամանապա բուէնան հեծելազօրն . ամէն : Իրէն լինի զօրավանոյ . ամէն : Ուր չափանոյ առապաջեռնուիչ . ամէն : Բրիսաբուլոս գնա ճալ ի հռոմայ՝ նորոգել պատերազմ ի հրեաստան 412 : Ի պարսուիչ տայնի և կալանաւորի ռասանգամ . ամէն : Աբինիոսի ընդունել պատերազմին ընդդէմ արաբացոց , գնայ պատերազմել ընդ պարթեւս 413 : Պաղնդոս աւգիս դարձոյանի գնա ի հղոդն եգիպտոս . ամէն : Բրէզայոս ընգաւորէր յեգիպտոս ընդ բերինիկեայ . ամէն : Նոսնիոս աշխոյժ հիւրկանոսի և անդիպարոսի՝ բռնանայ յանդս եգիպտոսի , և առնու պղեղտսիան 414 : Ապստիչ և ղեղիուիչ աղէտանդրացւոց 415 : Բրէզայոս ապանա , և պաղնդոս անդրգին հաստատեցաս . ամէն : Որ խոովուիչ ի հրեաստան . ամէն : Պարսուիչ աղէտանդրոսի որդոյ արիսաբուլոսի . ամէն : Աբինիոսի հարկ եղև պալ չհրամանապարսուիչն իւրոյ զօրսն՝ հրաստոսի 416 : Հանդիպեան սրմոսուիչ ի հռոմ ընդդէմ գաբինիոսի . ամէն : Նոսարսուիչ երկուց հիւպատուացս 417 : Աբինիոս դառնայ ի հռոմ . ամէն : Բմբասպանուիչ լինի զինա նի վան յանդանայ ընդդէմ հասարակաց վէճափառուիչ , և արիչի 418 : Հասարակաց ցասումն ընդդէմ ազամ խայտառակ դատապարտի 419 : Բմբասպանուիչ լինի զինանի վո հերձնանայ . ամէն : Կիհիերոն ապենաբանի ի նպատ նը . ամէն : Աբինիոս դատապարտի 420 : Ա ապինիոս նոյնպէս ջապգովիալ ի հիհիերոն՝ արչիչի . ամէն : Կայծափին ցաս հիհիերոնի՝ վան հարիերոյ նորա պաշտպանել զինը ընդնայս 421 :

ԳԻՐՔ ՏԱՃՈՒՄՆԵՐՈՐԴ ՈՒՄ ՉՆԵՐՈՐԴ

Հոր . ըը : Օ էրդն գաղղեոյ չեպ երիսոյ առաջնոյ ամայ պա պերազմին հիսարս 423 : Ա ընդէպ խաուսդանին հոյը նիզամիկ ցուսիչ ընդդէմ հռոմայեցւոյ 424 : Կեսար բալիչ զինը զօրուսիչ ի պէպզես նահանգս գաղղեոյ , և խաղաղ անհայմբ ի վերայ վինեպայ 425 : Ցասաստարսուսիչ , յորում վինեպս ի պարթուսիչ մարդնին . ամէն : Բնհնատուս լինին ի հայս , առ որս ցուցան խոր գնացս 426 : Հաղիուսիչ աբիսնոսի պէղպզիչն հիսարս՝ ի վերայ երիոց գալնատար ծողովրդոյ վինեպայ 427 : Բհուիսանիս նուսաձի

ընդ յերասէն Պ· երասսոսի 428 : Կերասբ յեռն արքանէ նուաճել
պմբրինա և պրենասա , և խաբանի ՚ի ծանր եղանակէ 429 :

Յօդ · ՟ք : Պաղղէա հանդարտէ առ հարքի 431 : Հաճոյացիւ
և պենկերքացիւ ազգի գերմանեայ անցանէն ընդ հռենոս · ամէն :
Կերաբ խաղայ ՚ի վերայ նոցա 432 : Պաշնախօսուէ սկսեալ ՚ի ղիզ
այսց ծաղվերքոյ և երասբոս · չէ այսորիկ ցրուն այնորիկ ՚ի հռուսց
նիւթէ եղելոյ , որոյ չի՛ գիտել յայտնապէս՝ յո՛ր էողմանէ էգէ ձեղն
433 : Պերմանացւոց ՚ի վերայ հասանի կերաբ , և ցրուէ խոպան
434 : Կերաբ հասցուցէ ՚ի դիս անցանել ընդ հռենոս : Ինբ շաբ
ձառիւ 435 : Պատրգրուէ համբլին հառուցելոյ ՚ի կերասբէ ՚ի
վերայ հռենոսի 436 : Պաղղուէ նը ՚ի գերմանիա սմիռին ՚ի սա
հաս 438 : Լսորհի անցանել ՚ի ձեծն բրիտանիա : Շ աբձառիւ
ընբ · ամէն : Պատրասցէ զմմ ղղէաս առ անցանել ընդ ծով 439 :
Ղռս առանի : Կուբ յելանել ՚ի հառ 441 : Չպատպհուէ ՚ի բաբ
բարոսց հողմանի 442 : Չեծելազօր կերասբս ոչ ժամանի ելանել
՚ի ցամաք · ամէն : Կատասրմիղ ինբ հարուածէ ՚ի մահընդունուէ
ծովս · ամէն : Բարբարոս ներսէն սկսուն 443 : Պկերս՝ յոր վա
րէին զկառս իբրեանց ՚ի պատերազմառնս 444 : Պաշնէ ՚ի ձիզ կե
սարս և այսց ղղէցոց : Կերաբ անցանէ անդրէն ՚ի գաղղիա 445 :

Յօդ · ՟ք : Կերաբ պատրասցի դառնալ ՚ի ձեծն բրիտանիա 446 :
Յառաջ չան պչնորպրելն անդր՝ նուաճել պրեվերս որ ներսէին
վարանզոնուէ 447 : Տանի ընդ երբ պմմ արեպ ապնուսկանս գաղ
ղիոյ 448 : Պռուսորիկս չառեալ չանչն երբալ անդր , ՚ի տահ վա
րէ · ամէն : Ընդ և զոլուէ կերասբս ՚ի ձեծն բրիտանիա 449 :
Շ նորհի հաշդուէ առ պարպեալ ծաղովրդս , և անցանէ անդ
րէն՝ ՚ի գաղղիա 452 : Պդանէ պնա վեր ՚ի վերայ հանդարտեալ , և
բաշխէ պիր լեգէոնս ՚ի դռդարս · ամէն : Տասգեպիոս արչայ կար
նուպայ բարեխամ հռովմայեցւոց՝ ապանեալ լինի 453 : Ընմբորիս
արչայ եբուրոնաց դառնօք և չայդին բռնուէ բազում հողորբ ըզ
լեգէոն ի հռովմայեցւոց , և հինգ հա կամաս՝ որ առաջեալ էին
ՅՀերել չերիսբ ինբ 454 : Ընմբորիս չաղխան ապատմբեցուցա
նէ ՚զպռուսարիբնա և պնբրվնա , որ գնան ընդհարձանել ընդ
Պ· կիսերսն 458 : Ոճգէն գիմաքալուխն հռովմայեցւոց 459 :
Ընուլոբ օրինաց նահանգասրուէ ՚ե չօրուէ ՚ե ՚ի ղիզ երբուց հա
րեւրապեայ հռովմայեցւոց 460 : Կերաբ գայ յօգնուէ կիսերսն
ապանչելի էին զառաքուէ 461 : Պաղղիայի բուռով վախառն հա
պար ՚ի պարտուէ մարդն , և հալածական լինին ՚ի երասբէ , որ ո՛չ
ուներ ընդ երբ՝ բայց միայն եօթն հազար այր 462 : Պրտյառուէ
և առաք կերասբս վասն հորպհան երբոյ լեգէոնի հռորբելոյ չամբեր
բինայ 463 : Զմերբ նա ՚ի գաղղիա , որ գլխովին կայր ՚ի գրգիա
464 : Ինդուսիոմար արչայ պրեվերաց ապատաս ՚ի դուռն ՚ի պարե
բաշմայ ընդդեմ լաբիենոսի · ամէն :

ՀՅՕԳ. Ջ։ Կէսաւր ծաղկէն երիտասարդ լեզուն չկարենայ, և դէս նա գիտ առնուս՝ ի պոմպէոսէ 465։ Ճ ահագնաձայնէ կեսարս՝ ի ֆերսիան 466։ Յորհրդարդ կեսարս առ ապահովել զինւոր վրէժխնդրութիւնէ ընդդէմ ամբոխութեան, և եբեսրոնաց 467։ Լուսաձոյն ձենապատ. անդ։ Յրեվէրդ՝ ի պարտութենէ մարդոն, և նուաճէն ընդ ֆեռամէ լաբիենոսի 468։ Կեսար անցանէ ընդ հռենոս երբորդ անգամ 469։ Ի դիմ հարձանի եբեսրոնաց և ֆեռն արձանէ ապաստիկ պնծ իպատ. անդ։ Հնձարն և անձրեւ վտանգ՝ որ պատահեցաց ի ծիածանեցաց դիմ՝ ի լբէբենաց՝ որ ընդ ֆեռամէ Ի. ձիերոնի 471։ Հրիւք եբեսրոնաց առ հարձանի, բայց ամբոխութեան պրծան ի՝ ֆեռաց կեսարս 473։ Կեսար պայ պատապարտել և՝ մահ վարել՝ զանձին գլուխ ածոնացաց 474։ Վնաս ֆիրել չկարէ. անդ։

ՀՅՕԳ. Է։ Ծափուն պարկեշտ 475։ Հրշալ հիմնարիք ընտանեաւորենէ, որ ընդարձակի առ յաղորդ էշխանիս 476։ Խարդ նոցա՝ ի ակրէան անդ վայրագ, բայց չեմ այնր ձգիճալ՝ ի զհշխանութենէ 477։ Կերպ պատերազմելոյ նոցա։ Լուն դիր հեծեալ. անդ։ Օրդ նոցա կառուցեալ գոգեցեր դայն՝ ի արդեայ 478։ Կնեսաբուրենէ ոգաց նոցա. անդ։ Հայրապետանութիւն չամաչել՝ ի փոխ արշաւանեաց. անդ։ Հեգոնեութենէն՝ զոր առնէր ի քրատոս ծողովրդեան անապատութենէ, եղև նմա՝ ի ձեսս 479։ Պատերազմն զոր առնէր նա ընդդէմ պարկեշտ՝ ապագոյ էր անդրա. անդ։ Օրդոյ դէպատրոսի առ հրատոս՝ ի վերայ հաւասիկ ոչ 480։ Հրատոս տանէ՝ ի դիշափես, և չեմ հնազանդեցուցանելոյ տանի զ՝ տաղտ՝ գառնալ ֆիրել յատրիս. անդ։ Ի ար ընդդատղութենէ։ Հրդոպէ զգուշաբար չերպալոյ, և զնէմ 481։ Պոմպէոսի և հրատոսաւ դիր ֆիլոմ եղեն երկ՝ չեմ պղծելոյ նոցա զգուշաբար ձգմարտին այ 482։ Կարծեցեալ գուշակութենէ չմիտղութենէ հրատոսի. անդ։ Հրատոս գոչր գայ՝ ի գաղղիոյ դիանալ ընդ հօր երթամ 483։ Ընդ դիա և կոյր վարագութենէ հրատոսի. անդ։ Ա պատարագութենէ երոյ ոչրոնն՝ ի լսել զմիջնէ պարկեշտ 484։ Հրատուպէ արձայ հայոց գրչութեան ընդ հռովմայեցիս. անդ։ Հրձայ պարկեշտ խաղայ անիմամբ՝ ի վերայ արտաստղայ, և զսուրբն առաւէ՝ ի վերայ հրատոսի 485։ Ծնունդ, ձախսանէ և բնաւորութենէ առաքենայ. անդ։ Հրատոս անցանէ ընդ եբեքրատ, և տանէ դատաստգամ՝ ի դիաձեպս 486։ Հրեքար արձայ երեսնոյ մարդոն զիրատոս 487։ Հրատոս պարտատի գալ պարերազմ ընդ պարկեշտ 489։ Պատերազմն 490։ Ծորն հրատոս չեմ զարմանափրծ ֆոլուեցեր՝ ի պարտութենէ մարդոն. յայն վայր հասանէ, դնելոյ գալ ապատանել զինեն դայ՝ ի զինափրայ երոյ 492։ Ի՝ երեսպոնեայ արտութենէ հրատոսի ծոր ոչ 495։ Ծոր զերն լուեցուցանէ գմարդն. անդ։ Կաղիծ և լուսոն արտ ջրարձանայ հռովմայեցոյ, և զրարձկոյ նոցա 496։ Հայոյ գան գիշերայն

՚է գաղտն կարբէա . ամէն : Պարեւոյ չկեր պնդին նոցա 497 : Աբեսաս գալէլ ՚է կարբեայ գեղերայն , և վասնհանդ գնասնգամ ՚է մտանել ոչ 498 : Աասխոս իր գանձատուր պատանի ՚է զօրուէն և զերծանի յատրէա . ամէն : Աբեսաս գոհանի գամ գալիլէլոյ ՚է պարեւաց 499 : Դասաձանուէ սուրենայ՝ որ խաբանօք հրաւիրէ զնա գալ ՚է համախօսուէ . ամէն : Հետուէ զօրականացն հռովմայեցոց՝ ասէին զերեսաս երեալ անդր 500 : Ամէ հրասոսի . ամէն : Ամ՚եպէս էր անձեռնհաս և յանձնապատրաստ 502 : Յայրհուէ սուրենայ չէր յաղեուէն 503 : Զլուխ հրասոսի հատուցաս սա արքայն պարեւաց ՚է հայոցն 504 :

ԳԻՐՔ ՐԱՀՈՒՄՆԵՐՈՐԴ ՆԵՊՈՐՈՐ

Յօդ . ին : Ամէ հրասոսի վանգաբէր ազատուէն հռովմայ 506 : Ամէ յուլեայ գարձ էհարուս՝ ինձ պոմպէոսի 507 : Զա՚ղեցաս ՚է գալ արեսի . ամէն : Զալանիոսի լինի ամեսատանուէ : Ընախագիտուէ էիէերոն 508 : Զերեց հինաւուրց որքնունց լինի ամեսատանուէ , որց ին գատապարտի 510 : Զահաւոսէ զարաչօսուէ լեալ՝ արչաւէի 511 : Կարոն պրէսոր : Ամանաւորուէն ՚է էերկ ագանելեայ նորս 512 : Ընէլագ գալդոն հեգասնգուէ պայծառապզէեցէ . ամէն : Կարոն գէմագարչի այսմ անհարգաէ , որով և ընդնամանս ընդունի ՚է խաճամագ գողղերնէ , այլ լինն խաղալէ նա էրով հեղէնահաւուէ 513 : Չանչն առնել պայծառապզէեցէ արէբուենուէ զրար էրեանց ՚է չէաս կատնէ . ամէն : Կասդոնի հեգասնգուէ վո հիպատոսուէ 515 : Ընօրելի ահարկուէն ՚է գլ պայծառապզէեցէ և հիպատոսաց 516 : Չաղնանահ պոմպէնոսի . ամէն : Ինդերքիր գերահիպատոսէ , որոյ գաղուէ գլխաւոր առնի եղնա գառասէրուէ պոմպէոսի 517 : Զրէբուն և գործահէզ գոհան այնմ չէրեանց կողմանէ 518 : Ինի քամանել օգնականուէ պոմպէոսի՝ անառանել պնէսպատաս . ամէն : Օր չան հիպատոսաց վո անառանահզուէ չաղբդաց . ամէն : Հենառնագեսուէ գավղնէոսի՝ նմանողին կատոնի 519 : Կասդն առնէ զնախս խաղաց գավղնէոսի կարէ անպաճոյճ , որ և այնպէս հաճոյ լինի գողղերեան 520 : Կասդոնի գաղտնի հեգասնգուէ պայծառապզէեցէն գլնի , հիպսեսաի և գեբէլսաի զլիսնի՚է հիպատոսուէ 521 : Վէռեայ ընէրը չասդ գացաց էին ՚է կողմն գլնի . ամէն : Իր խնդրոզսէեայ առնէն ՚է կողմն իրեանց զամոզեաս և պէղդիս . ամէն : Կասնէ կղզիսաի ՚է գլնի 522 : Ընհեղ կառավուէ ՚է հռովմ վո տահս և յաղաբ կառուրնէ կղզիսաի 523 : Ընառանաձգուէ ռաբսաճ գերահիպատոսաի 524 : Ամէլն գառնայ ՚է հռովմ , և հանապազորդ ՚է նդրէ հիպատոսուէ . ամէն : Հանապազորդուէ կառավուէց

525 ։ Այնասիկա առ քահն պրէտուն՝ անչնաչան ըղնամի ինլնի ։ ամէդ ։ Ինէկոս ղսորին հակառակին՝ պաղպանէ ղնա 526 ։ Օ՞արմա նալի նախանձաւորութիւ էիէրնի՝ ի պաղպանել ղինլն ։ ամէդ ։ Պոմպէոս հայն էարգի՝ հիւպատոս 527 ։ Չամճ և հաւան լինել պոմպէոսի 529 ։ Ը՞նորհակալութիւ էր առ նոսա՝ որ նոքա պայ նմա պապասխանի ։ ամէդ ։ Պոմպէոս ամաւանայ ընդ խոստնելոյ դարեր ինքեանց ղինլոսի 530 ։ Լոր օրէնի պոմպէոսի ընդրէմ բռնութիւ և գաղղնի հեպապնդութ ։ ամէդ ։ Լորոճի և համառա տէ ղպապասպանական չնութ 531 ։ Օ՞ինլնէ լինէր ամէսապանութ 532 ։ Ինէկրն՝ի՝ ղապափզինլն ղնա խոռվի և ղիտնի 533 ։ Չանի բանաւ պէսութիւ ապէնախօսածէն էիէրնի՝ի ղապափզինութիւ ինլնի 534 ։ Ձարպէսութիւ ապէնաբանի՝ի ղրոյցս՝ որ հայր՝ի պոմպէոս 535 ։ Ինչնէն խոնարհի չպաչանա և չարպասա , յորս ինլն չառ նոյր չանչն խոնարհել 536 ։ Ի՞էլն պապապարտ 537 ։ Ի՞եչնէ՝ի մարսէլիա ։ Օ՞րոյց ինլնի վն ապէնաբանութէն չորինլոյ՝ի էիէրնի չեպ լինելութեան գապապանին 538 ։ Ի՞չլ գապապանի հեպնորդ՝ի նորին երգոյ ։ ամէդ ։ Օ՞ինելոսի չիպէոն ամէսապանութիւ լնալ գաղղնի հեպապնդութ , ղերգնացնի ղնա պոմպէոս՝ որ զարին հակառակին ղլանայ պիւր օգնութիւ հիպսէոսի և պիսարոսի 539 ։ Պոմպէոս առնու իւր էղնանակէդ ղինելոսն ղիպէոն 540 ։ Ի՞ղձանափով արար գնացնդ պոմպէոսի չիւրոմ երգոյ հիպապոսութիւ ։ ամէդ ։ Ի՞անի անհնարին վրէպանս՝ ընդղացուցնալ զի էիսա բռս պնօրինեսցի էնութիւ ղիպապոսութ անչմբ ։ ամէդ ։ Ը՞արձանութիւ ղինլնելոյ պոմպէոսի այսմ 542 ։ Ի՞եպէոսի ղիպէոն անդրէն հապապէ ղհամարձակութիւ չիւր առաջին էրաութիւն 543 ։ Ի՞հեղ ցոհութիւ այսր ինրգոզի համարձակութիւ ։ ամէդ ։ Կապոն ինդրէ ղիպապոսութիւ ընդ առնչէիէոսի և մարիէղոսի ։ ամէդ ։ Ի՞երձեցաւ նա ։ Ի՞բութիւ իւր չեպ չհամհմանն եղնէոյ 544 ։ Չրձանարի՝ի ինդրելոյ երգէպ ղիպապոսութիւ 545 ։

Յօգ ։ Ղաղղնացիպ պարտապրն՝ի հանդչան ին վարձանի ղութիւ 547 ։ Կարնուպ պան նշան՝ հոգրելի ղպաղպացիս հռովմէացնա՝ի գենաբն 548 ։ Չնար՝ ղրը վրէպէն գաղղնացիպ արաք հաւադնութէոյ ղնոսա ։ ամէդ ։ Ի՞երկնգերութիւ ապպամբեցուցանել ղարձերնացիս ։ ամէդ ։ Ի՞պապամբեութիւն՝ի վէր երեսի գոգնես ընդ ամ գաղղնիս ։ ամէդ ։ Ի՞նար անդանն անդրէն՝ի գաղղնիս , և չանհնարս մնանէ՝ ըն ղիշրէդ հասցի ընդ իւր լեգէոնս 549 ։ Ի՞նչ ցանն ընդ լեռն գեվէննայ՝ի գծնդակ չհերայնի 550 ։ Չասանել չիւր լեգէոնս ։ ամէդ ։ Ղո՞ն էնարս՝ի աչնոնացուցդ հնձլ՝ի ակռ 551 ։ Կոնաբն առել՝ հրչէգ լինի ։ ամէդ ։ Ի՞երկնգերութիւ՝ի խափանել չհամբար ղօրն էնարս՝ առար հարչանէ ղակռ , և հրչէգ առնի ղգաղպաս նր 552 ։ Չայաբրինն գաղպ եղնա ինայուն 553 ։ Լնար պաղաքէ ղնա ։ ամէդ ։ Հռովմայեցիպ գա

ասպին յոյծ . անդ : Կեսար առաջի առնէ իւրոց զօրականաց բառնալ զպաշարուածն . անդ : Սոյա աղաչէն զնա չառնել այդպիսի ինչ . անդ : Թոյլ կեսարս ՚ի խնայել յիւր գոնդս 554 : Ի երկինգեներսիկս կղզակիցն երեսել յայլս փաղանգաց , արբարացուցանել զանձն . անդ : Ի ծգձգին և իմասուն պաշարանուին պաշարելոց 555 : Կայմանուին պարսպաց փաղանգեան չաշտաց 556 : Հեծեալն ձիվն պաշարելոց : Շրջանաւոր գործ անվն հերանուին փաղանգաց . անդ : Կաճն գահանաւոր գնալ , և բռնադատել . անդ : Զղջանուին վերկինգեներսիկս ՚ի մեռանել զիրենս 557 : Համոզել զփաղանգացս ամրացուցանել զբանակն իւրեանց՝ զոր չև էին արարեալ 558 : Կեսար առաւել զերկինգեներս չորս զերեսոս ՚ի վերայ սեռնացոց . ինքն անցանէ ընդ ալեր գետ վերնոս զերեսոս , և պաշարէ զքերդովին . անդ : Ի երկինգեներսիկս գնեն պերդ , և գայ բանակի ՚ի տօթակաց ինչ սարս 559 : Կդրուանս օչխին ՚ի դաշնաւորսն հռովմայեցոց . անդ : Կեսար խորհի բառնալ պաշարուածն գերդովին 560 : Կպաթերազմ չորս անհնհնի վառուն երկոց զբանակացոց առնէ նմա խորտոց երեսել 561 : Կեսար զորվն ընչացնդրկոնս երկոցն : Կառանց պաշարուածն 562 : Կպատմերսն եղուանց չայկն՝ 563 : Կեսար անցանէ ընդ հռնն լառատ , և գնայ դիանալ ընդ լերինսն 564 : Կերինսն գոյ գորչեալ ՚ի վերայ լառատիոյ՝ գոնսն ,չգենարիոն , և անտի ՚ի բանակ կեսարն . անդ : Ի երկինգեներսիկս հասարակ հանրական զօրագլուխ նախկինսն ՚ի 566 : Կերկրագրուն երկոց պաշարելոցն . անդ : Կեսար ընդունի ՚ի գերմանիոյ հեծելազօրս և հեծեալազօր ընտիանին 567 : Ի երկինգեներսիկս չեռնարչէ ՚ի պարերազմ հեծելազօրս . անդ : Կառանց պարագայ պարերազմս ըստ այնց՝ որ հայնն ՚ի չեսար 568 : Ի երկինգեներսիկս ՚ի պարտուն տանելոյ՝ երոյս պայ ՚ի սարոյ ալեհոյ 569 : Կի պազմանն ալեհոյ մեծ պարակար չեզարակաց արձանի . անդ : Կորձոսածս կեսարս : Օր հասեալ չեմ գաղղիոյ յօգնուն զաղաչն 571 : Կնհնարին սակ չալեսիս : Կի ՚ի գնչասարաց առաջի առնէ ուսել զիս մարդիկսին 572 : Հասանել զօրսն գաղղիականի 574 : Երկ պարերազմսն՝ ի ընդիոյ գնի , յորս կեսար դիշ գրանի յաղնող . անդ : Օր գաղղիական լինի չերսյան 576 : Կպազերելն լինին անչարսար 577 : Ի երկինգեներսիկս կալանասուն . անդ : Կեսար չերն ՚ի գաղղիս . անդ : Հեչաչախգրուն կեսարս զարանելոյ յորումն չերսիկն 578 : Կրդ կերպգրուն գաղղիացոց ՚ի պնդել և հանապազորդել զպատերազմ 579 : Կեսար չերայնն նռասճն զբիսուրբնեան , և յերուն զկարնասս 580 : Կպաթերազմ բելգոնոյ՝ զոր արարն բառնմ հմտուն և չոյուն . անդ : Կի պարտուն տանին և նռասճն ՚ի հլուն 582 : Կոմիս հասպատել ՚ի դիս չվասպանալ երբեմ ՚ի հռովմայեցն ոմ , ինչասանայ ՚ի գերմանիս . անդ :

Պատճառս այսր անվախահուն. անդ։ Կեսար Կանայ խաղաղացու-
ցանել զՀաղկիա, յարեալ յարմարեալ զհաղորուն և զիրուն ընդ
գօրուն զինուց. անդ։ Վասն խանինոսի և փաբիոսի ընդ դէմ
լուսաց և կարնայ 584։ Պաշարումն ոստիկանոցն. անդ։
Կեսար փոխարէն անդր անյամբ, և սիրելի զղայլարելս անճա-
պար լինել՝ ի կամ 585։ Լուծու նոր ինն հնարեաւ խաբէ զնըլուսե-
նոս՝ որ հեթանոսք էր նէ 587։ Յոյզ զնըլուսենոս՝ ի կռուի, և
ապա առնէ զնոսա հաղորուն. անդ։ Խաղիս խոպան խաղաղանայ
588։ Կեսար ծանուն բովանդակ զինուորդ ամ իւրոյ հրամանատա-
րուեան՝ ի ցածուցանել զնէրսս գաղղիացոց, և՝ ի շահիլ զնոսա
գաղդրուն. անդ։

Յօդ. ՀԶ։ Պարկեաւ մտանէն յասորիս, և վանին՝ ի կասխոն
590։ Խէրուլոս փոխհիւպատոս ասորոց կառնէ զիծ ինչ գծլոյ
ընդդէմ պարկեաց 592։ Հրուրուի էիբուլոսի՝ ի մտնու որպոյ
նորոց. անդ։ Կիկերոն փոխհիւպատոս կիլիկիոյ 593։ Պատճառ
յանկն առնոյ նէ զայս պաշտօն. անդ։ Իւր զինուորական գործու-
նէից. անդ։ Կարողեցաւ ինքնակալ յիւ սպարապետ. անդ։
Հյսուսի պիղոնիս՝ կնոջառն 594։ Իմներն և առնու պարկե
Պաղատացոյց դէպ՝ ընդդէմ կարծեաց կռոնի, ընկերս և աղերս
արկեալ էր նմա՝ լինել ի գոսպիէդ. անդ։ Ողորմի, գաղթու-
նի և անշահախնդրուի կիլիկեցոնի՝ ի կապարանն իւրոյ հնչանաւորու-
նի 596։ Պախարուի և նմանորոյ իւրոյ գնացիկ՝ հայելով յեր
նախորդ 599։ Հրոյ ընդդէմ գառանց անկրա ինչ հնդրուածոյ
բրնարոսի 601։ Օգնականի՝ ի ձիճ վանիցն պարնորնարան ար-
կոյ կապարկիոյ 603։ Պատճոյ ըղձանոյ եկեղ իւրոյ պաղատան.
անդ։ Յեկին օրինակ իւրոյ անօգնականդրուին և անդրդուռնին
604։ Պեկնի անդր, և՝ ի ճանապարհին ընդունի զկոր ամհանո
օրպեհանոսի 605։ Յաղթանակ հնդունելոյ ապիհնեցոյ 606։ Պա-
պիոս ամբասպանել՝ ի դուրեբելոյ և արքայիկ՝ ընդդէմ համարակալ
ընդ պիսոնի. անդ։ Ի կին ծանակ կապուրի՝ որ չկր համեմատ
այլոց իւրոյ գնացիկ 607։

ԳԻՐՔ ՎԱՐՈՒՄՆԵՐՈՐԴ ՆԵՐՈՒՈՐԴ

Յօդ. ՃԱ։ Ուսն պատճառ պատերազմին՝ որ՝ ի վրկ կեսարու և
պոմպէոսի՝ եղև նոցուն գոսպասերուին 612։ Պոմպէոս յեր իւրոյ
երկրորդի հիւպատոսուին վայելէր որպէս ի կիմնիչ հանուն՝ ի
հռոմի 613։ Վարդապետուին կեսարու, սա՝ ի կիապետոյ՝ ի
հրամանատարուէ, յեր դանգամ գուրեցին եղելոյ սա նա. անդ։
Հայիհայրն իւր ամ ոսոխ հպատակ 614։ Ոկայր նա այլ
ծամանակ ընդհարձանելոյ ընդ նա, յորժամ կարգեցաւ պոմպէոս առ-
նել զայն 615։ Հանդ կիկերոնի՝ ի վերայ այսր. անդ։ Ա՝ տար-

ՀԷղոս հիւպատոս առաջի առնէ յԵսս կուլել ղԱխաբ . ամէն : Տրէ-
բոնէ ոմանք և առաւղիէոս հիւպատոս ընդդէմ գառնան այսմ .
ամէն : Վեսաբ շահի յԷլ կողմն ղ[illegible] . պատղոս և ղԽուբէոն , որոց գին
էր ՆղանաՀել հիւպատոս , և գառն պրէբոն վ֊ յաջորդ ան 616 :
Վեսպէս հրամանագիր ծերակուտին , որոյ ընդդէմ գառնան պրէ-
բոնէ բարեկամ ՀԷսարոս 617 : Խրիս երեսէն ասպատածէ պոմ-
պէոսէ ՚ի վերայ այսց պէմադաքիւսէց 618 : ՂՀէրէիս ՀԷս պեսու-
սէ ՚ի գառէլ ղգառ ՀԷսարոս . ամէն : Ղարսրոսէս գնայ Էռուիո-
նէ 619 : [illegible] ՚ի լինել առաջորիսէ յԵսս կուլեայ ղՀԷսաբ , պահանջէ՝
ղՀ ՚ի նոյն կուէցի և պոմպէոս 620 : Վեղջ լաՀսարուէ պոմպէո-
սէ : Կուբէոն ազնագ առնէ ընդայն համբերսէ 621 : [illegible]պէոս
համաՀաճայ կամ արագել ղՀուբէոն , բայց ո՛չ յաջողէ 622 : Հետ-
դոնալ պոմպէոսէ : Տօն ցնծալսէ ընդ ամ եռալէ՝ երբև առողջա-
նալ . ամէն : Խրիս լերեսէն բարեկամ ՚ի ՀԷսաբէ , և գոհարերել
՚ի պոմպէոս 624 : Ցանկապատսէ պոմպէոսի . ամէն : Վե-
սաբ զսրբն հակառակն ղգուշաւորսէ պարբագի . ամէն : Հետ-
պատոյ ընդրել վանս առաջնէայ ասի՝ հակառակ ՀԷսարոս 625 :
Ղսրբ առ ծերակոյն 626 : Ղարգելսէ կուբէոնի ՚ի գնեցուցա-
նել զծերակոյն յայն գրգ կամբ ՀԷսաբ . ամէն : [illegible]արձէղոս հիւպա-
պոս պատսէ պոմպէոսի՝ պաղատանել զկայսրէնսէ ՚ի ՀԷսարէ . ամէն :
Կուբէոն փախչի ՚ի հռովմայ , և անկանի առ ՀԷսաբ 627 : [illegible]արիս
անգամս՝ գրէսէ լեալ գոհանակէ գրգի կուբէոնի . ամէն : Վե-
սաբ առնի առաջորսէ փալոյ յերաւսհոռսէ 628 : Կրաս-
հռոմէն էր անհնարաւոր ՚ի մէջ ՀԷսարոս և պոմպէոսի , զի երկոքին
իսկ կամքն գպատերազմ 629 : Ղոր ռառչէ ՀԷսարոս առ ծերա-
կոյն . ամէն : Ե ենդոռլոս հիւպատոս արագապէս զծերակոյն ընդ-
դէմ ՀԷսարոս 630 : Ա ՀՀոս ծերակուտն՝ որով հրամայի ՀԷսարոս
արՀակել զիր գօրս . ամէն : [illegible]նգոնոս այսմ ընդդէմ գառնալ .
բառն հակառակէ՝ ՚ի վար արկանի ՀՀ բանից վՀռոյ ծերակու-
տին , որպէս սովորսէ էր լինել՝ յորմէ յանհնարս տգոնէն 631 :
[illegible]նգոնոս փախստական առնու . ամէն : Վեսար խրախուսէ զիր զօ-
րսհան՝ առնել վրէժխնդրսէ իրասանց պրէբոնսէ բռնաբարե-
լոյ . ամէն : [illegible]նվ գայն վէգենդրսէ իրասանց պրէբոնսէ բռնաբարե-
լոյ . ամէն : [illegible]նվ գայն լեգէոնաս սէիէն առնէ պաՀակսի
632 : [illegible]նդ առաբիկոն 633 : Վեսար պերճ ախինեայ 634 : [illegible]-
հեղ պաՀապա ՚ի հռովմ : Պոմպէոս ՀղաջամԷալ ստիճն ղռոսբ .
ամէն : Ա չեալ ԸնդՀ գՀաղայն . զՀեր երբևն և իշխանասարս , և
բովանդակ ծերակոյն 636 : Վառասիոյ պոմպէոսի և ՀԷսարս
բաղդատսէ . ամէն : [illegible]նչն կոպոն էսիս ՀռոասիկՀ գՀանի հա-
սարակապետսէ 637 : Ասայօր գռաշսէ 638 : [illegible]ահ պեր-
պերնայ . ամէն : Պոմպէոս զօրագաղով լինի յամ էռալէոյ : Վեսպես
գՀասարս՝ որ չեն ՚ի գործ առնեն ընդ հրամանաս նր . ամէն :
[illegible]նգնգափս և անպատղ դարձն ասօսսուէ ՚ի մէջ պոմպէոսի և ՀԷսա-

քոս 639։ Աբէքենոս անցանէ՛ ի կողմն պամպէոսի 640։ Յառաջաբերմամբ ենաւորս 641։ Պաշարէ զքոմէոս՛ ի կորքինեան. անդ։ Օձր գոմէոսի խոսոանան պաշ գնա՛ ի ձեռս ենաւորս 642։ Ի ենոռալոս սպինըբէ՝ որ էին՛ ի կորքինեան, ընդոսանի իւր ներքուստ 643։ Գոմէոս կամի դեղչիոր լինել 644։ Ուր բնելչ պայ նմա գնաբէր ինչ գոհանաի լոանոյ. անդ։ Կնաւոր ներչ գոմէոսի, և ամենեցուն նոցա զբս կալանաւորեալ էր ընդ նմա. անդ։ Կնաւոր գնէն պնդի պոմպէոսի՝ որ գայէ՛ ի երուանդուսեան 646։ Ոյր ձեչն ենաւոս վն հաշոսո՛ն։ Որչ ուրչ աղաւաղե գձիմարսոսի եղելոց յիս Յնչապաչգրբս 647։ Կնաւոր պաշարէ պոմպէոս՝ որ անցանէ չեպէրաս 648։ Սորհրդածնո՛ ի վր գախադնան պոմպէոսի. անդ։ Կնաւոր՛ ի մոի եգեալ երկալ՛ ի սպանի՝ առաչէ գկաղերիոս՛ ի սարդոնիա, և գչուրեան՛ ի սիկիլիա 649։ Հաղվադարչ սարդոնիոյ հաչածեն գչոգաս, և ընդունեն գկաղերիոս 650։ Կապան խոյս պայ՛ ի սիկիլիոյ, և չնայ կուրեան. անդ։ Տարասոսո՛ և պատմսոսո՛ ի հիներեան 651։ Կնաւոր կամի հանգուչել գիներեան՝ գր եգեալ ընդ իւր՛ ի հռոմ, և երկեսցի՛ ի ծերակուտէ 657։ Կիներեան չառնու չանչն. անդ։ Կիներեան չնա բաղում չապաղմանց գնայ՛ ի բանակ պոմպէոսի 659։ Կապան պանաբակի գայս նր արաբ. և երասոմբ. անդ։ Կնաւոր գայ՛ ի հռոմ։ Չափաւորուսի չոյծ ցոյսանի՛ ի բանախօսս՛ իւրում առ ծերակոյսն և առ ժողովուրդն. անդ։ Կ՛ի ինարդնայ՛ ի գործ դնել ինչ՝ զոր խորհէրն առնել 661։ Կռանանայ՝ ընկերս և զեմարաչսուսի՛ գերչկլսոն պրեսուն, բանալ գնաբակաղ գանձոսն. և բռնայ՝ որչափ ինչ ոսկի և արճաճի գտնե՛ ի նմա. անդ։ Ուր հաղորդուսիւն գոր գործապարտուց համարի ինդի 663։

Յօդ. ՟բ։ Յառաջ չան գչու առնել՛ ի սպանիա՝ կնաւոր բալսի հրամանատարս չնոր անուն չնչալիս, և՛ ի բանակ գտանս 664։ Կասսիկիա գայէ նմա զբոսն, և ան պաշարէ գնա 665։ Կ՛ի հաղորդուսիւն գործուածոց՝ պայ կոտորել անգամ ինչ նուխրիան 666։ Կռոմ գնդի պաշարման՛ ի պրեսուն, և յառաջ վարէ գնոր ձեռնադրութիւնն՛ ի սպանիա. անդ։ Օձրանչ պոմպէոսի՛ ի սպանիա 667։ Կդերանոս և պերքեյոս գան բանակիչ առ աչերս մօտ՛ ի լերիս. անդ։ Կռոմ ինչ զոր կնաւոր էր զբաւոր և բազմաչեան։ Չերեկաղօր գաղղիական. անդ։ Կ՛ի նեղ ածէ ոճգրին գնչնամին՛ ի մօտոյ 668։ Կարդ պարերազի՝ որոյ եչ ո՛չ յաղողչին նմա. անդ։ Գաման չանհնարին վարանս 669։ Կդերեն զբանակայ 671։ Չարիարեն գնչնամին լճանել գբանակ երեսանդ 672։ Օնչ պնդի նոցա, և խափանե նոցա գնոցա երերոսի. անդ։ Կռոմ և չեռնհաս էր կոտորել գչերեքեան ընչուհեայ՝ կնայե՛ ի նոսա, լա համարեալ արիպել գնոսա՛ ի գերնչնչեցուե 675։ Կնչին գոգեչես երասաչոդուսեանն՛ ի զօրահանս երկոցուն զօրաց. անդ։

Պետբէյոս արի խափան՝ որով ո՛չ ելի՛ գլուխ 676 : Ընկճուէ այսր պեղափալի պոմպէոսի : Գնոյ է կեսարս · անդ : Ընդբէն նորգիւ պաթերազին : Կեսարս նեղեալ և հարուածեալ զընդամիս , բռնաբռաչ զինւ լինել անյնարաւ 677 : Ներքան ի բերքան խօսակցուէ ափբանեոսի ընդ կեսարս , որ ո՛չ պահանջէ այլ պայման , եայդ զի գոնդէ խրոց հակառակորդաց ի բաց արձակեցին 679 : Այս պայման եղև ընդունելի , և երաս ի գործ 680 : Կեսար հնազանդեցոյցանէ հեղգեաս պահանիս՝ որ չայնիցոյս · և ապա չանդման լինի մասնէոյ 681 : Պատմուէ ամի՝ որ ինչ պապահեաց ի պաշարման մասնէոյ , գինչքն եկեալը կեսարս 682 : Հաստատբերուին ի վերայ երեալ մասնէոյացոյ՝ չերքն ինչ հաւանական 684 : Ասկոս գնոյ կեսարս առ մասնէոյացին , բայց առանց անգիւռուէ 685 : Այդմի կեսարս հրե ինչ ճնաս ի լերբինէ 686 : Օրբանան գոյ հաճառ՝ որ ի ծառայեալ կեսարս , նախահինցաբ ընդբէն կորոյլ ի գինեանց , չան անյնարաւ լինել · անդ : Լուրեան անցանէ չափրէն՝ զալ պաթերազմ անպանօր ընդ ապրուռ վարուն , և ընդ յոլաաայ արչային մասբերանոյ 687 : Հաստին չայդողածք կորերանէ 688 : Ի արս չանայ պառածանել գերանդս նը · անդ : Ընդբերուռ գուռուէ գորերանէ չայսմ վանգէ : Որ բանի՛ խորհրդեան պոպերազին , և առ զօրանան 689 : Որ զօրանիք խոսպանան նմա հաստպարմուէ : Պարուռուէ վարուն 692 : Յոլաա գայ չօգնուէ վարուն : Յանչնապատանուէ կորերանէ 693 : Պաթերազմ չորուա զօր կորերանէ խոպա խորպէ 695 : Կորերան մանէ պանչն ի մահ ի ճակատս անր պաթերազին 696 : Հղեսաար վճանչ գոգնես ապ ի մահ գոյ · անդ : Ի կուռ և անգիւռուէ չորերանէ · անդ : Խորհրդածուէ ի վերայ չահողուէ և չանգնուէ կորերանէ · անդ :

ԳԻՐՔ ՉԲՂՈՒՄՆԵՐԱՐՔ ՀՈՐՈՄՈՑ

Յօգ · ա՝ : Կեսար անուանի եղևանալեա ի լեպիդոսէ պրեպրէ չպղաչին 699 : Իննեբրդբ լեգեան կեսարս վարանչէ · անդ : Հրբերուէ և խրախուսանի՝ որով նուաճէ չընդվզեալսն ի հյուէ 700 : Պերճանուէ և անվայելչական գնոյ անպոնիոսի 701 : Կեսար գայ ի հռովմ , ծաւանգափալէ չիշխանապետուէ · պայ պանչն կարգել հիւպատոս , և բարչերեց լինի ընդունելեան այլոց եղևանաարայ · անդ : Կարգաորուէ ի վնորհս պարպանոյ 702 : Յերս կռուն պարբերչ 703 : Որբեր պարգեր եղելոյ անրբեն դառնան չերաուն հեպանաար լինելոյ պաչպանոյ · անդ : Լսերմուն հեռլեսոս և հլուի : Պահ առա · անդ : Պարբառուէ պոմպէոսի · ինր գունդ պամայինս 707 : Ներուլս ծովագեր 708 : Պոճ պերս չամչերէ պամայինս չօր , բաժանորդ լեալ նոցա անչամբ ի

տարբա . անդ : Ա՛յնմիջառութիւնէ եւ իդէ հանրակաւն՝ է գաս պոմպէոսի . անդ : Յաղով ծերակուտին՝ որ եղև՝ ի ընտաղնիկէ՝ է հետապատասխ 709 : Պոմպէոս յայտնեցաւ մի դայն գլուխ . անդ : Անհոգութիւնէ պոմպէոսի վասն անցից կենաց՝ ի յոռնասպան 710 : Ձեռնել կենաց վ՚ անցանելոյ ընդ ծով . անդ : Անցանէ՝ ի յոռնասպան չասն զարաչանօք լեգէոնսնօք եւ վեց հարիւր հեծելովք 711 : Ասուէ ղվէբուլէոս առ պոմպէոս , առանձնական առնջարկութիւնէ երաւսխոհուն 712 : Տերէ փոփոխ բովանդակ եպիրոսի 713 : Պոմպէոս հասանէ՝ է գեղ ծամոս առ ապրեցուանել զրուսաւորն , եւ բանակէ դէմ յանդիման ընդամարդն՝ ղ՚ապատ գեա՝ է դիմէ ոռնելով . անդ : Ապաստարդել պոմպէոսի արձելու զգուշութ ընդունելս՝ է կենաց ցիսալիս՝ անցանել ընդ ծով . անդ : Ահ բիբուլոսի 714 : Խնամ պատասխանի պոմպէոսի առ վիբուլլէոս . անդ : Որ փորձ կենաց՝ որ դիմ մերձենան . անդ : Դուռնդ նացանալ՝ է բրուռնդուսնն յապաղնն գալ հասանել կենաց 715 : Ընկնել նա ինն անձամբ երթալ գասնել ընդառ : Ընդառաջ ըլոյ կենաց առ սէր վարչային 716 : Ասրբոյ զօրականաց կենաց 717 : Նախնեաց ընկալեալ նոր պատուէր՝ անցանէ ցիսալիս՝ է յոռնասպան չորիս լեգէոնօք . անդ : Եկեալ ընդ հասուցանէ պոմպէոսի զկէսերն ասուց 719 : Ասուար գնայ սայր գառնահիպատոս . անդ : Որբ հասուածք զօրուն կենաց առ գալ ցերպոյ , է ընտաղնէ և՝ է մանկունէ 720 : Պոմպէոս խորհի գալ՝ է մարտ 721 : Ընար ցեռնարկն գասնել զպոմպէոս՝ է գնծ զրջափակ . անդ : Պեսպէս մրցունէ զրջափակ գծից 722 : Ա՛րանդան գալունէ կաճառ ինչ կենաց , եւ առանցինն հարիւրապետին ասնվայ 723 : Անհատապալն համբերուն զօրուն կենաց՝ է պահանջ կերակրոյ 724 : Անպատուր դաշնաւորուն ագաթալ՝ է կենաց ընդ զպոմպէոսի 725 : Օր պոմպէոսի նեղի յոյծ . անդ : Որբոս սպայ գաղղիացի որ էին՝ է ծառայուն կենաց՝ առարնան՝ է նմանի , եւ իմացուցանն պոմպէոսի զպար խորհանաս գծից իրոյ ընդառաջ . անդ : Պոմպէոս ձեղուն գիծս կենաց 726 : Ընար ընդրե խոյս պալ՝ է ընտաղնէ : Ա՛տոր եւ գալիծ իրոյ զօրականաց 728 : Պոմպէոսի իրապետալ՝ անցանել ցիսալիս , նախամիծոր ընդրե նալ՝ է յոռնասպան . անդ : Ընար հասանն գալնիսոսի 730 : Ուր պետնէս կարգաւորուն՝ զոր խորհրդոյ՝ զրու տարբ էր կերպարանել պոմպէոսի . անդ : Ընար առնու յարձակմամբ զպայտն գոմիվ՝ է ընտաղնէ . անդ : Ցնայլ՝ է գաղտն հերթապօլիս 731 : Պայ՝ է գարապալիս : Պոմպէոս գնէ պերի նորա . անդ :

Յօդ . ՃԲ : Ա՛նիծ յանձնապատասխանուն եւ անգնուն հռասանց պոմպէոսի 732 : Ա՛յոյն պրոսնէ ընդդէմ խոհական դեմերս նայ երբենոյ զօրագլխի 734 : Պայտնի գիմոնսնէ պոմպէոսի՝ է յապաղել գայն օրինակ . անդ : Յաղու գնապան՝ է գրնասպան : Պապ

Ճառ այսց գնացից . անդ : Լիլիբոն Լա ինայ ՚ի դիւռաւքիան : Իւր
ջիղոլեան և գառն այսպանուելիք 735 : Լեսաբ ՚ի խնդիր լինել առ
նելոյ ինչ ընդհանրական պարբերակ 737 : Պոմպէոս չեր հարցասար
ի յապաղելոյ , հուսկ ուրեմն յաւել խաղալ ՚ի տարս . անդ : Պա
պերակ գարաւելեայ 738 : Ոարդոսի գնացք պոմպէոսի : Վախուսա
նք 742 : Լեսաբ առնու չբանակ ընդառաջ 743 : Լյանաւոր չբե
բոյոյ կեսարու . անդ : Օ՞հէս պնդի նա , և սպիկե անչնարար լի
նել չբերձելան ՚ի տօպակոյ լերինն . անդ : Լորուսար կեսարու ՚ի
պարբերակին գարաւելեայ 744 : Իւր ալնուսարքուելիք չեր չաղնու
ելիք 745 : Անդրոյ չարբերցուցանելն չբերուսրս 746 : Պարբերակին
գարաւելեայ չուսալ գուշխուելիք ՚ի դիւռաւքիան , և ձանօթուելիք ՚ի
պարաւլիան հրաչանչան ինն օրինակս . անդ : Վախուսար պոմպէոսի
748 : Վնայ ՚ի գիւելինէ . առնու չնուռնելիս չերբ կին 750 :
Իւր խօսակցուելիք ընդ էրպիպոլոսն ՚ի վերայ պեալուելոյ 751 : Չա
նապատրերիք նա չերբ գնացս , և հասարակ ՚ի դիս երբեմն խնդրել
պեղի ապասինն չեգիպտոս 752 : Իննչելել եղև անդր և ապանա
չարակար 754 : Լսրհրդածուելիք ՚ի վերայ մահու նիք և բուսոյ բա
րուին 756 : Պոմպէոսի հարանին չերբ 758 : Պարին նորա
ընդունելեան գձձաբար ՚ի գուղբ չեւրոյ ալսպարքոյ . անդ : Լ . չնն
պուրս հասանիք չեգիպտոս , և անդր պարակին մահու 759 : Պերակս
ելոյ ՚ի ջուրն : Լիլիբոն գնայ ՚ի բրուներսուն , ուր հարբ լինի նմա հալ կեսարու ընդ երբոր 760 :
Լարան ընդ իւր ունելով չրալովս ՚ի նաւահանդիսն դինի ՚ի լիբիս ,
առնուլ ինչ լուր պոմպէոսի 761 : Իմանայ չմահ նիր ՚ի եգիպտոսի
պոմպէոսի և ՚ի գուռնելեայ 762 : Ոյանչն առնու չերբամանագա
րուելիք , և ընկալեալ լինի ՚ի կիրբեն . անդ :

ՎԼՐԻՊԿԻՐ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Երես	Տող	Սխալ	Ուղիղ
23	16	օգնակուելի	օգնականուելի
46	՚ի ձանօթուելիք .	Թագաւորականս	Թագաւորականս
51	13	՚ի գաշտավայրս	՚ի գաշտավայրս
62	4	մի զմի	մի քան զմի
78	7	՚ի մոլուելիս	՚ի մոլուելից
86	6	զարհարկուելի	զահարկուելի
115	5	բայց	բայց
148	13	՚ի միմեանց հայեցեալք	՚ի միմեանս հայեցեալք
160	4	զհասարակապետուելին	զհասարակապետուելին
161	՚ի ձանօթուելիք .	(ձանօթուելին 2 դնելիք է ՚ի տեղի առաջնոյն 1 :)	
201	5	իւրոյ . . . քայքուելոց	իւրոց . . քայքուելոց
229	39	խոռվայոյզ	զխռովայոյզ
246	7	զորս զընծայեցեք	զորս ընծայեցեք

ՀԱՅԿ ԳՐՍՈՒՐԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԳՈՒԻՄԱՐԱՆՑ
ԳՐԱԳԱՐԱՆ
ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ

[60h.]

Երես	Տող	Սխալ	Ուղիղ
260	3	խափաներ	խափանէր
266	30	կոտորածն	կոտորածն
279	2	ամի	ամի
283	12	Էանց զէանց	անցաւ զանցաւ
289	4	զերծուցեալ	զերծուցեալն
291	29	կղզիոս և զդաբինիոս	զկղզիոս և զդաբինիոս
304	16	'ի բրունդուսիսեայ	'ի բրունդուսիոնէ
313	'ի ծանօթութ.	լաւաբունի	լաւադունի
315	30	վայելչութեն	վայելչութեն
324	10	արժանահատաք	արժանահատաւք
331	'ի ծանօթութ.	զբարբան	զՕրաբան
347	4	Էանց զէանց	անցոյց զանցոյց
359	10	ամիանացիս	ամիանացիս
361	'ի ծանօթութ.	բաս մէջ	ընդ մէջ
401	15	'ի 'ի Հանդեղէ	'ի Հանդեղէ
	'ի լաս.	ասիմիեան	ասիմեան
419	7	զդաստատանն	զդաստատանն
420	7	արտատուչ	արտատուչ
421	36	Հասարաթեատուե	Հասարակապետուե
425	12	Յանկուխանիա	յակուխանիա
428	23	ոչ առնեմ	յոչ առնեմ
440	1	ահընկեց	ահընկէց
	8	վասոհ էր	վասոհ էր
	37	և զիւն	և ոչ զիւն
449	33	'ի բարձաւանդական	'ի բարձրաւանդական
460	31. 34. 42	պուլխոն	պուլխիոն
474	21	զՀուր	զՀուրս
479	31	'ի վր յառնելոյ նորա	. . . նոցա
497	16	կասոնիոս	կոսոնիոս
509	'ի ծանօթութ.	ամբաստուեդ	ամբաստանուեդ
523	15	խռովայոյզ՝ ոգւոյ	խռովայոյզ ոգւոյ՝
528	34	կարծէր	կարծէր
536	'ի ծանօթութ.	ոչ իմով գլխապարտ տուբ, այլ՝ միւնին	ոչ իմով գլխապարտուբ թէ, այլ միւնին՝
544	35	հիւպատոսուէն	հիւպատոսուէն
546	1	'ի կիկիլիա	'ի կիլիկիա
556	13	բարձձաւանդ	բարձրաւանգ
559	41	առաստաձեռնեալք	առաստաձեռնեալք
593	42	զմուտ նէր	զմուտ նէց
610	36	բառնալ զՀնդկաց	բանալ զՀաս".
625	33	հատատեէ էր	հատատեէ էր
689	22	Ընձերցանեաց	Ընձերցանելեաց
726	'ի ծանօթութ.	նախատատանաց	նախատատանաց
735	42	Երկիր	Եկիր
753	37	անժուժութեե	անժուժութեե
759	7	ագրիանոսի	ագրիանոսի :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԱ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
USH. 1971